

ORIGINEA ROMÂNIILOR

D E

ALEXANDRU PHILIPPIDE

VOLUMUL ÎNTÎIU

CE SPUN IZVOARELE ISTORICE

I A S I

TIPOGRAFIEA „VIAȚA ROMâNEASCĂ“ S. A.

1923.

2023

P R E F A T Ă

Asupra lucrării de față am de facut, în prealabil, observațiile următoare.

1. N-am putut stăpini decât o parte din materie și din literatura privitoare la chestiune, pentru că nu m-a căuta nici mintea nici mijloacele de informație. Dar prea multă (căci de *toată* nici vorbă nu poate fi) materie și literatură privitoare la o chestiune nu poate stăpini nimănui, chiar atunci cînd are la îndămînă puteri sufletești mari și biblioteci bogate (nu biblioteci ca a mea și a universității din Iași). În special, din cauza insuficienței puterilor mele, tot ce s-a scris, ori se va fi scris, asupra chestiunii în limbile ungurească, sîrbă, bulgară, cehă, polonă, rusească, ori în vreo limbă germană nordică, n-am putut consulta, cu excepție de cările de samă care s-au făcut prin reviste germane ori în alte scrieri asupra cătorva din lucrările scrise în vreuna din aceste limbi. În astfel de înprefurări, fiindcă activitatea extensivă mi-a fost în mod necesar mărginită, o activitate intensivă mi-a fost impusă, și fiindcă din cele două mijloace de informație, izvoare de o parte, scrieri pe baza izvoarelor de altă parte, trebuie preferite izvoarele, le-am preferat și eu pe acestea, și fiindcă n-am putut stăpini toate izvoarele, am dat *toată* atenția numai unora din ele, dar *toată* atenția. Care sunt acelea, găsește de prisos să le înșir aici. Ele se vor vedea în cursul lucrării. (Atâtă doar aș putea spune, că cel mai însemnat izvor, și cel mai nou totodată, l-am găsit în limba românească). Intr-un tablou însă o parte din întreaga bibliografie consultată. Fac aceasta pentru două motive, mai întîi pentru că să aibă cetitorul un punct de sprijin în caz cînd citărea va fi cumva nepreciză (Vezi mai jos sub 6), și apoi pentru că savantul să-și dea socoteala de lipsurile bibliografice ale lucrării și eventual să le complecteze. Această bibliografie însă are defecte, căci pe de o parte articule de revistă, care mi-a servit

mult, sănt adeseori citate numai cu numele revistei unde au apărut, iar pe de alta scrieră care mi-a servit foarte puțin (Pe Ovidius, de pildă, l-am consultat numai ca să controlez citatele lui Tomaschek) sănt notate a parte.

2. Dupăcum starea precară a bibliotecelor care mi-au fost la dispoziție mi-a impus o restrîngere bibliografică, tot așa ea mi-a impus o utilizare a izvoarelor în edițiile nu cele mai bune. În recensie pe care o face K. Dieterich în *Byzantinische Zeitschrift*, XVI, pag. 324—328 cărții *Geschichte des rumänischen Volkes* a lui N. Iorga, impută lui Iorga că n-a utilizat edițiile scriitorilor byzantini de De Boor, Reifferscheid, Heisenberg, mai ales pentru autori așa de importanță și de des consultații ca Theophylaktos Simokattes, Theophanes Confessor, Georgios Monachos, Anna Komnena, Georgios Akropolites. Așa este, trebuie să consulte cineva edițiile lui de Boor, etc., dacă le are, mai ales că-s critice, și încă mai ales că-s noă. Dar dacă nu le are? Noi aici la Iași avem pe scriitorii byzantini numai în edițiile de Paris, Venezia și Bonn, și cind vine vremea lucrului, trebuie să se mulțumească cineva cu aceste ediții, căci nu se poate opri pentru a aștepta edițiile cele mai proaspete (chiar dacă ar avea bani să le cumpere), între altele nu se poate opri, de pildă, pentru că dela un capăt la celălalt al pământului arde focul războiului și cărți nu se mai trimit dela un loc la altul, ci numai tunuri și carne pentru tunuri. Dar nu e totdeauna o nenorocire că n-are cineva la îndămină edițiile cele mai noă. În ce privește în special pe scriitorii byzantini, eu posed întâmplător ediția lui Georgius Monachus a lui De Boor, și nu mi-a servit la nimic mai bine decât o ediție mai veche, iar pentru greșeala facută de De Boor, că a virit pe *torna* în loc de *retorna* în textul lui Theophylaktos și pe *frater* în loc de *fratre* în textul lui Theophanes vezi lucrarea de față § 110: dacă tot textul lui Theophylaktos și al lui Theophanes este cu același discernămînt constituit de De Boor, apoi n-am pierdut mult că nu m-am servit de edițiile acestui învățat. Daroricum, edițiile critice, făcute adecață pe baza a căt mai multe manucripte ori pe baza tuturor manuscritelor, au un avantaj, chiar dacă textul e defectuos constituit de editor, pe acela anume că dau multe variante și hotărasc vrîsta manuscritelor, astfel că ajută la precizarea cheștiunii, mai ales cind

este vorba de lucruri mărunte, de cuvinte. De pildă numele thrac din Ovidius Ex Ponto IV, 10,²³ (Vezi lucrarea de față § 159) este dat de Tomaschek ca *Piacches*. Eu bucur să fi facut controlul într-o ediție unde să fie însemnate variantele din manuscrise, dar n-am avut la dispoziție decât edițiile Lemaire, Paris, 1822 și Merkel, Leipzig, 1911, și acolo variante nu sunt date, iar lectura este *Phyaces*. Se poate întâmpla ca *Piacches* să fie cuvîntul just, dar de unde pot ști? La ediție critică te ajută editorul cu hotărîrea lui, dacă se nimerește să aibă minte, apoi te ajută tu cît poți cu diferențele variante. Este prin urmare un neajuns că nu m-am servit totdeauna de edițiile cele mai bune. Am zis *totdeauna*, pentru că am avut și ediții bune la îndemnă, și încă pentru izvoarele cele mai importante, anume edițiile Firmin Didot, dintre care unele, precum acea a lui Strabon făcută prin C. Müller, sunt cele mai bune posibile.

3. În recenziea pe care o face Dieterich cărții lui Iorga *Geschichte des rumänischen Volkes* (Vezi mai sus sub 2) recensentul mai impută lui Iorga că pe Konstantinos Porphyrogenetos îl numește (à la franceza, *Porphyrogénète*) *Porphyrogenetes*, pe Akropolites îl numește *Akropolitas*, și pe Niketas Akominatos îl numește *Choniates*. Mărturisesc că din punctul acesta de vedere am procedat tot atât de ne-exact, ba și cu neconsecvență. E un obicei rău acesta, de a sălci numele proprii, obicei care a purces dela Grecii cei vecbi și a continuat până la Francejii și Germanii de astăzi. Germanii numai relativ de curind au început să reproduce exact ortografia numelor proprii personale antice (și nu din cauza afară de exact, căci continuă de a latiniza numele proprii personale grecești și de a scri Aeschylus în loc de Aischylos, etc.), și încă și până astăzi cărțile lor—chiar ale celor mai pedanți—sunt pline de Lucian, Pindar, Plutarch, Horaz, Virgil; iar Francejii scriu—și probabil să scrie până la infinit—Eschyle și Plutarque și Horace și Stace, etc. Cum ni s-ar putea cere sistemă și consecvență din acest punct de vedere nouă istorială, care am avut și avem atîtea exemple rele supt ochi? Pentru aceia în lucrarea de față -os și -us, de pildă, dela terminațiile numerelor proprii personale grecești se vor găsi alături, apoi Constantin cel născut în purpură va apărea ba ca Konstantinos Porphyrogenetos, ba ca Constantinus Porphyrogenitus, și

Anna, fata lui Alexios împăratul, va fi ba Komnena, ba Comnena, etc., iar pe Niketas (ori și Nicetas) Akominatos (ori și Acominatos) Choniates îl voiu numi și eu adesea numai Niketas Choniates, după un obiceiu vechiu și înrădăcinat.

4. Mai rău să încă lucrul cu numele de localități. Cei puțin pentru numele proprii personale are cineva un punct de sprijin în ortografia originalului, și oricăr ar scri și ar pronunța Francezul de stilcitt pe *Stace*, cunoaște cineva pe originalul Statius. Dar la numele de localități originalul e necunoscut, cel puțin aici în răsăritul Europei, căci acei care vorbesc de localitățile depe aici ori au făcut hărțile geografice ale teritoriilor acestora sunt mai mult străini, mai ales Germani. Chiar localnicii, de pildă Români, dacă vorbesc de localitățile din propria lor țară, fac aceasta în așa chip, cu așa nepreciză scrisoare, încât de multe ori lectorul român însuș nu poate prinde cum se pronunță în realitate numele cutării localități. Pentru aceia vreo consecvență în scrisul numelor de localități nu se poate pretinde dela omul de știință atunci când aceeaș localitate apare în diferite izvoare cu diferite ortografiile. Trebuie să scrie și el cum găsește scris, ba într-un fel, ba în altul.

5. În general am păstrat ortografia etimologică a numerelor etnice și topice antice : Hellada, Illyr, Scyth, Thrac, etc. Dar fără consecvență.

6. M-am servit de scurtări pentru a cita autorii numai când citațiile au trebuit să se repete des, astfel că ar fi fost în adevăr pierdere de vreme de a tot repeta titlul unei serii în întregime. Si se găsesc în această lucrare anumite capitole (XI-XV, XVII-XVIII), unde firea lucrurilor a cerut ca citațiile să se facă des. La aceste anumite capitole scurtările au devenit ceva necesar, și pentru aceia s-a dat cîteo listă a lor la începutul capitolului XI și capitolului XVII. O altă serie de scurtări, de altă natură, a devenit necesară prin înprejurarea că notele pe care le fac în capitolul III au trebuit să fie foarte des citate în cursul lucrării, mai ales în capitolul IV. S-a impus, deci, prin forța lucrurilor întrebuițarea de scurtări. În general însă evit scurtările pentru a cita lucrările autorilor. Si dacă cumva le întrebuițez, explicarea lor este dată, în afara de începuturile capitolelor XI și XVII la tabloul bibliografic.

Tot aşa evit scurtările de orice altă natură, și dacă întrebuițez vreo cîteva, pe unele de nevoie, pentru că cuvintele respective se repetă prea des, pe altele din deprindere rea, explicarea lor o dau supt o rubrică a parte mai jos. Unele care-mi vor fi scăpat din vedere se înțeleg lesne fără nicio explicare.

7. Bucătile citate din autorii le dau în traducere românească, afară de cele franceze, pe care le las de cele mai multe ori în limba de origine. Cuvintele citate din dicționare le dau cu traducerea din dicționarele respective, numai rar adaug traducerea românească.

8. Prin *pagina paris.* dela citațiile din scriitorii byzantini edițiea Bonn însemnez cifrele marginale, care reprezintă de cele mai multe ori paginile ediției din Paris. Pentru comoditate am păstrat această numire de *pagina paris.* chiar acolo unde, ca la Constantin Porphyrogennetos, cifrele marginale reprezintă în ediția Bonn paginile unei alte ediții vechi. Acest lucru l-am făcut, pentru că ediția din Paris a servit de obicei acelora care au scris până astăzi asupra Românilor, și pentru că cu acele cifre marginale cineva poate găsi locul citat în oricare ediție a scriitorilor byzantini. Cînd a fost posibil, am citat cărțile și capitolele.

9. Cronologiea e probabil peici pe colea greșită, cu un an sau doi în plus ori în minus.

10. Pozițiile geografice sunt date avîndu-se în vedere statele de dinainte de războiul din 1914.

11. Ortografia cuvintelor românești discutate este cea obișnuită românească. De ortografia fonetică specială mă servesc numai cînd este vorba de multă precizie. Pentru aceia a-deseori scrisoarea obișnuită românească și cea preciză fonetică se găsesc în unul și același cuvînt, astfel că preciz fonetic este scris numai sunetul de care este în special vorba, de pildă *cicór* (=cu ortografia comună românească *ciciór*, cu ortografia preciză fonetică *čicór*). Observații asupra ortografiei comune românești și a celei fonetice se găsesc mai jos într-un tabloiu a parte.

Alexandru Philippide

Iași, Septembrie 1923.

Ortografiea comună românească

- ţ final după o consonantă înseamnă că consonanta este mulată ori palatală: *anț=ni*, *ochi=ok*.

- ū final după o consonantă înseamnă că consonanta este rotunzită: macedoromân *a'u=a"*.

- ū final după o consonantă înseamnă că consonanta este mulată (ori palatală) și rotunzită: *cuptóriū=kuptoř*, *mușchiū=mušk*.

c + e , i = č + e , i: cer = čer , cine = čine.

či ori ce + a , o , u = č + a , o , u : čioc = čok , ciú-mă = čumă , ceas = čas.

ch + e , i = k + e , i: chel = kel , chip = kip.

g + e , i = ġ + e , i: gem = ġem , gíner = ġinere.

gi orí ge + a , o , u = ġ + a , o , u: giol = ġol , giubeá = ġubéá , geánă = ġánă.

gh + e , i = ġ + e , i: ghem = ġem , ghíme = ġime.

j = ž: jug = žug.

ş = š: séple = šepte.

t = ts (africata): ţap = tsap.

Valoarea celorlalte caractere din ortografiea comună românească se înțelege dela sine.

Ortografiea fonetică

◦, o mică rotiță pusă dedesupră caracterului înseamnă rotunjirea sunetului: *g = a* rotunzit, *ę = e* rotunzit = *ö* (De acest caracter din urmă, *ö*, mă servesc de obicei), *i = i* rotunzit = *ü* (De acest caracter din urmă, *ü*, mă servesc de obicei), *p = p* rotunzit, *ť = t* rotunzit, *n = n* rotunzit, *s = s* rotunzit, etc.

. , un punct pus dedesupră caracterului care simbolizează o vocală înseamnă că vocala e închisă: *e = e* închis, etc.

‘ , un cîrlig rotund pus dedesupră caracterului care simbolizează o vocală înseamnă că vocala e deschisă: *e = e* deschis, etc.

~, un semicerc pus deasupra caracterului care simbolizează o vocală înseamnă mai multe lucruri: *á*) Înseamnă că vocala e consonantă: *lěágă* , *piátră* , *rőátă* , *dőűă* , *nói* , *bóu* . *ő*) Înseamnă că vocala e scurtă: latin *gěmo* . *ÿ*) Pus

deasupra lui *a* (ă) simbolizează sunetul *o* nerotunzit. — Echivocul nu-i mare, pentru că înprejurările în care semnul ~ apare în unul din serviciile de sub α , β , γ sănt de aşa natură, încât lesne se poate pîrcepe despre ce este vorba. În serviciul anume de sub β vocala prevăzută cu semnul ~ apare între consonante propriu zise, între sunete cu mai mică plenitudine decît vocala, pelingă care această din urmă nu poate fi consonantă : se înțelege dela sine că într-un exemplu ca *gēmo* ē nu poate însemna pe *e* consonant, ci nu-mai decît pe *e* scurt. La acestea se adauge faptul că de cele mai multe ori vocalele cu semnul scurtării ~ sănt prevăzute cu accent și oricare poate pîrcepe că ē din *gēmo*, de pildă, nu poate să fi însemnînd un *e* consonant, căci doar firea consonantei tocmai în aceia stă că n-are accentul silabei. Acolo unde vreun echivoc poate avea ființă spun de altfel în mod expres că vocala *e* consonantă ori că vocala *e* scurtă. În ce privește caracterul ă, echivocul cum că ar putea fi vorba despre *a* consonant este exclus, pentru că este cel mai plin din toate sunetele și nu poate fi consonant niciodată ; iar despre *a* scurt dacă este cumva vorba vreodată, se spune atunci în mod expres că *a* e scurt, fară să se întrebuițeze caracterul ă, ori acel ă scurt e notat în vreun cuvînt latinesc, unde nu și-ar putea nimenei închipui pe *o* nerotunzit.

- , o linioară pusă deasupra caracterului înseamnă că sunetul este lung: ē = *e* lung, etc. Dintre consonante numai la *r* se arată uneori lungimea în acest chip (r̄), și anume nu numai lungimea lui *r*, ci și puternicul lui tril. Lungimea consonantelor se arată prin dublarea caracterului: *pp*, *tt*, *ll*, *rr*, etc.

~, un circumflex grec pus deasupra caracterului care simbolizează o vocală înseamnă că vocala este nazală: ā = *a* nazal, etc.

' , un accent ascuțit pus deasupra ori alături sus la dreapta caracterului care simbolizează o consonantă înseamnă : α) Că sunetul este mulat, dacă e articulat cu limba anterioară : *s̄*, *š̄*, *ž̄*, *ž̄*, *t̄*, *d̄*, *n̄*, *r̄* l. β) Că sunetul este palatal (articulat la palatul tare), dacă e articulat cu limba posteroară : *h̄* *v̄* *k̄* *ḡ*. γ) Că la articularea sunetului limba se găsește sincronic în pozițiea lui *i*, dacă sunetul e articulat cu buzele ori cu buza inferioară și dinții superiori : *f̄*, *ī*,

ă = o nerotunzit. Vezi § 236.

î = u nerotunzit. Vezi § 236.

ö = e rotunzit.

ü = i rotunzit.

ə = vocala produsă cu limba în stare de repaos.

l̪i = spiranta palatală afonă (Limba posterioară articulează la palatul tare).

h̪ = spiranta guturală (velară) afonă (Limba posterioară articulează la palatul moale).

χ' = *l̪i*.

χ = *h̪*.

γ̪ = spiranta palatală fonică (Limba posterioară articulează la palatul tare).

γ̪ = spiranta guturală (velară) fonică (Limba posterioară articulează la palatul moale).

ç, spiritus asper grec pus sus la stînga vocalei = spiranta laringală afonă.

š̪ = spiranta ţuerătoare afonă simbolizată în ortografia germană prin *sch*, în cea franceză prin *ch*, dintr-un cuvint ca francezul *chapeau*.

ž̪ = spiranta ţuerătoare fonică simbolizată în ortografia franceză prin *j* dintr-un cuvint ca *jamais*.

w̪ = spiranta bilabială fonică.

ϑ̪ = spiranta dentală afonă = neogrec *ϑ*, inglez *th* într-un cuvint ca *think*.

ð̪ = spiranta dentală fonică = neogrec *ð*, inglez *th* într-un cuvint ca *that*.

k̪ = exploziva palatală afonă (Limba posterioară articulează la palatul tare).

k̪ = exploziva guturală (velară) afonă (Limba posterioară articulează la palatul moale).

g̪ = exploziva palatală fonică (Limba posterioară articulează la palatul tare).

g̪ = exploziva guturală (velară) fonică (Limba posterioară articulează la palatul moale).

c̪ = africata *t̪ʃ̪*.*)

*) Părerea unora—între alții și lui Bartoli, *Das Dalmatische*, II, 315 (Pentru ceilalți vezi la acest loc din Bartoli)—cum că africatele *t̪s*, *d̪z*, *ts*, *dz*, *t̪s'*, *d̪z'* ar fi sunete unitare, iar nu compuse dintr-o explozivă și spiranta omorgană, provine, cred, dela o neințelegere. Cel care anume susțin unitatea sunetelor acestora pronuntă probabil cele două elemente, unul exploziv și celălalt

g = africata *dž*,

t = africata *ts*

Africatele *dz*, *tš*, *dž* nu le scriu prin anumite caractere, ci analizate în elementele lor constitutive.

Fiindcă este o imposibilitate fiziologică de a articula spirante și explozive guturale (velare) imediat înainte de vocalele palatale (Limba posterioară articulează la palatul tare) *e*, *i*, *ö*, *ü*, caracterele *h*, *χ*, *γ*, *k* fac serviciu și de *h'*, *χ'*, *γ'*, *k'* înainte de *e*, *i*, *ö*, *ü*: *her* ori *χ'er*, *γ'in*, *kip* se înțelege dela sine că se pronunță *h'er* ori *χ'er*, *γ'in*, *kip*. Numai pentru *g* am păstrat totdeauna notarea înainte de vocalele palatale, pentru că scrierea *ge*, *gi* ar deveni echivocă prin confuzie cu ortografia comună românească și cetitorul ar putea greși să cetească *ȝe*, *ȝi* în loc de *ȝe*, *ȝi*.

altul în întregimea lor, astfel ca după o complectă explozivă, și după ce limba percurge spațiul *obișnuit* pentru a trece la spiranta următoare, să se producă spiranta. În asemenea împrejurări, firește, grupurile *ts*, *dž*, *ts*, *dz*, *ts*, *dž* apar cu așa remarcabile deosebiri de timbru față de africatele *tš*, *dž*, *ts*, *dz*, *ts*, *dž*, încit hotărîrea că aceste din urmă n-ar fi sunete duble, compuse din *t+š*, etc., este îndreptățită. Dar africata nu e numai un grup de sunete, ci e un grup de sunete de un anumit fel. Pentru acestia doar și foneticii au găsit de cuiuintă să-i dea un anumit nume, *affricata*. Primul element constitutiv al africatei, exploziva, este mai întâi un sunet *redus*, și nu este identic cu aceiaș explozivă din alt grup de sunete, cum ar fi, de pildă, cind exploziva ar fi urmată de o vocală, ori chiar de spiranta respectivă, dar așa fel că să fie exploziva pronunțată *neredusă* și pe indelete; iar reducerea are loc anume nu din punct de vedere al mărimii spațiului pe care se face închiderea, ci din acel al forței și leplinății închiderii (forță și deplinătatea sunt minime): exploziva nu-i, ca să vorbim în termenii lui Rousselot, o *occlusivă*, ci o *miocclusivă* (Rousselot, *Principes de phorétique expérimentale*, Paris, 1897—1909, pag. 582). Apoi locul unde se produce exploziva nu este acela unde se produce ea atunci cind se găsește în alt grup de sunete decât grupul africatei: în grupul *ts*, de pildă, cind el nu constituie africată, exploziva *t* se produce în alt loc decât în grupul *ts*, cind el constituie africată, în africata *ts* anume *t* este un *t* special din punct de vedere al locului și totodata cel mai omorgan posibil al lui și următor, care și acesta e un și special. Apoi, după ce explozia are loc, limba nu se scoară spre starea de repaos pentru a articula după aceea spiranta următoare, ea nu străbate în orice caz, pentru a trece dela articularea explozivei la acea a spirantei, drumul pe care-l străbate atunci cind nu se produce africata; limba, după producerea ex-

La fixarea acestei ortografii fonetice și la notiile pe care le-am dat mai sus asupra ei am avut în vedere limba românească, a cărei bază de articulare, ca și acea a limbii germane (și probabil și celor mai multe limbii europene), este cea *înaintată* (Virful limbii îu stare de repaos se găsește dedesuptul alveolelor dintilor inferiori), și la care limba articulează nu în linie verticală spre părțile corespondente ale palatului, ci în raze, astfel că de pildă vocalele *e*, *i*, spirantele *h'*, *y'*, explozivele *k'*, *g'* sunt articulate cu limba *posterioră* la palatul tare. Aceasta o spun mai ales cu privire la faptul—enorm în a lui absurditate—că unia așă început să vorbească de sunetele românești după normele stabilite de Jespersen pentru limbile nordice și pentru cea engleză, unde poziția de repaos a limbii e cu totul alta, iar

ploziei se deplasează numai atât, cît îi trebuie pentru a produce imediat cea mai omorgană spirantă posibilă, astfel că nicăi spiranta dintr-o africată nu este aceeași cu spiranta pe care o produce cineva în alt grup de sunete, ori chiar în grupul africatelor atunci cind acest grup nu constituie o africată. De altfel compoziția dintr-o explozivă și din spiranta omorgană a africatelor este lesne de constatat. Cind vrei să pronunți lung o africată, lungirea are loc întocmai ca la explozive, în felul acela anume că prelungesci momentul *ploziv*, care la africatelor afone *t̪*, *ts*, *t̫* nu se aude de fel, așa după cum nu se aude momentul ploziv al unui *t* oarecare, iar la africatelor fonice *d̪*, *dz*, *d̫* este constituit de așa numitul *Blählaut*, după cum el e constituit de *Blählaut* la un *d* oarecare. Este evident de aici că prima parte a africatelor *t̪*, *ts*, *t̫*, *d̪*, *dz*, *d̫* trebuie să fie o explozivă; și că această explozivă este *t* la cele afone, *d* la cele fonice, se constată numai prin simțul nervilor din limbă, dar și prin *Bläh' aut*, care este exact același ca Blählaul al lui *d*. Apoi, dacă vrei, nu să lungiști, ci să prelungesci o africată odată produsă, nu vei reuși să capeți un sunet cu timbrul africatelor decât numai un moment, numai în timpul extrem de scurt inițial, încolo vei căpăta la neșirșit o spirantă, și anume la *t̪* un *š*, la *ts* un *s*, la *t̫* un *š*, la *d̪* un *ž*, la *dz* un *z*, la *d̫* un *ž*, dar nu spirantale *š*, *s*, *š*, *ž*, *z*, *ž* obișnuite, ci altele, foarte remarcabil altele. Pe aceste spirante *remarcabil altele* Rousselot, care și el aparține la acei care consideră africattele ca sunete unitare, le consideră (Principes, pag. 618 – 628) ca constituind momentul exploziv al unei *miocclusive*. Acest moment exploziv însă, după propria mărturisire a lui Rousselot, sămână foarte mult cu o spirantă, astfel că, ori vei zice că cutare sunet e o miocclusive, a cărei explozie sămână foarte mult cu o spirantă, ori că vei zice că cutare sunet e o miocclusive care sfîrșește într-o spirantă, e tot acela.

articularea limbii față cu palatul se face în linie verticală.

In această ortografie fonetică, schițată mai sus, am transcris ortografia fonetică a altora, astfel că :

<i>a</i> = <i>ă</i> Popovici	<i>γ</i> = <i>j</i> Weigand
<i>ă</i> = <i>ə</i> Weigand	<i>γ'</i> = <i>v</i> Papahagi
<i>î</i> = <i>ü</i> Weigand	<i>γ'</i> = <i>y</i> Weigand
<i>ă</i> = <i>e</i> Weigand	<i>š</i> = <i>s'</i> Weigand
<i>i</i> = <i>i</i> Weigand	<i>ž</i> = <i>z</i> Weigand
<i>ea</i> = <i>ɛ</i> Weigand	<i>ts'</i> (africata) = <i>č</i> Popoviči
<i>oa</i> = <i>ɔ</i> Weigand	<i>dz'</i> (africata) = <i>đ</i> Papahagi
	<i>dž'</i> (africata) = <i>đ</i> Popoviči

Scurtări și semne

Nota A ori N A = Notă la Appianos. Vezi § 50.

Nota C ori N C = Notă la Cassius Dio. Vezi § 53.

Nota H ori N H = Notă la Herodotos. Vezi § 48.

Nota P ori N P = Notă la Polybios. Vezi § 49.

Nota Pt ori N Pt = Notă la Ptolemaeos. Vezi § 52.

Nota S ori N S = Notă la Strabon. Vezi § 51.

C urmat numai de cifră latină = Table cerate în C. I. L. III.

dipl. ori diploma = Privilegia militum veteranorumque de civitate et connubio în C. I. L. III.

ad. = adiectiv.

b. = bărbat.

f. = feminin ori fimee.

m. = masculin.

p. = persoană.

pl. = plural.

s. = substantiv ori singular.

x < y = din x a provenit y. Să se bage de samă cu privire la acest semn, < ori >, că ești îl întrebuițez cu alt înțeles decât cum este el întrebuițat de obicei. De obicei unu elementul care derivă din altul este pus la capătul cel ascuțit, și semnul < este înțeles oarecum ca o săgeată. Ești nu-l înțeleg ca o săgeată, ci ca o dezvoltare dintr-un punct.

Pentru alte scurtări vezi la începuturile capitelelor XI, XVII, și la tabloul biliografic.

Cu semnele „ . . . ” se reproduc exact vorbele citate din vreun autor.

Cu semnele ‘ . . . ’ se dă numai înțelesul celor spuse de vreun autor.

In parentezul (. . .) se pun vorbele autorului citat. Acolo unde însă din autorul citat se pune la începutul parentezului cuvîntul de limbă străină, de pildă grec, restul vorbelor din parentez aparțin mie.

In parentezul [. . .] se pun observațiile mele.

B I B L I O G R A F I E

Aelius Spartianus, în H. A. (Scriptores historiae augustae).

V. Alexandri, Opere complete, Teatru, București, 1875.

V. Alexandri, Poezii populare ale Românilor, București, 1866.

Ammianus Marcellinus=Ammianus.

Ioan G. Andrieșescu, Contribuție la Dacia înainte de Români, Iași, 1912.

Anna Koinnena, ediția Bonn.

Anonymi Belae regis notarii Historia hungarica (Gesta Hungarorum), în I. G. Schwandtner, Scriptores rerum hungaricarum veteres ac genuini, Vindobonae, 1766-1768, volumul I.

Appendix Probi, în Keil Grammatici latini IV.

Appianus, ed. Firmin Didot, Paris, 1877=A. In spécial A=Appianus De rebus illyricis.

Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, Hermannstadt.

Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik, herausgegeben von Eduard Wölfflin, Leipzig, 1884—1909=Wölfflin's Archiv.

Archiv für slavische Philologie, Berlin, Weidmann.

Arhiva, organul societății științifice și literare din Iași.=Arhiva Iași.

Max Auerbach, Die Verbalpräfixe im Dakorumäischen, în Weigand's XIX—XX Jahresbericht.

- E. Bacinschi, Ein mazedorumänischer Ausläufer des altslawischen dativus absolutus, în Zeitschrift für romanische Philologie XXXVII, 611 sqq.
- Ernst Bacmeister, Die Kasusbildung des Singular im Rumänischen, în Weigand's IV Jahresbericht 1 sqq.
- H. Barić, Albanorumänische Studien, I Theil, Sarajevo, 1919=Baric.
- M. G. Bartoli, Alle fonti del neolatino, în Miscellanea di studi in onore di Attilio Hortis, Trieste, 1910, pag. 889 sqq.
- M. G. Bartoli, Dalmazia e Albania, relazione sul quinquennio 1905—1910, în Revue de dialectologie romane, tome II, pag. 456 sqq.=Bartoli D. A.
- M. G. Bartoli, Das Dalmatische, Wien, 1906 (Schriften der Balkankommission, linguistische Abteilung, IV, V)=Bartoli D.
- M. G. Bartoli, Note dalmatiche, în Zeitschrift für romanische Philologie, XXXII.=Bartoli N.
- Bausteine zur romanischen Philologie, Festgabe für Adolfo Mussafia, Halle a. S. 1905.
- Ilie Bărbulescu, Incepiturile scrierii cirilice în Dacia traiană, în Arhiva Iași, April 1922, pag. 161 sqq.
- Ilie Bărbulescu, Originea celor mai vechi cuvinte și instițuțiile slave ale Românilor, în Arhiva Iași, Ianuar 1922, pag. 1 sqq.
- Ilie Bărbulescu, Problemele capitale ale slavisticei la Români, Iași, 1906.
- D. P. Bărcianu, Wörterbuch der romanischen und deutschen Sprache, I Teil, Romänisch-deutsch, IV Auflage, Hermannstadt, 1910.
- Theodor Benfey, Geschichte der Sprachwissenschaft, München, 1869.
- Iosephus Benkő, Transsilvania sive Magnus Transsilvaniae principatus, Vindobonae, 1778.
- Erich Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg, 1908.
- Giulio Bertoni, Programma di filologia romanza come scienza idealistica, Ginevra, 1923.
- I. G. Bibicescu, Poezii populare din Transilvania, București, 1893.
- Biblia, București, 1688.

- H. I. Bidermann, Die Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich, Graz, 1877.
- August Boeckh, Corpus inscriptionum graecarum, Berlin, 1828—1859.
- N. A. Bogdan, Orașul Iași odinioară și astăzi, Iași, 1904.
- V. Bologa, Monografiea școalei civile de fete din Sibiu, Sibiu, 1911.
- Otto Bremer, Deutsche Phonetik, Leipzig, 1893.
- Karl Brugmann, Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen, I ediție, Berlin, 1886—1893.
- Karl Brugmann, Griechische Grammatik, în Iwan Müller's Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft II, ed. II, München, 1890.
- Buletinul comisiunii monumentelor istorice, București. —
B. c. m. i.
- Bulletin de la section historique de l'Académie roumaine, Bucarest.
- Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale, București.
- Augustin Bunea, Stăpinițării Oltului, București, 1910. Discurs de recepție la Academia Română.
- V. Burlă, Dl Paul Hunfalvy și teoria lui Roesler, în Revista Tocilescu, II, pag. 283 sqq. III, 89 sqq.
- V. Burlă, Studii filologice, Iași, 1880.
- Arthur Byhan, Istrorumänisches Glossar, în Weigand's VI Jahresbericht, pag. 174 sqq. =Byhan.
- Byzantinische Zeitschrift, Leipzig, B. G. Teubner.
- Caesar, De bello gallico.
- I. A. Candrea, Graiul din Tara Oașului, București, 1907.
- I. A. Candrea Hecht, Les éléments latins de la langue roumaine, le consonantisme, Paris, 1902.
- I. A. Candrea, Ov. Densușianu, Th. D. Speranță, Graiul nostru, texte din toate părțile locuite de Români, București, 1906—1908.
- Constantin Cantacuzino, Operele, publicate de N. Iorga, București, 1901.
- Mihai Cantacuzino, Genealogiea Cantacuzinilor, publicată și adnotată de N. Iorga, București, 1902.
- Dimitrie Cantemir, Hronicul vechimii Româno-Moldo-Vlahilor, București, 1901. Ediția Academiei Române.
- Th. Căpidan, Die nominalen Suffixe im Aromunischen, în

- Th. Capidan, Flexion des Substantivs und Verbums im Codex Dimonie, în Weigand's XII Jahresbericht, pag. 179 sqq.
- Th. Capidan, Raporturile albanezo-române, Cluj, 1922, în Dacoromania, anul II, 1922, pag. 443-554.=Capidan. Cassiodorus, Chronica, ed. Mommsen în Monumenta Germaniae historica, Antores antiquissimi, tom. XI, pars I, Berlin, 1893.
- Cassius Dio, Hamburgh, 1750.=C.
- Christophorides, Λεξικὸν τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης, ἐν Ἀθήναις, 1904.
- A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie daco-romane, I Eléments latins, Francfort a. M. 1870, II Eléments slaves, magyars, tures, grecs-moderne et albanais, Francfort a. M. 1879.=Cihac.
- Tim. Cipariu, Gramatica limbii române, Bucureşti, 1869-1877
- Tim. Cipariu, Principii de limbă și de scriptură, Blaş, 1866
- Codex Dimonie, în Weigand's IV, V, VI Jahresberichte=C. D. Codicele voronețean, Cernanți, 1885, ediția Academiei Române=Praxiul dela Voroneț.
- Columna lui Traian, revistă, director B. P. Hasdeu, Bucureşti.
- Constantin Căpitanu, Istoriile domnilor țării românești, în Magazinul istoric tomurile I, II.
- Constantinus Porphyrogennetos, ediția Bonn.
- Contemporanu, revistă științifică și literară, lași, 1882-1889.
- Convorbiri Literare, revistă, Bucureşti.
- Coresi, Psaltirea, Sas-Săbes, 1577, ediția Academiei Române (prin B. P. Hasden), Bucureşti, 1881.
- Corpus glossariorum latinorum, Lipsiae, 1888--1903.
- Corpus inscriptionum latinarum consilio et auctoritate académiae litterarum regiae borussicae editum, Berlin=C. I. L.
- Miron Costin, Cartea pentru descălecatalul dintiului al țării Moldovei și neamului moldovenesc, în Letopisețe Cogâlniceane editie II, tomul I.
- Miron Costin, Cronica țării Moldovei și a Munteniei [recte moldovenești și muntești], în Cronice inedite atingătoare de istorie Românilor publicate de I. Bogdan.
- Miron Costin, De neamul Moldovenilor, din ce țara au esit strămoșii lor [=Miron Costin, Cartea pentru descălecatalul dintiului al țării Moldovei și neamului moldovenesc.

- Vezi mai sus], ediție de C. Giurescu, București, 1914.
- Miron Costin, Descrierea țării Moldovei [recte moldovenești] în versuri, în Miron Costin Opere complete ediția V. A. Ureche, tom II, pag. 75 sqq.
- Miron Costin, Despre poporul Moldovei și al Țării românești, în B. P. Hasdeu, Arhiva istorică a României, tomul I, pag. 159 sqq.
- Miron Costin, Opere complete, ediție de V. A. Ureche, București, 1886—1888.
- Neculai Costin, Cartea pentru descălecatul dintilău al țării Moldovei și neamului moldovenesc, în Letopisete Cogălniceanu ediția II, tomul I.
- Cronica pe scurt a Românilor [Autorul ar fi Constantin Cantacuzino după Iorga, Operele lui Constantin Cantacuzino], în Letopisete Cogălniceanu ediția II, tomul I.
- Cronicile inedite, atingătoare de istorie Românilor, adunate și publicate cu traducerî și adnotări de I. Bogdan, București, 1895.
- Cronicile României sau Letopisetele Moldovei și Valahiei, a două ediție, de Mihail Cogălniceanu, București, 1872—1874=Letopisete Cogălniceanu ori Letopisete.
- Dacoromania, Buletinul muzeului limbii romine, condus de Sextil Pușcariu, anul I (1920—1921), anul II (1921—1922), Cluj.
- I. Dalametra, Dicționar macedoromân, București, 1906. Ediția Academiei Române.
- Frédéric Damé, Nouveau dictionnaire roumain-français, Bucarest, 1893—1894.
- Frédéric Damé, Incercare de terminologie poporană română, București, 1898.
- D. Dan, Din toponimiea românească, București, 1896.
- Daniel, Ελαχωγική διέσταση, în Fr. Miklosich, Rumunische Untersuchungen, I, zweite Abtheilung.
- Aron Densușianu, Istoriea limbii și literaturii române, ediția II, Iași, 1894.
- Ovide Densușianu, Histoire de la langue roumaine, I, Paris, 1902.
- Ovid Densușianu, Studii de filologie română, București, 1898 (Anuarul seminarului de istorie a limbii și literaturii române de pe lîngă facultatea de litere din București, I).
- C. Diculescu, Altgermanische Bestandteile im Rumänischen,

- în *Zeitschrift für romanische Philologie*, XLI (an. 1921).
- C. Diculescu, *Die Gepiden, Forschungen zur Geschichte Däniens im frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des rumänischen Volkes*, I Band, Leipzig, 1922.
- Lorenz Diefenbach, *Vergleichendes Wörterbuch der gothischen Sprache*, Frankfurt a. M. 1851.
- Friedrich Diez, *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*, V Ausgabe, Bonn, 1887.
- Friedrich Diez, *Grammatik der romanischen Sprachen*, V Auflage, Bonn, 1882.
- Documente privitoare la istoriea Românilor*, culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, publicate supt auspiciile ministrului cultelor și instrucției publice și ale Academiei Române, București.—*Documente Hurmuzaki*.
- Dosotei, *Proloagele tuturor sfintilor*, Iași, 1683.
- Dosotei, *Psaltirea în versuri*, Unev, 1673, ediția Academiei Române, București, 1887.
- N. Drăganu, *Din vechea noastră toponimie, în Dacoromania* I pag. 109—146.
- Ducange, *Glossarium mediae et infimae graecitatis*, Vratislaviae, 1891.
- Ducange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Niort, 1883—1887.
- L'abbé Duchesne et Bayet, *Mémoire sur une mission au mont Athos*, Paris, 1876.
- Al. T. Dumitrescu, *Contribuțiuni la istoriografia românească veche*, în Lui Ion Bianu amintire, București, 1916, pag. 227—255.
- Albert Dumont, *Mélanges d'archéologie et d'épigraphie*, Paris, 1892. — Dumont.
- Excerpta Valesiana* (*Excerpta auctoris ignoti*). La finele lui Ammianus Marcellinus.
- Eusebius, *Chronica*, în Migne Patrologia graeca tomul XIX.
- Eustathius, *Commentarii in Dionysium Periegeten*, în *Geographi graeci miiores ed.* Firmin Didot, Paris, 1882.
- Eutropius.
- Sexti Pompei Festi, *De verborum significatione quae supersunt*, cum Pauli Epitome, emendata et annotata a Carolo Odofredo Muellero, *editio nova*, Lipsiae, 1880.
- Aug. Fick, *Hattiden und Danubier in Griechenland*, Göttingen, 1909.

- Emil Fischer, Die Herkunft der Rumänen, Bamberg, 1904.
- Emil Fischer, Sind die heutigen Albanesen die Nachkommen der alten Illyrier? în Zeitschrift für Ethnologie, Berlin, anul 1911. = Fischer Z.
- Flavius Vopiscus, în H. A. (Scriptores historiae augustae).
- Matthias Friedwagner, Zur Aussprache des lateinischen *c* vor hellen Vokalen, în Hauptfragen der Romanistik, Festschrift für Philipp August Becker, Heidelberg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1922, pag. 37-49.
- Teofil Frîncu și Gheorghe Candrea, Rotacismul la Moți și Istrieni, București, 1886.
- D. Frunzescu, Dicționar topografic și statistic al României, București, 1872.
- Georg von der Gabelentz, Die Sprachwissenschaft, Leipzig, 1891.
- Ernst Gamillscheg, Oltenische Mundarten, Wien, 1919, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 190.
- Ernst Gamillscheg, Studien zur Vorgeschichte einer romanischen Tempuslehre, Wien, 1913, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 172.
- M. Gaster, Chrestomatie romînă, Leipzig-București, 1891.
- M. Gaster, Die nichtlateinischen Elemente im Rumänischer, în Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ediția I, Strassburg, 1888. = Gast. Grund.
- M. Gaster, Stratificarea elementului latin în limba romînă, în Revista Tocileșcu, I, București, 1883. = Gast. Rev.
- Karl Ernst Georges, Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch, VII Auflage, Leipzig, 1879-1880, = Georges.
- K. E. Georges, Lexikon der lateinischen Wortformen, Leipzig, 1890.
- Georgios Akropolites, ediția Bonn.
- Georgios Monachos, ediția Bonn.
- Ilie Gherghel, Zur Frage der Urheimat der Rumänen, Wien, 1910.
- Ilie Gherghel, Zur Nachricht des Raschid ad din Fadlallah über Bazaran bam und Kara Oulag, în Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, XXXV, anul 1912.

- Gibbon, Geschichte des allmäligen Sinkens und endlichen Unterganges des römischen Weltreiches, deutsch von Johann Sporschil, IV Auflage, Leipzig, 1862-1863.
- J. Gilliéron, La faillite de l'étymologie phonétique, Neuveville, 1919.
- J. Gilliéron, Pathologie et thérapeutique verbales, I, Neuveville, 1915.
- J. Gilliéron, Pathologie et thérapeutique verbales, II, Neuveville, 1915.
- G. Giuglea, Cuvinte și Lucruri, Elemente vechi germane în orientul romanic, în Dacoromania II pag. 327-402
= Giuglea.
- Glotta, Zeitschrift für griechische und lateinische Sprache, Göttingen.
- Glykas, edițiea Bonn.
- Pietro Gabriele Goidánich, L'origine e le forme della dit-tongazione romanza, Halle a. S. 1907, 5 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie.
- E.G. Graff, Althochdeutscher Sprachschatz, Berlin, 1834-1846.
- C. H. Grandgent, Introduzione allo studio del latino vol-gare, traduzione dall'inglese, Milano, 1914.
- G. Gröber, Vulgärlateinische Substrate romanischer Wörter, în Wölfflin's Archiv I, 204 sqq., 539 sqq., II, 100 sqq., 276 sqq., 424 sqq., III, 138 sqq., 264 sqq., 507 sqq., IV, 116 sqq., 422 sqq., V, 125 sqq., 234 sqq., 453 sqq., VI, 117 sqq., 377 sqq., VII, 25 sqq.
- Grundriss der romanischen Philologie, herausgegeben von Gustav Gröber, Strassburg, I ediție 1888-1902, II ediție (numai volumul întîiu) 1904-1906. = Gröbers Grundriss.
- Johann Georg von Hahn, Albanesische Studien, Jena, 1854.
- B. P. Hasdeu, Arhiva istorică a României, București, 1865-1867.
- B. P. Hasdeu, Cine sînt Albaneji? în Analele Academiei Romîne, seriea II, tomul XXIII, Memoriile secțiunii literare.
- B. P. Hasdeu, Cuvinte din bătrîni, București, 1878-1879.
= H. Cuv.
- B. P. Hasdeu, Etymologicum magnum Romaniae, București, 1886-1898. = H. Et.
- B. P. Hasdeu, Istorie critică a Românilor vol. I. Bucn.

- B. P. Hasdeu, Negru Vodă, un secol și jumătate din începuturile statului Ţără Romîneşti, introducere la tomul IV din Etymologicum Magnum, Bucureşti, 1898.
- B. P. Hasdeu, Principii de filologie comparativă ario-europee, Bucureşti, 1875. = H. Pr.
- B. P. Hasdeu, Strat și Substrat, la începutul tomului III din Etymologicum magnum, Bucureşti, 1893.
- Robert Helbig, Die italienischen Elemente im Albanesischen, în Weigand's X Jahresbericht, pag. 1 sqq. = Helbig.
- Herodotus, ed. Firmin Didot, Paris, 1887, prin C. Müller. = H.
- Hesychius (din Alexandria), Λεξικόν, Hagenau, 1521.
- Léon Heuzey, Le mont Olympe et L'Acarnanie, Paris, 1860.
- Léon Heuzey, Mission archéologique de Macédoine, Paris, 1876.
- Hierokles, Synekdemos. Ediția Bonn, la sfîrșitul lui Constantinus Porphyrogennetus volumul III.
- Herman Hirt, Die Indogermanen, Strassburg, 1905-1907.
- Herman Hirt, Gehören die Phryger und Thraker zu den satem- cder zu den centum- Sprachen ? în Indogermanische Forschungen II.
- Enea Hodoș, Poezi poporale din Bănat, Caransebeș, 1892.
- Alfred Holder, Altceltischer Sprachschatz, Leipzig, 1891-1913. = Holder.
- C. Hopf, Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit. VI și VII volum din Griechenland, geographisch, geschichtlich und kulturhistorisch, von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart, Separatausgabe aus der allgemeinen Encyklopädie der Wissenschaften und Künste von Ersch und Gruber, Leipzig, 1870. = Hopf I, II ori Hopf Geschichte Griechenlands VI, VII.
- Paul Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche, Wien und Teschen, 1883.
- Eudoxiu Hurmuzaki, Fragmente zur Geschichte der Rumänen, Bucureşti, 1878.
- V. Jagić, Wie lautete ḥ bei den alten Bulgaren, în Archiv für slavische Philologie, III, pag. 312 sqq.
- Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, herausgegeben von Gustav Weigand, 1-XXIX, Leipzig, 1894-1921. = Weigand's Jahresbericht ori Ja-

- L. Jelić, Das älteste kartographische Denkmal über die römische Provinz Dalmatien, in W. M. B. H. VII. = Jelić.
- Otto Jespersen, Lehrbuch der Phonetik, Uebersetzung von Hermann Davidsen, Leipzig und Berlin, 1904.
- C. Jireček, Die Heerstrasse von Belgrad nach Konstantinopel, Prag, 1877.
- C. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters, in Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, volumele 48, 49.
- C. Jireček, Geschichte der Bulgaren, Prag, 1876.
- C. Jireček, Geschichte der Serben, I, Gotha, 1911.
- C. Jireček, Zum Namen Plovdin oder Plovdiv, in Archiv für slavische Philologie, XVI, pag. 596 sqq.
- Joseph und Hermenegild Jireček, Entstehen christlicher Reiche im Gebiete des heutigen oesterreichischen Kaiserstaates, Wien, 1865.
- Indogermanische Forschungen, Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde, Strassburg, K. I. Trübner, și cu incepere dela volumul XXXIX Berlin und Leipzig, Walter de Gruyter et Comp.
- Iohannes Lydus. edițiea Bonn.
- Norbert Jokl, Beiträge zur albanesischen Grammatik, in Indogermanische Forschungen, XXXVI, pag. 98 sqq. = Jokl Ind. XXXVI.
- Norbert Jokl, Beiträge zur albanesischen Grammatik, in Indogermanische Forschungen, XXXVII, pag. 90 sqq. = Jokl Ind. XXXVII.
- Norbert Jokl, Katun, zur Geschichte eines Balkanwortes, in Indogermanische Forschungen, XXXIII, pag. 420 sqq. = Jokl Ind.
- Norbert Jokl, Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereich des Albanischen, Berlin und Leipzig, 1923 = Jokl Unt.
- Norbert Jokl, Studien zur albanesischen Etymologie und Wortbildung, in Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 168. = Jokl.
- Norbert Jokl, Vulgärlateinisches im Albanischen, in Zeitschrift für romanische Philologie, XLI, pag. 228 sqq. = Jokl Zeit.

- Ion Ionescu, *Agricultura romîna din județul Putna*, București, 1869.
- Iorgu Iordan, *Dialectele italiene de sud și limba romînă*, în Arhiva Iași anul 1923.
- Iorgu Iordan, *Diftongarea lui e și o accentuație în pozițiile —ă și —e*, Iași, 1921.
- Iorgu Iordan, *Lateinisches c̄i and t̄i im Südalienischen*, în Zeitschrift für romanische Philologie XLII.
- Iordanis, ed. Mommsen în *Monumenta Germaniae historica*, Auctores antiquissimi, tom. V, pars I, Berlin, 1882. = Iordanis Get. (=Iordanis, De origine actibusque Getarum), Iordanis Rom. (=Iordanis, De origine actibusque gentis Romanorum).
- N. Iorga, *Despre Cantacuzino*, studii istorice bazate în parte pe documentele inedite din arhiva D-lui G. Gr. Cantacuzino, București, 1902.
- N. Iorga, *Documente romînesti din arhivele Bistriței*, București, 1899-1900.
- N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, Gotha, 1905.
- N. Iorga, *Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie*, Bucarest, 1915.
- N. Iorga, *Istoriea literaturilor românice în dezvoltarea și legăturile lor*, București, 1920.
- N. Iorga, *Istoriea Românilor din peninsula balcanică*, București, 1919.
- N. Iorga, *Legăturile Românilor cu Rușii și cu teritoriul zis ucrainian*, în *Analele Academiei Române*, seriea II, tom XXXVIII, București, 1916.
- P. Ispirescu, *Legende sau basmele Românilor*, București, 1882.
- Istoriea Țării Românești decind aù descălecat Români [autor anonim]*, în *Magazinul istoric* tomul IV.
- Andreas Iszer, *Walachisch-deutsches Wörterbuch*, Kronstadt, 1850.
- Jakob Jud, *Recherches sur la genèse et la diffusion des accusatifs en -ain et en -on*, Halle a. S. 1907.
- Iulius Capitolinus, în H. A. (*Scriptores historiae augustae*).
- Iulius Jung, *Die romanischen Landschaften des römischen Reiches*, Innsbruck, 1881.
- Iulius Jung, *Römer und Romanen in den Donauländern*, II Auflage, Innsbruck, 1887.
- Iustinus.

- Ernst Kalinka, Antike Denkmäler in Bulgarien, Wien, 1906
 (Schriften der Balkankommission, Antiquarische Abteilung, IV). = Kalinka.
- Kalopathakes, De Thracia provincia romana, Berlin, 1893.
- E. Kalužniacki, Zur Geschichte der bulgarischen Benennung der Stadt Philippopol, in Archiv für slavische Philologie, XVI, pag. 594 sqq.
- Kantakuzenus (Iohaunes), edițiea Bonn.
- N. Karamzin, Histoire de l'empire de Russie, traduite par St. Thomas et Jauffret, Paris, 1819.
- Th. A. Kavalliotis, Ηρωτοπειρίζ, în Fr. Miklosich, Rumunsche Untersuchungen, I, zweite Abtheilung.
- Kedrenus, edițiea Bonn.
- Kekavmenos, Strategikon, et incerti scriptoris de officiis regiis libellus, ediderunt B. Wassiliewsky, V. Jernstedt, Petropoli, 1896 (Zapiski istoriko-filologičeskago fakulteta imperatorskago S. Peterburgskago universiteta, časti XXXVIII).
- Simonis de Kéza De originibus et gestis Hungarorum libri duo, ed. Iosephus Podhradczky, Buda, 1833.
- H. Kiepert, Formae orbis antiqui, bearbeitet und herausgegeben von Richard Kiepert, Berlin, 1894 sqq.
- Kinnamus, edițiea Bonn.
- Gustav Körting, Lateinisch romanisches Wörterbuch, III Ansage, Paderborn, 1907.
- Paul Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, Göttingen, 1896.
- Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie, herausgegeben von Karl Vollmöller, Erlangen.
- Karl Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur, München, 1891, în Iwan Müller's Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft IX₁.
- Géza Kuun, Codex cumanicus, Budapest, 1880.
- Géza Kuun, Relationum Hungarorum cum oriente gentibusque orientalis originis historia antiquissima, editio secunda. Claudiopoli, 1892.
- R. Lenz, Beiträge zur Kenntnis des Amerikanospanischen, in Zeitschrift für romanische Philologie XVII, 188 sqq.
- Leo Grammaticus, edițiea Bonn.
- Lexicon romînesc-latinesc-unguresc-nemtesc, care de mai multi

- autorii s-a lucrat, Buda, 1825 = Dicționarul de Bude, Lexicon Buda.
- W. M. Lindsay, Die lateinische Sprache, Uebersetzung von Hans Nohl, Leipzig, 1897.
- Literaturblatt für germanische und romanische Philologie, Leipzig.
- Sofronie Liuba și Aurelie Iana, Topografiea satului și hotarului Maidan, Caransebeș, 1895.
- T. Livius.
- Richard Löwe, Altgermanische Elemente der Balkansprachen, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXIX, anul 1906, pag. 265 sqq.
- Lucius, De regno Dalmatiae et Croatiae, Frankfurt, 1666, II ediție în Schwandtner, Scriptores rerum hungaricarum, dalmaticarum, croaticarum et sclavonicarum veteres ac genuini, Vindobonae, 1746-1748, volumul III.
- Magazinul istoric pentru Dacia, supt redactia lui A. Treb. Laurian și Nicol. Bălcescu, București, 1845-1847. = Magazinul istoric.
- Petru Maior, Istoriea pentru începutul Românilor în Dacia, II ediție, Buda, 1834.
- Tit Maiorescu, Critice, București, 1874.
- Malalas, ediția Bonn.
- Marcellinus Comes, ed. Mommsen în Monumenta Germaniae historica, Auctores antiquissimi, tom. XI, pars I, Berlin, 1893.
- S. Fl. Marian, Înmormîntarea la Romîni, București, 1892.
- S. Fl. Marian, Nunta la Romîni, București, 1890.
- S. Fl. Marian, Ornitologiea poporană română, Cernauți, 1883.
- S. Fl. Marian, Sărbătorile la Romîni, București, 1898-1901.
- A. Meillet, Linguistique historique et linguistique générale, Paris, 1921.
- Gustav Meyer, Albanische Studien, I, Die Pluralbildungen der albanischen Nomina, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 104. = M. Alb. I.
- Gustav Meyer, Albanische Studien, II, Die albanischen Zahlwörter, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 107. = M. Alb. II.
- Gustav Meyer, Albanische Studien, III, Lautlehre der in-

dogermanischen Bestandtheile des Albanischen, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 125.=M. Alb.

Gustav Meyer, Albanische Studien, IV, Das griechisch-südrumänisch-albanische Wortverzeichniss des Kavalliotis, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 132.=M. Alb. IV.

Gustav Meyer, Albanische Studien, V, Beiträge zur Kenntniss der in Griechenland gesprochenen albanischen Mundarten, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 134.=M. Alb. V.

Gustav Meyer, Die lateinischen Elemente im Albanischen, în Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ediția I, Strassburg, 1888.=M. Lat.

Gustav Meyer, Etymologisches aus den Balkansprachen, în Indogermanische Forschungen, VI, pag. 104 sqq.=M. Ind. VI.

Gustav Meyer, Etymologisches Wörterbuch der albanischen Sprache, Strassburg, 1891.=M. Wört.

Gustav Meyer, Kurzgefasste albanische Grammatik, Leipzig, 1888.=M. G.

W. Meyer-Lübke, Altgermanische Elemente im Rumänischen? în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXIX, pag. 593 sqq.

W. Meyer-Lübke, Die lateinischen Elemente im Albanischen, von Gustav Meyer, neubearbeitet von W. Meyer-Lübke, în Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ediția II, Strassburg, 1904-1906.=M. L. Lat.

W. Meyer-Lübke, Die lateinische Sprache in den romanischen Ländern, în Grober's Grundriss der romanischen Philologie, I, prima ediție pag. 351 sqq., a două ediție pag. 451 sqq.=Meyer-Lübke, Die lateinische Sprache.

W. Meyer-Lübke, Die romanischen Sprachen, în Die Kultur der Gegenwart, herausgegeben von Paul Hinneberg, Berlin un Leipzig, Verlag von B. G. Teubner, I, xi, i, anul 1909.

W. Meyer-Lübke, Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft. II editie. Heidelberg. 1909.=

- W. Meyer-Lübke, Grammatik der romanischen Sprachen, Leipzig, 1890-1902.
- W. Meyer-Lübke, Italienische Grammatik, Leipzig, 1890.
- W. Meyer-Lübke, Romanisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg, 1911-1920.
- W. Meyer-Lübke, Rumäisch, Romanisch, Albanesisch, in Mitteilungen, pag. 1-42. — M. L. R. R. Alb.
- W. Meyer-Lübke, Zentripetale Kräfte im Sprachleben, in Hauptfragen der Romanistik, Festschrift für Philipp August Becker, Heidelberg, 1922, pag. 126-154.
- W. Meyer-Lübke, Zur Geschichte des *c* vor hellen Vokalen, in Bausteine zur romanischen Philologie, pag. 313 sqq.
- W. Meyer Lübke, Zur Geschichte des Infinitivs im Rumänischen, in Romanische Abhandlungen Adolf Tobler dargebracht, Halle a. S 1895.
- Ştefan Mihăileanu, Dicționar macedoromân, Bucureşti, 1901.
- Franz Miklosich, Albanische Forschungen, Wien, 1870-1871, in Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, volumele XIX, XX.
- Franz Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der rumänischen Dialekte, in Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumele 98, 99, 100, 101, 102, anii 1881-1883. — Mikl. B.
- Franz Miklosich, Die slavischen Elemente im Rumänischen, in Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, volumul XII, anul 1862. — Mikl. Slav.
- Franz Miklosich, Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen, in Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, volumele XXI, XXIII.
- Franz Miklosich, Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Vindobonae, 1862-1865.
- Franz Miklosich, Rumunische Untersuchungen, I, listro- und Macedorumunische Sprachdenkmäler, in Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch historische Klasse, volumul XXXII.
- Franz Miklosich, Ueber die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpaten, in Denk-

- schriften der Akademie der Wissenschaften in Wien,
philosophisch-historische Klasse, volumul XXX.
- Franz Miklosich, Vergleichende Grammatik der slavischen
Sprachen, II Ausgabe, Wien, 1879-1883.
- Lj. Miletic, Das Ostbulgarische, Wien, 1903 (Schriften der
Balkancommission, linguistische Abtheilung, II).
- Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität
Wien, herausgegeben von W. Meyer-Lübke, I Band,
Heidelberg, 1914.= Mitteilungen.
- G. Mohl, Introduction à la chronologie du latin vulgaire,
Paris, 1899.
- Th. Mommsen, Römische Geschichte, volumele I, II a patra
editie, Berlin, 1865, volumul III a treia editie, Berlin,
1861, volumul V a cincea editie, Berlin, 1904.
- Victor Motogna, Articole și documente, contribuții la istoria
Rominilor din veacurile XIII-XVI, Cluj, 1923.
- K. Müllenhoff, Donau, Dunav, Dunaj, în Archiv für slavische
Philologie, I, pag. 290 sqq.
- Iacob Negrucci, Serieri complete, București, 1894-1897.
- D. Nemanic, Cakavisch-kroatische Studien, Erste Studie,
Accentlehre, I, II, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen
Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumele 104, 105, 108.=Nemanic.
- Nestor, Chronica, textum russico slovenicum, edidit Fr. Miklosich, Vindobonae, 1860.
- Nestor, Russische Annalen in ihrer slavonischen Grundsprache,
verglichen, übersetzt und erklärt, von August Ludwig Schlözer, Göttingen, 1802-1809.
- L. Niederle, Ein Beitrag zur Geschichte der südslavischen
Wanderungen, in Archiv für slavische Philologie XXV.
- Nikephoros Gregoras, edițiea Bonn.
- Nikephoros Patriarches (Constantinopolitanus), edițiea Bonn.
- Niketas Akominatos Choniates, edițiea Bonn.
- Franz Baron Nopcsa, Beiträge zur Urgeschichte und Ethnologie Nordalbaniens, în W. M. B. H. XII. =
Nopcsa M.
- Franz Baron Nopcsa, Die Albaner, în Urania, Wochenschrift
für Volksbildung, Wien, anul 1913.= Nopcsa U.
- Franz Baron Nopcsa, Sind die heutigen Albanesen die Nachkommen
der alten Illyrier? în Zeitschrift für Ethnologie, Berlin, anul 1911. = Nopcsa Z.

Franz Baron Nopcsa, Thrakisch-albanische Parallelen, în *Anthropos, Revue internationale d'ethnologie et de linguistique*, St. Gabriel-Mödling bei Wien, anul 1913.
= Nopcsa A.

Franz Baron Nopcsa, Zu Fischer's Albanerforschung, în *Korrespondenzblatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte*, Verlag von Friedr. Vieweg und Sohn in Braunschweig, Jahrgang XLV, Mai 1914.= Nopcsa K.

Vatroslav Oblak, Eine Bemerkung zur ältesten südslavischen Geschichte, în *Archiv für slavische Philologie*, XVIII, pag. 228 sqq.

Vatroslav Oblak, Macedonische Studien, Die slavischen Dialekte des südlichen und nordwestlichen Macedoniens, în *Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien*, volumul 134.

D. Onciu, Din istoriea României, Bucureşti, 1914 (Extras din Călăuză oficială a expoziţiei generale române 1906).

D. Onciu, Les phases du développement historique du peuple et de l'état roumain, în *Bulletin de la section historique de l'Académie roumaine*, Janvier-Juin 1921.

D. Onciu, Originile principatelor române, Bucureşti, 1899.

D. Onciu, Români în Dacia traiană până la întemeierea principatelor, Bucureşti, 1902 (Din Enciclopediea română publicată de Diaconovich, Sibiu, volumul III).

D. Onciu, Teoria lui Roesler, Studii asupra stăruinții Romanilor în Dacia traiană, de A. D. Xenopol. Dare de seamă critică, în *Convorbiri Literare* XIX, anul 1885.

D. Onciu, Tradiția istorică în chestiunea originilor române, în *Analele Academiei Române*, seriea II, tomul XXIX, Memoriile secțiunii istorice.

Orosius, în *Migne Patrologia latina* XXXI.

Hermann Osthoff und Karl Brugmann, Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, I Theil, Leipzig, 1878.

Ovidius.

Pachymeres, edițiea Bonn.

Tudor Pamfile, Industria casnică la Români, Bucureşti, 1910.

Tudor Pamfile, Sărbătorile de vară la Români, Bucureşti, 1910.

Zach. C. Panțu, Plantele cunoscute de poporul român, Bucureşti, 1906.

- A. Papadopol Calimah, Pedanius Dioscoride și Lucius Apuleius, în Analele Academiei Române, seriea I, tomul XI.
 Per. Papahagi, Basme aromâne, București, 1905. = P. B.
 Per. Papahagi, Din literatura poporană a Aromânilor, volumul I, București, 1900.
 Per. Papahagi, Megleno-Româniă, partea I, în Analele Academiei Române, seriea II, tomul XXV, Memoriile secțiunii literare.
 Per. Papahagi, Megleno-Româniă, partea II, în Analele Academiei Române, seriea II, tomul XXV, Memoriile secțiunii literare. = P. M.
 Per. Papahagi, Notițe etimologice, în Analele Academiei Române, seriea II, tomul XXIX, Memoriile secțiunii literare. = Pap. et.
 Per. Papahagi, Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanischen, Neugriechischen und Bulgarischen, în Weigand's XIV Jahresbericht, pag. 113 sqq.
 Per. Papahagi, Români din Meglenia, București, 1900.
 Per. Papahagi, Rumänische Etymologien, în Weigand's XII Jahresbericht, pag. 101 sqq. = Pap. Jahr.
 Per. Papahagi, Scriitori aromâni în secolul XVIII, București, 1909.
 G. Pascu, Despre cimilituri, I, Iași, 1909.
 G. Pascu, Etimologii românești, Iași, 1910.
 G. Pascu, Lateinische Elemente im Rumänischen, în Archivum romanicum anul 1922 pag. 254-279.
 G. Pascu, Sufixe românești, București, 1916. = Pascu Sufixe.
 Franz Passow, Handwörterbuch der griechischen Sprache, V Auflage, Leipzig, 1841-1857.
 Patrologiae cursus completus omnium sanctorum patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum graecorum, qui ab aevo apostolico ad concilii florentini tempora floruerunt, ed. Migne, Paris, 1857-1904. = Migne, Patrologia graeca.
 Patrologiae cursus completus omnium sanctorum patrum, doctorum scriptorumque ecclesiasticorum latinorum, qui ab aevo apostolico ad usque Innocentii III tempora floruerunt, ed. Migne, Paris, 1844-1864. = Migne, Patrologia latina.
 Karl Patsch, Archäologisch-epigraphische Untersuchungen zur Geschichte der römischen Provinz Dalmatien, în

- W. M. B. H. volumele IV, V, VI, VII, VIII, IX, XI, XII.—Patsch.
- C. Pauli, *Altitalische Forschungen*, Leipzig, 1886-1894.
- Pauly's *Realencyclopädie*, Stuttgart, 1842-1864.
- Pauly's *Realencyclopädie*, neue Bearbeitung von Georg Wissowa, Stuttgart, 1894-1909 (Necomplect).
- V. Pârvan, Castrul dela Poiana și drumul roman prin Moldova de jos, în *Analele Academiei Romîne*, seriea II, tomul XXXVI, *Memoriile secțiunii istorice*.
- V. Pârvan, Cetatea Tropaeum, în *Buletinul comisiunii monumentelor istorice*, anul 1911, pag. 1 sqq., 163 sqq.
- V. Pârvan, Cetatea Ulmetum, în *Analele Academiei Romîne*, seriea II, tomurile XXXIV, XXXVI, XXXVII, *Memoriile secțiunii istorice*.—Pârvan Ulmetum.
- V. Pârvan, Consideraționi asupra unor nume de rîuri dacoscitice, în *Analele Academiei Romîne*, *Memoriile secțiunii istorice*, seriea III, tomul I.
- V. Pârvan, Contribuții epigrafice la istoriea creștinismului dacoroman, București, 1911.
- V. Pârvan, Descoperiri noiă în Scythia Minor, în *Analele Academiei Romîne*, seriea II, tomul XXXV, *Memoriile secțiunii istorice*.
- V. Pârvan, Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreiche, Breslau, 1909.
- V. Pârvan, Gerusia din Callatis, în *Analele Academiei Romîne*, seriea II, tomul XXXIX, *Memoriile secțiunii istorice*.
- V. Pârvan, Histria, IV, Inscriptiile găsite în 1914 și 1915, în *Analele Academiei Romîne*, seriea II, tomul XXXVIII, *Memoriile secțiunii istorice*.
- V. Pârvan, Salsovia, București, 1906.
- V. Pârvan, Știri noiă din Dacia Malvensis, în *Analele Academiei Romîne*, seriea II, tomul XXXVI, *Memoriile secțiunii istorice*.
- V. Pârvan, Zidul cetății Tomi, în *Analele Academiei Romîne*, seriea II, tomul XXXVII, *Memoriile secțiunii istorice*.
- Holger Pedersen, Albanesisch, în *Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie*. — Ped. Krit.
- Holger Pedersen, *Albanesische Texte mit Glossar*, Leipzig,

- 1895, în Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse der sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften, volumul XV. = Ped.
- Holger Pedersen, Das indogermanische *s* im Slavischen, în Indogermanische Forschungen, V, pag. 33 sqq. = Ped. Ind. V.
- Holger Pedersen, Die albanischen *l*-Laute, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXIII, pag. 535 sqq. = Ped. Zeit. XXXIII.
- Holger Pedersen, Die Gutturale im Albanischen, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung XXXVI, pag. 277 sqq. = Ped. Zeit. XXXVI.
- J. Peisker, Die Abkunft der Rumänen, în Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark, XV Jahrgang, 1-4 Heft, Graz, 1917, pag. 160-205.
- Dr. Pekmezi, Grammatik der albanischen Sprache, Wien, 1908, = Pek.
- Petronius, Cena Trimalchionis, ed. Friedlaender, Leipzig, 1891.
- E. Philipon, Les accusatifs en -on et en -ain, în Romania XXXI, pag. 201 sqq.
- Demetrios Philippides, Ιστορία τῆς Πουμανίας, tomul I (alte to-muri n-aș apărut), Leipzig, 1816.
- Dionysios Photinos, Ιστορία τῆς πάλαι Δακίας, τὰ νῦν Τρανσιλβανίας, Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ἐν Βιέννη, 1818.
- Phrantzes, edițiea Bonn.
- Jos. Lad. Pič, Ueber die Abstammung der Rumänen, Leipzig, 1880.
- Eugène Pittard, Popoarele din peninsula Balcanilor, în Buletinul societății regale romîne de geografie, XXXVII (anii 1916-1918), București 1919, pag. 241-269 (Reproducere din Revue générale des sciences pures et appliquées, tome XXV, Paris, 1915).
- Plautus, edițiea Ritschl, Leipzig, 1884-1894.
- Plinius, Naturalis historia, ed Lemaire, Paris, 1828 sqq. = Pl. N. H.
- Plutarchus.
- Polybius, ed. Firmin Didot, Paris, 1880. = P.
- Raoul de Pontbriant, Dicționar româno-francez, București, 1862.
- Ion Pop Reteganul, Povestî ardeleanesti, Brașov, 1888.
- Iosif Popovici, Dialectele române din Istria, I, Referințele sociale și gramatica. Halle a. S. 1914.

- Iosif Popovici, Dialectele romîne din Istria, II, Texte și glossar, Halle a. S. 1909.—P. I.
- Iosif Popovici, Die Dialekte der Muntenî und Pădureni im Hunyader Komitat, Halle a. S. 1905.
- Iosif Popovici, Fiziologiea vocalelor romînești și i, Cluj, 1921.
- Pouqueville, Voyage de la Grèce, Paris, 1820-1822.
- Priscianus, în Grammatici latini ed. Keil.
- Priscus, ediția Bonn.
- Procopius (din Caesarea Palestinei), ediția Bonn.
- Psaltirea scheiană, ediția Academiei Romîne (prin I. Bianu), București, 1889 ; ediția comisiunii istorice a României (prin I. A. Candrea), București, 1916.
- Michael Psellos, Ἐκανονταεπηρίς βυζαντίνης ἴστοριας, în Sathas Μεγαλώνη βιβλιοθήκη, tomul IV, Athena, 1874.
- Ptolemaei (Claudii) Geographia, Tabulae a C. Mullero instructae, Paris, 1901.—Ptolemaei Tabulae.
- Ptolemaeus (Claudius), ed. Nobbe, Leipzig, 1881.—Pt.
- Sextil Pușcariu, Der lu-Genitiv im Rumänischen, în Zeitschrift für romanische Philologie, XLI, pag. 76 sqq.
- Sextil Pușcariu, Die rumänischen Diminutivsuffixe, în Weigand's VIII Jahresbericht, 86 sqq.
- Sextil Pușcariu, Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache, I, Lateinisches Element, Heidelberg, 1905.
- Sextil Pușcariu, Lateinisches t̄ și k̄ im Rumänischen, Italienischen und Sardischen, în Weigand's XI Jahresbericht, pag. 1 sqq.
- Sextil Pușcariu, Locul limbii romîne între limbile romanice, București, 1920, discurs de recepțiune la Academia Română.
- Sextil Pușcariu, Studii istororomîne, I, Texte, în Analele Academiei Romîne, seriea II, tomul XXVIII, Memoriile secțiunii literare.—S. P.
- Sextil Pușcariu, Zur Rekonstruktion des Urrumänischen, în 26 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie, Halle a. S. 1910.
- Ravennatis anonymi cosmographia et Guidonis geographica, ediderunt Pinder et Parthey, Berlin, 1860.—Geograful Ravennas.
- Rădulescu-Codin, O seamă de cuvinte din Muscel, Cîmpulung, 1901.

- C. Rădulescu-Codin și D. Mihalache, Sărbătorile poporului, București, 1909.
- James W. Redhouse, A turkish and english Lexicon, Constantinople, 1890.
- Ladislau Réthy, Dezlegarea chestiunii originii Românilor, traducere din limba ungără de Ioan Costa, Budapesta, 1896.
- Revista critică-literară, director Aron Densușianu, Iași, 1893-1897.
- Revista Nouă, director B. P. Hasdeu, București, 1887-1895.
- Revista pentru istorie, archeologie și filologie, sub direcția lui Gr. G. Tocilescu, București, 1883 sqq. = Revista Tocilescu.
- Revue de dialectologie romane, Bruxelles, apoi Hamburg, anii 1909-1914.
- E. Richter, Beiträge zur Landeskunde Bosniens und der Herzegovina, în W. M. B. H., X.
- E. Richter, Der innere Zusammenhang in der Entwicklung der romanischen Sprachen, în 27 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie, Halle a. S. 1911.
- Robert Roesler, Românische Studien, Leipzig, 1871.
- Romania, recueil trimestriel consacré à l'étude des langues et des littératures romanes, Paris, Emile Bouillon, apoi, cu începere dela anul 1906, Honoré Champion.
- Radu Rosetti, Despre Unguri și episcopii catolice din Moldova, în Analele Academiei Romîne, serica II, tomul XXVII, Memoriile secțiunii istorice
- Radu Rosetti, Invaziunile Slavilor în peninsula balcanică și formațiunea naționalității române, în Revista Nouă, anul 1889.
- L'abbé Rousselot, Principes de phonétique expérimentale, Paris-Leipzig, 1897-1908.
- D. Russo, Elenismul în România, București, 1912.
- Gust. Rydberg, Zur Geschichte des französischen *a*, Upsala, 1896-1898.
- Samy Bey Fraschery, Dictionnaire français-turc, Constantinople, 1905.
- Sancti Demetrii martyris acta, în Migne Patrologia graeca, tomul 116.
- Kr. Sandfeld-Jensen, Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen in Waagand's IX Lehrbuchbericht pag. 75 ss.

- Kr. Sandfeld-Jensen, Die Konjunktion *de* im Rumänischen, în Zeitschrift für romanische Philologie, XXVIII, pag. 11 sqq. = Sand. Zeit.
- Kr. Sandfeld-Jensen, Die nichtlateinischen Bestandtheile im Rumänischen, în Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ediția II. = Sand. Grund.
- Ferdinand de Saussure, Cours de linguistique générale, II ed., Paris, 1922.
- V. Saghinescu, Scrutare dicționarului universal al limbii române de Lazăr Șâineanu, Iași, 1898.
- V. Săghinescu, Vocabular romînesc, Iași, 1901.
- Paul Joseph Schafarik, Slavische Alterthümer, deutsch von Mosig von Aehrenfeld, Leipzig, 1843-1844.
- M. Schönfeld, Wörterbuch der altgermanischen Personen- und Völkernamen, Heidelberg, 1911. = Schönfeld.
- Hugo Schuchardt, Vokalismus des Vulgärlateins, Leipzig, 1866-1868. = Schuch. Vok.
- Friedrich Schürr, Zur rumänischen Lautlehre, în Mitteilungen, pag. 43 sqq.
- Scriptor incertus, Chronographica narratio, complectens ea quae tempore Leonis filii Bardae Armeni contigerunt ediția Bonn.
- Scriptores historiae augustae, recensuit Hermannus Peter Lipsiae, 1884. = H. A.
- Emil Seelmann, Die Aussprache des Latein, Heilbronn, 1885
- Elena Sevastos, Cintece moldovenesti, Iași, 1888
- Eduard Sievers, Grundzüge der Phonetik, III Auflage, Leipzig, 1885.
- Skylax, Periplus, în Geographi graeci mînores ed. Firmin Didot, Paris, 1882.
- Skylitzes (Johannes), ediția Bonn.
- I. Slavici, Nuvele, București, 1892-1896.
- Slavisch-rumänisches Psalterbruchstück, herausgegeben von C. Galușcă, Halle a. S. 1913. = Psalmirea slavo-romîna.
- A. Sobolevskij, Einige Hypothesen über die Sprache der Scythen und Sarmaten, în Archiv für slavische Philologie, XXVII, pag. 240 sqq.
- Felix Solmsen, Thrakisch-phrygisches, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXIV, pag. 68 sqq.
- Felix Solmsen, Zum Phrygischen, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXIV, pag. 36 sqq.

- L. Spitzer, *Älbanesische Etymologien*, in *Mitteilungen*, pag. 318 sqq. = Spitzer.
- L. Spitzer, *Älbanisches*, in *Indogermanische Forschungen*, XXXIX, pag. 105 sqq.
- L. Spitzer, Zu den linguistischen Beziehungen der Albañesen und Rumänen, in *Mitteilungen*, pag. 292 sqq.
- Stephanus Byzantinus, Leipzig, 1825.
- Strabon, ed. Firmin Didot, Paris, 1853-1877, prin C. Müller. = S.
- H. Suchier, Chlotars des II Sachsenkrieg und die Anfänge des französischen Volksepós, in *Zeitschrift für romische Philologie* XVIII, pag. 175 sqq.
- Suetonius.
- Franz Joseph Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daiciens*, Wien, 1781-1782.
- Simeon Magister, edițiea Bonn.
- Lazar Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*, Craiova, 1896.
- Lazar Șăineanu, Elementele turcești în limba română, în *Revista Tocilescu* IV.
- Lazar Șăineanu. Încercare asupra semasiologiei limbii române, în *Revista Tocilescu* VI. = Șain.
- Şezătoarea, revistă pentru literatură și tradițiuni populare, director Artur Gorovei, Fălticeni, 1892 sqq.
- G. Șincai, *Hronica Românilor*, Iași, 1853-1854.
- Tabula peutingeriana, ed. Konrad Miller, Ravensburg, 1888.
- Tacitus.
- O. Tafrali, *Thessalonique dès origines au XIV siècle*, Paris, 1919.
- D. M. Teodorescu, *Monumente inedite din Tomi*, în *Buletinul comisiunii monumentelor istorice*, anul 1914, pag. 180 sqq., anul 1915, pag. 6 sqq.
- W. S. Teuffel, *Geschichte der römischen Literatur*, neu bearbeitet von Ludwig Schwabe, V Auflage, Leipzig, 1890.
- Theophanes Confessor, edițiea Bonn.
- Theophanes continuatus, edițiea Bonn.
- Theophylaktus Simokattes, edițiea Bonn.
- Ph. Thielmann, *Habere mit dem Infinitiv und die Entstehung des romanischen Futurums*, în *Wölfflin's Archiv* II, 48 sqq., 157 sqq.
- Thukydides.

- Albert Thumb, Altgriechische Elemente des Albanischen, in Indogermanische Forschungen, XXVI, pag. 1 sqq.
- Albert Thumb, Handbuch der neugriechischen Volkssprache, II Auflage, Strassburg, 1910.
- Iohann Thunmann, Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker, Leipzig, 1774.
- H. Tiktin, Der Konsonantismus des Rumänischen, in Zeitschrift für romanische Philologie XXIV.
- H. Tiktin, Der Vokalismus des Rumänischen, in Zeitschrift für romanische Philologie X, XI, XII.
- H. Tiktin, Gramatica romînă, I, Etimologiea, Iași, 1892.
- H. Tiktin, Rumänisch-deutsches Wörterbuch, București, 1895—1915.
- H. Tiktin, Studien zur rumänischen Philologie, I Theil, Leipzig, 1884.
- Gr. Tocilescu, Dacia înainte de Romană, București, 1880, în Analele Academiei Romîne, seriea I, tomul X.
- Gr. Tocilescu, Manual de istoriea romînă, București, 1886
- Gr. Tocilescu, Monumentele epigrafice și sculpturale ale muzeului național de antichități, București, 1902-1908
- W. Tomaschek, Die alten Thraker, in Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumele 128, 130, 131. = Tomaschek.
- W. Tomaschek, Die Gothen in Taurien, Wien, 1881.
- W. Tomaschek, Ueber Brumalia und Rosalia, in Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 60.
- W. Tomaschek, Zur Kunde der Haemus-Halbinsel, in Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, volumul 99.
- Trebellius Pollio, in H. A. (Scriptores historiae augustae).
- Karl Treimer, Albanisch und Rumänisch, in Zeitschrift für romanische Philologie, XXXVIII, pag. 385 sqq. = Treimer Zeit.
- Karl Treimer, Beiträge zur albanischen Sprachgeschichte, in Mitteilungen, pag. 336 sqq. = Treimer.
- Karl Treimer, Der albanische Nationalname, in Indogermanische Forschungen, XXXV, pag. 135 sqq. = Treimer Ind. XXXV.
- Tunusli, Ιστορία τῆς Βλαχίας πολιτειών καὶ γεωγραφική ἀπό τῆς ἡρ. ἡράκλε-

- τάχης από της ακαδημίας εώς τοῦ 1774 έπους, ἐν Βιέννη τῆς Αυστρίας, 1806.
- A. Vasiliu, Cîntece, urături și bocete de ale poporului, București, 1909.
- Max Vasmer, Studien zur albanesischen Wortforschung, I, in Acta et commentationes universitatis dorpatensis, B, Humaniora, I, Tartu (Dorpat), 1921, pag. 3-65. = Vasmer.
- Vechile cronică moldovenești până la Ureche, texte slave cu studiu, traduceri și note de Ioan Bogdan, București, 1891.
- Viața românească, revistă, Iași.
- Alexiu Viciu, Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal, în Analele Academiei Române, serica II, tomul XXIX, Memoriile secțiunii literare. = Viciu.
- Geoffroy de Villehardouin, ed. Ducange, Paris, 1657.
- Vincentii de Vit, Totius latinitatis onomasticon, Prati, 1860-1887 (Anexă la dicționarul latinesc al lui Forcellini).
- Alois Walde, Lateinisches etymologisches Wörterbuch, II Auflage, Heidelberg, 1910.
- Eduard Wechssler, Giebt es Lautgesetze? in Forschungen zur romanischen Philologie, Festgabe für H. Suchier, Halle a. S., 1900, pag. 349 sqq.
- Stanislaus Wedkiewicz, Zur Charakteristik der rumänischen Lehnwörter im Westslavischen, in Mitteilungen, pag. 262 sqq.
- Gustav Weigand, Albanesische Grammatik im südgegischen Dialekt, Leipzig, 1913.
- Gustav Weigand, Die Aromunen, Leipzig, 1894-1895.
- Gustav Weigand, Die Bildung des Imperfecti Futuri (Konditionalis, Optativi) im Rumänischen, in III Jahresbericht pag. 139 sqq.
- Gustav Weigand, Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Leipzig, 1904.
- Gustav Weigand, Die Sprache der Olympo-Walachen, Leipzig, 1888. = Weigand Olymp.
- Gustav Weigand, Istrisches, in Weigand's I Jahresbericht, pag. 122 sqq. = W.
- Gustav Weigand, Linguistischer Atlas des dakorumänischen Sprachgebietes, Leipzig, 1909.

- Gustav Weigand, *Vlacho-Meglen*, Leipzig, 1892.= Weigand Meglen.
- Fritz Werner, *Die Latinität der Getica des Iordanis*, Halle a. S. 1908.
- Ernst Windisch, *Keltische Sprache*, în Gröber's Grundriss, I, ediția I pag. 283 sqq., ed. II pag. 371 sqq.
- Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina, Wien, 1893 sqq.= W. M. B. H.
- Wilhelm Wundt, *Völkerpsychologie*, Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythus und Sitte. Erster Band, *Die Sprache*, erster Theil, Leipzig, 1900. Zweiter Band, *Die Sprache*, zweiter Theil, vierte Auflage, Stuttgart, 1922.
- Xenophon.
- A. D. Xenopol, *Istoriea Românilor*, Iași, 1888-1893.
- A. D. Xenopol, *Teoria lui Roesler*, Studii asupra stăruinții Românilor în Dacia trăiană, în Revista Tocilescu volumele I, II, III, IV. În ediție a parte, Iași, 1884.
- Zeitschrift für romanische Philologie, Halle a. S., Max Niemeyer.
- Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, Gütersloh, C. Bertelsmann.
- Jules Théodore Zenker, *Dictionnaire turc-arabe-persan*, Leipzig, 1866-1876.
- Zonaras, *Chronicon*, în Migne Patrologia graeca, volumele 134, 135.
- Zosimus, ediția Bonn.
-

ORIGINEA ROMÂNIILOR

PARTEA I.

CE SPUN IZVOARELE ISTORICE

CAPITOLUL I.

§ I. Cît de departe ajunse se romanizarea peninsulei balcanice? La prima videre abundanța numelor romane în oștirile din răsărit, numărul mare al împăraților de origine balcanică și faptul că limba latină era limba oficială a imperiului de răsărit până la începutul secolului VII ar indica o pătrundere a limbii și culturii romane peste toată peninsula, exceptîndu-se doar numai teritoriul vechiului grecesc al Poloponesului și Helladei și orașele grecești de pe coastele peninsulei. La anul 1868 Tomaschek în Brumalia und Rosalia, pag. 398 a exprimat acest punct de vedere: „Imperiu român de răsărit prezintă până la Iustinianus și Mauricius atât de mult caracterul roman în toate privințile, încât, cu excepție de Hellada propriu zisă, limba greacă se mai întrebuiță numai de învătați, prin orașele grecești, mai ales de pe coastă, și la curte“. Cu mult mai tîrziu, la 1893, Tomaschek a susținut același lucru, de astă dată cu argumente, Die alten Thraker, I, pag. 78: „În imperiu român de răsărit armata din Europa era compusă mai ales din Thraci. Împăratul Marcianus, contemporanul lui Attila, era un Thrac; succesorul său, Leo I (457-474), era numit ὁ Βησσαρίων (Malala p. 368). Împăratul Anastasius, un Illyr, a trimis (492) contra Isaurilor rebeli generalul μετὰ πλήθους Σκυθῶν καὶ γοτθικῆς καὶ βεστικῆς χειρός (Malala p. 393), și mai tîrziu (502) contra Persilor στρατιῶν Γότθων τε καὶ Βεστῶν καὶ ἑτέρων φραγίων ἐθνῶν. Sub Dardanul Iustinian I întîlnim printre militari neconvenit Thraci și Bessi, și Procopius ni dă cele din

urmă exemple de nume personale curat besse, de pildă Κοστῖλας, Μαρκέντιος, (anul 539) Βουργέντιος Ρωμαίων τις, Βεσσός γένος. Sub Manricius însă toți șefii poartă nume romane, de pildă Priscens, Castus, Martinus, Commentiolus, Salvianus, macarcă împăratul însuș era «primus ex Graecorum genere (Panlus Diaconus III, 15) care se suise pe tron. Intreaga organizație a statului din imperiul de răsărit purta încă cu totul caracterul roman în drept și judecată, în armată și în instituțiile bisericii. Întâia dată cu începere dela Heraclius ese la iveală caracterul grecesc. Sub Iustinian doar a scris gramaticul Priscianus ale sale Institutiones grammaticae, a redactat Trebonianus renomitele Digesta (530-533), și castele noști cladite să primit nume romane! Încercase el, nu-i vorbă, Cappadocul Ioannes pînă 540 să introducă limba grecească în serviciile publice, dar fără succes, anume, cum observă Ioannes Lydus (De magistratibus III, 68), διὰ τὸ τοῦ τῆς Εὐ-ρώπης οἰκήτορας τῇ τῶν Ἰταλῶν φύσεγγεσθαι φωνὴ, cela ce e o probă decizivă contra tuturor acelora care socot că provincialii Thraci ar fi vorbit grecește *). În Rhodope și în Haemus

*) Tomaschek nu spune lucru exact. În realitate faptul povestit de Ioan Lydus este următorul. «Cel dintîi magistrat care a introdus limba greacă în actele publice a fost Cyrus Aegyptius, praefectus urbis și în aceeaș vreme praefectus praetorio pe vremea lui Theodosius II [împărat 408-450]», Lydus De magistratibus ed. Bonn pag. 178, 235. Cyrus Aegyptius a fost consul în anul 441, praefectus urbis și în aceeaș vreme praefectus praetorio trebune să fi fost, deci, înainte de anul 441. «Inovația lui Cyrus a prins pentru restul împărației, afară de Europa, și din cauza aceasta afacerile an început să meargă rău». Lydus ibidem pag. 261-262. «In Europa inovația lui Cyrus n-a putut prinde din cauză că „locuitorii dintr-însuș, macarcă erau Greci cei mai mulți, vorbiau însă latinește, mai ales funcționarii publici” (τὰ δὲ περὶ τὴν Εὐρωπὴν πράττομενα πάντα τὴν ἀρχαιότητα διεσύναξεν ἐξ ἀναγκῆς διὰ τὸ τοὺς κατῆγες οἰκήτορας, καὶ περ “Εὐληγνας ἐν τοι πλεῖστος ὅντας, τῇ τῶν Ἰταλῶν φύε-γεσθαι φωνὴ, καὶ μάλιστα τοὺς δημοσιεύοντας»). Lydus ibidem pag. 262. «Ioan Cappadox însă, ca praefectus praetorio [pînă anul 540], a scos limba latină și din oficiile părților europene ale imperiului, în felul acela că toate serviciile funcționarilor publici le făcea priu oamenii lui de casă (διὰ τῶν οἰκείων), pîntruca veniturile, pe care funcționarii le aveau dela încrinații, să le incaseze el, și findcă aceșii agenți ai lui erau necunoscători de chipul, de formele legale, în care trebuiau redactate actele respective, apoi redactarea acestora și rezolvarea cheștiunilor se făcea „cum se întimplă, în stil de babă și trivial” (ώς ἔπειχεν, εἰς γραώδη τινὰ κα-

se auzia încă până la Heraclius în toate părțile lingua rustica romanisca. Un exemplu tipic pentru aceasta ni-l oferă cunoșutele vorbe torna, retorna, fratre, pe care le-a strigat la 587 un soldat camaradului său, pecind fugiaū [falș!] printr-o trecătoare din Haemus. Soldații de rînd și cei de la bagaje erau oameni de origine bessă; compară Laurentius Lydus [acelaș cu Ioannes Lydus!] (De magistratibus 1, 47): Romanii numesc τιρωνας τοὺς ταπεινούς, δποιους εἶναι συμβαῖνει καθ' ἡμέτον λεγομένους Βέσσους, οὓς Ἀρριανὸς ἐν τοῖς περὶ Ἀλεξανδρου προσηγόρευε Τριβαλλούς. Cu mîndrie însă acești Bessi își ziceau Români, aşa cum își zic descendențil lor de astăzi, Vlahii“.

S 2. Lista de nume de împărați originari din răsăritul Europei și de nume romane ale militarilor din știrea bizantină până la începutul secolului VII este mai bogată cu mult decît s-ar părea din schița lui Tomaschek. Ceil mai vrednici împărați, începînd dela Maximinus, au fost de origine ori thracă ori illyră ori în general indigenă (dar negreacă) din răsăritul Europei: Maximinus (235-238) era „dintr-un sat al Thraciei, vecin cu barbarii, născut din tată și mama barbari, despre care se spune că unul ar fi fost Got, iar ceialaltă Alana“ Iulius Capitolinus, Maximini duo cap. 1, Historia augusta II, 3; Decius (249-251) era originar din Pannonia inferior; Regilianus, unul din cei treizeci de tyranni din timpul lui Gallienus (253-268), era „de neam dac, rudă, după cum se spune, cu însuș Decibalus“ Trebellius Pollio, Tyranni triginta cap. 10, Historia augusta II, 108; Claudius II (268-270) „era din Dardania, după cum spuneau unii, ori din Dalmatia, după cum spuneau el însuș“ Trebellius Pollio, Claudius cap 11, Historia augusta II, 142; Aurelianus (270-275) din „Sirmium [Panno-

χριαίζηλον ἀπαγγελίχν). „De aici încolo apoi s-a făcut obiceiul, și toti, la întîmplare, scriu și execută și rezoalvă chestiunile, la care nu se pricepe, și a căror legalitate era garantată înainte vreme într-o mulțime de feluri, prin memorile zilnice ale grefierilor, prin registrele păstrate la arhive, și prin funcționarii însuși care trageau venituri din redactarea legală a actelor“ (Καὶ νόμος ἔκρατησε ἐξ ἐκείνου, καὶ πάντες ὡς ἔτυχε καὶ γράψουσι καὶ πληροῦσι καὶ απολύουσι τὰ παντελῶς οὐτοῖς ἀγνοούμενα, τὸ πρὶν μυρίοις κατησταλιμένα τρέπονται, τοῖς τε λεγομένοις κοστιδιανοῖς τοῦ ἀρχαὶ ἀκτις, τοῖς τε προσφόροις σκρινιοῖς, καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς ἐξ αὐτῶν ἔχουσι τὸν πόρον.)“ Lydus ibidem pag. 262-263. Lydus a scris după anul 552, cind Ioan Kappadox de mult nu mai era praefectus praetorio.

nia inferior], cum spun cei mai mulți, dintr-o familie obscură, iar după cum spun unii, din Dacia ripensis; eu însă în minte că am cunoscut un autor care susținea că Aurelianus era din Moesia“ Flavius Vopiscus, Aurelianus cap. 3, Historia augusta II, 150; Probus (276-282) din Pannonia inferior; Diocletianus (284-305), „vir obscurissime natus, adeo ut a plerisque scribae filius, a nonnullis senatoris libertinus fuisse credatur. Eutropius l. IX, cap. 19) din Dalmatia, și anume ori din Doclea-Podgoritză ori mai degrabă din Salona, C. I. L. III pag. 283; Galerius (292-311) din Serdica-Sofia; Constantius I (292-306) era nepotul de fiică al lui Claudius II, Eutropius l. IX, cap. 22; Constantin cel mare (306-337), fiul lui Constantius I, născut la Naissus (Niș); Licinius (307-323) din Dacia aureliană, „își trăgea spina neamului din Daci“ Zonaras Chronicon l. XII, cap. 34.; Constantin II, fiul lui Constantin cel mare (317-340); Constans, fiul lui Constantin cel mare (333-350); Constantius II, fiul lui Constantin cel mare (323-361); Julianus, nepot de frate al lui Constantin cel mare (355-363); Jovianus (363-364) din Singidunum-Belgrad; Valentinianus I (364-375) și fratele său Valens (364-378) și fiul său Gratianus (367-383) erau de loc din Cibalae-Vinkovci, Pannonia inferior; Constantius, coregentul lui Honorius 420-421, din Naissus (Niș); Marcianus (450-457) și Leo I (457-474) erau Thraci; Anastasius I (491-518) era Illyro-Epirot din Dyrrachion; Iustinus I (518-527) și nepotul său de soră Iustinianus I (527-565) erau Dardani din regiunea dela Scupi - Zlătućani nordvest de Skopje (Procopius De aedificiis IV, 1; C. Jireček, Geschichte der Serben, I, 54), membrii familiei cărora se numiau Iustus, Iustinus, Iustinianus, Sabbatius, Marcellus, Dulcissimus, Germanus, Iustina, Lupicina, Vigilantia, Preiecta *) Această listă de împărați a dat-o C. Ji-

*) Cum că familia împăratului Iustinian ar fi fost slavă de origine, și că pe tatăl lui Iustinian l-ar fi chemat Iztok, iar pe Iustinian Upravda, sunt inventii ale lui Johannes Marnavich. Vezi Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur pag. 46. Macară de loc din Dardania, Iustinianus era probabil Thrac, nu Illyr, judecind după numele tatălui *Sabbatius* ($\Sigma \alpha \beta \beta \acute{a} \tau \iota \sigma$). Procopios Historia arcana 12, pentru care compară zeul thrac Sabazios, Sabadios, Tomaschek Die alten Thraker II, 43. Să se mai noteze că pe unul din camarații și consătenii lui Iustinus I îl cheme *Ditubistus* Διτύβιστος, Procopios Historia arcana 6, care nume este evident thrac. Compară pentru partea întâia a compusului *Di y-*

reček, Geschichte der Serben, I, 35. Eū am dat izvoare nnmai acolo unde am făcut adăogiri la cele spnse de Jireček. Cu Iustinus II (565-578), nepotul de soră al lui Iustinian I, se încheie seria împăraților de naționalitate romană, în special de naționalitate romană balcanică. Cu Tiberius II (578-582), care — cu toată afirmarea lui Paulus Diaconus III, 15, la Tomaschek Die alten Thraker I, 78, că Mauricius ar fi fost cel dintiū împărat de sînge grecesc — a fost cel dintiū Grec ajuns împărat roman (Vezi Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur 3), începe seria împăraților de origine greacă, armeană, isanriană. Printre aceștia este noul cu nume de familie probabil thrac, Cantacuzin^{*)}, dar dacă sunt Cantacuzini cumva de origine thracă, nu sunt Thraci Romani, ca Aurelian ori Galerius ori Licinius, ci Thraci Greci.

S. 3. În acelaș timp o abundanță de nume romane se găsește la comandanții oștirilor din imperiul de răsărit. O listă a dat C. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens, I pag. 18-19: „Sub împăratul Zeno (474-491, el însuș un Isanrian) Sabinianus, Martinianns. Sub Anastasius

^{*)} Καντακουζηνός, citește *Candacuzinó*, este o grecizare a noului primativ *Candacuzenu*, în care -zenu este corespondentul thrac al lui -γένης grecesc din nume ca Anluzenu, Diuzenu (=grec Διογένης, vezi § 171, Nota), iar parteua întâia a compusnului este un derivat prin sufixul thrac -acu din radicalul *Cand-*, care se găsește în numele lui Mars thrac păstrat în transcrierea grecească Κανδάων, Κανδαῖος (Tomaschek, Die alten Thraker II, 56), și în cognomen *Candalio* dintr-o inscripție din Dalmatia (Vrbka), C. I. L. III, 9813^a. Pentru sufixul thrac -acu din nume personale compară Pittacu, Spartacu și vezi § 171. d în *Candacuzinó* nu s-a prefaçat în gura Grecilor în spiranta neogreacă δ din cauză că prefacerea în sinul limbii grecești a lui d în δ a suținut foarte de mult (Vezi Karl Brugmann, Griechische Grammatik, în Iwan Müller's Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft II ed. II, München, 1890, § 33) și înțelesă atunci cind s-a introdus la Greci numele thrac *Candacuzenu*. Pronunțarea *Cantacuzin*, cu t, este ceva romînesc, provenit din cetirea după firea scrierii romînesti a cuvîntului ortografiat grecește *Cantacuzinós*, Καντακουζηνός. Fără să că acest lucru s-a petrecut în sinul claselor sociale care puteau scrie și ceti, în special în sinul însuș al familiei cu acest nume stabilite printre Romîni și complect românizate. Povestea supra originii familiei și numelui Καντακουζηνός vezi în Genealogiea Cantacuzinilor de banul Mihai Cantacuzino, publicată de N. Iorga, București, 1902, pag. 2 sqq., și compară cele spuse de N. Iorga

(491-518) Celer, Iustinus (viitorul împărat), Romanus, Bonosus, Patriciolus, Rusticius, Vitalianus, Maxentius, Carinus, Celerianus. Sub Iustinianus Bonus, Claudianus, Constantinus, Florentius (numit și Constantiolus), Constantianus, Innocentius, Iustinus, Liberius, Magnus, Martinus, Maxentius, Maximinus, Palladius, Sabinianus, Ursicinus, Valentinus, Valerianus, Vitalis. Sub Iustinus II (565-578) Bonus, Marciolanus, Longinus, Traianus, Vitalianus. Pentru ultima oară apar nume romane de militari în războaiele contra Perșilor, Avarilor și Slavilor sub Mauricius (582-602): Bonosus, Castus, Comentiolus, Domentiolus, Germanus, Martinus, Priscus, Probus, Romanus, Rufinus, Rusticius, Salvianus, Vitalis. Impăratul Phokas însuș (602-610) era un μαρκόπολος din Thracia, iar pe frateso îl chemea Domentiolus”**).

§ 4. Printre acești împărați și generali, de origine barbară romanizată din răsăritul Europei, se găsesc și de aceia care reprezintă în special interesele aceștelor romântăți orientale. Astfel a fost Regilianus, care pe timpul celor 30 de tirani depe vremea lui Gallienus se da drept descendant al lui Decebal și se proclama împărat în Moesia (Trebellius Pollio, Tyranni triginta, 10), apoi Vitalianus de pe vremea lui Anastasius I și Iustinus I, care, originar din Scythia Minor (Dobrogea), dispunea de nord-estul peninsulei ca de un principat propriu, mergea contra Constantinopolului cu oștiri numeroase compuse din compatrioți, și silia

*) Este curios că cel mai mare general de pe aceste timpi își păstrase numele thrac. Belisar (Βελισάριος, Belesarius, Belisarius) era de loc din Germania (Γερμανία, Γερμανή, vezi C. I. L. III pag. 1338)-Saparevská Banja, lingă Dupnița, pe terenul romanizat din Dacia mediterranea. C. Jireček Gesch'chte der Serben, I, 49. „Cu nedrept“, zice Jireček, în nota dela această pagină, „văd unii istorici mai noi în Belisar un Slav = beli și adeca farul alb !]. Neobulgarul *bjali far*, neoserbul *bijeli far* sunau în limba documentelor din secolele 9-12 *bjali far-sar*“. Tot așa de pe nedrept l-au considerat alții pe Belisar ca Got, pentru că în vechea germană numele Belisar apare ca Piliheri, Pilsari = *Bilis-harjis, „sanftes Heer“, „oștire blînda“! Bilis-harjis este foșă numai o etimologie populară. Tomaschek, Die alten Thraker II, 13. *Beli-saru* prezintă totă aparentă unuia *name complect* (Vollname) thrac, și pentru fiecare din părțile componente se pot aduce probe din nume ori personale ori topice sigur thrace (Vezi Tomaschek, Die alten Thraker II, 13), macar că în telesul ca în general la numele thrace este enigmatic.

pe împărat să-i dea magistraturile pe care el le poftia. Vitalian se mai da apoi drept apărător al ortodoxiei contra împăratului care era partizan al dei passianilor, și prindea rude de ale lui Anastasius, pentru răscumpărarea cărora cerea apoi sume enorme. Vitalian se purta cu împăratiea romană întocmai aşa cum se purta regii barbari, de pildă regii Goților, cu deosebire numai că, învremece regii barbari reprezentau interesele unor popoare care într-adevăr nu faceau parte din imperiu, macar că se dădea drept alii și servitoare ale împăratului, el reprezenta interesele cetățenilor romani din peninsula balcanică, interesele popoarelor bastinașe romanizate ale peninsulei, în special ale celor din nord-estul acesteia, adică ale strămoșilor Românilor. Vitalianus era Thrac de neam, judecind după numele Cutzis, pe care l-a pus fiilor săi, Malalas XVIII pag. 441. Thrac îl numește Zonaras Chronicon XIV, 3 și Malalas XVI pag. 402. „El era fiul lui Patriciolus și împreună cu tatăl său a facut parte, printre șefi, din oștirea trimeasă de împăratul Anastasius să desprese orașul Amida, care era asediat de Perși. Nu mult după acela a ridicat armele înpotriva lui Anastasius și s-a făcut tyrannus (ὅτι δηλα ἀντάρας Ἀναστατί^{τι} το βασιλεὺς οὐ πολλῷ ὑστερού ἔτυράννησε^{ται})⁹. Procopios De bello persico I, 8. „Pecind era tyrannus, a avut de sfetnic pe Hermogenes, pe ca e apoi Iustinianus l-a dat de coleg lui Belisarius, cind a plecat acesta cu oștirea la Dara contra Persilor¹⁰. Procopios De bello persico I, 13. „Nepotul de soră al lui Vitalian, Ioannes, făcea parte ca șef din oștirea care opera sub comanda lui Belisarius contra Goților, a cucerit Ariminum, faptă prin care a silit pe Goți să părăsească asediul Romei, și și a cîștigat mare glorie cu aceasta¹¹. Procopios De bello gothicico II, 10. „Acest nepot al lui Vitalian a luat apoi în casatorie pe fata lui Germanus, nepotul de frate al împăratului Iustinianus¹². Procopios De bello gothicico III, 12. „Feciorul lui Vitalianus, Cutzis, a fost unul din șefii oștirilor romane în războaiele contra Persilor pe vremea împăratului Iustinianus I¹³ Malalas XVIII pag. 441-442.—Marcellinus Comes anul 514: „Scythul Vitalianus a adunat în trei zile o oștire mai mare de șezeci de mii, călărimi și pedestrime, și dacă a ajuns la locul numit Septimus, a tăbărit acolo, înșirindu-și oștirea dela o mare până la celălaltă, iar el, fără să facă vreun rău cuiva, s-a dus până la

poarta de aur, aşa numită, spunind că a venit la Constantinopol ca să apere ortodoxia și în pricina episcopului Macedonius, care fusese pe nedrept surgunit de împăratul Anastasius. Ademenit însă și înșalat de prefacătoriile și de jurăminte mincinoase ale lui Anastasius, prin mijlocirea lui Theodorus, s-a întors înapoi a opta zi dela sosirea lui la Constantinopol. De aici a ajuns Vitalianus noaptea la Odyssus (Varna). Acolo a găsit pe Cyrilus, care se ținea mai mult de petreceri decât de oștire, dormind între două fime, l-a luat din pat și l-a ucis cu cuțit getic *) și apoi s-a declarat pe față dușman al împăratului Anastasius". Anul 515: „Vitalianus a devenit un formidabil dușman al împăratului Anastasius. Și-a trimes întâi înainte cavalerie, a încărcat o parte din oștire pe corăbi, care plutiau de-a stînga lui pelingă țarm, iar el încunjurat de pedestri a intrat în cîmpiea dela Systhene, unde a luat reședință în palatul împăratesc. A trimes atunci la dînsul împăratul cîțiva senatori, care să închee pace. Noțiuzeci de libre de aur a primit atunci Vitalianus ca preț de răscumpărare a lui Hypatios, afară de daruri altele împăratești și de alte o mie și o sută de libre de aur pe care le promise, împreună cu captivul Uranius, dela rudele lui Hypatios în Sozopolis. Vitalianus, făcut magistru al miliției din ambele Thraci, s-a întors acasă, și pe Hypatius, pe care-l ținuse până atunci închis și în lanțuri la cetățea Acres [la actualul cap Kaliakra lîngă Cavarna după C. Jireček, Geschichte der Serben, I, 52], l-a trimes unchiu-so". Anul 516: „Împăratul Anastasius se supără pe Vitalianus și hotărăște să pună în locul lui pe Rufinus". Anul 519: „Împăratul Iustiuus din bunătatea inimii sale a rechemat la afacerile publice pe Vitalianus, care a intrat în Constantinopol și a șeptea zi după această fost primit de împărat a fost numit magistru al miliției". Anul 520: „Consulul Vitalianus în a șeptea lună a consulatului său a fost ucis în palatul împăratesc cu șeispree-

*) Supt anul 493 vorbește Marcellinus de *ferrum scythicum*, cu care a fost ucis Iulianus, magistrul miliției, într-o luptă de noapte în Thracia. Este sigur vorba de un anumit cuțit, care probabil nu era altul decât cuțitul (ori dacă vrei, sabiea) în formă de secere fără dinți, de care se serviau Daci și probabil toți Thracieni.

zece răni împreună cu sateliții săi Celerianus și Paulus^{“.”}) Acești provinciali ai lui Vitalianus, care dădeaū acestuia oștiri de pește șezeci de mil de oameni, apar la 587 ca formind oștirea lui Commentiolus în luptele Bizantinilor cu Avari, Theophylactos Simocattes I. II cap. 15 pag. paris. 52, și Theophanes Confessor pag. paris. 218 (Vezi locurile în întregime în articolul meu „Prejudețiil“ Viața Românească April - Mai 1916), apoi, ca Valahă, supt anii 1096, 1161-1173, la Anna Comnena pag. paris. 273-274, 451-452, Cinnamos pag. paris. 150-152 (Vezi locurile în întregime în studiul meu „Barangii în istorie Românilor și în limba românească“ nota 12, Viața Românească Mart 1916). Tot ei apar ca „Valahii“ fundatori ai imperiului romano-bulgăresc la sfîrșitul secolului XII și principali locuitori ai „Valahiei“ dintre Dunăre și Balcani pe vremea lui Ioniță la începutul secolului XIII după mărturiea marturilor oculari Niketas Choniates și Villehardouin (Vezi discuțiea pe larg

^{“.”} Este curios că pe Vitalianus Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes I, 102, îl face episcop de Odessus: „In centrele mai mari se găsiau episcopi: la Priscus episcopul de Margus, Vimincium și Sirmium, la Marcellinus Comes Vitalianus de Odesos“. Și citează ca informator pe Marcellinus Comes! Se înșeala Pârvan, Histria IV, 170, cind numește pe Vitalianus general got și-l face strănepot al lui Aspar. Dacă Marcellinus Comes numește pe Vitalianus Scyth, prin aceasta nu voește să zică că ar fi fost Got (Pe Goți Marcellinus Comes îi numește Gothi), ci că era din Scythia Minor, pentru că pe vremea lui Scythia Minor (Dobrogea) se numia Seythia, și locuitorii dintr-însa erau numiți Scythi (Compară, de pildă, Procopius De aedificiis IV, 7: „Si acum vonu trece la Scythi, Ἐπὶ Σκύθας δὲ τὸ λατιπόν βασιλεῦμα“ [Adeca „și acum vonu însira cetățile din Scythia“]). În ce privește pe Aspar, el și cu feciorii lui, Ardabur și Patriciolus, au fost ucisi de împăratul Leo la anul 471, Iordanis Rom. 338, Marcellinus Comes anul 471, și între Patriciolus, feciorul lui Aspar, și Patriciolus, tatăl lui Vitalianus, șef de oștire, alături cu fecioru-so, pe vremea împăratului Anastasius (anii 491-518) nu este nicio legătură. Pentru afirmațiea sa Pârvan n-aduce nicio probă, trimite numai la Gibbon, Roman Empire, cap. XL. La Gibbon (traducerea germană a lui Sporschil, Leipzig, 1862, tom VII, pag. 217, nota 2) cap. XL se spun într-adevăr următoarele: „Vitalian era strănepotul lui Aspar, care Aspar fusese printă al Scythiei Minor și comes al foederatilor Goți din Thracia“. Nici Gibbon n-aduce vreo probă. Sigur că a fost indus în eroare de numele Patriciolus al tatălui lui Vitalian și de numele Scytha pe care-l dă Marcellinus Comes acestuia din urmă.

în „Barangii în istorie Românilor și în limba românească”, Viața Românească Mart 1916.

§ 5. Cu toate acestea numai la prima vedere apare romanizarea peninsulei balcanice aşa de puternică pînă sfîrșitul secolului VI. În realitate lucrurile stau altfel. O parte numai din peninsula a fost romanizată, și anume, în general vorbind, jumătatea dela nord, jumătatea dela sud a fost grecizată.

Proba cea mai puternică o dău inscripțiile. Se înțelege în adevăr lesne că acolo unde inscripțiile, de orice fel ar fi ele, dedicatori pe altare, onorifice pe statui ori pe monumente, funerarii, pietre miliare, acte publice ori private, sănt scrise ori numai într-o limbă oarecare, ori mai mult în limba aceia, populația din localitatea respectivă trebuie să fi aparținut exclusiv ori în majoritate acelei limbi. S-a petrecut în toate timpurile același lucru care se petrece și în timpul nostru. Se cunoaște cât de colo că ești în Franța ori în Germania ori în Anglia după limba firmelor, a inscripțiilor de pe monumentele publice ori de pe morminte. Chiar dacă se găsesc străini în Franța ori în Germania ori în Anglia, care să vorbească altă limbă decît cea franceză ori germană ori engleză, dar majoritatea populației din acele țări cum că este franceză ori germană ori engleză, se cunoaște evident după inscripții. Dacă te poți înșela, te poți în acel sens, că se întîmplă ca un popor stăpînitor să-și impună limba în inscripțiile sănătușilor de altă naționalitate, cum s-a întîplat ori se întîmplă, de pildă, ca Germanii să pue inscripții germane pe monumentele publice din Posnania, ca Irlandezii să pue inscripții engleze pe monumentele publice din Irlanda, ca Ungurii să pue inscripții ungurești pe monumentele publice până și din orașe ca Făgărașul, dar această înșelăciune pentru cazul nostru, al celor care vom să cercetăm limitele romanizării din peninsula balcanică, este imposibilă. Dacă Români, cei mai mindri stăpînitori, au permis ca o piatră miliară oarecare din peninsula balcanică, piatră oficială prin excelență, să poarte o inscripție grecească, de pildă *απὸ Λυχνίδος*, apoi pot fi siguri că locuitorii de prin ținutul acela trebuie să fi știut numai grecește. Cum și-ar putea cineva închipui o regiune română, cu limbă română, cu civilizație română, având inscripțiile funerarii, dedicatori, etc. în grecește? Asta e tot una ca și cum și-ar

închipui cineva Debreținul cu inscripții românești la gară, la școli, la teatru și pe toate mormintele din țintirim.

Pentru aceia încă din 1887 Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern, spunea pag. 101: „In general se poate zice că Thracia era un teritoriu în majoritate grec, iar Moesia dintre Haemus și Dunăre un teritoriu în majoritate latin“. Si pag. 105: „Această provincie [Moesia inferior, în special Dobroglia] era așezată la granița dintre cele două domenii limbistice și culturale, și apartinea răsăritului nu numai din punct de vedere geografic“. Iar la 1892 Albert Dumont, *Mélanges d'archéologie et d'épigraphie* (Lucrarea e din 1869. Editorii însă, Th. Homolle și L. Heuzey au pus-o la curent) afirmă următoarele. Pag. 201: „Ce texte [Inscripția dela Bessapara, pe care autorul o datează ca dela sfîrșitul secolului IV a. Chr.] nous montre dans cette partie reculée de la Thrace : 1) Le culte du dieu Apollon, divinité inconnue aux Thraces du temps d'Hérodot; 2) L'existence d'un temple qui lui est dédié; 3) L'habitude des panégyries, réunions dont le caractère hellénique est précisé par plusieurs passages des auteurs anciens, surtout par un témoignage remarquable d'Isocrate; 4) L'usage de décerner des couronnes publiques décrétées par les citoyens. La langue est le grec attique dans toute sa pureté. Les formes du décret, bien que le début soit aujourd'hui indéchiffrable, se rapprochent de celles usitées à Athènes; toutefois le sénat n'est pas nommé. Toute la rédaction du document prouve à cette époque l'existence, dans cette partie de la Thrace, d'une ville dont les institutions devaient être celles des pures cités helléniques“. *)—Pag. 213: „La

*) Introducerea timpurie a culturii grecești la Thraci se probează și prin faptul că alfabetul grec se găsește întrebuită de Thraci pentru a-și scrie propria limba încă din prima jumătate a secolului V a. Chr. Există în adevăr o inscripție în limba thracă (singura de altfel inscripție în limba thracă aflată până astăzi) din prima jumătate a secolului V a. Chr., scrisă cu caractere grecești de tipul ionic Paul Kratschner, *Die ersten thrakischen Inschriften*, in Glotta, VI pag. 74-79: „În April 1912 doi țăranii au găsit într-un tumulus lîngă satul Ezerovo, cîrcîlul Borisovgrad, lîngă Philippopol, un inel de aur cu o inscripție, pe placă inelului, scrisă cu litere grecești în limba thracă. În același mormînt s-a și găsit și alte podoabe de aur, apoi bucăți dintr-un vas de bronz și o oglindă de bronz de stil arhaic grecesc.

période romaine nous a laissé des inscriptions et des bas-reliefs plus nombreux que ceux de l'époque précédente. En étudiant les restes de cette époque, on arrive aux trois conclusions suivantes, qui ne sont peut-être pas toutes d'accord, surtout les deux premières, avec les opinions que le voyageur s'est formées par la lecture des livres anciens, ayant de parcourir la Thrace: 1) La civilisation était très répandue en Thrace, même dans les parties les plus reculées, mais presque exclusivement dans les plaines; 2) Cette civilisation était grecque et non romaine; 3) Elle était loin d'avoir fait disparaître le caractère national primitif; bien au contraire, elle avait accepté beaucoup des traditions du passé, de sorte que les moeurs religieuses du pays, au temps de l'empire, présentaient des traits originaux qu'il serait précieux de pouvoir tous retrouver". — Pag. 215 [Despre perioada romană]: „La langue du pays [de la Thrace] était le grec. Les inscriptions latines sont rares; presque toutes se lisent sur des monuments de légionnaires. Plusieurs fois, quand un Romain, mort en Thrace, appartient à une famille distinguée, un texte grec accompagne l'épitaphe latine. Toutes les inscriptions particulières à des Thraces sont en grec, même les plus barbares, même celles qui ont un caractère évident de rusticité. Les honneurs décernés aux gouverneurs de la province sont en grec; une borne milliaire trouvée près de Tatar-Bazargik est écrite en cette langue. L'inscription monumentale destinée à conserver le souvenir de la construction des murs de Philippopolis est bilingue". — Pag. 488: „Ces inscriptions donnent lieu tout

Asemenea tumuli se deosebesc de acei de pe vremea Romanilor și nu sunt mai decât veacul IV a. Chr. Și feliul inelului și feliul celorlalte obiecte ne indică prima jumătate a secolului V a. Chr. Caracterele sunt cele grecești din secolul V a. Chr., și anume ale alfabetului ionic.⁹ Asupra interpretării inscripției s-au încercat, în afară de Kretschmer la locul citat, același învațat în Glotta, VII, 86-92, Detschew în Glotta VII, 81-86, Hirt în Indogermanische Forschungen XXXVII, 213-217, Olsen în Indogermanische Forschungen XXXVIII, 166-168, dar zădarnic. Sigur se cunoaște un singur nume personal, care se găsește drept la incepțul inscripției, *Połis*, care este singur numele personal thrac *Roles* (pentru care vezi § 159), și asupra acestui lucru a atras atenția încă primul editor al inscripției, Filow, în Izvestija na bulgarskogo archeologičestvo druzestvo anul 1912-1913, pag. 202 sau..

d'abord à une remarque générale: l'épigraphie de la Thrace est grecque et non latine. Les inscriptions latines sont très rares dans cette province. Les dédicaces aux empereurs sont en grec; les ex-voto populaires également. On sait qu'au nord de l'Hémus la langue latine domine au contraire dans l'épigraphie. L'introduction du grec en Thrace ne se fit pas seulement par les villes de la propontide. Le marbre le plus ancien de notre recueil est conservé dans la partie la plus reculée de la province, à Bessapara, dans le pays des Bessi, qui étaient renommés par leur barbarie. Ce texte me paraît être de la fin du IVe siècle ou du IIIe siècle avant notre ère. Ainsi, à cette date on parlait et on écrivait le grec au fond de la Thrace. Il y a lieu de croire que l'influence macédonienne explique en partie ce fait".—Pag. 488 nota 1: „Le recueil [de inscripții din Thracia] contient un peu plus de 560 inscriptions; sur ce nombre, on compte 43 latines et 12 bilingues, gréco-latines, pas même un dixième“.

§ 6. Colecțiea de inscripții a lui Dumont-Homolle-Heuzey este adunată din provinția română Thracia cîtă se întinde până la Balcani. Provinția română Thracia însă se întindea și dincolo de Balcani, ambele versanțuri ale Balcanilor, nordic și sudic, făcea ușoară parte din Thracia. Aceasta se probează prin inscripțiile C. I. L. III. 749 (pag. 992), 12407, 13729 și 14422¹, cea dintâi găsită la Hodnița „un ceas dela Nikopoli (Nikjup) spre răsărit, două ceasuri dela Tîrnova spre nord, pe malul stîng al riului Rușița, la șepte chilometri mai sus dela vîrsarea lui în Iantra“, cea de a două la sud de satul Butovo, cea de a treia la Hadarcă (azi Nikolajevska), și cea de a patra la Ialgi. În cea dintâi, cea de a două și cea de a patra se spune că „Antius Rufinus inter Moesos et Thrases fines posuit“ în anul XX de domnie a împăratului Hadrian, adecă la anul 136 p. Chr. În cea de a treia se arată „fines terrae Thraciae“. La pagina 992 editorul (Mommsen) face observarea: „Se pare, deci, că cele două provincii [Moesia și Thracia] erau astfel împărțite că tot muntele Haemus aparținea la Thracia, iar părțile despre Dunăre cu garnizoanele săle se stăpînău de legatul Moesiei“. Această împărțire oarecum nefirească se explică prin faptul că limba și cultura grecească, propriile Traciei, se întindea pe ambele poale ale Balcanilor. Si în adevăr inscripțiile arată aceasta. Dintre cele 73 (aproxi-

mativ) de localități dintre Balcani și Dunăre, dela care s-au publicat inscripții în colecțiea lui Kalinka, *Antike Denkmäler in Bulgarien*, 18 au numai inscripții grecești, 11 au inscripții grecești și latinești, 1 are inscripții grece, latine și bilingues. Cele cu inscripții grecești sunt următoarele: Mesdra, la sud-est de Vrața, lângă Isker, la poalele Balcanului (1 inscripție, dedicatoare către împăratul Severus Alexander 222-235 din partea orașului Serdica. La Mesdra era probabil un *vicus*); Orhanije, poalele Balcanului (1 inscripție dedicatoare din partea lui Mestrius, probabil un *Thrac* *); 1 inscripție funerară. La Orhanije era probabil un *vicus*; Ljeskoveț, puțin la est de Rjahovo, lângă Dunăre (1 inscripție, îndoioasă, pentru că nici nu se știe de unde provine, și nici nu cuprinde decit trei litere); Novi Nikjup, puțin la nord de Nikjup (1 inscripție, funerară, a unui Grec, stoler, de loc din Nicaea. La Novi-Nikjup era probabil un *vicus* aparținând la regiunea orașului Nikopolis ad Istrum); Cerven, pe Lom, la sud de Rusciuc (1 inscripție fără importanță, funerară a unui călugăr Grec din anul 870 p. Chr. Inscriptiile grecești ale călugărilor greci nu probează nimic asupra limbii localităților unde ele s-ar găsi); Markovča, la mijlocul distanței dintre Șumla și Provadia (1 inscripție dedicatoare lui Jupiter și Dioscurilor, cel mai tîrziu din secolul I p. Chr. La Markovča era probabil un *vicus*, aparținând la Marcianopolis); Madara, puțin la răsărit de Șumla (3 inscripții, dintre care una e de origine de la Kallatis-Mangalia, alta e probabil de origine dela Bizye-Viza, a treia e funerară creștină fără datare posibilă. La Madara s-a mai găsit pe o stîncă un fragment de inscripție latină C. I. L. III 7468. Era probabil un *vicus* aparținând la Marcianopolis); Mogila, puțin la răsărit de Madara (1 inscripție funerară a unui *Thrac*, Dorpanos [compară Diurpaneus], om de casa unui han bulgar. Probabil *vicus* aparținând la Marcianopolis); Ienibazar, puțin la nord-est de Madara (O listă de arme, probabil a unui Bulgar. Nu se știe sigur dacă inscripțiea e din Ienibazar și nu mai degrabă din Preslav); Sijutli, la nord de Madara lângă Aboba (2 inscripții, una funerară a unui sclav și alta probabil a-

*) Pentru numele *Mestrius* vezi § 118. După criteriile mele (vezi § 158) nu l-am putut pune printre numele sigur thrace.

dusă dela Didymotichos-Dimotika. Probabil vicus apartinind la Marcianopolis); Avren, sud-est de Provadia (1 inscripție dedicatoare. Probabil vicus apartinind ori la Marcianopolis ori la Odessus); Galata lîngă Varna (1 inscripție funerară a unui Grec. Probabil vicus apartinind la Odessus); Euxinograd lîngă Varna (3 inscripții: una dedicatoare din partea locuitorilor unei regiuni; alta funerară a unui Grec și a soției sale Grece; alta funerară a unui Celt [Ηράκλιον Βεττυρίγου]. Probabil vicus apartinind la Odessus); Golema Franga lîngă Varna (1 inscripție funerară a unui Grec. Probabil vicus apartinind la Odessus); Asargik, nord-est de Provadia (1 inscripție dedicatoare a unui Thrac Αὐλούπος Αὐλούπόρεος. Aici era cea dintîu stațiune pe drumul dela Marcianopolis la Durostorum, Kalinka sub No. 153); Șabla, nord-est de Kavarna (Doă inscripții: una cuprinde lista armelor unui Bulgar Βαγατούρ Βαγατίνου, cealaltă e un fragment în dialectul doric și cu litere din sec. V-IV a. Chr. Probabil vicus apartinind la Dionysopolis); Iunuscilar, la vest de Șabla (1 inscripție foarte fragmentară. Probabil vicus apartinind la Dionysopolis); Kalajgidere, nordvest de Șabla (1 inscripție foarte fragmentară. Probabil vicus apartinind la Dionysopolis).— Cele cu inscripții grecești și latinești sunt următoarele: Ferdinandovo Kutlovița (I lat.: 3 inscripții dedicatoare, 1 funerară. II gr.: 1 inscripție dedicatoare din partea preotului colegiului Asianilor, Saturninus, și a soției sale Magna. La Ferdinandovo s-a mai găsit inscripțiile latine C. I. L. III 7448-7451, 12371-12372, 12374, 12376, 12378, 12529, adecă 10 inscripții. La Ferdinandovo era Municipium Montanensium, iar în apropiere de municipiu era un castel cu un teritoriu deosebit de acel al municipiului. C. I. L. III 7450, 7451, 12376); Nikjup (Nicopolis iuxta Iatrum, πρὸς Ἰατρού, περὶ Αἴμου, lîngă Iantra la poalele Balcanilor. Să nu se confundă cu actualul Nicopol delîngă Dunăre. Această din urmă localitate se număra în vechime Asamus și numele de Nicopol l-a căpătat numai dela veacul de mijloc încoace. Vezi C. I. L. III pag. 141. I lat.: 2 inscripții, una dedicatoare, una funerară a unui militar. II gr.: 2 inscripții dedicatoare pe monumente publice. La Nikjup s-a mai găsit inscripțiile latinești C. I. L. III 6144, 6146, 6147, 7461, 7462, 12432, 12433, 14427¹); Preslav-Eski Stambul, sud-vest de Șumla (I lat.: 3 inscripții, una dedicatoare din par-

tea unui vir clarissimus, vicarius Thraciae, alta dedicatoare creștină, alta funerară. II gr.: 1 inscripție cuprinzând o listă de arme, nu se știe sigur dacă e din Preslav ori din Ienibazar, aici e înregistrată la Ienibazar, vezi mai sus. Era probabil un vicus apartinând la Marcianopolis); Șumla (I lat.: 1 inscripție dedicatoare din partea lui Burtinus, civis tomitanus, magister vici, din anul 153 p. Chr. II gr.: 1 inscripție [funerară?] din anul 819 ori 820 p. Chr., cuprinzând numele probabil trac Τύρος [citește Ȣúko, compară românul Ciucă]. La Șumla era, precum se vede din inscripția latină, un vicus, care, macarcă primarul era civis tomitanus, nu apartinea, negreșit, la regiunea orașului Tomi, ci, probabil, ca și Markovă, Madara, Mogila, Sijutli, Preslav, Aboba, Provadia, la regiunea orașului Marcianopolis); Provadia (I lat.: O inscripție funerară a lui Secundus praefectus iure dicundo. II gr.: 2 inscripții ale hanului bulgar Omortag, anii 819-829. Probabil un vicus apartinând la regiunea orașului Marcianopolis); Devna (Marcianopolis), puțin la nordest de Provadia (I lat.: 2 inscripții funerare, dintre care una a lui Cosconius Ingenuus decurio. II gr.: 7 inscripții, dintre care 2 dedicatoare, 4 funerarii și o piatră miliară. La Devna s-a căzut săptămâna inscripțiile funerare latine C. I. L. III 14211¹², 14212 și inscripția funerară bilingvă C. I. L. III 761. Marcianopolis era un municipium, precum se vede din inscripția funerară a decurionului Cosconius Ingenuus și acea a lui Secundus *praefectus iure dicundo* îngropat la o vilă a sa dela Provadia); Aboba, la nord de Madara, puțin la nordvest de Ienibazar (I lat.: 2 inscripții funerare. II gr.: O inscripție probabil de origine din Burdizus între Hafsa și Lüle-Burgas. La Aboba s-a căzut săptămâna 2 inscripții latine, una dedicatoare și alta funerară, C. I. L. III 7464, 7465. Era probabil un vicus apartinând la orașul Marcianopolis. La Aboba a fost cea mai veche reședință a țărilor bulgări, acolo era vechea Preslav, numită de Bizantini Pliska. Infloria încă pe vremea lui Simeon alături cu nouă Preslav delîngă Eski-Stambul. Byzantinische Zeitschrift XVII pag. 211); Balcic (I lat.: 1 inscripție funerară a fiului unui veteran. II gr.: 5 inscripții, dintre care 4 dedicatoare și una funerară. Dintre cele dedicatoare una e din partea orașului Pela 48 a. Chr., alătura e din al treilea secol a. Chr., alătura e dela 79-81 p. Chr. La Balcic era orașul gre-

cesc Dionysopolis, πόλις Διονύσου, după cum se vede din inscripțiea dedicatoare dela anul 48 a. Chr. mai sus pomenită și din C. I. L. III 14416); Cavarna, puțin la est de Balic (I lat.: 1 inscripție dedicatoare creștină cu scrisoare uncială din sec. IV-VI. II gr.: O listă de preoți și de patroni ai unui colegiu religios. La Cavarna era probabil un *vicus* aparținind la Dionysopolis); Abatkalessi, la jumătatea distanței dintre Mangalia și Silistra (I lat.: 3 inscripții, dintre care două funerare și una dedicatoare din partea unui Thrac, a lui Antonius Zinenis princeps [adecă primarul satului]. Această din urmă însă nu se știe sigur dacă e din Abatkalessi ori din Adamklisi. II gr.: 1 inscripție funerară a Thracului Ζείρης Ζοφέντιόπου. La Abatkalessi era un castel roman cu *canabae*, identificat de unii cu istoricul Abritum [ori Abrittus], unde a căzut la anul 251 împăratul Decius în lupta contra Goților. Kalinka pag. 349); Silistra (I lat.: 9 inscripții, dintre care 2 dedicatoare din anii 226 și 238 p. Chr. și 7 funerare. II gr.: 2 inscripții funerare, dintre care una a lui P. Flavius Respectianus pusă de tatăl său Respectianus Threptus. La Silistra s-a mai găsit inscripțiile C. I. L. III 6152, 7474, 7476-7478, 7480, 12456-12460, 14213³. Silistra e vechea localitate tracă Durostorum, unde a stationat întîi legiunea I italica, apoi legiunea XI claudia, cu canabae. Numele Silistra [Δρίστρα] apare întîi la Zonaras. Vezi C. I. L. III pag 1349 și No. 7474).—Cea cu inscripții grecești, latinești și bilingues este Varna. Din aproximativ 79 de inscripții sunt numai 2 latine și 3 bilingues. Dintre cele latine una este un edict al împăratului oră al legatului împărătesc, iar cealaltă e foarte fragmentară. Dintre cele bilingues una e dedicatoare din partea orașului cu ocazia aducerii apei, alta e dedicatoare către împărat, alta e funerară. De remarcat la această din urmă este faptul că partea latinească cuprinde formula funerară propriu zisă, pe care un Roman, Ma(n)lius Secundus, beneficiarius consularis, o pune soției sale Antistia Firmina, iar partea grecească cuprinde interdicție de a se mai îngropa alt cineva în acel mormânt. La Varna era orașul grecesc Odessus, Οδησσός.

§ 7. Auu fost însă și în Thracia cîteva centre unde elementul roman exista puternic—dar nu preponderant—alături cu cel grecesc. Pentru a pricepe lucrul voiu însira datele din Dumont, din C. I. L. III și din Kalinka.

Dumont : Sofia (Serdica) 13 gr., 5 lat.— Küstendil (Pautalia) 14 gr., 3 lat., 1 bil.— Tatarbazargik (Bessapara) 20 gr., 6 lat., 1 bil.— Philippopolis 40 gr., 2 lat., 2 bil.— Eski Zagra (Traiana Augusta) 26 gr.— Hadrianopolis 15 gr.— Iambol 6 gr.— Viza (Bizye) 4 gr.— Selivri (Selymbria) 53 gr.— Eregli (Heracleia, Perinthus) 62 gr., 9 lat., 1 bil.— Rodosto (Rhaedestus) 13 gr., 3 lat., 1 bil.— Panidon 64 gr., 3 lat.— Ganos 4 gr.— Chora 5 gr., 1 lat.— Charkeni [adecă Şarköi!], Peristasis (Tiristasis) 2 gr., 1 lat.— Hexamili (Lysimachia) 11 gr.— Plagiari 4 gr., 1 lat.— Burneri (Lysimachia) 1 lat.— Gallipoli (Kallipolis) 25 gr., 5 lat.— Ainos 7 gr., 1 lat.— Dimotica (Didymoteichos) 3 gr.— Traianopolis 4 gr.— Dede-Agač 2 gr.— Abdera 1 gr., 1 lat., 1 bil.— Maronea 19 gr.— Kavala (Neapolis) 1 gr.— Kilia Koela) 3 gr., 1 lat.— Maito (Madytus) 9 gr., 1 lat.— Ialova (Sestos) 10 gr.— Burgas 1 gr.— Sizeboli (Apollonia) 10 gr.— Misivri (Mesembria) 10 gr.— Anchialos 8 gr.— Urum-Ieniköi (lîngă Calidae) 1 lat.— Thraciae incertae 2 gr.

Va să zică cele 45 inscripții latine, cîte există în colecțiea Dumont, alături cu 471 grecești și 7 bilingues (Miemă-a eșit altă numărătoare decît autorului, care spune la pag. 488 nota 1, precum deja am mai făcut cunoscut [vezi mai sus § 5 fine], că din cele 560 inscripții ale colecției sale [eu am numărat 523] 43 sunt latinești și 12 bilingues. Probabil m-am înșelat eu), se repartizează astfel: Sofia 5, Küstendil 3, Tatarbazargik 6, Philippopolis 2, Eregli 9, Rodosto 3, Panidon 3, Chora 1, Şarköi-Peristasis 1, Plagiari 1, Burneri 1, Gallipoli 5, Ainos 1, Abdera 1, Kilia 1, Maito 1, Urum-Ieniköi 1. Adeca două grupuri, un grup la nord-vest, compus din Sofia, Küstendil, Tatar-Bazargik, Philippopoli (16 inscripții), și unul la extremul sud-est, compus din Eregli, Rodosto, Panidon, Chora, Şarköi-Peristasis, Plagiari, Burneri, Gallipoli, Ainos, Abdera, Kilia, Maito (28 inscripții). Din grupul dela sud-est Eregli, Rodosto, Panidon, Chora, Şarköi-Peristasis, Plagiari, Burneri, Gallipoli, Maito, Kilia (26 inscripții) sunt pe coastele mării de Marmara (Pontus) și în peninsula Gallipoli (Chersonesos), Ainos e la gura Mariței, Abdera e la actualul cap Balastra la sud de Karasu-Jenice. Nnmai Urum-Ieniköi lîngă Burgas (1 inscripție) formează o săritură răzleată. Este remarcabil cum tot grosul, tot interiorul Thraciei, între coastele propo-

dă de o parte și munții balcani de altă parte, nu prezintă nici o inscripție latină. Nici macar localități ca Traiana Augusta, Hadrianopolis, Dídymoteichos, Traianopolis nu prezintă nimic latinesc. Si tot aşa nimic latinesc nu prezintă marile și renumitele orașe de pe coastele mării negre Apollonia, Mesembria, Anchialos.

Colecția lui Dumont formează un *corpus*. Pag. 306 : „Ce mémoire forme une sorte de *Corpus de la Thrace*“. Prin urmare rezultatele înșirate mai sus sunt bazate pe colecția strict proporțională cătă există la anul 1892. De la anul 1892 până astăzi numărul inscripțiilor grecești și latinești aflate în Thracia a crescut. Un tablou însă ca cel de mai sus pentru spațiul de timp dela 1892 încocace nu pot face din cauză că mi lipsesc mijloacele pentru inscripțiile grecești. Voiu căuta cu toate acestea să vad dacă datele din C. I. L. III, care se încheie cu anul 1902, și dacă colecția Kalinka, încheiată în anul 1906, care din nenorocire nu e un *corpus* și nici nu cuprinde toată Thracia, ci numai acea parte din această provincie cătă intră în granițele statului bulgăresc pînă la 1906, confirmă rezultatele căpătate pe baza colecției Dumont.

§ 8. C. I. L. III cuprinde următoarele inscripții latinești din Thracia : Samothrace insula 713-723 (dintre care 5 bilingues), 7367-7377 (dintre care 3 bilingues), 12318-12323 (dintre care 4 bilingues)= 28 (dintre care 12 bilingues); Madytus (Maidos) 724 = 1; Callipolis 725, 7382-7383 = 3; Burneri-Plagiari-Peristasi, prope Lysimachiam 726, 7384-7386, 14406^f = 5; Khoras prope Heraklizzam 727 = 1; Rhaedestus (Rodosto) 728-729, 7388-7390, 14207²-14207⁴= 8; Perinthus sive Heraklea (Erekli) 730-731, 7391-7394, 7396-7400 (dintre care 1 bilinguis), 12326, 14207⁵-14207⁹, 14406^g = 18; Byzantium 732-745 (dintre care 3 bilingues), 7405-7407 (dintre care 1 bilinguis), 14207¹¹ = 17; Philippopolis 746-747, 6120-6122 (dintre care 2 bilingues), 7410 (bilinguis), 14207¹⁴ = 7; Serdica 748, 7415-7416, 12333-12335, 14207¹⁷-14207¹⁸, 14207²⁰-14207²⁹, 14407^a = 19; Thasos insula 7366, 12317 = 2; Abdera (Bulustra ori Balistra) 7378-7379 (dintre care una bilinguis)= 2; Coela (Kilia) chersonesi thracicae 7380 = 1; Aquae calidae (Urum-Ieniköi prope Burgas) 7408 = 1; Golemo selo prope Kalofer 7411 = 1; Bessapara (Tatarbazar-nik) 7419-7414 (dintre care 2 bilingues) = 3. Pantalia

(Küstendil) 7417 (bilinguis), 12336 (bilinguis), 14207³¹ = 3; Banja prope Dubnica 7418, 12338-12339 = 3; Aitos în apropiere de Deultum 12328 = 1; Deultum (Iakasli) 12329 = 1; Traiana (Eski-Zagora, Stara Zagora) 12330, 14207¹⁵ = 2; Bona Mansio (Vetren la apus de Tatarbazarçık) 12332 = 1; Slivnica 13715 - 13716 = 2; Taribrod 13717 = 1; Tzanta (adecă čanta) Thraciae, 16 kilometri dela Perinthus 14207¹⁰ = 1; Mesembria 14207³³ = 1; Intre Pautalia și Serdica 14407 = 1; „Mahalé, petit village bulgare, situé au pied des premiers contreforts de l'Haemus, à 36 kil. de Philippopolis“ 6123 (la Kalinka Mihilci) = 1; „La locul numit Baš-Kunar, între satele Ladža-Köi, distr. Burgas, și Hodžalare, distr. Anchialos, 4 kil. la răsărit de Aquae Calidae“ 14207³⁵ = 1, bilinguis; Ichiman 14207³⁷ = 1, bilinguis; „Satul Hagia Trapeza, nordvest de Voden, districtul Stanimaca“ 14408 = 1; „De origine necunoscută“ 14207³⁶ = 1. Adeca 139 inscripții, dintre care 38 bilingues. Să se observe că Dumont n-a colectat inscripțiile din Samothrace insula, Byzantium și Thasos. Dacă scădem, deci, inscripțiile din aceste din urmă localități (47 la număr, dintre care 16 bilingues) din cele 139, mai rămân 92, dintre care 11 bilingues. Si dacă nu luăm în considerare, ca adevărate latinești,—după cum am facut și la colecțiea Dumont decât pe cele scrise numai în latinește, apoi totalul inscripțiilor diu C. I. L. III față cu cele ale lui Dumont, se reduce la 81 față cu 45. În zece ani, dela 1892-1902 s-a înmulțit colecțiea inscripțiilor latine din Thracia cu 36. Cu cît se va fi înmulțit colecțiea celor grecești, nu știu. Nu este temerar a presupune că trebuie să se fi înmulțit și ea cel puțin în acelaș proporție, aşa că pela 1902 totalul inscripțiilor grecești din Thracia cunoscute trebuie să se fi ridicat la numărul (luind ca bază numărătoarea mea de 471, vezi mai sus § 7) 858 *). Acum aceste 81 de inscripții latinești ale

*) Un calcul aproximativ se poate face, comparându-se cifrele lui Dumont cu acele ale lui Kalinka. La 1892 colecțiea Dumont prezenta pentru acea parte din Thracia care era cuprinsă în regatul bulgăresc de dincolo de Balcani suma de 148 de inscripții grecești. Pentru același parte din regatul bulgar colecțiea Kalinka prezenta la 1906 (4 ani numai după termenul 1902 la care se oprește C. I. L. III) suma de 193 inscripții grece. La care este de observat că colecțiea Kalinka nu este un *corpus*, aşa că, de pilotă, învremecă Dumont înregistrează la Küstendil 14 inscripții

Thraciei, înregistrate de C. I. L. III (cu excepție de Samothrace, Byzantium și Thasos), se grupează, exact ca cele ale lui Dumont, și în aceleas localități ca la Dumont, la extremul nord-vest (Sofia, Küstendil, Tatarbazargik, Philippopolis: 26 inscripții) și extremul sud-est (Erekli, Rodosto, Panidion [la Rodosto], Khoras, Peristasis, Plagiari, Burneri, Gallipoli, Abdera, Kilia, Maito: 37 inscripții). Localitățile, de unde s-a și înregistrat inscripții latine în C. I. L. III și care lipsesc în Dumont, se grupează cele mai multe la aceleas extremități: Golemo selo lîngă Kalofer, Banja lîngă Dubnița, Vetren la vest de Tatarbazargik, Slivnița la nord-vest de Sofia pe drumul dintre Sofia și Pirot, Taribrod la granița de nordvest a Traciei bulgărești, regiunea dintre Pautalia și Serdica, Mahale, Ichtiman, Hagia Trapeza, cu un total de 12 inscripții, aparțin la extremul nordvest; Čanta de lîngă Eregli cu o inscripție aparține la extremul sudest. Rămîn, ca stații răzlețe, în afara de Urum-Ieniköi delîngă Burgas (cu 1 inscripție), cunoscută și de Dumont, numai cinci localități: Aitos lîngă Deultum, Deultum (Iakasli) lîngă Burgas, Baş-Kunar lîngă Urum Ieniköi și Mesembria, cu cîte o inscripție, Traiana (Stara Zagora) cu doă inscripții. O inscripție e de origine necunoscută.

§ 9. Aceeași rezultat, din punct de vedere și numeric și topic, se capătă din colecțiea Kalinka. Dacă pe harta de la sfîrșitul volumului, în partea care reprezintă Thracia bulgărească, înseamnă cineva cu puncte albastre localitățile de unde s-a și cules inscripții grecești, și cu puncte roșii pe acele de unde s-a și cules inscripții latinești, harta apare toată plină de puncte albastre, printre care se pierd, ca sporadice apariții, cîteva puncte roșii la extremitatea de nordvest a Thraciei, și numai trei puncte roșii spre răsărit de Philippopolis, un punct anume la Traiana (Stara Zagora), unul la Aitos și unul la Apollonia (Sozopolis). Pentru a preciza mai bine lucrul dău lista localităților cu numărul respectiv al inscripțiilor. Sofia 26 gr., 5 lat.— Küstendil 8 gr., 1 biling.—

grecești, la Tatarbazargik 20, la Starazagora 26, la Misivri 10, la Anchialos 8, Kalinka posede inscripții grece dela Küstendil (înpreună cu Konjovo, Sgurovo) numai 11, dela Tatarbazargik (înpreună cu Saladinovo, Tekire, Vetren) numai 8, dela Starazagora numai 9, dela Misivri numai 4 și dela Anchialos niciuna.

Tatarbazargik 5 gr.— Philippopolis 36 gr., 3 lat., 1 biling.— Kostinbrod (district Sofia) 1 gr.— Kurilovo (district Sofia) 1 gr.— Ormanli (district Sofia) 1 gr., 1 lat.— Čekalevo (district Sofia) 1 lat.— Konjovo (district Küstendil) 2 gr.— Sgurovo (district Küstendil) 1 gr.— Saladinovo (district Tatarbazargik) 1 gr.— Tekira (district Tatarbazargik) 1 gr.— Vetren (district Tatarbazargik) 1 gr.— Gorni Voden (district Philippopolis) 1 gr.— Hissar (district Philippopolis) 3 gr.— Karatair (district Philippopolis) 2 gr.— Mersan (district Philippopolis) 1 gr.— Stara Zagora 9 gr., 1 lat.— Sozopolis (Apollonia) 25 gr., 1 lat.— Ichtiman 1 gr., 1 lat., 1 biling.— Aitos 1 gr., 1 lat.— Dupnița 2 lat.— Saparevo 1 lat.— Mihilci 1 lat.— Iambol 2 gr.— Burgas 1 gr.— Membria 4 gr.— Kosarsko 1 gr.— Losno 1 gr.— Kočerinovo 1 gr.— Ryla 1 gr.— Bobaraci 1 gr.— Črkva 2 gr.— Vrbnița 1 gr.— Volujak 1 gr.— Gaber 1 gr.— Selenograd 2 gr.— Miloslavți 1 gr.— Dragoman 2 gr.— Gradine 1 gr.— Kalotina 2 gr.— Tuden 1 gr.— Čerplinti 1 gr.— Taribrod 1 gr.— Vakuf 1 gr.— Kapućik 1 gr.— Batkun 2 gr.— Haçili 1 gr.— Aidinov 1 gr.— Arapovo 1 gr.— Polatovo 1 gr.— Geren 2 gr.— Hambarli 1 gr.— Karaorman 2 gr.— Turkmişli 1 gr.— Akçakairak 2 gr.— Hasnakovo 1 gr.— Akbunar 2 gr.— Čirpan 1 gr.— Merçileri 1 gr.— Kurbet 1 gr.— Cakarlar 4 gr.— Sarasmail 2 gr.— Alipaşa 1 gr.— Alipaşanovo 1 gr.— Avgiduvană 1 gr.— Arabağiiëvo 1 gr. — Novazagora 1 gr. Büyük-Monastir 1 gr.— Alaçeli 1 gr.— Sliven 1 gr.— Hoğabük 1 gr.— Skef 1 gr.— Adecă 69 localități cu inscripții grecești, 11 localități cu inscripții latinești și 3 localități cu inscripții bilingues. Înscrîptiile grecești sunt 193 la număr, cele latinești 18 și cele bilingues 3. Numai 4 localități prezintă numai inscripții latine (cîte una de localitate): Čekalevo, Dupnița, Saparevo, Mihilci, care toate aparțin regiunii nordvestice a Thraciei bulgărești.

§ 10. Grecizarea Thraciei se constată însă, mai mult decât din numărul, din felul înscrîptiilor.

Mai întîi pietrele miliare din această provincie sunt mai toate scrise în grecește ori în latinește și grecește.

In Kalinka și C. I. L. III s-au publicat din Thracia 17 pietre miliare grecești (Dela Cirpan 1, Kalinka № 33; dela Akbunar 2, Kalinka № 43, 64; dela Vrbovă 1, Kalinka № 45; dela Taribrod 3, Kalinka № 47, 53, 77; dela Polatovo 1, Kalinka № 49; dela Philippopolis 3, Kalinka № 50, 51, 60; dela Sofia 2, Kalinka № 52, 61; dela Karatair 1, Kalinka № 56; dela Devna 1, Kalinka № 58; dela Hisarjik 1, Kalinka № 59; dela Dragoman 1, Kalinka № 65), 3 bilingues (Dela Varna 1, Kalinka № 72; dela Ichiman 1, Kalinka № 73, C. I. L. III № 14207³⁷; dela Baš-Kunar 1, C. I. L. III 14207³⁸), și numai 6 latinești (Dela Mihilci 1, Kalinka № 19, C. I. L. III № 6123; dela Hagia Trapeza 1, C. I. L. III № 14408; de origine necunoscută 1, C. I. L. III № 14207³⁶; dela Slivnita 2, C. I. L. III № 13715, 13716; dela Taribrod 1, C. I. L. III 13717). *) 16 din cele 17 grecești sunt așezate din partea orașelor Traiana-Starazagora (Cirpan Kalinka № 33; Akbunar Kalinka № 43, 64), Serdica-Sofia (Vrbovă Kalinka № 45, Serdica Kalinka № 52), Pautalia-Küstendil (Taribrod Kalinka № 47, 53, 77, Serdica Kalinka № 61 **), Philippopolis (Polatovo Kalinka № 49, Philippopolis Kalinka № 50, 51, 60, Karatair Kalinka № 56, Hisargik Kalinka № 59), Marcianopolis-Devna (Devna Kalinka № 58). Prin urmare localitățile actuale Cirpan și Akbunar aparțină la regiunea Traianei, Vrbovă aparține la regiunea Serdicei, Taribrod aparține la regiunea Pautaliei, Polatovo, Karatair și Hisargik aparțină la regiunea Philippopolii. Dacă la orașele Traiana, Serdica, Pautalia, Philippopolis cu regiunile lor, adăugă Marcianopolis cu piatra miliară

*) Să se observe că constatărea pietrelor miliare este aproximativă, pentru că atunci cind nu se arată anume în inscripție că avem o piatră miliară (de pildă „ἡ Περιταξεωτῶν πόλεις τὸ μῆλον” ori „m(ilia) p(assum)”) pietrele miliare se confundă cu dedicările făcute împăratilor. Astfel înși și editorii C. I. L. III așează doar coloane cu exact aceeași inscripție, pe una (13715) printre pietrele miliare, pe cealaltă (12333) însă nu. Pentru pietrele miliare din C. I. L. m-am dus după clasificarea editorilor. Pentru cele din Kalinka, care nu sunt clasificate, m-am dus după simbolul meu. În tot cazul am însemnat că pietre miliare grecești mai puține decât sunt în realitate publicate de Kalinka.

**) Această piatră, găsită la Volujak lângă Sofia, a fost probabil adusă acolo de aiurea de undeva, din regiunea Pautaliei.

greacă, și Varna (a cărei grecizare de altfel nu are trebuință de probă) cu piatra miliară bilinguis, și localitățile Dragoman (probabil în regiunea Pautaliei), Ichtiman, Baș-Kunar, cu inscripțiile lor, una greacă și două bilingues, apoi toată Thracia, cîtă se cuprindea în granițele regatului bulgăresc la 1906, apare plină de indicații ale distanțelor scrise în limba grecească. Si dacă se mai ține socoteala de aceia că colecțiea Kalinka nu e un *corpus*, care să cuprindă *toate* inscripțiile, că ea nu înregistrează apoi decît inscripțiile dintr-o jumătate a Thraciei, și că pentru întreaga Thracie C. I. L. nu poate înregistra decît 6 pietre miliare latinești, apoi de aici nu se poate deduce altceva decît că în Thracia limba obișnuită era cea grecească. Si era cea grecească chiar pe vremea celei mai mari înfloriri a puterii romane în această provincie, anume în secolele II, III și IV p. Chr., căci pietrele miliare poartă datele următoare: Cirpan 198-211 p. Chr.; Akbunar 222-235, 244-249; Vrbița 222-235; Tari-brod 222-235; Polatovo 222-235; Philippopolis 222-235, 241-244; Sofia 222-235; 241-244; Karatair 235-238; Devna 238-244; Hisargik 238-244; Dragoman 244-246; Varna 275-276; Ichtiman 317-323; Baș-Kunar 124.

§ 11. În al doilea loc, printre inscripțiile grecești din Thracia, care de altfel și așa sunt cu mult mai numeroase decît cele latinești, s-a și păstrat unele de așa natură, că se văd reflectîndu-se în ele nu numai sentimente ocazionale și de paradă oarecum, ci însăși viața poporului. În inscripții dedicatoare ori zeilor ori unor personaje oficiale, în inscripții funerare chiar, se poate face paradă, în fraze stereotipe, de sentimente factice. Si fiindcă sentimentele sunt astfel, nici în limba în care ele sunt exprimate nu poate avea mare încredere. Nu se plinge doar Juvenal că în însăș Roma cea mare timiele romane ziceau amorezaților ψυχή μου și ζεψη μου? Si Româncele din așa poreclitele înalte clase sociale și „bibliiții cu gura strîmbă“, care formează opiniea publică românească, nu vorbesc (adecă vorba vine) numai franțuzește? Cine știe că inscripții funerare franțuzești nu se vor fi găsind pe morminte românești puse de niște mame sclifosite! Sunt însă și ocazii de acelea unde ospățala încetează, cînd, de pildă, întreaga populație își manifestează năzuințile și suferințile. Atunci ese la iveală firea adevărată exprimată în limba cea

cunoscută dela sinul mamei. *) Asemenea acte publice emanate dela conștiința unei întregi populații s-a păstrat din Thracia și sint toate scrise în grecește.

§ 12. Kalinka № 34. La anul 202 p. Chr. s-a înființat acolo unde este astăzi satul bulgăresc Čakırlar (puțin la nord-est de Čirpan și la nord-vest de Akbunar) un *emporium*, *Pizos*, cu locuitorii fruntași de prin satele *regiuni* sub direcția unor *toparchi* aleși dintre *senatori* (*buleutae*) din capitala *regiuni*. Dacă ne-am servi de termini moderni, ar trebui să zicem că dintre consilierii comunali ai capitalei județului (ori dintre membrii consiliului județean) s-a ales o delegație, care a adunat de prin satele și comunele urbane ale județului oameni dintre cei mai cu dare de mină și a înființat cu dinși un tîrg comercial. Tîrgul acesta s-a înființat nu numai pentru necesitățile *regiuni*, ci mai ales pentru acelea ale întregii provincii, și pentru aceia era așezat la drumul mare care legă Hadrianopolis cu Philippopolis, după cum se vede din harta peutingeriană. Impărat era pe atunci L. Septimius Severus, care-și luase ca asociați la tron, cu titlul de Augustus pe fătioru-so mai mare M. Aurelius Antoninus (Caracalla), și cu titlul de Caesar pe fătioruso mai mic P. Septimius Geta. A-

*) Dar poate că limba cunoscută dela sinul mamei era cea thracă, iar Thracii se serviau de limba greacă în asemenea acte publice, și în general în inscripții, numai pentru că această limbă era una din cele două limbi în general răspândite și în de obicei cunoscute în Imperiul roman. Nu erau doar să scrie în limba thracă, pe care n-o mai cunoștea nimănii afară de dinși. Această obiecție are putere pentru tot teritoriul imperiului roman, unde există inscripții ori latinești ori grecești. În special, în ce privește teritoriul imperiului roman din răsăritul Europei, care pe noi ne preocupa, nimănii nu poate să spovedă că sub pătura de inscripții grecești și latinești nu vor fi existat limbile autohtone, prin regiuni din ce în ce mai restrinse și până la o epocă nehotărâtă oarecare (Pentru limba thracă avem chiar oarecare indicații că a existat pe alcătuirea până prin secolul p. Chr. VI, vezi § 99). Însă tot atât de netăgăduit este faptul că, acolo unde apare limba greacă ca organ de manifestare a cunoștinților unui neam de oameni, acel neam de oameni, ori că de mult și-ar fi păstrat limba națională, cunoștea dintre cele două limbi oficiale, oarecum, ale Imperiului pe cea grecească, iar nu pe cea latină, că era supus influenții grecești, iar nu celei române, că era amenințat să fie grecizat, iar nu romanizat, și că se petreceau lucrurile din potrivă acolo unde organul de manifestare era limba latină.

cest vrednic domnitor se îngrijia ca pe de o parte tîrgurile deja existente pe căile împăratiei să devină mai înfloritoare de cum fusese, iar pe de alta să se înființeze tîrguri nouă. Printre aceste din urmă a fost și Pizos. Pentruca înființarea tîrgului să se facă cu mai multă și autoritate și soliditate, a numit șefii ai întreprinderii nu dintre locuitorii însiși adunați deprin comunele regiunii, macarcă și pe aceștia pusese să-i aleagă dintre fruntași, ci pe cîțiva membri din senatul regional, aleși pe răspunderea și pe garanțiea colegilor. Fără violență și fără insolență acești *toparchi* trebuiau să administreze pe concetățenii lor din Pizos, iar clădirile publice, precum băile și clădirile care serviau de locuință autoritaților, trebuiau să le primească dela antreprenorii cu cea mai mare băgare de samă, și din punct de videre al zidăriei, și din acel al ornamentării, și din acel al practicității. Orice neajuns, care se va fi constatat mai tîrziu din aceste trei puncte de videre, trebuia să cadă în răspunderea toparchilor și a colegilor lor senatori care-i delegase. Iar pentruca viitorii locuitori ai tîrgului Pizos, care trebuiau recrutați deprin satele deprin prejur fără silă, ci cu îndemn și cu convingere, să aibă tragere de inimă la această colonizare, erau asigurați din partea împăratului că se vor bucura de privilegiu, și anume că nu vor da proviant pentru oștiri, nici oameni de pază prin cetăți ori pela alte stațiuni militare, nici ca și de poștă (*cař de olac*, cum ar zice cronicarii noștri). Aceste toate au fost scrise pe o lespede de piatră de coloniștii tîrgului Pizos, cu o formulă introducătoare de omagiu pentru cei trei împărați și pentru Iulia Domna, soțiea lui Septimius Severus, pentru senatul și poporul roman și pentru oștirile romane, pe vremea cînd erau consuli cei doi augusti, L. Septimius Severus și fiușo M. Aurelius Antoninus (Caracalla), anii p. Chr. 202. Între formula dedicatoare și hotărîrile împăratești și-au săpat în piatră numele coloniștii, arătîndu-se locurile de obîrșie ale lor. Din opt sate se adunase, toate cu nume thrace (Vezi Tomaschek, Die alten Thraker II_{II}): Scelabria, Stratopara, Scepta, Gelupara, Curpisos, Bazopara, Strunilos, Busipara. Iată numele coloniștilor: Byzes Mucatraleos, Doles Mucatraleos, Bithes Biartu, Dydes Celsu, Bithas Tarsu, Mucatralis Athyos, Mucatralis Bitheus Bosis, Mucatralis Bithyos, Mucatralis Dineos, Auluzenis Tarsu cu frateso, Auluporis Auluporeos, Zurazis Auluzeneos, Muaporis

Mucatraleos cu frateso, Mucatralis Auluporeos, Mucatralis Mucatraleos, Eptetralis Auluzeneos, Bithys Mucatraleos, Salas Mucatraleos, Bithys Eptetraleos, Eptenis Crescentos, Cotys Carossu, Mucatralis Rymetalcu, Mucatralis Epteneos, Mucatralis Spartocu, Mucatralis Byzu, Mucatralis EbrenEOS cu frateso, Mucatralis Mucatraleos, Tarsas Mucatraleos, Sidmus Byzu, Eptetralis Mucatraleos, Auluzenis Brizeneos, Auluzenis Dibithyos, Auluzenis Mucaporeos, Epteporis Mucatraleos, Mucaporis Antiochu, Mucabithyris Disyru cu frateso, Brincazis Eptacenthu, Brincazis Auluzeneos, Brizenis Bithyos, Gilpyris Dytutraleos, Sethilas Brizeneos, Diascuporis Brizeneos, Bithys Dibithyos, Eptaicenthos Mucatraleos, Mucatralis Mucaporeos, Mucaporis Mucatraleos, Mucaporis Bithyos, Mucaporis Dorzenthu, Sabinos Sabinu, Suris Auluzeneos, Secundos Mucatraleos, Suris Brincazereos cu frateso, Celsos Daleporeos, Mucatralis Boseos, Scaurianos Scaurianu, Dytuporis Bessodenthalu, Suris Doleus Pantas cu frateso, Auluzenis Auluzeneos, Dytutralis Bithyos, Mucatralis Mucatraleos, Mucatralis Sa. threus, Mucatralis Bithyos, Mucatralis Diascuporeos, Mucatralis Auluzeneos, Diascuporis Brincazereos, Diomedes Diomedus, Mucaporis Dreneeos, Flavios..., Mucaporis Bithyos, Brasetalis Mucatraleos, Mucatralis Brizeneos, Mucatralis Bithyos, Mucatralis Mucatraleos, Bithys Teru, Bastocilas Bithyos, Dytutralis Bithytraleos, Diascuporis Mucaporeos, Dytutralis Dytutraleos, Demosthenes Teru, Dringistas Brincazereos Hermogenes, Dytutralis Salu, Celsos Mucaporeos, Mucatralis Mucaporeos, Mucatralis Brizeneos, Mucatralis Diascuporeos, Mucatralis Dalezaleos, Mucatralis Salu, Mucatralis Dytutraleos, Mucianos Marcellu, Epteporis Dytutraleos, Salas Derodenthalu, Salas Celsu, Teres Mucatraleos, Aurelios Mucatraleos, Auluzenis Muca..., Mucatralis Auluzeneos, Atticos Dytutraleos, Bithyris..., Bithys Brincazereos, Brincazis Dolens, Burgilos Bithyos, Bithys Bithytraleos, Dytutralis Doleus Trazyresses, Genicilas Aulutraleos, Dytutralis Diascuporeos, Doles..., Doles..., Eptetralis Doleus, Diuporis Salu, Doles Aulutraleos, Dringistas Diucilu, Eptetralis Bithycilu, Epteporis..., Castor Auluzeneos, Celsos Dringistu, Mucatralis..., Mucatralis Brincazereos, Mucatralis Doleus, Mucatralis Daletraleos, Mucatralis Diascuporeos, Mucatralis Brizeneos, ...Mucatraleos cu frateso, Mucatralis..., ...Dytuporeos, Mucatralis Mucaporeos, Mucatralis .., Mucaporis Mucaporeos, Mucatralis Seuthu, Mucatralis Bithvos. Mucatralis Dytutraleos. Mucatralis Dinn-

reos, Mucaporis Mucaporeos, Rusticus Bithyos, Salas Doleus, Sceles Diascenthu, Sceles Doleus, Seuthes Daletraleos, Tarsas Brincazereos, Teres Besodenthu cu frateso, Teres Celsu, Tarsas Mucatralos, M. Aurelius Abidios Titos, Doles Dringistu, Mucatralis Doleus, Salas Mucaporeos, Sceles Celsu, Dytutralis Dytutraleos, Iulis Daltetraleos, Mucianos..., Sceles Seuthu, Thyles Apollodoru, Philippus Philippu, Dytutralis Mucatralos Ephetes, Mucatralis Mucatralos; Archelaos Acylu, Antonios Antoniu, G. Valerios Rufos, Mucianos Mucapareos, Mucianos Acylu, Vales Valentos, Valerios Rufos, Rufas .., Flavios Mucianos, Cointos Sicinnios Claros. Cei zece din urmă, începînd dela Archelaos Acylu, sunt numiți primii coloniști, cîi πρῶτοι οἰκήτορες. La sfîrșitul decretului împăratesc, care este pus în gura legatului împăraților cu vorbele „legatul împăraților pro praetore zice“ (πρεσβευτὴς εὐαγγελίστρατης λέγει), se găsesc săpate numele a doi locuitori din Bazopara cu frații lor, „Epteporis Bithyos, Dringistas Brincazereos, cu frații, din Bazopara“.

Mai toate aceste nume de coloniști dela Pizos sunt thrace (vezi § 159), dupăcum era de așteptat chiar dela numirile thrace ale satelor de unde își trageau originea. Și nu numai numele de botez (cum s-ar zice astăzi), numele personală sunt thrace, ci este thrac, firește, și *chipul* de a se numi ca persoană în societate, prin numele personal anume și prin genitivul numelui personal al tatălui. Era acesta un sistem de nomenclatură propriu tuturor popoarelor anteromane din peninsula balcanică, Thracilor, Illyrilor și Grecilor. Peici coleta se introducea la acești Thraci, care au colonizat Pizos, cîteva nume grece și romane: pe tatii unui Dydes, Eptenis, Mucaporis, Salas, Teres, Sceles, Thyles și chemase Celsus, Crescens, Antiochos, Apollodoros; iar un Mucatralis, Daleporis, Teres, Dytutralis, Auluzenis, Dringista, Daltetralis, Mucapor își numise copiii Secundus, Celsus, Demosthenes, Aurelius, Atticus, Castor, Rusticus, Iulius, Mucianus. Cîteodată porecla (signum) era grecească: Suris Doleus era poreclit *pantas*, Dringistas Brincazereos mai era numit și *Hermogenes*, iar Dytutralis Mucatralos avea porecla *ephetes*. Altă dată amîndoă numele, și cel personal propriu și cel al părintelui, erau grece ori romane: Sabinos Sabinu, Scaurianos Scaurianu, Diomedes Diomedus, Mucianos Marcellu, Philippus Philippu, Archelaos Acylu, Antonios Antoniu, Mu-

cianos Acylu, Valens Valentos. Numai cinci poartă nume romane după *chipul* de a se numi roman (cu praenomen, nomen, cognomen), și erau prin urmare cetăteni romani: M. Aurelius Abidius Titus, C. Valerius Rufus, Valerius Rufus, Flavius Mucianus, Q. Sicinnius Clarus. Din 181 de persoane, care au colonizat Pizos (au fost 183 de toți, dar la doi numele sunt aproape șterse), 176 sunt numite după nomenclatura balcanică și 5 după nomenclatura romană. Din cele 176 au ambele nume (și pe cel personal și pe cel al părintelui) thrace 138. Aceste persoane erau sigur Thraci. 9 au numai unul din cele două nume (căci al doilea nume este șters), și acel nume este thrac. Cum că și aceștia erau Thraci, nu încape îndoială. 17 au unul din nume, ori pe cel personal, ori pe cel al părintelui, grecesc sau latinesc, iar pe celălalt nume îl au thrac. Cum că erau Thraci și aceștia, nu este niciodată îndoială. 3 sunt îndoiosi: Flavios..., Mucianos..., Rufas.... Flavios ar putea avea un cognomen și fi prin urmare cetăean roman, dar tot atât de posibil e ca în al doilea loc să fi fost la genitiv numele părintelui, care nume nu se știe ce fel va fi fost, thrac, grec ori roman. Mucianos și Rufas (=un derivat din rufus prin sufixul grecesc -ας) trebuie să fi avut în al doilea loc numele părintelui la genitiv, căci nu există ca nomina în nomenclatura romană. Acel nume de părinte însă ce fel va fi fost, thrac, grec ori roman, nu se știe. 9 au amândouă numele, și pe cel personal și pe cel al părintelui, grecești sau latinești. Să fi fost Greci aceștia? Căci Romani doar nu puteau fi, pentru că Romanii aveau altfel de nomenclatură *). Poate. Dar mai probabil este că erau tot Thraci. De ce naționalitate erau cei cinci cetăteni romani? M. Aurelius Abidius Titus se arată a fi fost celt prin cognomen Abidius, care apare (și anume ca nomen) numai pe teritoriul celt (vezi Holder, Altceltischer Sprachschatz). Cei

*) Foarte probabil chiar cetătenii romani în peninsula balcanică se numiau cîteodată după chipul de a se numi al popoarelor autohtone, prin numele propriu alipit la numele în genitiv al părintelui. Vezi V. Pârvan Cetatea Ulmetum I pag. 46 și 96, în special faptul din inscripțiea 5 pag. 45 că ficiorii lui Valerius Valens sunt numiți Saturninus Valentis și Varro Valentis. Dar acești cetăteni romani erau de singe balcanice, erau Thraci ori Greci încetătanîți. Niciodată un cetăean roman de singe neoriental nu a avut și numele astfel.

doi Valerii ne aduc aminte de frecvența numelui Valerius printre Thracii romanizați din Scythia Minor (vezi V. Părvan Cetatea Ulmetum I pag. 47).

Dar oricare va fi fost naționalitatea celor vreo cîțiva, 17 la număr, despre care nu știm sigur că erau Thraci, marea majoritate a coloniștilor dela Pizos, în număr de 167 capi de familie, era compusă din Thraci adunați din opt sate deprin înprejurimele actualului sat bulgăresc Çakırlar. Și acei Thraci erau grecizați complect. Altfel cum să explica faptul că pe vremea celei mai mari înfloriri a puterii romane în peninsula balcanică, pe vremea lui Septimius Severus, la anul 202 p. Chr., acești Thraci, în tîrgul înființat de împăratul însuși cu atită îngrijire, și care tîrg însuși poartă un nume thrac, slăviau acest eveniment pe un monument public în limba grecească? Edictul însuși împăratesc apare în traducere grecească pe piatra comemorativă dela Pizos. Întreaga regiune era compusă din sate de Thraci grecizați și constituia o civitas cu capitala probabil în satul Bazopara, căci cei doi coloniști iscăliți tocmai la urmă, după decretul împăratesc, și care erau din satul Bazopara, trebuie să fi fost însiș toparchii delegați din sînul senatului regional.

S 13. Cu totul alte înprejurări reflectează inscripția C. I. L. III 12336. Sîntem aici în anul 238, la începutul domniei lui Gordianus III. Nu mai este timpul harniculuș domnitor, care în momentul când își da sufletul spunea „hai, dați încocace, dacă avem ceva de făcut” (Cassius Dio LXXVI, 17), ci acel al unui tînăr de 16 ani, care se încerca să domnească, după ce văzuse asasinați, în spațiul de o lună, pe tatăl său, Gordianus II, și pe bunul său, Gordianus I. Și niciodată nu mai este vorba aici de înființarea unui tîrg și de îngrijiri din partea împăratului ca clădirile publice să fie fără defecte, ci de starea nenorocită a unui sat din cauza abuzurilor funcționarilor publici. Acolo unde este astăzi localitatea bulgărescă Gumaia (în hărți Dshuma, Djumas, Dschuma), la sud-est de Küstendil, era pe vremurile aceleai un sat Scaptopara, căruia îi mai zicea și Gresita, aparținând la regiunea orașului Pautalia. Erau izvoare de ape calde folositoare sănătății în cuprinsul acelui sat, și acele

avantaj, precum și poziția cea frumoasă a satului, devenise cu vremea un izvor de năcăzuri pentru săteni, căci tot felul de funcționari ai statului și mulți militari se abăteau din drum și veniau la Scaptopara să se scalde și să petreacă gratis, cerind dela săteni găzduire și cele trebuitoare pentru hrană fără să plătească. S-a adresaat sătenii în repetite rînduri la guvernatorul provinciei, care era un legatus pro praetore, dar cu puțin folos. La urmă s-a adresaat însuș împăratului, care a trimis pe un om de legăt să facă anchetă. Ancheta a găsit juste plingerile locuitorilor și împăratul a dat un *rescript*, prin care hotărăște ca afacerea să fie întîu judecată de guvernatorul provinciei. Plingerea sătenilor a fost înmînată împăratului și rescriptul împăratesc a fost trimis sătenilor prin mijlocirea lui Aurelius Purrus, de loc din satul Scaptopara și care era militar în cohorta X praetoria. Numai rescriptul împăratesc și formula inițială sunt scrise în latinește, încolo tot actul este grecesc. Si chiar formula inițială, unde se spune că actul de mai jos a fost copiat sub consulatul cutârora după originalul dela Roma, nu este după tipicul roman scrisă, ci după cel grecesc, căci are începutul dedicărilor grecești: bona fortuna = ἀγαθὴ τύχη.

Iată suplica sătenilor din Scăttopara:

„Rugăminte din partea sătenilor din Scaptopara, care se mai chiamă și Gresita, adresată împăratului Caesar M. Antonius Gordianus pius felix augustus. În vremurile tale cele prea fericite și veșnice de multe ori ai poruncit ca satele să-și înmulțească populația și să-și îmbunătățească starea, iar nu să se pustiească, căci este acest lucru de folos nu numai locuitorilor, ci și prea sfîntului tău tezaur. Pentru aceia vom adresa și noi dumnezeirii tale o legiuină suplică, rugîndu-ne să te milostivești să ne dai ascultare, cînd te implorăm pentru înprejurarea următoare. Noi locuim și stăpînim pămînt în satul spus mai sus, care sat se găsește în condiții favorabile, pentru că are izvoare de apă caldă și este aşezat la mijloc între cele două lagăre ale oștirilor tale din Thracia. În timpurile mai de demult locuitorii trăiau nesupărați și fără frică și-și plătea birul și celealte dăjdii cu deplinătate. Decind însă de o bucată de vreme au început unii să se poarte cu violență și cu samavolnicie, de atunci a început și satul nostru să dea îndărăt. La două mile anume de satul nostru se face un iarmarec neuită și peacă care, în primul

îamarocul acesta nu rămîn cincisprezece zile la local unde el se ține, ci se strămută de acolo în satul nostru și ne silesc să-i găzduim și să le dăm alte multe pentru întreținere fără bani. Apoi soldații care sunt trimesți ba colo ba dincolo se abat din drumul lor, via în sat la noi și ne silesc și ei să-i găzduim și să le procurăm cele trebuitoare fără să ne dea nicio plată. Cel mai des vin și staț în satul nostru, și anume pentru folosul apelor, guvernatorii provinciei și procuratorii tăi. Acu, autoritățile le primim într-o una, pentru că n-am încotro. Pe ceilalți însă ne mai putindu-i duce în spinare, ne-am adresat de multe ori la guvernatorii Thraciei, care într-adevăr au dispus prin dumnezeestă ordine să fim lăsați în pace, căci le-am arătat că nu mai putem suferi și că ne-am pus în minte să părăsim vatrele părintești din cauza violenței ce ni se face, după cum chiar cu adevărat din mulți capi de familie, ce fusesem odată, am mai rămas astăzi numai cîțiva. Si pentru un timp au avut putere ordinele guvernatorilor și nu ne-a mai supărat nime nici cu găzduirea nici cu întreținerea. Dar cu trecerea vremii iar au îndrăznit să se pună pe capul nostru, cîțи numai au vrut, disprețuind prostiea noastră. Fiindcă, deci, nu mai putem suporta greutățile și vom fi nevoiți să facem și noi ce au făcut ceilalți consăteni ai noștri, să părăsim adecă vatrele părintești, pentru aceia te rugăm pe tine, neînvinsele Auguste, să poruncești cu rescriptul tău dumnezeesc ca să-și caute fiecare de drum, să nu mai părăsească satele celealte ca să vie la noi, și să nu ne mai silească să le procurăm pe degaaba cele trebuitoare, ci nici găzduire să nu le dăm, afară numai cărora nu se poate altfel, după cum și guvernatorii au hotărît adeseori că pe alții nu trebuie să-i găzduim, fără numai pe aceia care sunt trimesți de guvernator și de procurator în afaceri de serviciu. Altfel, dacă vom mai fi împovorați, avem să fugim dela casele noastre și cu aceasta se va aduce mare pagubă tezaurului. Dacă vom fi milostiviri prin înțelepcăunea ta divină și vom rămînea pela casele noastre, vom putea plăti sfintul impozit și celealte dăjii toate. Si acest bine ni se va face în timpurile cele prea felice ale tale, dacă vei porunci ca dumnezeescul tău rescript să fie săpat pe o lespede și expus în public, astfel ca să putem, dobîndind această grătie, să mulțămim noroculu tău, după cum și facem acum și totdeauna vom face“.

Cum că erau Thraci sătenii de altă dată dela Gumaia, se vede cît de colo din numele satului lor Scaptopara *) și din numele consăteanului lor, „convicanus et composessor”, Purrus (Pentru acest nume vezi Tomaschek, Die alten Thraker II_{II} 21), prin mijlocirea căruia făcuse să ajungă suplica lor la împărat (Și pe atunci, ca și astăzi, o petiție, ca să ajungă sigur la destinație, trebuia încredințată unui prietin. Trimeasă de a dreptul la oficiu era amenințată, pe atunci ca și astăzi, de a fi pusă pur și simplu la dosar). Și cum că erau grecizați se vede destul din faptul că fac suplica în grecește. N-ar fi scris-o doar în grecește, dacă ar fi fost în satul lor macar un om care să știe latinește. Cum că erau grecizați se vede însă și din chipul cum s-a făcut și s-a redactat ancheta. Însărcinat cu facerea anchetei a fost anume un Grec, Διογένης ὁ Τύριος, și acest legist (πρεγματικός) și-a făcut raportul în grecește (Acest raport în inscripție urmează îndată după suplica sătenilor). Dar ce mai este trebuintă de vorbă?

S 14. Kalinka № 55,100. În regiunea actualului sat bulgăresc Hissar, spre nord de Philippopolis la poalele Balcanilor, erau o mulțime de sate thrace, care se grupau cîte trei și cîte patru în comune, în mici civitates. Fiecare sat își avea magistratul său, primarul său, κώμαρχος, iar toate la un loc, cîte formați comune, aveau un magistrat mai mare, un φύλαρχος, care rezida în unul din satele comunei. Se cunosc două asemenea mici civitates, compuse una din satele Zercla, Zelobasta, Brentopara, Mosygena, iar alta din satele Itrizena, Gizagera, Bdecyra. Faptul acesta, că un număr res-

*) Pentru numele thrace de localități să se consulte Tomaschek Die Alten Thraker II_{II} 52 sqq. Pentru numele thrace personale să se consulte liste delă §§ 159, 170 și Tomaschek Die alten Thraker II_{II} 1 sqq. La Tomaschek se găsesc nume personale thrace care lipsesc în liste mele, pentru că după criteriile mele nu pot fi considerate ca fără îndoială thrace. La căutarea vreunui nume topic ori personal în liste mele și ale lui Tomaschek să se albai în vedere ambele părți ale compusului: dacă, de pildă, nu se găsește însemnat *Zelobasta*, se găsește însemnat *Basteiru*, și dacă nu se găsește însemnat *Brentopara*, cuvîntul e probat că thrac prin -para din nenumărate nume topic altele. De altfel, îndatăce numele nu-i grec nici roman și se găsește pe teritoriu thrac, e foarte probabil thrac, și acesta a și fost criteriul de care să servit în cea mai mare parte Tomaschek.

trîns de sate constituă o mică civitas, precum și numirea de φύλαρχος a magistratului superior, se explică prin aceea că satele respective erau censîngene și constituau un trib, un neam, φύλη, care purta un nume. Cele patru sate întîi numite formau tribul, neamul Ebreis. Cum se va fi chemat neamul celor trei sate în urmă numite nu știm. Pe timpul lui Severus Alexander (222-235 p. Chr.) cele patru sate din neamul Ebreis au scris o piatră comemorativă de mulțamire pentru phylarchul Aurelius Cardenthes, pentru că a administrat comuna „în mod cinstit, drept și legal“. La un timp necunoscut sătenii din cele trei sate au scris și ei o piatră spre a mulțami phylarchului lor Aemilius Bithys pentru același motiv. Acești philarchi erau Thraci încetătanîți, nomina lor sunt romane, dar se cunosc că-s Thraci după cognomina. Si aceste lucruri intime, care privesc raporturile dintre un trib și șeful tribului, sunt spuse în grecește.

.§ 15. Kalinka No. 161. La Stara Zagora, unde era orașul Traiana, locitorii unui sat (ori poate a unei corporații) Ergissa au ridicat o statuă unui consatean (ori poate unui membru al corporației) Dinicenthos Brincazereos, pe care au consacrat-o unui zeu local, Apollo din Sicera, și Nymfelor. Statuia nu mai există, dar s-a păstrat piatra, pe care era ea așezată, cu numele dedicatorilor: Teres Brincazereos, Flavios Mucaporis Scelu, Flavios Demosthenes, Flavios Sceles, Flavios Maximos, Flavios Iason, Lucios Lucretios Proculos, Lucios Lucretios Emeritos, Lucios Lucretios Zosimos, Ulpios Emeritos, Ulpios Capiton, Philoxenos, Eptaitralis Engiscinos, Seuthes Auleneos, Mucatralis Celsu, Asiaticos Iasonos, Dorzenthes Iasonos. Uniia au nume thrace complete: mai întîi personajul însuș căruia i s-a ridicat statuia, Dinicenthos Brincazereos, apoi Teres Brincazereos, Eptaitralis Engiscinos în caz cind *Engiscinos* e un genitiv), Seuthes Auleneos. Alții au chipul de a se numi thrac, dar numele părintelui nu-i thrac: Mucatralis Celsu, Dorzenthes Iasonos. Alții au chipul de a se numi roman, dar se cunosc că-s Thraci după cognomen: Flavios Sceles, Flavios Mucaporis Scelu (La acest din urmă întreg numele părintelui, format după chipul thrac, servește ca cognomen al fiului). Alții au chipul de a se numi roman cu cognomina grecești: Flavios Demosthenes, Flavios Iason, L. Lucretios Zosimos. Alții au chipul de a se numi roman cu cognomina romane: Flavios Maximos

L. Lucretios Proculos (= Proculus), L. Lucretios Emeritos, Ulpios Emeritos, Ulpios Capiton. Unul are chipul de a se numi thrac, dar numele personal este roman și numele părintelui este grec: Asiaticos Iasonos. Unul în sfîrșit are numai nume personal fără numele părintelui: Philoxenos. Tot felul de numiri, pe care însă le poartă oameni înruditi între dinși. Căci este foarte lesne de admis că cel cinci Flavii, dintre care doar cognomina thrace, aparțineau aceleiași familii, și că tot așa aparțineau acelorași familiile cei trei Lucretii și cei doi Ulpii; apoii Asiaticos Iasonos, cu tot numele lui personal roman (adecă un cognomen roman întrebuitat ca nume personal), greu e să nu fi fost frate cu Dorzenthes Iasonos. Sigur este că toți acești oameni, marcă unii etalează nume romane și erau cetăteni romani, erau Greci de limbă, căci altfel n-ar fi celebrat pe un compatriot al lor în limba grecească *).

§ 16. În tot cazul nu se poate tăgădui că la extremație nordvestică a Thraciei pe de o parte, și în peninsula Gallipoli cu coastele maritime învecinate pe de altă parte, n-ar fi existat localități romanizate. Pentru a putea judeca mai bine, însemnăm aici felul și data (rară sunt însă inscripțiile datate) inscripțiilor din C. I. L. III în ordinea în care au fost însemnate localitățile la § 8 fine.

*) Greacizarea Thraciei se probează și prin acela că atunci cind statul roman a căutat să organizeze comunele dintr-însă, lăsată o organizație nu romană, ci greacă. Astfel în partea Thraciei dela nord de Balcani orașele Nikopolis ad Istrum și Markianopolis (?), iar în partea ei dela sudul Balcanilor orașele Philippopolis, Topeiros, Nikopolis la Nestos, Plotinopolis, Pautalia, Serdica, Augusta Traiana, Traianopolis, Hadrianopolis, ori înființate ori mărite prin aducere și aglomerare de populație localnică de împăratul Domitian, Trajan și Hadrian, au primit organizație grecească. Si s-a înființat din inițiativa statului roman o dietă, o cameră reprezentativă a Thraciei, care rezida în Philippopolis, analoagă dietelor analoge care existau în toate provinciile cu limbă și cultură greco-romană, precum în Grecia propriu zisă, în Thessalia, în Macedonia. Mommsen, Römische Geschichte, V, 194, 281-282. Aici trebuie menționat și faptul că Athena era plină de temple thraeci din provincia Thracia care veniau la invățătură, după marturiea lui Philostratos, Vitae Sophistarum (prima jumătate a secolului III p. Chr.) la Mommsen, Römische Geschichte, V, 259.

Sofia *): 748 fragmentară; 7415 funerară a unui militar Flavius Felix; 7416 funerară a unui cavaler roman; 12333 dedicatoare **) împăratului Aurelian anii 270-275 (poate piatră miliară, vezi nota dela § 10); 12334 funerară a unui militar; 12335 fragmentară, funerară; 14207¹⁷ dedicatoare împăratului din partea unui veteran legionar; 14207¹⁸ fragmentară, dedicatoare unui împărat; 14207¹⁹ funerară, a unui om cu numire română, dar cu cognomen probabil thrac (Avediur); 14207²¹ dedicatoare creștină a unui oratorium; 14207²² funerară creștină a lui Demetrius Diaconus; 14207²³ funerară creștină a lui Decius; 14207²⁴ funerară creștină a fetei Florencia virgo; 14207²⁵ funerară creștină a lui Ioannes, fiul lui Georgius inlustris; 14207²⁶ funerară creștină a lui Maxentius presbyter; 14207²⁷ funerară creștină a lui Nocentianus; 14207²⁸ pe o cărămidă, secolul V ori VI p. Chr.; 14207²⁹ funerară a lui Theoprepieus episcopus; 14407^a fragmentară. — Küstendil: 7417 fragmentară, funerară a lui Alexander, bilinguis; 12336 (inscripțiea sătenilor din Scaptopara, despre care s-a vorbit mai sus § 13); 14207³¹ fragmentară, dedicatoare. — Tatarbazargik: 7412 fragmentară, bilinguis; 7413 fragmentară, dedicatoare, vremea împăratului Iulianus anii 355-363 p. Chr.; 7414 funerară a lui Iulius Iulianus, militar în cohors III praetoria, pusă din partea frateso, Aurelius Mucianus, militar în aceiaș cohortă, bilinguis. — Philippopolis: 746 fragmentară, funerară; 747 fragmentară; 6120 dedicatoare zeului Medyzis din partea unui veteran legionar, bilinguis, anul 76 p. Chr.; 6121 dedicatoare din partea orașului Philippopolis cu ocazia facerii zidului orașului din banii dăruiți de împărat, bilinguis, anul

*) Să se observe că în C. I. L. III inscripțiile sunt adeseori grupate la o localitate mai însemnată după regitnă, și că de multe ori sunt publicate sub titlul acelei localități inscripții de origine nesigură, numai pentru că se găsesc în muzeul localității. Așa de ex. este pusă la Serdica inscripțiea 14207¹⁷, macarcă s-a găsit la *Ichitanan*, pentru că Ichtiman a fost considerat ca aparținând la regiunea Serdicel (de altfel fără niciun motiv). Si tot la Serdica sunt înregistrate inscripțiile 14207¹⁸, 14207¹⁹, 14207²¹, macarcă nu se știe de unde provin, numai pentru că se găsesc în muzeul dela Sofia. O sistematizare din acest punct de vedere m-ar fi dus prea departe și nici n-ar fi adus vre-o schimbare concluziilor finale.

**) Pentru scurtare eu numesc *dedicatoare* toate inscripțiile care nu sunt funerare, pietre miliare și niște de limită.

172 p. Chr.; 6122 funerară a unui Thrac, Aurelius Seutes, veteran „ex equitibus singulares [sic] imperatoris”; 7410 funerară a unui cetăean roman, Ti. Claudius Martialis, din partea fratelui său Ti. Claudius Primigenianus și a mamei sale Silvia Primigenia, bilinguis; 14207¹⁴ funerară a unei fiemeli Coelia din partea soțului ei Verus „a commentariis provinciae”. — Erekli: 730 dedicatoare împăratului Antoninus Pius, anul 138-161; 731 dedicatoare unui legat al împăratului cu ocazia intrării sale în ordinul senatoric, care legat împărătesc fusese înainte vreme prefect al cohortei III a Breucilor, din partea călăreștilor săi „singulares” din această cohortă; 7391 dedicatoare împăratului Titus din partea lui Ti. Claudius Sabinus, anul 79 p. Chr.; 7392 dedicatoare împăratului Antoninus Pius, anul 138-161 p. Chr.; 7393 fragmentară; 7394 dedicatoare lui L. Pullaienus Gargilius Antiquus, legat pro praetore al Thraciei, din partea a trei cornicularii, timpul lui Antoninus Pius ori al lui M. Aurelius și L. Verus (138-169); 7396 funerară a legionarului Aurelius Marcellus din partea mostenitorilor săi Aelius Iustinus, Aurelius Taurus și Septimius Sabinianus; 7397 funerară a unui fost centurion din legiunile XV Apollinaris, V macedonica și XVI Flavia pe vremea împăraților Domitianus și Nerva, din partea surorilor lui; 7398 lista decurionilor unei civitas, a cărei reședință se afla la actualul sat Umurăga între Erekli și Çorlu; 7399 funerară a lui Ti. Claudius Silvanus, bilinguis; 7400 funerară a lui C. Poblicius Xanthus; 12326 dedicatoare lui Diocletianus din partea unui praefectus praetorio, anul 284-305; 14207⁵ dedicatoare din partea unui praefectus praetorio, anul 416-420; 14207⁶ funerară a unui legionar; 14207⁷ funerară a unui legionar; 14207⁸ fragmentară, funerară; 14207⁹ funerară creștină a unui copil cu nume thrac, Ursucenthus; 14406¹⁵ funerară a lui M. Iulius Maximus din partea fratelui și a copiilor săi. — Rodosto: 728 funerară a militarului Aprilius Eleuterus din numerus Divitensium, care numerus staționa în Thracia; 729 funerară a soției, Thetis, și a fiului, Perinthio, a unui sclav, Italicus, care era sclavul lui Coriscus, un libert al împăratului; 7388 funerară a lui P. Aelius Asclepias și P. Aelius Festus; 7389 funerară a lui Magava; 7390 fragmentară; 14207² fragmentară; 14207³ fragmentară; 14207⁴ fragmentară;

mentară, funerară creștină a unui militar.— Khoras : 727 dedicatoare lui L. Volusius Saturninus din partea unei colonii, care e probabil Colonia Iulia Parium depe coasta învecinată a Asiei mici, de unde a fost adusă apoi piatra cu vreo ocazie la Khoras, anul 11 a. Chr. ori 3 p. Chr.— Peristasis-Plagiari-Burneri : 726 *) dedicatoare unui procurator al împăratului, vremea lui Traian, înainte de 114 p. Chr.; 7384 fragmentară, dedicatoare; 7385 dedicatoare unui împărat; 7386 dedicatoare din partea unei centuri din cohorta X a legiunii VII macedonice, timpul lui Augustus 23 a. Chr. - 15 p. Chr.; 14406 f dedicatoare unei Romane, Lollia Paulina, din partea duumvirilor quinquennales (probabil din Callipolis) Paulus Antonius Bosporus și Aelius Apollinius.— Gallipoli : 725 ***) dedicatoare a lui L. Calea Rufus; 7382 dedicatoare lui Antoninus Pius, anul 138-161; 7383 dedicatoare din partea unui collegium.— Abdera : 7378 dedicatoare din partea adoratorilor zeului thrac Ηρως αὐλωνείτης (Tomaschek, Die alten Thraker II, 58) sub preotul cu nomen roman și cognomen thrac Ηοπλάτιος Zeitzes, bilinguis;

*) Cu ocazia acestei inscripții editorul face observație următoare: „Unde va fi fost pusă această inscripție, nu-i lucru să murit, căci Lysimachia diu apropiere era pustie încă din timpul lui Plinius și latinește în ea nu se vorbise niciodată, apoi în tot Chersonesul nu cunosc niciun oraș unde să se fi vorbit latinește înainte de timpul lui Traian. Cât despre Coela, după cum și numele ei de *municipium aelium* arată, a căpătat dreptul municipal dela Hadrianus și locuitorii ei chiar în timpul înfloririi romane au vorbit în public numai grecește“.

**) Cu ocazia acestei inscripții editorul face observație următoare: „Nu pricep cum a putut fi această inscripție scrisă în latinește, deoarece Callipolitanii n-au avut niciodată dreptul nici de colonie nici de municipiu“. Va să zică numai în colonii și în municipii se putea scrie latinește? Ori poate editorul cu vorbele „haereo in tituli sermone latino“ a vrut să zică „nu pricep latineasca din această inscripție“, raportându-se la faptul că personajul din inscripție, L. Calea, se arată ca făcând parte din tribul Arnensis? Dar, dacă un personaj arată într-o inscripție tribul din care face parte, trebuie numai decit ca și localitatea, unde s-a pus inscripție, să aparțină tribului aceluia? În ce privește afirmarea că niciodată Callipolis n-a avut dreptul municipal, ea este dezmințită de inscripția 14406 f, unde este vorba de duoviri quinquennales, despre care duovirii editorul admite indirect (după Seure, Bulletin de correspondance hellénique 1900) că ar fi fost din Callipolis.

7379 funerară copilului Aristocritos din partea mamei sale Uttidia Cleopatra.— Kilia : 7380 dedicatoare din partea procuratorului împăratului cu ocazia facerii unei băi, anul 55 p. Chr.— Maito : 724 funerară lui Q. Cornelius Crispus din partea mamei sale Servilia Antylla.— Golemo Selo : 7411 dedicatoare din partea lui Agatho duovir municipii Oesci.— Banja : 7418 dedicatoare împăratului din partea unei cohorte, anul 199; 12338 dedicatoare împăratului din partea unei cohorte, anul 217-218; 12339 dedicatoare împăratului din partea unei cohorte, anul 217-218.— Vetren : 12332 fragmentară.— Slivnița : 13715 piatră miliară timpul lui Aurelianus anul 270-275 p. Chr.; 13716 piatră miliară timpul lui Claudius Constantinus anul 317-340 p. Chr.— Taribrod : 13717 piatră miliară timpul lui Cladius Tacitus anul 275-276 p. Chr.— Intre Pautalia și Serdica : 14407 funerară a lui C. Volusenus Nepos și a soției sale Victoria.— Ma-hale (Mihilci Kalinka № 19) : 6123 piatră miliară anul 61 p. Chr.— Ichitman : 14207³⁷ piatră miliară anii 317-323 p. Chr. bilinguis.— Hagia Trapeza : 14408 piatră miliară.— Canta : 14207¹⁰ funerară a unui militar din numerus exploratorum germanicorum.— Urum-Ieniköi : 7408 funerară a unui libert L. Titovius Diadumenus din partea soției sale Flavia Vera.— Aitos : 12328 și 14207¹² și Kalinka № 82 dedicatoare împăratului Marcianus, anul 450-457 p. Chr., cu ocazia restaurării unei clădiri. Piatra a fost apoi ruptă pela mijloc și pe cele două laturi înguste, superioară și inferioară, ale ei, puse una lingă alta, s-a pus o inscripție grecească din care se poate ceta data, anul 6379 (870-871 p. Chr.).— Colonia Flavia Deultum (Iakasli) : 12329 piatră de graniță (F(ines) c(oloniae) D(eulti)).— Baş-Kunar : 14207³⁵ piatră miliară, anul 124, bilinguis.— Traiana : 12330 dedicatoare împăratului Constans, anii 341-344; 14207¹⁵ funerară, în limbă populară, femeii Dona din partea lui Flavius Moco domesticos, pe care cognomenul Moco îl arată ca Thrac. Domesticos e o slujba bizantină din V oră VI secol. Vezi Kalinka № 428.— Mesembria : 14207³³ dedicatoare lui Jupiter din partea lui Tiberius Felix Naso și a soției sale Aelia Antonia.— De origine necunoscută : 14207³⁶ piatră miliară, împăratul Tacitus, anul 275-276.

§ 17. Ceia ce caracterizează în trăsături generale aceste inscripții este la cele dedicatoare oficialitatea persoană.

nelor. În ce limbă decât în cea latină puteau să facă împăratului dedicății un veteran legionar, un praefectus praetorio, ori legatului împăratesc niște cornicularii? Apoi de ce limbă decât de cea latină se putea servi într-o dedicăție cohorta unei legiuni? Acolo unde un caracter mai intim domnește, ori unde oficialitatea este anonimă, apare bilin-guitatea: un veteran legionar se închină zeului local în latinește și grecește, și orașul Philippopolis slăvește în ambele limbi pe împărat. Apoi să se țină socoteală de musafiri, care erau de loc de aiurea și puneau inscripții în Thracia, ca acel duovir al municipiului Oescus dela Dunăre, care în vîlegiatură fiind la poalele sudice ale Balcanului a ridicat un altar lui Apollo și Muzelor pentru sănătatea municipalilor săi (7411). O singură inscripție prezintă importanță prin seriosul cuprinsului ei (12336), dar aceea e scrisă, se poate zice, toată în grecește și este vîrîta printre cele latinești numai din cauza a două anexe mici ale ei scrise în latinește, anume din cauza formulei inițiale (și acela în stil grec) și a rescriptului împăratesc dela coadă.

În ce privește inscripțiile funerare, nu pot intra la socoteală acele ale militarilor (vreo 11 la număr), care probabil nu erau localnici, nici acele ale unor funcționari, ca cea pusă de Verus „a commentariis“ soției sale (14207¹⁴).

Importante sunt, pentru a proba romanizarea parțială, multele inscripții funerare creștine, ca cele dela Sofia (14207²²-14207²⁷, 14207²⁹), apoi lista decurionilor dela Umură (7398), duovirii quinquennales dela Callipolis (14406^f) ¹⁵), dar mai ales cele 6 pietre miliare latinești (două dela Slivenița 13715, 13716; una dela Taribrod 13717; una dela Mahale-Mihilci 6123; una dela Hagia-Trapeza 14408 — toate aceste localități sunt în regiunea de nord-vest—; una de origine necunoscută 14207³⁶).

§ 18. Această prezență a elementului romanizat la cele două capete, de nordvest și de sudest, ale Thraciei se poate explica în mod diferit pentru cele două locuri. Romanizarea—slabă—dela sudest să poate în legătură cu faptul că cu începere dela Augustus (căruia îi fusese lăsat moște-

¹⁴) Nu faptul existenței unei administrații comunale romane la Umură și la Callipolis pledează pentru romanizarea, cel puțin în parte, a acestor regiuni, ci acela că decurioni și duumviri

nire de Agrippa) chersonesul tracic devenise proprietatea împăraților, care-l administrau printr-un anumit procurator. Acolo exista o întreagă aşazăare de sclavi și de mici funcționari împărătești (familia Caesaris), care trăia alături cu populațiea baștinașă (populus) în orașe importante, precum Coela (Kilia), care sub împăratul Hadrianus devine chiar municipium. Vezi cele spuse de editor în C. I. L. III pag. 1331 sub N° 7380, și Mommsen Römische Geschichte, V, 281. Romanizarea—ceva mai tare—dela nordvest stă în legătură cu romanizarea complectă a provinciilor învecinate Moesia Inferior și Moesia Superior. Acolo era oarecum punctul de treccere dela o limbă la alta, dela o cultură la alta. Dacă numai la nordvestul Thraciei, nu și la nordestul ei, a existat element romanizat, aceasta se datorește încejurările că în partea de nord-est exista o puternică radiație de cultură greacă din partea importantelor orașe de pe coasta mării negre Apollonia, Anchialos, Mesembria, Odessus, Dionysopolis. Tot din această pricina și linia de demarcare dintre cele două limbi dela vest spre est merge strîmb față de Dunăre, așa că teritoriul romanizat (dacă ai în vedere Moesia Inferior și Thracia) de a dreapta Dunării merge tot îngustindu-se cu cît înaintezi dela apus spre răsărit.

§ 19. Cu totul alt aspect prezintă Moesia Inferior. Dacă pe harta dela sfîrșitul volumului care cuprinde colecția Kalinka, în partea care reprezintă Moesia Inferior bulgărească, înseamnă cineva cu puncte albastre localitățile de unde s-a u cules inscripții grecești, și cu puncte roșii pe accele de unde s-a u cules inscripții latinești, harta apare toată plină de puncte roșii, printre care se pierd, ca sporadice aparții, în partea despre vest, la poalele Balcanilor, cîteva puncte albastre, și alături cu care numai în partea despre răsărit, la poalele Balcanilor și spre coasta mării negre, punctele albastre formează o masă covîrșitoare. Compară cele spuse la § 9.

Moesia Inferior cuprindea actuala Bulgaria dintre Dunăre și poalele nordice ale Balcanilor (vezi § 6), începînd dela, excludând, Ratiaria (Arter-Palanka, Arçar), care făcea parte din Moesia Superior, apoi Dobrogea și (în proporții pentru care vezi paragrafele următoare) Muntenia dela Olt spre răsărit, Moldova dela Siret spre răsărit, Basarabia până la Tvrăa inclusiv.

§ 20. Cum că teritoriile de a stînga Dunării mai sus pomenite aparțineaū într-adevăr la Moesia Inferior se probează în primul loc prin inscripții.

La Petroșani, județul Vlașca, lîngă rîul Vedea aproape de Dunăre, s-a găsit în ruine de castre romane o cărămidă a legiunii I italica. C. I. L. III 12522.

La Drajna de sus, județul Prahova, la nord de Valeni de munte, în ruine de castre romane s-aū găsit cărămizi de ale legiunilor I italica, V macedonica, XI claudia și a unei cohors Comagenorum. C. I. L. III 12530.

La Gherghina *), lîngă Bărboși, la confluența Siretului cu Dunărea, s-aū găsit într-un castel roman cărămizi de ale cohortei II Mattiacorum, legiunii V macedonica, legiunii I italica, C. I. L. III 785 și 7620, 7618, 7517 și Pârvan Castrul dela Poiana pag. 23.

Legiunile I italica, V macedonica, XI claudia, cohors Comagenorum, cohors II Mattiacorum aparțineaū la Moesia Inferior. La inscripțiea C. I. L. III 12530 pag. 2107 editorul face observațiea următoare: „Deoarece toate legiunile, care în al doilea secol rezidaū în Moesia Inferior, aū fost întrebuițate la construirea de castre [în localitatea Drajna], este probabil că detașamente din oștirea Moesiei inferioare aveau castre stative la poalele Carpațiilor. Regiunea deci transdanu-

*) Gherghina după Frunzescu Dicționar topografic, Miron Costin Carte pentru descălecatal dintîn a țării Moldovei cap. V ed. II Cogălniceanu I pag. 24, Dimitrie Cantemir Hronicul vechi Romano-Moldo-Vlahilor ed. Acad. Rom. pag. 162, Dimitrie Cantemir Descriptio Moldaviae IV, 8; Gherțina după Seuleșcul, Descrierea istorico-gheografică a cetății Caput Bovis, Capul Boului său Gherțina, la Pârvan Castrul dela Poiana pag. 16, de unde am luat și citațiile din Miron Costin și D. Cantemir; Gyergyitzá după Timon Imago antiquae et novae Hungariae în C. I. L. III 777; Gherțina după C. Schuchhardt în C. I. L. III 7515 și Vaillant La Romanie în C. I. L. III 7620. Pârvan în Castrul dela Poiana numește localitatea de obicei Gherghina, la pag. 24 jos o numește Ghătina. Tot Gherțina (Gertina) stă scris în harta anexată la Pârvan Cetatea Ulmetum. Pe planșa VII figura 1 din Castrul de la Poiana spune Pârvan că lîngă Gherghina este o baltă care se numește „cotul Tirighinii, unul din numele actuale ale cetății“. Va să zică Gherghina se numește și Tirighina. Eu cred că Tirighina e turcul *terek'k'ün*, fermeté, Festigkeit Zenker 279c, a place's being impregnable Redhouse 537^a. Numele Gherghina ar fi o etimologie populară după gherghină. Dahlia.

biană, care este situată la răsărit de rîul Olt, făcea parte din provincia Moesia Inferior". Această observație se poate face cu privire la Petroșani și la Gherghina.

§ 21. La o concluzie analoagă ne conduc inscripțiile următoare, unde este vorba de persoane aparținând la armata și la guvernământul Moesiei inferioare.

La Gherghina la anul p. Chr. 112-113 s-a facut o dedicație împăratului, menționându-se ca legat pro praetore P. Calpurnius Macer Caulius Rufus. C. I. L. III 777. Acest personaj însă pe atunci era legat pro praetore al Moesiei inferior.

La Gherghina anul 161-169 p. Chr. s-a pus o inscripție dedicatoare din partea lui Cornelius Firmus, centurion în legiunea I italica. C. I. L. III 778 și 7514.

In satul Kartal, districtul Bolgrad, în fața Isaccei, lîngă Dunăre, s-a pus o inscripție dedicatoare din partea unor militari din legiunea V macedonica pe vremea împăratului M. Aurelius Antoninus, anul 161-180 p. Chr. C. I. L. III 780 și 7519.

La anul 201 p. Chr., pe vremea împăratului Septimius Severus, care și a asociat la tron pe fiu-so Caracalla, legatul împăraților pro praetore al Moesiei Inferior, L. Ovinus Tertullus, a trimis cetățenilor din Tyras copie după două scrisori adreseate de împărați, una lui Ovinus Tertullus însuși, și alta unui oarecare Heraclitus, care probabil trebuie să fi fost pe atunci procurator al împăraților pentru vamile Illyricului. In acele scrisori împărații recunosc Tyranilor dreptul de a fi scutiți de vamă acel dintre dinșii care ar fi cetăteni ai orașului Tyras, chiar pentru mărfurile cu care ar vrea să facă comerț, macarcă Tyranii se bazați numai pe obicei, pe dreptul consuetudinal, și nu puteau să prezinte niciun act oficial din care să se vadă că într-adevăr căpătase pe cale legală acest drept. Hotărâsc însă împărații ca de acum înainte cetățenia orașului Tyras să nu se mai acoarde decât acelora pe care legatul împăratesc al Moesiei Inferior îi va socoti demni de aceasta. Aceste copii ale scrisorilor împăratești Tertullus le însoțește cu o scrisoare a sa proprie în grecește, adresată arborților, senatului și poporului din Tyras, prin care le face cunoscut că le trimite copii de pe scrisorile împăraților, pentru ca, cunoșind mărinimiea și salantomiea acestora să le fie recu-

noseători. La urmă stă însemnat în greceşte că acest act a fost înmînat la 17 Februarie, sub consulatul lui Muciannus și Fabianus [anul 201 p. Chr.], în timpul cînd magistrat suprem la Tyras era P. Aelius Calpurnius, la anul [decind Tyras intrase sub stăpînirea romană] 145. C. I. L. III 781 și 12509. „E o lespede de marmură, găsită în satul Korokotje pe malul stîng al Nisîrului, în fața orașului Ak-Kerman depe partea dreaptă a fluviului, unde [la Ak-Kerman] se știe că a fost odată orașul Tyras.“ Cu ocazia acestei inscripții editorul face observațiile următoare: „Dacia se întindea până la Siret (Ptolemaeus 3, 8, 10), partea dela Siret până la Tyras inclusiv aparținea la Moesia Inferior. Olbia [cam unde-i actualul Nikolajev] aparținea la teritoriul barbar, extraroman. Aceasta se confirmă și prin locul din Cassius Dio 68, 12, unde se spune că Decebal a cerut dela Traian să îl dețină pămîntul până la Istru. Tyras a devenit parte a imperiului depe la anii 56 ori 57 p. Chr. sub împăratul Nero, cînd legatul Moesiei, Ti. Plantus Silvanus, a strămutat în Moesia mai mult de o sută de mii de Transdanubieni cu soțile, copiii, șefii și regii lor și i-a obligat să plătească tribut. Acest fapt, atestat de o inscripție, se potrivește tocmai cu data de 145 pe care magistratul din Tyras a pus-o dedesubtul decretului împăratesc, care face cuprinsul inscripției 781. Partea dransdanbiană a Moesiei Inferior a fost parăsită de Romani pe vremea împăratului Maximinus (235-238 p. Chr.), pentru că mozezile dela Tyras incetează sub Severus Alexander (222-235), iar sub Maximinus Carpîi au nașalit în Moesia și au rănit orașul Histria.“²⁴

§ 22. Stăpînirea română însă pe acest întins teritoriu al Moesiei Inferior de de-a stînga Dunării avea slabe proprietăți. În afara de inscripțiile înșirate mai sus s-au mai păstrat următoarele: Ienășești lîngă gara Piatra-Olt, cărămidă a cohors II Comagenorum. C. I. L. III 8074^{24a}.— Boroneasa, aproape de Stolniceni, lîngă Oit, județul Vîlcea, cărămidă a cohors milliaria Brittonum. C. I. L. III 14216²⁵.— Bivolari, în sus de mănăstirea Cozia, pe malul stîng al Oltelei, județul Argeș, dedicatoare împăratului Hadrianus din partea a Suri sagittarii, anul 133. C. I. L. III 12601^a.— Bivolari, dedicatoare împăratului Hadrianus din partea a Suri sagittarii. anul 133. C. I. L. III 12601^b.— Rivolarî, lama

de argint cu numele lui Valerius Valerianus eques librarius cohortis I Hispanorum. C. I. L. III 12602.—Bivolară, lama de argint cu numele lui Terentius decurio. C. I. L. III 12603.—Racoviță-Copăcenă, județul Argeș, dedicatoare împăratului Hadrianus din partea a numerus burgariorum et veredariorum Daciei inferioris, anul 138. C. I. L. III 13795.—Racoviță-Copăcenă, dedicatoare lui Antoninus Pius cu ocazia întăririi castrelor burgarilor și veredarilor, anul 140 C. I. L. III 13796.—Racoviță-Copăcenă, piatră miliară, anul 233 p. Chr. C. I. L. III 14216³⁹.—Racoviță-Copăcenă, cărămidă cu numele Aurelius Ponticus. C. I. L. III 14216⁴⁰.—Rădăcinești, județul Argeș, dedicatoare împăratului Hadrianus. C. I. L. III 12604.—Rădăcinești, dedicatoare împăratului Hadrianus din partea a Suri sagittarii. C. I. L. III 12605.—Gura Ialomiței, dedicatoare geniu lui centuriei din partea lui signifer numeri Surorum sagittariorum. C. I. L. III 7493.—Jidovă lingă Cîmpu Lung, județul Mușcel, fragmentară. C. I. L. III 12531.—Jidovă, fragmentară. C. I. L. III 12532.—Gherghina, funerară. C. I. L. III 6219.—Gherghina, funerară. C. I. L. III 6220 și 7518.—Gherghina, o listă de militari, anul 147 p. Chr. C. I. L. III 7515.—Gherghina, fragmentară, în care se poate citi legatus Augusti pro praetore. C. I. L. III 7516.—Gherghina, fragmentară. C. I. L. III 7517.—Gherghina (?), o lampă cu numele fabricantului Atimetus. C. I. L. III 7623.—Gherghina, funerara. C. I. L. III 12486.—Şendreni, județul Covurlui, pe Siret, puțin spre nord de Bârboșă (Gherghina), dedicatoare lui Hercules victor din partea lui L. Iulius Iulianus, qui et Rundacio, quinquennalis, cu locul dat prin decretul senatului orașului. Pârvan, Castrul dela Pojana, pag. 11.—În ce priveste inscripțiile dela Turnu Măgurele C. I. L. III 753 (7429) anul 161-168 p. Chr. și 12351 anul 249 p. Chr., ele provin probabil dela Colonia Oescus (Gigen) de peste Dunăre din apropiere, de unde au fost aduse ca material de construcție.

§ 23. Dintre aceste localități Ienușeni (Acidava ?), Boroneasa (Buridava ?), Bivolară (Arutela ?), Racoviță-Copăcenă (Praetorium ?) și Rădăcinești, unde la toate se găsesc ruine de caste romane, aparținea la Dacia, după cum se vede lămurit din inscripția 13795, și faceau parte din frunzăria orientală a acestei provincii Vezii Gr. Tocilescu. Mo-

numentele epigrafice și sculpturale ale muzeului național de antichități, I, București, 1902, pag. 211. La Moesia Inferior rămîn numai gura Ialomiței (castre ?), Jidovă (castre), Gherghina (castre) și Șendreni, la care se adaug Petroșani (castre) și Drajna de sus (castre), pe care le-am văzut mai sus cu altă ocazie. Toate sănt așezări militare dela trecători, ori peste Dunăre, ca gura Ialomiței, cap de pod în fața Hirșovei (Carsium), Pârvan, Știrii nouă din Dacia Malvensis pag. 29, Petroșani în față de Șviștov (Novae), Gherghina, „unde se ridică un castel puternic, care servă drept tovarăș altui castel din dreapta Dunării, existent până astăzi la Bisericuța în Dobrogea și alcătuind împreună cu cel dela Bărboși capetele de pod ale vadului dunărean dela Galati, pentru legătura între Moesia inferioară și Dacia estică,” Pârvan, Castrul dela Poiana, pag. 19, ori peste munți, ca Jidovă (trecătoarea dela Bran-Torzburg), Drajna de sus (trecătorile de la Bratocea și dela Buzău). Cea mai importantă așezare din toate se pare a fi fost, judecind după resturile care nisău păstrat, acea dela Gherghina. *)

Era o cetate puternică, cu o mare garnizoană, în apropierea căreia erau două așezări civile, una în imediată apropiere, și alta la cîțiva chilometri depărtare, la actualul sat Șendreni, unde există o administrație comună cu quinquennales și cu ordo decurionum, după cum se vede din inscripțiea publicată la Pârvan, Castrul dela Poiana pag. 11 (vezi mai sus § 22). Drumul pe malul Siretului, începînd dela Gherghina până la gura Trotușului, apoi pe malul Trotușului până în Transilvania la Bereczk prin pasul Oituzului,

*) „Cum s-a chemat castrul dela Bărboși de către cei vechi, nu știm”. Pârvan, Castrul dela Poiana pag. 24. Cum că Gherghina ar fi Caput Bovis, cunoscut din Procopius de aedificis IV, 6 ca o cetate așezată de a și îngă Dunării între Orșova și Turnul Severin, s-a scorât întîiu de G. Seul-scal, Descrierea istorico-gheografică a cetății Caput Bovis, Capul Boului sau Ghertina, Iași, 1837. Pârvan, Castrul dela Poiana, pag. 16 sqq. Importanța așezărilor romane de la Gherghina se poate vedea, pe lîngă ramăștile impunătoare ale ruinelor și numărul relativ mare al inscripțiilor, încă și dintr-un sarcofag de dimensiuni colosale, din epoca romană, găsit în cimitirul cetății („înalt până la calmea capacului de 2.10 metri, lung la corp de 2.45 metri, iar la capac de 2.61 metri, lat la corp de 1.31, iar la capac de 1.42 metri“). Sarcofagul acesta „a fost fabricat în Asia Mică și expediat de acolo la gura Siretului“. Pârvan, Castrul dela Poiana, pag. 20.

era din timpurile anteromane frecventat și populat, după cum se constată prin „resturi preromane, cloburi de vase, instrumente de piatră, arme de bronz, oseminte, resturi de foc, tumuli grupați în chip de cimitire în localitățile Bîrsănești [jud. Bacău], Brătila [jud. Bacău]. Rîpele la confluența Tazlăului cu Trotușul, Homocea [jud. Tecuci], Domnești [jud. Putna], Poiana la confluența Trotușului cu Siretul, Cozmești [jud. Tecuci], Piscu [jud. Covurlui],“ printre-o amforă dela Thasos secolul V-III a. Chr. găsită la Poiana, și prin lecythi din epoca clasică greacă găsite la Gherghina. Pârvan, Castrul dela Poiana pag. 2,8,25. Pe vremea stăpînirii romane acest drum a continuat de a fi frecventat și populat, precum probează, pe lîngă aşăzările dela Gherghina și Șendreni, resturile („ceramică, monede, fibule de bronz din vremea imperiului“) și întăriturile romane dela Poiana. Pârvan, Castrul dela Poiana, pag. 3 Cum că drumul pe malul Siretului și al Trotușului era o linie de comunicație între Moesia Inferior și Dacia orientală, se constată prin diploma militară (C. I. L. III dipl. 15) data în anul 92 p. Chr. de împăratul Domitianus unui veteran din flota Moesiei (classis flavia moesica), și găsită la Bereczk (la poalele munților, unde te scoboră în Transilvania prin pasul Oituzului). Acest marinar veteran nu putuse ajunge la Bereczk, unde l-a apucat moartea (poate ca colon și oaspete încă înainte de cucerirea Daciei), decât pe drumul Gherghina-Poiana.

§ 24. Valul roman care merge prin sudul Moldovei dela Agiu, în linie puțin curbată spre sud, până la vadul lui Isac la Prut, și apoi de acolo prin Basarabia, în linii puțin curbe spre nord, dela Vadul lui Isac la nordul lacului Cătlapug și de aici la nordul lacului Conduc, a format probabil granița despre nord-est a Moesiei Inferior. În special valul mai scurt, intern, care se intinde dela Șerbești pe Siret, în cerc convex spre nord, până la Tulucești la nordul lacului Brates, a servit pentru a apăra Gherghina și teritoriul comunal dela Șendreni. Pârvan, Castrul dela Poiana, pag. 25, 27. *)

*) Nu se poate tăgădui însă că acest din urmă val corespunde foarte bine aceluia despre care vorbește Ammianus Marcellinus XXXI, 3, că l-ar fi construit Athanaric la anul 375 pentru a se apăra contra Hunilor: „a superciliis Gerasi fluminis adusque

§ 25. Pentru a căpăta o idee complectă despre starea inscripțiilor în Moesia Inferior, va trebui, pe lîngă tabloul oferit de colecțiea Kalinka, și pe lîngă inscripțiile găsite în Moesia Inferior de de-a stînga Dunării, să însir pe acele din Dobrogea (*Scythia Minor*). Pot face aceasta însă numai în ce privește inscripțiile latinești. Pentru inscripțiile grecești îmă lipsesc mijloacele, și numai o aproximativă părere își poate face cineva din inscripțiile cercetate în publicațiile românești, singurele pe care și mijloacele și timpul mi-aștăpînd permis să le notez. Dar pentru a constata proporția de romanizare și de grecizare a Scythiei Minor nu este trebuință numai decât de un catalog complect al inscripțiilor grecești. În ce privește anume orașele grecești Histria, Tomi, Callatis, avem trebuință de a cunoaște cât mai mult inscripțiile latine din ele, iar nu pe cele grecești, căci n-am doar nevoie de probe pentru a ști că erau grece aceste orașe. Trebuință de a cunoaște cât mai complect inscripțiile grecești avem pentru restul Scythiei Minor. Aici îosă ne ajută mult colecția de inscripții dela Ulmetum, publicată de Pârvan, care are toate caracterele unui corpus, și notița asupra inscripțiilor grecești de pe lîngă Adamclisi și din ținutul sudestic al Dobrogei cunoscute până la anul 1911, dată de Pârvan Cetatea Tropaeum pag. 164 și nota 111 dela pag. 165 (22 inscripții din următoarele 16 localități, Urluia, Kerimcuilusu, Azarlic, Sofular, Hasiduluk, Alakapu, Omurcea, Hasancea, Anadolchioi, Agigea, Laz-Mahale, Palazu, Buiuc-Tatligeac, Techirghiol, Tuzla-Muratan, Caracichiulachioi. Pârvan no-tează și localitatea Beșoul cu inscripțiea C. I. L. III 7540, dar pe această din urmă inscripție, dedicatoare din partea orașului Tomi, ești am înregistrat-o sub Constanța). La însirarea localităților am procedat în ordin alfabetic și am dat la fiecare poziție față cu orașele ori satele cunoscute, care se pot găsi pe orice hartă. Numele localităților le-am dat cu ortografia românească, astfel cum le-am găsit în hărțile căilor de comunicație ale județelor Constanța și Tulcea, publicate de bioul tehnic și statistic dela ministerul lucrărilor publice, în „Tablou de comunele rurale, cu satele și cătunele ce le compun, și de plășile din țară, pe județe”,

mînt, ca în Varro r. r. 1, 14, 3, vezi Georges Handwörterbuch. Hesdeu Etymologicum Magnum pag. 2807 înțelege că Gerasus ar fi Prințul și reprezentat vorbașă în Ammianus la Chilia Densu...)

publicat în Monitorul oficial din 29 April 1908, și în „Dobrogea în timpul Romanilor, harta așezărilor și drumurilor antice, de Vasile Pârvan“, anexată la Cetatea Ulmetum I. Acolo unde nu se indică limba în care inscripție este scrisă, se înțelege că această limbă este cea latină.

§ 26. 1. Acpunar (la sudest de Turcoaea, la nord de Cîrjelari). O inscripție fragmentară pe un mitthraeum. Pârvan, Descoperiri noi în Scythia Minor pag. 51.

2. Adamclisi (la mijlocul drumului dintre Silistra și Techirghiol, aproape și spre est de Cuzgun)=Tropaeum Traiani. C. I. L. III 1246 și 14437 dedicatoare.—12463 dedicatoare.—12464 dedicatoare p. Chr. 292-305.—12467 dedicatoare împăratului p. Chr. 109.—12468 dedicatoare. 12469 dedicatoare.—12470 dedicatoare împăratului din partea orașenilor p. Chr. 115-116.—12471 dedicatoare.—12473 funerară.—12474 funerară.—12475 funerară.—13734 dedicatoare pentru reconstruirea orașului p. Chr. 307-323.—13736 funerară.—14214 dedicatoare în onoarea militarii căzuți în război cu lista lor p. Chr. 108.—14214¹ dedicatoare p. Chr. 138-161.—14214² dedicatoare p. Chr. 240.—14214³ dedicatoare.—14214⁴ dedicatoare.—14214⁵ dedicatoare—14214⁶ funerară.—14214⁷ funerară.—14214⁸ funerară.—14214⁹ funerară.—14214¹⁰ funerară.—14214¹¹ funerară.—14214¹² funerară p. Chr. 170-175; vezi Pârvan Cetatea Tropaeum pag. 6-7.—14214¹³ funerară.—14214¹⁴ funerară.—14214¹⁵ funerară.—14214¹⁶ funerară.—14214¹⁷ funerară.—14214¹⁸ funerară bilinguis creștină. 14437¹ fragmentară.

2^a Aproape de Adamclisi (In C. I. L. III la inscripție respectivă se dă numai indicație „prope Adamclissi“. Pârvan în harta dela Cetatea Ulmetum I pune localitatea la sud de Adamclisi, la satul Asărlic). C. I. L. III 14437² piatră de limită a teritoriului *civitatis Ausdei* p. Chr. 177-179; vezi Pârvan Cetatea Tropaeum pag. 7.

3. Alacapu (la vest de Constanța, la nord de Murfatlar). C. I. L. III 7537 dedicatoare împăratului din partea orașului Tomi p. Chr. 116-117. —14214²⁷ dedicatoare bilinguis.

4. Atpunar (înălță Adamclisi. In C. I. L. III la inscripție respectivă se dă numai indicație „prope Adamclissi“,

dar localitatea lipsește și în harta IV anexată la Corpus, și în harta anexată la Pârvan Cetatea Ulmetum I, ea nu se găsește de asemenea în harta căilor de comunicație a județului Constanța și nicăi în lista satelor din monitorul oficial). C. I. L. III 12472 funerară.

5. Babadag=Vicus Novus. C. I. L. III 13739 funerară.—14214²⁴ o listă de militari, secolul IV p. Chr.—14448 dedicatoare din partea cetățenilor romani și a veteranilor din *Vicus novus*, p. Chr. 178.

6. Baculus (aproape de Cuzgun, la nord). C. I. L. III 7181 funerară.

7. Bältagești (sudvest de Pantelimonul-de-sus). C. I. L. III 12477 funerară.

8. Beșoul (la sudest de Adamclisi. În harta IV dela Corpus greșit așezat în apropiere sudică de Pantelimonul-de-sus). C. I. L. III 7530 dedicatoare.

9. Beștepe (puțin la vest de Mahmudia)=Salsovia. Doă inscripții, una funerară, mai veche, și alta dedicatoare din anul p. Chr. 322, pe aceeași piatră. În cea dedicatoare se vorbește de *castris salsoviensibus*. Pârvan Salsovia pag. 26-27.

10. Caildere (la est de Hasarlic, la nord de Rîmnicul-de-sus). C. I. L. III 12487 dedicatoare din partea *magister vici* p. Chr. 187.

11. Calachioi (la nordvest de Bältagești, la sud de Topal, lîngă Dunăre)=Capidava. C. I. L. III 12478 funerară.—13737 funerară.—13738 funerară.—14214¹⁹ funerară.—14214²⁰ funerară.—14440 funerară.—O inscripție dedicatoare p. Chr. 139-161. Pârvan Descoperirii nouă în Scythia Minor pag. 5.

12. Calaigidere (la sud de Mangalia, în quadrilater). C. I. L. III 7587 piatră terminală: *f(ines) terr(itorii) Coll(atidis)*.

13. Caraharman (la sud de Caranasuf)=Vicus Cereris? C. I. L. III 7526 dedicatoare, în care este vorba de *vicus Cereris*.—7527 funerară.—7544 funerară.—12488 piatră militară, în care este vorba de niște *vici Pars al, C Cos G.*

14. Caramurat (la nordvest de Constanța, la nord de Alacapu)=Vicus Clementinus? C. I. L. III 7565 funerară a lui *Castus Mucaporii a vico Clementino*.

15. Caranasuf (aproape de locul de comunicare între

lacurile Sinoe și Tuzla) = Histru, Histria. (Pentru numirea *Histrus* vezi C. I. L. III 12489 : „*Histro īn oppido.*“ Pentru forma *Histria* vezi Pârvan Cetatea Umetum I pag. 35). C. I. L. III 7525 funerară.— 2 inscripții grecesti, una funerară și alta dedicatoare, Buletinul comisiunii monumentelor istorice, anul 1910 pag. 95, anul 1911 pag. 106 (C. Moisil).— Pârvan Histria IV: „65 inscripții, dintre care 40 sunt grecesti, 19 latinești, 4 bilingues, 2 îndoioase din cauză că sunt prea fragmentare pentru a se putea hotărî în ce limbă sunt scrise. Cele grecesti sunt 27 dedicatoare, 2 funerare, 11 fragmentare, din a. Chr. secolele V, IV, III, II, p. Chr. secolele I, II, III, V-VI, și p. Chr. anni 138, 160-180, 198-201, 196-198, 200-210, 212-217, 217, 218, 218-222, 212-235, 235-238. № 19 pag. 63 este dedicatoare din partea Thracului *Cutiles Apfu* prima jumătate a secolului II p. Chr. № 20 pag. 64 p. Chr. 138 este lista membrilor unei *gerusi*, printre care se găsesc numele probabil thrace *Cusias* (compară *Cusai*) și *Titoas* (compară *Thithus*, *Tithutes*, *Titha*). Cele latinești sunt 7 dedicatoare, 9 funerare, 1 piatra de limită, stampile pe căramizi, 1 fragmentară, din p. Chr. secolele II, III, IV, și p. Chr. anni 139-151, 155, 139-161, 198-201, 491-518. № 24 pag. 85 este dedicatoare din partea a „veterani et cives romani et Bessi consistentes *vico Quintionis*“, cu un nume thrac, Derzenus Aulupori, p. Chr. 139-161. № 54 pag. 153, p. Chr. secolul II ori III, este funerară a unui Thrac, Mucatrius Seutonis. Inscriptia din p. Chr. 491-518 (№ 61 pag. 169) consistă în stampile pe căramizi cu numele împăratului Anastasius. Cele bilingues sunt 3 dedicatoare din anii p. Chr. 100, 155, și una funerară din p. Chr. a doă jumătate a secolului II.“?

16. Caranlic (aproape și la sudvest de Cuzgun). C. I. L. III 7482 funerară.

17. Carcaliu (nordvest de Iglița). C. I. L. III 12483 dedicatoare cu ocaziea întăririilor unui castel ca apărare contra Goților p. Chr. 337-340.

18. Casapchioi (la nord de Caranasuf). C. I. L. III 7524 funerară.— 14214²⁵ funerară.— 14449 funerară a lui T. Manius Bassianus buleuta Histri.

19. Cherimciu (aproape de Adamclisi spre sudvest)= pagus Oc. C. I. L. III 7484 dedicatoare într-un *pagus* Oc, fiind sec. III p. Chr.

20. Chiuieucchioi ori Cuciucchioi (la mijlocul drumului între Hirșova și Caranasuf). C. I. L. III 12489 funerară a lui L. Pompeius Valens de loc din Aneyra, care se stabiliște în regiune Histri și făcuse în Histru mai multe clădiri de utilitate publică.

21. Chizilasar (la sudvest de Babadag, lîngă Slava ru-sească). C. I. L. III 7523 funerară.

22. Cocargea (la nordest de Adamelisi). C. I. L. III 7483 dedicatoare p. Chr. 161-180.

23. Cogealac (la vest de Caranasuf). C. I. L. III 7528 funerară.

24. Constanța= Tomi. C. I. L. III 763 dedicatoare.— 764 dedicatoare — 765 dedicatoare împăratului din partea orașului p. Chr. 129.— 766 și 6153 dedicatoare p. Chr. 194.— 767 și 7542 dedicatoare.— 768 dedicatoare.— 770 funerară.— 771 funerară.— 6154 dedicatoare p. Chr. 222-235.— 6155 funerară.— 6156 funerară.— 6157 funerară.— 6158 fragmentară.— 7529 dedicatoare mijlocul sec. II p. Chr.— 7531 dedicatoare p. Chr. 216.— 7533 dedicatoare din partea a cives romani consistentes *vico Turre Muca*.— 7534 dedica-toare.— 7535 dedicatoare — 7538 dedicatoare p. Chr. 97-117.— 7539 și 12493 dedicatoare bilinguis împăratului din par-tea orașului Tomi p. Chr. 120.— 7540 dedicatoare împăratului, probabil din partea orașului Tomi, fragmentară, bi-linguis, p. Chr. 201.— 7541 dedicatoare împăratului frag-mentară.— 7545 funerară bilinguis.— 7546 funerară.— 7547 funerară.— 7548 funerară.— 7549 funerară bilinguis.— 7550 funerară.— 7551 funerară.— 7552 funerară bilinguis.— 7553 funerară.— 7554 funerară.— 7555 funerară.— 7556 funerară.— 7557 funerară.— 7558 funerară.— 7559 funerară.— 7560 funerară a unui bis duumviralis et augur municipii troes-mensis.— 7561 fragmentară sec. IV p. Chr.— 7562 frag-mentară p. Chr. 223.— 7563 funerară.— 7564 funerară. 7566 funerară.— 7567 funerară.— 7568 funerară bilinguis.— 7570 funerară.— 7571 fragmentară.— 7572 funerară.— 7573 funerară.— 7574 funerară.— 7575 fragmentară.— 7576 funerară.— 7577 funerară.— 7578 fragmentară.— 7579 fu-nerară.— 7580 fragmentară.— 7581 fragmentară.— 7582 fu-nerară creștină cu titlul grec τοῦ ἀγίου Θεοῦ și cu începutul hibrid es (= εἰς) memoriam, sec. V-VII p. Chr. Vezi pentru datare Buletinul comisiunii monumentelor istorice anul 1914

pag. 188 nota 1.— 7583 funerară, limbă populară.— 7584 funerară, limbă populară.— 12498 funerară.— 12502 fragmentară.— 12503 funerară.— 12504 fragmentară.— 12505 fragmentară.— 13744 funerară.— 13745 funerară.— 13746 funerară.— 14214²⁸ funerară.— 14214²⁹ funerară.— 14214³⁰ funerară.— 14214³¹ funerară.— 14214³² funerară bilinguis.— 14450 dedicatoare p. Chr. 285-305.— 14451 dedicatoare împăratului din partea orașului p. Chr. 102-103.— 14452 dedicatoare p. Chr. 97-117.— 14453 funerară.— 14454 funerară.— 14455 funerară.— 14456 funerară.— 14457 funerară.— 14458 funerară.— Buletinul comisiunii monumentelor istorice (D. M. Teodorescu, Monumente inedite din Tomi) anul 1914 pag. 180 dedicatoare fragmentară greacă.— pag. 181 fragmentară greacă.— pag. 181 dedicatoare fragmentară greacă.— pag. 183 dedicatoare fragmentară greacă.— pag. 183 fragmentară latină.— pag. 184 dedicatoare latină.— pag. 184 fragmentară latină.— pag. 185 fragmentară greacă.— pag. 185 fragmentară greacă.— pag. 185 fragmentară greacă.— pag. 185 fragmentară latină.— pag. 186 funerară fragmentară greacă.— pag. 186 funerară fragmentară greacă.— pag. 187 funerară greacă creștină.— pag. 188 fragmentară greacă.— pag. 189 funerară latină creștină, timpul lui Iustinian?, limbă populară.— pag. 191 funerară greacă creștină.— Buletinul comisiunii monumentelor istorice (D. M. Teodorescu, Monumente inedite din Tomi) anul 1915 pag. 7 funerară fragmentară greacă.

pag. 14 dedicatoare greacă.— pag. 18 dedicatoare fragmentară latină, limbă populară.— pag. 79 dedicatoare greacă p. Chr. 166-172.— pag. 81 dedicatoare greacă p. Chr. 175-179 (pe aceeași piatră pe care este și inscripțiea precedență).— pag. 83 funerară latină.— pag. 86 dedicatoare latină p. Chr. 317-324.— pag. 87 funerară greacă creștină.

25. Dautcea (sudest de Iglîța). C. I. L. III 7522 dedicatoare.

26. Dorobanț (sudest de Băltăgești) = Vicus Hi. C. I. L. III 12494 dedicatoare din partea *magister vici Hi.*

27. Dulgherul (la est de Hîrșova). C. I. L. III 7488 dedicatoare p. Chr. 138-161.

28. Hasarlic (la 10 chilometri nordest de Hîrșova) = Cius. C. I. L. III 6159 și 7494 dedicatoare n. Chr. 369. E

vorba de un burgus rezidit de Valens, dupăce a învins pe Goți sub regele Athanaric.— 7495 funerară.— 7496 funerară.— 12479 dedicatoare din partea a magister *vici Vero rittiani*.— 12480 funerară.— 14214²¹ funerară.

29. Hasidoluc (la sudvest de Constanța). C. I. L. III 7532 dedicatoare.— 7543 funerară a unui buleuta dela Tomi.— 12495 dedicatoare p. Chr. 142.— 12496 fragmentară p. Chr. 112-113.— 12497 funerară.— 12499 funerară.— 12500 funerară.— 12501 funerară.

30. Hinoc (înă Cernavoda, la sud) = Axiopolis. C. I. L. III 7485 dedicatoare p. Chr. 198-211.— 7486 fragmentară sec. IV p. Chr.— 14439 funerară.

31. Hirșova = Carsium. C. I. L. III 7489 dedicatoare.— 7490 funerară.— 7491 fragmentară.— 7492 funerară.— Pârvan Descoperirii nouă în Scythia Minor pag. 13 fragmentară latină.— pag. 13 fragmentară latină.— pag. 15 dedicatoare împăratului latină p. Chr. 103.

32. Ighița (la sud de Măcin, la nord de Turcoaea, pe Dunăre) = Troesmis. C. I. L. III 773 și 6170 dedicatoare p. Chr. 218-222.— 774 și 6182 dedicatoare.— 775 și 6183 dedicatoare.— 776 și 6195 dedicatoare.— 6162 dedicatoare p. Chr. 139-161.— 6163 dedicatoare.— 6164 dedicatoare.— 6165 dedicatoare.— 6166 dedicatoare din partea veteranilor și cetătenilor din canabae legiunii V macedonice p. Chr. 117-138.— 6167 dedicatoare p. Chr. 147-161.— 6168 dedicatoare p. Chr. 138-161.— 6169 dedicatoare p. Chr. 161-169.— 6171 fragmentară.— 6172 dedicatoare p. Chr. 244-249.— 6173 dedicatoare.— 6174 dedicatoare p. Chr. 307-314 ori 307-323.— 6175 dedicatoare.— 6176 dedicatoare p. Chr. 173.— 6177 dedicatoare p. Chr. 198-211.— 6178 listă de militari liberați din oștire p. Chr. 134.— 6179 listă de militari liberați.— 6180 listă de militari liberați.— 6181 fragmentară.— 6184 funerară.— 6185 funerară.— 6186 funerară.— 6187 funerară.— 6188 funerară.— 6189 funerară.— 6190 funerară.— 6191 funerară.— 6192 funerară.— 6193 funerară.— 6194 funerară.— 6196 fragmentară.— 6197 fragmentară.— 6198 fragmentară.— 6199 și 12481 dedicatoare.— 6200 funerară.— 6201 funerară.— 6202 funerară.— 6203 funerară.— 6204 fragmentară.— 6205 fragmentară.— 6206 fragmentară.— 6207 funerară.— 6208 funerară.— 6209 funerară.— 6210 funerară.— 6211 funerară.— 6212

funerară.— 6213 funerară.— 6214 funerară.— 6215 fragmentară.— 6216 fragmentară.— 6217 fragmentară.— 7498 dedicatoare.— 7499 funerară.— 7500 funerară.— 7501 funerară.— 7502 funerară.— 7503 funerară.— 7504 funerară.— 7505 funerară, a două jumătate a sec. II p. Chr.— 7506 funerară.— 7507 funerară.— 7508 funerară.— 7509 fragmentară.— 7510 funerară.— 12482 dedicatoare.— 12484 funerară.— 12485 fragmentară.— 14214²² funerară.— 14214²³ funerară.— Pârvan Descoperiri noă în Scythia Minor pag. 27 funerară latină.— pag. 28 dedicatoare împăraților latină p. Chr. 162-163.

33. Isaccea = Noviodunum. C. I. L. III 14446 dedicatoare.— 14447 piatră de limită între *Siampudi villam* și între *vicanos buridavenses* și *siribuendu(enses)* p. Chr. 198-211. Această inscripție a fost retipărită și altfel interpretată de Pârvan Histria IV pag. 102. După Pârvan ea nu este din Noviodunum, ci din Histria, și formează al doilea exemplar al inscripției (piatră de limită) din Histria № 30. Pârvan citește *Bessi Ampudi villam et vicanos Buteridavenses* și tagăduște existența pe piatră a vreunui *siribuendu(enses)*.— Pârvan Descoperiri noă în Scythia Minor pag. 37 dedicatoare fragmentară latină secolul II p. Chr.

34. Mangalia = Callatis. C. I. L. III 769 dedicatoare.— 7585 dedicatoare p. Chr. 138-161.— 7586 dedicatoare p. Chr. 272.— 12506 dedicatoare.— 14214²³ delimitarea unui teren, bilinguis, în care este vorba de satele *Asbolodina* și *Sardes*.— V. Pârvan, Gerusia din Callatis, pag. 10 dedicatoare greacă secolul I p. Chr.

35. Măcin = Arrubium. C. I. L. III 6218 funerară.— 7512 dedicatoare.— 7513 dedicatoare.

36. Meidanchioi (la sud de Nicolițel). C. I. L. III 14445 dedicatoare p. Chr. 222-235.

37. Mulciova (la nord de Adamclisi). C. I. L. III 12465 dedicatoare împăratului din partea duumvirilor quinquenales ai municipiului (Tropaeum Traiani) p. Chr. 161-180 ori 211-217.

38. Nastradin (la sudvest de Adamclisi). C. I. L. III 12466 dedicatoare.

39. Nicolițel (la sud de Isaccea). C. I. L. III 7520 dedicatoare p. Chr. 211-217 (Moisil în Buletinul comisiunii monumentelor istorice anul 1910 pag. 31 pune gresit timpul

40. Intre Palaz și Anadolchioi (Anadolchioi lîngă Constanța spre nordvest, Palaz la nordvest de Anadolchioi). C. I. L. III 7536 dedicatoare din partea *magis'er.. vici Sc.* — 7569 funerară.

41 Pantelimonul de sus (cam la jumătatea drumului între Galachioi și Garanasuf) = Vicus Ulmetum. C. I. L. III 12490 funerară. — 12491 funerară a lui C. Iulius Quadratus loci princeps quinquennalis *teritorii capidavensis*. — 12492 dedicatoare p. Chr. 150. — 14214²⁶ dedicatoare din partea a cives romani et Bessi consistentes *vico Ulmeto* p. Chr. 140. — Pârvan Cetatea Ulmetum I pag. 35 funerară latină a lui Aelius buleuta Histriae și a soției sale Flavia Victorina. — pag. 39 funerară greacă *). — pag. 45 funerară latină din partea lui Valerius Valens și Saturnina Saturnini fiilor Decius Valens, Saturninus Valentis, Varro Valentis. — pag. 48 funerară latină, lui Aemilius Postuminus din partea soției sale Theodote și a fiilor Barbarus, Theodorus, Iulia. — pag. 50 funerară latină, limbă populară. — pag. 56 dedicatoare lui Iupiter, latină, din partea lui Valerius Felix, limbă populară. — pag. 60 dedicatoare latină pentru sănătatea lui L. Valerius Victorinus și Ulpia Nicandra și a fiilor L. Valerius Victorinus, L. Valerius Turbo, L. Valerius Soter din partea lui Valerius Nilus. — pag. 62 dedicatoare latină lui Iupiter și Hercules din partea lui Calventius Constans. — pag. 65 funerară greacă din partea lui Attas Possei pentru ficioară Iustus. — pag. 68 funerară latină din partea lui Ithazis Dada

*) În privința lui συνήστρησαν din această inscripție mi-aș permite să dău o părere. συνήστρησαν e numai un mod de a scrie (provocat de asămânarea de pronunțare pe vremea cînd a fost pusă inscripția între η și ει, între η și υ) pentru συνείστρουσαν, iar acest din urmă cavit e = συνείστρουσαν, cu epenteza foarte firească a lui τ între s și r. συνείστρουσαν însuș e aoristul lui συνείστρεω. Pentru forma de aorist ἔρρυσα în loc de obișnuitul ἔρρευσα este probabil participiul πούσα intrebuintat de Ioan Damascenus, vezi Kühner Grammatik sub verbul ὄρω. În ce privește lipsa augmentului, συνείστρουσαν în loc de συνεισέρρουσαν, ea este ceva obișnuit în limba greacă populară, vezi Thumb Handbuch der neugriechischen Volkssprache ed. II § 182. Înțelesul se potrivește bine. Mormintul este considerat ca ἔχβασις, *liman* de scăpare, iar vițile celor doi morți, care au fost îngropăți în același zi în același mormint, sunt considerate ca două riuui care se scurg în același loc: συνήστρησαν εν τῇ ἔγβασι ὥρᾳ μιᾷ = s-au scurs din viață în limanul de scăpare

pentru sine și pentru soție sa Ziftia.— Pârvan Cetatea Ulmetum II₂ pag. 2 dedicatoare latină fragmentară.— pag. 5 funerară latină a lui Aurelius Sisinus paganus, limbă populară.— pag. 13 dedicatoare latină lui Iupiter și Iuno din partea lui T. Flavius Severus.— pag. 15 dedicatoare latină fragmentară.— pag. 17 dedicatoare latină lui Iupiter și Iuno pentru sănătatea împăratului din partea lui Martius Philo magister vici Ultinsium de suo et Besis, p. Chr. 172 *).— pag. 27 dedicatoare greacă pentru împărăteasa Sabinia Tranquillina din partea senatului și poporului orașului Tomi, p. Chr. 241-244.— pag. 31 dedicatoare latină lui Silvanus din partea consacrani-lor prin Valerius Valerianus, p. Chr. 178 — pag. 38 dedicatoare latină lui Iupiter și Iuno pentru sănătatea împăraților din partea cetățenilor romanî și a Besilor din vicus Ulmetum prin Flavius Germanus magister vici, p. Chr. 163, limbă populară.— pag. 41 dedicatoare latină lui Iupiter pentru sănătatea împăratului din partea lui Aelius Aelianus magistratus vici Clementianesces p. Chr. 195, limbă populară.— pag. 44 fragmentară latină.— pag. 44 fragmentară latină.— pag. 45 fragmentară latină.— pag. 46 fragmentară latină.— pag. 47 dedicatoare latină lui Iupiter și Silvanus pentru sănătatea împăratului din partea lui Flavius augustalis p. Chr. 191, limbă populară.— pag. 51 dedicatoare latină, timpul lui Iustinianus.— pag. 56 graffito latin, timpul lui Iustinianus.— pag. 56 graffito latin, timpul lui Iustinianus.— pag. 58 funerară latină a lui Valerius Valerianus din partea soției sale Matrona, probabil p. Chr. 324.— pag. 61 fragmentară latină.— pag. 62 piatră de hotar latină p. Chr. 229.— pag. 64 fragmentară latină,— pag. 65 dedicatoare fragmentară latină.— pag. 66 lista membrilor unui colegiu religios, grecește.— pag. 67 fragmentară latină.— Pârvan Cetatea Ulmetum III pag. 12 funerară fragmentară greacă.— pag. 13 dedicatoare latină lui Iupiter și Iuno din partea lui Iulius Teres magistras *Viro Ulmeto*, limbă populară.— pag. 15 dedicatoare latină lui Iupiter pentru sănătatea împăraților p. Chr. 198-209.

42. Rasova (la sud de Cernavoda, lîngă Dunăre) C. I. L. III 13735 dedicatoare.

*) Vicus Ultinsium este probabil = vicus Ulmitensium cu mi nescris din scăpare de videre. Pârvan crede că e vorba de un vicus nou, altul decit Ulmetum.

43. Rîmnicul de jos (la nordest de Pantelimonul de sus, la nordvest de Caranasuf). Pârvan Descoperirii nouă în Scythia Minor pag. 56 funerară a lui Aelius Ingenuus beneficiarius consularis din partea soției sale Ulpia Matrona.

44. Seimenii Mari (aproape de Cernavoda, la nord. C. I. L. III 7487 dedicatoare p. Chr. 292-304.— 12476 dedicatoare.

45. Seremet (la nordest de Pazarlia, la nordvest de Cavarie, cam la mijlocul drumului între Băltăgești și Cara-harman. Pârvan Descoperirii nouă în Scythia Minor pag. 68-69 două inscripții grecești, care arată granițile a două teritorii, pe stânci în pădurea Seremetului.

46. Taița (la mijlocul drumului între Turcoaea și Nicolițel). C. I. L. III 6160 și 7497 dedicatoare p. Chr. 223.— 6161 dedicatoare p. Chr. 218.

47. Techirghiol. C. I. L. III 772 pag. 997 funerară a lui M. Atius T. f. Firmus, *loci princeps*, și a soției sale Coccea Iulia.

48. Tulcea = Aegissus. C. I. L. III 6221 dedicatoare.— 14441 dedicatoare, în care e vorba de un vicus *I Urb*, p. Chr. 138-161.— 14442 dedicatoare, în care e vorba de un vicus *U*, p. Chr. 161-169.— 14443 funerară.— 14444 funerară.

49. Urluchioi (sudvest de Constanța) = Vicus Amlaidina. C. I. L. III 13743 funerară a lui Aurelius Dalenus ex vico *Amlaidina*.

50. Pietre miliare. C. I. L. III 7602 aproape de Cernavoda p. Chr. 200.— 7603 Hîrșova cu dublă inscripție p. Chr. 200 și 292-305.— 7604 Hîrșova p. Chr. 200.— 7605 Hîrșova p. Chr. 235-238.— 7606 Hîrșova cu dublă inscripție p. Chr. 238 și 292-305.— 7607 Hîrșova p. Chr. 238.— 7608 Hîrșova p. Chr. 253-259.— 7609 Hîrșova p. Chr. 292-305.— 7610 Măcin p. Chr. 292-305.— 7611 Nicolițel p. Chr. 355-363.— 7612 Camana (pe hartă Camena, nord-est dela Ceamurli-de-sus) p. Chr. 237.— 7613 Constanța cu numele unei stațiuni, altfel necunoscute, *Protomis*, p. Chr. 134.— 7614 Gargalic (la sud de Caranasuf, aproape de mare) cu dublă inscripție p. Chr. 292-305 și 355-363.— 7615 Constanța p. Chr. 124.— 7616 Tatlageac Mic (puțin la nord de Mangalia) p. Chr. 162.— 12512 aproape de Rasova fragmentară.— 12513 Casapchioi p. Chr. 159.— 12514

Casapchioi p. Chr. 162.— 12515 Casapchioi p. Chr. 249-251.— 12516 aproape de Dorobanț fragmentară.— 12517 Constanța p. Chr. 270-275.— 12518 și 13756 Edilchioi nordvest de Mangalia p. Chr. 367-375.— 13755 aproape de Rasova cu dublă inscripție p. Chr. 292-305 și 367-375.— 13757 pag. 2316^{ss} Mangalia p. Chr. 161-180.— 13758 și 14215¹ Asargic (nordvest de Vârna) p. Chr. 292-305.— 14215² Ilanlic (la sud de Mangalia lîngă mare la granița Dobrogei) p. Ch. 313-315.— 14461 Peleclia (lîngă Tulcea) p. Chr. 200.— 14462 Cogalac p. Chr. 235-238.— 14463 Constanța cu dublă inscripție p. Chr. 292-305 și 323-337.— Buletinul comisiunii monumentelor istorice anul 1910 pag. 142 (C. Moisil) Garvan (la nord de Măcin, lîngă Vacăreni) două pietre miliare latine p. Chr. 162.

§ 27. Din acest tablou se vede că, în afară de pietrele miliare, sunt 340 inscripții latinești, 68 grecești și 15 bilingues. Pietrele miliare prezintă 37 inscripții, toate latinești. Prezența unui puternic element romanic în Dobrogea este evidentă. Nu numai numărul mare al inscripțiilor latinești probează aceasta, dar și numărul localităților unde s-au găsit inscripțiile și unde a existat deci populație romanizată *), care număr este de 49. Toată Dobrogea era apoi presărată de pietre miliare latinești. Se cunosc numele vechi a 35 de localități, unde s-au pus inscripțiile, ori despre care se vorbește în inscripții (dacă cuprindem și pe acelea care sunt însemnate numai cu numele de *vicus* ori *locus*): Tropaeum Traiani, Civitas Ausdec..., Vicus Novus, Salsovia, Vicus..., Capidava, Callatis, Asbolodina, Sardes, Vicus Cereris, Vicus Pars.. Al.., Vicus C.. Cos.. G.., Vicus Clementinus ori Clementianus, Histrus, vicus Quintionis, Paganus Oc.., Tomi, Vicus Turris Muca, Vicus Hi., Cius, Vicus Vero.. rittiani, Axiopolis, Carsium, Troesmis, Noviodunum,

*) Această populație îosă avea prin unele localități o organizație comunală care nu era nici romană, nici greacă, ci autohtonă, după cum probează numele *civitas* al comunei *Civitas Ausdec..* (Mommsen, Roemische Geschichte, V, 649: „Numirea *civitas* inseamnă o comună care n-are organizație nici italică nici greacă“), precum și numele de *actor civitatis* al unui funcționar din *Civitas Ausdec..*, nume pe care nu-l poartă niciun funcționar din comunele cu organizație romană. Vezi și cele spuse de Pârvan, Cetatea Tropaeum, pag. 6. Compara § 83 No. 2, Nota.

Villa Siampudi ori Villa Bessi Ampudi, Vicus Buridava ori Vicus Buteridava, Arrubium, Vicus Sc., Ulmetum, locus..., Aegissus, Vicus I Urb., Vicus U., Vicus Amlaidina. Unele din aceste numiri, ca Cius, Axiopolis, se cunosc din itinerarii, și se atribue locurilor unde s-au găsit inscripțiile prin socrateala distanțelor dela alte localități (de pildă poziția orașului Axiopolis se poate socoti după numărul miliarelor arătate în tabula pentingeriana față cu Durostorum, care acest din urmă este sigur Silistra); unele, cunoscute și din alte izvoare, sunt pomenite în inscripțiile însăși; unele se cunosc numai din inscripții, precum Civitas Ausdec... și diferiți Vicus. Puternica romanizare a Dobrogei se mai constată și din prezența a numeroase inscripții latine în centre cunoscute grecești, ca Tomi (83), *) Callatis (4), Histria (20), precum și din faptul că pe morminte ale senatorilor ori cetătenilor distinși din aceleași orașe grecești, care erau îngropați în vile mai apropiate ori mai depărtate de aceste orașe, se puneau inscripții latine: T. Manius Bassianus buleuta Histri, îngropat la Casapchioi; L. Pompeius Valens, de loc din Aneyra, care se stabilise în regiunea Histri și fusese în Histru mai multe clădiri de utilitate publică îngropat la Cuciucchioi; un buleuta dela Tomi, îngropat la Hasidoluc; un buleuta Histriae, îngropat la Ulmetum.

§ 28. Pe de altă parte elementul grec era și el destul de răspândit. În afară de orașele grecești Histria Tomi Callatis, se găsesc inscripții grece încă în 19 localități A-nume în cele 16 notate de Pârvan, vezi mai sus § 25 apoi la Adamclisi, Șeremet, Ulmetum, pentru care vezi mai sus § 26 sub aceste localități. Alacapu, dela care am notat o inscripție bilinguis, nu se cuprinde în numărătoare pentru că face parte din localitățile înșirate de Pârvan), și unele din ele sunt foarte semnificative, cum sunt cele două

*) Din Tomi în „secțiunea Constanța a muzeului național de antichități“, care prezintă probabilitatea unei colecții proporționale, se găsesc 18 inscripții grecești și nouă latine, Teodorescu, Monumente inedite din Tomi, B.c.m.i. anul 1914 pag. 180 (Inscripțiile vezi-le notate mai sus sub Constanța). Dacă colecția muzeului național, în ce privește inscripțiile dela Tomi, este într-adevăr proporțională, aşa cum a rezultat din săpături, apoi să ar putea conchide că în Tomi inscripțiile grecești erau numai de două ori mai multe decât cele latine.

dela Șeremet, care arată granițile dintre teritorii. Dar elementul grec ceda mult celui roman. O indicație specială pentru aceasta ni dă localitatea Ulmetum, pentru că colecția de inscripții găsite aici, publicată de Pârvan, are caracterele unui corpus. *) S-au găsit în Ulmetum, dacă ținem socoteala și de inscripțiile publicate în C. I. L. III, 36 inscripții latine și 5 grecești. Aceasta înseamnă că, în vreme ce într-o localitate greacă ca Tomi elementul roman s-a infiltrat în raportul de 1 la 2 (Vezi mai sus nota), într-o localitate romană ca Ulmetum elementul grec se infiltrase numai în raportul de 1 la 7.

§ 29. Dacă însă prin limbă elementul roman a fost puternic înrădăcinat în Scythia Minor, el a suferit influințe viață socială din partea celui grec, ori mai degrabă din partea celui thrac. Aceasta se constată din faptul că cetățenii romani adoaptă felul de nomenclatură balcanic. Astfel pe cojiii lui Valerius Valens și al soției sale Saturnina Saturnini (această din urmă cu numire neromană) îi chiamă, pe unul Decius Valentis, pe altul Saturninus Valentis, și pe al treilea Varro Valentis (Pârvan, Cetatea Ulmetum I pag. 45), ei poartă adeca, după felul grec și thrac, un nume personal urmat de numele personal al tatălui la genitiv. Si cu toate acestea numele tatălui, Valerius Valens, are formă romană, și Valerius Valens era sigur cetățean roman. Vezi și observațiile lui Pârvan la locul citat. **)

§ 30. Un raport analog aceluia dintre Thracia și Moesia inferior există între Macedonia *** și Epir de o parte și Dal-

*) Faptul acesta, cum că colecția inscripțiilor dela Ulmetum ar prezenta un tablou proporțional exact al inscripțiilor puse în această localitate, trebuie, firește, luat cu aproximativ, căci totdeauna — mai ales în localități de atâtea ori ruinate și rezidite, cum sunt cele din Dobrogea — alături cu inscripții într-adevăr loculnice se găsesc altele importate. Așa, de pildă, una din inscripțiile grecești găsite la Ulmetum, acea care cuprinde dedicăție acută de senatul și poporul orașului Tomi împăratesei Sabinia Tranquillina, a fost probabil adusă, ca piatră de construcție, de aiaurea, poate, după Pârvan, din Vicus Clementianus.

**) În ce privește inscripția din Pârvan Cetatea Ulmetum I pag. 48, ea este mai puțin concluzionată. [D. M.] Aem. Postumini este cunoscut de Pârvan D.s Manibus Aemilio Postumini. Se poate ceta însă și Dis Manibus Aemilii Postumini.

***) Este vorba de provinciea romană Macedonia, nu de Ma-

matia și Moesia Superior de altă parte : Macedonia și Epirul erau grecizate, Dalmatia și Moesia Superior erau romanizate.

Pentru a arăta aceasta daū pentru Macedonia și Epir tabloul inscripțiilor grecești din Boeckh Corpus inscriptionum graecarum, din L'abbé Duchesne et Bayet, Mémoire sur une mission au mont Athos, Paris, 1876, din Léon Heuzey, Le mont Olympe et L'Acarnanie, Paris, 1860, și din Léon Heuzey, Mission archéologique de Macédoine, Paris, 1876, iar pe acel al iuscripțiilor latinești din C. I. L. III. Tabloul inscripțiilor grecești este necomplet față cu acel al inscripțiilor latine, pentru că mijloacele mă-aū fost insuficiente. Concluzie va fi însă cu atit mai puternică. Localitatele pentru inscripțiile grecești le daū în ordinea în care aū fost înșirate de Boeckh. Pe acele din Duchesne și Heuzey, care nu se găsesc la Boeckh, le daū în ordine alfabetică. Alături cu inscripțiile din Macedonia daū și pe cele din Thessalia, din cauză că inscripțiile latinești din aceste două regiuni sunt grupate la un loc în C. I. L. III.

I. Inscriptii grecești.

§ 31. Macedonia și Thessalia. 1) Dium : 1 inscripție Boeckh ; 2 inscripții Heuzey. — 2) Pydna (Kitros) : 18 inscripții Boeckh ; 2 inscripții Heuzey.— 3) Thessalonica : 38 inscripții Boeckh ; 115 inscripții Duchesne ; 8 inscripții Heuzey.— 4) Berrhoea : 4 inscripții Boeckh.— 5) Pella (Ienige) : 2 inscripții Boeckh ; 4 inscripții Duchesne.— 6) Edessa (Vodena) : 3 inscripții Boeckh ; 17 inscripții Duchesne.— 7) În vecinătatea orașelor vechi Leta și Ossa între Thessalonica și Sirrhae : 1 inscripție Boeckh.— 8) Heraclea-Lyncestis, Heraclea Pelagoniae, Pelagonia (Bitolia) : 9 inscripții Boeckh ; 1 inscripție Heuzey.— 9) Sirrhae (Seres) : 2 inscripții Boeckh.— 10) Amphipolis : 3 inscripții Boeckh ; 10 inscripții Heuzey. — 10^a) Philippi: 2 inscripții Boeckh ; 7 inscripții Heuzey.— 11) Olynthos (Hagio-Mamas) : 7 inscripții Boeckh ; 17 inscripții Duchesne.— 12) Acanthos (Erissa) : 1 inscripție Boeckh.— 13) Charadriae, la muntele Athos: 2 inscripții Boeckh.— 14) Atracis (Turnavo) : 1 inscripție Boeckh; 5 inscripții Heuzey.— 15) Tatari, între Larissa și Tempe : 1 inscripție Boeckh.— 16) Thebae: 2 inscripții Boeckh.— 17) Valea Titaresii, șese leghe franceze depărtare de Larissa :

Boeckh.— 19) Hypata (Neapatra) : 1 inscripție Boeckh.
 20) Dhamasi : 1 inscripție Boeckh ; 2 inscripții Heuzey.—
 21) Lamia : 2 inscripții Boeckh. — 21a) Trikala : 1 inscripție Boeckh ; 2 inscripții Duchesne.— 22) Larissa : 14 inscripții Boeckh ; 36 inscripții Duchesne ; 3 inscripții Heuzey.— 23) Aiginion : 2 inscripții Duchesne.— 24) Celetrum : 1 inscripție Duchesne.— 25) Potidaea : 3 inscripții Duchesne.— 26) Allassona : 2 inscripții Heuzey.— 27) Apollonia : 7 inscripții Heuzey.— 28) Armyro : 1 inscripție Heuzey.— 29) Bekidaes : 2 inscripții Heuzey.— 30) Belovoditza : 1 inscripție Heuzey.— 31) Bereketlu : 1 inscripție Heuzey.— 32) Boriani : 1 inscripție Heuzey.— 33) Derengli : 1 inscripție Heuzey.— 34) Dikili-Taş : 2 inscripții Heuzey.— 35) Drama : 1 inscripție Heuzey.— 36) Duklista : 4 inscripții Heuzey.— 37) Durazzo : 4 inscripții Heuzey. — 38) Galakto : 1 inscripție Heuzey.— 39) Ghelani : 1 inscripție Heuzey.— 40) Gratziano : 2 inscripții Heuzey.— 41) Gurgi : 1 inscripție Heuzey. 42) Hadji-Amar : 1 inscripție Heuzey.— 43) Hajdjobachi : 1 inscripție Heuzey.— 44) Hagii Apostoli : 1 inscripție Heuzey.— 45) Kaleh-Tepe : 1 inscripție Heuzey.— 46) Kaliani : 2 inscripții Heuzey.— 47) Katerini : 1 inscripție Heuzey.— 48) Kavaia : 1 inscripție Heuzey.— 49) Konduriotissa : 9 inscripții Heuzey.— 50) Kruchevitza : 1 inscripție Heuzey.— 51) Kulindro : 2 inscripții Heuzey.— 52) Kutlaes : 1 inscripție Heuzey.— 53) Kutzokhiro : 2 inscripții Heuzey. — 54) Mavromati : 1 inscripție Heuzey.— 55) Neokastro : 1 inscripție Heuzey.— 56) Nezero : 2 inscripții Heuzey.— 57) Ochrida : 3 inscripții Heuzey.— 58) Pacha-Magula : 3 inscripții Heuzey.— 59) Palama : 1 inscripție Heuzey. — 60) Palaeokastro : 5 inscripții Heuzey. — 61) Palaeokhori : 1 inscripție Heuzey.— 62) Perlepe : 3 inscripții Heuzey. — 63) Phersala : 7 inscripții Heuzey.— 64) Platamona : 1 inscripție Heuzey.— 65) Pletvari : 1 inscripție Heuzey.— 66) Porta-Panaghia : 1 inscripție Heuzey.— 67) Pravista : 1 inscripție Heuzey.— 68) Pyrgheto : 2 inscripții Heuzey.— 69) Ressova : 4 inscripții Heuzey.— 70) Rhizi : 1 inscripție Heuzey.— 71) Russo : 2 inscripții Heuzey.— 72) Selos : 8 inscripții Heuzey.— 73) Sphighi : 1 inscripție Heuzey.— 74) Stobi : 2 inscripții Heuzey — 75) Tchaltadja : 2 inscripții Heuzey.— 76) Troiak : 1 inscripție Heuzey.— 77) Vlakh-Livadhi : 1 inscripție Heuzey.— 78) Volo : 9 inscripții Heuzey.

Epir. 1) Ambracia (Arta): 13 inscripții Boeckh; 5 inscripții Duchesne. 2) Nicopolis (Preveza): 16 inscripții Boeckh.— 3) Buthrotum: 1 inscripție Boeckh.— 4) Panormus (aproape de Avlona): 4 inscripții Boeckh.— 5) Loc incert: 1 inscripție Boeckh.— 6) Paramythia: 1 inscripție Boeckh.— 7) Grammata: 3 inscripții Heuzey.

II. Inscriptiile latinești

§ 32. Macedonia și Thessalia. 1) Hypata (Neapatra): 1 inscripție.— 2) Lamia: 1 inscripție.— 3) Simekli, trei cearșuri spre apus de Pharsalus: 1 inscripție.— 4) Larissa: 2 inscripții.— 5) Tempe: 3 inscripții. 6) Dium (Malathria): 4 inscripții. 7) Mikro Aiani aproape de Pydna: 1 inscripție.— 8) Berrhoea: 3 inscripții.— 9) Pella: 2 inscripții.— 10) Edessa (Vodena): 1 inscripție.— 11) Byllis (Gradista): 1 inscripție.— 12) Apollonia (Pollina): 1 inscripție.— 13) Dyrrachium: 14 inscripții.— 14) Stobi (Sirkovo): 3 inscripții.— 15) Chiuciuc-Orșova aproape de Amphipolis: 1 inscripție.— 16) Philippi: 130 inscripții.— 17) Heraclea-Lyncestis (Bitolia): 6 inscripții.— 18) Lychnidis (Ochrida): 1 inscripție.— 19) Elbassan-Bișdzukeza: 3 inscripții.— 20) Thessalonica: 10 inscripții.— 21) Olynthos: 1 inscripție.— 22) Potidaea: 2 inscripții.— 23) Sirrhae (Seres): 7 inscripții.— 24) Amphipolis (Ieniköi): 6 inscripții.

Epir. 1) Insula Leucas: 1 inscripție bilinguis.— 2) Nicopolis (aproape de Preveza): 1 inscripție.— 3) Insula Corcyra: 4 inscripții.— 5) Paramythia (San Donato): 7 inscripții.— 6) Buthrotum (Vutzindro): 2 inscripții.— 7) Grammata aproape de Panormus: 3 inscripții.

§ 33. Constatăm din acest tabloū următoarele: 1) Pentru Macedonia-Thessalia sunt 477 inscripții grecești și 185 latinești, adecă mai mult de două ori și jumătate atîtea inscripții grece cîte latine. Pentru Epir (unde se lasă la o parte insulele Leucas și Corcyra, pentru care lipsesc cercetărî în Boeckh, Duchesne și Heuzey) sunt 44 inscripții grecești și 13 latinești, adecă mai mult de trei ori atîtea inscripții grece cîte latine. Să nu se uite că colecțiea inscripțiilor grecești luată în considerare la această socoteală este departe de a avea acea amplitudine pe care o are colecțiea inscripțiilor latinești din C. I. L. III. 2) Numărul localităților

mai mică a cercetărilor, este cu mult mai mare decât numărul localităților unde s-a căzut inscripții latine (Macedonia-Thessalia: 79 cu grecești, 24 [ori cel mult 42, dacă numărăm toate localitățile care formează domeniul dela Philippi] cu latinești; Epir: 7 cu grecești, 4 cu latinești). 3) Localitate cu mai mult de 6 inscripții se găsesc printre cele cu inscripții grecești 15, iar printre cele cu inscripții latinești numai 5. 4) Localitatea cu cele mai multe inscripții grecești, Thessalonica, nu cuprinde nici o treia parte din totalul inscripțiilor grecești, pecind localitatea cu cele mai multe inscripții latinești, Philippi, cuprinde de două ori mai multe inscripții decât toate celelalte localități la un loc. 5 Dintre localitățile cu inscripții grecești și latinești se anulează cîteuna din cauza numărului exagerat de mare al inscripțiilor contrarii: Thessalonica cu 10 inscripții latine dispără față cu Thessalonica cu 161 inscripții grece, și Philippi cu 9 inscripții grecești se anulează față cu Philippi cu 130 inscripții latinești. 6) În afară de Philippi numai o localitate mai prezintă un număr remarcabil de inscripții latine, Dyrrachium. În afară de Salonic localități cu numeroase inscripții grecești se găsesc încă 12, Pydna, Edessa, Heraclea-Lyncestis, Amphipolis, Philippi, Olynthos, Larissa, Ambracia, Nicopolis, Konduriotissa, Selos, Volo.

La cele constatare din tabloύ se adauge considerație a pietrelor miliare latinești. Din Macedonia (Din Epir n-a existat niciuna la ierusală, iar pe cele din Thessalia nu le iesă în considerare) s-a publicat 9 pietre miliare în C. I. L. III. Dintre acestea 4 sunt numai latinește scrise: 709 lîngă Dyrrachium, 710 în apropiere de Dyrrachium, 12316 la nord de Stobi, 14207 lîngă Philippi. 5 prezintă bilinguitate latinească grecească: 710^a combinată cu 14206³⁷ Demirkapu, pe rîul Vardar, pe drumul dela Stobi la Salonic; are două rînduri, în rîndul întâi e însemnată cu litere latinești localitatea Stobi, ca termin de plecare, în rîndul al doilea e însemnat cuvîntul mie cu sigla (și greacă și latină) ♂ și cuvîntul passus (ori poate numărul miielor) cu sigla grecească Π. 711 Struga, la locul unde Drinul ieșe din lacul Ochrida, e latinească, dar rîndul de jos cuprinde arătarea distanței dela Ochrida în grecește, ἀπὸ Λυγνίδου H. 712 Ochrida, e latinească, dar rîndul de jos cuprinde arătarea distanței dela Ochrida în grecește, ἀπὸ Λυγνίδου H. 7365 Levani lîngă ve-

chea Apollonia, e latinească, dar jos are indicarea distanței cu cifra grecească Δ. 14206³⁸ lîngă Bitolia, e grecească, numai rîndul al doilea, care cuprinde numele împăratului, e latinesc (Valentiniano), iar rîndul întîi, care cuprinde sigla latinească *do* (= domino), exprimă această siglă cu litere grecești: ΔΟ.

S 34. Este evident că teritoriul cuprins de Macedonia-Thessalia-Epir prezenta ca și Thracia caracterul că, în vreme ce restul teritoriului era grecizat, la extremitățile de nordvest și sudest avea două centre romanizate. Centrul romanizat de nordvest era reprezentat de Dyrrhachium. Centrul romanizat de sudest era reprezentat de Philippi.

Acest lucru se explică prin înprejurările excepționale de colonizare a acestor două localități. Dyrrhachium (Colonia Dyrrhachium) a fost un vechi oraș al neamului illyro-epirot Taulantii, lîngă care Corcyreni au fundat orașul grec Epidamus. Numele Dyrrhachium a fost păstrat de Greci întîi pentru mica peninsula (chersonesus) pe care era așezat orașul Dyrrhachium-Epidamus, al doilea în monedele orașului, care dela cele mai vechi începînd nu poartă alt nume decit Dyrrhachium. Oraș liber deja dela anul 57 a. Chr., Dyrrhachium a fost colonizat după bătălia dela Actium (31 a. Chr.) cu coloniști din Italia, anume cu acei Italieni, care fusese partizanî ai lui Antonius și pe ale căror pămînturi Augustus le confiscase și le împărtise veteranilor săi (Cassius Dio LI, 4). Romanii au păstrat numele vechiui illyr Dyrrhachium și au părăsit, ca de rău augur (*damnum*), pe cel grecesc Epidamus. Vezi nota editorului în C. I. L. III pag. 117.— Colonia Iulia Philippensis ori Colonia Augusta Iulia Philippi a fost constituită după bătălia care a avut loc la această localitate între partizanîi lui Caesar și republicanî la anul 41 a. Chr., bătălie în care au căzut Cassius și Brutus. Orașul se numia pe vremea cînd s-a dat acea bătălie Philippi (Φιλίπποι), iar mai înainte vreme se numise Crenides (Κρηνίδες), Strabo, VII, fragmente, 41, 42. După bătălia dela Actium coloniea aceasta a fost colonizată din nou cu Italienii partizanî ai lui Antonius, pe ale căror pămînturi le confiscase Augustus, și dintre care unii au colonizat Dyrrhachium (Cassius Dio LI, 4). Coloniea, care la înființarea ei purtase numele de Colonia Iulia Philippensis, a purtat de aici înainte numele de Colonia Augusta Iulia Phi-

Dintre aceste două centre romanizate cel mai important a fost Philippi. Era bucata de pămînt care se întinde între poalele muntelui Bozdag la nord, lacul Tachyno la vest, Kavala la est și marea la sud, cuprinzînd la mijloc muntele cu mine de aur Pangaeus, actualul Bunardag (după Kiepert, Pirnari după Stieler, virful cel mai înalt se numește Pilaf-Tepe, Heuzey Mission de Macédoine, 27), spre nordest de care, lîngă malul nordic al unui mic lac, pe care nu-l văd numit în hărțile ce-mi staă la dispoziție, era orașul propriu zis Philippi, ale cărui ruine se numesc astăzi Filibegik. Pe acest teritoriu s-a căzut cele 130 de inscripții latine în următoarele localități (Le așez după alfabet cu ortografia românească): Bulucica, Cadin-chiopriusu, Calambac, Caracavac, Cavala, Ceatalgea, Chirlicova, Chiupchiol, Crifia, Doxato, Drama, Orsilova, Paleohori, Pravișta, Prusoceani, Raccea, Seliani, Vasilachi, Voriana (Boriana?). Editorul cuprinse dintr-untru și Seres printre localitățile care aparțineaă la teritoriul Philippi, dar în Supliment a revenit asupra acestui lucru și a făcut pentru Seres o secțiune aparte ^(*).

§ 35. Întru cît influența romanizătoare se extinsese asupra populației indigene la Dyrrhachium, inscripțiiile nu ni daă nicio indicație, căci ele nu cuprind decât nume romane și grece. În ce privește o asemenea influență pe teritoriul dela Philippi, ea este indicată de inscripțiiile 703 (Orsilova, funerară, nume de Thraci cu nomenclatură thraca, unele cu porecle [signa] romane. Localitatea se numea pe atunci Tasibasta), 707 (Prusoceani, funerară, nume de Thraci cu nomenclatură thracă), 6115^a (aproape de Cavala, funerară, nume de Thraci cu nomenclatură thracă), 14206¹⁰ (Prusoceani, dedicatoare din partea unui Thrac cu nomenclatură thracă), 14206²⁰ (Prusoceani, funerară, nume de Thrac cu nomenclatură thracă), 14406^c. (Philippi, dedicatoare zeiței thrace Bendis din partea unui Thrac cu nomenclatură thracă și cu porecla romană și a soției sale cu nume thrac).

La Philippi era teatru și o trupă de mimi întreținută de comună (6119). La Philippi se stabilise cetățeni romani

^(*) Pentru aceia dintre cele două inscripții dela Seres, înregistrate sub Philippi, Nos 654 și 680, am lăsat în tabloul făcut mai sus numărul 654 la Philippi, pentru că nu se știe sigur dacă într-adevăr la Seres s-a căzut această inscripție, iar numărul 680

veniți din alte provincii (13707, funerară a celor două soții ale unui cetățean roman venit dela Solva din Noric).

§ 36. Cîtă vreme vor fi persistat aceste două centre romanizate? Dintre inscripțiile dela Dyrrhachium este datată 628 (p. Chr. 530; din anul p. Chr. 531 este o inscripție greacă dela Kavaia, în apropiere, puțin la sud, de Durazzo, Heuzey, Mission de Macédoine, pag. 390, cea ce înseamnă „coexistența celor două limbî, în al șeselea secol după Chr., pe teritoriul coloniei Dyrrhachium dela frontiera dintre țările grecești și cele barbare“. Heuzey locul citat), iar în 605 (vezi C. I. L. III pag. 989) este vorba de un Sulpicianus, căruia l-a fost de 5 ori acordată praefectura fabrum de legatul T. Statilius Taurus, care a fost consul în anii a. Chr. 36 și 25. Dintre cele dela Philippi se pot data două, 13706 (fragmentară, timpul lui Trajan) și 14406^a (o delimitare, timpul lui Hadrian); se mai pominesc apoi trei flaminți a trei împărați răposați, al lui Augustus (386), al lui Claudius (650), al lui Vespasianus (660), și o preoteasă a unei Augustae (651). Nu este de admis ca romanismul să fi persistat multă vreme. La Philippi el a fost copleșit răpede de elemismul Thraciei și Macedoniei, care-l încunjura de toate părțile, și deja pe vremea împăratului Iulianus (p. Chr. 355-363 Himerios lauda pe locitorii dela Philippi pentru limba pură atică pe care o vorbiau, Heuzey, Mission de Macédoine, pag. 64. La Dyrrhachium el și-a rupt legăturile cu nordul romanizat atunci cînd la împărțirea imperiului după moartea lui Theodosius (395) a căzut în partea imperiului de răsărit și a devenit pradă influențelor Epirului și Macedoniei grecizate.

§ 37. La nordul Macedoniei se întindeau provinciile complex romanizate Moesia Superior și Dalmatia.

Dacă nu luăm în considerare nici pietrele miliare, nici inscripțiile pe cărămizi, vase și alte instrumente de tot felul, inscripțiile latinești din Moesia Superior, publicate în C. I. L. III, sunt în număr de 387 (calculate exact, pecît mi-a fost posibil), iar cele latinești din Dalmatia, publicate tot acolo, sunt în număr de 4919 (calcul aproximativ). Dacă la inscripțiile din Dalmatia publicate în C. I. L. III se adaug cele 67 inedite publicate de Patsch în Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegovina (IX pag. 216, 227, 251, 266, 270, 289; XI pag. 107, 108, 109, 120, 125, 126 127 129 131 133 134 135 138 139 146 147

148, 149, 152, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 162 ; XII pag. 85, 93, 123, 124, 125, 126, 127, 132, 133, 135, 136, 140, 141, 142, 160, 166), totalul inscripțiilor din această provincie se urcă la 4986. Localitățile principale (căci editorul a grupat adeseori diferite localități sub titlul uneia din ele) unde s-a să să găsit inscripții în Moesia Superior sunt 23, iar aceleia unde s-a să să găsit inscripții în Dalmatia sunt 62.

Pietre miliare să să publicat în C. I. L. III din Moesia Superior 14, din Dalmatia 80. Toate latinești în întregime, fără nicio urmă de bilinguitate.

Cît de puternic era spre sudul acestor provinciei romanizarea se poate vedea din numărul remarcabil al inscripțiilor din două localități ca Scupi (Scoplie, Üsküüb, 52 inscripții) și Doclea (Podgorița în Montenegro, 77 inscripții).

In schimb pentru Dalmatia Boeckh înregistrează numai 28 inscripții grecești, și anume 19 din Salona, 5 din insula Issa și 4 din insula Pharos ; iar pentru Moesia Superior nu înregistrează nicio inscripție greacă.

§ 38. Istoricii să obiceiă ca argumentele, pe care să bazează afirmațiile, să le enunțe numai, fără să le dezvolteze. Dacă aceste argumente sunt, ca în majoritatea cazurilor, afirmațiile altor istorici, care de altfel rar se întâmplă să fie contemporană cu faptele, citațiile se fac scurt, fără ca lectorul să fie pus în posibilitate de a ști ce anume spun acele izvoare. Iar dacă argumentele sunt constituite de alte fapte, acestea sunt enunțate ca știute de istoric, pe care lectorul trebuie să-l credă pe cuvînt. Si aşa procedează istoricul cel scrupulos. Lucrul e încurcat și îngăimătat, dar fiindcă fiecare fapt este bazat pe o citătie, macară scurtă, dintr-un izvor, ori pe o înprejurare pe care istoricul spune că o știe, istoriea cutărui istoric devine, de bine de rău, o povestire de lucruri aproximativ adevărate. Adeseori însă istoricul își înaintează afirmațiile fără argumente. Nișă nu citează pe alt careva, de unde va fi căpătat informație, nișă nu pomenește vreun fapt pe care se va fi băzînd, ci povestește pur și simplu, ca o poveste. Procedarea aceasta e primejdioasă din punct de vedere și al lectorului și al autorului. Cetitorul anume vrea să învețe. Invățatura se bazează însă pe probe, care probe provin ori dela propria observație, ori dela inducție, ori de la încrederea în cele spuse de altcineva. Când însă istoricul povestește faptele fără să arăte de unde le știe, cetitorul nu

se încrede și nu le poate întipări în memorie ca pe ceva adevărat, rămîne prin urmare tot așa de neînvățat ca și cum nu le-ar fi cunoscut de fel. Iar istoricul, oricîtă tragere de inimă ar avea de a spune lucruri adevărate, dacă le povestește fără să se controleze pe sine însuș, fără să-și dea lămurit socoteala de unde le știe, poate aluneca în narățiuni fantastice.

§ 39. Cel mai bun cunoșător al istoriei peninsulei balcanice, C. Jireček, în *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, I, pag. 13 spune următoarele : „Inscripțiile, pietrele miliare și monezile orașelor din timpul imperiului ne fac să putem stabili destul de precis limita dintre cele două limbi care aveau stăpînirea în împărațiea romană, între limba latină dela Dunăre și marea adriatică de o parte, și între limba greacă din Macedonia și din regiunile grecizate ale Thraciei pe de altă parte. Această limită coincide în mare parte cu granițile acestor provincii din secolele I-III de dinainte de reformele lui Diocletian. Linia de graniță părăsia marea adriatică la Lissus (Alessio) și urma dintruntijă graniță dintre Dalmatia (mai tîrziu Prevalis) la nord și Macedonia (mai tîrziu Epirus Nova) la sud. Această graniță mergea, la sud de actualui drum care duce dela Scutari la Prizren, spre râsărît și se confunda cu limita dintre Moesia Superior și Macedonia. Acolo locuitorii orașelor dardanice Ulpiana (Lipljan) în actuala Kosovopolje și Scupi (lîngă Scopje) în regiunea cea mai de sus a rîului Axios (Vardar) au lăsat inscripții latinești, în vreme ce apropiatul Stobi [la sud de Köprülü, la vîrsătura Cernei în Vardar] poseda un caracter cu totul grecesc. Mai departe această graniță urma pe acea dintre Moesia Superior și Thracia, așa că Naissus (Niš) și Remesiana (Bela Palanka între Niš și Pirot) aparțineau la domeniul latin, iar Pautalia (Küstendil) și Serdica (Sofia) împreună cu teritoriul dela Pirot aparțineau la domeniul grecesc. Prin urmare provincia de mai tîrziu romană, din secolele IV-VII, Dacia Mediterranea, compusă din bucăți din Thracia și Moesia Superior, cu orașele Serdica, Pautalia, Naissus și Remesiana forma un domeniu bilingv. Dela regiunea dintre Bela Palanka și Pirot se îndrepta limita dintre cele două limbi spre râsărît de-a lungul versantului de nord al muntelui Haemus, de-a lungul graniții între provinciile Moesia Inferior și Thracia, și anume așa fel că

inscripțiile din regiunea dela Vrața și Nicopolis (Nikjup lîngă Trnovo) sunt cele mai multe grecești, iar acele dela malul Dunărei până la gurile acesteia sunt aproape exclusiv latinești. În extremul est granița atingea teritoriile orașelor grecești care se întindeau de-a lungul coastei mării negre până la gurile Dunărei. Domeniul de limbă greacă se întindea până la marele regiună grece și grecizate ale Asiei, domeniul de limbă latină se alipă de regiunile romanizate ale Pannoniei, Noricului, Raetiei și Galliei. Cea mai mare largime o avea domeniul limbii latine pe linia dela granița de nord a Pannoniei până la acea dintre Dardania și Macedonia, dela Carnuntum și Brigetio până la spațiul dintre Scupi și Stobi. Cea mai mică largime o avea acest domeniu la Dunărea de jos, dela Ratiaria (Archer) la vale. Pe vremea cînd au stăpînit Romanii Dacia traiană doimeniul limbii latine a fost mărit cu întinse teritorii de a stînga Dunărei la nord de linia dintre gura Savei și gura Oltului. În afara acestor domenii compacte apar numai sporadic inscripții grecești în domeniul latin și inscripții latine în domeniul grecesc. Coloniile de veterani romani din provinciile grecești, fundate cele mai multe după sfîrșitul războanelor civile, și-au păstrat numai arareori pentru mai multă vreme caracterul lor etnografic. Asemenea colonii au fost mai ales Deultus din timpul lui Vespasian delîngă mlaștinile dela Burgas la marea neagră, o puternică fortăreață de graniță în perioada bizantină contra Bulgarilor, care a fost pustiită de abia în secolul XIV, apoi, în provincia Macedonia, care înainte de reformele lui Diocletian se întindea la vest până la marea adriatică, Philippi la cîmpul de luptă din vremea războiului civil, Cassandrea lîngă Thessalonica, și Byllis lîngă Apollonia în valea de jos a rîului Vojussa, la răsărit de Valona, la actualul sat Gradița. Cel mai bine s-a păstrat elementul roman la Dyrrhachium, unde inscripțiile latinești ajung până în secolul VI. Din cauza multelor relațiilor cu Italia din față Dyrrhachium a fost totdeauna un oraș bilingv; în veacul de mijloc se întîniau în regiunea lui cele trei limbi de atunci ale documentelor, limbile greacă, latină și slavă“.

§ 40. Toate acestea, foarte adevărate, le spune Jirecek bazîndu-se pe argumente trase din inscripții, pietre miliare și monezile orașelor: „Inscripțiile, pietrele miliare și monezile orașelor din timpul imperiului ne fac să putem

Cum, știe numai Jireček, lectorului nu spune nimic. Din cauza aceasta, cu toată autoritatea cea mare a acestui istoric, ar putea cineva să îl facă oarecare întîmpinări, care din discuție făcută de mine până la acest loc s-ar părea îndreptățite. Anume, din *inscripțiile*, dacă nu le citează cineva în bloc, ci le cercetează cu amănunțime, se vede că teritoriul dela Serdica, și în general partea nordvestică a provinciei Thracia, nu era aşa complect grecizat, cum spune Jireček (Vezi mai sus § 39). Dacia Mediterranea nu prezenta aspectul pe care acest autor îl dă, că ar fi fost bilingvă în acel fel că o parte din ea (cea dela Remesiana și Pirot) era cu limbă latină, iar cealaltă parte (cea dela Serdica și Pautalia) era cu limbă greacă. *Din inscripții* reiese alt ceva, anume că partea Daciei mediterrane dela Remesiana și Pirot era cu limbă latinească, iar partea ei dela Serdica și Pautalia era bilingvă. Pentru Deultum (Nu *D-ultus*, vezi C. I. L. III pag. 2084), Cassandrea, Byllis și alte colonizări cu Italici pe teritoriul grecizat al peninsulei balcanice, colonizări care n-au avut nicăi pe departe importanță celor dela Dyrrachium și dela Philippi și prin urmare au putut rezista grecizării încă mai puțină vreme decât aceste din urmă, vezi § 83 No. 2 Nota.

Dintre argumentele pomenite numai de Jireček, *inscr pătii-pietre miliare-monezii*, eu am dezvoltat în acest capitol două, inscripțiile și pietrele miliare, din nefericire în mod necomplect, din cauză că colecția de inscripții și pietre miliare grecești, care mi-a stat la îndămînă, a fost neîndestulătoare. Dar chiar aşa rezultatele căpătate de mine confirmă aproape în totul cele povestite de Jireček și arată că acest istoric, cind a afirmat cele mai sus expuse, a știut ce vorbește, decât numai—conform obiceiului istoricilor—a trecut răpede asupra argumentelor.

CAPITOLUL II.

§ 41. Este evident că pe teritoriul romanizat din răsăritul Europei trebuie căutate originile poporului român. Rădăcinile acestui popor trebuie să le fi formînd popoare anteromane de pe acest teritoriu, care și-a pierdut limba băstinașă și au adoptat pe cea latină. Trebuie să știm, deși, mai înainte de toate ce neamnări de oameni trăiau pe acolo, să există și o popoare română, care să nu

vremea cînd le-aă cucerit. Asupra acestui fapt sîntem destul de bine informaăi prin scriitorî contemporanî, greci și romani. Pe unele din aceste izvoare le însir mai la vale, în cel mai complect mod care mă-a fost posibil, Aceste pu-ťine izvoare, intensiv cercetate, formează baza probelor.

§ 42. Herodotus, ed. Firmin Didot, Paris, 1887, prin C. Müller.

V, 9: „Ce fel de oameni vor fi locuind la nord de această țară [Thracia] nimeni nu poate spune sigur. Se pare numai că dincolo de Istru este o regiune fără capăt de mare și pustie. Atâtă am putut să aflu că dincolo de Istru locuiesc niște oameni numiți Sigynni ($\Sigma\gammaύνναι$), care poartă haine ca ale Medilor. Caii lor se spune că ar fi avînd pe tot corpul păr lung până la cinci degete, că ar fi mici și cîrnî, neapări pentru călărie, dar foarte iuți, dacă-s înhămaăi la cară, pentru aceia locuitorii ar fi mergînd numai cu carale. Țara Sigynnilor se întinde până la Enetii ($\mathcal{E}\nu\tauοί$), care locuiesc la marea Adria. Se mai spune că Sigynni își trag originea din Medi. Cum s-a putut face ca să fie ei coloni de ai Medilor nu pot pricepe, dar cu vremea se pot toate. De altfel la Liguri care locuiesc mai sus de Massilia sigynnae ($\sigma\gammaύνναι$) se numesc crîsmarii, iar Cyprieni numesc syginnae lăncile“.

I, 196: „[Babilonenii] aveau un obicei foarte bun, care am auzit că s-ar fi găsind și la neamul illyr al Enetilor. În fiecare sat anume, odată pe an, pe fete, cîte erau de măritat, le adunaă și le duceaă într-un loc, unde stăteaă prin-prejur bărbaăii. Atunci crainicol punea pe fiecare din ele la vînzare, și anume mai întîi pe cea mai frumoasă, apoi, dupăce o vindea cu preț mare pe aceasta, punea la vînzare pe alta care era după dînsa cea mai frumoasă. Le vindeaă pe fete pentru a fi luate de cumpărători în căsătorie. Si acu, acei dintre Babiloneni care voiau să se însăre și erau bogăti își cumpăraă fetele cele frumoase, întrecîndu-se cu plata unii pe alții. Cei săraci însă nu se uitaă la frumuseă, ci luaă pe fetele cele urîte, primind și bani pe deasupra. Pentru că crainicol, dupăce sfîrșea cu vînzarea celor frumoase, scotea la vînzare pe cea mai urîtă, sau care ar fi fost vreo oloagă, și întreba care-i acela care ar vrea s-o ies cu mai puăine parale, până ce o da aceluia care se mulăamia cu mai puăin. Bani se procuraă din vînzarea celor frumoase, astfel că fetele cele frumoase măritaă

IV, 49: „[Se înșiră dela est spre vest rîurile din peninsula balcanică ce se varsă în Istru] Din vîrfurile muntelui Haemus trei rîuri mari curg spre nord și se varsă în Istru: Atlas (Ἄτλας), Auras (Ἄυρας) și Tibisis (Τίβισις); iar prin Thracia și prin țara Thracilor Crobyzi (Κρόβυζοι) curg Athrys (Αθρύς) și Noes (Νέης) și Artanes (Αρτάνης), și se varsă în Istru; iar din țara Paeonilor și din muntele Rhodope se varsă în el fluviul Skios, care tăe Haemus prin mijloc. Iar din țara Illyrilor curge spre nord rîul Angros, care se varsă în Brongos în cîmpiea Triballilor (εἰς πεδίον τὸ τριβαλλικόν), și Brongos se varsă în Istru, așa că pe amîndoâna aceste rîuri mari le primește Istrul“. Skios (Σκίος) = Isker; Angros (Ἀγγρός) = Morava occidentală, Brongos (Βρόγρος) = Morava orientală.

IX, 42-43: ‘Era un oracol în care se spunea că Illyrii și Encheleii (γρηγορίους... εἰς Ἰλλυρίους τε καὶ τὸν Ἐγχελέων στρατόν) vor peri cînd vor prăda templul dela Delphi, după cum s-a și întîmplat’.

V, 61: „Pe timpul cînd domnia [la Theba] Laodamas, fiul lui Eteocles, Cadmei [= Fenicienii], alungați [din Theba] de Argieni, s au refugiat la Enchelei.“

VII, 185: „Armata de uscat procurată [pentru Xerxes] de Thraci, Paeoni, Eordi, Bottiae, locuitorii din Chalcidica, Brygi, Pieri, Macedoneni, Perrhaebi, Aenianii, Dolopi, Magnetii, Achaei și cîțu locuiesc pe coastele Thraciei, cred că a fost în număr de treizeci de miiriade“. (Θρήνες, Ηλιόνες, Εορδεῖ, Βοττιαῖοι, Λακαδικῶν γένος, Βρύγοι, Πίερες, Μακεδόνες, Περραιβοί, Αινιάνες, Δόλοπες, Μάγνητες, Αχαιοί).

VII, 128, 131: ‘Ostirea Persilor a trecut prin munții Macedoniei în țara Perrhaebilor?’

VII, 131-132: „Crainicii care fusese trimesți în Grecia ca să ceară pămînt s-aு intors, unila fără, alții aducînd pămînt și apă. Popoarele care aü dat pămînt și apă Persilor aü fost Thessali, Dolopii, Aenianii, Perrhaebii, Locrii, Magnetii, Malieii, Achaeii Phthieti, Thebani și ceilalți Boeotii afară de Thespiei și Plataeei“. Θεσσαλοί, Δόλοπες, Αινιάνες, Περραιβοί, Λοκροί, Μάγνητες, Μηλιέες, Αγαιοί οἱ Φθιηταί, Θηβαῖοι, Βοιωτοί, Θεσπιέες, Πλαταιέες.

VII, 173: „Maෂ este un drum, pe unde poate să treacă cineva în Thessalia, anume peste munții Macedoniei și prin țara Perrhaebilor pela orașul Gonnos. Pe acolo a și trecut

V, 12-16: „I s-a întîmplat lui Darius să vadă un lucru, care l-a împins să ordoane lui Megabazus să supună pe Paeoni și să-i strâmute din Europa în Asia. Pigres anume și Mantyas (Μαγτυάς, Mavtyás), doி Paeoni, dupăce a trecut Darius în Asia, dorind să capete tiraniea asupra Paeonilor, aෂ venit la Sardes și aෂ adus cu dînsii pe o soră a lor, fimee mare la statură și frumoasă. Păzind vremea cînd Darius sedea în public într-o suburbie a orașului, aෂ îmbrăcat pe sora lor cu ce-aෂ avut mai bun și aෂ trimes-o să aducă apă. Fimeea purta vasul de apă pe cap, ducea cu un braț un cal după dînsa și torcea totodată în. Cum trecea fimeea pelingă Darius, a atras atenția acestuia, pentrucă ce făcea ea era ceva neobișnuit și la Perși și la Lydî și la oricare alt popor din Asia. Devenind curios regle, a trimes pe cîțiva din garzi lui să vadă ce are să facă fimeea cu calul. Si aşa garzi s-aෂ pus s-o urmărească. Iar fimeea, dacă a ajuns la rîu, a adaptat calul și dupăce l-a adaptat și-a umplut vasul cu apă și s-a întors pe acelaș drum, ducînd apa pe cap, trăgînd cu un braț calul după dînsa și învîrtind fusul. S-a mirat atunci Darius și de cîte a văzut el însuș și de cîte a aflat de la cercetaș și a poruncit să aducă fimeea înaintea lui. Dacă au adus-o, s-aෂ înfășosat și frații ei, care erau pe acolo pe aproape, ca să vadă ce are să se întîmple. A întrebat atunci Darius că de unde-i fimeea de loc, iar tinerii aෂ răspuns că-s Paeoni și că fimeea-i sora lor. Iar a întrebat regele că ce oameni sunt aceia Paeoni, unde locuesc, și că ce caută ei de aෂ venit la Sardes. Ei aෂ răspuns că au venit ca să se deje regelui, că Paeonia e o țară delingă rîul Strymon și că Strymon nu-i departe de Hellespont, aෂ mai spus apoi că Paeoni sunt coloni de ai Teucrilor dela Troia. Dupăce aෂ spus ei acestea, l-a întrebat regele dacă toate fimeile sunt pe acolo tot aşa de harnice, și ei aෂ răspuns îndată că da, căci doar pentru asta și pusese ei treaba la cale. Atunci a scris Darius lui Megabazus, pe care-l lăsase în fruntea oștirii din Thracia, cu poruncă să strâmute pe Paeoni din locurile lor și să-i aducă la dînsul cu fimei cu copii cu tot. Îndată a plecat un călăret cu porunca la Hellespont și trecînd Hellespontul a dat-o lui Megabazus. Acesta, dupăce a cetit ordinul, a luat călăuzi din Thracia și a plecat cu oștirea asupra Paeonilor. Paeoni, aflînd că Persii aෂ purces contra lor, s-au adunat și aෂ plecat și ei cu oștirea spre mare, socotind că

dinspre părțile acelea vor să li năvălească Perșii în țară. Și Paeonii erau astfel gata să respingă oștirea lui Megabazus. Perșii însă, aflind că Paeonii păzesc năvala în țara lor din părțile despre mare, au luat călăuzi și au apucat prin părțile de sus ale țării, au năvălit în orașele goale de bărbați și le-au ocupat fără nicio greutate. Atunci Paeonii, dacă au aflat că li s-au luat orașele, s-au înprăștiat îndată, s-au întors fiecare pela casele lor și s-au predat Perșilor. În acest chip dintre Paeoni Siropaeonii (*Σιροπαιονες*) și Paeoplii (*Παεοπλι*) și ciți locuiau până la lacul Prasias (*Πρασις*) au fost rădicați din locurile lor și duși în Asia. Acei însă depe lîngă muntele Pangaios și Doberii (*Δόβηρες*) și Agrianii (*Αγριανες*) și Odomantii (*Οδομάντει*) și cei depe lîngă lacul Prasias, acela n-au fost supuși de Megabazus, care s-a încercat însă chiar pe cei care trăesc în lac să-i supună. Aceștia locuiesc astfel în mijlocul lacului și așezat pe șarampoi un podis, dela care până la țărm conduce o punte îngustă. Șarampoii mai înainte vreme era obiceiul să-i așeze locuitorii toți în comun. După aceia însă au făcut obiceiul să-i așeze, aducîndu-i din muntele Orbelos (*Ορβηλος*, Perim), fiecare barbat de fiecare fimee a lui cîte trei, iar fimei are fiecare o mulțime. Chipul lor de a trăi este urmatorul. Pe podis au cîte o colibă în care locuiesc, iar coliba are în partea de jos o ușă care se deschide spre lac. Pe copii îi țin legăți cu funii, ca să nu cadă în apă. Cailor și boilor li dau pești să mînince. Iar pești sunt așa de mulți, că dacă dau oameni la o parte ușa cea de jos și coboară cu o frîngchie un coș în balta, nu după multă vreme îl scot plin de pește. Peștii sunt de două feluri, unu fel îi zic papraces (*πάρπαξες*), iar celuilalt fel tilones (*τίλωνες*).“

VII, 113: „[Xerxes], dupăce a trecut pela popoarele dela nord de Pangaios, pela Paeoni anume, pela Doberi și Paeopli, s-a îndreptat spre apus, pânăce a ajuns la rîul Strymon și la orașul Eion.“

VII, 124: „Xerxes cu oștirea de uscat a plecat dela Acanthus și a apucat drumul prin părțile dinuntru, voind să ajungă la Therma. A mers prin Paeonia și prin Crestonia până la rîul Echedorus (*Εχεδωρος*).“

V, 1: „Perșii pe care i-a lăsat în Europa Darius sub conducerea lui Megabazus mai întîi dintre Hellespontieni au supus pe Perinthii, care nu voiau să se plece lui Darius. Mai înainte de aceasta Perinthii suferise rău și din partea

Paeonilor. Paeoniă delă Strymon anume primise dela un oracol știrea să plece cu războliu contra Perinthilor și dacă lă-or ești înpotriva Perinthii și î-or chemă în strigătele lor pe nume, să-i atace, iar dacă nu î-or chemă, să nu-i atace. Perinthii au eşit înaintea Paeonilor în suburbii orașului, unde s-a provocat la o luptă singulară triplă, aşa că un om să se lupte cu un om, un cal cu un cal și un cîne cu un cîne. În două din aceste lupte au învins Perinthii și au început de bucurie să cînte un paean. Atunci lă-a venit în minte Paeonilor că acesta trebuie să fie oracolul și au început să-și spună unul altuia: „Ia acum ni s-a împlinit oracolul, acum a venit vremea să lucrăm.” Si pecind cîntău paeanul Perinthii, lă-a atacat Paeoniă și lă-a învins cu totul, aşa că numai puțini Perinthi au scăpat din luptă.“

V, 98: „Aristagoras [dela Milet], ca să facă în ciuda lui Darius, a trimes un om în Phrygia la Paeoniă aceia care fusese duș captivă delă Strymon de Megabazus și care trăiau de o parte într-un loc și într-un sat din Phrygia. Dacă a ajuns la Paeoni, omul le vorbi astfel: «Paeonilor, m-a trimes Aristagoras, tiranul Miletului, ca să vă spun cum puteți scăpa de aici, dacă vreți să ascultați. Anume, toată Ionia să răzvrătit contra regelui, aşa că acu-i ocazia să scăpați înapoia la țara voastră. N-aveți să vă îngrijiți decât cum să ajungeți până la mare, că dela mare încolo-i treaba noastră.» Cum au auzit aşa Paeoni, au și fugit cu copiii și cu familiile la mare, numai cîțiva dintr-inșii s-au temut și au rămas pe loc. După ce au ajuns la mare Paeoni, au trecut de acolo la Chios. Pe cînd erau deja în Chios, călăreți persani în mare număr venise după dinșii în Asia, care, dacă n-au putut prinde pe Paeoni, lă-a trimes veste la Chios să se întoarcă îndărăt. Paeoniă însă nu s-a lăsat înduplaeați, ci dela Chios lă-a transportat Chienii la Lesbos, iar Lesbienii lă-a dus la Doriscos și de acolo s-a dus Paeoniă pe jos în Paeonia“.

V, 2-8: „După ce a supus Perinthus, Megabazus și-a dus știrea prin Thracia și a adus sub stăpinirea regelui toate orașele și toate popoarele din această țară, pentru că aşa i se poruncise de Darius, să supună Thracia. Neamul Thracilor este, după acel al Indienilor, cel mai mare din toate. Dacă ar avea un singur domnitor și ar fi uniți între dinșii, ar fi neînvinși și, după cum cred eu, cu mult cel mai puternic dintre toate popoarele. Dar aceasta e greu. e cu

neputință să se întâmpile vreodată la dinșjă, pentru aceia și slabii. Numiri poartă diferite, după regiuni, obiceiuri însă aă aceleaș toți, afară de Geți (Γέται) și de Trausi (Τραυσοί) și de acei care trăesc mai sus de Crestonaei (Κρηστωναῖς). Dintre acestiia, obiceiurile Geților, care se cred nemuritori, le-am spus. Trausii în celealte privință toate trăesc ca și ceilalți Thraci, numai în privința noilor născuți și a oamenilor cind mor aă obiceiul următor. În jurul noului născut se adună neamurile și-l jelesc, pentru năcazurile cele multe și mari prin care va trebui să treacă din momentul cind s-a născut, însirind toate suferințile omenești. Pe cel răposat însă îl îngroapă glumind și veselindu-se, pomenind de cîte rele a scăpat și în ce fericire se găsește acuma. Iar cei care locuiesc mai sus de Crestonaei aă obiceiul acesta. Fiecare are mai multe fime. Cind moare careva dintr-însi, mare discuție se începe printre femei și printre prietenii răposatului asupra acestui lucru, anume care dintre ele fuisse mai dragă barbatului, iar aceia care se hotărăște că a avut această onoare este lăudată și de barbați și de femei, apoi ucisă la mormînt de ruda ei cea mai de aproape și îngropată împreună cu barbatuso. Femeile celealte socot aceasta ca o mare nenorocire pentru ele, pentrucă e cea mai mare batjocură ce li se poate face. În ce privește pe ceilalți Thraci, ei aă următoarele obiceiuri. Iși vînd copiii, ca să fie duș prin țări străine. Pe fete nu le păzesc, ci le lasă să aibă relații cu care barbați vor, pe femeile mariate însă le păzesc cu strășnicie, și soțiiile și le cumpără dela părinți cu preț mare. A fi tatuat este un semn de nobleță, a nu fi tatuat înseamnă a fi de neam prost. A nu face nimic treabă se consideră ca cel mai frumos și mai de cinsti lucru, iar a lucra pămîntul este cea mai mare necinste. Cea mai de laudă viață este să trăiască cineva din războiu și din pradă. Zei aă trei, pe Marte, pe Bacchus și pe Diana. Regii lor însă, cu deosebire de ceilalți cetăteni, se închină mai ales lui Mercur, se jură numai în numele lui și susțin că-și trag neamul dela dînsul. Înmormîntarea are loc la cei bogăți în chipul următor. Expun mortul în timp de trei zile, sacrifică tot felul de victime și, dupăce-l bocesc întîi, ospătează, apoi ori îl ard ori îl îngroapă în pămînt. Dupăce ridică o movilă de pămînt deasupra mormîntului, fac lupte de intrigaoro de tot felul. La capăt recompoză de mormînt

se daă învingătorilor. Și aşa se face înmormântarea la Thraci“.

IV, 74: „In țara aceasta [Scythia] crește cînepa, care samănă foarte mult cu inul, fără numai că e mult mai groasă și mai mare decât inul. Crește și singură și sămânătoare cu cele din în făcute, aşa că cine nu cunoaște cînepa cu deamărtinul nici nu poate deosebi dacă-s de cînepă ori de in; iar cine n-a văzut cînepă vreodată are să credă că-s de in“.

VII, 110-111: „Neamurile thrace prin țara cărora și-a dus Xerxes oștirea aă fost acestea: Paetii, Ciconii, Bistonii, Sapaeii, Dersaeii, Edonii, Satrii (Παῖτοι, Κίκονες, Βιστονες, Σαπαιοι, Δερσαιοι, Ἐδωνοι, Σάτραι). Dintre aceștiia acel care locuiesc la mare aă urmat pe rege cu corăbiile, iar acel care locuiesc în părțile dinuntru ale țării, toti afară de Satri, aă fost siliști să-i urmeze pe jos. Satrii însă, după cît știm, n-au fost supuși niciodată cuiva, ci singuri dintre Thraci aă rămas totdeauna liberi până în zilele mele. Trăesc pe niște munți înalți, acoperiți cu codri de tot felul și cu omăt, și la războiu să sint aprigii. Ei sint acel care aă oracolul lui Bacchus. Oracolul acesta se găsește pe cel mai înalt munte, și acel dintre Satri care profetizează în templu săint Bessii (Βεσσαι). Oracolele săint date de o fimee, ca și la Delphi, și nu sint mai cu meșteșug alcătuite decât cele dela Delphi“.

VII, 112: „Muntele Pangaeon e mare și înalt, în care săint mine de aur și de argint exploataate de Pieri, de Odonanți și mai ales de Satri“.

VIII, 115-116: „Xerxes, dacă a lăsat pe Mardonius în Thessalia, a plecat în grabă spre Hellespont și după patruzeci și cinci de zile a ajuns la trecătoare, ducind cu dinsul mai de fel oștire. Ostașii pe drum, oriunde ajungeau și la orice fel de oameni, răpiau ce fruct al cîmpului găsiau și mîncau, și dacă nu găsiau cereale, mîncau iarba depe pămînt, și jupiau scoarța și luană frunzele depe copaci și le mîncau, și depe pomii și depe copaci sălbatici, nu lăsau nimic. Aă mai dat apoi peste dînsii ciuma și disenterie, de periau pe drumuri. Pe cei bolnavi iă lăsa Xerxes prin orașele pe unde ajungea cu însărcinarea să-i îngrijească și să-i hrânească, aşa în Thessalia și în Siris din Paeonia și în Macedonia. Aici [în Macedonia] n-a mai găsit la întoarcere Xerxes carul lui Jupiter, pe care-l lăsase cînd mergea asu-

pră Greciei, pentru că Paeoniă îl dăduse Thracilor, și cînd lă-a cerut Xerxes să-i dea carul, i-a spus că pecînd îepele pășteauă aŭ fost răpite de Thracii care trăesc pelîngă izvoarele Strymonului. Tot aici regele Bisaltilor și al Crestonilor, un Thrac, a făcut un lucru strășnic. Acesta anume declarase că de bună voie n-are să robească lui Xerxes și s-a retras sus pe muntele Rhodope, iar feciorilor lui lă-a poruncit să nu ia parte la expediția contra Greciei. El însă, ori că a nesocotit vorbele tatăluī lor, ori că lă-a împins dorința de a videa războiuī, aŭ plecat la războiuī împreună cu Perși. Cînd s-aă întors însă acasă, teferi cu toții, sese la număr, tată lor lă-a scos ochiī pentru această vină și această răsplată aă căpătat-o".

II, 103: „[Sesostris] a trecut din Asia în Europa și a supus pe Scyti și pe Thraci. Aceștia aă fost cei din urmă, mi se pare, până la care a ajuns oștirea egipteană, căci în țara lor se mai văd coloane aşezate, mai departe însă nu“.

IX, 89: „[Artabazus cu o parte din oștirea persană, dupăce a scăpat dela Plataea,] și-a dus oastea în grabă prin Thessalia și Macedonia deadreptul în Thracia, tăind drumul prin părțile dinuntru ale țării, și a ajuns la Bizant, dupăce a lăsat în drum o mulțime de ai săi, ori uciși de Thraci ori periți de foame și de osteneală“.

IV, 93-96: „Mai înainte de a ajunge la Istru [Darius] a supus pe Geti (*Γέται*), care se cred nemuritori. Pentru că Thracii dela Salmidessus și acei care locuiesc mai sus de Apollonia și de Mesambria, care Thraci se numesc Seyrniadi și Nipsaei (*Σευρνιαδαι*, *Νιψαιοι*), aceia s-aă supus lui Darius fără luptă; Getii însă, care dintre Thraci sunt cei mai vredniči și cei mai drepti, aă căutat să se împotrivească, dar aă fost și ei robiți îndată. Despre nemurire ei spun următoarele. El cred anume că nu mor, ci că dacă aă răposat se duc la zeul Zalmoxis (*Ζάλμοξις*), pe care unii dintr-înșii îl numesc Gebeleizis (*Γεβελεῖζις*). La fiecare cinci ani trag la sorti pe unul dintr-înșii și-l trimet sol la Zalmoxis, însărcinîndu-l să arăte acestuia păsurile lor dela fiecare dată. Pe sol îl trimet în chipul următor. Unila se aşeză și țin trei lânci, iar alții apucă de mîni și de picioare pe cel pe care vor să-l trimeată la Zalmoxis și-l zvîrl în sus ca să cadă deasupra lâncilor. Dacă moare pătruns de acestea, ei cred că zeul li-i favorabil; dacă nu moare, ei aruncă vina asupra solului, spunînd că-i

om rău, și dacă aș dat vina pe dinsul, trimet pe altul în locul lui. Cele ce trebuie să spună lui Zalmoxis ei le însiră solului fiind încă acesta în viață. Tot Thracii aceștila, cind tună și fulgeră, aruncă săgeți spre cer și amenință pe dum nezeu, pentru că ei cred că nu este alt dumnezeu afară de al lor. Dupăcum însă am aflat dela Grecii care trăesc la Hellespont și la Pont, acest Zalmoxis a fost om, sclav la Samos, și anume sclav al lui Pythagoras, fiul lui Mnesarchus. Dupăce s-a liberat, a făcut avere mare și s-a întors acasă. Și fiindcă Thracii ducea în viață proastă și incultă, acest Zalmoxis, știitor cum era de chipul de a trăi ionian și de obiceiuri mai delicate decât cele ale Thracilor, deoarece trăise printre Greci și încă pelângă unul din cei mai distinși înțelepți ai Grecilor, pelângă Pythagoras, și-a făcut o odaie, în care primia și ospăta pe fruntași concetașenilor săi și-i învăța că nici el nici oaspeți lui și nici urmași acestora nu vor muri, ci vor merge într-un loc unde vor trăi veșnic și vor avea toate bunătățile. În odaea aceia, în care facea și spunea cele expuse mai sus, el a pus să-i facă o subterană. Indată ce a fost gata subterana, el s-a făcut nevăzut dintre Thraci, să scoboră în subterană și a trăit acolo trei ani, iar Thracii îl regretau și-l jelău că pe un mort. În al patrulea an însă iar să arătat printre dinsă și aşa să încredească Thracii că cele ce spunea Zalmoxis erau adevărate. Așa spun că ar fi făcut Zalmoxis. Ești despre acestea și despre subterană nici nu zic că n-a fost, nici nu cred tare că ar fi fost, bănuesc numai că Zalmoxis acesta trebuie să fi trăit cu mulți ani înainte de Pythagoras. Dar ori că va fi fost om Zalmoxis, ori că va fi el vreun zeu pămîntean al Geților, treaba lui. Geții dar, care au obiceiurile spuse, dacă așa fost supuși de Perși, aș urmat și ei oștirea ceialaltă“.

I, 28 : „În timpul următor [Croesus] a supus aproape toate popoarele care locuiesc dincoace de fluviul Halys, căci, cu excepție de Cilici și de Lycieni, pe toți ceilalți îl avea sub stăpînirea sa Croesus, anume pe Phrygi (Φρύγες), Mysi (Μυσοί), Mariandyni (Μαριανδύνοι), Chalybi, Paphlagoni, Thraci Thyni (Θυνοί), și Bithyni (Βιθυνοί), Cari (Κάρης), Ionă, Doră, Aeoli, Pamphyli“.

VII, 115 : „Dela Strymon, de unde a plecat oștirea [Perșilor], spre apus este țărmul mării unde se găsește orașul grec Argilos, pelângă care a trecut oștirea. Regiunea aceasta

IV, 92 : „De acolo [dela rîul Tearus = Simerdere] plecind Darius a ajuns la alt rîu, numit Artiscus [=Dekedere ?], care curge prin țara Odrysilor (Ὀδρυσαῖς).“

V, 92. : „La Corintieni era odată oligarhie, și aşa numiții Bacchiadi guvernau orașul și nu se căsătoriau decât între dinșii. Unul dintre dinșii, Amphion, avea o fată schioapă, numită Labda, și fiindcă nimeni dintre Bacchiadi nu voia să lea de soție, a luat-o Eetion, fiul lui Echecrates (Ἐκτίων, Ἐγενόρχης), de loc din satul Petra, de neam însă Lapith și Caen (Λαπίθης τε Καινῆς).“

VII, 20: „Înainte de timpurile troiane Mysii (Μυσοί) și Teucrii au trecut bosporul în Europa și au supus pe totul Thraci, au ajuns până la marea Ionică, iar spre miazazi au pătruns până la rîul Peneius.“

I, 171: „In orașul Mylasa Carii au un tempiu vechiu al lui Jupiter carianul, împreună cu Mysii și cu Lydi, ca unii ce sunt de același neam cu Carii, căci spun că Lydus și Mysus au fost frații lui Carus“.

III, 90 : „De Mysii, Lydi, Lasoni, Cabali, Hygennei se plățiau lui Darius] cinci sute de talanți: aceasta era a două provincie. De Hellespontii, cei din dreapta, cum intră în strimtoare, și de Phrygieni, de Thraci din Asia, de Paphlagoni, de Mariandyni, de Syri trei sute și zece de talanți: aceasta era a treia provincie“.

VII, 42: „Oștirea [lui Xerxes] a mers din Lydia la rîul Caicus și în Mysia“.

VII, 74-75: „[In oștirea lui Xerxes] Mysii purtau pe cap căști indigene, scuturi mici și lânci arse la vîrf. Sunt coloni de ai Lydilor, și dela muntele Olymp poartă numele de Olympieni. Thraci [din Asia] aveau pe cap piele de vulpe, pe corp tunici și peste tunici mantale cu înflorituri, în picioare și la pulpe încălțări de piele de cerb, apozi lânci scurte, scuturi mici și pumnale. Thraci aceștia, după ce au trecut în Asia, să au numit Bithyni; mai înainte vreme, spun ei, se numiau Strymoni, pentru că locuiau la Strymon, de unde au fost alungați, se zice, de Teucri și Mysi“.

VI, 45 : „Pecind Mardonius cu oștirea de uscat făărăise în Macedonia, l-a ucis atacat în timpul noptii Thraci Bitygi (Βιτγοί) și au ucis mulți din Perși și au rănit pe însuși Mardonius. Cu toate acestea n-a scăpat să nu fie și ei robiți de Perși, căci n-a plecat Mardonius din locurile acelea până

ce nu i-a supus și pe dinșii. Mardonius însă, după ce i-a supus, s-a întors cu oștirea îndărât, pentru că cu oștirea de uscat suferise pierderi din partea Brygilor, iar flota suferise mult la muntele Athos“.

VII, 73: „Phrygil (Φρύγες), după cum spun Macedonenii, se numiau Brigi (Βρίγες) câtă vreme au locuit în Europa în preună cu Macedonenii, apoi s-au mutat în Asia și odată cu schimbarea locului și-au schimbat și numele în Phrygi. Armenii (Αρμένιοι) erau înarmați ca și Phrygii, pentru că s-au colonizat de aici Phrygilor“.

VI, 34, 36: „Chersonesul îl aveau Thracii Dolonci (Δόλογχοι). Aceștia, apăsați cu războiul din partea Apsinthalilor (Αψινθιοι), au trimis pe regii lor la Delphi, să consulte oracolul... Miltiades, fiul lui Cypselos, a închis istmul Chersonesului cu un zid dela orașul Cardia până la orașul Pactya, ca să nu poată năvăli Apsinthalii și să devasteze țara“.

§ 43. Polybius, ed. Firmin Didot, Paris, 1880.

II, 2-4: ‘Agron (Ἄγρων), regele Illyrilor, fiul lui Pleuratos (Πλευράτος), cel mai puternic dintre toți regii pe care-i mai avuseseră Illyrii până atunci, contemporan cu Demetrios II al Macedoniei [239-229 a. Chr.], a fost indemnătat cu banii de acest din urmă să dea ajutor orașului din Acarnania Medion împotriva Etolilor. Agron trimite cinci mii de Illyrii în ajutorul acelui oraș care era asediat de Etoi. Illyrii bat complet pe Etoi, dela care ieșă multă pradă. Agron de bucurie se îmbată așa de tare, încât se îmbolnăvește și moare. În domnie îi succede soția sa Teuta (Τεύτη).’

II, 4-12: ‘Teuta, având ca comandant al oștirilor pe cumnatul său Scerdilaidas (Σκερδιλαΐδας), trimite flota să prade coastele Greciei continentale și insulele grecești și să facă piraterie pe marea adriatică și marea ionică. Între alții au fost prădați, uciși și duși în captivitate și negustori romani. Romanii au trimis solii la Teuta pe C. Coruncanus și L. Coruncanus, ca să se plângă și să ceară satisfacere. Teuta răspunde cu mîndrie, și pe unul, pe cel mai tînăr, dintre solii, care-i făcuse reginei o replică îndrăzneață, a pus să-l omoare pe drum la întoarcere. Consulii Cn. Fulvius și A. Postumius [anul Romei 525, a. Chr. 229] debarcă oștire la Epidamnos [Dyrrachium], pe care tocmai îl asediase Illyrii, și despresură această cetate. Illyrii apucă fuga. Romanii pă-

Lă-aă venit atunci delegații dela mai multe neamuri illyre, între care dela Parthini și Atintani (τῶν Παρθενῶν, τῶν Ἀτίντων), care s-aă supus Romanilor. Aceștia plecară apoi la Issa ('Ισσα, insula Lissa), care și ea era asediată de Illyrii de sub stăpinirea reginei Teuta. La sosirea Romanilor Illyrii părăsesc asediul și se retrag. Issaeii ('Ισσαιοι) se supun Romanilor. Pecind Romanii plutesc cu flota pe lîngă coastele Illyriei, supun cu forță mai multe cetăți illyre, între altele Nutria (Νοτρίς). Dintre Illyrii care asediase Issa Pharii (οἱ ἐν τῇ Φάρῳ, insula Lesina) au rămas la locurile lor nevătămați pentru hatîrul lui Demetrios dela Pharos, fost general al reginei Teuta și care trecuse de partea Romanilor, ceilalți au fugit la Arbon ('Αρβων). Teuta cu puțini a scăpat la Rhizon ('Ρίζων, actualul Risano). O parte din oștirea romană a erat în Illyria. În primăvară Teuta a trimes delegați la Roma și a încheiat pace cu următoarele condiții: „Să plătească tributul ce i se va impune, să lese în stăpinirea Romanilor toată Illyria, afară de cîteva locuri, și să nu navegheze dincolo de Lissos mai mult decît cu două corăbi.“ Insula Pharos și locurile depe continent luate dela regina Teuta Romanii le-aă dat spre guvernare lui Demetrios Pharios.⁹

IV, 16: ‘Scerdilaidas și Demetrios Pharius cu o flotă de 90 corăbi pradă coastele Greciei și cicladele, contra celor stipulate în tractatul cu Romanii, că nu vor trece dincolo de Lissus cu mai multe corăbi decît două.’

IV, 29: ‘Philippos [Philippos V, regele Macedoniai, a. Chr. 220-179] se înțelege cu Scerdilaidas ca acesta să-i dea ajutor în războiul pe care-l proiecta contra Etolilor. Scerdilaidas cade la înțelegere cu atît mai ușor, cu cît mai înainte de acestea fusese înșelat de Eтолi, care-i făgăduise o parte din pradă, dacă li va da ajutor contra Acheilor, și nu se ținuse de cuvint.’

IV, 55: ‘Philippos trimete Cretanilor în ajutor 400 de Illyrii sub conducerea lui Plator (Πλάτωρ).’

V, 3-4: ‘Philippos scrie lui Scerdilaidas să-i trimeată trupe în ajutor, cind era să plece cu războiu contra Eleilor. Scerdilaidas trimete numai 15 corăbi și se scuzează că nu poate da mai mult ajutor „din cauza răscoalei și turburărilor provocate din partea a diferiți regișori (ἄνδρες) din Illyria.“’

V, 95: ‘Scerdilaidas trimete 15 corăbi să pradă coas-

III, 18-19 : „Cam pe vremea aceia [cînd Hannibal a-sedia Saguntul] Demetrios [Pharios] a trimes o garnizoană la Dimalos cu cele trebuitoare pentru dînsa, iar celealte orașe, dupăce a ucis în ele pe cei care-i făceaū opoziție, le-a dat spre guvernare la partizanî de aî săi, și alegind dintre supuși pe cei mai voiniici în număr de șese mij, i-a așezat în Pharos. Consulul roman [L. Aemilius, a Chr, 218], dupăce a ajuns cu legiuñile în Illyric și a aflat că dușmanul are mare incredere în tăriea cetăñii Dimalos și în pregătirile ce făcuse intr-însa, astfel că se credea imposibilă de luat, a hotărît să atace mai întîi de toate această cetate și să vîre astfel spaima în inimici. Înbărbătind, deçi, pe tribunî și pe centurionî, a ordonat să se apropie în diferite puncte mașinile de războiu și a început atacul. În timp de șepte zile a luat cetatea și cu aceasta atît de mult a vîrit spaima în vrâjmañi, încit fără întîrziere aû început să sosească din toate părñile și să se predee Romanilor. Consulul i-a luat în stăpinire cu cuvenitele tractate și apoi a plutit la Pharos, asupraî lu Demetrios însuñ. Informîndu-se însă că orașul are o așezare tare și că are în el o numeroasă oștire aleasă, bine pregătită și prevăzută cu cele trebuitoare, se temea că asediul să nu fie greu și să nu dureze prea multă vreme. Pentru aceia s-a servit de stratagema următoare. În timpul nopñii a abordat la insulă cu toată oștirea, a debarcat cea mai mare parte dintr-însa în niște văi ȝaduroase, iar el cu douăzeci de nave, dacă s-a făcut ziua, a plutit la iveală spre portul cel mai apropiat de oraș. Demetrios și aî lui, cînd aû văzut năvile, cu dispreñ pentru numărul lor cel mic s-aû răpezit din oraș la port, ca să împiedece debarcarea dușmanului. O luptă crîncenă s-a încins și aû început tot mai mulñi să a-lerge din oraș în ajutor, până ce aû venit cu toñi. Atunci Romaniî cei care debarcase în timpul nopñii, viind prin locuri ascunse, aû intrat și ei în acțiune, și anume aû ocupat un deal întărît care se afla între oraș și port și aû interceptat astfel intoarcerea la oraș a inimicului. Cînd a văzut Demetrios ce s-a întîmplat, s-a lăsat de a mai împiedeca debarcarea, și adunîndu-și oștirea și îmbărbătind-o s-a îndreptat în ordine de bătălie asupra celor care ocupase dealul. Romaniî pe de altă parte, dacă aû văzut și ei venind asupra lor oștirea Illyrilor îñîrâtă pentru luptă temeñnică, aû păsit în contra ei cu cea mai mare violenñă, învremecî acei care debar-

case din corăbi îatacău pe Illyri dela spate, astfel că mare învălmășag și turburare s-a produs în oastea Illyrilor. Pentru aceia, hărțuită și din față și depe la spate, oștirea lui Demetrios a apucat la urmă fuga. Unița aă fugit în oraș, cei mai mulți s-aă imprăștiat pe drumuri neumbrate prin insulă. Demetrios însuș s-a dus la niște corăbi pe care le ținea gata pentru orice întâmplare, tărmurite într-un loc ascuns oarecare, și suindu-se în ele a plecat noaptea și a ajuns ca prin minune la regele Philippos, pe lîngă care a trăit restul vieții. Consulul roman Aemilius a luat îndată fără greutate orașul Pharos și l-a dărîmat, a supus restul Illyriei, căreia î-a dat aşzămintele ce a găsit el de cuviință, iar spre sfîrșitul verii s-a întors la Roma, unde a intrat în triumf cu toată gloria.⁴⁴

V, 108: ‘Philippos, întors din Grecia [îndată după victoria lui Hannibal dela lacul Trasymenus, a. Chr. 217], află că Scerdilaidas prădase orașul din Pelagonia Pissaeum (Πισσαῖον), ocupase orașele din Dassaretis (τῆς Δασσαρέτεως πόλεις), și-si a-trăsesecu făgădueli orașele foebatide (φοιβάτειδας, variantă φιβάτειδας, lipsește la Strabo și Ptolemeu) Antipatria (Ἀντιπάτρια, lipsește la Strabo și Ptolemeu), Chrysondion (Χρυσονδύων, lipsește la Strabo și Ptolemeu) și Gertus (Γερτοῦντα acuzativ, variantă Γεροῦντα, lipsește la Strabo și Ptolemeu). Philippos pleacă cu oștirea, reia acele localități, și „ocupă în Dassaretis Creonion (Κρεώνιον) și Gerus (Γεροῦντα acuzativ); din cele depe lîngă lacul Lychnidia (περὶ τὴν Λυχνίδεαν λίμνην, lacul dela Ochrida) Euchelanes, Ceraix, Sation, Boioi (Εγχελάνας, Κέρανα, Σατίων, Βοιούς); din țara Calicoinilor (Καλικοίνιον) Bantia (Βαντίαν); iar din ale aşa numițiloii Píssantini (Πισσαντίνων) Orgyson (“Οργυσόν) Pe vremea aceia Romanii aveau consuli pe C. Terentius și L. Aemilius [a. Chr. 216].⁴⁵

V, 110: ‘Scerdilaidas cere ajutor dela Romanii contra lui Philippos, în anul bătăliei dela Cannae [a. Chr. 216].⁴⁶

XVIII, 30: ‘T. Quintius dă lui Pleuratos (Πλευράτος), fiul lui Scerdilaidas, orașele illyrice (οὖσας Ἰλλυρίδας) Lychnis și Parthos, care fusese stăpînite de Philippos [a. Chr. 196].⁴⁷

XXI, 9: ‘Pleuratos fusese un regișor mic (ξεξέλαφρον χαῖ τῶν τυγχντων δυναστῶν), pe care Romanii l-aă facut prin protecțiea lor să devină un rege de importanță (βασιλεὺς ἐμπολογουμένως). Așa seria P. Cornelius Scipio lui Prusias regele Bitiniei, care se temea să nu desființeze Romanii pe regii din Asia.⁴⁸

XXII, 4 : „Pe Pleuratos, care n-a avut niciu merit altul decât că v-a păstrat credința, l-ați făcut cel mai mare dintre regișorii din Illyria.“ Așa spunea Eumenes, regele Pergamului [Eumenes II a. Chr. 197-159], în discursul său către senatul roman.³

XXVIII, 8-9 : „Perseus [cel din urmă rege al Mace-
doniei a. Chr. 179-168] trimete deputați la Genthios (fiul lu-
Scerdilaidas) pe Illyrul Pleuratos, care era fugar la dînsul,
și pe Adaesus din Beroea, ca să-l îndemne să lege prietenie
și alianță de arme cu Macedonenii. Aceștia, după ce au trecut
peste muntele Scardus [=Şar] prin aşa numitul pustiū al
Illyriei, prin acea regiune adeca pe care nu cu mult înainte
Macedonenii înapoi o devastase și o pustiise de locuitorii,
ca să îngreueze trecerea Dardanilor în Illyria, au ajuns
cu multă greutate la Scorda [=Şodra], unde aflind că
Genthios se găsia la Lissos, au trimis după el să-l anunțe.
Genthios i-a chemat îndată la dînsul, unde și-au dat soliea.
Genthios ar fi vrut să se alieze cu Perseus, dar, pentru a
nu adera chiar de odată la cererile deputaților, a pretextat
că nu-i pregătit de războiu și că nu poate fără bani să între
în luptă contra Romanilor. Cu acest răspuns se întoarse
Adaesus la Perseus. Regele venise atunci la Stubera și-și re-
făcea armata așteptind întoarcerea lui Pleuratos. După ce
s-a întors și acesta și a auzit Perseus răspunsul lui Genthios,
a trimis îndată înapoi pe Adaesus și împreună cu el pe Glau-
cias, unul dintre garzi săi de corp, precum și pe acelaș Pleu-
ratos Illyrul, pentru că știa limba illyră. Deputații trebuiau
să repete propunerile lui Perseus și să-l ceară să-și lămu-
rească pretențiile și condițiile sub care vrea să între la în-
voială. Acești noi deputați s-au întors fără să fi făcut mai
mare ispravă decât ceilalți și fără să aducă alt răspuns decât
dînsii. Genthios rămânea în aceleas dispoziții, era anume gata
să se alieze cu Perseus, dar spunea că are nevoie de bani.
Făcându-se că n-aude, Perseus trimite atunci pe Hippias, ca
să ratifice oarecum înțelegerea cu Genthios, trecând cu vi-
dereea partea principală a afacerii, singurul lucru prin care și-
putea atrage de partea sa pe acesta.⁴

XXIX, 2-3 : „Înaintea iernii s-a întors Hippias, pe
care-l trimese Perseus să închee alianță cu Genthios, cu
răspunsul că acesta este gata să între în războiu contra Ro-
manilor, dacă i se vor da trei sute de talanți și i se va ga-

ranta reușita afacerii. Auzind aceasta și socotind că este numai decit nevoie să-și atragă societatea lui Genthios, regele dezignă pe Pantauchos, unul din prietenii săi intimi, și-l trimese cu însărcinarea ca să dea consimțîmîntul asupra banilor și să facă jurămîntul reciproc privitor la alianța de războiu, apoi să primească dela Genthios ostatici, pe care-i va dezigna Pantauchos, și să dea el însuș ostaticii pe care-i va arăta Genthios prin contract, în sfîrșit să se înțeleagă cu acesta asupra chipului cum să se trimeată cel trei sute de talanți. Pantauchos plecă îndată și, ajungînd la Meteon (*Μετέων*) din țara Labeatis (*Λαβεάτης*), se întîlni acolo cu Genthios și convinse lesne pe tînăr de a se întovărăși cu Perseus. Dupăce dar s-aū dat jurămîntele privitor la alianța de războiu și s-aū asternut în scris, Genthios trimese fără întîrziere ostatici ceruți de Pantauchos și împreună cu dînșii pe Olymption, care să primească jurămîntul și ostatici din partea lui Perseus, precum și pe alți cîțiva care să se îngrijească de transportul banilor. L-a mai înduplecăt Pantauchos pe Genthios ca să mai trimeată totodată și niște delegați, care împreună cu cei pe care-i va trimite Perseus, să meargă la Rhodos, ca să se înțeleagă asupra alianței cu Rhodienei. Căci spunea Pantauchus că dacă se va întîmpla să între și Rhodienei în războiu, Romani vor fi învinși fără îndoială. Învoindu-se și la aceasta, Genthios a dat delegație lui Parmenion și lui Morcos ca, dacă vor primi dela Perseus jurămîntul și ostatici și se vor înțelege asupra banilor, să plece în solie la Rhodos. Aceștiia toți au plecat în Macedonia. Pantauchos însă a rămas lîngă Genthios, ca să-l îndemne pe tînăr și să-l înțească să nu întîrzie cu pregătirile, ci să apuce să iee înainte dușmanului locuri, orașe și aliați. Mai ales îl îndemna să se pregătească pentru războiul marin, căc, îi spunea el, Romani nefiind pregătiți din punctul acesta de videre, lesne vor putea, atît Genthios cît și trimeșii lui, să ocupe crîce localități ar vrea din Epir și din Illyria. Genthios, deci, împins de aceste sfaturi, se pregătia pentru războiul pe apă și pe uscat. Perseus pe de altă parte, dacă au sosit în Macedonia trimeșii lui Genthios și ostatici, a plecat din castrele dela rîul Enipeus cu toată cavaleriea și l-a întîmpinat la Dion. Si mai întîiu, dacă s-a întîlnit cu deputație, a depus Perseus jurămîntul în fața întregii cavalerii, căci voia ca Macedonenii să cunoască cu siguranță alianța cu Genthios,

sperind că vor căpăta curaj, dacă vor afla de dînsa. Apoi a primit ostaticii și a dat lui Olympion pe al său, dintre care mai remarcabili erau Limnaeos, fiul lui Polemocrates, și Balachos, fiul lui Pantachos; iar pe cei însărcinați de Genthios să primească bani și-a trimes la Pella, ca să-l ia de acolo.“

XXIX, 5, 7 : „Genthios a făcut multe reale în viața lui din cauza beției, pentru că veșnic era bat, și zi și noapte. Si pe frate- so Pleuratos l-a ucis, pe a căruia logodnică, fata lui Menunios (*Μενούνιος*), a luat-o apoi el de soție. Cu supușii se purta crud.“

XXX, 13: „L. Anicius [la anul a. Chr. 168, T. Livius XLIV, 30-32] a supus pe Illyri, și pe Genthios, regele Illyrilor, cu copiii lui și-a dus în triumf.“

XXXII, 18 : „După ce Issii (*Ισσοί*) au trimes de mai multe ori deputați la Roma ca să se plingă că Dalmații (*Δαλματεῖς*) le devastează țara și orașele de sub stăpânirea lor, anume Epetion și Tragurion, și după ce și Daorsii (*Δαορσοί*) au făcut asemenea plingeri, senatul a delegat pe C. Fannius [consul a. Chr. 160] ca să se duca să cerceteze lucrurile în Illyria, mai ales cu privire la Dalmați. Dalmații, cîtă vreme trăise Pleuratos, fusese supușii acestuia. Cînd însă a murit Pleuratos și și-a urmat în domnie Genthios, Dalmații au scuturat jugul acestuia din urmă și au început să se războiască cu neamurile deprin prejur și să supună popoarele învecinate, pe care le-au făcut pe unele tributare. Tributul consista în fructe și în grîne.“

XXXII, 19 : „La întoarcerea sa C. Fannius a făcut cunoscut senatului că nu numai Dalmații nu vor să dea satisfacere celor nedreptăți de dînsi, dar nicăi macar n-au vrut să-l asculte, spunind că n-au nimic de a face cu Români; și mai arătat apoi că n-au vrut să-l găzduiască nicăi să-i dea cele trebuitoare pentru întreținere, ba și au luat cu sila și caii, pe care-i căpătase din alt oraș, și ar fi ajuns chiar la violențe personale, dacă n-ar fi cedat la timp și n-ar fi plecat din țara lor fără zgromot. Dacă a ascultat senatul cu băgare de samă acestea, a fost jignit de indărătniciea și de purtarea necuvînicioasă a Dalmaților și s-a gîndit că acum e timpul potrivit de a porni cu războiu contra lor din mai multe pricini. Mai întîi părțile acestea ale Illyriei, care se întind spre marea adriatică, dela timpul decind alungase pe Demetrios Pharios, fusese neglijate de Români cu totul. anotimp

nu voia senatul ca locuitorii Italiei să se moleșească din cauza păciilor prea îndelungate. Căci trecuse doisprezece ani dela războiul cu Perseus și dela întâmplările din Macedonia. Pentru aceea prin războiul contra Dalmăților voia senatul pe de o parte să reinprospăteze avântul și spiritul războinic al oștirilor romane, iar pe de alta să-i sparie pe Illyri și să-i silească să asculte de poruncile Romanilor. Aceasta a fost cauza pentru care Romanii au purces războiul contra Dalmăților. Pentru străinii însă arătau că pricină a războiului insultele pe care le făcuse Dalmății solilor romani“. [a. Chr. 156].

II, 65: „La începutul verii Antigonus [Doson, rege al Macedoniei a. Chr. 229-220], dnpăce Macedonenii și Achaei s-au întors dela ernatic, a mers împreună cu aliații în Laconia. Avea Macedonenii zece mii, care formau falanga, oștire usoară trei mii, călări trei sute, apoi Agrianii (*Αγριανες*) o mie, Galli iar o mie, mercenari cu totul trei mii de pedestri și trei sute de călări, Achaei aleși trei mii de pedestri și trei sute de călări, Megalopolitanii, armați ca Macedonenii, o mie. Apoi erau dintre aliații Beotii două mii pedestri și două sute călăreți, Epiroții pedestri o mie, călări cincizeci, Acarnanii tot pe atâtia, Illyri sub condacarea lui Demetrios Pharios o mie și sese sute“.

V, 79: ‘In armata lui Antiochos, reg le Syriei, în lupta dela Raphia contra lui Ptolemaeos, regele Egiptului, a. Chr. 217, „erau Agrianii și Perși, armați cu arcuri și cu prăști, două mii“?‘

II, 6: ‘Pecind Scerdilaidas era cu oștirea Illyrilor în Epir, a primit ordin dela regina Teuta să se întoarcă că mai degrabă, pentrucă „uniia din Illyri au trecut la Dardanii [*τινάς τῶν Ἰλλυρίων ἀφεστηκέναι πρὸς τοὺς Δαρδανούς*]“?‘

IV, 66: „Pecind Philippos era ocupat cu acestea, i-a venit veste de acasă că Dardanii au hotărît să invadzeze Macedonia și că pentru asta strîng oștire și fac mari pregătiri. Dacă a aflat acest lucru Philippos, socotind că este nevoie să apere că mai în pripă Macedonia, s-a ridicat cu oastea și s-a întors grabnic înapoi pe acelaș drum pe care venise. Pecind era să treacă golful ambracic din Acarnania în Epir, l-a întîlnit Demetrios Pharios, care venia cu o corabie, după ce fusese alungat de Romanii din Illyria, precum am arătat mai înainte. Regele l-a primit cu bunăvoie și

î-a spus să se ducă la Corint și apoi de acolo să vie la dinsul prin Thessalia și Macedonia, iar el însuș a străbătut Epirul și a mers fără întrerupere tot mai departe. Dacă a ajuns la Pella, Dardaniï, astănd de sosirea lui dela niște Thraci fugari, au fost cuprinși de spaimă și și-au desfăcut oștirea, macareă ajunse până la granițile Macedoniei“.

V, 97: „Regele Philippus a ocupat Bylazor (Βυλάζωρ), cel mai mare oraș al Paeoniei, și care e așezat la acesta loc potrivit față cu năvălirile Dardanilor în Macedonia, încât prin ocuparea lui aproape a scăpat de frica acelora. Căci nu li mai era ușor să invadze Macedonia, îndatăce Philippus prin ocuparea pomenitului oraș se făcuse stăpîn pe toate trecătorile“.

XXVI, 9: „Când au venit Dardaniï și au povestit despre Bastarni, cât de numeroși sunt, ce corpuri mari au și cu ce curaj întâmpină primejdiile, și au arătat cum Perseus s-a aliat cu Gallii și că se tem mai tare încă de Perseus decât de Bastarni, cerind ajutor, și când Thessaliï, care erau de față, au confirmat spusele Dardanilor și s-au rugat și ei de ajutor, senatul a hotărât să trimeată cîțiva care să cerceteze la față locului cele povestite“.

XXIV, 8: „Emathia se numea altă dată Poeonia“.

XXVIII, 11: ‘Q. Marcius Philippus a trecut din Thessalia în Macedonia prin Perrhaibia’.

XVIII, 29: ‘La jocurile iștămice T. Quinctius Flamininus a pus un crainic să citească următoarea proclamație: „Senatul roman și proconsulul T. Quinctius, învingători ai regelui Philippus și al Macedonenilor, declară liberi, scuțiți de garnizoane și de dari, și autonomi pe Corinthieni, Phoceanii, Locri, Euboei, Achaei Phthioți, Magneti, Thessali, Perrhaebi“.’

XXIII, 4, 6; XXIV, 1: ‘Perrhaebii cer prin deputați trimești la Roma ca să impue lui Philippus [după învingerea acestuia prin T. Quinctius] să li restituie orașele, pe care Philippus le răpise dela Perrhaebi în timpul războiului Romanilor cu Antiochos’.

XXXIV, 10: „Sunt numai patru trecători peste Alpi, una prin țara Ligurilor în apropiere de marea tyrrhenică, alta prin țara Taurinilor (Ταυρίνοι), pe unde a trecut Hannibal, a treia prin țara Salassilor, și a patra prin țara Rhaetilor“.

II, 15: „Pe amîndouă versanturile Alpilor, atît pe acele care privesc spre Rhodanus, cît și pe acele care privesc spre cîmpiiile mai sus pomenite [care se întind la poalele Alpilor în Italia], colinele și văile sunt locuite, cele despre Rhodanus de Gallii Transalpini aşa numiți, iar cele despre cîmpiiile Italiei de Taurisci (*Ταυρίσκοι*), Agoni, (*Αγωνες*), și alte multe neamuri barbare“.

XXXIV, 10: ‘Pe vremea lui Polybios, pela Aquileia, în țara Tauriscilor norici (*ἐν τοῖς Ταυρίσκοις τοῖς Νωρικοῖς*), s-a șăzut bogate mine de aur. Dintruntii așa exploatat acele mine Italii împreună cu Tauriscii și peste vreo două luni a scăzut prețul aurului în Italia cu a treia parte. Atunci Tauriscii așa lepădat tovărășiea Italilor și așa exploatat minele singuri.’²

XXXIX, 1 b: ‘Pe un rege din Illyria l-a chemat Bradyllis (*Βράδυλλος*).’³

II, 17: „[In Gallia transpadană] locurile dinspre izvoarele Padului sunt ocupate de Laï și Lebecii (*Λάοι, Λεβέκαιοι*), apoi vin Isombri (*Ισομβρες*), care sunt cel mai mare neam dintre aceleia, și îndată după Isombri, pelingă fluviu, Gonomanii (*Γονομάνοι*). Locurile însă despre marea adriatică îl stăpînește un popor altul, vechiul acela tare, care se numește Veneti (*Οὐένετοι*), și care la obiceiuri și la port nu se deosebesc mult de Galli, dar așa altă limbă decât aceștia“.

II, 18: ‘Cauza pentru care s-a șăzut Gallii, după ce au luat Roma [a. Chr. 392], a fost că Veneții li invadase teritoriul.’

II, 23-24: ‘In războiul Romanilor cu Gallii cisalpini, sub consulatul lui L. Aemilius și C. Atilius [a. Chr. 225], Veneții sunt de partea Romanilor; tot aşa Gallii Gonomanii nu se unesc cu ceilalți Galli, ci îmbrățișează cauza romană. Veneții cu Gonomanii la un loc dau în ajutor Romanilor oștire de douăzeci de miile de oameni.’⁴

X, 41: „Se anunță că Thracii vecini cu Macedonia, și mai ales Maedi (*Μαιδες*), se gîndesc să năvâlească în Macedonia, numai puțin de valipsi regele [Philippos V] din țară.“

XXIV, 6: „După ce a sosit Q. Marcius ca legat în Macedonia [olympiada 149, a. Chr. 184], regele Philippos a evacuat orașele grecești ale Thraciei, dar cu regret. Tot aşa a îndeplinit și celealte porunci ale Romanilor, pentru că voia să nu se vadă dusmaniea ce avea în snflet contra lor și să

albă răgaz pentru a se pregăti de războiu. Cu gîndul acesta a făcut atunci o expediție contra barbarilor. Mergînd prin mijlocul Thraciei a năvălit în țara Odrysilor, Bessilor și Dentheletilor (*εἰς Ὀδρύσας, Βέσσους, Δενθηλάντους*). A ajuns la orașul lui Philippos aşa numit, pe care l-a cuprins, și aici căruia locuitorii au fugit prin munți. A cutrierat apoi tot șesul, pe unii i-a supus cu forță, alții s-au supus de bună voie, și după ce a așezat o garnizoană în Philippopolis s-a întors acasă. Garnizoana aceasta însă nu mult după aceia a fost alungată de Odryși, care au rupt legămintele față de rege.“

XXX, 12: ‘După învingerea lui Perseus regele Odrysilor Cotys (Κότυς) a trimis deputați la Roma, să ceară să i se restituie copilul care fusese pe vremuri ostatic al lui Cotys la Perseus și pe care Romanii îl luase captiv împreună cu copiii acestuia. Totodată Cotys căuta să explice pentru ce fusese nevoie să intre în legături cu Perseus. Romanii îl-au restituit copilul.’

Fragmenta grammatica ex Suida, XIV: ‘Veracitatea proverbului ἀναδρομὴ γίγνοιτο κοῦ σφαλλοῖμεθα o probează expedițiea lui Lysimachos încontra lui Dromichaetes, regele Odrysilor.’

XXXIX, 1 b: ‘Pe un rege thrac l-a chemat Cersobleptes (Κερσοβλέπτης).’

IX, 35: „Cînd Gallii (Γαλάται), după ce au învins pe Ptolemaeos Ceraunos [a. Chr. 279], nu s-au mai temut de Macedoneni, de ceilalți n-au mai ținut niciodată socoteală, și sub conducerea lui Brennus au pătruns până în mijlocul Greciei. Si lucrul acesta s-ar fi întimplat de mai multe ori, dacă n-ar fi fost la marginile Greciei Macedonenii.“

IX, 30: „Singuri Aetolii dintre toți Grecii au rezistat, cînd a năvălit Brennus cu barbarii în Grecia.“

I, 6: „Pyrrhos a trecut în Italia cu un an mai înainte de invaziea în Grecia a Gallilor (Γαλάται), care parte au fost distruiți la Delphi, parte au trecut în Asia.“

IV, 46: „Gallii (Γαλάται) care au scăpat din primejdiea dela Delphi, dacă au ajuns la Hellespont, n-au trecut în Asia, ci atrași de bunătatea pămîntului depe lîngă Byzantium s-au așezat acolo. Au învins pe Thraci, și au așezat reședința la Tyle și au adus pe Byzantini în cea mai mare primejdie. La început, de cîte ori regele Comontorius năvălia pe teritoriul lor, trebuiau să plătească Byzantini ca dar cîte trei ori cîte cinci miile, cîteodată chiar cîte zece miile monede de

aur, ca să nu li devasteze țara. Mai tîrziu așa fost siliți să plătească pe fiecare an cîte optzeci de talanți tribut, și aceasta până la timpul lui Cavarus, sub domniea căruia regatul lui a fost răsturnat și tot poporul Gallilor, învins la rîndul lui de Thraci, a fost distrus cu desăvîrsire.“

IV, 52 : „In timpul cînd regele Gallilor (*Γαλάται*) Cavarus venise la Byzantium și se silia să facă să înceteze războiul [dintre Byzantini și Prusias I regele Bithynilor, a. Chr. 246-192], oferind intermedierea sa, și Prusias și Byzantini î-a ascultat propunerile.“

VIII, 24 : „Cavarus, regele Gallilor (*Γαλάται*) din Thracia, avea o fire într-adevăr regească și mărinimoasă și facuse sigură navigarea negustorilor în marea neagră, iar Byzantinilor în războalelor cu Thraci și cu Bithynii lî-a fost de mare ajutor. Om de treabă de altfel, a fost stricat însă dela o vreme de lingusitorul Sostratos de loc din Chalcedon.“

II, 5 : ‘Pe timpul reginei Teuta [aproximativ a. Chr. 230] Illyrii ocupă orașul din Epir Phoenice prin trădarea Gallilor (*Γαλάται*), care fusese tocmai ca mercenari, în număr de opt sute, de Phoenicieni ca să le apere orașul.’

II, 65 : ‘O mie de Galli (*Γαλάται*) mercenari în ostirea lui Antigonos Doson.’ Vezi locul în întregime mai sus.

V, 3,17: ‘Calareți Galli (*Γαλάται*) mercenari în ostirea lui Philippos în războiul contra Eleilor [aproximativ 220-217 a. Chr.]’

XXVI, 9: ‘Galli (*Γαλάται*) în ostirea lui Perseus.’ Vezi locul în întregime mai sus.

§ 44. Appianus, ed. Firmin Didot, Paris, 1877. De rebus illyricis.

1. „Grecii numesc Illyri (*Ιλλυριοί*) toate neamurile care locuiesc mai sus de Macedonia și de Thracia, dela Chaoni și Thesproti până la fluviul Istru. Aceasta-i lungimea regiunii. Lățimea-i dela părțile muntoase ale Macedonilor și Thracilor până la Paeoni [=Pannoni], la marea ionică și la poalele Alpilor. Lățimea-i de cinci zile, lungimea de treizeci, după cum spun Grecii. După Romanii, care au măsurat țara, lungimea-i peste șese mii de stadii, iar lățimea cam de o mie doă sute“.

2. „Spun că țara-și trage numele dela Illyrios, fiul lui Polyphebos. Se spune că din ciclopul Polyphebos și din

cat din Sicilia și aă domnit peste popoarele numite dela ei Celți, Illyri și Galli. Dintre multele povești care se mai povestesc aceasta-mă pare mai plauzibilă. Illyrios a născut băetii Encheleus, Autarieus, Dardanos, Maedos, Taulas, Perrhaebos și fetele Partho, Daortho, Dassaro și cîteva altele. Din acești copii aă esit Taulantii (*Ταυλάντιοι*), Perrhaebii (*Περραῖοι*), Encheleii (*Ἐγχελέες*), Autarii (*Αὐταρίεις*), Dardanii (*Δάρδανοι*), Parthenii (*Παρθηνοί*), Dassaretii (*Δασσαρήται*) și Darsi (*Δάρσοι*). Se crede că din Autarieus s-a născut Pannonios ori Paion și că din Paion s-a născat Scordiscos și Triballos, din care aă esit popoarele cu acelaș nume. Dar acestea le las pe seama archeologilor“.

3. „Neamurile Illyrilor, ca într-o aşa de mare țară, sănt multe. Renumite încă și astăzi sănt acel al Scordisclor (*Σκορδίσκων*) și acel al Triballilor (*Τριβαλλῶν*), care păna într-atîta s-aă sfîșiat în războae unii cu alții, încît cîțăi aă mai rămas dintre Triballi aă fugit la Geti (*Γέται*) peste Istru, aşa că neamul lor, înfloritor păna pe timpul lui Philipp și Alexandru, nu se mai pomenește astăzi prin aceste locuri. Scordisci la rîndul lor, slabîti tare din luptele contra Triballilor, aă pătit și ei aceleaș soartă din partea Romanilor, aşa că aă fost și ei nevoiți să fugă în insulele Istrului. Cu vremea unia aă esit de acolo și s-aă așezat prin părțile dela margine ale Paeonilor [– Pannonilor], de unde și păna astăzi sănt Scordisci în Paeonia. Tot aşa aă pătit și Ardiaci (*Ἀρδιαῖοι*), care eraă cei mai puternici dintre Illyri pe mare, din partea Autarieilor, care dintre Illyri eraă cei mai puternici pe uscat: aă fost distruși de Autariei, dupăce adusese și ei acestora mari pierderi. Puternici pe mare după Ardiie aă devenit atunci Liburnii (*Λιβύρνοι*), alt neam de Illyri, care prădaă pe marea ionică și prin insule cu corăbiu iuți și ușoare, de unde și păna astăzi Romani numesc liburnice asemenea vase“.

4. „Autariei la rîndul lor aă căzut în ultima calamitate din cauza pedepsei din partea lui Apollo. Ei anume aă fost părăsi cu Molistomos și cu Celții aşa numiți Cimbri (*Κελτοί*, *Κιμβροί*) la expedițiea contra Delphilor. Cei mai mulți aă perit înainte de atac din cauza ploii și furtunii și trăsnetelor date peste dînșii, iar pe cei care s-aă întors acasă i-a năpădit o mulțime nemăsurată de broaște, care, dacă aă putrezit, aă stricat apele. Din cauza exhalatiilor rele ale pămîntului s-a

născut o molimă printre Illyri, de care aŭ perit mai ales Autarieii, păna ce aŭ fost nevoiți să fugă din țara lor, și fiindcă pe unde ajungeau duceaū boala cu dînșii, și nimeni nu voia să-i primească de groaza aceasta, aŭ străbatut drum de douăzeci și trei de zile și s-aŭ aşezat în pămîntul mlaștinios și anevoie de locuit al Getilor lingă Bastarni. La Celți pe de altă parte Apollo a dat cutremure de pămînt care le-a dărîmat orașele, și răul n-a încetat, păna ce și ei aŭ trebuit să fugă de acasă și aŭ năvălit în țara Illyrilor, tovarășii lor la păcat și care erau slăbiți de molimă. Dupăce aŭ prădat aici o bucată de vreme, a dat boala peste dînșii și aŭ fugit și de acolo, păna ce aŭ ajuns devastând la Pyrene. De acolo s-aŭ întors iar spre răsărit și Romanii, aducîndu-și aminte de ce pătimise dela Celți altă dată și temîndu-se să nu năvălească și aceștia în Italia, îi-au eşit cu consuliî înapîntea, dar aŭ perit cu toată ostirea. Această păteală a Romanilor a virît mare spaimă de Celți în toată Italia, pănace și-au ales Romanii să-i conducă pe C. Marius, care de curînd dovedise pe Numizi și pe Mauritanii, și atunci aŭ învins pe Cimbri și au făcut mare măcel într-însii. Celții, slăbiți și fără putere de a mai căuta adăpost prin alte țări, s-aŭ întors acasă la dînșii, dupăce și făcuse altora și pătimise ei însis multe nenorocirii.“

5. „Acet sfîrșit l-a avut prin Apollo impietatea Illyrilor și Celților. Cu toate acestea tot nu s-aŭ lăsat Illyrii de a prăda templul zeului, căci uniila din ei, mai ales Scordisci, apoi Maedii și Dardani, tot împreună cu Celții, au năvălit în Macedonia și Hellas și au prădat multe temple, între altele și pe cel dela Delphi, perzînd însă mulți dintre aî lor și atunci. Iar Romanii, cînd s-au împlinit 32 de ani dela primul lor războiu cu Celții, aŭ purces războiu cu Illyrii din cauza acestui sacrilegiu sub conducerea lui L. Scipio, pecînd stăpiniau deja peste Greci și peste Macedoneni. Se zice că neamurile de prin prejur n-aŭ dat ajutor sacrilegilor, ci i-au lăsat în prada Romanilor, aducîndu-și aminte de nenorocirile ce dăduse peste toți Illyrii din cauza Autarieilor. Scipio pe Scordisci i-a distrus și căi aŭ mai rămas dintre aceștia au scăpat cu fuga și s-aŭ adăpostit la Istru și prin insulele Istrului, pe Maedi însă și pe Dardani i-a lăsat în pace, corrupt fiind de aurul sfînt. Si mulți scriitori români spun că din cauza aceasta au fost atîtea războae civile după

L. Scipio, până ce a venit monarhiea. Și acestea fie spuse ca introducere despre acele popoare pe care Grecii le numesc Illyri.“

6. „Romanii însă și pe aceste popoare, și pe Paeoni [= Pannoni], și pe Raeti (Raetoi), și pe Norici, și pe Mysii din Europa, precum și pe celelalte neamuri vecine, cîte locuesc de a dreapta Istrului, le deosebesc, ca și Greci, de Greci, și le numesc pe fiecare cu numele lor particular, în comun însă pe toate la un loc le cuprind sub numele de Illyris. Cum aă ajuns ei la această părere, n-am putut afla. Dar o au și până astăzi. Pentru aceia și tributul acestor popoare, cîte se întind dela izvoarele Istrului până la marea Pontului, îl socotesc la un loc și-l numesc tributul Illyricului. Cum au supus apoii Romanii aceste popoare, am spus deja, cînd am vorbit despre Creta, că n-am putut afla date precise, cînd am și rugat pe cei care pot, să spue mai multe. Eu voiu însemna aici cît am putut afla.“

7. „Agron era un rege care stăpînia peste o parte din Illyri pelingă golful ionic, peste care golf stăpînise și Pyrrhos, regele Epirului, și succesorii lui Pyrrhos. Agron cuprinse și o parte din Epir, apoi Corcyra și Epidamnos și Pharos, unde avea garnizoane. Vînd el mai departe să supună și restul golfului ionic, o insulă, numită Issa, a chemat pe Romanii în ajutor. Aceștia aă trimes deputați ca să cerceze ce are de împărțit Agron cu Issienii ('Ισσιοι). Pecind încă erau pe mare deputații, i-aă atacat Illyrii cu corăbiile, și dintre Issieni au ucis pe deputatul Cleemporos, iar dintre Romanii pe Coruncanius. Ceilalți Romanii și Issienii au scăpat cu fuga. Romanii au purces atunci războiu pe apă și pe uscat contra Illyrilor și în vremea asta a murit Agron, lăsînd după el un copil mic, numit Pinnes (Πίννης), supt epitropiea mamei vitrige a copilului. Atunci Demetrios, guvernatorul pus de Agron al insulei Pharos, a dat Romanilor prin trădare această insulă precum și insula Corcyra (căci pe amîndoă le avea în stăpînire Demetrios), iar Romanii aă mai atras de partea lor Epidamnos și aă trimes o flotă în ajutorul Epidamnului și Issei, pe care le asediase Illyrii. Illyrii aă parăsit asediul și o parte din ei, Atintanii (Ατιντανοί), aă trecut de partea Romanilor. În urma acestora soțiea lui Agron a trimes deputați la Roma, care să restituie captivii și să dea fugarii, rugîndu-se de ertare. Romanii aă răspuns că Corcyra

și Pharos și Issa și Epidamnos și Atintanii sănătatea în stăpînirea Romanilor, Pinnes să stăpînească peste rest și să fie prieten Romanilor cu condiție ca să nu se atingă de posesiunile romane mai sus spuse și să nu poată pluti dincolo de Lissos mai mult de două corăbiilor illyre, și acelea nearmate. Regina a primit toate aceste condiții.“

8. „Acestea au fost primele ciocniri ale Romanilor cu Illyrii. Romanii au lăsat apoi libere Corcyra și Apollonia, iar lui Demetrios i-au dat ca răsplătită pentru trădare cîteva localități. Pe cînd însă Romanii erau prinși în războiu cu Gallii dela Padus, războiu care a ținut trei ani, Demetrios s-a apucat de piraterie pe mare, învremecă atrase de partea sa pe Istri (’Istră’), alt neam de Illyri, și convinse pe Atintanii să părăsească pe Romani și să se unească cu dinsul. Romanii însă, îndată ce s-a ușezat afacerile cu Gallii, au stîrpat întîlui pe pirați, iar la anul după aceia au plecat contra lui Demetrios și contra Illyrilor care se unise cu dinsul. Și pe Demetrios, care fugise întîlui la regele Macedoniei Philippos și apoi iar se intorsese și se apucase de prădat pe golful ionic, l-a omorât și patriea lui Pharos au distrus-o. Pe Illyri însă i-au ertat de hătîrul lui Pinnes, care s-a pus pentru dînșii. Și aceasta a fost a două ciocnire a Romanilor cu Illyrii.“

9. „În cele ce urmează nu se povestesc evenimentele petrecute la toti Illyrii dintr-un timp oarecare la olaltă considerații, ci se urmărește istoricul fiecărui neam illyr aparte. Romanii erau în războiu cu Macedonenii și Perseus era rege al Macedonenilor după Philippos. Pe vremea acela Genthius, regele altor Illyri, s-a prins în războiu, pentru banii, alături de Perseus și a năvălit asupra Illyrilor celor de sub stăpînirea Romanilor, iar pe deputații trimești de Romani la dînsul l-a legat, susținînd că nu-s deputații, ci spioni. Atunci Anicius, generalul roman, pe mare a prins cîteva corăbiile ale lui Genthius, iar pe uscat l-a învins într-o bătălie, l-a ase-diat într-o cetate și i-a ordonat, în urma rugămintelor lui de ertare, să se predea Romanilor. Genthius a cerut să i se acoarde trei zile de deliberare și i s-a ușor acordat. Apoi văzînd că în vremea asta supușii lui s-au dat de partea Romanilor, a venit la Anicius și l-a căzut la genunchi. Anicius l-a îmbărbătat și l-a sculat în picioare. L-a poftit chiar la masă, dar după ce a mîncat a ordonat lictorilor să-l pună la închi-

soare, și apoi l-a dus la Roma împreună cu fiii lui ca pradă de triumf. Tot acest războiu cu Genthius a durat 20 de zile. Pe lângă cele 70 de orașe ale lui Genthius a trecut, din ordinul senatului, cînd se întorcea la Roma, Aemilius Paulus, după ce învinsese pe Perseus, și, cum erau ele îngrijorate, li-a făgăduit ertare de cele întîmplate, dacă vor da tot argintul și aurul ce vor fi avînd. Orașele său încovoiau, și Aemilius Paulus a pus atunci în fiecare din ele cîteo parte din ostire și a dat ordin comandanților ca în aceeași zi, totuși, în răvărsatul zorilor să anunțe prin craicnic că în timp de trei ceasuri să se aducă bani în piață și apoi, după ce vor fi fost aduși bani, să deie orașele în pradă. Si aşa a prădat Paulus 70 de orașe într-un singur ceas.“

10. „Alte popoare illyrice, Ardei și Palariai (*Ἀρδεῖοι, Παλαρίοι*), au devastat într-o vreme Illyria supusă Romanilor. Aceștia, fiindcă erau ocupați pe alunca, au trimes înțilă deputați să reclame, dar fiindcă reclamarea nu-a avut niciun efect, au trimes împotriva lor zece mil de pedestri și șese sute de călări. Illyrii, aflând de aceasta și fiind încă nepregătiți, au trimes deputați ca să arate căință și să se roage de ertare. Senatul a ordonat să se plătească despăgubiri celor vătămați, dar Illyrii nu au vrut să plătească despăgubiri, și atunci a plecat contra lor Fulvius Flaccus. Si războiul acesta s-a sfîrșit numai cu expediție. Cel puțin eu vreau sfîrșit hotărît al lui nu-am putut să afflu. Incontra Iapodilor apoi, a celor care locuiesc dincolo de Alpi, au purtat războiul Sempronius Tuditanus și Tiberius Pandus. Si se pare că li s-au supus Iapodii (*Ιάποδες*). Tot aşa se pare că Segestani (*Σεγεστανοί*) au fost supuși de L. Cotta și Metellus. Dar nu mult după aceia și unii și alții s-au desfăcut de Romani“.

11. „Dalmatii, alt neam de Illyri, au năvălit asupra Illyrilor supuși Romanilor și nu au vrut să primească pe deputații trimești delă Roma pentru această afacere. Au plecat atunci cu războiu contra lor Romanii sub conducerea consulului Marcius Figulus. Dar pecind își facea castrele Figulus, au năvălit Dalmatii, au invins posturile și l-au alungat din castre la cîmpie. De abia la fluviul Narona s-a oprit Figulus din fugă. După ce s-au întors Dalmatii (era acum începutul iernei), Figulus a crezut că-i va putea lovi fără veste, dar i-a găsit pe toți adunați deprin orașe la un loc, pregătiți contra atacului. I-a alungat cu toate acestea

în orașul Delminia (*Δελμίνια*), dela care li se și trage numele de Dalmatii. Fiindcă însă aşa în treacăt nu putea întreprinde nimic înpotriva unei cetăți mari, cum era Delminia, iar mașinii de războiu să întrebuițeze nu putea din cauza înălțimii celei mari pe care era clădită cetatea, a atacat și a cuprins celealte cetăți ale Dalmatilor, care rămăseseră cu rară populație din cauza emigrării celei mari în Delminion (*Δελμίνιον*). Apoi s-a întors Figulus contra Delminiul și a început a arunca din catapulse măciuci de cîte doi coti de lungi, învălătucite cu cîță și unse cu șmoala și cu pucioasă, care se aprindeau prin zvîrlitură și zburau ca niște făclii aprinse, și pe unde ajungeau ardeau tot, astfel că mare parte din cetate a ars și cu asta s-a sfîrșit războiu lui Figulus cu Dalmatii. La un timp după aceia Caecilius Metellus consulul, fără să fi făcut Dalmatii vreun neajuns, a făcut să se decreteze războiu contra lor din dorința de a triumfa. Si în adevăr Dalmatii l-au primit ca prieten, și dupăce a petrecut iarna Metellus în orașul Salona, s-a întors la Roma și a triumfat.“

12. „Pe vremea cînd administra Caesar provinciea Gallia ca proconsul Dalmatii aceștiia împreună cu alții Illyri, cîță înflorău pe vremea aceia, aș luat Promona (*Πρωμόνα*) dela Liburni (*Λιβυρνοί*), alt neam de Illyri și aceia. Liburnii s-au supus atunci Romanilor și au apelat la Caesar, care era în apropiere. Caesar a trimis întîu să ceară dela cei care ocupau Promona să dea orașul înapoi Liburnilor, apoi, fiindcă Illyrii nu î-au ținut în samă cererea, a trimis multă oștire contra lor, dar toată oștirea aceasta a fost distrusă de Illyri. Caesar nu și-a răsplătit, pentru că n-a avut vreme, încurcat fiind în discordiile cu Pompeius. Iar dupăce discordia a izbucnit în războiu, Caesar cu oștirea cîță o avea pe lîngă dînsul și trecut marea ionică în timp de iarnă și a purces contra lui Pompeius în Macedonia. Din ceialaltă oștire o parte a dus-o Antonius lui Caesar în Macedonia, străbătînd și el marea ionică pe timp de iarnă foarte grea, iar ciuci-sprezece cohorte de pedestri și trei mii de călăreți a căutat să le ducă lui Caesar Gabinius prin Illyria, încunjurînd marea. Illyrii însă, de frica celor ce făcuse înpotriva lui Caesar, gîndindu-se că victoria lui Caesar ar fi pentru dînși peirea, aș năvălit și a uciștoată oștirea lui Gabinius. Numai Gabinius și cîțiva pușinței aș putut scăpa cu fuga. Mulți banii și multă putere aș căpătat atunci Illyrii din prada luată.“

13. „Caesar era ocupat atunci cu Pompeius și, după moartea lui Pompeius, cu afacerile de multe feluri ale partidului acestuia. Dupăce însă a pus toate lucrurile la cale, s-a întors la Roma și se pregătia să plece contra Geților și Partiilor. S-a că temut atunci Illyrii să nu-i atace Caesar și pe dinși, pentru că erau în cale. Si au trimes deputați la Roma să se roage de ertare pentru cele întâmpinate, și și-au oferit Romanilor prietenie și alianță, lăudându-se că ar fi un popor puternic tare. Caesar, măcar că se grăbia contra Partiilor, l-a răspuns totuș cu demnitate că în prietenie nu-i va putea primi, cind a că făcut asemenea lucruri, îi va erta însă, dacă vor plăti tribut și vor da ostatici, și în urma făgăduinții lor că primesc aceste condiții trimise pe Vatinius cu trei legiuini și cu multă cavalerie, ca să li impună cîteva ușoare impozite și să primească ostatici. Dupăce însă a fost ucis Caesar, Illyrii, crezind că puterea Romanilor stătuse în el și că dispăruse împreună cu dinșul, n-au mai ascultat de Vatinius nică în privința tributului nici în celealte privințe. La încercarea lui Vatinius de a întrebuița forță ei au răspuns năvalind și omorindu-i cinci cohorte împreună cu șeful cohortelor, Baebius, bărbat de rang senatorial. Vatinius cu restul armatei s-a retras la Epidamnos, și armata aceia, împreună cu Macedonia și cu Illyrii, căi erau sub stăpinirea romană, a încredințat-o senatul lui Brutus Caepio, omorîtorul lui Caesar, cind tot atunci a încredințat Syria lui Cassius, altuia dintre omorîtori. Dar și aceștia, ocupăți cu războiul contra lui Antonius și a celuil de al doilea Caesar, numit Augustus, n-au avut vreme să se ocupe și cu Illyrii.“

14. „Paeonii [= Pannonii] sunt un popor mare la Istru, care se întinde în lungime dela Iapodî până la Dardanî. Paeoni îi numesc Grecii, iar Romanii îi numesc Pannoni și-i numără la Illyricum, dupăcum am spus mai sus. Pentru aceia și despre dinșii socot potrivit să vorbesc aici cu ocazia Illyrilor. Mare nume și-a făcut acest popor încă de pe vremea Macedonenilor, cind Agrianii, care sunt Paeoni [=Paeonii] din părțile de jos ale Paeoniei, colonii de ai Illyrilor, au fost de mare ajutor lui Philipp și lui Alexandru. Iar în urma expediției fără succes a lui Cornelius contra Paeonilor [=Pannonilor] mare spațiu de dinșii a intrat în toți Italii, și multă vreme consuli și următori au hesitat să purceadă cu războiul contra lor. Pentru timoriile mai vechi astice am

putut afla cu privire la Illyri și la Paeoni, și nicăi în memoriile celu de al doilea Caesar, Augustus numitul, n-am găsit stiri privitoare la istorie veche a Paeonilor.“

15. „Să alte popoare illyre, în afară de cele pomenite, se pare că s-a ū supus Romauilor încă din timpurile mai de demult, dar cum, n-am putut afla. Căci Augustus n-a însemnat îu scris faptele altora, ci numai pe ale sale proprii : cum pe cei care se răsculase i-a făcut din nou tributarî, cum a supus pe alții care fusese neatîrnată până la dinsul, și cum a ajuns să stăpînească toate neamurile, barbare și războinice, cîte trăesc pe culmile Alpilor și care prădaū până la diusul Italia învecinată. Să mi-i de mirare că multe și mari oștiri romane aū putut străbate Alpii contra Celților și Iberilor și aū trecut cu viderea aceste neamuri, și că însuș C. Caesar, bărbatul cel mai norocos la războae, n-a căutat să le supuuă cînd purta războiu cu Gallii și a ernat zece ani prin acele locuri. Se vede că ceilalți, în graba de a ajunge unde-să propusese, se giudiau numai să treacă Alpii, iar Caesar era preocupat numai de afacerile cu Gallii și a tot amiuat să hotărască asupra Illyrilor, mai ales că îndată după războiul cu Gallii aū venit luptele cu Pompeius. De altfel se pare că fusese însărcinat, alături cu supunerea Gallilor, și cu guvernarea Illyricului, negreșit numai a acelei părți din Illyric care era pe atunci sub stăpînirea Romanilor.“

16. „Augustus a supus complect toate popoare și, îu comparație cu lipsa de activitate a lui Antonius, a însirat cătră seuat serviciile făcute, cînd a scăpat Italia de incursiile dese ale unor neamuri grele de dovedit. El a supus într-o singură expediție pe Oxyaei, Pertheenati, Bathiatî, Taulautii, Cambaei, Ciuambri, Meromenui și Pyrissaei (Οξυαιοι, Περθηεναται, Βαθιαται, Ταυλαντιοι, Καμβαιοι, Κιναμβροι, Μερομεννοι, Πυρισσαιοι). Cu mai multă greutate aū fost supuși și siliți să platească tributul, pe care refuzase să-l mai platească, Docleati, Carnii, Interphrurini, Naresii, Glintidiouii și Taurisci (Δοκλεαται, Καρνοι, Ιντερφρουρινοι, Ναρεσιοι, Γλιντιδιουνες, Ταυρισκοι). Dupa subjugarea acestora i s-a ū supus de frică neamurile vecine, anume Hippasini și Bessii (Ιππασιοι, Βεσσοι). Pe alții, care se revoltase, anume pe insularii Meliteui și Corcyreni [= Corcyra Nigra, Curzola] (Μελιτηνοι, Κορχυρηνοι), i-a distrus cu desăvîrsire, pentru că faceau prădăciuni pe mare, și anume pe bărbatii în putere i-a ucis, iar restul populației l-a vîndut.

Liburnilor (Λιθυρού), pentru că și ei făceaū piraterie, lă-a luat corăbiile. Dintre Iapodii de dincolo de Alpi Moentini și Avendeati (Μοεντίοι, Ανενδεάται) i s-aū supus cind s-a apropiat de țara lor, Aurupini însă (Αὐρουπίνοι), cei mai numeroși și mai războinici dintre acești Iapodi, s-aū strîns deprin sate într-un oraș, apoī la apropierea lui au fugit în păduri. Caesar a cuprins orașul, dar nu l-a ars, cu nădejdea că barbarii au să i se predee. Si i s-aū și predat în adevăr, și lă-a restituit orașul să-l locuiască.“

17. „Foarte mult de muncă lă-a dat Salassii (Σαλασσοί), Iapodii de dincolo de Alpi, Segestanii (Σεγεσταῖοι), Dalmatii, Daesitiati (Δαισιτιάται) și Paeonii [=Pannonii], care acești din urmă sînt cei mai îndepărtați dela Salassi. Salassii locuesc pe cei mai înalți Alpi, prin munți greu de străbatut, cu drumuri strîmte și anevoie oase. Pentru aceia își păstrase libertatea, ba cereau chiar plată dela cei care treceaū pelîngă țara lor. Asupra lor năvăli fără veste Vetus (Οὐέτερος), care ocupă strîmtorile pe furiș și-i ținu înpresurăți timp de doi ani, pânăce, din nevoea de sare, de care duc mare lipsă, fură siliți să primească garnizoane. Indată însă ce s-a retras Vetus, Salassii alungară garnizoanele romane, ocupară strîmtorile, și ostirea trimeasă de Caesar contra lor nică n-o mai luară în samă, ca pe una ce în adevăr chiar n-avea să facă vreo mare ispravă. Pentru aceia Caesar, fiindcă se aștepta la un războiu cu Antonius, s-a învoit să-i lese liberi și nepedepsiți pentru cele făcute contra lui Vetus. Salassii primiră această hotărîre cu bănuială, adunară o mare cătăjime de sare și începură să prade prin provincie romană, până ce fu trimes contra lor Messala Corvinus, care-i supuse prin foame. Si aşa au fost supuși Salassii.“

18. „Iapodii de dincolo de Alpi, popor puternic și sălbatic, de două ori au respins pe Romani în timp cam de douăzeci de ani, au atacat Aquileia și au prădat Tergestum, colonie romană. Pe cind înainta Caesar contra lor pe drumul stîncos și aspru, Iapodii îl faceau calea și mai grea tăind copaci. Si cind Caesar urca, ei tot fugiau în alta pădure și-l atâcau din ascunzători. Caesar însă, care presupunea aceasta, trimetea totdeauna pe uniia să se urce pe crestele munților de o parte și de alta a drumului, și aceștia înaintau odată cu dînsul pe de lătură, învremece el mergea prin părțile de jos și tăia pădurea. Iapodii se tot repezisau deprin as-

cunzători și râniau pe mulți, dar ei însiș periau uciși în mai mare număr de Romanii care deprin părțile de sus ale munților năvăliau asupra lor. Cîță așa rămas din ei așa fugit prin desisurile munților și și-așa părăsit orașul, numit Terponos (Τέρπωνος). Orașul l-a luat Caesar, dar nu l-a ars, în nădejdea că și Iapodii așa să se predece. Si în adevăr s-a predat.“

19. „După aceea a mers asupra altui oraș, Metulos (Μετούλος), capitala Iapodilor, așezată într-un munte foarte păuros, pe doară vîrfuri, între care se găsește o rîpă strîmtă. Tineri războinici în număr cam de vreo trei mii, viteji luptători și bine înarmați, respingeau cu ușurință pe Romanii care asediau zidurile cetății. Romanii ridicau valuri de pămînt, Metuleni însă li stricau lucrul, năvălind din cetate și zi și noapte, iar pe luptătorii romanii îi îaproșcau depe ziduri cu mașini, pe care le căpătase din războiul lui D. Brutus contra lui Antonius și a lui Augustus. Iar cînd zidul a început să se strice, Metuleni așa făcut altul mai înăuntru și așa trecut depe zidul cel dărîmat pe cel nou. Romanii așa dat foc zidului celui vechi și în jurul celui nou așa ridicat doară valuri de pămînt, și dela ele până la zidul cetății așa pregătit patru puncte. Cînd aceste pregătiri așa fost gata, Caesar a trimis cîțăva ostire spre părțile de din dosul cetății, ca să distragă din partea aceea pe dușman, iar celorlalți le-a dat ordin să sară pe ziduri cu ajutorul punților. El însuș așa suț într-un turn înalt, ca să privească.“

20. „La încercarea Romanilor de a trece la zid barbariș așa opus depe creasta zidului și așa început alții dintr-înșii să înpungă pe dedesupă în puncte cu niște suliți lungi, și mare curaj așa prins cînd una din puncte a căzut, apoi și alta. Iar cînd a căzut și a treia puncte, a cuprins pe Romanii mare spaimă. Nimeni dintre ei nu mai îndraznia să se suje pe a patra puncte, până ce și Caesar a trebuit să se scoboare în grabă din turn și să-i ocârască. Dar nici aşa nu așa înduplecăt, și atunci Caesar însuș a apucat un scut și așa răpezit pe puncte, avînd pelingă el dintre șefi pe Agrippa și pe Hieron și pe protectorul L. Scaevola. Acești patru numai erau și vreo cîțiva sateliști. Deja Caesar străbătea punctea, cînd ostașii fură cuprinși de rușine și se răpeziră pe puncte grămadă. Dar punctea așa îngreuiat atunci și așa prăbușit, înconjurând sună dărîmături ne luptători. Uniia așa perit. alții așa

fost scoșă strivită. Caesar a fost rănit la fluerul piciorului drept și la amîndoă brațele. S-a suiat cu toate acestea răpede pe turn și s-a arătat să-l vadă că-i viu, pentru că să nu se nască vreo turburare crezindu-se că-ar fi murit. Și ca dușmanii să nu-și închipuiască că se va retrage, renunțând la întreprindere, a și pus îndată să construiască alte punți, cea ce a împlut de groază pe Metuli, care au văzut că sănt în luptă cu un om de o hotărîre nestrămutată.“

21. „Și a două zi au trimes deputați la Caesar și i-au dat cincizeci de ostătici pe care el i-a ales, să-a u învoit apoi să primească garnizoană romana și vîrful cel mai înalt lăsat pentru dînsa, iar ei să-a mutat pe celălalt. Cînd însă garnizoana, dupace a ocupat locul, lă-a cerut să prede armele, ei au refuzat, pe fime și pe copii i-au închis într-o clădire destinată dezbatelor publice, ordonînd garzilor ca la caz de nenorocire să dea foc clădirii, și cu desesperare să-a răpezezit asupra Romanilor. Fiindcă însă ei atacau din loc mai de jos pe un dușman așezat mai sus decît dînși, au fost distrui în masă. Pazitorii au dat atunci foc clădirii. Multe fime și-a ucis copiii și apoi să-a ucis și ele, altele cu copiii vii în brațe să-a zvîrlit în foc. Și astfel au perit Metulii, războinicii lor toți în luptă, iar partea cea slabă a populației în foc mai toată. Și lă-a ars și orașul, așa că nică urmă n-a mai rămas din mare ce fusese odinioară. Dupace a cazut Metulos, ceilalți Iapodî însăjîntați să-a predat lui Caesar. Și atunci pentru prima oară să-a supus Romanilor Iapodii de dincolo de Alpi. Dintre dînșii încă, după retragerea lui Caesar, să-a răzvrătit Posenii (Ποσηνοί), și contra lor fu trimes M. Helvius, care pe șefii răscoalei i-a ucis, iar restul populației l-a vîndut.“

22. „În țara segestică Romanii făcuse mai înainte vreme de două ori incursii, dar nicăi ostătic nicăi altceva nu luase de acolo. Pentru aceia și căptăse multă incredere în ei însiș Segestani. Caesar a plecat contra lor prin țara Paeonilor [=Pannonilor], care și aceștiia nu fusese până atunci supuși Romanilor. Iar țara Paeonilor e pădureasă și se întinde în lungime dela Iapodî până la Dardani. Și Paeoni îaceștiia nu locuiau prin orașe, ci prin sate ori pe ogoare, grupați după înrudire. Niscaj adunări comune, ori domni de care să asculte cu toții, n-aveau. Oameni în stare de a purta armele erau până la o sută de mii. Dar nicăi aceștiia nu formau

o oștire comună, din cauza anarchiei. Și cînd înainta Caesar, el fugiau prin păduri și ucideau pe soldații răzleți. Caesar, cîtă vreme a tras nădejde că așa să vie Paeonii la dînsul, nu lă-a devastat nici satele nici ogoarele. Dacă a văzut însă că nu-l întîmpină nimenî, a pus să ardă și să distrugă tot timp de opt zile, până ce a ajuns în țara Segestanilor, care și aceștiia sănătatea sănătatea Paeoni, la rîul Sava. La acest rîu este și orașul lor, bine întărît, încunjurat de rîu și de un sănț foarte mare, din care pricină și Caesar avea mare trebuință de dînsul, ca să-l servească de întrepozit la războul contra Dacilor și Bastarnilor. Aceștiia sănătatea sănătatea dincolo de Istru, care pe acolo se numește Danubius, iar Istru puțin mai la vale. Iar Sava se varsă în Istru, și Caesar avea corăbiu pe Sava, care trebuiau să-i transpoarte provizii la Danubius.“

23. „Și deci pentru această pricină avea nevoie Caesar de Segeste. Cînd s-a apropiat însă, Segestanii au trimes să-l întrebe ce vrea. El a răspuns că vrea să așeze o garnizoană și să ia o sută de ostatici, ca să-i fie orașul întrepozit sigur contra Dacilor. A mai cerut și grădui, cît or putea da. Cei mai mari ai orașului așa primit condițiile. Poporul însă, foarte supărat, de ostatici că așa fost dată n-a ținut nicio socoteală, căci ostaticii erau doar copii de ai fruntașilor, iar nu de ai lui, garnizoană însă nici să vadă n-a suferit, ci cu furie nebună a închis porțile și s-a urcat pe ziduri. Atunci Caesar a făcut un pod peste rîu, a încunjurat orașul cu sănțuri și cu palisade, și apoi a ridicat două valuri de pămînt. Segestanii așa făcut întîi mai multe navâliri, și dacă n-aș putut luceafările Romanilor, au început să arunce de sus cu lemn aprins și cu foc de tot felul. Și în vremea asta lă-a venit alii Paeoni în ajutor, dar Caesar lă-a esit înainte și i-a atacat dintr-un ascunziș, și pe unii i-a ucis, iar alții așa scăpat cu fuga, și nimea dintre Paeoni n-a mai îndrăznit după acela să li vie în ajutor.“

24. „Segestanii așa suportat asediul până la a treizecea zi, cînd li s-a luat cetatea cu asalt. Și atunci de abia au început să se roage de ertare. Caesar, ca recunoaștere a viației pe de o parte, și din milă pe de alta față cu rugămintile lor, nici nu i-a omorât, nici nu i-a alungat. A despartit numai prin zid o parte din oraș și a pus acolo o garnizoană de 25 de cohorte. Și după ce a îndeplinit acestea, s-a dus la Roma, cu gînd ca în primăvară să se întoarcă în Illyric,

dar răspândindu-se ves'ea că Segestanii ar fi distrus garnizoana, s-a întors în pripă chiar în timpul iernei. Vestea s-a dovedit că era mincinoasă, în ce privește rezultatul, dar adevarată, în ce privește cauza. Militarii fusese într-adevăr în primejdie, căci Segestanii fi atacase fără veste, și perise chiar mulți dintr-înșii, dar a doua zi atacase ei și dovedise pe Segestani. Caeser deci a plecat de acolo contra Dalmăților, alt neam de Illyri, vecin cu Taulantii.“

25. „Dalmății, din timpul cind distrusese cele cinci cohorte de sub comanda lui Gabinius și li luase steagurile, căpătase mare încredere în sine și nu depusese armele timp de zece ani. Cind a plecat Caeser contra lor, s-a unit cu toții pentru o luptă comună. Si erau, oaste aleasă, mai mult de 12 mii, de comandanț aveau pe Versus (Οἵρος). Acesta ocupă Promona (Πρωμένα), cetatea Liburnilor, și o întări, care cetate de altfel și dela natură era foarte tare. E un loc muntos, de jur împrejur din toate părțile sănt vîrfuri ascuțite, ca niște dinți de herăsău. Grosul oștirii era în cetate, iar pe culmi așezase Suaros (Σουρός Οἵρος) posturi, și cu toții priviau de sus asupra Romanilor. Caeser s-a apucat atunci pe față să-i încunjure cu un zid pe toți, iar pe ascuns a trimes pe cel mai îndrăzneț să caute un drum la cel mai înalt dintre vîrfuri. Aceștia, mergînd ascunși de pădure, surprind în timpul nopții santinelele adormite, le ucid și încă înainte de a se face ziua dau prin semnale de veste lui Caeser. Atunci acesta cu partea mai mare a oștirii a plecat să atace orașul, iar la vîrful ocupației trimetea ostași peste ostași, care mergeau apoi contra celorlalte vîrfuri. Frică și turburare așa cuprins deodată pe toți barbarii, atacați astfel din toate părțile; frica cea mai mare o aveau cei depe înălțimi, pentru că nu era pe acolo apă și se temeau să nu li se tăe drumurile. De aceia fugiră cu toții în Promona.“

26. „Caeser a pus să încunjure cu zid orașul și doar culmi care mai rămăsese în stăpînirea inimicului, 40 de stadii în circuit. În vremea asta Dalmatul Testimos (Τέστιμος) aducea o oștire în ajutorul celor din Promona, dar Caeser î-a eșit înainte și l-a alungat în munți și supt ochii lui a luat Promona încă înainte de a se fi sfîrșit de zidit murul încunjurător. Căci cei dinăuntru au făcut o esire, iar Romanii l-au pus pe goană, au intrat odată cu dinșii în oraș

și aău omorit a treia parte din ei. Cățăi aău mai rămas aău scăpat cu fuga în cetățue. O cohortă romană a fost pusă să păzească la porțile cetățuii, dar în a patra noapte barbarii aău dat navală la porți și cohorta a fugit însăpmîntată. Caesar a respins atacul dușmanilor, care a doă zi s-aău și închinat, iar cohorta, care părăsise postul, a pedepsit-o tragică la sorți pe ai zecetele soldați și ucigindu-i, mai omorînd și doi centurioni pe deasupra. Celor rămași din acea cohortă a poruncit ca în vara aceia să li dea ca hrană orz în loc de grâu.“

27. „Și aşa a fost luată Promona. Iar Testimos, văzind aceasta, a dat drumul oştirii, să fugă unii într-o parte, alții în alte părți. Pentru aceia Romani nu i-aău putut fugări multă vreme, pentru că și să se înprăștie în prea multe părți găsiau că-i primejdios, și drumurile nu le cunoșteaău, și urmele fugarilor erau încurate. Aău cuprins însă Synodion ($\Sigma \nu \delta \sigma \iota \omega \nu$), un oraș dela poalele codrului, unde atâcase și distrusese odată prin surprindere Dalmați oștirea lui Gabinius, la o vale adincă și lungă între doi munți. Acolo și lui Caesar voiau să-l întindă curse barbarii. Caesar însă a ars Synodion, apoi și de o parte și de alta a trimes sus pe munți oștire, care să înainteze odată cu dînsul, iar el a meis prin mijlocul văii, taind pădurea, cuprinzînd orașele și arzînd tot ce întîlnia în cale. Cînd asediia orașul Setovia ($\Sigma \kappa \tau o \nu \iota \alpha$), a căutat să vie în ajutorul orașului o oștire de barbari, căreia însă i-a eşit Caesar înainte și a înpiedecat-o de a intra în oraș. La acea nevoie a fost rănit cu o piatră la genunchiū, de care rană a zăcut mai multe zile. Dacă s-a îndreptat, s-a întors la Roma, ca să poarte consulatul împreună cu Volcatius Tullus, și a lăsat pe Statilius Taurus să ducă războiul mai departe.“

28. „La zi intîiua a anului a intrat în consulat Caesar, dar chiar în ziua aceia a încrezîntat această demnitate lui Autronius Paetus, iar el a și plecat răpede din nou contra Dalmațiilor. Era atunci încă triumvir, căci mai trebuiau încă doi ani păna să se sfîrșească a doă perioadă de cinci ani a triumviratului, pe care și-o votase lor însis triumviri și poporul o confirmase. Dalmați sufereaău deja mult de foame, din cauză că li se interceptase căile de aprovizionare externă, și pentru aceia, cînd a venit de astă dată Caesar, i-aău eşit în întîmpinare și s-aău predat cu rugămintele de er-

tare, dind ostatici 700 de copii, pe care-i cerea Caesar, precum si steagurile romane luate dela Gabinius. A⁹ mai făgăduit că vor plăti și tributul pe care nu-l mai plătise dela C. Caesar încoace, și de aici înainte a⁹ trăit în supunere. Steagurile Caesar le-a așezat în porticul numit al Octaviei. După învingerea Dalmăților Derbanii (*Δερβανοί*) s-a⁹ rugat și ei de ertare, cind s-a apropiat Caesar de țara lor, au dat ostatici și s-a⁹ obligat să plătească tributul pe care refuzase până atunci să-l plătească. Si tot aşa populațiile, de țările cărora se apropia Caesar, au dat toate ostatici și au⁹ intrat în înțelegere. Pe unde însă Caesar nu s-a putut duce din cauza boalei, nici ostatici n-au⁹ dat și nici în înțelegere n-au⁹ intrat. Se pare însă că și aceștia au⁹ fost supuși mai tîrziu. Si aşa a supus Caesar tot pămîntul Illyricului, și cît scuturase jugul Romanilor, și cît nu fusese până atunci supus lor. Senatul i-a decretat triumful illyric, pe care l-a ținut odată cu cele decretate în afacerile cu Antonius “

29. „Dintre popoarele pe care Romanii le socot ca aparținând Illyricului mai sunt, înaintea Paeonilor [=Pannonilor] Raetii și Noricii, iar după Paeoni [=Pannoni] Mysii, până la pontul Euxin. Pe Raeti și pe Norici cred că i-a supus C. Caesar, pecind se lupta cu Gallii, ori Augustus în războiul cu Paeonii, căci țara lor e la mijloc între acea a Gallilor și acea a Paeonilor. Despre ceva special întreprins contra Raetilor ori a Noricilor n-am putut afla, de unde cred că au⁹ fost supuși odată cu vecinii lor.“

30. „Pe Mysi M. Lucullus, fratele lui L. Lucullus celui cu războiul contra lui Mithridates, i-a atacat, cind a patruns până la Istru, unde sunt șese orașe grecești, Istros, Dionysopolis, Odessos, Mesembria... [Callatis și Apollonia], de unde, din Callatis, a adus la Roma statuia cea mare a lui Apollo, dedicată în Palatium. Alt ceva n-am mai aflat că s-ar fi întreprins în timpul republicii contra Mysilor, nici că ar fi fost supuși la tribut, chiar supt Augustus. A⁹ fost însă supuși de Tiberius, care a dominat la Romanî după Augustus. Eu⁹ toate evenimentele, cîte s-a⁹ întîmplat din ordinul poporului roman înainte de căderea Egyptului, le-am scris după categorii a parte. Peste cîte lucruri împărații, după căderea acelei provincii, și-a⁹ întarat ori și-a⁹ întins stăpînirea, pe acestea le-am povestit ca proprii fapte ale

împăraților, în urma faptelor comune ale republicii. În acest loc, fiindcă Romanii socot pe Mysii ca făcind parte din Illyric, iar acest capitol se ocupă cu faptele din Illyric, a trebuit să pomenească, pentru că discuția să fie complectă, că Lucullus supt auspiciile poporului roman a condus o oștire contra Mysilor și că Tiberius ca autocrat a supus acest popor.[“]

De bellis civilibus IV, 75: ‘Soțiea unui rege thrac se numea Λολεμωράτια.² Timpul lui Brutus, ucigașul lui Caesar.

De bellis civilibus IV, 87: „Decidius și Norbanus, pe care-i trimese Caesar și Antonius cu opt legiuini în Macedonia, au mers din Macedonia prin munții Thraciei o mie și cinci sute de stadii, pânăce, trecind dincolo de Philippi, au ocupat strîmtorile Corpililor și Sapaeilor (Κορπίδια, Σαπαιία), care erau sub stăpînirea lui Rhascupolis (Ρασκούπολις), și pe unde este drumul obișnuit pentru cei care trec din Asia în Europa. Si acesta a fost primul obstacul pentru oștirea lui Cassius, cînd a trecut dela Abydos la Sestos. Rhascupolis și Rhascos (Ράσκος) erau doî frați din neam de regi thraci și stăpîniau aceiaș țară, dar se deosebeau la gînd în ce privește alianța de războiu, și anume Rhascos da ajutor partidului lui Antonius, iar Rhascupolis celuî al lui Cassius, fiecare cu cîte 3000 de călăreți. Cînd l-a întrebat despre drumuri Cassianii, Rhascupolis li-a spus că drumul mare, care e și cel mai scurt și mai obișnuit, merge pela Ainos și Maroneia prin strîmtorile Sapaeilor, dar e nepracticabil din cauză că-i ocupat de dușman, iar drumul cel mai pe înconjur e de trei ori mai lung și greu.”

De bello mithridatico 6: „Prusias [Prusias II, regele Bithyniei, 192-150 a. Chr.] a cerut și a căpătat dela soțrul său, Thracul Diegylis (Διγύλης), cinci sute de Thraci, cărora li-a încredințat paza sa, și s-a refugiat cu dînsii în cetățuea dela Nicaea.“

De rebus macedonicis 16: „Perseus a trimes delegați la Geții (Γέται) de dincolo de Istru... și cînd a aflat că-i vin Geții în ajutor în număr de zece mii de călări și zece mii de pedestri, n-a mai ținut socoteală de Eumenes... Dacă au trecut Geții Istrul, trebuia după tocmeală să se plătească lui Cloelios (Κλοεῖος, variantă Κλόνθιος), șefului lor, o mie de stateri de aur, fiecarui călăreț cîte zece stateri de aur, și fiecarui pedestru cîte cinci lei și o fâcea cu totul cinea mai

mult de o sută cincizeci de miș de moneză de aur. Perseus însă le aducea cîteva chlamide și brațele de aur și ca, prezente pentru șefi, iar stateri zece miș. Cînd s-a apropiat, a trimis să chemă pe Cloelios. Acesta a întrebat pe trimeșii dacă aduc bani cu dinșii, și aflind că nu î-au adus, lă-a ordonat să se întoarcă înapoi la Perseus. Perseus cînd a auzit, fiindcă dumnezeu îl persecuta, a început să acuze cătră prietenii pe Geti de perfidie, pentru că și-ar fi schimbat adeca hotărîrea. Apoi s-a prefăcut că se teme să primească douăzeci de mii dintr-înșii în castre. De abia, zicea, dacă ar putea primi zece miș, căci numai aşa ar putea să-ți înă în frîu, în caz cînd s-ar apuca de dezordini. După ce a spus acestea cătră prietenii, a vrut să facă cu Getii altă combinație, anume a cerut dela dinșii numai jumătate din oștire, făgăduindu-lă că are să li dea banii pe care î-are avea gata. Până într-atîta era de neconsecvent: îl era acum de bani, pecind nu cu mult înainte voise să fie aruncați bani în mare. Cloelios îar, cînd a văzut pe trimeșii lui Perseus viind, lă-a întrebat cu glas tare dacă au adus aurul și voind ei să spună nu știu ce, lă-a poruncit să spună înții de aur. Indatăce a aflat că n-au bani la dinșii, nici n-a vrut să-i mai asculte, ci și-a dus oștirea înapoi.[“]

De bellis civilibus II, 110: „Caesar planuia o expediție mare contra Getilor și Parților, și anume voia să meargă înții contra Getilor, un neam de oameni aspru și răzbăinic din vecinătatea statului roman.“

De bellis civilibus III, 25: „S-a răspîndit deodată vestea că Geti, cum au aflat de moartea lui Caesar, au năvălit în Macedonia. Antonius a cerut atunci dela senat oștirea, ca să-i pedepsească, căci, spunea el, oștirea a fost strînsă de Caesar mai înții cu privire la Geti și apoi cu privire la Parți. Senatul, căruia vestea aceia era suspectă, a trimis exploratorii să cerceteze... Exploratorii la întoarcere au spus că Geti n-au văzut în Macedonia, dar că este teamă că, dacă s-ar retrage cumva oștirea romană din acea provincie, să nu năvălească într-adevăr Getii într-însa (Oră că va fi fost aşa cu adevărat, ori că-i va fi învățat Antonius să spună astfel).“

§ 45. Strabon, ed. Firmin Didot, Paris, 1853-1877, prin C. Müller.

VII, 5,: „A mai rămas partea Europei tărmurită de

golful adriatic și se sfîrșește la gura sacră a Istrului [canalul Sfîntul George]. În această parte se găsesc Grecia, popoarele macedonene și epirote, și neamurile care locuiesc mai sus de acestea până la Istru și până la marea de o parte și de alta, până la marea adecă adriatică și pontică, neamuri care spre marea adriatică sunt cele illyre, iar spre marea pontică până la Propontis și Hellespont sunt cele thrace și cîteva scythice și celtice (*κελτικά*) amestecate cu ele. Inceputul trebuie să-l fac dela Istru, și anume dela acele locuri care sunt mai în apropiere de regiunile descrise până acum, care sunt adecă vecine cu Italia, cu Alpii, cu Germania, cu Daci și cu Getii. Aceste locuri și ele se pot desparti în două. Se poate spune anume că munții Illyriei, Paeoniei și Thraciei merg paralel cu Istrul, astfel că fac o linie care se întinde dela marea adriatică până la marea pontului; dela linia aceasta spre miază noapte se găsesc regiunile dintre Istru și munți, iar dela linia aceasta spre miază zi se găsesc Grecia și regiunile barbare dintre Grecia și munți. Munții dinspre Pont sunt Haemus, cel mai mare și mai înalt de pe aceste locuri, depe care spune Polybius că s-ar videa amindouă mările. Dar nu-i adevărat ce spune el, căci dinspre marea adriatică sunt și mare întindere de loc și multe lucruri care împiedică vederea. Spre marea adriatică se găsește aproape toată Ardia, iar la mijloc se află Paeonia, care și ea toată-ă înaltă. De o parte și de alta a Paeoniei, dinspre Thracia se găsesc munții Rhodope, cel mai înalt după Haemus, iar dinspre miază noapte ținuturile Illyriei, și anume țara Autariatilor (*Αὐταριάται*) și acea a Dardanilor (*Δαρδανοί*). Să vorbim deci întâi despre acele regiuni illyrice care se mărginesc cu Istrul și cu Alpii și se găsesc între Italia și Germania, începînd dela lacul din țara Vindelicilor (*Ούνδολοι*), Raetilor (*Ραέτοι*) și Toenilor (*Τοενιοί*).“

VII, 5,2: „O parte din această regiune aș pustiit-o Daci, după ce aș învins pe Boi și pe Taurisci (Βόιοι, Ταυρίσκοι), neamuri celte de sub regele Critasiro. Daci spuneau că țara acela e a lor, macarcă o disparsă fluviul Parisos (Πάρισος=Πάθισσος, Tisa), care curge din munți și se varsă în Istru în țara Gallilor numiți Scordisci (*Σκορδίσκοι*), unde aceștia aș trăit amestecați cu neamuri illyre și cu neamuri thrace. Pe Scordisci i-ai stîrnit Daci care cu Ilvrii însă

și cu Thracii au fost adeseori și în alianță de războiu. Restul regiunii îl posed Pannonii (Παννόνιοι) până la Segestica (Σεγεστική, Sissek) și Istru spre miazănoapte și spre răsărit. Spre celealte direcții Pannonii se întind mai mult. Segestica este un oraș al Pannonilor așezat la confluența mai multor râuri, toate navigabile, și formează o fortăreață bine situată pentru un războiu contra Dacilor, așezată la poalele Alpilor, care se întind până la Iapodii (Ιάποδαι), un neam amestecat de Celți și de Illyri. De aici și curg fluviile, care aduc la Segestica printre alte mărfuri și pe acele din Italia. Căci dela Aquileia, dacă trec peste munții Ocra (Οζρα, Birnbaumerwald), sunt trei sute cincizeci de stadii, unia spun cinci sute, până la Nauportos (Ναυπόρτος, Ober-Lainbach), oraș al Tauriscilor, până la care pot merge și trăsurile. Ocra este partea cea mai puțin înaltă a Alpilor, care se întind dela Raetia până la Iapodi, de unde iarăș se înalță munții în țara Iapodilor și poartă numele de Albia (Αλβία, Kapella). Alt drum peste Ocra este dela Tergeste (Τεργέστη, Triest) la balta numită Lugeon (Λούγεον, Zirknitzersee). Aproape de Naupactos este râul Corcoras (Κορκόρας Gurk), pe care se imbarcă mărfurile, și care se varsă în Sava (Σαῦα). Sava se varsă în Drava (Δραβία), iar Drava în Noaros (Νόαρος, probabil Muhr) la Segestica. De aici Noaros, mai primind în sine și râul Colapis (Κόλαπις, Kulpa), care curge prin țara Iapodilor din muntele Albios (Αλβίος), se varsă în Danuvius în țara Scordisclilor. Plutirea pe aceste râuri se face mai mult spre miazănoapte. Drumul dela Tergeste până la Danuvius este cam de vreo mie și două sute de stadii. În apropiere de Segestica sunt castelul Siscia (Σισκία) și Sirmion (Σίρμιον), care sunt așezate pe drumul care duce în Italia.“

VII, 5, 3: „Neamurile Pannonilor sunt Breuci (Βρεύκοι) și Andizetii (Ανδιζέτοι) și Ditionii (Διτίωνες) și Pirustii (Πιρυστοί) și Mazaeii (Μαζαῖοι) și Daesitiati (Δαισιτιάται), al căror șef este Baton (Βάτων), și altele mai puțin însemnate și mai mici. Aceste neamuri se întind până la Dalmatia și cam până la țara Ardiaelilor (Αρδιαῖοι), spre miazăzi. Toată regiunea muntoasă, cătă se întinde dela fundul sinului adriatic până la sinul rizonic (ξερόνησος κόλπος, actualul golf dela Risan) și până la țara Ardiaelilor, [constituie acea parte maritimă a Iliricului], care este separată într-o manieră și într-o formă

Pannonilor. De aici trebuie să facem începutul descrierii noastre, după ce vom aminti mai întîiu cîteva din cele spuse mai sus. Am spus anume în descrierea Italiei că cei dintîiu depe partea maritimă a Illyriei, și care sunt în imediată vecinătate cu Italia și cu Carniū, sunt Istriū, pentru aceia au și împins principiile noștrii de astăzi granița Italiei până la orașul istrian Pola (Πόλα). Această graniță este depărtată cam de vreo opt sute de stadii dela partea internă a sinului adriatic. Cam tot atîtea stadii sunt dela promontoriul de dinaintea orașului Polae (Πολαί) până la Ancona, având cinea la dreapta țara Venetilor (Ἐνετούς). Toată plutirea dealungul coastelor Istriei este de o mie trei sute de stadii.“

VII, 5, 4: „Indată după aceea vine navegațiea dealungul coastelor Iapodiei, care e de o mie de stadii. Căci Iapodii sunt așezați pe muntele Albios (Ἀλβῖος, Kapella), care e cel mai din urmă dintre muntii Alpi și e foarte înalt. Iapodii se întind de o parte până la Pannoni și la Istru, iar de alta până la marea adriatică, sunt oameni războinici, dar au fost domoliți de Augustus cu totul. Orașele lor sîr Metulon (Μέτουλον, Möttling?), Arupini (Ἄρουπινοι, Vitalj lîngă Otočat, sudest de Zengg, C. I. L. III pag. 384 și 1641), Monetion (Μονήτιον), Vendon (Οὐένδων, Trkvinie la est de Zengg, C. I. L. III pag. 384 și 1641). Pămîntul e steril, oamenii se hrănesc mai mult cu alac și cu meiū. Chipul de a se înarma este cel celt. Se tatuează ca și Illyrii și Thracii. După Iapodi vine navegațiea dealungul coastelor Liburniei, care e mai mare decât cea precedentă cu cinci sute de stadii. Pe coasta Liburniei se varsă un rîu, pe care se transpoartă mărfurile până la Dalmați, și este un oraș liburnic, Scardon (Σκάρδων, Scardona).“

VII, 5, 5: „Dealungul coastelor despre care am vorbit sunt insulele Apsyrtides (Ἄψυρτιδες, Cherso și Ossero), unde se zice că ar fi ucis Medea pe frate-so Apsyrtos, care o urmăria, apoi Cyrichtice (Κυρικτική, Veglia) la coasta Iapodilor, apoi Libyrnides cam vreo patruzeci la număr (Λιβυρνίδες), apoi alte insule, dintre care mai cunoscute sunt Issa (Ἴσσα, Lissa), Tragurion (Τραγούριον, insula Bua lîngă Traù), colonie a Isseilor (Ισσεῖς), Pharos (Φάρος, Lesina), care altă dată se numă Paros (Πάρος), colonie a Parienilor, de unde era de loc Demetrios Pharios. Vine apoi coasta Dalmațiilor și portul

lor Salon (Σαλών, Salona). Neamul acesta este dintre acele care au purtat îndelungate războae cu Romani. Aveau așezări importante până la cincizeci, dintre care și cîteva orașe, anume Salon (Σαλών, Salona) și Priamon (Πριάμον = Πρωταρχα A. 12, Tepliu lîngă Drniš, la est de Scardona, la muntele Promina, C. I. L. III pag. 1620), Ninia (Νινία, Knin lîngă rîul Kerka?), Sinotion (Σινώτιον, Sinj nordest de Spalato?) nou și vechiul, pe care pe toate le-a ars Augustus. Mai este Andetron (Ανδέτρον, Mué la nord de Spalato, C. I. L. III pag. 361), loc întărit, și Dalmion (Δαλμιόν = Delminion Pt. II, 17, 11, Jupaniat sudvestul Bosniei. C. I. L. III pag. 2328¹⁶⁰, Jelić 201), odată un mare oraș, dela care și-a tras poporul numele, pe care însă l-a redus la mici proporții Nasica (consul a. Chr. 155), iar teritoriul i l-a făcut pășune pentru oî, din cauza lăcomiei oamenilor. Au aceasta particular Dalmati, că la fiecare opt ani fac o nouă distribuție a pămînturilor. În ce privește faptul că nu se servesc de monedă, aceasta este ceva particular al lor față de celelalte neamuri de pe coasta Illyriei, dar se găsește la o mulțime de barbați alții. Adrión (Ἀδρίων, mai degrabă Ardiōn, vezi S. VII, 5, 1 = Munții Dinara. Nu Monte Negro, cum afirmă C. Müller) sunt niște munți care taie Dalmatia pela mijloc, într-o parte despre mare și una despre uscat. Vine apoi fluviul Naron (Νάρων, Narenta), lîngă care sunt Daorizii (Δαορίζοι) și Ardiaei (Ἄρδιαιοι) și Pleraei (Πληραιοι). Lîngă Pleraei se găsește insula Corcyra Neagră (Μέλισσα Κόρυκη, Curzola, Karkar), cu un oraș fundat de Cnidieni. Lîngă Ardiaei este insula Pharos (Lesina), altă dată Paros numită, căci a fost colonizată de Parieni.¹⁶¹

VII, 5, 6: „Pe Ardiaei cei mai tîrziu î au numit Vardaei (Οὐρδαῖοι), și Romanii î-au împins dela mare spre partea dinuntru a țării, pentru că infestau marea cu pirateriea, și î-au silit să lucreze pămîntul. Țara însă e aspră și sterilă și nu-i bună pentru agricultură, astfel că poporul acesta a decazut complet și aproape a dispărut. Acelaș lucru s-a întîmplat și cu alte neamuri din părțile acestea, căci popoare care altă dată aveau cea mai mare putere au fost slabite cu totul ori chiar au încetat de a mai exista, dintre Galli anume Boii și Scordisci, dintre Illyri Autariati (Αυταριάται) și Ardiaei și Dardanii, dintre Thraci Triballii, mai întîi din cauza luntelor dintre dînsi, anoi din cauză că au

VII, 5, 7: „După coasta Ardiaelor și a Pieraeilor este sinul Rhizaeilor și orașul Rhizēn (Ρίζων, Risano) și alte orașele și rîul Drilon (Δρίλων, Drin), care este navigabil spre răsărit până în Dardania, care se mărginește cu neamurile macedonene și cu cele paeonice spre miázazi, după cum și Autariatii și Dasareti (Ἀυταριάται, Dasareti) prin unele locuri se învecinesc între dinși, iar prin altele se învecinesc cu Dardani. La Dardanī aparțin și Galabrii (Γαλαβροί), care au un oraș vechiu, și Thunati (Θουνάται), care spre răsărit se mărginesc cu neamul thrac Maedi (Μαιδοί). Dardani duc viață sălbatică tare, aşa că sapă bordee sub băligare și acolo își fac locuința. Cu toate acestea au cultivat muzica și au totdeauna lăutari și cintă din flaută și din instrumente cu coarde. Dardanī însă aparțin la locuitorii dinuntrul continentului și pentru aceia avem să pomenim de dinși și mai târziu.”

VII, 5, 8: „După sinul rizonic este orașul Lissos (Λισσός, Alessio, Lieș) și Acrolissos (Ἀκρολισσός) și Epidamnos (Ἐπιδαμνός), colonie a Coreyreilor, care acum se numește Dyrrachion, la fel cu chersonesul pe care este așezat (Durazzo, Durresi), apoi vin rîurile Apsos (Ἄψος, Semeni-Devol-Uzumi) și Aoos (Ἄωος, Voïusa, Vovusa), la care se află orașul Apollonia [Pollina la nord de Avlona lîngă Fieri C. I. L. III pag. 117], cu foarte bune legături, colonie a Corinthienilor și Corcyreilor, depărtată dela rîu de zece stadii, iar de-a mare de șezeci. Rîul Aoos Hecataeos îl numește Aias, și spune că din acelaș loc, ori mai bine din acelaș infundătura, pelindă Lacmos (Λάκμος, Zygos), Inachos (Ἰνάχος) curge spre miázazi la Argos, iar Aias spre apus și spre marea adriatică. În țara Apolloniilor este o stîncă, numită Nymphaeon, din care ieșe foc. Sub dinșa sunt izvoare de apă caldă și de șmoală. Probabil pămîntul e plin acolo de șmoală și arde. Pe o înălțime din apropiere este și o carieră de unde se scoate șmoală, și șmoala câtă se scoate se face la loc cu vremea, pentru că pămîntul care se aruncă în gropile săpate se preface în șmoală, după cum spune Poseidonios. Același autor spune că pămîntul bituminos, cu care se îngroapă viile și care se exploatează la Seleucia din Pieria, este bun contra păduchilor viței de vie. Dacă se amestecă cu untdelemn pămîntul acela și se acopere vița cu dinșul, ucide păduchii mai înainte de a se urca la vîlătoarele rădăcini. Mai sunte

Poseidonios că un astfel de pămînt s-a găsit și la Rhodos, pecind era el acolo prytan, dar că-i trebuie mai mult undelemn. După Apollonia vin Bylliae (Βυλλιαῖ, Gradișta lîngă Avlona C. I. L. III pag. 116) și Oricon (Ὀρίκον, în fundul golfului de Avlona, Heuzey, Mission de Macédoine, 403) și portul acestuia Panormos (Πάνορμος) și munții Cerauni (Κεραύνια), care formează începutul guriîi sinuluî ionic și a celui adriatic.“

VII, 5, „: „Gura este comună pentru amîndouă, decembirea este numai că numele de sin ionic aparține la prima parte a mării acesteia, iar acel de sin adriatic aparține la partea mai dinăuntru până la înfundătură, iar astăzi toată marea aceasta se numește adriatică. Theopompos spune că primul din aceste două nume provine dela un om care ar fi stăpînit peste aceste locuri, de neam din Issa, iar acel de Adria provine dela rîul cu acelaș nume [actualul Tartaro între Po și Adige]. Dela Liburni până la munții Cerăunii sunt ceva mai mult de două mii de stadii. Theopompos spune că toată plutirea dela înfundătură începînd ar fi de șese zile, și că pe jos toată lungimea coastei illyrice s-ar face în treizeci de zile. Eu cred că exagerează. Căci mai spune el și alte lucruri de necrezut, ca de pildă că mările comunică printr-o spărtură între dinsele, pentru că se găsesc oale din Chios și din Thasos în rîul Naron, ori că este un munte depe care se pot videa amîndouă mările, ori că din insulele liburnice și fiecare are până la cinci sute de stadii de circuit și că Istrul se varsă prin una din guri în marea adriatică. De aceste știri false de origine populară are și Eratosthenes vreo cîteva, după cum arată Polybios, cînd vorbește despre Eratosthenes și despre alți scriitori.“

VII, 5, ^{ic}: „De altfel pe tot parcursul coastei illyrice se găsesc porturi multe și bune, atât pe țermul continental cât și în insulele din apropiere, contrarîu de ce se întîmplă pe coasta Italiei din față, unde este lipsă de porturi. Sorite însă și fructifere sunt amîndouă coastele acestea. Bogate în maslini și în vii. Afară numai că pe îci pe colea terenul este aspru tare. Si cu toate acestea, aşa fertilă cum este, coasta Illyriei a fost neglijată înainte vreme, poate și din cauză că nu i se cunoșteau calitățile, dar mai ales din cauza salbatăciei locuitorilor și a deprinderilor lor hoștești. Partea țării de dincolo de coastă este toată muntoasă și friguroasă,

și ninge mult întrînsa, mai ales cea despre miazănoapte, astfel că viile sănt rari și prin locurile mai înalte și prin cele mai joase. Acestea sănt podișurile Pannonilor, care spre miazăzi ajung până la Dalmatii și la Ardiaei, spre nord se sfîrșesc la Istru, iar spre răsărit ating țara Scordisclor și celor dela munții Macedoniei și Thraciei.“

VII, 5, 11: „Autariatil au fost cel mai mare și mai puternic popor illyr, care într-o vreme a fost fără întrerupere în războiu cu Ardiaei din cauza sării. Sarea aceasta se coagula din apa care curgea în timpul verii supt o crăpatură de stincă dela confiniile celor două popoare. Luau anume apa și o lăsau cinci zile până ce se depunea sarea. Învolala era ca ambele popoare să se servească de izvorul de sare alternativ, dar nu se țineau de învolală și se băteau între ele. Autariatii au supus odată pe Triballii, a căror țară se întindea dela Agrianii până la Istru cale de cincisprezece zile, și au domnit și peste ceilalți Thraci și peste Illyri, dar și puterea lor a fost sfârmată mai întîiu de Scordisclii și apoi de Romani, iar Scordisclii, după ce fusese mari și tari multă vreme, au fost și ei răpuși de Romani.“

VII, 5, 12: „Scordisclii locuiau la Istru și erau despărțiti în două, în Scordisclii mari aşa numiți și Scordisclii mici. Cei dintîiu erau așezați între două râuri care se varsă în Dunăre, între Noaros care curge pe lîngă Segestica și între Margos (uniia și zic Bargos) [Μάργος, Бъръг, Morava]. Cel de al doilea erau așezați dincolo de Margos și se învecinau cu Triballii și cu Mysii. Mai aveau Scordisclii și cîteva insule, și atît de mult crescuse în putere, încât înaintase până la munții Illyriei, Paeoniei și Thraciei. Stăpîniau apoi cele mai multe insule din Istru și aveau și orașe, Heorta (Ἑόρτα, Heortberg) și Capedunon (Καπέδουνον, Kappberg). După țara Scordisclilor este la Istru acea a Triballilor și a Mysilor, de care am pomenit mai sus, și mlaștinile aşa numitei Scythia mică, care este dincoace de Istru. și despre Scythia din Scythia mică am mai pomenit [VII, 4, 5]. Aceștiia și Crobyzii (Κρόβυζοι) și aşa numiții Troglodyti (Τρωγλοδύται) locuiesc dincolo de teritoriile depe lîngă Callatis (Καλλατης, Mangalia), Tomeus (Τομεύς, Constanța) și Istru. Vin apoi neamurile care locuiesc la Haemus și sub poalele lui până la Pont, anume Corallii (Κόραλλοι) și Bessii (Βέσσοι) și o parte din Maedi (Μαιδοι) și din Dantheleti (Δανθηλητῶν), neamuri

foarte prădalnice. Bessilor în special, care ocupă cea mai mare parte a muntelui Haemus, până și hoții le zic că-s hoți. Bessii trăesc în colibe, duc viață aspră tare și se mărginesc cu muntele Rhodope, cu Paeoniile, iar dintre Illyri cu Autariatii și cu Dardaniile. Intre Autariat și Dardani și între Ardiaei sunt Dasareti (Δασαρέτοι) și Brygianii (Βρυγιανοί) și alte neamuri puțin însemnate, pe care le-au distrus Scordisculi, așa că li-au puștiit țara, de să-a prefăcut într-un codru de nestrăbătut de mai multe zile de drum mărime.“

VII, 6, : „A rămas coasta Pontului dintre Istru și munți de o parte și de alta a Paeoniei, coastă care se întinde dela gura sacră a Istrului până la regiunea muntoasă a Haemului și până la gura mării dela Byzantium. Dupăcum, cind am descris coasta Illyriei, am mers până la munți Ceraunii, care cad în afară de partea muntoasă a Illyriei, dar formează un termin potrivit, și am delimitat și neamurile dinuntrul continentului dinspre partea aceasta, socotind că descrierea lor va prezenta un interes mai mare și față cu cele spuse acum și față cu cele ce se vor spune mai la vale; tot așa și aici coasta mării, macarcă trece peste liniea muntoasă, se va sfîrși la gura mării, care formează un termin potrivit și față cu cele ce acum se spun și față cu cele ce se vor spune mai încolo. Acum, dacă aici la dreapta coastă continentului, la cinci sute de stadii dela gura sacră a Istrului se află orășelul Istros (Ιστρός, Caranasuf), colonie a Milesienilor; apoi Tomis (Τόμις, Constanța), alt orășel la două sute cincizeci de stadii; apoi orașul Callatis (Καλλάτης, Mangalia), la douăsute optzeci de stadii, colonie a Heraclieotilor; apoi Apollonia (Ἀπολλωνία, Sozopolis, Sisebolu) la o mie trei sute de stadii, colonie a Milesienilor, zidită mai mult pe o insulă mică, avînd un templu al lui Apollo, de unde M. Lucullus a luat statua colosală a zeului, opera lui Calamis, și a pus-o în Capitoliu. În spațiul dela mijloc dintre Callatis și Apollonia este Bizone (Βιζώνη), din care o mare parte s-a scufundat prin cutremure de pămînt, și Cruni (Κρουνοί) și Odessos (Οδησσός, Varna), colonie a Milesienilor, și Naulochos (Ναύλοχος), orășel al Mesembrianilor. Apoi vine muntele Haemos, care ajunge până la marea de dincoace [marea neagră], apoi Mesembria (Μεσημβρία, Misivri), colonie a Megareilor, care se numă întîi Menebria (Μενεβρία), adecă orașul lui Menes, pentrucă pe cel care a zidit-o îl chema

Mena, iar bria ($\betaρία$) înseamnă în limba Thracilor oras, aşa după cum și orașul lui Selys ($\Sigmaηλυς$) s-a numit Selybria ($\Sigmaηλυβρία$, Silivri), iar Aenos ($\Αἴνος$) s-a numit altă dată Poltyobria ($\Πολτυοβρία$). Apoi vine Anchiale ($\Αγχιάλη$, Ahiolu), o râsă al Apolloniaților, și însăși Apollonia. Tot pe această coastă este și promontoriul Tirizis ($\Τίριζις$, Kali Akra?), loc tare, unde și avea Lysimachos tezaurul. Dela Apollonia până la insulele Cyanee ($\Κυάνεαι$) sunt iarăși vreo mie cinci sute de stadii, iar la mijloc este Thynias ($\Θυνίας$), teritoriu al Apolloniaților, și Phinopolis ($\Φινόπολις$) și Andriace ($\Ανδριάκη$), situate lîngă Salmydessus ($\Σαλμυδησσός$). Acesta e un țerm puștiu și petros, fără porturi, care se întinde mult spre miazănoapte, lung cam de șepte sute de stadii până la Cyanee, și cei care sunt aruncați la dînsul sunt prădați de Asti ($\Αστατοί$), un neam thrac care locuiește în regiunea ce dominează acest țerm. Iar Cyanee sunt două insule mici dela gura Pontului, dintre care una este lîngă țermul Europei, iar ceialaltă lîngă țermul Asiei, despărțite printr-un pasaj cam de douăzeci de stadii. Tot cu atîtea stadii sunt depărtate, una de templul Byzantinilor și ceialaltă de templul Chalcedonilor. Acolo-i partea cea mai strîmtă a gurii Pontului Euxin, căci dacă mergi zece stadii mai departe, este un promontoriu care face ca strîmtoarea să fie numai de cinci stadii, de acolo înainte strîmtoarea se largeste tot mai tare și începe să formeze Propontida.“

VII, 6, 2: „Dela promontoriul care face strîmtoarea de cinci stadii până la portul numit *supt smochin* sunt treizeci și cinci de stadii, iar de aici până la cornul Byzantinilor cinci. Cornul acesta este un golf, care merge pe lîngă zidul Byzantului spre apus cam vreo șeizeci de stadii și samănă cu cornul unui cerb, căci se desface într-o mulțime de goluri altele, ca în niște ramuri, în care intră pelamida și se prinde cu mare lesnicitune, și pentru că-i multă, și pentru că împinge puterea curentului, iar golfurile sunt strîmte, aşa că se poate prinde și cu mina... și aşa am ajuns până la Byzantium, pentru că acest oraș este cel mai apropiat de gura Pontului, și procură un termin mai cunoscut pentru descrierea coastei mari pe care am început-o dela Istru. Mai sus de Byzantium locuiește neamul Astilor, la care se găsește orașul Calybe ($\Καλύβη$), unde Philippos al lui Amyntas a așezat pe cei mai răi oameni.“

VII, 7, 1: „Acstea sînt, deci, neamurile dela Istru și dela muntii Illyriei și Thraciei, demne de mențiune, ale căror granițe se pot hotărî, și care ocupă toată coasta Adriaticei, începînd dela înfundătura acesteia, și coasta de a stînga, cum se zice, a Pontului, dela fluviul Istru până la Byzantium. Aă mai rămas părțile dela sud ale regiunii muntoase pomenite și țările care cad imediat sub dînsele, adecă Hellas și regiunea barbară dela Hellas în sus până la munti. Hecataeos Milesianul spune despre Peloponnesos că înainte de Greci l-au locuit barbari. Dar poate chiar toată Grecia a fost locuită de barbari în vremurile de demult, dacă te gîndești la cele ce se povestesc. Căci Pelops și-a adus din Phrygia poporul în țara numită dela dînsul Peloponnesos, Danaos și-a adus poporul din Aegyptos, iar Dryopii și Cauconii și Pelasgii și Lelegii (*Δρύοις, Καύκωνες, Πελασγοί, Λέλεγες*) și alții de acest fel posedau teritorii și de o parte și de alta a istmului. În special Attica au avut-o Thracii cu Eumolpos, la Daulis în Phocis a stăpînit Tereus, la Cadmeia au stăpînit Phoenicienii cu Cadmos, iar Boeotia au locuit-o Aoni și Temmicii și Hyanti (*Ἄονες, Τέμμικες, Ὑάντες*), cum zice Pindar: «era o vreme cînd oamenilor din Boeotia li ziceau porci.» Si dintre aceste nume unele se cunosc bine că-s barbare, precum Cecrops și Codros și Aeclos și Cothos și Drymas și Crinacos. Thracii pe de altă parte și Illyrii și Epiroții și până astăzi sunt în coastele Greciei. Si acest lucru avea loc altă dată mai mult încă decît astăzi, deoarece chiar din numita fără contestare astăzi Hellas multă parte o ocupă barbari, anume Thracii ocupă Macedonia și cîteva părți din Thessalia, iar părțile de sus ale Acarnaniei și ale Aetoliei le ocupă Thesprotii și Cassopaeii și Amphilochii și Molotti și Athamanii (*Θεσπρωτοί, Κασσωπαῖοι, Ἀμφιλόχοι, Μολοττοί, Ἀθαμανίαι*), neamuri epirote.“

VII, 7, 2: „Despre Pelasgi am vorbit ajurea. Despre Lelegi unia spus că ar fi aceiaș cu Carii (*Κᾶρες*), alții spun că ar fi trăit numai împreună cu Carii și ar fi fost numai tovarăși de războiu aî acestora. Pentru aceia în teritoriul Milesienilor unele localități se numesc așezări ale Lelegilor, și în multe locuri din Caria se arată morminte de ale Lelegilor și întăriri pustii numite Lelegia. Si Ionia care se chiama astăzi, toată, era locuită odată de Cari și de Lelegi. Ionii i-aă alungat și aă ocupat ei țara. Si în timpu-

rile încă de mai înainte acei care au luat Troia au alungat pe Lelegii din locurile depe lîngă Ida, dela Pedasos și dela rîul Satniois. Cum că erau barbari Lelegii, se probează prin însuș faptul că trăiau în tovărăsie cu Carii. Iar cum că rătăciau din loc în loc, ori cu Carii împreună ori și fără dinșii, și aceasta încă din vechi timpuri, arată Statele (*πολιτεῖαι*) lui Aristotel, căci în Acarnania, spune Aristotel, o parte din țară o au Curetii (*Κυρηναῖς*), iar o alta, cea despre apus, au avut-o întîiu Lelegii și apoi Teleboii (*Τηλεβόοι*); în Aetolia pe actualii Locri îi numește Lelegii și spune că Lelegii au stăpînit odată și Boeotia. Acelaș lucru-l spune despre țara Opuntiilor și Megareilor, iar în Leucas zice că a fost un autochthon Lelex, care a avut un nepot de fiică Teleboas, și că Teleboas a avut douăzeci și doi de băieți, numiți și ei Teleboi, dintre care cîțiva au locuit în Leucas. Mai cu seamă însă ar trebui să creadă cineva lui Hesiodos, care spune despre dinșii astfel: «Sigur Locros a domnit peste neamurile Lelegilor, pe care odinioară Jupiter, fiul lui Cronos, cel care știe sfaturi nemuritoare, i-a cules din pămînt în mare număr și i-a dat lui Deucalion.» Căci prin originea [dela λέγω culeg] cuvîntului se face aluzie, mi se pare, la aceia că Lelegii au fost dela capul locului adunați și amestecați din mai multe neamuri, din care pricină vor fi și dispărut. Acelaș lucru l-ar putea spune cineva și despre Cauconii, care astăzi nu mai există, macarcă altă dată se găsiau așezăți într-o mulțime de locuri.»

VII, 7, 3: „Mai înainte vreme, macarcă neamurile erau mici și multe și fără celebritate, cu toate acestea, din cauză că erau bogate în oameni și se guvernau fiecare de cîteun rege, nu era greu să li fixeze cineva granițile. Astăzi însă, cînd cea mai mare parte din țară a ajuns pustie, și cînd așezările, dar mai ales orașele, au fost distruse, chiar dacă ar putea cineva să fixeze graniță, n-ar aduce vreun folos cu aceasta, din cauză că neamurile însă nu mai au nicio importanță, ba chiar nici fință. Distrugerea, care a început de mult, nici până astăzi n-a început în multe locuri, unde oamenii își părăsesc vîtrele, iar prin casele lor campează Romanii, pe care și i-au făcut stăpîni. Iar Polybios spune că Paulus, după ce a doborât pe Macedonenii și pe Perseus, a distrus șaptezeci de orașe ale Epirotilor, dintre care cele mai multe erau ale Molottilor, și a facut robî o sută cinci-

zeci de mii de oameni [Vezî A. 9]. Cu toate acestea vom încerca, întrucât se potrivește cu această scriere și pe cît ni este cu puțință, să înșirăm diferitele popoare unul cîte unul, începînd dela coasta sinului ionic, și anume de acolo unde se sfîrșește navigație din sinul adriatic.“

VII, 7, 4: „Prima parte depe această coastă este acea depe lîngă Epidamnos și Apollonia. Iar dela Apollonia spre răsărit la Macedonia este calea Egnatia (*Ἐγνατία*), măsurată după numărul mijilor de pași și însemnată cu pietre miliare până la Cypselă (*Κύψελα*, Ipsala) și la rîul Hebru (*Ἐβρος*, Marîta); este lungă această cale de cinci sute treizeci și cinci de mii de pași. Dacă socotești, cum fac cei mai mulți, miea de pași ca opt stadii, apoi ar fi patru mii două sute optzece de stadii; dacă socotești însă, ca Polybios, la miea de pași opt stadii și doi plethri, adeca și o treime din stadiu, apoi mai trebuie adăgoiți o sută șaptezece și opt de stadii, a treia parte din numărul mijilor de pași. Si acei care pleacă din Apollonia, și acei care pleacă din Epidamnos, ajung după o egală distanță la acelaș punct din această cale. Calea întreagă se chiama Egnatia, prima ei parte însă se numește drumul la Candavia (*Κανδαυία*, Babagora, Heuzey, Mission de Macédoine, 346), un munte din Illyria, și duce prin orașele Lychnidos (*Λυχνίδος*, Ochrida) și Pylon (*Πυλών*), care oraș din urmă este pe această cale locul care desparte Illyria de Macedonia. De acolo merge calea pe lîngă muntele Barnus (*Βαρνοῦς*) prin Heracleia (*Ηράκλεια*, Bitolia), prin teritoriul Lyncestilor (*Λυγκησταί*), Eordilor (*Εόρδοι*), la Edessa (*Ἐδεσσα*, Vodena) și Pella (*Πέλλα*, lîngă Ianița-Ienige), până la Thessaloniceia (*Θεσσαλονίκεια*). Până aici sunt, zice Polybios, două sute șaptezece și șepte de mii de pași. Acei care fac acest drum plecînd din locurile dela Epidamnos și dela Apollonia au la dreapta popoarele epirotice, udate de marea sicelică [marea ionică] până la sinul ambracic [golful dela Arta], iar la stînga munții Illyrilor, despre care am vorbit, și popoarele care locuiesc lîngă acești munți până la Macedonia și Paeonia. Pămîntul care se întinde dela golful ambracic spre răsărit, în fața Peloponesului, este al Helladei și dă la marea egee (*αἰγαῖον πέλαγος*), lăsînd întreg Peloponessul la dreapta. Dela capătul muntilor Macedoniei și Paeoniei până la fluviul Strymon (*Στρυμών*, Struma) locuiesc Macedonenii (*Μακεδόνες*) și Paeoniî și unele din neamurile muntene

thrace, iar regiunea de dincolo de Strymon până la gura Pontului și până la Haemos este toată a Thracilor, afară de coasta mării. Coasta este locuită de Greci, care sunt așezați, unia la Propontis, alții la Hellespontos și la golful negru (Μέλας Κόλπος, golful de Saros), iar alții la marea egee. Marea egee spală doar coastele ale Helladei, una care privește spre răsărit și se întinde dela Sunion (Σούνιον, capul Colonnae) spre miazănoapte până la golful thermeū (Θερμαϊκός, golful dela Salonic) și Thessaloniceia, cel mai înfloritor oraș al Macedoniei în momentul de față, iar alta, cea macedonica, care privește spre sud, începînd dela Thessaloniceia până la Strymon. Unia socotesc la Macedonia și regiunea dela Strymon până la Nestos (Νέστος, Mesta), pentru că Philippus și-a dat multă osteneală cu dînsa, ca să și-o facă țară a sa, și și-a creat venituri foarte mari din mine și din alte avantaje ale locurilor. Dela Sunion până la Peloponnesos este marea myrtoā (μυρτώα), și cea cretică (κρητικόν, marea Candiei), și cea lybică (λυβικόν, marea albă), cu golfurile lor, până la marea sicalică (σικελικόν, marea ionică). Aceasta umple golfurile ambracic, corintic și crisaeū (χρισαῖον, golful de Salona, o subdivizie a golfului corintic).“

VII, 7, 5: „Theopompos spune că neamurile Epiroților sunt în număr de cincisprezece. Dintre acestea cele mai renumite sunt acel al Chaonilor (Χάωνες) și al Molottilor (Μολοττοί) din cauză că au avut sub stăpînirea lor tot Epirul întilu Chaonii și apoi Molotti. Acești din urmă au ajuns la mare putere și din cauza viței din care se trageau regii lor (căci erau Aeacizi), precum și din cauză că pe teritoriul lor se află orașul dela Dodona (Δωδώνη), vechi și celebru. Chaonii și Thesprotii (Θεσπρωτοί) și după dînsii îndată Cassopaei (Κασσωπαῖοι), care și aceștia sunt Thesprotii, locuiesc termul mării dela muntii ceraunii până la golful ambracic, având țară bogată. Plutirea, dacă pleacă cineva dela Chaoni spre soare răsare și spre golful ambracic și cel corinthic, având la dreapta marea ausonică (αὐσόνιον πέλαγος, marea ionică), iar la stînga Epirul, este de o mie trei sute de stadii, dela muntii ceraunici până la gura golfului ambracic. Pe această distanță de loc este Panormos (Πάνορμος), port mare, în mijlocul muntilor ceraunici, și după aceștia Onchesmos (Ογκησμός), alt port, în fața căruia se găsește extremitatea de vest a Corcyrei și portul Cassiope (Κασσιόπη, Cassopo în insula

Corfu), dela care păna la Brentesion (Βρεντέσιον, Brindisi) sînt o mie și jumătate de stadii. Tot atîtea stadii sînt păna la Tarent dela alt promontoriu mai la sud de Cassiope numit Phalacron (Φαλακρόν, probabil Cap Drasti în Corfu). După Onchesmos vin Poseidion (Ποσειδίον), și Butroton (Βουθρωτόν, Vuțindro) la gura portului numit Pelodes (Πηλώδης, gloduros), oraș cu coloniști romani și așezat într-un loc care are forma unei peninsule, și Sybota (Σύβοτα, Sivota). Sybota sînt niște insule mici, puțin depărtate de Epir, situate în fața promontoriului răsăritean al Corcyrei Leucimma (Λευκίμμα). Pe acest parcurs mai sînt și alte insule mici, dar nu merită să fie menționate. Vin apoi capul Cheimerion (Χειμέριον) și portul Glycys (Γλυκύς), în care se varsă rîul Acheron (Ἄχερων, probabil Mavropotamos, care se varsă mai jos de Parga și lîngă care, la puțină distanță de țerm, se găsește actualul sat Glyky), care izvorește din lacul Acherusia (Ἄχερουσία) și primește în el mai multe alte rîuri, astfel că îndulcește apa golfului. În apropiere curge rîul Thyamis (Θύαμις, Calamas?). Mai sus de acest golf este orașul Thesprotilor Cichyros, care mai întîi se numea Ephyra (Ἐφύρα, "Eșură"), iar mai sus de golful dela Butroton este orașul Phoenice (Φοινίκη, Finiki). Aproape de Cichyros este orașelul Cassopaeilor Buchetion (Βουχέτιον), așezat puțin deasupra mării, și Elatria (Ἐλάτρια), Pandosia (Πανδοσία) și Batiae (Βατίαι), așezate înнутрul continentului. Tara Cassopaeilor se întinde păna la acest golf [dela Glycys]. După portul Glycys sînt îndată două alte porturi, unul mai în apropiere și mai mic, Comaros (Κομάρος, Comaro), care formează un istmu de șeizeci de stadii lîngă golful ambracic și lîngă Nicopolis, orașul zidit de caesar Augustus, iar altul ceva mai departe, mai mare și mai bun, aproape de gura golfului, departe cam douăsprezece stadii de Nicopolis (Νικόπολις, lîngă Preveza).“

VII, 7, 6: „Indată apoi vine gura golfului ambracic. Gura golfului acestuia este puțin mai mare de patru stadii, iar circuitul lui este aproximativ de trei sute de stadii și este plin de porturi bune. Cum intri în el, în regiunea din dreapta locuiesc Grecii Acarnani (Ἀκαρναῖοι), și aici este, aproape de gura golfului, templul lui Apollo Actios (Ἀπόλλων), anume o colină, pe care se află templul, și la poalele colinei o cîmpie, pe care se găsesc o pădurice consacrată zeului și sanctiere navale, unde Caesar a dedicat o flă-

tilă de zece vase, luate pradă de războiū, cuprinzind cîteun vas, dela unul cu un rînd de visle până la unul cu zece rînduri de visle. Se zice însă că aă ars și şoproanele, unde se păstraă vasele, și vasele. La stînga sînt Nicopolis și Epiroții Cassopaei până la înfundătura dela Ambracia (Αμπρακία, Arta). Aceasta e aşezată puțin mai sus de înfundătură și a fost zidită de Gorgos, fiul lui Kypselos. Pe lîngă dînsa curge rîul Aratîhos (Αρατήθος, Arta), pe care se poate pluti până la dînsa dela mare pe distanță de cîteva stadijă, și care izvoreste din muntele Tymphe (Τύμφη) în regiunea Paroraea (Παρωραία). Inflorise și mai înainte foarte mult acest oraș (de la dînsul doar își trage și golful numele), dar mai ales l-a împodobit Pyrrhos, care și avea într-dînsul reședință. Mai tîrziu însă Macedoneniī și Romanii l-aă păgubit mult, și pe dînsul ea și pe celelalte orașe, prin războaiele cele neîncetate, pentru că nu eraă ascultătoare, așa că Augustus, văzind cum se stîng cu totul aceste orașe, le-a unit pe toate la un loc în unul singur, în numitul de cătră dînsul Nicopolis, aşezat la golf, și pe care l-a numit astfel dela victoriea pe care a repurtat-o pe mare la gura golfului asupra lui Antonius și a regine Egipitenilor Cleopatra, care și ea fusese de față la luptă. Astazi Nicopolis înfloreste și pe fiecare zi crește. Are pămînt mult și podoaba prăzii de războiū, apoi în suburbii posedea un teren consacrat, diu care o parte cuprinde păduricea sacră, unde se găsesc gimnasiul și stadiul, destinate pentru luptele de întrecere ce aă loc la fiecare cinci ani, iar altă parte cuprinde colina sacră a lui Apollo, care domină păduricea. Acele lupte de întrecere olimpice, Actia numite, au fost constituite în onoarea lui Apollo Actius, iar grija de ele o aă Lacedemoniī. Așezările cîte sînt pe lîngă oraș aparțin la Nicopolis. Si mai înainte vreme se țineaă în onoarea lui Apollo aceste lupte de întrecere, Actia, la care se dădeaă coroane învingătorilor, decătră locuitorii din localitățile învecinate, astazi însă li-a mărit reputațiea Caesar.“

VII, 7, 7: „După Ambracia este Argos Amphilochie (Ἀργός τὸ ἀμφιλοχικόν), oraș zidit de Alcmaeon și de fiili lui. Epheros în adevar spune că Alcmaeon după expediția Epigonilor contra Thebeli a fost invitat de Diomedes, cu care împreună a mers în Aetolia și aă cucerit această țară și Acarnania, și că atunci cînd i-a chemat Agamemnon să meașoară în războiul troian Diomedes să aibă Alcmaeon însă

a rămas în Acarnania și a zidit Argos, pe care l-a numit amphilochic după numele frate-so, iar rîul care curge pe acolo în golf l-a numit Inachos după numele rîului care curge prin Argeia. Thucydides spune însă că Amphilochos însuș, dupace s-a întors dela Troia, nemulțamit cu înperejurările dela Argos, s-a dus în Acarnania, și moștenind dela frate-so domniea a fundat orașul care-i poartă numele.⁴

VII, 7, 8: „Epiroți sunt și Amphilochii precum și popoarele situate mai sus de dînsii, care se învecinează cu munții Illyriei și au țară aspră, anume Molotti (Μολοττοί) și Athamanii (Αθαμανοί) și Aethicili (Αἰθικοί) și Tymphaeii (Τυμφαιοί) și Orestii și Paroraeii (Ορέσται, Παροραιοί) și Atintanii (Ατιντανοί), dintre care unii sunt în apropiere de Macedoneni, iar alții sunt așezăți spre sinul ionic. Se spune că Orestiada (Ορεστιάδη) a stăpinit-o odată Orestes, cînd a fugit pentru că omorîse pe maică-sa, și că țara a trecut apoi la urmașii lui așa numită după dînsul. Se mai spune că a fundat și un oraș, care se numea Argos Orestic (Ἀργός ὥρεστικόν). Cu aceste popoare epirote s-au amestecat acele neamuri illyrice, care locuiesc teritoriile dinspre partea de miazăzi a regiunii muntoase și teritoriile de deasupra sinului ionic, căci în sus de Epidamnos și de Apollonia până la munții ceraunii locuiesc Byllionii (Βύλλιονες) și Taulantii (Ταυλαντοί) și Parthini (Παρθηνοί) și Brygii (Βρύγοι). Pe acolo pe aproape sunt și minele de argint dela Damastion (Δαμαστίον), pelîngă care și-au așezat stăpînirea Dyestii (Δυέσται) și Enchelei (Ἐγχελέαι), și pe care-i chiamă și Sesarethi (Σεσαρέθοι). La aceștiia se adaug Lyncestii (Λυγκησται) și tara Deuriopos (Δευρίοπος) și Pelagonia cu cele trei orașe ale sale (ἡ τριπόλιτις Πελαγονία) și Eordii (Εօρδοι) și Elimeia (Ελιμεία) și Eratyra (Ἐρατύρα). Aceste popoare înainte vreme aveau fiecare regii lor, dintre care acei care domniau peste Enchelei erau descendenți din Cadmus și Harmonia, și se arată în țara Encheleilor diferite monumente privitoare la cele povestite despre dînsii. Enchelei deci n-aveau regi indigeni. Lyncestii pe de altă parte au avut rege pe Arrabaeos (Ἄρραβαος), care și trăgea neamul din Bacchiadi. Nepoata de fîică a acestuia a fost Eurydice, mama lui Philippus al lui Amyntas, iar și Sirra (Σίρρα) a fost fata lui. Apoi dintre Epiroți Molotti au fost domniți de Pyrrhos, fiul lui Neoptolemos al lui Achilleus, și de descendenții lui, care erau Thessalieni. Celealte po-

poare aveaū domnī indigeni, și dupăce aū avut supremațiea cind unul cind altul din ele, aū căzut toate sub stăpinirea Macedonenilor, afară de cîteva din susul sinului ionic. Ba chiar Lyncestis și Pelagonia și Orestias și Elimeia le numiaū Macedonia de sus, iar cei de mai tîrziū le numiaū Macedonia liberă. Uniă chiar toată țara până la Corcyra o numesc Macedonia, pentru motivul că samănă popoarele și la chipul cum își tae părul, și la limbă, și la chlamydă, și la altele de acest fel. Cîteva din ele vorbesc însă doăa limbi. Cind s-a desființat puterea macedoneană, aceste popoare aū căzut sub Romani, și prin țara lor merge calea Egnatia dela Epidamnos și dela Apollonia, pe care cale, în regiunea munților Candavia, sint bălțile depe lîngă Lycnidos (Λυγνίδος, Ochrida), care procură pește sărat din belșug. Rîurile curg, unele în sinul ionic, altele spre părțile de miazazi. Ele sint Inachos și Aratthos și Acheloos (Αχελώος, Aspropotamos) și Evenos (Εὔηνος, Fidari), care altă dată se numia Lycormas (Λυκόρμας), dintre care Aratthos se varsă în sinul ambracic, Inachos se varsă în Acheloos, iar Acheloos însuș și Evenos în mare, dupăce aū străbătut, unul Acarnania, iar celalalt Aetolia. Iar Erigon (Ἐρίγων, Cerna, Carasu), dupăce a primit multe rîuri din munți Illyriei și din țara Lyncestilor, Brygilor, Deuriopilor (Δευριόπων) și Pe lagonilor, se varsă în Axios (Αξιός, Vardar).“

VII, 7, „Altă dată erau și orașe pela popoarele acestea. Pelagonia era numită «cu trei orașe» (τριπολίτις), și unul din aceste orașe era Azoros (Αζωρος). Pe Erigon se aflau toate orașele Deuriopilor, printre care erau Bryanion (Βρυάνιον) și Alalcomenae (Αλαλκομεναι) și Stymbara (Στύμβαρα). Cydriae (Κυδρια, Codras pe Vovusa?) era un oraș al Brygilor, și Aeginion (Αιγίνιον, Stagus) era un oraș al Tymphaeilor, vecin cu Aethicia (Αἰθικία) și cu Tricca (Τρίκκη, Triccală?). În apropiere de Macedonia și de Thessalia, pela muntele Poeon (Ποεόν) și la Pindos sint Aethicii (Αἴθικες) și izvoarele Peneiului (Πηνειός, Salamvria), asupra căror se dispută Tymphaei și Thessalienii de sub Pindos. Mai este apoi orașul Oxyneia (Οξύνεια) la rîul Ion (Ίων, Craiova, rîu care se varsă în Salamvria), depărtare de o sută doăzeci de stadii dela orașul Pe lagoniei Azoros, în apropiere de Alalcomenae și de Aeginion și de Europos (Εὐρωπός) și de vîrsarea rîului Ion în Peneios. Pe atunci, deci, cum am spus, Epirul tot, macarcă țară aspră

și plină de munți, precum Tomaros (Τόμαρος) și Polyanos (Πολύανος) și alții mulți, și tot aşa și Illyria, erau înfloritoare. Astăzi cele mai multe localități sunt pustii, iar cîte sunt locuite sunt numai niște sate și niște ruine. Si ca celelalte a încetat aproape de a mai exista și oracolul dela Dodona.“

VII 7, ¹⁰: „Acest oracol, cum spune Ephorus, este o instituție a Pelasgilor. Iar Pelasgi din cîțî aștăpînît în Grecia sunt cei mai vechi. Si poetul [Homer Il. XVI, 233 zice astfel: «Jupiter, rege al Dodonei, pelasicule, iar Hesiod [fragment 134]: «Se ducea la Dodona și la stejar, locuința Pelasgilor.» Despre Pelasgi din teritoriile tyrrhenice am vorbit. Despre locuitorii depe lîngă templul dela Dodona cum că ar fi fost barbari ne face să înțelegem Homer din chipul lor de a trăi, pentru că spune [Il. XVI, 235] că nu se spălaă pe picioare și că se culcaă pe pămîntul gol. Cum trebue zis, Helli (Ἑλλοι), cum face Pindar, ori Sellî (Σελλοί), cum se crede că stă la Homer [Il. XVI, 234: ἀπρὶ δὲ Σελλοῖς ναυαγούσι ὑποφράξαι ἀνιπτέποοες καμηλεῦναι], nu se poate afirma cu siguranță, din cauză că scrierea e indoioasă. Philochorus spune că locul depe lîngă Dodona, ca și Euboea, s-a numit Hellopia (Ἑλλοπία), pentru că Hesiod zice aşa [fragm. 54]:

Este o țară Hellopia, bogată în ogoare și în pășuni, acolo la capătul ei este zidită Dodona.» Apollodoros zice că se crede că s-ar fi numit țara aşa dela băltile (εἰσοδος) depe lîngă templu, și susține că Homer nu numește Helli, ci Sellî, pe locuitorii depe lîngă templu, pentru că pe un rîu îl numește Selleis, cînd zice [Il. II, 659, XV, 531]: «de departe, din Ephyra, dela rîul Selleis. † [Dar după Demetrios Scepsios n-ar fi vorba aici despre] Ephyra din țara Thesprotilor, ci de acea din Eleia, căci în Eleia este rîul Selleis, iar la Thesproti și la Molotti nu este niclun rîu cu asemenea nume. Cele ce se povestesc despre stejar și despre porumbi, și altele de acest fel, cum se povestesc și despre Delphi, unele aparțin mai mult la poezie, altele se potrivesc însă și cu descrierea de față.“

VII, 7, ¹¹: „Dodona, deci, din vechime aparținea la Thesproti, și tot aşa și muntele Tomaros ori Tmaros (căci se zice în ambele feluri), sub care se află templul, pentru aceia și tragicii și Pindar numesc Dodona Thesprotis. Mai tîrziu însă a fost anh stăpînirea Molottilor. Sună că dela

muntele Tomaros interpreții lui Jupiter, cum li zice poetul, despre care tot el spune că umbălău cu picioarele nespălate și dormiau pe pămîntul gol, așa fost numiți tomuri (τομοῦροι), și în Odisseia astfel scriu unia acele ce spune Amphionos, cind sfătuiește pe peștori să nu atace pe Telemachos mai înainte de a fi întrebăt pe Jupiter [Od. XVI, 403]: «Dacă vor aproba tomurii marelui Jupiter, ești însumi îl voi ucide și voi îndemna să fie omorîți și ceilalți toți. Dacă se va opune însă cumva zeul, vă îndemn să stați liniștiți. Și este mai bine, spun eu, să se scrie τομοῦροι decât θεοῖσσας, căci nicăieri la Homer nu se găsește themistes cu înțelesul de oracol, ci numai cu acela de sfat, hotărîre politică, legiuire, iar Tomuri trebuie să fie o prescurtare lină † tomaruri, adecă păzitorii tomarului (τομαρού λαχες). Și așa cei mai noi zic tomuri. La Homer este mai simplu însă să primim pe themistes, întrebuităt în mod impropriu, așa lupă cum și bulae poate să însemneze ordinele și hotărîrile oraculelor și ale legilor, ca de pildă [Od. XIV, 328] „ca s-audă sfatul (βουλὴν) lui Jupiter din stejarul cu înalte ramuri.”

VII, 7, ¹²: „La început acei care profetizau erau bărbați, după cum dă a înțelege și poetul, căci vorbește de interpreți (ἰπορθῆται), prin care trebuie să se înțeleagă și proteții (προφῆται). Mai tîrziu așa fost numite trei babe, cind alături cu Jupiter a fost instalată ca zeită a templului și Dione. Suidas însă pentru placul Thessalienilor dă crezare la niște povestiri fabuloase, după care templul acesta ar fi fost strămutat din Pelasgia cea de lîngă Scotussa (Scotussa aparține la Pelasgiotis a Thessaliei), cind împreună cu oracolul s-ar fi dus și fimeile mai toate, din care s-ar fi trăgind profetesele de astăzi; pentru aceia s-ar fi chemind și Jupiter pelasicul.“

VII, Fragmente, 4: „Paeonia este la răsărit de aceste popoare [despre care s-a vorbit la VII, 7, ⁸] și la apus de munții Thraciei. Spre miazănoapte este așezată mai sus de Macedonia, având prin orașele Gortynion și Stobi eșirea spre † [strîmtoarea] prin care curgînd rîul Axios face grea intrarea din Paeonia în Macedonia, așa după cum Péneios curgînd prin Tempe întărîște Macedonia din partea despre Grecia. Se mărginește dinspre miazazi cu Autariatul și Dardanii și Ardiaei. Paeonia se întinde până la Strymon.“

VII, Fragmente, 6: „Orestis e țară întinsă și are un munte mare care se întinde până la Corax din Aetolia și până la Parnassus. Locuiesc pe lîngă acest munte Orestii însăși și Tymphaei și Grecii din afara istmului de pe lîngă Parnassos și Oeta și Pindos. Cu un nume comun muntele acesta se chiamă Boion (Βοιων), dar părțile lui poartă numiri diferite. Spun că depe cele mai înalte virfurî ale lui sărăfă și marea egee și sinurile ambracic și ionic, dar cred că se exagerează. Înalt de ajuns este și muntele Pteleon de lîngă sinul ambracic, care de o parte se întinde până la marea dela Corcyra iar de altă parte până la cea dela Leucas.“

VII, Fragmente, 9: „Așa mai rămas din Europa Macedonia și părțile Thraciei de lîngă Macedonia până la Byzantium, apoi Grecia și insulele de lîngă dînsa. Negreșit, și Macedonia e tot Grecie, dar luîndu-ne după firea locurilor și după configurația lor am socotit că trebuie să-o separăm de cealaltă Grecie și să-o alipim de vecina ei Thracie până la gura Euxinului și a Propontidei.“

VII, Fragmente, 10: „Macedonia se mărginește la apus cu coasta marii adriatice; la răsărit cu linia meridiană care e paralelă cu acea coastă și care merge prin gurile rîului Hebru și prin orașul Cypselă (Κύψελα, Ipsala); la mijlocul noaptei printr-o închîpută linie dreaptă, care trece prin muntele Berticos (Βερτίκος, greșit în loc de Βέβης? Ptolemaeus III, 13, 19 pune Berticos mai jos de Amphipolis și Heraclea Sintica, la actualul munte Beçik [Beşik?], nord-estul peninsulei chalcidice), Scardus (Σκαρδος, Sar), Orbelos ('Ορβηλος, Perim Dag), Rhodope (Ροδόπη, Despoto) și Haemus, care munți, începînd dela marea adriatică, ajung în linie dreaptă până la Euxin, formînd o peninsulă mare spre mijlocul mării, care cuprinde Thracia și Macedonia și Epirul și Achaia; la mijlocul mării prin calea Egnatia, care merge dela orașul Dyrrachion spre răsărit până la Thessaloniceia. Si este forma aceasta a Macedoniei foarte asamănătoare cu un paralelogram.“

VII, Fragmente, 11: „Macedonia de astăzi se numea odată Emathia (Ἐμαθία), numele actual și l-a luat dela unul din vechii domnitori, Macedon. Era și un oraș Emathia lîngă mare. Țara aceasta o ocupau neamuri epirote și illyre, dar mai ales Bottiae (Βοττιαιος) și Thraci. Bottiae, unde cum se spune își trăgeau numul din Crato de unde

venise sub conducerea unuia Botton. Dintre Thraci Pierii (*Πίερες*) locuiau Pieria (*Πιέρια*) și teritoriul depe lîngă Olympos, Paeonii pelîngă rîul Axios teritoriul aşa numit din cauza aceasta Amphaxitis, iar Edonii (*Ηδωνοί*) și Bisaltii (*Βισάλται*) restul țării până la Strymon. Dintre acești din urmă Bisaltii se numiau numai aşa Bisalti, Edonii însă unii se chamau Mygdoni (*Μυγδόνες*), alții Edoni, iar alții Sithoni (*Σιθώνες*). Peste toate aceste popoare aștăpînît aşa numiți Argeadi (*Αργεάδαι*) și Chalcidiî din Euboea (*Χαλκιδεῖς*). Chalcidi anume din Euboea aștăpînît venit în țara Sithonilor și aștăpînît fundat acolo până la treizeci de orașe, din care aștăpînît fost însă alungați mai tîrziu și să-aștăpînît întrolocat cei mai mulți numai în unul din ele, în Olynthos. Chalcidiî aceștiia se numiau Chalcidiî din Thracia.“

VII, Fragmente, 12: „Față de Thessalia și de Magnesia granița Macedoniei de jos și dinspre mare o formează Peneios, iar granița Macedoniei de sus o formează Haliacmon (*Αλιακμών*, Vistrița-Inge-Carasu). Acelaș Haliacmon și Erigon și Axios și alte rîuri dispart Macedonia de Epiroți și de Paeoni.“

VII, Fragmente, 25: „Acolo este și muntele Bermion (*Βέρμιον*), pe care-l stăpînău înainte vreme Brigi, neam thrac, dintre care unia aștăpînît trecut în Asia și să-aștăpînît schimbat numele în Phrygi.“

VII, Fragmente, 26: „Orașul Beroia (*Βέροια*, Verria) este la poalele muntelui Bermion.“

VII, Fragmente, 36: „Dela Peneios până la Pydna sînt o sută doăzeci de stadii. Pe coasta mării dela gura rîului Strymon sînt orașele Datenilor (*Δατήνων*) Neapolis (Cavala, C. Müller la Scylax 67) și Daton (*Δατῶν*, Eski-Cavala, C. Müller la Scylax 67), care are cîmpii fertile și un lac și rîuri și săntiere navale și bogate mine de aur, de unde în loc de proverbul ghemurî de bunătățilă (*ἀγαθῶν ἀγαθίδες*) se mai zice și dat de bunătățilă (*ἐάτον ἀγαθῶν*). În regiunea de dincolo de Strymon, în locurile depe lîngă mare și depe lîngă Daton locuiesc Odomantii (*Οδομάντεις*) și Edonii și Bisaltii, și acei autohtonî precum și acei veniți din Macedonia și cărora li-a fost rege Rhesus. Iar mai sus de Amphipolis [20 stadii dela gura Strumei, S. VII, Fragmente, 35] locuiesc Bisaltii până la orașul Heracleia [aproape

13, 30], având o vale fertilă, prin care curge Strymon, ce izvorește din țara Agrianilor dela Rhodope, vecină cu Parorbelia Macedoniei, care această din urmă, așezată în interiorul continentului, are în valea ce începe dela Eridane (Ειρδανόν, Gradisca) orașele Callipolis [Strumița?], Orthopolis, Philippopolis [Petrovič?], Garescus (Γαρησκός, Melnic?). În țara Bisaltilor, cum mergă în susul râului Strymon, este satul Berge (Βέργη), cam două sute de stadii distanță dela Amphipolis. Iar dacă mergă dela Heracleia spre miazănoapte și spre strîmtoarea prin care trece Strymon, având rîul la dreapta, spre stînga este Paeonia și teritoriul de pe lîngă orașul Doberus (Δόβηρος), și iar la dreapta munții Rhodope și Haemus. De cea parte a rîului Strymon și chiar lîngă el se află Scotussa (Σκοτουσσα). Iar lîngă lacul Bolbe (Βολβη, Beşik [Beçik?]) este Arethusa (Αρέθουσα), și ca locuitorii de pe lîngă lac mai ales Mygdonii se numesc. Nu numai Axios curge din țara Paeonilor, ci și Strymon. Strymon anume izvorește dela Agriani, curge prin țara Mae-dilor (Μαιδῶν) și Sintilor (Σιντῶν) și se varsă în mare între teritoriul Bisaltilor și acel al Odomantilor.“

VII, Fragmente, 38: „Pe Paeoni unia-i consideră ca colonii ai Phrygienilor, alții din contra ca colonizatorii ai acestora. Spun că Paeonia s-a întins până la Pelagonia și la Pieria, că Pelagonia se numea odată Orestia, că cu drept cuvînt Asteropaeos, unul din șefii de loc din Paeonia care s-a luptat la Troia, se numește fiul lui Pelagon, și că Paeonii se numeau Pelagoni (Πελαγόνες).“

VII, Fragmente, 41: „Se pare că Paeonii și altă dată, ca și astăzi, așa ocupat o mare parte a Macedoniei, așa că și Perinthos l-a asediat și a avut sub stăpinirea lor Cren-tonia (Κρηντωνία) și toată Mygdonis și țara Agrianilor până la Pangaeos (Παγγαῖος, Bunar). Mai sus de coasta mării dela golful strymonic, care coastă se întinde dela Galepsos până la Nestos, se găsește orașul Philippi și teritoriul lui. Philippi se numea mai înainte Crenides (Κρηνίδες) și era o localitate mică, a crescut după învingerea lui Brutus și a lui Cassius.“

VII, Fragmente, 43: „In fața acestui term sunt doă insule, Lemnos și Thasos. și Dincolo de canalul mării dela Thasos este Abdera (Ἄβδηρα, Balastra). Abdera așa locuit-o Thraci Biston (Βιστωνες), peste care domnia Diomedes. Nes-

tus nu păstrează totdeauna aceeaș albie, ci de multe ori inundează țara. Apoi vine orașul Dicaea, aşezat pe golf, și portul lui. Mai sus de aceste orașe este balta Bistonis [Buru Göl], având cam două sute de stadii de circuit... Dincolo de balta dela mijloc sunt Xantheia (Ξάνθεια), Maroneia (Μαρώνεια, Maronia) și Ismaros ('Ισμαρος, Ismara), orașe ale Ciconilor. Ismaros se numește astăzi Ismara ('Ισμαρα), elingă Maroneia, și în apropiere se varsă în mare balta Ismaris. Mai sus de aceste orașe locuiesc Sapaeii (Σαπαιοι)."

VII, Fragmente, 45: „Sintii (Σωτοι), neam thrac, locuiau în insula Lemnos.“

VII, Fragmente, 47: „Toată Thracia se compune din douăzeci și două de popoare, și, macarcă-i foarte zdruncinată, tot poate pune pe picior de războiu până la cincisprezece mii de călăreți, iar pedestrași chiar două sute de mii. Dincolo de Maroneia este orașul Orthagoria (Ορθαγορια) și teritoriul dela Serriion (Σέρριον), loc greu pentru navigatori, apoi orașul Samothraca Tempyra (Τέμπυρα) și alt orașel Characoma (Χαρακόμα), în fața căruia se găsește insula Samothrace și nu departe de aceasta Imbros, iar la o depărtare mai mult de două ori mai mare Thasos. Dela Characoma mai încolo este Doriscos (Δορίσκος), unde a numărat Xerxes multimea oștirii sale. Apoi vine Hebros ("Εβρος, Marița), pe care se plutește în sus până la Kypsela (Κύψελα, Ipsala) spațiu de o sută douăzeci de stadii. Aici este granita Macedoniei pe care a luat-o Romani dela Perseus și dela falșul Philippos. Paulus însă, după ce a învins pe Perseus, a alipit la Macedonia și neamurile epirote și a divizat țara în patru părți, pe una a atribuit-o la Amphipolis, pe alta la Thessalonicia, pe alta la Pella, și pe alta la Pelagoni. La Hebros locuiesc Corpili (Κορπίλοι) și puțin mai sus Brenii (Βρέναι), iar cel mai din urmă Bessii (Βέσσοι), și se poate pluti în sus până la acești din urmă. Toate neamurile acestea sunt prădalnice, dar mai ales Bessii, care sunt vecini cu Odrysil (Οδρύσαι) și cu Sapaeii (Σαπαιοι). Capitala + Astilor ('Ασται) este Bizye (Βιζύη, Viza). Unia numesc Odrysi pe toți ei și locuiesc coasta marii dela Hebros și Cypsela până la Odessos. Peste Odrysi aș domnit Amadocos (Αμαδόκος) și Cersobleptes (Κερσοβλέπτης) și Berisades (Βηρισάδης) și Seuthes (Σευθης) și Cotys (Κοτυς).“

VII, Fragmente, 49: „Insula Samothrace o locuiau frații

Iasion (Ιασίων) și Dardanos (Δάρδανος). Dupăce a fost trăsnit Iasion pentru păcatul comis contra zeiței Ceres, Dardanos a plecat din Samothrace și s-a dus să locuască la poalele muntelui Ida, a zidit orașul Dardania și a învățat pe Troiani misterele din Samothrace. Samothrace mai înainte vreme se numea Samos (Σάμος).“

IV, 6, 8: „Vindelicii și Noricii ocupă teritoriul dela poalele Alpilor din ceia parte a Italiei, în mare parte împreună cu Breuni (Βρεύνοι) și Genaunii (Γεναύνοι), care aparțin deja la Illyri.“

VII, 3, 1: „Partea de miazăzi a Germaniei de dincolo de Elba aparține încă o bucată Germaniei și este locuită de Soevi (Σόεβοι), apoi îndată vine țara Geților (Γέται), dintruntiș îngustă, întinzându-se prin partea sa despre miazăzi dealungul Istrului, iar prin partea despre miazănoapte dealungul poalelor codrului hercynian (Ἑρκυνίας δρυμός), ocupând și ea o parte a munților. Apoi se lătește spre miazănoapte până la Tyregeti (Τυρεγέται). Marginile nu le putem cerceta preciz. Din cauză că nu se cunosc locurile acestea s-a dat crezare celor care povestesc basmele despre munți Rhipei (Ρίπαις ὄφη) și despre Hyperborei, și lui Pytheas tela Marsilia, care a inventat povestile despre țara dela ocean, servindu-se ca probă de cunoștință asupra cerului și asupra mathematicilor. Pe acești scriitori ii lăsăm la o parte. Tot așa și cele ce cintă Sophocles despre Oreithyia, cind zice că a fost răpită de Boreas și a fost dusă «dincolo de mare tocmai la capatul pământului, la izvoarele nopții, unde stă deschis cerul, la grădina veche a lui Phoebus, n-ai nicio valoare pentru cele de față, ci trebuie să lasate la o parte, după cum face și Socrates în Phaedros. Ce am aflat însă și în istorie veche și în cea mai recentă, aceasta să spunem.“

VII, 3, 2: „Greci considerau pe Geți ca Thraci. Locuiau de ambele părți ale Istrului și ei și Mysii (Μυσοί), care și aceștia tot Thraci sunt și se numesc astăzi Moesi (Μοέσοι). Dela aceștia au plecat și Mysii care trăesc astăzi în țara dintre Lydia, Phrygia și Troia. De altfel și Phrygii (Φρύγες) sunt Brigi (Βριγες), neam thrac, după cum sunt Thraci și Mygdonii (Μυγδόνες) și Bebryci (Βεβρύκες) și Maedobithynii (Μαιεδοβιθυνοί) și Bithynii (Βιθυνοί) și Thynii (Θύνοι), și, cred, Mariandynii (Μαριανδυνοί). Toți aceștia au părăsit Europa în

întregime. Mysii așă rămasă însă o parte și în Europa. Și cred că cu dreptate presupune Poseidonios că Homer vorbește despre Mysii din Europa (adecă despre Mysii din Thracia), cind zice [Il. XIII, 3]: Iar el [Jupiter] își întoarse îndărăt privirile strălucitoare, ca să vadă în depărtare țara Thracilor iubitorii de ca și a Mysilor care se luptă de aproape; pentru că, dacă să găndi cineva la Mysii din Asia, vorba poetului ar fi îndepărtată de subiect. Ca să zică în adevăr cineva că și-a întors dela Troenii privirea spre țara Thracilor, și să pună alaturi cu țara Thracilor și pe acea a Mysilor, care acești din urmă nu erau departe de Troada, ci vecinii cu dinsa, și așezați și în dosul și de ambele laturi ale ei, separați de Thraci prin toată largimea Hellespontului, înseamnă a confunda continentele și totodată și nu pricepe ce vrea să spună Homer. Înțelesul cel mai obișnuit al vorbelor «întoarse îndărăt ($\pi\alpha\lambda\gamma\tau\epsilon\pi\epsilon$)» este acela de întoarse dela cineva în sens contrarui ($\varepsilon\iota\varsigma\tau\omega\pi\iota\sigma\omega$). Acel care însă își îndreaptă privirile dela Troenii spre oamenii din dosul lor și de pe lângă dînsii, acela privește mai departe înainte, iar nu îndărăt. Proba pentru aceasta sunt și cele ce spune poetul mai departe, căci la Mysi adauge pe Hippemolgi (Ιππημολγούς) și pe Galactofagi (Γαλακτοφαγούς) și pe Abii (Αβούς), care nu sunt alții decât Scythii (Σκύθαι) și Sarmatii (Σαρμαται) trăitori în care. Chiar și astăzi nemurile acestea și cele bastarnice trăesc amestecate cu Thracii, mai ales cu Thracii cei de dincolo de Istru, dar și cu cei de dincoace de rîu. Cu Thracii de dincoace de Istru mai trăesc amestecate și neamuri celte (χελτικαι), anume Boii (Βόι) și Scordisci (Σκορδίσκοι) și Taurisci (Ταυρίσκοι). Pe Scordisci unia-i numesc Scordisti (Σκορδίσται), iar pe Taurisci lii numesc Ligyrisci (Λιγυρίσκοι) și Tauristii (Ταυρίσται).⁴

VII, 3, 3: „Poseidonios spune că Mysii din evlavie mare nu mînincă niciodată vîtă, prin urmare nici animale, că trăesc numai cu miere, cu lapte și cu bînză, și duc viață liniștită, și că din cauza aceasta li zic oamenii religioși și trăitori din aburi (χανωπάται) [adecă din aburi sacrificiilor]. Mai spune Poseidonios că sunt unii Thraci care trăesc fără fimei, că-i numesc *ctistae* (κτισται), sunt onorați ca sfinti și nimea nu-i supără cu nimic, și că pe toate aceste neamuri la un loc poetul le numește «nobili mulgători de cai, minători de lapte, săraci, cei mai drepti oameni» (ιππημολγοί ,

γαλακτοράχις, ἀβίοι, δικαιότατοι ἀρθρώποι, Il. XIII, 5 sqq.), zicindu-li săraci mai ales pentru că ar fi trăind fără fime, căci viața fără fime și-o închipuește Homer numai ca o jumătate de viață, după cum și casa lui Protesilaos o numește jumătate de casă (δόμος ἡμιτελής Il. II, 701), pentru că Protesilaos era văduv. Spune apoi Poseidonios că pe Mysii nu numește Homer luptători de aproape (ἀγέμαχοι), pentru că sunt neînvinși și bună războinici, și că în a treisprezecea carte a Iliadei trebuie scris Μύσῶν τ' ἀγέμαχῶν în loc de Μυσῶν τ' ἀγέμαχῶν.⁴

VII, 3, 4: „Ar fi de prisos să schimbe cineva o scrișoare primită ca bună de atîția ană, căci este mai probabil că dela capul locului să-a numit Mysii și că să-a schimbat numele astăzi. Iar ca săraci (ἀβίοι) ar putea înțelege cineva pe acești oameni mai mult pentru că erau fără sălașuri și trăiau pe care, decât că erau fără fime uniia, căci, deoarece nedreptățile aŭ loc mai mult din cauza contractelor și a prețului mare pe care-l pun oamenii pe cîstigarea de avere, cei mai drepti tocmai asemenea oameni este potrivit să fie numiți, care trăesc din puțin cu mică cheltuială. Pentru aceia și filosofii, considerind justițiea ca foarte strîns unită cu moderație, aŭ tins mai înainte de toate să ducă viață sobră și simplă, din care cauză exagerările aŭ înpins pe unii dintr-însii la cinism. Faptul însă de a trăi fără fime nu desemnează niciodată imaginea de acest fel, mai ales la Thraci, și încă la Geti. Vezi, de pildă, ce spune Menandros despre dinșii, nu plăzmuind, probabil, ci luînd din experiență: «Toți Thraci, dar mai ales dintre toți noi Geti (pentru că mă pot lăuda că eu de acolo sunt de neam). nu suntem prea cumpătați. Si puțin mai jos dă exemple despre distrăbălarea cu privire la fime: «Fiecare dintre noi ține cîte zece ori unsprezece ori douăsprezece fime, ori și mai multe uniia. Dacă se întîmplă să moară cineva și să fi avut numai patru ori cinci neveste, un asemenea om e considerat de cei de acolo ca un bîet om, care n-a știut niciodată cununiea nici ce-i însurătoarea.» Aceste lucruri sunt confirmate și de alții. Nu se potrivește însă ca aceiaș oameni să considere pe de o parte viața fără multe fime ca nenorocită, iar pe de alta să considere ca pe un om vrednic și drept pe cel care trăește în burlacie. Apoi a considera ca religioș, și ca oameni care se hrănesc cu aburi, pe cel

fără fime este ceva contrar îu cu totul concepțiilor obișnuite. În adevăr toți sănt de părere că fimeile au fost promotoarele fricii de dumnezeu. Tot ele îndeamnă pe bărbați la servicii religioase pompoase, la serbare și la suplicații. Rare dacă se găsește un bărbat fără fimee și cu asemenea dispoziții. Vezî, de pildă, ce spune același poet, cînd pune în scenă pe un bărbat care se plinge de cheltuelile fimeilor cu sacrificiile și vorbește astfel: «Ne prăpădesc zeii, mai ales pe cei însurați, în fiecare zi trebuie să serbam cîteo sărbatoare; ori pe un misogyn care aceleaș acuzații le aduce:

Sacrificam de cinci ori pe zi, șepte sclave în cerc băteaū în țimbale, iar altele zbieraū. Cum că deci tocmai acei dintre Geti, care n-aveau fime, vor fi fost considerați ca religioși, pare ceva absurd. Cum că însă sentimentul religios era puternic la acest popor, pare probabil, atît din cele ce spune Poseidonios despre dînșii, cît și din alte știri.»

VII, 3, 5: „Se spune anume că un Get, cu numele Zamolxis (Ζάμολξις), a fost sclavul lui Pythagoras și că a învățat dela dînsul ceva din știința cerului, ba și dela Egiptenî cîteva, pentru că și până acolo rătăcise, și că, dacă s-a întors acasă, a avut mare trecere și la șefi și la popor, pentru că prezicea semnele meteorologice, până ce mai la urmă a înduplecăt pe rege să-l țee tovarăș la domnie, ca pe unul care era în stare să anunțe cele ce se întîmplă pela zei. La început l-aū pus preot al celui mai de cinste zeu dela dînșii, după aceia însă a fost proclamat el însuș zeu, și alegindu-și un loc, unde era o peșteră, și până la care nu putea nimeni pătrunde, a trăit acolo, întîlnindu-se numai rar cu alții oameni, afară de rege și de servitori. La aceasta regale i-a dat tot concursul, fiindcă vedea că oamenii îi erau supuși cu mult mai mult decît înainte, ca unuia ale căruia ordine erau date în înțelegere cu zei. Acest obiceu a dăinuit până în zilele noastre, căci totdeauna s-a găsit cineva de așa natură, că să fie consilier al regelui, iar Getii să-l socoată drept zeu. Si muntele a fost considerat ca sfînt și-l numesc sfînt, numele lui e Cogaeonon (Κωγαίον), la fel cu numele riului care curge pe lîngă dînsul. Cînd domn a peste Geti Byrebistas, asupra căruia se pregătia pentru războiu divul Caesar, această onoare o avea Decaeneos (Δεκαήνεος). Poate că și preceptul acela pitagoric, de a nu mînea vietăți,

VII, 3, 6: „De altfel nu face cineva rău, dacă stă să discute asupra celor spuse de Homer asupra Mysilor și asupra nobililor Hippemolgi, pentru că cele ce afirmă Apollodoros în a două carte *Dăspre corăbi*, în prefată, nu se pot admite. Apollodoros anume aproabă părerea lui Eratosthenes, care spune că Homer și cei vechi tot cunosc lucrurile deprin Grecia, dar despre cele mai depărtate nău-nicio cunoștință, pentru că nu făcuse nici călătorii lungi nici navigații, și aprobind această părere zice că Homer numește Aulis stincoasă, după cum și este, pe orașul Eteonos îl numește muntos și păduros, pe orașul Thisbe îl numește cu porumbi mulți, pe orașul Haliartos îl numește cu iarbă multă, dar despre țările mai depărtate nici el nu știe nimic, nici ceilalți. Așa, macarcă se varsă în Pont vreo patruzeci de râuri, Homer nu pomenește nici dintre cele mai cunoscute pe vreunul, precum ar fi Istrul, Tanais, Borysthene, Hypanis, Phasis, Thermudon, Halys. Nici de Scythă nu pomenește, plăzmuește însă niște nobili Hippemolgi și niște Galactofagi și niște Abi. Despre Paphlagonii din-untrul continentului aflat dela cei care ajunse pe jos până la acele locuri, dar coasta maritimă a Paphlagoniei n-o cunoaște. Și cu drept cuvînt, zice Apollodoros, căci marea aceasta pe vremurile acelea nu era navigabilă și chiar se numia Axenos, și din cauza iernelor celor grele și a fur-tunilor, și din acea a sălbătăciei neamurilor depe lîngă dinsa, mai ales a celor scythice, care omorau pe străini și-i mincau și din testele capetelor lor își faceau pahare. Numai mai tîrziu, dupăce Ioni î au fundat orașe pe coastele ei, s-a numit marea Euxinos. Tot așa, spune Apollodoros mai de parte, nu cunoaște Homer Egyptul și Libya, și nici inundațiile Nilului, nici aluvioanele mării, despre care nu pomenește nicăi, după cum nu pomenește nici despre istmul între marea roșie și marea Egyptului. De asemenea nu vor-bește despre Arabia ori despre Aethiopia ori despre ocean, numai dacă nu vom urma pe Zenon filosoful, care scrie [Od. IV, 84, unde stă Αἰθίοπας ὁ ἵκόμην καὶ Σιδονίους ναὶ Ἐρεβούς] Αἰθιόπας ὁ ἵκόμην καὶ Σιδονίους Ἀραβάς τε. Și la Homer nu este de mirat așa ceva, cind și cei de după dînsul multe lucruri nu cunosc și inventează minunătii, ca Hesiod, care vorbește de oameni pe jumătate ciui, de oameni cu capetele mari, și de nișmăi cu co-

cioare ca talpa giștii (? στργανοπόδες), ori ca Aeschylos, care vorbește de oameni cu cap de cîne, ori cu ochii în pîept, ori cu un singur ochiu (în Prometheus spune acestea), și altele nenumărate. Dela acestea trece Apollodoros la scriitori care povestesc despre munții Rhipai (Ριπαι: ρίψη), despre muntele Ogyion (Ογύιον), despre locuința Gorgonelor și Hesperidelor, la țara Meropis a lui Theopompos, la orașul Cimmeris dela Hecataeos, la țara Panchaea dela Euemeros, la pietrele fluviale de năsip care se topesc la ploae din Aristoteles, la orașul lui Dionysos din Libya pe care acelaș om nu-l mai poate găsi a două oară. Se mai leagă apoi de aceia care, luîndu-se după Homer, fac pe Ulysses să rătăcească prin prejurul Siciliei, căci, dacă susțin ei aceasta, apoi trebuiau să spună că Ulysses a rătăcit în adevăr pe acolo, dar că poetul a strămutat întîmplările în ocean de gustul poveștilor. Și încă altora li se mai poate erta, dar cu niciun preț nu poate fi scuzat Callimachos, care se pretindea că-i învățat și cu toate acestea spune că Gaudos (Γαῦδος, Gozo) ar fi insula Calipso-ei, iar Corcyra ar fi Scheia (Σχέια). Acuză apoi pe alții că aū spus neadevăruri despre Gerenii, despre Acacesion, despre Demos din Ithaca, despre Pelethonion din Pelion, despre Glaukopion din Athena. Și după ce mai adauge la acestea cîteva altele de acelaș fel sfîrșește Apollodoros. Cele mai multe le-a luat dela Eratosthenes, după cum am spus și mai sus. Dar n-are dreptate. Căci, cumcă cei mai noi aū căpătat mai multe cunoștință asupra acestor lucruri decît cei vechi, aceasta trebuie acordat și lui Eratosthenes și lui Apollodoros; li se poate face însă cu dreptate o imputare din aceia că trec aşa tare măsura, mai ales cu privire la Homer, și li se poate întîmpina că lucrurile, pe care ei nu le cunosc, le pun ca greșeli pe socoteala poetului. Despre unele se va face mențiune specială la fiecare fapt aparte, despre altele se va vorbi în partea generală.“

VII, 3, 7: „Acum însă vorbiam despre Thraci, despre Mysi care se luptă deaproape și nobili Hippemolgi, mîncătorii de lapte, și Abii, cei mai drepti dintre oameni, voinind să comparăm cele spuse de noi și de Poseidonios cu cele spuse de Eratosthenes și Apollodoros. Mai întîi argumentarea lor a fost contrarie celor ce și propusese să probeze, căci își propusese să arăte că cei vechi cunoșteau ma-

puțin lucrurile depărtate de Grecia decât cei noi, aș probat însă contrariul, și aceasta nu numai cu privire la cele îndepărtate de Grecia, ci și la cele din Grecia însăși. Dar, cum am spus, pe celealte le las pentru altă ocazie. Să cercetăm numai cele privitoare la locul de față. Acum spun ei că Homer nu pomenește de Scythii, pentru că nu-i cunoștea, nici de cruzimea lor față de străini, pe care-i omorau și înmâna și-și făcea din testele lor pahare, din care pricină și pontul era numit Axenos, plăzmuese însă pe niște Hippemolgi și Galactofagi și Abii, care ar fi cei mai drepti dintre oameni, dar care nu se află nicăieri. Dar cum ar fi numit cei vechi pontul Axenos, dacă nu-ar fi cunoscut sălbătăciea locuitorilor și mai ales pe locuitorii aceștiia însăși, care nu erau altii sigur decât Scythii? Si nu erau mai înainte vreme oamenii, care trăiau dincolo de Mysi, de Thraci și de Geti, mulgători de epe, mîncători de lapte și săraci? Dar și azi trăesc pe acolo și-s numiți Hamaxoeci (ἅμαξοι, trăitori pe care) și Nomazi (Νομάζεις), trăesc cu brînză și cu lapte de animale, mai ales de iapă, nu știu ce vrea să zică a stringe avere și nici negustoria n-o cunosc, ci schimbă numai marfă cu marfă. Cum nu cunoștea, deci, Homer pe Scythii, cind vorbește de oamenii care mulg epe și trăesc cu lapte? Cum că oamenii depe atunci îi numiau pe Scythii Hippemolgi, este martur și Hesiod în versul citat de Eratosthenes: Aethiopii, Lygii și Scythii mulgători de iepe. Cind la noi se fac atîtea nedreptăți din cauza afacerilor privitoare la bani, ce poate să fie de mirare că Homer a numit nobili și drepti pe niște oameni care nu cunosc afacerile bănești și, în afară de sabie și de pahar, pe toate celealte le au în comun, în special fimeile și copiii, după cum vrea Platon? Si Aeschylus e de aceiaș părere cu Homer, cind zice despre Scythii: Scythii cei cu legi bune, mîncători de brînză de iapă. Si astăzi stăpînește la Greci această părere. Noi anume socotim pe Scythii ca cei mai simpli și cei mai puțin řireți oameni, ca mult mai frugali și mai lipsiți de trebuinți decât noi, macarcă chipul nostru de a trăi a provocat aproape la toți oamenii o schimbare în spre mai rău, aducînd cu sine luxul și voluptățile și meșteșugurile rele pentru satisfacerea lăcomiilor de tot felul. Multe din aceste răutăți au ajuns și la barbari, între alii la nomazi.

pucat de prădat și de ucis străinii, și dacă așă intrat în relații cu multe feliuri de oameni, învață dela dinșii luxul și negustoriea. Aceste lucruri se crede că răspindesc înblâzuirea vieții, în realitate însă corup obiceiurile și în locul simplicității, despre care tocmai s-a vorbit, vîră şiretenie.“

VII, 3, 8: „Acum, Scythii de dinainte de timpurile noastre, și mai ales cei de aproape de timpurile lui Homer, astfel erau și aşa erau socotîți de Greci, precum îi descrie Homer. Căci vezi ce spune Herodot despre regele Scythilor, asupra căruia purcesese cu războiu Dareios, și despre mesajul trimes de el lui Dareios. Vezi apoi ce spune Chrysippus despre regiul Bosporului, între alții despre Leucon. Pline de simplicitatea de care vorbesc sănt și scrisoarele Perșilor, apoii povestirile Egyptenilor, Babilonenilor și Indienilor. Pentru acela și Anacharsis și Abaris și alții cîțiva asemenea oameni erau în mare cinste la Greci, pentrucă arătau în firea lor un caracter specific neamului, de frugalitate, de modestie și de dreptate. Si ce să mai vorbim despre cei vechi? Dar Alexandru al lui Philippus în expedițiea sa contra Thracilor de dincolo de Haemos a năvălit în țara Triballilor (*Τριβαλλοί*), și văzînd că Triballii se întind până la Istru și până la insula din Istru Peuce (*Πεύκη*). și că Getii ocupă locurile de dincolo de Istru, se spune că a ajuns până acolo și că în insulă nu-a putut să se ducă din cauză că nu avea vase (căci acolo se refugiase regele Triballilor Syrmos, ca să se opună atacului), dar a trecut la Geti, lî-a cuprins un oraș și apoi s-a întors răpede acasă, dupăce a primit daruri dela acele popoare și dela Syrmos. Spune Ptolemaeos al lui Lagos că în timpul expediției acesteia lău întîmpinat pe Alexandru Celții (*Κελτοί*) dela marea adriatică, pentru a intra cu el în legături de prietenie și de ospitalitate, și că regele i-a primit cu bunăvoieță și i-a întrebat la un pahar cu vin de care lucru se tem că mai tare, crezind că așă să răspundă că de dinșul, ei însă i-a răspuns că nu se tem de nimeni, afară numai de cer să nu cadă pe dinșii, dar prețuiesc mai mult decât orice prietenie unui om ca Alexandru. Acestea sunt probe de curățenie sufletească din partea barbarilor, cînd unul s-a opus la debarcarea în insulă, a trimes însă daruri și a vrut să lege prietenie, iar ceilalți au declarat că nu se tem de nimeni, dar că prețuiesc mai mult decât orice prietenie cu

oamenii mari. Pe vremea succesorilor lui Alexandru era rege al Getilor Dromichaetes (*Ἄρχοντας οἰνοπόδης*). Acesta, luind ca prizonier pe Lysimachos, care purcesese cu războiu contra lui, l-a făcut întîi să vadă săraciea și multămirea cu puțin, și a sa proprie și a poporului său, și apoi l-a sfătuit să nu se mai războiască cu asemenea oameni, ci mai bine să și-i facă prietenii. Apoi l-a ospătat, a făcut pace cu dînsul și i-a dat drumul. Și Platon în *Republica* este de părere că oamenii care vor să formeze o societate, unde să stăpînească dreptatea, trebuie să fugă cît mai departe de mare și să nu trăiască în apropiere de dînsa, pentru că ea învăță pe oameni toate răuțările.“

VII, 3, „Ephorus în a patra carte a istoriei sale, intitulată *Europa*, după ce ajunge cu descrierea Europei la Scythii, spune la sfîrșit că și ceilalți Scythii și Sarmatii nu duc toti acelaș fel de viață, așa că, învremeces unii sunt dușmănoși la suflet, încât mînincă și carne omenească, alții nu mînincă nici carne de alte animale. Ceilalți scriitori, zice Ephorus, vorbesc numai de sălbătaciea lor, știind bine că tot ce este grozav și de necrezut impresionează puternic, ar fi trebuit însă să povestească și de calitățile contrarii și să dea exemple; pentru aceia el va vorbi numai de acei Scythii care au cele mai hune obiceiuri. Sunt, zice el, unii Scythii nomazi care se hrănesc cu lapte de iapă și care întrec prin spiritul de dreptate pe toți oamenii, de dînși pomenesc și poeții, de pildă Homer, care spune că Jupiter privește țara mîncătorilor de lapte și a Abiilor, celor mai drepti dintre oameni, și Hesiod, care în poemă intitulată *Incunjurul pământului* face pe Phineus să fie dus de harpii în țara mîncătorilor de lapte, care-și au casele în care. Cauza acestui spirit de dreptate o găsește Ephorus în faptul că acești oameni duc viață modestă și nu umblă după avere, așa că față unii de alții se pot găsi în raporturi legale bune, ca unii ce au toate celea în comun, până și fimeile și copiii și toată rubedenie, iar față cu străinii sunt irresistibili și invincibili, deoarece n-au nimic pentru care ar voi dușmanii să-i robească. Citează Ephorus și pe Choerilos, care în *Trecerea podului* (pe care l-a construit † Xerxes) a zis: «Saci (Σάκαι), crescători de oi, de neam Scythii, locuiau Asia cea bogată în grine, erau coloni ai nomazilor, ai oamenilor celor detreabă.» Anacharsis, pe care-l numește înțelept,

Ephoros spune că era și el de neam scyth, și că a fost socotit că unul din cei șepte înțelepți din cauza prudenței și a cumințeniei sale, mai zice că a inventat foile și ancora cu două cornuri și roata olarului. Acestea le spun, știind bine că și Ephoros însuș nu povestește numai tot ce e mai adevărat, cum e cazul, de pildă, și cu cele despre Anacharsis (Cum ar putea în adevăr să fie invențiea lui roata olarului, pe care o cunoaște și Homer, care e mai vechiu decât Anacharsis: «Ca atunci cînd olarul potrivește roata în mînî, ca s-o cerce», și celelalte [Il. XVIII, 600]?). Am vrut numai să arată că în urma unei faîme generale s-a întîmplat că și cei vechi și cei mai noi au crezut că Nomazi, care trăesc cei mai departe de ceilalți oameni, sunt mincători de lapte, săraci și foarte cum se cade, și că aceste pareri n-au fost de Homer scornite.“

VII, 3, 10: „In ce privește pe Mysi, este bine să dea socoteală Apollodoros despre cele spuse în Homer, anume, crede el că și Mysi sunt o plăzmuire a poetului, cînd zice «Mysi, care se luptă de aproape, și nobilii Hippemolgi», ori înțelege prin Mysi aceștia pe cei din Asia? Dacă înțelege pe Mysi din Asia, apoī nu pricepe vorbele poetului, după cum s-a arătat mai sus, iar dacă-i socoate o invenție a lui Homer, pentru că n-ar fi adeca Mysi în Thracia, apoī vorbește contra realității. Căci doar chiar în timpul nostru Aelius Catus a strămutat din părțile de peste Istru cincizeci de miile de suflete, dela Geti, neam care vorbește aceeași limbă cu Thracii, în Thracia, și astăzi acești oameni locuiesc acolo și se numesc Moesi, ori ca aşa s-au chemat și mai dinainte și apoī în Asia și-au schimbat numele în Mysi, ori că, ceia ce se potrivește mai bine cu istoriea și cu spusele poetului, Moesi din Thracia s-au chemat mai înainte vreme Mysi. Dar despre acestea destul. Să trec la povestirea care urmează.“

VII, 3, 11: „Las la o parte istoriea veche a Getilor. Cele ce s-au întîmplat în zilele noastre însă sunt următoarele. Boirebistas (*Βοϊρεβίστας*), un Get, după ce a căpătat domniea peste poporul său, a făcut înții să răsuflă pe oameni, care fusese tare năcăjiți din cauza neconitenitelor războae, și apoi atât de mult îl-a ridicat puterea prin exercițiu și sobrietate și disciplină, încît în timp de cîțiva ani a înființat un imperiu mare și a supus Getilor pe cele mai multe din po-

poarele vecine. Și Romanii se temeau de dînsul. Trecea fără fizică Istrul și prăda Thracia până la Macedonia și până în Illyria. Pe Cetății cîști trăiau printre Thraci și printre Illyri 1-a sfârmătat, iar pe Boii de sub regele Critasiros și pe Tauriscă 1-a stîrpit chiar cu totul. Ca să facă pe poporaniil lui să asculte de dînsul, își luase ca ajutor pe Decaeneos, un șarlatan, care călătorise prin Egypt și învățase cîteva semne meteorologice, cu care-și da aparențe că ar fi în contact cu zei. Și chiar nu după multă vreme chiar a fost socotit ca zeu, cum am spus că s-a întîmplat și cu Zamolxis, cînd am vorbit despre dînsul. Să dați o probă de ascultare: aă fost convingi anume Geții să distrugă viile și să trăiască fără vin. Acest Boirebistas a apucat să fie răsturnat, din cauză că s-aă răsculat vreo cîțiva contra lui, mai înainte de a fi trimes Romanii oștire înpotriva-ă, iar urmășii lui aă disfăcut statul în mai multe bucăți. Și chiar acum, cînd a trimes oștire contra lor Augustus Caesar, eraă disfăcuți în cinci părți. Pe atunci însă se disfăcuse în patru. Și asemenea disfaceri temporare aă avut loc și altele în alte dăți.“

VII, 3, ¹²: „Din vechime însă a mai avut loc o disfacere a țării în două părți, care durează încă: pe unii anume iă chiamă Daci ($\Delta\alpha\omega\varsigma$), iar pe alții Geți. Geți sunt numiți cei dinspre Pont și dinspre răsărit, iar Daci cei din părțile din potrivă, dinspre Germania și dinspre izvoarele Istrului, și aceștia cred eu, s-aă chemat în vremurile vechi Dai ($\Delta\alpha\iota$), de unde s-aă răspîndit și la Attici numele de sclavi Geta și Daos. Căci e mai probabil aceasta decât că s-ar fi răspîndit aceste nume dela acei Scythii pe care-i chiamă Daae ($\Delta\alpha\alpha$). Scythii aceia sunt în adevăr departe, pe lîngă Hyrcania, și nu este de admis că ar fi fost aduși sclavi depe acolo în Attica. Pentru că pe sclavi îi numiau Greci după locurile depe unde eraă aduși, și anume ori li dădeaă numele neamului din care făceaă parte, de pildă Lydos și Syros, ori li dădeaă nume obișnuite prin țara lor, de pildă unui Phrygian îi ziceaă Manes ori Midas, unui Paphlagon îi ziceaă Tibios. Și aşa națiunea, care ajunsese la atîta putere sub Boirebistas, a fost slăbită de Romanii și din cauza discordiilor interne, tot mai sint în stare însă chiar și astăzi să pună pe picior de războiu până la patruzeci de miile de oameni.“

VII, 3, ₁₃: „Prin țara lor curge în Danuvios (Δανούβιον) rîul Marisos (Μάρισος, Mureșul și partea Tisei dela vărsătura Mureșului până la Dunăre), pe care-și transportař Romanii aparatul de războiuř. Părțile de sus anume ale Istrului, cele dinspre izvoarele fluviului până la cataracte, se numiař Danuvios, care merg mai mult prin țara Dacilor, iar părțile din jos până la Pont, cele dinspre Geti, se numesc Istru. Ař aceiař limbă insă și Daci și Geti. Grecilor li sînt mai cunoscuti Geti, mai ales petručă necontenit se strămută cînd de o parte cînd de alta a Istrului, și pentručă s-ař amestecat cu Thraci și cu Mysii. Si neamul Triballilor, care și el e thrac, a suferit acelař lucru, a primit și el emigranři. Popoarele limitrofe anume au năvălit asupra vecinilor, cînd erau mai slabî decît ele, așa că dintr-o parte a țării dovedeař de multe ori Scythii și Bastarnii și Sarmati, și dupăce alungař pe Geti, treceař chiar Istrul după dînșii și unia se și așezař prin insule și prin Thracia, iar din ceialaltă parte a țării făceař opresiuni mai ales Illyrii. Si așa, dupăce se mărise foarte mult Getii și Daci, astfel că puteař trimete oștire până la două sute de miř de oameni, astăzi au scăzut până la patruzeci de miř și sunt pe punctul de a se supune Romanilor. Nu s-ař supus încă cu totul numai pentručă mai trag nădejde dela Germani, care sunt în războiuř cu Romanii.“

VII, 3, ₁₄: „Intre ţ Geți și marea Pontului care se întinde dela Istru până la Tyras (Τύρας, Nistru) este pustiul Getilor, tot ſes și fără apă. În acel pustiul s-a încurcat Dareios al lui Hystaspes în timpul cînd trecuse Istrul asupra Scythilor, și a fost în primejdie să pără de sete cu toată oștirea, până ce într-un tîrziu a înțeles cum stă lucrul și s-a întors îndărât. Tot acolo mai tîrziu după aceia Lysimachos, care purcese contra Getilor și contra regelui Dromichaetes, nu numai că a perduț bătăliea, dar a fost și prins viu, a scăpat insă prin grațiea barbaruluř, după cum am spus mai sus.“

VII, 3, ₁₅: „La gurile Istrului este o insulă mare, Peuce. O stăpinesc Bastarnii, așa numiți dela dînsa Peucini. Sunt și alte insule, dar mai mici cu mult, unele mai în sus de Peuce, altele din partea mării. Căci Istrul are șepte guri. Cea mai mare se chiamă sacră, pe dînsa plutirea în sus până la Peuce este de o sută douăzeci de stadii. În partea

de jos a insulei acesteia a făcut Dareios podul, s-ar putea însă face pod și la partea din sus. Gura sacră este cea dintâi din stînga, cum intri în Pont. Celealte vin în sir după dînsa în drumul la Tyras. A șaptea gură este cam la trei sute de stadii depărtare. Între guri sunt insule mici. Cele trei guri care vin îndată după gura sacră sunt mici, celealte sunt mai mici cu mult decât dînsa, dar mai mari decât cele trei. Ephoros spune că Istrul are cinci guri. Dela Istru până la rîul Tyras, care e navigabil, sunt nouă sute de stadii. În spațiul dela mijloc sunt două bălți mari, una e deschisă spre mare, aşa că servește și ca port, ceialaltă e fără gura.“

VII, 3, ¹⁶: „La gura rîului Tyras este un turn, numit al lui Neoptolemos, și un sat, numit al lui Hermonax. Dacă plutești în susul rîului o sută patruzeci de stadii, se găsește de o parte și de alta cîteun oraș, unul Niconia și altul, la stînga, Ophiussa. Locuitorii de pe lingă rîu spun că mai este un oraș, dacă mai mergi încă în sus o sută douăzeci de stadii. La distanță de cinci sute de stadii dela gura rîului Tyras este în mare insula Leuce, consacrată lui Achilles.“

VII, 3, ¹⁷: „Apoi vine rîul Borysthenes (Βορυσθένης, Bug), navigabil pe o distanță de șese sute de stadii, și aproape de dînsul rîul Hypanis (Ὑπανίς, Dnipro). La gura rîului Borysthenes este o insulă, care are port. Dacă plutești pe Borysthenes în sus două sute de stadii, este un oraș cu același nume ca și rîul, care se mai numește însă și Olbia (Ὀλβία), mare antreporozit, colonie a Milesienilor. În teritoriul din sus, dintre Borysthenes și Istru, este întâiul pustiul Geților, apoi vin Tyregetii (Τυρεγέται), după dînșii Sarmati și Iazygi și Sarmati numiți regești, apoi Urgii (Ούργοι), popoare mai mult nomade și care fac numai puțină agricultură. Despre aceste popoare se mai spune că locuiesc și pe lingă Istru, și anume adeseori pe ambele maluri ale fluviului. Înăuntrul continentului, vecini cu Tyregetii și cu Germanii, trăesc Bastarnii, probabil de neam german, disfațuți în mai multe triburi. Unii anume se numesc Atmoni (Ἄτμονοι), alții Sidoni (Σιδώνες), acei care stăpînesc insula din Istru Peuce se numesc Peucini (Πευκῖνοι), iar cei mai dela Miazanoapte, care ocupă cîmpurile dintre Tanais (Τάναϊς, Don) și Borysthenes, se numesc Roxolani (Ρωξόλανοι). Tot locul din spate Miazanoapte, dela Germania până la marea caspică,

cît îl cunoaștem, este șes. Cine vor fi trăind dincolo de Roxolanî, nu știm. În ce privește pe Roxolanî, ei au purtat războiu, avînd de șef pe Tasios (Τάσιος), și contra generalilor lui Mithridates Eupator, pentru că venise să dea ajutor lui Palacos al lui Sciluros, și se credea întîiu că ar fi războinici tare, dar orice neam barbar, ușor înarmat cum este, este slab față de falanga bișe încocmită și bine armată. Pentru aceia, măcar că erau în număr de vreo cincizeci de mi, n-ău putut suștine lupta față de șese miile de ostași de sub conducerea lui Diophantos, generalul lui Mythridates, ci cei mai mulți au perit în războiu. Au coifuri și plăsoșe de piele de bœu neargăsită, scuturi de unele impletite, iar ca arme au lănci și arcuri și sabii. Tot așa înarmate sunt și celealte neamuri cele mai multe. Corturile nomazilor sunt de pîslă și sunt fixate pe carele în care stau. Pe lîngă corturi sunt turmele de animale, cu a căror lapte, brînză și carne se hrănesc. Merg din loc în loc după pășună, strămutîndu-se necontentă în locurile unde este iarbă, în timpul ierueri prin balțile depe lîngă Maeotis, iar vara prin șesuri.“

VII, 3, 18: „Toată țara până la locurile dela mare dintre Borysthenes și gura mării Maeotis are ierni grele. Chiar din teritoriu maritim sunt geroase părțile mai dinspre miază-noapte, apoi gura Maeotidei și încă mai mult gura Borysthenei și înfundătura golfului Tamyrac, care se chiamă și Carcinit, unde-i istmul chersonesului celui mare. Măcar că locitorii trăesc la șes, faptele următoare probează frigul cel mare depe acolo. Magari nu-s, pentru că animalele acestea nu sufăr frigul. Boii sunt uniuă dela natură fără coarne, iar celorlalți li pilesc coaruele (căci această parte a corpului este mai sensibilă la frig). Caii sunt mici, oile sunt însă mari. Vasele de aramă plesnesc, pentru că îngheță licidul din ele. Dar puterea gerului se poate vedea mai ales din cele ce se petrec la gura Maeotidei. Trecerea a-nume dela Panticapaeon la Phanagoria se face cu carele, aşa că se face și glod ca pe un drum terestrui. Pestii se scot cu plasa numită gangame săpînd în ghiață, mai ales moruni, care sunt cam de aceiaș mărime cu delfini. Spun că Neoptolemos, generalul lui Mythridates, în aceiaș strîmtuire a Maeotidei a învins pe barbari vara în luptă navală, iar iarna în luptă de cavalerie. Mai spun că la Bosporos

peste dinsa. Se zice că pe de altă parte și cădurile sănt foarte mari, orī pentrucă nu-i deprins corpul cu căldura, orī poate pentrucă n-a fi bătind vîntul pe șesuri, orī și din cauza că aerul va fi mai des și se va fi încălzind mai tare din cauza aceasta, aşa cum fac parheliî în nouă. Se pare că Ateas, acel care a purtat războiu cu Philippos al lui Amyntas, a domnit peste cei mai mulți din barbarii depe locurile acestea.“

VII, 3, ¹⁹: „Dincolo de insula de dinaintea Borysthenelui se plutește îndată spre soare râsare la promontoriul cursului lui Achilles, care promontoriu, macarcă n-are copaci, se numește totușă pădurice, și e consacrat lui Achilles. Apoi vine cursul ($\hat{\epsilon}\rho\acute{\mu}\cdot\circ\acute{\iota}$) lui Achilles, o peninsula aproape la nivelul mării. Este o șușaniță de pămînt lungă cam de o mie de stadii; lățimea, acolo unde-i mai mare, este de două stadii, iar unde-i mai mică, numai de patru plethri. Distanța dela continent, și de o parte și de ceialaltă a gâtului, este de șeizeci de stadii. Peninsula-i năsipoasă și apă se găsește numai în puțuri. Pela mijlocul ei este gâtul istmului, cam de patruzeci de stadii. Se sfîrșește într-un promontoriu, căruia-i zic Tamyrace, și care are o stațiune de vase în fața continentului. După această peninsula este golful Carcinites, foarte mare, care se întinde până la o mie de stadii, iar alții spun că ar fi și de trei ori pe atîtea stadii până la fund, și unde trăesc aşa numiți Taphri. Golful acesta se mai numește și Tamyraces, la un fel cu promontoriul.“

§ 46. Ptolemaeus, ed. Nobbe, Leipzig, 1881.

II, 17, 1: „Illyria se mărginește la măzanoapte cu cele două Pannonii, la apus cu Istria, la râsărît cu Moesia superior, la măzăzi cu Macedonia și cu coasta mării adriatice.“

II, 17, 8: „Locuiesc în această provincie, mai întîiu drept lîngă Istria, Iapudiî (Ιάπυδες), apoi mai sus de Liburnia Mazaeiî (Μαζαιοί) — aceștiia mai dinspre apus — și după Mazaei Derriopiî (Δερρίοπες) și Derriî (Δέρρη), și mai sus de Derriopiî Dindariî (Δινδάρι), mai sus de care sunt Ditionii (Διτίωνες), mai sus de Derriî sunt Cerauniî (Κεραύνοι). Înuntrul Dalmatiei sunt Daursiiî (Δαύρστοι), mai sus de care sunt Melcomenii (Μελκομένιοι) și Vardaeiî (Ωρδαῖοι). Mai sus de aceștiia sunt Narensiiî (Ναρήντοι) și Sardiotiiî (Σαρδίωται), iar mai jos de

aceștia sînt Siculotii (Σικουλῶται) și Docleatii (Δοκλεῖται) și Pirustii (Πιροῦσται) și Scirtonii (Σκύρτονες) lîngă Macedonia; cu totul șesprezece popoare.“

III, 9, 1: „Moesia superior (ἡ ἄνω Μυσία) se mărginește la apus cu Dalmatia, la mijazăi cu Macedonia, la râsărît cu Thracia, la mijazănoapte cu Danuvius.“

III, 9, 2: „Locuiesc în această provincie, în părțile dinspre Dalmatia Tricornensi (Τρικορηνῆσιοι), iar în acele despre rîul Ciambros (Κιάμβρος, Gibrița ori Tibrița) Mysii (Μυσοί). La mijloc sînt Picensii (Πικήνοι), iar în părțile despre Macedonia Dardani (Δάρδανοι).“

III, 10, 1-7: „Moesia inferior (ἡ κάτω Μυσία) se mărginește dinspre apus cu rîul Ciambros, la mijazăi cu partea Thraciei care se întinde dela Ciambros în sus de muntele Haemus până la capătul dela Pont dinspre Mesembria. La mijazănoapte cu Danubius dela rîul Ciambros până la Axiopolis (Αξιόπολις, lîngă Cernavoda), și apoi de acolo cu Danubius, numit însă de aici înainte Istru, până la vîrsarea lui în Pont. Dispozitia gurilor Istrului este următoarea. Cea dintîu ramură este cea dela orașul Noviodunon (Νοιοδούνον), iar cea mai dela sud, care cuprinde o insulă numită Peuce, se varsă în Pont cu gura numită sacră ori Peuce. Ramura cea mai nordică se desparte și ea în două. Partea dinspre nord a ei se desparte la rîndul ei și iar în două, și dintre aceste din urmă două părți cea dinspre mijazăi încețează puțin mai înainte de a se vîrsa în Pont, iar cea dinspre mijază noapte, dupăce formează o bală, numită Thiagola (Θιαγόλα), din partea despre nord, se varsă în Pont printr-o gură numită Boreion (Βόρειον), iar cea mai dinspre sud se desparte în alte două părți, dintre care cea dinspre sud se varsă în Pont prin gura numită Naracion (Ναράκιον, variantă Inariacion, Ἰναριάκιον), iar cea dinspre nord se desparte la rîndul ei în alte două, dintre care cea nordică se varsă prin gura numită gura falșă (ψευδόστομον), iar cea sudică se varsă prin gura numită frumoasă (Καλόστομον). Dinspre râsărît Mysia se mărginește cu coasta mării, începînd dela gurile Istrului până la granița, despre care am vorbit, a Thraciei.“

III, 10, 9: „In părțile despre apus ale Moesiei inferior locuesc Triballii (Τριβαλλοί). In părțile despre răsărit locuesc, supt gura Peuce Troglodytii (Τρωγλοδύται), la gurile Istrului Peucinii (Πευκῖνοι), în părțile dinspre Pont Crobyzil (Κροβυζόι, variante Cerobyzî, Κερόβυζοι, și Crybyzi, Κρυβυζόι), mai sus de aceștiia Oitensi (Οιτηνοί) și Obulensi (Οβουλήνοι). În părțile dela mijloc locuesc Demensi (Δημήνοι, variantă Δειμήνοι) și Piarensii (Πιαρήνοι).“

III, 10, 13: „Coasta măril, începînd dela gura cea mai lela nord a Istrului până la vârsătura rîului Borysthenes (Dnipru), precum și țara dinăuntru până la rîul Hieros (Ιέρασσος, Siret), le locuesc, supt Sarmati Tyrangeti (Τυραγέται Σαρματώι) Arpii (Αρπιοί), și deasupra Peucinilor Britolagii (Βριτολάγαι).“

§ 47. Cassius Dio, Hamburg, 1750.

Fragmente, 151. a. Chr. 234: „Romanii, voind pe de o parte să facă și ei un serviciu Issaeilor, care trecuse de partea lor, pentru ca să se vadă că ei ajută pe cei care sunt cu tragere de inimă pentru dinșii, iar pe de alta să pedepsească pe Ardiaei, pentru că atacau pe cei care plutiau pe mare dela Brundisium, au trimes deputați la Agron, ca să intervină în favoarea Issaeilor (Ισσαίοι) și să-i aducă imputări că face rău Romanilor fără să fi suferit niciun neauns din partea lor. Deputații nu l-au găsit pe Agron în viață, căci murise și lăsase ca urmăș un băetel cu numele Pinnes (Πίννης), iar soțiea lui și maștiha lui Pinnes, Tentă (Τεῦτα), care domnia peste Ardiaei, l-a răspuns cu insolență, ba chiar, pe lîngă lipsa de cumpăt proprie firii fimeești, mai fiind îngîmfată și de puterea pe care o avea, pe unii din deputați a pus de l-a legat, iar pe alții, care-i vorbise fără încunjur, l-a ucis. Si atunci de odată, dacă a făcut aceasta, a căpătat curaj, ca cum prin grabă cu care arătase cruzimea ar fi dat probă de putere, dar și-a dat de gol îndată slabăciunea genului fimeesc, care din cauza scurtimiță minții răpede se înfurie și apoăr tot aşa de răpede se teme. Căci, îndată ce a aflat că Romanii au decretat războiu contra ei, a apucat-o groaza, și pe acei din Romanii pe care-i avea la dînsa a făgăduit că-i va libera, iar cu privire la cei morți s-a apărat zicind că ar fi fost uciși de hoți. Cînd Romanii însă au reușit să o expulție și să o ia în predeacă ne-

asasinii, ea atunci, pentru că primejdiea se îndepărtașe, iar a început să nu-i țină în samă, n-a vrut să dea pe nimenei și a trimes o oștire asupra insulei Issa. Și iarăș cînd a simțit că consulii au sosit, s-a spăriat din nou, și-a pierdut curajul și s-a arătat gata să primească orice condiție i s-ar pune. Și nicăi aşa nu s-a cumințit. Căci îndată ce consulii au plecat mai departe la Corcyra, a prins la inimă, a părăsit cauza romană și a trimes oștire asupra Epidamnului. Romanii însă au scăpat orașele și au pus mîna pe corăbiile ei și pe bani dintr-însele, și atunci ea și arătat a fi docilă. Fiindcă însă Romanii cînd treceați marea au suferit pagube lîngă dealul Atyrios, ea a început să tergiverseze cu nădejdea că au să se ducă Romanii, mai ales că era și iarnă. Dar cînd a aflat că Albinus rămîne în țară, și că Demetrios din cauza nebunilor ei, precum și de frica de Romanii, a trecut de partea acestora și a convins și pe alții să facă acelaș lucru, s-a îngrozit cu totul și a părăsit domniea.“

Fragmente, 46. a. Chr. 219: „Demetrios se îngîmface, pentru că era epitropul lui Pinnes și luase în căsătorie pe mama acestuia, pe Triteuta (Τρίτευτα), după ce murise Teuta, și începu să apeze pe locuitorii și să se poarte rău cu vecinii. Romanii, aflînd de aceasta, mai ales că se credea că Demetrios face aceste răutăți abuzînd de prieteniea lor, au trimes la dînsul să-l cheme. Dar el nu s-a supus, ba a început să atace și pe soții Romanilor, și atunci aceștia au trimes o oștire contra lui la Issa.“

XXXVIII, 8. a. Chr. 59: „Poporul a dat lui Caesar Illyricul și Gallia cisalpină, ca să le guverneze cu trei legiuni în timp de cinci ani.“

XXXVIII, 10. a. Chr. 59: „Acest Antonius [colegul de consulat al lui Cicero], câtă vreme guvernase Macedonia, multe lucruri fără cale comisese și înpotriva supușilor din acea provincie precum și înpotriva aliaților, dar multe neajunsuri pătise și el însuș. Căci, după ce a devastat teritoriul Dardanilor și pe acel al vecinilor acestora, cînd au venit Dardaniî contra lui n-a avut curaj să li reziste, ci, ca și cum ar fi avut altă treabă, s-a retras cu cavalerie și a fugit. Atunci Dardaniî au încurjurat pedestri-mea romană și au alungat-o din țară, după ce și-au luat prada îndărât. Acelaș lucru l-a făcut și cu aliații Romanii-

lor din Mysia. Dupăce anume lă-a devastat țara, a fost bătut la orașul Istrienilor de Scythii Bastarni care venise My-silor în ajutor, și a fugit. Și pentru aceste lucruri n-a fost tras la răspundere, dar a fost pedepsit pentru ele atunci cind a fost acuzat că a luat parte la conpirațiea lui Catilina, aşa că i s-a întîmplat că n-a putut fi dovedit vinovat pentru faptele de care era acuzat și a fost din contra pedepsit pentru acele fapte pentru care nu-l trăseseră nimenei la răspundere.“

XLI, 40. a. Chr. 49: „Pecind se petreceau acestea la Roma și în Hispania, M. Octavius și L. Scribonius Libo au alungat din Dalmatia pe P. Cornelius Dolabella, partizanul lui Caesar, cu ajutorul flotei lui Pompeius.“

XLI, 49. a. Chr. 48: „Dyrrhachion se găsește pe pămîntul care a fost odată al Illyrilor Parthini (Παρθίνοι).“

XLII, 10. a. Chr. 48: „Cato fusese lăsat din partea lui Pompeius la Dyrrhachion, ca să observe dacă nu trece cineva marea din Italia, și să țină în frîu pe Parthini, de să ar apuca cumva să se miște. Cato începuse lupta cu Parthini, dar dupăce Pompeius a fost învins a părăsit Epirul.“

XLVII, 21. a. Chr. 42: „Brutus a venit în Macedonia tocmai în timpul cind C. Antonius de abia sosise, iar Q. Hortensius, fostul guvernator al provinciei, se pregătea să plece. Pentru aceia n-a întîmpinat nicio greutate. Căci Hortensius s-a unit îndată cu dînsul, iar Antonius era slab, ca unul ce era împedecat de a lua niscaî măsuri conforme magistraturii sale, deoarece toată puterea o acaparase Caesar la Roma. Vatinius însă, guvernatorul Illyrilor din apropiere, a venit de acolo și a ocupat Dyrrhachion, și în discordiile civile nu era de partea lui Brutus, dar n-a putut să facă acestuia nicio pagubă, pentrucă ostașii lui, căroru nu era simpatic, și care nu-l lăua în samă, căci era tot bolnav, lău părăsit.“

XLVIII, 28. a. Chr. 40: „Caesar a căpătat ca parte a sa Sardinia, Dalmatia, Hispania, Gallia, iar Antonius toate celealte provincii de dîncolo de marea ionică, și din Europa și din Asia, cîte erau sub stăpînirea Romanilor. Lepidus a avut neamurile din Libya, iar Sextus Pompeius Sicilia.“

XLVIII, 41. a. Chr. 39: „Pe vremea aceia s-a răsunat și Ilvrii Parthini, dar acea răscoală a domolit-o Pollio

XLIX, 34-38. a. Chr. 35-34: „Între acestea Caesar, fiindcă Sextus Pompeius murise, iar afacerile din Libya trebuiau regulate, s-a dus în Sicilia, pentru ca de acolo să treacă în Africa. După ce timpul rău l-a reținut în Sicilia o bucată de vreme, n-a mai plecat mai departe, pentru că Salassii ($\Sigma\alphaλασσοι$) și Iapydii ($Ιάπυδες$) și Taurisci ($Ταυρίσκοι$) și Liburnii ($Λιβύρνοι$), care nu se purtase cuviincios față de Romani nici înainte vreme, ci refuzase să platească tributul și faceau cîteodată și incursiile pe teritoriile învecinate, atunci, profitind de absența lui, se răsculase pe față. Din cauza aceasta s-a întors Caesar și s-a apucat de preparative contra lor. S-a întîmplat tot atunci că unii dintre militarii liberați din oștire, care nu promise nicio recompensă, s-au revoltat și au cerut să fie înrolați din nou. Caesar a făcut din ei o legiune a parte, pentru că, fiind numai ei în de ei, să nu mai strice și pe alții, iar dacă s-ar apuca de neorînduelli, să fie dovediți îndată. Dar nu s-au linisit cu toate acestea. Atunci pe cîțiva dintr-înșii, care erau mai bătrâni, i-a trimes în Gallia și lă-a dat pămînt acolo, cu gînd că, insuflîndu-li o asemenea speranță, îi va liniști și pe ceilalți. Fiindcă însă tot au continuat să se înpotrivească, a pedepsit pe unii dintr-înșii. Ceilalți s-au întreținut însă și mai tare. Atunci i-a convocat Caesar ca pentru alt ceva, i-a încunjurat cu armată, lă-a luat armele și i-a dat afară din oștire. Și aşa, văzîndu-și pe de o parte propria slăbaciune, iar pe de alta mărinimiea lui Caesar, și-au schimbat intr-adevăr purtarea, s-au rugat mult să fie ertați și să fie înrolați din nou. Caesar, care avea trebuință de ostași și se temea că să nu-i atragă de partea sa Antonius, lă-a declarat că-i iartă și i-a avut ca cei mai buni militari în toate împrejurările, după cum s-a văzut mai tîrziu.—Atunci de o cam dată pe celealte neamuri le-a dat în sarcina altora ca să fie domolite, iar el însuș a plecat contra Iapydilor. Și pe acei dintre Japydi care locuiesc dincoace de munți, nu tare departe de mare, i-a supus mai fără greutate. Peste cei care trăesc însă prin munți și prin ținuturile de ceia parte a muntilor n-a ajuns stăpîn decît cu mare osteneală. Căci fortificase Metulon, cel mai mare oraș al lor, și multe atacuri de ale Romanilor au respins, multe mașini de războiu au aprins, și pe însuș Caesar, care se încerca să treacă pe ziduri de pe un turn de lemn, lău rănit. La urmă, dacă au văzut că nu se

la să de întreprindere și că tot trimete să-i vie oștire nouă, să-aு prefăcut că vor să între la înțelegere și aு primit o garnizoană în cetate. Dar în timpul nopții aு ucis pe soldații romani pe toți, apoi și-aு dat foc caselor, și unii să-aு sinucis, alții și-aு ucis și femeile și copiii, încit n-a mai rămas nimic de al lor lui Caesar. Căci nu numai cei din oraș, dar și acei care căzuse prinși în timpul razboiului și-aு făcut samă singuri nu mult după aceia.—Dupăce aceștia aு perit astfel cu totul, iar ceilalți aு fost supuși fără niscaи fapte de arme demne de comemorat, a dus Caesar oștirea contra Pannilor (Παννίοι). Vreau subiect de plingere contra lor n-avea, căci nici nu-i făcuse vreun neajuns. Voia numai să-și exerceite oștirea și s-o hrănească totodată din avutul altuia, socotind că bunul plac al celui mai puternic este drept față de cel mai slab. Pannonii locuiesc lîngă Dalmatia și la Istru, dela Noric începînd până la Mysia din Europa. Ducea mai rea viață din toți oamenii. Nicăi pămînt bun n-aу, nici climă bună. Nu cultivează nici maslinul nici vinul (afara de foarte puțin și acela foarte prost), pentru că în cea mai mare parte trăesc în locuri unde iarna este grea tare, ci sămână numai orz și meiу, din care-și procură și mîncare și băutură. Sunt socotîți însă ca cei mai viteji din cîțu oameni cunoaștem. Sunt apoi foarte irascibili și gata la omoruri, ca unii care n-aу nimic care să-i facă să dorească viața. Acestea le știu nu din auzite, nici din cetite, ci din propria experiență, pentru că am fost și guvernator în țara lor. Căci, dupăce am avut această funcțiu în Africa, mi s-a incredințat guvernămîntul Dalmatiei, unde și tată-mio guvernase cîndva o bucata de vreme, apoi acel al Panniei așa numite de sus. Pentru aceia tot ce scriu despre dînșii cunosc cu acurateță. Se numesc astfel din cauză că poartă niște tunici cu mîneci, făcute din bucați [panni] de stofă, pe care le tăie într-un chip anumit (și le și numesc cu un cuvînt special) și apoi le coasă împreună. Și Pannonii, ori din cauza aceasta ori din altă pricină careva, așa se numesc. Unii Greci însă, care nu știu cum staу lucrurile, lîzie Paeoni (Παεόνες). Acesta este, drept, un nume vechiу, dar nu se întrebuintează în Pannonia, ci la muntele Rhodope și pelingă Macedonia de astăzi până la mare. Pentru aceia și eн pe acești din urmă l-oiu numi Paeoni, pe ceilalți însă

însiș se numesc.—Plecind, de cărui, Caesar contra Pannonilor, dintruntii nici nu devasta nimic, nici nu prăda, măcar că satele dela cîmpie și le părăsise, căci trăgea nădejde să și-i atragă de partea sa de bună voie. Cînd însă pe drumul spre Siscia [Sissec] a început să-l hărțuiască, s-a supărat și a pus și el să ardă țara și să prade tot ce se găsă. Cînd s-a apropiat de oraș, atunci de odată locuitorii, convinși la aceasta de cărui mari și lor, i s-a plecat și î-a dat ostatici. După aceea însă a închis porțile și s-a pregătit contra asediului, pentru că avea și ziduri tari și încredere că sunt apărăți de două rîuri navigabile. Căci rîul Colops (Κόλοψ, Kulpa) curgea drept pelingă ziduri și apoi se vărsa în Sava la o mică distanță de oraș. Astăzi acest rîu încunjură tot orașul, pentru că Tiberius l-a abătut apa într-un canal mare, prin care canal apoi este condus iarăș la vechea albie. Pe atunci însă pe o parte curgea Colops pelingă ziduri, iar pe altă parte curgea Sava la oarecare distanță de acestea, așa că râminea un spațiu gol și acel spațiu era întărit cu palisade și cu șanțuri. Caesar a luat dela soții de prin părțile aceleia corăbiile pe care ei le pregătise și le-a dus pe Istru până la Sava și pe Sava până la Colops, și a început să atace pe dușman și pe uscat și pe apă. S-a făcut și cîteva bătălii navale. Căci barbarii își făcuse luntri și cu dinsele intrau în luptă, așa că în aceste încăerări depe rîu printre alții mulți au ucis și pe Menas, libertul lui Sextus Pompeius. Tot așa de vitejește se luptau și pe uscat. Până ce, afiind că unii din aliații lor fusese prinși într-o cursă și distruiți, și-au pierdut curajul și s-au predat. Si atunci, dacă au fost învinși cei dela Siscia, restul Pannoniei s-a supus și el.—În urma acestora Caesar a lăsat acolo pe Fufius Geminus cu ceva ostire, iar el s-a întors la Roma. Triumful ce i se decretase l-a amintat, iar Octavie și Liviei li-a dat statu, dreptul de a-și administra averea fără tutor și același privilegiu ca al tribunilor poporului, de a nu putea fi nici amenințate nici insultate. Si-a pus în minte apoi, din emulație față cu părintele său, să facă o expediție în Britannia și ajunsese chiar până în Gallia după iarna din timpul consulatului lui L. Libo și al celui de al doilea al lui Antonius, cînd tocmai s-a răsculat uniila din barbarii de curînd sunnisi și Dalmati înnthrenă en dînsi. Si ne Pannoni

fusese alungat din Siscia. Pe Salassă pe de altă parte, și pe alții care se răzvrătise împreună cu dînșii, i-a readus la supunere Valerius Messala. Iar încontra Dalmatilor a mers întîi Agrippa, apoi Caesar însuș, și pe cei mai mulți dintre dînșii l-a răpus, cu multe și mari pierderi și din partea Romanilor (căci și Caesar a fost rănit, și unora dintre militari li s-a dat orz în loc de grâu, iar alții care părăsise rîndurile au fost decimați), iar contra celorlalți a dus războiul mai departe Statilius Taurus.“

LI, 21. a. Chr. 29: „In prima zi a serbat Caesar triumful asupra Pannonilor, Dalmatilor, Iapydilor..., a două zi a triumfat asupra victoriei navale dela Actium, a treia zi asupra supunerii Egyptului.“

LIII, 12. a. Chr. 27: „Provinciile romane s-au împărțit în două, unele mai liniștite, domolite cu totul, altele mai turbulente, în care primejdiea războiului nu dispăruse cu totul. Cele dintîi au fost puse supt administrarea senatului și erau Africa, Numidia, Asia, Grecia cu Epirul, Dalmatia, Macedonia, Sicilia, Creta cu Libya cyrenaică, Bithynia cu Pontul, Sardinia, Hispania Baetica. Cele de al doilea au fost puse supt administrarea lui Caesar și erau Hispania tarraconensis, Lusitania, Gallia narbonensis, Gallia lugdunensis, Aquitania, Germania superior, Germania inferior, Coelesyria, Phoenice, Cilicia, Cyprus, Aegyptus. Nu sunt însemnate acele provincii, care se guvernau încă de legile lor proprii, nu de legile romane.“

LIV, 20. a. Chr. 16: „Multe turburări au avut loc pe vremea aceia. Cammuui (Καμμούινοι) și Venii (Οὐένοι), neamuri alpine, au apucat armele, dar au fost învinse și aduse la supunere de Publius Silius. Pannonii împreună cu Noricii au invadat Istria, dar au suferit infringeri din partea lui Silius și a legătilor lui și s-au supus din nou. Acest lucru a provocat robirea Noricului. Alte turburări, care au avut loc în Dalmatia și în Hispania, au fost în scurtă vreme liniștite.“

LIV, 24. a. Chr. 14: „Atunci s-au răsculat Pannonii, dar au fost din nou subjugăți.“

LIV, 28. a. Chr. 13: „Caesar lui Agrippa, care se întorsese din Syria, i-a dat puterea tribunicie pe încă cinci ani și l-a trimes în Pannonia, care se pregătea de războiu, dându-i putere mai mare decât aceia pe care o avea oricăne-

altul pe aiurea afară din Italia. Agrippa a făcut această expediție măcar că era asupra țărnei din timpul consulatului lui M. Valerius și P. Sulpicius, dar fiindcă Pannonii la apropierea lui s-au îngrozit și s-au lăsat de turburări, s-a întors înapoi, și cînd a ajuns în Campania s-a înbolnăvit.“

LIV, 31. a. Chr. 12: „După moartea lui Agrippa Caesar a trimes pe Tiberius contra Pannonilor, care se liniștise de frica lui Agrippa, dar după moartea acestuia se răsculase din nou. Tiberius, după multe devastări și rele aduse țării și locuitorilor, i-a adus la supunere, avînd ca ajutor foarte eficace pe Scordiscl, care sănt vecinî cu Pannonii și au aceleaș arme ca și aceștia. Pannonilor Tiberius li-a luat armele, și pe oameni tineri, mai pe toți, i-a vîndut robî pentru străinătate.“

LIV, 34. a. Chr. 11: „Tiberius pe Dalmati, care se apucase de turburări, și apoi pe Pannoni, care și ei se răzvrătise, profitînd de lipsa lui și a celei mai mari părți din oștirea romană, i-a adus la supunere, purtînd războiul de odată cu amîndoăuă aceste popoare și ducîndu-se cu oștirea cînd colo cînd dincolo. De aici înainte Dalmatia a fost pusă sub paza lui Caesar, deoarece și din cauza ei însăși și din acea a vecinătății cu Pannonia avea trebuință de putere armată.“

LIV, 36. a. Chr. 10: „Dalmatii s-au răsculat din cauza plății tributului. Tiberius a fost trimes din Gallia, unde se dusese cu Augustus, contra lor și i-a liniștit.“

LV, 2. a. Chr. 9: „Tiberius, pentrucă dovedise pe Dalmati și pe Pannoni, care se răsculase, a triumfat călare.“

LV, 29-34. p. Chr. 5-7: „Dalmatii, îngreuiatai de dări, stătuse și mai înainte vreme liniștiți numai de nevoie. Îndatăcă însă a plecat Tiberius pentru a doña oară contra Germanilor și împreună cu dînsul s-a dus și Valerius Messalinus, care era guvernator pe atunci și al Dalmatiei și al Pannoniei, luînd cu el cea mai mare parte a armatei, Dalmatii, cărora li se impusese să dea și ei cîțăva oștire, s-au adunat din toate părțile, și văzînd mulțimea de oameni în floarea vrîstei de care dispun n-ai mai stat la îndoială, ci excitați mai ales de unul Baton (Βατών), un Dysidiat (Δυσιδάτης), s-au răzvrătit, mai întîi numai uniila, și au bătut pe Romani care le veniau înpotrivă, apoi s-au răsculat și ceilalți. În urma acestora Breuci (Βρεύκο), un neam pannon,

și-a pus și el șef pe un alt Baton și s-a dus contra Sirmiului și a Romanilor din acest oraș. Sirmiul însă nu l-a putut lua. Căci, simțind de răscoala lor Caecina Severus, guvernatorul Mysiei din apropiere, a venit în grabă contra lor, care se aflau pe lângă rîul Drava, și-a atacat și l-a învins. În speranța că vor putea reîncepe războiul, fiindcă și dintre Romani căzuze mulți, s-a apucat să-și caute aliați, și și-a găsit pe care a putut. În vremea aceasta Baton Dalmatul mersese contra Salonei, dar rănit greu de o piatră n-a isprăvit nimic, a trimese însă pe alții să devasteeze toată coasta marii până la Apollonia, unde într-o luptă cu Romanii a ușoară dovedit întîi aceștia și apoi Dalmatai.—Când aflat despre acestea Tiberius, s-a temut să nu năvălească și în Italia, s-a întors deci în grabă din Germania, și trimițând înainte pe Messalinus, el cu grosul oștirii mergea din urmă. Baton, aflind de apropierea lor, a ieșit înaintea lui Messalinus, macarcă nu se îndreptase încă de rană, și la luptă deschisă l-a învins, dar a căzut după aceea într-o cursă și a fost și el învins la rîndul lui. S-a dus atunci la Baton Breucul, și continuind războiul împreună cu acesta a luat un munte Alma, apoi într-o luptă scurtă cu Rhymetalces Thracul, care fusese trimese înpotrivă lor de Severus, au fost învinși, contra lui Severus însuș însă au rezistat cu tărrie, și după aceea, fiindcă Severus a trebuit să se întoarcă în Mysia din cauză că Daci și Sarmații ($\Sigma \alpha \nu \rho \sigma \omega \acute{\alpha} \tau \alpha$) năvălise într-însa, iar Tiberius și Messalinus pe de altă parte erau reținuți la Siscia, au invadat teritoriul aliaților Romanilor și au atras de partea lor pe mulți dintr-înșii, iar cind s-a apropiat Tiberius, nu s-au dat la luptă cu dinsul, ci-și duceau oștirea cind într-o parte cind în alta și devastau, căci cunoșcători cum erau de locuri, și fiind și ușor înarmați, lesne puteau să se ducă oriunde voiau. Cu atât mai mult rău făcea, cu cît era și vremea spre iarnă. Si în Macedonia a ușoară putut a doua oară, dar l-au respins în urma unei lupte Rhymetalces și frateso Rhascyporis. Ceilalți în țara lor n-au mai putut sta, pentru că o dase în pradă consiliul Caecilius Metellus și Licinius Silanus, ci s-au refugiat în niște locuri tari, de unde făceau incursiuni cind puteau.—Cind aflat aceasta Augustus, a bănuit pe Tiberius că ar fi putut să-l dovidească mai răpede, dar a trăgănat lucrul înadins, ca să stea la armată cît mai multă vreme sub pre-

text de războiu. A trimes deci pe Germanicus, măcar că era quaestor, și l-a dat militari nu numai oameni liberi, ci și liberti, printre alții și pe sclavii pe cătă i-a luat dela bărbați și dela femei, în număr proporțional cu censiul acestora, împreună cu hrana pe șese lună, și l-a liberat. Nu numai acest lucru l-a făcut pentru nevoile războiului, dar a amînat și recensimentul călărilor, care trebuia să aibă loc în for, apoia promis lui Jupiter jocuri mari, pentru că o fimee își săpase niște litere în braț și spunea niște profeții. Știu el bine că nu era inspirată de vreun zeu fimeea aceia, ci că facea înadins, dar fiindcă poporul suferă mult și din pricina războanelor și din acea a foamei, care tocmai iarăș se nimerise, se prefăcea și el că crede în cele spuse de fimee. Făcea și el de nevoie tot ce putea să aducă vreo mîngiere mulțimii. Pentru trebuințile aprovisionării a însărcinat doi consulari cu procurarea alimentelor și lă-a dat și lictori. Apoi, fiindcă avea trebuință de bani, și pentru războiu și pentru întreținerea garzilor de noapte, a pus impozit de o cincizecime asupra vînzării sclavilor, iar bani care se dădeaū din tezaur praetorilor pentru luptele de gladiatori a oprit să se mai cheltuiască.—Pe Germanicus l-a trimes la războiu, nu pe Agrippa, pentru că acesta avea o fire ordinară și toată vremea și-o petreceau cu păscuitul, de unde-l și poreclise lumea Neptun. Era apoi iute la minie, așa că și de Livia vorbia rău, ca de o maștihă, și chiar lui Augustus îi făcea de multe ori imputări cu privire la moștenirea rămasă dela tatăso. Pentru aceia, fiindcă nu se mai cunoscă, a fost dezmoștenit, avea lui să dat tezaurului armatei, iar el a fost exilat în insula Planasia delingă Corsica. Acestea se petreceau la Roma. Dupăce însă Germanicus a ajuns în Pannonia și s-aū adunat acolo oștiri din toate părțile, cei doi Batoni au păzit vremea când venia Severus din Mysia și au căzut asupra lui fără veste, pecind își așeza castrele lîngă băltile volcae (*πρὸς τοὺς οὐολκαῖοις ἔλεσι*), și pe Romani din afară de valuri i-au pus pe fugă și lău înpins în castre, dar dupăce lău sărit în ajutor cei dinuntrul castrelor, au perdit bătălia. După aceia s-au dispărțit Romani în multe corpușuri, ca să devasteze țara în mai multe locuri deodată, și alții n-au făcut atunci nimic demn de pomenire, Germanicus însă a învins în luptă și a păgubit rău pe Mazaei (*Μαζαι*), un neam dalmat. Si în anul acela

acestea s-au petrecut.—Iar sub consulatul lui M. Furius și al lui Sex. Nonius ar fi vrut Dalmății și Pannonii să facă pace, pentrucă erau chinuți rău, mai întâi de foame, apoi și de boli, pentrucă de nevoia foamei mîncase ierburi și rădăcină neobișnuite, dar n-au intrat în tratative, pentrucă s-au opus aceia dintre ei care n-aveau nicio nădejde de erătare din partea Romanilor. Pentru aceia se luptau și aşa mai departe. Pe cînd acum Germanicus, fiul lui Drusus, purta războiu cu dînșii, după cum s-a spus, și asediă un oraș puternic, pe care nu-l putea lua, s-a întîmplat că un călar german, Pulio, a aruncat cu atită putere un petroiu asupra zidului, încît s-a cutremurat meterezul și a căzut jos, trăgind după el și pe omul care fusese aplecat pe dînsul. Acest lucru atit de mult a impresionat și a înspăimîntat pe dușmani, încît au părăsit zidul acela și au fugit în cetățue. Apoi au predat cetățuia și s-au predat și ei. Cînd Baton, care provocase răscocala Dalmăților și făcuse atită pagubă Romanilor, a venit la Tiberius pentru a se înțelege asupra pacii și i s-a prezentat a doua zi, pe cînd sedea Tiberius pe tribună, l-a întrebat acesta: «Ce gînd v-a venit să vă răsculați și să vă războiați cu noi atită vreme?», Iar Baton i-a răspuns: «Voi sănăti de vină, pentrucă păzitorii la turmele voastre trimeteți nu cînă, nici păstorii, ci lupi.» Si aşa Dalmatia, parte prin războiu, parte prin bună înțelegere, iată a intrat sub stăpînirea Romanilor.—Pe vremea aceia Augustus a dat senatului înputernicirea ca cele mai multe afaceri să le rezolve și fără dînsul, iar la adunările poporului nu s-a mai prezentat. Încă în anul precedent, fiindcă erau turburări, el însuș în persoană desemnase pe toți magistrații. În anul acesta și în cel următor însă a recomandat numai prin scrisori poporului pe acei pentru care se interesa. În ce privește însă afacerile războinice a arătat atită energie, încît, pentrucă să poată lua din apropiere măsurile trebuitoare și cu privire la Dalmății și cu privire la Pannoni, s-a dus la Ariminum, și cînd a plecat, s-au facut rugăciuni publice, iar cînd s-a întors, s-au facut sacrificii, ca și cum s-ar fi întors din țara dușmanilor. Acestea se petreceau la Roma. În acest timp Baton Breucul, care trădase pe Pinnes, și ca răsplătă căptăse domniea peste Breuci, a fost prins și ucis de celalalt Baton. Fiindcă anume avea băneli asupra supușilor săi, Baton Breucul mergea pela di-

feritele cetăți și lua ostatici. Aflind de aceasta celalalt Baton, î-a întins o cursă, l-a biruit în luptă și l-a încunjurat într-un castel. Cei din castel l-au trădat și Baton Dalmatul l-a dus la oștire, unde a fost condamnat la moarte și ucis. În urma acestei întâmplări mulți Pannoni s-au răsculat. Silvanus a purces contra lor și pe Breuci î-a învins, iar pe alții l-a adus la supunere fără luptă. Văzind aceasta Baton-Dalmatul, n-a mai avut nicio naștere în Pannonia, și ocupând cu garnizoane trecătorile din acea țară facea incursiuni de pradă într-însa. Atunci și ceilalți Pannoni toți, mai ales că Silvanus li devasta țara, s-au plecat la pace, afară numai că au mai rămas bande de hoți, care se înmulțise în urma atâtului turburării (Acest lucru și la alții totdeauna se întâmplă, dar mai ales la Pannoni), dar și pe acelea le-au stîrpit alții.“

LVI, 11-17. p. Chr. 8-9: „Romani de sub Germanicus au mers contra orașulu Dalmatiei Rhaetinon (*Ραιτίνον*, actualul Golubić aproape de Bihać la rîul Una, C. I. L. III pag. 1639?), dar nu lă-a eșit bine. Dușmanii anume, copleșiți de multimea Romanilor și neputind să li reziste, au dat ei singuri foc zidului de jur împrejur precum și la clădirile din apropierea lor, potrivind însă aşa ca să nu izbucnească focul îndată, ci să moconească o bucătă de vremie; apoi, dacă au făcut aceasta, s-au retras în cetățue. Romanii, neștiind cele petrecute, au dat năvală, crezind că dela cel dintîiui atac au să pună mină pe toate, și au intrat astfel în mijlocul focului, și fiindcă aveau mintea ațintită la inimici, nu l-au observat până ce n-au fost cuprinși de dînsul din toate părțile. Atunci s-au găsit în culmea primejdiei, căci din sus erau atacați de oameni, iar din darăt erau pîrjoliți de flacări, și niciodată nu puteau sta locului fără primejdie, niciodată se retragă. Dacă se dădeau la o parte din lovitura armelor, îi ardea focul; dacă se îndepărtau dela foc, și omorau ambele mele dușmanului. Și unia la strîmtorare periau de ambele reale de odată, și raniți și arși. Cei mai mulți din navalitorii astfel au pătit-o. Numai puțințele au scăpat, zvîrlind cadavre în flacări și facîndu-și prin mijlocirea lor o treccere, ca pe o punte. La atîta putere ajunsese focul, încît niciodată din cetățue n-au putut sta locului, ci au trebuit noaptea să părăsească și să se ascundă prin beciuri. – Și acolo așa s-au întîmplat lucrurile. Orașul Seretion (*Σερέτιον*) însă,

pe care-l asediase Tiberius fără să-l poată lua, a fost cuprins, și după dînsul și alte cîteva localități aui fost cîști-gate mai cu ușurință. Fiindcă însă restul țării rezista cu toate acestea, și războiul se prelungia, iar foamete mare se iscase din pricina lui în Italia, a trimis Augustus în Dalmatia din nou pe Tiberius. Acesta, văzind că militarii nu mai pot suporta trăgănarea războiului, ci doresc să-l sfîr-șească cu prețul al oricăror primejdii, și temindu-se să nu se răzvrătească dacă vor fi toți laolaltă, i-a împărtit în trei corpuri, pe unia î-a pus sub comanda lui Silvanus, pe alții supt acea a lui M. Lepidus, iar el cu ceilalți și cu Germanicus a mers contra lui Baton. Lepidus și Silvanus au biruit fără greutate pe dușmanii din partea lor în dife-rite lupte. Tiberius însă a cutrierat, se poate zice, toată țara, pentrucă Baton rătăcia cînd intr-o parte cînd intr-alta, până ce la urmă s-a refugiat într-un castel Anderion (Ανδρίου=Andetrium C. I. L. III, 3200, actualul Muć C. I. L. III pag. 361), zidit drept lîngă Salona, și acolo l-a asediat Ti-berius, dar a avut mare năcaz. Castelul acesta nu era așezat pe o stîncă bine întărită și la care cu greu se putea ajunge, era încunjurat de rîpi adînci prin care curgeau to-rente, și locuitorii toate cele trebuitoare parte le strînsese în el, parte și le aduceau din muntele de sub stăpînirea lor. Iar aprovisionarea Romanilor o împedecau întinzînd curse, astfel că Tiberius îi asediă numai de formă, căci de fapt el ducea toate lipsurile asediaților.—Pecind era în încurea-tură și nu știa ce să facă, pentrucă asediul era zădarnic și primejdios, iar retragerea era rușinoasă, au făcut tumult ostașii și aşa de mult și de mare strigăt au scos, încît duș-manii, care camпаu sub ziduri, s-au înspăimîntat și s-au dus deacolo. De acest lucru s-a și supărat Tiberius, și s-a și bu-curat, și convocînd pe militari, pe de o parte î-a ocărît, pe de altă parte î-a lăudat, apoi nici n-a întreprins vreo luptă, nici nu s-a dus de acolo, ci a stat nemîșcat loculu. Până ce Baton a pierdut nădejdea de a învinge, căci toată țara afară de cîteva localități fusese cuprinsă de Romani, și a cerut dela Tiberius pace, iar pentrucă n-a putut convinge și pe ceilalți să facă același lucru, î-a părăsit, și de aici încolo n-a mai dat ajutorul său nimăru, măcar că mulți au apelat la dînsul. Tiberius după aceia n-a mai dat

vreo importanță celor ce mai rămăsese în cetate, ci crezînd că poate să-i învingă fără vîrsare de sânge, nici de poziție locului n-a mai ținut socoteală, și a mers contra cetății. Fiindcă loc așezat nu era, iar dușmanii să se scoboare la luptă nu voiau, Tiberius a șezut pe tribună la un loc deschis, pentru ca să poată vedea cele ce se vor întîmpla, ca militarii să se lupte mai cu curaj, și ca să li poată trimite ajutor la vreme, cînd va fi trebuință. Pentru acest scop anume o parte din oștire (căci era o mulțime) a ținut-o pelîngă el, iar ceilalți au început să urce facet, mai întîi în șiruri dese formate în patrulater, apoi, din cauza asperitatei și inegalității terenului (căci era plin de povîrnîșuri și tăiat de rîpi în toate părțile), s-au desfăcut unii de alții, și unii se suiau mai răpede, alții mai încet.—Văzînd aceasta Dalmatii, s-au așezat în șir de bătălie în afara zidurilor, drept deasupra povîrnîșului, și au început să zvîrle bolovanî cu prăștiile și să dea stînci de-a rostogolul asupra Romanilor. Alții rostogolîau roți, alții care încarcate cu pietre, alții lăzî rotunde, făcute după obiceiul locului, pîne cu bolovanî. Si acestea toate de odată erau răpezite în jos cu mare putere, și pe Romani îi desfaceau mai tare uaii de alții și-i stîlciau. Iar alții, unii dădeau cu săgețile, unii cu lăncile, și pe mulți îi culcau la pămînt. În vremea aceasta mare întrecere se produsese printre luptători, unia căutînd să pună mâna pe înălțimî, iar ceilalți să respingă pe naîvitorî și să-i prăbușească în jos. Multă emulație era și din partea celor care priviau la luptă, a celor depe ziduri și a celor care erau pelîngă Tiberius. Si unii și alții îndemnau pe ai lor, ori toți într-o gură, ori fiecare în parte, încurajînd pe cei care țineaau piept la luptă, ocărînd pe cei care dau înapoî Iar cîțî aveau glas mai puternic decît alții mai invocaui, și dintr-o parte și dintr-alta, și pe zei totodată, ca să scape pe luptători din primejdie, implorîndu-i unii, ca să li dea libertatea, iar ceilalți, ca să li dea pacea. Si toate silințile Romanilor erau să fie zădarnice, pentru că se luptau cu doă greutăți de odată, și cu firea locurilor și cu rezistența inimicului. I-a împiedecat însă să fugă Tiberius prin trimeterea de ajutoare proaspete. Apoi a trimes din altă direcție alți soldați, care făcînd un încunjur mai pe de departe au ajuns pe cel mai înalt punct al locului, și cu aceasta au sfîrmat rezistența inimicilor. De

aici înainte aceștiă aă dat dosul și nică n-aă putut să între în cetate, ci s-aă înprăștiat prin munti, zvîrlind și armele dela dînșii, ca să fie mai ușoră la fugă. Iar Romanii s-aă luat după ei și i-au urmărit în toate locurile (căci ardeaă de dorință să se sfîrșească odată războiul și nu vorău să-i lese să se mai adune iar la un loc și să aibă iar de luptat cu dînșii), și pe cei mai mulți i-aă găsit ascunși prin păduri și i-aă omorât ca pe fiare. Cel din castel s-aă predat apoi și ei și au fost luați în stăpinire. Față de aceștiă a luat Tiberius dispoziții conforme cu înțelegerea avută cu dînșii la predare.—Germanicus s-aă îndreptat atunci asupra Dalmăților care mai rezistau încă, pentru că transfugii, care se găsiau în mare număr la dînșii, nu-i lăsau să facă pace, și a cucerit cetatea Arduba (*Ἀρδούβα*). Cu puterea pe care o avea, macarcă era cu mult mai mare decât a dușmanului, n-ar fi putut face Germanicus aceasta, pentru că locul fusese fortificat tare și un rîu cu curs răpede curgea, cu excepție de un mic spațiu, de jur înprejurul poalelor lui. Dar s-aă luat la ceartă transfugii cu localnicii, pentru că aceștiă ar fi voit să facă pace, și apoi la bătae. De partea transfugilor erau și femeile din cetate, care voiau libertatea chiar contra părerii bărbăților, și orice preferință să îndure numai să nu cadă în mâinile dușmanului. Lupta a fost aprigă, transfugii au fost dovediți și au trebuit să cedeze. Uniila au scăpat cu fuga, iar femeile, apucindu-și copiii, unele s-aă aruncat în foc, altele s-au precipitat în rîu. Si astfel, după ce a căzut și cetatea aceia, celelalte localități deprin prejur s-au supus lui Germanicus de bună voie, care isprăvind acestea s-aă întors la Tiberius. Restul a fost supus de Postumius.—Atunci și Baton a trimes pe ficioaruso Scevas (*Σκευάς*) la Tiberius și a promis că se vor preda, și el și ai lui toți, dacă li se asigură impunitatea. Dându-i-se încredințare pentru aceasta, a venit noaptea în castrele lui Tiberius și a doă zi a fost adus înaintea acestuia, care sedea pe tribună. Pentru dînsul personal nu s-a rugat, ci și-a întins și capul, ca să î-l tae, dar pentru apărarea a lor lui a vorbit și s-a rugat mult. Si iar l-a întrebăt Tiberius: «Ce gînd ați avut de v-ați răzvrătit și v-ați războit cu noi atîta vreme?» Si el a răspuns că și în cela rînd: «Voi sănțeți vinovați, pentru că trimeteți păzitorii la turmele voastre nu cînă, nică pas-

pagubă în oameni, și cu mai multă pagubă încă de banii, căci multe legiuni au fost întreținute pentru dinsul, iar pradă a fost foarte puțină.—Vestea despre victorie a adus-o Germanicus și pentru ea s-au decretat lui Augustus și lui Tiberius titlul de împărat, triumful, precum și alte onoruri, apoi două arcuri triunfale în Pannonia, căci numai aceste onoruri a voit să primească Augustus dintre multele care se votase. Lui Germanicus i s-a dat onorurile învingătorilor, care așa fost date de altfel și celorlalți generali, apoi acele de praetor, apoi dreptul de a vota în senat îndată după consulari și de a ajunge la consulat mai degrabă decât era prevăzut prin lege. Si lui Drusus, fiul lui Tiberius, macarcă nu luase parte la războiu, i s-a dat dreptul de a asista la ședințile senatului mai înainte de a fi ales senator, și, după ce va fi fost quaestor, de a vota înaintea foștilor praetori.”

Fragmente, 73. a. Chr. 168: „Perseus n-a plătit nici lui Eumenes nici lui Gentios banii pe care li-i fagăduise, închipuindu-și că și ei așa cauza lor specială de dușmanie contra Romanilor. Aceștia atunci, ca și Thracii, cărora nici lor nu li se plătise solda în întregime, s-a lasat greoi în darea ajutorului, și Perseus a ajuns la așa desperare, încât s-a rugat de pace.”

Fragmente, 116. a. Chr. 88: „Thracii din îndemnul lui Mithridates așa devastat Epirul și celealte teritorii până la Dodona, așa că așa prădat și templul lui Jupiter.”

XXXV, 9. a. Chr. 68: „[Mithridates ajutat de Armenii] a bătut pe M. Fabius, generalul Romanilor din acele locuri. În această luptă î-a fost de mare ajutor Thracii, care mai înainte fusese în serviciul lui Mithridates, iar atunci erau împreună cu Fabius, precum și sclavii căi se găsiau în castrele Romanilor. Pentru că Thracii, trimiși ca cercetași de Fabius, î-a dat informații false, și apoi, cind Fabius a înaintat fără grija, iar Mithridates l-a atacat fără veste, așa sărit și el asupra Romanilor. Si atunci așa sărit asupra acestora și sclavii, cărora barbarul li fagăduise libertatea. Ar fi perit Romani cu totul, dacă Mithridates, pecind se învîrtia printre dușmani (căci, macarcă era peste șeptezeci de ani, lăua și el parte la luptă), n-ar fi fost rănit cu o piatră și nu s-ar fi temut barbarii că are să moară, așa că așa întrerupt lupta și așa dat răgaz lui Fabius și celorlalți să

XLI, 7. a. Chr. 49: „[Acei care pleau împreună cu Pompeius] știau bine că, chiar de vor scăpa de primejdiiile războiului, vor trebui de aici înainte să trăiască prin Macedonia și prin Thracia.“

XLVII, 25 a. Chr. 42: „Indatăce a aflat Brutus de incercarea lui M. Antonius [de a libera pe frate-so C. Antonius, pe care-l ținea Brutus sub pază la Apollonia] și de uciderea fratelui acestuia, s-a temut să nu se întimplă și alte turburări în Macedonia din cauza absenței sale și s-a întors în grabă în Europa, unde a luat în stăpînire țara lui Sadales (Σαδάλης) [un rege thrac], care murise fără copii și o lăsase Romanilor, și a năvălit în țara Bessilor (Βησσοί), ca să-i pedepsească de răutățile ce făcea și și tot odată să capete numele și demnitatea de împărat, pentruca mai ușor să poarte războiul contra lui Caesar și a lui Antonius. Amândouă aceste lucruri le-a indeplinit cu ajutorul foarte eficace a unui rege Rhascyporis (Ρασκυρόπης). După aceia s-a dus în Macedonia, a pus acolo toate în bună orînduială, și apoi s-a întors în Asia.“

L, 6. a. Chr. 32: „[In războiul dintre Augustus și Antonius] de partea lui Caesar erau Italia, Gallia, Hispania, Illyricum (τὸ Ιλλυρικόν), Africa afară de Cyrena, Sardinia, Sicilia, și insulele de pe lingă aceste continente. De partea lui Antonius erau părțile din Asia și din Thracia căre erau sub stăpînirea Romanilor, Grecia, Macedonia, Egyptul, Cyrena cu locurile de prin prejur, insulele din apropierea acestor continente, apoi regii și principii toți, aproape, care se învecinau cu provinciile romane de supt oblađuirea lui.“

L, 13. a. Chr. 31: „Q. Dellius și Amyntas Galatul fusese trimis de Antonius să strângă mercenari în Macedonia și în Thracia.“

LI, 22. a. Chr. 29: „[La spectaculele date de Augustus după victoria dela Actium și după cucerirea Egyp-tului] au luptat unii cu alții numeroși Daci ($\Delta\alpha\kappa\iota$) și Suevi ($\Sigma\omega\eta\beta\omega\iota$). Acești din urmă sunt Celți [=Germani], iar cei dintii un fel de Scythî. Suevi locuesc dincolo de Rhenus, propriu vorbind (câci mai sunt o mulțime alții care-și dau numele de Suevi), iar Daci locuesc și de o parte și de alta a Istrului, decât numai, acei care sunt dincoace de fluviu, spre țara Triballilor, se socotesc la provincia Mysia și se și numesc, însă nu decât indigeni, Mysi. iar cei de din-

colo de fluviu se numesc Daci, și sunt ori Geți, unia, ori și Thraeci din neamul Dacilor celor care au locuit odată la muntele Rhodope. Acești Daci trimese înainte de acest timp deputați la Caesar, dar fiindcă nu li se încuviințase cererile, trecuse de partea lui Antonius, însă nu i-a fost de mare ajutor din cauza discordiilor interne. Cîțiva din-tr-înșii însă au fost prinși în războiu și apoi puși să se lupte în circ cu Suevii.“

LI, 23-27. a. Chr. 29: „Pe vremea aceasta M. Crassus, care fusese trimes în Macedonia și în Grecia, a purtat războiu cu Daci și cu Bastarnii. Cine sunt Daci, și pentru ce se războiau cu Romanii, am spus. Bastarnii sunt considerați cu hotărire ca Scythii, și atunci au trecut Istrul și au supus Mysia din fața țării lor și apoi pe Triballii, care sunt în vecinătatea Mysiei, și pe Dardani cîțui locuesc în țara Triballilor. Cîtă vreme au făcut acestea, n-au avut nimic a face cu Romanii. Au trecut însă Haemus și au năvălit în Thracia Dentheletilor (*Δενθελταί*), aliații Romanilor, și atunci Crassus, pe de o parte ca să ajute pe Sitas (*Σιτάς*), regele Dentheletilor, care era orb, iar pe de alta, mai ales, pentru că se temea pentru Macedonia, a mers înpotriva lor. Si numai cu plecarea lui înpotrivă-lă astă i-a intimidat, încit i-a scos din țară fără luptă. I-a urmărit însă mai departe pe drumul lor spre casă, a cuprins teritoriul numit Segetica (*Σεγετική*), a năvălit în Mysia, pe care a devastat-o, și înaintind până la o cetate puternică, a suferit pagube în avangardă, căci Mysi, socotind că ea formează toată armata, au atacat-o, dar sosind el cu toată cealaltă armată în ajutor, a bătut pe Mysi și apoi a asediat cetatea și a luat-o.—Pecind isprăvia el acestea, Bastarnii se oprise din fugă și stăteaau la rîul Hebrus, ca să vadă ce are să se întimplă, și cînd, după ce a învins pe Mysi, s-a îndreptat Crassus contra lor, au trimes deputați la dînsul să-i spue să nu se ia după dînșii, pentru că n-au facut Romanilor nimic. Crassus a oprit pe deputați, spunându-li că are să li dea răspunsul a două zi, apoi s-a purtat prietenos cu dînșii și i-a îmbătat, aşa că a afiat dela ei toate planurile Bastarnilor, pentru că tot neamul Scythilor bea vin fără măsură și îndată se îmbăta. Crassus atunci în timpul nopții a străbătut o pădure și înaintea pădurii aceleia a așezat cercetași, iar oștirea a

tași săt singuri, s-aū luat după dînșii și urmăreindu-i în retragere au intrat în pădure, și Romanii i-aū măcelărit pe mulți acolo, iar pe mulți alții fugăreindu-i. Căci depe la spate iī împiedecaū pe Bastarni carele, apoi se mai siliau să-si scape copiii și femeile, și s-aū prăpădit cu totul. Pe regele lor Deldon (*Δέλδων*) l-a omorât Crassus cu mina lui, și spoliile lui le-ar fi hărăzit lui Jupiter Feretrius ca opima, dacă ar fi comandat ostirea ca împărat. Din ceilalți Bastarni unii aū fugit într-o pădure, unde aū fost arși, alții s-aū refugiat într-un castel, dar aū fost asediati și luati cu asalt, alții aū căzut în Dunăre și s-aū înecat, alții aū perit împrăștiati prin țară. Cîți mai rămăsese și aşa dintre dînșii aū ocupat un loc întărit, unde vreo cîteva zile i-a asediat Crassus fără folos, până ce i-a biruit și pe dînșii cu ajutorul lui Rholes (*Ρώλης*), regele unor Geti, pentru care faptă acest Rholes s-a dus la Caesar și a fost recunoscut de acesta ca prieten și aliat al său. Captivii aū fost dați soldaților.— După aceasta s-a intors Crassus asupra Mysilor și pe unia cu convingerea, pe alții cu amenințarea, iar pe alții cu sila, i-a supus pe toți, cu excepție de foarte puțini, cu multă greutate însă și cu multe primejdii. Apoi, fiindcă era și larnă, s-a retras pe teritoriul aliaților, suferind mult și din pricina frigului și mai ales din partea Thracilor, prin teritoriul căror, ca al unor prietenii chipurile, își avea drumul. Din care cauză a și gîndit că ar fi bine să se multămească cu cele până acum făcute, căci se și votase sacrificii și triumful nu numai lui Caesar, dar și lui (N-a primit însă și numele de împărat, cum spun unia, ci acest titlu și l-a luat numai Caesar). Fiindcă însă Bastarnii, care erau supărăți de cele pățite și aflase că el n-are să mai întreprindă contra lor nicio expediție, aū plecat iarăș contra Denteletilor și contra lui Sitas, pe care-l considerau ca principala cauză a nenorocirilor ce dase peste dînșii, apoi s-a sculat Crassus iarăș, macarcă fără voe, și mergînd răpede a căzut asupra lor fără veste, i-a învins și l-a impus condițiile de pace pe care a vrut. Si fiindcă apucase acu armele odată, s-a gîndit să pedepsească și pe Thraci, care-i făcuse neajunsuri cînd se întorcea din Mysia, mai ales că i se anunțase că Thracii se întăresc în diferite locuri și se pregătesc de războiu. Si pe Merdi (*Μέρδοι*) anume și pe Serdi (*Σερδοί*), du-păce i-a biruit în cîteva lupte și a tăiat mînile captivilor,

î-a supus, macarcă nu fără greutate, iar ceialaltă Thracie a dat-o în pradă, afară de țara Odrysilor ('Οδρυσῶν). Pe aceștiia, fiindcă sănă adoratori ai lui Dionysos și-i eșise înainte fără arme, i-a cruceat, și lă-a dăruit, luându-l dela Bessi, care-l stăpînise până atunci, și teritoriul unde se face cultul zeului.—Pecind lucra acestea Crassus, l-a chemat Rholes împotriva lui Dapyx (Δάπυξ), care și acela era rege al unor Geti, contra căruia purta războiu. Crassus î-a venit în ajutor și împingînd cavaleriea inimicului asupra pedestrimii acestuia a virit spaima și-ntr-însa, și apoi luptă n-a mai făcut, a măcelărit însă mulțime și din călări și din pedestrași, care apucase fuga. După aceia l-a încunjurat pe Dapyx într-un castel, unde fugise, și a început să bată cetatea. În timpul asediului l-a salutat unul depe zid în grecește, a intrat în vorbă cu dinsul și s-a înțeles să trădeze cetatea. Barbarii, cind erau să cadă astfel pradă inimicului, s-au ucis unii pe alții, și aşa așa perit și Dapyx și o mulțime alții. Pe fratele lui Dapyx l-a prins însă viu Crassus, dar nu î-a făcut nimic, ci î-a dat drumul. După aceia a plecat cu ostirea la peștera numită Ceire (Κείρη). Această peșteră, care este foarte mare și tare, aşa că se povestește că și Titanii după învingerea pățită din partea zeilor s-au refugiat într-însa, o ocupase pământenii în mare număr, și virise într-însa tot ce avea ei mai de preț, între altele și turmele toate. Crassus, după ce a găsit gurile peșterii, care erau cu o mulțime de cotituri și greu de cercetat, le-a astupat și a silit pe barbari prin foame să se predeie. Dupăce î-a reușit astfel întreprinderile, s-a legat și de ceilalți Geti, macarcă nu fusese sub stăpînirea lui Dapyx, și a mers asupra Genulei (Γένους), care era cea mai puternică cetate de sub domniea lui Zyraxes (Ζυράξης), pentru că auzise că acolo s-ar fi găsind steagurile pe care le luase Bastarnii lui C. Antonius lîngă orașul Istrienilor. El a asediat acest castel și pe uscat și pe apă totodată, pentru că era clădit lîngă fluviu, și l-a cuprins, nu după multă vreme, dar cu multă osteneală, macarcă Zyraxes nu era acolo, căci, îndatăce simțise de expediția lui Crassus, plecase cu banii la Scythă după ajutor și nu apucase să se întoarcă.—Acestea a făcut Crassus cu Getii. În ce privește pe Mysi, uniia dintre cei care fusese supuși s-a răsculat, și pe aceștia î-a readus la supunere prin locotenенți de aici săi. Asupra Artacilor însă (Ἀρτάκων),

variantă Ἀρτιβίοι), alții Mysii, care erau încă independenți și nu vroiau să i se plece, și care din cauza aceasta nu numai că se îngîmfau, dar inspirau și altora indignare și gust de răzvrătire, a mers el singur, și î-a supus, pe unia, după ce s-a apărat însă tare, cu forța, pe alții de frica relelor ce puteau să se întâpte celor căzuți captivi. Așa s-a petrecut evenimentele unele după altele. Eu le-am scris cum le-am găsit povestite de alții, și tot așa și numele popoarelor le-am dat după cum le-am găsit însemnate. Căci înainte vreme Mysii și Getii locuiau tot locul dintre Haemus și Istru, dar cu scurgerea vremii unia din ei și-a schimbat numele altfel. Așa că sub numele de Mysia astăzi se cuprinde toată regiunea dela mișcănoapte de Dalmatia, Macedonia și Thracia, pe care o disparte de Pannonia râul Sava, care se varsă în Dunăre. În această actuală Mysie sunt însă multe popoare, între alții așa numiți altă dată Tríballi, apoi Dardani, care de altfel și astăzi tot Dardani se numesc.“

LIV, 3. a. Chr. 22: „Un oarecare M. Primus fusese acuzat că, pe cind era guvernator al Macedoniei, făcuse războiu Odrysilor, și fiindcă el spunea ba că a făcut aceasta din indemnul lui Augustus, ba că din acel al lui Marcellus, Augustus s-a prezentat la judecată fără să fi fost citat, și fiind întrebăt de praetor dacă într-adevăr ordonase lui Primus să facă acel războiu, a răspuns că nu.“

LIV, 20. a. Chr. 16: „Macedonia a fost prădată de Dentheleti și de Scordisci. Atunci s-a dus în Thracia mai întâi Lollius Marcellus în ajutorul lui Rhymetalces (Ρυμηταῖς), unchiul și epitropul copiilor lui Cottys (Κόττυς), și a supus pe Bessi. Apoi C. Lucius s-a războit cu Sarmați din aceiaș pricina, î-a învins și î-a respins peste Istru.“

LIV, 34. a. Chr. 11: „Tot atunci Thracul Bes Vologaesos (Βολογάεσος), preotul lui Dionysos al lor, și-a atras de partea sa vreo cîțiva, spunând multe ca din inspirație zeului, apoi s-a răzvrătit împreună cu dînsii, și pe Rhascyporis (Ρασκύπορις), fiul lui Cottys, l-a biruit și l-a ucis, iar pe unchiu-so Rhymetalces l-a făcut să-și piardă toată oştirea fără luptă, numai prin credința ce aveau toți că trebuie să fie ceva dumnezeesc la mijloc, și să apuce fuga, apoi luându-se după dînsul a năvălit în Chersones, pe care l-a devastat strănic. Pecind făcea el acestea, se apucase și Sia-

letii (Σιαλέται) să devasteze Macedonia, și atunci fu trimes contra lor L. Piso din Pamphylia, unde era guvernator. Și fiindcă Bessii se întorsese acasă, cînd aflase că li vine înpotrivă, Piso a intrat în țara lor și dintruntiș a fost înfrînt, dar după aceia a dovedit el și a prădat și țara Bes-silor și acea a vecinilor lor, care se răsculase împreună cu dînșii, și unia i s-a dat de bună voe, pe alți î-a silit să i se supue, dupăce și lupte s-a dat înpotriva unora dintr-înșii, aşa că î-a subjugat pe toți. După aceia s-a mai răsculat cîțiva dintr-înșii, dar î-a robit iar, și pentru aceste isprăvî i s-a decretat lui Piso rugăciuni publice și triumf!“

LIV, 36. a. Chr. 10: „S-a decretat ca templul lui Ianus Geminus, care fusese deschis, să fie închis, pentru că se isprăvise oarecum războaele. Dar n-a putut fi închis, pentru că Dacii au trecent Istrul pe ghiată și au prădat Pan-nonia, iar Dalmatii s-au răsculat din cauza plățil tributului. Tiberius a fost trimes din Gallia, unde se dusese cu Augustus, contra lor și i-a liniștit.“

LXVII, 6-7. p. Chr. 85: „Cel mai mare războiu al Romanilor pe vremea aceia a fost cu Daci, al căror rege pe atunci era Decebalos (Δεκεβαλός), pentru că Duras (Δυράρης), care domnise înainte, îi cedase de bună voe domniea, fiindcă era meșter și să priceapă cele privitoare la războiu și să facă războaele, cunoștea timpul potrivit cînd trebuia să atace și cînd să se retragă, se pricepea să întindă curse, era viteaz la luptă, știa să profite de victorie, și să-și așeze luerurile dacă era biruit, din care pricină a fost multă vreme un adversar al Romanilor demn de dînșii. Eș îi numesc Daci, după cum îi numesc Romanii și după cum se numesc și ei pe ei însiș, macarcă știu că unii Greci, cu drept ori fără drept, li zic Geți. Eș știu că Geți sunt cei care locuiesc dincolo de Haemus la Istru. Domitianus deci a plecat cu oastea asupra lor, dar n-a luat parte și la războiu, căci s-a oprit într-un oraș al Mysiei, unde s-a apucat de ticăloșii, cum îi era obiceiul, căci era nu numai incapabil de vreosteneală cu trupul și fără nicio vigoare la suflet, dar era cu totul desfrînat și cu fimeile și cu tinerii. A însărcinat, deci, cu războiu pe alți comandanți, dar în cea mai mare parte n-a mers bine lucrurile. Cînd se perdea vreo luptă, da vina pe comandanți, iar toate reușitele, macarcă el nu luase parte la ele, și le atribuia lui. Pentru toate pierde-

rile, chiar dacă avusesese loc vreuna din cauza ordinelor date de dînsul, acuza pe alții. La cei care duceaū la capăt bun vreo întreprindere se uîta cu ochi răi, iar pe cei care nu reușiaū îi ocăra.—Și fiindcă Quadii și Marcomanii nu-i dăduse ajutor încontra Dacilor, a voit să-i pedepsească, s-a dus în Pannonia să poarte războiuă cu dînșii și pe cei de aî doilea deputați trimesi de ei cu privire la pace î-a ucis. Dar a fost învins de Marcomani și fugărit, și atunci a trimes în grabă la Decebalos, regele Dacilor, și l-a invitat să între în tratative de pace, pe care de multe ori i le ceruse înainte acela și el le refuzase. Decebalos propunerile de pace le-a primit, pentrucă era strîmtorat tare de înprejurări, dar să vie el singur să stea de vorbă n-a voit, ci a trimes pe Diegis ($\Delta\gamma\gamma\varsigma$) cu alți cîțiva, care să predece și cîteva arme și să restituie cîțiva captivi, singuri pe care-i avea, zicea el. Atunci Domitianus a pus pe capul lui Diegis o diademă, ca și cum într-adevăr ar fi fost învingător și ar fi putut să dea Dacilor un rege, soldaților îl-a împărțit onoruri și banii, iar la Roma, ca învingător, a trimes între altele și niște deputați din partea lui Decebalos și o scrisoare, a acestuia, după cum pretindea Domitianus, dar pe care o plăzmuisse el, spunea lumea. Si triumful l-a împodobbit cu multă expoziție de prăzi, pe care nu le luase dela dușman însă. Caci lucrurile se petrecuse cu totul dinpotrivă. Pentru a putea face pacea Domitianus anume cheltuise chiar atunci banii mulți, și dăduse lui Decebalos meșteri pentru tot felul de meșteșuguri, și de pace și de războiuă, apoi făgăduise că-i va da mereu alte daruri multe, dar din mobilele și obiectele tezaurului împăratesc, căci de acestea el se servia totdeauna, ca cum ar fi fost pradă de războiuă, voind să arăte oarecum că-și robise însă stăpînirea romană.“

LXVII, 10. p. Chr. 90: „In războiul cu Daci s-a și întîmplat următoarele demne de povestit. Iulianus, însărcinat de împărat cu războiuă, a luat multe măsuri bune, între altele a dispus ca militarii să-și scrie pe scuturi numele lor și pe acele ale centurionilor, pentru ca să se poată să mai ușor cine s-a purtat bine și cine s-a purtat rău. Apoi încăerîndu-se cu dușmani la luptă la Tapae ($\epsilon\nu\tau\alpha\varsigma$ Ταπαις), a ucis pe cei mai mulți dintre dînșii. Vezinas ($O\mu\epsilon\varsigma$. ουζης), care era al doilea în rang după Decebalos, fiindcă nu putuse scăpa cu fuga, s-a făcut în adins că pică jos ca mort,

și apoī, scăpînd astfel nevăzut, a fugit în timpul nopții. S-a temut atunci Decebalos ca Romanii învingători să nu meargă și asupra capitalei sale și s-a apucat și a tăiat copaciî de pe lîngă dînsa și a îmbrăcat tulpinile cu arme, pentru că Romanii, luîndu-le drept ostire, să se teamă și să se retragă. Ceia ce s-a și întîmplat.“

CAPITOLUL III

Din izvoarele înșirate constatăm următoarele. Consta-tările le fac sub numele de *note* la izvorul respectiv.

§ 48. Nota H 1. De a stînga Dunării nu trăiau Geti, ci alt neam de oameni, Sigynni, care se întindeau până la Veneții, purtau haine ca ale Medilor și se ziceau că sănt coloni de ai acestora. H. V, 9. Fiindcă Scythii se întindeau probabil până la Olt (H. IV, 48, 99, în caz cînd prin Tiarantus se înțelege Oltul), apoī Sigynni se întindeau dela Olt spre apus, cuprinsînd între altele Oltenia și Banatul (Nu numai Banatul, cum spune Hasdeu Istoriea critica, I, 194). Dacă Mediî erau Indogermani din grupul iranic (Hirt, Die Indogermanen, I, 109), și dacă tradițiea că ar fi fost coloni de ai Medilor are ceva adevărat în sine, ca toate tradițiile, înțeleasă firește numai în felul acela că Sigynni erau înruditi cu Mediî, Sigynni erau Indogerman aparținînd la grupul *satem*, ca și Thraciî.

Nota H 2. Venetii erau Illyri. H. I, 196. Obiceiul tîrgului de fete, însă modificat, s-a păstrat și până astăzi pe teritoriul vechiului Illyricum. La Romînii din Transilvania are loc în ziua de Sîn Pietru, ori în cea dintîiu dumnică după Sîn Pietru, în țara Moților din munții Apuseni, pe muntele Găina, așa numitul «tîrgul de fete», la care iau parte Moți și Crișenî. Fetele vin cu zestrea și flăcăii își alleg cîteuna din ele, dar numai de formă, „pentru că de fapt tot tîrgul acesta nu e decît un rendez-vous general pentru atari părechi, a căror căsătorie s-a hotărît de mai înainte.“

„Tîrguri de fete asemenea celor depe Găina se mai află în Transilvania încă și la Recea din țara Făgărașului, care se ține în ziua de bobotează, apoī la Teiuș depe vatra Mureșului, care se ține la Sîntă Mărie, și la Blaș, care se ține la Ispas. La aceste tîrguri însă fetele nu-și iau zestrea cu dînsele.“ Marian, Nunta la Romîni, 70 sqq. În regiunea dela

Prozor (sudul Bosniei, aproape de granița Herțegovinei) tărancile mohametane umblă cu capul descoperit, pentrucă bărbății lor, după ce se face căsătorie la imam, daă un pumn de bani, fără să-i numere, ori miresei însăși ori unuia reprezentant al ei, și prin aceasta mireasa se consideră oarecum că ar fi fost cumpărată de pețitorul ei, că ar fi prin urmare sclava acestuia, iar sclavele după Coran nu trebuie să-și acopere fața. Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina, IV, 523. „In mai multe regiuni din Bosnia și din Herțegovina au loc adunări, la care fetele de măritat iaă parte cu scopul ca flăcăii care vor să se însoare să le vadă și să le pețească. La Trnovo, cercul Sarajevo, de pildă, se adună la o sărbătoare mare o mulțime de fete înaintea bisericii, și se așeză la rînd, ca se le vadă flăcăii. Și în Sarajevo se expun fetele de tăran sîrboacă la videre într-un șirag, a doua zi de paști înaintea bisericii sîrbești, cu acelaș scop, îmbrăcate și împodobite fiecare cu ce au mai frumos. În cercul Trebinje «se văd» fetele și flăcăii în ziua de florii (am stillen Sonntag). Fetele se gîndesc cu un an înainte cum să se îmbrace și să se împodobesc pentru această ocazie. Fetele catolice dela granița Dalmatiei la sărbătorile cele mari se împodobesc cu ce au mai frumos, apoi se adună în două ori trei grupuri și cîntă înaintea flăcăilor. Aceștia se apropie apoi de ele, se așeză în cerc în jurul lor și pe acele care li plac le calcă pe picior. Dacă-l calcă și fata pe picior pe flăcău, aceasta înseamnă că și l-a ales.“ Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina VII, 317. Și Unguri au un iarmaroc de fete la Topanfalva, „sătucean din susul văii Arieșului, în partea munțoasă a Transilvaniei“, Contemporanul VII, II pag. 22 din Journal des voyages No. 656.

Nota H 3. La rîul Iantra eraă Thraciî Crobyzî. Căci Athrys, la Iordanis Get. XVIII, 101 Iatrus, este foarte probabil actualul Iantra. La izvoarele rîului Isker erau Paeoni. La vîrsătura Moravei occidentale (sîrbești) în Morava orientală (bulgărească) era cîmpiea Triballilor. Triballii deci locuiau în centrul și în sudul Serbiei actuale. La izvoarele Moravei occidentale erau Illyri. H. IV, 49.

Nota H 4. Illyrii și Encheleii erau două neamuri desenate. H. IX, 42-43.

Nota H 5. Thraciî eraă un neam de oameni, iar Pae-

oni, Eordii, Bottiaeii, Brygi, Pierii, Macedonenii, Perrhaebii, Aeniani, Dolopii, Magnetii alte neamuri. H. VII, 185.

Nota H 6. Perrhaebii erau la nordul Thessaliei. H. VII, 128, 131, 173.

Nota H 7. Thessali, Dolopii, Aeniani, Perrhaebii, Magnetii, Malieii se considerau ca facind parte din Grecia, adeca se considerau ca Greci. H. VII, 131-132.

Nota H 8. Paeonii trăiau la rîul Strymon. Tara lor se întindea până la mare și cuprindea în sine lacul Prasias, care nu poate fi altul decât actualul Tachyno dela cursul de jos al Strumei, muntele Orbelos (actualul Perim-Dag), și o parte din muntele Pangaeos (actualul Pirnari, Bunar). Doberii, Agriani, Odomantii, Siropaeonii și Paeoplii erau Paeoni. Spre vest Paeonii nu ajungeau până la rîul Echedorus (Gallico), pentru că între ei și Echedorus era Crestonia. Înainte de expediția lui Darius în Europa (a. Chr. 513) Paeonii aveau hegemonie în sudestul peninsulei balcanice, pentru că puteau să meargă cu ostirea dela Strymon asupra Perinthului (Eraklı) depe țârmul propontidei. H. V, 12-16; VII, 113, 124; V, 1. În ce privește harniciea fimeilor paeone să se compare cele spuse de Léon Heuzey, Le mont Olympe et l'Acarnanie, pag. 274 despre fimeile romînce din Acarnania: „Trebue să le vezi cînd vin dela fintină, purtînd în spate o sarcină de rufe ude, pe cap baliea de metal în care fac leșea, pe umăr atîrnată o putină plină cu apă și, ca să nu piardă vremea, torcînd în aceiaș vreme.” Povestea cu fimeea cea harnică se găsește întocmai așa și la Constantin Porphyrogenitus De thematibus I, thema Thracesiorum, cu deosebirea că este pusă pe vremea regelui Lydiei Alyattes și că fimeea e o Thracă, care venise cu bărbatu-so și cu copiii din Moesia europeană și se stabilise lîngă orașul Sardes.

Nota H 9. Thracii formau mai multe state și se desfaceau în mai multe neamuri, fiecare cu numele lui a parte. Se tatuau. H. V, 2-8. Obiceiul tatuării exista și la Illyri. S. VII, 5, 4. El există și până astăzi în Bosnia și Herțegovina, dar numai la populație catolică. Figurile, care se fac pe frunte, pe piept, pe brațe, pe podul mîni, sunt foarte variate, însă în toate apare ca motiv principal crucea. Pentru aceia și tatuarea poartă numele de *križ* (cruce), *križevi* (cruci). Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der

Hercegovina, IV, 493 sqq. La Romîni obiceiul nu există. Cuvîntul *a scrijela* însă, care are înțelesul tocmai de a zgîria, a face tăeturi mici, scarifier, égratigner, și care trebuie pus în legătură cu sîrbele *križati*, *iskrižati*, a tăia, ele înses deriveate dela obiceiul de a se tatua cu semnul crucii, *križ*, ar proba că obiceiul a existat odată și la Romîni.

Nota H 10. Paetii, Ciconii, Bistonii, Sapaeii, Dersaeii, Edonii, Satrii erau Thraci la sud de Haemos. O parte din Satri se numiau Bessi. Satrii până în timpul lui Herodot nu fusese supuși de nimeni. În țara lor, foarte muntoasă și păduroasă, pe cel mai înalt munte era templul cu oracol al lui Dionysos. Ei se întindeau până la muntele Pangaeos, pentru că minele de aur și de argint ale acestuia munte erau exploataate de dînșii, de Odomanti și de Pieri. H. VII, 110-112.

Nota H 11. Paeoni erau un neam de oameni și Thraci alt neam de oameni. Bisaltii și Crestonii erau Thraci și vecinii, căci puteau avea unul și acelaș rege. Muntele Rhodope aparținea, cel puțin o parte din el, Bisaltilor. H. VIII, 115-116.

Nota H 12. Thraci atacă oștirea persană a lui Artabazus la retragerea ei din Grecia după bătălia dela Plataea și ucid mare parte dintr-însa. H. IX, 89.

Nota H 13. La Salmydessus și la nord de Apollonia și Mesembria locuiau Thraci Scyrmidi și Nipsaei. Intre Haemus și Istru, pe drumul lui Darius (Acesta a făcut pod peste Dunăre în partea de jos a insulei Peuce. S. VII, 3, 15) erau Geții. H. IV, 93-96.

Nota H 14. Thynii și Bithynii din Asia erau Thraci. H. I, 28.

Nota H 15. Bisaltii locuiau dela Strymon spre apus atât pe coasta mării cât și în regiunea din sus de coastă. H. VII, 115.

Nota H 16. Odrysii locuiau la actualul affluent al Marietei Ergene. H. IV, 92.

Nota H 17. Lapithii erau Caenii. H. V, 92, 2. Fiindcă Caenii erau Thraci S. XIII, 4, 2, Lapithii erau Thraci. După Pt. III, 11, , Caenii locuiau probabil la sudul actualului affluent al Marietei Ergene. Caenii se întindeau mult mai spre vest pe vremea Bacchiadilor (a. Chr. 857-657, fiindcă după S. VIII, 6, 20 Bacchiadii au domnit la Corinth 200 de ani

dela Kypselos în sus), pentru că Lapithii ocupase nordestul Thessaliei de pe lîngă mare, de unde alungase pe Perrhaebi, și muntele Pelion, de unde alungase pe Centauri, încă înainte de timpurile troene S. IX, 5, ¹⁹.

Nota H 18. Înainte de timpurile troene între Bospor, rîul Peneios și marea Ionică erau Thraci. H. VII, 20.

Nota H 19. Carii și Lydiî erau de acelaș neam cu Mysiî, deci Thraci. H. I, 171. Pe faptul că Mysiî, Lydiî și Carii erau părtași la acelaș templu din Mylasa, ca unii ce ar fi fost de acelaș neam, și pe tradițiea — care, ca toate tradițiile, are ceva adevărat în sine — că Mysus, Lydus și Carus erau frați, trebuie pusă mai multă greutate decât pe orice combinații le-ar face indogermaniștii pe baza a cîteva nume proprii din inscripții și pe baza a cîtorva glose. Cu toate acestea Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, care de altfel recunoaște importanța celor spuse de Herodot (pag. 375 : „Fiindcă Herodot reproduce aici părerile Carilor, asupra căror, ca unul ce era din Halicarnassos, era bine informat, apoi părerii sale trebuie să i se dea importanța cuvenită“), ar vrea să susțină că n-aș fost Thraci Carii, pentru că ar fi avut un sufix care se găsește și în limba Lycienilor, iar limba acestor din urmă n-ar fi indogermană. Dar mai întîiu să susțină înrudirea a două limbă pe baza unui sufix, care s-ar fi găsit într-amândouă, este imposibil. Sufixe pot fi împrumutate foarte lesne între limbile cele mai deosebite. Și limba românească, de pildă, are sufixe turcești și ungurești, și cu toate acestea nu-i o limbă uralo-altaică. Apoi că există într-adevăr acel sufix comun limbilor cariană și lyciană este foarte îndoios. Această presupunere (pag. 382) se bazează numai pe admiterea prealabilă că niște cuvinte din cîteva inscripții ar fi cuprinzînd numele părintelui la genitiv, ori un adiectiv format dela numele părintelui, dar această admitere este cu totul gratuită. Ce vor fi însemnat în realitate acele cuvinte, de altfel arbitrar despartite, numai dumnezeu știe. În sfîrșit, cum că limba lyciană n-ar fi fost indogermană se poate proba tot așa de puțin — ba încă mai puțin — că și că ar fi fost indogermană. Proba cea mai puternică pentru această nedumerire este că față cu vreo trei învățăți (între care Kretschmer), care susțin neindogermanitatea, sunt vreo cinci (tot așa de proaspeti ca și Kretschmer), care susțin con-

trariul. Nică nu se poate altfel, cind aici ca material de discuție vreo zece vorbe. Ca să se vadă inanitatea unor asemenea cercetări, dați ca exemplu chipul cum doi învățăți interpretează una și aceiaș inscripție lyciană (*Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, XXV, anul 1879, pag. 442). Unul (J. Savelsberg) traduce: «Dies Schnitzwerk verfertigte Perikles, Priester, Apindibaza's Sohn.» Iar altul (Moriz Schmid) traduce: «Kindla hat's bauen lassen, des Perikles mahinaza, des Apindibaza's Sohn.» La acest din urmă, în special, nu mai este vorba nici de «Schnitzwerk», nici de «Priester», în schimb apare un *mahinaza*, pe care autorul nul traduce, și bine face. Cu alte vorbe un singur lucru este cert, că este numele Perikles (și este cert, pentru că literele sunt grecesti), încolo poți pune în inscripție ce vrei, «Schnitzwerk», «Priester», «Mahinaza», «Kindla», «Apindibaza», etc. etc. În aceiaș revistă, XXXIV, anul 1897 (la un an după publicarea cărții lui Kretschmer), pag. 80, Felix Solmsen a susținut că limba cariană era o limbă indogermană și aparținea la grupul *centum*.

Nota H 20. Thynii și Bithynii se numiau și simplu Thraci din Asia. H. III, 90.

Nota H 21. Mysii se considerau ca coloni ai Lydilor. H. VII, 74-75. Deci Lydi erau Thraci. Cum că Lydi, cel puțin o parte din ei, erau Phrygi, adică Thraci, aceasta admit în deobște și indogermaniști. Se admite anume că în Lydia ar fi trăit mai multe neamuri de oameni, dintre care uniia, Maeoni, erau Phrygi și au avut preponderanță până la ultimul lor rege Candaules, cind au fost înlocuiți în importanță prin neamul autohton al Lydilor, care au ridicat pe unul din ai săi la tron, pe Gyges, a. Chr. 687. Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, pag. 384 sqq. Pure presupuneră. Resturile din limba lydiană—cîteva glose și nume proprii și o singură inscripție din 13 litere!—sunt neîndestulătoare pentru a hotărî ceva.

Nota H 22. Pe vremea cind generalul lui Darius, Mardonius, era cu oștirea în Macedonia (a. Chr. 493) trăiau în această țară Thraci Brygi. H. VI, 45. Cu toate acestea, fiindcă la VII, 185 Herodot pune pe Thraci în antiteză oarecum față de Paeoni, Eordi, Bottiae, Brygi, Pieri, Macedoneni, Perrhaebi, Aeniani, Dolopii, Magneti, trebuie să fi existat oarecare deosebir remarcabile între Brygi și ceilalți Thraci.

Nota H 23. Phrygiï eraū coloni de aï Thracilor Brigi (=Brygî) din Macedonia și Armenii eraū coloni de aï Phrygilor. Phrygiï și Armenii eraū, deci, Thraci. H. VII, 73. Acest lucru îl recunosc și indogermaniștii, Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, 208 sqq.

Nota H 24. In secolul a. Chr. VI Chersonesul era ocupat de Thracii Dolonci, iar coasta maritimă dela nordul Chersonesului era ocupată de Thracii Apsinthii. H. VI, 34, 36.

§ 49. Nota P 1. Intre anii a. Chr. 239 și 229 exista în partea de sud a Illyriei un stat puternic sub domniea regelui Agron și, după moartea acestuia, a soției sale Teuta, având ca reședință orașul Rhizon (actualul Risano). La acest stat aparținea insula Pharos (Lesina). Oştirile lui mergeau în ajutorul unui oraș grecesc din Acarnania, iar pe de altă parte căuta să cuprindă Dyrrhachion și insula Issa (Lissa). Flota lui facea piraterie pe coastele Greciei, prin insulele grecești, pe toată marea adriatică și mareaionică. Simburele acestui stat îl forma neamul Ardiaeilor. Din el făcea parte, ca supuși, între alții Parthini și Atintanii. În afara de Rhizon eraū mai multe orașe altele, între care Nutria și Arbon. La anul a. Chr. 229 Romanii liberează de sub stăpînirea acestui stat pe Parthini, pe Atintani, pe Issaei, pe Phari, și pe alții Illyri, și și-i supun lor. Statul acesta însuș, redus la mici proporții (probabil numai la neamul Ardiaeilor), se supune atunci Romei, iar granița lui de mișcări este fixată de Romani la Lissos (Λίσσος, Alessio, Lies). P. II, 2-12. Insula Pharos și regiunile depe continent luate dela regina Teuta Romanii le-aū încredințat spre guvernare lui Demetrios Pharies, fost guvernator al insulei Pharos pe vremea regelui Agron și trecut apoi de partea Romanilor. Dacă se admite că Parthini și Atintanii occupau pe vremurile acestea aceleas locuri ca pe timpul lui Strabon (S. VII, 7, 8), apoi statul illyr al regelui Agron și al reginei Tenta între anii a. Chr. 239 și 229, adecă stăpînirea Ardiaeilor, se întindea aproximativ dela latitudinea insulei Lesina până la Aylona.

Nota P 2. In timpul domniei lui Philippus V al Macedoniei (a. Chr. 220-179) vechiul stat depe vremea regelui Agron și a reginei Teuta s-a desfăcut în două și a eșit de sub stăpînirea romană. In partea despre mișcări Scerdi-

laidas, fratele lui Agron, ajuns la domnie, continuă purtarea de mai înainte a Illyrilor, pradă coastele Greciei și cicla-dele, se amestecă în luptele Grecilor dintre dinșii, dă ajutor lui Philippos în războaiele acestuia contra Grecilor, iar stă-pinirea și-o lătește asupra neamurilor illyre învecinate, a-nume asupra Dassaretilor, Calicoinilor, Pissantinilor, asupra regiunii lacului Lychnidia (Ochrida) și a o parte din Pelagonia. P. IV, 16, 29, 55; V, 3-4, 95, 108. Se vede de aici că neamul Dassaretilor ocupa regiunea pe care îl-o atribue și Strabon (S. VII, 5, 7, 12). Neamul Calicoinilor și acel al Pissantinilor, care nu sunt pomenite de Strabon și de Ptolemaeos, trebuie să fi fost prin apropiere de lacul Lychnidia, de Pelagonia și de Dassareti, în tot cazul în partea de sud a Illyriei. Localitatea (care din tot sirul discuției se pare a fi fost un oraș) Enchelanes de lîngă lacul Ochrida nu se poate separa de neamul illyr al Enchelelor, așa că acest neam ocupa regiunea pe care îl-o atribue și Strabon (S. VII, 7, 8). Din chipul de a vorbi al lui Polybios se vede apoi că, în afară de Dassareti și de Enchelei, care erau în apropiere de lacul Lychnidia, mai era un teritoriu pelingă acest lac, care nu era nicăi al Dassaretilor nicăi al Enchelelor, și pe care l-am putea presupune ca locuit de un popor Lychnidi, omonim cu orașul Lychnidos (actualul Ochrida, C. I. L. III pag. 1322).—În partea despre mișcările Demetrios Pharios se rupe de supremăție romană și se apropie de regele Philippos al Macedoniei. P. III, 18-19.

Nota P 3. Pretenția de independență a lui Scerdilaidas n-a ținut însă multă vreme. Deja la anul a. Chr. 216 el se adresează Romanilor cu rugămintele de ajutor contra lui Philippos V, și intră prin urmare sub suzeranitatea romană. După bătălia dela Cynoscephalae (a. Chr. 197) T. Quinctius Flamininus dă lui Pleuratos, fiul și succesorul lui Scerdilaidas, teritoriul Parthinilor și acel de lîngă lacul Lychnidia, pe care le stăpînise Philippos, și face ca statul lui, care prin cuceririle regelui Macedoniei se redusese la proporțiiile unuia dintre multele stătulețe illyre, să devină un regat de oarecare importanță. P. V, 108, 110; XVIII, 30; XXI, 9; XXII, 4.—Pe de altă parte năzuințile lui Demetrios Pharios au fost tot atât de efemere. La anul a. Chr. 218 încă Romanii îl înving și pe continent, unde-i cuprind principala cetate Dimalos. și în insula Pharos. unde-i era prin-

cipala reședință, și-l alungă de pe teritoriul illyr, pe care i-l încredințase spre guvernare. Acest teritoriu, partea de mijăzănoapte a vechiului regat al lui Agron și al reginei Teuta, cade direct sub stăpînirea romană. P. III, 18-19.

Nota P 4. Fiul lui Pleuratos și nepotul lui Scerdilaidas, Genthios, ajuns după moartea tatălui său, care fusese un supus credincios al Romanilor, rege, s-a lăsat ademenit de Perseus, ultimul rege al Macedoniei (a. Chr. 179-168), să se scoale împotriva Romei. După ce a căzut Perseus și Macedonia a devenit provincie romană, Romanii s-au întors asupra lui Genthios și la anul a. Chr. 168 au adus sub directa lor stăpînire și partea de sud a vechiului stat al lui Agron și al Teutei. P. XXVIII, 8-9; XXIX, 2-3; XXX, 13. Cu această ocazie se constată că punctul de gravitate al domniei regelui din sudul Illyriei se scoborîse dela timpurile lui Agron tot mai spre mijăzăzi. Pentru ca să se întâlnească cu Genthios, deputații lui Perseus vin la Scorda (actuala Šodra), cea ce înseamnă că se aștepta să-l găsească acolo. Genthios rezidează apoi de obicei la Lissos (actualul Alessio, Lîes) și la Meteon. Această din urmă localitate este „actualul bine cunoscut Medun, un castel cu resturi de ziduri ciclopice și cu străvechi trepte săpate în stîncă, asezat sus pe o stîncă albă de calcar, în regiunea tribului Kući, în răsăritul Montenegrului.” C. Jireček, Geschicht der Serben, I, 22. La Meteon pe vremurile lui Genthios era neamul illyr al Labeatilor, de care vorbește și T. Livius XLIV, 23, 31, 32. Acest neam illyr căpătase preponderanță în stat în locul Ardiaeilor depe vremea lui Agron, căci după T. Livius XLIV, 31 Scodra (= Scorda a lui Polybios) era capitala lui Genthios și se afla pe teritoriul Labeatilor.

Nota P 5. Dardani și Illyri erau două neamuri deosebite. Cu toate acestea o afinitate oarecare există între dinși, deoarece Illyrii treceați bucurosi de partea Dardanilor și părăsiau stăpînirea regilor illyri. Dardani n-au fost supuși acestor din urmă niciodată pe timpul celei mai mari înfloriri a statului lui Agron, deci niciodată. Tot așa n-au fost niciodată supuși de Macedoneni. Din contra făceați necontentite năvăliri în țara acestora, așa că Macedonenii, pentru a împiedeca pe Dardani de a căpăta ajutor din partea Illyrilor, au redus, pe vremea regelui Philippos V, la pus-tietate teritoriul depe ambele versanți ale muntelui Scar-

Nota P 6. Dardaniș intră în relații cu Romanii, cerindu-li ajutor contra Bastarnilor și a lui Perseus (a. Chr. 179-168). P. XXVI, 9.

Nota P 7. Romanii, după alungarea lui Demetrios Pharios și după supunerea lui Genthios stăpinișau peste neamurile illyre și epirote Issaei, Phară, Ardiaei, Parthini, Atintani, Dassareti, Calicoini, Pissantini, Encheleii, Labeatii și Daorsi. Dintre aceste neamuri Issaeii, care pelină insula Issa (Lissa) posedau pe continent teritoriile cu orașele Tragurion (Trau) și Epetion (Stobret, puțin la sud de Spalato), aparțineau Romanilor încă de pe timpul reginii Teuta, iar Pharii, care pelină insula Pharos (Lesina) stăpinișau și ei teritoriile pe continent, aparțineau direct Romanilor dela alungarea lui Demetrios Pharios începând (a. Chr. 218). Tot dela a. Chr. 218 au aparținut direct Romei și Ardiaei. Parthini, Atintani, Dassareti, Calicoini, Pissantini, Encheleii și Labeatii au aparținut direct Romanilor după înfrângerea lui Genthios (a. Chr. 168). Despre Daorsi, care după Strabon (S. VII, 5, 5) locuiau, ca și Ardiaei, lîngă rîul Naron (Narenta), nu putem ști dacă au aparținut la partea sudică ori la cea nordică a vechiului stat al lui Agron, dacă prin urmare au fost supuși direct Romanilor dela alungarea lui Demetrios Pharios începând, ori abia după răsturnarea regelui Genthios. Dalmatii, care după Strabon (S. VII, 5, 5) locuiau la sud imediat de Phară, și anume atât pe coasta mării, cât și în interiorul continentului, aşa că țara lor era tașata la mijloc de muntele Adriion (Monte negro), fusese supuși de Pleuratos, fiul lui Scerdilaidas, dar își recăptase independența sub Genthios, iar Romanilor până la anul a. Chr. 156 nu fusese supuși niciodată. De altfel stăpinișarea Romanilor asupra Illyrilor până la anul 156 fusese mai numai cu numele, „fusese neglijată cu totul.“ De abia în acest an, cînd au început Romanii războiu contra Dalmatilor, și-au pus ei în minte să pună în Illyria o stăpinișire temeinică. P. II, 4-12; III, 18-19; V, 108; XXVIII, S-9; XXIX, 2-3; XXX, 13; XXXII, 18, 19.

Nota P 8. Agriani, Epiroții și Illyrii însemnați ca trei neamuri deosebite în oștirea regelui Macedoniei Antigonus Doson. P. II, 65.

Nota P 9. Agriani mercenari în oștirea lui Antiochos, regele Siriei, a. Chr. 217. P. V. 79.

Nota P 10. Trecătorile din Dardania în Macedonia erau pe lîngă orașul Paeonilor Bylazor. P. V, 97. Bylazor e probabil actualul oraș pe care Albanejii îl numesc Veléză, Slavi și Velița și Turci Köprülü. Tomaschek, care stabilește această identitate Die alten Thraker II, II, 61, nu arată motivul pentru care o face. Eu mă bazez întîi pe cele spuse de S. VII, Fragmente, 4, că Paeonia are prin Stobi esirea spre strîmtoarea prin care curgînd Axios face grea intrarea din Paeonia în Macedonia, apoi pe faptul că în albanezul *Veléză* se păstrează probabil vechiul nume paeon *Bylazor*. Numele de *veléză* însă, cu care Tomaschek spune că Albanejii numesc acest oraș, este mai degrabă reflexul grecesc al vechiului Bylazor (Grecii vor fi zicînd *velezé*, după cum văd scris pe hărțile lui Stieler și Kiepert), pe care apoi l-au împrumutat Albanejii dela Greci. Reflexul albanez curat al lui Bylazor eû îl găsesc în albanezul *vâlăzăr*, frați, pluralul lui *vâlă*, frate, ori *vâlăzări*, frătie. Vezi § 344 fine No. 26.

Nota P 11. Pe timpul lui Polybios Paeoniî își perduse din importanță, pentru că teritoriul numit altă dată Paeonia se numia pe vremea lui Emathia, cu vechiul nume al Macedoniei, cunoscut încă de Homer (Iliada XIV, 226), și care atunci eșise iar la iveală. P. XXIV, 8.

Nota P 12. Perrhaebii erau la granița dintre Thessalia și Macedonia. P. XXVII, 11.

Nota P 13. Faptul că T. Quinctius Flamininus a proclamat liberî pe Magnetii, Thessali și Perrhaebi alături de Corinthieni, Phoceanî, Locri, Euboei, Achaei Phthioți, P. XVIII, 29, probează că Magnetii, Thessali și Perrhaebii se considerau ca facînd parte din Grecia, adecă se considerau ca Greci, ca și pe timpul lui Herodot (H. VII, 131-132).

Nota P 14. Venetii sunt alt neam decît Gallii, vorbesc altă limbă decît aceștia și sunt vechi tare în Italia. P. II, 17.

Nota P 15. Venetii trăiau în dușmanie cu Gallii. P. II, 18, 23-24.

Nota P 16. Thraci Maedi erau în vecinătatea Macedoniai. P. X, 41.

Nota P 17. Punctul extrem pe care l-a atins Philippus V al Macedoniei, cînd a năvălit în țara Odrysilor, Bessilor și Dentheletilor, a fost orașul Philippopolis. P. XXIV, 6. Aceasta înseamnă că Odrysi, Bessi și Dentheletii erau la

Nota P 18. Regele Odrysilor caută să se pună bine cu Romanii după învingerea lui Perseus. P. XXX, 12.

Nota P 19. Dromichaetes, regele Getilor de pe timpul lui Lysimachos, stăpînia și peste Odrysi. P. Fragmenta ex Suida XIV. Compară S. VII, Fragmente, 47.

Nota P 20. Taurisci trăiau la poalele Alpilor dinspre Italia și în Noric, de unde se întindeau peste munți până la Aquileia. P. II, 15; XXXIV, 10.

Nota P 21. Gallii au invadat Macedonia și Grecia pînă anul a. Chr. 279. P. IX, 35; I, 6.

Nota P 22. Gallii s-au așezat în Thracia, în regiunea delingă Byzantium, cam de pe la a. Chr. 278, unde au format un stat, care a dăinuit până cel puțin la anul a. Chr. 220, pentru că la acest an s-a încheiat pacea între Byzantini și Prusias I, regele Bithyniei, prin intermedierea lui Cavarus, regele Gallilor. P. IV, 46, 52; VIII, 24.

Nota P 23. Pînă anul a. Chr. 230 Galli mercenari în serviciul orașului Phoenice din Epir. P. II, 5.

Nota P 24. Între anii a. Chr. 229-220 Galli mercenari în serviciul Macedoniei. P. II, 65.

Nota P 25. Între anii a. Chr. 220-217 Galli mercenari în serviciul Macedoniei. P. V, 3, 17.

Nota P 26. Galli aliați cu Perseus a. Chr. 179-168. P. XXVI, 9.

Nota P 27. Bastarnii patrund în peninsula balcanică până la Dardani pe timpul domniei lui Perseus a. Chr. 179-168. P. XXVI, 9.

§ 50. Nota A 1. Grecii nu cuprindeau la Illyri nici pe Pannoni, nici pe Venezi. Din contra Romanii cuprindeau la Illyric Raetia, Noricul, Pannonia superior, Pannonia inferior, Illyria în înțelesul grecesc (=provinciea Dalmatia), Moesia superior, Moesia inferior, Dacia. A. 1, 6. Faptul acest din urmă nu se poate explica numai dintr-o considerație de administrație financiară. Este adevărat că acest Illyric roman avea ființă numai în ce privește administrațiea vămilor și strângerea tributului (portorium Illyrici, vectigal Illyrici), dar nu s-ar fi dat numele de Illyric la un atât de vast teritoriu, dacă n-ar fi fost la bază o comunitate etnică a popoarelor dintr-însul. Trebuie să fi constatat Romanii o comunitate de obiceiuri ori chiar de limbă, o trăsătură oarecare uniformă fizică și morală, care eșea în cea mai mare

iveală la popoarele propriu zise illyrice din peninsula balcanică, pentru că să lătească ei numele de illyr până la Raetia și până la marea neagră.

Nota A 2. Legenda că Celtos, Illyrios și Galas erau frații A. 2 trebuie să fi cuprinsă în ceea ceva adevărat. Toate aceste povești, care simbolizează popoarele prin cîteun presupus străbun eponym (tipul acestor legende cel mai cunoscut este acel al lui Avram și al descendenților lui până la cei doișprezece fiți ai lui Iacob inclusiv), sunt povești, dar se bazează pe o experiență. Este un mijloc comod de a exprima un adevăr istoric. Trebuie să fi constatat Grecii reale înrudiri între Celți și Illyri, pentru că derive din doi frații. Faptul că Appianos deosebește pe Celți de Galli se explică prin aceea că, conform obiceiului de pe timpul său, el numește Celți pe Germani (La Cassius Dio, care face parte din generația de imediat după Appianos, Celți, Κέλται, este numele obișnuit pentru Germani), așa că înrudirea exprimată prin legendă este înrudirea dintre Illyri, Germani și Galli.

Nota A 3. Legenda că din Illyrios s-a născut Encheleus, Autarieus, Dardanos, Maedos, Taulas, Perrhaebos, Partho, Daortho, Dassaro, că din Autarieus s-a născut Pannionios, și că din Pannionios s-a născut Scordiscos și Triballos, A. 2, exprimă sentimentul Grecilor că Illyri sunt Encheleii, Autarieii, Dardaniii, Maedi, Taulantii, Perrhaebii, Parthini, Daorsi, Dassareti, că Pannonii sunt înruditi cu Illyrii, dar nu Illyri propriu zisă, și că Scordisci și Triballii sunt înruditi cu Pannonii, dar nu Pannoni propriu zisă. În ce privește pe Maedi, ei sunt în mod hotărît numiți Thraci de Polybios (P. X, 41), și să se observe că Appianos pune pe Maedos între fiile lui Illyrios, dar printre popoarele eșite din acei fiți nu pune pe Maedi, așa că ori Maedi printre popoare este o lipsă, ori Maedus printre fiile lui Illyrios este o greșală. Mai este un popor thrac vîrât în această genealogie, dar nu pus direct printre Illyri, ci alipit indirect la dinșii, anume Triballii, pe care Strabo îl numește hotărît Thraci (S. VII, 3, 13). Să se observe însă că Triballii dintre neamurile thrace au fost aceia care, din cele mai vechi timpuri începând (H. IV, 49), au trăit la extremitatea nordvestică a lumii thrace, în contact imediat și neconitenit, de o parte cu Illyrii și Pannonii, de altă parte cu Scordisci (S. VII,

5, 12). Scordisciï erau sigur Celți (S. VII, 3, 2), dar acei Celți care mai de multă vreme, și în mod continuu, aș fost în contact cu Illyrii, cu Pannonii și cu Thracii. E foarte natural să admită cineva că din cauza desului și îndelungatului contact Scordisciï, Triballii și Pannonii, macarcă trei neamuri deosebite, vor fi căpătat cu vremea un aer de familie, provocat de împrumuturi reciproce.

Nota A 4. Pe timpul lui Appianos neamul Triballilor dispăruse din cauza Scordiscilor. Cîță mai rămăsese din ei fugise peste Istru la Geti. A. 3.

Nota A 5. Pe timpul lui Appianos mai erau Scordisci în Pannonia inferior, A. 3, dar statul lor cel vechi fusese distrus de Romanii. A. 3.

Nota A 6. Pe timpul lui Appianos Ardiaei dispăruse, distrusă de Autariei. A. 3. Cum că fusese distrusă de Autariei, este numărat o presupunere a lui Appianos. Vezi Nota S 41.

Nota A 7. Pe timpul lui Appianos Autariei dispăruse. Resturile lor se adăpostise în Scythia minor lîngă Bastarni. A. 4.

Nota A 8. Pe vremea lui Appianos în Scythia minor erau Bastarni, lîngă care se adăpostise și resturile Autarieilor. A. 4.

Nota A 9. Autariei aș luat parte la expedițiea Gallilor în Grecia [pe anul a. Chr. 279 după P. IX, 35; I, 6]. A. 4.

Nota A 10. Appianos amestecă invaziea Gallilor în peninsula balcanică dela începutul secolului III a. Chr. cu invaziea Cimbrilor în aceeaș peninsula din a două jumătate a secolului II a. Chr. A. 4.

Nota A 11. Scordisciï, Maedi și Dardani aș năvălit în Macedonia și în Grecia și aș prădat templul dela Delphi cîțiva ani înainte de a. Chr. 156. A. 5. Prin „primul războiu cu Celții“, la 32 de ani după care aș purces Romanii războiu contra Illyrilor, trebuie înțeles războiul de supunere al Galliei cisalpine, pe care l-aș întreprins Romanii după timpurile lui Hannibal, războiu care a luat o întorsătură favorabilă pentru Romanii mai ales prin victoriea lui P. Cornelius asupra Boilor a. Chr. 191, T. Livius XXXVI, 38. Astfel că data de 32 de ani după acest războiu, fixată de Appianos, se potrivește aproximativ cu anul a. Chr. 156,

cînd aă purtat Romanii războiū contra Dalmatilor sub consulul C. Marcius (T. Livius, argumentul cărtii XLVII, compară P. XXXII, 18, 19).

Nota A 12. La anul a. Chr. 155 consulul L. Scipio poartă războiū cu Scordisciī, Maediī și Dardanii. Pe Scordisci ī-a desființat cu totul, aşa că numări puțini aă scăpat la Istru și prin insulele acestui fluviu. Pe Maedi însă și pe Dardani ī-a crutat. A. 5. L. Scipio este sigur Cornelius Nasica, învingătorul Dalmatilor, T. Livius, argumentul cărtii XLVII, și pe care cronica lui Cassiodorus îl înseamnă ca P. (nu L.!) Scipio, consul la anul dela zidirea Romei 599 (a. Chr. 155). Pe Scordisci ī-a mai învins apoi la anii a. Chr. 109-106 proconsulul M. Minucius Rufus, care tot atunci s-a luptat cu succes contra Bessilor și a Triballilor. C. I. L. III 14203²³, T. Livius argumentul cărtii LXV, Eutropius IV, 27. Faptul că inscripțiea C. I. L. III 14203²³ este pusă de orașul Delphi în onoarea lui M. Minucius, pentru că a învins pe Scordisci și pe Bessi, arată că Scordisciī, Bessiī și Triballii năvălise pe atunci în Grecia până la Delphi, pe al cărui templu voise să-l prade, după cum făcuse cu vreo 50 de ani mai înainte Scordisciī, Maediī și Dardanii.

Nota A 13. La sfîrșitul războiului cu Teuta, care domnia ca epitropă a fiului ei vitrig Pinnes, Romanii aă luat în stăpînire pe Phari, pe Issaei și pe Atintani. A. 7.

Nota A 14. Demetrios Pharios, cînd s-a răzvrătit contra Romanilor, a atras de partea sa pe Istri și pe Atintani. Cînd aă alungat Romanii pe Demetrios din Pharos (a. Chr. 218, P. III, 18-19), domnia peste Illyrii dela sud Pinnes. A. 8. Ce spune Appianos 8 despre Demetrios Pharios, cum că ar fi fost ucis de Romanii, nu-i adevărat: Demetrios a murit cînd căuta după indemnul lui Phillipos V să cuprindă Messena din Peloponnes, P. III, 19.

Nota A 15. Istrii erau Illyri. A. 8. Aă fost supuși la a. Chr. 178-177, T. Livius XLII, 1 sqq., apoi de C. Semprius Tuditanus, acelaș care a supus și pe Iapodi, la a. Chr. 129, Plinius, Naturalis historia III, 23.

Nota A 16. După supunerea lui Perseus (a. Chr. 168) L. Aemilius Paulus a devastat 70 de orașe ale regelui illyr Genthiros. A. 9.

Nota A 17. Învingătorul lui Genthiros (în anul a. Chr. 159) a fost L. Anicius [care fusese cu un an mai înainte,

Nota A 18. Ardiaei și Palariai, popoare illyre, devastează Illyria supusă Romanilor. Fulvius Flaccus face o expediție contra lor fără rezultat. A. 10. Fiindcă Romaniă dela alungarea lui Demetrios Pharios (a. Chr. 218) până la anul a. Chr. 156 neglijase afaçerile Illyriei, P. XXXII, 19, evenimentele cu Ardiaei și Palariai trebuie să se fi petrecut după anul 156. După anul 156 însă până la războiul civil dintre Caesar și Pompeius așa fost Fulvii consuli următorii: Q. Fulvius 153, Ser. Fulvius 135, C. Fulvius Flaccus 134, M. Fulvius 125. Si fiindcă este probabil ca comandanțul expediției contra Illyrilor să fi fost ori consul ori proconsul, apoi acea expediție trebuie să fi avut loc ori în ani 153-152, 135-134, 125-124 (căci Fulvii din acești ani vor fi fost și ei Flacci, macarcă în gens Fulvia mai erau și multe cognomina altele), ori mai ales în anul 134-133, cind este însemnat ca consul chiar un Fulvius Flaccus. Si în adevăr la anul 134 „consulul Fulvius Flaccus supune în Illyricum pe Vardaei.“ T. Livius argumentul cărții LVI. Urmează apoi că distrugerea Ardiaelilor decât Autariei (care de alt fel este numai o presupunere a lui Appianos, vezi Nota A 6), de care se vorbește în A. 3, și dispariția Autariei, de care se vorbește în A. 4, așa avut loc după anul 134. Palariai probabil = Pleraei din S. VII, 5, 5, 7, vezi Notele S 16, 29, 37.

Nota A 19. Iapodii de dincoace de munți așa fost supuși de Sempronius Tuditanus și Tiberius Pandusas, dar numai pentru o vreme. A. 10. Dela anul a. Chr. 156 până la războiul civil dintre Caesar și Pompeius un singur Sempronius, C. Sempronius, a fost consul la anul 129. Si în adevăr în acest an „consulul C. Sempronius întâi n-a avut izbindă înpotriva Iapydilor, curând însă cu o victorie a șters înfringerea suferită, mulțamită bărbătiei lui D. Iunius Brutus.“ T. Livius argumentul cărții LIX.

Nota A 20. Segestanii așa fost supuși de L. Cotta și Metellus, dar numai pentru o vreme. A. 10. Cotta era cognomen al gîntilor Aurelia și Valeria. Până la anul a. Chr. 35, cind Augustus a făcut o expediție contra Segestanilor, C. XLIX, 37, se găsesc următorii L. Aurelius și L. Cotta (fără nomen) și Metelli consuli în apropiere unii de alții: L. Aurelius 144—Q. Metellus 143, L. Aurelius 119—M. Metellus 115, Q. Metellus 109—L. Aurelius 103, L. Me-

tellus 68—L. Cotta 65. Fiindcă este probabil că expediția contra Segestanilor să se fi făcut de consuli ori de proconsuli, apoi supunerea vremelnică a lor trebuie să fi avut loc în una din perioadele 144-142, 119-114, 109-102, 68-64. Ea a avut loc la anul 119 după Patsch, Archäol.-epigr. Untersuchungen zur Geschichte der röm. Provinz Dalmatien, VI, 167.

Nota A 21. Consulul Marcius Figulus (a. Chr. 156) supune pe Dalmăți, după ce li arde orașul lor cel mai înțarit Delminion (Jupaniat). Consulul Caecilius Metellus (a. Chr. 117) a făcut o expediție contra Dalmăților fără să întâmpine vreo rezistență din partea acestora. A. 11. După T. Livius argumentele cărților XLVII și LXII Dalmății au fost supuși nu de Marcius Figulus (C. Marcius), care s-a luptat numai contra Dalmăților, „la început fără izbindă, apoi cu deplin succes“, ci de consulul Cornelius Nasica (a. Chr. 155), iar Caecilius Metellus n-a făcut numai o plimbare prin țara Dalmăților, cum spune Appianos, ci a supus chiar pe Dalmăți.

Nota A 22. Între anii a. Chr. 58-49 s-au supus de bunăvoie Liburnii Romanilor. A. 12.

Nota A 23. Promona (Tepliu la est de Scardona, numele s-a păstrat în acel al actualului munte Promina) aparținea Liburnilor. Delminium (Jupaniat) și Salona aparțineau Dalmăților. A. 11. 12.

Nota A 24. Între anii a. Chr. 58-49 Dalmății și alții Illyrii s-au răscusat și au invins o oștire trimeasă de Caesar contra lor. A. 12.

Nota A 25. Dalmății și alții Illyrii au distrus oastea pe care o ducea Gabinius prin țara lor în ajutorul lui Caesar contra lui Pompeius, a. Chr. 48. A. 12.

Nota A 26. În anul a. Chr. 44 Dalmății și Illyrii răzvrătiți ofer supunere lui Caesar, dar după moartea acestuia înfring și alungă oștirea romană din țara lor. A. 13.

Nota A 27. Chiar în timpul răscoalei Dalmăților unii Illyrii rămăseseră sub stăpinirea romană. A. 13.

Nota A 28. Neamurile din provinciea Dalmatia cîte locuiau spre răsărit de Iapodi și de Dalmăți, până la Dardani spre sud, erau Pannoni. A. 14.

Nota A 29. Agrianii sunt coloni de ai Illyrilor. A. 14.

Nota A 30. Un consul Cornelius a făcut în timpurile

mai vechi o expediție fără succes contra Pannonilor. A. 14. Să fie Cornelius Nasica a. Chr. 155? Vezi Nota A 21.

Nota A 31. Augustus a supus pe Oxyaei, Pertheenati, Bathiatii, Taulanti, Cambaei, Cinambri, Meromenni, Pyris-saei. Pe Docleati, Carni, Interphrurini, Naresii, Glintidioni, Taurisci și-a readus la supunere. Hippasini și Bessi i s-au supus de frică. Pe Meliteni și Corcyreni, care se revoltase, și-a distrus. Liburnilor li-a luat corăbiile. Dintre Iapodi de dincoace (adecă la vest) de munți Moentini și Avendeati i s-au supus fără rezistență, iar Aurupini după înverșunată luptă. Pe aceștia pe toti și-a supus el însuș în persoană. Apoi a supus cu mare greutate, prin generali de ai săi pe Salassi, și în persoană pe Iapodi de dincolo de munți și pe Segestani (a. Chr. 35-34, vezi C. XLIX, 34-38). Dintre Iapodi de dincolo de munți uniia au fost mai înpăciuitor, anume cei cu orașul Terponos, alții însă, anume cei cu orașul Metulos, au preferit, decât să se supună, să piară până la unul, iar orașul lor a fost distrus. Si după retragerea lui Augustus din țara lor au mai cercat uni dintre Iapodi de dincolo de munți, Posenii, să se răscoale, dar au fost supuși de un general al lui Augustus. Augustus, ca să a-ungă la Segestani, a străbătut Pannonia. Iapodi de dincolo de munți de două ori respinsese mai înainte vreme pe Romanii în timp cam de douăzeci de ani, și tot aşa în țara Segestanilor de două ori năvălise Romanii mai înainte vreme, dar fără rezultat. A. 15-24. Dintre aceste popoare și orașe sunt cunoscute Taulanti (S. VII, 7, 8, granița de nord a Epirului), Docleati (Pt. II, 17, 8; inscripții; capitala Doclea era lîngă Podgorița din Montenegro, vezi C. I. L. III pag. 283), Carni (S. IV, 6, 9; inscripții; în actualul Fri-aul), Naresii (Pt. II, 17, 8 Narensii, la rîul Naron, actualul Narenta. Probabil acestui popor aparținea orașul Narona, dintr-unii un vicus, apoi colonia, dela care s-au păstrat numeroase inscripții, iar Narensii=Naronenses C. I. L. III, 8783), Glintidioni (Sunt puși de Pl. N. H. III 26 [Glinditiones] în conventus Naronei, fără ca să se poată nimic preciza asupra poziției teritoriului ocupat de dinșii, care trebuie să fi fost undeva prin actualele Bosnia și Herzegovina), Taurisci (P. II, 15, XXXIV, 10: la poalele Alpilor din spre Italia și în Noric, până la Aquileia; S. IV, 6, 9, 10, VII, 5, 2: în Noric și în Pannonia, Nauportus [Oberlaibach, C.

I. L. III pag. 483] era orașul lor), Melitenii și Corcyrenii (locuitorii din insulele Melita [actuala Meleda] și Corcyra nigra [actuala Curzola]), Liburnii (S. VII, 5, 4, 9: la sud de Iapodă, cu orașul Scardon, actualul Scardona), Moentinii (S. VII, 5, 4: orașul Monetion în Iapodia), Avendeatii (S. VII, 5, 4: orașul Vendon, actualul Trkvinie la est de Zengg, C. I. L. III pag. 384 și 1641), Aurupinii (S. VII, 5, 4: orașul Arupini, actualul Vitalj lîngă Otočat, sudest de Zengg, C. I. L. III pag. 384 și 1641), Salassii (P. XXXIV, 10: la Alpii vestici între Taurini și Rhaeti, prin țara lor era una din cele patru trecători peste Alpi; S. V, 1, 3, IV, 6, 5, 11: la mijlocul curbei pe care o formează Alpii dintre Italia și Gallia, prin țara lor ducea drumul din Italia la Lugdunum și curgea rîul Duria, actualul Dora), Segestani (S. VII, 5, 2: orașul Segestica=Siscia din inscripții, vezi C. I. L. III pag. 501), Metulos (S. VII, 5, 4: orașul Metulon în Iapodia, actualul Möttling lîngă rîul Kulpa?). Cambaeii poate că sunt tot una cu Clambetis din tabula Peutingeriana și cu Crambeis din geograful Ravennas (în Liburnia, în apropiere de Iadera-Zara). Meromennii sunt poate aceiași cu Melcomenii lui Pt. II, 17, 8 (în interiorul Dalmatiei, mai sus de Daurii). Oxyaeii sunt poate Oxybii (Οξύβιοι), neam ligur, pe care î-a supus întîiasă data Q. Opimius a. Chr. 153, P. XXXIII, 7, ori mai degrabă Ozuae, Illyrii în conventus Naronei, Pl. N. H. III, 26. Cum că s-a supus și din Bessi unia cu ocazia acestor expediții ale lui Augustus, este foarte puțin probabil. Augustus, după cum se vede din lămurita descriere a lui Cassius Dio, XLIX, 34-38, a mers întîiu în Iapodia și apoi de acolo prin actuala Croație la Sissek. În vremea aceasta locoteneni de aici lui supuneau popoarele celealte, dela Salassi începînd, pe tot parcursul Alpilor, și în jos de Iapodia până la Taulantii. Să fi ajuns unii din ei cu incursia până pe teritoriul Bessilor, chiar al celor mai extremi nordvestici, este imposibil de admis. Celealte popoare însîrate de Appianos sunt necunoscute, dar toate popoarele însîrate de el formează numai un mic număr față cu acele numeroase supuse pe atunci, și mai tîrziu, ori de Augustus însuș ori supt auspiciile lui. Iată numele (60 la număr) popoarelor muntene supuse împăratiei romane, însemnate în două inscripții, una dela Segusio (actuala Susa, în Alpii grai, în Piemont) din anul a. Chr.

9-8, și alta dela Tropaea Augusti (actuala La Turbia lîngă Monaco) din anul a. Chr. 7-6, după lista alfabetică din C. I. L. V pag. 907: Acitavones, Adanates, Ambisontes, Bellaci, Breuni, Brigiani, Brixenetes, Brodiontii, Caenaunes, Calucones, Camunni, Catenates, Caturiges, Cosuanetes, Ecdinii, Edenates, Egui, Esubiani, Focunates, Gallitae, Genauenes, Iemerii, Isarci, Lepontii, Licates, Medulli, Nantuates, Nemaloni, Nematuri, Nerusi, Oratelli, Quadiates, Rucinates, Rugusci, Salassi, Savincates, Seduni, Segovii, Segusini, Sogiontii, Suanetes, Suetri, Tebavii, Triullatti, Trumpilini, Turi, Varagri, Uberi, Ucenni, Veaminii, Velauni, Venisami, Vennonetes, Venostes, Vergunni, Vesubiani, Vindelicorum gentes quattuor. Deasupra listei popoarelor inscripțiea dela Tropaea Augusti cuprinde vorbele următoare: „toate neamurile alpine dela marea adriatică până la marea tyrrheniană, care supt conducerea și supt auspiciile lui Augustus aū fost supuse poporului roman.“ Si încă nu-s toate, pen-trucă lipsesc acele înșirate de Appianos, apoi Raetii, pe care i-aū supus Tiberius și Drusus la anul a. Chr. 15, C. LIV, 22. Aceste neamuri eraū unele illyre, altele gallice, altele ligure, altele raetice, altele vindelice (Liguriū eraū probabil Indogermani, Kretschmer, Die Inschriften von Ornovasso und die ligurische Sprache, Zeitschrift für vergl. Sprachforschung, XXXVIII, anul 1905, pag. 97 sqq; Raetii și Vindelicii probabil nu, Hirt, Die Indogermanen, I, pag. 57, Gröbers Grundriss der roman. Philologie I ed. II pag. 378). Toate s-aū romanizat răpede. Pe unele le cunoaștem din alte izvoare: Αὐριζόντιοι în partea de vest a Noricului, Pt. II, 13, 2. Breuni Nota S 120, Nota S 121. Brigiani, compară Βριγάντιοι, Vindelicī, S. IV, 6, 8, la orașul Brigantion, actualul Bregenz, C. I. L. III pag. 708. Brixenetes, compară orașul din Gallia transpadana Brixia, actualul Brescia, S. V, 1, 6, Βριξίνται, popor în Raetia nordică, Pt. II, 12, 3. Brodiontii, compară Brodentia, actualul Brenz?, la granița dintre provinciile Raetia și Germania, pe Dunăre, Pt. II, 11, 30. Calucones, Καλούκωνες, popor în Vindelia, Pt. II, 12, 3. Camunni, Καμουνοί, popor raet, S. IV, 6, 8; Nota C 38. Caturiges, Κατέριγες, mai sus de Salassī, în vîrful munților, S. IV, 6, 6, Κατούριγες în Alpii grai, Pt. III, 1, 39. Cosuanetes, Κωσουάνται, popor raet, S. IV, 6, 8, Κονσουάνται, popor în Vindelia, Pt. II, 13, 1. Genaunes, Nota S 121. Isarci, la rîul Isara, ac-

tualul Eisack, affluent al Adigelui (Etsch) în Tirol, S. IV, 6, ₉, nota lui C. Müller. Lepontii, Ληπόντιοι, popor raet, la nordvest de lacul Como, S. IV, 6, ₆, ₈, probabil în actuala Val Leventina, nota lui C. Müller. Licates, Λικάτιοι, popor vindelic, S. IV, 6, ₈, Λικάτιοι, popor în Vindelicia la rîul Licia, actualul Lech, Pt. II, 13, ₁, compară nota la S. a lui C. Müller. Medulli, Μέδουλοι, pe vîrful Alpilor, la izvoarele rîurilor Druentia (actualui Durance) și Duria (actualul Dora Riparia), S. IV, 6, ₅. Nantuates, Ναντουάται, în Alpi deasupra Salassilor, S. IV, 6, ₆. Rucinates, Ρουκάντιοι, popor raet, S. IV, 6, ₈, Ρουνιάται (evidență greșală în loc de Ρουνιάται), popor în Vindelicia, Pt. II, 13, ₁. Rugusci, Ρυγούσκαι, popor în Raetia, Pt. II, 12, ₃. Segusini, Σεγουσικνοί în Alpii grai, la orașul Segusio, actualul Susa, Pt. III, 1, ₄₀. Suanetes, Σουανήται, popor în Raetia, Pt. II, 12, ₃. Turi, Turri-Turi, popor ligur de dincoace de Alpi, Pl. N. H. 3, ₅, ₄₇, 3, ₂₀, 135, C. I. L. V pag. 873. Varagri, Οὐραγροί, în Alpi deasupra Salassilor, S. IV, 6, ₆. Velauni, Οὐελλαύνοι-Οὐελλάχοι, popor arvern, între Garonne și Loire, S. IV, 2, ₂, Οὐελλαυνοί, popor din Aquitania, Pt. II, 7, ₂₀, probabil la actualii Monts du Velay, districtul Haute Loire. Vennonates, Οὐέννωναντες, popor vindelic, nordest de lacul Como, S. IV, 6, ₆, ₈, la actualul Vintschgau în Tirol, numit Venonesgowe în sec. XI, C. Müller în nota la S.; Nota C 38.

Nota A 31^a. La anii a. Chr. 35-34 Augustus plănuia un războiu contra Dacilor și Bastarnilor de dincolo de Istru. A 22.

Nota A 32. Intr-o expediție, pe care a făcut-o în persoană contra Dalmatilor a. Chr. 34-33 Augustus i-a supus, după ce l-a cuprins trei orașe, Promona (la S. VII, 5, ₅ Prianmon, Πριάμων, actual Tepliu aproape de Drniș la est de Seardona, C. I. L. III pag. 1620), Synodion (Sinotion S. VII, 5, ₅. Synodion e probabil o etimologie populară grecească a unui autohton Synnada ori Synada, compară Synnada-Synada, oraș în Phrygia, S. XII, 8, ₁₃, Pt. V, 2, ₂₄) și Setovia. A. 25-27.

Nota A 33. În anul a. Chr. 33, după ce a supus pe Dalmăți, Augustus a cutierat mare parte a Illyriei și a adus la supunere pe cele mai multe neamuri ale ei, printre care pe Derbanii. A. 25-28.

Nota A 34. Pe Raeti și pe Norici ori i-a supus Cae-

sar, pecind se lupta cu Gallii, ori Augustus în timpul războiului cu Pannonii. A. 29. În realitate pe Raeti i-a supus Tiberius și Drusus a. Chr. 15, C. LIV, 22, iar Noricii au fost supuși de P. Silius a. Chr. 16, C. LIV, 20.

Nota A 35. Pe Mysii i-a atacat întîiaș dată, fără să-i supună, M. Lucullus, care a pătruns până la Istru și a supus orașele grecești Istros (Caranasuf), Dionysopolis (Balci), Odessos (Varna), Mesembria (Misivri), Callatis (Mangalia), Apollonia (Sisebolu). A. 30. M. Lucullus a fost consul a. Chr. 73, iar T. Livius argumentul cărții XCVII spune că M. Lucullus a supus pe Thraci ca proconsul, și așază acest fapt între consulatul lui Cn. Lentulus (a. Chr. 72) și acel al lui M. Crassus și Cn. Pompeius (a. Chr. 70). Deçi expediția lui M. Lucullus contra Mysilor a avut loc între anii a. Chr. 72-70.

Nota A 36. Mysiile au fost supuși de Tiberius. A. 30. În realitate ei au fost supuși de M. Crassus a. Chr. 29. C. LI, 23-27.

Nota A 37. Soțiea unuia rege thrac pe vremea lui M. Brutus (a. Chr. 44-42) purta nume grecesc, Polemocratia. A. de bellis civilibus IV, 75.

Nota A 38. Dincolo de Philippi erau strîmtorile Corpililor și Sapaeilor. A. de bellis civilibus IV, 87.

Nota A 39. Pe vremea războiului civil dintre Brutus-Cassius și Octavianus-Antonius (a. Chr. 44-42) Corpili și Sapaei formau un singur stat sub domniea a doi frați, dintre care unul era partizan al lui Brutus-Cassius, iar celălalt al lui Octavianus-Antonius. A. de bellis civilibus IV, 87.

Nota A 40. Geții în număr de zece mii de călări și zece mii de pedestri veniau în ajutorul lui Perseus, a. Chr. 172-168. A. de rebus macedonicis 16.

Nota A 41. Caesar planuia o expediție contra Geților. A. de bellis civilibus II, 110.

Nota A 42. Geții, îndatăce auflat de moartea lui Caesar, au vrut să năvălească în Macedonia. a. Chr. 44. A. de bellis civilibus II, 25.

§ 51. **Nota S 1.** În partea despre marea adriatică a peninsulei balcanice locuiesc neamuri illyre, iar în cea despre pontul euxin neamuri thrace. S. VII, 5, 1.

Nota S 2. Cu neamurile thrace din peninsula balcanică sunt amestecate cîteva scythice și celtice. S. VII, 5, ..

Nota S 3. La miazănoapte de Paeonia este țara Autariatilor și acea a Dardanilor. S. VII, 5, 1.

Nota S 4. Autariati și Dardanii sunt Illyri. S. VII, 5, 1.

Nota S 5. Illyricul începe dela lacul din țara Vendelicilor, Raetilor și Toenilor [=lacul de Constanța, Bodensee]. S. VII, 5, 1. Toenii=Τωύγενοι din Helvetia, S. VII, 2, 2, compară regiunea Tog și localitățile Toggenburg din nord-estul Elveției.

Nota S 6. Intre Dunăre și Tisa locuise Boii și Tauriscii, neamuri celte, Daci însă au trecut Tisa, susținind că țara dinspre apus de acest rîu e a lor, au invins pe Boii și pe Taurisci, și au pustiat țara acestora. S. VII, 5, 2.

Nota S 7. La vărsătura Tisei în Dunăre erau Scordisci. S. VII, 5, 2.

Nota S 8. În Pannonia spre vărsătura Tisei în Dunăre trăise Scordisci împreună cu Illyri și Thraci. Pe Scordisci î-au stîrpit Daci, care însă cu Illyri și cu Thraci de acolo au trăit în bună înțelegere. S. VII, 5, 2.

Nota S 9. În regiunea Illyricului dintre Italia și Germania trăesc Pannonii, care spre apus se întind până la Segestica (Sissek), spre nord și spre răsărit până la Dunăre, iar spre sud se întind încă mai mult. S. VII, 5, 2.

Nota S 9^a. Segestica (Sissek) e un oraș al Pannonilor. S. VII, 5, 2.

Nota S 10. Iapodii sunt un neam amestecat de Celți și de Illyri. S. VII, 5, 2.

Nota S 11. Nauportos (Ober-Laibach C. I. L. III, pag. 483) e oraș al Tauriscilor. S. VII, 5, 2.

Nota S 12. Colapis (Kulpa) se varsă în Dunăre în Scordiscilor. S. VII, 5, 2.

Nota S 13. Colapis (Kulpa) curge prin țara Iapodilor. S. VII, 5, 2.

Nota S 14. Breuci, Andizeti, Ditionii, Pirustii, Mazaeii și Daesitiati sunt Pannoni. Se întind spre miazăzi până la Dalmatia și până la țara Ardiaeilor. S. VII, 5, 3. Pt. II, 16, 3: „In partea despre apus a provinciei [Pannonia inferior] locuesc cei mai spre nord Amantini (Αμαντίνοι) și sub dinși Hercuniati (Ερκυνιάται), apoi Andiantii (Ανδιάντες), apoi Breuci (Βρεῦχοι). Iar în partea ei despre răsărit locuesc cei mai spre nord Arabisci (Αραβίσκοι), iar mai spre miazăzi Scordisci.“ Breuci deci trebuie să fi locuit de o parte și de alta

în rîului Sava, prin regiunea actualelor localități Mitrovița și Semlin, alături cu Scordisci (Ei sunt Illyrii despre care vorbește S. VII, 5, 2, vezi Nota S 8). După Jelić 205 numeroase Breucilor să ar fi păstrat și până astăzi pe lângă localitățile Ribnik și Ozali, pe care nu le-am putut găsi pe hărțile ce-mi stațiu la dispoziție. — După Pt. II, 17, 8 Ditionii locuiau spre părțile cele mai despre răsărit ale Illyriei nordice. Pe piatra miliară C. I. L. III, 3198 (10156) din anul p. Chr. 16-17 se spune că dela Salona până la un munte din țara Ditionilor erau 77 de mihi de pași în direcție estică, adecă aproape 16 mile germane, aproximativ 120 kilometri. Dacă nu se ia direcția drept spre est, ci cam spre nordest, apoi la 120 kilometri de Salona să ar găsi muntele aşa numit negru, Trnagora. În inscripțiea de pe piatra miliară pomenită se dau oarecare detalii asupra muntelui din țara Ditionilor prin două cuvinte, dintre care unul este probabil *summum*, iar celălalt ori *ulcirum* ori mai degrabă *vicirum* (AD // 7VM MONTEM DITIONVM VICIRVM): „la muntele Viciru, cel mai înalt din țara Ditionilor.“ *Viciru* este foarte posibil să fi fost cuvântul Ditionilor pentru *negrū*, și atunci trebuie pus în legătură cu radicalul *ueker-* „seară“ din limbile slave, lituană, armeană (Oră că înțelesul *negrū* va fi fost dela capul locului acel al radicalului *ueker-*, de unde apoi se va fi dezvoltat acel de *searā*, ori că, din contra, din înțelesul primitiv *searā* se va fi dezvoltat acel de *intunecat*, *intunecos*, *negrū*). Bauer în Archäologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn 17 pag. 139 (vezi C. I. L. III pag. 2275) pune muntele în cheștiune la localitatea actuală Rastello di Grab (Grabski Raștel), la nord de Knin, la munții Dinara. Această localitate însă se găsește drept la nord de Salona, pecind în inscripțiea de pe piatra miliară, despre care nu este vorba, după cifra miilor de pași LXXVII se găsește litera D, căreia nu i se poate da altă interpretare decât că acele mihi de pași trebuesc numărate în direcția *decumana*, adecă dela vest spre est. Jelić 207 pune muntele la „Vilica planina, la vest de Grahovsko polje“, fără să dele vreun motiv. Asupra acestei păreri se poate face aceiaș întîmpinare ca și asupra părerii lui Bauer. — După Pt. II, 17, 8 Pirusti locuiau mai jos de Docleați, în partea despre sud a Illyriei, alături cu dinșii și lîngă Macedonia erau Scirtonii (La Macedonia pe vremea lui Ptole-

maeos se cuprinde și sudul Illyriei dela munții Acroceraunii până la Lissos-Lięš-Alessio). Pirustii, deci, erau în nordul Albaniei. Jelić 208: „Centrul Pirustilor era în nordul Albaniei, anume la Fondi în regiunea Dukagin, la Bulgari în regiunea Miriditilor, și în munții dela Alessio. Probabil ocupaū Pirustii Bocche di Cattaro, unde Perasto este o amintire dela ei este Berușita lîngă Gačo.“—Mazaeii după Pt. II, 17, și erau la est de Liburnia și lîngă Liburnia, și faceau parte din popoarele cele mai dinspre nord ale Illyriei. Fiindcă lățimea Liburniei nu este dată nică de S. nică de Pt., apoi aproximativ nu se poate spune decât că Mazaeii trebuie să fi locuit în răsăritul actualei Dalmații nordice. După Patsch VII, 55, domeniul Mazaeilor începea la Sana și cuprindea spre răsărit regiunea dela rîurile Vrba, Vrbania și ajungea până la rîul Bosna. Jelić 205: „Orașul Maglai la rîul Bosna și Maievita planina dintre Drin și Bosna, dupăcum și numele lor arată, constituau mai ales regiunea Mazaeilor.“ Ce spune însă Jelić, că „în urma unei greșite orientări Ptolemaeos pune pe Mazaei la vestul Liburniei“, nu este exact. Jelić n-a înțeles vorbele lui Ptolemaeos.—Daesitiati sînt pomeniți (Daesitiatum gen. pl.) în piatra miliară C. I. L. III, 3201 (10159) p. Chr. 19-20, ca trăind la 156 de miř de pași (aproximativ 32 mile germane, 240 chilometri) dela Salona. Fiindcă în înșirarea acestor popoare S. nu urmează o ordine topografică, iar Pt. pe Daesitiati nu-i cunoaște, nu putem ști în ce direcție dela Salona vor fi fost așezăți Daesitiati. Piatra însă nu ni poate da nicio indicație, căci amîndoâoa pietrele miliare, și aceasta în care se pomenesc Daesitiati, și acea în care este vorba de Ditioni, se găsesc la Spalato și nu se știe de unde au fost aduse. În orice caz, dacă se consideră direcția nordică ori cea nordestică ori ceaestică, Daesitiati erau în Bosnia actuală; dacă se consideră direcția sudestică, ei erau în Herțegovina actuală. Direcția nordvestică nu se poate considera, pentru că întracolo, la distanța de 240 chilometri dela Salona, erau Iapodii.—Dacă în loc de Andiantes Pt. II, 16, 3, se citește Andizetes Ανδιζητες, dupăcum se găsește într-un manuscris (Vezi edițiea lui Ptolemeu de C. Müller), apoi Andizetii erau în Pannonia inferior, imediat la nord de Breuci.

Nota S 15. Șeful Daesitiatilor Baton, despre care vorbește

S. VII, 5, ³, este Baton Dysidiatul, șeful Dalmaților, care s-a luptat contra Romanilor între ani p. Chr. 5-9, C. LV, 29-34, LVI, 11-17. Timpul nu este exprimat prin verb în expresiunea lui S. (ῶν Βάτων ἡγεμών), dar din vorbirea prezentă a întregii fraze mai degrabă se poate admite timpul prezent în propoziție relativă ὡν Βάτων ἡγεμών, decât cel trecut, aşa că ar urma că S. scria aceste lucruri între anii p. Chr. 5-9. Compară Nota S 24.

Nota S 16. Ardiaei erau la sudul Dalmaților și se întindeau până la Risano. S. VII, 5, ³. Altă concluzie nu se poate trage din vorbele „aceste neamuri se întind până la Dalmatia și cam până la țara Ardiaelilor.“ „Acesta neamuri“, în adevăr, sunt neamuri pannone, care sunt așezate mai spre continent decât neamurile illyre și merg în dosul acestora într-o linie care se apropiu de mare tot mai mult dela nord spre sud. În această direcție dela nord spre sud linieua atinge întîi domeniul Dalmatilor și apoi pe acel al Ardiaelilor. Dalmații însă este știut lămurit că se întindeau până mai jos de Salona și de Delminion (S. VII, 5, ⁵), care erau orașele lor principale. Pe de altă parte vorbele „toată regiunea muntoasă cătă se întinde dela fundul sinului adriatic până la sinul rizonic și până la țara Ardiaelilor constituie partea maritimă a Illyriei așezată între mare și între țara Panonilor“ arată pe Ardiaei lămurit ca cei mai dinspre sud Illyri (din provincia romană Dalmatia). Din Pt. II, 17, ⁸ se poate înțelege numai atât că Vardaei (=Ardiaeii) sunt mai înspre mare decât Nareni și mai la nord decât Pirustii, și aceasta nu contrazice cele spuse de S. Cu toate acestea la VII, 5, ⁵ S. așează pe Ardiaei în fața insulei Lesina și mai la sud de dinși, în fața insulei Curzola, pune pe Pleraei. Prin urmare trebuie adoptată părerea lui Jelić 207 că Vardaeii se întindeau dela malul drept al Narentei spre nord până la Cetina. Jelić mai adauge că până astăzi numele lor se păstrează în acel al muntelui Varda planina la nord-vest de Mostar și la est de Trilj.

Nota S 17. Până la Risano țara muntoasă dinspre mare, cătă se întinde dela fundul mării adriatice, era locuită de Illyri. Partea continentală muntoasă paralelă era locuită de Pannoni. S. VII, 5, ³. Aceasta înseamnă că până la Risano țara Illyrilor (adecă țara populată de Illyri în provincia romană Dalmatia) era formată de actualele țări: Istria, Croa-

ția din jos de Kulpa, și Dalmăția. Bosnia și Herțegovina făceau parte din țara Pannonilor (adecă din țara locuită de Pannoni în provincia română Dalmatia).

Nota S 18. Cei mai nordici dintre Illyri, în imediata vecinătate cu Italia și cu Carni, erau Istrii. Pola era oraș al lor. S. VII, 5, ₃. Că Istrii erau Illyri stim din A. 8.

Nota S 19. Carni nu erau Illyri. S. VII, 5, ₃.

Nota S 20. Venetii nu erau Illyri. S. VII, 5, ₃.

Nota S 21. Iapodii se învecinesc de o parte cu Pannonii, de altă parte cu marea adriatică. S. VII, 5, ₄.

Nota S 22. Coastele Iapodiei sunt de o mie de stadii [=125 de mii de pași, 25 mile germane, 187 chilometri]. S. VII, 5, ₄. Această măsurătoare trebuie incepută dela granița peninsulei Histria, iar nu dela granița provinciei romane Histria (dela Pola), căci S. VII, 5, ₃, după ce spune că dela partea internă a sinului adriatic până la Pola plutirea este de 800 de stadii, adauge că „toată plutirea dealungul coastelor Histriei este de 1300 de stadii.“ Cind, deci, spune la VII, 5, ₄ că „îndată după aceia vine navegația dealungul coastelor Iapodiei“, înțelege prin „îndată după aceia“ îndată după granița peninsulei Histria. Granița din spre sud a coastei Iapodiei ar fi prin urmare cam pela Carlopago, ori și mai jos, la granița actualei Dalmății, iar măsurătoarea din atlasul lui Strabon al lui C. Müller este greșită.

Nota S 23. Iapodii erau așezăți pe muntele Albios, care e cel mai din urmă din munții Alpi și e foarte înalt. S. VII, 5, ₄. Acest munte, numit de S. VII, 5, ₂ Albia, e muntele actual Kapella, Kapela (Jelić 183), și fiindcă Iapodii trăiau și dincolo și dincolo de acești munci, A. 16, 18, și se întindeau spre nord până la Kulpa, S. VII, 5, ₂, apoi aproximativ Iapodia cuprindea actualele districte Fiume, O-gulin-Szluin și Lika-Otočat ale Croației. După Patsch, VI pag. 165, VII pag. 55, Iapodii se întindeau încă mai mult spre răsărit: „Din inscripțiile noști descoperite aflăm că reședința guvernului Iapodiei era la Bihać, și fiindcă trebuie să admitem că această reședință nu putea fi la periferiea regiunii, apoi suntem îndreptățiti să susținem că regiunea Iapodilor avea o mai mare întindere spre est, în domeniul râului Sana, și spre sud, spre izvoarele râului Una... Altarile Iapodilor ne fac să admitem cu probabilitate că domeniul acestui popor sunător dincolo de râul nănat la Sana.“

Nota S 24. „Iapodii au fost domoliți de Augustus cu totul“. S. VII, 5, ⁴. Aceasta înseamnă că Strabon scria aceste lucruri după anul a. Chr. 34. Vezî A. 15-24, C. XLIX, 34-38. Compară Nota S 15.

Nota S 25. Orașele Iapodilor sunt Metulon, Arupini, Monetion, Vendon. S. VII, 5, ⁴. Aceasta înseamnă că pe vremea cînd scria S. (p. Chr. 5-9, vezi Nota S 15) orașul Metulon, care după A. 19-21 fusese distrus (pela anul a. Chr. 34), se rezidise. Părerea obișnuită însă, dar pe nimic bazată, este că Metulum nu-ar fi mai fost rezidit. „Der Ort soll nicht mehr aufgebaut worden sein.“ Patsch, VI, 170. Simplu prejudețiu.

Nota S 26. Navigațiea pe coasta Liburniei, care vine îndată după cea a Iapodiei, este de 1500 de stadii [=280 chilometri]. Scardon (actualul Scardona) era un oraș al Liburnilor. S. VII, 5, ⁴. Coasta Liburniei se întindea, deci, cam dela actuala graniță de nord a Dalmației până dincolo de Scardona.

Nota S 27. După coasta Liburniei vine coasta Dalmației. Dalmații trăiau de o parte și de alta a munților Dinara, pela actualele localități Salona, Tepliu, Muć, Jupaniat, Knin ?, Sinj ?. S. VII, 5, ⁵. Fiindcă lîngă rîul Narenta locuiau alte neamuri, iar lîngă trebue înțeles la oarecare distanță și la nord, iar nu numai la sud, de acest rîu, apoi Dalmații trebue să se fi întins până pela longitudinea cursului de jos al rîului Cetina.

Nota S 28. Teritoriul orașului Delminion l-au prefăcut Romanii în pășune pentru oî. S. VII, 5, ⁵.

Nota S 29. Daorizii, Ardiaei și Pleraei locuiau la rîul Narenta. Ardiaei erau mai la nord decît Pleraei, pentru că în fața Ardiaelilor era insula Lesina, iar în fața Pleraeilor era insula Curzola. Daorizii erau mai înuntrul continentului, îndărâtul Ardiaelilor și Pleraeilor. S. VII, 5, ⁵. Pleraei probabil=Palarii din A. 10, vezi Nota A 18.

Nota S 30. Pe vremea lui Strabon Ardiaei nu mai trăiau pe coasta mării, Romanii fi silise să se retragă înuntrul continentului, unde din cauza sterilității pămîntului aproape dispăruse. S. VII, 5, ⁶.

Nota S 31. Pe vremea lui Strabon aproape nu mai existau Boii, Scordisci, Autariati, Ardiaei, Dardani, Triballii. S. VII, 5, ⁶.

Nota S 32. Boii și Scordisci erau Galli. Autariatii, Ardiaei și Dardanii erau Illyri. Triballii erau Thraci. S. VII, 5, ₆.

Nota S 33. Dardania se mărginește la mijlocul râului Drin este navigabil până în Dardania. S. VII, 5, ₇. Dardania corespunde aproksimativ provinciei Kosovo din vechea Turcie europeană (la sud de vechiul regat al Serbiei).

Nota S 34. Autariatii și Dasaretii se învecinau între dinșii și cu Dardanii. S. VII, 5, ₇. Pe de altă parte la S. VII, 5, ₁ se spune că la mijlocul râului Drin este țara Autariatilor și aceea a Dardanilor. Autariatii apoi și Ardiaei erau vecini S. VII, 5, ₁₁, dar învreme ce Ardiaei erau popor maritim, Autariatii erau puternici pe uscat, A. 3. În sfîrșit între Autariati și Dardani de o parte și între Ardiaei de altă parte sînt Dasaretii, S. VII, 5, ₁₂. De aici urmăză că Autariatii erau la răsărit de Ardiaei și la vest de Dardani, iar Dasaretii erau vecini cu Autariatii și Dardanii dinspre răsărit și cu Ardiaei dinspre apus. Spre sud se întindeau Dasaretii până departe, căci Pt. III, 13, ₃₂ și T. Livius, XXXI, 33 îi pun la lacul Ohrida. După P. V, 108 Dassaretii erau în apropiere de granița vestică a Macedoniei.

Nota S 35. Galabrii și Thunatii erau Dardani, cei dinții erau la vestul celor de al doilea, iar la răsărit de Thunati erau Thracii Maedi. S. VII, 5, ₇.

Nota S 36. Maedii erau Thraci. S. VII, 5, ₇.

Nota S 37. Pleraei ajungeau până aproape de Risano. S. VII, 5, ₇.

Nota S 38. Coasta Illyriei se continuă și dela Risano în jos până la munții Ceraunii. S. VII, 5, ₈₋₉.

Nota S 39. Pannonii locuiesc pe podișurile care se întind la răsărit de Illyri, începînd delîngă țara Ardiailor la sud până la Istru la nord și până la Scordisci cei dela munții Macedoniei și Thraciei la răsărit. S. VII, 5, ₁₀.

Nota S 40. La răsărit de Pannoni, la munții Macedoniei și Thraciei, locuiesc Scordisci. S. VII, 5, ₁₀.

Nota S 41. Autariatii fusese în necontentite lupte cu Ardiaei. Ei își supuse odată pe Triballi și pe alți Thraci, precum și pe Illyri, dar puterea lor a fost sfârmată de Scordisci.

disci întîiu și apoi de Romani. S. VII, 5, ₁₁. După A. 3 ei supuse și pe Ardiaei. Aceste lucruri, supunerea adecă a Triballilor și a altor Thraci și a Illyrilor decâtă Autariati, trebuie să se fi petrecut înainte de timpurile lui Agron, pe vremea aproximativ cind Autariatii luau parte împreună cu Gallii la expediția din Grecia, a. Chr. 279, vezi A. 4. Dela Agron în jos, în adevăr, Ardiaei, care vor fi fost supuși odată de Autariati, apar din nou ca popor preponderant până la anul a. Chr. 134 (vezi Nota A 18), învremece despre Autariati nu se mai pomenește nimic.

Nota S 42. Triballi erau așezați odată dela Agriani până la Istru. S. VII, 5, ₁₁. Fiindcă țara Agrianilor era la Rhodope, vecină cu Parorbelia Macedoniei, S. VII, Fragmente, 36, iar pe timpul lui Herodot Triballi locuiau în centrul și în sudul Serbiei actuale, H. IV, 49, apoi Triballi se întinsese odată, în afară de centrul și sudul Serbiei, în Bulgaria actuală până la o linie care ar merge dela vestul provinciei bulgărești Rumelia la Dunăre, ori, ca să vorbim din punct de vedere al provinciilor romane, ei trăise în centrul Moesiei Superior, vestul Moesiei Inferior și nordvestul Thraciei. Pt. III, 10, „iți pune în vestul Moesiei Inferior.

Nota S 43. Scordisci au fost răpuși de Romani. S. VII, 5, ₁₁. a. Chr. 155 și a. Chr. 109-106, vezi Nota A. 12.

Nota S 44. Puterea Autariatilor a fost sfârmată de Scordisci. S. VII, 5, ₁₁. Acest lucru nu s-a putut întâmpla decât înainte de anul 155, vezi Nota precedentă.

Nota S 45. Autariati au fost supuși întîiu de Scordisci și apoi de Romani. S. VII, 5, ₁₁. Aceasta înseamnă că chiar după supunerea lor de către Scordisci tot mai păstrase oarecare vigoare, și fiindcă puterea Scordisclor a fost sfârmată la a. Chr. 155, vezi Nota A 12, apoi supunerea Autariatilor de către Romani trebuie să fi avut loc ori pela a. Chr. 155 ori după aceia.

Nota S 46. Scordisci mari erau așezați la Istru între râurile Noaros și Margos. S. VII, 5, ₁₂. Noaros este probabil actualul Mur după C. Müller, iar Margus se știe bine că e actualul Morava. Scordisci mari locuiau, deci, aproximativ în provinciile austriace Slavonien, Syrmien, și în nordvestul Serbiei, ori, în termeni ai provinciilor romane, în sudul Pannonei Superior, sudul Pannonei Inferior și într-o parte din nordvestul Moesiei Superior.

Nota S 47. Scordisciī micī locuiaū la Istru dincolo de Margus și eraū vecinī cu Triballii și cu Mysii. S. VII, 5, ₁₂. Locuiaū deci în nordestul Serbiei, în nordestul Moesiei superior.

Nota S 48. Din așezările lor mai vechi (vezi Nota precedentă) Scordisciī se lătise însă cu vremea până la munții Illyriei, Paeoniei și Thraciei. S. VII, 5, ₁₂. În paguba, firește, a populațiilor thrace, în special a Triballilor, și a popoarelor illyre, în special a Autariatilor. Vezi Notele S 41, 44, 45.

Nota S 49. Spre răsărit de Scordisci la Dunăre sînt întîiu Triballii și apoi Mysi. S. VII, 5, ₁₂.

Nota S 50. Dincolo de Mysī spre răsărit este Scythia mică, țară mlăştinoasă. S. VII, 5, ₁₂. La VII, 4, ₅ S. spune că mai înainte vreme se numia Scythia mică chersonesul tauric (Crimeea) și regiunea dinspre vest de Crimea până la Borysthenes (S. prin Borysthenes înțelege rîul Bug). Din cauză că populația era prea deasă, aū trecut unia din locuitorii acelei regiuni peste rîurile Tyras (Nistrul) și Istru și s-aū stabilit în Scythia mică din a dreapta Dunării (Dobrogia), de unde vechii locuitori, Thracii, ori s-aū retras înaintea năvălitorilor de nevoe, ori aū cedat locul de bună voie, pentru că terenul e mlăştinos și nu-i bun de nimica. De atunci regiunea aceia din a dreapta Dunării a căpătat numele de Scythia mică. Tot acolo spune S. că chersonesul tauric era locuit de „Tauri (Ταῦροι), neam scyth“. Foarte probabil însă, dacă consideri cele spuse de H. IV, 99, Taurii nică nu eraū Scythi și nică nu locuiaū tot chersonesul tauric, ci numai partea dinspre sud și dinspre mare, muntoasă, a acestuia. Așa că acei locuitori ai Scythiei mici dintre Bug și Palus Maeotis, care aū emigrat și aū populat Scythia mică din a dreapta Dunării, nu eraū Tauri, ci Scythi.

Nota S 51. Alături cu Scythii locuiesc în Scythia Minor Crobyzii și Troglodyti. S. VII, 5, ₁₂. După Pt. III, 10, ₉ Troglodyti eraū supt gura Dunării Peuce (Sint George), iar Crobyzii în părțile dinspre marea neagră.

Nota S 52. La Haemos și la poalele acestui munte dinspre Dunăre, începînd dela marea neagră spre apus, locuiesc Corallii, Bessii și o parte din Maedi și Dantheleti. S. VII, 5, ₁₂. Din toată discuția lui S. VII, 5—VII, 7, ₁ se vede lămurit că popoarele, despre care spune la VII, 5, ₁₂

că „locuesc la Haemos și sub poalele lui până la Pont, a-nume Corallii și Bessi și o parte din Maedi și din Dantheleti”, locuiau într-adevăr între Haemos și Dunăre, dela Scythia mică spre apus. Numai dela VII, 7, , începe S. să își neamurile care locuesc la sud de Haemos. Prin Haemos S. înțelege toți munții, care, mai spre nord de Rhodope, se găsesc în peninsula balcanică în linie estică-vestică dela marea neagră până la munții Illyriei. Vezi S. VII, Fragmente, 10.

Nota S 53. Bessi se mărginesc cu muntele Rhodope, Paeonia, Autariatii și Dardani, și ocupă cea mai mare parte a muntelui Haemos. S. VII, 5, 12. Această mărginire e dinspre apus spre sud și corespunde aproape cu granița Serbiei sudvestice și sudice, a provinciei turcești Kosovo nordestice, și cu a provinciei turcești Macedonia nordice și estice, până la latitudinea muntelui Rhodope. S. VII, Fragmente, 47 spune că Bessi locuesc la cursul de sus al râului Hebroș (Marița) și că pe de altă parte sunt vecini cu Odrysii și cu Sapaei. Sapaeii după S. VII, Fragmente, 43 trăiau mai sus de coasta mării dintre râul Nestos (actualul Mesta, Carasu) și orașul Maroneia (actualul Maronia), adecă prin munții Ceal, Caraoglan, Carlîc (din harta lui Kiepert). Iar după Herodot VII, 110-112 o parte din Satri se numiau Bessi, iar Satrii locuiau pe lângă muntele Pangaeos. Bessapara (=orașul Bessilor) din Itinerarium Antonini 136 este identificat cu Tatar-Bazargic C. I. L. III, pag. 1336. Bessi trăiau prin urmare, spre răsărit, dela granița fixată mai sus, prin toți munții cărăi se întind dela Pangaeos (Bunar-dag) și dela munții Ceal-Caraoglan-Carlîc spre nord și nordvest (Rhodope, Balcan, munții din sudvestul Bulgariei, munții din sud și sudvestul Serbiei, munții din sudestul Bosniei), pe o lățime spre răsărit cam ca acea dela granița vestică a provinciei bulgărești Rumelia până la Philippopoli. El aparțineau la patru provincii romane, la Thracia, Moesia Inferior, Moesia Superior și Dalmatia.

Nota S 54. La răsărit de Bessi sunt Corallii. S. VII, 5, 12. A. de bello mithridatico 69 pune pe Corallii printre popoarele sarmatice din Europa care au dat ajutor lui Mithridates: „[Din Europa i-a venit în ajutor] dintre Sarmati Regali, Iazygi și Corallii, iar din Thraci toate neamurile căre locuesc la Istru, la Rhodope și la Haemos.“ Co-

rallii depe timpul lui S. erau probabil un neam scyth, dintre acei Scythi anume care s-au stabilit în Scythia mică de a dreapta Dunării, vezi Nota S 50.

Nota S 55. La apus de Bessi sunt o parte din Maedi. S. VII, 5, ¹². Maedi după S. VII, Fragmente, 36 locuesc spre sud de Agriană, la rîul Strymon: „Strymon izvorește dela Agriană, curge prin țara Maedilor și Sintilor și se varsă în mare între teritoriul Bisaltilor și acel al Odomantilor.“ Veniau, deci, în ordine nordică-sudică, lîngă Strymon Agriani, Maedi, Sinti, Bisalti și Odomanti. După A. 5 Maedi trebue să fi fost vecini cu Dardani. După P. X, 41 Maedi se învecinau cu Macedonia și erau Thraci. După Pt. III, 11, ⁹ Maedi erau în Thracia dinspre Macedonia mai la sud de Bessi. T. Livius XL, 22 spune că Philippos V al Macedoniei, ca să ajungă la cel mai înalt munte din Haemos, de unde auzise că se pot videa și marea neagră și marea adriatică și Dunărea, și care munte nu poate fi altul decât actualul Vitoș delîngă Sofia, a plecat dela Stobi (puțin la sud de Köprülü), a străbătut țara Maedilor și deșerturile dintre țara Maedilor și Haemos, și a ajuns după șepte zile la poalele muntelui. Urmează că Maedi se întindeau între Dardani la vest și Bessi la răsărit, dela poalele muntilor din nordul provinciei turcești Macedonia și pînă răsăritul provinciei turcești Kosovo, în sus pînă prin Serbia sudică. El aparținea la provinciile romane Thracia și Moesia Superior.

Nota S 56. La apus de o parte din Maedi sunt o parte din Dantheleti. S. VII, 5 ¹². După P. XXIV, 6 Philippos V al Macedoniei „a năvălit, mergînd prin mijlocul Thraciei, asupra Odrysilor, Bessilor și Dentheletilor“, atingînd ca punct extrem orașul Philippopolis. După C. LI, 23 Bastarni, după ce supus pe Triballă, au trecut dela dinșii Haemos în țara Thracilor Dentheleti. T. Livius XL, 22 spune că în drumul dela muntele Vitoș spre Stobi Philippos V al Macedoniei a trecut prin țara Dentheletilor și apoi prin acea a Maedilor. Cînd mersese dela Stobi la Vitoș însă trecuse numai prin țara Maedilor. La întors a făcut sigur un încunjur, pentru a putea căpăta într-o țară amică alimente, pentru că în lagărul lui Philippos lipsa alimentelor se simțea foarte tare, iar Dentheletii erau aliați lui Philippos, Maedi însă nu. După Pt. III, 11, ^{8, 9} Dentheleti sunt puși alături

cu Sardiî în Thracia și considerați ca mai apropiată de cele doă Moesii (superior și inferior) decât Bessii și Maediî, care ar fi mai apropiată de Macedonia. Din toate acestea rezultă că Denteletii locuiau mai spre nord și mai spre vest de Maedi. Ei aparțineau la provinciile romane Thracia și Moesia superior.

Nota S 57. Pe Dasareti și alte neamuri illyre mai puțin cunoscute, care se găsiau între Autariati, Dardani și Ardiaei, î-a distruși Scordisci, îi-a pustiat țara și i-a prefăcut-o într-un codru de nestrăbătut de mai multe zile de mărime. S. VII, 5, ₁₂. Dacă se adaugă la acest pustiu acel pe care mai spre sud îl făcuse Philippos V de o parte și de alta a muntelui Scardos (Şar) P. XXVIII, 8, apoi pustiul se întindea aproximativ pe o linie care mergea din mijlocul Bosniei până la munții Șar.

Nota S 58. Astii (Ἄσται) erau Thracii care locuiau la Salmydesso. S. VII, 6, ₁.

Nota S 59. Philippos al lui Amyntas își întinsese influența până în țara Astilor, căci orașul Calybe (mai degrabă Cabyle, ca la P., = actualul Iambol [Tomaschek]?) în harta dela Kalinka este identificat cu Sliwen) de acolo îi servia ca loc de exilare pentru rău făcători. S. VII, 6, ₂.

Nota S 60. Thracii, Illyrii și Epiroții sunt trei neamuri deosebite. S. VII, 7, ₁.

Nota S 61. Macedonia și Thessalia fac parte fără contestare din Grecia. S. VII, 7, ₁. Aceasta înseamnă că Macedonia și Thessalia sunt complet grecizate. Compară Notele S 71, 84.

Nota S 62. Thracii locuiesc Macedonia și cîteva părți din Thessalia. S. VII, 7, ₁. Fiindcă tot acolo se spune că Macedonia și Thessalia erau complet grecizate, apoi Thracii din Macedonia și Thessalia erau complet grecizați.

Nota S 63. Thesprotii, Cassopaeii, Amphilochii, Molotti și Athamanii erau neamuri epirote, care ocupau părțile de sus ale Acarnaniei și ale Aetoliei și erau complet grecizate. S. VII, 7, ₁.

Nota S 64. Cele 70 de orașe prădate de Aemilius Paulus (A. 9) erau după Polybios epirote. S. VII, 7, ₃.

Nota S 65. Lyncestii și spre est de dinși Eordii sunt la calea Egnatia între granița vestică a Macedoniei și Edessa. S. VII, 7, ₄.

Nota S 66. Dela Epidamnos și dela Apollonia spre sud până la sinul ambracic locuesc popoarele epirote. S. VII, 7, ₄.

Nota S 67. In Macedonia până la Strymon locuesc Macedonenii, Paeoni și prin munți Thraci. S. VII, 7, ₄.

Nota S 68. Macedonenii, Paeoni, Thracii sunt trei neamuri deosebite. S. VII, 7, ₄.

Nota S 69. Dela Strymon până la Bospor și până la Haemos locuesc Thraci. S. VII, 7, ₄.

Nota S 70. Coasta marii negre este locuită de Greci. S. VII, 7, ₄.

Nota S 71. Coasta Greciei se întinde dela capul Colonnaes până la Struma. S. VII, 7, ₄. Aceasta înseamnă că Macedonia se considera ca făcind parte din Grecia, pentru că era complect grecizată. Compară Notele S 61, 84.

Nota S 72. Uniia socotesc la Macedonia, adeca la Grecia (vezi Notele S 61, 71, 84) și regiunea dela Struma până la Mesta. S. VII, 7, ₄. Aceasta înseamnă că și acea regiune era grecizată.

Nota S 73. Dela munții Cerauni spre sud, în partea despre mare, vin popoarele epirote, întii Chaoni, apoi Thesprotii și apoi Cassopaei, care și aceștia sunt Thesproti, până la golful ambracic. S. VII, 7, ₅.

Nota S 74. In dosul Chaonilor, Thesprotilor și Cassopaeilor, începînd dela golful ambracic spre nord, sunt popoarele epirote Amphilochii (aceștia la partea răsăriteană a golfului ambracic) și la nord de dînsii Molotti, Athamanii, Aethicii, Tymphaei, Orestii, Paroraei, Atintani. S. VII, 7, ₈.

Nota S 75. Deasupra marii ionice, dela munții Cerauni spre nord, în partea continentală muntoasă, care se întinde dela Epidamnos și Apollonia spre răsărit, trăesc popoarele illyrice care s-au amestecat cu neamuri epirote, și anume Byllionii, Taulantii, Parthini, Brygi, pelingă minele de argint dela Damastion Dyestii și Enchelei, care acești din urmă se mai numesc și Sesarehi, apoi Lyncestii, Deuriopi, Pelagonii, Eordii, Elimeii, Erytri. S. VII, 7, ₈. Byllionii erau sigur așezați acolo unde exista coloniea romană Byllis (Gradișta, sudest de Apollonia, pe Aoos, C. I. L. III, 600). Pt. III, 13, ₂, pune pe Taulantii la orașele Dyrrhachion și Apollonia. Parthini locuiau regiunea delingă Dyrrhachion. C. XLI, 49. Cu totul alți Partini sunt Par-

theni din Pl. N. H. III, 143, care aparțineaă la conventus Naronei, și al căror nume este pomenit în epitetul Partinus dat lui Jupiter în inscripțiile C. I. L. III 8353 (I. O. M. Partino) și 14613 (I. O. Par[tino]) dela Užice. Acești din urmă Partini locuiaă probabil pe teritoriul actualei localități Užice în vestul Serbiei. Vezi nota editorului dela C. I. L. III 14613. Cu acești Partini din vestul Serbiei sunt poate identici Pertheenati luî Appianos 16, cum vrea editorul dela C. I. L. III 14613, dar Pertheenati luî Appianos ar putea fi identificăi tot atât de bine cu Partini dela Dyrrhachion. Lyncestii eraă la orașul Heraclea Lyncestis (Bitolia, C. I. L. III, pag. 1321. Pe Pelagoni Pt. III, 13,³⁴ îi pune la orașul Stobi (sudest de Köprüli), acolo unde se varsă Cerna în Vardar). Din țara Brygilor curg râuri care se varsă în Erigon (Cerna) S. VII, 7,⁸. Lacul Damastion, lingă care eraă Dyestii și Enchelei, este pus în legătură cu actuala localitate Argyrocastro de C. Müller, care se bazează pe aceia că Lycophron 1017, cind vorbește de muntii ceraunii, pomenește niște νάπας ἀργυρίους. După S. VII, 7,⁹, Deuriopii iși avuse orașele pe rîul Erigon (Cerna). Calea Egnatia trecea prin țara Eordilor, dupăce străbătuse întîi teritoriul Lyncestilor S. VII, 7,⁴. La IX, 5,¹¹ S. numește Elimiotaē (Ἐλιμιώται) pe locuitorii regiunii Elimeia și-i așeză în vecinătatea Macedoniei.

Nota S 76. Nepoata regelui Lyncestilor Arrabaeos purta nume grecesc, Eurydice și a fost mama lui Philippus al lui Amyntas, tatăl lui Alexandru cel mare. S. VII, 7,⁸.

Nota S 77. Toate popoarele epirote și cele illyre amestecate cu Epiroți, afară de cîteva dela nord de sinul Ionic, aă căzut sub stăpînirea Macedonenilor. S. VII, 7,⁸.

Nota S 78. Uniia cuprind la Macedonia toate popoarele epirote și pe cele illyre amestecate cu Epiroți. S. VII, 7,⁸.

Nota S. 79. Toate popoarele epirote și cele illyre amestecate cu Epiroți vorbesc aceeaș limbă ca și Macedonenii, aă acelaș port și acelaș chip de a-și tăia părul ca și Macedonenii. S. VII, 7,⁸. Aceasta înseamnă că vorbiau grecește. Vezi Notele S 61, 71, 84.

Nota S 80. Numai cîteva din popoarele epirote și din cele illyre amestecate cu Epiroți și-aă mai păstrat, alături cu limba grecească, limba națională. S. VII, 7,⁸.

Nota S 81. Epirul și partea sudică a Illyriei dela E-

pidamnos în jos pustii în cea mai mare parte pe vremea lui Strabon. S. VII, 7, ^{3, 9}.

Nota S. 82. Prin Stobi are Paeonia eșire spre strîmtarea prin care curgind rîul Axios face grea intrarea din Paeonia în Macedonia. S. VII, Fragmente, 4. Prin urmare este probabil că la Veleză-Köprülü trebue să fi fost așezat orașul Paeonilor Bylazor, de care vorbește P. V, 97.

Nota S 83. Vorbele „se mărginește [Paeonia] dinspre miazăzi cu Autariati și Dardanii și Ardiaei“, S. VII, Fragmente, 4, trebuieșc înțelesă în felul acela că Paeonia e așezată în partea despre miazăzi a Autariatilor, Dardanilor și Ardiaelilor. Este apoi imposibil de priceput cum s-ar fi putut mărgini Paeonia la nord *direct* cu Ardiaei și cu Autariati. Vorbele lui S. trebuieșc prin urmare interpretate în felul acela că la nord de Paeonia vin Dardanii și apoi Autariati și Ardiaei.

Nota S 84. „Si Macedonia e tot Grecie.“ S. VII, Fragmente, 9.

Nota S 85. Granița dinspre răsărit a Macedoniei, rîul Hebros (Marița), fixată de S. VII, Fragmente, 10, trece peste granița reală a provinciei romane Macedonia, care era rîul Nestus (Mesta, Carasu). S. și cu această ocazie, ca de obicei, nu se pune din punct de vedere al graniților administrative, ci din acel al naționalităților. Grecizarea complectă, pe care o mărturisește S. (vezi Notele S 61, 71, 79, 80, 84) pentru Macedonia, populațiile epirote și cele illyre amestecate cu Epiroți, se întindea până la Hebros. Până acolo de altfel stăpînise Perseus, vezi S. VII, Fragmente, 47.

Nota S 86. Bottiaeii, unul din popoarele care locuiau Macedonia, nu erau nișă Epiroți, nișă Illyri, nișă Thraci. Iși trăgeau originea din Creta. S. VII, Fragmente, 11. Trebuie să fi fost Greci.

Nota S 87. Paeoni erau Thraci. S. VII, Fragmente, 11.

Nota S 88. Thraci din Macedonia erau: Pierii (în Pieria și la muntele Olympos), Paeoni (la rîul Axios), Edonii și Bisaltii (restul țării până la Strymon). S. VII, Fragmente, 11.

Nota S 89. Mygdonii și Sithoni erau Edoni. S. VII, Fragmente 11.

Nota S 90. Chalcidi din Macedonia venise din Euboea.

Nota S 90^a. Magnetii erau în Thessalia de nord, la sud de rîul Peneios.

Nota S 91. La muntele Bermion, la poalele căruia era orașul Beroia (actualul Verria) fusese Thracii Brigă, dela care se trag Phrygiă din Asia. S. VII, Fragmente, 25, 26.

Nota S 92. Pe coasta marii dela gura rîului Strymon sunt Datenii. S. VII, Fragmente, 36. Șantierele navale ale Datenilor, despre care se vorbește în acest loc, și numele grecesc al unuia din orașele lor (Neapolis. Celălalt oraș, Daton, are un nume negrec) arată că Datenii erau grecizați. Dar ce erau ei înșiși? Thraci? În nota dela Scylax 67 C. Müller spune că după Eustathios, într-o notă dela Dionysios Periegetes, Daton (pomenit încă de Herodot) ar fi fost o colonie a Thasienilor. Eustathios Commentarii 517: „Θάσος τὸ Δάτον συνώχισε.”

Nota S 93. Odomantii, Edoni și Bisaltii locuiau dincolo de Strymon în regiunea depe lîngă Daton (Eski-Cavala). S. VII, Fragmente, 36. Edoni și Bisaltii locuiau deci și de a dreapta și de a stînga rîului Strymon. Compară S. VII, Fragmente, 11.

Nota S 94. Strymon izvorește din țara Agrianilor. S. VII, Fragmente, 36.

Nota S 95. Țara Agrianilor este vecină cu Parorbelia. S. VII, Fragmente, 36. Parorbelia este regiunea depe lîngă muntele Orbelos (actualul Perim Dag).

Nota S 96. Orașele cu nume grecești din Parorbelia, Eidomene, Callipolis, Orthopolis, Philippopolis, S. VII, Fragmente, 36, arată intensitatea grecizării până în cei mai noroioși munți ai Macedoniei.

Nota S 97. Cum mergi spre strîmtoarea prin care curge Strymon, Paeonia este la stînga. S. VII, Fragmente, 36.

Nota S 98. Bisaltii locuiesc valea rîului Strymon dela Amphipolis până la Heracieia, aproximativ înjurul lacului Tachyno. S. VII, Fragmente, 36.

Nota S 99. Doberii sunt Paeoni, situați în stînga, cum mergi dela Heracleia spre mișănoapte și spre strîmtoarea prin care trece Strymon. S. VII, Fragmente, 36. Compară Herodot V, 16.

Nota S 100. Mygdonii locuiesc pe lîngă lacul Bolbe. S. VII, Fragmente, 36.

Nota S 101. Agriani erau Paeoni. S. VII, Frag-

Nota S 102. Strymon izvorește dela Agriană și curge prin țara Maedilor și Sintilor. S. VII, Fragmente, 36. Fiindcă până la Heracleia sunt Bisaltii, S. VII, Fragmente, 36, la nord de Bisalti sunt prin urmare Sintii și la nord de Sinti Maedi.

Nota S 103. La gura râului Strymon sunt de o parte Bisaltii și de altă parte Odomantii. S. VII, Fragmente, 36. Fiindcă Odomantii nu sunt puși S. VII; Fragmente, 11, printre popoarele din Macedonia, urmează că ei trebuie să fi fost de a stînga de gura Strumei.

Nota S 104. Fiindcă Paeoniă erau considerați ori ca coloni ori ca colonizatori ai Phrygienilor, S. VII, Fragmente, 38, urmează că ei erau Thraci.

Nota S 105. Pelagonii sunt Paeoni. S. VII, Fragmente, 38.

Nota S 106. Paeoniă se întindea uodată până în Pieria. S. VII, Fragmente, 38.

Nota S 107. Paeoniă ocupa upe vremea lui S. o mare parte a Macedoniei. S. VII, Fragmente, 41.

Nota S 108. Paeoniă au avut uodată sub stăpînirea lor Crestonia, țara Mygdonilor, țara Agrianilor până la Pangaeos. S. VII, Fragmente, 41. Pentru Crestoni vezi H. VII, 124.

Nota S 109. Abdera fusese locuită de Thraci Bistoni. S. VII, Fragmente, 43.

Nota S 110. Numele Bistonis al actualului lac Buru-Göl, S. VII, Fragmente, 43, arată că lîngă dînsul locuiau Bistoni.

Nota S 111. Ciconii locuiesc la orașele actuale Maronia și Ismara. S. VII, Fragmente, 43.

Nota S 112. Spre nord de Ciconii locuiesc Sapaeii. S. VII, Fragmente, 43.

Nota S 113. Thracii Sinti locuise în insula Lemnos. S. VII, Fragmente, 45.

Nota S 114. Neamurile thrace din Thracia sunt 22 la număr. S. VII, Fragmente, 47. Prin Thracia S. înțelege țara care se întinde spre răsărit de Strymon până la Bospor și la nord până la Haemos. Vezi S. VII, 7, 4.

Nota S 115. Pe vremea lui S. Thracii erau slăbiți tare, dar tot puteau pune pe picior de războiu până la 15000 de călăreți și 200000 de pedestrași. S. VII, Fragmente, 47.

Nota S 116. Perseus stăpînise până la Hebros și până

la orașul depe Hebros Kypsela. Tot acest teritoriu l-a ū luat în stăpinire Romanii după învingerea lui Perseus. S. VII, Fragmente, 47.

Nota S 117. Pe Hebros spre nord locuiesc întîi Corpili, apoii Brenii, apoii Bessii. Acești din urmă sunt vecini cu Odrysii și cu Sapaeii. S. VII, Fragmente, 47.

Nota S 118. Astiile aveau de capitală Bizye (actualul Viza). S. VII, Fragmente, 47.

Nota S 119. Sub numele mai cuprinzător de Odrysii se înțeleg toți Thracii dinspre mare dela Hebros și Cypsela până la Odessos. S. VII, Fragmente, 47. Compară ce spune P., Fragmenta ex Suida XIV, că Dromichaetes era regele Odrysilor.

Nota S 120. Breuni, neam illyr, care trăiau alături de Vindelicii și de Noricii S. IV, 6, ₈, erau după Pt. II, 13, ₁ în Vindelicia, probabil, după C. Müller, la actualii munți din Tyrol Brenner, care li păstrează numele.

Nota S 121. Popoarele illyre (Breuni, Genaunii), bine deosebite de cele vindelice și norice, începeau deja din Vindelicia. S. IV, 6, ₈.

Nota S 122. Tara Getilor se mărginea la apus cu Germania, la sud cu Istrul, la măzănoapte cu codrul hercyanian. S. VII, 3, ₁.

Nota S 123. Getii sunt Thraci. S. VII, 3, ₂.

Nota S 124. Mysii sunt Thraci. Pe vremea lui S. se numiau Moesi. S. VII, 3, ₂.

Nota S 125. Getii și Mysii locuiau de ambele părți ale Istrului. S. VII, 3, ₂.

Nota S 126. Dela Mysii din Europa își trag originea Mysii din Asia. S. VII, 3, ₂.

Nota S 127. Phrygiii sunt Brigii, neam thrac. S. VII, 3, ₂.

Nota S 128. Mygdonii, Bebryci, Maedobithynii, Bithynii, Thynii, Mariandynii sunt Thraci. S. VII, 3, ₂.

Nota S 129. Scythi, Sarmati și Bastarni trăesc pe timpul lui S. amestecate și neamuri celte, anume Boii, Scordisci și Taurisci. S. VII, 3, ₂. Din S. V, 1, ₆, unde se spune că Boii, după ce au fost alungați de Romanii din Italia, s-au refugiat la Tau-

risciī dela Istru, cu care împreună aū purtat războae contra Dacilor, și din S. VII, 5, ², unde se spune că rîul Tisa despărțise pe Daci de Boii și de Taurisci, rezultă că Boii și Taurisci locuise, înainte de a fi distruiți de Daci, în Pannonia inferior, și anume în partea nordică a Pannonei inferior, căci în partea sudică a acestei provincii trăiau Scordisci, S. VII, 5, ¹². Dar, macarcă la S. V, 1, ⁶ se spune că Boii și Taurisci ar fi fost distruiți de Daci ($\alpha\piώλοντο πανεθνεῖ$), tot mai rămăsese dintr-însăși, deoarece pe vremea lui S. trăiau încă amestecați cu Thraci. Tot așa afirmarea dela S. VII, 5, ² cum că Daci ar fi stîrbit și pe Scordisci din sudul Pannonei inferior, este exagerată, căci pe vremea lui S. trăiau încă amestecați cu Thraci. Faptul că Boii, Taurisci și Scordisci trăiau amestecați cu Thraci *de a dreapta* Dunării, probează că teritoriul dintre Dunăre și Tisa aparținea pe vremea lui S. exclusiv Dacilor, numai dacă nu va admite cineva că poziție a celor locuri și rîurî nu era tocmai clară în mintea lui Strabon.

Nota S 131. Mysii din Europa cunoșcuți deja de Homer, Il. XIII, 3. S. VII, 3, ².

Nota S 132. Mysii erau sobri, religioși și liniștiți, după Posidonios. S. VII, 3, ³.

Nota S 133. Thracii erau necumpătați și poligami, după mărturisirea însăș a unui Get dintr-o comedie a lui Menandros. S. VII, 3, ⁴.

Nota S 134. Până în timpurile lui S. regii Geților aveau cîteun preot consilier care trecea drept zeu. S. VII, 3, ⁵.

Nota S 135. Pe vremea lui S. dincolo de Mysi, de Thraci și de Geți (care sunt enumerați ca neamuri a parte) trăiau Hamaxoeci și Nomazi, care se hrăniau cu brînză și cu lapte de animale, mai ales de iapă, nu știau ce vrea să zică a stringe avere și nici negustoria n-o cunoștea, ci schimbau numai marfă cu marfă. S. VII, 3, ⁷.

Nota S 136. Hamaxoeci și Nomazi, în afară de sabie și de pahar, toate le aū în comun, în special fimeile și copiii. S. VII, 3, ⁷.

Nota S 137. Alexandru cel mare a făcut o expediție contra Thracilor de dincolo de Haemos și a năvălit în țara Triballilor, care se întindeau până la Istru și până la insula din Istru Peuce. Geții locuiau de a stînga Istrului. În insula Peuce se refugiase regele Triballilor Alexandru a

ajuns până la Peuce, dar n-a putut pătrunde în insulă din lipsă de vase. A trecut însă Dunărea și a cuprins un oraș al Getilor. Apoi s-a retras, dupăce a primit daruri dela Geti și dela Triballi. S. VII, 3, 8.

Nota S 138. În timpul expediției contra Thracilor de dincolo de Haemos Alexandru a fost întâmpinat de Celții dela marea adriatică, cu care a legat prietenie. Celții î-a spus că nu se tem de nimeni, decât numai de cer să nu cadă pe dînsii. S. VII, 3, 8.

Nota S 139. Dromichaetes, regele Getilor, a prins viu pe Lysimachos (a. Chr. 292), cind acesta făcuse o expediție contra lui, l-a făcut să vadă sărăciea sa și a poporului său, l-a sfătuit să nu se mai războiască cu asemenea oameni, apoi l-a ospătat și i-a dat drumul. S. VII, 3, 8.

Nota S 140. După Ephorus Scythii și Sarmatii nu duc toti acelaș fel de viață. În vreme ce unii sunt antropofagi, alții nu minincă nici carne de animale. S. VII, 3, 9.

Nota S 141. Pe vremurile lui S. Aelius Catus a strămutat de peste Istru 50000 de Geti în Thracia. Acești Geti trăiau, pecind scria S., în Thracia, se numiau însă Moesi. S. VII, 3, 10. În Monumentum Ancyranum c. 30 (C. I. L. III) Augustus spune că armata sa a trecut Dunărea și a silit neamurile dace să se supună poporului roman, dupăce Pannonii au fost supuși prin legatul său Ti. Nero. Expediția lui Aelius Catus, deci, contra Getilor din a stînga Dunării și strămutarea de cără el a 50000 de Geti în Thracia au trebuit să aibă loc între ani p. Chr. 9, cind au fost supuși Pannonii (vezi Notele C 61, 62, 63), și 14, cind a murit Augustus. Aelius Catus trebuie să fie Sex. Aelius, care a fost consul p. Chr. 4. Fiindcă S. scria probabil între anii p. Chr. 5-9 (vezi Nota S. 15), apoi urmează că expediția lui Aelius Catus a avut loc la anul p. Chr. 9.

Nota S 142. Getii vorbesc aceiaș limbă cu Thracii. S. VII, 3, 10.

Nota S 143. Boirebistas a sfârmat pe Celții căi trăiau printre Thraci și printre Illyri (vezi S. VII, 5, 2), și a stîrbit pe Boii de sub regele Critasiros și pe Taurisci (vezi S. VII, 5, 2; VII, 3, 2; și Nota S 130). Trecea fară frică Istrolui și prăda până la Macedonia și până în Illyria. Avea ca consilier pe Decaeneos, care trecea drept zeu. Boirebistas a domnit peste toți Getii și i-a convins să stîrpească viile.

Mați înainte de a trimite Români oștire înpotrivă-i a fost răsturnat printr-o răscoală și Geții s-aū disfăcut în patru state deosebite. Pe vremea lui S. ei eraū disfăcuți în cinci state. Acesta fusese de altfel un obiceiū al Getilor totdeauna, se uniaū cîteodată a de cărui scurtă vreme într-un stat și apoi se disfăceau în mai multe state. S. VII, 3, ¹¹. Intr-o inscripție pusă în onoarea concetăeanului lor Acornion Dionysiu decătră locuitorii orașului Dionysopolis (Balacic) la anul 48 a. Chr. (Kalinka 95) se spune că Byrebistas (Βυρεβίστας, Βυραβέστας) a fost cel dintîiū și cel mai mare dintre regii din Thracia, că a stăpînit toată țara și de dincolo [de a stînga] și de dincoace [de a dreapta] de Dunăre și că a trimes ca delegat la Cn. Pompeius pe Acornion. Acornion, care era în mare favoare la regele Byrebista și profita de această favoare ca să apere interesele orașului său natal, s-a întîlnit cu Cn. Pompeius pe lîngă Heraclea Lyncestis în Macedonia (Bitolia) și a stabilit legături prietenesti între dinsul și Byrebistas, cu care ocazie a căutat să ciștige bunăvoiță lui Pompeius și pentru patriea sa Dionysopolis. Aceste lucruri s-aū petrecut la anul a. Chr. 49. Byrebistas a fost răsturnat înainte de expedițiea contra Getilor a lui M. Crassus (a. Chr. 29, C. Ll, 23-27), cînd Geții eraū dispărțiți în mai multe state.

Nota S 144. Din vechime Geții aū fost disfăcuți în două, în Geți (cei dinspre Pont și dinspre răsărit), și în Daci (cei dinspre Germania și dinspre izvoarele Istrului). S. VII, 3, ¹².

Nota S 145. Daco-Geții pe vremea lui S. eraū slabici tare din cauza discordiilor interne și a războanelor cu Români, dar tot mai puteau pune pe picior de războiu până 40000 de oameni. S. VII, 3, ¹².

Nota S 146. Pe rîul Marisos (Mureșul și partea Tisei dela vîrsătura Mureșului până la Dunăre) își transportau Romanii aparatul de războiu contra Dacilor. S. VII, 3, ¹³.

Nota S 147. Până la cataracte, începînd dela izvoare, rîul se numește Danuvios, dela cataracte în jos se numește Istros. S. VII, 3, ¹³.

Nota S 148. Daci și Geții aū aceiaș limbă. S. VII, 3, ¹³.

Nota S 149. Geții se strămută cînd de a dreapta cînd de a stînga Istrului. S. VII, 3, ¹³.

Nota S 150. Geții s-aș amestecat cu Thracii și cu Mysii. S. VII, 3, ¹³. Să se observe că Thracii sunt numărăți ca un neam aparte.

Nota S 151. Triballii sunt Thraci. El aș primi, ca și Geții, emigranți din a stînga Dunării. S. VII, 3, ¹³.

Nota S 152. Scythii, Sarmati și Bastarnii dovediau adesea pe Geții din a stînga Dunării, care fugiau atunci de a dreapta fluviului. Scythii, Sarmati și Bastarnii treceau însă Dunărea după dinși și uniia se stabiliau chiar de al binelea prin insule și prin Thracia. Din partea dinspre apus făceau presiune asupra Dacogeților Illyrii. S. VII, 3, ¹³.

Nota S 153. Pe timpul lui S. Dacogeții, care fusese nu de mult așa de puternici, că puteau pune pe picior de războiu până la două sute de mii de oameni, slabise atât de mult că nu puteau avea mai multă oștire decit de patruzeci de mii, și erau pe punctul de a se supune Romanilor. S. VII, 3, ¹³.

Nota S 154. Pecind scria S., Dacogeții nu se supusese încă Romanilor numai pentru că mai trageau nădejde în Germani, cu care Romani se aflau în războiu. S. VII, 3, ¹³. Aceasta nu putea fi decit în anul p. Chr. 9, cind după dezastrul lui Varus a fost trimes Tiberius contra Germanilor.

Nota S 155. Cu toată emendarea textului prin adăugirea vorbelor Γετῶν καὶ ἀνταῦ δὲ și τῆς ποντικῆς θαλάσσης S. VII, 3, ¹⁴ înțelesul „între Geți și marea Pontului care se întinde dela Istru până la Tyras este pustiul Geților“ nu-i clar. Probabil trebuie înțeles că „pustiul Geților se întinde dela Istru din țara Geților până la Nistru“, adeca dela Prut până la Nistru, în Basarabia de sud, în Bugeac.

Nota S 156. În Basarabia de sud, unde era pustiul Geților, a fost prins Lysimachos de Dromichaetes. S. VII, 3, ¹⁴.

Nota S 157. Bastarnii stăpinesc insula Peuce. S. VII, 3, ¹⁵.

Nota S 158. Între Bug și Dunăre este în partea de jos, dinspre mare, pustiul Geților; mai sus de acesta, adeca mai spre nord, sunt Tyregetii; mai la nord de Tyregeti sunt Sarmatii Iazygi și Sarmații regești; mai la nord de Sarmații sunt Urgii. Toate aceste popoare, care sunt nomade, ajung în emigrațiile lor până la Dunăre și adeseori trec Dunărea și se stabilesc pe ambele maluri ale fluviului. S. VII, 3, ¹⁶.

Nota S 159. Vecinii cu Tyregetii și cu Germanii sunt Bastarnii. S. VII, 3, ¹⁷.

Nota S 160. Bastarnii sunt probabil Germani. S. VII, 3, ¹⁷.

Nota S 161. Bastarnii se împart în mai multe neamuri: Atmoni, Sidoni, Peucini, Roxolani. S. VII, 3, ¹⁷. Peucinii erau la gurile Dunării Pt. III, 10, ⁹, și-si trăgeau numele dela insula Peuce ocupată de dinșii.

Nota S 162. Roxolani trăesc în cîmpiiile dintre Don și Bug. S. VII, 3, ¹⁷. După Tacitus H. I, 79 Roxolani erau Sarmați („Rhoxolani sarmatica gens”) și au făcut în Moesia [adecă Moesia Inferior] două invaziîn două ierni consecutive, în iarna anului 67-68, cînd au ucis două cohorte romane, și în acea a anului 68-69, cînd au năvălit în număr de nouă miile de călăreți, dar au fost distruiți de o legiune romană întărîtă cu trupe auxiliare.

S 52. Nota Pt. 1. Derriopii, probabil greșit în loc de Adriopii (*Ἄδριοπες*), cum stă scris în harta lui Pt., locuiau în regiunea orașului Adra, actualul Medvigje în Bucovîta, astfel că Adriopii occupau teritoriul pe care-l ocupă actualmente Bukovcanii între rîurile Zrmanja și Krka. Jelić 206. Pt. II, 17, ⁸.

Nota Pt 2. Derrii locuiau probabil la sudest de Adriopî, pînă la actualul oraș Drniș, în numele căruia se păstrează amintirea despre dinșii. Jelić 206. Pt. II, 17, ⁸.

Nota Pt 3. Dindarii erau la răsărit de Adriopî, la granița Bosniei, la munții Dinara, în numele căror se păstrează poate amintirea lor. Jelić 206. Pt. II, 17, ⁸.

Nota Pt 4. Ceraunii erau la răsărit de Derrî. După Jelić 207 Ceraunii ar fi ocupat nordul Bosniei și ar fi ajuns spre vest până la actualele localități Foinița și Cresovo. Aceasta nu rezultă din vorbele lui Pt. de fel. Pt. II, 17, ⁸.

Nota Pt 5. Pozițieea față unii de alții a Adriopilor, Derrilor, Dindarilor și Ceraunilor, și fixarea lor pe teren, așa cum s-a arătat în notele precedente, prezintă greutăți numai din punct de vedere al Mazaeilor, pentru că după Pt. II, 17, ⁸ aceste patru popoare ar fi așezate spre est de Mazaei, iar Mazaeii foarte probabil occupau regiunea dela rîurile Vrba, Vrbania și ajungeau spre răsărit până la rîul Bosna. Vezi Nota S 14. Nu este alt ceva de făcut decât să admitem o lipsă de precizie în chipul de a se exprima al lui Pt.

Nota Pt 6. Melcomenii erau la răsărit de Daursi. Pt. II, 17, ₈. Daursii erau la răsărit de Ardiaei și Pleraei, ale căror poziții le știm relativ bine. Nota S 29. Dificultatea este numai că, învremece S. pune pe Daorizi (=Daursi) la răsărit de Ardiaei, Pt. pune, din contra, pe Vardaei (=Ardiae) la răsăritul Daursilor. Trebuie să admitem și de astă dată o lipsă de precizie în chipul de a se exprima al lui Pt. Pe Melcomeni Jelić 207 îi numește Comenii din cauză că în cele mai multe manuscrise, și în hartă, sunt varianțele μὲν Κόμενοι, μὲν Κομένιοι, Κομένιοι. Formele Meromenni a lui A. 16 și Melcomanni a lui Plinius Naturalis historia XXVI, 23 (citat de Jelić) probează că varianțele μὲν Κόμενοι, μὲν Κομένιοι, Κομένιοι sunt greșeli. Harta lui Pt. pune pe Κομένιοι la vest de Vardaei.

Nota Pt 7. Dacă ținem socoteală numai de Vardaei, a căror poziție o cunoaștem relativ bine, Nota S 16, Narensii și Sardiotii erau la răsărit de dinsăi. Pt. II, 17, ₈. Narensii trebuie să fi fost, firește, lîngă rîul Naron (Narenta), dela care-și trăgeau și numele. Sardiotii după harta lui Pt. erau la nord de Narensi; probabil pelingă vechiul oraș Sarite, actualul Podgradine, puțin la răsărit de izvoarele rîului Unaț (Sardioti= "Saritioti?"), al căruia nume s-a păstrat și până astăzi în numele munților Staretina planina dela sud de Podgradine. Jelić 207.

Nota Pt 8. Siculotii erau la nord de Docleati Pt. II, 17, ₈, deci prin actualul Montenegro. După harta lui Pt. însă ei locuiau între Trau și rîul Cetina, la orașul Sieun (Σιεύνη, numit Sieuli la Plinius Naturalis historia III, 22 [26] C. I. L. III pag. 305). Jelić 208.

Nota Pt 9. Docleati Pt. II, 17, ₈, foarte cunoscuți și din inscripții, erau la orașul Doclea, actualul Duke lîngă Podgorița în Montenegro.

Nota Pt 10. Scirtonii erau prin apropiere de Docleati și de Pirusti, lîngă Macedonia. Pt. II, 17, ₈. Cunoscuți din diploma militară LXII, C. I. L. III pag. 1987. Scirtari in conventu naronensi la Plinius Naturalis historia, III, 22, 143; Scirtiana in Itinerarium Antonini, 27 de miî de pași dela Lychnidus (Ochrida). C. I. L. III, pag. 1987. Probabil la muntele (homonym?) Scardos, actualul Šar. Jelić 208.

Nota Pt 11. Tricornensi locuiesc in partea dinspre Dalmatia a Moesiei superior. Pt. III, 9, ₂. La orașul Tricor-

nion Pt. III, 9, , pe lîngă actualul Groțca, pe Dunăre între Belgrad și Morava. Ptolemaei Tabulae. Probabil Celți, Holder, 1950.

Nota Pt 12. Mysii locuesc în Moesia superior spre rîul Ciambros, actualul Gibrița-Tibrița, care se varsă în Dunăre la orașul Gibra-Tibar, în fața băltii Nedeia din Oltenia. Pt. III, 9, .

Nota Pt 13. Intre Tricornensi și Mysii locuesc în Moesia superior de nord Picensii. Pt. III, 9, . În regiunea aceasta era rîul Pincus, actualul Pek, și orașul Pincus, actualul Gradiște, C. I. L. III pag. 1447. De unde se vede că adevăratul nume al poporului trebuie să fi fost Picensii. Probabil Celți, Holder 1004.

Nota Pt 14. Crobyzii locuesc în Moesia Inferior la marea neagră spre vest de gurile Dunării. La nord de Crobyzii trăesc Oitensi și Obulensi. Pt. III, 10, .

Nota Pt 15. Demensi Pt. III, 10, , erau la orașul Dimus, actualul Beleni între Nicopol și Șviștov. C. I. L. III, pag. 2091 No. 12363.

Nota Pt 16. Piarensii Pt. III, 10, , =^{*}Appiarenses, la orașul Appiarria, actualul sat Riahovo la Dunăre la mijlocul distanței dintre Rusciuc și Turtucaia. C. I. L. III pag. 2099.

Nota Pt 17. Britolagii locuesc în sudul Moldovei dela Siret până la Prut, și în sudul Basarabiei dela Prut până la gura Dunării. Pt. III, 10, . Probabil Celți, judecind după nume. Vezi Holder pag. 550. În ce legătură vor fi stat Britolagi cu celealte neamuri celte din Illyric nu pot să știu. Se pare că în secolul IV a. Chr., cînd aă năvălit Celți dinspre apus în peninsula balcanică, în special în secolul III, cînd aă invadat Macedonia și Grecia (Vezi Galli sub § 54), o parte din ei s-aă scurs pe lîngă Dunăre și marea neagră spre răsărit până pela Bug și Dnipru, cîc într-o inscripție greacă dela Olbia (la gura Bugului) din secolul III a. Chr. (la Pârvan, Zidul cetății Tomi, pag. 10) se vorbește de un atac îndreptat contra acestei cetăți din partea Galatilor, iar Iustinus I. XXV cap. 1 povestește că "Gallii care rămăseseră acasă [în Pannonia] după plecarea lui [Belgus] și a lui Brennus aă năvălit în țara Getilor și a Triballilor, pe ale căror oştirii le-aă învins [pela a. Chr. 277].? O rămășită din acei Celți vor fi fost Britolagii. Tot

acestor Celți se datorește probabil originea orașelor din Scythia Minor Noviodunum (Isaccea) și Arrubium (Măcin).

Nota Pt 18. Arpiii locuiesc pe coasta mării dincolo de gura de nord a Dunării până la Dnipru. Pt. III, 10, ₁₃.?

Nota Pt 19. La nord de Britolagi și Arpiii trăesc Sar-matii Tyrangeti. Pt. III, 10, ₁₃.— Tyregeti lui S. VII, 3, ₁₇.

§ 53. Nota C 1. La anul a. Chr. 234 Agron, regele Illyrilor, murise de curînd. C. Fragmente, 151.

Nota C 2. La anul a. Chr. 234 domnia peste Illyri Pinnes, fiitorul lui Agron, sub tutela maicăsa vitrigă Teuta. C. Fragmente, 151.

Nota C 3. Ardiaei erau poporul dominant în regatul illyr al lui Agron. C. Fragmente, 151.

Nota C 4. Ardiaei făcea u prădăciuni pe mare. C. Fragmente, 151.

Nota C 5. Issaei, atacați de Ardiaei, au trecut de partea Romanilor, a. Chr. 234. C. Fragmente, 151.

Nota C 6. Demetrios Pharios a trecut de partea Romanilor a. Chr. 234. C. Fragmente, 151.

Nota C 7. Teuta, după o scurtă domnie, părăsește puterea a. Chr. 234. C. Fragmente, 151.

Nota C 8. La anul a. Chr. 219 Demetrios Pharios era epitropul lui Pinnes, fiitorul lui Agron, și tinea în căsătorie pe mama lui Pinnes, Triteuta, soțiea lui Agron, de care acesta se despărțise pentru a lua pe Teuta. C. Fragmente, 46.

Nota C 9. La anul a. Chr. 219 Teuta murise. C. Fragmente, 46.

Nota C 10. La anul a. Chr. 219 Demetrios Pharios s-a răzvrătit contra Romanilor. C. Fragmente, 46.

Nota C 11. La anul a. Chr. 219 Demetrios Pharios a atacat Issa. C. Fragmente, 46.

Nota C 12. Provinciile, pe care Caesar după consulat le căpătase spre guvernare, erau Gallia cisalpină și Illyricul, a. Chr. 59. C. XXXVIII, 8.

Nota C 13. La anul a. Chr. 59 proconsulul Macedoniei Antonius a devastat teritoriul Dardanilor, dar a fost învins de dinși. C. XXXVIII, 10.

Nota C 14. La anul a. Chr. 59 Mysii erau în legături de alianță cu Romanii. C. XXXVIII, 10.

Nota C 15. La anul a. Chr. 59 proconsulul Macedoniei Antonius atacă pe Mysi, macarcă erau aliații Roma-

nilor, li devastează țara și pătrunde până la orașul grecesc Istros, actualul Caranasuf în Dobroglia, unde a fost însă bătut și fugărit de Bastarni, care venise Mysilor în ajutor. C. XXXVIII, 10.

Nota C 16. La anul a. Chr. 59 Mysi trăiau până pe la orașul Istros. C. XXXVIII, 10.

Nota C 17. La anul a. Chr. 59 Bastarni erau la guurile Dunării. C. XXXVIII, 10.

Nota C 18. La anul a. Chr. 49 Dalmatia a fost teatrul războiului civil dintre M. Octavius și L. Scribonius Libo, partizanii lui Pompeius, și P. Cornelius Dolabella, partizanul lui Caesar. C. XLI, 40.

Nota C 19. Teritoriul dela Dyrrhachion fusese odată al Ilirilor Parthini. C. XLI, 49 supt anul a. Chr. 48. Aceasta înseamnă că la anul a. Chr. 48 nu mai erau Parthini pe teritoriul dela Dyrrhachion.

Nota C 20. Cu toate acestea, dacă teritoriul însuș al orașului Dyrrhachion nu mai era ocupat de Parthini la anul a. Chr. 48, Parthini ocupau încă la această epocă țara de prin prejur. C. XLII, 10.

Nota C 21. Parthini erau de partea lui Caesar în războiul civil dintre acesta și Pompeius. C. XLII, 10.

Nota C 22. La anul a. Chr. 42 Illyria supusă Romanilor avea un guvernator a parte, pe Vatinius. C. XLVII, 21.

Nota C 23. La anul a. Chr. 40 Dalmatia a făcut parte, ca provincie, din domeniul triumvirului Caesar Octavianus. C. XLVIII, 28.

Nota C 24. La anul a. Chr. 39 s-a răsculat Ilirii Parthini, dar au fost domoliți de Pollio. C. XLVIII, 41.

Nota C 25. Înainte de anul a. Chr. 35-34 Salassii, Iapydii, Taurisci și Liburnii nu se purtase cuviincios față de Romani, refuzase să plătească tributul și făcea și incursiuni pe teritoriile învecinate. C. XLIX, 34. Aceasta înseamnă că Salassii, Iapydii, Taurisci și Liburnii devenise tributari Romanilor înainte de anul a. Chr. 35.

Nota C 26. La anii a. Chr. 35-34 Augustus a supus fără mare greutate pe Iapydii de dincoace de munți, și cu mare greutate pe Iapydii de dincolo de munți, al căror oraș Metulon a fost incendiat. C. XLIX, 35.

Nota C 27. La anii a. Chr. 35-34, după ce a supus pe Iapydi, Augustus a mers contra Pannonilor, care nu-i fă-

cuse niciun neajuns, lă-a devastat țara și a ajuns până la Siscia (Sissek), pe care a supus-o după o îndelungată rezistență pe apă și pe uscat a locuitorilor. După ce a căzut Siscia, restul Pannonei s-a supus și el Romanilor. C. XLIX, 36-37.

Nota C 28. Pannonii locuiesc lîngă Dalmatia și la Istru, dela Noric începînd până la Mysia din Europa. C. XLIX, 36.

Nota C 29. Paeoniîi sunt un popor și Pannonii alt popor. C. XLIX, 36.

Nota C 30. Paeoniîi locuiesc la muntele Rhodope și pe lîngă Macedonia până la mare. C. XLIX, 36.

Nota C 31. Pannonii pe ei însîși se numesc astfel. C. XLIX, 36.

Nota C 32. Augustus în expedițiea lui contra Pannonilor din aniî a. Chr. 35-34, la asediul Sisciei, s-a servit de vase, pe care soțiîi Romanilor dela Dunăre le făcuse, și pe care Romanii le-aû dus în sus pe Dunăre și apoî din Dunăre pe Sava până la Siscia. C. XLIX, 37. Acei soți ai Romanilor nu puteau fi alții decît Mysii-Moesii.

Nota C 33. La anul a. Chr. 34, pecînd Augustus se afla în Gallia cu gînd de a se duce să supue Britannia, s-a răscusat Salassii, Pannonii, și împreună cu acești din urmă Dalmatiî. Pe Pannoni î-a domolit Geminus. În contra Dalmatilor a mers întîi Agrrippa, apoî Augustus însuș. După multe greutăți a reușit Augustus să supună pe Dalmati, pe cei mai mulți. Războiul contra celorlalți l-a dus apoî mai departe Statilius Taurus. Pe Salassi și pe alții care se răzvrâtise împreună cu dinșii î-a supus Valerius Messala. C. XLIX, 38.

Nota C 34. La anul a. Chr. 29 Augustus a triumfat asupra Pannonilor, Dalmatilor, Iapydilor. C. LI, 21.

Nota C 35. La anul a. Chr. 27 Dalmatia era provincie romană pusă supt administrarea senatului. C. LIII, 12.

Nota C 36. La anul a. Chr. 27 Pannonia nu se găsește în lista provinciilor romane, C. LIII, 12. Aceasta înseamnă că Pannonia, macarcă supusă de Romani, era încă pe vremea aceia autonomă.

Nota C 37. La anul a. Chr. 27 Moesia nu se găsește în lista provinciilor romane. C. LIII, 12.

Nota C 38. La anul a. Chr. 16 Cammuniî și Venii au fost aduși la supunere. C. LIV, 20. Cammuniî erau Raeti

și Veniĭ (adecă Vennonii, Οὐέννωνες la S.) eraŭ Vindelici, S. IV, 6, 8. Supunerea completă a Raetilor a avut loc prin Drusus și prin Tiberius la anul a. Chr. 15, C. LIV, 22. Tot atunci aŭ fost supușă și Vindelică, căci Dio sub Raeti cu-prinde și pe Vindelică, despre care a parte nu vorbește niciodată și pe care macar cu numele nu-i pomenește niciodată.

Nota C 39. La anul a. Chr. 16 Pannonii s-aŭ răsculat cu ajutorul Noricilor și aŭ invadat Istria, dar aŭ fost rea-dușă la supunere. C. LIV, 20.

Nota C 40. La anul a. Chr. 16 aŭ fost supușă Noricii. C. LIV, 20.

Nota C 41. La anul a. Chr. 16 s-aŭ răsculat Dalmății, dar aŭ fost îndată liniștiți. C. LIV, 20.

Nota C 42. La anul a. Chr. 14 s-aŭ răsculat Pannonii, dar aŭ fost din nouă subjugăți. C. LIV, 24.

Nota C 43. La anul a. Chr. 13 Pannonii s-aŭ răsculat, dar s-aŭ liniștit dela sine, cind a fost trimes contra lor Agrippa. C. LIV, 28.

Nota C 44. La anul a. Chr. 12 Pannonii s-aŭ răsculat țărăș, îndată ce aŭ aflat de moartea lui Agrippa (a. Chr. 13), și a fost trimes contra lor Tiberius, care i-a adus la supunere. C. LIV, 31.

Nota C 45. La supunerea Pannonilor din anul a. Chr. 12 aă dat ajutor lui Tiberius Scordiscii. C. LIV, 31.

Nota C 46. La anul a. Chr. 11 Pannonii s-aŭ răz-vrătit și înpreună cu dînșii Dalmății. Tiberius i-a adus la supunere. C. LIV, 34.

Nota C 47. La anul a. Chr. 11 Dalmăția a fost pusă sub paza lui Augustus. C. LIV, 34.

Nota C 48. La anul a. Chr. 10 Dalmății s-aŭ răscu-lat și aă fost liniștiți de Tiberius. C. LIV, 36.

Nota C 49. La anul a. Chr. 9 Tiberius a triumfat de Dalmății și de Pannonii. C. LV, 2.

Nota C 50. La anul p. Chr. 5 Valerius Messalinus era guvernator și al Dalmăției și al Pannoniei. C. LV, 29.

Nota C 51. La anul p. Chr. 5 s-aŭ răsculat Dalmății sub conducerea lui Baton Dysidiatul. C. LV, 29. Daesitiati eraŭ Pannoni, S.:VII, 5, 3 și Nota S 14. Pe acest Baton Dysidiatul C. LV, 29 îl numește și Baton Dalmatul. Aceasta, dar mai ales faptul că în tot timpul răscoalei Dalmăților lă-a fost șef Baton Dysidiatul, probează că Daesitiati aă luat

parte la răscoală alături cu Dalmații, erau vecinii acestora și, dacă nu exact de același neam, dar înruditi cu ei. Pannonii și Illyrii erau, deci, neamuri de oameni sămănătoare.

Nota C 52. La anul p. Chr. 5 alături cu Dalmații s-aș seculat cu războiu contra Romanilor Breuci, neam panon, având de șef pe Baton Breucul. C. LV, 29.

Nota C 53. La anul p. Chr. 5 Sirmium (actualul Mătrovița pe rîul Sava) era ocupat de Romani, și Breuci, cind s-aș răsculat, au mers contra acestuia oraș, dar nu l-aș putut lua. C. LV, 29. Breuci locuiau, tocmai, pe linia Sirmium, vezi Nota S 14. Tot pe acolo locuiau Scordisci, vezi Nota S. 8, Nota S 46, Nota S 47.

Nota C 54. La anul p. Chr. 5 Mysia era provincie romană. C. LV, 29.

Nota C 55. Breuci se întindeau până la rîul Drava. C. LV, 29.

Nota C 56. La anul p. Chr. 5 regele thrac Rhymetalces era aliat al Romanilor contra Breucilor, pe care i-a învins. C. LV, 30.

Nota C 57. La anul p. Chr. 5 Daci și Sarmații au năvălit în provincia romană Moesia. C. LV, 30.

Nota C 58. La anul p. Chr. 5 Breuci și Dalmații au năvălit în Macedonia. C. LV, 30.

Nota C 59. Regele thrac Rhymetalces și frateso Rhascyporis au respins la anul p. Chr. 5 pe Breuci și Dalmații care năvălise în Macedonia. C. LV, 30.

Nota C 60. Mazaeii, un neam dalmat, au luat parte la războiul Breucilor și Dalmaților contra Romanilor, anul p. Chr. 6. C. LV, 32. Mazaeii erau Pannoni, S. VII, 5, și Nota S 14. Faptul că C. ii numește Dalmați probează înrudirea dintre Pannoni și Illyri. Compara Nota C. 51.

Nota C 61. La anii p. Chr. 5-7 a fost războiul Breucilor, aliați și cu alții Pannoni, de pildă cu Mazaeii, și al Dalmaților contra Romanilor. Teatrul războiului a fost mai ales pe linia Siscia. Pannonii au fost supuși cu mare greutate de Tiberius și de Germanicus, Dalmații au fost și ei supuși, dar nu toți, căci șeful lor, Baton, a continuat de a fi stăpînitor peste o parte din ei până la războiul următor contra Romanilor dintre anii p. Chr. 8-9. C. LV, 29-34. Vezi mai jos Nota C 63.

Nota C 62. La sfîrșitul războiului dela anii p. Chr.

5-7 dintre Pannoni și Dalmați contra Romanilor apare Baton Breucul ca trădător al unui Pinnes, și ca unul care căpătase ca răsplată pentru această trădare domniea asupră Breucilor. C. LV, 34. Aceasta înseamnă că Baton Breucul a trecut de partea Romanilor, că a tradat pe un alt șef al Breucilor, Pinnes, care apăra cauza națională a Pannonilor, că a căpătat dela Romani domniea asupră tuturor Breucilor ca răsplată pentru această trădare, și că Breuci și avu-se mai mulți șefi.

Nota C 63. La anii p. Chr. 8-9, dupăce Pannoni și o parte din Dalmați au fost supuși, a continuat războiul contra Dalmaților sub conducerea lui Germanicus și apoi a lui Tiberius și Germanicus. Teatrul războiului a fost Illyria între Bihać și Salona. Cu multă greutate a fost dovedit Baton Dysidiatul, care a fost sufletul acestui războiu, în urma căruia fapt Dalmați au fost definitiv subjugăți. C. LVI, 11-17. În cursul războiului cu Dalmați dela anii p. Chr. 8-9 două cetăți au prezentat mare rezistență, Rhaetinon și Anderion. C. LVI, 11-14. Rhaetinon, ori mai degrabă Raetinium, cum apare într-o inscripție, dacă este într-adevăr Golubić lîngă Bihać, după cum se presupune, C. I. L. III pag. 1639, era pe teritoriul Iapodilor, vezi Nota S 23. Prin urmare și Iapodii au luat parte la războiul Breucilor și Dalmaților contra Romanilor.

Nota C 64. Perseus ceruse ajutor dela Thraci contra Romanilor, dar nu l-a plătit solda în întregime, și atunci Thraci s-au lăsat greoi în darea ajutorului, a. Chr. 168. C., Fragmente, 73.

Nota C 65. La anul a. Chr. 88 Thraci din îndemnul lui Mithridates au devastat Epirul, cu care ocazie au prădat și templul dela Dodona. C., Fragmente, 116.

Nota C 66. La anul a. Chr. 68 Thraci mercenari din oștirea lui Fabius, care opera în Armenia contra lui Mithridates, au tradat pe Romani și în timpul luptei au sărit în-potriva lor. C. XXXV, 9.

Nota C 67. Faptul că acei care plecau cu Pompeius a. Chr. 49 știau că vor trebui să trăiască prin Macedonia și prin Thracia, C. XLI, 7, probează că pe atunci o parte din Thraci erau ori aliați ori chiar supuși ai Romanilor.

Nota C 68. La anul a. Chr. 42 regele thrac Sadales murise fără copii și lăsase țara sa moștenire Romanilor. C.

Nota C 69. La anul a. Chr. 42 Brutus a năvălit în țara Bessilor, pe care î-a dovedit, aşa că prin această expediție și-a căpătat numele de imperator. C. XLVII, 25.

Nota C 70. La expediția lui Brutus contra Bessilor din anul 42 î-a dat ajutor regele thrac Rhascyporis. C. XLVII, 25.

Nota C 71. La anul a. Chr. 32 apare Illyricum (Ιλλυρικόν) în înțelesul larg pe care-l arată A. 6. C. L, 6.

Nota C 72. La anul a. Chr. 32 părți din Thracia erau sub stăpinirea Romanilor. C. L, 6.

Nota C 73. La anul a. Chr. 31 Antonius prin delegații săi strințea mercenari prin Thracia. C. L, 13.

Nota C 74. Pe timpul lui Cassius Dio Daci locuiau și de o parte și de alta a Istrului. Cei din dreapta fluviului trăiau spre țara Triballilor și erau numiți de străini Mysi, localnicii însă nu-i numiau Mysi, ci Daci. Daci erau numiți și decâtă străini cei din stînga Dunării. C. LI, 22.

Nota C 75. Pe timpul lui Cassius Dio Daci erau considerați ca „un fel de Scythii“. C. LI, 22.

Nota C 76. Odată fusese Daci, un neam thrac, la muntele Rhodope. C. LI, 22.

Nota C 77. Daci își trăgeau originea, uniia din Geti, alții din Daci care trăise odată la muntele Rhodope. C. LI, 22.

Nota C 78. Daci încă dinainte de anul a. Chr. 29, pe vremea cînd se aștepta lumea la un războiu civil între Caesar Octavianus și Antonius, oferise, cu oarecare condiții, ajutorul lor lui Caesar, dar fiindcă acesta nu-a vrut să li primească condițiile, au trecut de partea lui Antonius, însă nu î-a putut fi de mare ajutor din cauza discordiilor interne. C. LI, 22. Pregătirile de războiu între Caesar Octavianus și Antonius au început în anul a. Chr. 32, C. L, 1 sqq. Dacă Daci au oferit ajutorul lor, întîi lui Caesar și apoi lui Antonius, cu condiții, cu cereri, care erau aşa de mari, că Caesar nu-a vrut să le primească, aceasta înseamnă că pînă anul a. Chr. 32 aveau putere mare. Si dacă nu-a putut fi de niciun folos lui Antonius din cauza discordiilor interne, aceasta înseamnă că puterea și unitatea națională, de care se bucurau la anul 32, încetase la anul 31. Puterea acea mare a lor nu putea fi alta decît acea pe care îl-o dăduse Byrebistas. Răsturnarea deci a acestuia a tre-

Nota C 79. La războiul civil dintre Caesar Octavianus și Antonius din anul a. Chr. 31 Daci și au luat totuș parte, macarcă slăbiți și în mod neeficace, ca partizanii ai lui Antonius, și au căzut uniți prizonierii ai armatelor lui Caesar. Pentru aceia la spectaculele date de Augustus la anul a. Chr. 29 acești Daci prizonieri s-au luptat în circ cu Suevi. C. LI, 22.

Nota C 80. La anul a. Chr. 29 Bastarnii au trecut Istrul și au supus Mysia din fața țării lor. C. LI, 23. Bastarnii prin urmare pela acest an, profitând de discordiile Dacogetailor, ocupașe teritoriul Geților din stînga Dunării. Pe Geți ori îi supusese ori îi alungase de acolo. Compară Nota S 152.

Nota C 81. La anul a. Chr. 29 Bastarnii, care au trecut Istrul și au supus Mysia din fața țării lor, au supus și pe Triballii și pe Dardani cîțui locuiesc în țara Triballilor. C. LI, 23. Cînd scriea aceste lucruri C., pe popoarele numia după izvoarele contemporane cu faptele, dar în ce privește provinciile se punea din punct de vedere al timpului său (compară C. LI, 27). Pentru aceia, fiindcă Moesia superior depe vremea lui cuprindea țara Triballilor și a Dardanilor, C. vorbește de Dardani din țara Triballilor, macarcă acești Dardani nu erau alții decât acei din propria lor țară Dardania.

Nota C 82. La anul a. Chr. 29 Bastarnii, după ce au supus Moesia inferior și Moesia superior, au trecut și Haemus, în țara Thracilor Dentheleti, care erau aliații Romanilor, și prin aceasta au provocat pe M. Crassus, guvernatorul Macedoniai, să plece contra lor. C. LI, 23. Prin urmare pela anul a. Chr. 29 Romani nu aveau a face încruntit cu popoarele din viitoarele provincii Moesia superior și Moesia inferior. M. Crassus a fost consul anul a. Chr. 30. Pentru Dentheleti vezi Nota S. 56.

Nota C 83. La anul a. Chr. 29 M. Crassus a plecat din Macedonia, unde era guvernator, contra Bastarnilor, care năvălise în țara Dentheletilor, aliații Romanilor. Bastarnii s-au retras înaintea lui fără luptă și s-au opriți la cursul superior al rîului Hebros (Marița). M. Crassus, după ce a scăpat pe Dentheleti de invazie Bastarnilor, a lăsat de o cam dată pe aceștia și a plecat contra Mysilor până la o cetate a acestora, pe care a asediat-o și a luat-o. C. LI, 23.

Drumul pe care a mers Crassus a fost prin sudestul Serbiei și vestul Bulgariei.

Nota C 84. La anul a. Chr. 29 M. Crassus, dupăce a bătut pe Mysi, a plecat contra Bastarnilor, care se oprise la cursul de sus al rîului Marița, î-a bătut, î-a fugărit, pecind se retrăgeau spre casă, și a măcelărit mulțime din ei, atât în bătălia care s-a dat, cât și pe vremea cînd îi fugăria. Uniă din Bastarni s-a încat în Dunăre, alii au perit înprăștiati prin țară. La asediu unei cetăți ocupate de Bastarni Romanii au fost ajutați de regele get Rholes. C. LI, 24. Crassus probabil s-a întors din Moesia pe drumul pe care ajunsese în această țară și apoi, dupăce a învins pe Bastarni la cursul de sus al rîului Marița, a trecut după dinși Haemus pela trecătorile din apropierea acestui curs, prin partea despre vest a Bulgariei.

Nota C 85. La anul a. Chr. 29 M. Crassus, fugăind pe Bastarni, a intrat din nou în Moesia și a supus pe toți Moesi. Apoi s-a dus în Macedonia, hotărît să nu mai facă alte întreprinderi războinice. C. LI, 25.

Nota C 86. La anul a. Chr. 29, după retragerea lui M. Crassus, Bastarnii au năvălit iarăș în țara Denteletilor. M. Crassus a plecat din nou contra lor, î-a învins, și cu această ocazie a supus pe Merdi, pe Serdi, și țara celor laltoi Thraci, afară de a Odrysilor, care i s-au supus de bună voie, a dat-o în pradă. Motivul pentru care a întreprins el supunerea unor Thraci și devastarea țării celor lalți a fost că, pecind se retrăgea în urma campaniei contra Moesilor, Thraci, macarcă prietenă ai Romanilor, îi făcuse o mulțime de neajunsuri. Teritoriul unde se facea cultul lui Dionysos l-a luat Crassus dela Bessi, care-l stăpînise până atunci, și l-a dăruit Odrysilor. C. LI, 25. Merdi și Serdi, pe care i-a supus Crassus cu armele, erau probabil acei Thraci prin țara căror trecuse pentru a ajunge în Macedonia, în urma campaniei contra Moesilor, și care de formă fusese prietenă ai Romanilor, dar li făcuse acestora neajunsuri pe drum. Serdi erau la orașul Serdica, actualul Sofia, C. I. L. III pag. 1337. Merdi trebuie să fi fost vecini cu Serdi.

Nota C 87. La anul a. Chr. 29 M. Crassus, dupăce a supus pe uni Thraci și a devastat țara celor lalți, a plecat contra Getilor și i-a supus pe unii dintr-inși, anume a

supus domeniile regilor Dapyx și Zyraxes. Pretextul a fost că l-a chemat în ajutor Rholes, un rege get prieten al Romanilor, care dăduse ajutor lui Crassus în primul lui războiu cu Bastarnii (C. LI, 24), contra dușmanului său Dapyx. C. LI, 26. Probabil Geții, care acum nu mai stăpînau de a stinge Dunării, unde locul era ocupat de Bastarni, aveau pe vremea aceasta de a dreapta Dunării, în jumătatea estică a Bulgariei actuale, trei state, dintre care pe doă le-a supus Romanilor M. Crassus, iar al treilea a rămas autonom, însă sub suzeranitatea Romei.

Nota C 88. La Genucla, capitala regelui get Zyraxes, auzise Crassus că s-ar fi găsind steagurile luate de Bastarni dela C. Antonius, cind l-a invins pe acesta lîngă orașul Istros. C. LI, 26. Este foarte probabil că Genucla să fi fost în apropiere de Istros. În tot cazul regatul lui Zyraxes, încotro căruia a mers cel mai în urmă Crassus, trebuie să fi fost dintre cele trei regate gete cel mai dinspre mare. Pe de altă parte din faptul că regele Rholes dăduse ajutor lui Crassus contra Bastarnilor, pecind Crassus se lupta cu Bastarnii în vestul Bulgariei actuale (vezi mai sus Nota C. 84), urmează că din cele trei regate gete cel mai dinspre vest era regatul lui Rholes. Regatul lui Dapyx trebuie să fi fost, deci, la mijloc, între acele ale lui Rholes și Zyraxes.

Nota C 89. La anul a. Chr. 29 Moesii, dupăce a supus M. Crassus pe Geți, s-a răzvrătit. Crassus i-a readus la supunere prin locotenenți de aici săi, iar el în persoană a subjugat, dar cu greutate, pe ultimii Moesi care mai rămăseseră independenți, anume pe Artaci (variantă Artabi). C. LI, 27. Inscriptia funerală C. I. L. III, 14207¹⁵ dela Traiană, actualul Stara Zagora, nord-est de Philippopoli, la poalele muntelui Cerna-Gora, este pusă unei femei Dona de un Flavius Moco, care era de loc din Artacia, din satul Calsus (de patria Artacia de vicino Calso). Moco se intitulează domesticos, numele unei funcții bizantine din al V oră al VI secol (Kalinka No. 428). Acest din urmă fapt, precum și limba inscripției, probează că ea trebuie să fi fost pusă prin al V oră al VI secol. Patriea Artacia a lui Moco era țara Artacilor, care este probabil că va fi fost prin proprietatea locului unde a fost pusă inscripția.

Nota C 90. La anul a. Chr. 22 Odrysii nu erau sunosi Romanilor. C. LIV. 3.

Nota C 91. La anul a. Chr. 16 Dentheletii și Scordisci pradă Macedonia. C. LIV, 20.

Nota C 92. La anul a. Chr. 16 Romanii daă ajutor regelui thrac Rhymetalces, unchiul și epitropul copiilor regelui Cottys, contra Bessilor, pe care î-aă supus cu această ocazie. C. LIV, 20.

Nota C 93. La anul a. Chr. 16 Sarmații năvălesc în Moesia, C. Lucius îi învinge și-i respinge peste Dunăre. C. LIV, 20.

Nota C 94. La anul a. Chr. 11 Bessii sub conducerea lui Vologaesos, preotul lui Dionysos, se scoală contra regelui thrac Rhascyporis și a unchiului acestuia Rhymetalces, pe cel dintîi îl omoară, pe cel de al doilea îl alungă în Chersones, pe care-l devastează. Dar sînt învinși cu mare greutate de L. Piso, guvernatorul Pamphyliei, și supuși. C. LIV, 34. Cottys și fiul său Rhascyporis, contra căruia s-aă sculat cu războiu Bessii, trebuie să fi fost regi ai Odrysilor, ai singurilor Thraci rămași credincioși aliați ai Romanilor încă dela anul a. Chr. 29 (vezi C. LI, 25). Motivul dușmăniei Bessilor contra Odrysilor a fost faptul că teritoriul lor sacru, unde exercitaă cultul lui Dionysos (H. VII, 111), li fusese luat de M. Crassus la anul a. Chr. 29 și dat Odrysilor, C. LI, 25. Dacă Rhymetalces fugă în Chersones, unde se iaă Bessii după dînsul, aceasta înseamnă că Odrysi ocupau pe vremea aceia și Chersonesul, adecă teritoriul intern al Chersonesulu, căci coastele lui eraă ocupate de orașe grecești.

Nota C 95. La anul a. Chr. 11, pecind Bessii se sculase contra Odrysilor, aliații lor, Sialetii, aă năvălit în Macedonia. Sialetii eraă vecini cu Besii și aă fost supuși odată cu aceștia de L. Piso. C. LIV, 34.

Nota C 96. La anul a. Chr. 10 Daciî aă trecut Dunărea pe ghiată și aă prădat Pannonia. C. LIV, 36.

Nota C 97. Daciî pe ei însî se numesc Daci. C. LXVII, 6.

Nota C 98. La anul p. Chr. 85 Domitianus a purtat războiu cu Daciî, care aveaă de rege pe Decebalos, prin locotenentî de aă săi, dar cu puțin succes. El însuș a stat toată vremea în Moesia. Din Moesia Domitianus s-a dus în Pannonia, de unde a purtat războiu cu Quadii și cu Marcomaniî, care l-aă învins și l-aă fugărit. Atunci a încheiat pace cu Decebalos, care doră pacea din cauza nevoilor din-

ăuntru ale țării sale. C. LXVII, 6-7. Moesia unde a stat Domitianus a fost Moesia superior. Vezi nota următoare.

Nota C 99. La anul p. Chr. 90 Iulianus, legatul lui Domitianus, a purtat războiu cu Daci și i-a învins la Tapae. De abia și-a putut scăpa Decebalos capitala. C. LXVII, 10. Tapae, pe unde a pătruns mai tîrziu și Traianus în Dacia, în primul său războiu contra Dacilor (C. LXVIII, 8), săt așa numita astăzi poarta de fier, în sudvestul Transilvaniei. Drumul pe care a mers Iulianus a fost acel pe care a mers mai tîrziu Traianus, anume drumul însemnat pe tabula Peutingeriana prin stațiunile Lederata (punctul de trecere al Dunării), Arcidava, Centum Putea, Bersovia, Azizis, Caput Bubali (actualele localități Rama=Lederata, Varadia=Arcidava, Zsidovin=Bersovia). Cum că într-adevăr Traian pe acest drum a mers contra Dacilor în primul său războiu, se vede din următorul citat, pe care gramaticul Priscianus VI, 13 îl face din scrierea lui Traian asupra războiului cu Daci, astăzi perduță: „Traianus in I Dacicorum: «Inde Berzobim, deinde Aizi processimus.»“ (Variante Berzomim, Berzobini, Bertobuni, Azi, Aiti. Forma Aixi e a editorilor, nu a manuscriselor).

CAPITOLUL IV.

§ 54. Din Raetia și Vindelia, care formau capătul de vest al Illyricului, până în Asia Mică avem însemnate în izvoarele de mai sus, complectate cu 53 de nume din Plinius Naturalis Historia și cu vreo 18 din T. Livius, Tacitus, Ptolemaeos și inscripțiile, 308 nume de popoare negrece. *)

*) Numele din izvoarele principale le-am dat pe toate, macară unele din ele—puține—sunt locale (derivate adecă dela numele unei localități, cum sunt, de pildă, numirile Birlădean, Teceuian, etc.). N-am dat însă numele locale negrece din izvoarele secundare. Pe acestea le înșir mai la vale, macară unele poate nu sunt locale.

1. Aestrenses. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Aistraion Pt. III, 13, 27.
2. Allantenses. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Allante la Stephanus Byzantinus.
3. Aloritae. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Aloros Pl. N. H. IV, 17.
4. Alveritae. In Dalmatia, C. I. L. III 9938: probabilă lo-

Atestările în ordine cronologică sunt date de Herodotus a. Chr. 484-425 (a scris între ani 445-428), Polybios a. Chr. 205-123 (a scris între ani 150-132), Strabon a. Chr. 63-p. Chr. 19 (a scris între ani p. Chr. 5-9, vezi N S 15, 24), Appianos (a scris pînă p. Chr. 160), Ptolemaeos, timpul lui M. Aurelius, p. Chr. 161-180, Cassius Dio p. Chr. 150-235 (a scris dela p. Chr. 201 în jos). Atestările lui Herodotus, Polybios, Strabon, Appianos, Cassius Dio sunt, în general vorbind, contemporane, așcă ele probează existența

5. Amantes și Amantini. In Epir, Pl. N. H. III, 26, IV, 17: Amantia Pt. III, 13, ³.
6. Andarvani. In Dalmatia, C. I. L. III 8370: Andarva Itinerarium Antonini. Vezi nota editorului.
7. Arethusii. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Arethusa Pl. N. H. IV, 17.
8. Asseriates. In Dalmatia, C. I. L. III 9938: Asseria (Ase-rie) Tabula Peutingeriana.
- ? 9. Assessiates. In Dalmatia, Pl. N. H. III, 25: Assesia Pt. II, 17, ¹⁰. Gresală în loc de Asseriates, Asseria?
10. Audaristenses și Adaristenses. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Andr aristos (probabil greșeală în loc de Andaristos) Pt. III, 13, ³⁴.
- 10 ^a. Burnistae. In Dalmatia, Pl. N. H. III, 25: Burnum Pt. II, 17, ¹⁰.
11. Butuates. In Dalmatia, C. I. L. III 8783: Butua Pl. N. H. III, 23.
12. Cestrini. In Epir, Pl. N. H. IV, 1: Cestria Pl. N. H. IV, 1.
13. Corinienses. In Dalmatia, C. I. L. III 2883, 9973: Corinium Pt. II, 17, ³.
14. Cyrrhestae. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Cyrrhos Pt. III, 13, ³⁹.
15. Ephyri. In Aetolia, Pl. N. H. IV, 3: Ephyra S. VIII, 3, -.
16. Flanates. In Dalmatia, Pl. N. H. III, 25: Flanona Pt. II, 17, ².
17. Garesci. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Garescos Pt. III, 13, ²³.
18. Iori. In Macedonia, Pt. III, 13, ²⁹: Ioron Pt. III, 13, ².
19. Lamatini. In Dalmatia, C. I. L. III 9864 ^a: Lamatis Geographus Ravennas. Vezi nota editorului.
20. Lopsi. In Dalmatia, Pl. N. H. III, 25: Lopsica Pl. N. H. III, 25.
21. Morylli. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Moryllos Pt. III, 13, ³⁸.
22. Narestini și Nerastini. In Dalmatia, C. I. L. III 8472, 12794: Nreste Pl. N. H. III, 26. Vezi nota editorului.

faptelelor pentru timpul cînd vorbesc acești autori despre dînsele, pentru prezent, dacă vorbesc la timpul prezent, și pentru trecut, dacă vorbesc la timpul trecut. Ptolemaeos însă descrie cîteodată ca prezente fapte trecute, și starea topografică și etnografică a Illyriei, de pildă, o dă, nu cum era pe vremea lui (macarcă scrie la timpul prezent), ci cum era în secolul II a. Chr., Jelić pag. 189, 203.

1. Acitavones. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

2. Adanates. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut. Poate aceiaș cu Edenates. Adanates se găsesc în inscripție dela Segusio, iar Edenates în cea dela Tro-paea Augusti.

23. Naronenses. In Dalmatia, C. I. L. III 8783: Narona Pt II, 17, ¹².

24. Neditae. In Dalmatia, C. I. L. III 2883, 9973 : Nedinum Pt. II, 17, ¹⁰.

25. Onastini. In Dalmatia, C. I. L. III 8472: Onaion Pt. II, 17, ⁴.

26. Ortoplini. In Dalmatia, C. I. L. III 15053 și pag. 387 Ortopla Pt. II, 17, ³.

27. Othryonei. Probabil în Thessalia, Pl. N. H. IV, 17 Othrys munte in Thessalia Pt. III, 13, ¹⁹.

28. Pazinates. In Dalmatia, C. I. L. III 8783: civitas Pasini Pl. N. H. III, 25.

29. Pituntini. In Dalmatia, C. I. L. III 12794: Pituntium, vezi nota editorului dela această inscripție.

30. Salviatae. In Dalmatia, C. I. L. III 9860: Salvia Pt. II, 17, ⁹.

31. Sapuates. In Dalmatia, C. I. L. III 9864 ^a: Sapua Geographus Ravennas. Vezi nota editorului.

32. Scotussaei. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Scotusa Pt. III, 13, ³¹.

33. Splonistae. In Dalmatia, C. I. L. III 8783: Municipium Splonum C. I. L. III 1322.

34. Stlupini. In Dalmatia, Pl. N. H. III, 25: Stlupi Pt II, 16, ⁹.

35. Stridonenses. In Dalmatia, C. I. L. III 9860: Strido Hieronymus Viri illustres 135. Vezi nota editorului.

36. Toronaei. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Torone Pl. N. H. IV, 17.

37. Tyrissaei. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Tyrissa Pt III, 13, ³⁴.

38. Vallaei. In Macedonia, Pl. N. H. IV, 17: Vallae Pt. III, 13, ⁴⁰.

39. Varvarini. In Dalmatia. C. I. L. III 6418. Pl. N. H

3. Adriopes. N Pt 1, 5. Illyrī. În regiunea orașului Adra, actualul Medvigje în Bukovița. Ocupă teritoriul pe care-l ocupă actualmente Bukovčanii între râurile Zrmanja și Krka.

4. Aenianes. N H 5, 7. Orī Illyrī, ori Epiroṭī, grecizați deja pe vremea lui Herodotos. Locuiau, parte în vecinătatea Perrhaebilor, în nordul Thessaliei, parte în vecinătatea Aetolilor, în sudul Thessaliei. Acești din urmă au fost distruiți de Aetoli și de Athamanī. S. IX, 5, ²², IX, 4, ¹¹.

5. Aethices. N S 74. Epiroṭī. Locuiau la muntele Pind în nordvestul Thessaliei.

6. Agrianes. N H 8; N P 8, 9; N A 29; N S 42, 55, 94, 95, 101, 102, 108. Paeoni. Locuiau la munții Rhlope, Perim Dag și izvoarele râului Struma.

7. Alauni. Popor în Noric. Pt. II, 14, ².

8. Albani. Popor în Macedonia. Pt. III, 13, ²³. Probabil Epiroṭī.

9. Almopes și Almopii. Popor în Macedonia. Pt. III, 13, ²⁴, Pl. N. H, IV, 17. Probabil Epiroṭī.

10. Alutae. Popor în conventus Scardonei. Pl. N. H. III, 25. Probabil Illyrī.

11. Amantini. N S 14. Pannonī, dacă judecăm după numele Liccaurus, Liccaus, Licaios, Loricus, C. I. L. III 3224. Locuiau în nordvestul Pannonei inferior. După alte izvoare ar fi locuit între Sava și Drava. C. I. L. III pag. 415.

12. Ambidravi. Popor în Noric. Pt. II, 14, ².

13. Ambilici. Popor în Noric. Pt. II, 14, ².

14. Ambisontes ori Ambisontii. N A. 31. Munteni din Alpi. Locuiau în partea de vest a Noricului.

15. Amphilochi. N S 63, 74. Epiroṭī, grecizați pe vremea lui Strabon. Locuiau la estul golfului de Arta.

16. Andiantes. N S 14. Probabil=Andizetii.

17. Andizetii. N S 14. Pannonī, Locuiau în sudvestul Pannonei inferior, la nord de Breuci.

18. Aorsi. Sarmați în Moesia Inferior. Pl. N. H. IV, 18, 25.

19. Apsinthii. N H 24. Thraci. Locuiau în secolul a. Chr. VI coasta maritimă dela nordul Chersonesuluī thrac.

20. Arabisci. N S 14. Araviscus C. I. L. III, 3325, 13389. Eraviscus C. I. L. III, 10418, dipl. 42, dipl. 46. Judecind după numele Bato (care este probabil și celt, vezi

Holder), Spumarus, Mogitmarus, din inscripțiile citate, Aravisci și eraū probabil Celți, macarcă Tacit, De moribus Germanorum 28, 43 spune că ar fi fost Pannoni. Locuiau în nordestul Pannonei inferior.

21. Ardiaei și Ardeii și Vardaei. N P 1, 4, 7; N A 6, 18; N S 14, 16, 29, 30, 31, 32, 34, 39, 41, 57, 83; N C 3, 4, 5; N Pt 6, 7. Illyri. Dupăce fusese odată poporul predominant în cel mai mare și mai puternic stat illyr, acel al lui Agron și al reginei Teuta (a. Chr. 239-229), pe vremea lui Strabon ei aproape dispăruse și pe acea a lui Appianos nu se mai pomenea despre dinși. Ardiaei fusesese popor maritim și trăise în fața insulei Lesina, dela malul drept al Narentei spre nord până la Cetina. Romani îl-a silit apoi să părăsească coasta marii și să trăiască numai în interiorul continentului. Pl. N. H. III, 26 îi pomenescă în conventus Naronae cu observație că el, „care fusese odată prădătorii Italiei, nu avea acum mai mult de 20 decurii [de judecători].“

22. Areatae și Arraei. Sarmați în Moesia Inferior. Pl. N. H. IV, 18.

23. Arivates. Popor în Pannonia, fără poziție lămurită. Pl. N. H. III, 28. Probabil Pannoni.

24. Armenii. N H 23. Thraci.

25. Armistae. Popor în conventus Naronei. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyri. Nu mai eraū pe vremea lui Plinius.

26. Arpii. N Pt 18, 19. Popor de origine necunoscută. Locuiau pe coasta marii dincolo de gura de nord a Dunării până la Dnipro.

27. Artacii. N C 89. Thraci. Un neam de Moesi, care locuiau probabil în muntele Haemus, poate pe actualul Cerna-Gora, nordest de Philippopolis.

28. Arthitae. Popor în conventus Naronei. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyri. Nu mai eraū pe vremea lui Plinius.

29. Astae. N S 58, 59, 118. Thraci. Locuiau la Salmidessus, coasta marii negre dela Byzant în sus în lungime cam de șepte sute de stadii. Orașul Bizye, actualul Viza, era capitala lor.

30. Athamanes. N S 63, 74. Epiroți, grecizați pe vremea lui Strabon. Locuiau la nord de Amphilochi.

31. Atintanes. N P 1, 7; N A 13, 14; N S 74. Epiroți. Locuiau în partea continentală nordică a Epirului.

32. Atmoni. N S 161. Bastarni.
33. Atraces. Popor în Aetolia. Pl. N. H. IV, 3. Probabil Epiroți.
34. Aurupini. N A 31. Iapodă. Locuiau la actualul Vitali lîngă Otočat, sudest de Zengg.
35. Autariees și Autariatae. N A 3, 6, 7, 8, 9, 18; N S 3, 4, 31, 32, 33, 34, 41, 44, 45, 48, 53, 57, 83. Illyri. Alături cu Ardiaei, și mai înainte de dinșii, fusese odată cel mai puternic popor illyr, dar pe vremea lui Strabon ei aproape dispăruse și pe acea a lui Appianos mai trăiau numai resturi dintr-înșii în Scythia Minor, unde se refugiase alături de Bastarni. Locuiau la răsărit de Ardiaei și la vest de Dardană.
36. Avendeatae. N A 31. Iapodă. Locuiau la actualul Trkvinie la est de Zengg.
37. Azali. Popor în Pannonia superior, în partea despre nordvest. Pt. II, 15, 2. Judecind după numele Atta, Dasenus, Breucus, Liccaius, C. I. L. III dipl. 39, dipl. 60 supplement, dipl. 61 supplement, dipl. 98 supplement, dipl. 100 supplement, erau probabil Pannoni.
38. Bastarnae. N P 27; N A 7, 8, 31^a; N S 56, 129, 152, 157, 159, 160, 161; N C 15, 17, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88. Germani? S. VII, 3, 17: „Inăuntrul continentului, vecini cu Tyregetii și cu Germanii, trăesc Bastarni, probabil de neam german (*σταθόν τι καὶ αὐτοὶ τοῦ γερμανικοῦ γένους ἔντες*).“ Pl. N. H. IV, 28 consideră pe Bastarni ca unul din cele cinci neamuri ale Germanilor. Tacitus, De moribus Germanorum, 46 spune că Bastarnii sămănau la vorbă, la port și la locuință cu Germanii. T. Livius XL, 57, din contra, afirmă că ei sămănau la vorbă și la obiceiuri cu Scordiscii. Holder, Altceltischer Sprachschatz pag. 358: „Bastarnae, Basternae sind Germanen.“ Cu toate acestea numele Deldon al regelui Bastarnilor îl pune Holder la elementele celte. Tot la elementele celte pune Holder numele Cotto și Clondicus a doi șefi Bastarni. Dacă Bastarnii erau Germani, apoi ei au fost cei dintâi Germani care au pătruns și s-au stabilit în peninsula balcanică. Întilaș datează și pătruns ei în această peninsula, și anume până în țara Dardanilor, în timpul domniei lui Perseus, a. Chr. 179-168. La anul a. Chr. 59 ei erau așezați la gurile Dunării. Fiind că între anii a. Chr. 35-34 Augustus plănuia un războiu

contra Dacilor și Bastarnilor, aceasta înseamnă că Bastarnii erau aliații lui Boirebistas. După moartea acestuia ei ocupă teritoriul Getilor din a stînga Dunării, și de acolo, ca și dela gurile Dunării, unde erau mai de mult stabiliți, fac incursiuni în teritoriile care vor forma mai tîrziu provinciile Moesia Inferior și Moesia Superior. Pe vremea lui Strabon trăiau alături cu Getii și de a stînga și de a dreapta Dunării și stăpîniau insula Peuce dela gurile fluviului. Pe timpul lui Appianos locuiau în Scythia Minor.

39. Bathiatae. N A 31. Popor muntean. Domiciliu necunoscut.

40. Bebryces. N S 128. Thraci din Asia Mică.

41. Belaci. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

42. Belgites. Popor în Pannonia, fără poziție lămurită. Pl. N. H. III, 28. Probabil Pannoni.

43. Benlauni. Popor din Vindelicia. Pt. II, 13,¹.

44. Bessi. N H 10; N P 17; N A 12, 31; N S 52, 53, 54, 55, 56, 117; N C 69, 70, 86, 92, 94, 95. Thraci. De același neam cu Satrii. Dinspre apus spre sud aveau ca graniță o linie care ar corăspunde aproximativ cu granița Serbiei sudvestice și sudice, a provinciei turcești Kosovo nordestice, și cu a provinciei turcești Macedonia nordice și estice, până la latitudinea muntelui Rhodope. Spre răsărit, dela această graniță, trăiau Bessii prin toti munții cîțui se întind dela Pangaeos (Bunar Dag) și dela munții Ceal-Caraoglan-Carlic spre nord și nordvest (Rhodope, Balcan, munții din sudvestul Bulgariei, munții din sudul și sudvestul Serbiei, munții din sudestul Bosniei), pe o lățime spre răsărit cam ca acea dela graniță vestică a provinciei bulgărești Rumelia până la Philippopoli. Ei aparțineau la patru provincii romane, la Thracia, Moesia Inferior, Moesia Superior și Dalmatia.

45. Bisaltae. N H 11, 15; N S 55, 88, 93, 98, 102, 103. Thraci. Locuiau la cursul de jos al rîului Struma, și de o parte și de ceialaltă a rîului, dela Amphipolis până la Heracleia, aproximativ în prejurul lacului Tachyno.

46. Bistones. N H 10; N S 109, 110. Thraci. Locuiau la nord de orașul Abdera, pe lîngă actualul lac Buru Göl.

47. Bithyni. N H 14, 20; N S 128. Thraci din Asia Mică.

48. Boii. N S 6, 31, 32, 130, 143. Celți. Trăise din-

trunții în partea de nord a Pannoniei Inferior, precum și peste granițele de răsărit ale acestei provincii între Dunăre și Tisa, dar aș fost aproape distrusă de Boirebistă. Cu toate acestea pe vremea lui Strabon tot mai existau resturi dintr-înșii în partea din dreapta Dunării a vechiului lor teritoriu, dar reduse la ultima extremitate.

49. Bottiae. N H 5; N S 86. Probabil Greci. Locuiau în Macedonia.

50. Brenae (ori mai degrabă Benae, cum li zice Pt. III, 11, ⁹: Βενναῖη στρατηγία?). N S 117. Thraci. Trăiau la cursul de mijloc al râului Marița.

51. Breuci. N S 14; N C 52, 53, 55, 56, 58, 59, 60, 61, 62, 63. Pannoni. Locuiau de o parte și de alta a râului Sava, în regiunea orașelor Mitrovița și Semlin, ajungeau spre nord până la râul Drava.

52. Breuni. N A 31; N S 120, 121. Illyri. Trăiau în Vindelicia, probabil la actualii munte din Tyrol Brenner.

53. Brigantii. N A 31. Vindelică, la orașul Brigantion, actualul Bregenz.

54. Brigani. N A 31. Munteni din Alpi, probabil=Brigantii.

55. Britolagae. N Pt 17, 19. Probabil Celți. Locuiau în sudul Moldovei dela Siret până la Prut și în sudul Basarabiei dela Prut până la gura Dunării.

56. Brixantae. N A 31. Popor în Raetia nordică.

57. Brixenetes. N A 31. Munteni din Alpi.=Brixantae? Ori pelengă actualul oraș Brescia?

58. Brodiontii. N A 31. Munteni din Alpi. La Brodentia, actualul Brenz, la granița dintre provinciile Raetia și Germania, pe Dunăre?

59. Brygi și Briges. N H 5, 22, 23; N S 91, 127. Thraci, dar cu oarecare deosebiri remarcabile față de ceilalți Thraci. Pela începutul secolului a. Chr. V trăiau în Macedonia la muntele Bermion (la poalele căruia munte era orașul Beroia, actualul Verria). Pe vremea lui Strabon nu mai erau acolo, probabil nu mai existau.

60. Brygi. N S 75. Illyri amestecați cu Epiroți. Trăiau probabil în regiunea dela sudul lacurilor Ochrida și Presba.

61. Brysae. Thraci la sud de Haemus, fără poziție lămurită. Pl. N. H. IV, 18. Să fie=Brygi?

62. Buni. Popor liburn. Pl. N. H. III, 25. Nu mai era pe vremea lui Plinius.

63. Bylliones. N S 75. Illyri amestecați cu Epiroți Trăiau în regiunea coloniei romane Byllis, actualul Gradișta, la est de Avlona, pe rîul Vovusa.

64. Cabyleti. Thraci la rîul Hebros. Pl. N. H. IV, 18.

65. Caenaunes. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

66. Caeni. N H 17. Thraci. Locuiau probabil la sudul actualului affluent al Mariței Ergene. Prin secolele a. Chr. IX-VII se întindeau spre vest până în nordestul Thesaliei.

67. Calicoini. N P 2, 7. Illyri. Locuiau în partea de sud a Illyriei prin apropiere de lacul Ochrida.

68. Calucones. N A 31. Popor în Vindelicia.

69. Cambaei. N A 31. Probabil Illyri. Locuiau poate în apropiere de orașul Zara.

70. Camunni și Camuni și Communii. N A 31; N C 38. Popor raet.

71. Carbilesi. Thraci la rîul Nestos. Pl. N. H. IV, 18.

72. Cares. N H 19. Thraci din Asia Mică.

73. Carni. N A 31; N S 18, 19. Nu erau Illyri. Trăiau în actualul Friaul. Poate că erau Celti, căci în fasti triumphales Tauriscii sunt numiți *Galli Karni*, Mommsen, Römische Geschichte, II, 173.

74. Cassopaei. N S 63, 73, 74. Epiroți, grecizați pe vremea lui Strabon. Erau de același neam cu Thesprotii. Locuiau teritoriul despre mare la nordul golfului de Arta.

75. Catari. Popor în Pannonia, fără poziție lămurită. Pl. N. H. III, 28. Probabil Pannoni.

76. Catenates. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

77. Caturiges și Catoriges. N A 31. Munteni din Alpi. Locuiau în Alpii grai, mai sus de Salassi, în vîrful munților.

78. Cavii. T. Livius XLIV, 30: "Regele Genthius, care se afla la Lissos (Lieș), a trimis contra acestui popor pe frate-so. În țara Cavilor era un oraș Caravandis." Dacă acest oraș este tot una cu Carvanium, de care se vorbește în inscripțiea C. I. L. III, 8308 (dela Colovrat-Ceadinie, lîngă Prilepolie, pe rîul Lim, la răsărit de granița nord-estică a Montenegrului; inscripție funerară, pusă unui

P. Aelius Pladomenus de loc din Garvanium), și dacă orașul natal al lui Pladomenus nu va fi fost prea îndepărtat de locul unde a fost îngropat, apoii Cavii locuiau la nordul actualului Montenegro, și, judecind după pozițiea pe care o aveau în provincia Dalmatia popoarele pannone, trebuie să fi fost Pannoni.

79. Celegeri. Popor în Moesia Superior. Pl. N. H. III, 29. Dacă ordinea în care sunt înșirate popoarele de Plinius „Dardani, Celegeri, Triballi, Timachi, Moesi, Thraces Pontique contermini Scythae“) corăspunde, în ce privește pe Celegeri, poziției reale a acestora, apoii ei trebuie să fi fost așezați între Dardani și Triballi și trebuie să fi fost Thraci.

80. Celti. Vezi Galli.

81. Ceraunii. N Pt 4, 5. Probabil Illyri. Locuiau la răsărit de Drniș, pelingă munții Dinara, ori dinspre partea Dalmatiei actuale, ori mai degrabă dinspre partea Bosniei. După Pl. N. H. III, 26 aparțineau la conventus Naronei, deci trebuie să fi fost așezați undeva în Bosnia mai spre sud de teritoriul Dalmăților.

82. Chalcidees. N S 90. Greci veniți din Euboea. Locuiau în Macedonia.

83. Chaones. N S 73, 74. Epiroți. Locuiau teritoriul despre mare din nordvestul Epirului, dela Avlona spre sud.

84. Cicones. N H 10; N S 111, 112. Thraci. Locuiau coasta maritimă dela actualele orașe Maronia și Ismara.

85. Cinambri. N A 31. Popor muntean. Domiciliu necunoscut.

86. Clariae. Popor între Haemos și Dunăre. Pl. N. H. IV, 18. Origine necunoscută.

87. Coeletae, Tacitus Annales, III, 38. Κοιλατική στρατηγία Pt. III, 11, . Pt. ii pune printre Thracii dinspre Macedonia și dinspre marea egee, alături cu Sapaei. După Pl. N. H. IV, 18 unia (maiores) erau la poalele muntelui Haemus, iar alții (minores) la poalele muntelui Rhodope.

88. Colapiani. Popor în Pannonia la rîul Savus. Pl. N. H. III, 28. Probabil Pannoni.

89. Coletiani. Popor în Pannonia Superior, în partea mijlocie despre vest. Pt. II, 15, .

90. Coralli. N S 52, 54. Scythi. Locuiau la poalele nordice ale Balcanilor în regiunea dinspre marea neagră.

91. Corcyreni. N A 31. Illyri. Locuiau insula Cor-

92. Cornacates. Popor în Pannonia, fără poziție lămuitoră. Pl. N. H. III, 28. Pannoni, judecind după numele Dases, Dasmenus, Lora, Prososius, Turuna, C. I. L. III dipl. 101 Suppl.

93. Corpili. N A 38, 39; N S 117. Thraci. Locuiau la rîul Marița, la sud de Breni.

94. Cosuanetes. N A 31. Popor raet.

95. Crestonaei. N H 8, 11; N S 108. Thraci. Locuiau lîngă Bisaltae, la vest de aceștia până la rîul Echedoros (actualul Gallico).

96. Crobyzi. N H 3; N S 51; N Pt 14. Thraci. Locuiau pe vremea lui Strabon și Ptolemaeos în Scythia Minor, spre vest de gurile Dunării, în părțile dinspre mare. Pe timpul lui Herodotos se întindeau spre vest până la rîul Iantra.

97. Cytni. Popor în Pannonia Superior, în partea despre nordest. Pt. II, 15, 2.

98. Daci. N A 31^a; N S 6, 8, 130, 141, 144, 145, 146, 148, 152, 153, 154; N C 57, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 96, 97, 98, 99. Thraci. De acelaș neam cu Getii. Despărții însă de mult de acești din urmă ca națiune aparte, macarcă uneori uniți cu dinșii într-un singur stat Dacogeții occupau un teritoriu foarte mare, dela munții estici ai Boemiei și dela cursul Dunării dintre Pesta și Belgrad dinspre vest începînd, până la Nistru spre răsărit*). La sud trăiau și de o parte și de alta a Dunării dela Belgrad începînd până la mare, și anume de a dreapta Dunării în proporție crescînd dela vest spre est, aşa că de pe la mijlocul Bulgariei actuale spre marea neagră ei formau partea principală a populației. La nord granița Dacogeților era nehotărîtă, probabil o formă munții Carpați din nordul Ungariei. Daci erau Dacogeții dinspre apus, dinspre părțile muntoase, Getii erau Dacogeții dinspre răsărit, dinspre părțile șase. Daci din a dreapta Dunării erau numiți de străini Moesi, localnicii însă știau bine că nu-s Moesi, ci Daci, și-i și numiau Daci. Dinspre apus Daci suferău

*) Infilații dacogețe existau și dincolo de Nistru „în tînărul scit dela nordul mării negre, dupăcum se vede din numărul însemnat de nume thrace, care se întîmpină în inscripțiile grecești din sudul Rusiei, în special din părțile sudvestice, către Olbia “Pârvav, Consideraționi asupra unor nume de rîuri daco-scitice, pag. 2.

presiuni din partea Illyrilor (adecă a Pannonilor) și Celților (Boi, Taurisci, Scordisci). Dinspre răsărit Geții suferău presiuni din partea Scythilor, Sarmatilor, Bastarnilor. Presiunile Pannonilor și Celților Daci au reușit să le domolească. Geții au trebuit însă să cedeze presiunilor Scythilor, Sarmatilor și mai ales acelor ale Bastarnilor, care au reușit să li stăpinească teritoriul din a stînga Dunării, unde de altfel au mai rămas mulți dintr-înșii, și să-i silească să se mărginească la cel din a dreapta fluviului, unde de altfel erau stabiliți temeinic deja pe vremea expediției lui Darius împotriva Scythilor. Aceasta era starea de lucruri pînă anul a. Chr. 29. Odată fusese și la muntele Rhodope un popor thrac numit Daci și pe vremea lui Cassius Dio era părere că Daci dela nord și-ar fi trăgînd, cel puțin o parte dintr-înșii, originea din Daci dela Rhodope.

99. Daesitiatae și Daesitiates și Desidiates C. I. L. III dipl. 6 și Dysidiati (acest din urmă nume, dat de Cassius Dio, este sigur o stilcire greacă din cauza prefixului grecesc δυσ-). N S 14, 15; N C 51, 63. Pannoni. Domiciliu nesigur, în tot cazul vecină cu Dalmății, undeva în Bosnia ori în Herțegovina actuale. După Pl. N. H. III, 26 aparțineau la conventus Naronei, deci trebuie să fi fost așezăți undeva spre sud de teritoriul Dalmăților.

100. Dalmatae și Dalmatees și Delmatees (în inscripții Dalmatae și Delmatae). N P 7; N A 11, 12, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 33; N S 15, 16, 27, 28; N C 18, 23, 33, 34, 35, 41, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 58, 59, 60, 61, 62, 63. Illyri. Cel mai puternic și mai însemnat popor illyr din timpurile de după Autariei și Ardiaei. Locuiau de o parte și de alta a munților Dinara pînă la actualele localități Salona, Tepliu, Muć, Jupaniț. Spre sud se întindeau până pînă cursul de jos al rîului Cetina.

101. Daorsi și Daorizi și Daursii și (C. I. L. III dipl. 16) Daversi. N P 7; N A 3; N S 29; N Pt 6. Illyri. Trăiau la rîul Narenta, îndărătul Ardiaelilor și Pleraeilor.

102. Dardani. N P 5, 6, 10, 27; N A 3, 11, 12, 28; N S 3, 4, 31, 32, 33, 34, 35, 53, 55, 57, 83; N C 13, 81. Illyri, dar cu caractere specifice remarcabile față cu Illyrii ceilalți. Locuiau aproximativ în provinciea Kosovo din vechea Turcie europeană (la sud de vechiul regat al Serbiei). Puternici odată. asa că nu putuse fi sunusi de Ma-

cedonenii, ci din contra adusese mari nevoi acestora, ajunsese pe vremea lui Strabon, în urma multelor lupte cu Macedonenii și cu Romanii, la aşa grad de slabăciune, încât se putea zice că nu mai existau.

103. Dassaretii și Dasaretii. N P 2, 7; N A 3; N S 33, 34, 57. Illyri. Locuiau în apropiere de granița vestică a Macedoniei, erau vecini cu Autariatii și Dardanii dinspre răsărit și cu Ardiaei dinspre apus. Spre sud se întindeau până pela lacul Ochrida. Pe vremea lui Strabon îi distruse Scordisceii și țara lor se prefăcuse într-un codru de nestrăbătut.

104. Dateni. N S 92. Thraci? Grecizați. Locuiau pe coasta mării dela gura râului Struma.

105. Decuni. Popor în conventus Salonei. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyri.

106. Demensii. N Pt 15. Probabil Moesi. Locuiau la orașul Dimus, actualul Beleni între Nicopol și Sviștov.

107. Denteleti și Denteletaie și Dantheletaie (în inscripții Dansala C. I. L. XIII, 7049, 8308). N P 17; N S 52, 56; N C 82, 83, 86, 91. Thraci. Locuiau mai spre nord și mai spre vest de Maedi. Uniia erau la nord de munți, alții la sud de dînsii. Aparțineau la provinciile romane Thracia și Moesia Superior.

108. Derbani. N A 33. Illyri. Domiciliu necunoscut.

109. Deremistae și (C. I. L. III dipl. 16) Deramistae. Popor în conventus Naronei. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyri.

110. Deretini. Popor în conventus Naronei. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyri.

111. Derrii. N Pt 2, 5. Illyri. Locuiau probabil pe lîngă actualul oraș Drniș.

112. Derriopes. N Pt 1. Greșit=Adriopes.

113. Dersaei. N H 10. Thraci. Locuiau la sud de Haenios. La răsărit de Struma, vecini cu Odomantii. Thucydides, II, 101.

114. Deuriopes. N S 75. Illyri amestecați cu Epiroți. Locuiau la rîul Erigon, actualul Cerna. În regiunea localităților Tsepichovo și Topoltzano la nord de Monastir. Heuzey, Mission de Macédoine, pag. 313 sqq.

115. Digeri. Thraci la stînga rîului Strymon. Pl. N. H. IV. 18.

115^a. Dii. Thraci, în muntele Rhodope. Thucydides, II, 96.

116. Dindarii. N Pt 3, 5. Illyri. Locuiau la răsărit de Adriopes, la granița Bosniei, la munții Dinara. După Pl. N. H. III, 26 aparțineau la conventus Naronei, prin urmare trebuie să fi avut o poziție la munții Dinara cit mai spre sud posibilă.

117. Diobessi. Thraci la rîul Nestos. Pl. N. H. IV, 18.

118. Ditiones. N S 14. Pannoni. Locuiau probabil la actualul munte Trna Gora din Bosnia.

119. Doberes. N H 8; N S 99. Paeoni. Locuiau la dreapta rîului Struma, la nord de latitudinea lacului Tachyno.

120. Docleatae. N A 31; N Pt 8, 9, 10. Orl Illyri ori Pannoni. Locuiau la orașul Doclea, actualul Duke lângă Podgorița în Montenegro.

121. Dolonci. N H 24. Thraci. Locuiau în secolul a. Chr. VI Chersonesul thracic.

122. Dolopes. N H 5, 7. Probabil Epiroți. Grecizați încă de pe timpul lui Herodot. Locuiau la nord de Amphilochi, la partea sudică a muntelui Pindos. S. IX, 5, ₁₂, X, 2, ₁.

122^a. Droi. Thraci, la sud de Haemos, la răsărit de Struma. Thucydides II, 101.

123. Drugeri. Thraci la rîul Hebros. Pl. N. H. IV, 18.

124. Dryopes. Popor în Epir, fără poziție lămurită. Pl. N. H. IV, 1. Probabil Epiroți. Strabo îi pune la muntele Oeta IX, 5, ₁₀ și în Peloponnes în Argolis la orașele Asine și Hermione VII, 7, ₁, VIII, 6, ₁₃.

125. Dyestae. N S 75. Illyri amestecați cu Epiroți. Locuiau în partea de sud a Illyriei, poate pe lângă actualul oraș Argyrocastro.

126. Ecdinii. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

127. Edenates. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut. Vez Adanates.

128. Edoni. N H 10; N S 88, 89, 93. Thraci. Locuiau și de a dreapta și de a stînga rîului Struma.

129. Egui. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

130. Elethi. Thraci la rîul Nestos. Pl. N. H. IV, 18.

131. Elimiotae. N S 75. Illyri amestecați cu Epiroți. Locuiau în sudul Illyriei în vecinătatea Macedoniei.

132. Enchelees și Enchelanes și Encheleae. N H 4; N P 2, 7; N A 3; N S 75. Illyri amestecați cu Epiroți. Deja pe vremea lui Herodot ei nu erau considerați ca Illyri curați. Locuiau pelîngă lacul Ochrida.

133. Enderoduni. Popor în sudul Illyriei. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyri. Nu mai erau pe timpul lui Plinius.

134. Eordi. N H 5; N S 65, 75. Illyri amestecați cu Epiroți. Locuiau la calea Egnatia spre est de Lyncesti, între actualele orașe Bitolia și Vodena.

135. Epirotæ. N P 8; N S 60, 63, 64, 66, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 85. Alt neam de oameni de către Thraci și Illyri. Locuiau dela Epidamnos-Dyrrhachion (actualul Durazzo) și Apollonia (actualul Pollina la nord de AVLONA în apropiere de malul drept al rîului Vovusa) spre sud până la golful de Arta, atât în partea despre mare, cât și în cea muntoasă a țării. Pe vremea lui Strabon erau grecați, puțini din ei numai alături cu limba greacă mai vorbiau și limba națională. De altfel țara locuită de popoarele epirote ajunse pe vremea lui Strabon aproape pustie, orașele ajunse numai niște sate și niște ruine, din cauza războanelor și a administrației vitrige a Romanilor.

136. Eratyri (Poporul însuș nu este numit, este numită numai regiunea locuită de dinsul, Eratyra, Ἔρατυρα). N S 75. Illyri amestecați cu Epiroți. Trăiau în sudul Illyriei. Locul unde nu se poate mai de aproape hotărî.

137. Esubiani. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

138. Focunates. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

139. Galabrii. N S 35. Un neam de Dardani.

140. Galli și Galatae și Celti. N P 21, 22, 23, 24, 25, 26; N A 2, 9, 10; N S 2, 41, 130, 138, 143; N Pt 17. Pe vremea cînd Alexandru facea expediția contra Thracilor dela Dunăre (a. Chr. 335) Gallii se găsiau deja la marea adriatică în peninsula balcanică. După Alexandru, la începutul secolului a. Chr. III, ei au invadat Macedonia, Thracia, Grecia, și teritoriul Triballilor și Getilor, iar oarde de ale lor se puneau ca mercenari în serviciul regilor Macedoniai și al orașelor grecești. Un stat așezat așa format în

Thracia prin apropierea Byzanțului, care stat a dăinuit cam depe la a. Chr. 278-220, cind a fost sfârmat de Thraci. Încă pe timpul lui Perseus (a. Chr. 179-168) stăpînau regiuni în peninsula, căci intrau în alianță cu acest rege contra Romanilor, iar cind așa ocupat Romanii Macedonia erau în această țară Galli, care se ocupa cu agricultura, T. Livius, XLV, 30. Vettii, poporul războinic, despre care spune T. Livius la locul citat că trăia pe acea vreme în Macedonia în regiunea dintre râurile Axios și Peneios, erau probabil tot Galli. Grosul lor s-a scurs însă în Asia Mică, unde așa fundat statul Galatilor. Neamurile celte, despre care se vorbește în Strabon că ar fi amestecate cu Thracii, sunt Boii și Tauriscii, care nu trebuesc confundăți cu Celtaii de supt acest număr, și Scordisci.

141. Gallitae. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

142. Gaudae. Popor între Haemos și Dunăre. Pl. N. H. IV, 18. Origine necunoscută.

143. Genaunes și Genauni. N A 31; N S 121. Illyri. Trăiau în Vindelicia.

144. Getae. N H 1, 13; N P 19; N A 4, 40, 41, 42; N S 122, 123, 125, 134, 135, 137, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 148, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 158; N C 77, 80, 87, 88, 89. Thraci. Pe vremea lui Herodot nu erau Getii de-a stînga Dunării, ci de-a dreapta fluviului, în actuala Dobrogea. Pe timpul expediției lui Alexandru contra Thracilor dela Dunăre (a. Chr. 335) Getii erau de-a stînga Dunării, de-a dreapta fluviului până la gurile lui erau Triballii. Pe vremea lui Lysimachos (a. Chr. 292) ei domniau peste ambele maluri ale Dunării și-și intindeau stăpînirea și asupra Odrysilor. Pentru rest vezi Daci.

145. Glintidores. N A 31. Trăiau undeva prin actualele Bosnia și Herzegovina. Probabil Illyri.

145 a. Graeci. Paeoni, la cursul de sus al râului Struma. Thucydides II, 96.

146. Grabaei. Popor în sudul Illyriei. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyri. Nu mai erau pe timpul lui Plinius.

147. Hamaxoeci. N S 135, 136. Prin Hamaxoeci înțelegeau Grecii pe vremea lui Strabon toate popoarele nomade care trăiau dincolo de Mysii, de Thraci și de Geti (anume Scythii, Sarmatii, Bastarnii). Vezi Nomades.

148. Hellopes. Pl. N. H. IV, 1 = Sell. S. VII, 7, ¹⁰.
 149. Hemasini. Popor în conventus Naronei. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyri. Nu mai erau pe vremea lui Plinius.
 150. Hercuniatae. N S 14. Probabil Pannoni. Trăiau în partea vestică a Pannoniei inferior la miazazi de Amantini.
 151. Hippasini. N A 31. Popor muntean. Domiciliu necunoscut.
 152. Hymani. Popor liburn. Pl. N. H. III, 25. Nu mai era pe vremea lui Plinius.
 153. Hypsalti. Thraci la rîul Hebrus. Pl. N. H. IV, 18.
 154. Iapodes și Iapydes. N A 19, 28, 31; N S 10, 13, 14, 21, 22, 23, 24, 25; N C 25, 26, 27, 34, 63. Illyri amestecați cu Celți. Locuiau de o parte și de alta a muntelui Kapela, aproximativ în actualele districte Fiume, O-gulin-Szluin și Lika-Otočat ale Croației. Spre est se întindeau dincolo de rîul Una până la rîul Sana.
 155. Iassii, în inscripții Iasi. Popor în Pannonia Superior. Pt. II, 15, ². Locuiau în nordul provinciei austriace Croația între localitățile Varasdin și Daruvar, C. I. L. III pag. 507. Erau ori Pannoni ori Illyri.
 156. Iazyges. N S 158. Un neam de Sarmati. Trăiau în regiunea nordică dintre Bug și Dunăre. Pt. III, 5, ¹⁹, III, 7, ¹ și așeză pe unii la marea de Azov și pe alții (Iazyges Metanastae) între Dunăre și Tisa.
 157. Iemeri. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.
 158. Ilyrii. N H 2, 3, 4; N P 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8; N A 1, 2, 3, 13, 14, 16, 17, 18, 24, 25, 26, 27, 31, 33; N S 1, 5, 8, 14, 17, 18, 38, 41, 48, 57, 60, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 85, 120, 121, 143, 152; N C 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 22, 51, 60, 71. Grecii socotiau pe Illyri înruditi cu Celții și cu Germanii. O mai strânsă înrudire constatau ei că există între Illyri și Pannoni. Illyrii începeau din Vindelicia (Bavaria de sud) și se continuau prin teritoriul actual al Veneției și prin Istria în țara muntoasă dinspre mare, cîtă se întinde dela fundul mării adriatice până la golful dela Avlona. În trăsături generale, până la Risano teritoriul ocupat de Illyri în peninsula balcanică mergea îngustindu-se dela nord spre sud, aşa că, vorbind în termeni țărilor actuale, ei ocupau Istria, Croația din jos

de Kulpa și Dalmatia. Bosnia și Herțegovina erau locuite de Pannoni. După ce dela Risano până dela Alessio-Lieș teritoriul lor ajungea la cea mai mare îngustime (căci Albania de nord era ocupată de Pirusti, care erau Pannoni, iar sudul Montenegrului era ocupat de Docleati, care erau ori Illyri ori Pannoni), se largea din nou dela Alessio în jos până la latitudinea golfului dela Aylona, pe toată lățimea dintre mare și dintre munții Macedoniei. Spre răsărit de această țară a Illyrilor, și în continuitate neîntreruptă teritorială cu dinsa, erau Illyrii Dardani. Cât despre Illyrii despre care spune Strabon că ar fi trăit în Pannonia spre vârsatura Tisei în Dunăre împreună cu Scordisci și cu Thraci, aceia trebuie să fi fost Pannoni. Pe vremea lui Strabon Illyrii dela Lieș spre sud, care erau de mult amestecați cu Epiroți, erau aproape complet grecizați, numai puțini din ei, alături cu limba grecească, își mai păstrase limba națională.

159. Interphrurini. N A 31. Popor muntean. Domeniul necunoscut.

160. Isarci. N A 31. Munteni din Alpi. Locuiau la actualul râu Eisack în Tirol.

161. Issaei și Issii. N P 1, 7; N A 13; N C 5, 11. Illyri. Locuiau insula Lissa și pe continent teritoriul de pe lîngă actualele localități Traù și Stobrej (puțină la sud de Spalato).

162. Istri. N A 14, 15; N S 18. Illyri. Locuiau în actuala Istria. Pola era oraș al lor.

163. Labeati. N P 4, 7. Illyri. Trăiau în nordul Albaniei dela Scodra și în sudul Montenegrului dela actuala cetate Medun. Nu mai existau pe vremea lui Plinius, Naturalis historia III, 26.

164. Laciinienses. Popor liburn. Pl. N. H. III, 25.

164 *. Laeaei. Paeoni, la cursul de sus al râului Struma. Thucydides II, 96.

165. Lapithae. N H 17. Thraci. Locuise în nordul și estul Thessaliei. Existau încă pe vremea Bacchiadilor (a. Chr. 857-657). Pe vremea lui Strabon mai erau încă localități pe rîul Peneios, spre vest de valea Tempe, despre care se știa că fusese ale Lapithilor.

166. Latobici. Popor în Paunonia Superior, în partea

despre sudvest. Pt. II, 15, 2. Locuiau în Krain, în regiunea dela Treffen, sudest de Laibach. C. I. L. III pag. 496.

167. Lepontii. N A 31. Popor raet. Locuiau la nord-vest de Lacul Como, probabil în actuala Val Leventina.

168. Leuni. Popor în Vindelicia. Pt. II, 13, 1.

169. Libyri și Liburni. N A 22, 23, 31; N S 26, 27, N C 25. Illyri. Locuiau pe coasta maritimă a Illyriei dela actuala graniță de nord a Dalmatiei până dincolo de Scardona spre sud. La Liburni aparțineau și locuitorii din răsăritul Istriei dela rîul Arsa începînd până la extremitatea de nordest a acestei peninsule. Plinius Naturalis historia III, 25: „Dela Arsia începe neamul Liburnilor, care se întinde până la rîul Titius.“ La Liburni aparțineau foarte probabil și locuitorii numeroaselor insule cîte se găsesc dela Quarnero spre sud până la latitudinea Scardonei cel puțin.

170. Licates și Licattii și Licatii. N A 31. Popor vin-delic la actualul rîu Lech.

171. Lychnidi? N P 2, 3.

172. Lycii. N H 19.

173. Lydi. N H 19, 21. Thraci din Asia Mică.

174. Lyncestae. N S 65, 75, 76. Illyri amestecați cu Epiroți. Locuiau în regiunea orașului Bitolia.

175. Macedones (Macedonia). N H 5; N S 33, 61, 62, 67, 68, 71, 72, 78, 79, 82, 84, 85, 96, 107, 116. Macedonia erau alt neam decît Thraci, Paeonii, Illyri și Epiroți. În Macedonia propriu zisă, care se mărginia la vest cu Epirul, la sud cu Thessalia, la est cu Struma și la nord cu o linie care ar merge dela muntele Perim Dag până la sudul provinciei Kosovo, trăiau Macedoni, Thraci și Paeoni, toți complect grecizați pe vremea lui Strabon. Din cauza grecizării complete pe de o parte însă, pe de alta din cauza unității de stat depe vremea cuceririlor regilor macedoneni, se înțelegeau prin Macedonia în înțeles larg, pe lingă Macedonia propriu zisă, toate popoarele epirote și cele illyre amestecate cu Epiroți spre vest, și tot teritoriul maritim până la Mesta-Carasu, ba chiar până la Marița, spre răsărit. Tot acest teritoriu era „Grecie“ pe vremea lui Strabon.

176. Maedi. N P 16; N A 3, 11, 12; N S 35, 36, 52, 55, 56, 102. Thraci. Locuiau la răsărit de Dardani, cu care erau în imediat contact, la rîul Struma, pe drumul dela Köprülü la muntele Vitoș, și de o parte și de alta a

munților din sudvestul Bulgariei, având la răsărit de vecinii pe Bessi. Se întindeau între Dardani la vest și Bessi la răsărit dela poalele munților din nordul provinciei turcești Macedonia și dela răsăritul provinciei turcești Kosovo în sus până prin Serbia sudică. Aparțineau la provinciile Thracia și Moesia Superior.

177. Maedobithyni. N S 128. Thraci din Asia Mică.

178. Magnetes. N H 5, 7; N P 13; N S 90^a. Nu erau Greci, nici Thraci, S. I, 2, ²⁰. Grecizați încă de pe timpul lui Herodot. Locuiau în Thessalia de nord la sud de rîul Peneios.

179. Maliees. N H 7. Nu erau Greci, nici Thraci, S. I, 2, ²¹. Grecizați încă de pe timpul lui Herodot. Locuiau în sudul Thessaliei, în regiunea din fața insulei Euboea și dela Thermopylae, S. IX, 5, ¹.

180. Maraces. Popor în Aetolia. Pl. N. H. IV, 3. Probabil Epiroți.

181. Mariandyni. N S 128. Thraci din Asia Mică.

182. Mazaei, în inscripții (C. I. L. III, 6383, dipl. 7; Patsch XII pag. 133) Maezei, Maezaei. N S 14; N C 60, 61; N Pt 5. Pannoni. Locuiau ori în răsăritul actualei Dalmatii nordice, ori mai departe spre est, între râurile Sana și Bosna.

183. Medulli. N A. 31. Munteni din Alpi. Locuiau pe vîrful Alpilor, la izvoarele râurilor Durance și Dora Riparia.

184. Melcomenii. Vezi Meromenni.

185. Meliteni. N A 31. Illyri. Locuiau în insula Meleda.

186. Mentores. Popor liburn. Pl. N. H. III, 25. Nu mai era pe vremea lui Plinius.

187. Merdi. N C 86. Thraci. Probabil erau vecinii cu Serdi.

188. Meromenni, probabil aceiași cu Melcomenii-Melcomanni. N A 31; N Pt 6. Illyri. Locuiau în interiorul Dalmatiei, mai sus de Daorsi.

189. Moentini. N A 31. Iapodi. Locuiau dincoace (adeă la vest) de muntele Kapela.

190. Molotti și Molossi. N S 63, 74. Epiroți grecizați. Locuiau în partea continentală a Epirului la nord de Ampilochi.

191. Moriseni. Popor în Moesia Inferior pe lîngă mare

192. Mygdones. N S 89, 100, 108, 128. Thraci Edoli. Locuiau pelingă lacul Bolbe, nordul peninsulei chalcidice, actualul Beşic-Göl.

193. Mysi și Moesi. N H 19, 21; N A 35, 36; N S 47, 49, 50, 124, 125, 126, 131, 132, 135, 141, 150; N Pt 12, 13; N C 14, 15, 16, 32, 37, 54, 74, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 89. Numele Mysi e mai vechi, numele Moesi mai nou. Thraci. Locuiau unii în peninsula balcanică, alții în Asia Mică. Pe vremea lui Strabon Mysi se numiau numai cei din Asia, cei din Europa se numiau Moesi. Moesii din peninsula balcanică locuiau în actuala Bulgaria de dîncoace de Balcani, începînd dinspre apus de rîul Gibrița-Tîbrîța (după hărți, cîbrița după Tomaschek, Die alten Thrauker, I, pag. 51) până spre Dobrogia. Mai înainte vreme Moesii, ca și Getii, trăiau și de-a stînga Dunării.

194. Nantuates și Nantuatae. N A 31. Munteni din Alpi. Locuiau deasupra Salassilor.

195. Naresii și Narensii. N A 31; N S 16; N Pt 7. Illyri. Trăiau la rîul Narenta, la răsărit de Ardiaei.

196. Nemaloni. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

197. Nematuri. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

198. Nerusi. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

199. Nipsaei. N H 13. Thraci. Trăiau pe coasta mării negre în regiunea orașelor Sezopoli și Misivri.

200. Nomades. N S 135, 136.=Hamaxoeci.

201. Norici. N A 1, 34; N C 39, 40. Supt acest nume se înțelegeau toate popoarele din provinciea romană Noricum (Ober-Österreich, Kärnthen, Steiermark). În special însă numește Pt. II, 14, ² Norici un anumit popor din Noric. Noricii erau probabil în majoritate Celți. Vezi Holder supt acest cuvînt.

202. Obulensii. N Pt 14. Popor de origine obscură. Locuiau în răsăritul Moesiei Inferior la nord de Crobyzi.

203. Odomanti și Odomantes. N H 8, 10; N S 55, 93, 103. Paeoni. Locuiau la rîul Struma, în partea despre mare, la răsărit de acest rîu. Pe vremea lui Herodot ei se întindeau până la muntele Pangaeos (Pirnari, Bunar).

204. Odrysae. N H 16; N P 17, 18, 19; N S 53,

56, 117, 119 ; N C 56, 86, 90, 94, 95. Thraci. Locuiau la affluentul Marietei Ergene. Spre vest se învecinau cu Bessi. Pela anul a. Chr. 11 ei își întinsese domeniul până în interiorul Chersonesului. În înțeles mai larg se înțelegeau supt Odrysae toți Thracii dinspre mare, dela Marița și dela orașul Cypsela (actualul Ipsala) spre nord până la Odessos (Varna). La anul p. Chr. 21 aveau de capitală orașul Philippopolis. Tacitus, Annales, III, 38.

205. Oitensii. N Pt 14. Popor de origine obscură. Locuiau în răsăritul Moesiei Inferior la nord de Crobyzi.

206. Olbonenses. Popor liburn. Pl. N. H. III, 25.

207. Oratelli. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

208. Orestae. N S 74. Epiroți. Locuiau în partea continentală nordică a Epirului.

209. Orphei. Popor în Moesia Inferior pe lîngă mare. Pl. N. H. IV, 18. Origine necunoscută.

210. Oseriati. Popor în Pannonia Superior, la sud de Iassii. Pt. II, 15, 2.

211. Oxyaei. N A 31. Popor muntean. Poate=Oxybii, neam ligur, dela poalele Alpilor maritimă dinspre Franță, ori Ozuae.

211*. Oxybii. N A 31. Vezi Oxyaei.

212. Ozuae. Popor în conventus Naronei. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyri. Nu mai erau pe vremea lui Plinius.

213. Paeones. N H 3, 5, 8, 11; N P 10, 11; N S 3, 33, 48, 53, 67, 68, 82, 83, 87, 88, 97, 104, 106, 107, 108; N C 29, 30. Thraci, dar cu remarcabile caractere specifice față cu Thracii ceilalți. Tomaschek, Die alten Thraker, I, 65, îi consideră fără motiv ca Illyri. Cu toate acestea, dacă ținem socoteală că cuvîntul paeon *Bylazor* este probabil=albanezul *vâlăzăr* frați, ori *vâlăzări* frație (Vezi § 49 Nota P 10 și § 344 fine № 26), și că Albanezii sunt probabil *Pannoni* (Vezi § 351), apoi *Paeonii* vor fi fost mai degrabă *Pannoni*. Nu de geaba, se vede, Grecii numiau pe *Pannoni* și pe *Paeoni* cu acelaș nume *Παίονες*, Cassius Dio XLIX, 36 (Vezi § 47). Mai înainte vreme fusese cu mult mai răspîndiți decît pe timpul lui Strabon. Prin sec. a. Chr. VI țara lor se întindea până la marea egee spre sud, până dincolo de Struma la muntele Pangaeos spre est, până la Rhodope, Perim Dag și izvoarele rîului Struma spre nord. Spre apus e-

rau mult mai lațită dinspre partea nordică decât dinspre cea sudică, pentru că dinspre nord ajungeau spre apus până dincolo de actualul Köprülü, care era un oraș al lor, iar dinspre sud nu ajungeau spre apus până la rîul Echedoros (Gallico). Supusese pe Crestonii însă și-si întinsese chiar dinspre sud stăpinirea spre apus până la Pieria, adecă până la Vardar. Pe timpul lui Strabon Paeoniile perduse domeniul lor dela miazăzi și în general se reduse mult din raspândirea lor de altă dată, cu toate acestea tot ocupați o mare parte a Macedoniei. Erau grecizați.

214. Paeoplae. N H 8. Paeoni. Locuiau în partea muntoasă a Paeoniei.

215. Paeti. N H 10. Thraci. Locuiau coasta maritimă dela răsărit de Ciconii.

216. Palarii. N A 18. Probabil=Pleraei.

216^a. Panaei. Thraci, la sud de Haemos, la răsărit de Struma. Thucydides II, 101.

217. Pannonii. N A 1, 3, 28, 30, 31, 34; N S 9, 9^a, 14, 17, 21, 39, 40, 141; N C 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 36, 39, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 50, 51, 60, 61, 62, 63, 96. Grecii considerau pe Pannonii ca înrudiți cu Illyrii. Pannonii începeau dinspre apus dela Noric (Oberösterreich, Kärnthen, Steiermark) și se continuau spre răsărit în dosul Illyrilor prin provinciile romane Pannonia Superior și Pannonia inferior (Ungaria dela apus și dela sud de Dunăre) până în peninsula balcanică, unde se întindeau tot în dosul Illyrilor prin Bosnia, Serbia și Herzegovina până în Albania de nord.

218. Parentini. C. I. L. III, 15053. Iapodii. Locuiau la cursul superior al râului Liaka.

219. Paroraei. N S 74. Epiroți. Locuiau în partea continentală nordică a Epirului.

220. Parthini. N P 1, 3, 7; N A 3; N S 75; N C 19, 20, 21, 24. Illyri amestecați cu Epiroți. Locuiau regiunea de lingă Dyrrhachion (Durazzo).

221. Parthyaei ori Parthiae. Popor în Macedonia. Pt. III, 13, 4¹. Probabil Epiroți.

222. Partini. N S 75. Probabil Pannonii. Locuiau în regiunea actualei localități Užice din vestul Serbiei.

223. Pelagones. N P 2; N S 75, 105. Paeoni amestecați cu Epiroți. Locuiau în regiunea unde se varsă Cerna în Vardar.

224. Perrhaebi. N H 5, 6, 7, 17; N P 12, 13; N A 3. Illyri. Locuiau la granița dintre Thessalia și Macedonia în regiunea dinspre muntele Olympos. Erau grecizați încă de pe timpul lui Herodotos.

225. Pertheenatae. N A 31; N S 75. Popor muntean. Domiciliu necunoscut. Identic cu Partini? cu Parthini?

226. Peucetiae. Popor liburn. Pl. N. H. III, 25.

227. Peucini. N S 161. Un neam de Bastarni. Locuiau în insula dela gurile Dunării Peuce.

228. Pharii. N P 1, 2, 3, 7; N A 13, 14; N C 6, 8, 10, 11. Illyri. Locuiau în insula Pharos, actuala Lesina.

229. Phryges. N H 21, 23; N S 91, 104, 127. Thraci din Asia Mică.

230. Piarensii. N Pt 16. Oră Moesă ori Geți. Locuiau în regiunea orașului Appiaria, actualul sat Riahovo la Dunăre la mijlocul distanței dintre Rusciuc și Turtucaia.

231. Picensii. N Pt 13. Probabil Celți. Locuiau în Serbia de răsărit, la rîul Pek, în regiunea localității dela Dunăre Gradiște.

232. Pieres. N H 5, 10; N S 88, 106. Thraci. Locuiau în regiunea orașului Pydna (Mikro-Aiană, puțin la sud de gura râului Vistriță), S. VII, Fragmente, 20, și a muntelui Olympos, la nord se întindeau până la Vardar, S. VII, Fragmente, 22. Se pare că pe vremea lui Herodot erau mult mai lați spre răsărit, căci exploatau, alături cu Satrii și cu Odomantii, minele de aur și de argint ale muntelui Pangaeos.

233. Pirustae. N S 14, 16; N Pt 10. Pannoni. Locuiau în nordul Albaniei.

234. Pissantini. N P 2, 7. Illyri din sudul Illyriei, prin apropiere de lacul Ochrida.

235. Pleraei. N S 16, 29, 37; N Pt 6. Illyri. Locuiau în fața insulei Curzola, la sud ajungeau până aproape de Risano.

236. Poseni. N A 31. Iapodi de dincolo (adecă la est) de muntele Kapela.

237. Priantae. Thraci la rîul Hebrus. Pl. N. H. IV, 18.

238. Pyraei. Popor în sudul Illyriei. Pl. N. H. III, 26. Probabil Illyri. Nu mai erau pe timpul lui Plinius.

239. Pyrissaei. N A 31. Popor muntean. Domiciliu necunoscut. Să fie cumva=Pirustae?

240. Pyrogeri. Thraci la rîul Hebros. Pl. N. H. IV, 18.

241. Quadiates. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

242. Rhaeti. N A 1, 34; N S 5; N C 38. Supt acest nume se înțelegeaă diferitele popoare din provinciea romană Rhaetia (Tyrolul și jumătatea estică a Elveției). Naționalitate necunoscută.

243. Roxolani. N S 161, 162. Bastarni? Mai degrabă Sarmați. Locuiaă pe vremea lui Strabo în cîmpii dintre Don și Bug, iar pela anul 67 p. Chr. ajunse păna la cursul de jos al Dunării.

244. Rucinates și Rucinatae și Rucantii. N A 31. Popor raet în Vindelicia.

245. Rugusci și Riguscae. N A 31. Popor în Raetia.

246. Salassi. N A 31; N C 25, 33. Munteni din Alpi. Locuiaă pe versantul dinspre Italia al Alpilor, la mijlocul curbei pe care o formează Alpii dintre Italia și Gallia, prin țara lor curgea rîul Duria, actualul Dora.

247. Sapaei. N H 10; N A 38, 39; N S 53, 112, 117. Thraci. Locuiaă la nord de Ciconi și în vecinătatea Corpililor, mai sus de coasta mării dintre rîul Mesta și orașul actual Maronia, prin munții Ceal, Caraoglan, Carlic.

248. Sardi și Serdi. N S 56; N C 86. Thraci. Locuiaă în regiunea orașului Serdica, actualul Sofia.

249. Sardiotaе. N Pt 7. Ori Illyri ori Pannoni. Probabil în regiunea orașului Sarite, actual Podgradine, puțin la răsărit de izvoarele rîului Unaț.

250. Sarmatae și Sauromatae. N S 129, 140, 152, 158; N C 57, 93. În ce privește naționalitatea Sarmatilor și Seythilor daău notișele următoare. E. Kuhn, *Miscellen, Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, XXVIII, anul 1887, pag. 214-215: „Dupăce Müllenhoff a probat în chip nediscutabil părerea, susținută încă înainte de dînsul de Zeuss și de Diefenbach, că Scythii și Sarmati dela marea neagră eraă de origine iranică, cercetările istorice din ultimii ani au susținut cu drept cuvînt aceiaș origine și pentru Scythii asiatici.“ A. Sobolevskij, *Einige Hypothesen über die Sprache der Seythen und Sarmaten*, Archiv für slavische Philologie, XXVII, anul 1905, pag. 240-244: „Chestiunea asupra naționalităăi Seythilor și Sarmatilor se poate considera ca rezolvată. Si unii și alții eraă de neam iranic, mai mult sau

mai puțin înrudiți cu actualii Osseti. La începutul erei noastre Scythii au dispărut din sudul Rusiei și au fost înlocuiți prin Sarmati. Sarmatii au venit de pe cursurile de sus ale Nistrului, Dniproului și Bugului, pentru că au adus cu ei în sudul Rusiei numirile Danaster, Danapris, Vagus ale acestor râuri, cu care au înlocuit numirile scythe Tyras, Borysthenes, Hypanis.“ După Peisker, Die Abkunft der Rumanen pag. 181-182, Scythii erau irani numai prin limbă, pe care o căptase dela femeile lor de origine iranică, de răsă însă erau Turco-tatari. Recunoaște însă că figurile lor depe vasele grecești găsite în săpăturile din sudul Rusiei au tipul iranic și că numai portul părului (ca o coamă de cal, Pferdemähne) ar trada o origine uraloaltaică. Acestea le spune Peisker din cauza păreriei sale prin nimic probate că toate popoarele nomade din Asia și Europa sunt de origine turco-tataro-mongolă. Vezi § 230^a. Pe timpul lui Strabon trăiau, alături de Scythii, de Thraci și de Bastarni, și de-a stînga și de-a dreapta Dunării. Spre nord ajungeau departe în continent în regiunea dintre Bug și Dunăre. Erau nomazi în general.

251. *Sassaei*. Popor în sudul Illyriei. Pl. N. H. III,
26. Probabil Illyri. Nu mai erau pe timpul lui Plinius.

252. *Satrae*. N H 10; N S 53. Thraci. De același
neam cu Bessii. Trăiau în vecinătatea muntelui Pangaeos
Bunar, Pirnari).

253. *Savincates*. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu
necunoscut.

254. *Scirtones*. N S 14; N Pt 10. Probabil Pannoni.
Locuiau spre răsărit de Docleati și de Pirusti, lîngă Macedonia, probabil la muntele Scardos, actualul Sar.

255. *Scordisci*. N A 3, 4, 5, 11, 12; N S 7, 8, 12,
14, 31, 32, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 57,
130; N C 45, 53, 91. Celii. Din cauza desului contact cu
Pannonii și cu Illyrii căptase oarecare asămânare cu aceștia. Se deosebiau în Scordisci mari și Scordisci mici.
Scordisci mari erau așezăți la Dunăre între râurile Mur și
Morava, aproximativ în provinciile austriace Slavonien, Syrmien,
și în nordvestul Serbiei, ori, în termeni ai provinciilor romane,
în sudul Pannonei Superior, sudul Pannonei Inferior
și într-o parte din nordvestul Moesiei Superior.
Scordisci mici locuiau la Dunăre dincolo de Morava, în nord-

estul Serbiei, adecă în nordul Moesiei Superior. Din aceste aşezări ale lor vechi se lătise odată, ca năvălitori, până la munții Illyriei, Paeonie și Thraciei. Pe vremea lui Strabon erau aproape distruși, dar tot mai existau încă. Rămășiți dintr-înșii mai erau și pe vremea lui Appianos. Scordisci făceau parte din Gallia care aș invadat în peninsula balcanică în secolul IV, în special dintre acei care au năvălit în Macedonia și în Grecia în secolul III (Vezi Galli). Iustinus I. XXXII, cap. 3: "Gallii care aș scăpat din expediția dela Delphi, unde a perit Brennus [puțin după a. Chr. 279], aș fugit și s-aș stabilit, uniia în Thracia, alții în Asia, alții între Dunăre și Sava. Acești din urmă sunt Scordisci."

256. Scyrmidae. N H 13. Thraci. Locuiau coasta mării negre dela Byzant în sus, pe acolo pe unde mai tîrziu locuiau Astii.

257. Scythae. N S 2, 50, 51, 54, 129, 140, 152. Pentru naționalitatea Scythilor vezi Sarmatae. Pe timpul lui Strabon locuiau în actuala Dobrogea alături cu Sarmati, Bastarni, Crobyzii și Troglodyti. Locuiau alături cu Bastarnii și Sarmatii și de a stînga Dunării.

258. Seduni. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

259. Segestani. N A 20, 31; N S 9, 9^a; N C 27, 32, 61. Pannoni. Locuiau în regiunea dela actualul oraș Sissek în districtul Agram al Croației.

260. Segovii. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

261. Segusini și Segusiani. N A 31. Munteni din Alpi. Locuiau în Alpii grai, la orașul Segusio, actualul Susa.

262. Sellii? Popor în Epir, fără poziție lămurită. Pl. N. H. IV, 1. Strabo VII, 7, 10 vorbește despre ei ca de un popor mythic cunoscut numai din poeti (Homer, Pindar) că ar fi locuit la Dodona, și asupra numirii căruia, dacă se numea Helli, cum îi zice Pindar, ori Sellii, cum îi zice Homer, era nesiguranță.

263. Serrapilli. Popor în Pannonia la rîul Dravus. Pl. N. H. III, 28. Probabil Pannoni.

264. Serretes. Popor în Pannonia la rîul Dravus. Pl. N. H. III, 28. Probabil Pannoni.

265. Sevaces. Popor în Noric. Pt. II, 14, 2.

266. Sialetae. N C 95. Thraci. Erau vecină cu Bessii. Pt. III, 11, s pune pe Selletae, care probabil = Sialetae, σιαλητηγία σελλητηγία, în partea nordestică a Thraciei. C. Müller, Ptolemaei Geographia, Tabulae, pune pe Selletae în sudul Thraciei, la dreapta râului Marița, în dreptul Corpilor. Pe nedrept, după cum recunoaște și Kalopathakes, De Thracia provincia romana, pag. 17.

267. Siculotae. N Pt 8. Illyri. Locuiau între orașul Traù și rîul Cetina.

268. Sidones. N S 161. Un neam de Bastarni.

269. Sinti. N S 55, 102, 113. Thraci. Locuiau la rîul Struma, la nord de Bisaltae. Locuise odată și în insula Lemnos.

270. Siropaeones. N H 8. Un neam de Paeoni. Locuiau în partea muntoasă a Paeoniei.

271. Sithones. N S 89. Thraci Edoni. Pl. N. H. IV, 18 (Sithonii) îi pune în Moesia Inferior pelingă mare.

272. Sogiontii. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

273. Suanetes și Suanetae. N A 31. Popor în Raetia.

274. Suetri. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

275. Taulantii. N A 3, 31; N S 75. Illyri amestecați cu Epiroți. Locuiau în regiunea orașelor Dyrrachion (Durazzo) și Apollonia (Pollina, la nord de Avlona, în apropiere de malul drept al râului Vovusa), îndărătul Parthinilor. Nu mai existau pe vremea lui Plinius, Naturalis historia III, 26.

276. Taurisci. N P 20; N A 31; N S 6, 11, 130, 143; N C 25. Celți. Locuiau în două locuri. În Noric, în regiunea orașului Nauportus (Ober-Laibach), care era oraș al lor, la nord de Iapodi, de unde se întindeau spre sudvest până la Aquileia (nordvestul golfului de Triest, la nord de orașul Grado, deasupra lagunei de Marano); și în nordul provinciei Pannonia Inferior, alături cu Boii. Acești din urmă Taurisci au fost aproape distruiți de Boirebistas. Cu toate acestea pe vremea lui Strabon tot mai existau resturi dintr-înșii, dar reduse la ultima extremitate.

277. Tebavii. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

278. Thesproti. N S 63, 73, 74. Epiroți, grecizați pe vremea lui Strabon. Locuiau în partea de sus a Epirului la miazăzi de Chaones.

279. Thessali și Thettali. N H 7; N P 13; N S 61, 62. Sub numele generic de Thessali se înțelegeauă diferite neamuri, unele grecești, altele illyre, altele thrace, altele epirote, care trăiau în Thessalia. Toate erauă complect grezizate pe vremea lui Herodot.

280. Thraces. N H 5, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 20, 22; N A 37; N S 1, 2, 8, 14, 41, 48, 50, 54, 60, 62, 67, 68, 69, 88, 114, 115, 129, 130, 133, 135, 137, 138, 143, 150, 152; N C 56, 59, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 72, 73, 86, 87, 92, 94. Thracii se întindeauă în dosul Pannoniilor spre răsărit, începind dela munții răsăriteni ai Boemiei și dela cursul Dunării dintre Pesta și Belgrad. Spre sud se întindeauă în peninsula balcanică prin actualele țări Serbia răsăriteană, Bulgaria dela nord și dela sud de Balcani, Thracia, Macedonia, până în Thessalia. Peste strîmtoare ocupauă o parte din Asia Mică, unde Bithyni, Mysii, Lydi, Cari, Phrygi, Armeni erauă de neam thrac. De-a stînga Dunării se întindeauă până la Nistru spre răsărit și până la Carpații din nordul Ungariei spre miazănoapte.

281. Thunatae. N S 35. Un neam de Dardani. Locuiauă în partea de vest a Dardaniei.

282. Thyni. N H 14, 20; N S 128. Thraci din Asia Mică. După Pl. N. H. IV, 18 erauă și la rîul Hebros.

282 a. Tilataei. Thraci, vecină cu Treres. Thucydides II, 96.

283. Timachi. Popor în Moesia Superior. Pl. N. H. III, 29. Probabil Thraci la rîul Timacus.

283 a. Tralles. Illyri cu domiciliu necunoscut. T. Livius XXVII, 32, XXXI, 35.

284. Trausi. H. V, 4; T. Livius, XXXVIII, 41. Locuiauă la dreapta rîului Marița, deasupra coastei marii, între Marița și orașul Maronea.

285. Treres. Popor în Macedonia. Pl. N. H. IV, 17. Thraci, la muntele Scomion din apropiere de Rhodope, Thucydides II, 96.

286. Triballi. N H 3; N A 3, 4, 12; N S 31, 32, 41, 42, 47, 48, 49, 56, 137, 151; N C 74, 81. Thraci. Locuise odată în centrul și sudul Serbiei actuale și în Bulgaria actuală până la o linie care ar merge dela vestul provinciei bulgărești Rumelia la Dunăre, ori, ca să vorbim din punct de vedere al provinciilor romane, în centrul Moesiei Su-

rior, vestul Moesiei Inferior și nordul Thraciei. Pe vremea lui Alexandru cel mare se întindeau chiar până la gurile Dunării. Pela anul a. Chr. 29 ocupaă încă teritoriul lor dela vestul Moesiei Inferior inclusiv spre apus, macarcă foarte împușnați din cauza cotropirilor din partea Scordis-cilor. Pe vremea lui Strabon aproape dispăruse. Pecind sceria Appianos se povestia că rămășițile lor ar fi fugit de răul Scordis-cilor la Geti peste Dunăre.

287. Tricraensi. N Pt 11, 13. Probabil Celți. Locuiau în partea dinspre Dalmatia a Moesiei Superior, la orașul Tricornion, pelingă actualul Groțca, pe Dunăre între Belgrad și Morava.

288. Triullatti. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

289. Troglodytae. N S 51. Probabil un nume generic pentru acei locuitori din Scythia Minor care trăiau în bordă, și care locuitori trebuie să fi fost de diferite neamuri.

290. Trumpilini. N A 31. Munteni din Alpi. Pl. N. H. III, 24 îi pune (Triumpilini) la răsărit de Camuni.

291. Turi și Turri. N A 31. Popor ligur de dincoace de Alpi.

292. Tymphaei. N S 74. Epiroți. Trăiau în partea continentală nordică a Epirului.

293. Tyregetae și Tyranetae. N S 158, 159; N Pt 19. E un nume local=Getii dela Nistru. Erau nomazi.

294. Uberi. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

295. Ucenni. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

296. Urgi. N S 158. Popor de naționalitate necunoscută, nomad, care locuia în regiunea dintre Dunăre și Bug la nord de Sarmati. Ajungeau și ei, ca și Sarmatii, în emigrările lor până la Dunăre și treceau și de-a dreapta Dunării.

297. Varagri. N A 31. Munteni din Alpi. Locuiau în Alpi deasupra Salassilor.

298. Varciani. Popor în Pannonia Superior, în partea despre sudest. Pt. II, 15, 2. Judecind după numele Iantumarus, Andedu, Mendus, C. I. L. III, dipl. 2, C. I. L. III, 9796, erau Celți amestecați cu Pannonii.

299. Veaminii. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu

300. Velauni și Vellaii și Vellai. N A 31. Popor arvern, probabil la actualii Monts du Velay, districtul Haute Loire.

301. Veneti și Eneti. N H 1, 2; N P 14, 15; N S 20. Illyri, dar cu caractere specifice remarcabile față de Illyrii ceilalți. Locuiau în partea maritimă a actualei provincii italiene Venezia. Spre răsărit ajungeau până în apropiere de Aquileia. Aquileia era în afară de teritoriul lor. S. V, 1,^{8, 9.}

302. Venisami. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

303. Vennonetes și Vennones. N A 31; N C 38. Popor vindelic, nordest de lacul Como, la actualul Vintschgau în Tirol.

304. Venostes. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

305. Vergunni. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

306. Vesubiani. N A 31. Munteni din Alpi. Domiciliu necunoscut.

307. Vettii. Vezi Galli.

308. Vindelici și Vindolici. N S 5; N C 38. Supt acest nume se înțelegeau diferitele popoare din provincia romană Vindelicia (sudul Bavariei), dintre care unele erau illyre, altele de naționalitate necunoscută.*)

§ 55. Dacă din aceste 308 nume se lasă la o parte Andiantes = Andizetii, Celti = Galli, Derriopes = Adriopes, Hellones = Selli, Hamaxoeci și Nomades care sunt nume generic pentru diferite popoare, Lynchidi care nu este sigur dacă aparținea unui popor, Melcomenii = Meromenni, mai rămân 300 de nume (adecă 308 cu numerele anexe 115^a, 122^a, 145^a, 164^a, 211^a, 216^a, 282^a, 283^a). Am păstrat numele generic Thessali, pentru că aparține în aceașă vreme

*) Determinările teritoriale date de mine se potrivesc, în linii generale și aproximativ, cu acele date de Kiepert în *Formae orbis antiqui*. Se găsesc însă și deosebirile remarcabile. De pildă poziția Moesilor e cu totul alta la Kiepert, unde Moesii sunt așezați la vest de Triballi pe un mic teritoriu din nordul Moesiei Superior. Acest lucru stă în contrazicere cu cele mai autorizate izvoare, pe care vezi-le sub Mysii-Moesi, și din care citez aici, ca exemplu, pe A. 30, S. VII, 5, 12, C. XXXVIII, 10. Este evident că Kiepert a avut în vedere, pentru acest caz, numai pe Ptolemaeu, care, în ce privește popoarele, nu este cel mai solid din izvorarea sa alt fel se nară că nu Kionort. La interesat mai mult

unui teritoriu. Am păstrat apoii cîteva nume de popoare care nu se găsesc în cadrul teritorial al Illyricului, pentru că fac parte dintr-o grupă de popoare muntene a căror cucerire a avut loc în aceeaș vreme și a căror comemorare s-a făcut în aceleas inscripții. În sfîrșit am păstrat și doñă popoare grecesti, pentru că unul era numai probabil grec, iar celalalt facea parte din Macedonia.

Aceste 308 neamuri se dispart din punct de vedere ethnic în următoarele grupe: 1) Bastarni. 2) Celți. 3) Epiroți. 4) Greci. 5) Illyri. 6) Illyri amestecați cu Celți. 7) Illyri amestecați cu Epiroți. 8) Munteni din Alpi. 9) Munteni. 10) Norici. 11) Pannoni. 12) Raeti. 13) Sarmati. 14) Scythi. 15) Thraci. 16) Vindelici. 17) Origine necunoscută.

§ 56. Bastarni *).

Bastarni din Scythia Minor au fost probabil supuși de Romanii la anul a. Chr. 29. În tot cazul supunerea lor a fost îndeplinită odată cu constituirea Moesiei Inferior în provincie romană. Cei din a stînga Dunării, care locuiau dela Olt spre râsărît până pela Siret, au fost supuși cam depe la anii p. Chr. 9-57.

§ 57. Celți.

Arabisci. Au fost supuși de Romanii odată cu Pannonii. Boii. Au fost supuși de Romanii odată cu Pannonii.

Britolagae. Au fost supuși de Romanii cel mai tîrziu atunci cînd a fost supus teritoriul orașului Tyra, adecă la anul p. Chr. 56 ori 57. C. I. L. III pag. 148.

Galli. Cei care au rămas prin peninsula balcanică și n-au trecut în Asia s-au disolvat în populațiile autohtone mai înainte de a fi putut fi supuși de Romanii. Cîță trăiau prin Macedonia au fost supuși odată cu această țară. Cei din Asia au fost supuși la anul a. Chr. 25, C. LIII, 26.

Picensii. Este un nume local, dat dela orașul Pincus, unde trăiau acești Celți. Teritoriul lor corespunde cu acel al Scordisclilor. Trebuie să fi fost Scordisci. Au fost supuși, deci, de Romanii odată cu Scordisci încălță.

Scordisci. Acei care se lătise ca năvălitori până la

*) Probele pentru notișile istorice care se vor da asupra diferitelor popoare să se caute la notele izvoarelor și la locurile din izvoare citate în acele note. §§ 48-53. Notele respective ale izvoarelor sunt adătate la finele capitolului § 54.

munții Illyriei și supuse se pe Autariați aș fost supuși și în parte distrui de Romanii la anii a. Chr. 155 și a. Chr. 109-106. Ceilalți aș fost supuși odată cu Pannonii, în special odată cu Breuci.

Taurisci. Cei din Noric devenise tributari Romanilor încă înainte de anul a. Chr. 35, și aș fost definitiv supuși la anii a. Chr. 35-34. Cei din Pannonia Inferior aș fost supuși odată cu Pannonii.

Tricornensii. Este un nume local, dat dela orașul Tricornion, unde trăiau acești Cetățeni. Teritoriul lor corespunde cu acel al Scordiscilor. Trebuie să fi fost Scordisci. Aș fost supuși, deci, de Romanii odată cu Scordisci ceilalți.

Varciani. Aș fost supuși odată cu Pannonii.

§ 58. Epiroți.

La Epiroți sunt trecute și acele popoare despre care nu știm sigur dacă erau illyre ori epirote.

Aenianes. Aș fost supuși de Romanii odată cu Macedoneni.

Aethices. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

Albani. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

Almopes. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

Amphilochi. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

Athamanes. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

Atintanes. Supuși Romanilor încă dela anul a. Chr. 229. Se răzvrătesc sub Demetrios Pharios, dar sunt iar supuși la anul a. Chr. 218. Apartin definitiv Romei dela anul a. Chr. 168.

Atraces. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

Cassopaei. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

Chaones. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

Dolopes. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

Dryopes. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

Maraces. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

Molossi. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

Orestae. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

Paroraei. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

Parthyaei. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

Selli. Aș fost supuși odată cu Macedoneni, dacă vor fi mai existat pe vremea aceia.

Thesproti. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

Tymphaei. Aș fost supuși odată cu Macedoneni.

§ 59. Greci.

Bottiae. Aă fost supuși odată cu Macedonenii.

Chalcidees. Aă fost supuși odată cu Macedonenii.

§ 60. Illyri.

Se cuprind la Illyri și acele popoare despre care nu știm cu probabilitate dacă eraă Illyri ori Pannoni.

Adriopes. Aă fost supuși probabil odată cu Dalmatii.

Alutae. Aă fost supuși probabil odată cu Dalmatii.

Ardiae. Sint supuși la anul a. Chr. 218. Se răzvrătesc și sint din nou supuși la anul a. Chr. 134.

Armistae. Aă fost supuși probabil odată cu Dalmatii.

Arthitae. Aă fost supuși probabil odată cu Dalmatii.

Autariees. Aă fost supuși pela anul a. Chr. 155.

Breuni. Aă fost supuși odată cu Raetii.

Buni. Aă fost supuși odată cu ceilalți Liburni.

Calicoini. Aă fost supuși la anul a. Chr. 168.

Cambaei. Aă fost supuși la anul a. Chr. 35-34.

Ceraunii. Aă fost supuși probabil odată cu Dalmatii.

Corcyreni. Aă fost supuși la un timp nehotărît înainte de anul a. Chr. 35-34.

Dalmatae. Aă fost întîiaș dată supuși la anul a. Chr. 155. Aă fost în stare de răscoală între a. Chr. 58 - a. Chr. 34, cind între ani a. Chr. 34-33 aă fost supuși din nou. S-aă răsculat apoă în patru rînduri, a. Chr. 16, a. Chr. 11, a. Chr. 10 și p. Chr. 5. În cele trei rînduri dintîiu, a. Chr. 16, 11, 10, aă fost răpede domoliți. Răscoala dela p. Chr. 5 a fost însă înversunată, și numai după un războiu de patru ani, p. Chr. 5-9, aă reușit Romanii să-i supună, dar de data aceasta definitiv.

Daorsi. Aă fost supuși cel mai tîrziu la anul a. Chr. 168.

Dardani. Intră supt influința romană întîiaș dată a. Chr. 179-168. Probabil aă fost supuși la auul a. Chr. 29, atunci cind li-aă cucerit țara Bastarnii și apoă acești din urmă aă fost alungați de Romani.

Dassaretii. Aă fost supuși la anul a. Chr. 168.

Decuni. Aă fost supuși probabil odată cu Dalmatii.

Derbani. Aă fost supuși la anul a. Chr. 33.

Deremistae. Aă fost supuși probabil odată cu Dalmatii.

Deretini. Aă fost supuși probabil odată cu Dalmatii.

Derrii. Aă fost supuși probabil odată cu Dalmatii.

Dindarii. Aă fost sunusii nrohabil odată cu Dalmatii.

Docleatae. Supuși înainte de a. Chr. 35. Readuși la supunere a. Chr. 35-34.

Enderoduni. Aă fost cel mai tîrziu supuși odată cu Dalmațiile.

Galabrii. Vezi Dardani.

Genaunes. Supuși odată cu Raetii.

Glintidiones. Supuși la a. Chr. 35-34.

Grabaei. Aă fost cel mai tîrziu supuși odată cu Dalmațiile.

Hemasini. Aă fost probabil supuși odată cu Dalmațiile.

Hymani. Aă fost supuși odată cu ceilalți Liburni.

Issaei. Supuși la anul a. Chr. 229.

Istri. Supuși întîi la anul a. Chr. 218, vezi și T. Livius, argumentul cărtii XX; apoi la anii a. Chr. 178-177 și 129.

Labeati. Supuși la anul a. Chr. 168.

Lacienses. Aă fost supuși odată cu ceilalți Liburni.

Liburni. Supuși între anii a. Chr. 58-49. Între anii a. Chr. 35-34 s-aă răsculat, dar aă fost supuși din nou.

Meliteni. Aă fost supuși la un timp nehotărît înainte de anul a. Chr. 35.

Mentores. Aă fost supuși odată cu ceilalți Liburni.

Meromenni. Supuși la a. Chr. 35-34.

Naresii. Supuși la a. Chr. 35-34.

Olbonenses. Aă fost supuși odată cu ceilalți Liburni.

Ozuae. Aă fost probabil supuși odată cu Dalmațiile.

Palarii. Vezi Pleraei.

Perrhaebi. Aă fost supuși odată cu Macedonenii.

Peucetiae. Aă fost supuși odată cu ceilalți Liburni.

Pharii. Supuși la anul a. Chr. 218.

Pissantini. Supuși la anul a. Chr. 168.

Pleraei. Supuși la anul a. Chr. 134.

Pyraei. Aă fost cel mai tîrziu supuși odată cu Dalmațiile.

Sardiota. Supuși probabil odată cu Dalmațiile.

Sassaei. Aă fost cel mai tîrziu supuși odată cu Dalmațiile.

Siculotae. Supuși probabil odată cu Dalmațiile.

Thunatae. Vezi Dardani.

Tralles. Supuși poate odată cu Dalmațiile.

Veneti. La anul a. Chr. 225 ei sănt independenți și aliați ai Romanilor. La anul a. Chr. 181 Romani stabilesc

o colonie la Aquileia, T. Livius, XL, 26. Trebuie să fi fost supuși în intervalul dintre anii a. Chr. 225-181.

§ 61. Illyri amestecați cu Celții=Iapodes.

Aurupini. Aǔ fost supuși la anul a. Chr. 35-34.

Avendeatae. Aǔ fost supuși la anul a. Chr. 35-34.

Iapodes în general. Iapodii de dincoace (*dincoace și dincolo* din punct de vedere al Romei) de munți aǔ fost supuși la anul a. Chr. 129, dar numai pentru scurtă vreme. Temenici aǔ fost supuși Iapodii, atit cei de dincoace cît și cei de dincolo de munți, la anii a. Chr. 35-34. Probabil aǔ luat și ei parte la cea din urmă răscoală a Dalmatilor și aǔ fost definitiv supuși împreună cu aceștia, p. Chr. 5-9.

Moentini. Aǔ fost supuși la anul a. Chr. 35-34.

Ortoplinci. Aǔ fost supuși odată cu ceilalți Iapodî.

Parentini. Aǔ fost supuși odată cu ceilalți Iapodî.

Poseni. Aǔ fost supuși la anul a. Chr. 35-34.

§ 62. Illyri amestecați cu Epiroți.

Brygi. Supuși odată cu Macedonenii.

Bylliones. Supuși odată cu Macedonenii.

Deuriopes. Supuși odată cu Macedonenii.

Dyestae. Supuși odată cu Macedonenii.

Elimiotae. Supuși odată cu Macedonenii.

Enchelees. Supuși la anul a. Chr. 168.

Eordi. Supuși odată cu Macedonenii.

Eratyri. Supuși odată cu Macedonenii.

Lyncestae. Supuși odată cu Macedonenii.

Parthini. Supuși la anul a. Chr. 168. S-aǔ răsculat, dar aǔ fost din noǔ supuși a. Chr. 39.

Taulantii. Supuși la anul a. Chr. 35-34.

§ 63. Munteni din Alpi.

Muntenii din Alpi, a căror supunere este atestată prin două inscripții, una din anul a. Chr. 9-8 și alta din anul a. Chr. 7-6, aǔ fost aproximativ supuși atunci cind aǔ fost supuși Salassii și Muntenii despre care vorbește Appianos (vezi N A 31), și despre care nu putem spune cu siguranță că locuiau într-adevăr în Alpi și nu cumva în munții Illyriei. Salassii însă și Muntenii din Appianos aǔ fost supuși la anii a. Chr. 35-34.

Acești Munteni din Alpi (printre care, pentru a nu se strica unitatea faptului istoric, s-a păstrat și un popor care nu

trăia în Alpi, ci în munți Cévennes) sănt : Acitavones, Adanates, Ambisontes, Belaci, Brigiani, Brixenetes, Brodiontii, Caenaunes, Catenates, Caturiges, Ecdinii, Edenates, Egui, Esubiani, Focunates, Gallitae, Iemerii, Isarci, Medulli, Nantuates, Nemaloni, Nematuri, Nerusi, Oratelli, Quadiates, Sallassi, Savincates, Seduni, Segovii, Segusini, Sogontii, Suetri, Tebavii, Triullatti, Trumplini, Turi, Uberi, Ucenni, Varagri, Veaminii, Velauni, Venisami, Venostes, Vergunni, Vesubiani.

§ 64. Munteni.

Acești Munteni, despre care nu știm dacă erau din Alpi (macarcă foarte probabil din Alpi erau) ori din munții Illyriei, au fost supuși la anii a. Chr. 35-34. Ei sănt : Bathiatae, Cinambri, Hippasini, Interphrurini, Oxyaei, Pertheenatae, Pyrissaei.

§ 65. Norici.

Popoarele norice au fost supuse la anul a. Chr. 16. Aceste popoare sănt : Alauni, Ambidravi, Ambilici, Norici, Sevaces.

§ 66. Pannoni.

Amantini. Au fost supuși odată cu ceilalți Pannoni, în special cu Breuci.

Andizetii. Au fost supuși odată cu ceilalți Pannoni, în special cu Breuci.

Arivates. Au fost supuși odată cu ceilalți Pannoni.

Azali. Au fost supuși odată cu ceilalți Pannoni.

Belgites. Au fost supuși odată cu ceilalți Pannoni.

Breuci. Au fost supuși la anii p. Chr. 5-7.

Catari. Au fost supuși odată cu ceilalți Pannoni.

Cavii. Au fost supuși probabil odată cu Dalmatiile în timpul războiului celui depe urmă al acestora cu Romanii.

Colapiani. Au fost supuși odată cu ceilalți Pannoni.

Coletiani. Au fost supuși odată cu ceilalți Pannoni.

Cornacates. Au fost supuși odată cu ceilalți Pannoni.

Cytni. Au fost supuși odată cu ceilalți Pannoni.

Daesitiatae. Au fost supuși la anii p. Chr. 8-9.

Ditiones. Au fost supuși probabil odată cu Dalmatiile în timpul războiului celui depe urmă al acestora cu Romanii.

Hercuniatae. Au fost supuși odată cu ceilalți Pannoni, în special cu Breuci.

Iassii. Au fost supuși odată cu ceilalți Pannoni.

Latobici. Au fost supuși odată cu ceilalți Pannoni.

Mazaei. Aă fost supuși la anii p. Chr. 5-7.

Oseriati. Aă fost supuși odată cu ceilalți Pannoni.

Pannonii în general. Aă fost supuși întii Segestaniî la anii a. Chr. 35-34. De aici încolo, după neîncetate răscoale (anii a. Chr. 34, 16, 14, 13, 12, 11), și după scula-rea cu războiu contra Romei a necontentit nouă neamuri (cei din urmă Mazaei, Breuci și Daesitiati, anii p. Chr. 5-9), Pannonii au fost supuși cu toții și definitiv.

Partini. Aă fost supuși probabil odată cu Dalmați.

Pirustae. S-aă supus de bună voie Romanilor la anul a. Chr. 168, T. Livius, XLV, 26. Dar numai cu numele, căci la anul a. Chr. 54 nu ascultaă de Romani și făceau incursiuni în teritoriile Illyrilor care pe vremea aceia erau într-adevăr supuși Romei, Caesar de bello gallico, V, 1. Temeinic aă fost probabil supuși odată cu vecinii lor Taulantii.

Scirtones. Au fost supuși probabil odată cu vecinii lor Pirustae și Docleatae.

Segestani. Aă fost supuși la anii a. Chr. 35-34.

Serrapilli. Aă fost supuși odată cu ceilalți Pannoni.

Serretes. Aă fost supuși odată cu ceilalți Pannoni.

§ 67. Raeti.

Popoarele raete au fost supuse între anii a. Chr. 16 (cind aă fost supuși Camunii) și 15. Aceste popoare sînt: Brixantae, Camunni, Cosuanetes, Lepontii, Rucinates, Rungusci, Suanetes.

§ 68. Sarmați.

Cîți dintre dînsjii erau stabiliți în Moesia Inferior au fost supuși odată cu Moesiî și cu Getii. Erau mai multe neamuri: Sarmați regești, Iazyges, Aorsi (în Moesia Inferior), Areatae ori Arraei (în Moesia Inferior).

§ 69. Scythî.

Coralli. Aă fost supuși odată cu Moesiî și cu Getii.

Scythae în general. Cîți din ei erau stabiliți în Scythia Minor aă fost supuși odată cu Getii.

§ 70. Thraci.

Agrianes. Aă fost supuși odată cu Macedonenii.

Apsinthii. Aă fost supuși probabil odată cu Odrysii, dacă mai existau pe vremea aceia.

Armenii.

Astae. Aă fost supuși probabil odată cu Odrysii.
Bebryces.

Bessi. Poate (putin probabil) cei mai din spus nordvest dintr-înșii aă fost supuși deja la anii a. Chr. 35-34. La anii a. Chr. 109-106 aă fost învinși de Romani cind aă năvălit, împreună cu Scordisci și cu Triballii, în Grecia până la Delphi. La anii a. Chr. 72-70 M. Lucullus, care a năvălit în țara Moesilor, a năvălit și în acea a Bessilor, pe care i-a învins într-o mare bătălie la muntele Haemus și lăuat orașul Uscudama (=Adrianopol, Iordanis Rom. 221 pag. 28). Eutropius, VI, 10 (8). Pe Bessi învinși de M. Lucullus îi numește T. Livius, argumentul cărtii XCVII, cu un termen mai general Thraci, și de fapt trebuie să fi luat parte la acele lupte cu Romanii și alți Thraci alături cu Bessii, dar nu știm care. La anul a. Chr. 42 Romanii năvălesc în țara lor și-i dovedesc în luptă, dar nu-i supun încă. La anul a. Chr. 29 Romanii li prădă țara și li răsluesc o bucată din ea, pe care o daă Odrysilor, dar nu-i supun încă. Au fost supuși la anul a. Chr. 16, dar numai pentru scurtă vreme și netemeinic, căci la a. Chr. 11 Bessi se răscoală și numai cu mare greutate tot acelaș an au putut fi supuși din nou. Marea răzvrătire a Thracilor din Haemus dela anul p. Chr. 26, despre care vorbește Tacitus, Annales, IV, 46-51, și care numai cu mare greutate a fost domolită —fără ca cu toate acestea toți Thraci care luase parte la dinsa să fi fost supuși— decâtă Poppaeus Sabinus, a fost sigur în mare parte tot opera Bessilor. Complecta supunere a acestui popor a avut loc, foarte probabil, numai cind (la anul p. Chr. 47 după Eusebius Chronicorum II, Migne Patrologia graeca tom XIX pag. 539; pe vremea lui Vespa-sianus, p. Chr. 69-79, după Eutropius VII, 19 [13]; la anul p. Chr. 46 după Cassiodorus Chronica) a înceitat de a mai exista singurul stat autonom thrac care mai era pe atunci în peninsula balcanică, acel al Odrysilor, și s-a înființat provinția romană a Thraciei.

Bisaltae. Aă fost probabil supuși odată cu Macedonenii.

Bistones. Aă fost probabil supuși odată cu Macedonenii.

Bithyni.

Brenae. Au fost probabil supuși odată cu Bessi.

Brygi. Au fost supuși odată cu Macedonenii, dacă vor fi mai existat ne atunci.

Bryxae. Aă fost supușă cel mai tîrziu odată cu Odrysii.

Cabyleti. Aă fost supușă cel mai tîrziu odată cu Odrysii.

Caeni. Aă fost supușă probabil odată cu Odrysii, cu care erau vecini.

Carbilesi. Au fost probabil supușă odată cu Macedonenii.

Cares.

Gelegeri. Aă fost probabil supușă odată cu Moesii.

Cicones. Au fost probabil supușă odată cu Macedonenii.

Coeletae. În războiu cu Romani p. Chr. 21, Tacitus Annales III, 38. Supușă probabil odată cu Bessii.

Corpili. Aă fost probabil supușă odată cu Bessii.

Crestonaei. Au fost supușă odată cu Macedonenii.

Crobyzi. Aă fost supușă odată cu Getii.

Daci. Sub domniea lui Boirebistas (aproximativ a. Chr. 50-a. Chr. 31) Dacogeții, uniți într-un singur regat, ajunse să la mare putere, își supuse dinspre vest pe Boii, pe Taurisci, pe Scordisci, dinspre sud populațiile thrace dintre Dunăre și Balcani și amenințau cu invaziile provinciea romană Macedonia. Caesar cu puțin înainte de a muri planuia o expediție contra lor. După moartea lui (a. Chr. 44), la anii a. Chr. 35-34 Caesar Octavianus planuește și el o expediție contra lor, pe care însă n-o poate duce la capăt. Pecind se pregătia războiul civil dintre Caesar Octavianus și Antonius, ei propun celui dintîi o alianță contra rivalului său. Refuzăți, fiindcă punneau condițiile grele, trec de partea lui Antonius, dar nu pot să vreau ajutor eficace acestuia, fiindcă Boirebistas a fost răsturnat printr-o revoluție și Dacogeții s-au desfăcut în patru state. De aici înainte destinele Dacilor și ale Getilor sunt deosebite. Pe vremea cînd scria Strabon (p. Chr. 5-9) Romani făcuse deja expediții contra Dacilor, ducîndu-și trupele și munițiile de războiu pe Tisa și pe Mureș, și în două rînduri Daci invadase provinciile romane, Pannonia la a. Chr. 10 și Moesia la p. Chr. 5. În aceste lupte fusese Daci atît de slabici, încît numai nădejdea că vor putea Germanii păgubi tare pe Romanii după dezastrul lui Varus și în timpul expediției lui Tiberius contra Germanilor (p. Chr. 9) îi opri la această epocă să se supună Romei. În această stare de semisupunere au persistat Daci până Decebalus a reînființat un stat puternic, nu aşa ca acel al lui Boirebistas, căci numai Daci au con-

tribuit la formarea lui — Geții acum erau supuși Romanilor —, dar puternic în de ajuns pentru a deveni din nou agresiv față cu Romani. În contra lui a purtat întîju războiu Domitianus la ani p. Chr. 85-90, mai mult cu pagubă decât cu succes din partea Romanilor, apoi Traianus în două rînduri, p. Chr. 101-103 și p. Chr. 105-107. În cel dintîu rînd Traian a învins pe Daci, dar nu lă-a supus țara, ci lă-a lăsat-o autonomă, macarcă sub hegemoniea Romei. În al doilea rînd Traian a supus pe Daci și lă-a prefăcut țara în provincie română. C. LXVIII, 6-9, 11-14, vezi asupra cronologiei discuție din C. I. L. III № 550. — Daci de de-a dreapta Dunării au fost supuși odată cu Moesi. — Au rămas însă și Daci independenți, precum acei care au prădat ușele părții din provincia Dacia pe vremea lui Macrinus, p. Chr. 217, C. LXXVIII, 27, apoi Castaboci și Carpi, pentru care vezi § 82, № 5, 6.

Dateni. Au fost supuși probabil odată cu Macedonenii.

Demensii. Au fost supuși odată cu Moesi.

Dentheleti. La anul a. Chr. 29 aliați ai Romanilor. La anul a. Chr. 16 în dușmanie cu dinșii. Probabil au fost supuși odată cu Bessii.

Dersaei. Au fost supuși odată cu Macedonenii.

Digeri. Au fost supuși odată cu Macedonenii.

Dii. Au fost supuși odată cu Macedonenii.

Dobessi. Au fost supuși odată cu Macedonenii.

Doberes. Au fost supuși odată cu Macedonenii.

Dolonci. Au fost supuși probabil odată cu Odrysii.

Droi. Au fost supuși odată cu Macedonenii.

Drugeri. Au fost supuși cel mai tîrziu odată cu Odrysii.

Edoni. Au fost supuși odată cu Macedonenii.

Elethi. Au fost supuși odată cu Macedonenii.

Getae. Dintre Dacogeți ei au fost cei care mai întîu au ajuns la mare putere. Destul de îndrăzneți pentru a rezista chiar lui Alexandru cel mare, a. Chr. 335, ei pe vremea regelui lor Dromychaetes au putut învinge complect pe unul din cei mai distinși diadochi, pe regele Thraciei Lysimachos, a. Chr. 292. Pe timpul regelui Macedoniei Perseus puteau trimite acestuia ajutor de zece miile de călări și zece miile de pedestri. La cea mai mare putere au ajuns cînd sub regele Boirebistas s-au unit cu Daci și au format un singur stat împreună cu aceștia (vezi Daci). După detro-

narea lui Boirebistas, Geții, desfăcuți de Daci și împărțiți în mai multe state (Dacogeții la căderea lui Boirebistas s-au desfăcut în patru state, dintre care se poate admite că două vor fi fost ale Geților; pe vremea când scria Strabon, p. Chr. 5-9, Dacogeții constituiau cinci state; la anul a. Chr. 29 Geții singuri aveau trei state), au decăzut răpede. Mai întâi, aproximativ la doi ani după căderea lui Boirebistas, a. Chr. 29, ei au pierdut domeniul lor din stînga Dunării, pe care l-au ocupat Bastarnii, macarcă au continuat de a trăi pe el încă în mare număr (La anul p. Chr. 9 Români au strămutat de pe Dunăre în Thracia cincizeci de mii de Geți); apoi statele lor din dreapta Dunării, în mare parte din cauza dușmaniei dintre ele, au căzut la anul a. Chr. 29 în stăpînirea Romanilor, afară de unul, cel mai dinspre vest, care a rămas autonom, dar supt hegemonie română, și a persistat în această autonomie probabil până la constituirea Moesiei în provincie romană. Geții din stînga Dunării, care locuiau alături cu Bastarnii dela Olt spre răsărit până pela Siret, au fost supuși cam depe la anii p. Chr. 9-57.

Graaei. Au fost supuși odată cu ceilalți Paeoni.

Hypsalti. Au fost supuși cel mai tîrziu odată cu Odrysi.

Laeaei. Au fost supuși odată cu ceilalți Paeoni.

Lapithae. Macarcă nu aşa de mythici, cum se spune de obiceiu, nu mai existau pe vremea Romanilor.

Lydi.

Maedi. La anul a. Chr. 156 năvălesc în Macedonia. La a. Chr. 155 în războiu cu Români. Au fost probabil supuși odată cu vecinii lor Bessi.

Maedobithyni.

Mariandyni.

Merdi. Au fost supuși la anul a. Chr. 29.

Moesi. Români i-au atacat întîiasă dată la anii a. Chr. 72-70, când au pătruns până la orașele grecești Odessos (Varna), Dionysopolis (Balciic), Callatis (Mangalia), Istros (Caranasuf). Atacul a avut loc, deci, dinspre partea răsăriteană a teritoriului Moesilor. La anul a. Chr. 59 erau aliații Romanilor, proconsulul Macedoniei Antonius îi atacă în acest an totuș, li devastează țara și pătrunde până la orașul grecesc Istros, dar este aici bătut și fugărit de Bas-

tarni, care venise Moesilor în ajutor. La anii a. Chr. 35-34 în legături de alianță cu Romanii, cărora le procură vase în războiul contra Pannonilor. Aŭ fost supuși de Romanii la anul a. Chr. 29. Expedițiea contra lor de astă dată a avut loc prin părțile despre apus ale teritoriului Moesilor.

Mygdones. Aŭ fost supuși odată cu Macedonenii.

Nipsaei. Au fost supuși probabil odată cu Odrysii.

Odomanti. Au fost supuși odată cu Macedonenii.

Odrysae. Intră în raporturi amicale cu Romanii la anul a. Chr. 168. Se supun de bună voie la anul a. Chr. 29 și continuă de aici înainte de a forma un stat autonom supt hegemoniea Romei pânăce s-a înființat provinciea romană Thracia (la anul p. Chr. 47 după Eusebius Chronicorum II, Migne Patrologia graeca tom XIX pag. 539: „Thracia huc usque regnata in provinciam redigitur”; pe vremea lui Vespasianus, p. Chr. 69-79, după Eutropius VII, 19 [13]; la anul p. Chr. 46 după Cassiodorus Chronica). Regele thrac Rhymetalces, care a dat la anul p. Chr. 5 ajutor Romanilor contra Breucilor și a dovedit pe Breuci, era un rege al Odrysilor. Tot Odrysă sînt și Thraci despre care vorbește Tacitus, Annales, II, 64-67 supt anul p. Chr. 19, unde este vorba de cearta între regii celor două fracțiuni ale statului Odrysilor, și unde Odrysii sînt descriși ca într-adevăr niște clienți ai Romei. La anul p. Chr. 21 Odrysă, contra voinții regilor lor, se răscoală, alături de Coeleti și de alte neamuri thrace, dar sînt învinși lesne. Tacitus, Annales, III, 38. Cu începere dela anul a. Chr. 29 aŭ fost în necontentă dușmănie cu Bessii.

Paeones. Aŭ fost supuși odată cu Macedonenii.

Paeoplae. Au fost supuși odată cu ceilalți Paeoni.

Paeti. Aŭ fost probabil supuși odată cu Macedonenii, dacă vor fi mai existat pe vremea aceia.

Panaei. Au fost supuși odată cu Macedonenii.

Pelagones. Au fost supuși odată cu Macedonenii.

Phryges.

Piarenii. Au fost supuși odată cu Moesi.

Pieres. Aŭ fost supuși odată cu Macedonenii.

Priantae. Aŭ fost cel mai tîrziu supuși odată cu Odrysă.

Pyrogeri. Aŭ fost cel mai tîrziu supuși odată cu Odrysă.

Sapaei. Aŭ fost supuși sigur odată cu Corpili, cu care

Sardi (Serdi). Aă fost supușă la anul a. Chr. 29.

Satrae. Aă fost supușă odată cu Bessiă.

Scyrmidae. Aă fost supușă probabil odată cu Odrysii, dacă vor fi mai existat pe vremea aceia.

Sialetae. Aă fost supușă la anul a. Chr. 11.

Sinti. Aă fost supușă odată cu Macedonenii.

Siropaeones. Aă fost supușă odată cu ceilalți Paeoni.

Sithones. Aă fost supușă odată cu Edonii.

Thyni. Ceii din Europa aă fost supușă cel mai tîrziu odată cu Odrysii.

Tilataei. Aă fost supușă probabil odată cu Bessiă.

Timachi. Aă fost probabil supușă odată cu Moesii.

Trausi. Supușă odată cu Macedonenii.

Treres. Aă fost supușă probabil odată cu Bessiă.

Triballi. Cîță mai rămăsese din ei aă fost supușă probabil odată cu Moesii. Mai înainte vreme fusese învinși de Romani la anii a. Chr. 109-106, cînd împreună cu Scordisci și cu Bessiă năvălise în Grecia.

Tyregetae.

§ 71. Vindelică.

Popoarele vindelice aă fost supuse între anii a. Chr. 16 (cînd aă fost supușă Vennonetii) și 15. Aceste popoare sunt: Benlauni, Brigantii, Calucones, Leuni, Licates, Rucinates, Vennonetes.

§ 72. Origine necunoscută.

Arpii.

Carni. Supușă la o epocă nehotărîtă înainte de anul a. Chr. 35. Readușă la supunere a. Chr. 35-34.

Clariae. Aă fost supușă odată cu Moesii ori cu Getii.

Gaudae. Aă fost supușă odată cu Moesii ori cu Getii.

Macedones. Aă fost supușă la anul a. Chr. 168. În provincie Macedonia a fost redusă la anul a. Chr. 146.

Magnetes. Aă fost supușă odată cu Macedonenii.

Maliees. Aă fost supușă odată cu Macedonenii.

Moriseni. Aă fost probabil supușă odată cu Getii.

Obulensi. Aă fost supușă odată cu Getii.

Oitensi. Aă fost supușă odată cu Getii.

Orphei. Aă fost probabil supușă odată cu Getii.

Troglodytae. Aă fost supușă odată cu Getii.

Urgi.

§ 73. În complexul de provincii romane numit Illyricum (Raetia, Noricum, Pannonia Superior, Pannonia Inferior, Dalmatia, Moesia Superior, Dacia) și în peninsula balcanică până la granițile Greciei propriu zise (Moesia Inferior, Thracia, Epirus, Macedonia, Thessalia) se întindeau dela apus spre răsărit cinci pături de popoare: Munteni, Illyri, Epiroți, Pannoni și Thraci. Naționalitatea Illyrilor, Epiroților, Pannonilor și Thracilor era una bine ţărmurită, unitară. Naționalitatea Muntenilor era complexă. Judecind după popoarele învecinate, unia vor fi fost Celți, alții Illyri, alții Pannoni, dar trebuie să fi fost printre dinșii și neamuri de alt soi, unele chiar neindogermane. Intrucât însă lămurirea din acest punct de vedere este imposibilă, iar faptul că trăiau în aceleaș condiții climaterice și probabil sociale li dădea la toate oarecare asamănări de trai și chiar de constituție fizică, este îndreptățită așezarea lor într-un grup. În imediat contact cu Muntenii erau Raetii, Vindelicii, Noricii și Carnii. Numele de Raet și de Vindelic nu însemnează din punct de vedere etnic nimic, căci asupra naționalității Raetilor și Vindelicilor suntem tot așa de puțin informați ca și asupra naționalității Muntenilor. În aparență numai numele Raet și Vindelic capătă o unitate mai mare, pentru că aparțin la doă provincii romane, și este totodata posibil ca și din punct de vedere etnic popoarele rete și cele vindelice să fi prezentat un caracter unitar oarecare. Noricii erau probabil, cel puțin în majoritate, Celți. Carnii nu știm cărei naționalități aparțineau și î-am separat de Munteni numai pentru că ocupau, relativ vorbind, un teritoriu care nu era muntos. Printre Illyri și Pannoni se găsiau popoare celte: Arabisci, Boii, Scordisci, Varciani. Erau chiar Illyri amestecați cu Celți, așa că din acest amestec rezultase o naționalitate deosebită: Iapodii. Erau apoii Illyri amestecați cu Epiroți. Printre Thraci se găsiau popoare scythe, sarmate, celte (Britolagae), și probabil germane (Bastarnae). Erau apoii Thraci amestecați cu Epiroți: Pelagonii. În imediat contact cu Thracii erau în sfîrșit Macedonii, Magnetii și Malieii, cărora nu li putem hotărî o naționalitate. Judecind după neamurile încunjurătoare, Macedonii trebuie să fi fost Thraci, și anume acei Thraci care, la oarecare depărtare de granițile Grecilor, s-au grecizat mai degrabă și apoi prin influență lor politică au lăvit foarte adinc și foarte

departe grecizarea la popoarele thrace, epirote și illyro-epirote deprin prejur.

§ 74. Cele cinci pînze de popoare principale, Muntenii, Illyrii, Epirotii, Pannonii și Thracii, se întind dela apus spre răsărit în dimensiî tot mai largi. Cu cît adecă vin mai spre răsărit aceste pînze, cu atît mai largi sînt. Ceî mai strîmtorați erau Muntenii, pe mai larg spațiu se lățiau Illyrii și Epirotii, pe mai larg spațiu încă se lățiau Pannonii, pe cel mai larg din toate erau așezatî Thraciî. Acești din urmă erau lățî și dincolo de strîmtorile care despart Europa de Asia și se întindeau peste o mare parte din Asia Mică până în Armenia. Dacă din această înpregjurare se poate trage vreo concluzie asupra chipului cum s-au așezat aceste popoare, apoî acea concluzie nu poate fi alta decît că dintre cele cinci serii de popoare s-au așezat mai întîi pe locurile, unde se găsiau, Muntenii, apoî Illyrii și Epirotii, apoî Pannonii, și tocmai la urmă Thraciî. O apăsare dinspre răsărit treptată, din partea Illyrilor asupra Muntenilor, din partea Pannonilor asupra Illyrilor, și din partea Thracilor asupra Pannonilor, Illyrilor și Epirotilor, a înghesuit popoarele tot mai mult, cu cît erau mai de multă vreme așezate. Ceî mai vechi veniți au trebuit să fie Muntenii și apoî treptat după dînșii aî venit Illyrii și Epirotii, Pannonii, Thracii. Despre ceî mai de mult așezatî, Muntenii, nu se poate conchide că vor fi venit toți dinspre răsărit. Despre ceilalți însă se poate susținea acest lucru, intru atîta firește, intru cît o concluzie de inducție poate să aibă în general valoare. Mărturie istorică, bazată pe propria observare, nu există.

§ 75. Aceste diferite popoare aû fost supuse de Români începînd dela vestul și dela sudvestul peninsulei balcanice. Incepîntrul l-aû făcut cu Illyrii și cu unia din Epiroti și Pannoni, și anume la anul a. Chr. 229 aû luat în stăpînire insula Issa (Lissa) și posesiunile acestei insule pe continent, adecă teritoriul depe lîngă actualele localități Traù și Stobreč (pușin la sud de Spalato), la a. Chr. 229 și apoî din nou la a. Chr. 218 și 168 aû supus pe Atintani, la a. Chr. 218 aû supus insula Pharos (Lesina), pe Istri și pe Ardiaei, la a. Chr. 181 pe Veneți, la a. Chr. 168 pe Calicoini, Daorsi, Dassareti, Labeati, Pissantini, Enchelei, Parthini, Pirusti, dar aceste cuceriri asupra neamurilor illyre

aă fost numai provizori, fără temei făcute, și neglijate, pentru că Roma era încercată în războeile cu Hannibal și cu Macedonienii. La anul a. Chr. 168 a fost însă supusă Macedonia și prin această singură lovitură aă căzut în stăpînirea definitivă a Romei, pe lângă popoarele Macedoniei propriu zise, toți Epiroții, toți Illyrii amestecați cu Epiroții (afară de Taulantii, care aă fost supuși a. Chr. 35-34), și toți Thracii dinspre coastele mării egee dela Struma spre răsărit până la Marița. Atunci, dar nu chiar dela anul a. Chr. 168, ci dela anul a. Chr. 156, și-aă îndreptat Romanii atenția cu temei asupra Illyrilor și aă căutat să-și întărească stăpînirea asupra lor. La a. Chr. 155 anume aă subjugat pe Dalmati, la a. Chr. 134 pe Pleraei și din nou pe Ardiaei, la a. Chr. 129 pe Iapodi și de dincoace de munți, la a. Chr. 58-49 pe Liburni, și probabil în acest interval de timp și-aă întărit autoritatea asupra neamurilor cucerite mai înainte. Dar tot provizorie și superficială a rămas autoritatea romană până la timpul triumvirului Caesar Octavianus. Acest personaj anume, întii ca triumvir, apoi ca imperator Augustus, atât în persoană cât și prin legați de aă săi, între alii prin viitorul împărat Tiberius și prin celebrul nepot de frate al lui Tiberius, Germanicus, cu începere dela anul a. Chr. 35 până la anul p. Chr. 9, a avut meritul (dacă se poate chema aceasta un merit) să subjuge definitiv arbitrarului și jafulu, Romei pe Illyrii și odată cu Illyrii pe Illyrii amestecați cu Celtii (Iapodi), pe Pannoni, pe Munteni, pe Raeti, pe Vindelicii, pe Noricii, pe Carni și pe Celții care trăiau în vecinătate cu Illyrii și cu Pannonii. Organizarea în provincii e începută încă în anul a. Chr. 59, cind *Illyria* se dă ca provincie alături cu Gallia cisalpină lui Caesar. La anul a. Chr. 42 *Illyria* avea un guvernator a parte. La a. Chr. 40 apare provincia illyră sub numele de Dalmatia, sub care nume a persistat până la sfîrșitul lumii romane. La a. Chr. 40 Dalmatia facea parte din domeniul triumvirului Caesar Octavianus, și atât de mult se socotia dominația romană asigurată în această provincie *), încît la

*) Si într-adevăr stăpînirea și cultura romană aă pătruns răpede și adînc în ea (Compară § 111). Cind Octavianus a invins pe Sextus Pompeius a. Chr. 36, răsunetul acestei victorii a ajuns până sus pe valea Narentei, unde, la Tasovčići Crkvine, doi Romani, frații Papii, aă pus o inscripție în onoarea triumvirului,

a. Chr. 27 a fost pusă, alături cu provinciile liniștite și sigure Africa, Numidia, Asia, Grecia cu Epirul, Macedonia, Sicilia, Creta cu Libya cyrenaică, Bithynia cu Pontul, Sardinia, Hispania Baetica, supt administrarea senatului. Dar în urma răscoalei din anul a. Chr. 16 Dalmatia apare la a. Chr. 11 ca provincie pusă supt paza împăratului. La a. Chr. 27 Pannonia nu se găsește în lista provinciilor romane. La a. Chr. 7 Breuciî erau încă autonomi sub hegemoniea romană, dar în acelaș an deja sănt supuși complect, și fiindcă ei fusese sufletul războiului purtat de Pannonii contra Romanilor, alături cu dînșii aŭ fost sigur tot atunci cu desăvîrsire domolite și populațiile celelalte din viitoarele provincii Pannonia Superior și Pannonia Inferior. La anul p. Chr. 5 apare Pannonia ca provincie supt acelaș guvernator cu Dalmatia. Raetia și Noricum aŭ fost probabil constituite în provincii atunci cînd popoarele din ele aŭ fost supuse, a. Chr. 15 Raetia, a. Chr. 16 Noricum (macarcă această din urmă țară nu ca *provincia*, ci ca *regnum* până la M. Aurelius, cînd a primit întîiasă dată organizare provincială. C. I. L. III pag. 588). În sfîrșit la a. Chr. 32 apare deja *Illyricum* ca nume complex pentru toate popoarele cîte erau supuse pe vremea aceia puterii romane dela munții Raetiei dinspre apus până la granițile Macedoniei.

§ 76. Ceî mai din urmă, dintre cele cinci pături de popoare, aŭ fost supuși Thracii. Este adevărat că uniia din ei aŭ intrat în dominațiea romană odată cu Macedonenii (a. Chr. 168). Pe alții i-aŭ atacat Romanii încă din anii a. Chr. 72-70 (Moesii, Bessii), 42 (Bessii). Uniia dintre Bessi, ceî mai dinspre nordvest, aŭ fost poate supuși încă la anii a. Chr. 35-34. Dar cu hotărîre n-aŭ păsit Romanii la contropirea grosului popoarelor thrace decît cu începere dela anul a. Chr. 29, cînd aŭ cucerit dintr-o dată pe Triballi, pe Moesi, pe Geti, pe Serdi, pe Merdi, aŭ luat supt hegemoniea lor statul Odrysilor, și aŭ devastat țara Thracilor celorlalți. De aici înainte, după repetate răzvrătiri din partea Bessilor și a altor neamuri thrace aliate cu dînșii, de pildă a Sialetilor și Denteletilor, subjugarea a devenit tot mai complectă până la stîngerea ultimului regat autonom thrac, acel al Odrysilor, anul p. Chr. 47 sau 46, ori timpul lui Vespasianus p. Chr. 69-79. Odată cu cucerirea Thracilor a avut loc acea a Dardanilor, a poporului illvr care, si din

punct de videre ethnic și geografic, era cel mai îndepărtat de grosul națiunii illyre (a. Chr. 29), și acea a Bastarnilor, a Sarmatilor și Scythilor și a popoarelor de origine obscură Obulensii și Oitensii, care cu toții trăiau alături cu Getii în Scythia Minor (a. Chr. 29). Doă provincii romane s-au înființat în urma acestor cuceriri, Moesia (desfăcută mai târziu în Moesia Superior și Moesia Inferior) și Thracia. La anul a. Chr. 27 Moesia nu se găsește în lista provinciilor romane, la anul p. Chr. 5 provincia Moesia există, această provincie a trebuit, deci, să fie constituită în intervalul dintre a. Chr. 27 și p. Chr. 5. Provincia Thracia a fost constituită la p. Chr. 47 sau 46, ori sub Vespasianus p. Chr. 69-79.

§ 77. La p. Chr. 9 Romanii fac expediții de-a stînga Dunării din fața Moesiei, în țara ocupată de Bastarni și de Geti, și de aici înainte până la anul p. Chr. 57 eî pun stăpinire pe teritoriul riveran dela Olt până la Nistru și-și supun pe Bastarnii, pe Getii și pe Celții (Britolagae) căi locuiau pe acel teritoriu.

Din altă parte, dela gura Tisei în sus, pe Tisa și pe Mureș, Romanii au început înainte de anul p. Chr. 5 să năvălească în țara Dacilor. Pela p. Chr. 9 Daci slăbiți erau chiar gata de a se supune. O stagnare însă a avut loc în avîntul roman de cucerire până la anii p. Chr. 85-90, cînd s-a încercat Domitianus să-i supună, dar n-a putut. I-a supus însă Traianus și lî-a prefăcut țara în provincie, p. Chr. 107. Aceasta a fost ultima cucerire română temeinică, căci cuceririle lui Traianus și ale unora din succesorii lui prin Assyria, Mesopotamia și Arabia au fost lipsite de stabilitate.

§ 78. Cînd au luat în stăpinire Romanii neamurile din peninsula balcanică, mare parte din ele erau complect grecizate. Macedonia propriu zisă, Thessalia, toți Epiroții, toți Illyrii amestecați cu Epiroți, toți Thracii dinspre marea egee până la Marița, pentru Strabon erau „Grecie“, „țară grecească“. Această grecizare fusese opera și a orașelor grecești de pe coaste, dar și mai ales a influenții macedoneene. Influența macedoneană se întînsese însă cu mult peste marginile „Greciei“ lui Strabon, căci Philippos, tatăl lui Alexandru, fundase în centrul națiunii Bessilor un oraș mare, Philippopolis, al căruia nume Bessii l-a tradus în

limba lor cu Pulpudeva (Iordanis Rom. 283 pag. 37: „Philippus... urbem nominis sui in Thracia, que dicebatur Pulpudeva, Philippopolim reconstruens nominavit“. Numele thrae al acestui oraș s-a păstrat până astăzi, căci Bulgarii numesc orașul Philippopolis *Plovdiv*, Kalužniacki, Zur Geschichte der bulgarischen Benennung der Stadt Philippopol, în Archiv für slavische Philologie, XVI, pag. 594 sqq., C. Jireček, Zum Namen Plovdin oder Plovdiv, ibidem pag. 596 sqq.), și-și făcuse din orașul Calybe-Cabyle (astăzi ori Iambol ori Sliven), la extremitatea de nord a țării Astilor, un loc de exilare pentru rău făcători. Intinderea influenții macedonene peste întreaga de mai tîrziu provincie romană Thracia este chiar numai ea o probă puternică pentru grecizarea acestei provincii. Dar pentru grecizarea provinciei romane Thracia mărturisesc mai ales inscripțiile. Vezî §§ 30-36.

CAPITOLUL V.

§ 79. Pe teritoriul de limbă latină din peninsula balcanică, fixat în capitolul I (Vezî în special §§ 39, 40), și care corespunde în liniile generale cu provinciile Dalmatia, Moesia Superior și Moesia Inferior (coprinzînd și o parte din sudul provinciilor Pannonia Superior și Pannonia Inferior), existau în momentul cînd acel teritoriu a fost cucerit de Romanî următoarele popoare, care aŭ fost romanizate. Înșirarea o fac dela vest spre est.

1. Iapodi. În districtele Fiume, Ogulin-Szluin și Lika-Otočaș ale Croației. Spre est se întindeau dincolo de rîul Una până la rîul Sana.

2. Liburni. Coasta maritimă a Illyriei dela actuala graniță de nord a Dalmației până dincolo de Scardona spre sud.

3. Adriopî. În regiunea localității Medvidje în Bukovița. Ocupau teritoriul pe care-l ocupă actualmente Bukovčaniî între rîurile Zrmanja și Krka.

4. Dindari. La răsărit de Adriopî, la granița Bosniei, la munții Divara.

5. Derrii. Pe lingă actualul oraș Drniș.

6. Ceraunii. La răsărit de Drniș, pe lingă munții Dinară, ori dinspre partea Dalmației, ori mai degrabă dinspre partea Bosniei.

7. Comhaoi. Doata în anponiera da orașul Zara

8. Dalmatii. De o parte și de alta a munților Dinara, pela actualele localități Salona, Tepliu, Muć, Jupaniat. Spre sud se întindea până pela cursul de jos al râului Cetina.

9. Siculotii. Intre orașul Trau și râul Cetina.

10. Ardiaei. În fața insulei Lesina, dela malul drept al Narentei spre nord până la Cetina. Dintruntii pe coasta mării, mai tîrziu, după ce a fost supuși de Romanii, în interiorul continentului.

11. Autariei. La răsărit de Ardiaei și la vest de Dardanii.

12. Pleraei. În fața insulei Curzola. La sud ajungeau până aproape de Risano.

13. Docleati. În regiunea orașului Podgorița din Montenegro.

14. Labeati. În nordul Albaniei pela Šcodra și în sudul Montenegrului pela actuala cetate Medun.

15. Daorsi. La râul Narenta, îndărâtul Ardiaelilor și Pleraeilor.

16. Naresii. La râul Narenta, la răsărit de Ardiaei.

17. Meromenni. În interiorul provinciei Dalmatia, mai sus de Daorsi.

18. Dardanii. În provincia Kosovo din vechea Turcie europeană (la sud de vechiul regat al Serbiei).

19. Dassareti. La vest de Dardanii. Dassareti, ca și Bessii, se întindeau pe un mare teritoriu în lungiș, dela nord spre sud. În partea lor cea mai nordică ajungeau până printre Ardiaei și Dardanii. În partea lor cea mai sudică atingea lacul Ochrida. Prin partea lor dela miazănoapte cădeau pe teritoriul latin, prin partea lor dela miazăzi aparțineau teritoriului grecesc.

20. Breuci. De o parte și de alta a râului Sava, în regiunea orașelor Mitrovița și Semlin. Ajungeau spre nord până la râul Drava.

21. Mazaei. Oră în răsăritul actualei Dalmației nordice, ori mai departe spre est, între rîurile Sana și Bosna.

22. Ditioni. Probabil la actualul munte Trna Gora din Bosnia.

23. Daesitiati. Vecini cu Dalmației, undeva în Bosnia ori în Herțegovina actuale.

23^a. Partini. În regiunea actualei localități Užice în vestul Serbiei.

24. Cavii. Probabil la nordul actualelui Montenegro.

25. Pirusti. În nordul Albaniei.

26. Scirtoni. La răsărit de Docleati și de Pirusti, lîngă Macedonia, probabil la muntele Sar.

27. Scordisci. În provinciile austriace Slavonien, Syrmien, și în nordul Serbiei.

28. Triballî. În centrul și în sudul Serbiei și în Bulgaria actuală până la o linie care ar merge dela vestul provinciei bulgărești Rumelia la Dunăre.

29. Moesi. În actuala Bulgaria de dincoace de Balcani, începînd dinspre apus de rîul Gibrița-Țibrița-Ľibrița până spre Dobroglia.

30. Daci. În teritoriul ocupat de Moesi, în partea dinspre Dunăre.

31. Bessi. Prin munți cîță se întind dela sudestul Bosniei pe de a stînga (cum mergă dela nord spre sud) graniții apusene a Serbiei până la sudvestul Bulgariei (teritoriul dela Sofia) inclusiv. Bessi se întindeaău pe un mare teritoriu în lungîș, continuîndu-se dela sudvestul Bulgariei spre sud-est până la munți Ceal-Caraoglan-Carlîc și Bunar. Prin partea lor dela miazănoapte cădeaău pe teritoriul latin, prin partea lor dela miazăzi aparțineau teritoriului grecesc.

32. Maedi. La răsărit de Dardani, cu care erau în imediat contact, la rîul Struma, pe drumul dela Köprülü la muntele Vitoș dela sud de Sofia, și de o parte și de alta a munților din sudvestul Bulgariei, avînd la răsărit de vecinî pe Bessi. Se întindeaău între Dardani la vest și Bessi la răsărit dela poalele munților din nordul provinciei turcești Macedonia și pela răsăritul provinciei turcești Kosovo în sus până prin Serbia sudică. Prin partea lor dela miazănoapte cădeaău pe teritoriul latin, prin partea lor dela miazăzi aparțineau teritoriului grecesc.

33. Dentheleti. Mai spre nord și mai spre vest de Maedi. Uniia erau la nord de munți, alții la sud de munți. Prin partea lor dela miazănoapte cădeaău pe teritoriul latin, prin partea lor dela miazăzi aparțineau teritoriului grecesc.

34. Sardi-Serdi. În regiunea orașului Sofia. Uniă au fost romanizați, alții grecizați.

35. Geti. În Bulgaria de dincoace de Balcani, cam depe la mijlocul ei spre răsărit până în Dobroglia.

36. Crobyzi. În Dobroglia, spre vest de gurile Dunării, în vîrstila dincolo de moare.

37. Corallī. La poalele nordice ale Balcanilor în regiunea dinspre mare a neagră.
38. Scythī. In Dobrogia.
39. Sarmați. In Dobrogia.
40. Bastarnī. In Dobrogia.
41. Obulensi. In Dobrogia la nord de Crobyzī.
42. Oitensi. In Dobrogia la nord de Crobyzī.
43. Autariei fugari. In Dobrogia alături cu Bastarnī.

§ 80. La nord de acest teritoriu de limbă latină al peninsulei balcanice veniau teritoriile excludent latinești ale Moesiei inferior din stînga Dunării, ale Daciei, Pannonei Inferior, Pannonei Superior.

Moesia Inferior cuprindea de a stînga Dunării teritoriul dela Olt spre răsărit până la Nistru, dar mai mult pe cel riveran, dinspre Dunăre și dinspre mare. Pentru detaliu vezi §§ 19-24. Popoarele care locuiau acest teritoriu, începînd dela vest spre est, erau Bastarnī (Dela Olt spre răsărit până pela Siret), Getii (Alături cu Bastarnī, dela Olt spre răsărit până pela Siret) și Britolagii (In sudul Moldovei dela Siret până la Prut și în sudul Basarabiei dela Prut până la gura Dunării). Teritoriul cel mai dinspre răsărit al Moesiei Inferior, acel al orașului Tyra, era grecizat.

Dacia cuprindea Oltenia, Transilvania și o parte din răsăritul Banatului (Cea mai mare parte a Banatului aparținea la Moesia Superior, C. I. L. III, pag. 1019, nota dela inscripțiea 1631). Poporul care locuia această provincie erau Daci.

Pannonia Inferior se mărginea la nord și la răsărit cu Dunărea până la Belgrad, la apus cu o linie care mergea dela orașul Gran până la capătul de nord al lacului Balaton, urma coasta de răsărit a lacului până la jumătatea acestuia și apoi mergea aproape vertical spre sud până trecea Sava la vest de Brod și se continua puțin și la sud de Sava până la latitudinea orașului Doboi. La sud mergea limita dela latitudinea orașului Doboi oblic spre răsărit până dincolo de Șabat, unde atingea Sava la satul Novoselo, și urma apoi cursul Savei până la vîrsătura acestuia rîu în Dunăre. Popoarele care locuiau această provincie erau, începînd dela nord spre sud :

1. Arabisci. In nordest.

3. Tauriscă. În nord.
4. Amantini. Oră în nordvest ori între Sava și Drava.
5. Hercuniati. În vest, la miazăzi de Amantini.
6. Andizetii. În sudvest, la nord de Breuci.
7. Breuci. De o parte și de alta a rîului Sava, în regiunea orașelor Mitrovița și Semlin, ajungeau spre nord până la rîul Drava.
8. Scordisci. În provinciile austriace Slavonien, Syrmien, și în nordul Serbiei.

Pannonia Superior cuprindea aproximativ Ungaria dela sudul Dunării și dela vestul lacului Balaton, Croația până la rîul Kulpa, și Krain. Popoarele care locuiau această provincie erau, începând dela nord spre sud :

1. Cytni. În partea despre nordest.
2. Azali. În partea despre nordvest.
3. Coletiani. În partea mijlocie despre vest.
4. Varciani. În partea despre sudest.
5. Latobici. În partea despre sudvest.
6. Iassii. În nordestul provinciei austriace Croația, între localitățile Varasdin și Daruvar.
7. Oseriată. La sud de Iassii.
8. Segestani. În regiunea dela actualul oraș Sissek din districtul Agram al Croației.
9. Scordisci.

§ 81. Dela momentul cind aceste popoare au fost cucerite—moment variabil, pe care l-am fixat în capitolul precedent §§ 56-77—până la acel la care procesul de romanizare se poate considera ca sfîrșit, populația din teritoriul de limbă latină al peninsulei balcanice și din teritoriile limitrofe (Moesia Inferior de de-a stînga Dunării, Dacia, Pannonia Inferior *) a suferit schimbări prin immigrări de elemente nouă. Si anume două soiuri de immigrări au avut loc: A. Immigrări de neamuri străine. B. Immigrări de persoane care aparțineaau statului roman.

§ 82. A. 1. p. Chr. 19 : Marcomanii care se refugiase pe teritoriul roman împreună cu șefii lor Marobodus și Catualda au fost stabiliți „dinclo de Dunăre între rîurile Ma-

*) Pannonia Superior este trecută cu viderea în toată discuțiea ulterioară, mai întîiu pentru că nu mi-aș mai săjuns puterile, și apoi pentru că din punct de vedere al lucrării de față această provincie nu era importantă.

rus și Cusus". Tacitus Ann. II, 63. Prin Marus Tacit înțelege aceia ce înțelege prin Mariscus Strabo VII, 3, 15, anume Mureșul și Tisa dela vărsătura Mureșului până la Dunăre. Prin Cusus nu se poate înțelege altceva decât localitatea Cusum din Tabula Peutingeriana și Itinerarium Antonini, actualul Peterwardein, C. I. L. III pag. 421. Acei Marcomani, deci, au fost așezați în imediat contact cu partea sudestică a Pannoniei Inferior și se poate presupune o infiltrare reciprocă *).

2. p. Chr. 173: Impăratul M. Aurelius stabilește Germanii în provinciile Dacia, Pannonia, Moesia. C. LXXI, 11.

3. p. Chr. 173: Germanii, între alții Astingii, năvălesc în Dacia. C. LXXI, 11-12. Astingii, adeca Hasdingii, nu sunt alții decât Vandali. Între anii 171 și 175 ei ocupă teritoriul Costobocilor, pe care-i alungă, din părțile dela nord-vestul Tisei, apoi se lătesc spre sud, pe teritoriul dintre

*) Lucrul nu-i sigur. Mai întâi Tacit vorbește de riu Cusus, iar localitatea Cusum nu-i riu și nici vreun riu pelingă din să nu există. Dar se poate întâmpla ca vorbele autorului „inter flumina Marum et Cusum“ să fie greșit puse în loc de „inter flumen Marum et Cusum“. Apoi din vorbele lui Tacit „barbari utrumque comitati, ne quietas provincias immixti turbarent, Danubium ultra inter flumina Marum et Cusum locantur, dato rege Vannio, gentis Quadorum“ să ar părea că Romauii au dat ca rege Marcomanilor refugiați pe Vannius, acest Vannius însă apare la Tacit Ann. XII, 29 (domniea lui Claudio, p. Chr. 41-54) ca rege al Suevor (adecă al Marcomanilor), și anume tocmai ca acel rege care li fusese dat Suevor de Romanii la anul p. Chr. 19 („Per idem tempus Vannius, Suevis a Druso Caesare impositus, pellitur regno“), iar Plinius Naturalis historia IV, 25 într-un pasaj obscur spune că Marus este granița dintre Bastardi și regatul lui Vannius. Ar rezulta deci că locul unde au fost așezați Marcomanii fugari trebuie să căntăt prin apropierea statului Marcomanilor (actualele Boemia și Moravia), și în consecință Mommsen Roemische Geschichte V, 196 îl pune între rîurile March (care ar fi Marus) și Gusen lîngă Linz (care ar fi Cusus). Dar se poate întâmpla ca vorbele lui Tacit „dato rege Vannio“ să nu se raporteze de fel la Marcomanii refugiați, ci la statul Marcomanilor, iar Marus al lui Plinius (care probabil e March) și Marus al lui Tacit să fie două rîuri deosebite. În orice caz e mai probabil ca Marcomani refugiați să fi fost așezați pe teritoriul limitrof dunărean sudic al Iazygilor, care de altfel a și fost incorporat la imperiu (Mommsen Roemische Geschichte, V, 206), decât pe rîpa stîngă a Dunării între rîurile March și Gusen, unde stăpînia direct statul Marcomanilor, iar teritoriul neutru nu există.

munții Transilvaniei și Tisa, până la Mureș. La anii 274-275, cînd Romaniî au părăsit Banatul, Vandaliî au ocupat și Banatul până la Dunăre.⁹ C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, Leipzig, 1923, pag. 1-3.

4. Supt anii p. Chr. 140, 163, 172 se pomenește de Bessi stabiliți la Ulmetum, actualul Pantelimonul de sus în Dobrogea, pe teritoriul Geților. C. I. L. III 14214²⁶, Pârvan Ulmetum II, pag. 38, 17.

5. În inscripțiea funerară a lui Daizis Comozoi, C. I. L. III 14214¹² dela Adam-Clissi, se spune că acest personaj fusese „ucis de Castaboci.” Castaboci erau Daci, după cum se probează prin numele unuî rege al lor, Pieporus, și al unuî nepot al acestuî rege, Natoporus, Tomaschek Die alten Thraker I pag. 108. Numele lor apare, pelîngă forma Castaboci din C. I. L. III 14214¹², ca Costuboci C. LXXI, 12, Cistoboci Pt. III, 8,₅, Coistoboci Pt. III, 5,₂₁, Costobocci Pl. N. H. VI, 7. C. LXXI, 12 îi pune în vecinătatea Daciei. Pt. III, 8,₅ îi pune în nordul Daciei, iar III, 5,₂₁ în Sarmatia europeană (prin mijlocul Galiției în Ptolemaei Tabulae). Pl. N. H. VI, 7 îi consideră Sarmați și-i pune pelîngă rîul Tanais (Don). În sfîrșit C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, Leipzig, 1923, pag. 2 îi pune în teritoriul dela nordvestul Tisei, de unde î-a alungat Vandaliî pela anii 171 ori 172. Ei au năvălit în peninsula balcanică (probabil prin Scythia Minor, după cum arată inscripțiea C. I. L. III 14214¹²), pe vremea războiului lui M. Aurelius cu Marcomaniî (p. Chr. 166-180) și au pătruns prădind până în Grecia (Phocis). Tomaschek Die alten Thraker I pag. 107.

6. În trei inscripții apar ca năvălitori Carpii. În C. I. L. III 14416 Gigen p. Chr. 211-217 împăratul Antoninus (Caracalla) dăruiește cu bani pe T. Aurelius Flavinus, primipilaris, princeps ordinis coloniae Oesci, pentru că s-a purtat vitejește în lupta contra Carpilor. În C. I. L. III 12456 Silistra p. Chr. 270-275 se spune că Aurelian a distrus pe Carpi între Carsium și Sucidava. Carsium e Hîrșova, iar Sucidava trebuie să fi fost prin apropiere de Carsium. Despre victoria lui Aurelian asupra Carpilor, fără să se arăte locul unde s-a dat lupta, vorbește și Flavius Vopiscus, Aurelian, 30. În C. I. L. III 1054 Alba Iulia un C. Valerius

Sarapio face o dedicătie lui Jupiter, pentru că a scăpat din mîna Carpilor („a Carpis liberatus“). Pt. III, 5,²⁴ îi numește Carpiani și-i pune în Sarmatia europeană (pela mijlocul Moldovei și Basarabiei în Ptolemaei Tabulae). Zosimus IV, 34 îi numește Καρποδάκαι. Probabil cu numele lor stă în legătură acel al munților Carpați *) (Καρπάτης ὄρος Pt. III, 5,⁶, ¹⁵, ¹⁸, ²⁰, 7,¹, 8,¹). Trebuie să fi fost un trib dac ori get. Ostilitățile lor au inceput probabil, ca și acele ale Castabocilor, în timpul războiului cu Marcomanii (p. Chr. 166 -180), și năvălirile lor au avut loc poate și în Dacia, după cum ar arăta inscripțiea C. I. L. III 1054 (macarcă C. Valerius Sarapio a putut să fi scăpat din mîinile Carpilor pe alt teritoriu și numai dedicătiea s-o fi făcut la Alba Iulia, locul său de obârșie), dar sigur prin Scythia Minor în peninsula balcanică, după cum atestă inscripțiile C. I. L. III 14416, 12456. În spațiul de timp dela 211-217, cînd se pomenește întîiaș dată de o năvălire a Carpilor pe teritoriul roman, până la 270-275, cînd au fost învinși de Aurelian, au mai invadat Carpii în patru rînduri în peninsula balcanică, odată, împreună cu Goții, în Moesia Inferior, la anul 238, Iulius Capitolinus, Maximus et Balbinus, 16 („Supt acești împărați [Maximus și Balbinus] au avut războiul Carpii contra Moesilor. Tot atunci s-a inceput și războiul cu Scythii [=Goții], și a fost ruinată Histria, ori, cum zice Dexippus, civitas histrica.“), a două oară la anii 244-249 tot în Moesia Inferior (După Zosimus I, 20 „Carpii devastează teritoriul roman depe lîngă Dunăre; împăratul Philippus merge contra lor, îi învinge în două lupte și încheie pace cu dinșii.“) După Iordanis Get. XVI, 91 Carpii erau în număr de trei mii, ca auxiliari ai Goților), a treia oară la anii 251-253, cînd, după Zosimus I, 27, „Carpii împreună cu Goții, cu Borani și cu Urugundi devastează orașele din Europa [=peninsula balcanică],“ a patra oară la anul 253, cînd, după Zosimus I, 31, „Borani, Goții, Carpii și Urugundi, neamuri care trăesc pe lîngă Istru, nu lăsau un loc nedevastat în Italia și în Illyric“. În timpul de după Aurelian se pomenește de Carpi supt anii 292-305 că ar fi fost supuși și

*) După Vasmer, Studien zur albanesischen Wortforschung, pag. 24 numele munților Carpathes trebuie pus în legătură cu cuvîntul albanez *kárpa*, stincă, Fels, Klippe (la Christophorides), și anume cu formă neutră (colectivă) articulată a acestui cuvînt,

așezați pe teritoriul roman de Galerius Caesar (Iordanis Get. XVI, 91: „Galerius Caesar a învins acest neam războinic și l-a supus republicii romane.“ Iordanis Rom. 299: „Neamul Carpilor a fost atunci învins și strămutat pe teritoriul roman.“). Probabil s-a ușurat așezat în Moesia Inferior, după cum probează localitatea *Carporum vicus* Ammianus Marcellinus XXVII, 5, 4. Dar domoliți complect n-a ușurat prin aceasta, căci la anul 381 „Scyri, Carpodaci și Huni năvălesc peste Istru în teritoriul roman, dar sunt bătuți de Theodosius și nevoiuți să treacă Istrul îndărât“ Zosimus IV, 34.

7. Impăratul Probus (anii 276-282), „dupăce a făcut pace cu Persii, s-a întors în Thracia și a așezat pe teritoriul roman o sută de mii de Basterni [din cei de de-a stînga Dunării; vezi Bastarnae § 54], care toți au păstrat credința.“ Flavius Vopiscus, Probus, 18. Același lucru îl povestește Zosimus I, 71 astfel: „Bastarni, neam scyth, i s-a ușurat cu supunere. El i-a primit și i-a așezat prin locuri din Thracia și totdeauna au trăit credincioși legilor romane.“ Prin Thracie Zosimus înțelege și Moesia Inferior. Vezi, de pildă, V, 11 „Scythia e o parte a Thraciei“. (Același concepție despre Thracia o are și Ammianus Marcellinus XXVII, 4, 12. E concepția dela Diocletianus în jos). De fapt Bastarnii au fost așezați în Moesia Inferior, după cum probează localitatea Basternas, care exista în această provincie pe vremea lui Procopius, De aedificiis, IV, 11.

8. Asupra Sarmăților pot da notițele următoare. Anul p. Chr. 107 Aelius Spartianus, Hadrianus, 3: „Hadrianus ca legatus pro praetore în Pannonia Inferior a domolit pe Sarmăți.“—Anul 118 Aelius Spartianus, Hadrianus, 5: „Sarmații se scoală cu războiu.“—Anul 118 Aelius Spartianus, Hadrianus, 6: „Hadrianus vine în Moesia, cind a auzit de mișcarea Sarmăților.“—Anul 177 Iulius Capitolinus, M. Antoninus, 17: „M. Aurelius învinge cu desăvîrsire pe Marcomani, Quadri, Vandali, Sarmăți și scapă Pannoniile de incursiile lor.“—Anul aproximativ 180 Aelius Spartianus, Pescennius Niger, 4: „Sarmați înrolați în oștirea romană pe vremea lui M. Antoninus.“—Anul 235-238 Iulius Capitolinus, Maximini duo, 13: „Maximinus vine la Sirmium și planuiește războiu contra Sarmăților.“—Anul 258 Trebellius Pollio, Tyranni triginta, 9: „Ingenuus, guvernatorul Panonilor, e proclamat împărat de legiuinile din Moesia din

cauză că Sarmații amenințau cu războiu.²—Pela anul 260 Trebellius Pollio, Tyranni triginta, 10: „Regilianus, proclamat împărat de legiunile din Moesia, poartă cu succes războiu contra Sarmaților.”—Anii 270-275 Flavius Vopiscus, Aurelianus, 18: „Aurelian a învins pe Sarmați.”—Anii 276-282 Flavius Vopiscus, Probus, 16: „Probus a învins în Illyric pe Sarmați și lă-a luat prada înapoi.”—Anii 282-283 Flavius Vopiscus, Carus, 9: „Carus învinge pe Sarmați, care amenințau cu invaziile lor nu numai Illyricul, ci și Thraciile și Italia, ucide din ei șeisprezece mii, ăa prinși douăzeci de mii, și în cîteva zile pune în siguranță Pannoniile.”—Anul 322 Zosimus II, 21-22: „Sarmații dela Palus Maeotis trec Dunărea și devastează teritoriul roman. Constantinus I merge contra lor, îi bate. Barbarii trec Dunărea îndărăt, Constantin îi urmărește dincolo de fluviu, îi întîlnește lîngă un deal păuros, îi bate din nou, și regele Sarmaților Rausimodus cade însuș în luptă. Împăratul cu multime de captivi se întoarce acasă. Pe acești captivi î-a așezat prin orașe.”—La anul 332 (Pentru această datare vezi C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten pag. 23) Excerpta Valesiana 31: „Constantinus I poartă războiu cu Goții, contra căror il chemase în ajutor Sarmații.”—La anul 334 (Pentru această datare vezi C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten pag. 25) Excerpta valesiana 32: „Sclavii Sarmaților se scoală contra stăpînilor lor. Sarmații sunt nevoiți să-și părăsească țara, și mai mult de trei sute de miile dintr-înșii, bărbăți, femei și copii, sunt primiți de Constantin și așezați prin Thracia, Scythia Minor și Macedonia.”—Anul 354 Zosimus III, 1: „Sarmații și Quadii devastează Pannonia și Moesia Superior.”—Anul 358 Ammianus Marcellinus XVII, 12-13: „Pecind se află în timpul șernei Constantius Augustus la Sirmium, i se anunță că Sarmații și Quadii fac incursii de pradă în Pannonia și în „Moesia altera“ [Moesia Superior?]. Incursia în Pannonia era făcută din partea Quadiilor și a Sarmaților liberi, a acelora care fusese odată alungați din vechiul lor teritoriu decâtă sclavii lor, care se răsculase contra stăpînilor, îi învinse și-i silise să-și părăsească țara și să se refugieze la Victohali [, „Probabil un neam vandal“ Schönenfeld. Identici cu Hasdingii, adecă cu Vandali, după C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, pag. 12-13]. Incursia în Moesia-

Superior era făcută din partea Sarmaților Limigantes, a acelor Sarmați care fusese odată sclavi, se răsculase contra stăpînilor lor și-i silise să-și părăsească țara. Sarmații liberi locuiau pe vremea acestor evenimente între Tisa și Dunăre, Quadii în regiunea transistriana dinspre Brigetio [Ó-Szöny], Sarmații Limigantes între Tisa și munții Apuseni ai Transilvaniei, precum și în partea de nord a Moesiei Superior, între altele pe teritoriul care fusese odată al Picenilor. Constantius bate întâi pe Quadii și pe Sarmații liberi, care —Quadii și Sarmații liberi— î se supun și recunosc autoritatea romană. Apoi învinge pe Sarmații Limigantes, li devastează țara și-i conștrînge să se supună și ei. Pe Limigantes îi silește să-și părăsească țara, pe care o răpise dela Sarmații liberi, și să se așeze în alte teritorii [nedeterminate care], unde să poată fi mai puțin periculoși. Sarmaților liberi li restituie vechiul lor teritoriu și li dă un rege dintre dinșii. La războiul contra Sarmaților Limigantes Romanii au fost ajutați de Sarmații liberi și de Taifali, astfel că Romanii îi atacau din partea Moesiei Superior, Taifali din partea țării lor [care nu putea fi alta decât Transilvania și Banatul răsăritean], iar Sarmații liberi din partea teritoriului ocupat de dinși după ce fusese alungați de Limigantes.² — Anul 359 Ammianus Marcellinus XIX, 11: “In iarna anului următor, pecind Constantius se găsia iar la Sirmium, Sarmații Limigantes, nemulțamiți cu teritoriul care li se dase de împărat, l-a părăsit și s-a apropiat de limita romană, cu gînd ca s-o treacă și să prade provinciea. Constantius s-a dus în provincia Valeria [jumătatea dinspre nord a Pannoniei Inferior, începînd dela Altinum-Mohacs ; spre vest Valeria, provincie instituită de Galerius, ajungea la inclusiv Brigetio. C. I. L. III pag. 416] și a chemat pe Sarmați de ceastă laltă parte a fluviului, ca să se înțeleagă cu dinși. Sarmații au venit, dar au năvalit fără veste asupra împăratului, care se pregătea să li vorbească. Împăratul a scăpat cu fuga, iar Sarmații au fost învinși și în mare parte uciși de legionari.”³ — Anul 371 Ammianus Marcellinus XXIX, 6 : “Quadii invadă și devastează provinciile Valeria și Pannonia secunda [partea sudică a Pannoniei Inferior, C. I. L. III pag. 416] din cauză că Romanii voiau să clădească castele pe teritoriul lor. La prădările Quadilor se asociază și Sarmații. Cu mare greutate sunt respinși.”⁴ — Anul 374

Zosimus IV, 16: "Sarmații și Quadii devastează Pannonia și Moesia Superior."—Anul 454 Iordanis Get. L, 265: "Sarmații, alungați de Goți din Pannonia, se stabilesc cu voea împăratului Marcianus în regiunea orașului Castramartis (Moesia Inferior)."—Anii 457-474 Iordanis Get. LV, 282: "Sarmații așezați sub Marcianus în peninsula se scoală cu armele contra Romanilor, ocupă și alte teritorii în afara de cele care li se hotărise și cuprind Singidunum. Sunt însă atacați și învinși de Goții din Pannonia, care li răpesc Singidunum."

Dintre aceste știri este îndoioasă acea a lui Zosimus II, 21-22, anul 322, despre Sarmații dela Palus Maeotis. Pe acești Sarmați Excerpta Valesiana 21 îi numește Goți.*). Lupta s-a dat în regiunea Moesiei Inferior, pentru că în urma înțelegerii dela anul 317 dintre Constantin și Licinius Moesia Inferior aparținea stăpînirii lui Licinius (Zosimus II, 20), iar Licinius s-a găsit jignit prin expediția lui Constantin contra Goților dela anul 322, ea una ce fusese făcută într-o provincie de sub stăpînirea lui Licinius (Excerpta Valesiana 21: „Licinius s-a plâns că acest lucru s-a făcut contra pactului încheiat, căci o provincie care-i aparținea lui a fost luată în apărare de altul“). După C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumanien, Leipzig, 1923, pag. 19-21, 23-24, 41, Sarmații dela Palus Maeotis, de care vorbește Zosimos, aș venit în adevăr de acolo și său stabilit în Muntenia, în special în munții județului Buzău, de unde aș fost alungați de Visigoții lui Athanaric, cind său refugiat aceștia, fugind dinaintea Hunilor, în Kaukaland, care n-ar fi alt ceva decât regiunea munților din districtul Buzău.—Grea de interpretat este apoi știrea de supt anul 332 din Excerpta Valesiana 31, după care Constantin a fost chemat în ajutor de Sarmați contra Goților, căci pe vremea aceia teritoriul Goților era despărțit de acel al Sarmaților prin Vandali și deci un conflict între Sarmați și Goți era imposibil. Pentru aceia C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten, pag. 23-24, susține că Sarmații care aș cerut ajutorul lui Constantin nu

*) Zonaras Chronicon XII, 2 spune că erau Sarmați și Goți și că războul cu dinșii a avut loc în Thracia. Pentru Thracia de după Diocletian vezi mai sus 7.

erau cei dintre Tisa și Dunăre, ci Sarmații cei de curind veniți dela Marea de Azov, despre care vorbește Zosimos, și care se așezase în actuala Muntenie. Cu toate acestea însuș Diculescu citează la pag. 25 un loc din Eusebius, după care Sarmații dintre Dunăre și Tisa, tocmai pe vremea aceasta, cînd între teritoriul lor și cel al Goților era interpus teritoriul ocupat de Vandali, și-aு înarmat sclavii ca să se poată apăra contra Goților, ceia ce ar fi și provocat răscoala acestor sclavi contra stăpînilor lor dela anul 334. Locul din Eusebius, care raportează în mod precis evenimentele dela anul 332, despre care este vorba, la Sarmații dintre Dunăre și Tisa, este respins ca neveridic de Diculescu. Să fie oare neveridic? Cunoaștem noi atît de bine granițile dintre Sarmați, Vandali, Goți depe vremurile acelea? Aŭ ocupat, de pildă, Vandali tot Banatul până la Dunăre? Pentru această ocupare prin Vandali a întregului Banat până la Dunăre este o singură mărturie, acea a lui Iordanis, citată de Diculescu la pag. 3, și pe care vezî-o mai jos sub № 9 anii 306-337. Mărturia lui Iordanis cuprinde anachronisme, după propria recunoaștere a lui Diculescu, și este apoi o punere în bloc pe socoteala Vandilor depe vremea lui Constantin a teritoriului ocupat de Gepizi pe vremea sa, a lui Iordanis. Nu cumva de fapt teritoriul ocupat de Vandali pe vremea lui Constantin a corăspuns numai aproximativ celui ocupat de Gepizi pe vremea lui Iordanis? Din Excerpta Valesiana 34 (Acest loc vezî-l mai jos sub 9), precum și din alte izvoare citate de Diculescu pag. 23, se vede că oștirile romane aŭ trecut cu această ocazie Dunărea și aŭ bătut pe Goți „în însuș teritoriul barbar, adecă în regiunea Sarmaților.“ Din faptul că cu opt zile înainte de bătălie Constantin se găsia la Marcianopolis Diculescu conchide pag. 24 că Romanii aŭ trecut Dunărea ori pela Silistra ori pela Turtucaia și că bătălia a avut loc în județul Ialomița. Se poate. Dar nicăi faptul că Constantin a atacat pe Goți în județul Ialomița, nicăi acela că izvoarele numesc acest teritoriu „regiune sarmată“, nu pledează contra presupunerii că Sarmații care aŭ implorat ajutorul Romanilor ar fi fost cei dintre Dunăre și Tisa, pentru că Constantin a atacat pe Goți pe unde i-a venit mai lesne, a făcut, cum se zice, o diversiune, iar dacă un izvor ca Excerpta Valesiana numește teritoriul de de-a stînga

Dunării din fața Moesiei Inferior regiune sarmată, aceasta o face poate din punct de vedere retrospectiv, pentru că regiunea aceia fusese într-adevăr odinioară ocupată de Sarmăți (Vezi *Sarmatae* § 54).

In tot timpul acesta, cuprins de notișele de mai sus, dela anul p. C. 107 până la anii 457-474, Sarmății apar în teritoriul dintre Dunăre și Tisa, ocupat din străvechi timpuri de Sarmății Jazyges (Vezi *Jazyges* § 54), și în acel dintre Tisa și munții apuseni ai Transilvaniei. Necontentit ei tind spre vest către Pannonia Inferior și spre sud către cele două Moesi. Presiunea spre sud a devenit eficace îndată după părăsirea Daciei de Romanii, și pe vremea lui Constantinus I, pela anul 336, ei occupau probabil Banatul, după retragerea de acolo a Vandilor (Vezi sub Goți anii 306-337), și o parte din nordul de de-a dreapta Dunării al Moesiei Superior. Presiunea spre vest, către Pannonia, a putut fi ținută în frîu cu mare greutate până în timpul încă al împăraților Valentinianus I - Valens - Gratianus, anii 364-383, dar după aceea, cînd a avut loc năvala cea mare a Goșilor și haosul din administrarea imperiului rezultat din cauza ei, haos început încă din timpul lui Theodosius I (anii 379-395; vezi Zosimus IV, 25 sqq.), Pannoniile au fost copleșite de Huni, de neamuri germane (mai ales de Goți) și de Sarmăți, iar acești din urmă, înpinși spre sud de Goți, ocupă pela mijlocul secolului V, cu voea (!) și fără voea împăratului, teritoriile din Moesia Superior și Moesia Inferior. Dacă la Sarmății stabiliți în masă, ca invadatori, pe teritoriul roman se adaug cei trei sute de mii așezăți de Constantinus I și numeroși prinși de război, ca cei douăzeci de mii luați de Carus, apoi numărul Sarmăților stabiliți pe teritoriul romanizat al peninsulei balcanice a trebuit să fie foarte mare. Despre așezările lor mărturisesc numele de localități *Sarmates* din Moesia Superior și *Sarmathon* die *Haimimontus* de pe vremea lui Procopius, De aedificiis IV, 4, 11.

9. Asupra Goșilor și altor popoare afară de Slavî dau notișele următoare. Anii p. Chr. 235-238 Iulius Capitolinus, Maximini duo, 1: „Maximinus senior era dintr-un sat al Thraciei vecin cu barbarii, născut din tată și mamă barbari, și anume, după cum se spune, tată-so era Got, iar măsa era Halană. Se mai spune că pe tată-so îl chema Micca, iar pe măsa Hababa” — Anul p. Chr. 238 Iulius Capitolinus, Maximus

et Balbinus, 16: „Supt acești împărați [Maximus și Balbinus] aŭ avut războiu Carpii contra Moesilor. Tot atunci s-a inceput și războiul cu Scythii [=Goții] și a fost ruinată Histria, ori, cum zice Dexippus, civitas histrica.“ — Anii 244-249 Iordanis Get. XVI, 89: „Supt împăratul Philippus Goții aŭ trecut Dunărea și aŭ devastat Moesia și Thraciile.“ — Anii 244-249 Iordanis Get. XVI, 91: „Supt împăratul Philippus trei sute de miil de Goți, la care s-aă asociat cîțiva Taifalî și Astringî, trei miil de Carpi, și Peucini din insula Peuce, aŭ trecut Dunărea și aŭ prădat de a două oară Moesia și aŭ asediat Marcianopolis, pe care oraș însă l-aă părăsit, dupăce aŭ primit bani dela locuitorii lui.“ — Anii 249-251 Iordanis Get. XVIII, 101-103; Zosimus I, 23-24: „Goții trec Dunărea [Zosimus zice greșit Tanais, vezi nota editorului] și pradă Moesia Inferior, pătrund peste Haemus și asediează Philippopolis, pe care-l cuprind și-l devastează. Împăratul Decius în luptele cu dinșii are dintruntișii succese, dar apoi este învins și pierde însuș în luptă la Abrittus [Abbatcalesi în cadrilater]. Trebonianus Gallus, succesorul în domnie al lui Decius, lasă pe Goți să se întoarcă în țara lor cu prada făcută și se învoește să li plătească pe fiecare an o sumă de bani.“ — Anii 251-253 Zosimus I, 25-28: „Scythii [=Goții] și împreună cu ei Borani, Urugundi, Carpi, continuă de a prăda orașele din Europa [=peninsula balcanică], iar Scythii [=Goții] ajung cu prădăciunile până la Ephes, Pessinus [în Galatia] și Cappadocia.“ — Anul 253 Zosimus I, 29-30; Trebellius Pollio, Gallieni duo, 5: „La urcarea pe tron a lui Valerianus prădăciunile Seythilor [=Goți] în peninsula balcanică ajunse la culme. Thraciile erau ocupate, Macedonia devastată, Thessalonicul era asediat și redus la ultima extremitate, Athena îș dregea muri, Peloponnesul întără istmul. Valerian ăa asupra sa afacerile din Asia cu Perși, iar pe cele din Europa le lasă pe sama fi-cioruso Gallienus. Acesta pleacă în Gallia contra Germanilor, iar peninsula balcanică o încredințează șefilor oștirilor dintr-însa.“ — Anul 253 Zosimus I, 31: „Borani, Gotthi, Carpi, Urugundi, neamuri care locuiesc pînă în Dunăre, „nu lasă un loc nedevastat în Italia și în Illyric“. — Anii 253-254 Zosimus I, 31-33: „Borani cu corăbiile luate dela Bosporanî [Grecii dela Bosporus cimmerius] trec în două rînduri mare și pradă coastele grecești ale mării negre din Asia, cu-

prind și pradă pău și orașele Pityus și Trapezus.²—Anii 254-258 Zosimus I, 34-35; Iordanis Get. XX, 107-108: „Goții, îndemnați de cele ce văzuse că au făcut Boraniță, se duc și ei în Asia să prade, dar nu pe calea mării, ci au mers pe deștri pe țarmul mării, lăsând la dreapta orașele Istrus, Tomi, Anchialos; au ajuns la lacul Phileatina delingă Byzant, și cu vasele păscarilor de acolo au trecut Bosporul și au cuprins și prădat orașele Chalcedon, Nicomedia, Nicaea, Cius, Apamea, Prusa.³—Anul 259 Zosimus I, 37; Iordanis Get. XX, 108-109, XXI, 110: „Goții, la întoarcerea lor din invaziea făcută în Asia mică, pradă Thracia, Illyricul și Italia.⁴—Anii 260-268 Zosimus I, 39-40: „Seythii [=Goții] devastează Grecia și cuprind chiar Athena. Gallienus merge contra lor și se întâlnește cu dînșii în Thracia. Are succese în lupta contra lor, dar este nevoie să plece în Italia și lasă sarcina de a sfîrși războiul cu Goții lui Marcianus.⁵ Trebellius Pollio, Gallieni duo, 13: „Intre acestea Scythii [= Goții], plutind pe marea neagră, au intrat în Dunăre și au făcut multe stricăciuni pe pămîntul roman. Dacă a aflat acest lucru, Gallienus a însărcinat pe Cleodamus și pe Atheneus, ambi din Byzant, să restaureze orașele și să le întărească. S-a dat o luptă pelingă marea neagră și au fost învinși barbarii de duci byzantini. Pe de altă parte Goții au fost învinși de Venerianus într-o luptă navală, dar Venerianus a perit în luptă. După aceia Goții au devastat Cyzicul și Asia, apoi Achaia toată, până ce au fost învinși de Athenieni sub conducerea lui Dexippus, care a scris despre aceste timpuri. Respinși de acolo, Goții au cutrieran Epirul, Macedonia, Boeotia. Gallienus în sfîrșit, deșteptat într-un tîrziu de nenorocirile publice, a eșit înaintea unor Goți, care trecea prin Illyric, și a ucis pe cei mai mulți dintr-înșii. Dacă au auzit de acest lucru Scythii, au fost nevoiți să-și strîngă tabăra și să fugă peste muntele Gessax (per Gessacem montem).⁶—Anii 260-268 Orosius VII, 22: „Germanii străbat Alpii, Rhaetia, toată Italia și ajung până la Ravenna. Alamanni cutrieran Gallile și trec și în Italia. Grecia, Macedonia, Pontus, Asia sunt nimicite de năvala Goților, iar Dacia de peste Dunăre o ia Goții pentru totdeauna (Dacia trans Danubium in perpetuum aufertur).⁷—Anii 268-270 Trebellius Pollio, Claudius, 6: „Goții, care scăpase pe vremea cîud și urmăria Marcianus [Vezi mai sus sub anii

260-268], aū sculat toate neamurile lor să prade țara Romanilor. În sfîrșit diversele popoare ale Scythilor [=Goți], Peuci, Grutungi, Austrogoti, Tervingi, Visi, Gipedes, apoi Celtae și Eruli, aū năvălit de dorul prăzii pe teritoriul roman și aū făcut multe devastări... Erau trei sute douăzeci de mii.“ Trebellius Pollio, Claudius, 8: „Goții mai aveau și două mii de corăbi... Claudiuș către Brocchus: ‘Am distrus trei sute douăzeci de mii de Goți și am scufundat două mii de corăbi.’“ Trebellius Pollio, Claudius, 9: „Războiul a fost în Moesia [Inferior], multe lupte s-aū dat la Marcianopolis. Cei mai mulți regi aū fost prinși, femei nobile din diferite neamuri aū fost captivate, provinciile romane s-aū umplut de sclavi scythi și de agricultori scythi. Goții aū devenit coloni dela granița barbară.“ Trebellius Pollio, Claudius, 11: „Cîți Goți scăpase s-aū refugiat în Haemimontus, unde aū suferit de foame și de o molimă... Pe acea vreme aū perit însă două mii de militari romani, din cauză că, pecind erau ocupati să adune prada, aū fost atacați de dușmani și măcelăriți, macarcă dușmanii erau mai puini la număr.“ Zosimus I, 42-43: „Goți, Heruli, Peuci și alți barbari s-aū înbarcat la gura Nistrului pe șese mii de vase în număr de trei sute douăzeci de mii. Aū căutat să ia Tomi și Marcianopolis, dar n-aū putut, aū ajuns până la Propontis, unde aū perdit multe vase și oameni din cauza greutăților plutiriilor, aū căutat să ia Cyzicul, dar n-aū putut, aū trecut Dardanele și aū asediat Cassandria și Thessalonicul, fără să le poată lua, aū pătruns apoi în Macedonia și aū devastat, uniila, mai ales regiunea dela Doberus și Pelagonia, unde s-aū întîlnit cu Claudiuș [la Naissus după Zosimus I, 45] și aū fost învinși, perzind în luptă cincizeci de mii. Alții s-aū răspândit prădind peste Thessalia și Grecia.“ Zosimus I, 45: „Goții și ceilalți barbari, cîți aū scăpat din bătălia dela Naissus, aū vrut să se ducă în Macedonia, dar aū fost respinși de oștirea romană și s-aū îndreptat spre Haemus, dar acolo iar s-aū întîlnit cu oștirea romană și aū fost învinși. Cei care nu debarcase pe continent aū ajuns cu năvile lor până la Rodos și Creta, dar n-aū isprăvit mare lueru și s-aū întors și ei la continent. A dat apoi o molimă peste dinșii. La urmă cîți aū scăpat din lupte și din boală, prin Macedonia și prin Thracia, unia s-aū înrolat în legiunile romane, alții s-aū stabilit pe teritoriul roman ca agricoli“

culturii.²—Anii 270-275 Flavius Vopiscus, Aurelianus, 22 : „[Aurelianus] a plecat contra Palmyrenilor... In drum a dat în Thraciile și în Illyric peste barbari și i-a învins, ba chiar pe ducele Goților Cannaba ori Cannabaudes l-a ucis împreună cu cinci mii de oameni peste Dunăre.“—Anul 275 Zosimus I, 63-64: „Scythii [=Goții și alții barbari] trec prin marea de Azov și marea neagră până la coastele Asiei mici și străbat prădind Asia mică până în Cilicia. Impăratul Tacitus i-a bătut pe uniila de i-a stîns, pe ceilalți i-a lăsat în sara lui Florianus. Acești din urmă au putut scăpa în țara lor.“—Anii 276-282 Flavius Vopiscus, Probus, 18 : „După ce a făcut pace cu Persii, [Probus] s-a întors în Thraciile și a asezat pe teritoriul roman o sută de mii de Basterni, care toți au păstrat credința. Dar în aceiaș vreme a strămutat pe teritoriul roman și din alte neamuri o mulțime, anume Gipedi, Grauthungi și Vanduli. Aceștia însă toți au stricat credința, și, pecind Probus era ocupat cu războiul contra tiranilor, au cutrieran aproape toată împărățiea pe jos și pe apă și au adus mare pagubă gloriei romane. Probus însă în diferite rînduri i-a învins și i-a domolit, așa că numai puțini s-au putut lăuda că s-au întors pela locurile lor și că au scăpat din minile lui.“ Acelaș lucru e povestit de Zosimus I, 71, care însă, în mod gresit, în loc de Gipedi, Grauthungi, Vanduli pune Franci.—Anul 285 Iordanis Get. XXI, 110-112: „Goții cu începere dela Maximianus până în timpul autorului (551) au adus și aduc mari servicii ca feoderati împărăției romane. Fără dînșii cu greu ar fi putut ținea Romaniile piept atitor dușmanii.“—Anii 306-337 Iordanis Get. XXII, 113: „[Vandalii] pe vremea aceia [a lui Constantinus I] trăiau acolo unde sănt astăzi [551] Gepidi, anume la rîurile Marisia [Mureșul și Tisa dela vârsătura Mureșului până la Dunăre], Miliare, Gilpil și Grisia [Crișul], care acest din urmă e mai la nord decât toate celelalte (qui omnes supra dictos excedet). Vandali aveau pe atunci la răsărit pe Goți, la apus pe Marcomani, la miazănoapte pe Hermundoli, și la miazăzi Istrul, care se mai chiamă și Danubius.“—Anii 306-337 (Probabil anii 335-336 după C. C. Diculescu, Die Vandalen und die Goten, pag. 26) Iordanis Get. XXII, 114-115 : „Pecind trăiau Vandali în această regiune, s-a scusat cu războiul contra lor regele Goților Geberich. În lupta care s-a dat la rîul Marisia a căzut regele

Vandalilor Visimar cu mare parte dintre ai lui. Geberich, regele Goților, după ce a învins pe Vandali și li-a prădat țara, s-a întors în propria sa țară, de unde venise. Atunci puținii Vandali care scăpase să-i părăsit patriea și au cerut voci dela împăratul Constantin să se așeze în Pannonia, unde au trăit vreo șeizeci de ani ca supuși ai legilor împărătiei.“ — Anul 322 Excerpta Valesiana 21: „Pecind Constantin era la Thessalonic, Goți, fiindcă hotarele nu erau apărate, au năvălit, au devastat Thracia și Moesia și au început să ducă prăzile. Dar a venit Constantin asupra lor și i-a bătut. Au dat atunci captivii îndărăt și au făcut pace. Licinius s-a plins că acest lucru s-a făcut contra pactului încheiat, căci o provincie care-i aparținea lui a fost luată în apărare de altul.“ Zosimus II, 21-22 vorbește cu nouă detalii despre acest eveniment, dar pune Sarmați în loc de Goți. Vezi locul mai sus sub Sarmați. — Anul 323 Excerpta Valesiana 27: „Majoritatea oștirii lui Licinius în ultima bătălie dintre el și Constantin era formată din Goți.“ — La anul 332 (Pentru această datare vezi C. C. Diculescu, Die Wandaleu und die Goten pag. 23.) Excerpta Valesiana 31: „Constantin poartă războiu cu Goți, contra căror il chemase în ajutor Sarmații. „Constantinus Caesar [fiul lui Constantin] a redus aproape o sută de mii dintr-însii să piară de foame și de frig. Atunci a primit Constantin și ostacic, între alții pe fiul regelui Ariaricus.“ — Excerpta Valesiana 34: „[Constantinus] a distrus neamurile foarte puternice și foarte numeroase ale Goților în însuș teritoriul barbar, adecă în regiunea Sarmaților.“ — Anii 329-332 Zosimus II, 30: „Taifalii în număr de cinci sute de călări fac o incursie de pradă în peninsula balcanică.“ — Pela anul 337 Iordanis Get. XXIII, 116: „După o bucată de vreme a murit regele Goților Geberich [Vezi mai sus sub anii 306-337] și i-a urmat în domnie Hermanaricus, cel mai nobil dintre Amali, care a suspus multe și foarte războinice neamuri dela miazănoapte, și pe care cu drept cuvînt l-a comparat unia cu Alexandru cel mare.“ — Anii 337-340 C. I. L. III 12483 Iglița Dobrogia: „Impărații Constantinus [II], Constantius și Constans au fortificat locul „dela graniță foarte expus la năvălirile Goților barbari.“ — Anul 358 Ammianus Marcellinus XVII, 13, ¹⁹⁻²⁰: „In lupta contra Sarmaților Limigantes Romaniei au fost ajutați de Taifalii.“ Vezi locul pe larg mai

sus sub Sarmați.—Anii 364-378 Iordanis Get. XXV, 131-133: „Visigoții (Vesegothae), fugind dinaintea Hunilor, au cerut dela împăratul Valens pământuri în Thracia sau în Moesia cu condiție ca să-i fie supuși credincioșii, și au mai cerut să li se trimeată predicatori care să-i creștinească. Valens l-a acordat ambele cereri și l-a trimis predicatori arieni, pentru că și el era arian, care î-a creștinat la arianism și pe Visigoți și pe Gepizi. Visigoți au trecut Dunărea și s-au așezat în Dacia ripensis, Moesia și Thracia.”—Anii 364-378 (Timpul domniei lui Valens, cînd a scris Eutropius) Eutropius VIII, 2: „Traian a supus Dacia și a făcut o provincie romană din acele teritorii de peste Dunăre pe care astăzi le ocupă Taiphali, Victohali și Thervingii.”²)—Anii 367-369 Ammianus Marcellinus XXVII, 5, 2-6: „În trei ani consecutivi Valens a mers contra Goților. În primul an a trecut Dunărea pela Daphne [pe malul stîng al Dunării la gura Argeșului după Kiepert Formae orbis antiqui; la satul Spanțov, 10 chilometri spre răsărit de Oltenița, după Tocilescu, Monumente epigrafice, I, 180] și n-a dat peste dușman, care se retrăsese la munte. În al doilea an n-a putut trece Dunărea, din cauză că venise mare și se re-vârsase, ci a trebuit să stele până toamna în castre lîngă Vicus Carporum. Al treilea an a trecut Dunărea pela Noviodunum [Isaccea] și după ce a înaintat mult a atacat pe Creuthungi, care trăesc în regiuni depărtate. I-a eşit apoi înopotriva Athanaricu, judele cel mai puternic de pe vremurile aceleia (iudex potentissimus) [al Thervingilor, vezi mai jos Ammianus XXXI, 3], pe care l-a învins și l-a fugărit.”—Anul 369 Ammianus Marcellinus XXVII, 5, : „Valens a făcut pace cu Athanaric.”—Anul 369 C. I. L. III 6159 și 7494 Hasarlic Dobrogea: „Împăratul Valens, după ce a învins pe Athanaric și pe Goți, a zidit castelul.”—Anul 375 Ammianus Marcellinus XXXI, 2-3: „Hunii, venind din părți îndepărtate ale răsăritului, năvălesc în teritoriul Alanilor, care se întindea spre vest până la Tanais [Don], su-

²) In ce privește pe Victohali, care erau aceiași cu Vandali (Vezi Diculescu, Die Wandale und die Goten in Ungarn und Rumänien, pag. 12-13), Eutropius comite un anachronism, căci Vandali părăsise încă din anul 336 teritoriul din Dacia ocupat de dinsău (Banatul) și se duse în Pannonia (Vezi mai sus la capitol din Tondanis Get. XVIII 114-115).

pun pe Alanii și și-i asociază, apoi năvălesc în țara Goților Greuthungi [Ostrogoți], care se întindea până la Tanais spre răsărit, unde se învecina cu Alanii. Regele Greuthungilor, Ermenrich, după ce a rezistat o bucată de vreme, a pierdut nădejdea și s-a sinucis. Vithimir, ales rege în locul lui, a perit în luptă contra năvălitorilor. I-a urmat în domnie fiul minor Viderich sub tutela lui Alatheus și Saphrax. Aceștia, văzind că nu mai este posibilă rezistență, s-au scos bătrâni cu Greuthungi până în regiunea Danastului [Nistrul], la granița Goților Thervingi [Visigoți]. Athanaricus, judele Thervingilor, își așează armata în castre lîngă Danast, dar nu poate rezista Hunilor, care l-au atacat, și se retrage cu poporul său într-o regiune a Taifalilor dintre Gerasus [Siret] și Dunăre, pe care o întărête cu un val de pămînt *). Cea mai mare parte a poporului părăsește însă pe Athanaric și se hotărăște să treacă Dunărea și să caute adăpost în Thracia. — Anul 376 Ammianus Marcellinus XXXI, 4, 1–8: „Goții [Visigoți], hotărîți să treacă în Thracia, se răspindesc pe malul Dunării și trimet suplici la Valens. În aceeașă vreme [sub presiunea Hunilor] toate neamurile barbare, dela Marcomani și Quadi spre vest până la marea neagră, au năvălit pe țărurile Dunării dinspre țara lor, cu femei și copii. Valens permite Goților să treacă Dunărea și o nemărată mulțime a lor se revărsă peste Thracia.” — Anul 376 Ammianus Marcellinus XXXI, 4, 9–11: „Ducii români din Thracia, Lupicinus și Maximus, exploatează lipsa de alimente a Goților până într-atît, că li vindea căne în schimbul a cănei Got.” — Anul 376 Ammianus Marcellinus XXXI, 4, 12–13: „Vithericus, regele Greuthungilor [Ostrogoți], cere și el voie să se stabilească cu poporul său în Thracia, dar este refuzat. Iar Athanaric însuș cu o parte din Thervingi [Visigoți] nu trece Dunărea, ci se duce în Caucaland, unde se stabilește, după ce alunga de acolo pe Sarmați.” — Anul 376 Ammianus Marcellinus XXXI, 5, 3:

*) După Diculescu, *Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien*, Leipzig, 1923, pag. 40, întărîturile pe care le-a făcut Athanaric contra Hunilor ar fi fost pe linia Focșani-Nămoloasa-Galați, adecă tocmai acolo unde se găsesc și actualele întărîturi românești. Eu cred că întărîturilor lui Athanaric va fi corăspunzînd mai degrabă actualul val de pămînt care se întinde dela Serbești pe Siret până la Tulucești la nordul lacului Brates.

Vox 8 94 Note

“Greuthungiĭ profită de un timp cînd nu era păzită Dunărea de flota romană, și trec fluviul în Thracia fără voea împăratului.”— Anul 376 Ammianus Marcellinus XXXI, 5, 4, 9: “Lîngă Marcianopolis Thervingii, fiindcă nu li s-a dat voe să între în oraș, să-și cumpere cele trebuitoare, s-aș seculat cu armele contra Romanilor. Ducele roman Lupicinus a voit să-i aducă la supunere cu puterea, dar a fost învins și de abia a putut scăpa cu fuga în Marcianopolis.”—Anul 376 Ammianus Marcellinus XXXI, 6: “Goții aceia care cu mult mai înainte vreme fusese primiți și așezăți în regiunea orașului Hadrianopolis, și care până atunci privise indiferenți la cele petrecute, se răscoală și ei, provocați de orașenii acelui oraș, care voise să-i silească cu forța să plece mai răpede la Hellespontus, unde li se dăduse ordin de împărat să se stabilească. Se unesc cu noii năvălitori, care trecuse acum peste Haemus, și cu toții împreună se revarsă, prădînd și arzînd, peste toată Thracia. Cu dînșii s-aș unit și mulți indigeni, care li arătau locurile și ascunzătorile, pe unde se putea găsi ceva de prădat.”— Anul 377 Ammianus Marcellinus XXXI, 7-8: “Valens trimete legiuinile din Armenia, care înping pe Goții peste Haemus spre nord și ocupă trecătorile munților cu gînd ca să constrîngă prin foame pe dușman. La aceste legiuini s-aș adăogit apoi îndată ajutoarele de trupe pe care le-a trimes Gratianus din Panonia și din Gallia. Intre oștirea romană, concentrată lîngă orașul Salices, și între Goții, care erau întărîti într-un lagăr de cără în apropiere, s-a dat o luptă mare, care a rămas nehotărîtă. Valens trimete un nou ajutor cu Saturninus, și acesta, temîndu-se ca nu cumva Goții, aduși la desperare din cauza lipsei de alimente, să reușească să rupă obstațele trecătorilor, cînd atunci ar fi putut năvali în bloc, a găsit de cuvîntă că e mai bine să-i lese să se seurgă fără ordine și răzleți. Pentru aceia a lăsat trecătorile munților libere, și îndată Goții pe întrecute și în dezordine au năvalit peste munți spre sud. Dar, macarcă năvala nu s-a făcut în bloc, ororile comise prin Thracia dela sudul Balcanilor au fost de neînchipuit.”— Anul 378 Ammianus Marcellinus XXXI, 11, 6: “Pe drumul dintre Sirmium și Castra Martis Gratianus [care venia în ajutorul lui Valens] a fost atacat de Alanii.”— Anul 378 Ammianus Marcellinus XXXI, 11-13: “Valens pleacă din Antiochia și vine la Constanti-

nopol, unde stă cătăva vreme. Apoi pleacă contra Goților. Înălță Adrianopol se dă o luptă crîncenă, în care Romanii sunt zdrobiți. Valens însuș pierde în luptă, probabil ars de viu într-o colibă țărănească, unde se refugiase, și căreia barbarii î-a dat foc fără să știe că împăratul era înuntru.²—Anul 378 Ammianus Marcellinus XXXI, 15-16: „Goții, după pierderea bătăliei din partea Romanilor, au asediat zădarnic Adrianopolul, apoi au prădat teritoriul dela Perinthus și au ajuns până la Constantinopol. După aceia, împreună cu Huni și cu Alanii, s-au dus înspre părțile de nord ale peninsulei balcanice, pe care le-au devastat până la poalele Alpilor Iuliui.”—Anii 376-378 Iordanis Get. XXVI, 134-138: „Visigoții, stabiliți ca prietenii în imperiu, suferă de foamete. Comandanții trupelor romane din partea locului, Lupicinus și Maximus, li vind alimentele foarte scump, li vind până și mortaciuni, iar la un ospăt, la care invitase pe Fritigernus, unul din șefii Goților, Lupicinus pune pe soldații săi să ucidă garda lui Fritigernus. Aceasta scapă cu șireclic, spunind că vrea să domolească indignarea poporului got, și se ridică cu Goții contra Romanilor. De aici înainte încep Goții să se poarte ca stăpini. Valens vine din Antiochia să pună ordine și este ucis în luptă înălță Adrianopol. „De aici înainte Visigoții au ocupat Thraciile și Dacia ripensis și s-au stabilit în ele ca într-o țară a lor de baștină.”³—Anii 378-380 Zosimus IV, 24-33: „Gratianus își asociază la domnie pe Theodosius și-i încredințează afacerile orientului, în special acele din peninsula balcanică. Dar Theodosius nu poate aduce nicio în bunătățire. Goții continuă de a sta în Moesia, Thracia, Macedonia, Thessalia, cîteodată mai linăștiți, dîndu-se drept aliați ai Romanilor, altă dată ca devastațori.”—Anii 378-381 Zosimus IV, 30: „Theodosius atât de mulți Goți au înrolat în oștirea romană din răsăritul Europei, încât se temea să nu devină această oștire o primejdie pentru statul roman. Pentru aceia a luat măsuri ca o parte din militari Goți să-i trimeată la oștirea din Egypt și în locul lor să aducă militari din oștirea egipteană.”—Anii 378-381 Zosimus IV, 31: „Goții se înrolează în oștirea romană cînd vor și o parăsesc cînd vor, și au drum liber peste Dunăre încolă și încolo.”—Anul 379 Iordanis Get. XXVII, 139-141: „La începutul domniei lui Theodosius Goții sunt respinși din Thracia. Theodosius însă se îmbolnăvește și Goții

atunci, uniia sub Fritigernus [Visigoți, vezi mai sus sub anii 376-378] năvălesc în Thessalia, Epir și Achaia, iar altii supt Alatheus și Safrac [Ostrogoți, vezi mai sus sub anii 375, 376] intră în Pannonia. Gratianus vine cu armată și reușește prin daruri și prin procurare de hrană să facă pace cu Goți.²—Anii 380-392 Iordanis Get. XXVIII, 142-145: „Theodosius, după ce s-a îndreptat din boală, a consimțit la pacea încheiată de Gratianus și a poftit la Constantinopol pe șeful got Athanaricus, care succedase lui Fritigernus și care după cîteva luni de sedere în Constantinopol a murit în acest oraș. După moartea lui Athanaricus Theodosius a reînnoit cu Goți tracătul de foederati, care fusese întîias dată încheiat de Constantin. Armata Goților a format cu cea romană un singur corp, și cînd Theodosius a plecat contra tiranului Eugeniuș, care ocupase Galliile după uciderea lui Gratianus, a luat cu dinsul mai mult de douăzeci de mii de soldați Goți.”—Anul 381 Zosimus IV, 34: „Scyri, Carpodaci și Huni trec Dunărea și devasteză Moesia. Theodosius îi bate și-i silește să treacă fluviul îndărăt.”—Anul 383 Zosimus IV, 35: „Oedotheus a strîns o oștire foarte mare, compusă nu numai din barbari locuitori la Dunăre, ci și din alte neamuri tare îndepărtate și până atunci necunoscute, și a început să treacă fluviul. Promotus, ducele oștirilor pedestre din Thracia, î-a eşit înainte cu forțele de uscat și de apă, și atîta măcel a făcut în dușman, încît s-a umplut fluviul de cadavre, iar pe uscat morții nu se mai puteau număra.”—Anul 386 Zosimus IV, 38-39: „Cam pe vremurile acestea s-a ivit dincolo de Istru un neam scyth [=got], necunoscut până atunci, și pe care barbarii depe locurile acelea îl numesc Grothingi. Fiind numerosi, bine înarmați, și în același vreme virtoși la trup, au străbătut fără nicio greutate țările barbarilor dintre ei și Istru, au ajuns la malul Istrului și au cerut voe să treacă fluviul.” Promotus, ducele oștirilor romane din partea locului, nu li-a dat voe. Barbarii au căutat atunci să treacă cu de-a silă, dar au fost crunt bătuți, și foarte mulți din ei, între care femei și copii, au fost luați captivi, pe care însă împăratul î-a primit cu binele și î-a liberat, cu gînd ca să-i facă să se înroleze în oștirea romană.”—Anii 388-392 Zosimus IV, 51: „Rufinus pune pe barbari să ațină calea lui Promotus, cînd acesta a plecat dela Constantinopol în

Thracia, și să-l omoare.²—Anii 394-396 Zosimus V, 5-7 : „Alarichus fusese șeful Goților auxiliari în expedițiea lui Theodosius contra lui Eugeniuș și până la anul 396 a stat cu Goții săi [Visigoți] în Thracia. La anul 396 invadează Macedonia, Thessalia și Grecia până în Peloponnes inclusiv, devastând. Apoi se retrage în Epir.²—Anul 396 Iordanis Get. XXIX, 146-151: „După moartea lui Theodosius, fiindcă succesorii lui n-au mai vrut să dea Goților darurile obișnuite, Halaricus s-a pus în fruntea lor, sfătuindu-i „să-și cîstige cu munca lor o domnie mai degrabă decît să slujască de lene străinilor.“ Și a plecat prin Pannonia și prin Sirmium în Italia, unde a ajuns la Ravenna pe vremea consulatului lui Stilico și Aurelianus [anul 400].²—Anii 399-401 Zosimus V, 13-21: „Peninsula balcanică și Asia Mică sunt la discreție Goților, care, ca generali în serviciul Romanilor, și ca ostași înrolați în armatele romane, dispun de împărățiea romană după bunul lor plac, iar un general Got, Gainas, a fost chiar pe punctul de a cuprinde Constantinopolul și de a desființa imperiul de răsărit.²—Anul 401 Zosimus V, 22: „Cînd Gainas cu Goții lui a trecut de-a stînga Dunării din partea Thraciei, după ce încercarea de a cuprinde Constantinopolul nu-i reușise, regele hun Uldes î-a interzis rămînerea pe teritoriul său, l-a bătut și Gainas a perit în luptă. Capul i l-a trimes Uldes împăratului la Constantinopol.²—Anul 427 Marcellinus Comes: „Pannoniile, care în timp de cincizeci de ani fusese stăpînite de Huni, au fost recăpătate de Romani.“ Iordanis Get. XXXII, 166: „Huni au fost alungați de Romani și de Goți din Pannonia, pe care o ocupase în timp de aproape cincizeci de ani.“—Anii 433-454 Iordanis Get. XLIII, 226: „Attila a eșit din provinciile Dacia și Pannonia, în care stătea atunci Hunii cu difereite națiuni supuse lor, și a plecat cu ostirea contra Alanilor.“—Anul 441 Marcellinus Comes: „Regii Hunilor cu numeroase mii de ai lor au năvălit în Illyric și au distrus Naissul, Singidunul și alte foarte multe cetăți și orașe ale Illyricului.“—Anul 442 Marcellinus Comes: „Bleda și Attila, frați și regi ai multor popoare, au devastat Illyricul și Thracia.“—Anul 447 Marcellinus Comes: „Regele Attila a ajuns devastând până la Thermopyle.“—Anul 451 Iordanis Get. XXXVIII, 199: „În armata lui Attila în lupta din cîmpii catalaunici se găsiau ca auxiliari Ostrogoți sub conducerea

fraților din familia Amalilor Valamir, Theodemir, Videmer, și Gepizi sub conducerea regelui Ardaricus.²—Anul 454 Iordanis Get. L, 259-263: „Dupa moartea lui Attila feciorii lui, care erau nenumărați de mulți, au vrut să-și împără popoarele stăpinite. Acestea, în frunte cu Gepizii și cu regele lor Ardarichus, se scoală contra stăpinirii Hunilor. Lupta între răsculați și Huni se dă în Pannonia lângă rîul Nedao. Ellac, fiul cel mai mare al lui Attila, pierde în luptă. Frații lui și Hunii sunt siliți să se retragă la țărmul mării negre, unde șezuse odată Goții.³—Anul 454 Iordanis Get. L, 264: „Gepizii au reclamat ca un drept al lor locurile unde șezuse Hunii și au pus stăpinire pe toată Dacia. Dela împăratiea romană nu au cerut alt ceva decât pace și obișnuitele daruri anuale, cea ce a și acordat cu placere împăratul. Si încă și acum [anul 551] acest popor primește obișnuitul dar anual dela împăratul roman. Goții [Ostrogoții] însă, dacă au văzut că Gepizii au ocupat locurile unde șezuse Hunii, și că Hunii au luat în stăpinire locurile unde șezuse altă dată ei, Goții, au crezut că e mai bine să ceară pământuri dela împăratiea romană decât să ocupe cu forță și cu rizic pământuri străine, și au primit [dela împărat] Pannonia, o țară mare șasă, care are la răsărit Moesia Superior, la mișăazi Dalmatia, la apus Noricul, la mișăanoapte Dunărea, țară împodobită cu orașe multe, dintre care cel mai dincoace e Syrmis, iar cel mai dincolo e Vindomina [Viena].”—Anul 454 Iordanis Get. LII, 268: „Ostrogoții s-au așezat în Pannonia sub regele Valamir și frații lui, Thiudimer și Vidimer: Valamir între fluviile Scarniunga [?] și Aqua Nigra [?], Thiudimer lângă lacul Pelsois [Balaton, Platten See], Vidimer la mijloc între frații lui.⁴—Pela anul 454 Iordanis Get. L, 265-LI, 267: „Iar Sarmații [dupăce au ocupat Gepizii Dacia și Ostrogoții Pannonia] și Cemandri și cîțiva din Huni s-au așezat într-o parte a Illyricului, pe care li-a dat-o împăratiea, în regiunea orașului Castramartis [Moesia Inferior]. Din neamul acestora a fost Blivila, ducele Pentapoliei, și frate-sor Froila, și patriciul Bessa din timpul nostru. Iar Scyrii și Sadagarii și unii dintre Alanii cu ducele lor anume Candac au primit [dela împăratie] Scythia Minor și Moesia Inferior... Iar Rugii și alte cîțeva neamuri au cerut să li se dea voie să se așeze în Bizzis [Bizye, oraș în Thracia nu departe de Constantinopol, astăzi Viza] și Arcadiopolis [la sudvest de

Bizye]. Hernac, un fiu mai mic al lui Attila, cu ai săi și-a ales loc de sedere la extremitatea Scythiei Minor. Emnetzur și Vitzindur, rude de ale lui, au căpătat în Dacia Ripensis Utum și Hiscum [Oescus] și Almum, și mulți Huni s-au scurs atunci prin diferite locuri în Romania și s-au supus împăratiei, dintre care și până astăzi trăesc aşa zișii Sacromontisi și Fossatisii [la localitatea Fossatum din Moesia Inferior]. Mai erau și alții Goți, aşa numiții minores, popor numeros tare (populus immensus) cu pontificele și primatul lor Vulfila, care se spune că lă-a făcut și un alfabet. Astăzi [anul 551] acești Goți trăesc în Moesia, în regiunea orașului Nicopolis, la poalele muntelui Haemus, popor numeros, dar sărac și slab. Alt ceva nu are decât turme multe de tot felul de animale, și păsuni și păduri. Pămînt producător de grâu și de alte cereale are puțin. Viile unia din ei nici nu au văzut, iar vin cumpără de prin localitățile vecine. Cei mai mulți se hrănesc numai cu lapte.“ — Pela anii 457-461 Iordanis Get. LII, 270-271: „Regele Valamir și cu frații săi Thiudemir și Vidimir, fiindcă întîrziau din partea împăratului Marcianus obișnuitele daruri, pe care le primiau pe fiecare an, ca să păzească tratatul de pace, au trimis o deputație la împărat și au aflat că Theoderic, fiul lui Triarius, Got și el, dar din altă familie, nu din familia Amala, trăește acolo foarte bine cu ai săi, în legături prietenestii cu Romani și primind daruri anuale dela dinși, în vreme ce ei, Amali, nu sunt luați în nicio considerație. Indată s-au umplut de minie mare, au pus mină pe arme și au cutierat prădind aproape tot Illyricul. Împăratul și-a schimbat atunci numai decât intențile, a recurs la vechea prietenie și a trimis o delegație care lă-a dat darurile din anii trecuți, cîte rămăseseră în întîrziere, precum și pe cele din anul curent, și lă-a făgăduit că pentru viitor li se vor da fără nicio contestare. Ca o garantie de pace împăratul a primit ostatic pe Theoderic, copilașul lui Thiudimer, care împlinise tocmai șepte ani și păsia pe al optulea.“ — Anii 461-472 Iordanis Get. LIII, 272-LV, 282: „In Pannonia alături cu Ostrogoții mai erau Sadagi, și mai rămăseseră Huni sub regele Dintic, unul din fiili lui Attila. Goții atacă pe Sadagi și șiutatacați de Huni. Pe acești din urmă, care asedieau orașul Basiana, Goții îi înving cu desăvîrsire și-i alungă din Pannonia. Suavii, care locuiau în vecinătatea Pannonei precum și, pro-

babil, într-o parte a Pannoniei însăș, fac o incursie de pradă în Dalmatia, și la întoarcere trec prin Pannonia, unde sînt atacați și învinși de Goți la lacul Pelsodis [ori Balaton-Platten See, ori Fertö tava-Neusiedler See, căci ambele aceste lacuri purtau numele de Pelso]. Goțiî mai poartă și alte războae, cu succes variabil, cu Suavii și Scirii, vecinii lor, iar la sfîrșitul acestei perioade de timp Theodoricus, fiul lui Thiudimer [Theodoric cel mare], atacă pe Sarmați de a dreapta Dunării și li răpește Singidunum, pe care Sarmații și ei îl luase cu sila dela Romanî.²—Anii 473-493 Iordanis Get. LVI, 283-LVII, 296: „Nu mult dupăce s-a întors Theodoric [fiul lui Thiudimer, Theodoric cel mare] în vrîstă de 18 ani dela Constantinopol [unde stătuse 11 ani ostatic, dela vrîsta de 7 ani], Ostrogoțiî părăsesc Pannonia și se împart în două corpori. Unia sub conducerea lui Vidimer năvălesc în Italia, de unde sînt indemnăti de împăratul Glycerius să ocupe Gallia, căci tot erau în apropiere rudele lor Visigoțiî [în Spania], și supunîndu-se acestui îndemn se duc într-adevăr în Gallia, pe care o ocupă. Alți sub conducerea lui Thiudimer trec în imperiul de răsărit. Ostrogoțiî de sub Thiudimer anume trec Sava, ocupă Naissus, Ulpiana [aceste două în Moesia Superior], Stobi, Eraclea [aceste două în Macedonia], Larissa în Thessalia, și asediează Thessalonica, unde se închee un tratat între Ostrogoți și Romanî, prin care Romanii cedează Goțiilor „Cerru, Pellas, Europa, Mediana, Petina, Bereu, Sium [Cyrrhus, Pella, Europus, Methone, Pydna, Berœa, Dium, orașe în Macedonia], unde Goțiî cu regele lor s-ău așezat, dupăce aŭ depus armele și aŭ făcut pace.“ Nu mult după aceea regele Thiudimer moare în orașul Cerra [Cyrrhus] și lasă succesor pe fiul său Theodoricus. Împăratul Zeno invită pe Theodoric să vină la Constantinopol. Theodoric se duce și i se dă triumful, este făcut consul, i se ridică o statuie echeastră în fața palatului și este adoptat ca fiu de împărat. Dupăce petrece o bucată de vreme la Constantinopol, Theodoric cere voe [!] dela împărat să cuprindă Italia. Voea i se dă. Theodoric pleacă [anul 488] prin Sirmium și Venetia, învinge pe Odoacer într-o bătălie la Verona și-l asediează în Ravenna. După trei ani de asediul Odoacer [care la anul 477 pusese capăt imperiului roman de apus] se predă și este ucis. Theodoric se îmbracă în haine regești și ia în căsătorie pe Audefleda,

fiica lui Lodoïn, regele Francilor.²—Anul 481 Marcellinus Comes: „Theodoricus, fiul lui Triarius, regele Goților, și-a strins pe ai săi și a înaintat cu oștirea până la Anaplus, la patru mii de pași depărtare de Constantinopol, dar s-a întors îndată fără să facă nimic rău Romanilor. În drumul spre Illyric, pecind mergea printre carăle oștirii, i s-a spăriat calul și l-a impins în ascuțișul unei arme dintr-un car. Străpuns de armă a murit.“ Tot așa Iordanis Rom. 346.—Anul 483 Marcellinus Comes: „Theodoricus [fiul lui Thiodimer, Theodoric cel mare], regele Goților, a primit dela împărat o parte din Dacia Ripensis și din Moesia Inferior și a stăpinit-o o bucată de vreme.“—Anul 487 Marcellinus Comes: „Theodoricus, regele Goților, care nu mai putea fi saturat de binefacerile împăratului Zeno, a venit ca dușman cu o mare oștire până la Constantinopol, și după ce a ars o mulțime de localități s-a întors la orașul Novae din Moesia [Șviștov], de unde venise.“—Anul 488 Marcellinus Comes: „Regele Theodoricus și-a luat mulțimea tuturor Goților săi și a plecat în Italia.“—Anii 491-518 Procopius De bello gotthico II, 14-15: „Erulii au făcut tributari pe Langobarzi, apoi au purces războiu fără motiv contra acestora. Au fost învinși de Langobarzi și foarte mulți uciși. Ceilalți și-au părăsit țara și au cutrierat locurile de dincolo de Istru până ce au ajuns în țara locuită altă dată de Rugi, care trecuse în Italia împreună cu Goții. Fiindcă țara aceasta, foastă a Rugilor, era o pustietate necultivată, au plecat mai departe și au ajuns la Gepizi. Gepizii i-au primit întîi cu binele, pe urmă au început să-i persecute în tot felul, până ce Erulii au fost nevoiți să treacă Istrul, pe vremea împăratului Anastasius, și să ceară adăpost dela împărat. Împăratul i-a primit. Iustinian, cînd a ajuns la domnie, li-a dat pămînturi bune și bani și i-a făcut să treacă la creștinism. Dar Erulii au continuat să prade pe vecinii și să ducă vieată barbară... Erulii trecuți pe teritorul roman s-au stabilit în Illyric... El trăiau pe lîngă Singidunum [Belgrad].³—Anul 499 Marcellinus Comes: „Aristus, șeful oștirii din Illyric, cu cincisprezece mii de ostași și cu cinci sute douăzeci de cară încărcate cu arme, a plecat contra Bulgarilor care devastau Thracia. Bătălia a dat lîngă rîul Tzurta, unde au perit mai mult de patru mii de ai noștri. Acolo a perit puterea armatei din Illyric și au fost uciși comiții Nicostratus, In-

nocentius, Tancus și Aquilinus.“—Anul 502 Marcellinus Comes : „Neamul Bulgarilor, după obiceiū, iar a devastat Thracia cea de atîtea ori prădată, fără să li se înpotrivească niciun militar roman.“—Anul 504 Cassiodorus Chronica : „Prin vredniciea regelui Theoderic Bulgarii (Vulgaris) aū fost învinși și Italia a recăpătat Sirmium.“—Anul 530 Marcellinus Comes : „Mundo, șeful armatei din Illyric... a mers contra Bulgarilor care prădaū Thracia și a ucis cinci sute dintr-înșii.“—Anul 535 Marcellini Comitis auctarium : „Tzitta patricius s-a lovit cu Bulgarii în Mysia la rîul Iatrus și i-a dovedit.“—Anii 535 și următorii Procopius De bello gotthico III, 33 : “Indată după retragerea Ostrogoților Gepizii aū ocupat înceț încet teritoriile din Moesia Superior și Moesia Inferior pe care le stăpînise Ostrogoții.” Vezî locul în întregime mai jos la § 88.—Anul 539 Marcellini Comitis auctarium : „Calluc, magister militum, s-a luptat cu Gepizii, întîi cu noroc, a doăa oară însă a fost învins.“—Anul 548 Marcellini Comitis auctarium : “Bulgarî în seryiciul Bizantinilor în Italia.“—Anul 551 Iordanis Get. XII, 74 : „De Dacia veche vorbesc, pe care azi, după cum se știe, o stăpînesc neamurile Gepizilor.“

Inainte de toate este de observat înțelesul pe care-l aū cuvintele Thracia și Illyric la scriitorii citați. Înțelesul este acel dela Diocletianus și, mai ales, dela Theodosius în jos. Prin Thracia se înțelege și Moesia Inferior (Vezî mai sus acest paragraf sub 7). Iar prin Illyric se înțelege acea parte a Illyricului cădea în domeniul imperiului de răsărit, anume Dacia Mediterranea cu capitala Serdica, Dacia Ripensis cu capitala Ratiaria, Praevalis=Dalmatia de sud cu capitala Scodra, Moesia Prima=basenul rîului Morava, Dardania; ori, în nomenclatură de dinainte de timpul lui Theodosius, Moesia Superior, Dalmatia sudică, extremul vest al Moesiei Inferior și extremul nordvest al Thraciei (Vezî Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern, pag. 49, 185).

Ca immigranți pașnicî Goții aū început să se strecoare în peninsula balcanică încă, cel puțin, dela începutul secolului III p. Chr., căci, dacă tatăl împăratului Maximinus era Got, trebuie să admitem că se va fi stabilit pe teritoriul roman pînă anul 200. Ca năvălitori apar însă întîiasă dată la anul 238. Si năvălirile lor aū dela început un caracter violent și invaziv. El pînă deosebit și obiectivul invaziei

îl formează imediat și mai ales Moesia Inferior și Thracia. Două epoci se deosebesc lămurit, una dela 238-375 și alta dela 375-473. În prima epocă Goții vin ca dușmanii numai, care sunt împinși de dorința de a cuceri și de a prăda. În a două epocă ei vin ca dușmani încă, dar și ca oameni năcăjiți în aceeaș vreme, care caută în teritoriul roman nu atât un loc de pradă, cit un adăpost contra năvălirii Hunilor, care li răpise propriile teritorii.

In prima epocă năvălirile se succedează răpede, aproape fără intrerupere, la anii 238, 244-249, 249-251, 251-253, 253, 254-258, 259, 260-268, 268-270, 270-275, 276-282, 322, 329-332, și alături cu Goții lau parte la ele și alți barbari, uniia Germani, alții de alt neam (probabil Uralo-altaici), anume la 244-249 Taifali (Germani), *) Astringi (Germani=Astingi, vezi acest paragraf N°. 3), Peucini (Bastarni), la 251-253 Borani, Urugundi, la 253 Borani, Urugundi, la 268-270 Peuci (Bastarni), Visi (Germani), Gipedes (Gepidi, Germani), Eruli (Germani), la 276-282 Gipedes, Vanduli (Vandali, Germani), la 329-332 Taifali. Impărațiea romană este aproape fără putere contra lor, mai ales în timpul lui Gallienus (253-268). Starea de lucruri o descrie pe scurt Ammianus Marcellinus XXXI, 5, 15-17: „Pe două mii de corăbi și străbatut neamurile Goților Bosporul și Propontis, și au dat pe apă și pe uscat lovitură amare. Au căzut luptându-se cu barbarii împărații Decii, părintele și fiului său. Au fost asediate orașele Pamphilie, insule au fost devastate o mulțime, Macedonia a fost dată flacărilor, și mulțimea barbarilor a ținut încunjurate multă vreme Thessalonica și Cyzicul. Anchialos a fost luat, și tot atunci a fost luat Nicopolis, pe care l-a zidit împăratul Traianus ca semn de victorie contra Dacilor. După multe și crude nenorociri altele a fost distrus Philippopolis, unde, dacă nu mințesc istoriile, o sută de mii de oameni au fost uciși în-

*) După Diculescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, Leipzig, 1923, pag. 1-2, 11-15, "Taifalii au partineau la neamul Vandalilor și erau aceeaș cu Lakringii, care pela anul 169 ocupau teritoriul dela Tisa superioară. Ei au părăsit acest teritoriu, pe care în locul lor l-au ocupat Gepizii, la anul 249, pentru a lua parte împreună cu Goții la incursie în Moesia Inferior. După această incursie ei au ocupat Muntenia și cu începere dela anul 274 și-au întins treptat ocuparea și asupra Oltoniei și a năntilor sudice ale Transilvaniei vecine cu Oltonia".

untrul orașului. Aă cutrierat dușmani și prădînd Epirul și Thessalia și toată Grecia.“ În afară de Decius (249-251), aă rezistat cu tărie, și cu succes, înuntrul peninsulei împărați Claudioz II (268-270), Aurelianu (270-275), Probus (276-282), Constantinus I (306-337). Trei împărați au treut chiar Dunărea contra barbarilor, Aurelianu (în Muntenia), Constantinus I (la 322 în Muntenia, și tot în Muntenia poate la 332), *) Valens (la 367 în Muntenia, la 369 în Basarabia). Dar până la sfîrșitul acestei perioade a năvălirilor tot ce stăpîna România de-a stînga Dunării este copleșit de Goți și răpit stăpînirii romane. Aurelian părăsește oficial Dacia (Eutropius IX, 15. De fapt ea fusese perdută sub Gallienus), unde vedem atestați pe Goți la anii 306-337 sub regele Geberich, și la anul 337 sub regele Hermanaric. **) La anii 306-337 Vandali trăiau la rîurile Mureș, Tisa și Criș, de unde au trebuit să fugă în Pannonia de răul Goților, și unde în locul lor au venit Sarmații (Vezi acest paragraf mai sus sub 8). La anul 358 Taifalii trăiau alături cu Goții în Transilvania și în partea răsăriteană a Banatului (Vezi și acest paragraf mai sus sub 8). La anii 364-378 Dacia se găsia ocupată de Visigoți și de Taifali. La anii 367-369 Goții trăesc în Muntenia, Moldova și Basarabia. La anul 375 Greuthungii (Ostrogoți) trăesc dela Nistru până la Don, iar Thervingii (Visigoți) trăesc dela Nistru spre apus. Granița dela sud a Thervingilor este Dunărea. La anul 375 alături cu Thervingii trăesc Taifalii în sudul Moldovei. De a dreapta Dunării Goți se aşează, ori ca prinși în razboiu și apoi eliberați, ori ca supuși de bună voie, la anii 268-270 și 276-282, prin Macedonia, Thracia și la granița romană (adecă la Dunăre). Alături cu dinși sînt așezăți de împăratul Probus la 276-282 și alți barbari, anume Gepizi, Vandali și Bastarni (Pentru acești din urmă vezi în special

*) Constantin a făcut și un pod de piatră peste Dunăre la anul 328, pe drumul dintre Gigen (Bulgaria) și Celei (Oltenia). Diculescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, pag. 22.

**) Existența Visigoților în Transilvania dela mijlocul secolului III până în a două jumătate a secolului IV este probată și prin resturile arheologice dela Sîntana-de-Mureș. C. C. Diculescu, Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien, pag. 16-18.

acest paragraf mai sus sub 7). Mai mult însă decât ca colonii îau parte Goții la vieața romană ca ostași. La anii 268-270 îi videm înrolați în oștirea romană, iar la anul 323 majoritatea oștirii lui Licinius era compusă dintr-înși. Iar între Goții din a stînga Dunării, cîțu ocupau teritoriile dela granițile de vest ale Daciei până la Nistru (Thervingi, Visigoți), și între împărățiea romană s-a stabilit oarecare raporturi amicale, intermitente, încă dela anul 285, cînd a u devenit *foederati* ai Romanilor. La anul 332 tratatul de foedrație a fost reînnoit sub Constantin I. În sfîrșit, din prima jumătate a secolului al patrulea (Timpul lui Ulfila, născut pela 311, mort la 383, episcop al Goților la 341, traducător al bibliei în limba gotă), dar mai ales între anii 364-375 ai domniei lui Valens, Visigoții au trecut la creștinism, și anume la arianism. Odată cu dînșii, între anii 364-375, au devenit creștini arianî și Gepidi.

A două epocă începe cu năvălirea Hunilor asupra Goților la anul 375. Hunii, care trăise în regiuni răsăritene dincolo de Alani, au năvălit însînă asupra Alanilor, vecinii dela Don ai Goților, și după ce au supus și și-au asociat pe Alani, au trecut spre vest asupra Goților. Cu atîta putere au izbit pe acești și cu atîta răpezime au pătruns spre apus, încît în timp de doî anî tot teritoriul Goților (al Ostrogoților și Visigoților) a căzut sub stăpînirea lor și pe deasupra au ocupat și Pannoniile. La 375 deja eî stăpînesc teritoriul Ostrogoților întreg și pe acel al Visigoților din Basarabia și Moldova. Cum că la 377 eî stăpîniau Pannoniile, probează știrea din Marcellinus Comes că la anul 427 „Pannoniile, care în timp de cincizeci de ani fusese stăpînite de Huni, au fost recăpătate de Romani.“ Că au fost recăpătate Pannoniile de Romani trebuie interpretat în acel fel că la anul 427 Hunii au devenit foederati ai imperiului (Vez Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern pag. 182). Cu toate că de fapt imperiul n-avea la anul 427 nicio putere asupra Pannoniilor, fiindcă însă el nu renunțase oficial asupra lor, considera pe Huni numai ca pe niște deținători autorizați de dînsul ai acestor provincii. Si această stare de drept iluzoriu a continuat și după rîsipirea puterii Hunilor, și pentru aceia Ostrogoții la anul 454 au ocupat Pannoniile chipurile cu autorizarea împărătiei romane. Ceă ce spune lordanis despre alungarea decâtră Goți și decâtră Romanî a

Hunilor din Pannoniă la anul 427, în totul puterii Hunilor, este o curată aberație. Ocuparea Pannoniilor decătră Hunii implică pe acea a Daciei, și la 378 vedem în adevăr pe Hunii stăpînind tot litoralul stîng al Dunării, cît fusese odată în stăpînirea romană, căci pe drumul dela Sirmium la Castramartis din Moesia Inferior Gratianus, care mergea pe malul drept al fluviului, a fost atacat de Alanii, supuși și auxiliarii Hunilor. Dar cu totul altă stare de drept avea loc cu privire la Dacia. La această provincie imperiul renunțase oficial pe vremea lui Aurelian. Pentru aceia nu povestește nimeni că Dacia ar fi fost recăpătată de Romani la anul 427, cînd aŭ devenit Hunii foederati, tot așa după cum nimeni nu pomenește că ar fi fost recăpătată de Romani Dacia la anii 289 ori 332, cînd devenise foederati Goții. Pentru aceia și Gepizii, cînd au pus stăpînire pe Dacia la anul 454, aŭ pus stăpînire pe ea ca pe țara Hunilor și n-a cerut voe dela împăratie să se stabilească într-însă, ci aŭ pretins numai ca împăratie să continue de a li plăti lor tributul pe care-l plătise Hunilor, și pe care vanitatea împăratască îl ascundea sub numele de prezente anuale.*). Compară cele ce spuneau deputații Langobarzilor împăratului Iustinianus, Procopius De bello gotthico III, 34, mai jos, § 88. Deja dela 378 Hunii încep excursiile de pradă în peninsula și le continuă apoi în special la anii 381, 441, 442, 447. Cînd s-a prăbușit imperiul lor la moartea lui Attila, anul 454 (Attila a murit în toamna anului 453, Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 60), foarte mulți din ei aŭ ocupat nume-

*) Este adevărat că într-un loc din Julianus, Caesares, citat de Diculescu, Die Wandalen und die Goten, pag. 24, Constantinus I, vorbind despre el însuș, spune că „este egalul lui Traian, dacă nu chiar superior, pentru că a recăpătat țara pe care Traian o căpătase și este mai mare lucru să recapeți ceva decât să capeți.” Dar Constantin, care sigur face aluzie la Dacia, pe care ar fi recăpătat-o, nu înțelege lucrul în felul acela că ar fi recăpătat Dacia prin faptul că Goții devenise foederati ai Romanilor pe un teritoriu care aparținea de drept Romanilor, ci în felul acela că el în adevăr prin puterea armelor ar fi cucerit Dacia dela Goți, exagerând importanța expedițiilor sale peste Dunăre și a vreunor castele ca Daphne (acesta atestat ca zidit de Constantin la Procopius De aedificiis IV, 7; la actualul sat Spanțov, 10 chilometri spre răsărit de Oltenița, după Tocilescu, Monumentele epigrafice și sculpturale ale muzeului național de antichități, pag. 180-184), pe care le va fi zidit pe malul stîng al Dunării.

troase locuri din Moesia Inferior, unde aă continuat de a trăi în aceleas condiții ca și ceilalți barbari care aă immigrat în peninsula pe acea vreme, ca supuși adecă aă împăratiei. Încă la o sută de ani după aceia, pe vremea cind scriila Iordanis, se știa că cutare locuitorii din cutare localități se trag din Huni. Compară localitatea Οὐγγών în Procopius De aedificiis IV, 6, în Moesia Inferior.

Sub presiunea Hunilor, care li desființase organizațiea independentă de stat, Goții aă inundat peninsula balcanică. De astă dată ei n-aă mai văzut în teritoriile împărătești de de-a dreapta Dunării un loc de pradă, unde s-ar putea stabili întimplător unia dintr-înșii, ci un loc unde să se așeze în masă, ca neam întreg. După cum în prima epocă a năvălirii imperiul n-a fost în stare să împiedece incursiile prădalnice ale Goților în peninsula, tot aşa în a două epocă el n-a putut să împiedece stabilirea lor într-însa. Această imigratie în masă a avut loc la anul 376 din partea Visigoților. Până la anul 378 Visigoții în majoritatea lor, cu excepție de acei, mai puțini, care aă emigrat spre nord în regiunea necunoscută Caucaland *), și de acei care vor fi rămas sub stăpinirea Hunilor, s-aă scurs de a dreapta Dunării. Raporturile lor cu statul roman aă fost la început, și scurtă vreme, pașnice, apoi aă devenit foarte dușmănoase,

*) După Diculescu, Die Wandalen und die Goten, pag. 41-44, "Caucaland" ar fi partea muuntoasă a județului Buzău, unde se găsesc numele topice *Góteş*, *Gotanul*, care ar fi derivate dela *Got*, numele topic *Gólta*, care ar fi derivat dela cuvîntul got *gulth aur*, și o mulțime de numiri topice *Cóca* (*Muntele Coca*, *Valea Coca*, *Coca Plină*, *Coca Seacă*, etc.), care *Cóca* n-ar fi alt ceva decât *Cauca* din *Caucaland*. Pronunțarea *Coca* în loc de *Cauca* ar fi după firea limbii gote. La acestea s-ar adăogi considerație că localitatea Petroasa, unde s-a găsit tezaurul got numit *cloșca cu pui* dela muzeul din București, se află tocmai în partea muuntoasă a județului Buzău, iar acel tezaur ar fi aparținut chiar lui Athanaric, care l-a ascuns acolo atunci cind din cauza unor certe de familie a fost nevoit să fugă la Constantinopol la anul 381.—Dar Athanaric cel care s-a dus în Caucaland este în adevară acelaș cu Athanaric cel care s-a dus la Constantinopol? Pentru acest din urmă Athanaric vezi mai sus citatul din Iordanis Get. XXVIII, 142-145, anii 380-392. La pag. 44 Diculescu mai citează și alte izvoare despre acest Athanaric, dar de nicăieri nu se vede că ar fi fost identic cu Athanaric cel fugit în Caucaland.

pe urmă s-a ū îndulcit ăărăş, și această alternanță de pace și de dușmănie a ținut până la anul 481, cînd a murit Theodoricus Triarii, ultimul rege al Visigoților din peninsula. Raporturile prietenesti ale Visigoților cu statul roman consistau în acela că erau foederati ai imperiului (de pildă între ani 380-392) și că se înrolau în oștirile romane. Autoritatea statului roman în peninsula era însă foarte precară. Oștirea romană era înădușită de elementul got dintr-însa. Goți și aveau organizația de stat a parte sub regi proprii (Se cunosc patru din ei: Fritigernus pela 376-380, Athanaricus pela 380, Alaricus pela 394-396, Theodoricus Triarii 457-481). Ei se înrolau în oștirea romană și o părăsiau cînd poftiau. Regii lor primiau dela împărat daruri peste daruri și onoruri peste onoruri, fără să poată fi vreodata satisfăcuți. Goți formau cu alte vorbe un stat în stat în împăratie, care, în ce privește peninsula balcanică, era la discreția lor și trăia din grățiea lor. În ce privește raporturile dușmănoase, cînd aveau loc, ele întreceau poate în grozăvie pe acele din prima epocă a năvălirilor. O îmbunătățire în această stare de lucruri a avut loc cînd regele Alaricus a părăsit cu o mare parte din Visigoți peninsula și a plecat spre Italia (anul 396). Puterea Visigoților rămasă în peninsula a fost apoi domolită complect atunci cînd după moartea ultimului lor rege, Theodoricus Triarii, teritoriile stăpînite de acesta au trecut sub stăpînirea regelui Ostrogoților Theodoricus, fiul lui Thiudimer, anul 481. Locurile ocupate de Visigoți în peninsula erau (în nomenclatură antediocletiană) Moesia Inferior, răsăritul Moesiei Superior, Thracia și, mai puțin, Macedonia și Thessalia. În Epir au staționat numai scurtă vreme multimile conduse de Alaric în cursul anului 396. Multimea lor, rămasă în peninsula după plecarea lui Alaricus, a fost aşa de mare, încît nicăi pe timpul cînd scria Iordanis (anul 551) nu se romanizase toată, ci trăia încă, gotă ca limbă, în masă numeroasă în Moesia Inferior, în regiunea orașului Nicopolis (Nikjup). Ba chiar în prima jumătate a secolului IX existau încă Goți, care-și păstrase limba, în Dobrogea, C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 35.

Ostrogoții s-au deprins mai lesne cu dominația hună. La început au căutat și ei să se adăpostească de a dreapta Dunării, și fiindcă nu li s-a permis trecerea—după cum li

se permisese Visigoților—, aŭ pătruns cu de-a sila, dar nu în prea mare număr, și s-a stabilizat în Thracia (anul 376). În două rânduri apoi, la anii 383 și 386, aŭ năvălit în mase mari la Dunăre, dar așa fost împedecat de oștirea romană de a trece fluviul, și s-așezat, foarte probabil tot în Thracia (nomenclatură postdiocletiană), numai ca prizonierii de războiu liberăți din grațiea împăratului. Dar acei relativ puțini Ostrogoți, care reușise să pătrundă pe teritoriul roman de de-a dreapta Dunării la anul 376, deja după trei ani, la anul 379, așa părăsit peninsula și s-au dus în Pannonia. Totmai peste aproape o sută de ani, la anul 473, are loc năvălirea în masă și stabilirea în peninsula a Ostrogoților. În acest interval de timp ei au trăit, ca supuși ai Hunilor și alături cu Hunii, în teritoriile ocupate de aceștia, în special în acele dinspre vest, în Dacia, în vechiul teritoriu al Sarmaților dintre Tisa și Dunăre, și în Pannonia. Ei și cu Gepizii îău parte ca auxiliari în războaiele lui Attila, și în bătălia din cîmpii catalaunici (anul 451) Ostrogoții erau auxiliari ai Hunilor, iar Visigoții (Cei plecați altă dată cu Alaric din peninsula balcanică și care acum stăpîneau Gallia de sud) erau auxiliari ai Romanilor (Iordanis Get. XXXVIII, 197-199). Cînd la rîspirea imperiului lui Attila (anul 454) Gepizii au reclamat că drept al lor și au ocupat Dacia, proprietatea țării a Hunilor, Ostrogoții au ocupat Pannoniile ca foederati ai împăratiei romane, unde au stat, în continue lupte cu vecinii lor, cu Sadagii, cu Hunii cîțu mai rămăseseră în Pannonia, cu Suavii, cu Scirii, în timp de nouăsprezece ani. Între anii 457-461 ei fac o incursie de pradă în Illyric, iar în anul 472 fac o presiune spre sud și ocupă Singidunum (dela Sarmați). În anul 473 ei părăsesc Pannoniile în masă, și unia se îndreaptă spre Italia, iar alții năvălesc în peninsula și ocupă jumătatea dinspre apus a Moesiei Superior și o parte din Macedonia. La anul 483, după moartea ultimului rege visigot din peninsula, Theodoricus Triarrii (anul 481), ei ocupă și teritoriile acestuia, anume jumătatea dinspre vest a Moesiei Inferior și răsăritul Moesiei Superior. Raporturile Ostrogoților cu statul roman, în timpul cît au stat în peninsula, au fost exact aceleaș ca ale Visigoților. După 15 ani de ședere ei părăsesc peninsula balcanică sub regele lor Theoderic, fiul lui

Thiudimer (Theodoric cel mare), și se duc în Italia. Multă din ei însă, probabil, au rămas pe loc și n-au plecat *).

Cu voea și fără voea împăratului, cu începere dela anul 454, cind s-a desființat imperiul lui Attila, s-a stabilit în peninsulă și alți barbari, uniia Germani, alții de alt neam. Anume dela 454 s-a stabilit: în Moesia Inferior Cemandri; în Moesia Inferior și Scythia Minor Sadagarii, Scyri (Sciri, Germani), care la 381 împreună cu Carpi și cu Huni devastase Moesia Inferior, Alani, care la 378 împreună cu Visigoții și cu Huni luase parte la devastarea peninsulei; în Thracia nu departe spre nord de Constantinopol Rugi (Germani).

După date arheologice și istorice a scris istoriea Gepizilor C. Diculescu, *Die Gepiden*, I, de unde dați notițile următoare: "Gepizi aparțin la Germanii de răsărit și în special sunt de același neam cu Goți. Aveau limbă și obiceiurile sămănătoare cu limba și obiceiurile Goților. pag. 1-7.—S-au mișcat (nu toti) din patriea lor, dela gura Vistulei, spre sud la anul p. Chr. 248 și au ajuns în nordul Daciei la anul 249, unde s-au căzut cu ostirea romană comandanță de împăratul Philippus junior. pag. 17-26.—Cu învoirea Romanilor se stabilesc în partea de nord a Daciei. Locuitorii Romanii din locurile aceleia se strămută în Apulum. Anul 250. pag. 31.—La anul 260 Transilvania cade în mîna Goților și Gepizi sunt despărțiti prin aceasta de imperiul roman. pag. 33.—Gepizi intră în conflict cu Goți, și în anul 262, la localitatea de astăzi Galt, pe malul drept al Oltului, se

*) După Diculescu, *Die Gepiden*, I, pag. 114-116, 122-124 ar fi ocupat Ostrogoții Dacia aureliană la anul 505 și ar fi stăpinit-o până la anul 535, dar din cităriile de izvoare aduse de autor cu privire la aceasta, precum și din acele aduse de el la pag. 125-132 cu privire la ocuparea unei părți din Dacia aureliană decâtă Gepizi îu anul 539, nu se constată de fel acest lucru. Acesta numai se vede din discuțiea lui Diculescu dela pag. 120-124, că Ostrogoții au ocupat la anul 530 o parte din teritoriul gepid din Dacia traiană, anume o bucată din teritoriul sudic al Banatului, pe care au stăpinit-o până la anul 535, cind s-a început războiul lui Iustinian cu dinșii. O parte din Dacia aureliană a fost ocupată în realitate dela anul 505 până la anul 526 de aventurierul Mundo, care a ocupat acel teritoriu ca client al Ostrogoților până la moartea lui Theoderic (anul 526), cind a devenit client al Bizantinilor până la moartea sa în război contra Ostrogoților, vechilor săi suzeran, la anul 536. Vezi Diculescu, *Die Gepiden*, I, pag. 114-117.

dă o bătălie, în care Gepizișii sănătății sunt învinși. Ei sănătății constrinși să se retragă în locurile lor dela granița de nord a Daciei. pag. 33-37.—Pela anul 275 alii Gepizișii plecat spre sud din patria lor dela gura Vistulei și sănătății stabilit în regiunea dela Kiev, în vecinătatea Bastarnilor și Ostrogoșilor. Din acești Gepizișii sănătății aceia pe care împăratul Probus, împreună cu Bastarni și Ostrogoșii, i-a colonizat în Thracia la anul 280. pag. 39-40.—La anul 290 Gepizișii cu ajutorul Vandaliilor fac o nouă încercare de a lua Transilvania dela Goți, dar sănătății din nouă învinși. pag. 41-42.—La anul 336 Vandali părăsesc vestul Daciei și Gepizișii se întind pe acest teritoriu [Prin vestul Daciei Diculescu înțelege teritoriul dintre munții vestici ai Transilvaniei și Tisa, cu începere dela Criș la nord până la Dunăre la sud. Vezi știrea din Iordanis Get. XXII, 113 de supt anii 306-337 mai sus în acest paragraf și acest număr]. pag. 43.—Pela anul 336 sănătății venit în Dacia ultimele rămășițe ale Gepizilor din vecnea lor patrie dela gura Vistulei. pag. 46.—Pela anul 405 o parte din Gepizișii Daciei sănătății ajuns în excursie de pradă până în Gallia, de unde nu sănătății mai întors, căci sănătății așezat ca foederati ai Romanilor la granița Rinului. pag. 48-52.—Pela anul 418 Gepizișii cad sub stăpînirea Hunilor, și de aici înainte până la moartea lui Attila (anul 453) ei îau parte la expedițiile Hunilor și regiile lor sănătății în favoare la Huni. pag. 53-59.—La moartea lui Attila, anul 453, copiii lui se ceartă dela domnie, popoarele supuse se răscoală în frunte cu Gepizișii. În anul 454 se dă luptă între popoarele răsculante, în special germane, și Huni, care acești din urmă sănătății învinși. Gepizișii îau în stăpînire toată Dacia traiană. pag. 59-69.—Teritoriul ocupat dela anul 454 în jos de Gepizișii cuprindea toată Dacia traiană, apoi teritoriul dintre Dacia traiană și Tisa atât dinspre vest cît și dinspre nord. pag. 70-77.—La anul 469 Gepizișii, împreună cu alii Germani și cu Sarmații, se scoală cu războiul contra Ostrogoșilor din Pannonia, dar sănătății învinși. În aceste turburări Sarmații pierd Singidunum la Goți și se supun Gepizilor, astfel că țara lor dintre Tisa și Dunăre se încorporează la țara Gepizilor. La anul 473, când Goțișii sănătății părăsit Pannonia și sănătății năvălit în peninsula balcanică, Gepizișii sănătății ocupat Sirmium, pe care l-a sănătății stăpînit până la anul 488, când Theuderic cu Ostrogoșii în drumul spre Italia sănătății luat Sirmium dela Gepizișii, după ce a

învins pe aceștia, care nu voiau să-i permită trecerea prin teritoriul lor, într-o mare bătălie. În anul 489 Ostrogoțiile pleacă mai departe spre Italia și părăsesc Sirmium, care rămâne din nou în mîna Gepizilor. pag. 101-110.—Dela războiul dela Sirmium al Gepizilor cu Goții s-au desfăcut Gepiziile în două regate, unul la Sirmium, care era un fel de clientelă gotică, și altul în Dacia cu dispoziții dușmănoase față de Goți. Acest lucru a durat 16 ani, până la anul 504, cînd teritoriul gepid dela Sirmium a fost supus de Ostrogoți. pag. 110-112.—La anul 523 Gepiziile din regiunea Sirmium au fost strămutați de Ostrogoți în Gallia. pag. 118.—La anul 530 Gepiziile se încearcă să ia Sirmium dela Ostrogoți, dar nu reușesc. Ba chiar Ostrogoțiile cu ocazia aceasta ocupă cîteva locuri dincolo de Dunăre, depe teritoriul dac al Gepizilor, anume în Banat, de a stînga Dunării. pag. 120-121.—În anul 535, cînd s-a început războiul lui Iustinian cu Ostrogoțiile, România au pus stăpînire pe teritoriile ocupate de Ostrogoți din țara Gepizilor la anul 530, și Gepiziile vin din nou în direct contact cu România dela Tisa până la Olt. pag. 122-124.—La anul 536 Gepiziile ocupă Sirmium dela Ostrogoți. pag. 124-125.—Indatăce au ocupat Gepiziile Sirmium la anul 536 ei intră din cauză aceasta în conflict cu Bizantinii. La anul 539 două bătălii mari au avut loc între Gepizi și Bizantini. În prima au invins Bizantinii, în a două au invins Gepiziile, care au ocupat în urma acesteia o parte din Dacia aureliană, pe care au stăpînit-o până la anul 552. Herulii depe teritoriul bizantin au devenit dela anul 545 până la anul 552 clientelă gepidă, dar cu rege propriu. pag. 125-132.—Pela anul 505 Langobarzii s-au stabilit în cîmpii dela nordvest de Tisa (Ungaria de nord, Slovacia și Moravia), apoi la anul 546 cu învoiearea lui Iustinian ei au ocupat provinciile Pannonia prima și Valeria [In nomenclatura de dinainte de Diocletian jumătatea dinspre nord a Pannoniei superior=Pannonia prima, și jumătatea dinspre nord a Pannoniei inferior=Valeria. C. I. L. III, pag. 416, 482], iar locul lor din Ungaria de nord, Slovacia și Moravia l-a luat Gepiziile [Pentru informație din urmă autorul se bazează numai pe geograful Ravennas]. pag. 133-135.—La anul 547 au început ostilitățile dintre Gepizi și Langobarzi, care au continuat în anii 549, 551, 565, 566, până ce în anul 567 Langobarzii eu ajutorul Avarilor distrug re-

gatul Gepizilor și Avariilor ocupă teritoriul acestora. Între anii 567-571 Gepizii au căutat să mai reziste Avarilor, dar au fost complect domoliți. Bizantinii au luat în timpul acestor războaielor partea, ba a Langobarzilor contra Gepizilor, ba a Gepizilor contra Langobarzilor, și la anul 551 au căpătat înapoi dela Gepizi Dacia aureliană, iar la anul 567 au căpătat înapoi dela Gepizi Sirmium. pag. 136-164.²

La anul 512 (Pentru această dată vezi Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 112-113) Erulii (Germani) s-au așezat cu voea împăratului, oarecum ca apărare contra Gepizilor, în regiunea dela Singidunum (Belgrad) din Moesia Superior. Dar nu apărători, ci dușmani au fost și ei ai împăratiei.

Ca năvălitori prădalnici, care se retrăgeau însă după devastare de-a stînga Dunării, apar dela anul 499 Bulgarii. Năvălirile lor, foarte silnice, contra cărorărar se puteau opune cu succes oștirile romane, s-au succedat des, în special în anii 502, 530, 535. Provincia expusă devastărilor lor a fost mai ales Moesia Inferior. La anul 548 apar ca mercenari în oștirea bizantină. Știrea din Cassiodorus Chronica anul 504 nu trebuie interpretată însă în felul acela că Bulgarii ar fi ocupat o bucată de vreme chiar Sirmium, de unde i-ar fi alungat Theoderic la anul 504. De fapt regele ostrogot a luat la acel an Sirmium dela Gepizi, nu dela Bulgarii. Cu Bulgarii însă s-au bătut în adevăr la anul 505 Ostrogoții din Sirmium, atunci cînd au avut războiu cu Sabinian, comandanțul Illyricului, care avea în oștirea sa ca foederati zece mii de Bulgari. Pentru acestea vezi Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 112, 115.

10. Timpul cînd au început să invadzeze Slavii teritoriul romanic din răsăritul Europei este puțin sigur. Marin St. Drinov în Zaseleniie balkanskago poluostrova Slavianami (Colonizarea prin Slavi a peninsulei balcanice), Moscova, 1873, puseșe pela sfîrșitul secolului II p. Chr. cea dintîi apariție a Slavilor în regiunea dunăreană (După Archiv für slavische Philologie XXVIII pag. 638). Cam tot pe atunci o altă părere, opusă acelei lui Drinov, eșa la iveală. Anume Roesler, Ueber den Zeitpunkt der slavischen Ansiedelung auf der unteren Donau, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien anul 1873, și Müllenhoff Deutsche Altertumskunde II, 89 (la Niederle, vezi mai jos) au susținut că Slavii n-au apărut la

Dunăre înainte de secolul V p. Chr. și n-au trecut în Moesia înainte de secolul VI. Invățății slavă au sprijinit multă vreme punctul de vedere al lui Drinov, apoi, printre-un fel de reacție, pe acel al lui Roesler și Müllenhoff (Pentru istoricul chestiei vezi articolul lui Niederle). Acum în urmă Niederle, *Ein Beitrag zur Geschichte der südslavischen Wanderungen*, Archiv für slavische Philologie XXV (anul 1903), susține din nou părerea lui Drinov. Niederle crede că existența la Dunăre a Slavilor înainte de secolul V p. Chr. se poate proba prin următoarele fapte. a) „Numele de localități dace Tsierna, Berzovia sunt slave și nu pot proveni decât dela Slavă, care trebuie să se fi stabilit în Dacia înainte de Daci, ori pe vremea Dacilor.” Acest lucru fusese deja susținut de P. I. Schafarik, *Slavische Alterthümer*, deutsch von Aerenfeld, Leipzig, 1843-1844, I pag. 246-249. *) Tsierna (C. I.

*) Această părere a lui Niederle se poate considera ca cunul din ultimele văstări ale unei alte păreri, mai cuprindătoare și foarte răspândită altă dată, mai ales la invățății slavi, cum că anume Slavii au fost autohtonii peninsulei balcanice și ai regiunilor limitrofe, și că Thracii, Illyrii, Pannonii erau Slavă. În contra acestei păreri au reagitat puternic Drinov în opera sa citată puțin mai sus și C. I. Jireček în *Geschichte der Bulgaren*, Prag, 1876, pag. 67 sqq. Ea este trecută astăzi în rîndul poveștilor care nu merită nicio atenție, macar că tot mai apar din cind în cind susținători ai ei, ca de pildă Gančo Čkнов, Praotčestvoto i praezikatâ na Bălgarite (Patriea primitivă și limba primitivă a Bulgarilor), Sofia, 1907, pentru care vezi recensia lui S. Mladenov în *Archiv für slavische Philologie*, XXIX, pag. 613 sqq. Alături însă cu dinsa apăruse o altă, mai moderată, anume că înainte de invaziea cea mare a Slavilor aceștia se stabilise deja în considerabil număr prin unele teritorii ale Illyrilor, Pannonilor și Thracilor din răsăritul Europei, astfel că, atunci cînd au venit Slavii în invaziea lor cea mai din urmă și cea mare (în al doilea ori în al cincilea secol p. Chr., după cum e părerea unora ori a altora), ei au găsit prin acele teritorii o populație slavă mult mai veche, peste care s-au aşezat. De această mai moderată părere a fost însuș Drinov, care a susținut în lucrarea sa *Iuznje Slaviaue i Vizantia u X vѣkѣ* (Slavii de sud și Bizanțul în al X secol), 1876, că înainte de invazie a Sîrbocroatilor există pe teritoriul actual čakav (în Dalmatia și insule), pe acel al dialectului Resava din Serbia răsăriteană, și pe acel al Montenegrului o populație slavă mai veche (După Boris Ljapunov în *Archiv für slavische Philologie*, XXVIII, pag. 637-639). La această mai moderată părere aparține și Niederle (Iată înseși vorbele lui, pag. 308: „Este nu numai probabil, dar aproape sigur, că deja în cele din-

L. III 1568 lîngă rîul Cerna: stationis tsiernen[sis]; Tabula Peutingeriana: Tierna [la Dunăre, de-a stînga rîului, 11 miî de pașii dela Ad Mediam]; Pt. III, 8, ¹⁰: Διερνα; C. I. L. III 8277 ²: Dierna; Ulpianus Digestae 50, 15, 1, 8. 9 [vezi C. I. L. III pag. 248]: Zernensium colonia; Procopios De aedificiis IV, 6: Ζέρνης) era numele unei coloniî dela gura rîului Cerna, unde este actuala localitate Orșova veche (Ó-Orsova, Alt-Orsova), și statio tsierensis era numele unei stațiuni militare din apropiere de Ad Mediam (actuala Mehadia), lîngă rîul Cerna. Berzovia (Tabula Peutingeriana: Bersovia [la 25 de miî de pașii dela Tibiscum pe drumul dela Tibiscum la Viminacium]; împăratul Traianus la Priscianus VI, 13, vezi C. I. L. III pag. 247: Berzobim, unde -m este probabil forma de acuzativ latină) era numele unei localități de lîngă rîul Birzava, acolo unde este actuala localitate Jidovin. Este evident că vechiul nume Berzovia al localității dace (și poate că și rîul delîngă acea localitate tot Berzovia se va fi chemat) s-a păstrat în actualul nume Birzava (aşa-î zic Româniî, după cum mă-a spus răposatul academician Atanasie Marienescu) al rîului; și este foarte probabil că vechiul nume Tsierna al localității dace s-a păstrat în numele Cérna (aşa-î zic Româniî, vezi Alexandri Poeziî populare pag. 14) al rîului delîngă acea localitate.

tîiu timpuri ale împărației romane inișnîm în Ungaria unele nume topografice slave, care ne arată că încă pe atunci Slavii se stabilise temeinic prin acele locuri. Aici aparțin numele Tsierna-Διερνα, Berzobis-Berzovia, Ulcus-Οὐλκός³.), dar ea a fost respinsă cu hotărîre de slavîști. Vezi V. Oblak, Eine Bemerkung zur ältesten südslavischen Geschichte, în Archiv für slavische Philologie, XVIII (anul 1896), pag. 228-234. Observațiea lui Oblak este următoarea: "Sîrbocroații au venit odată cu Slovenii în peninsula balcanică. Populație mai veche slavă prin acele regiuni, pe unde se găsesc astăzi Slavii de sud (Sîrbocroații, Slovenii, Bulgarîi), nu există înainte de invazia slavă din secolul VI. Argumente contra părerii că ar fi fost Slavii autohtonî, ori mai de demult stabiliți, în Pannonia, Dacia, peninsula balcanică, se scot puternice din firea actualelor dialecte slave din acele teritorii: firea acestora este acea a unei treptate dela un dialect la altul și dela o limbă la alta, lucru care nu s-ar putea explica în caz cînd înainte de invazia slavă din secolul VI ar fi existat o populație mai veche slavă autohtonă."— Este de observat că părerea cum că Slavîl ar fi fost populația băstinașă a Daciî și a Pannoniilor a fost emisă pe terenul istoriografiei romînești de Dimitrie Philippide, vezi § 189

Fonetismul acestor vorbe nu-i romînesc: vechiul Tsierna trebuie să sune în romînește mai degrabă Ceárna *), iar vechiul Berzava (cum va fi sunat în realitate cuvîntul în loc de stilcitele Bersovia, Berzobis) trebuie să sune în romînește Bîrzăua. Cerna și Bîrzava aș din contra aparența unor drepte cuvinte bulgărești: čerна, bärzawa: vechiul bulgar črūna, neobulgar černa, neagră; vechiul bulgar *brüzava, neobulgar *bärzava, răpede (vechiul bulgar brüzü, neobulgar bärz, răpede + sufixul slav -av). Aceste cuvinte ar putea însemna în mod curat slav apa (voda) neagră, răpede, rîul (rѣka) negru, răpede, după cum și în adevăr pe teritoriile slave există rîuri numite černa și brz-, Miklosich Die Slavischen Ortsnamen aus Appellativen. Însemnau cuvintele dace tsierna și berzava, ale căror descendente probabile bulgaro-romîne sunt numirile de rîuri din Banat Cerna și Bîrzava, acelaș lucru ca și cuvintele curat slave černa, bärzava? Foarte posibil. De aici nu urmează însă de fel că vor fi trăit Slavi înainte de Daci prin Dacia ori că chiar vor fi fost Dacii Slavi. Radicalele cuvintelor slave črūnū, brüzü, indogermane krsn-, bhreg-, există și în alte limbi indogermane, nu numai în limbile slave (Vezi Brugmann, Vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen, I, 242, 340, 446, II, 1052; Berneker Slavisches etymologisches Wörterbuch pentru črūnū dă și el radicalul indogerman krsn-, pentru brüzü însă nu admite pe bhreg-, ci ar propune mai degrabă radicalul bher-), și au putut prin urmare exista foarte bine și în limba Thracilor, în care, din cauză că limba thracă era o limbă satem, ca și limbile slave, k și g au putut să aibă valoarea unor africate—cum este ts—, ori a unor spirante ūerătoare—cum este z. Din faptul că cuvintele dace tsierna, berzava vor fi fost aceleași cu cuvintele slave črūnū, brüzü, un singur lucru ar rezulta, anume că limba thracă aparținea, ca și limbile slave, la acel grup de limbi satem, unde se africatizează nu numai k', g'

*) t + i + vocală <č + vocală. Vezi § 249 № 159. În ce privește diftongul čá > é din acest cuvînt, el a trebuit să aibă loc numai în caz cînd cuvîntul *Tsierna* se va fi întrebuiat și nearticulat, ori cînd asupra lui va fi lucrat analogiea cuvintelor care se întrebuițează și nearticulate, căci é nu se diftonghează cînd în silaba următoare este un a constant (Vezi Iordan, Diftongarea lui é și ó pag. 104). Nu se poate afirma deci cu siguranță că *Tsierna* a fost articulată.

palatale înaintea tuturor vocalelor, ci și *k*, *g* guturale înainte de vocalele *e*, *i*. (Tot aşa nici alte asămănări care s-ar găsi între cuvinte dace și cuvinte slave nu pot proba slavitatea Dacilor, ca de pildă aceea dintre elementul *-zila*, *-zela* din nume de plante dace și slavul *zel-* plantă, pe care a constatat-o și Tomaschek 130 pag. 26, 33, ori acea dintre *μιζηλα* [varianta lui μέζουλα, vezi § 328 sub *mazăre*], ceterit *midzela*, și cuvintele slave *med-* miere și *zel-* plantă [oarecum *mellifera* herba, cea ce de altfel se potrivește bine cu înțelesul de ψύκεις al plantei], pe care a constatat-o un învățat ungur Lattyák Sándor, după cum spune Drăganu în Dacomania II pag. 756. Față de interpretarea lui Lattyák Sándor aș avea numai de observat că Tomaschek 130 pag. 27 dă altă interpretare, care și aceea se potrivește bine, dela cu totul altă rădăcină și în special dela cu totul altă limbă: „Variantă *μιζηλα* trebuie preferată, de oarece, fiindcă planta ψύκος conține o substanță oleioasă eterică, iar Dioscorides face observație că «are efect diuretic, ἔστι δὲ οὐρητικόν», se potrivește foarte bine o derivare dela rădăcina *meigh-*, *meiz-*, armenește *mizel* sucum effundere, mingere.”) — b) Priscos pag. 183 (ed. Bonn) povestește că autohtonii din țara care se întindea între Dunăre și capitala lui Attila beau o băutură numită *μέδος*. „Cine nu cunoaște cît de colo după acest Medu că avem a face cu Slavii?” zicea deja P. I. Schafarik Slavische Alterthümer I pag. 251. De același părere este și Niederle, Burlă, Dr. P. Hunfalvy și teoria lui Roesler, în Revista Tocilescu II 283 sqq. III 89 sqq., vedea din contra în acest *μέδος* o probă de existență Românilor pe acele locuri. În realitate nici băutura med, care e foarte răspândită la tot felul de popoare, și nici cuvântul *μέδος*, care a putut fi ori german (vechiu german *medo* hydromel, țara lui Attila era plină de Ostrogoți și de Gepizi), ori slav (vechiu bulgar *medu*, vin), ori român (*mied*, hydromel, împrumutat ori dela Germani ori dela Slavi, dacă nu cumva băştinaș), nu pot proba existența Slavilor în Banat pe vremea lui Priscos (prima jumătate a secolului V). — c) Prezența poporului Venadi, Venedi (Grecii numesc pe Slavi Σκλαβηνοί, "Αγαι"; Germanii îi numesc Winiden, Winden, Wenden) pe tabula peutingeriana, a cărei redactare ar fi din secolul p. Chr. III, între Ad Aquas (adecă Aquae, Kis-Kaláu, în Dacia) și Carpați și la gurile Dunării.⁹ În tabula peutingeriana însă sin-

gura indicație sigură este acea a numărului mijor de pași dintre localități. Încolo indicație din punct de vedere al punctelor cardinale este cea mai rudimentară posibilă, și tot așa de rudimentară este acea a distanței relative a localităților, atunci cind nu este indicat numărul mijor de pași dintre dînsele. Astfel, începînd dela Aquae (Kis Kalán) până la Porolissum (Mojgrád), toate localitățile, care în realitate se întind în linie curbă dela sudvestul Daciei până la extremul nordvest al acestei provincii, sunt însemnate în tabula peutingeriana pe o linie orizontală dela vest spre est, iar la nordul acestei liniilor orizontale, la marginea foii, sunt însemnate pe o linie orizontală, începînd dela vest spre est, Venadi, Sarmatae, Blastarni, Dac(i) Petoporiani, și imediat dedesuptul acestui șirag de numiri sunt însemnați niște munte, al căror nume, Alpes Bastarnice, se află scris pe aceeași linie cu Venadi, Sarmatae, Blastarni, Dac(i) Petoporiani. Ce concluzie poate trage cineva dintr-o asemenea însemnare a supra poziției reale pe care vor fi avut-o Venadii? Că erau așezăți în Dacia între Aquae și Carpați? De fel! Alt ceva nu se poate bănui decât că Venadii erau așezăți undeva la nordul Daciei, și anume la nord de linia munților Carpați. Pe de altă parte, între cursul de jos al Dunării și între primul riu care se varsă la râsărît de Dunăre în marea neagră, riu care nu poate fi altul decât Nistrul și este însemnat pe hartă ca curgînd din Alpii bastarnici aproape paralel cu Dunărea, sunt însemnate popoarele următoare, începînd dela vest spre est: Piti, Gaete vagae, Venedi. Se poate conchide de aici că Venedii erau așezăți la gurile Dunării? De fel! Alt ceva nu se poate bănui decât că Venedii erau așezăți undeva între Dunăre și Nistru.—d) În special pentru faptul că Slavii au început să treacă Dunărea și să se stabilizească în Moesia cel mai tîrziu la finele secolului IV Niederle găsește probele următoare: α) (dar aceasta nu e probă, ci numai o presupunere!) „Slavii au trebuit [?] să participe la invaziile Goților, Bastarnilor și altor Germani, apoi ale Hunilor. Cînd Goții împinși de Huni au trecut Dunărea, ca să se stabilizească în împăratiea bizantină, și Slavii trebuie să fi fost tîrziu împreună cu dînșii peste Dunăre.” β) „Dar tocmai, ca o confirmare a acestei presupunerî, într-o geografie armenească, o prelucrare a geografiei lui Ptolemeu, atribuită lui Moise de Khorene (+ 487). văstrată

într-o redacție din al V ori din al VII secol, se spune că Goți, venind dela nord, au împins peste Dunăre 25 de neamuri slave, care fusese înainte de dinși în Dacia, în urma cărei înperejurări Slavii s-au stabilit în Thracia, Macedonia, Achaia și Dalmatia.² Despre această geografie au mai vorbit Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern, pag. 324; C. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters I, pag. 29; C. Jireček, Geschichte der Serben I, pag. 102, care pune redacție geografiei între ani 670-680 *).— Asupra Slavilor spune C. Jirecek Geschichte der Serben I pag. 69, 70, 81, 87, 89, 100, 102, și Die Romanen in den Städten Dalmatiens I pag. 33 următoarele: „In a doua jumătate a secolului V Slavii ocupăse deja, probabil, la spatele Gepizilor, Transilvania **), în

*) Știrile despre Slavi ale geografului armean le raportează Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 229-231, la Gepizi de sub stăpinirea Avarilor, care ar fi alungat în a doua jumătate a secolului VII pe Slavi din Dacia. În realitate știrea geografului armean este vagă. Diculescu o reproduce în traducerea germană a lui J. Marquart: „Nach der nördlichen Seite aber ist das grosse Land Dakia, in welchem die Slawen wohnen, 25 Stämme bildend, an deren Stelle die Goten im Kampfe eindrangen, gekommen von der Iusel Skandia, welche genannt wird Emios der Germanen. Aber die Slawen überschritten den Donaufluss und nahmen ein anderes Land in Thrakia und Makedonia ein und gingen hinüber nach Achaia und Dalmatia.“ Partea din urmă a știrii privește sigur invazia cea mare a Slavilor în peninsula balcanică din veacul VII, în care vreme Gepizii se aflau în Dacia sub stăpinirea Avarilor, dar cu niciun preț nu se poate conchide dintr-însă că pe atunci ar fi alungat Gepizii niscați Slavi din Dacia. Partea întâia a știrii privește începutul năvălirii Goțiilor în Dacia (a doua jumătate a secolului III) și pe niște Slavi care ori trăiau deja pe atunci în Dacia (căci wohnen, træesc poate fi un prezent reprobus exact după vreun izvor grecesc din veacul III), ori trăiau în Dacia prin veacul V (căci wohnen, træesc poate fi un prezent reprobus exact din prima redacție a geografiei armenesti, care primă redacție este probabil acea a lui Moise de Khorene), ori trăiau în Dacia în secolul VII (căci wohnen, træesc poate fi un prezent datorit ultimului redactor al Geografiei armenesti). În orice caz, dacă te îai după știrea cea vagă a geografului armean, tot mai degrabă te poți gindi că vor fi existat Slavi în Dacia înainte de năvălirea Goțiilor, decât că ar fi alungat Gepizii pe Slavi din Dacia în veacul al septtelea.

**) După Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 77-78, 220-221, 228 nu este exactă părerea lui C. Jireček că în a două jumă-

a cărei nomenclatură topografică aů lăsat aşa de multe urme. De acolo și din Moldova aů început să pătrundă la Dunărea de jos, unde ajunsese deja pe vremea cînd Ostrogotii aů plecat spre Italia. Trecătorile Slavilor pe vremea lui Iustinian erau pela Silistra, Vidin și în domeniul Gepizilor, care pe atunci trăiau pelîngă Singidunum și Sir-

Gepizilor, deoarece Jordanis îi mărturisește pentru timpul său (mijlocul secolului VI) pe Gepizi în Dacia traiană, iar din secolele V și VI se găsesc tezaure și morminte în Transilvania care sunt sigur de origine germană. Slavii aů pătruns în Transilvania și Oltenia înțără dată în a două jumătate a secolului VI împreună cu Avari, ca supuși ai acestora, cu care aů și participat foarte probabil la luptele contra Gepizilor. Aceasta se probează prin numele de localități slave și prin resturile arheologice slave din Dacia, care aceste din urmă (arderea cadavrelor și vase cu ornamentație slavă) sunt de acelaș soi cu resturile arheologice slave din secolul VI care se găsesc în Volinia. După trei generații Slavii aů părăsit Dacia [alungați de Gepizi, vezi nota precedentă].⁹— În anexa 17 dela pag. 253 autorul spune că după mai mare cercetare a ajuns la concluziea că acele resturi arheologice presupuse de dinsul slave sunt mai vechi decât veacul VI și provin dela Vandali. Va să zică resturi arheologice slave nu sunt de fel. Cu toate acestea Slavii trebuie să fi fost prin Dacia, și încă mulți tare și foarte de demult, pentru că altfel, cum singur Diculescu recunoaște (după nenumărați alții care au recunoscut acelaș lucru), nu s-ar putea explica mulțimea de numiri topică slave, pe care Români le-au primit dela Slavii și le-au păstrat până astăzi. Resturile arheologice probează numai pozitiv, dar nu și negativ. Vreau să zic că, dacă se găsesc resturi arheologice gepide în Dacia din secolele V și VI, aceasta probează sigur că erau Gepizi în Dacia în secolele aceleia; dacă însă nu se găsesc resturi arheologice slave din secolele V și VI (ori și din secolele III, IV, VII etc.), aceasta nu probează de fel că n-ar fi fost Slavii în Dacia pe vremurile acelea. Resturile arheologice atîrnă dela întîmplare. Cît despre timpul cel scurt, de trei generații numai, cît ar fi stat Slavii în Dacia, el se potrivește foarte puțin cu mulțimea și importanța numirilor topică provenite dela Slavii. După Diculescu Gepizii aů stat în mare număr și în strînsă prietenie cu Români timp de șase secole în Dacia, și cu toate acestea în nomenclatura topică actuală din Dacia nu există gepid mai nimic (Vezi § 273 nota a două); iar Slavii aů stat numai trei generații, și în dușmanie cu Gepizii și cu Români (Die Gepiden J, pag. 228: „Slavii aů venit ca dușman și ca dușman aů fost nevoiți după trei generații să părăsească țara“), și cu toate acestea aů botezat cu nume slave nenumărate locuri (unele dintre cele mai importante, ca Bălgad, Zlatna, etc.) și aů transmis acele nume dușmanilor Români care le-a năstrat nănsă astăzi! Este enuntăță

mium. Pe vremea împăratului Mauricios (582-602) principalele localități slave de a stînga Dunării erau în fața cetăților de graniță Durostorum, Novae (Şviștov), Securisca (înălțime Nicopol), Asemus (la gura rîului Osem), Palatiolum (la gura rîului Isker). Valahia de astăzi se numea Slavinia. Despre invaziunile Slavilor peste Dunăre este întîi vorba supt împăratul Iustin I (518-527). Pela 584 aă atacat întîiaș dată Slavii Salonicul în ziua de Sf. Dimitrie. La 586 (nu 597) Slavii atacă iarăș Salonicul. Pe vremea timpurilor furtunoase ale lui Phocas și Heraclios s-aă asezat Slavii temeinic la sudul Dunării. Așezarea a fost complectă la sfîrșitul secolului VII; după aceia aă mai avut loc numai oarecare strămutări. Mai întîi aă fost ocupate locurile dintre Dunăre și Balcani, unde Theophanes și Nicephoros Patriarcha pela 679 vorbesc de 7 triburi slave ($\gamma\epsilon\nu\epsilon\alpha\iota$), fără îndoială venite din Valahia. Thracia a rezistat, numai tribul Smolenilor s-a stabilit acolo, în Rhodope. Alt torrent slav s-a revărsat peste Moesia Superior și Dacia Ripensis în Macedonia, Hellas, până în Laconia. Din Macedonia un curent a plecat spre vest în Albania de mijloc. Mai puternice curente s-aă revărsat în Dalmatia pe vechile căi romane dela Naissus la Lissus și dela Sirmium la Salona și Narona. Din Panonia în sfîrșit s-aă răspândit dealungul Savei și Dravei până la izvoarele acestora. Dacia însă s-a golit de Slavi și cîțî aă mai rămas acolo s-aă contopit cu Români. Intensitatea colonizației slave se cunoaște după toponimie. Cele mai multe numiri antice s-aă păstrat pe coaste de jur înprejurul peninsulei, dela Thracia până la Quarnero. Cele mai puține nume slave s-aă născut în Thracia răsăriteană și în Albania de nord. Cele mai mari schimbări le-aă suferit Moesia Superior, Macedonia interioară și Dalmatia continentală. În Moesia Superior nu s-a păstrat un singur nume roman. Acest fapt e bătător la ochi în comparație cu provinciile învecinate Dacia mediterranea și Dardania, unde s-aă păstrat până astăzi cîteva numiri: Naissus (Niș), Serdica (în veacul de mijloc Sărăcet), Scupi (Skopje), Ulpiana (Lipljan). Un singur izvor contemporan pomenește de întinderea acestei colonizații slave: o geografie armenească, compilată pela 670-680, atribuită altă dată lui Moses de Khorene. Ea povestește că în Dacia aă locuit altă dată 25 popoare slave, mai tîrziu «s-aă dus Slavii peste Dunăre, aă căpătat alte lo-

curi în Thracia, Macedonia și așezați în mare număr în peninsula balcanică la începutul secolului VI, ba și mai înainte, cred că se poate proba prin următoarele fapte. a) Cartea lui Procopios despre clădiri, Περὶ κτισμάτων, a fost sfîrșită de scris la anul 558 (Krumbacher Geschichte der byzantinischen Litteratur pag. 42). Se poate spune, deci, că faptele despre care se vorbește în ea existau pînă la 550. Intre localitățile din Epirus Nova (= „Provincia dela Dyrrhachium“ C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 15) este însă însemnată una Streden (ori mai degrabă Stredin, căci și s-a pronunțat ca în cînd din al II secol p. Chr., iar scrierea cu -ην a fost la Procopios numai o grecizare, o adaptare la cuvintele grecesti terminate în -ην), Στρέδην, Περὶ κτισμάτων IV, 4, ed. Bonn pag. 278. Acest cuvînt nu poate fi însă decît vechiul bulgar strădina medium, strădini medius. Pentru feliul numirii compară român Mijloc, sat în județul Vilcea, Frunzescu Dictionar topografic București 1872. După regiunea de pe lîngă orașul Sardica = Serdica, Sofia Procopios însîră localitățile din țara Lavețo, ἐν τῇ Δαρδανίᾳ χώρᾳ (în pe timpul lui Procopios se pronunță ν), IV, 4, ed. Bonn pag. 282. Această țară Lavețo nu poate fi alt ceva decît țara Lovcă, regiunea de pe lîngă actualul oraș Lovcă din Bulgaria vestică de dincoace de Balcani. Iar Lovcă este un cuvînt slav, vechiul bulgar lovъ venatio, loviťi venator, lovičii venator, loviči venatorum. Mai apropiat de stilistica greacă este celalalt nume al orașului bulgăresc Lovcă, Lovat (căci aşa văd scris, de pildă, pe harta lui Flemming: Lowtscha Lowatz), sîrb lovať vinător, neobulgar loveť vinător. Pentru ca o regiune întreagă să poarte pînă la 550 un nume slav, trebuie ca Slavii să fi ocupat regiunea aceia macar cu 50 de ani mai înainte, pe de o parte, iar pe de alta trebuie să fi fost foarte numeroși pînă la 550 în acea regiune. *) b) Din

*) Slave sunt poate și numirile de localități Λεπτίζην (Petritsen) din Dardania, Procopios De aedificiis IV, 4, pag. ed. Bonn 281 > vsl. petru piatră + sufixul diminutival vsl. -ița; Μιλλάρεκα (Millareca) din nordvestul Thraciei, ori din regiunea orașului Naicena Procopios De aedificiis IV 4 nos ad Bonn 921 — vsl.

Studenita, trei ceasuri spre miazanoapte de Ipek, sint publicate in C. I. L. III două inscripții funerare cu numele Blazziza, Milizza, Vulcassinus (8292: D M Vels Sadragita mag dom vix an XXXII et su fil Blazziza vix...; 8294: D M Milizza Bossina vixit annis XXII... Ulpius Vulcassinus vix ann XXX). Acestea sint nume slave. Mai intîi însă o observație. Pentru a scrie cuvinte străine în care apărău sunete neobișnuite limbii latinești lapidarii erau în incuracătură mare. Atunci cînd aveau a face cu sunete noi produse în cuvintele latinești înses, ca de pildă cu *ts* provenit dintr-un mai vechi *c*, lucrul nu prezenta nicio greutate: se scriea mai departe *c* și se pronunța *ts*, după cum toată lumea era obișnuită. Dar ce puteau face ei cu niscaii *ts*, *š*, *ž*, *dž* din cuvinte străine? Mijlocul obișnuit la care recurgeau era acel al reduplicărilor. Pentru aceia apar în inscripții cuvinte bucsite (să mi se erte vorba) de reduplicări, ca de pildă *Virssucciuſſus* C. I. L. III 3256 (*Virſukluſu?*). Cîteodată recurgeau la litere grecești, ca de pildă cînd scriau pe s inițial din *Suc(idavensis)* și din *Siamaus* (numele unui vicus) cu Σ : *Σuc(idavensis)*, Pârvan Știrî nouă din *Dacia Malvensis* pag. 23, *Σiamao* (abl.) C. I. L. III 14413 (Pârvan locul citat și în Buletinul comisiunii monumentelor istorice anul IV pag. 8 presupune că pronunțarea va fi fost *š*). Altă dată inventau litere noi, ca de pildă χ în *Boçoni* C. I. L. III 13860, *Posaulχonis*, χaci C. I. L. III 13866, pentru a reprezenta pe ţ consonant, τ în *Bri-zidia* C. I. L. III 8302 pentru a reprezenta poate pe *ts* (*Bri-zidia* e un nume de localitate și nota editorului compară *Bricize* din *Itinerarium Antonini*). Blazziza, Milizza, Vulcassinus reprezentau foarte probabil pronunțările Blažitsa, Milițsa, Vulcašinus (Să se observe, pentru dubla valoare a lui *zz=ž*, *ts*, că alt lapidar a scris inscripțiea cu Blazziza și altul pe cea cu Milizza). Blažitsa însă se poate interpreta ca un diminutiv prin sufîxul masculin *-iťi* din Blažo (sîrbul Blážo,

mila rkka, rîul frumos (dacă admitem că vsl. milu căpătase încă depe atunci înțelesul bulgarului milu, gentil, gracieux, joli).— A-supra unor asemenea numiri slave au atras atenție și alții. Astfel de „Milareka, Streden“ pomenește în mod neprecis Schafarik, Slavische Alterthümer, I, 61; că despre „Mila reka“ a fost vorbă, spune C. Jireček, Geschichte der Bulgaren, 68. Că și actualul Lovča-Lovaț va fi fost de careva pus în legătură cu Lavețo al lui Proconius, este posibil.

el însuș un deminutiv din Blagomir). Sufixul -iți sună astăzi în limba sîrbă -at și în cea bulgară -et, dar pe vremea cînd a fost pusă inscripțiea ă (b) din el avea valoarea sa din limba primitivă slavă, anume acea de *i* deschis scurt. În caz cînd Blazziza era o fimee, cuvîntul se poate interpreta ca un deminutiv prin sufixul feminin -ița din adjecțivul blaga, bună, Blažitsa ar fi un analog slav al latinescului Bonita (C. I. L. III 2248, 7482, 11698). Milițsa se poate interpreta ca un deminutiv prin sufixul masculin -iți din Milo (sîrbul Milo, scurtare din Milosav). În caz cînd Milițsa era o fimee, avem a face cu actualul sîrb Milițsa, deminutiv din Mila, care el însuș e o scurtare din Milosava. Vulcašinus este sîrbul Vukâšin, care pe vremea aceia nu perduse pe *l* din radicalul vulk-, vechiū bulgar vlükū lupus. Slavul Vukašin Vulcašin este analogul latinescului Lupicinus C. I. L. III 3767, 10681 (Lupicina se numă soțiea împăratului Iustinus I, Procopios Historia arcana VI, ed. Bonn pag. 45; Lupicinus se numă un general roman, vezi acest paragraf la N° 9 supt anii 376). Din ce timp sunt aceste inscripții, în care apar numele, după părerea mea slave, Blazziza, Milizza, Vulcassinus? Inscripțiea 8292, dacă vorbele mag dom se interpretează ca magister vici domaviani, după cum crede că se pot interpreta editorul, este anterioară timpului lui Severus Alexander (222-235), deoarece inscripțiile C. I. L. III 8359, 8360 sunt dedicate aceluia împărat de ordo municipii domaviani: inscripțiea 8292 a fost pusă pe vremea cînd municipium domavianum era încă un vicus, înainte de anii 222-235. Va să zică înainte de anii 222-235 un Slav a fost primar într-un sat important din Dalmatia nordestică, sat care după aceia a devenit municipium! Dar interpretarea vorbelor mag dom ca magister vici domaviani este problematică. Ceia ce-i sigur este că inscripțiile în chestiune nu pot fi decît cel mult de aceiaș vrîstă cu cele mai noi date din inscripțiile Dalmatiei continentale, adecă din a două jumătate a secolului IV. De altfel chipul redacției lor este cel mai bun posibil, prin nimic în formular ori în limbă nu se tradează vreo divergență față cu tipul clasic al inscripțiilor, după cum se întimplă cu inscripțiile din Salona din secolul V. Apoi o probă de vechimea lor este însuș

faptul că săntă pagine (Nicio inscripție funerară pagină nu există în Dalmatia din secolul V ori VI). *)

Cum că în a două jumătate a secolului IV Slavii erau aşezăți la Dunăre (cel puțin de a stînga rîului), este probabilă mărturia contemporanului Caesarius de Nazianz (a trăit și a scris în a două jumătate a secolului IV), **) după care Slavii aşezăți la Dunăre chiar purtau numele special de Dunăreni, Δαναῖοι. La Müllenhoff, Donau, Dunavъ, Dunaj, în Archiv für slavische Philologie I, anul 1875, pag. 290 sqq.: „Sclavenii (Σκλαβηνοί), aşa numiții Danuvii, unia mininca până și tîtele femeilor, pentru că sunt pline de lapte, și pe sugaci îi omoară cu pietrele, ca pe șoareci, iar alții din contra nici mîncările obișnuite de carne nu vor să minânce; unia trăesc de capul lor, în anarhie, și pe șefii lor vremelnic îi omoară într-o singură zi, ori în vremea mesei, ori cînd sunt pe drum, mininca vulpi, mîte sălbaticice, și alte fiare, și urlă ca lupii cînd se strigă unii pe alții, iar alții din contra sunt cumpătați la mîncare și sunt supuși și plecați oricui.“ Asupra acestor contraste din viața Slavilor dela Dunăre compară cele spuse de Ephorus asupra Scythilor la Strabon VII, 3, , vezi § 51 Nota S 140.

§ 83. B. În afară de aceste migrații de neamuri străine a avut loc un alt soi de migrație, anume de persoane care aparțineaau statului roman. Acest soi de migrație prezintă trei categorii.

1. S-a strămutat oameni dintr-o provincie a Illyricului în alta. C. I. L. III 2086 Salona (Dalmatia): Funerară a soției lui Aurelius Aquila, decurio al orașului Potaisa (Dacia), negustor din provincia Dacia.—2679 Tragut-

*) Este aşa de bătătoare la ochi concluzia pe care o trag eu din inscripțiile citate cu numele Blazziza, Milizza, Vulcassinus, încit e de abia de crezut să n-o mai fi tras și alt careva înainte de mine, mai ales cînd atîția slaviști și-au frămîntat mintea cu afilarea de urme slave vechi în peninsula balcanică. Este posibil ca chiar cel dintîi editor al lor să fi remarcat lucrul (Milojević, Putopis Stare Srbije, Belgrad, 1871, de unde le-a luat și le-a re-publicat Evans în Archaeologia, London, vol. XLIX, 1, anul 1885, vezi nota editorului din C. I. L. III). Dar mijloacele mele de informație nu pot merge aşa de departe.

**) Autenticitatea acestui scriitor nu-i complect sigură, dar e foarte probabilă. Pentru informații asupra lui vezi Fabricii Bibliotheca graeca. editio nova (cuarta). Hamburg. 1790-1809.

rium (Dalmatia): Funerară a lui Aurelius Longinianus, decurio al orașului Drobeta (Dacia).—2866 Nedinum (Dalmatia): Funerară a lui Cocceius Umbrianus, decurio, augur și pontifex al orașului Porolissum (Dacia).—9962 Nedinum (Dalmatia): Funerară a unui barbat de loc din Siscia (Pannonia Superior).—864 Napoca (Dacia): Dedicatoare a lui Aurelius Umbrianus, decurio al orașului Napoca, de loc din Vindobona (Pannonia Superior).—1108 Apulum (Dacia): Dedicatoare din partea lui Aurelius Bassinus, decurio al orașului Aequum (Dalmatia).—1223 Apulum (Dacia): Funerară a femeii Sertoria de loc din Aequum (Dalmatia).—1322 Ampelum (Dacia): Funerară a lui T. Aurelius de loc din Spolnum (Dalmatia).—1323 Ampelum (Dacia): Funerară a lui P. Celsenius Constans, care fusese întîi decurio în orașul Aequum (Dalmatia) și apoi la Sarmizegethusa (Dacia).—3424 Aquincum (Pannonia Inferior): Dedicatoare din partea locuitorilor originari din provincia Raetia.—13379 și pag. 2328²¹ Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui Dac Scorilus.—La Alburnus Maior și în satele de prin prejur (Dacia) se stabilise o întreagă colonie de Pirustae, astfel că Alburnus Maior se numea Vicus Pirustarum. C. I. L. III pag. 213, 921.

2. A să venit oameni din diferite alte provincii ale imperiului. C. I. L. III 2127^a Salona (Dalmatia): Funerară a lui Q. Publicius Aemilianus, rhetor, de nație Afer (din provincia Africa).—2937 Iadera (Dalmatia): Funerară a lui C. Modius de loc din Verona (Italia).—6380 Salona (Dalmatia): Funerară a lui Ulpius Andronicus, născut în Phrygia și care după multe călătorii s-a stabilit în Dalmatia.—8825 Salona (Dalmatia): Funerară a lui Crinitus, gladiator, de nație Afer (provincia Africa).—8836 Salona (Dalmatia): Funerară a lui Sossius Successus, iure peritus, de loc din Ravenna (Italia).—14894 Salona (Dalmatia): Funerară a fetei Eusebia de loc din satul Apsona din regiunea Antiochiei Syriei.—14933 Gardun (Dalmatia): Funerară a lui M. Percennius de loc din Philippi (Macedonia).—8213 Scupi (Moesia Superior): Funerară a lui L. Cornelius de loc din Methymna (Lesbos).—757 Novae (Moesia Inferior): Funerară a lui L. Metilius Iustus de loc din Ticinum (Gallia Cisalpina).—6203 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a lui T. Rascanius Fortunatus, medic, de loc din

Faventia (Gallia Cispadana).—7460 Burumli (Moesia Inferior): Funerară a lui C. Iulius Bassus de loc din Massaca (Cappadocia).—12489 Kuciučchioi (Moesia Inferior): Funerară a lui L. Pompeius Valens de loc din Ancyra (Galatia), stabilit în Istrus, unde făcuse mai multe clădiri de utilitate publică.—859 Napoca (Dacia): Dedicatoare lui Jupiter Erusenus din partea lui Aurelius Alexander. Erusenus=Erizenus, dela Eriza, oraș în Caria. Este de admis că n-ar fi venit nimăruī în minte să facă dedicății lui Jupiter dela Eriza, dacă nu vor fi fost macar cîțiva Carienî în Dacia.—860 Napoca (Dacia): Dedicatoare lui Jupiter Tavianus (dela Tavia, oraș în Galatia) din partea Galatilor care trăiau în orașul Napoca.—870 Napoca (Dacia): O listă de Asiani (Prin Asiani se înțelegeau Thynii și Bithynii din Asia. Vezি § 48 NH 20).—1021, 1022 Apulum (Dacia): Dedicatoare zeului Glycon din partea lui M. Antonius Onesas și M. Aurelius Theodotus. „Acest zeū se găsește pe monedele dela Abonitichos din Paphlagonia bătute pe vremea împăraților M. Aurelius și L. Verus, și despre el vorbește Lucianus în Pseudomantis.“ Nota editorului. Este de admis că trebuie să fi trăit prin Dacia oameni din partea locului.—1033 Apulum (Dacia): Dedicatoare lui Jupiter Bussumarus. Bussumarus e cuvint celt, Jupiter Bussumarus trebuie să fi fost un zeū celt și adorațiea lui presupune existența macar a unor Celți, în special Galli, pe teritoriul Daciei.—1108 Apulum (Dacia): Dedicatoare zeului Sol Hierobolus=Ιαριθωλος din inscripții grecești dela Palmyra, Ιεροβάζλ numele lui Gedeon. Adorarea acestui zeū presupune existența macar a unor Semiți (Syrieni) în Dacia.—1222 Apulum (Dacia): Funerară a femeii Isidora de loc din Asia.—1301^a Ampelum (Dacia): Dedicatoare lui Jupiter al Commagenilor din partea lui Matrinus Matrianus, preotul lui Jupiter Dolichenus. Doliche era un oraș al Commagenei, părții de nord a Syriei. Trebuie să fi fost în Dacia macar cîțiva oameni din partea locului.—1301^b Ampelum (Dacia): Dedicatoare lui Jupiter Dolichenus, zeul Commagenilor, din partea lui Aurelius Marinus, Addebar Semei și Oceanus Socratis, preotii zeului. Vezি observație dela numărul precedent.—1324 Ampelum (Dacia): Funerară a lui Asclepius și Asclepia de loc din Bithynia.—1394 Al-Gyógy (Dacia): Dedicatoare din partea collegiului Galatilor.—1431 Sarmizegethusa (Dacia): Dedicatoare lui

Jupiter Dolichenus. Vezi observațiea dela 1301^a.—7680 Po-taissa (Dacia): Dedicatoare lui Jupiter Balmarcodes. Acest Jupiter se mai găsește în inscripțiile C. I. L. III 155, 159, 6673, 6677, 6678, 12098, toate dela Deir-el-Kal'a lîngă Beirut (coasta Syriei). Trebuie să fi fost în Dacia macar cățiva oameni depe acolo.— 7728 Dorstadt (Dacia): Dedicatoare din partea lui P. Aelius Artemidorus de loc din Macedonia, ales preot de Palmyreni.—7761 Apulum (Dacia): Dedicatoare din partea lui Aurelius Alexander și Aurelius Flaus, negustorii syrieni.—7915 Sarmizegethusa (Dacia): Dedicatoare din partea lui Gaius Gaianus și Proculus Apollofanus, negustorii syrieni.—7954 Sarmizegethusa (Dacia): P. Aelius Theimes, duumviralis al orașului Sarmizegethusa, a zidit din temelie un templu zeilor părintești Malagbel și Bebellahamon și Benefal și Manavat. Acești zei, după nota edito-rului, erau zei dela Palmyra și dedicatorul era sigur un Palmyren. Pentru Palmyrenii stabiliți în Dacia vezi și mai sus № 7728. Inscriptiea de față ne arată că ei ajungeau până la cele mai înalte demnități municipale, chiar în ca-pitala țării.—7997 Tibiscum (Dacia): Dedicatoare lui Jupiter Dolichenus. Vezi observațiea dela 1301^a.—14215¹⁵ Apu-lum (Dacia): Dedicatoare lui Jupiter Bussumarius. Vezi ob-servățiea dela 1033.—3343 Sár-Pentele (Pannonia Inferior): Dedicatoare lui Jupiter Dolichenus din partea preoților în-tregii provincii pentru sănătatea împăraților. Vezi observa-țiea dela 1301^a. Multă Syrieni trebuie să fi trăit în Pan-nonia Inferior, pentru ca un zeu național al lor să ajungă la aşa grad de importanță, încit toți preoții provinciei să-i înalte rugăciuni pentru sănătatea împăraților. Motivul însă pentru care tocmai lui Jupiter al Commagenilor s-au adre-sat cu rugăciuni preoții provinciei poate să fi fost și acela că împărații purtau pe atunci războiu prin Syria, ceia ce ne-ar face să credem că inscriptiea a fost pusă pe vremea expediției lui L. Verus (p. Chr. 161-169) contra Parților, cind acest împărat a stat mai mult în Antiochia Syriei, iar războiul l-a purtat generalii lui (Eutropius VIII, 10).—3490 Aquincum (Pannonia Inferior): Dedicatoare din partea unui Syrian de loc din regiunea Dolica (depe lîngă orașul Doliche, vezi observațiea dela 1301^a).—3576 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui Francus.—3688 Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior: Funerară a E-

vreicei Septima Maria (D M Septimae Mariae Iudeae).—10300 Annamatia (Pannonia Inferior): Funerară a lui Sextius Iuventius Primitivus de loc din Aquileia (Italia).—10417 Aquincum (Pannonia Inferior): Dedicatoare a lui T. Flavius Romanus de loc din Roma.—10430 Aquincum (Pannonia Inferior): Dedicatoare lui Jupiter, Junonei, lui Neptun și lui Mars din partea lui L. Valerius Italus pentru collegiul negustorilor.—10540 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a lui L. Aurelius Fortunatus de națiune Cappadox.—10551 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a lui C. Julius Eurus de loc din Alexandria.—10611 Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior: Funerară a unor Evrei.—14349¹ Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a lui L. Carisius de loc din Aretium (Italia).*)

*) Immigrația de persoane civile a avut loc în răsăritul romanizat al Europei din inițiativă privată. În special colonizări cu persoane italice ori cu veterani organizate de stat, ca acele care au avut loc pentru Spania, Gallia, Britannia, Noricum, Asia mică, Syria, Palaestina, provincie Africa, Numidia, Mauritania, și chiar pentru peninsula balcanică în partea ei grecească (Grecia propriu zisă: Corinthus, Dyme, Patrae) și grecizată (Epir: Buthrotum; Macedonia: Dyrrachium, Philippi, Byllis, Dium, Pella, Cassandrea; Thracia: Apri, Deultum), vezi Mommsen Roemische Geschichte V, 61, 81, 161, 180, 181, 301, 305, 310, 451, 544, 634, 647, 648, 237, 238, 270, 184, 276, 281, asemenea colonizări n-au avut fință pentru provinciile Dalmatia, ambele Pannonii, ambele Moesii și Dacia. Aceia ce spune Eutropius VIII, 6 (Vezi § 90) despre Traian, că „a strămutat în Dacia nenumărată multime de oameni din toată lumea romană, ca să lucreze pămîntul și să formeze orașe”, trebuie înțeles în felul acela că împăratul a facilitat numai și a încurajat inițiativa privată. În ce privește notița lui Constantin Porphyrogenitus, De administrando imperio, cap XXIX, că „împăratului Diocletian i-a plăcut foarte mult țara Dalmatiei, pentru aceia a adus și oameni dela Roma cu familiile lor și i-a așezat în țara Dalmatiei, care s-au numit Romani, fiind că au fost aduși dela Roma, și poartă și până astăzi acest nume,” este evident că Constantin, care din populația romană a peninsulei balcanice cunoștea numai pe Dalmati, pentru Români, cel înglobați pe acea vreme în imperiul bulgăresc, i se sustrăgeau viderilor, și-a închipuit prin proprie combinație că pe acei Români din Dalmatia trebuie să-i fi adus dela Roma Diocletian, acel împărat despre care Constantin știa că era de loc din Salona și că-și făcuse la Aspalathon niște palate mai presus de închijuire (De thematibus, IX; De administrando imperio, cap. XXIX). Cu niciun preț nu se poate conchide din vorbele lui Constantin că

3. Aū venit militari. În privința aceasta am de făcut două observații prealabile. Cassius Dio LXXIV, 2 spune că înainte de Septimius Severus (193-211) militarii pretoriani se recrutaū numai din legiunile din Italia, Hispania, Macedonia, Noricum, și eraū din cauza aceasta mai omenoși și la chip și la obiceiuri, și că Severus cel dintîi a hotărît ca lipsurile din cadrele pretoriane să fie împlute cu militari din toate legiunile. Aceasta înseamnă că și înainte de Septimius Severus și cu atît mai mult după dînsul legiunile se recrutaū din provinciile înșes unde staționaū*). Foarte in-

Diocletian ar fi adus în Dalmatia niscaī coloniști din Italia, bă înca din Roma!

Romanizarea răsăritului European este în primul loc opera legiunilor. Mommsen, Roemische Geschichte, V, 194-195: "Romanizarea Moesiei [superior și inferior], mai mult încă decât acea a Dalmatiei și Pannoniei, se datorește legiunilor, plecind mai ales dela Singidunum și Viminacium. În special Moesia Inferior înainte de începutul secolului II, cînd s-aū înființat lagărele legionare dela Novae, Durostorum și Troesmis, a fost lăsată în starea de organizare socială anteromană, și numai după aceea s-a romanizat prin legioni." (Cu privire la *starea de organizare socială anteromană*, care a persistat să existe în Moesia Inferior sub stăpînirea romană, vezi cele spuse la § 27, prima notă). Ea se datorește apoi constringerii din partea oficialității romane. După cum, de pildă, Evreii din părțile grecești ale imperiului erau siliți de statul roman să adoapte limba grecească, tot astfel colonii din părțile de limbă latină ale imperiului erau siliți de statul roman să adoapte limba latină (Mommsen, Roemische Geschichte, V, 490).

Comunele cu organizație romană, municipiile adeca și coloniile, de pe teritoriul romanizat al răsăritului European au provenit în felul acela că statul a acordat această organizație unor comunități de cetăeni romani deja existente. Statul a constatat adeca existența unor comunități de cetăeni romani, pe care nu le provocase el direct prin trimeterea din oficiu a coloniștilor, și l-a acordat acestor comunități organizația communală romană. Erau oarecum municipii și colonii *titulare*. Mommsen, Roemische Geschichte, V, 646: „Dreptul municipal și chiar cel colonial mai tîrziu [prin mai tîrziu înțelege Mommsen în mod neprecis timpul dela Traian inclusiv în jos] s-a acordat de regulă numai în mod titular fără anumită trimetere de coloniști.“

*) Mommsen, Roemische Geschichte, V, 228: „Cu începere-dela Hadriau elementul italic dispar din armată, cu excepție de ofișeri, și în general fiecare legiuine se recrutează în provinciea unde staționează.“

structivă din punctul acesta de videre este inscripțiea C. I. L. III 14507 din Viminacium, dedicatoare a veteranilor legiunii VII missi honesta missione la anul p. Chr. 195. Legiunea VII a staționat în Dalmatia până la un timp nehotărât înainte de moartea lui Nero (p. Chr. 68), apoi în Moesia Superior, unde și avea reședința (praetorium) la Viminacium, C. I. L. III pag. 280,264. Veteranii eliberați din oștire la anul 195 erau de loc din Pautalia, Sarmizegetusa, Ampelum, Sirmium, Ratiaria, Iadera, Scupi, Mursa, Salonae, Nicopolis, Trimontium (Philippopolis), Romula, Castra (=Viminacium), Thessalonica, Remesiana, Cap(idava)?, Pergamum, Heraclea (probabil a Macedoniei), Philippi, adeca din provinciile Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia, Pannonia Inferior, Macedonia, Thracia, Asia. După cum chiar din această listă de veterani se vede, cadrul recrutorii era mai larg cu mult decât provinciile însele unde staționați legiunile, și acest lucru se va videa încă mai bine din discuțiea de mai la vale. În general însă se poate spune că legiunile se recrutați din provinciile însele unde staționați și din provinciile învecinate; iar aproximativ, atunci cînd aî a face cu un militar dintr-o legiune oarecare, a căruî loc de naștere ori naționalitate nu se menționează, se poate susține că acel militar aparținea regiunii și naționalității unde staționa legiunea.—În corporile auxiliare de armată — alae, cohortes, numeri — militarii nu aparțineați numai decât toți, ba nici macar în mare parte, naționalității anunțate în titlul corpului, și în numerus Palmurenorum, de pildă, militarii nu erau numai decât toți, ba nici macar în mare parte, de naționalitate Palmureni. Acest lucru se vede clar din inscripțiea C. I. L. III 14214, cu ocazia căreia editorul pag. 2316⁵⁰ face observațiea următoare: „Originile auxiliariilor arată lămurit că deja pe vremea lui Traian numele corpului de oștire nu indică originea reală a militariilor dintr-însul, deoarece aceiaș cohortă cuprindea Brittoni, Galli, Germani, Raeti, Norici, Hispani și Africani.“

Legio I italicica. A staționat în Moesia Inferior cu praetorium la Novae, C. I. L. III pag. 992. C. I. L. III 8198. Scupi (Moesia Superior): Funerară a unui veteran din legio I italicica de loc din Lucus (Vocontiorum? Gallia Narbonensis).—6144 Rahovica (Moesia Inferior): Funerară a unui veteran din legio I italicica de loc din Niconolis (Moesia

Inferior).—6185 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a unui centurion care servise în legio III augusta, X gemina, I italica, de loc din Carthago (foarte probabil cea din Africa).—6223 Loc nehotărît al provinciei Moesia Inferior: Funerară a unui primus pilus din legio I italica de loc din Bononia (cea din Italia după notița editorului dela indices).—6224 Loc nehotărît al provinciei Moesia Inferior: Dedicatoare a unui primus pilus din legio I italica de loc din Horreum Margi (Moesia Superior).—7441 Novae (Moesia Inferior): Funerară a unui militar din legio I italica de loc din Heraclea (Macedonie după nota editorului).—12352 Oescus (Moesia Inferior): Funerară a unui veteran din legio I italica de loc din Ariminum (Italia).—12409 Nedan (Moesia Inferior): Funerară a unui veteran din legio I italica de loc din Stobi (Macedonia).—14491 Celeiū (Dacia): Funerară a unui veteran din legio I italica de loc din Aspendus (Pamphylia).

Legio I adiutrix. A staționat cu începere dela Domitianus în Pannonia Superior cu praetorium la Brigetio, C. I. L. III pag. 482. C. I. L. III 13372 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui militar din legio I adiutrix de loc din Admedera (Syria).

Legio II adiutrix. A venit la un timp nehotărît în Pannonia Inferior și a staționat acolo mai multe secole, cu praetorium la Aquincum, C. I. L. III pag. 416. C. I. L. III 6186 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a unui centurion care servise în legiunile X gemina, IV flavia, XII fulminata, III cyrenaica, X fretensis, II adiutrix, de loc din Laodicea Syriei.—3301 Várdomb (Pannonia Inferior): Funerară a unui militar din legio II adiutrix, de națiune Syrian, de loc din Hemesa (Syria).—3529 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară pusă părintelui său P. Aelius Martialis, veteran al legiunii II adiutrix, din partea fiului Aelius Aelianus, praefectus al pomenitei legiuni, care s-a întors în patrie („regressus ad lares patrios”).—3544 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui militar din legio II pia fidelis (=legio II adiutrix) de loc din Luceria (Italia).—3556 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui militar din legio II adiutrix de loc din Porolissum (Dacia).—3560 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui veteran din legio II adiutrix de loc din Mursa (Pannonia In-

terior).—3563 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară pusă soției sale de un militar din legio II adiutrix de loc din Sirmium (Pannonia Inferior).—3565 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui evocatus din legio II adiutrix de loc din Taurini (Italia).—3567 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui militar din legio II adiutrix de loc din Vercellae (Italia).—3642 Pomáz (Pannonia Inferior): Funerară a unui veteran din legio II adiutrix de loc din Agrippina (Köln, Germania Inferior).—3680 Loc nehotărât al provinciei Pannonia Inferior: Funerară a unui veteran din legio II adiutrix de loc din Africa.—10315 Intercisa (Pannonia Inferior): Funerară a lui Malchias, militar din legio II adiutrix, fiu al lui Mocur, signifer în cohorta Hemesenilor. Foarte probabil de neam syrian.—10319 Dunavecse (Pannonia Inferior): Funerară a unui militar din legio II adiutrix de loc din Ephesus (Asia).—10497 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui militar din legio II adiutrix de loc din Ancyra (Galatia).—10498 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui militar din legio II adiutrix de loc din Apollonia (Erau mai multe Apolloni, în Grecia, Epir, Thracia, Macedonia, Cyrenaica, Pisidia, Bithynia).—10499 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui militar din legio II adiutrix de loc din Ancyra (Galatia).—10500 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui veteran din legio II adiutrix de loc din Thessalonica (Macedonia).—10515 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui veteran din legio II adiutrix de loc din Teveste (Africa).—10519 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui veteran din legio II adiutrix de loc din Aemona (Pannonia Superior).—10525 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui militar din legio II adiutrix de loc din Savaria (Pannonia Superior).—14349 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui militar din legio II adiutrix de națiune Italian.—14349² Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui militar din legio II adiutrix de loc din Comum (Italia).—14349⁹ Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui militar din legio II adiutrix de loc din Vercellae (Italia).

Legio IV flavia felix. A staționat mai multe secole în Moesia Superior, cu praetorium la Singidunum, C. I. L. III pag. 264, 265. C. I. L. III 1653 și 8143 Margum (Moesia

Superior): Funerară a unui centurion din legio IV flavia felix de loc din Lucus (Vocontiorum? Gallia Narbonensis).—1665 Singidunum (Moesia Superior): Funerară a soției de loc din Vindobona (Pannonia Superior) a unui veteran din legio IV flavia.—14511 Viminacium (Moesia Superior): Funerară a unui centurion din legio IV flavia felix de loc din Caesaraugusta (Hispania Tarraconensis).—10250 Cornacum (Pannonia Inferior): Funerară a unui militar din legio IV flavia felix de loc din Viminacium (Moesia Superior).—10508 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui militar din legio IV flavia felix de loc din Agrippina (Köln, Germania inferior).

Legio V macedonica. În secolul II până la Septimius Severus a staționat în Moesia Inferior, unde și avea praetorium la Troesmis; cu începere dela timpul lui Septimius Severus (193-211) a fost strămutată în Dacia, unde și avea praetorium la Potaissa; C. I. L. III pag. 161, 172, 999. C. I. L. III 6184 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a unui veteran din legio V macedonica de loc din Ancyra (Galatia), care a mai trăit cel puțin 10 ani după eliberarea din oștire.—6190 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a unui veteran din legio V macedonica de loc din Oescus (Moesia Inferior).—7501 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a unui veteran din legio V macedonica de loc din Amastris (Paphlagonia).—7502 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a unui militar din legio V macedonica de loc din Amastris (Paphlagonia).—7505 Troesmis (Moesia Inferior): Dedicatoare, în care e vorba de un veteran al legiunii V macedonice, născut în castrele acestei legiuni dela Troesmis, care a luat parte la două expediții militare, una în orient contra Partilor, și alta contra Germanilor (războiul cu Marcomani), și apoi a fost eliberat din oștire și s-a întors acasă („ad lares suos”), unde s-a înșurat.—12348 Oescus (Moesia Inferior): Funerară a unui veteran din legio V macedonica de loc din Brixia (Italia).—14214¹⁰ Tropaeum Traiani: Funerară a unui centurion din legio V macedonica de loc din Amasia (Pontus Galaticus).—14415 Oescus (Moesia Inferior): Funerară a unui veteran din legio V macedonica de loc din Luca (Italia).—14492 Celeiu (Dacia): Funerară a unui stegar din legio V macedonica de loc din Edessa (Macedonia).

Legio VII claudia pia fidelis. A staționat dinainte de anul p. Chr. 10 până la ceva înainte de moartea lui Nero p. Chr. 68 în Dalmatia, unde și avea praetorium la Gardun. După aceia a staționat mai multe secole în Moesia Superior, unde avea praetorium la Viminacium. C. I. L. III pag. 264, 280, 282. C. I. L. III 2678 Tragurium (Dalmatia) : Funerară a unui centurion din legio VII claudia pia fidelis de loc din Arretium (Italia).—2709 Gardun (Dalmatia) : Funerară a unui militar din legio VII de loc din Laranda (Cappadocia).—2710 Gardun (Dalmatia) : Funerară a unui militar din legio VII de loc din Pessinus (Galatia).—2716 Gardun (Dalmatia) : Funerară a unui stegar din legio VII de loc din Forum Cornelii (Italia).—2717 Gardun (Dalmatia) : Funerară a unui militar din legio VII de loc din Philippi (Macedonia).—2913 Iadera (Dalmatia) : Funerară a unui veteran din legio VII de loc din Ticinum (Italia).—8487 aproape de Ljubuški (Dalmatia) : Funerară a unui veteran din legio VII de loc din Myliada (Lycia).—8488 aproape de Ljubuški (Dalmatia) : Funerară a unui veteran din legio VII de loc din Myliada (Lycia).—8493 aproape de Humac (Dalmatia) : Funerară a unui militar din legio VII de loc din Sebastopolis (Pontus galaticus).—8723 Salonae (Dalmatia) : Funerară a unui militar din legio VII de loc din Florentia (Italia).—8764 Salonae (Dalmatia) : Funerară a unui veteran din legio VII claudia pia fidelis de loc din Arretium (Italia).—9712 Tragurium (Dalmatia) : Funerară a unui veteran din legio VII de loc din Florentia (Italia).—9733 Gardun (Dalmatia) : Funerară a unui militar din legio VII de loc din Conana (Pisidia).—9737 Gardun (Dalmatia) : Funerară a unui militar din legio VII de loc din Amblada (Pisidia).—9741 Gardun (Dalmatia) : Funerară a unui militar din legio VII de loc din Dyrrhachium (Macedonia).—9742 Gardun (Dalmatia) : Funerară a unui militar din legio VII de loc din Aese (Italia).—13251 Burnum (Dalmatia) : Funerară a unui militar din legio VII claudia pia fidelis de loc din Lucus Augusti (Gallia Narbonensis).—14244¹ Salonae (Dalmatia) : Funerară a unui militar din legio VII claudia pia fidelis de loc din Bononia (Erau mai multe localități Bononia, în Italia, Moesia Superior, Pannonia Inferior).—14931 Gardun (Dalmatia) : Funerară a unui militar din legio VII de loc din Forum Cornelii (Italia).—14932 Gar-

dun (Dalmatia): Funerară a unui militar din legio VII de loc din Beneventum (Italia).—14946 Aequum (Dalmatia): Funerară a unui veteran din legio VII de loc din Brixia (Italia).—14514 Viminacium (Moesia Superior): Funerară a unui primus pilus din legio VII claudia de loc din Varvaria (Dalmatia).—12498 Tomi (Moesia Inferior): Funerară a unui imaginifer din legio VII claudia pia fidelis de loc din Pessinus (Galatia).—Patsch XII pag. 132 Humac (Dalmatia): Funerară a unui veteran din legio VII de loc din Alorus (Macedonia).

Legio IX hispana. Înainte de p. Chr. 10 a staționat în Dalmatia, după p. Chr. 10 a staționat în Pannonia și, dela Claudius (p. Chr. 41-54), în Britannia, C. I. L. III pag. 280, 482. C. I. L. III 3577 Aquincum (Pannonia Inferior): Funerară a unui tribunus laticlavius al legiunii IX hispana de loc din Petovio (Pannonia Superior).

Legio XI claudia pia fidelis. A staționat dinainte de anul p. Chr. 10 până puțin după anul p. Chr. 69 în Dalmatia, unde avea praetorium la Burnum; după aceia a fost strămutată în Germania superior; C. I. L. III pag. 280, 282. C. I. L. III 2711 Gardun (Dalmatia): Funerară a unui tribun din legio XI de loc din Eporedia (Italia).—2818 Vissovaz (Dalmatia): Funerară a unui veteran din legio XI de loc din Laranda (Cappadocia).—2834 Burnum (Dalmatia): Funerară a unui centurion din legio XI claudia pia fidelis de loc din Verona (Italia).—2839 Burnum (Dalmatia): Funerară a unui veteran din legio XI claudia pia fidelis de loc din Forum Iulii (Gallia Narbonensis).—6413 Scardona (Dalmatia): Funerară a unui militar din legio XI de loc din Eporedia (Italia).—6416 Burnum (Dalmatia): Funerară a unui călăreț din legio XI de loc din Cremona (Italia).—6417 Burnum (Dalmatia): Funerară a unui militar din legio XI claudia pia fidelis de loc din Caesaraugusta (Hispania tarraconensis).—6418 Burnum (Dalmatia): Funerară a unui veteran din legio XI de loc din Arretium (Italia).—9885 Scardona (Dalmatia): Funerară a unui veteran din legio XI de loc din Regium Lepidum (Italia).—9903 Burnum (Dalmatia): Funerară a unui militar din legio XI claudia pia fidelis de loc din Tarvisum (Italia).—13263 Corinium (Dalmatia): Funerară a unui militar din legio XI claudia pia fidelis de loc din Amasia (Pontus Galaticus).—14321¹³ Bur-

num (Dalmatia). Funerară a unui militar din legio XI de loc din Brixellum (Italia).—14997 Burnum (Dalmatia): Funerară a unui militar din legio XI claudia pia fidelis de loc din Placentia (Italia).—14997¹ Burnum (Dalmatia): Funerară a unui militar din legio XI de loc din Cremona (Italia).—14997² Burnum (Dalmatia): Funerară a unui militar din legio XI de loc din Brixia (Italia).—14998 Burnum (Dalmatia): Funerară a unui militar din legio XI claudia pia fidelis de loc din Comum (Italia).—14999 Burnum (Dalmatia): Funerară a unui militar din legio XI claudia fidelis de loc din Heraclea (Erau mai multe orașe Heraclea, în Macedonia [doă], Thracia, Asia, Grecia, Grecia mare, Sicilia, Bithynia).—15001 Burnum (Dalmatia): Funerară a unui militar din legio XI de loc din Cremona (Italia).—15004 Burnum (Dalmatia): Funerară a unui militar din legio XI claudia pia fidelis de loc din Aequum (Dalmatia).—14214¹ Tropaeum Traiani (Moesia Inferior): Dedicatoare lui Jupiter, Hercules, Ceres și Liber din partea lui M. Stabius, tribun al legiunii XI claudia, de loc din Luca (Italia), stabilit ca colon la Tropaeum Traiani.—971 între Mühlbach și Reussmarkt (Dacia): Funerară a unui veteran din legio claudia pia fidelis de loc din Amasia (Pontus Galaticus).—13360 Cibalis (Pannonia Inferior): Funerară a unui centurion din legio XI claudia, de loc din Salona, care după aceea a mai servit ca centurion în legiunile I adiutrix, II adiutrix, XV apollinaris, iar I adiutrix, IV flavia, și a trăit 85 ani.

Legio XIII gemina. A staționat în Dacia dela constituirea acestei provincii până la părăsirea ei de Romani, praetorium ei a fost până la Antoninus Pius (138-161) la actuala localitate Hévíz, iar după aceea la Apulum. Mai înainte vreme staționase în Germania Superior, apoi depe la jumătatea secolului p. Chr. I în Pannonia Superior, unde și-a avut praetorium întâi la Poetovio, apoi la Vindobona. C. I. L. III pag. 160, 482, 580. C. I. L. III 1188 Apulum (Dacia): Funerară a unui militar din legio XIII gemina de loc din Carsulae (Italia).—1200 Apulum (Dacia): Funerară a unui călăreț din legio XIII gemina de loc din Iadera Dalmatia).

Legio XIV gemina maritia victrix. A staționat o bucată de vreme—cît, nu se poate hotărî—in Pannonia Inferior,

C. I. L. III pag. 416. C. I. L. III 1196 Apulum (Dacia) : Funerară a unui veteran din legio XIV gemina martia victrix de loc din Anticaria (Hispania).

Legio nedeterminată. C. I. L. III 2718 Gardun (Dalmatia) : Funerară a unui militar de loc din Augusta Baginnorum (Italia).—2840 Burnum (Dalmatia) : Funerară a unui veteran de loc din Arretium (Italia).—13976 Salonae (Dalmatia) : Funerară a unui militar de loc din Verona (Italia).—6188 Troesmis (Moesia Inferior) : Funerară a unui veteran de loc din Aneyra (Galatia), decurio al municipiului Troesmis.—7500 Troesmis (Moesia Inferior) : Funerară a unui veteran de loc din Hemesa (Syria), care a mai trăit doi ani după liberarea din ostire.—14416 Oescus (Moesia Inferior) : Dedicatoare lui T. Aurelius Flavinus, fost primipilaris, care acum era princeps ordinis coloniae Oesci (ca cum am zice astăzi primar al orașului).—3353 Stuhleissenburg (Pannonia Inferior) : Funerară a unui militar de loc din Savaria (Pannonia Superior).—3549 Aquincum (Pannonia Inferior) : Funerară a unui militar de loc din Vicetia (Italia).—13374 Aquincum (Pannonia Inferior) : Funerară a unui militar de loc din Mursa (Pannonia Inferior). *)

Cohors miliaria Hemesenorum. A staționat între anii 216-247 în Pannonia Inferior, C. I. L. III pag. 2494. C. I. L. III 10307 Intercisa (Pannonia Inferior) : Funerară a unui militar din cohors miliaria Hemesenorum de loc din Carrae (Mesopotamia).—10318 Intercisa (Pannonia Inferior) : Inscriptie funerară pusă siesă de un veteran din cohors miliaria Hemesenorum, de loc din Hemesa, în vîrstă de 82 ani, fiind încă în viață.

Cohors quingenaria Maurorum. C. I. L. III 3324 Györköny (Pannonia Inferior) : Funerară a unui veteran din cohors quingenaria Maurorum de loc din Africa.

*) Legionarii erau cetăteni romani, și anume, atunci cind ei se recruteau din provincii și nu aparțineau cumva vreunei națiuni căreia i se va fi acordat cetăteniea în masă, legionarii primău individual cetăteniea, pentru a putea fi recruteați ca legionari. În privința aceasta sunt instructive vorbele împăratului Claudio I (p. Chr. 41-54) la Tacitus Annales XI, 14: „*Specie deductarum per orbem terrae legionum additis provincialium validissimis fesso imperio subventum est.*“

Cohors I campestris. A staționat între anii 145-160 în Pannonia Inferior, C. I. L. III pag. 2492. C. I. L. III 8438 Narona (Dalmatia): Funerară a unui centurion din cohors I campestris de loc din Ariminum (Italia).

Cohors I Alpinorum. A staționat în Illyric (fără mai de aproape determinare) p. Chr. 60, în Pannonia (fără mai de aproape determinare) p. Ch. 84, în Pannonia Inferior între anii 138-146 și 145-160, C. I. L. III pag. 2490. C. I. L. III 9907 Burnum (Dalmatia): Funerară a unui militar din cohors I (ori II) Alpinorum de neam Bodionticus (Gallia Narbonensis).

Cohors II. C. I. L. III 14934 Gardun (Dalmatia): Funerară a unui militar din cohors II de loc din Berea (= Beroea, Macedonia).

Cohors III Alpinorum. A staționat la p. Chr. 93 în Dalmatia, C. I. L. III pag. 2490. C. I. L. III 2746 Andetrium (Dalmatia): Funerară a unui centurion din cohors III Alpinorum de loc din Celeia (Noricum).—14935 Gardun (Dalmatia): Funerară a unui militar din cohors III Alpinorum de loc din Noricum.

Cohors VIII. A staționat la anul p. Chr. 93 în Dalmatia, C. I. L. III pag. 2499. C. I. L. III 2745 Andetrium (Dalmatia): Funerară a unui militar din cohors VIII de loc din Celeia (Noricum).

Cohors XI Gallorum. C. I. L. III 8439 Narona (Dalmatia): Funerară a unui militar din cohors XI Gallorum de loc din Patavium (Italia).

Ala claudia nova. A staționat la p. Chr. 74 în Germania, la p. Chr. 82 în Moesia, C. I. L. III pag. 2486. C. I. L. III 2712 Gardun (Dalmatia): Funerară a unui călăreț din ala claudia nova de neam Cugernus (Germania Inferior).

Ala I Dardanorum. A staționat la anii p. Chr. 99, 105, înainte de 114, și 134 în Moesia Inferior, C. I. L. III pag. 2486. C. I. L. III 7504 Troesmis (Moesia Inferior): Funerară a unui veteran din ala I Dardanorum, care fusese pontifex și duumvir quinquennalis al municipiului Troesmis.

Ala frontoniana. A staționat la anii p. Chr. 80, 84, 85 în Pannonia (fără mai de aproape determinare), la p. Chr. 114 în Pannonia Inferior, C. I. L. III pag. 2489. C. I. L.

III 3679 loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior: Funerară a unui călăreț din ala frontoniana de loc din Andau-tonia (Pannonia Superior).

§ 84. Aceste două soiuri de immigrații reprezintă două curente deosebite din punct de vedere al naționalității care trebuia să se nască în provinciile din răsăritul Europei. Prin immigrațiile de neamuri străine s-a mărit puterea de rezistență față de romanizare, iar prin immigrațiile de persoane aparținând statului roman s-a făcut romanizarea.

Mărarea puterii de rezistență față de romanizare prin immigrația de neamuri străine s-a exercitat în două feluri.

a) Prin persistența pe teritoriul provinciilor romane a unor oameni străini de cultura și de limba romană, care-și păstra către populație propriile obiceiuri și limbi. Goții, de pildă, care rămăseseră după plecarea lui Alaric și a lui Theoderic, își păstrase, cel puțin unia din ei, încă limba, până la mijlocul secolului VI și chiar în prima jumătate a secolului IX (vezi § 82 № 9, anul 454 [Iordanis], și rezumatul dela finele numărului, alineatul 5). În războiul Byzantinilor cu Goții din Italia, până anul 536, generalul byzantin Bessas a ținut de vorbă în limba gotă pe Goții dintr-un turn al zidurilor Neapolului, pentru ca să nu prindă de veste că Byzantini pătrundează în oraș printr-un apeduct din apropierea turnului. Procopios b. g. I, 10. Acest Bessas era unul din șefii oștirii byzantine pe care o trimise Iustinian în Italia sub comanda supremă a lui Belisarios. Procopios b. g. I, 5. El era de loc din Thracia (Prin Thracia se înțelege diecesa, dioecesis, Thracia, anume provinciile Thracia și Moesia Inferior. Vezi § 82 № 7) și anume „Got de neam dintre acei Goți care s-au stabilit de mult în Thracia și n-au vrut să urmeze pe Theoderich, cînd și-a dus poporul Goților de aici în Italia, om vrednic și meșter la război“. Procopios b. g. I, 5, 16. Ce spune Iordanis despre el vezi § 82 № 9, până anul 454. Numele Bessas l-ar arăta mai degrabă ca Thrac (compară numele etnic Bessus, apoi numele personale Besodenthes, Bisa, Bisine, Bisius, Bisyras, dintre care vorbele cele patru din urmă ar fi putut suna pe timpul lui Procopios Bésa, Bésine, Bésius, Bésyras, în caz cînd și va fi fost scurt, deoarece în veacul VI și devenise). Dacă va fi fost Thrac Bessas, aceasta ar proba

pe timpul lui Iustinian, dar și o influență atât de puternică din partea lor asupra populației băstinașe, încit chiar o parte, macar cît de mică, din aceasta învățase limba gotă. În tot cazul este probat că cuvinte gote au pătruns în limba latină din peninsula balcanică. C. I. L. III 12377 Kutlovița (Municipium Montanensium) Moesia Inferior: Funerară pusă de Aurelius Crescentio și soție sa Viuentia „Aureliae Vericiae bruti suae”; C. I. L. III 12666 C’uprija (Horreum Margi) Moesia Superior: Funerară pusă unui militar de tatăl lui, de mama lui, și de „Aurelia Rufina brutes”; Kalinka № 412 Nikup (Nicopolis ad Istrum) Moesia Inferior: Funerară pusă de un militar „bruti Amica”. Aceste „brutis” este = nurus, noră, got bruths, cu același înțeles. Cuvântul se mai găsește, în afară de limba gotă, bruths, și în alte limbi germane, între altele în Alt-, Mittel- și Neuhochdeutsch (Braut), dar în toate are înțelesul de mireasă, numai în limba gotă are înțelesul de noră. Diez Etymologisches Wörterbuch pag. 535. Cu înțelesul de noră, ca în limba gotă, se găsește introdus în limbile franceză (bru), română (engadin brüt, friaul brut), dalmată (ertain), Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch pag. 99, și în inscripțiile mai sus pomenite. *)

*) Dacă s-a introdus bruths în limba latină din peninsula balcanică (Vorbele care arată o înrudire se împrumută de obiceiul mai greu. Diez Etymologisches Wörterbuch pag. 535: „Bru este singurul cuvînt de înrudire german, care s-a introdus într-o limbă romanică”), cu atit mai lesne se vor fi introdus și alte vorbe. Niciun nu este mai posibil prin urmare ca să se fi găsind cuvinte gote (ori în general vechi germane, căci și cu alte neamuri germane, în afară de Goti, au fost în îndelungat contact Romani din răsăritul Europei, vezi mai sus § 82 № 2, 9) în limba română. Cu atit mai curioază este prevenirea (cîteodată din motive patriotice !, altă dată din motive pur intelectuale) contra vreunor eventuale elemente gotice ori vechi germane din limba română, cu care au păsit învățății până astăzi. Deja Petru Maior în Istoria pentru începutul Românilor în Dacia, Buda, 1834, pag. 242 a afirmat că niciun cuvînt got nu există în limba română (Ce putea săti Petru Maior despre aşa ceva?). Iar Hasdeu în Istoria critică a Românilor, București, 1875, pag. 297 zice: „Scormonind pretutindeni în paragrafi precedenți și zgîndărind toate coardele și cordile limbii române, noi nu găsim nicio umbră de necontestabil gotism, macar în două optimi ale unei singure vorbe“. Este de prisos să mai adaug la această pretențioasă afirmare că în acei paragrafi precedenți Hasdeu nu scormonise și nu zgîndărise nimic din limba

românească! „Si s-a născut apoii clișeul „după cum se știe”. Ovidiu Densusianu, Histoire de la langue roumaine I pag. 235: „Comme on l-a souvent remarqué, le roumain ne contient aucun élément germanique ancien... L'absence complète d'éléments germaniques en roumain...“ Sextil Pușcariu, Lateinisches ti und ki im Rumänischen pag. 12: „Complecta lipsă de cuvinte de origine germană în limba română...“ Este drept că acei care au căutat să afle elemente gote ori vechi germane în românește au procedat aşa de ușor, incit, ca și pentru elementele thrace din aceiași limbă, au compromis chestiunea. In Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung anul 1906 pag. 265-334 Richard Loewe a publicat articlul Altgermanische Elemente der Balkansprachen, unde pentru limba română admite că împrumuturi gote prin limba latină pe *bālan*, *bardā*, *stangā* (adecă *steangă* din lexiconul budan), *nastur*, *beară* (?=bere), și ca împrumuturi directe pe *targā*, *dop*, macedoromân *armă*=arme Kleidung (!), istroromân *brec* (cîne). La pag. 593-599 ale aceluiași volum din Zeitschrift Meyer-Lübke arată netemeinicea acestor etimologii (Se poate întâmplă însă ca vreuna din ele să fie justă) și scoate la iveală între altele marea nebăgare de samă care a făcut pe Loewe să interpreteze vorbele din Weigand Aromunen II 294 „*armă* pl. arme Kleidung“ ca „*armă*=arme Kleidung“, de unde a rezultat etimologia „*got arms pauper*“! Acest de pe urmă „Schnitzer“ ne poate da o idee îndepărtată de ce greșeli enorme sunt capabili indogermaniștii atunci cind nu au a face, ca în cazul de față, cu niște texte clar tipărite ale unei limbă care trăește încă în toată vigoarea, ci cu niște inscripții de cîteva rînduri ale unei limbă moarte, cum se întâmplă lucrul cu inscripțiile venete, mesapice, frigiene, lidiene, liciene, ligure, etc. Meyer-Lübke recunoaște însă că din punct de vedere teoretic nu se opune nimic admiterii de elemente gotice ori în general vechi germane în limba română: „Theoretisch steht natürlich der Annahme solcher Entlehnungen nichts im Wege“.

— În schimb cred că merită atenție cele spuse de Diculescu asupra chestiunii în articulul său Altgermanische Bestandtheile im Rumänischen, publicat în Zeitschrift für romanische Philologie XLI (anul 1921), pag. 420-428, precum și în carte sa Die Geppiden, I, căci se poate întâmplă ca unele din cuvintele date de autor să fie într-adevăr de origine veche germană. După Diculescu ele ar fi numai decît gepide. Ele însă ar putea fi tot atât de bine gote. Pentru preferința pe care o dă Diculescu Gepizilor vezi § 273 nota a două. Cuvintele din Zeitschrift sunt următoarele: *boāre*, *butūră* Stumpf; *cotīngān* ansgewachsener Knabe, Bursche; *grind* Sandbank; *lázma* Gespenst; *a Imburdá* umfallen, niederreißen (vom Zaun und Mauer); *rófił* Milchschorf auf dem Kopfe und im Gesicht der Säuglinge; *smétle* Züchtigungsroute; *stārnút*, adiectiv, mit weissem Maul, bezwar mit einem weissen Fleck daran; *striú-gure*; *tureci*, *tureác*, *tureáčă*, *tureátcă*; *a se uitá*, auf etwas sehen; *vórbă*; *a zburdá* vor Freude umherspringen; *a zgudul*. In Die

Gepiden I s-a reluat cuvintele *butúră*, *butúr*, *butúre*, *butór* pag. 174-175; *cotfngán* pag. 180; *grind* pag. 183-184; *stärnút* pag. 175-176; *strúgure* pag. 178-179; *taréci* pag. 179-180; *a zguduf* pag. 180-181. Si s-au mai adăogit *béltcă*, *bá'ucă* eine enge Vertiefung zwischen bewaldeten Bergen, eine Schlucht, pag. 182; *bí'tcă* Anhöhe der Hügel auf dem Abhange eines Berges, pag. 181; *bulz*, *bulſ* pag. 181-182; *burdúf*, *burdúic* pag. 176-177; *búrtă*, *bí'rta* pag. 177; *élele* Elfen pag. 186; *gáldă'ū*, *gíldă'ū*, *cáldă'u*. *cíldă'ū* Quelle pag. 95; *hárnic* pag. 180; *má'gură* pag. 182-183; *mírtoágă* pag. 176; *picúuu* Berggipfel pag. 182; *pisc* pag. 182; *plug* pag. 204. La pag. 185 spune Diculescu că „numărul elementelor vechi germane din limba română, în afară de numele proprii, este de cel puțin 300.” Căci și nume proprii, atât personale cât și topice, susține Diculescu că ar exista multe în românește, și se poate întîmpla ca unele nume personale să fie într-adevăr de origine veche germană, în special gotă ori gepidă, și ca unele nume topice de pe teritoriul Daciei să fie chiar de origine gepidă. Numele personale ar fi ‘*Aldea* Die Gepiden, I, pag. 185; *Aldúlea* pag. 186; ‘*Arca* pag. 187; *Bádea* pag. 185; *Bádu* pag. 187-188; *Basaráb* pag. 190-191; *Bérea* pag. 185; *Biberea*, *Ghiberea* (Accentul ?) pag. 189; *Bí'ndeа* pag. 185; *Bí'rlea*, *Bí'rla* pag. 192; *Bódeu* pag. 185; *Fára* pag. 187; *Gámúlea* pag. 186; *Góma* pag. 187; *Góndea* pag. 186; *Gótea* pag. 186; *Limberea* (Accentul ?) pag. 189; *Mailát* pag. 189; *Máinea* pag. 189; *Mánea* pag. 186; *Minu*, *Minea* pag. 187-188; *Móndea* pag. 186; *Mónea* pag. 186; *O'nea* pag. 186; *Páträúlea* pag. 186; *Rádúlea* pag. 186; *Sárul* pag. 190-191; *U'lea* pag. 186. Si la aceste nume personale (Măcar că asemenea chestiile de vechi germanisme posibile din românește trebuie să le înregistrez fără niciun comentariu) sunt nevoie să fac numai decât observație că unele din ele sunt în mod hotărît relativ nouă și deci nu pot data de pe vremea Goților și Gepizilor: *Góndea* anume și *Móndea*, *Mónea*, *'Onea*, dacă ar fi aşa de vechi în românește, ar trebui să sună astăzi *Gúndea*, *Múndea*, *Míneea*, *'Unea*, și *Mánea* ar trebui să sună *Mí'nea*, și *Bódea*, *Gótea* (fiindcă -e > -i își are obîrșia în înseș originalele găpide după Diculescu) ar trebui să sună *Boádea*, *Goátea* (Asupra lui -l- însă din *Aldúlea*, *Gámúlea*, *Mailát*, *Páträúlea*, *Rádúlea*, *U'lea* să nu se gîndească lectorul a face vreo întîmpinare, căci în originalele găpide propuse de autor îi corăspunde *If* ori *nl*). Si tot aşa lipsa diftongului în *Góma* s-ar putea explica prin presupunerea unora că ó nu să diftonghează în poziție —a). Pentru numele topice presupuse de Diculescu că ar fi de origine gepidă vezi § 273 nota a două.—Tot aşa merită atenție studiul lui G. Ginglea, Cuvinte și lucruri, Elemente vechi germane în orientul romanic, publicat în Dacoromania II pag. 327-402, căci iarăș se poate întîmpla ca unul ori altul din cuvintele date de autor să fie într-adevăr de origine veche germană. În vreme ce Diculescu însă pune elementele vechi germane din limba română, propuse de dînsul, nu se potrăsa. Ginglea le pune pe o coloană separată

b) Prin rărirea populației băstinașe din cauza enormului număr de prizonieri pe care-i luaă barbarii năvălitori și-i duceaū cu dînșii. Cîteva exemple: La p. Chr. 173 Lazygii aū restituit Romanilor o sută de mii de captivî. Mai mulți decît atîția uniia fusese vînduțî, alții murise, alții scăpase cu fuga. C. LXXI, 16.—La anul 540 Hunii (probabil =Bulgarî, vezi § 82, № 9, sub anii 502, 530, 535) aū dus cu dînșii pradă din peninsula balcanică o sută doăzeci de mii de prizonieri. Procopios b. p. II, 4.—La 546 Hunii aū dus în robie soțile și copiii locuitorilor din diecesa Illyriei. Procopios b. g. III, 11.—La 547 Sclavenii aū luat în robie o mulțime de locuitorî din diecesa Thraciei. Procopios b. g. III, 13.—La 549 „Sclavenii aū trecut Istrul și aū devastat tot Illyricul până la Epidamnus. Pe toți locuitorii fără deosebire de vrîstă ori i-aū ucis ori i-aū dus în captivitate.“ Procopios b. g. III, 29.—Pela 550 „Langobarzi... aū inceput și ei să prade și să robească pe Dalmăți și pe Illyri până la Epidamnus, în aşa grad că, dacă se întîmplă ca niscai robiți să poată scăpa dela dînșii și să fugă acasă, barbarii aceștia străbateau stăpinirea romană, și ori unde găsiau pe fugari îi luaă, ca cum ar fi fost robi de aī lor fugiți dela stăpinî, îi răpiau dela părinți și-i duceaū cu dînșii acasă.“ Procopios b. g. III, 33.—La 551 Sclavenii, după ce aū devastat diecesa Thraciei, „s-aū întors acasă cu

mai puțin a Goților și mai mult a Langobarzilor, cu care acești din urmă Români ar fi venit în contact încă de prin secolele II-III în regiunea dela cursul de mijloc al rîurilor Drava și Sava. De fapt însă Langobarzii, în drumul lor dela nord spre sud, de abia pela inceputul secolului VI s-au stabilit în regiunea dela nordvest de Tisa, apoi pela mijlocul secolului VI aū ocupat jumătățile dinspre nord ale Pannoniei superior și Pannoniei inferior, de unde, îndată după sfârmarea regatului Gepizilor și ocuparea teritoriului Gepizilor prin Avari, aū plecat în Italia. El n-au fost în contact cu românimdea niciodată. Vezi § 82 № 9 sub Gepizi. Elementele vechi germane din limba română presupuse de Giuglea sunt următoarele: *amărăsc* (care ar fi o contaminăție din latin **amarire* și vechi german *marjan* hemmen, ärgern); *bag*; *băt*; *borț*; *creț*; *grăpă*; *giudur*; *loăte* păr dezordonat, lină cu șuvițe lungi; *mumă*; *năstur*; sufixul *-óiu*; *screm* (care ar fi o contaminăție din *exprimo* și vechi german *krem* drücken); *stîngheie*; *strungă* (care ar fi o contaminăție din vechi german *stanga* și latin *ruga*); *zgribulesc*. Giuglea mai socoate apoi că dintre cuvintele propuse de Loewe bárdă și *dop* ar putea fi într-adevăr de origine veche germană.

nenumărate miriade de captivi[“]. Procopios b. g. III, 38.— „Cind Uturguriⁱⁱ a^u invins în războiu^u pe Cuturguriⁱ, multe miriade de captiviⁱ Romaniⁱ a^u scăpat cu fuga dela Cuturguriⁱ și s-a^u întors acasă.[“] Procopios b. g. IV, 19.—La anul 553 Sclaveniiⁱ, după ce a^u prădat diecesa Illyrieiⁱ, „s-a^u întors acasă cu un infinit număr de captiviⁱ și de pradă, fără să-i impiedece nimeni.[“] Procopios b. g. IV, 25.

Pentru devastările și omorurile pe care le făcea^u barbariⁱ, care și acele, încă mai mult decât ducerile în robie, a^u contribuit la golirea provinciilor din peninsula balcanică de populația băstinașă, vezi tabloul mai detaliat pe care-l dau din Procopios la § 88.

§ 85. Romanizarea s-a făcut prin immigrațiile de persoane aparținând statului roman. Funcționariⁱ civili, militariⁱ, coloniiⁱ și negustoriⁱ, aparținând statului roman, unii ca cetăteni romaniⁱ, alții ca supuși ai Romeiⁱ, a^u introdus obiceiurile—mai ales legile—romane și limba latină,^{*)} și cu aceasta a^u produs romanizarea. Durata procesului de romanizare ni-l arată în chipul cel mai lămurit tabloului următor al inscripțiilor datate. Macarcă inscripțiile care se pot data sunt foarte puține, față cu numărul total al inscripțiilor dintr-o provincie, cu toate acestea concluziile trase din ele asupra timpului cît s-a^u pus inscripții sunt juste, căci este foarte greu de admis că dintr-o perioadă de timp oarecare să nu se fi păstrat macar o inscripție care să se poată data. Dacă, de pildă, s-a^u păstrat din Moesia Superior inscripții datate într-o serie aproape neîntreruptă dela p. Chr. 33 până la p. Chr. 287, este foarte greu de admis că ar exista din această provincie și inscripții din al IV secol, ori că în general ar fi fost puse inscripții în această provincie și în al IV secol.

^{*)} Limba latină populară! Așa de populară, cum a fost populară limba franceză, cînd s-a introdus întîi în coloniile franceze, ori limba engleză, cînd s-a introdus întîi în coloniile engleze, adecă limba oficială latină, limba comună latină, pe care o vorbiau funcționariⁱ, coloniiⁱ, negustoriⁱ, militariⁱ, fiecare cum putea, mai mult sau mai puțin amestecată cu caractere locale, cu caractere dialectale, proprii locului de unde și trăgea originea fiecare individ, dar limba oficială, limba comună, nu dialectul. Această limbă oficială, comună latinească, era limba Latinului, în special limba Romeiⁱ, limba care, fixată în operele unor scriitori din cursul a pu-

tine secole și în gramatici, a devenit aşa numita limbă clasică latină.

Asupra chipului cum s-a născut limba latină comună deasupra dialectelor—care aceste din urmă au trebuit să existe în mod necesar în societatea romană cea mai veche, ori cît va fi fost aceasta de restrînsă—s-a discutat mult și degeaba. Diferitele păreri până la 1866 le înșiră Hugo Schuchardt, dar nu clar, iu Vokalismus des Vulgärlateins I, 44 sqq. Ele se pot rezuma în următoarele antiteze: unii au spus că limba comună a rezultat din dialect, iar alții că dialectele au rezultat din limba comună. Este ceartă dacă a fost oul iuțină ori găina, supt altă formă. Schuchardt, după ce le înșiră pe toate cu mare răbdare, se hotărăște pentru următoarea părere Vokalismus I, 49: „Vorbirea era deosebită după înprejurări, nu după persoane. Pe asemenea deosebiră s-a bazat despărțirea limbii latine în două dialecte.“ Adecă stilul s-a prefăcut în limbă: „modul de a vorbi iu ocazii solemnă a devenit limbă comună, iar vorbirea din ocazii mai puțin solemnă a devenit dialect.“ Deja această afirmare, că limba unui gen literar (Ca să vorbesc modern, macarcă pe vremurile aceleia genurile literare existau numai ca vorbite) s-ar fi întins asupra tuturor genurilor literare, este foarte originală. Dar nouitatea lucrului se mărește prin modul cum Schuchardt explică nașterea acestui stil de ocazii solemnă. Vokalismus I, 49: „Diferitele forme ale aceleiaș vorbirii se găsiau una cătră alta iu raportul de vechiū cătră nou, de primiv cătră derivat. Raportul între ele era un raport de succesiune. Fiindcă însă orice schimbare în limbă se face treptat, apoi cele două stări succesive trebuiau să existe una lîngă alta o bucată de vreme, până cind una se stingea fucetul cu încetul, iar ceialaltă căpăta vieată tot mai tare. Totdeauna vorbirea mai simplă se servia de treapta cea mai noiuă, iar vorbirea mai solemnă se servia de treapta cea mai veche. Această întâmplătoare coexistență s-a prefăcut în dialecte în perioada literară; aceia ce era numai întâmplător a devenit constant.“ Adecă din diferitele stări în timp ale uneia și a celeiăș limbă, care se luptă încă una cu alta pentru vieată,—din uzul vechiū și uzul nou, am zice, ca să ne servim de termeni mai obișnuiți astăzi,—s-au diferențiat stilurile, care au devenit apoi două limbi deosebite. Schuchardt se înșeală cind crede că a rezolvit chestiunea priu asemenea curioase presupunerii. El iu realitate a unit numai părerile contrarii ale celorlalți. Unii au spus că dialectul s-a născut din limba comună, alții că limba comună s-a născut din dialect. Schuchardt zice: Nu din dialect, ci din jumătate dintr-insul numai s-a produs limba comună. Dacă cearta cu oul și găina caracterizează pe predecesori lui Schuchardt, părerea acestui bărbat însuș s-ar putea compara cu aceia a învățăturii care ar susținea că n-a eșit găina din tot oul, ci numai din gălbănuș, ori că n-a eșit oul din toată găina, ci numai dintr-o parte dintr-însa.—Cea mai importantă lucrare, din punct de vedere teoretic, pe acest teren (al firii) adecă a asa

numitei latine populare), și care și ea dă bibliografia completă a chestiunii și rezumatul tuturor părerilor propuse până la apariția ei, este G. Mohl, *Introduction à la chronologie du latin vulgaire*, Paris, 1899. După Mohl s-au existat dela începutul întinderii dominațiunii romane peste Italia o mulțime de dialecte latine, provenite din cauza influenții limbilor autohtone italiene asupra limbii latine. Din diferite înprejurări politice însă, mai ales din cauza războului cu soții, dialectul latin din Umbria s-a lătit peste toată Italia. Acest dialect latin din Umbria formează baza limbii latine pe care Romaniile au dus-o cu dinșii în cuceririle lor din afară de Italia. Pe timpul imperiului limba latină vorbită în diferitele provincii romane ajunsese, din cauza influenței tot crescândice a limbii latine dela Roma, așcă a limbii latine clasice, aproape identică cu această din urmă. Așa numita limbă latină vulgară, care ar fi existat alături cu limba latină clasică, și din care ar fi eșit limbile române, este un mit, n-a existat.⁹

Orice limbă comună este un product al voinții, datorit imitației. Indată ce se înogheabă un stat, membru statului imitează vorba centrului de guvernămînt; și indată ce se ivește o literatură, toți căii o citesc imitează limbă autorilor literaturii aceleia. Cu cât statul e mai unitar, și cu cât autoritatea centrului de guvernămînt e mai mare, cu atât imitația este mai activă; și cu cât o literatură este mai de valoare, mai iubită, mai răspîndită, mai cetită, cu atât iarăs mai activă este imitația limbii ei din partea cetitorilor. În statul roman începuturile limbii comune cad în cele dintîni timpuri de stăpniere a Romei asupra populațiilor din Latium, și în măsura în care vorbirea orașului Roma a evoluat în timp, această limbă s-a lătit tot mai mult ca limbă comună la popoarele de limbă latină, apoi la acele de limbă străine din Italia și din afară de Italia, cite să-ă uîtat limbă băstinașă și au adoptat această limbă comună latină. Căci limbă comună latină au adoptat-o popoarele romanizate, nu vreo limbă latină vulgară, care ar fi existat alături cu limba clasică, și care, cum spune cu drept cuvînt Mohl, n-a existat niciodată. Contribuția pe care a adus-o literatura latină la formarea limbii comune a fost nemăsurat mai mică decît acea provenită dela autoritatea vorbirii poporului și senatului roman, dar a existat. Decit numai, după ce limba scriitorilor o bucată de vreme, până aproximativ la sfîrșitul republicii, a evoluat înpreună cu limbă comună, a fost așcă identică cu această din urmă, dela un timp ea s-a fixat, a devenit staționară, a devenit, mai ales cînd a fost înregistrată, catalogată de gramatici, limba scrisă latină, o limbă moartă. De aici înainte au existat două feluri de scriitori latini, unia care a căutat să scrie, cît au putut, întocmai limbă lui Cicero, alții care—ori că așa au vrut, ori că n-au putut altfel—au scris în limbă comună cea vie și care continua de a evoluă cu vremea, și la aceștiia apare fantazma acelei limbî populare, vulgare latine, cu care se frâmîntă de atîta amar de vreme Româniștili. A-

ceastă limbă latină comună, care nu era nică limba scrisă latină, cea înțepenită, dar nică dialectul, cel deosebit dela un teritoriu romauizat la altul, ci o limbă vie și schimbătoare cu vremea, care și avea obîrșiea în centrul de guvernămînt și se întindea în mod uniform dela un capăt la altul al statului roman, este acea numită de Seelmann „*Umgangs- oder allgemeine Volkssprache*“. Aussprache des Latein 8: „În diferitele domenii ale limbii trebuie să deosebim trei mari cercuri, trei sfere de particularitate limbistică: limba curat artistică ori scrisă, limba de toate zilele ori populară și limba vulgară (die *Sphäre* der reinen Kunst- oder Schriftsprache, die der *Umgangs-* oder *allgemeinen Volkssprache*, schliesslich die der *vulgär-* oder *Pöbelsprache*). Noi atragem încă odată atenție asupra deosebirii celor două sfere din urmă: prea des numim noi *vulgar* pur și simplu tot aceia ce ortografia artistică a unei limbi literare oarecare nu poate exprima. În general cu raportul dintre ortografie și limbă nu stă lucrul aşa de simplu. Despre limba artistică ori scrisă se poate susține fără excepție că niciodată nu este vorbită curată, nici chiar de acele individe care vorbesc curat mecanic după gramatică; iar despre limba vulgară se poate susține că niciodată nu este scrisă curată. Prima este o construcție artistică moartă, care se naște totdeauna relativ tîrziu prin comuna lucrare a diferiți factori, un ideal totdeauna neutru al unor teoretici fanatici, și tocmai prin tradițiile și prescripțiile acestor din urmă se transmite ea ca un tezaur din generație în generație, fără ca să-și păstreze cu toate acestea fizionomie neschimbată. Curentul cel larg dela mijloc, care străbate diferitele lacuri ale vorbirilor, și al cărui curs se poate urmări pas cu pas, este limba generală populară. Ea se scurge liberă și neabătută în cursul său nici de limba literară, cea care stagniază oprită de stavile artistice, nici de izvoarele cele fără număr și fără tel ale limbii vulgare, care izvorăsc de prin fundul lacului limbii“.

Cu cîștigarea limbii comune celei vii să în legătură acea a dialectelor care s-au născut în diferitele provincii romanizate. Cea mai sistematic expusă părere în această privință este acea a lui Gröber, Wölfflin's Archiv für lateinisches Lexikographie und Grammatik, I, 204 sqq.: „Italia a fost centrul de unde s-a desfăcut, odată cu cuceririle, diferitele dialecte latine. Indată ce poporul roman a căpătat provincii în afară de peninsula Italiei, limba, uniformă până atunci, s-a desfăcut în două: un dialect pe teritoriul insuș al Italiei și altul pe acel al provinciei. Desfăcerea acesta a avut loc de atîtea ori peste cîte nouă provincii și-a întins vulturi romană stăpinirea. Astfel s-au desfăcut treptat dialectul Sardiniei, al peninsulei iberice, al Galliei, al Raetiei, al Daciei. După fiecare dezbinare limba latină din Italia, oarecum limba de baștină latinească, continua drumul ei de schimbare mai departe, și aşa limba din Sardinia actuală este limba latină din Italia de pe timpul colonizării Sardiniei dezvoltată mai departe pe

teritoriul provincial al Sardiniei..., limba din Dacia actuală este limba latină din Italia de pe timpul colonizării Daciei dezvoltată mai departe pe teritoriul provincial al Daciei, iar limba italiană este limba latină băstinașă dezvoltată pe teritoriul roman prin excelență al Italiei. În fiecare din provincii s-au cristalizat unele fenomene care în Italia nu se întâlnesc decât pe timpul colonizării respective. Astfel Sardinia are încă pe *ke*, *ki*, *i'*, *u'*, *s* final, *t* final. *ke*, *ki*, *i'*, *u'* nu se găsesc nicăieri într-o altă provincie. *s* final se găsește însă în spaniola, portugheza, catalana, provensala, franceza, retroromana, și lipsește în italiana și dacoromana. *t* final se găsește în spaniola, portugheza, catalana, provensala, franceza, și lipsește în italiana, retroromana și dacoromana. Prin urmare *ke*, *ki*, *i'*, *u'* au trebuit să facă loc lui *tse*, *tsi* (ori *tse*, *tsi*), *é*, *ó* înainte de cucerirea celorlalte provincii afară de Sardinia; — *t* final a trebuit să dispară înainte de cucerirea Raetiei și Daciei; — *s* final a trebuit să dispară înainte de cucerirea Daciei. Și, în consecință, apar în inscripții *optenul=obtinui* a. Chr. 139, *semol=simul* vechiu nedatat, *oquoltod=occulto* a. Chr. 186, *pronontiare*, *detolerit=pronuntiare*, *detulerit* a. Chr. 123-122, *denontiari=de-nuntiari* a. Chr. 133-118. [Decât numai exemplele acestea, trebuie să observ imediat, nu probează nimic. *Optenui=obtinui* poate fi, după propria mărturisire a lui Gröber, un fenomen de analogie, o reconstituire după *tenui*; *semol* este anterior lui *simul*, *simul* a eşit din *semol*, nu din *contra*, Walde Lateinisches etymologisches Wörterbuch; *nuntio*, *denontiari*, *pronuntiato*, *nontiata* sunt anterioare lui *nuntio*, *denuntiari*, *pronuntiato*, *nuntiata* și s-au prefăcut în aceste din urmă de abia pella sfîrșitul republicii, Lindsay Die lateinische Sprache pag. 288; *oquoltod*, adeca *ocoltod*, este mai vechiu decât *occulto*, *occulto* a eşit din *ocolto*, nu din *contra*, pentru că rădăcina acestuia cuvînt este *cel-*, iar *el* devine în latinește *ol* și numai ulterior *ul*, Lindsay Die lateinische Sprache pag. 259, 261, Walde Lateinisches etymologisches Wörterbuch; *detolerit* este forma mai veche a lui *detulerit*, pentru că *tuli=tetu* are rădăcina *tol-* din *tollo*, Lindsay Die lateinische Sprache 571, 626, Walde Lateinisches etymologisches Wörterbuch]. De aici urmează că, pentru a fixa timpul până la care se ridică un etymon, va trebui să ai în considerare fenomenele comune celorlalte limbi afară de italiana, și să hotărăști ca terminul în sus menținut colonizării provinciei celei mai nouă. De exemplu, dacă însemnăm prin *a* sardica, prin *b* spaniola, prin *c* portugheza, prin *d* catalana, prin *e* povensala, prin *f* franceza, prin *g* retroromana, prin *h* romîna, apoi o potrivire între *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *h* arată că fenomenul există deja la anul 100 p. Chr.; o potrivire între *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g* arată că fenomenul există deja la începutul secolului I p. Chr...., o potrivire între *a*, *b* probează existența fenomenului pella 200 a. Chr. Pentru a socoteala să fie justă, trebuie să ai în vedere ori toate limbile din lanț, ori un sirag neîntrerunat din care să facă parte numai dacă extremitatea *a*, ori *o*

limbă dela un capăt și altă limbă dela alt capăt, de pildă *a* și *d*, *a* și *h*. Când această condiție nu se îndeplinește, și a face cu un fenomen local, de ex. la o potrivire între *b*, *c* și a face cu un fenomen din peninsula iberică, a cărui existență în sus nu se poate pune deja pe timpul colonizării celei mai nouă provincii, căci ar trebui atunci să se găsească în toate provinciile mai vechi. De altfel toată această procedare de comparație este foarte sigură, este mai sigură decât izvoarele celelalte pentru cunoașterea limbii latine populare, unde se amestecă totdeauna greșeli ortografice, considerațiile de limbă comună.⁹ Întîmpinări altele, cîte am făcut asupra acestei aşa numite teorii a lui Gröber, le poate videa cineva în *Un specialist român la Lipsca* pag. 117 sqq. (Viața Românească anii 1909, 1910). Aici, pentru scopul special al notei acesteia, am de observat că fundamentala eroare a autorului stă în aceia că-și închipuește că limba latină, îndatăce a fost înălțată, introducește într-o provincie romană, a încetat de a mai participa la viața comună a limbii latine din Italia, și a devenit imediat o limbă cu viață proprie, un dialect al limbii latinești. Aceasta nu este exact. Că nu este exact nu pot proba prin vreun fapt de experiență, prin arătarea vreunui exemplu, a cărui experiență am putea-o face ori au făcut-o alții (Macar că aş întreba, de exemplu, pe cei în stare de a răspunde: Limba engleză introdusă în Scoția, în Wales, în Cornwall și în Irlanda a încetat de a lua parte la comuna dezvoltare a limbii engleze? Limba franceză introdusă în Bretagne a încetat de a lua parte la comuna dezvoltare a limbii franceze?). Dar, acolo unde Gröber se mărginește numai să afirme, eu aş putea aduce oarecare argumente. Mai întîi limba latină într-o provincie oarecare, să zic de pildă Gallia, nu s-a introdus de odată, în bloc, ci treptat, în curs de veacuri. Dela momentul cînd au pus Romanii întîiasă dată piciorul în Gallia, până la momentul cînd ultima rămășiță de stăpînire a lor a încetat în acea provincie, se poate spune fără exagerare că romanizarea a continuat într-o anumită sumă de dialecte, care să reprezinte fazele limbii latinești an cu an depe la a. Chr. 123 până la p. Chr. 486. Dialecte sunt destule în Gallia actuală, dar toate își au obîrșiea într-o limbă. Diez Grammatik I, 101: „Este de crezut că în toată Gallia există la început una și aceiaș limbă romană. Această limbă s-a păstrat în provensala mai curată decât în franceza, care cam de prin al nouălea secol s-a desfăcut treptat de provensala printr-o deprimare (*Abplattung*) a formelor“. Dacă prin al nouălea secol încă formați vorbirile din toată Gallia una și aceiaș limbă, cu atît mai mult trebuiau să formeze ele una și aceiaș limbă la finele secolului V, cînd a încetat în Gallia complexul dominației romane. Dar chiar în bloc, chiar de odată de ar fi adoptat limba latină Gallia întreagă, au încetat de a e-

xista factorii, care au introdus această limbă, și n-aș continuat ei și mai departe să influențeze vorbirea latinească a Gallilor romanizați? Agenții statului roman—funcționarii, militarii, coloniști, negustorii—, care au avut atâtă putere ca să schimbe limba a milioane de oameni, n-au mai avut puterea de a îl-o modifica după felul vorbirii din centrul de guvernămînt? Imitația, care a făcut pe Galli să-și părăsească limba strămoșească, n-a continuat ea mai departe să-și facă să îl-o modifice după felul de a vorbi al Italiiei? Despre această strădănuință de a vorbi ca Romani din Roma, și despre reușita mai mare a unor părți din Gallia decît a altora în această privință, mărturiseste următorul loc dintr-un dialog al lui Sulpicius Severus (365-425, la Schuchardt Vokalismus I, 25): „Cind mă gîndesc că ești, un Gal, am să vorbesc printre Aquitanii, mă tem că vorbirea mea târânească să nu supere urechile voastre cele deprinse număr cu limbă cultivată (vereor ne offendat vestras nimium urbanas aures sermo rusticus)”. Pentru aceia nimic mai absurd decît cronologia fenomenelor limbii latine populare (adecă a limbii latine comune) admisă de Gröber. După el, de pildă, *ke*, *ki*, *i'*, *u'* trebuie să se fi prefăcut deja pe vremea cuceririi Spaniei (a. Chr. 206-134) în *tse*, *tsi*, *é*, *ó*, pentru că dacă africatizarea lui *ke*, *ki*, și schimbarea lui *i'*, *u'*, în *é*, *ó* ar fi fost ulterior cuceririi acestei provincii, vechile *ke*, *ki*, *i'*, *u'* ar fi trebuit să se cristalizeze în limba ei și să rămînă așa până în limbile Spaniei de astăzi. Dar *ce*, *ci* nu se prefăcuse în africate nu numai pe vremea cuceririi Spaniei încă, dar niciodată pe vremea cuceririi Daciei, după cum se vede din cele spuse de Velius Longus (tempul lui Trajan) asupra lui *coquit*, că și mai bine să se scrie *coquit* și să se pronunțe *kokuit*, decit să se scrie *cocit* și să se pronunțe *kokit*.⁹ Vezi Seelmann Aussprache des Latein pag. 335, 351. Iar grecul *kyriake* s-a putut preface în italianul *geraie* (în Calabria), macarca a intrat în limba italiaană de abia în secolele V-VI, Meyer-Lübke în Bausteine zur romanischen Philologie pag. 316. Alte probe, mai puțin precise din punct de vedere al timpului absolut, dar foarte puternice, precum reflexele cuvintelor latinești în limbile germane și celtice, reflexele cuvintelor germane în limbile românești, ne duc la concluzia că africatizarea lui *ke*, *ki* s-a petrecut de abia prin secolul VI. (Istoricul pe scurt al chestiunii acestei africatizări și bibliografia vezi-le în Meyer-Lübke, Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft, II ed. §§ 125-127, și în Grandgent Introduzione § 261. Cu această ocazie observ că la § 127 Meyer-Lübke raportează asupra lui *k* cea ce Marius Victorinus vorbește despre *q*, și trage de aici niște concluzii asupra deosebitei pronunțări, a lui *ce* de o parte, și a lui *ca* de altă parte, pe vremea aceluia gramatic, despre care Marius Victorinus nu povenește. Mai observ apoi că din studiul lui Matthias Friedwagner, Zur Aussprache des lateinischen *c* vor hellen Vokalen, în Hauptfragen der Romanistik, Festschrift für Philipp August Becker, Heidelberg,

1922, pag. 37-49 rezultă că nu se poate baza cineva pentru a data africatizarea lui *ce, ci* [cum face Meyer-Lübke în *Einführung* ed. II § 126 și în *Bansteine zur romanisch-Philologie* pag. 316, 317] pe elvețianele *Kempraten* și *Erlach*. *Kempraten*, un sat lîngă Rapperswil pe malul de nord-est al lacului Zürich, este numit în documente cu începere dela anul 741 *Centoprato*, *Centoprata*, *Centiprata*, *Centipratae* și, dacă în adevar ar fi latiniul *Cento-*, ar proba că africatizarea u-a avut loc nici în veacul VII, deoarece nu s-a petrecut în acest cuvînt prefacerea germană *p < pf*, pe care aîn suferit-o elementele latinoromanice cîte aîn intrat în limba germană înainte de veacul VIII. Dar, după Friedwagner, în *Kempraten* avem probabil a face cu un cuvînt german, pe care l-au *etymologhisit* scriitorii documentelor. *Erlach*, o localitate din cantonul Bern, ar fi după Meyer-Lübke esit dintr-un presupus **Zerlach*, care ar fi el însuș un presupus latin **Caerelliaccum*: Alamanniil anume, care ar fi pătruns până la această localitate încă din veacul V, ar fi găsit în gura Românilor pronunțarea *t'*, pe care ar fi prefaçat-o apoi prin alcune căre germană de sunet io ts. Dar, după Friedwagner, Alamanniil nu-aîn putut pătrunde până la acea localitate decît abia în secolul VII, aşa că cel mult presupusul **Zerlach* > **Ca reliacum* ar proba că în secolul VII *ce* devinise tse. Friedwagner aduce în importantul său articol și două probe pozitive cu privire la ch-stitne. *Kellmünz*, localitate în Bavaria pe malul drept a rîului Iller, este romanul *Celio* [cuvînt probabil celt] *monte* și a fost cunoscut de Alamanni din gura populației romane pînă anul 470. Decît pînă anul 470 ce nu se africatizase încă. *Kelsbach*, rîu care se varsă în Dunăre pe malul drept al acestuia fluviu, în Bavaria, este romanul *Celeusum* [cuvînt probabil celt] și a fost cunoscut de Bavarî din gura populației romane pînă începutul secolului VI. Decît pînă începutul secolului VI ce nu se africatizase încă). În ce privește pe *t'*, *u'*, cum că aceste sunete existau încă în secolele I-III p. Chr. (Vezi în special § 109, A) o probează faptul că sunt alt fel reflectate decît é, ó în limbile celte și germane, Meyer-Lübke *Einführung* § 94.

Deosebirile dialectale au trebuit, firește, să existe chiar dela început, îndată ce neamul de oameni care adoptă limba latină avea altă complexiune fizică și altă stare psihică decît acele ale Romei, și nu numai provinciile din afară de Italia, dar diferențele regiunii ale Italiëi și diferențele localității ale Latinului însuș aîn trebuit să poseadă chiar dela început germane și dialectelor. Si asemenea deosebirile dialectale aîn trebuit să se manifesteze și în scris, mai ales în greșelile copiilor de manuscrise (din care și-a enles în primul loc Schnachardt materialul în *Vokalismus des Vulgärlateins*) și în inscripții. Dar puterea centrifugă dialectală era ținută în rîu de influența limbii comune emanate dela centrul stăpînirii romane, și numai în măsura în care acea influență a scăzut aîn putut treptat treptat să se reliefize caracterele dialectale. Cînd stăpînirea română a încetat, numai atunci dialectul a fost lăsat la

propriile sale impulsioni și forțe și a trăit din viața sa proprie. Grade numeroase au existat și aici ca în toate manifestările vieții omenesti. Au fost neamuri mai refractare față cu influența limbii comune, altele mai primitoare în această privință, au fost apoi vicisitudini diverse, după timpuri și după locuri, ale exercițiului forței de guvernămînt romane. Unor îuprejurări de acest fel se datorește faptul că în Sardinia *ce*, *ci*, *ī*, *u'* au rămas neschimbate, că s final s-a păstrat pe teritoriul Galliei și Hispaniei, că t final s-a păstrat pe teritoriul Galliei, Raetiei și Sardiniei, că *ī'*, *u'* au primit în Corsica cu totul altă schimbare decât în restul României, macar că aceste teritorii au trăit sub stăpînirea unei limbii comune latinești care africatizase pe *ce*, *ci*, prefăcuse în *é*, *ó* pe *ī*, *u'* și perduse pe *s*, *t* finali (In Einführung § 99 Meyer-Lübke ar atribui fenomenele sardin și corsican îuprejurării că la anul p. Chr. 458 Sardinia și Corsica s-au rupt dela stăpînirea și influența romană prin regele Vandalilor Geiserich. Această îuprejurare ar explica pe *ce*, *ci* sarde, căci africatizarea lui *ce*, *ci probabil* n-avusese încă loc la mijlocul secolului V, dar nu poate explica pe *ī*, *u'* sarde și reflexele lor, *é'*, *ó'*, din Corsica, pentru că în limba comună *foarte probabil* *ī*, *u'* pela mijlocul secolului V suferise schimbarea în *é*, *ó*).

Când a încecat de a trăi limba comună latină? Atunci cind a încecat existența centrului de guvernămînt al cărui organ oficial era ea. Primul și principalul centru de guvernămînt, al cărui organ oficial a fost limba latină comună, a fost Roma până la căderea completă a imperiului roman de apus, anul 476; după aceea Constantinopolul până la începutul secolului VII, când limba latină comună a încecat de a mai fi organul oficial al imperiului roman de răsărit și a fost înlocuită în acest serviciu de limba greacă. (În privința înlocuirii treptate în oficiile statului a limbii latine prin limba greacă cu începere dela timpul lui Theodosius II până la acel al lui Iustinian vezi nota dela § 1. În special să se observe faptul că pe timpul lui Iustinian rescriptele împăratului erau scrise latinește și grecește pentru motivul pe care însuș Iustinian îl arată în novella 66: „grecește pentru comoditatea mulțimii, latinește din cauza formei de guvernămînt“. Alemannus în nota dela Procopius Historia arcana pag. paris. 144. Pentru timpul lui Mauricius, anii 582-602, probă despre existența limbii latine ca limbă oficială a imperiului de răsărit este scrierea Strategica, contemporană cu acest împărat. „Scrierea Strategica atribuită împăratului Mauricius, care după Zachariae von Lingenthal este scrisă de un oarecare Rufus, contemporan cu Mauricius, cere ca articulele de războiu să fie citite înaintea trupelor în latinește și grecește, și ca ofițerii să știe latinește. Vorbele de comandă din textul grec sunt latinești: *cede*, *sta*, *move*, *transforma*, *largiter ambula*, etc. Toată terminologia din Στρατηγικά este plină de elemente latine: βάνδος, βανδοφόρος, ἀρμάτος, κούρσωρ, μενσῶρες, φλάμμουρα,

βούλινα, τουρζίτωρ, φόσσα, etc.“ C. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, pag. 18. Pentru timpul de după Mauricius spune Constantin Porphyrogenitus, De thematibus, I, introducere, pag. Boi n 12, următoarele: „După ce cu începere dela domniea lui Heraclius [anii 610-641] împărătiea romană a fost strîmtată și multilată dinspre răsărit și dinspre apus, împărății care au săpinit după dînsul, fiindcă nu aveau unde și cum să-și exercite săpînirea, au divizat imperiul și armata în bucăți mici, și au întrebuințat limba grecească, iar pe cea străbună latină au părăsit-o“. In Vocalismus des Vulgärlateins I, 100 zice Schuchardt: „Impăratul Phokas a alungat limba latină din Constantinopol“. De unde va fi luat această informație nu spune și nici eu nu știu). Viețea acestei limbi însă tot de Roma a fost întreținută chiar după căderea imperiului roman de apus, mai întâi din cauza neîntreruptelor aproape relații ale Italiei cu imperiul de răsărit până la sfîrșitul domniei lui Iustinian (565), și apoi din cauza bisericii, a cărei capitală a continuat de a fi Roma, chiar după acest oraș își perduse autoritatea politică. Eu cred că mult trebuie atribuit influenței bisericii din punct de vedere al vitalității limbii latinești comune până la sfîrșitul secolului VI, căci influența pe care putea să î-o dea statul politic roman a fost în tot cursul secolelor V și VI foarte precară. Cu toate acestea, cînd cele depe urmă restauri de autoritate română cu limba latină comună ca organ oficial au încetat (anii 476 în Italia, 486 în Gallia, primul sfert al secolului VII în peninsula balcanică [Vezi § 82, № 10, § 89] și în ultimele stăpîniri romane de pe coastele Spaniei), se poate spune că dialectele din diferitele provincii romanizate au căpătat vigoarea trebuitoare ca să se poată transforma răpede în limbi romanice deosebite. Slabele licării însă pe care le-a mai dat încă limba latină comună la Constantinopol până la începutul secolului VII, ajutate de biserica română, au fost încă suficiente ca să întrețină chiar și în secolul VI o trăsătură unitară în viețea limbii dela un capăt la celălalt al României. Dacă se schimbă VII în VI, această stare de lucruri a fost exact exprimată de Schuchardt în Vocalismus des Vulgärlateins I, 101: „Încă în al VII secol p. Chr. se pare că aceiaș bătae de puls le-a animat pe toate [dialectele romane]: oarecare schimbări de sunete circulă încă prin toate membrele marelui corp. Asibilățiea lui c înainte de i și e simple în acest secol însă data a ajuns la complecta dezvoltare, macarcă începuturile ei se ridică cu mult înapoia. Tot așa diftongarea vocalelor scurte e și o“. De aici încolo limba latină comună a devenit ea însăși un dialect, acel al Romei.—Pentru motive practice voiu zice și eu *limbă latină populară*.

Fiindcă limba latină populară joacă un rol important în lucrarea de față, va trebui să intru asupra ei în oarecare detaliu.

Primul impuls pentru constatarea ei a fost faptul că se găsesc în toate limbile românești fenomene de sunete, forme, sintaxă și cuvinte, care nu se găsesc în limba latină clasică. Concluzia

a fost că nu este cu putință să se fi dezvoltat a parte în atîtea limbî deosebite aceleas fenomene. Și această concluzie a fost întărită de înprefurarea că în unele izvoare latinești (inscripții; unii scriitori postclasici, în special cel creștin; gramatici; glossare; acte publice; greselile copiatorilor de manuscrise) acele fenomene se găsesc. Și după diferite fluctuații aș ajuns învățății, de bine de rău, la o părere uniformă, acea a lui Seelmann, cum că la baza limbilor românești a fost o limbă comună latină, și variabilă cu vremea, răspindită dela centrul de guvernămînt, aceias, peste toată lumea română. Supt această tacită înțelegere s-a început apoi o febrilă dezvoltare a limbii latine populare pe baza comparației între ele a limbilor românești, și cu sucesivă dela Vokalismul lui Hugo Schuchardt până astăzi s-a scos la înveala în toate părțile sunete, forme, și mai ales cuvinte, pretinse ca apartinătoare acelei limbî. Chiar expunerî sistematizătoare au fost încercate, de Meyer-Lübke (Die lateinische Sprache in den romanischen Ländern, Gröber's Grundriss, I, prima ediție pag. 351 sqq., a două ediție pag. 451 sqq.; Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft, II ediție, Heidelberg, 1909), de C. H. Grandgent, Introduzione allo studio del latino volgare, traduzione dall' inglese, Milano, 1914. De aparitia sa izvoare latinești a unor asemenea fapte de limbă au ținut învățății socoteală cît au putut, dar nu cu tragere de inimă. Comparația limbilor românești îi-a fost de cele mai multe ori suficientă. Ba chiar Meyer-Lübke, Die lateinische Sprache, I ed. pag. 359 a spus: „Istoria limbii latine populare trebuie construită mai numai din limbile vii. Putinul material, pe care ni-l ofere antichitățile, poate servi numai ca sprijin. Tot ceea ce din acest material nu se potrivește cu construcția, poate fi zvîrlit la o parte ca nefolositor și înșelător.“ (Este adevărat însă că în a două ediție Meyer-Lübke nu mai este atât de intrasigur din acest punct de vedere și afirmația citată lipsește).

Dar, cu toată această tacită înțelegere asupra firii limbii latine populare, și cu toată această aproximativă recunoaștere ca latine populare a fenomenelor comune limbilor românești, mai ales cînd sunt sprijinite de izvoare latine, chestiuni importante, și care nu pot fi înălțurate, turbură neconitenit activitatea pe acest teren a învățăților.

1. Această limbă comună își are ea obîrșiea numai în centrul de guvernămînt, în Italia, și special în Roma? Nu numai că firea acestui centru de guvernămînt nu-îde fel clară, dar, chiar dacă, pentru a scăpa de greutate, l-am însemnat prin termenul vag de Italia, ori de Umbria (cum face Mohl), ori de Italia centralo-sudică, nu cumva obîrșiea cutării ori cutării fenomen trebue căutată prin vreo provincie altă, de pildă priu Gallia ori prin Africa? România era doar un complex de dialecte latine, care nu se puteau manifesta cu vigoare din cauza concurenței limbii latine co-

duce în limba comună cutare oī cutare caracter. Si de fapt aū și fost manifestate păreri în acest sens. Pentru Thielmann, Habere mit dem Infinitiv und die Entstehung des romanischen Futureums, Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik II 48 sqq. 157 sqq. (vezi în special pag. 181 sqq.) formarea viitorului și a optativului (conditionalului) prin compunerea lui *habere* cu infinitivul, formare răspândită în majoritatea limbilor române, ar fi de origine din Africa, de unde, mai ales prin influența scriitorilor bisericești, s-ar fi răspândit în celelalte provincii romane, și pentru Bartoli, Alle fonti del neolatino, 893, între altele *ī < ē*, fenomen răspândit peste toată România, cu excepție de Sardinia, ar fi de origine din Gallia. Aceste păreri însă cîteodată se bazează pe ceva, ca atunci cînd Thielmann găsește mai vechi și mai numeroase exemple de compunerî ale lui *habere* cu infinitivul la scriitorii latini africani, altă dată însă, cum e cazul pentru *ī < ē*, nu se bazează pe nimic, și totdeauna cei care le emit ne lăsă nedumeriți asupra unui punct capital, dacă adecă fenomenele provinciale, care aū căpătat o generală extensiune, s-aū introdus întîi în limba comună a centrului de guvernămînt și apoi prin ea aū fost răspindite, ori s-aū infiltrat dela o localitate la alta, până ce aū cuprins România toată, avînd ca centru de radiare punctul de obîrșie însuș. Își poate cineva încipui cîță zdruncinare se poate aduce prin asemenea considerații acelei clădiri a unei limbî latine comune emanate dela centrul de guvernămînt, clădire care, aproximativ considerată, e admisă aproape de toți.

2. Despre care fenomene comune tuturor limbilor române se poate zice că într-adevăr nu s-aū putut naște a parte în diferențele provinciilor, ci aū trebuit să emaneze dela limba comună? În privința aceasta nu spune nimeni nimic. Numai indirect, nu cu privire la limba latină comună, ci cu privire la propagarea fenomenelor dialectale, vorbește Pușcariu, Locul limbii romîne între limbile române, pag. 10 sqq., de *important* și *neimportant*: importante ar fi fenomenele *rari* și *neobișnuite* (de pildă *pie < ke*), ori acele care aū aceeaș cauză (de pildă cînd umlautul e provocat de *e*, *a* următori, ori, din contra, de *i*, *u* următori), ori acele care prezintă aceeaș exceptiî (de pildă cînd *qū < p* și *gū < b* aū loc cu aceeaș exceptiî), oī acele care aū aceeaș efecte (de pildă cînd dispariția lui -s final aduce confuzie între nominativul singular cu acuzativul singular, și din cauza aceasta se provoacă, prin analogie, păstrarea nominativului plural). Cu toată relativitatea acestor criterii, nu li se poate tagădui oarecare valoare, atunci cînd ei a face cu baze de articulații deosebite. Dar de ele, la cercetarea pe baza comparației limbilor române a fenomenelor latinescî populare, nu s-a facut uz, și nici nu se face.

3. Acel *toate limbile române*, despre care am tot vorbit mai sus, e un termen relativ. Rari sunt fenomenele comune tuturor limbilor române. De fapt avem a face cu fenomene răspândite pe un cîmp mai mult ori mai rutin larg al României. Si din

acest punct de vedere confuziea cu privire la acele fapte care vor fi aparținut limbii latine comune este completă. Considerația că fenomenul ar aparține și Italiei nu ajută la nimic: ar putea fi tot așa de *dialectal* pe terenul italian ca și pe terenul unei alte provincii romane. Tot așa nu ajută la nimic considerația că fenomenul n-ar aparține Italiei: se poate să fi existat în Italia cîndva și apoi să fi fost înlocuit cu alt fenomen, immigrat din altă provincie. Ce aparține în acest haos de fenomene, unele mai răspîndite, altele mai puțin răspîndite, limbi comune, și ce aparține infiltrării dela dialect la dialect? Nu există criteriu de judecăță din acest punct de vedere.

4. Signr în tot cazul este că multe din fenomenele comune limbilor românești n-ău aparținut limbii comune latine, ci sunt dialectale. Dar atunci, să apărut ele și parte în diferitele teritorii unde se găsesc astăzi, ori să-ău răspîndit dela un centru de obicei oarecare? Criteriile lui Pușcaru (Vezi mai sus sub 2) nu sunt suficiente. După acest învățat fenomenele cele *importante* nu pot apărea deodată în mai multe teritorii, ci numai în unul, de unde apoi se răspîndesc prin imitație. Care sunt însă fenomene importante? Numai acele înșirate de autor? Firește că nu, căci autorul le dă doar numai ca exemple. Mai sunt și altele. Dar după ce avem să le judecăm importanță? Relativitatea importanței este enormă. Se poate vedea chiar din exemplele alese de Pușcaru. Pentru ce n-ar putea apărea *rarul* și *neobișnuitul* în mod independent pe mai multe teritorii? Pentru ce, dacă fenomenul este *rar* și *neobișnuit*, pentru că apare numai în două locuri, de pildă numai în Sardinia și pe teritoriul românesc, trebuie făcut încă și mai rar și neobișnuit și restrins la unul numai din cele două locuri? Cu mai puțin motiv încă se poate restringe la un singur loc acțiunea unei cauze ori producerea unui efect. Dacă umlantul priu *e*, și următori se produce într-un loc, trebuie numai decit restrins la acest loc unic? Pentru ce? E doar un proces fiziologic, care se poate desfășura în diferite gradi, nu numai în una. Si dacă unificarea nominativului singular cu acuzativului singular din cauză căderii lui -s final a provocat prin analogie (Numai să fie așa!) pasătrarea nominativului plural, trebuie numai decit ca fenomenul să se fi produs într-un singur loc, în Italia, și de acolo să fie imortal în limba românească? E doar un proces psihic, care se poate desfășura în diferite capete, nu numai într-unul. În ce privește *excepțiile*, care ar fi aceleași, ele înseamnă restrîngerea înprejurărilor în care fenomenul are loc, și nu se poate pîrcepe pentru ce apariția fenomenului în anumite înprejurări trebuie numai decit mărginită la o unică localitate.

Cu toată această nednumerire asupra ființii limbii latine comune și a dialectelor din diferite provincii române, precum și asupra acelor fenomene din limbile românești care se datoresc pe de o parte limbii comune, iar pe de altă împrumutului dela dia-

zei psihologice asupra constituiriilor dialectelor latine, devenite cu vremea limbii desebite, a pus oarecare ordine și orientare. Aproximativ erau cîteva lucruri pricepute: Dialecte au trebuit să existe, pentru că bazele de articulare și psihologice au fost diferite la diferitele popoare romanizate. Fenomene comune mai multor limbii românești trebuie să-și fi avînd, macar unele, obîrșiea în limba comună, iar fenomene comune cîtorva limbii românești trebuie să-și fi avînd, macar unele, obîrșiea în împrumuturile făcute dela dialect la dialect, pentru că este greu de admis ca, cu atîțea baze de articulație și baze psihologice deosebite, să se fi putut dezvolta un așa mare număr de fenomene identice. Iar această origine din limba comună, ori din infiltrare dialectală, este probabilă atunci cînd fenomenele comune mai multor limbii românești se petrec numai în cuvintele latinești, ori în general băstinașe. Chiar chestiuni de *importanță* și *neimportanță* a fenomenelor, macarcă chestiuni foarte relative, pot fi luate în considerare. Nu trebuie confundate dialectele limbii latinești din diferitele provincii române cu dialectele unei limbii românești actuale, ori în general cu dialectele limbii unui popor cu unitate etnică; pentru că cele dintîi sunt izvorite din baze de articulare și psihologice tare deosebite, iar cele de al doilea sunt izvorite din baze de articulare și psihologice puțin deosebite. Pentru aceia, chiar dacă vei observa infiltrări dialectale numeroase la cele de al doilea, nu trebuie să abuzezi de admiterea împrumuturilor dialectale la cele dintîi, căci firea proprie a unui dialect izvorit dintr-o bază de articulare și psihologică deosebită e mai puternică decît tendința de infiltrare din partea altuia dialect izvorit din altă bază de articulare și psihologică. Pentru aceia o limbă română (precum în general orice limbă) trebuie explicată, pe cit este cu putință, prin ea însăși, cu ajutorul a tot felul de cauze fiziole și psihologice, pe care de bine de rău le cunoaștem astăzi (atîta, firește, că se pot cunoaște cauzele: *felix qui potuit rerum cognoscere causas!*), iar nu, cu rost și fără rost, prin împrumuturi pe care le va fi făcut, pe cînd era încă un dialect latin, dela un alt dialect latin oarecare. Pentru aceia, în sfîrșit, pe de altă parte, *importanța* și *neimportanță* fenomenelor sunt altele la dialectele limbii latinești și altele la dialectele unei limbii românești: cea ce îi se pare că ar fi cu neputință să fi apărut în mod independent în mai multe dialecte latinești, a putut foarte bine apărea în mod independent, a parte, în mai multe dialecte ale unei limbii românești, de pildă în dialectele limbii românești.

Ordinea însă și orientarea au fost zdruncinate atunci cînd Meyer-Lübke n-a mai vrut să recunoască baza de articulare ca o cauză de schimbare a limbilor și în special a pus cauza deosebirilor dintre limbile românești în obstaculele geografice și politice (*Die romanischen Sprachen*, în *Die Kultur der Gegenwart* I, XI, I, anul 1909, pag. 457-461 [Articulul a fost scris în anul 1904, după cum spune autorul într-o notă dela saffrîșt]; *Einführung in*

das Studium der romanischen Sprachwissenschaft, ed. II, anul 1909, §§ 212-226. Vezî § 268 № 4 Notă). Atunci a început să apară Romania ca un vast cimp de scurgere a unor fenomene dialectale, care plecate din anumite puncte privilegiate s-aă infiltrat dela un capăt la altul al latinității, fără alte obstacule decât cele geografice și politice, iar concepția limbii comune latine s-a întunecat complet. Inițiativa apoi a altor teritorii afară de cele privilegiate a dispărut. La orice fenomen, ce vei observa în vreunul din teritoriile oropsite, trebuie să te uiți departe spre teritoriile favorizate de soartă, pentru a vedea dacă nu a venit de undeva. Numai cind fenomenul nu apare nicăieri alturea, este lăsat în pace și considerat ca născut pe teritoriul său propriu. Această concepție a fost expusă de M. G. Bartoli, Alle fonti del neolatino, în Miscellanea di studi in onore di Attilio Hortis, Trieste, 1910, pag. 889-918. Teritoriile de unde s-aă lătit caracterele pe care limbile românice le au comune între ele sunt Italia centralo-sudică și Gallia transalpină, iar acolo unde un fenomen există în două teritorii despărțite geograficestă, care nu se ating unul cu altul (*arie disilate*), cum este cazul pentru *qü* < *p*, *gü* < *b*, care se găsește în limbile sardă și română, el a trebuit să existe odată și în teritoriul intermediar, de pildă, în ce privește fenomenul dat ca exemplu, în Italia centralo-sudică. Pentru foarte rare fapte admite autorul și apariții independente. Pag. 892: „Inovațiile din seria următoare îs au originea în Gallia transalpina și de acolo s-aă răspândit în alte regiuni. Este posibil ca cîteva din ele să se fi născut și în alte arii, în mod independent de inovațiile gallo-romane“. Pag. 894: „Inovațiile din a două serie [galloromane] îs au originea în limba gallă. Cîteva puține, *u* < *ü*, *a* < *e* și altele, fiindcă apar și în Illyria, în Italia sudestică și în Iberia sudvestică, s-aă născut nu numai pe teritoriul celt, ci și pe cel illyr, iber, și poate chiar italic“. Pentru unele inovații apoi autorul trece peste granițile limbilor române și chiar peste acele ale limbilor indogermane și admite imitații făcute de limba latină dela limba greacă, și de limbile indogermane dela limbii neindogermane, astfel că fenomene care apar în limbile românești ar avea obîrșiea în limbî străine de limba latină. Pag. 897: „Scoala neolimbistică, cind ea va însufla mai bine gramatica istorică arioeuropee, aşa după cum pentru moment însuflătă limbistica neolatină, va zice: dintr-o regiune nu arioeuropee, dela sudest, dela basinul mării mediterane orientale, ori mai probabil dela basinul mării negre, valuri de îl și de alte fenomene au inundat aria lui *u*“. Pag. 912: „Pierdere formelor de declinare nominală și pronominală din limbile române îs are probabil originea în Africa. Acolo anume limba greacă, mai înainte de limba latină, a pierdut formele de declinare, și prin imitație după limba greacă le-a pierdut apoi și limba latină. Limba greacă însăși a primit probabil impulsul în această privință din partea vreunei limbii neindogermane sărăce în forme flexionare.“ La oricare fenomen dintr-o limbă trebuie să te uiți

să vezi de unde a venit. Pag. 901: „Nu mai în cazul cînd o vorbă oarecare nu găsește un locnșor în paragrafele gramaticii, în căsnțele fonetice și de altfel, se nîtă școala neogramatică pe deasupra căsnțelor. Școala neolimbistică, din contra, se nîtă totdeauna. Aici se deschide — nu voiu zice abisul — principala deosebire dintre neogramatici și neolimbiști”. Orice fenomen dintr-o limbă trebuie judecat numai din punctul acesta de videre, al imprumutului, al imigratiei de undeva, și clasificat cronologic este, dacă e mai vechi ori mai nou. Vreo explicare alta a lui, din punct de videre al vremiei alte canze, este exclsă. Pag. 899-900: „Școala veche, neînind socoteală de geografie, de cronologie și de comparație, îndecă astfel: în normă unei legi fonetice -s final cade la Milano și ct devine t în Veglia; milanez tri [> tres], vegliot vuât [> octo], frête [> frictae] sunt normale, iar [milanez] sez [> sex] și [vegliot] guâpto [> octo] sunt anormale. Aceste din normă sunt explicate, ca alte vorbe anormale, prin analogie: săn produse prin analogie lni [milanez] dez > decem și [dalmat] sâpto > septem. Așa că sez și guapto, care sunt rămășiți dintr-o fază antică, devin, de dragostea normalor fonetice, haină nouă și modernizată. Aceasta e una din multele aberații (*aberrazioni*) care-și au originea în expresiile echivoce *normal*, *normă* și altele de acest fel. Să se părăsească odată pentru totdeauna echivocul. În loc de a zice că x e normal și y anormal, să zicem totdeauna și numai: x e vechi, ori, mai bine, x e mai vechi decât y”. Nimic (ori mai nimic) nu-i indigen, tot este importat. Pag. 900: „Neogramaticii fac deosebire între cuvinte de origine literară și cuvinte de origine populară, între cuvinte importante și cuvinte indigene. Este săn cu toate acestea că în istorie a limbilor granițile de spațiu și timp și altele sunt pură fantazie. În viața limbilor, ca să repetăm motto lni Meyer-Lübke [dela Historische Grammatik der französischen Sprache, I, Heidelberg, 1908], năvă păi. Școala veche spune că, de exemplu, în Abruzzo reflexele lui *testa* și în parte acele ale lni *quasi* nu-nimic anormal. Deci *testa* și *quasi* sunt aici indigene și de origine populară. Nu mai dacă ar fi anormale, numai în acest caz ar admite școala veche ceia ce zice școala nouă, anume că *testa* e importat în Abruzzo dela nordvest, iar *quasi* e una din acele vorbe care au foarte mică forță vitală și care, dupăce au dispărut din limba poporului, s-au întors pe alocnrea din limba școalei”. În asemenea împrejurări i se pare antorni că nu mai poate fi vorba de legi. Legile admise păna acum că ar exista fu schimbarea limbilor nu există. Pag. 898-899: „Dar unde mergem? Cum rămân legile gramaticale? Legile fonetice, și gramaticale în genere, «precize» ca matematica, ori mai rău încă, există ori ba? Si dacă există, cum puțem trece peste această «glorioasă descoperire» a neogramaticilor?“ Pag. 918: „Nu există nicio lege fonetică, nici grammaticală, nici lexicală“.

Această concepție, pe care Bartoli o numește *școală neolimbistică*, pleacă mai întîi dela o pretenție falsă, aceia că

baza de articulație n-ar juca niciuun rol la constituirea limbilor. Vezi pentru falșitatea acestei presupunerii § 268 № 4 Nota. În adevăr, cîtă vreme admitî că caracterele unei limbî izvorâsc în mare parte din firea fizică și psihică proprie a celor care o vorbesc, recunoști prin aceasta însuș că nu numai caracterele specifice ale ei, care nu se vor fi mai găsind în altă limbă, ci și caractere de acelea care se vor fi găsind și pe altarea, chiar prin limbî din imediata vecinătate, și ană probabila origine în sinul ei însuș. Cînd există asămânări între limbî, te gîndești atunci, mai degrabă decît la împrumut, la asămânări etnice, mai ales cînd limbile care prezintă asămânări se găsesc în vecinătate geografică. Vecinătatea geografică este atunci un indiciu de asămânare etnică mai degrabă decît de posibilitatea împrumutului. Valurile care se desemuează până la anumite graniți geografice și politice apar atunci mai degrabă ca manifestări etnice, decît ca conglomerate de împrumuturi, de împrumuturi plecate dela un punct și care s-ar fi oprit la cutare graniți. Pentru aceia este extrem de curioază mărturisirea lui Bartoli, că el n-ar fi, ca unii extremiști, chiar cu totul contra bazei de articulație. Dalmazia și Albania, pag. 462, nota 26: „Macarcă extrema stîngă a neolimbîștilor neagă baza de articulare, eș rămin, în această privință, o leacă conservator.“ Dar atunci Bartoli și tae tot sprijinul, căci admiterea bazei de articulare înseamnă negarea tuturor combinațiilor sale de împrumut.

Apoi această concepție e neconsecventă, căci se admit și inovații independente. Iar neconsecvența aceasta are urmări grave pentru existența concepției însăși. În adevăr, indatăce admiti posibilitatea inovațiilor independente și nu stabilești și niște criterii după care să poți admite această posibilitate (Asemenea criterii nu există. Pentru importanță și neimportanță, de care vorbește Pușcariu, vezi mai sus această notă sub 2,4), dai oricărui prilejul să măreaschă numărul inovațiilor independente la infinit, fără să-i poți face vreo întîmpinare. De pildă, după Bartoli, pag. 892-893, ar avea originea în Gallia următoarele fenomene comune multor ori unor limbî românești: 1. Tipul *-ática <-dd(e)ga <-á(d)g(e)*. 2. *ts, dz, tš, dž, l' < s, z, š, ž, č*. 3. *l' < ē, ö*. 4. *ě, ö' < éé, oo' < íé, üö*. 5. *ě, ö < éé, oo' < diftongarea lui é, ö*. 6. *u, a, o < ü, e, ö*. 7. *au, ai (laudare, magis) < o, e*. 8. Africatizarea lui *c, g* înainte de vocale palatale sonante. 9. *ct, cl < it, il*. 10. Tipul *calculus < cauc-*. 11. *cantavi, cantaveram* înlocuite prin *cantatum habeo, cantatum habebam*. 12. *cantamus < cantemus*. 13. *-esco < -isco*. 14. *-ities < -itia*. 15. Abstractivele în *-or* și *flos, fel, mel, sal* devenite feminine. 16. *ille < illi*. 17. Adverbie în *-mente*. 18. *canto* înlocuit prin *ego canto* și *ego canto* înlocuit prin *me canto*. 19. *meus frater* în loc de *frater meus, iste frater* în loc de *frater iste*. 20. gal *ande-* în loc de *ambulo*. Autorul admite însă însuș pag. 894 că „*u < ü, a < e și altele* din aceste fenomene, fiindcă apar și în

Illyria, în Italia sudestică și în Iberia sudvestică, său născut nu numai pe teritoriul celt, ci și pe cel illyr, iber, și poate chiar italic". Care *altele*? Nu cumva acele care se vor fi găsind, ca *u* < *ü*, *a* < *e*, sau arii despărțite geograficește, *dispalate*? D-apoi în privința acestora a avut grija autorul să ne asigure, cu ocazia fenomenului sardo-român *qu* < *p*, *gū* < *b*, că acolo unde un fenomen apare în două regiuni despărțite geograficește, el a existat odată și într-o regiune intermediară, astfel că ariile care astăzi sunt despărțite, *dispaiate*, au fost odată vecine, *appaiate* (pag. 904). Aceste *altele*, ca și fenomenele *u* < *ü*, *a* < *e*, citate anume de autor, sunt deci lăsate la bunul plac al cuiva. Si în adevăr, dacă aș zice eu, de pildă, că numerele 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 17 dintre cele înșirate mai sus să-ău produs și pe alte teritorii decât pe cel gal (după cum, de altfel, foarte probabil a și fost), cum și cu ce mi-ar putea respinge Bartoli părerea? După cum a făcut rău Bartoli că a admis baza de articulație, tot așa a făcut rău că a admis posibilitatea inovațiilor independente, în mai multe puncte decât unul. Pentru că aceste lucruri sunt tagăduiala dela bază a concepției sale despre omnipotența împrumutului și a comunicației. Dar se pare că, cu toată bunăvoiețea ce ar avea-o cineva, apariția aceluiaș fenomen în mod independent în mai multe locuri nu poate fi tagăduită. Însuș Meyer-Lübke și însuș Sextil Pușcariu, care tagăduiesc baza de articulare (Vezî § 268 № 4 Nota), admit apariția independentă în mai multe locuri a aceluiaș fenomen. Meyer-Lübke admite apariția independentă pe teritoriul romiuesc a unui fenomen așa de *important* cum e acel al africativării lui *c*, *g* înainte de *e*, *i* (Vezî § 339 Nota). Iar Sextil Pușcariu a căutat să dividă fenomenele din acest punct de vedere în *Importante* și *ne-importante* (Vezî mai sus această notă sub 2, 4), și în special a dat cîteva exemple de cele neimportante, la care aparține independentă în mai multe limbi trebuie să se aștepte cineva, Locul limbii române, 10: „Pe terenul lingvistic va trebui ca fiecare fenomen în parte să fie pus sub microscopul criticii căt mai temeinice. Sunt evoluționii de limbă pe care le vedem repetându-se independent preludindeni. Nimic mai ușor și mai explicabil pentru cel ce cunoaște natura acestor sunete decât trecerea unuia său invers, pronunțarea lui *l* ca *e* sau invers, etc. A deduce din faptul că la Francejii *l'* s-a prefăcut în *i*, întocmai ca la Români, asupra unei înrudiri mai strînse a acestor două limbi, ar fi greșit, căci schimbarea aceasta fonetică e una dintre cele mai frecvente în toate limbile și în toate timpurile“. (Este de notat numai la aceste spuse de Pușcariu că *microscopul criticii temeinice* e o vorbă goală [Vezî mai sus această notă sub 4], și că *Inrudirea* dintre două limbi nu trebuie luată cumva înțelesul de *înrudire etnică*, ci de *comunicație geografică* și *infiltrare dialetală*, căci cu acest înțeles, de *comunicație geografică* și *infiltrare dialectuală*, întrebuițează Pușcariu cuvintul *înrudire* pretutideni în lucrarea sa „Locul limbii române“. De altfel cel care tagăduiește

influență bazei de articulare nici n-ar putea vorbi de înrudire etnică). Și în adevăr, a susținea că un fenomen limbistic nu poate apărea decit într-un loc este echivalent cu a susținea că în lumea aceasta lucrurile, concrete ori abstracte, n-aș deciță caractere specifice, prin care se deosebesc de alte lucruri, iar caractere comune cu alte lucruri n-aș, este, cu alte vorbe, cum ar zice Bartoli (Vezi mai sus citatul dela pag. 899-900), o *aberație*.

În ce privește părerea că n-ar exista legături în apariția fenomenelor de limbă, Bartoli a ajuns la ea din considerarea că aceste fenomene capătă ființă în chip imperceptibil, în mijlocul unei surgeri de împrumut dela un moment la altul în timp și dela un loc la altul în spațiu. Pag. 898: „Orice vorbire, la orice moment și a oricărui individ, este o inovație, o creație, dar nu o creație din nimic, ci din elemente preexistente. E o imitație a unei alte vorbiri, anume a vorbirii altui individ și a altui moment. Din aceste vorbiri creațoare și la rîndul lor create noi cunoaștem un foarte mic număr, și pe acelea le cunoaștem foarte rău... Dar unde mergem? Cum rămân legile gramaticale? Legile fonetice, și gramaticale în genere, precize ca matematica, ori mai rău încă, există ori ba? Și dacă există, cum putem trece peste această «glorioasă descoperire» a neogramaticilor?“ Dalmazia e Albania 487: „Inovațiile *e*, *o* din *i*, *u* scurți, plecate din Gallii, au ajuns la Veneția numai în parte. A ajuns întreagă raza, ori fascicula din raze, a lui *e* din *i*, și au ajuns și mulți *o* din *u*, dar mulți alții *u* au rămas. După ce normă? După niciună“.

Dar schimbarea imperceptibilă a limbii își are analogul în schimbarea imperceptibilă a tuturor lucrurilor. Toate lucrurile, concrete și abstractive, se schimbă imperceptibil, și cu toate acestea schimbările lor sunt înregistrate, sub formă de legături, de oamenii de știință. Iar în special împrumutul, acest chip particular de a se schimba al unor anumite lucruri, anume al animalelor, în special al oamenilor, are loc nu numai pe terenul limbii, ci și pe alte terenuri ale vieții, și acolo, pe celelalte terenuri ale vieții, se petrece după anumite norme. Pentru ce împrumutul, imitația, n-ar avea norme și pe terenul limbii? Dar nu-i tot numai imitație în limbă. În timp limbă nu-i numai imitație dela generație la generație, dela părinte la copil, dela uzul unui individ la vorbirea ocasională a acestuia, ci și creație, căci neconținut pe baza modelului se formează o nouă copie, care nu-i identică cu modelul. În spațiu limba nu-i numai imitație dela un individ la altul, dela un loc la altul, ci și creație la individul și locul de obisnuire. Să admitem că *t' < é* ar fi de origine din Gallii, cum spune Bartoli, și că din Gallii s-ar fi propagat în toată lumea română prin imitație dela loc la loc, dela individ la individ. Dar acolo, în Gallii, trebuie să fi apărut fenomenul undeva, chiar numai într-un singur loc, și la cineva, chiar numai la un singur individ, fără imitație. Căci de unde era să-l mai imiteze acel unic loc, acel unic individ? Și acum ce faci cu aceste momente ale limbii, care nu-s imitații? Admiță legături la apariția lor ori ba? Despre aceasta Bartoli nu po-

menește nimic. Aș pomeni însă altii înainte de dînsul. Căci povestea aceasta, a legilor din limbă, este veche.

Ea începe dela gramaticii greci, dintre care unii susțineau că în limbă există ἀναλογία (legă), iar alții susțineau că există ἀνωνυμία (lipsă de legă). Vezî Benfey, Geschichte der Sprachwissenschaft, pag. 151 sqq. Ea a preocupat apoi fără întrerupere pe învățății dela momentul cind a început studiul comparativ și istoric al limbilor (prima jumătate a secolului XIX) până astăzi. Decit numai, în vreme ce Grecii agitați chestiunea regularității mai mult pe terenul morfologiei, al formelor gramaticale, învățății moderni au agitat această chestiune exclusiv pe terenul fonologiei, pe terenul sunetelor, și încă numai pe terenul acelor fenomene fonologice care se explică prin cauza numită de Germani *Lautwandel* (in special de H. Paul numită *Variabilität der Aussprache*), și pe care eu o numesc *alunecarea sunetului*. Părerile învățăților au trecut prin trei faze.

1). Până aproximativ la anul 1870 s-a susținut că legă sînt, dar cu excepții. De această părere au fost între alții Bopp, Schleicher, Curtius, Benfey, von der Gabelenz, Whitney, Hugo Schuchardt.

2). De pe la 1870 apare principiul legilor fără excepții. Principalul teoretician al acestui punct de vedere a fost Osthoff, în Osthoff und Brugmann, Morphologische Untersuchungen, I, anul 1878, pag. XIII: „Cele mai importante principii de metodă ale direcției neogramaticice (der junggrammatischen Richtung) sunt următoarele două. Înțiu. Orice schimbare de sunet, întru cînd se petrece în mod mecanic, se îndeplinește după *legă fără excepții*, adică direcția în care sunetul se schimbă este totdeauna același la toți membrii unei comunități limbistice, afară de cazul cind are loc o desfacere în dialecte, și schimbarea are loc fără excepție în toate cuvintele unde sunetul supus schimbării se găsește în același înprejurări. Al doilea. Fiindcă este probat că asociația de forme, adică crearea de forme noi prin analogie, joacă un mare rol în viața limbilor mai noi, apoi trebuie să recunoască cineva numai decit că acest chip de a reînvi limba a avut loc și în perioadele vechi și cele mai vechi, și nu numai trebuie constatat acest principiu de explicare, ci trebuie și întrebuită la explicări, așa după cum e întrebuită pentru explicarea fenomenelor de limbă din perioadele mai tîrziu. Nu trebuie să ne surprindă de fel, dacă în perioadele mai vechi și cele mai vechi ale limbilor formațiunile de analogie se întîlnesc cu același extensiune, ba chiar cu mai mare extensiune, decit în perioadele mai noi și cele mai noi.“ În acest manifest al școalei noi apare (nu știu dacă pentru prima oară) numele de *neogramatici*, *Junggrammatiker*, spre deosebire de *vechi gramatici*, *Altgrammatiker*, care admiteau legă cu excepții. Dar apare încă ceva mai important, o formulare anume unilaterală a termenului *lege*, care persistă până în momentul de față: aici se face termenul *lege* dependent de „toți mem-

bril unei comunități” și de „toate cuvintele unde suretul se găsește în aceleasă înprijurări”. După Osthoff, și tot așa după toți limbicii, partizanii ori nu ai legilor, care au vorbit despre legi dela dinșul incoace, pentru că o lege să existe, trebuie numai decit ca un fenomen să apară simultan la toți membrii unei comunități. Dar cîțu membri trebuesc, pentru că asociația să poarte numele de comunitate, *Sprachgenossenschaft*? Doi sint de ajuns? Orice hotărîre a numărului de indivizi, dela care inclusiv în sus începe să existe o comunitate, *Sprachgenossenschaft*, nu poate fi decit arbitrară. Însă dacă pentru existența legii trebuesc doi indivizi, pentru ce n-ar fi de ajuns și unul? Toată greșeala vine dela lipsa de precizie asupra înțelesului cuvîntului *lege*. Aici, în studiul limbilor, însă *lege*, ca postulat al minșii omenești, nu poate avea alt înțeles decit acel pe care-l are în studiul oricărui alt lucru din natură, anume acela de „generalizare prin inducție a unui raport de predicat”. Generalizarea însă are nenumărate grade, noțiunile între care se stabilește un raport de predicat oarecare pot să aibă sferă cea mai întinsă, ori cea mai restrinsă. Prin urmare un singur individ, în fenomenele de limbă pe care el singur le reprezintă, poate prezenta un cîmp larg pentru generalizarea prin inducție, adeca pentru formularea de legi. Să dau un exemplu. Să admit că numai individul X din comunitatea românească ar strămuta prin metateză pe î consonant precedat de labială din silaba neaccentuată în silaba accentuată precedentă, că numai individul X ar pronunța *áibă* > *háblat*, *roib* > *rúbius*, *zgáibă* > *scábia*, *cui'b* > **cubium*. (Să chiar există de fapt fenomene limbistice specifice cîteunui individ, dar nu se ostenește nimănii să le cerceteze). Indatăcă un alt individ, Y, ar auzi pe X zicind *áibă* la un moment dat și ar conchide prin inducție, fără o prealabilă proprie observație, că X zice și *roib*, *zgáibă*, *cui'b*, ar formula o lege. Să dacă ar merge mai departe cu generalizarea, și ar stabili raportul între noțiuni cu sferă mai întinsă, și ar zice că individul X pronunță și *sulb* > *súbio*, *plóidibă* > *plúvia*, ar formula iar o lege, dar ar formula o lege greșită, căci în realitate X pronunță *sulb*, nu *sulb*, și *plóidibă*, nu *plóidibă*. Tot așa de greșită este cerința că, pentru a exista o lege, un sunet să prezinte același fenomen în toate cuvintele unde se va fi găsit în aceleasă înprijurări. Care sunt acele *toate* cuvintele? Prin faptul însuș că e un alt cuvînt, înprijurările nu mai sunt aceleasă. *Aceleasă* înprijurări nu se pot găsi doar decit în unul și același cuvînt, și nici acolo încă nu, căci fiecare *cuvînt reprezentare* nu mai prezintă exact aceleasă înprijurări pentru un sunet oarecare. *Același* este ceva care nu există în natură. Să dau un exemplu. î consonant din cuvintele *habiat*, *rúbius* *scábia*, *cubium*, macarcă în toate aceste cuvinte e precedat de labială și se găsește în silabă neaccentuată după o silabă accentuată, se află totuș în înprijurări deosebite în fiecare din aceste cuvinte, căci alt ceva e să fie precedată labiala de *ha*, și alt ceva e să fie precedată de *ru* de *sc*, de *cu*. Este tot așa

de absurd de a legă existența unei legi de prezență fenomenului la mai multe cuvinte, după cum e de absurd de a legă existența legii de prezență fenomenului la mai multe individe. După cum un individ este suficient pentru existența unei legi, tot așa este suficient un cuvint. Dacă dela pronunțarea ocazională decâtă X a cuvântului *âibă* ar conchide Y prin inducție că X totdeauna pronunță astfel, ar formula o lege, căci ar generaliza raportul dela *reprezentarea* cuvântului *âibă* la *noțiunea* acestui cuvint. Aceea ce a fost bun în declarațiile lui Osthoff a fost susținerea hotărâtă că sunt legi care guvernează fenomenele limbistice și că aceste legi sunt fără excepții. Din acest punct de vedere nu este nicio deosebire între limbă și între alte lucruri din natură. Decât numai regularitatea care există în obiectul însuși nu corăspunde decit arareori același pe care mintea omenească o întrezărește în obiect, legea ca postulat al minții nu corăspunde decit arareori legii obiective, pe care de fapt o prezintă obiectul, căci mintea operează prin generalizarea pripită a inducției, care nu prezintă nicio garanție de veracitate. Singurul mijloc de a ne apropia că mai mult de adevăr este acela de a fixa cu amănunte *Inprejurările* (adecă *raporturile*, pentru care vezi ale mele Principii de istorie a limbii) iu care se petrece un fenomen oarecare, după ce, cu privire la legile limbistice, ne vom fi liberat de prejudecțul că nu pot fi legi fără ca fenomenul să nu se fi petrecind la întregi comunități limbistice (care?) și la toate (care toate?) cuvintele unde se vor fi întîlnind aceleasă inprejurări. *Excepțile* nu există în natură, tot așa după cum nu există *aceleaș*. Excepțiile aparente se explică ori priu faptul că am făcut o generalizare falsă, pripită, și asemenea generalizări false, pripite sunt nenumărate iu toate domeniile științei omenești, ori prin faptul că o cauză împiedecă efectul unei alte cauze. Un exemplu de felul întâi este, de pildă, legea formulată de Lambrior (Romania IX, 366) că în limba română și accentuat urmat de *m* s-a prefăcut în *ă'*, pecind în realitate s-a prefăcut iu *ă'* numai și accentuat urmat de *m+u* (Vezi ale mele Principii de istorie a limbii, pag. 20). Un exemplu de felul al doilea este acel citat mai sus cu și consonant precedat de labialele *b*, *v*, *f*, în silabă neaccentuată, care a trecut prin metateză în silaba accentuată precedentă. Se poate prea bine că o lege astfel formulată și consonant din diftong ascendent, precedat de labialele *b*, *v*, *f*, în silabă neaccentuată finală, în elemente latine și românice vechi, cind silaba neaccentuată finală a fost precedată imediat de silabă accentuată deschisă, a trecut prin metateză în silaba accentuată și a format diftong descendent cu sonanta silabei accentuate", să corespundă realității, decit numai, în vreme ce iu exemplele *âibă* > *hâibăt*, *roib* > *rubius*, *zgâibă* > *scabia*, *cuib* > **cubium*, *coif* > *cofia*, istoromân *ca'ibă* > *câvia*, metateza a lucrat singură, fără piedecă, în *ploăie*, *nu ploăibă*, > *pluvia*, *sui*, *nu sui*, > *súbiu* ea a fost împiedecată de analogie, *nu* prin **ploaibăt*, *nu ploaibăt*, *nu ploaibăt*, *nu ploaibăt*.

subtilus a impiedecat trecerea lini î în silaba accentuată precedentă.

Aici, la explicarea exceptiilor, joacă rolul de *cauză* un rol indispensabil, tot aşa dupăcum joacă un rol, dar un indispensabil, la fixarea suprajurărilor în care fenomenul se petrece : canza, cel mai greu de aflat din toate raporturile, nu este indispensabilă pentru fixarea legilor, dupăcum îş încipește Wechssler, Giebt es Lantgesetze ? pag. 528. Canza explică, iar afarea legilor nu înseamnă explicarea încrențirilor. Cu atât mai puțin nu trebuie confundată canza cu insas legea. Wundt, Die Sprache, II pag. 472-478 spune că și înțelesurile cuvintelor, nu numai sunetele lor, sunt guvernate de legi. El spune anume, fiindcă se pune numai din punct de vedere diacronic (Vezi alineatul următor), că, dupăcum schimbarea sunetelor (Lantwandel) se petrece după legi, care prezintă exceptii aparente numai atunci cînd o lege este împedecată de altă lege, tot șă sint legi care guvernează schimbarea înțelesurilor (Bedeutungswandel), și că este de mirare cum se găsesc invatați (de plida Whitney, Leben und Wachstum der Sprache pag. 83 și G. von der Gabelentz, Die Sprachwissenschaft pag. 226) care să credă că la schimbarea înțelesurilor ar exista numai «deprinderi», «tendențe» și că nicio clasificare a nenumăratelor, mai mult sau mai puțin izolatelor fenomene de schimbare a înțelesului nu-ar fi posibilă. Apoi vorbește Wundt în chipul următor: «Un caracter de necesitate stăpinescă și la schimbarea înțelesurilor, ca și la schimbarea sunetelor. De pildă, nu se poate ca cuvântul pentru banii (Geld) să se dezvoalte altfel decît dintr-un cuvânt care însemna, pe vremea când bani încă nu există, singura avere care se poate schimba, anume averea în vite: bani nu-a pînă și, deci, exprimat de Români decît prin *pecunia*. Si chiar la dublete, unde mai ales se crede că nu-ar exista vreo reglă de diferențiere a înțelesurilor, reglă, necesitatea se observă, pe cît este posibil. Dacă *Orte*, *Worte*, *Bande* arată colectivul, pricina este că sămăna mai mult cu singularele *Ort*, *Wort*, *Band* decît pluralele *Örter*, *Wörter*, *Bänder*. Dacă *ward* arată ceva momentan, iar *wurde* ceva durativ, pricina este că *ward* e mai scurt, iar *wurde* mai lung. Dacă *dann* s-a înțrebuințat ca temporal, iar *denn* ca conditional, pricina este înlininta lui *da*, *damals*; *dann*, *denn* au înlinintat apoi diferențierea lui *wann*, *wenn*. Dacă *Rabe* înseamnă corb, iar *Rappe* cal, pricina este că sunetele *rab* sămăna mai mult cu cronicantul corbului, iar sunetele *rapp* sămăna mai mult cu răpăntul calului. Trebuie să fie în toate părțile o necesitate și o reglă, care să provoacă schimbările de înțeles, chiar acolo unde nu ne putem da socoteală de acea necesitate și acea reglă. În orice caz nu poate fi vorba de *Intimplare* (Zufall), care *Intimplare* pe domeniul psihologic este sinonim cu *capriț* (Lanne). „Din contra, trebuie să plece cineva în mod principal dela postulatul (Forderung), că schimbarea înțelesului, ca și schimbarea sunetului, este sunsă unei severe regnlarități (Gesetzmässigkeit) de care o constatăm greu în multe cazuri numai

din pricina că vin în conflict una cu alta multe cauze de diferite origini¹⁰. Cum că trebuie să fie legi care guvernează și schimbarea înțelesului, nu numai legi care guvernează schimbarea sunetului (cu care legi din urmă, *legile fonologice*, se ocupă în mod exclusiv limbii), este un postulat al minții noastre, căruia trebuie să-i fi corăspunzând reale legi în însuș obiectul, căci doar și înțelesurile cuvintelor tot din natură fac parte, și se constată că în natură însăși, în toate manifestările ei, există realmente regulile și legile pe care le formulează prin inducție mintea omenească, printre-un fel, se pare, de armonie prestatabilită, cum zicea Leibnitz, se constată, adeca, că cutare raport spore nu numai la un unic lucru-individ (concret ori abstract), ci la o mulțime de lucruri-individe asemenea. Si tot așa, dupăcum există legi de schimbarea sunetelor, cu care legi singure se ocupă limbii, și dupăcum există legi de schimbarea înțelesurilor, pe care le mai revendică Wundt, există sigur și legi care guvernează dispariția cuvintelor, anume atât a cuvintelor ca scheletele considerate (cind cuvintele dispărute sunt înlocuite prin altele), cît și a cuvintelor în întregimea lor considerate (cind dispar nu numai scheletele cuvintelor, ci și înțelesurile acestora). Decit numai exemplele date de Wundt, pentru a arăta oarecum existența de legi pe terenul schimbării înțelesului, nu sunt exemple de legi, ci de cauze. *Pecunia*, zice el, a trebuit să capete înțelesul de *bani* din cauză că etc. *Rabe* a trebuit să capete înțelesul de *corb* și *Rappe* înțelesul de *cal* din cauză că etc. Un exemplu de lege ar fi dat Wundt cind ar fi putut arăta că și alte cuvinte cu înțelesul de *avere care se poate schimba*, nu numai *pecunia*, au căpătat înțelesul de *bani* în limba latină, ori că cuvinte analoage ca înțeles lui *pecunia* au căpătat înțelesul de *bani* în alte limbi afară de cea latină. Un exemplu de *lege* ar fi dat Wundt cind ar fi putut arăta că și în alte dublete, din limba latină ori din limbi altele afară de cea latină, analoage lui *Rabe-Rappe*, un cuvînt a căpătat înțelesul unui animal și celălalt cuvînt înțelesul altui animal, potrivit cu asamănările onomatopeice dintre cuvintele respective și animalele respective. Si tot așa mai departe. De fapt nu sunt mai greu de aflat legile pe terenul înțelesului cuvintelor (și tot așa pe acel al dispariției cuvintelor) decât pe terenul sunetelor, dar nu se ocupă învățării cu dinsele. O lege de pe terenul dispariției cuvintelor ca scheletele ar fi acea pe care Gilliéron ar vrea s-o întrevadă în chipul regulat în care dispar omonimele (Vezi mai la vale această notă), dar legea este departe de a fi formulată, pentru că există în toate limbile multime de omonime, cu înțelesurile cele mai deosebite posibile, unele lîngă altele. O lege de schimbarea înțelesului pe terenul formelor gramaticale, adeca al raporturilor, ar fi aceia că în limba românească infinitivele întregi devin substantive concrete ori abstracte. Si încă aflarea legilor de schimbarea înțelesului prezintă dificultăți numai cind vrea cineva să formuleze legi mai generale, care să îmbătiseze mai multe cuvinte. căci cind este vorba de lezi cu ea.

drul cel mai restrîns posibil, oricare singur cuvînt, după cum este suficient pentru constatarea unei legi de schimbarea sunetului, tot așa este suficient pentru constatarea unei legi de schimbarea înțelesului, deoarece această schimbare nu se petrece numai la cuvîntul individ, ci la cuvîntul noțiune (Vezi mai sus pag. 374).

Dacă Wundt confundă *legea cu cauza*, Saussure, *Cours de linguistique générale*, din contra tăgăduște existența legilor tocmai pentru că ele totdeauna se pot explica printr-o cauză oarecare.

Mai întîi Saussure, care pag. 97 sqq. afirmă cu drept cuvînt că trebuie să se facă deosebire între modul de a considera limba la un moment dat al existenții sale (*linguistique statique, synchronique*) și între modul de a o considera în evoluția ei dela un moment dat la altul (*linguistique évolutive, diachronique*)—De altfel acelaș lucru se petrece în toate domeniile științei omenești, nu numai în limbistică—, tăgăduște la pag. 131 existența legilor privitoare la faptele de limbă sincronice, “pentru că acele legi ar fi în realitate numai o *constatare de lucruri*. De pildă nîște reguli ca acele din limba greacă antică, că „accentul nu se ridică niciodată mai sus de antepenultima“, ori că „toate cuvintele se termină cu o vocală sau cu s, n, r, cu excluderea oricărui altă consonantă“ sunt „o simplă expresie a unui ordin de fapte existent, ele constată numai o stare de lucruri, sunt de aceeași natură cu legea care ar constata că copaci dintr-o grădină sunt dispuși *en quinconce*“⁹. Si cu toate acestea sunt legi, și regulele acelea din gramatica grecească, precum și constatarea că copaci dintr-o grădină oarecare ar fi așezatî în cutare fel. Chiar din punct de vedere al postulatului mintii, al procesului de inducție dela baza legii obiective dacă te pui, acel care a formulat regulele din gramatica greacă și acel care a constatat chipul cum sunt așezatî copaci din grădină, n-ău numărat sigur nici toate cuvintele nici toști copaci, ci în mod precipitat au formulat regulele. Si apoi, în ce privește în special limba greacă, de care limbă greacă vorbești? De cea cunoscută din monumentele de limbă greacă păstrate? Dar acelea cuprind *toată* limba greacă? De unde știi că nu va apărea în vreo inscripție, care se va descoperi cîndva, vreun cuvînt grecesc terminat și în vreo altă consonantă în afară de s, n, r? Iar din punct pe videre al legii obiective dacă te pui, o lege nu începează de a fi prin faptul că s-ar constata *toate* lucrurile – individuale care prezintă acelaș raport. Faptul acesta, al constatarii *tuturor* lucrurilor-individe la care un raport există, fapt greu de realizat, dar posibil, are loc de altfel și pe terenul diacronic, nu numai pe cel sincronic, al fenomenelor limbistice, și în general al fenomenelor naturale. Singura deosebire dintre legile sincronice și cele diacronice stă în predicat: la cele dintîi predicatul este *a fi*, la cele de al doilea *a deveni*.

In ce privește faptele de limbă diacronice Saussure pag. 131-134 spune că “la ele se constată într-adevăr legă, dar acele legă

rezintă numai *aparența legii* (l'apparence d'une loi), pentru că se pot explica. Așa, de pildă, dacă francezul *poutre*, care dela capul locului a însemnat „*îapă*”, a căpătat înțelesul de „*grindă*”, „aceasta se datorează unor cauze particulare” [Dar aceasta nici nu-i o lege. Vezi mai sus exemplele citate din Wundt, *pecunia* devenit *bani*, etc.]. Dacă „la o anumită epocă mai toate formele vechiului caz subiect au dispărut în limba franceză”, aceasta se datorează faptului că Francezul a pierdut cunoștința raportului de subiect („C'est la notion particulière de cas sujet qui a été atteinte et sa disparition a entraîné naturellement celle de toute une série de formes” [Că limba se schimbă și din pricina aceia că mintea omului se schimbă din punct de vedere al aptitudinii de a putea ori de a nu putea percepe oarecare raporturi, aceasta este știut. Dar că ar ajunge vreodată mintea în aşa hal de decrepitudine, încât să nu mai aibă conștiință de raportul de subiect, aceasta e de necrezut]). Dacă în limba greacă explozivele fonice aspirate indogermane au devenit ezplozive afone aspirate (de pildă **nephos* < *néphos*, **medhu* < *méthu*, **angho* < *ánkho*, etc.), aceasta se explică prin aceia că „un singur fapt particular se manifestează în toate părțile” („ce ne sont que les manifestations d'un seul fait particulier” [Saussure bucuros ar fi numit cauza în-săș, dar n-o putea ști, pentru că aşa numitul de Germani sponțaner Lautwandel este încă o enigmă, după cum și Saussure mărturisește pag. 202-208]), cu alte vorbe prin aceia că o cauză oarecare a făcut ca Grecii să nu mai poată pronunța fonic explozivele aspirate.⁹ Lui Saussure i-ar trebui legă fără cauze. Este adevărat că pentru a formula prin inducție legile omului are trebuință să cunoască cauzele, în obiectul însuș însă legile au toate cauze, căci nu există nimic fără cauză (Acesta este îarăs un postulat al mintii omenești, căruia sigur că-i corăspunde o realitate obiectivă, căci în forme goale ale mintii astăzi nu mai crede nimic). S-ar părea că Saussure are în vedere niscaj legă extraordinară, din afară de natură, pe care nu le-ar putea găsi nicări. Cu toate acestea, din contra, el are în vedere, ca termen de comparație cu legile din limbă, atunci cind tagăduște acestora firea de lege, niște legă foarte reale și cu cauze foarte aparente, anume pe acele care guvernează societățile omenești. Saussure anume, care crede că limba este o instituție socială și o invenție arbitrară a omului (Vezi § 268 № 4 Nota), este în aceiasă vreme aşa de obsedat de societate și de instituțiile omenești, încit nu pricepe alt fel de legă decât pe cele instituite de om pentru a guverna societatea, și orice reguli în limbă ori, fireste, și în alte domenii ale naturii, la care nu este manifestă o voință omenească, pentru dinsul nu-s legă. Pag. 129: „On parle couramment de lois en linguistique. Mais les faits de la langue sont-ils réellement régis par des lois et de quelle nature peuvent-elles être? La langue étant une institution sociale, on peut penser *a priori* qu'elle est réglée par des prescriptions analogues à celles qui régissent les col-

lectivités. Or toute loi sociale a deux caractères fondamentaux: elle est *impérative* et elle est *générale*. Elle s'impose et elle s'étend à tous les cas". Cînd Saussure tăgăduște oricarei legi firea de lege, dacă nu-i provenită din voința omenească, și dă numele de lege numai legii sociale, restrințe fără trebuință înțelesul unui cuvînt. De altfel, dacă este vreo deosebire între legile făcute de om pentru guvernarea societății și acele existente în natură fără voința omenească, deosebirea consistă tocmai în aceia că acel caracter general și imperativ, pe care-l atribue Saussure legilor omenesti, aparține tocmai nu legilor omenesti, ci celor naturale. Căci nicării mai mult decît pe terenul legilor omenesti nu există atîtea excepții provocate de atîtea cauze care se bat cap în cap. Legea omenească există mai mult cu numele, oricare poate să calce în picioare fără pedeapsă. Mai bine ar fi lăsat Saussure numele de lege în pace și ar fi inventat un cuvînt nou pentru acea parodie de lege, pe care o fabrică omul pentru a guverna societatea și, din nenorocire, pentru a guverna și limba cîteodată, ca atunci cînd fabrică omul tot felul de proiecte de limbă scrise și de limbă literare, unele mai tolerabile, iar altele curat nebunesti, ca acele fabricate de etimologisti ca Laurian ori de fonetiști ca Pumnul.

3) În vremea aceasta (cam depe la anul 1880) studierea dialectelor din punct de vedere al graniților dintre ele, din punct de vedere al lățirii în spațiu a unui fenomen limbistic (de pildă, și mai ales, a unui sunet, apoi a unei forme gramaticale, a unui cuvînt, a unui înțeles), formarea de atlase dialectale, unde se arată în mod bătător la ochi întrețerea în tot felul de direcții a tot felul de fenomene, au dus la concluziea că nu numai dezvoltarea dialectală nu este treptată dela un spațiu la altul, că nu numai există de multe ori asămânări mai mari între valurile mai depărtate decît între cele mai apropiate, dar că este săa de mare încurcătură de lini, săa de mare lipsă de contururi, încit la urma urmelor se pune chestiunea dacă nu cumva nu există dialecte de fel (Ba săt, dacă judeci cu aproxiماțiea cu care trebuie să judeci o minte omenească), dacă nu cumva sunt tot atîtea dialecte cîte individe. Si atunci, plecind dela postulatul fals al neogramaticilor, că pentru existența unei legi trebuie prezența simultană a unui fenomen oarecare la toți indivizii dintr-o comunitate limbistică, Hugo Schuchardt, Ueber die Lautgesetze, gegen die Junggrammatiker, Berlin, 1885, a întărit că, intru cît asemenea comunități limbistice nu există, deoarece sint tot atîtea dialecte cîte individe, apoi niște legi la fenomenele de limbă nu există.

Și la această părere, bazată pe un postulat fals, a lui Schuchardt, pe care Bartoli o motivează încă și mai slab decît Schuchardt, a adăugat Bartoli pe acea a imitației exagerate dela dialect la dialect, fără ca să-o motiveze cu nimic, niște macar cu admiserea (de altfel imposibilă) a lipsei bazei de articulare și a lipsei de inovații independente, apoi pe acea a unei imitații exa-

gerate dela limbă la limbă (dela limba greacă la limba latină, dela limbă neindogermane la limbă indogermană), a fixat apoi, în special pentru limbile române, în mod arbitrar Gallia ca punct de plecare pentru nenumărate fenomene, și a numit această concepție *școala neolimbistică*. Nu tot ce-i *mai nou* este numai de căt și *mai bun*. Dacă bunătatea unui lucru în știință se judecă după puterea probelor cu care-și afirmă cineva părerile, apoi se poate zice fără exagerare că această școală nouă limbistică este cea mai slabă școală limbistică care a existat vreodată. Ar fi fost în orice caz de dorit ca să lipsească tonul megaloman, cu care această școală nouă se adresează către școala-chipurile-veche, și să lipsească vorba *aberății*, cu care sunt botezate părerile școalei-chipurile-vechi. Asemenea vorbe tari, pelingă că sunt lipsite de modestie, dar sunt și primejdie oase, căci sunt arme cu două tăiușuri.

Eu deci, dacă în lucrarea de față voi numi cutare fenomene latinescă populare (adecă aparținătoare limbii latine comune), iar pe cutare altele latinescă dialectale, voi face aceasta într-atât, întru că am putut afla ceva despre ele dela școală veche.

Pe nedrept caută Bartoli un sprijin pentru școala neolimbistică în școala lui Gilliéron și vrea să dea a înțelege că Gilliéron ar fi susținând păreri analoage cu ale sale. Dalmazia e Albania pag. 489 nota: „Eù n-am făcut alt ceva decit că am dat un nume (*neolinguistica*, *neolinguisti*) la lucruri și persoane care existau deja. Cel mult am cercat ia limbistica neolatină metoda pe care în special școala lui Gilliéron a introdus-o în dialectologie franceză.”

Gilliéron (Am cedit dela acest scriitor următoarele lucrări: *Pathologie et thérapeutique verbales I, II*, Neuveville, 1915; *La faillite de l'étymologie phonétique*, Neuveville, 1919. Pe următoarele le cunosc din extrase pe care mi le-a trimes din Bonn Dr. Iorgu Iordan: *Etudes de géographie linguistique d'après l'atlas linguistique de la France par Jules Gilliéron et Mario Roques*, Paris, 1912; J. Gilliéron, *Pathologie et thérapeutique verbales III*, Paris, 1921) vrea să-și dea socoteala cu logica de operațiile de care se servește limba pentru a remedia reale produse prin alunecarea sunetului. El dă o importanță extraordinară principiului pe care eū îl numesc *diferențiere* și-l consider ca voința limbii (Vezzi ale mele *Principii de istorie a limbii sub diferențiere*), pe care-l amestecă mai mult sau mai puțin cu acel al voinții individului, de mine *legiuire* numit (Vezzi ale mele *Principii sub legiuire*), și-și inchipește că toată viața limbii ar fi o luptă de refacere și de îndreptare față de forță de distrugere a alunecării sunetului. De aici termeni de *pathologie* și de *thérapeutique*. Numai peici colectă pomenesc ceva de analogie. Toată ceeaலtă enormă activitate a limbii, tot atât de independentă de voința limbii ca și de voința individului, activitate pe care eū am grupat-o supt atitea

cauze altele în afară de alunecarea sunetului și de analogie (Să se gîndească cineva numai la schimbările provocate în limbă de faptul că chipul de a cugeta s-a schimbat, că chipul de a pri- cepe lucrurile, în special raporturile, a devenit altul, schimbări grupate snpt cauza numită de mine *lămurirea psihică a cunoștinților*. Vezi ale mele Principii), pentru Gilliéron nu există. Dar de celalaltă enormă activitate a limbii în afară de alunecarea sunetului și de analogie nu țin vreo socoteală limbîștili în general. Cel puțin Gilliéron, spre deosebire de alții, scoate în evidență activitatea diferențierii și a voinții, macarcă o exagerează, și revendică cu drept cuvint pentru cercetarea acestei activități un interes pe care limbîștili îl consacră aproape exclusiv alunecării sunetului și analogiei.

In lupta pe care o susține limba pentru a se reface, față de activitatea distrugătoare a alunecării sunetului, Gilliéron crede că există mai ales un rău pe care limba caută să-l înălăture, anume omonimie, care se manifestează în două feluri: ori în acela că deoarece cuvinte devin omonime (ca, de pildă, *spica* devenit omonim cu *spina*, sau *claudere* devenit omonim cu *clouer > clou > clavus*), și atunci sau unul din ele este înlocuit prin alt cuvint sau amândouă sunt înlocuite prin alte cuvinte; ori în acela că un cuvint devine omonim sau aproape omonim cu o formă gramaticală (ca, de pildă, persoanele plurale dela prezentul indicativului ale verbului *issir > exire, issont, issez, issent*, devenite omonime cu formele respective *-issont, -issez, -issent*, sau *quissent*, a treia persoană plurală imperfectul conjunctivului dela *querir > quae-rere*, devenită omonimă cu *qu' issent*, a treia persoană plurală prezentul conjunctivului dela *issir > exire* însoțită de conjuncțiea *que*), și atunci cuvintul este înlocuit prin altul.

Alături cu omonimie un alt rău produs prin alunecarea sunetului este *neregula*, care constă în aceia că diferite forme ale cuvintului devin prea deosebite din punct de vedere al scheletului unele față de altele, cum s-a întîmplat de pildă lucrul la verbe ca *faire, mettre, naître, mourir, vivre, pouvoir, prendre, tenir, voir, savoir*, la care perfectul simplu a ajuns foarte deosebit în privința sunetului față de prezent. Mai ales la verbe a rezultat *neregula*, și mai ales la perfectul simplu față de prezent. Limba remediază în felul acela că ori unifică formele prin analogie, astfel că, de pildă, singularul *batel* devine *bateau* supt influența pluralului *bateaux*, ori renunță chiar la exprimarea unui raport, numai ca să scape de formele neregulate, astfel că, de pildă, limba franceză comună a renunțat la raportul de perfect simplu (*passé défini*). Asupra faptului din urmă insistă în special Gilliéron, La faillite pag. 102-113. După el limba franceză comună s-a simțit jignită întîiu, în tendință ei spre regularitate, de perfectele simple ale unor verbe ca cele citate puțin mai sus, apoi și-a întins aversiunea chiar asupra perfectelor simple regulate, ca *trouyai*, și din gustul pentru regulă în forme a părăsit perfectul simplu în întregime și a re-

nunțat la raportul exprimat prin el, apoi a renunțat și la raportul exprimat prin imperfectul conjunctivului, din cauză că forma acestui raport sămăna cu acea a perfectului simplu. Gilliéron spune că altă dată, într-o notă dela pag. 224 a lucrării sale *Généalogie des mots qui désignent l'abeille d'après l'atlas linguistique de la France*, Paris, 1918, susținuse că pierderea perfectului simplu s-ar fi datorind faptului că limba a perdu simțul pentru raportul exprimat printre-însul, dar că acum retractează ce spusese atunci. La faillite pag. 102: „C'est par un mea culpa que nous commençons ce chapitre, qui n'est en réalité tout entier qu'une rétractation: nous prions le lecteur de ne tenir aucun compte d'une note qui figure à la page 224 de notre travail sur *l'abeille*. Dans cette note nous prétendions que c'était dans l'extension de l'emploi du présent de l'indicatif, de l'imparfait et du plus-que-parfait à la place du passé défini qu'il faut chercher la raison de la disparition d'un temps qui nous fait sourire dans le parler des méridionaux», que le passé défini aurait conduit la phonétique où il aurait voulu, si la pensée linguistique eût continué à avoir besoin de ses services». La faillite pag. 106: „Il est faux, radicalement faux, de dire qu'une modification survenue dans les fonctions des temps a entraîné la chute du passé défini et de l'imparfait du subjonctif. C'est l'inverse qui est vrai, et nous sommes honteux d'avoir pu soutenir le contraire”. Gilliéron întrezările și alt chip de viață a limbii, și altă cauză de schimbare a ei decit alunecarea sunetului, analogie, diferențiarea și voința, dar s-a refugiat cu groază și cu rușine la iubitul său cal de bătaie. Aici s-ar potrivi vorba: c'est le premier mouvement qui est bon.

La faillite pag. 54 se întreabă autorul: „Y aurait-il donc une autre raison que la collision homonymique qui tue ou estropie?” Intrebarea și-o pune cu ocazie faptului că „verbul *choir* a disparețut din cauza fonetizmului variat al formelor sale, fonetizm variat rezultat din pricina că *ci* și *ai* se confundați în pronunțare, și, de pildă, la imperfectul indicativului „on aurait pu dans un salon entendre s'entrecroiser les quatre variantes suivantes: *je choyois*, *je choyais*, *je chayois*, *je chayas*.“ Pentru a evita această încurcătură de pronunțări deosebite *choir* a fost înlocuit prin *tomber*.⁹ Aceasta, pleora de forme cu fonetisme deosebite ale unui cuvânt, ar fi a treia cauză a dispariției cuvintelor, pe care o constată Gilliéron alături cu omonimie și cu neregularitatea. În realitate avem a face cu un fenomen mult mai cuprinzător, anume cu *sinonimie*, pe care limba o evită tot cu atită băgare de samă ca și pe *omonimie*, căci limba nu permite lux, vezi ale mele Principii pag. 213 sqq.

Materialul, prin mijlocirea căruia limba se reface și se îndrespată în urma pagubelor aduse de alunecarea sunetului, se găsește în ea însăși ori se capătă prin împrumut, iar împrumuturile limbii comună franceză le face din limba latină, iar dialectele le fac dela unul la altul ori din limba comună. Își la frământarea și

prelucrarea materialului limbistic decâtă limbă pentru a se îndrepta din realele pricinuite de alunecarea sunetului un instrument mai ales servește, anume acel al etimologiei populare. Limba ope-rează cu acest instrument într-un grad mult mai mare decât și-a închipuit limbii până astăzi, și grupează materialul lexical după etimologiile presupuse de dinăuntru-o vastă clasificatie, unde nu numai se vîră la același grup cuvinte socotite ca de aceiaș origine (ca de pildă *férir* și *fermer*, care au fost vîrste la grupul lui *fer*), ci se și separă cuvinte de un grup unde sunt socotite ca apartinind pe nedrept (ca de pildă *pouvoir*, care a fost separat de grupul lui *voir*), cu care ocazii, după cum cuvintele vîrste în același grup se influențează între ele la sunet și la înțeles, tot așa cuvîntul separat de un grup, la care ar fi aparținut pe nedrept, este modificat ad hoc, din punct de vedere al sunetului, pentru a se deosebi de acel grup, astfel că *pouvoir*, de pildă, a fost pre-făcut în *pouloir* ori în *peudre* (Această putere a diferențierii de a crea prin ea însăși simboalele de care are trebuință a fost recunoscută de mine încă în Principii pag. 227 sqq.). Față cu această etimologie, pe care limba o înțelege și și-o dă la un moment dat, se găsește etimologia fonetică, cum o numește Gilliéron, adică etimologia savantului, care merge cu mintea tot la originea, pe terenul special al limbisticii românece tot la limba latină, și tot caută să lege de etyma latine cuvinte actuale române, care și-au pierdut filiația veche și au intrat în grupuri altele decât cele dela capul locului, și susține morțiș că *il appert* este a treia persoană singulară prezent indicativ dela fostul *appa-roir*, pecind *il appert* în realitate, chiar de va fi fost cîndva acea persoană dela *apparoir*, a devenit astăzi = *apert* > *apertus*, și că *comparer* este latinul *comparare*, pecind *comparer* în reali-tate, chiar de va fi fost cîndva *comparare*, a devenit astăzi un derivat prin *com-* din *pair*, ba caută chiar un etymon latin pen-tru *peudre*, care în realitate e un product al etimologiei populare. Aceasta numește Gilliéron failite de l' étymologie phonétique. Mai tare ar fi scos încă la iveală acest faliment, dacă nu s-ar fi măr-ginit numai la etimologia populară, ci ar fi atins și acele pro-duse noi ale limbii care se datoresc analogiei și creației imme-diate, și ar fi relevat pe terenul etimologiei franceze aparițiuni ca *mustaciola*, *catteulla*, *conveniosus*, *amaritiosus*, *frondiarium*, *pandiatura*, *mulgearia*, *sugaria*, *ingrossiare*, *piccicare*, *fenacius*, *floccacia*, *remansicia*, *fenicia*, *granicia*, *marcius*, *liganare*, etc. de pe terenul etimologiei românești, aparițiuni create de Sextil Pușcariu, Lateinisches *tī* und *kī*, și dintre care unele (*mustaciola*, *amaritiosus*) au patruns și în dicționarul etimologic al lui Meyer-Lubke. Compara studiul meu „Un specialist român la Lipsca“ pag. 121.

Cîtă vreme, deci, nu-ți vei fi dat întîiu socoteală de clasifi-carea prin etimologie populară a unei limbi, etimologia fonetică, etimologia savantului este expusă la erori nenumărate și devine

aproape un lucru netrebnic. La faillite pag. 132: „La phonétique n'a rien à voir, tant que l'étymologie populaire n'aura pas, au préalable, fait la part qui lui revient“. La faillite pag. 96: „En présence de ces faits, qui ne sauraient être niés, que valent les savantes doctrines de phonétique et d'étymologie, que valent nos dictionnaires et nos grammaires étymologiques, tels qu'ils ont été conçus jusqu'ici? Nous laissons au lecteur le soin d'en apprécier la valeur“. Toată munca trebuie înțeleasă într-acolo ca să constatăm clasificarea pe care limba însăși și-a dat-o prin propriile ei calcule etimologice, prin etimologia populară adecă. Si cum avem să putem elucida acest nămol de etimologie populară? Prin logica noastră individuală. La faillite pag. 133: „Observez, comme si à la base des évolutions il n'y avait aucun mystère physiologique, mais simplement une oeuvre de réflexion, plus ou moins consciente, à laquelle votre raison peut atteindre“. Si de fapt chiar face Gilliéron enorm logica în diferitele sale articule. Dar este oare potrivire completă între logica invățăturii și acea a poporului, și acea în special a limbii însăși, adecă (din punct de vedere al individului considerat) a inconștientului?

In cercetarea însă pe care trebuie să o facă limbistul cu logica pentru a-și da socoteala de operațiile de care s-a servit limba pentru a se reface și a se reînvi Gilliéron pleacă dela două postulate, dela două propoziții, a căror veracitate trebuie oarecum admisă dela capăt, fără să mai existe nevoie de a fi probate. Aceste postulate, direct contrarii celor susținute de neolimbiști, sunt următoarele:

1. Existenta de *legi fonetice*, de legi care guvernează alunecarea sunetului. *Pathologie et thérapeutique verbales I* pag. 12: „Il ne saurait faire de doute que *caro* n'eût existé partout sous sa forme phonétique régulière de *kar* dans le nord de la France“. Ibidem pag. 13: „De nos jours presque tous les parlers de la France sont privés de l'élément directeur régional qui police l'*action mécanique, aveugle, destructive de la phonétique*, depuis qu'ils sont délaissés par les classes instruites et lettrées, toutes converties au français littéraire. Dans leur pauvreté génétique, dans leur misère actuelle les parlers ont recours à la grande pourvoyeuse qu'est la langue littéraire, et leurs emprunts sont moins souvent peut-être les effets d'une servilité à son égard que ceux d'une nécessité causée par l'*engrenage des lois phonétiques qui provoquent un désarroi lexical*, auquel ils ne savent plus remédier autrement que par l'emprunt“. Ibidem pag. 14: „On a tenté soit de nier, soit de mettre en doute, soit de restreindre le rôle délétère de la phonétique en tant que créatrice de produits homonymes, qui obligent le parler à remanier son patrimoine lexical, le constraint constamment à un travail de réparation. Nous croyons pouvoir prétendre qu'il n'est aucune loi phonétique qui, dans le long cours d'un parler, s'effectue sans causer des dommages nécessitant une oeuvre de réparation et des modifications de tout ordre, que la phonétique est responsable de la disparition d'une grande

partie des mots du patrimoine latin, qu'une foule des disparus sont des déchets de l'usure phonétique, qu'une foule de mots nouveaux sont des compensations, plus ou moins heureuses, à ces déchets". Ibidem pag. 21 : „Une langue populaire peut, sans inconvenient, emprunter des mots à quelqu'autre langue, *pourvu que ces emprunts ne contrecarrent pas, ne dénaturent pas ses lois fondamentales*“. Pathologie et thérapeutique verbales II pag. 16-17 : „La langue littéraire possède, à côté de la langue parlée, une langue écrite pleine de traditions étymologiques, légitimes ou illégitimes, qui constitue en quelque sorte une autre vie linguistique, tolérant des phonèmes proscrits par la phonétique de la langue parlée, en même temps qu'un réservoir où celle-ci peut se régénérer et se prémunir des accidents qui la menacent. Une langue sans tradition littéraire ne le saurait ; *elle reste attachée fidèlement aux lois de la phonétique, en doit supporter patiemment la tyrannie* et trouver d'autres moyens pour parer aux suites de la mutilation et de l'homonymie.“ Ibidem pag. 23 : „C'est dans cette zone intermédiaire entre le français du nord et la langue du midi, caractérisée par le maintien de c devant a, que M. Herzog a trouvé des parlers qui seraient les uniques dépositaires d'un mot disparu de tout le reste de la Romania. Son **commenquer* y serait devenu *commentsar*, le serait devenu sûrement à 807 qui dit o'tsō pour *auca* et tru'tsā pour *trauka*. Par quelle maille du filet aurait pu passer **commenquer* pour échapper à la palatalisation, alors que celle-ci atteint des c latins d'âges aussi divers ?“

2. O limbă oarecare are firea ei proprie. Pentru aceia schimbările petrecute într-o vorbire nu se pot prinde decât cînd îți vei fi dat întîișii socoteală de firea proprie a vorbirii aceleia și a vorbirilor de prin prejur. De pildă: Pathologie et thérapeutique verbales II, 9, „*commenquer* n'a pu naître de *commencer* que dans un milieu triplement conditionné au point de vue phonétique, que dans une région où alternaient š et s (= français s), ē et ā (= français ā), š et k (= français š)“. La faillite pag. 9 sqq.: „Acolo unde exista clavus < clou și clouer, derivatul din *clou*, *clouer* s-a confundat prin alunecarea sunetului cu *clore* > *claudere*, a dovedit pe *clore*, și în locul acestuia a apărut *fermer* > *firmare*, care a căpătat, pentru a putea substitui pe *clore*, prin mijlocirea etimologiei populare > *ferrum*, înțelesurile lui *clore* și a perdit vechile sale înțelesuri. Acolo unde exista, nu *clavus*, ci *clavellus* < *clavel*, confuzie între *claudere* și vreun verb derivat din *clavellus* n-a putut să existe, *claudere* a continuat de a trăi și serviciul făcut de el n-a trecut asupra lui *firmare*, care nu și-a schimbat înțelesurile prin vreo etimologie populară > *ferrum*. Dacă acum se intîmplă ca pe terenul (aire) lui *clavellus* să se găsească *firmare* cu înțelesurile lui *claudere* prin etimologia populară > *ferrum*, acest *firmare* este un imprumut dela aria *clavus*, căci *firmare* > *ferrum* = *claudere* nu s-a putut naște decât în aria *clavus* și anume, firește, în acea aria *clavus*, unde prin a-

lunecarea sunetului se putea produce omonimie între verbul derivat din el și între *claudere*.⁹ La faillite pag. 63 sqq.: „*ouïr* a dispărut în limba comună franceză din cauza conflictului de omonimitate cu *avoir* și a fost înlocuit cu *entendre*, care și-a modificat înțelesurile vechi pentru a putea face suplinirea, și ale căror înțelesuri vechi au trecut unele asupra altor verbe. Acest fapt a avut ca efect că au suferit schimbări de sunet și de înțeles o sută poate de cuvinte altele, asupra căror s-a răsfrinț mișcarea purceasă dela *entendre*. Dar aceste lucruri s-au petrecut numai în acea vorbire unde a putut exista omonimie între *ouïr* și *avoir*, ele nu s-au petrecut în vorbirile din estul și din nordestul domeniului de limbă franceză.⁹ Istoria unei limbă numai aşa se poate urmări, cu asemenea îngrădiri geografice; istoria unei limbă și geografia ei este tot una. Pathologie et thérapeutique verbales II pag. 10: „En voulant soustraire la linguistique à l'examen de la géographie, on la diminue d'un facteur puissant, le plus puissant peut-être, qui peut lui donner le droit d'être considérée comme une véritable science“. La faillite pag. 18: „historiquement et géographiquement est tout un pour nous, car nous ne savons à quel sophisme on a recours pour opposer la documentation géographique à la documentation historique“. La faillite pag. 19: „Un seul mot, avec assises historiques solides (comportant les assises géographiques) a plus de valeur critique pour l'explorateur que tout un déballage de pacotille de mots de tous lieux et de tous âges. Cette remarque devrait être une banalité qu'on doit se gêner de publier.“ Si pe limbistul care ține socoteala de firea proprie a unei vorbirii oarecare (noi iștialalti zicem: care admite baza de articulare și baza psihologică ca factori importanți în istoria limbilor) Gilliéron îl numește, de pildă La faillite pag. 18, *géographe linguiste, lexicographe géographe*.

In special etimologia populară, acel factor atât de important pentru refacerea limbii și care operează pe o scară mult mai mare decât și-a închipuit limbistii, se manifestează în diferite feluri după firea proprie a limbilor, iar nu numai în mod puțin aparent și remarcabil. La faillite pag. 63: „Dire: L'étymologie populaire n'a atteint que les mots rares, techniques ou étrangers, que les sujets s'assimilent imparfaitement, c'est méconnaître dans le français ce qu'il a de français, dans l'italien ce qu'il a d'italien, dans nimporte quelle langue dérivée ce qu'elle a de personnel, c'est nier l'existence de plusieurs langues et les réduire toutes à une seule.“

Firea proprie a limbilor anihilează obstaculele fizice. Pathologie et thérapeutique verbales II pag. 32: „Si à Vissoie essever (exaequare), par un mirage étymologique populaire, est devenu l'équivalent d'*exaquare, ce mirage s'explique non seulement par la puissance évocatrice d'*aquare, mais peut-être aussi par sa présence réelle dans le voisinage immédiat de Vissoie. Il est vrai que les vallées valciannes sont cernées des vallées italiennes“

comme aussi des vallées savoyardes, par de hautes chaînes de montagnes; mais celles-ci ne sont pas davantage des obstacles à une évolution linguistique commune que ne le seraient ailleurs de simples ruisseaux.“

Ea însă este un obstacul pentru propagarea unui fenomen limbistic, în felul că ori acesta nu se poate propaga acolo unde firea limbii se opune, ori primește acele schimbări pe care ea le impune. La faillite pag. 133: „Observez, comme si, à la base des évolutions il n'y avait aucun mystère physiologique, mais seulement une œuvre de réflexion, plus ou moins consciente, à laquelle votre raison peut atteindre. Songez que peut-être l'histoire finira par vous révéler qu'il n'a tenu qu'à un fil que les plus grandes révolutions phonétiques, séparant en compartiments la matière linguistique, se soient ou ne se soient pas produites, que ce que nous considérons comme un mouvement général de la matière linguistique n'est peut-être qu'une propagation à l'infini, jusqu'à des bornes qui en nécessitent l'arrêt, d'un mouvement individuel, en dehors duquel il n'y a qu'imitation, adaptation, assimilation, propagation, ayant pour cause l'identité ou la parenté des milieux sociaux.“

Va să zică, școala lui Gilliéron, dacă se poate numi astfel, e noță în privință, despre care habar n-are școala neolimbiștilor, ba chiar, prin aceia ce are nouă școala lui Gilliéron, ea se poate considera ca o reacție contra școalei germane, unde se găsește originea școalei neolimbiștilor (Compară, de pildă, următorul loc, La faillite pag. 96: „Il est regrettable qu'en deçà du Rhin on ait usé partout et toujours, pour observer le français, de bâsicles qui portent la marque *made in Germany*. Il serait temps enfin de se débarrasser de cet appareil qui déforme la vue“). În acele privință însă prin care școala neolimbiștilor se caracterizează, școala lui Gilliéron este identică cu aşa numita școală veche, cu care se războesc neolimbiștii (Despre filologi idealisti vezi § 268 No. 4 Nota).

Poate că ar fi trebuit romaniștii, mai înainte de a enunța păreri aşa de extraordinare, ca aceia de a tagădui posibilitatea apariției acelorași fenomene în mod independent în mai multe vorbiră omenești, să vadă ce cred în privință aceasta indogermaniștii, căci indogermanistica este mai bătrînă și mai cu experiență decât romanistica. Iată ce spune, de pildă, în această privință A. Meillet, Linguistique historique et linguistique générale, Paris, 1821. Pag. 37: „Aussi longtemps que des accidents historiques graves n'interviennent pas, les divers dialectes d'une même langue évoluent d'une manière parallèle, et cela sans qu'il y ait lieu d'admettre aucune influence des uns sur les autres“. Pag. 37-38: „Ca probă pentru afirmarea de mai sus autorul citează dezvoltarea independentă în diferitele limbi slave, dela perioada veche bulgară încocace, a felului de declinare a adiectivului și a substantivului. În

special pentru lătirea formei de instrumental plural feminin -*ami* la masculine și la neutre autorul zice pag. 38 : „Ce fait s'est produit à date historique et en partie récente dans plusieurs langues slaves bien distinctes et tout à fait séparées les unes des autres“.⁹ Pag. 36-43 în articulul „Note sur une difficulté générale de la grammaire comparée“ autorul arată „că limbile indogermane s-ă dezvoltat în acelaș fel, macarcă în mod independent, într-o multime de privință, și că din cauza aceasta este adesea imposibil de hotărît dacă un fenomen oarecare, comun tuturor ori mai multor limbii indogermane, trebuie ridicat până la limba indogermană primăvă, ori ba.“¹⁰ Pag. 63 : „Dans le cas où une langue se différencie sans changer de type, le parallélisme des développements indépendants aboutit souvent à des résultats identiques, même dans le détail matériel de la forme“. Pag. 64: „Les langues slaves présentent un grand nombre d'innovations communes à plusieurs dialectes, parfois presque à tous les dialectes, et qui sont exactement les mêmes dans ces divers domaines ; quelques-unes de ces innovations, comme celle qui porte sur les formes employées avec les noms de nombre, sont inattendues au plus haut point, et pourtant elles se sont réalisées indépendamment dans plusieurs langues slaves longtemps après que ces langues avaient cessé de former une unité, et sans qu'il y ait eu influence de l'une de ces langues sur les autres.“ Pag. 62-75 în articulul „Convergence des développements linguistiques“ autorul arată „că limbile aparținătoare a celeiaș tulpine, de pildă limbile indogermane ori limbile semite, se dezvoală în multe privință în acelaș fel, macarcă dezvoltarea are loc în mod separat și independent ; că inovațiile limbistică apar pe terenul sunetelor și al formelor aceleiaș în mod independent la mai mulți indivizi și în mai multe locuri, nu sint creații ale unui singur individ lătit prin împrumut și imitație ; că numai cind este vorba de cuvinte ori de „tours de phrase“ nu se poate tăgădui că n-ar putea exista și inventiea unui singur individ lătită prin imitație.“¹¹ Pag. 103 : „Il ne faut pas attribuer à une ancienne communauté ce qui provient de développements parallèles, mais indépendants“. Pag. 316-317: „L'indépendance des développements n'exclut pas le parallélisme. A beaucoup d'égards les déviations de l'usage latin qu'offrent les langues romanes, tout en étant identiques entre elles ou de même type, reposent non sur des innovations déjà réalisées en latin dans l'usage courant, mais sur des tendances communes, sur des développements parallèles, qui ont eu lieu indépendamment dans chacun des parlers romans. Le français et le provençal offrent de ce grand fait un exemple saisissant. L'innovation grammaticale la plus grave par laquelle les langues romanes se distinguent du latin ancien est la ruine du système de la déclinaison du nom, qui a été accompagnée universellement d'un renouvellement complet dans la manière de grouper les mots, de l'emploi de nombreuses particules, qui se sont substituées aux formes casuelles défaillantes, et de la fixation de l'or-

§ 86.

Dalmatia

- a. Chr. 57 : Issa, 3078 *).
- a. Chr. 36 : Tašovčić, malul stîng al Narenteī, aproape de Viddo 14625.
- a. Chr. 27 - p. Chr. 14: Viddo 1769 ; Zara 13264.
- a. Chr. 16 : Nona 2973.
- înainte de p. Chr. 10 : Supljaja crkva 2836.
- înainte de p. Chr. 18 : Spalato 3199.
- înainte de p. Chr. 31 : Scardona 2808.
- înainte de p. Chr. 41 : Spalato 3200.
- înainte de p. Chr. 69 : Novigrad 2883.
- p. Chr. 3 : Nona 2974.
- p. Chr. 14 : Ragusa vecchia 1741 ; Karin 9973.
- p. Chr. 14-18 : Salona 14712.
- p. Chr. 16-17 : Spalato 3198.

dre des mots, grâce à quoi l'on a rendu en partie ce que le latin rendait par ses formes casuelles. Or, cette ruine du système de la déclinaison n'est achevée ni en vieux français ni en vieux provençal. Dans ces deux dialectes il ne subsiste plus six cas distincts comme en latin classique. Mais les masculins distinguent, au singulier et au pluriel, un cas sujet et un cas régime: au singulier le nominatif *caballus* a donné le cas sujet, vieux français *chevaus*, vieux provençal *cavals*, et l'accusatif *caballum* a donné le cas régime, vieux français *cheval*, vieux provençal *caval*; au pluriel le nominatif *caballi* a donné le cas sujet, vieux français *cheval*, vieux provençal *caval*, et l'accusatif *caballos* a donné le cas régime, vieux français *chevaus*, vieux provençal *cavals*. Au contraire, toutes les autres langues romanes n'ont, depuis l'époque la plus ancienne, qu'une seule forme à chaque nombre, et, par suite, toute trace de déclinaison y a disparu. Le développement propre du français et du provençal a abouti finalement à la même simplification, et dès le XIV-e siècle le français et le provençal ont perdu les derniers restes de déclinaison, ne gardant au singulier comme au pluriel que le cas régime, ce qui a abouti à l'opposition d'un singulier, français *cheval*, provençal *caval*, et d'un pluriel, français *chevaus* (écrit *chevaux*), provençal *cavals*. Des types exactement pareils se sont donc réalisés finalement en français et en provençal, d'une part, dans les autres langues romanes, de l'autre; mais ça a été de manière tout à fait indépendante, et en conséquence surtout de l'identité des conditions initiales du développement".—Pentru părerea extrema pe care se pare că ar avea-o Saussure cu privire la dezvoltările independente vezi § 268 № 4 Nota.

*) Numerele arată numărul inscripției din C. I. L. III.

- p. Chr. 17 : Nona 2972.
- p. Chr. 19-20 : Spalato 3201.
- p. Chr. 26-27 : Lokvičić 8512.
- p. Chr. 34-35 : Starigrad di Obrovac 14322.
- p. Chr. 37-38 : lîngă Krug di Poljica la est de Spalato 8472.
- p. Chr. 42-56 : Nona 2976.
- p. Chr. 47 : Risanovci, la nord de Knin, la sud de rîul Unac 13329 ; Han Bulat, la rîul Unac 13330 ; între Dolnji Unac și Petrovac 13331 ; Han Glišo, la est de Petrovac, aproape de rîul Sana 13335.
- p. Chr. 47-48 : Ragusa vecchia 10175.
- p. Chr. 51-52 : Salona 1977 ; Šupljaja crkva 14321¹⁶ ; Šupljaja crkva 14987¹.
- p. Chr. 52 : Gradac lîngă Posusje (la Novae) 13880.
- p. Chr. 54 : Salona 1947.
- p. Chr. 68-69 : Salona 8702.
- p. Chr. 69-70 : Podgradje lîngă Benkovac 9938.
- p. Chr. 80-81 : Salona 14243⁵.
- p. Chr. 97 : Salona 8703.
- p. Chr. 97-98 : Doclea 12681.
- p. Chr. 97-117 : Traù 10171 ; Kula la nord de Gospić, la nord de rîul Lika 15104.
- p. Chr. 113 : Podgradje lîngă Benkovac 15021.
- p. Chr. 118 : Šupljaja crkva 2828.
- p. Chr. 119-138 : Medvidje 2844.
- p. Chr. 127 : Šupljaja crkva 2830.
- p. Chr. 137 : Salona 1933.
- p. Chr. 138-161 : Imoski 1912 și pag. 2328¹²¹.
- p. Chr. 145-146 : Zara 9995.
- p. Chr. 158 : Skelani (la Municipium Domavianum) 14219⁷.
- p. Chr. 161 : Gradina lîngă Srebrnica 12741.
- p. Chr. 161-180 : Ragusa vecchia 1740.
- p. Chr. 163 : Medvidje 2845.
- p. Chr. 169 : Skelani (la Municipium Domavianum) 14219¹⁰.
- p. Chr. 170 : Imoski 1913 și pag. 2328¹²¹ ; Salona 1979 ; Salona 1980.
- p. Chr. 173 : Viddo 1790 ; aproape de Ljubuški 8484.
- p. Chr. 179 : Salona 8663.
- p. Chr. 184 : lîngă Trilj 3202.
- p. Chr. 191 : Salona 1945.
- p. Chr. 193 : Gradina lîngă Srebrnica 12726.

- p. Chr. 193-211 : Gradina prope Nadin 2862 ; Rudnik 6313 ; lîngă Doboj (la regio inter Verbanum et Drinum) 14618.
- p. Chr. 194 : lîngă Makarska 1909 ; Taschlydscha 13847.
- p. Chr. 195 : Scardona 2809 ; Runovic' 12802.
- p. Chr. 196-197 : Iosephsthal 10059.
- p. Chr. 197 : Jezdina 8336.
- p. Chr. 200 : Lješće lîngă Skelani (la municipium Domavia-num) 14219¹⁶.
- p. Chr. 209 : Viddo 1780.
- p. Chr. 213-217 : Skelani (la municipium Domavianum) 12727.
- p. Chr. 220 : Gradina prope Srebrnica 12734.
- p. Chr. 222-235 : Gradina prope Srebrnica 8359, 8360.
- p. Chr. 225 : Viddo 1781.
- p. Chr. 235-238 : Medak la poalele muntelui Velebit 10052 și 15103 ; lîngă Konjica 10165.
- p. Chr. 238-244 : Josephsthal 3021 ; Gradina prope Srebrnica 12724.
- p. Chr. 239 : Runović 1911 ; Renic' lîngă Buškoblato la jumătatea drumului între Trilj și Županjac 13320 ; Starentina planina nordvest de Livno 13327.
- p. Chr. 241 : Agić'i gornji la sud de Novi, la est de Bihać (la regio inter Verbanum et Unam) 14972.
- p. Chr. 244-249 : Doclea 8285 și pag. 2328¹⁵ ; lîngă Konjica 10166 ; Doclea 12685 ; între Debelobrdo și Tisovac cam la jumătatea distanței între Sarajevo și Zvornik 13306.
- p. Chr. 245 : Gardun lîngă Trilj 2706.
- p. Chr. 247 : Salona 3203 ; Salona 10169 ; Bihać 10174 ; Doclea 12684 ; Doclea 12686.
- p. Chr. 249-250 : Renić lîngă Buškoblato cam la jumătatea drumului între Trilj și Županjac 13321.
- p. Chr. 249-251 : Doclea 8286 și pag. 2328¹⁵ ; lîngă Brkovina cam la jumătatea distanței între Sarajevo și Zvornik 13309, 13310.
- p. Chr. 250-251 : între Brkovina și Kraljevopolje puțin la nordest de Brkovina 13311 ; Kiriğinkidol lîngă Kraljevopolje 13312 ; Konjica 15102¹.
- p. Chr. 251-253 : Gradina lîngă Srebrnica 12728, 12729 ; între Debelobrdo și Tisovac cam la jumătatea distanței între Sarajevo și Zvornik 13307 ; Lukavica nordest de

- p. Chr. 253 : Doclea 12687, 12688.
- p. Chr. 253-259 : Castel Stafleo lîngă Traù 14333⁸; řupljaja crkva 14333⁹.
- p. Chr. 253-268: Josephsthal 3022.
- p. Chr. 254 : Doclea 13823.
- p. Chr. 256 : Gradina prope Nadin 2863.
- p. Chr. 257-260 : Doclea 1705.
- p. Chr. 268-270: Renic' lîngă Buškoblato cam la jumătatea drumului între Trilj și Županjac 13322; Renic' lîngă Buškoblato 13323; lîngă Runović 15105.
- p. Chr. 270-275: Kirišinkidol lîngă Kraljevopolje 13314; Dračevica lîngă Proboj la nordvest de Viddo 13317.
- p. Chr. 274: Gradina prope Srebrnica 12736.
- p. Chr. 275-276: Zara 3204 ; Kirišinkidol lîngă Kraljevopolje 13313.
- p. Chr. 276: Tersatto 10061.
- p. Chr. 277: Salona 8707.
- p. Chr. 280 : Viddo 1805.
- p. Chr. 284-305 : Bukarica lîngă Porto Re pušin la est de Fiume 14333¹⁰; Podgradje prope Benkovac 15106.
- p. Chr. 292-305 : Podgradje prope Benkovac 3205.
- p. Chr. 303 : Salona 1968.
- p. Chr. 305-306 : lîngă Dabrica 13305.
- p. Chr. 305-307: lîngă Bukarica pušin la est de Fiume 3212 și 14333¹¹; lîngă Klepcî (Klepči ?) pušin la nord-est de Viddo 13303.
- p. Chr. 305-308 : lîngă Podgradje 3206.
- p. Chr. 306-337: Bukovic' între Benkovac și Podgradje 10177; Salona 14725.
- p. Chr. 316 : Salona 1967.
- p. Chr. 319 : Salona 1968 ; Podgradje lîngă Benkovac 15023.
- p. Chr. 320 : Salona 1968.
- p. Chr. 323-337 : Dugopolje între Sinj și Klissa, pušin la nordest de Salona 10170.
- p. Chr. 333-337 : Salona 1981 ; Tasovčić-i-Crvine pušin la nordest de Viddo, Patsch XII pag. 93.
- p. Chr. 333-350 : řupljaja crkva 2829.
- p. Chr. 337-350 : Salona 1982 ; Salona 1983 ; S. Danillo 2771 ; Zengg 14333.
- p. Chr. 342 : Salona 8709.
- p. Chr. 355-363: Viddo 3207 ; Zara vecchia 3208 ; Zara 3209 . lîngă Klanči pušin la nordest de Viddo 13304.

- p. Chr. 358 : Salona 2654 ; Salona 13120^a.
- p. Chr. 359-360 : Salona 9503.
- p. Chr. 360 : Salona 9504.
- p. Chr. 364-375 : lîngă Ervenik la răsărit de Obrovac 10180.
- p. Chr. 372 : Salona 9505.
- p. Chr. 375 : Salona 9506.
- p. Chr. 377 : Salona 14663.
- p. Chr. 378 : Salona 9507.
- p. Chr. 382 : Salona 9508.
- p. Chr. 385 : Salona 9509 ; Salona 13121.
- p. Chr. 395 : Salona 9523 și 12861 ; Salona 13122.
- p. Chr. 400 : Salona 13123.
- p. Chr. 402 : Salona 9510.
- p. Chr. 403 : Salona 2655.
- p. Chr. 407 : Salona 9511 ; Salona 14306.
- p. Chr. 411 : Salona 2656.
- p. Chr. 412 : Salona 9512.
- p. Chr. 414 : Salona 9513.
- p. Chr. 418 : Salona 9479 și 12855.
- p. Chr. 421 : Salona 9514.
- p. Chr. 423 : Brazza 3104 și pag. 2328¹⁸ ; Salona 14303¹.
- p. Chr. 425 : Salona 9515.
- p. Chr. 425 ori 426 ori 430 ori 435 : Salona 2657.
- p. Chr. 426 ori 430 : Salona 13124.
- p. Chr. 429 ori 512 : Salona 13125.
- p. Chr. 431 : Salona 9516.
- p. Chr. 432 : Salona 9517.
- p. Chr. 435 : Salona 13962.
- p. Chr. 437 : Salona 9518.
- p. Chr. 438 : Traù 14929.
- p. Chr. 438-440 : Salona 2658.
- p. Chr. 439-440 : Salona 2658.
- p. Chr. 440 : Salona 9519.
- p. Chr. 442 : Salona 12860.
- p. Chr. 443 : Salona 2659 ; Salona 13126 ; Salona 14304.
- p. Chr. 459 : Salona 13127.
- p. Chr. 460 : Salona 9522.
- p. Chr. 462 : Slano di Ragusa 14623.
- p. Chr. 474-491 : Salona 14684¹.
- p. Chr. 506 ori 551 : Salona 9551 și pag. 2328¹²⁶.

- p. Chr. 511 : Salona 9525.
 p. Chr. 517 : Salona 9526.
 p. Chr. 535 : Salona 2659.
 p. Chr. 592-620 : Salona 13131.
 p. Chr. 599 : Salona 9527.
 p. Chr. după 600 : Ossero 10146.

Veacul de mijloc : Ossero 10144 ; Ossero 10145.

Moesia Superior

- p. Chr. 33 : în stîncile numite Gospodin depe rîpa dreaptă a Dunării la sud de Drenkova, la răsărit de Golubac 1381^b.
 p. Chr. 33-34: Boljetin 1698.
 p. Chr. 69-79: în stîncile Gospodin la sud de Drenkova 1381^c.
 p. Chr. 80 : în stîncile Gospodin la sud de Drenkova 1381^a.
 p. Chr. 92-93 : în stîncile Gospodin la sud de Drenkova 1381^d.
 p. Chr. 97-117 : Zlokučani 8272.
 p. Chr. 99 : Praovo 1642.
 p. Chr. 100 : în fața localității Ogradina, pe malul drept al Dunării, puțin la vest de Orșova 1699.
 p. Chr. 138-161 : Zlokučani 8273.
 p. Chr. 155 : Kostolatz 8110.
 p. Chr. 158-159 ori 195-196 : Runjevo 8184.
 p. Chr. 161-180 ori 198-217 : Trn 8256.
 p. Chr. 168 : Brnitza 6297.
 p. Chr. 177 : lîngă Üsküb 8271.
 p. Chr. 184 ori 187 ori 223 : Zlokučani 8196.
 p. Chr. 193-211 : Kostolatz 14217².
 p. Chr. 195 : Kostolatz 14507.
 p. Chr. 196-197 : Zlokučani 1696.
 p. Chr. 196-211 : Mustafa Paşa Palanka 1686.
 p. Chr. 198-209 : Kostolatz 14506¹.
 p. Chr. 198-211 : Arcer 8086 ; Kostolatz 14217³.
 p. Chr. 200 : Blače 8237.
 p. Chr. 202-209 : Mustafa Paşa Palanka 1685.
 p. Chr. 209 : Runjevo 8185.
 p. Chr. 211-217 : Kostolatz 13805.
 p. Chr. 213 : Arcer 6291.
 p. Chr. 213-217: Bjela 14502¹; Kostolatz 14506¹; Kostolatz 14509.

- p. Chr. 216 : Zlokučani 1697 ; Kumanova 8243.
 p. Chr. 220 : Niš 12672.
 p. Chr. 221 : Niš 14562.
 p. Chr. 223 : Niš 14565.
 p. Chr. 225 : Niš 1676.
 p. Chr. 226 : Lipljan 8173.
 p. Chr. 228 : Kostolatz 8112.
 p. Chr. 234 : Niš 14564.
 p. Chr. 238-244 : Belgrad 8154.
 p. Chr. 244-245 : Niš 8269.
 p. Chr. 244-249 : Mustafa Paşa Palanka 1687 ; Kostolatz 8113.
 p. Chr. 253 : Kačanik la nord de Üsküb 8270.
 p. Chr. 253-259 : C'uprija 8268.
 p. Chr. 253-268 : Zlokučani 8193.
 p. Chr. 263 : Kumanova 14549.
 p. Chr. 270 : Arcer 12648 ; Kostolatz 8117.
 p. Chr. 272 : Belgrad 1661.
 p. Chr. 284-305 : Kostolatz 1646 ; Kostolatz 12657.
 p. Chr. 287 : Belgrad 1660.

Moesia Inferior

- p. Chr. 98-117 : Constanța 7538.
 p. Chr. 102-103 : Constanța 14451.
 p. Chr. 103 : Hîrșova, Pârvan Descoperirii nouă în Scythia Minor pag. 15.
 p. Chr. 109 : Adam-Clissi 12467 ; Adam-Clissi 14214.
 p. Chr. 112-113 : Gherghina 777.
 p. Chr. 115-116 : Adam-Clissi 12470.
 p. Chr. 116-117 : Alacapu puțin la vest de Constanța 7537.
 p. Chr. 117-138 : Iglita 6166.
 p. Chr. 119 : Aptat cam la mijlocul distanței între Mangalia și Silistra 14464.
 p. Chr. 120 : Constanța 7539 și 12493.
 p. Chr. 124 : Constanța 7615.
 p. Chr. 129 : Constanța 765.
 p. Chr. 134 : Iglita 6178 ; Constanța 7613.
 p. Chr. 136 : Sviștov 749 ; Butovo nordvest de Nikup 12407 ; Jajgi la sud de Sviștov 14422¹.
 p. Chr. 138-146 : Nedan nordvest de Nikup 12405.
 p. Chr. 138-147 : Adamclissi 14214¹ ; Tulcea 14442.
 p. Chr. 138-161 : Varna 762 ; Iglita 6167 ; Hîrșova 7488 ;

- p. Chr. 139-161 : Ighița 6162 ; Ighița 6168 ; Silistra 7474.
 p. Chr. 139-161 : Calachioi, Pârvan Descoperirii nouă în Scythia Minor pag. 5.
 p. Chr. 140 : Pantelimonul de sus 14214²⁶.
 p. Chr. 142 : Hasidoluc 12495.
 p. Chr. 147 : Gherghina 7515.
 p. Chr. 150 : Pantelimonul de sus 12492.
 p. Chr. 153 : Șumla 7466.
 p. Chr. 155 : Kutlovica 7449.
 p. Chr. 157 : Cucucchioi 12489.
 p. Chr. 159 : Casapchioi 12513.
 p. Chr. 161-168 : Nicopole 751 și 7434 ; Turnu Măgurele 753.
 p. Chr. 161-169 : Gherghina 778 ; Ighița 6169 ; Bjela Slatina pe rîul Skit 12387 ; Gromșin pe rîul Ogost nord-est de Kutlovica 12385 ; Mangalia 13757 și pag. 2316²⁵.
 p. Chr. 161-180 : Cocargea 7483.
 p. Chr. 161-180 ori 198-217 ori 218-222 : Kartal 7519.
 p. Chr. 162 : Tatlageac mic între Mangalia și Constanța 7616 ; Casapchioi 12514.
 p. Chr. 162 : Garvăni, comuna Văcăreni, județul Tulcea, Buletinul comisiunii monumentelor istorice, an. III pag. 142.
 p. Chr. 162-163 : Ighița, Pârvan Descoperirii nouă în Scythia Minor pag. 28.
 p. Chr. 163 : Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum II₂ pag. 38.
 p. Chr. 166-172 : Constanța, Buletinul comisiunii monumentelor istorice an. VIII pag. 79.
 p. Chr. puțin după 170 : Ighița 7505.
 p. Chr. 172 : Ulmetum, Pârvan Ulmetum II₂ pag. 17.
 p. Chr. 173 : Ighița 6176.
 p. Chr. 175-179 : Constanța, Buletinul comisiunii monumentelor istorice an. VIII pag. 81.
 p. Chr. 177-179 : Adam-Clissi 14437².
 p. Chr. 178 : Babadag 14448.
 p. Chr. 178 : Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum II₂ pag. 31.
 p. Chr. 182 : Nicopole 752 și 7435 ; fără loc hotărît 6223.
 p. Chr. 187 : Caildere 12487.
 p. Chr. 191 : Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum II₂

- p. Chr. 193-211 : Constanța 766; Aboba puțin la nord est de Șumla 7464.
- p. Chr. 195 : Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum II₂ pag. 41.
- p. Chr. 196-211 : Hinoc 7485 ; Nicolițel 7520 ; Măcin 7513.
- p. Chr. 198 : Lomec la sud de Lovča 14428.
- p. Chr. 198-209 : Akkerman 12510 ; Akkerman 13747.
- p. Chr. 198-209 : Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum III pag. 15.
- p. Chr. 198-211 : fără loc hotărît 6229 ; Radinice la răsărit de Plevna aproape de rîul Osem 12400.
- p. Chr. 200 : Iglița 775 ; aproape de Cernavoda 7602 ; Hîrșova 7603 ; Hîrșova 7604 ; Tulcea 14461.
- p. Chr. 201 : Akkerman 781 ; Constanța 7540.
- p. Chr. 201-211 : fără loc hotărît 6230.
- p. Chr. 209-211 : Sviștov 14211⁶.
- p. Chr. 211 : Lopușna puțin la vest de Kutlovica 12369.
- p. Chr. 211-217 : Enovo (Ienibazar) pe Bjeli Lom la sud de Rusciuc 14431.
- p. Chr. 212-218 : fără loc hotărît 6231 și 7597.
- p. Chr. 215 : Dermanci pe rîul Vid la nord de Teteven 12394.
- p. Chr. 216 : Constanța 7531.
- p. Chr. 218 : Taița 6161.
- p. Chr. 218-222 : Iglița 773 ; Adam-Clissi 12465.
- p. Chr. 222-235 : Constanța 6154 ; Konino pe Isker la răsărit de Vrața 13722 ; Jenica la nord de Konino 13723 ; Meidanchioi 14445.
- p. Chr. 223 : Taița 6160 ; Constanța 7562.
- p. Chr. 224 : fără loc hotărît 6224.
- p. Chr. 227 : Lyžane aproape de rîul Osem la răsărit de Plevna 6150.
- p. Chr. 229 : Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum II₂ pag. 62.
- p. Chr. 230 : Rusciuc 7473.
- p. Chr. 233 : Lovča 6141.
- p. Chr. 234 : Ezbei la nord de Dobrič (Pazargic) 12519 ; Asarcik la nord de Provadia 13758.
- p. Chr. 235 : Lomec la sud de Lovča 14429.
- p. Chr. 235-238 : Hîrșova 7605 ; Cogalac 14462.
- p. Chr. 237 : Camana 7612.

- p. Chr. 238 : Hîrșova 7607 ; Siliстра 12455 ; Lomec 14430.
- p. Chr. 238-244 : Hîrșova 7606 ; între satele Čelosnica și Belimel în districtul Ferdinand la vest de Kutlovica 1421⁹.
- p. Chr. 240 : Adam-Clissi 14214².
- p. Chr. 241-244 : Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum II₂ pag. 27.
- p. Chr. 244-249 : Ighița 6172.
- p. Chr. 249 : Turnu Măgurele 12351.
- p. Chr. 249-251 : Casapehioi 12515.
- p. Chr. 253-259 : Hîrșova 7608.
- p. Chr. 256 : Kutlovica 12376.
- p. Chr. 258 : Kutlovica 7450.
- p. Chr. 267 (?) : fară loc hotărît 6227.
- p. Chr. 270 : Tîrnova 12341 ; aproape de satul Dolapite lîngă Rusciuc 14460.
- p. Chr. 270-275 : Constanța 12517.
- p. Chr. 271-275 : Siliстра 12456.
- p. Chr. 272 : Mangalia 7586.
- p. Chr. 274 : Maratin la răsărit de Rusciuc 6238.
- p. Chr. 284-305 : Constanța 764.
- p. Chr. 285-305 : Constanța 14450 ; Constanța 14463.
- p. Chr. 292-304 : Seimenii mari 7487.
- p. Chr. 292-305 : Hîrșova 7606 ; Hîrșova 7609 ; Măcin 7610 ; Gargalic 7614 ; Adam-Clissi 12464 ; Rasova 13755 ; Asargic 14215¹.
- p. Chr. 293-300 : Turtucaia 6151.
- p. Chr. 297 : Siliстра 14433¹.
- p. Chr. 308-314 ori 308-323 : Ighița 6174.
- p. Chr. 308-323 : Adam-Clissi 13734.
- p. Chr. 313-315 : Ilanlic 14215².
- p. Chr. 317-324 : Constanța, Buletinul comisiunii monumentelor istorice an. VIII pag. 86.
- p. Chr. 322 : Mahmudia, Pârvan Salsovia pag. 27.
- p. Chr. 323 : Tlančene (Klančene) pe rîul Skit la est de Kutlovica 12520 ; între Bodinica și Dolnja Kremena lîngă Isker la est de Vrața 12521.
- p. Chr. 323-337 : Constanța 14463.
- p. Chr. 324 : Pantelimonul de sus, Pârvan Ulmetum II₂ pag. 58.
- p. Chr. 337-340 : Carcaliu lîngă Ighița 12483.

- p. Chr. 355-363 : Nicolițel 7611 ; Gargalic 7614.
 p. Chr. 367-375 : Edilchioi 12518 și 13756 ; Rasova 13755.
 p. Chr. 369 : Hasarlic 6159 și 7494.
 p. Chr. 383-392 : Aptat 14464.
 p. Chr. secolul IV : Babadag 14214²¹.
 p. Chr. timpul lui Iustinian (527-565) : Pantelimonul de sus, Pârvan Uлmetum II₂ pag. 51, 56.—Constanța, Pârvan Zidul cetății Tomi pag. 6.

Dacia

- p. Chr. 105-117 : Zalatna 1323.
 p. Chr. 107-117 : Alba Iulia 1004.
 p. Chr. 108 : Versecz 6273.
 p. Chr. 109-110 : lîngă Torda 1627.
 p. Chr. 110 : Várhely 1443.
 p. Chr. 117 : Rădăcinești 12605.
 p. Chr. 117-138 : Héviz 953 ; Alba Iulia 1169 ; Alba Iulia 1170.
 p. Chr. 118 : Várhely 1445.
 p. Chr. 119-138 : Veczel 1371 ; Rădăcinești 12604.
 p. Chr. 123 : Alba Iulia 7754.
 p. Chr. 131 : Verespatak C XVII.
 p. Chr. 132-133 : Várhely 1446.
 p. Chr. 133 : Bivolari 12601.
 p. Chr. 138 : între Racovița și Copăcenii 13795.
 p. Chr. 138-161 : Alba Iulia 1128 ; Alba Iulia 1153.
 p. Chr. 139 : Verespatak C VI.
 p. Chr. 139-161 : Klausenburg 860.
 p. Chr. 140 : între Racovița și Copăcenii 13796.
 p. Chr. 142 : Várhely 1448 ; Verespatak C VII.
 p. Chr. 144 ori 151 ori 172 ori 207 ori 227 ori 232 ori 253 : Alba Iulia 1205.
 p. Chr. 145 : Turnul Severin 1581 și pag. 1018.
 p. Chr. 150 : Mehadia 1562 ; Mehadia 1575.
 p. Chr. 157 : Mojgrád 836 ; Muncelu-Grădiște 1416 ; Mehadia 1568.
 p. Chr. 158 : Fel-Gyógy puțin la sudvest de Nagy-Enyed 940 ; Alba Iulia 1061 ; Zalatna 1299.
 p. Chr. 159 : Verespatak C II ; Verespatak C VIII.
 p. Chr. 160 : Alba Iulia 1078 ; Mehadia 1576 ; Verespatak C XXV.
 p. Chr. 161 : Nagv-Enved 943 ; Alba Iulia 1171 ; Alba

- Iulia 1177 ; Zalatna 1295 ; Vajda-Hunyad 1412 ; Várhely 1460.
- p. Chr. 161-167 : Zalatna 1307.
- p. Chr. 161-169 : Enlaka 949.
- p. Chr. 161-175 : Várhely 1449.
- p. Chr. 161-180 ori 193-211 : Alsó-Városviz 12574.
- p. Chr. 161-180 ori 198-217 ori 218-222 : Torda 877 ; Torda 884.
- p. Chr. 162 : Verespatak C III ; Verespatak C V.
- p. Chr. 163 : Verespatak C IX.
- p. Chr. 164 : Cetate lîngă Veczel 1372 ; Branyicska lîngă Veczel 1373 ; Verespatak C X.
- p. Chr. 167 : Verespatak C I ; Verespatak C XII ; Verespatak C XIII.
- p. Chr. 170 : Várhely 1457.
- p. Chr. 172 : Várhely 1450.
- p. Chr. 174-180 : Várhely 7969.
- p. Chr. 180 : Alba Iulia 986.
- p. Chr. 180-192 : Celei 8042.
- p. Chr. 183-185 : Alba Iulia 1074 ; Alba Iulia 1075 ; Alba Iulia 1076 ; Alba Iulia 1092 ; Alba Iulia 1111.
- p. Chr. 185-192 : Klausenburg 865.
- p. Chr. 186 : Broos (Szaszváros) 1396.
- p. Chr. 191 : Alba Iulia 1172 ; Alba Iulia 1193.
- p. Chr. 193 : Cetate lîngă Veczel 1374 ; Derite puțin la sudest de Sebesváralya 7647.
- p. Chr. 193-211 : lîngă Slăveni 13802.
- p. Chr. 195 : Torda 905.
- p. Chr. 198-210 : Várhely 1451.
- p. Chr. 198-211 : Alba Iulia 1127 ; Alba Iulia 1174 ; Deva 1340 ; Veczel 1343 ; Deva 1375 ; Várhely 1439 ; Medhadia 1564 ; Alba Iulia 7794 ; Alba Iulia 14215¹⁶ ; Turnul Severin 14216³ ; Alba Iulia 14479.
- p. Chr. 198-217 : Klausenburg 7659.
- p. Chr. 200 : Torda 876 ; Alba Iulia 1042 ; Zalatna 1308 ; Al-Gyogy puțin la est de Csigmó 1393.
- p. Chr. 201 : fără loc hotărît 1602 ; Bumbești 14485^a.
- p. Chr. 204 : Klausenburg 7657.
- p. Chr. 205 : Alba Iulia 1051 ; Slăveni 13800 ; Slăveni 13801.
- p. Chr. 209-211 : Várhely 7901.

- p. Chr. 211-212 : Várhely 1464.
- p. Chr. 211-217 : Alba Iulia 1070 ; Veczel 1376 ; Máros-Németi puțin la nordvest de Deva 1377 ; Várhely 1453 ; Torda 7690 ; Petroșani lîngă Zalatna 7836 ; Várhely 7958.
- p. Chr. 211-217 ori 218-222 : Gált 954 ; Zalatna 1309.
- p. Chr. 211-222 : Alba Iulia 1038 ; Alba Iulia 1071 ; Alba Iulia 1072 ; Alba Iulia 1129 ; Alba Iulia 1178 ; Várhely 1479 ; Mehadia 1569.
- p. Chr. 212-217 : Mehadia 1565 ; Varmezö 7645.
- p. Chr. 213 : Alsó-Ilosva 795 ; Alsó-Ilosva 796.
- p. Chr. 215 : Alba Iulia 1063.
- p. Chr. 216 : Szamos-Ujvár 12359.
- p. Chr. 217 : Mojgrád 7638.
- p. Chr. 218-222 : Torda 902.
- p. Chr. 222-235 : Alsó-Ilosva 798 ; Homorod Szent Márton 950 ; Várhely 7955 ; Várhely 7970.
- p. Chr. 222-236 : Alsó-Ilosva 797.
- p. Chr. 224 : Alba Iulia 1086.
- p. Chr. 235 : Klausenburg 870 ; Alba Iulia 1139.
- p. Chr. 236 : Nagy-Almás puțin la sudvest de Zutor 8060 ; Copăcenii 1421⁶⁹.
- p. Chr. 237 : fără loc hotărît 1596.
- p. Chr. 238 : Várhely 1422 ; Várhely 1423 ; Várhely 1456.
- p. Chr. 238-244 : Klausenburg 858 ; Alba Iulia 990 ; Alba Iulia 1017 ; Alba Iulia 1125 ; Alba Iulia 1159 ; Várhely 1433.
- p. Chr. 239 : Alsó-Kosály 827 și 7633 ; Alba Iulia 1175.
- p. Chr. 241 : Várhely 1454.
- p. Chr. 244-246 : Deva 1380.
- p. Chr. 244-249 : Reșca 8031.
- p. Chr. 245 : Máros Németi 1379 ; Csíkmó 12573.
- p. Chr. 250 : Alba Iulia 1176.
- p. Chr. 251-253 : Veczel 8061.
- p. Chr. 253-260 : Torda 875.
- p. Chr. puțin înainte de 254 : Mehadia 1573.
- p. Chr. 257-260 : Mehadia 1577.
- p. Chr. 259-268 : acolo unde se varsă Bistra în Temeș 1550 ; Várhely 7971.
- p. Chr. 260-268 : Mehadia 1560.

Pannonia inferior

- p. Chr. 81-96 : fără loc hotărît 14347².
- p. Chr. 85-96 : Mitrovica 10224.
- p. Chr. 96-98 : Peterwardein 3700.
- p. Chr. 117-138 : Alt-Ofen 3431; fără loc hotărît 3676.
- p. Chr. 133 : Eszeg 3280.
- p. Chr. 134 : Szegszard 10281.
- p. Chr. 138 : Alt-Ofen 3487.
- p. Chr. 138-161 : Karlowitz 3699.
- p. Chr. 145-160 : Eszeg 3282; Alt-Ofen 3419; Alt-Ofen 3486.
- p. Chr. 146 : Stuhlweissenburg 10336.
- p. Chr. 161 : Ofen 3744; puțin la răsărit de Vörösvár 3748; Alt-Ofen 13369.
- p. Chr. 161-169 : Alt-Ofen 14341³.
- p. Chr. 161-180 : Ténye puțin la sud de Eszeg 10263.
- p. Chr. 162 : Alt-Ofen 10441.
- p. Chr. 163 : Bülcse puțin la sud de Duna-Földvár 3318.
- p. Chr. 164 : Alt-Ofen 3432.
- p. Chr. 167 : Mitrovica 10615; Adóny 10632; Titel pe Tisa puțin la nord de Szlankamen 10638; Titel 10653.
- p. Chr. 172 : Stuhlweissenburg 3347.
- p. Chr. 173 : Alt-Ofen 10485.
- p. Chr. 185 : Bátta 3385; Duna-Pentele 10312; Duna-Pentele 10313.
- p. Chr. 187 ori 223 : Alt-Ofen 10529.
- p. Chr. 189 : Alt-Ofen 3494.
- p. Chr. 191 : Alt-Ofen 10466.
- p. Chr. 193 : lîngă Vörösvár 3745; Alt-Ofen 10398.
- p. Chr. 193-211 : Mitrovica 3233; Alt-Ofen 3519; Alt-Ofen 10396.
- p. Chr. 194-197 : Erd puțin la nord de Batta 3387.
- p. Chr. 197 : Alt-Ofen 3508.
- p. Chr. 198 : Neudorf 3664; lîngă Mitrovica 10616; Alt-Ofen 14347.
- p. Chr. 198-211 : Sár-Pentele puțin la sud de Stuhlweissenburg 3342; Stuhlweissenburg 3346; Tétény 3391; Alt-Ofen 3518; Rákos-Pálota lîngă Alt-Ofen 3615; Bélye puțin la nordest de Eszeg 10269; Szekcsö 10279.
- p. Chr. 198-217 : Stuhlweissenburg 10333.
- p. Chr. 198-217 ori 218-222 : Csév nordvest de Alt-Ofen

- p. Chr. 199 : Ofen 3706 ; Báttaszek puțin la nordvest de Szekcsö 3733.
- p. Chr. 201 : Alt-Ofen 3580; Szekcsö 10277; Szekcsü 10278 Szekcsö 15148.
- p. Chr. 205 : Gran 3649.
- p. Chr. 207 : Alt-Ofen 3509 ; lîngă Ofen 10410.
- p. Chr. 209 : Eszeg 15143.
- p. Chr. 209-211 : Alt-Ofen 10471 ; Alt-Ofen 10472; Alt-Ofen 10473.
- p. Chr. 210 : Tétény 3390 ; Stuhlweissenburg 10335; Alt-Ofen 10429.
- p. Chr. 211 : Stuhlweissenburg 3345; Alt-Ofen 10419.
- p. Chr. 211-217 : Titel pe Tisa puțin la nord de Szlankamen 10197.
- p. Chr. 211-217 ori 218-222: Alt-Ofen 3472 ; Uj-Bánovce 13358.
- p. Chr. 211-222 : Alt-Ofen 10435.
- p. Chr. 212 : Mitrovica 3237.
- p. Chr. 213 : Duna-Pentele 10306.
- p. Chr. 213-217 : Brod 3269.
- p. Chr. 214 : Alt-Ofen 10439.
- p. Chr. 216 : Alt-Ofen 3526.
- p. Chr. 217 : Kovácsi puțin la nordvest de Alt-Ofen 3620 , Tárnoch puțin la sudvest de Tétény 3720; Titel pe Tisa puțin la nord de Szlankamen 3724 ; Titel 3725; Szalk Szent Márton de a stînga Dunării în față de Duna-Pentele 3726 ; Buda-Ujlak (un cartier din Ofen) 6467; Páty lîngă Ofen 10367 ; Promontor puțin la sud de Ofen 10629 ; Duna Pentele 10637; Büleske puțin la sud de Duna-Földvár 10644; Batina (Kis-Köszeg) puțin la nordest de Baán 10647; Pilis-Szántó la nordvest de Ofen 10658 ; Alt-Ofen 14354³.
- p. Chr. 217-218 : Promontor puțin la sud de Ofen 3714.
- p. Chr. 218 : Stuhlweissenburg 3344; Alt-Ofen 3445 ; Alt-Ofen 3499.
- p. Chr. 218-222 : Peterwardein 3700.
- p. Chr. 219 : Alt-Ofen 3484.
- p. Chr. 220 : Alt-Ofen 10486.
- p. Chr. 222: Promontor puțin la sud de Ofen 3713.
- p. Chr. 222-235 : Duna-Pentele 3327 ; Szent-Endre 3639 Üröm puțin la nord de Ofen 6471; Duna-Pentele 10304 .

- p. Chr. 223 : Alt-Ofen 10476 ; Alt-Ofen 10481.
- p. Chr. 225 : fără loc hotărît 3675 ; Puszta Jaba la răsărit și aproape de lacul Balaton spre partea nordică a acestuia 13364.
- p. Chr. 226 : Dálya 3270.
- p. Chr. 226 ori 229 : Alt-Ofen 10443.
- p. Chr. 228 : Alt-Ofen 3412 ; Alt-Ofen 3490 ; Alt-Ofen 3524 ; Visegrad pe Dunăre puțin la răsărit de Gran 10588.
- p. Chr. 229 : Alt-Ofen 3510 ; Alt-Ofen 3511 ; Mitrovica 3704 ; Szent-Endre 3738 ; Bogdány 10580.
- p. Chr. 230 : Alt-Ofen 3515 ; Szent-Endre 3638 ; Nestin pe malul drept al Dunării puțin la răsărit de Illok 3703 ; între Ofen și Promontor 3710 ; Promontor 3715 ; Tétény 3719 ; Ivánca puțin la nord de Adóny 3721 ; Paks puțin la sud de Kömlöd 3731 ; Eszeg 6469 ; Titel pe Tisa puțin la nord de Szlankamen 6470^b ; Ladjarak lîngă Mitrovica spre vest 6466 ; Gran 10594 ; fără loc hotărît 10622 ; Promontor 10628 ; Erd puțin la nord de Batta 10630 ; Pilis-Szántó la nordvest de Ofen 10657.
- p. Chr. 231 : Alt-Ofen 3457.
- p. Chr. 233 : Alt-Ofen 3427 ; Vinkovce 10254.
- p. Chr. 235 : între Ofen și Promontor 3711 ; Ivánca puțin la nord de Adóny 3722 ; Szalk Szent Márton de-a stînga Dunării în față de Duna-Pentele 3727 ; Báta puțin la nord de Szekcsö 3734 ; fără loc hotărît 3743 ; Podgajce pe Drava la vest de Eszeg 6465 ; Fadd pe Dunăre la sud de Kömlöd 10645.
- p. Chr. 235-238 : Ofen 3708 ; Batta 10375 ; Duna-Pentele 10636.
- p. Chr. 236 : între Tolma și Szegszard 3732 ; Bélye puțin la nordest de Eszeg 3735 ; Szent-Endre 3739 ; Szent-Endre 3740 ; Duna-Földvár 10642 ; Alt-Ofen 14354⁴ ; Alt-Ofen 14354⁵.
- p. Chr. 237 : Puszta Barács puțin la sudvest de Duna-Pentele 10639.
- p. Chr. 238 : Alt-Ofen 10428 ; Alt-Ofen 10487.
- p. Chr. 238-244 : Peterwardein 3701 ; Dobrinice 10205.
- p. Chr. 240 : Duna-Pentele 3331 ; Alt-Ofen 3474 ; Alt-Ofen 3520.
- p. Chr. 241 : Alt-Ofen 15157.

- p. Chr. 242 : Promontor puțin la sud de Ofen 10623.
- p. Chr. 243 : Alt-Ofen 10427.
- p. Chr. 244 : Promontor puțin la sud de Ofen 3718 ; Promontor 10627.
- p. Chr. 244-249 : Alt-Ofen 10436 : Alt-Ofen 10619 ; Alt-Ofen 10620 ; Puszta Barács puțin la sudvest de Duna-Pentele 10640 ; Szent-Endre 10654.
- p. Chr. 245 : Promontor puțin la sud de Ofen 3717 ; Alt-Ofen 14354⁶.
- p. Chr. 249 : Adóny 3723 ; Puszta Barács puțin la sudvest de Duna-Pentele 10641.
- p. Chr. 249-284 : Szent-Endre 3742.
- p. Chr. 250 : între Ofen și Vörösvár 3746.
- p. Chr. 250-300 : Alt-Ofen 3418.
- p. Chr. 251 : Promontor puțin la sud de Ofen 10624.
- p. Chr. 254-255 : Szlankamen 3255.
- p. Chr. 259 : Alt-Ofen 10440.
- p. Chr. 259-268 : Mitrovica 3228 ; Petrovce lîngă Dobrinice, spre râsărît, 10206.
- p. Chr. 267 : Alt-Ofen 3424.
- p. Chr. 268 : Alt-Ofen 3525 ; Alt-Ofen 10492.
- p. Chr. 268-270 : Peterwardein 3702.
- p. Chr. 270 : Alt-Ofen 3521.
- p. Chr. 279 : Alt-Ofen 10488.
- p. Chr. 284 : Alt-Ofen 3469.
- p. Chr. 285-305 : Mitrovica 3231.
- p. Chr. 290 : Ofen 10406.
- p. Chr. 292-305 : Eszeg 10648.
- p. Chr. 305-306 : între Buda și Promontor 3711 ; Promontor 10625 ; Eszeg 10648 ; Vörösvár 10656.
- p. Chr. 305-307 : Alt-Ofen 3522.
- p. Chr. 307-323 : Ofen 3709.
- p. Chr. 310 : Duna-Pentele 3335.
- p. Chr. 337-361 : Gyurgyevacz aproape (la sud) de Drava la nordest de Szisztek 13392.
- p. Chr. 354 : Mitrovica 3705.
- p. Chr. 358 : Szent-Endre 15172.
- p. Chr. 360-363 : Eszeg 10648.
- p. Chr. 365-367 : Gran 10596.
- p. Chr. 371 : Gran 3653.
- ⁶ Chr. 277. în fata satului Szolnok puțin la est de Gran

3761^{a,b,c,k}; Duna-Pentele 3761^b; Duna-Keszi lîngă Szent-Endre la sud 3761^c; Alt-Ofen 3761^d; Veröcze pe malul stîng al Dunării în față de Bogdány 3761^{e,f}.

§ 87. Inscriptiile din Dalmatia se găsesc dela anul a. Chr. 57 până la după 600 p. Chr. Decât cu începere dela anul 372 până la 599 ele se găsesc numai în Salona și (cite una) în localitățile depe coastă Traù și Slano di Ragusa, iar inscriptiile de după 600, numai trei la număr, se găsesc în insula Ossero.—Inscriptiile din Moesia Superior merg dela anii p. Chr. 33 până la p. Chr. 287.—Inscriptiile din Moesia Inferior se întind dela anii p. Chr. 98-117 până la p. Chr. 383-392. Dincolo de această granită, după o tacere de un secol și mai bine, apar patru inscripții (dintre care două numai niște zgîrietură), provenite dela cei care reparați zidurile unor cetăți, din timpul lui Iustinian.—Inscriptiile din Dacia se găsesc dela anii p. Chr. 105-117 până la p. Chr. 260-268.—Inscriptiile din Pannonia Inferior se găsesc dela anii p. Chr. 81-96 până la p. Chr. 377.

§ 88. Începutul acestor inscripții corespunde aproximativ cu începutul stăpinirii temeinice romane în provinciile respective, și anume corespondența e mai mare pentru provinciile Dalmatia și Dacia, mai mică pentru provinciile Moesia Superior, Moesia Inferior, Pannonia Inferior, unde inscriptiile apar mai tîrziu decât acea temeinică stăpinire cu aproximativ 50-100 de ani (Vezi §§ 75, 76, 77). Niciun sigur pentru două provincii, pentru Dacia și pentru Pannonia Inferior. Sub Gallienus (253-268) „Dacia de dincolo de Dunăre, care fusese alipită imperiului de Traianus, a fost perdută”, Eutropius IX, 8 (Vezi și cele spuse de Orosius mai sus la § 82 № 9 supt anii 260-268); iar cea mai nouă inscripție din Dacia este din timpul lui Gallienus. Hunii au ocupat Pannonia Inferior la anul 377 (Marcellinus Comes supt anul 427: „Pannoniile, care în timp de 50 de ani fusese stăpînite de Huni, au fost recăpătate”. Adecă numai cu numele recăpătate, considerindu-se Hunii ca foederati! Vezi Jung Roemer und Romanen in den Donauländern ed. II pag. 182); iar cele din urmă inscripții din Pannonia

Iaferior sînt din anul 377. Pentru Dalmatia, Moesia Superior și Moesia Inferior înprefurările provocate de neconte-nitele incursii ale barbarilor și de așezările lor în aceste pro-vinciî în secolele V și VI erau de așa natură, că stăpînirea romană, macarcă exista cu numele, de fapt însă încetase. Peninsula balcanică în aceste două secole, mai ales în par-tea ei romanizată, era un fel de meidan deschis, unde nea-murile străine, botezate de cele mai multe ori de curtea dela Constantinopol cu numele de aliați ai imperiului, foederati, veniau, prădau, stațu o bucată de vreme, iar se ducea u, iar veniau, fără să li pese de nimeni și fără să li poată cere nimeni vreo socoteală. Pentru timpul până la Iustinian vezi cele înșirate mai sus la § 82, № 9. Pentru timpul lui Ius-tinian (527-565) dau următoarele locuri din Procopios. De bello persico II, 4: „[In anul 13 al domniei lui Iustinian, 540] O mare armată de Huni [probabil = Bulgari, vezi § 82, № 9, sub anii 502, 530, 535] a trecut fluviul Istru și a năvălit în toată Europa [= peninsula balcanică; în De aedificiis IV, 9 pag. paris. 87 Procopios înțelege prin Eu-ropa partea Thraciei de pe lîngă Constantinopol]. De multe ori mai înainte făcuse ei aceasta, dar atât de multe și atât de mari nenorociri nu adusese până acum oamenilor depe aceste locuri. Dela golful ionic și până în suburbii Byzan-tului barbarii aceștia au devastat totul. Au luat 32 de castele în Illyria [pentru înțelesul Illyria pe vremea lui Pro-copios vezi § 82, № 9, rezumatul dela finele numărului, pri-mul alineat] și au cuprins cu asalt orașul Cassandria (numită Potidaea de cei vechi, după cît știu), ei care nu mai asaltase orașe până atunci, și s-au întors cu toții în țara lor ducind cu dinșii pradă și o sută douăzeci de mii de prizo-nieri, fără să li se opue nimeni. Si după aceia de multe ori au mai venit pe aici și au făcut Romanilor rele nevindeca-bile. Au atacat și zidul dela Chersones, au alungat garni-zoana de acolo și au forțat, trecind prin valurile marii, partea zidului care este dinspre golful așa numit negru. Pă-trunzind astfel în interiorul zidurilor celor mari, au căzut fără veste asupra Romeilor, au ucis pe mulți, iar pe ceilalți aproape pe toți i-au luat robi. Cîțiva din ei au trecut și strîm-toarea dintre Sestos și Abydos, au devastat localitățile din Asia și s-au întors apoi în Chersones, de unde s-au dus cu toată ostirea și cu toată prada acasă. La altă naivală au de-

vastat Illyria și Thessalia, apoi aū căutat să forțeze zidul dela Thermopyle și au fost respinși de posturile zidului, care s-aū luptat vitejește, dar aū cercetat înprejurimile și au găsit cărarea care duce la muntele ce dominează locurile acelăea. Si aşa aū ucis aproape pe toți Grecii, afară de cei din Peloponnes, și apoi s-aū dus“. De bello gothicō III, 13: “[In al 11 an al războiului cu Goți, 547] Sclavenii aū trecut Istrul în număr foarte mare, aū devastat Thracia [pentru înțelesul Thracia pe vremea lui Procopios vezi § 82, № 7] și au luat în robie o mulțime de locuitori. Tocmai atunci se nimerise că Narses eunucul fusese trimes de împărat la Eruli, ca să-i tocmească pentru oastea ce trebuia să plece în Italia. Narses strînsese o numeroasă armată de Eruli și o așezase la ernatic în Thracia. Această armată de Eruli a atacat pe Sclaveni la întoarcere, i-a învins, ucigind mulțime dintr-înșii, și a liberat pe captivi.“ De bello gothicō III 29: “[In al treisprezecelea an al războiului cu Goți, 549] Sclavenii aū trecut Istrul și aū devastat tot Illyricul până la Epidamnos. Pe toți locuitorii fără deosebire de vrăstă ori i-au ucis ori i-au dus în captivitate. Pe cele mai multe cetăți le-au luat, fără să găsească opozitie, în vreme ce generalii ostirii din Illyric, macarcă adunase cincisprezece miile de osați, urmăriau pe barbari fără să îndrăznească să da piept cu dînșii.“ De bello gothicō III, 33: “Gepizii aū ocupat orașul Sirmion și în cea mai mare parte Daciile toate [=Dacia aureliană] și le-aū stăpinit. Căci îndatăce împăratul Iustinian a luat de sub stăpînirea Goțiilor acele locuri, Gepizii aū început să robească pe Romanii din acele ținuturi și, înaintind și mai departe pe teritoriul roman, s-aū apucat de devastat stăpînirea romana. Pentru aceia împăratul a încetat de a le mai plăti pensiunea, pe care o primiau mai dinainte vreme din partea Romanilor. Pe de altă parte împăratul Iustinian a dăruit Langobarzilor orașul Noricum și cetățile din Pannonia și alte locuri *), și le-a mai dat și mari sume de bani, iar Longobarzii și-aū părăsit locurile pă-

*) Aceste lucruri le-a dăruit împăratul fără să fi avut în realitate puterea de a le dări, căci ele erau deja stăpînite de barbari. Era numai un fel de investitură oficială cu niște posesiuni pe care barbarii și le arogase din propria lor putere. Era cam aşa ceva cum Tiganul care și-a scăpat căciula pe baltă și dăruit-o de sufletul tată-so.

rintești și s-aு așezat dincoace de Istru, nu departe de Ge-piză. Si atunci aு inceput și ei să prade și să robească pe Dalmați și pe Illyri păna la Epidamnos, în așa grad că, dacă se întimplă ca niscaи robiți să poată scăpa dela dînșiи și să fugă acasă, barbarii aceștia, sub numele că ar fi aliați ai Romanilor, străbăteaи stăpinirea romană și oriunde găsiuи pe fugarii și luaи, ca cum ar fi fost robii de ai lor fugiți dela stăpini, și răpiaи dela parinți și-i duceau cu dînșiи acasă, fără să li se înpotrivească nimenei. Alte părți ale Daciei [=Dacia aureliană], anume pelingă Singidunum, unde sînt așezaи și păna astăzi, le-a dat împăratul Erulilor, care și aceștia invadază și pradă într-o parte Illyriei și ale Thraciei. Uniia dintr-însiи s-aу înrolat în oștirea romană printre așa numiи foedeterati. Si oridecîtori vin trimeșii Erulilor la Byzant, primesc regulat pensiile dela împărat pentru acești devastatori ai supușilor împăraиiei și se întorc acasă fără nicio supărare.² De bello gotthico III, 34 [Din discursul deputaиilor Langobarzî către împăratul Iustinian]: „Pecind Goти aveau tributară țara Dacilor [=Dacia aureliană], Gepizii toti trăiau de ceia parte a Istrului și așa de mult se temeaи de puterea Goтиlor, încît nu îndrăzniuи nică macar să cerce să treacă fluviul. Pe vremea aceia erau aliați și prietenii ai Romanilor și primiaи daruri multe, sub numele de prietenie, și dela împăraиii care aу domnit înainte de tine, precum și dela tine însuиi. I-aș întreba pe acești oameni ce bine aу făcut Romanilor în schimb pentru atîtea daruri. N-ar avea ce spune, nică mic nică mare. Cîtă vreme n-aу avut prilej să facă rău, aу stat liniștiи, nu pentru că aу vrut, ci pentru că n-aу putut alt fel. Căci în ce privește părțile de dincolo de Istru, asupra lor nu aveaи pretenție de stăpinire, iar în ce privește părțile de dincoace de fluviu, și ținea în respect frica de Goти“. De bello gotthico III, 38: “[In al 15 an al războiului cu Goти, 551] O armată de trei miи de Sclaveni a trecut Istrul, apoi Hebrul și s-a desfăcut în două. O parte cuprindea o mie opt sute, ceialaltă cuprindea restul. Generalii romani ai oștirilor din Thracia și din Illyria i-au atacat, dar aу fost învinși. Lî-a eşit apoi în întîmpinare Asbades, unul din garzii personali ai împăratului, în fruntea călăretilor care formaи garnizoana din Tzurulum, dar a fost și el învins și ars de viu, după ce i-aу luat fișii de piele de pe spinare. S-aу răspîndit apoi

Sclavenii peste toată Thracia și peste toată Illyria devastându-le. Multe cetăți le-aș luat cu asediu, ei care mai înainte vreme nu îndrăznise să atace cetățile, ba nici la cîmp deschis să se lupte nu cîtezase. Niciodată nu încercase barbarii aceștia să cutriere devastînd pămîntul Romanilor și nici nu mai trecuse cu oștirea fluviul Istru vreodată înainte de timpul despre care s-a spus mai sus [adecă înainte de anul 547, vezi mai sus citatul din *de bello gothicō III, 13*]. Acei care învinsese pe Asbades au ajuns devastînd până la mare și au luat cu asalt Toperos, primul oraș maritim al Thraciei [la extremitatea sudvestică a Thraciei, aproape de gura riului Nestos-Mesta-Karasu], depărtare 12 zile de Byzant. În afară de garnizoană, care a fost toată ucisă, au mai omorât barbarii cincisprezece mii de locuitori, afară de copii și de femei, pe care i-au dus în robie. Aceștia au fost cei dintîni robi luati de dinși în această expediție, căci altfel ucisese pe toți, fără deosebire de vîrstă, căci li eșise înainte, astfel că în Illyria și în Thracia pămîntul în lung și în lat era acoperit de cadavre. Si ucideau nu cu sabie ori cu lancea ori în alt chip obișnuit de a ucide, ci bătea în pămînt țapuși ascuțite, puneau victimele cu șezutul pe ele și le îndesaau până ce li pătrundeau țapușile la mațe. Mai bătea în pămînt patru lemne groase și legau pe prinși la ele de mîni și de picioare și apoi îi loviau cu ciomegele îu cap, până ce-i omorau ca pe cîni ori șerpi ori alte jivine. Pe alții înpreună cu boii și oile pe care nu puteau să le ducă acasă îi închideau prin case și li dădeau foc. Dela o vreme însă s-au saturat de a mai omori și pe uniau au început să-i lese în viață și s-au întors acasă cu nenumărate miriade de captivi.² De *bello gothicō III, 40*: "[In al 16 an al războiului cu Goți, 552] Pe cînd Germanus aduna și instruia la Serdica armata cu care trebuia să plece în Italia, turme de Sclaveni, mai numeroase decît oricind, au trecut Istrul și au ajuns până la Naissus. Scopul lor era să cuprindă Thessalonicul și orașele învecinate. Cînd au aflat însă că Germanus cu oștirea bizantină se afla la Serdica, au părăsit proiectul de a se duce la Thessalonic și au trecut peste munți în Dalmatia. Sclavenii, atîț care năvâlise deja în împărătie, precum și alții care au trecut Istrul după dinși, s-au răspîndit prădînd peste toată peninsula, împărțindu-se în trei corpuri de ostire. Împăratul a trimes contra lor o

mare armată sub conducerea lui Constantianus, Aratius, Nazares, Iustinus unul din fiii lui Germanus, și Ioannes cu supranumele Phagas. Șef suprem era Scholasticus, unul din eunuçii palatului. Această armată s-a întinut cu una din oștirile barbare la Adrianopol, dar a fost complect bătută de barbari și șefii de abia așa putut scăpa cu fuga. Până și steagul lui Constantianus a căzut în mâna dușmanului. Sclavenii, care nu prădau în această expediție din fugă, ci ernații în liniște, ca și cum ar fi fost la dinșii acasă, au ajuns atunci, după învingerea oștirii bizantine, cu prădăciunile până la provinția Astica așa numită [sudestul Traciei], care nu mai fusese până atunci devastată de dușman, și până la zidul cel lung [=zidul de împăratul Anastasius la distanță de 40 miliare de Constantinopol, mergea dela marea neagră la marea de marmara, Procopios De aedificiis IV, 9 pag. paris. 86]. Prada luată de barbari a fost enormă.² De bello gothicō IV, 21: "[In al 17 an al războiului cu Goții, 553] Narses a plecat cu oștirea în Italia. Când a ajuns în mijlocul Thraciei, s-a oprit o bucată de vreme la Philippopoli, din cauză că drumul îi era tăiat de turmele Hunilor [=Bulgarilor ori Avarilor], care năvălise în împărație și devastaș și prădau totul, fără să li se opue cineva. Dela o vreme unui din Huni s-au îndreptat spre Thessalonic, alții spre Byzant, și atunci de abia cu greutate a putut Narses să-și continue drumul în Italia.³ De bello gothicō IV, 25: "[In al 17 an al războiului cu Goții, 553] Nenumărată multime de Sclaveni a invadat Illyria, comitind lucruri care nu se pot povesti. Împăratul a trimes contra lor o armată condusă de fiul lui Germanus, care fiind însă inferioară la număr urmăria numai pe dușman, hărțuindu-l depe la spate. Barbarii au devastat multă vreme și cu un infinit număr de captivi și de pradă s-au întors acasă, fără să-i împiedece nimenei. Toate drumurile erau pline de cadavre de ale locuitorilor. Bizantini n-au putut să-l împiedeze de a trece Istrul, pentrucă că trecea Gepizii, luind de fiecare cap cîteun stater de aur.⁴

Caracteristic este faptul că Narses pleacă din Thracia să libereze Italia și din Thracia de abia poate scăpa de răul Hunilor! Acasă la el de abia putea hălădui de dușman și scăpând cu chișii cu val din mâna lor se ducea să libereze Italia de Goți! De alt fel oștirea lui Narses era compusă mai numai din străinii, printre care Huni. Procopios

De bello gotthico IV, 26: „Strînsese o mare mulțime de militari romani din orașul Byzant și din Thracia, strînsese mulți și din Illyri. Mai era Ioannes cu armata sa proprie și cu aceea pe care î-o lăsase socruso Germanus. Si Aduin, regele Langobarzilor, înduplecăt printr-o mare sumă de bani dată de împăratul Iustinian, precum și prin tractatul de alianță, adunase și trimese în ajutor două mii cinci sute de ostași buni, pentru serviciul cărora mai adăogise peste trei mii de războinici. Erau apoi mai mult de trei mii de Eruli, toți călări, sub mai mulți șefi, printre care Philimuth, și Huni foarte mulți, și Dagisthaeos cu al săi, care Dagisthaeos pentru aceasta anume fusese liberat din închisoare, și Cabades cu o mulțime de Perși dezertori, care Cabades era fiul lui Zamos și nepotul lui Cabades regele Perșilor. Mai era Asbados, un tânăr Gepid, foarte vrednic, având patru sute de conaționali cu dînsul, toți războinici aleși, și Aruth Erulul, care din copilărie iubise feliul de a trăi al Romanilor și luase în căsătorie pe fata lui Mauricius, fiul lui Mundos, era foarte bun ostaș și avea cu dînsul o mulțime de Eruli încercăți foarte în primejdiiile războaelor“. Si tot aşa toate oștirile bizantine din timpul lui Iustinian erau pline de barbari, cîteodată mai numai din barbari formate. Alături cu barbarii singurii cetăteni ai imperiului care formau oștirile erau aproape numai Thracii și Illyrii (Θράκες, οἱ ἐκ Θράκης, Ἰλλυριοί, adeca locuitorii din diocesele Thracia și Illyria, pentru al căror înțeles vezi § 82, № 9, rezumatul dela finele numărului, primul alineat). Procopios De bello persico I, 13: „La lupta dela Dara contra Perșilor a u luat parte Buzes cu multă cavalerie, Pharas Erulul cu trei sute de Eruli..., Massageții [=ori Bulgari, ori Avari] Simas și Ascan cu 600 călăreți.“ De bello persico II, 21: „Armata lui Belisarius era compusă din Thraci, Illyri, Goți, Eruli, Vandali și Mauri“. De bello vandalico I, 11: „La început prin foederati se înțelegeau barbari care nu erau sub stăpînirea Romanilor, ci intrase în legătură de prietenie cu statul roman, deoarece chiar cuvîntul foedera înseamnă prietenie și alianță cu cineva. Acum însă prin foederati se înțeleg orice barbari servesc în oștirea bizantină. Șefii al foederatilor din oastea trimeasă contra Vandalilor erau Dorotheus, care avea sub dînsul pe militarii Armeni, apoi Salomon, Cyprianus, Valerianus, Martinus Althias Ioannes Marcellinus Gurillus Șefii și Români“.

lor eraū Rufinus, Aigan, Barbatus, Pappus, Theodorus cu supranumele Ctenatus, Terentius, Zaidus, Marcianus, Sarapis, Ioannes din orașul Epidamnus. Dintre acești șefi Salomon era „din răsărit, chiar dela granița împărătiei romane, unde azi este orașul Dara; Aigan era Massaget de neam, ori, cum li zic astăzi, Hun; ceilalți aproape toți erau de loc din Thracia (σχεδόν τι ἀπαντες τὰ ἐπὶ τῆς Θράκης γωρία ὄχουν). Mai veniau apoi patru sute de Eruli sub conducerea lui Pharas, și aliați barbari șese sute, mai ales din neamul Massagetilor, călăreți arcași toți². Să se observe că adevărății barbari foederati, aliați, care nu făceau parte din imperiu, erau numai patru sute de Eruli și șese sute de Bulgari ori Avari. Ceilalți barbari, numiți numai în mod abuziv foederati, erau de loc din cuprinsul împărătiei, desfăcuți din neamurile lor respective, și trăiau în împărătie ori ca localnici (ceia ce e aproape sigur) ori ca mercenari. Să se mai observe că acești barbari localnici erau aşa de numeroși în oștirea bizantină trimeasă contra Vandalilor, încit șefii lor erau egali în număr cu șefii Romeilor, și superiori în importanță, căci printre dinșii era Salomon, care nu mult după aceia a luat comanda supremă a armatei, după retragerea lui Belisarius. Să se observe în sfîrșit că afară de Salomon și de Aigan, ceilalți șefi aproape toți erau de loc din Thracia, că erau cei mai mulți (cel puțin cei cu nume romane: Cyprianus, Valerianus, Marthinus, Marcellus, Rufinus, Barbatus, Terentius, Marcianus; pe Rufinus îl numește lămurit Thrac Procopios De bello vandalico II, 10) sigur Thraci, ceia ce face probabilă presupunerea că ostașii care nu erau barbari din oștirea aceasta trebue să fi fost în majoritate Thraci. De bello gotthico I, 5: „Impăratul Iustinian în al noălea an al domniei a trimes pe Belisarius în Italia contra Goților cu o flotă. Armata era compusă din patru miile de oameni, militari regulați și federati (στρατιώτας ἐν καταλόγων καὶ φοιδεράτων), și aproape trei miile de Isauri. Principaliii șefi erau Constantinus și Bessas de loc din Thracia (ἐν τῶν ἐπὶ Θράκης. γωρίων), Peranius, care era Iber, Valentinus, Magnus, Innocentius, Herodianus, Paulus, Demetrius, Ursicinus. Șeful Isaurilor era Ennes. Mai erau apoi două sute de Huni și trei sute de Mauri.³ De bello gotthico I, 27: „Unul din corpurile de oștire bizantină care operau în Italia sub conducerea lui Martinus și Valerianus era compus din o mie șese sute de călăreți, cei mai mulți Huni, Sclavi”

veni și Anții.⁹ De bello gotthico II, 13: "Oștirea, cu care a venit Narses eunucul în ajutor lui Belisarius în războiul cu Goții, era compusă din șepte mii de oameni, dintre care două mii de Eruli."¹⁰ De bello gotthico II, 26: "In armata bizantină erau Sclaveni, care se pricepeau să prindă pe dușmanii din embuscade."¹¹ De bello gotthico III, 6: "Iustinian trimetea o flotă în Italia c-o oștire compusă din Thraci, Armeni și Huni".¹²

Și nu numai ostașii din armata bizantină erau în mare parte barbari, dar posturile de încredere și importante ale armatei, precum acele de garzi personali (σωματόροι) și de șefi, erau încredințate barbarilor. Procopios De bello persico I, 8: "Printre șefi oștirii pe care a trimes-o împăratul Anastasius [I, 491-518], ca să desprese orașul Amida din Armenia, erau Goții Gotidisclus (Γοτίδισκος, var. Γοτίγισκος) și Sbesas (Σβέσας), care erau dintre aceia care nu se dusese cu Theoderich, cînd a plecat acesta din Thracia în Italia."¹³ De bello persico II, 14: "Toți fruntașii Goți, care venise cu regele lor Vitigis la Constantinopol [compară de bello gotthico III, 1], au însotit pe Belisarius în războiul acestuia contra Perșilor."¹⁴ De bello gotthico I, 16: "Printre garzii de corp (δορυφόροι) ai lui Belisarius erau Massageții (=Bulgari ori Avari) Zanter, Horromanos (variantă Horsamantis), Aishmanos (Ζαγνηρ, Χορσομάνος, Αἰσχμάνος)."¹⁵ De bello gotthico II, 2: "In fruntea unui atac făcut de șese sute de ostași asupra castrelor dușmanului Belisarius a pus pe trei din garzii săi de corp, Persul Artasines (variantă Artasires), Massagetul Buhan și Thracul Cutilas (Ἄρτασίνης, Βούχαν, Κουτίλας). In această luptă Cutilas a primit o săgeată în cap și cu dînsa însipță în rană a continuat să se luptă până ce și-a întors ostașii înapoi. Sägeata a fost extrasă de medic, dar Cutilas a murit în urma operației."¹⁶ De bello gotthico II, 13: "Thracul Ulimun (Οὐλιμοῦν ἐκ Θράκης) și Massagetul Bulgudu (Βουγουδού), unul gard de corp al lui Belisarius, celălalt gard de corp al lui Valerianus, cu vitejia lor au scăpat Ancona de asediul Goților."¹⁷ De bello gotthico III, 14: "In al patrulea an al domniei sale (531) Iustinian a pus pe Chilbidius (Χιλβίδιος) comandant (στρατηγός) peste oștirile din Thracia, ca să impiede pe barbari să treacă Istrul, pentru că deja Hunii, Anții și Sclavenii trecuse de mai multe ori fluviul și devastase peninsula. In timp de trei ani barbarii n-au mai îndrăznit să

treacă Istrul, ba din contra adeseori a trecut Chilbudius de a stînga fluviului, a bătut pe barbari și a luat captivi o mulțime din ei. După trei ani Chilbudius a trecut din nou Istrul, dar barbarii î-așe sit în număr mare înainte, l-așe bătut și însuș Chilbudius a căzut în luptă. S-a născut după aceia ceartă între Anții și Sclaveni, Anții așe fost învinși și un Sclaven a luat prins pe un tânăr Ant, pe care-l chema Chilbudius. Chilbudius acesta s-a arătat cu multă tragedere de inimă pentru stăpinuso, a făcut multe fapte vitejști în războae și și-a căpătat nume mare. Pe vremea aceea Anții așe năvălit în Thracia și așe adus de acolo o mulțime de captivi. Unul dintre aceștia a spus stăpinuso că se găsește captiv la Sclaveni generalul roman Chilbudius și l-a sfătuit să-l răscumpere și să-l deie îndărăt Romanilor, căci va obținea în chipul acesta și laudă și avere mare dela împărat. Antul se duse atunci la Sclaveni și răscumpără pe Chilbudius dela stăpinuso cu o mare sumă. Dacă l-a dus acasă, l-a întrebat Antul să spună dacă este într-adevăr Chilbudius generalul roman. El l-a spus însă adevărul, că este Ant de neam, că a căzut prins la Sclaveni și că acum, dupăce s-a întors acasă, trebuie după legile locului să fie liber. Atunci captivul roman, care sfătuise pe stăpinuso să răscumpere pe falșul Chilbudius, cu scopul ca prin acest mijloc să scape și el de captivitate, a făcut pe Anții să creadă că falșul Chilbudius este într-adevăr generalul roman Chilbudius, dar că se teme să mărturisească adevărul; dacă-l vor duce însă pe teritoriul roman, are să spună drept. Anții așe amenințat atunci cu moartea pe falșul Chilbudius, dacă nu va declara că este Chilbudius cel adevărat. Pe vremea aceia Iustinian trimese la barbarii aceștia o deputație, prin care li spunea că li dă în deplină posesiune orașul vechiū, zidit de Traian, Turris (Τοῦρρις),^{*)} care se găsește dincolo

^{*)} Iustinian stăpinia pe malul drept al Dunării, după cum se vede din Procopios De aedificiis IV, 6, 7, cîteva castele: în fața vechiului oraș Lederata, care acum se numă Novae (Vezi § 92 sub IV, 6), castelul Literata; mai multe castele pe distanță dintre Novae și Pontes (Pentru Novae și Pontes vezi § 92 sub IV, 6); Sicibida în față de Palatiolum (Pentru Palatiolum vezi § 92 sub IV, 6); Dafne (Δάφνη), cetate zidită de Constantin cel mare, în față de Transmarisca (Pentru Transmarisca vezi § 92 sub IV, 7). În ce privește pe Turris, C. Jireček Geschichte der Serben I pag. 82 presupune că ar fi fost Dinogetia „pe malul

de Istru și acum era pustiu din cauza devastărilor barbarilor de prin prejur, împreună cu teritoriul lui (τὴν ἀμφαὐτὴν χώραν), precum și bani mulți, numai să nu lese pe Huni să invadese teritoriul roman. Barbarii s-au învoit, cu condițiea ca să restituie în vechea demnitate de general roman pe Chilbudius și să-l lese să trăiască printre dinșii. Atunci și falsul Chilbudius a început să dorească aceasta și să afirme că într-adevăr el ar fi generalul roman Chilbudius. În acest scop el a plecat la Byzant, dar pe drum a dat peste Narses, care a început să-l cerceteze și, macarcă vorbia latinește și cunoștea cîteva din particularitățile adevăratului Chilbudius, l-a dat de gol și l-a silit, dupăce l-a pus la închisoare, să destăinuiască toată șireteniea. L-a dus apoi cu dînsul la Byzant.² Faptul că un Ant se cheme Chilbudius probează în de ajuns că generalul bizantin Chilbudius era și el Slav, Ant ori Sclaven. În cuvîntul Chilbud este sufixul slav *-ud* (Miklosich Vergleichende Grammatik II pag. 211), care cel puțin într-o limbă slavă servește pentru a forma numiri personale, anume în sîrbește: Hrgud, Lopud, Mrgud. Cuvintele acestea sîrbești sunt probabil derivate dela verbe, compară *hrgati* abreiben, abnutzen, detero, *lopiti* in Menge fliessen, profluo, *mrgoditi* se ein finsternes Gesicht machen, obscuru vultum, și sunt porecle (cel puțin pe Mrgud îl găsesc anume însemnat ca poreclă în dicționar; Hrgud și Lopud sunt nume de localități, dar probabil dela capul locului așa fost și ele nume personale). În limba polonă dă Miklosich locul citat pe *maruda*, langer Mensch, un cuvînt care și el s-ar potrivi cu un nume personal, și încă cu o poreclă. În ce privește radicalul din cuvîntul Χιλβουδ, Chilbud, care așa transcris cu litere latine reprezintă pronunțarea clasică grecească, și trebuie pronunțat *h*, căci aceasta era valoarea pe vremea lui Procopios a explozivei afone aspirate antice grecești *ch*, iar β poate fi citit și *v*, căci în ortografia lui Procopios β reprezenta și pe *b* și pe *v*. Un radical *hilv-* însă, dacă se ține socoteală de ușurință cu care Grecii stilcău

sting al Dunării lingă Galați³ (adecă Gherghina, pentru că „Dinogetia a fost în dreapta Dunării, foarte probabil la Bisericuța“, Pârvan Castrul dela Poiana pag. 24); după Schafarik Slavische Alterthümer deutsch von Aehrenfeld II, 153 și Iorga Geschichte des rumänischen Volkes I, 66 ar fi fost actualul oraș Turnul Măgurele. Simple presupunerî.

cuvintele străine, lesne ar reprezenta radicalul slav *hliev-*, *hlkv-* din vechiul bulgar *hlievъ*, *hlkvъ*, stabulum, casa. *Hlievud* va fi fost și el o poreclă slavă, ca și sîrbeștile Hrgud, Lopud, Mrgud, derivată însă nu dela un verb, ci dela un substantiv. De bello gotthico III, 30: "In castelul Ruscianum erau 300 de călăreți illyri, ai căror șefi erau gardul de corp Chalazar (Χαλαζαρ), de neam Massaget, și Thracul Gudilas (Γουδιλας).³ De bello gotthico IV, 9: "Impăratul Iustinian a trimese în Lazica pe Bessas ca șef al ostirii de acolo, unde fusese trimisă deja Benilus, fratele lui Buzes, Odonachus, Thracul Babas și Erulul Uligagus. (Βέσσας, Βενίλος, Μουζης, Όδοναχος, Βάβας ἐκ Θράκης, Οὐλιγαγος).³

§ 89. Domnia lui Iustinianus, atât de strălucită în aparență, a fost în realitate o țesutură de expediente, prin care un monarh ambicioz și fără scrupule, dar neputincios, căuta să cîrpească o stare de lucruri putredă și iremediabil perdută. Ostirile lui, care erau în realitate niște bande de prădători *), au sleit de ultimele mijloace de traiu provin-

*) Procopios De bello gotthico III, 19: "Bessas strînsese pentru el toate proviziile trimise la Roma din Sicilia, din care dădea foarte puțin populației de jos a orașului și vindea foarte scump senatorilor. Din cauza aceasta nici nu doră să se rîdice asediul Romei și nu se supunea la ordinele lui Belisarius." De bello gotthico II, 20: "Populația Italiei mîncă pînă de ghindă. În Picenum cincizeci de miile de tărani au perit de foame. Alții au devenit antropofagi." În ce privește gradul de destrâbălare și lipsa de orice interes pentru binele public ale administrației centrale din Constantinopol, își poate cîineva face o idee din următorul fapt aproape de necrezut povestit de Procopios în Historia arcaica 21: „De multe ori, cînd Hunii robiau și prădau stăpinirea romană, generalii de prin Thracia și de prin Illyria ar fi vrut să sară asupra lor, dar se opriau, pentru că primău scrisori dela împărat prin care li se poruncia să nu se atingă de barbari, pentru că are nevoie împăratiea de ajutorul lor înpotriva Goților ori a altor popoare cu care era în războiu. Si atunci barbarii aceia despoiau și robiau pe Romani de prin părțile acestea de loc și apoi se duceau acasă cu toată prada și cu robi, pentru că erau chipurile prietenii și aliații Romanilor. De multe ori tărani depe acolo, împinsă de dorul după fimeile și după copiii robiți, se adunau și sărău asupra Hunilor la întoarcerea acestora, pe mulți îi omorau și reușiau să li iee caii cu toată prada, dar cădeau în mare belea din cauza aceasta, pentru că veniau slujbași dela Byzant, care-i bătea și-i schingiulau și-i globiau fără milă, până ce dădeau înapoï barbarilor toți caii pe care li-i luase". Foarte

ciile pe care le cutrierau, fără să reușească macar cu numele, decât pentru foarte scurtă vreme, să le alipească la imperiul dela Constantinopol. Rezultatul îl spune Procopios De bello gotthico III, 33 : „Rezultatul războelor cu Goți și a fost că nu numai s-a răspândit banii mulți și sănge mult fără de niciun folos, dar că Italia a fost perdută și că am văzut cum Thracia și Illyria aproape toti au fost ruinați și prăpădiți fără sămă de barbari care acum s-au aşezat lîngă dinșii“. De bello gotthico III, 34: „Barbari și-au împărțit între dinșii împărățiea romană“.

După Iustinian, cînd toate forțele de care dispunea împărățiea erau întrebuită în Asia contra Perșilor și apoi contra Arabilor, peninsula balcanică a căzut încă mai mult pradă Slavilor și Avarilor. Despre timpul lui Tiberius II (anii 578-582) povestește scriitorul sirian contemporan Iohannes Ephesius (a trăit între anii 558-585) că „Slavii au devastat până sub zidurile Constantinopolului în timp de patru ani și s-au aşezat în peninsula fără nicio grijă, prădind și arzind. Au bani, turme, și au învățat războiul mai bine decât Bizantini“. O. Tafrali, *Thessalonique dès origines au XIV siècle*, pag. 98. Slavii ajung cu incursiile lor până în Peloponnes și în insulele arhipelagului, și atacă în cinci rînduri Thessalonicul (întîia oară anul 581; a două oară anul 586; a treia oară anul 609, cînd au venit cu femei, copii și cu toată poijiea și s-au stabilit definitiv în apropierea Salonicului; a patra oară într-un timp nehotărît al domniei lui Heraclius; a cincea oară pela 634). Constantinopolul cu mare greutate reușește să nu fie cuprins de Avari la anul 626. Cele mai importante cetăți dela nord-vest și dela vest cad în mîinile barbarilor: Sirmium, Singidunum, Viminacium la anul 582 în mîinile Avarilor, Salona la anii 612-614 în acele ale Slavilor. C. Jireček, *Geschichte der Serben I*, 81 sqq., *Die Romanen in den Städten Dalmatiens I*, 26; O. Tafrali, *Thessalonique dès origines au XIV siècle*, 101-125. Slabele rămășiți de stăpînire bizan-

caracteristic este următorul loc din Iohannes Lydus *De magistratisibus ed. Bonn* pag. 264 [cu privire la timpul lui Iustinianus]: „Supușii împărăției socot că mai ușor pot suporta o invazie a barbarilor decât o stațiune în mijlocul lor a armatei naționale“ (*κουφότεραν τὴν ἐπιδρομήν τῶν βαρβάρων τῆς ἐπιστασίας τῶν οἰκείων τὸ ὑπήκοον ἔσαυτῷ συλλογίζεται*).

tină în peninsula de pe la sfîrșitul domniei lui Iustinian în jos le arată C. Jireček Geschichte der Serben I, 106 astfel: „Până pînă 679 stăpînîa împărățiea malul drept al Dunării de jos [adecă *cetățile* numai depe malul Dunării!]. Granița dinspre țara Avarilor se găsia probabil acolo, unde a fost mai tîrziu granița dintre Bulgarî și Avari, însemnată prin trei valuri de pămînt paralele, care se mai văd și pînă astăzi între rîurile Isker și Lom. În Dacia Mediterranea aștăpînît Bizantinij până la 809 importanta localitate Serdica, care avea legături cu imperiul nu numai prin Thracia, ci, după cum se vede din povestirile lui Theophanes, și prin valea Strymonului. Teritoriile depe coasta Macedoniei aștăpînît totdeauna în stăpînirea împărăției, macarcă urme de colonizare slavă se observă pînă în jumătatea de răsărit a Chalcidicei. În Grecia aștăpînît păstrate Athena, Theba, Corinthul, Patras și în general toate orașele mari. Tot așa aștăpînît păstrate teritoriile depe coastă dela Dyrrachion și din Praevalis. Din contra în Dalmatia răsturnările se observă mai ales pe mici teritorii ale diferitelor orașe“. La anul 679 Bulgarî aștăpînît ocupat teritoriul dintre Dunăre și Balcanî (approximativ Moesia Inferior), Theophanes Confessor pag. paris. 297-299 și (din același izvor ca și Theophanes) Nicephorus Patriarches pag. paris. 22-24, și aștăpînît fundat un stat care s-a tot lătit cu vremea spre apus și spre măzăzi. De aici înainte, în afară de cîteva orașe depe coasta Dalmatiei, precum Iadera, Tragurium, Butua, Scodra, Lissus, Bizantinij n-aștăpînît în timp de secole (până la Ioan Tzimiskes 969-976) absolut nimic din teritoriul romanizat al peninsulei balcanice, care în tot acest interval de timp a fost complet sub stăpînirea Slavilor.

§ 90. În urma acestei concordanțe dintre inscripții și starea socială atestată de izvoarele istorice a provinciilor din răsăritul Europei, se poate spune că puterea de romanizare, care și găsia principalul sprîjin în energiea statului roman, a încetat în aceste provincii la începutul secolului V. Dela acea dată înainte romanismul, macarcă influențat de limba latină comună încă aproximativ până la sfîrșitul secolului VI, după cum s-a arătat în nota dela § 85, a fost lăsat în acele provincii, din punct de vedere al energiei agentilor romanizatorî (funcționari civili, militari, coloni, negustori, vezi §§ 83, 85), la propriile sale forțe. Din punct de

videre al forțelor acestora două teritorii aū fost mai puțin favorizate. Mai întiū partea Moesiei Inferior de de-a stînga Dunării a fost și slab populată cu elemente romane și puțin timp stăpinită de Romanî (vreo 178 de ani; partea transdanubiană a Moesiei Inferior a fost părăsită pe vremea împăratului Maximinus p. Chr. 235-238), pentru care cheștiunî vezi §§ 20-24, 77. Din cauzele acestea sigur, după părăsirea acestui teritoriu de Romanî, populaționea romană, că va fi mai rămas într-însul și nu va fi fugit de-a dreapta Dunării, s-a stîns cu vremea. Cam tot atîta vreme aū stăpinit Romanii Dacia, dela 107 până la, cel mai tîrziu, sfîrșitul domniei lui Gallienus, 268, adecă vreo 161 de ani. Decît numai în Dacia elementul roman era foarte numeros, după cum probează multele inscripții păstrate din această provinție, apoi foarte puternic, pentru că elementele romanizătoare immigrate aū venit într-însa în număr mare, în vreme ce populație autohtonă fusese redusă la minimum (Eutropius VIII, 6: „Trajan, după ce a supus Dacia, a strămutat într-însa nenumărată mulțime de oameni din toată lumea romană, ca să lucreze pămîntul și să formeze orașe, pentru că Dacia, în urma războanelor îndelungate cu Decebal, fusese secată de locuitorî“. Traianus, victa Dacia, ex toto orbe romano infinitas eo copias hominum transtalerat, ad agros et urbes colendas. Dacia enim diaturno bello Decebali viris fuerat exhausta). Ce s-a făcut această numeroasă populație romană din Dacia? După Flavius Vopiscus, scriitor aproape contemporan cu faptele (a scris în primul sfert al secolului IV; vezi însă a două notă dela acest paragraf) și Eutropius împăratul Aurelian (270-275), a strămutat locuitorii dintr-însa, și dela țară și din orașe, peste Dunăre și l-a așezat în teritoriul care după aceia a purtat numele de Dacia aureliană, împărțită în două, în Dacia Ripensis și Dacia Mediterranea („Dacia Ripensis dela Orșova până la Isker; Dacia Mediterranea în munții dela Sofia, Niș și Küstendil“). C. Jireček Geschichte der Serben I pag. 34. Dacă ne punem din punct de vedere al provinciilor de dinainte de Diocletian, Dacia aureliană coprindea aproximativ jumătate din vestul Moesiei Inferior, aproape toată jumătatea estică a Moesiei Superior, și colțul nordvestic al Thraciei). Flavius Vopiscus, Aurelianus 39: „[Împăratul Aurelian], văzînd că Illyricul e pustiit și că Moesia e ruinată, a luat armata și pe locuitorii din

provinciea Dacia de peste Dunăre, cea înființată de Traianus, și a părăsit-o, ne mai trăgind nădejde că ar putea fi stăpînită, iar populațiea adusă de acolo a așezat-o în Moesia, pe care a numit-o Dacia lui, care acum e așezată între cele două Moesi. Cum vastatum Illyricum ac Moesiam deperditam videret, provinciam transdanuvinam Daciam, a Traiano constitutam, sublato exercitu et provincialibus reliquit, desperans eam posse retineri, abductosque ex ea populos in Moesia conlocavit appellavitque suam Daciam, quae nunc duas Moesias dividit". Aproape întocmai aşa povesteste lucrul Eutropius (a scris sub Valens 364-378), IX, 15 : „Provinciam Daciam, quam Traianus ultra Danubium fecerat, intermisit, vastato omni Illyrico ac Moesia, desperans eam posse retineri, abductosque Romanos ex urbibus et agris Dacie in media Moesia collocavit appellavitque eam Daciam, quae nunc duas Moesias dividit et est in dextra Danubio in mare fluenti, cum antea fuerit in laeva". Cam tot aşa Rufus (ori Rufius) Festus (a scris în anul 369), Breviarium rerum gestarum populi romani, 8 (la Petru Maior Istoriea pentru începutul Românilor, pag. 27, care nu citează paragraful și numește pe autor Sextus Rufus. Iung Roemer und Romanen in den Donauländern II ed. pag. 178 numește pe autor Sextus Rufinus și nu citează nicăi el paragraful. Mommsen C. I. L. III pag. 161 și Pič Abstammung der Rumânen il numesc Sextus Rufus și citează Brev. 8. Eū n-am putut consulta acest autor și-i daū numele după Teuffel): „Per Aurelianum translatis exinde Romanis duae Dacie in regionibus Moesiae ac Dardaniae factae sunt". Aū copiat Eutropius și Rufus Festus pe Vopiscus (Vezi a două notă dela acest paragraf)? Ori aū scris cîteș trei după acelaș izvor? Nu se poate ști. Multă logică a cheltuit Petru Maior opul citat pag. 26-45, ca să probeze că cele spuse de Vopiscus (și după el de Eutropius și de Rufus Festus, care acești din urmă ar fi copiat pe Vopiscus) nu sînt adevărate: „Si Hadrianus a vrut să părăsească Dacia și nu l-aū lăsat prietenii, pentrucă ar fi fost lăsați mulțime de cetăteni români în mîinile barbarilor (Eutropius VIII, 6: „Traiani gloriae invidens statim provincias tres reliquit, quas Traianus addiderat, et de Assyria, Mesopotamia et Armenia revocavit exercitus, ac finem imperii esse voluit Euphratem. Idem de Dacia

romani barbaris traderentur“). Dacă ar fi putut Hadrianus să strămute locuitorii de a dreapta Dunării, î-ar fi strămutat sigur, numai ca să-și facă gustul de a părăsi Dacia. Dar n-a putut. Și ce n-a putut el la cîțiva ani după cucerirea provinciei, era să poată Aurelian un secol și jumătate după aceia, cînd numărul cetătenilor devenise în Dacia cu mult mai mare? Apoi la ce s-ar fi dus Romani din Dacia în Moesia? Înprejurările din Moesia erau încă mai nefavorabile decit cele din Dacia, Moesia era încă mai bîntuită de barbari decit această din urmă provincie, unde cel puțin locuitorii erau legați de pămînt și deprinși întru cîțva de atîta amar de vreme cu barbarii, care probabil îi lăsau să-și caute de treabă, ca să aibă și ei, barbarii, de unde să-și procure cele trebuitoare pentru hrană *). Și apoi, ce locuitori era să strămute Aurelian din Dacia, cînd această provincie era de fapt perdută pentru Romani încă din timpul domniei lui Gallienus? Dacia era doar pe vremea lui Aurelian ocupată de Goți. Erau Goți să-l lese să strămute locuitorii, par că ar fi fost la el acasă? Poate că pe fugarii din timpul lui Gallienus, care rătăciau fără căptări prin peninsula balcanică, î-a fi strîns Aurelian și î-a fi așezat între cele două Moesi. Cine știe, poate că nică textul lui Vopiscus nu-i corect. Cel puțin Toppeltin *Origines et occasus Transilvanorum cap. 6* cetea astfel: „*Cum vastatum Illyricum et Moesiam desperditam videret, provinciam trans Danubium Daciam a Traiano constitutam, sublato exercitu, provincialibus reliquit*“, fără *et* între exercitu și provincialibus, aşa că înțelesul e că Aurelian a retras numai legiunile din provincie, pe care a lăsat-o pe socoteala locuitorilor. Dar Vopiscus înșuș nu-i de bună credință. El a scris viața lui Aurelian din indemnul unei rude a împăratului, un mare personaj, prefectul Romei, față de care scriitorul era legat prin considerații de tot felul și dela care căpătase chiar un indemn direct să mințească: „*Scrie*“, a zis odată acel personaj către Vopiscus (după mărturisirea însăș a acestuia), „*cum îți place, fără grija, spune ce vrei, vei avea de colegi ai minciunilor pe toți scriitorii de istorie*“. Și ce era să spună în

*) În sprijinul argumentării lui Petru Maior vine următoarea notiță dintr-un cronicar syrian împărtășită de C. Jireček *Geschichte der Serben I*, 95: „*Avari și Slavii ziceau cătră locuito-*

asemenea înprefurări Vopiscus? Că a lăsat Aurelian pe cetățenii romani pradă barbarilor? Sigur că trebuie să spună, din linguisire, că împăratul a strămutat odată cu armata și pe locuitorii. Numai de nu va fi cumva nevinovat Vopiscus și nu va fi trebuind să se interpreteze vorbele lui astfel: „[Împăratul Aurelian], văzând că Illyricul e pustiit și că Moesia e ruinată, a părăsit provincia de peste Dunăre Dacia, cea înființată de Traianus, din care deja fusese retrasă armata și locuitorii [încă de pe timpul lui Gallienus], ne mai trăgind nădejde că ar putea fi stăpinită, iar populație adusă de acolo a așezat-o în Moesia, pe care a numit-o Dacia lui, care acum e așezată între cele două Moesii“. Oricum fie, strămutarea populației din Dacia traiană în Dacia aureliană de împăratul Aurelian e o poveste. Ceia ce nu se poate contesta este că o parte, mică, din populație, între alții slujbașii statului, a părăsit într-adevăr Dacia traiană și s-a strămutat de a dreapta Dunării. Grosul populației însă trebuie să fi rămas pe loc.² Va fi ea o poveste strămutarea de cără Aurelian a locuitorilor și armelor din Dacia (Căci, în adevăr, nu se poate părea ce fel de strămutare va fi putut să aibă loc, cind cu anii mai înainte Dacia fusese deja perdută de Romani). Ceia ce nu-i poveste este însă faptul că într-adevăr Aurelian a înființat provincia Dacia aureliană și că însuș numele acestei provincii nu se poate îndreptați decât prin faptul că locuitorii din Dacia traiană se vor fi stabilit într-însa (Daci băstinași din peninsula balcanică, pentru care vezi § 54 sub Daci, ar fi putut îndreptați numirea de Dacia pentru Dacia Ripensis, dar nu pentru Dacia Mediterranea). Apoi eu nu pot admite că tot ce povestește Vopiscus despre această afacere este minciună*). În toată această povestire despre o strămutare

*) Scriitorii târziu, de după epocele aşa numite clasice, și latini și greci, merită mai multă considerație decât li se acordă de obicei. Punctul lor de vedere istoric este mai cuprinzător, iar cel etic mai altnist. El nu văd în viața popoarelor numai războae, regi și împărați, consuli și alții înalte funcționari, șefii de armate, viață de curți monarhice și de parlamente democratice, discursuri eroice și patriotice, și vorbărie goală din păturile conducețoare. El se mai uită și la masa cealaltă a societății, și ni comunica ceva din chipul cum ea trăea, adevărat cum se chinuță, și la lumina interesului general ei numai (nu clasicii) devin conștienți de netrebniciea

societății) putrede. Nu este un scriitor de lepădat acel care, că Flavius Vopiscus în Probus, 20, 23, a putut scrie—nu frumos, fiște, ca Tit Liviu ori ca Tacit!—următoarele: „[Probus], dupăce a fideplinit acestea, s-a apucat să se pregătească de războiu contra Persilor, dar, peciud trecea prin Illyric, militarii s-au răsculat și l-au ucis. Cauzele pentru care l-au ucis au fost acestea. Mai întâi pentru că nu lăsa niciodată pe soldați să stee fără treabă și zicea că militarul nu trebuie să mănușe degeaba. Apoi a spus o vorbă, care nu era de fel în interesul lor, dar care, dacă s-ar fi fideplinit, ar fi fost de mare folos pentru republică, anume că în curfud nu va mai fi trebuință de militar... «În curind, a zis, nu vom mai avea nevoie de militar». Adecă, nu va mai fi armată română, republică fără teamă va domui pretutindinea și va stăpini toate, pământul nu va mai fabrica arme, nu va mai da proviziile pentru oştirii, boii vor servi la plug, calul se va naște pentru pace, nu vor mai fi războae, nicăi oameni căzuți în robiea dușmanului, că în toate părțile va fi pace, în toate părțile vor domui legile romane și judecătorii noștri... Ce fericire ar fi fost, dacă s-ar fi desființat armata supt acel împărat! Nicinu provincial n-ar fi mai dat proviziile pentru armată, nu s-ar fi mai plătit lefurii, tezaurul public ar fi fost veșnic numai al republiei, împăratul n-ar fi mai cheltuit nimic, fiecare ar fi fost stăpîn pe al său. Probus făgăduia în adevăr timpuri fericite. Nu erau să mai fie castre, nu erau să se mai andă trimbiți, nu erau să se mai fabrice arme, lumea aceasta de războinici, care acum ruinează republică cu războae civile, ar face plugărie, ori s-ar ocupa cu știință, cu arta și cu mășteșuguri, ori ar cuntriera mările. Unde mai puțin că n-ar peri nimeni în războiu? Mare dumbuzenie, cu ce te-a supărat așa de tare republică română, că ați lipsit-o de nu asemenea împărat?» În ce privește în special pe scriptores historiae augustae, părerea până acum vreo treizeci de ani în urmă a fost că din cei șese scriitori patru (Aelius Spartianus, Iulius Capitolinus, Vulcacius Gallicanus, Trebellius Pollio) au scris sub Diocletianus (284-305), iar doi (Aelius Lampridius, Flavius Vopiscus) au scris în primul sfert al secolului IV (300-325). Vezi Teuffel. Cam de acum vreo 30 de ani în urmă juse să apară la iveală părerea că sub numele celor 6 scriitori se ascunde un anonim, care ar fi scris în timpul lui Theodosius (379-395) și ar fi apartinut la cercul lui Q. Aurelius Symmachus (345-405). Motivul care l-ar fi făcut pe acest anonim să facă un asemenea falsificat, din punct de vedere al celor 6 nume pe care și le-a dat, precum și din acel al timpului anterior lui în care se preface că ar fi scris, ar fi fost un motiv religios. Anonimul anume ar fi fost un păgân, care ar fi vrut prin această procedare pe de o parte să dea oarecare ajutor paganismului (arătând, de pildă, că împăratii păgâni au fost toleranți față cu creștinismul, și dințind prin aceasta a înțelege unuï împărat creștin ca Theodosius să fie și el tolerant față cu paganismul), iar pe de alta să

a populației din Dacia traiană în cea aureliană se ascunde ceva adevarat. Oră că strămutarea va fi avut loc pe vremea lui Gallienus, ori că ea se va fi completat pe vremea lui Aurelianus (prin retragerea, de pildă, între altele a ultimelor garnizoane romane care se vor fi mai susținut pe unde în tot timpul dela Gallienus până la Aurelianus), o strămutare macar a unei părți din populație trebuie să fi avut loc, după cum admite însuș Petru Maior, și deci o slăbire a populației romane din Dacia traiană s-a infăptuit *).

Geffcken, Religionsgeschichtliches in der Historia Augusta, în Hermes, Zeitschrift für classische Philologie, volumul LV (anul 1920), pag. 279-295, și E. Hohl, Ueber den Ursprung der Historia Augusta, tot acolo, pag. 296-310. Chiar dacă va fi aşa, valoarea de informator pentru acele fapte istorice care n-au a face cu scopul religios al anonimului, a celor 6 scriitorii ai istoriei auguste (El informeașă pentru anii 117-284) rămâne neatinsă. Un lucru numai ne interesează pe noi în special, anume acela că, dacă sub numele închipuit de Flavius Vopiscus se ascunde anonimul de pe vremea lui Theodosius, apoi nu acest Pseudovopiscus a fost informatorul, în ce privește părăsirea Daciei de Aurelian, lui Eutropius și al lui Rufus Festus, ci din contra Pseudovopiscus și-a luat informație dela Eutropius ori dela Rufus Festus, și că prin urmare toată argumentarea lui Petru Maior, bazată pe afirmarea minciunăsoasă a lui Pseudovopiscus că ar fi scris istoriea lui Aurelian din îndemnul unei rude a acestui împărat, cade.

*) Probă pentru existența unei populații romane în Dacia traiană în timpul de imediat după pierderea acestei provincii de către Români ar fi documentul dela anul 1366 (Documente Hurmuzaki I, pag. 112), în care se vorbește de Români în Transilvania pe vremea Hunilor. Intr-un act anume de hotărnicie dela 1557 se vorbește de un alt act de hotărnicie dela anul 1366, în care se spunea că „Valahii din satul Sîn Pietru nu pot suferi ca să li se instrâineze pămîntul pe care l-a stăpinit ei și strămoșii lor în timp de mai bine de o mie de ani și l-a răscumpărat cu singele lor în mai multe rânduri, pămînt al cărui hotar a fost fixat încă dela venirea Hunilor și hotărît ca neschimbător decât ducii acestora“. Blacci de willa Sancti Petri egre ferunt ut territorium suum ultra mille annos possessum per se et maiores suos multis vicibus sanguine redemptum dissipetur, cum territorium limites ingressu adhuc Hunnorum designate et per duces eorum sancite sint immutabiles. Critica istorică nu are nimic de întăripinat în privința autenticității documentului dela 1557 și a celui dela 1366 citat într-insul. Numai din punct de vedere al criticii gramaticale și generice și al felului scrisorii, literelor, se prezintă îndoială. În privința aceasta editorul din Documente Hurmuzaki dă notiță următoare: „Peligă toată veracitatea datelor literaturii Schuller [primul editor al do-

Și întrebarea este acum: s-a putut ea păstra această populație ca romană, dacă a trăit cu începere dela anul 266 complet separată de lumea romană cealaltă? Un exemplu ni dă provincia învecinată Pannonia Inferior. Populația română din această provincie nu fusese probabil mai puțin deasă decât în Dacia, dacă judecăm după numeroasele inscripții care ni s-au păstrat și dintr-însa, mai ales din nordul ei. A avut apoī avantajul că a trăit mai îndelungată vreme decât Dacia supt influența romanizării: inscripțiile datează din ea încep cu ani p. Chr. 81-96 și sfîrșesc cu anul 377. Chiar dacă nu ținem socoteală de faptul că încă dela anul p. Chr. 5 Pannonia fusese constituită ca provincie romană (vezi § 75), și socotim numai termeni extremi ai inscripțiilor, încă avem pentru Pannonia Inferior un interval de timp de aproape trei sute de ani, aproape dublu decât acel în care Dacia a fost romanizată. Ba partea ei sudică, dintre râurile Drava, Sava și Dunăre (așa numita Pannonia Secunda), a fost întru cîtva stăpînită de Bizantini

cumentului, în Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, neue Folge, I] crede că amîndoă documentele acestea, atât cel din 1557, cât și cel din 1366, sunt numai simple apocrife. Motivele principale ale dînsului sănt doă: anume forma scrisorii, care e silită, artificială, nesigură, și care nu prezintă de loc tipul scrisorii din secolul XVI, iar al doilea motiv este stilul acestor două documente, aproape uniform în amîndoă și cu totul străin de stilul documentelor oficiale din secolele XIV și XVI. Ce e drept, Schuller adauge totodată că în privința stilului critica are să considere totdeauna că dela un simplu notar, care numai arareori se află în poziție să redacteze diplome oficiale în limba latină, de loc nu se poate aștepta aceeași siguranță și consecință în întrebunțarea frazelor, a expresiunilor și a formulelor diplomatice, precum de exemplu o astăzi în multimea de documente date din partea principilor, episcopilor și a regilor. Aici, ca și în alte lucruri omenești, singur numai deprinderea face pe maestru". În caz cînd aceste documente vor fi autentice, să nu fie cumva miea ceia de ani și mai bine numai o exagerare (Ce bine informați de alt fel trebuie să ni-închipuim pe tărani din Sîn Pietru pînă 1360 asupra istoriei Romanilor!), și să nu se fi înțelegînd cumva prin Huni Unguri? Căci Unguri se numiau pe ei însiși și Huni, Géza Kuun Relationum Hungarorum cum oriente historia antiquissima, ed. II, vol. II pag. 53 nota, iar cronicarii lor, precum Simon de Kéza și chronicon pictum, numesc pe Unguri ba Huni, ba Magori, ba Hungari, Géza Kuun opul citat vol. II pag. 59, 61 (Caracteristice sănt următoarele vorbe din chronicon pictum: „Wulgariter Magori sive Hunni latina vero Hungari”)

până la anul 582, cînd împăratul Tiberius II a părăsit-o Avarilor. C. I. L. III pag. 416. Iar dacă se spune că acel împărat ar fi strămutat atunci populația din Pannonia Secunda de a dreapta Dunării (C. I. L. III locul citat), această strămutare sigur nu va fi avut nici macar intensitatea acelei atribuite pentru populația Daciei traiană împăratului Aurelian. Și cu toate acestea populația romană veche a Pannonei Inferior s-a stîns, a dispărut. Prin ce minune s-ar fi putut păstra multă vreme populația veche romană a Daciei traiană ?

§ 91. Grosul populației romane din răsăritul Europei, și din punct de vedere al întinderii teritoriale (cuprinde trei provincii, Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior), și din acel al desimii populației (după cum probează numărul cel mare al inscripțiilor : în C. I. L. III numărul aproximativ al inscripțiilor din Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior este de 6267, acel al inscripțiilor din Dacia și Pannonia Inferior este de 2672 ; în special inscripțiile se repartizează aproximativ astfel : Dalmatia 5110, Moesia Superior 448, Moesia Inferior 709, Dacia 1489, Pannonia Inferior 1183), și din acel al timpului cît populația a fost supusă romanizării energice (Dalmatia vreo 450 de ani, Moesia Superior și Moesia Inferior la un loc luate vreo 400 de ani), și din acel al influenții pe care a mai putut-o avea limba latină comună chiar dupăce energia romanizării slăbise, a existat în peninsula balcanică. Cu atît mai mult acolo a existat grosul acestei populații romane, cu cît sigur o parte din populația romană a provinciilor Dacia și Pannonia Inferior a fost strămutată de a dreapta Dunării (vezi § 90).

§ 92. Oarecare știri despre starea populației de pe teritoriul romanizat al peninsulei balcanice în timpul lui Iustinian căpătăm din cartea De aedificiis a lui Procopios.

Teritoriul era plin cu nume romane de localități. Înșirarea o fac dela apus spre răsărit, exact în ordinea în care e dată de autor. Localități din Dalmatia nu dă Procopios, pentru că în acea provincie împăratul Iustinian n-a făcut restaurări ori zidiri din nou.

'Ἐπὶ Δαρδανίας. Dardania IV, 4 : Καστέλλιον (Castellion) > castellum ; sufixul grec diminutiv -ιον? — Βικτωρίας (Victo-

rias) > *victoria*. — *Κεσίανα* (*Cesiana*) > *Caesius*. Compară cognomen *Caesianus* C. I. L. III. — *Κελλιριανά* (*Celliriana*) > *celer*. Compară cognomina *Celerianus*, *Celeriana* C. I. L. III. — *Βικτωριανά* (*Victoriana*) > *victoria*. Compară cognomen *Victorianus* C. I. L. III. — *Μαριανά* (*Mariana*) > *Marius*. Compară cognomina *Marianus*, *Mariana* C. I. L. III. — *Μιλετής* (*Miletos*) = *milites*? — *Βερινιανά* (*Veriniana*) > cognomina *Verinus*, *Verina* C. I. L. III. — *Καστελλοβρέταρα* (*Castellobretara*) = *castellum Britorum*? Pentru forma *Britus*, *Brittus* = *Brito*, *Britto*, *Britannus* compară cognomen *Brittus* C. I. L. III. In Pannonia Inferior, Dacia și Moesia Inferior au stationat vremelnic ala I *flavia britannica*, cohors I *britannica*, cohors I *Brittonum*, cohors II *flavia Brittonum*, C. I. L. III pag. 2485, 2492. Compară *Βρίττουρα*, *Βρίταρο* în teritoriul Remesianei. — *Καστελῶνα* (*Castelona*) > *castellum*; sufixul grec - ών? — *Καπόμαλβα* (*Capomalva*) > *caput* + *malva*? — *Κουΐντου* (*Quintu*) > *quintus*. — *Μαρκελλινά* (*Marcellina*) > *Marcellus*. Compară cognomina *Marcellinus*, *Marcellina* C. I. L. III. — *Αρία* (*aria*) > *area*. — IV, 1: Οὐλπιανά (*Ulpiana*), actualul *Lipljan* C. Jireček Geschichte der Serben I pag. 54 > *Upius*. Compară cognomen *Ulpianus* C. I. L. III. — Ιουστινιανή πρίμα (*Iustiniana prima*), actualul Skopje C. Jireček Geschichte der Serben I pag. 54. — Ιουστινιανή σεκούνδα (*Iustiniana secunda*) = *Ulpiana* C. Jireček ibidem.

Τὸ πόλιν Σαρδεῖκην. In regiunea orașului Serdica (Sofia) IV, 4: *Μαρκίπετρα* (*Marcipetra*) = *Marci petra*. — *Ρωμαιιανά* (*Romaniana*) > *Romanus*. Compară cognomina *Romanius*, *Romanianus* C. I. L. III. — *Στρούας* (*Struas*) = *strues*.

Ἐν τῇ Λαζεζῷ χώρᾳ. In țara Lovă, în regiunea actualului oraș Lovă (vezi § 82 N° 10) IV, 4: *Βαλβαί* (*valvae*) = *valvae*. — *Τούρικλα* (*Turicla*) = *turricula*. — *Μέδεκα* (*Medeca*). Vezi mai jos sub IV, 7. — *Κοῦναι* (*cunae*) = *cunae*. — *Βίγεος* (*vineos*) = *vinea*? — *Αρδεία* (*Ardia*) = *ardea*? ἀρδεία?

Teritoriu nehotărît (Tomaschek Die alten Thraker II₂ 62 găsește pe Boğaz din acest teritoriu însemnat cu forma *Bugaraca* într-un itinerariu, ca o stațiune îndepărtată de XVIII miî de pași de Serdica, și identifică pe *Bugaraca* cu actuala localitate Văcărel. Acest teritoriu nehotărît, deci, era pelîngă Serdica și anume spre răsărit de acest oraș) IV, 4: *Σαλεβρίες* (*Salebries*) > *salebra*. Ori poate = *Sale-bria*. Vezi mai jos numele thrace § 96. — *Βραβυοίς-* (*barbaries*).

Compară cognomina Barbarus, Barbara, Barbario C. I. L. III.— Τουγουρίας (tugurias) > tugurium.— Στραμεντίας (stramentias) > stramentum.

‘Υπὸ πόλιν Γέρμανε. In regiunea orașului Germane IV, 4: Γέρμανε la IV, 1 e numită Γερμανή (Germane) și în De bello vandalico I, 11 Γερμανία (Germania). La acest loc din urmă se spune că e „așezată la granița dintre Thraci și Illyri“. E actuala localitate Saparevska [adecă zaparevska?] -Banja lîngă Dubnița după C. Jireček Geschichte der Serben I, 49. > germanus, frate? Compară cognomen Germanus C. I. L. III. Germanus era mult întrebuită și ca praenomen pe vremea lui Iustinian: pe un nepot de frate al împăratului Iustinian îl chama Germanus, Procopios De bello vandalico II, 16 etc., pe un general al lui Iustinian îl chama Germanus, Procopios De bello persico I, 13. Pentru cuvîntul „frătie“ întrebuită ca nume de localitate vezi cele spuse pentru orașul paeon Bylazor la § 49, Nota P 10 și § 344 fine № 26. Oră poate, cum vrea Tomaschek Die alten Thraker II, 88, din thracul *germ* (*džerm*, *žerm*) cald? Vezi mai jos § 97 sub Germisara și Germas. Dacă Germania era într-adevăr la Saparevska [adecă zaparevska?] -Banja, și dacă aș fost oră sănătate acolo ape calde, apoi e mai probabilă derivarea din cuvîntul *thrac*.— Ριγινοκάστελλον (Riginocastellon) > cognomen Reginus (celt, vezi § 163) + castellum.

‘Υπὸ πόλιν... In regiunea orașului... Judecind după Γούρβικον (Gurbicon), care în tabula Peutingeriana este însemnată (Gurbita) ca cea dintîi stațiune la nord de Stopi (Stobi), se pare că acest teritoriu aparține la nordvestul Thraciei. In regiunea orașului Naissus după C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 15. IV, 4: Καλβεντία (Calventia) > cognomen Calventius C. I. L. III.— Σάρματες (Sarmates) = Sarmatae. — Ἐραρία (Eraria) = aeraria. — Βικούλεα (Viculea) > viculus. — Καστέλλιον (Castellion) > castellum; sufixul grec deminitiv -ιον? — Κασσία (Cassia) > Cassius? — Γράνδετον (Grandeton) = *granatetum > granatum? — Νόγετο (Nogeto) = nucetum? — Δουλιάρες (Duliaries) = doliarii. — Μεδίανα (Mediana, lîngă Naissus C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 15) = mediana. — Ἐρκυλά (Hercula) > Hercules? — Μουτζιανικάστελλον (Mutsianicastellon) = Muciani castellum.

Ἐν χώρᾳ Ρεμεσικηνεσίᾳ. In regiunea orașului Remesiana IV,

4 : Δαλματας (Dalmatas) = Dalmatae. — Πριμίανα (Primiana) > primus. Compară cognomen Primianus C. I. L. III. — Φρεράρια (Frerraria) = ferraria. — Τζερζενουζας (Tsertsenutsas) > circinus + -uceus. — Λούτσολο (Lutsolo) = *lucriolus, licuriciū (compară it. lucciola, licuriciū ; compară numirile de localități românești Licuriciū în județele Gorj și Teleorman, Frunzescu Dicționar topografic). — Σπελοῦγχα (Spelunca)=spelunca. — Σκούβρα (Scumbro)=scomber (din gr. σκόμβρος) ? Pentru nume de pești date la localități compară rom. Păstrăv, deal în județul Putna, Știucă, munte în județul Prahova, Plătică, munte în județul Muscel. — Τουλχοβούργο (Tulcuburgo)> ? + burgus. — Λογγίανα (Longiana) > longus. — Λουποφάντανα (Lupofantana) > lupus + fontana. — Γραικος (Graecos) = Graecus.

'Εν γώρᾳ Ἀκυεστι. In regiunea orașului Aquae (In tabula peutingeriana la 65 miliare spre vest de Ratiaria este pusă pe partea dreaptă a Dunării Ad Aquas. In harta dela C. I. L. III Ad Aquas este așezată la actuala localitate Praovo). IV, 4 : Σκυλχοβούργο (Sculcoburgo) > sculca + burgus. Sculca, σκυλχονα, cu înțelesul de „gardă“, în limba română din peninsula balcanică este atestat de Theophylactos VI, 9, pag. paris. 156. Este acelaș cuvînt cu it. scolta, gardă, sp. escucha, gardă, derivat imediat dela auscultare. Sculco- din Procopios și sculca din Theophylactos sunt probabil stîlciturî grecești în loc de Sculto-, sculta. — Βινδιμιόλα (Vindimiola) = vindemiola. — Καστελλόνοβο (Castellonovo) = castellum novum. — Φλωρεντίανα (Florentiana) > florens. Compară cognomina Florentius, Florentia C. I. L. III. — Ρωμυλίανα (Romuliana) > Romula, mama lui Galerius, C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 15. Compară cognomen Romulianus C. I. L. III. — Σκεπτενάσας (Sceptecasas) = septem casae. — Ἀργένταρες (argentares) = argentarii. — Αὐριλίανα (Auriliana)> Aurelianu. Compară cognomen Aureliana C. I. L. III. — Τουρρίβας (Turribas). Greșit în loc de Turribus=turribus. — Μεριδίο (Meridio) = meridies, cu înțelesul poate de miazăzi, sud. Pentru numirea de localități prin punctele cardinale compară rom. Apus, moșie în județul Argeș, Răsărit, moșie în județul Arges, Despre răsărit, sat în județul Vîlcea, Răsărit și Apus, pădure în județul Argeș, Frunzescu Dicționar topografic. — Μεριοπόντεδε (Meriopontede). Greșeală în loc de Meridioponte ? > meridies + pons ? — Τρεδενταλίους (Tredecitilius) = tredecim tiliae. — Βικάνοβο (Vicanovo) = vicus no-

vus. — Κουρτίανα (Quartiana) > cognomen Quartianus C. I. L. III. — Ἰουλιόβαλλαι (Iuliovalle) > Iulius + vallis. — Ζάνες (Zanes) = Diana. Sub forma Diana apare în C. I. L. III 14215¹² Praovo.

IV, 5 : "Οκταβού (Octavon), numele unuï castel zidit din nouï de Iustinian la opt mile depărtare de Singidunum spre răsărit.=octavum.

IV, 6 : „Cum mergî dela Viminacium sînt trei forturi lîngă malul Istrului, Picnus și Cupus și Novae [=novae] (Πικνός, Κούπος, Νόβαι). Mai înainte vreme și ca zidire și ca nume erau numai cîteun turn, împăratul Iustinian însă lî-a ridicat și case și ziduri aşa de multe și de aşa mărime, încît să merite în adevăr numele de orașe. În fața orașului Novae, pe cea parte a continentului era din vechi un turn, părăsit, numit Literata (Λιτεράτα), pe care înainte vreme îl numiau oamenii Lederata (Λεδεράτα). Pe acest turn l-a pre-făcut împăratul nostru într-o fortăreață mare și foarte puternică.“ Fiindcă Procopios are în vedere mai numai cetăți de a dreapta Dunării, și localitatea Novae este înșirată a-lăturî cu localitățile Picnus (adecă Pincum C. I. L. III pag. 1447) și Cupus (adecă Cupiae C. I. L. III pag. 1447), care erau de a dreapta Dunării, fără nicio mențiune cum că ea ar fi așezată de a stînga fluviului, apoi este probabil că pe vremea lui Procopios Lederata, care fusese de a dreapta Dunării (C. I. L. III pag. 1447), iși schimbase numele în Novae, iar un castel din față, de a stînga fluviului, păstrase vechiul nume, schimbat prin etimologie populară, de Literata.

IV, 6 : "Intre Novae și Νόντες [Pontes=pontes], care această din urmă localitate era de-a dreapta Dunării la capătul podului zidit de împăratul Traian, erau de a dreapta fluviului Δουκέπρατον [Ducepraton=ducis pratum], Καπούδβοες [Capudboes=caput bovis], Ζάνες [Zanes=Diana].³ Despre Zanes, pe care autorul a însemnat-o și sub IV, 4 ἐν χώρᾳ Ἀκυσίᾳ (vezi mai sus), se spune la acest loc că era „nu tare departe“ de Pontes. Capudboes, despre care se spune tot la acest loc că fusese zidită de împăratul Traian, era, după cum se vede din ordinea înșirării, spre vest de Zanes. După Pârvan, Castrul dela Poiana pag. 15, ar putea fi „identică cu localitatea situată în Banat pe drumul dela Viminacium la Tibiscum Caput Bubali“. Mai întîi însă Procopios pune

în mod lămurit Capudboes de a dreapta fluviului și imediat înainte de Zanes („După Novae vin castelele Cantabazates și Smornes și Campses și Tanatas și Tsernes și Ducepraton, iar pe continentul din față alte multe castele, pe care și pe acelea le-a zidit din temelie. Apoi vine aşa numita Capudboes, lucrare a împăratului Romanilor Traian, și îndată după aceia un orășel vechiu cu numele Zanes, și nu tare departe de Zanes un castel cu numele Pontes“), apoi, dacă într-adevăr Iustinian stăpînia și cîteva locuri întărite de-a stînga Dunării, acele locuri erau tot prin apropiere de malul rîului, și nu se poate închipui cum ar fi putut stăpîni acel împărat o localitate aşa de îndepărtată în continent cum era Caput Bubali, zece mile romane numai spre vest de actualul Caransebeș.

IV, 6: „Intre Pontes și Ad Aquas erau castelele Μαρσ-βοῦργος [Mareburgos = mare + burgus. Mare este foarte probabil actualul român *mare*, al căruia etymon este poate latinul *mas*], Σουσίανα [Susiana > Sosius. Compară cognomen Sossianus C. I. L. III], Στιλιβούργου [Stiliburgo > ? + burgus], Ἀλικανιβούργου [Halicaniburgo > ? + burgus].“

IV, 6: „După orășelul Ἄκυές [Aques = Aquae = aquae, pentru care vezi mai sus Ἐν χώρᾳ Ἄκυεσιά] vin [tot spre răsărit] Βουργονόβορε [Burgonovore = burgus novus. -re ?], Λακκο-βοῦργο [Lacoburgo > lacus + burgus], Βουργουάλτου [Burgualtu = burgus altus], Γέμβες [Gombes = Combae ? > cūmbae, gr. κύμβη, Höhlung, Vertiefung, Kahn. Acelaș cuvînt cu sp. comba Krümmung ; pr. comba, vfr. combe tiefes Thal, Schlucht ; it. în nume de localități ca Alta-Comba, Comba-Longa ; în dialectul dela Como cuvîntul sună cu g, gomba. Vezi Diez Etymologisches Wörterbuch pag. 104, care însă mai degrabă ar deriva cuvîntul din concavus. Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch № 2386 ar admite un cuvînt celt *cumba, Thal, tot așa Holder], Κρίσπας [Crispas, acuzat. > crispus], Λογγιάνα [Longiana > longus], Ποντεσέριον [Ponteserion = pons serius, adeca podul temeinic], Βονονία [Bononia > bonus. Compară cognomen Bononia C. I. L. III], Νωβός [Novos = novus]. După Novos vine Ρατιαρία [Ratiaria > ratiarius? ori poate celt, compară ratis, nume gal al plantei pteris, un fel de ferigă, Georges ?].“

IV, 6: „După Ratiaria veniau [tot spre răsărit] Ἄλμος [Almos = almus? Mai degrabă celt, vezi Holder], Πούτεδις [Putedis > nuditus]. Αἴνωντες [Αἴνωντε = anensta].“

IV, 6 : „După Augustae veniaū [tot spre răsărit] Βαριάνα [Variana > Varus ori Varius. Compară cognomen Varianus C. I. L. III], Βαλεριάνα [Valeriana > Valerius. Compară cognomen Valerianus].”

IV, 6 : „Pelingă aceste localități s-a mai îngrijit și de altele, care nu erau așezate pe malul fluviului, ci la mare depărtare de dinsul și erau să cadă în ruină, și pe care le-a încunjurat cu ziduri puternice, anume Καστράμαρτις [Castramartis=castra Martis], Ζητνουκόρτου [Zetnucortu >? + actualul rom. cort > mediogrec κέρτη] și Ἰσχός este sigur Oescus, actualul Gigen, care nu e aşa tare departe de malul Dunării. În tot cazul Castramartis și Zetnucortu nu erau chiar lîngă Dunăre și poziția lor trebuie să fi fost undeva între Augustae și Oescus.

IV, 6 : „Dela Iscos [tot mai departe spre răsărit] pe malul Istrului veniaū Παλατίονος [Palatiolon = *palatiolum > palatum. După C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 15 ar fi fost la gura rîului Isker. La gura rîului Isker însă era Oescus, și apoi între Oescus și Palatiolon mai era după Procopios o localitate, Οὔγγων, Hunnon] și tocmai la capătul teritoriului illyr Λαπιδαρίας [Lapidarias acuzat. = lapidariae latomiae. Pentru teritoriul illyr vezi § 82, № 9, rezumatul dela finele numărului, primul alineat. Înainte de Lapidariae, spre vest, era după Procopios Οὔτως, Utos, care era așezată la gura rîului omonim, astăzi Vid, C. I. L. III 12354. Lapidariae prin urmare era așezată între gura rîului Vid și Securisca, pentru care vezi mai jos] și Λουκεργαριαβούργου [Lucernariaburgu > lucernaria Kerzenkraut Georges+burgus. Pentru numiri de plante ca topice compară rom. Curpăń, sate în județele Mehedinți și Gorj, Frunzescu Dicționar topografic; curpăń, clematis vitalba L., este poate tocmai planta numită lucernaria în latinește. Alte numiri de plante în toponimiea românească sunt o mulțime, precum cătină, ceapă, ciriteiă, colilie, păpădie, plopă, rogoz, salcie, săcară, urzică, etc.].”

IV, 7: „Dincolo de Lucernariaburgu, cu care se sfîrșesc fortăretele din Illyria, vine Σεκουρισκα [Securisca > securis + sufixul diminutival grec -ίνος ?], cu care începe țara Mysilor [lîngă Nicopole C. I. L. III pag. 992].”

IV, 7: „Dincolo de Securisca [spre răsărit] vin Κυντοδήμου [Quintodemu, probabil greșit ori stilicit în loc de Quintode-

cimū=quintus decimus. Pentru numirea localităților prin nume care arată numărul miliarelor dela un punct oarecare compară Procopios De bello gotthico I, 11: „Un rîu din Italia se numește Δεκαννόβιον, Decannovion, pentru că după un curs de nouă-sprezece miliare se varsă în mare la orașul Taracina“. Compară mai jos Κυντῶν], „castelul aşa numit al medicilor, Ἰατρῶν“ [Se poate întâmpla ca acest castel „aşa numit al medicilor“ să nu fi purtat numele grecesc Ἰατρῶν, ceea ce într-adevăr ar fi foarte curios, ci să se fi numit cu numele latinesc medici, și atunci e posibil ca acest castel al medicilor să fie totușa cu castelul Μέδεκα, Medeca, înșirat de Procopios εὐ τῇ Λαζετζῷ γώρᾳ, vezi mai sus], Μαξεντίου [Maxentiu genit. = Maxentii], Κυντῶν [Quinton genit. pl.= Quintorum. Compară mai sus Κυντοδήμου], Τραμακαρίσκα [Tramacarisca. Variantă cîteva rînduri mai jos Τρασμαρίκα Trasmarica, Pt. III, 10, ₁₁ Τρομάρισκα, Tabula peutingeriana Trasmarisca, Itinerarium Antonini C. I. L. III pag. 997 Transmarisca.= trans *mariscam; marisca, acelaș poate ca formă și ca înțeles cu fr. marais, probabil un derivat din mare prin -iscus. Mariscus, cu înțelesul de iuncus, stuh, se găsește deja la Plinius N. H. XV, 72 Georges, și nu trebuie confundat cu mariscus smochin, care are alt etymon > mas].²

IV, 7: „Dincolo de Transmarisca [spre răsărit] era Șau-
Kanidiane[n]ă [Candidiana > candidus. Compară cognomen Can-
didianus C. I. L. III], Σαλτουπύργος [Saltupurgos > saltus+bur-
gus], după care îndată venia Δροστόλος [Dorostolos = Duro-
torum].³

IV, 7: „Dincolo de Durostorum era Πάλματις [Palmatis
> palmatus], care și ea a fost reparată, „macarcă nu era
așezată lîngă malul fluviului“.⁴

IV, 7: „Cu Palmatis, cu Ἀδίνα [Adina], care era așe-
zată drept lîngă Palmatis și care a fost rezidită „din cauză
că barbarii Sclaveni necontenit se ascundeau pe acolo și a-
tacaau din ascunzători pe călători, aşa că locurile devenise
inpracticabile“, și cu castelul Τιλικίων [Tilicion genit. pl.] s-a
sfîrșit forturile din Mysia și încep cele din Scythia. Cel
dintîi castel din Scythia reparat, care vine la rînd, este a-
cel al lui sfîntul Cyrillos. „Dincolo de care era din vechime
un fort cu numele Οὐλμίτων [Ulmiton = * ulmetum > ulmus],
din cauză însă că barbarii Sclaveni își făcuse ascunzătorile
și se așezase de foarte multă vreme pe acolo, fortul se pus-

tiise cu totul și nu mai rămăsese decit doar numele. [Impăratul] prin urmare l-a zidit tot din temelie și a liberat ținutul de prin părțile acelea de atacurile și de cursele din partea Sclavenilor.⁴ Pârvan Cetatea Ulmetum a probat că acel castel era așezat acolo unde este astăzi Pantelimonul de sus. În ce privește castelul lui sfântul Cyrillos, Pârvan opul citat I pag. 98 îl pune lîngă Axiopolis, lîngă (la sud) Cernavoda, iar în harta dela sfîrșitul volumului îl pune cu semn de întrebare la actuala localitate Rașova. Nu există însă nicio probă că ar fi fost ori colo ori dincolo.

Αἰμιμόντον. Haemimonti. După numele însuș al regiunii dacă te duci, Haemimontul trebuie să fi fost la muntele Haemus. Această localizare vagă însă se poate intra cîtva preciza prin inscripțiea C. I. L. III 8256 dela Trn, în Bulgaria, vest-nordvest de Sofia, aproape de graniță: dedicatoare lui Sanctus Casebonus pentru sănătatea împăratului M. Antoninus Augustus. Este posibil ca locul unde a fost pusă inscripțiea aceasta să fi fost ori însă localitatea Κασιβόνων (Casibonon), înșirată de Procopios printre cele din Haemimontus, ori prin apropiere de această localitate, căci Sanctus Casibonus nu poate fi decît un zeu local al localității Casibonon. În asemenea caz Haemimontul trebuie să fi început dela capătul Balcanilor dinspre actuala graniță vestică a Bulgariei. În lista lui Procopios, care, după cum am văzut până acum, face înșirarea tot dela vest spre est, Casibonon este a treia localitate, înainte de ea sunt Ζημάρχου (Zemarcu) și Κηριοπάρων (Cerioparon), deci, oricare va fi fost ceialaltă extensiune a sa, o porțiune din Haemimontus va fi aparținut la teritoriul romanizat. Ammianus Marcellinus XXVII, 4,₁₂ numește Thracie propriu zisă (quae Thracia speciali nomine appellatur) partea de nord a provinciei Thracia cu orașul principal Philippopolis, și supt această Thracie propriu zisă pune Haemimontus cu orașele Hadrianopolis și Anchialos. Hierocles, Synecdemus: „⁴”, Eparchia Haemimontu cu cinci orașe, Adrianopolis, Anchialos, Debeltos, Plotinopolis, Tzoides“. Constantinus Porphyrogenitus, De thematibus, II, pag. 47: „Eparchia Haemimontu cu ciuci orașe, Adrianopolis, Anchialos, Debeltos, Plutinopolis, Tzoidos“. IV, 11: Οὔγκου (Uncu) = uncus. — Ἀντωνίνον (Antoninon) > Antoninus. — Γεσιλαφοσσάτον (Gesilafossaton) = Gesilae (nume got, Schönenfeld) fossatum. — Προβίνου (Probinu genit.) = Probini. Pentru cognomen Probinus

vezi C. I. L. III.—Τσιταετοῦς (Tsitaetus)=civitas vetus? Tomaschek Die alten Thraker II, 76 face întămpinarea că ar trebui să fie „vetere“. Civitas vetus a putut fi însă o izolare veche, unde nu se mai putea introduce noul vetere. Din civitavetu, izolat după căderea lui s final, *v* intervocalic putea să cadă încă depe aceste vremuri (Chiar în limba latină comună căderea lui *v* intervocalic—între altele în pozițiile *o-e*, *a-i*—avea loc, vezi Meyer-Lübke Einführung II ed. § 131, Grandgent Introduzione § 324; cu atât mai mult pe terenul românesc, unde *v* și *b* intervocalici cad în mod regulat, fenomenul putea să existe în mare masă deja în secolul VI.—*s* din Τσιταετοῦς e o formă grecească aninată de Procopios).—*Βία* (Via)=via? Compara rom. Drumul Mare, sate în județul Dolj Frunzescu Dictionar topografic.—Σαρμαθών (Sarmathon)=Sarmatae. — Μαρχέρωτα (Marcerota)=Marci rota? Pentru rota ca nume de loc compară Roata, moșie nelocuită în județul Rîmnicul sărat, Roata-Cătun, sat în județul Vlașca, Roata-de-jos, sat în județul Vlașca, Roata-de-sus, locuință în județul Vlașca, Frunzescu Dictionar topografic. — Καβοτούμβα (Cavotumba)=cava tumba?—Γητιστράους (Getistrerus)=Getae strava?—Προβίνου (Probinu), încă odată, vezì mai sus. — Ἐσιμόντου (Esimontu)>?+mons.—Μαρκιανόν (Marcianon)>Marcianus.

Ηαρὰ ποταμὸν Ἰστρον, Μυσίας. Dinspre fluviul Istru, în Moesia. În vreme ce până acum Procopios a înșirat localitățile dela apus spre râsărit, de astă dată le înșiră dela râsărit spre apus. Apoi castelele despre care vorbește la acest loc nu sunt toate—poate că nici chiar cele mai multe—pelîngă Istru, după cum ar da să înțeleagă titlul παρὰ ποταμὸν Ἰστρον, ci unele sunt pelîngă mare, altele sunt continentală. IV, 11: Ἐρκουλέντε (Erculente)>Hercules?—Ἐξεντάπριστα (Exentaprista). În alte izvoare Sexantaprista, Sexagintaprista C. I. L. III pag. 1349. = sexaginta pristae (din gr. πρίστης).—Αρίνα (Arina)=arena.—Πολισκάστελλον (Poliscastellon)>?+castellum.—Βαστέρνας (Basternas)=Bastarnae. — Μέταλλα (Metalla)=metalla. — Μαρχέρωτα (Marcerota). Acelaș cu Μαρχέρωτα din Ηαemimontus? Vezì mai sus. — Γεμέλλομούντες (Gemellomuntes)=gemelli montes.—Ασιλβα (Asilva)=Ad silvam.—Φοσσάτον (Fos-saton)=fossatum.

Ηαρὰ ποταμὸν Ἰστρον, Σκυθίας. Dinspre fluviul Istru, în Scythia. În această secțiune Procopios începe de o cam dată dela

vest spre est cu cetăți depe lîngă Dunăre, apoi sare tocmai la Callatis și înșiră și localități continentale, ca Abrittus. Compară alineatul precedent. IV, 11 : Νονός (Nono)=nonus ? Compară cele spuse la Quintodemu sub IV, 7.—Κωνσταντίανά (Constantiana) > Constantius, Constantianus.—Πουβούστα (Rubausta)=robusta ?—Μοντερεγίνε (Monteregine)=Mons Regini.—Ἄλτινα (Altina) > *altinus, diminutiv dela altus ?—Μαυρόβαλλε (Maurovalle)=μαῦρος + vallis.—Νόβας (Novas)=novae.

’Ev τῆς μεσογείας. Înuntrul continentului. Judecind după Ζάλδαπα (Zaldapa), care era situată între Durostorum și Marciopolis (Tomaschek II, 77), în această secțiune Procopios însiră localități din Moesia Inferior, în ce direcție nu se poate ști. Dacă însă Καρσώ (Carso) este cumva = Carsium-Hîrșova, Τόμις (Tomis)=Tomis-Constanța, apoi autorul cataloghează localități din Moesia Inferior propriu zisă și din Scythia Minor, și nu numai localități continentale, ci și dunărene și maritime. Tomaschek le pune, fără niciun motiv, pe toate în Scythia Minor. IV, 11 : Βιργιναζός (Virginatso)> *virgina, diminutiv dela virga, + -aceus ? Virginatsu va fi fost analogul lui virgetum, virgultum.—Τίλλιτός (Tillito)= *tilietum ?—Καστελλονόβο (Castellonovo)=castellum novum.—Βαλεντίνιανά (Valentiniana) > Valentinianus.—Γρατιανά (Gratiiana)> Gratianus.—Παυλίμανδρα (Paulimandra)=Pauli mandra.—Πούλχρα Θεοδώρα (Pulchra Theodora) = pulchra... — Νοβελιστινιανά (Novevistiniana)=nova iustiniana.—Πρεσιδιό (Presidio)=praesidium.

§ 93. Nume romane de localități se găsesc în opera lui Procopios și pe teritoriul grecizat al peninsulei.

’Ev Ἡπείρῳ νέχ. In Epirul nou. „Die Provinz von Dyrachium“. C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 15. Adecă partea de vest, maritimă, a provinciei Macedonia, care se întindea dela Lissus în jos până la muntii Acroceraunii și care era populată de neamuri illyre amestecate cu Epiroții (vezi § 54 sub Illyrii și § 62). IV, 4 : Γέμενος (Gemenos)=geminus.—Μάρτις (Martis)=Martis (suptințeles castra ?).—Λάβελλος (Labellos)=labellus în loc de bellum, vezi Georges Lexicon der lateinischen Wortformen.—Πισκίναι (Piscinae)=piscinae. — Τιτιανά (Titiana)> Titianus.—Οὐλιβουλά (Ulivula)> oliva.—Ἀπίς (Apis)=apis.—Κλημεντίανά (Clementiana) > cognomina Clemens, Clementianus C. I. L. III.—Ἀμαντία (Amantia) > cognomen Amantius C. I. L. III ? Cunoscută din Pt. III. 13...: erau doar localități cu a-

'Εν τῇ Ἡπείρῳ παλαιᾳ. In Epirul vechiū. IV, 4 : Μαρκιανά (Marciana) > Marcianus. — Μούρτιαρα (Murciara)=Murciara? Compară nomen Murcius C. I. L. III. — Κάστινα (Castina) > cognomen Castinus C. I. L. III? — Μαρμάρατα (Marmorata) > marmorata? — Πετρωνιανά (Petroniana) > Petronius, Petronianus. — Κάρμινα (Carmina) > carmen Kardätsche, carde, darac, ragilă? — Μάρτιος (Martios) > martius? — Κάστελλον (Castellon) = castellum.

'Επὶ Μακεδονίᾳ. In Macedonia. IV, 4 : Κάνδιδα (Candida) = candida. — Αδριανίον (Adrianion) > Hadrianus+ -eus. — Σίκλαι (Siclae)=siculae? — Ηρινίανα (Priniana) > prinus (din gr. πρῖνος)? — Κουμαρκιανά (Cumarciana) > cognomen Comargus C. I. L. III? — Φασκίαι (Fasciae)=fasciae. — Πλακιδιανά (Placidiana) > nomen Placidius, cognomen Placidianus C. I. L. III.

Θράκη. In Thracia. Prin Thracia înțelege Procopios aici Thracia propriu zisă, provinciea Thracia aşa cum a fost până la Diocletianus. De altfel numele romane din această provincie de abia s-ar putea numi astfel, deoarece ele consistă în niște cuvinte, castra, castellon, Augusta, care se introdusese și în limba greacă. IV, 11 : Καστράκαρβα (Castrazarva) = castra+? — Ποταμουκάστελλον (Potamucastellon) = ποταμοῦ + castellum. — Αὐγούστας (Augustas) = augustae.

§ 94. Lista lui Procopios se poate mări, macar că nu mult, cu nume din alte izvoare. Daă mai jos pe acele noteate în C. I. L. III (de unde s-a căutat inscripții). Lărgesc însă cadrul și ia în considerare toate provinciile pe ale căror inscripții le-am cercetat în §§ 113-117, anume Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia și Pannonia Inferior.

Dalmatia : Novae=novae. — Aequum=aequum. — Municipium Magnum. — Municipium Salvium. Salvium > salvus? Compară nomen și cognomen Salvius C. I. L. III.

Moesia Superior : Horreum Margi. — Praesidium Pompei. — Timacum Minus.

Moesia Inferior : Noyae=novae. — Municipium Montanensis. — Tropaeum Traiani. — Pentru diferite civatas, vicus, pagus, villa din Scythia Minor vezi § 26.

Dacia : Largiana > largus, cognomen Largus. — Optatiana > optatus, cognomen Optatus C. I. L. III. Compară cognomen Optatianus C. I. L. III. — Salinae=salinae. — Alburnus Major.

aubier? ori mai degrabă cuvînt pannon? — **Aquae = aquae.** — Pons Augusti.—Ad Mediam.—Romula > cognomina Romulus, Romula C. I. L. III.

Pannonia Inferior: Bassiana > Bassus. Compară cognomen Bassianus C. I. L. III.—Antiana > cognomina Antius, Antianus C. I. L. III.—Intercisa=intercisa.—Vetus Salina.—Ulcisia Castra=? (probabil celt)+castra.

§ 95. Alte nume se găsesc în itinerarii, și îată, de pildă, cele pe care le-am putut găsi în tabula peutingeriana.

Dalmatia : Ad turres ; Ad pretorium ; Magno ; Castra ; Ad Diana ; Ad Fusciana > cognomina Fuscus, Fuscianus C. I. L. III ; Ad libros ; In monte Bulfinio ; Ad matricem ; Ad turres ; Argentaria ; Vicinium = vicinia ? — Pentru alte nume romane de localități în Dalmatia vezi C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 58 sqq.

Moesia Superior : Confluentibus ; Tricornio > tricornis ; Monte aureo ; Iovis pago ; Presidio Dasmini (Dasmenus nume illyropannon, vezi § 162); Timacum maius ; Turribus ; Vindemiis ; Ad fines ; Ad Herculem ; Ad scrofulas.

Moesia Inferior : Pedonianis > cognomen Pedo C. I. L. III ; Ad putea ; Sub radices ; Ad radices ; Monte mino(re) ; Latro=latro? ; Trimamio > *trimammis > tres + mamma ; Nigrinianis > cognomina Nigrinus, Nigrinianus C. I. L. III ; Tegulicio > tegulicius.

Dacia : Centum putea ; Caput bubali ; Pretorio ; Ad Pannonios ; Ponte Augusti ; Petris ; Blandiana > cognomen Blanus C. I. L. III ; Castris novis ; Ponte Aluti ; Castra tragana (tragana greșit în loc de trajana) ; Pretorio ; Ponte vetere.

Pannonia Inferior : Vetus Allo (Allo cuvînt celt, vezi Holder) ; Alta ripa ; Donatianis > cognomina Donatus, Donatianus C. I. L. III ; Marinianis > cognomina Marinus, Marinianus C. I. L. III ; Ad labores ; Servitium ; Ad fines.

Generalul bizantin Comentiolus, cînd urmăria pe Avari la anul p. Chr. 587, s-a scoborit din Haemus, în părțile despre Marea Neagră, la muntele Calvus, ἐπὶ Καλβοῦτι, Theophylactos Simocattes l. II, cap. 15 pag. paris. 52.

Eutropius IX, 17 spune că împăratul Probus „a pus să planteze cu vii muntele Alma (Almam montem) lîngă Sirmium și muntele Aureus [Aureum, pe care l-am văzut și în tabula peutingeriana] în Moesia Superior“.

tre Salsovia și Istros localitățile Valle Domitiana și Ad salices. La Pârvan Salsovia pag. 21.

S 96. Alături cu numele romane carteau lui Procopios prezintă încă mai multe nume străine de localități. Cele mai multe din aceste nume străine trebuie să fie autohtone, în special thrace. Cu siguranță însă ca thrace nu putem considera decât pe cele compuse cu -dava, -para, -bria și -dina. Dava (variantă ori greșală deva) însemna probabil sat ori oraș, Tomaschek Die alten Thraker II₁ pag. 9. Para (variantă ori greșală pera) este pus de obicei în legătură cu acea rădăcină care apare în gr. πόρος, ἐμπόριον și este interpretat de Tomaschek II₁ pag. 16 ca „Sammelplatz, Marktort“, tîrg. R. Roesler, Oester. Gymnasialzeitschr. 1873 pag. 108, la C. Jireček Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel pag. 37, îl pune în legătură cu gr. πόλις. Bria „înseamnă în limba Thracilor πόλις“ Strabo VII, 6, 1. Pentru -dina compară numele personale thrace Dines, Dinicenthos, Dinis, Dinnius, Dinus. Caracteristic pentru numele topice în -dina este că ele se găsesc numai în Scythia Minor.

Dardania IV, 4: Πρισκούπερα (Priscupera). Priscu == cognomen latin Priscus C. I. L. III.— Δαρδάπαρα (Dardapara).

In regiunea orașului Serdica (Sofia) IV, 4: Βρίπαρον (Briparon).

In țara Lovă IV, 4: Δανεδέβαι (Danedevae).

Teritoriu nehotărît (pe lîngă Serdica, spre răsărit) IV, 4: Βρεγέδαβα (Bregedava).— Σαλεβρίες (Salebries). Ori poate > salebra. Vezi mai sus numele romane.— Ιταδεβά (Itadeva).

In regiunea orașului... (nordvestul Thraciei ori regiunea orașului Naissus) IV, 4: Ζαβινίβριες (Zabinibries).— Χεσδούπαρα (Hesdupara).

In regiunea orașului Remesiana IV, 4: Αιαδάβα (Aiadava).— Κουμούδεβα (Cumudeva).— Δαρδάπαρα (Dardapara).

In regiunea orașului Aquae IV, 4: Μουτζίπαρα (Muțipara). Muți e genitivul numelui latin Mucius.— Σκαρίπαρα (Scaripara).

IV, 6: „Indată după Augustae spre răsărit era lîngă Istru localitatea Αέδαβα [Aedava].“

IV, 6: „In față de Palatiolon era de-a stînga fluviului Istru Σικιδίδα [Sicivida].“ Probabil greșit în loc de Sicidiva, Sicideva. Compară cu toate acestea Ιβιδά în Scythia Minor IV, 7.

IV, 7 : „Līngă Durostorum spre răsărit era Συγιάδαβα [Sucidava], iar foarte aproape de Palmatis era Ἀδίνα [Adina].”² Pentru Sucidava compară C. I. L. III 12456 : „Aurelianus a distrus pe Carpi între Carsium și Sucidava.”³

Haemimontus IV, 11 : Κηριόπαρον (Cerioparon).—Ανθιπάρου (Anthiparu).—Κυριδανά (Cyridana). Greșit în loc de Κυριδαβα?⁴

Dinspre fluviul Istru, în Moesia IV, 11 : Ζικιδεβα (Zicidava).—Βηριπαρα (Veripara).—Ζισνούδεβα (Zisnudeva).—Βισδίνα (Bisdina).

Dinspre fluviul Istru, în Scythia IV, 11 : Βαστιδίνα (Bassidina).—Βελεδίνα (Beledina).—Σκεδεβά (Scedeva).

Inuntrul continentului (Moesia Inferior și Scythia Minor) IV, 11 : Μουριδεβά (Murideva).

In Rhodope IV, 11 : Βρέ (Bre)=Bria.

In Thracia IV, 11 : Βόσπαρα (Bospara).—Οἰσσόπαρον (Vesuparon).—Βηρίπαρα (Veripara).—Ισγιπέρα (Iskipera).—Βηλαϊδίπαρα (Belaidipara).—Βέπαρα (Bepara).—Ὑμαυπάροβρι (Hymauparubri).

Alte nume thrace în -dava și -dina ni ofer inscripțiile. C. I. L. III 12399 Pelișat, Moesia Inferior : Giridava.—12491 Pantelimonul de sus, Scythia Minor : Capidava.—14447 līngă Isaccea, Scythia Minor : Buridava.—13743 Ur-luchioi, Scythia Minor : Amlaidina.—14214⁵³ Mangalia, Scythia Minor : Asbolodina.

§ 97. Multime de nume altele thrace (în Dardania și illyre) se găsesc sigur printre acele ale localităților înșirate de Procopios în De aedificiis, care nu sunt romane ori grecoști, dar nu le putem cu siguranță proba ca atare. Voiu mai face pentru aceia numai cîteva observații asupra unora din numele de localități ale lui Procopios. Γέντανα (Gentana) IV, 4 din Dardania > cognomina Gentius și Gentianus. Gentius însă e un cuvînt illyr, vezi § 162.—Βούγαρμα (Bugarma) IV, 4 în teritoriul nehotărît depe līngă Serdica este sigur greșit în loc de Βούγαρνα (Bugarca), după cum probează reflexul Bugaraca dintr-un itinerar, vezi § 92 sub Teritoriu nehotărît. Vacarel însă, numele actual al satului depe locul unde a fost odată Bugarca (vezi § 92 sub Teritoriu nehotărît), sat vechi, căci există încă pela 1530 (C. Jireček, Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel pag. 129), și cu nume romînesc (Vacarel. La sud de Vacarel, de altfel, mai este un sat cu nume romînesc de forma-

țiune analoagă, Pasarel=Păsărel, C. Jireček opul și pagina citate), ar putea foarte bine fi o traducere românească a vechiului nume Bugarca, și în asemenea caz acest din urmă cuvînt s-ar putea desface în elementele *bug-ar-ca*, elemente care într-o limbă indogermană oarecare ar fi putut forma tocmai analogul românului Văcărel. În adevăr radicalul bug- se poate lega de acel al cuvintelor lat. *bos*, gr. βοῦς, etc. (Pentru diferite reflexe ale acestor cuvinte în alte limbi vezi, de pildă, Walde Lateinisches etymol. Wörterbuch); -ar face, de pildă, în slavonește (vechiu bulgar -ari) exact serviciul lui -arius din romanicul **vaccarius*; -ca face, de pildă, în slavonește (vechiu bulgar -kū, -ikū, -ükū) exact serviciul lui -el din românescul **văcărel* (cuvîntul acesta, după cît știu, nu mai există astăzi ca nume comun în românește). Intru cît însă radicalul bug- în limbile slave nu există (cel puțin nu există cu aceste sunete, căci reflexul cel mai vechi cunoscut slav al acestui radical, reflexul vechiul bulgăresc, sună *govēdo*), este foarte cu puțină ca bugarca să fie un cuvînt thrac. În asemenea caz ni s-ar face dintr-o dată cunoscute un radical și—ceia ce e cu mult mai important—două sufixe din limba thracă.—Σρόγγε; (Stronges) IV, 4 în regiunea orașului Remesiana este foarte probabil actualul românesc strungă. Despre strungă spune Miklosich Die slavischen Elemente im Rumunischen 47 următoarele: „sîrb struga crates, stružniak mulctrae genus, ungur. esztrenga, alb. strungă. Cuvînt de obscură origine, probabil înrudit cu string, lat. *stringo*, și deci de origine romînă“. Iar în Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte Voc. III, 25: „De obscură origine este strungă, de unde aă provenit sîrb struga și unguresc esztrenga. Vreo legătură cu string este greu de admis“. Strunga este locul strîmt pe unde ies oile una cîte una din țarc pentru a fi mulse. T. Pamfile Industriea casnică la Romîni pag. 29: „In Moldova de sus țarcul unde staă oile se chiamă strungă. In Moldova de jos strungă e numai poarta, deschizătura acoperită cu tufană pentru vreme de ploae. La acea deschizătură stă mocanul, cînd îi vine oae cu oae la mulsoare“. E locul pe unde se scurg oile. În acest cuvînt avem a face cu rădăcina sru-, stru-, care însemna curgere, surgerea (în forma ei primitivă poate sreū-, Brugmann Vergleichende Grammatik II, 277), de unde gr. ἥρ-σις, vechiul bulgar stru-ga fluctus, thracele Stru-mon (cum ni s-a păstrat în stilcitură grecă)

— actualul Stru-ma, I-stru-s. Nimic mai posibil decit ca strungă să fie un cuvînt thrac, care va fi sunat în limba thracă chiar aşa cum sună astăzi în romîneşte, strunga (-ū- era probabil scurt, judecînd după gr. ἔξις). Forma păstrată de Procopios στρόγγυες se poate explica în două feluri: ori e o etymologie populară grecească după στρογγύλος, ori e un reflex exact al pronunţării reale depe atunci, cînd ū se prefăcuse în ӯ, după firea limbii latine comune *), dar ón nu se prefăcuse încă în ún după firea specială a limbii romîne. Vezi și §§ 108, 268 № 8.—Στένες (Stenes) IV, 4 în regiunea oraşului Serdica şi în regiunea oraşului Remesiana e foarte probabil actualul romînesc stînă. Miklosich Die slavischen Elemente im Rumunischen 46 și Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte Voc. I 22 pune pe rom. stînă printre elementele slave şi compară vechiul bulgar stanū castra, deversorium, neosloven stan [Stand, Lager, Stamm], sîrb stan [Sennerei, locus et casa mulgendifis aestate ovibus, Wohnung, domicilium], rus stanū [stature, station], albanez stan Schafpferche. Gaster Zeitschrift für romanische Philologie II, 473, V, 169 îl consideră ca împrumutat din albaneza. Tiktin Zeitschrift für romanische Philologie X, 247 îl crede slav. În tot cazul romînul stînă nu poate fi împrumutat din albaneza, unde stan este un împrumut recent: un vechiul stan ar fi trebuit să sună azi în albaneza štar, pentru aceia şi Gustav Meyer în Etymologisches Wörterbuch der alb. Sprache pag. 391 consideră pe albanezul stan ca împrumutat din sîrbeşte. Că ar fi cuvîntul românesc un slavism, e posibil, dar nu se poate proba decit prin apropierea romîn stînă—slav stan. Tot aşa însă se pot face apropieri între romînul stînă şi un thrac—macarcă numai presupus —*stan. Mai întîi un asemenea derivat din rădâcina sta- prin sufîxul -n există şi în alte limbî indogermane, şi încă tocmai în limbî din grupul satem, din care făcea parte şi limba thracă (sanscrit sthana- das Stehen, Standort, zend stana- Stand, lituan stona- Stand, Brugmann Grundriss der vergl. Grammatik II 145). Apoi dintre lucrurile privitoare la stînă sînt în romîneşte unele cu nume care ori sînt foarte proba-

*) Cum că părerea că niciun u' nu s-a prefăcut în ӯ în romîneşte e un prejudecăt, sper că am probat în de ajuns în „O rămasită din timpuri străvechi: jivără=crystal“ în Arhiva Iaşi anul 1914. Vezi și § 241 № 66.

bil thrace, ori de sigur nu slave, nici albaneze, nici din vreo altă limbă străină. Astfel sunt cuvintele strungă, despre care s-a vorbit mai sus, apoi brînză, jîntiță, urdă. Astfel sunt cuvintele zăr, zară, despre care există cel puțin tot atîta probabilitate ca și pentru strungă că ar fi thrace. Zărul este: 1) partea care rămîne din laptele de oae, dupăce s-a extras din lapte cașul; în acest zăr așa mai rămas substanțe grase, care prin fierberea zărului produc urda. 2) Partea care rămîne din zărul 1, dupăce s-a extras din el urda. 3) Partea care rămîne din laptele de vacă, dupăce s-a extras din chișleag brînza. Zara este partea care ramîne din zmîntină, dupăce s-a extras dint-însa untul. Traducerile care s-au dat prin dicționare despre aceste cuvinte sunt false, unele chiar extraordinar de greșite, ca de pildă acea a lui Damé Nouveau dictionnaire roumain-français despre zară: „lait caillé“! Aceste traduceri sunt de altfel false în mod necesar, din cauză că Românul nu face brînza ca Nemții ori Franțușii. În special zara nu este germanul Buttermilch, cum traduce Bârceanu, francezul lait de beurre, cum traduce Damé Incercare de terminologie poporană română *), pentru că zara este ceia ce a rămas din zmîntină dupăce s-a ales untul din aceasta, învremecse Buttermilch, lait de beurre este ceia ce a rămas din lapte dupăce s-a extras untul din acesta, și e mare deosebirea: în Buttermilch, lait de beurre există toată caseina laptelui, toată brînza de vacă românească, pecind în zără nu există caseină, brînza de fel. Pentru aceia și aparența acestor două produse, Buttermilch, lait de beurre, de o parte, și zara de altă parte, este cu totul deosebită: Buttermilch, lait de beurre suntă cu laptele, pecind zara suntă cu apa. Zării românești pentru aceia Neamțul î-ar zice nu Buttermilch, ci Butterwasser. Sîntem însă bine informați că în limba thracă apa se numia zer. În satul Feredö-Gyógy, unde sunt izvoare minerale de apă caldă (în Transilvania, la răsărit de Deva, puțin la nord de Broos), s-a găsit inscripțiea C. I. L. III 1395, dedicatoare nimfei regine a undelor din partea unui Bassus, a căruia rugămintă fusese ascultată de nimfă, și care se găsia prin urmare obligat să se țină de cuvînt și să ridică un monument nimfei lingă zidurile cetății Germi-

*) Numai în Muntenia are zără acest înțeles, Pamfile Industriea casnică la Romîni 25.

sara^o: Hanc tibi marmoreo caesam de monte dicavi, regina undarum, nympha, decus nemoris, voto damnasti perfecta quem prece, Bassus, moenitae propter moenia Germisarae. Apele calde dela actualul Feredö-Gyógy există deci și pe vremea Romanilor, iar lîngă ele era un oraș întărît, ale cărui ruine se văd în adevăr și până astăzi lîngă Feredö-Gyógy, și acel oraș întărît se numia Germisara. Acest nume apare în tabula peutingeriana ca Germizera și în Ptolemaeus III, 8, 8 ca Ζερμιζίργα. Care era adevărata pronunțare? *). Dacă despartim cuvîntul Germisara-Germizera-Zermizirga în două, din care partea întîia să fie Germi, Zermi, apoi această primă parte corăspunde foarte bine radicalului indogerman *gherm*, care se găsește reprezentat într-o mulțime de limbi și înseamnă cald (gr. θερμός cald; armean շերմ cald; albanez zîarm, căldură; cu altă vocală lat. formus cald, german warm cald, vezi Walde Lateinisches etymologisches Wörterbuch). Dacă etimologiile date pentru dacele tsierna și berzava la § S2, № 10 sunt juste, și dacă prin urmare limba thracă apartinea la acel grup de limbi satem unde k și g guturale se africatizează înainte de e, i, apoi radicalul *gherm-*, ori că va fi avut *g'h* palatal, ori că va fi avut *gh* gutural (căci

*) Această nesiguranță îa scrierea numelor de localități dace și nu numai dela inscripții la scriitori, ci chiar dela inscripție la inscripție—se întâlnește și altfel: C. I. L. III 3556 Porolissensi, 2866 Paralissensium, tabula peutingeriana Poroliso, Pt. III, 8, 6 Πορολισσον var. Παρολισσον.—C. I. L. III 1627 Potaissa, 2086 Patavisis, tabula peutingeriana Patavissa, Pt. III, 8, 7 Παταϊσσα.—C. I. L. III 1450 Sarmizegetusa, 7742 Sarmis(egetusa), 973 Zarmiz(egetusa), 8011 Zermizegetusae, 7429 Sarmizegethusensium, tabula peutingeriana Sarmatekte, Pt. III, 8, 9 Ζερμιζεγέθουσα. Cum se numia în realitate capitala Daciei, sarmi-, zarmi-, ori zermi-? Această fluctuație se poate explica—și tot așa oricare fluctuație de acest soiu—în mai multe feluri: 1) Există diferențe pronunțări dialectale dace. 2) O pronunțare oarecare primitivă dacă unică a căpătat diferențe aspecte după materialul apercepător diferit al populației immigrate, aşa că în unele părți ale țării se pronunță într-un fel, în altele altfel, ba chiar unii indivizi aveau altă pronunțare decât alții. S-a întâmplat adeca cu un nume aşa de străin de simțul unui immigrant cum era Sarmizegetusa (ori cum se va fi numit în realitate decâtă Daci acest oraș), acelaș lucru care se întâmplă și cu numele comune împrumutate care sunt prea străine de materialul apercepător al împrumutatorului: a căpătat o mulțime de aspecte. Vezi în privința aceasta ale mele Principii de istoriea limbii pag. 108.

și cu un sunet și cu celalalt apare în diferite limbă indo-germane, vezi M. Wört. 485), trebuie să fi sunat în limba thracă cu africatele dž, dz ori cu spirantele ž, z. Să admitem că ar fi sunat acest radical cu dž ori cu ž (ca în slavul žar, care are la bază rădâcina gher- din radicalul gherm-), cum ar fi putut scrie cuvîntul germ ori žerm un Roman ori un Grec (cum erau de fapt scriitorul inscripției C. I. L. III 1395, acel al tabulei peutingeriane și Ptolemaeus, în caz cînd, bine înțeles, acești doi din urmă vor fi scris după ureche și nu — ceia ce e mai probabil—după cele văzute în scrisoarea altora), care nici nu aveau în limba lor pe dž ori pe ž, nici nu cunoșteau litere prin mijlocirea cărora să se fi reprezentat exact aceste sunete? Trebuie să acești scriitori să se ducă foarte aproximativ după asămânarea timbrelor. Si care sunete sămănă mai mult la auz cu dž, ž decît g ori z? Dacă va fi sunat cuvîntul džerm ori žerm și-l vor fi scris Români și Greci ba germ ba zerm, nu e nimic mai explicabil. Oricum ar fi însă, este foarte probabil că germi, zermi, partea întîia a cuvîntului Germisara-Germizera-Zermizirga, însemna cald și că cuvîntul întreg trebuie să fi însemnat apă caldă ori ape calde. Lucrul de altfel a fost aşa de bătător la ochi, încit și Tomaschek Die alten Thraker II, 88 și Kretschmer Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache 231 îl admit ca sigur. Rămîne, deci, ca parte a două a cuvîntului, sara-zera-zirga, să fi însemnat apă. Cum va fi sunat însă în realitate cuvîntul dac? Pentru a ști acest lucru ne ajută cuvintele romînesti zăr și zară. Românul a uitat cuvîntul său thrac de baștină și a adoptat latinescul aqua, dar pe cuvîntul baștină l-a mai păstrat la stînă pentru a reprezenta prin el apa care rămîne după ce aleg brînza și untul din lapte. Din vechiul *zer au eşit actualele romînesti zer, zăr, dintre care cel dintîiu, acolo unde se găsește, nu este numai decît totdeauna descendantul direct neschimbat al vechiului zer, deoarece în romînestă prin multe locuri z este muiat, și anume de curînd muiat, și a provocat din cauza aceasta pe acolo prefacerea lui à următor în e, aşa că prin acele părți ale romînimiei, unde z este muiat, zer este posibil să fie provenit dintr-un mai vechi zăr *). Din

*) Pentru a lămuri prin cîteva exemple aceia ce vreau să spun aici: munteleștile șes, șed, ușoare, grije, mișel, băsică, și, tușire, bătrînețe, frumusețe, tinerete, mătase, tuse, lehuze, către, di-

vechiul *zera a eșit *zeără și apoi záră. Că zará va fi eșit din *zeără a presupus deja Miklosich Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte Conson. II 87. Zeară nu s-aude nicăieri, după cît știu, afară numai dacă nu se va fi născut pe undeva o asemenea pronunțare din cauza muieșrii lui z. Faptul acesta se explică prin aceia că zara a fost un cuvînt propriu unor anumite regiuni ale româniilor, acelor regiuni anume, unde industria laptelui s-a făcut pe o scară mai mare, și unde s-a nimerit ca influența lui z a-supra lui e următor, în felul de a-l preface în ă, să existe. Din acele regiuni apoi cuvîntul zară s-a lătit asupra româniilor întregi (adecă asupra dacoromâniilor, căci la Macedoromâni, Megleniți și Istroromâni cuvîntul zară nu există; există însă cuvîntul zer: mr. dzaru, zero Dalametra, Mihăileanu, megl. zor Papahagi Români din Meglenia, istr. zer Iosif Popovici Dialectele române din Istria). De astfel prefacea lui e supt influența lui dz, z precedenți în ă este atât de răspîndită în toate dialectele (dacoromân, macedoromân, meglenit, lipsește în istroromân) și subdialectele românești (Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Tara Oașului, Munteni-Pădureni, Oltenia, Muntenia prin multe locuri, Moldova, Bucovina, Basarabia), încît e probabil că în rarele localități unde se aude ze această pronunțare să fie provenită dintr-o mai veche ză din cauza mulerii lui z. dz din Oaș dzăr și macedoromân dzăr arată că în cuvîntul thrac de baștină există africata dz, nu spiranta z. Presupunerî asupra rădăcinii indoermane a thracului dzer poate să vadă cineva la Tomasschek Die alten Thraker II, 88. Erau deja în limba thracă doă teme, una cu o, dzero, și alta cu a, dzera, ori s-a dezvoltat cele doă teme întîi în românește? Aceasta nu se poate ști. Vezi și § 328 cuvîntul záră.—În urma celor spuse sub cuvîntul precedent este evident că Γερμ. (Germas) IV, 4 în regiunea orașului Germane trebuie să fi însemnat Thermae = thrac germ- (germ- ori žerm-). Probabil actuala localitate Țermen (scrisă în hărți Djermen, Dshermen) la sud de Dubnița.

§ 98. Cu această înflorire a numelor thrace de localități pe vremea împăratului Iustinian stă în legătură starea

rectoare, tigare săt eșite din mai vechile săs, săd, ușă, grija, mișal, băsică, și, tușire, bâtrînetă, frumuseță, tinereță, mătasă, tusă, lehuză, cătră, directoară, tigără, din cauză că—nu de mult tare—să i. t. s. z. r. s. a. m. n. i. a. Vezzi § 238 Nos 29 30 31

de conștiință națională și de importanță a elementului thrac în imperiul roman de răsărit pe vremea același împărat. Alături cu auxiliarii mercenari recrutați dintre barbari Thracii formau grosul oștirii bizantine, iar șefii oștirilor în mare parte erau aleși dintre dinși. Acest lucru s-a putut videa deja din citățiile din Procopios făcute la § 88, alineatul 2. Pentru complectare voiu mai da aici altele din același autor. Observ întîi că numirea de Illyri și Illyria la acest autor, ca și la Marcellinus Comes, are însemnarea pe care a căpătat-o dela Theodosius în jos, anume acea a unei porțiuni de teren care în majoritate nu de Illyri era locuită, ci tot de Thraci (Vezi § 82, № 9, rezumatul dela finele numărului, primul alineat), și că Thracia înseamnă dioecesa Thraciei, care coprindea Thracia propriu zisă și Moesia Inferior (Vezi § 82 № 7). Procopios De bello persico I, 12: „A năvălit în teritoriul orașului Nisibis o oștire romană sub conducerea lui Likelarius din Thracia (Αἰλέκλαριος ἐν Θράκην).” — De bello persico I, 13: „Iustinianus, fiindcă Belisarius nu era în stare cu armata pe care o avea să respingă pe Perși, l-a trimes și altă oștire în ajutor, precum și pe Cutzes și Buzes, care comandau oștirea din Liban și erau frați, de origine din Thracia (Κούτζην, Βούτζην, τούτω δὲ ἀδελφοὶ μὲν ἐν Θράκην τοτην).” — De bello persico I, 15: „Florentius Thracul (Φλωρέντιος Θράκη) șeful unui corp de cavalerie în războiul cu Perși.” — De bello persico I, 21: „Şefii ai garnizoanei din Martyropolis în războiul cu Perși erau Buzes și Besas (Βεσσας).” Pentru Besas (var. Bessas) vezi cele spuse la § 84, a. — De bello persico II, 19: „Thracii din oștirea bizantină suferă din cauza căldurilor mari din Mesopotamia.” — De bello persico II, 24: „Deputații trimesți de Iustinian pentru a încheia pacea la Chosroes erau Constantianus (Κωνσταντίνος) și Sergius. Constantianus era de neam Illyr (Ιλλήνος γένους), Sergius era din Edessa, ambiții retori.” — De bello persico II, 30: „Şeful unei oștiri bizantine care trebuia să opereze în Lazica era „Recithangus din Thracia, om cuminte și preceput la războaie“ (Ρεκιθαγγος ἐν Θράκη).” — De bello vandalicu II, 10: „Thracul Rufinus (Ρουφίνος ὁ Θράκη) era stegarul armatei, pe care Romanii îl numesc bandophorus.” — De bello vandalicu II, 23: „Unul din șefii oștirii din Africa era Himerius Thracul (Ημέριος Θράκη).” — De bello vandalicu II, 28: „Unul din șefii militari din Africa era Petrus Thracul (Πετρος Θράκη).

τρος Θράσ).² — De bello gothicō I, 3 : „Iustinian trimete într-o misiune în Italia pe Petru, de națiune Illyr, de loc din Salonic, retor din Byzant (Ιλλυρίος γένος).³ — De bello gothicō I, 7 : „Iustinian trimete pe Constantianus în Illyria să adune oștire.⁴ — De bello gothicō II, 5 : „Dela Byzant aș mai fost trimesj, la Neapoli trei mii de Isauri, și la Hydrunt opt sute de călăreți Thraci sub conducerea lui Ioannes, nepotul de soră al tyranului Vitalianus. Pelingă acești Thraci aș mai fost trimesj o mie de călăreți din oștirea regulată sub conducerea lui Alexandros și Marcentios (Μαρκέντιος).⁵ Să se observe că Thracii nu făceaū parte din oștirea regulată (ἐν καταλόγου ὑπόλοι), formaū oarecum un corp de auxiliari. De alt fel unul din șefii miei de călăreți din oștirea regulată, Marcentios, era Thrac, judecind după nume, care cuprinde ca a doă parte a sa pe thracul -centus din Biticentus, Dinicentus, Eptacentus, Rabocentus. Vezi mai jos Burcentios. — De bello gothicō II, 11 : „Belisarius a cuprins Ancona c-o oștire de Isauri și Thraci condusă de Conon.⁶ — De bello gothicō II, 12 : „Belisarius trimete la Mediolanum o oștire de Isauri, conduși de Ennes, și de Thraci, conduși de Paulus.⁷ — De bello gothicō II, 26 : „Burcentios, de națiune Bessus (Βουρκέντιος Βεσσός γένος), care era unul din soldații ce făceaū strajă la zidurile orașului Auximum, a fost mituit de Goții asediati în acel oraș, ca să ducă seriori la Ravenna, prin care cereau ajutor dela regele Vitigis. Dupăce s-a descooperit frauda, camaraziile lui Burcentius l-au ars de viu.⁸ — De bello gothicō III, 10 : „Belisarius, cind a plecat într-a doă expediție în Italia, a străbătut toată Thracia și a strins, plătind scump, tineri voluntari.⁹ Thracii făceaū va să zică serviciul militar numai dacă voiau, întocmai ca și barbarii care se stabilise alături de dinșii în peninsula. — De bello gothicō III, 11 : „Cu ocazia apărăril Bononiei contra Goților „Nazares, de neam Illyr (Ναζάρης Ιλλυρίος γένος), bărbat de samă, șeful oștirilor din Illyria, s-a luptat dintre toți mai vitejește¹⁰. — De bello gothicō III, 11 : „Belisarius trimete pe doi din garzii săi de corp, pe Persul Artasires și pe Thracul Barbatio (Βαρβατίων Θράσιος) la Roma, ca să apere orașul cu Bessas, care se afla la Roma.¹¹ — De bello gothicō III, 39 : „Şeful garnizoanei din Messana era Domnentiolus, nepotul de soră al lui Buzes.¹² — De bello gothicō III, 39 : „La Germanus, nepotul împăratului Iustinianus, cind a vrut să plece

în Italia contra Goților, s-aă adunat ostaș din Thracia și din Illyria (ἐκ τῶν ἐπὶ Θράκης χωρίων καὶ Ἰλλυρίων).⁹

§ 99. Vitalitatea Thracilor la sfîrșitul stăpîririi romane asupra lor se probează și prin tenacitatea cu care țineau la numele lor personale. Este adevărat că adoptase numiri romane, și se poate spune cu siguranță că mai toate persoanele cu nume romane cîte apar în istoriea bizantină de pe atunci, ca părtașe la destinele împăratiei de răsărit, său thrace de origine, căci în afară de populațiea romană de pe teritoriul thrac, cîialaltă—deprin Dalmatia, deprin unele părți ale Italiei, Africei, Spaniei— a fost stăpînită pe acele vremuri numai efemer și ca populație pasivă *). Dar alături cu numele romane ei întrebuintău încă numele lor băstinașe. Continuaă încă mulți să se numească Cutzes, Buzes,

*) Thraci erau sigur Celer, șeful trupelor palatului sub împăratul Anastasius, Procopios De bello persico I, 8; Patricius și Rufinus fiul lui Silvanus, trimiș de împăratul Anastasius să hotărască condițiile de pace cu Perși, De bello persico I, 11; Marcellus și Germanus, doi șefi în lupta dela Dara contra Perșilor, De bello persico I, 13; Martinus și Senecio, dați ca ostătici de Bizantini Perșilor, De bello persico I, 21; Rufinus, unul din delegații Bizantinilor pentru a încheia pace cu Chosroes, De bello persico I, 22; Marcellus, șeful gardei palatului, De bello persico I, 25; frații Summus și Iulianus, cel dintîi șef al armatei din Palestina, cel de al doilea trimis de Iustinian în misiune la Aethiopii și Homerică, De bello persico II, 1; Ioannes fiul lui Rufinus și Iulianus secretarul împăratului, trimiș de Iustinian deputați la Chosroes, De bello persico II, 7; Valerianus și Martinus, generali ai lui Belisarius în războiul contra Perșilor, De bello persico II, 14; Traianus, unul din garzii de corp ai lui Belisarius, De bello persico II, 19; Domnentiolus, unul din generalii care operează contra lui Chosroes în Persarmenia, De bello persico II, 24; Dominicus, unul din șefii unei oștiri trimise în Africa, De bello vandalicu II, 16; Mundus, comandanțul oștirilor din Illyric, De bello gotthico I, 5; Maxentius, unul din garzii de corp ai lui Belisarius, De bello gotthico I, 18; Valentinus, scutierul lui Photios, fiului vitrig al lui Belisarius, De bello gotthico I, 18; Valerianus și Martinus, șefii unui corp de oștire trimis de Iustinianus în Italia, De bello gotthico I, 24; Iustinus, șeful oștirilor din Illyric, De bello gotthico, II, 13; senatorul Domnicus și Maximinus, delegații trimiși de Iustinianus să încheie pace cu Vitigis, De bello gotthico II, 29; Vitalius, șeful oștirilor din Illyric, De bello gotthico III, 10; Bonus, străneputul după frate al tyranului Vitalianus, șeful garnizoanei din Genua, De bello gotthico III, 10; Sabiniianus, unul din garzii de corp ai lui Belisarius, De bello gotthico III, 11.

Besas, Recithangus, Marcentins, Burcentius. Cel mai mare general de pe acele vremuri se numea Belisarius. Unul din tovarășii, cu care a plecat dela săraciea de-acasă să-și caute norocul la Constantinopol viitorul împărat Iustinus*), se numea Ditubistus (*Διτύβιστος*, compară ditu- din Dityzelis și -bista din Byrebistas), Procopios Historia arcana 6. Chiar ajunși la cele mai mari onoruri în stat, Thracii continuau de a întrebuința numele naționale: Vitalianus, tyranul, și-a numit băiatul Cutzis, Malalas XVIII pag. 441. În asemenea înpjurări este probabil că și limba națională să și-o fi păstrat Thracii pe unele locuri până relativ încolo. În această privință a scos Tomaschek la iveală, Die alten Thraker I, 77, următoarele importante știri: „In viața călugărului Theodosius (mort 529), scrisă de Theodorus din Petra (pe la 536) se spune: ‘Acesta a zidit pe malul de răsărit al Iordanului aproape de marea moartă o mănăstire ‘a lui Cutilas’ (*τοῦ Κουτίλα*) și a făcut în ea patru biserici, una pentru Greci, ‘alta în care neamul Bessilor își face rugăciunile către cel prea înalt în limba proprie’, a treia pentru Armeni, a patra pentru cel stăpiniți de demon.’ Symeon Metaphrastes ed. Migne, vol. 114, pag. 505. În actele sindicale din anul 536 se găsește subscris un ‘Andreas, egumenul mănăstirii Bessilor’. După Io. Moschus și Viața sfintului Sava era la Iordan o mănăstire catolică a Bessilor. Cind pelerinul Antoninus dela Placeentia a vizitat muntele Sinai, a găsit la poalele muntelui o mănăstire și într-o

*) Există o remarcabilă asămuare (și din punct de vedere al locului) între chipul cum arătat să-și cerce norocul la Constantinopol viitorul împărat Iustinus și tovarășii lui de drum, Zimarchus și Ditubistus, trei tineri săraci lipiți, ducând cu diușii în dăsagă numai niște cîrmojî de pîne (*πελὴν βαδίζοντες ἐς Βυζάντιον ἥσσαν, σισύρας ἐπὶ τῶν ὕμινων αὐτοῖς φέροντες, ἐν αἷς δὴ ἀλλο οὐδὲν θει μηδιπύρους ἀρτους οὐκοθεν ἐμβεβλημένοι ἀρίσκοντο*), și între chipul cum arătat să-și cerce norocul în același oraș Ghica Vodă, pe atunci un tînăr Arăut sărac, și tovarășul său, un tînăr Tarc tot așa de sărac ca și dînsul. Ion Neculcea, O samă de cuvinte № 37, Letopiseț Cogâlniceanu ed. II pag. 188. Iustinus și tovarășii lui arătat să-și plecat din Bederiana, actuala localitate Skopje, Ușkîib, Ghica Vodă și cu Turcul arătat să-și plecat din satul Klupri. Iustinus a ajuns împărat și pe tovarășii lui de drum și de săracie de altă dată și-a înălțat la ranguri înalte (vezi nota lui Alemanus la Procopius Historia arcana pag. ed. Bonn 43). Turcul cel sărac a ajuns mare vizir și l-a făcut pe Ghica Vodă domn al Moldovei.

„trei călugări care știau limbi, anume limbile bessă, greacă, siriacă și egipteană”. Edițiea Gildemeister cap. 37.“ Daū locurile din viața călugărului Theodosius și din călătoriea lui Antoninus dela Placentia mai în întregime, și anume pe cel de al doilea nu din edițiea lui Gildemeister, pe care n-o am, ci din Migne, Patrologia latina. Symeon Metaphrastes, Vita sancti Theodosii Coenobiarchae IX, 37, în Migne, Patrologia graeca, tom CXIV, pag. 505 : „Acest înțelept bărbat, ca și altă dată Beseleel, cel care a făcut sfintul cort, se îngrijește cu multă înțelepciune și foarte bine de această sfintă mănăstire, și a clădit într-însa patru biserici, dintre care pe una a hărăzit-o celor care vorbesc limba grecească, și în această biserică cîntău rugăciunea el și corul celor lați părinți, în a două neamul Bessilor își făcea în limba sa rugăciunile cătră stăpinul comun (τῶν Βεσσῶν γένος τῇ σρετέρᾳ φωνῇ τῷ κοινῷ δεσπότῃ τὰς εὐχὰς ἀπεδίδου), pe a treia a căpătat-o neamul Armenilor, și în ea se rugău și aceștiia lui dumnezeu în limba părintească, iar pe a patra și cea din urmă, cu totul de o parte de ceilalți, o aveau cel stăpinuți de boala demoniacă, care, de altfel nebunii și turburați la minte, ori de câte ori își veniau în fire, lăuau și ei parte la slujbă și-și trimeteau cătră cel prea înalt rugăciunile“. Antonini placentini itinerarium [pela anul 570], în Migne Patrologia latina, tom LXXII, pag. 911 : „Umblind prin pustiu am ajuns a opta zi la muntele domnului Horeb, și dacă am plecat de acolo ca să ne suim pe muntele Sinai, iată că ne-aு eșit înainte o mulțime de călugări pusnici, cu crucile, cintând psalmă, și ni s-aு închinat până la pămînt. Așa am făcut și noi și am plîns. Atunci ne-aு dus într-o vale dintre Horeb și Sinai, la poalele cărui munte din urmă este un izvor, unde-și adăpa Moise oile, cînd a văzut rugul arzînd. Acest izvor este îngrădit mai la vale de o mănăstire, unde sunt trei călugări care știu limbi, anume limbile greacă, latiană, siriană, egipteană și bessă (bessam). De acolo ne-am dus la o peșteră, unde a stat ascuns profetul Ilie, cînd a fugit de Izabela“. Editorul din Migne spune că e posibil ca bessam să fie o greșală în loc de persam. Si în adevăr la asemenea mănăstiră din Asia, unde este vorba de biserici făcute pentru străinii și de călugări care vorbesc limbă străină, te-ai aștepta mai degrabă ca alături de Armeni, Sirieni, Egiptenii să se vorbească de Perși decît de Bessi. Cu toate

acestea pomenirea încă odată a unei mănăstiri a Bessilor dela Iordan, și a unui egumen al unei alte oarecare mănăstiri a Bessilor, din celealte izvoare citate de Tomaschek, ne fac să credem că în adevăr este vorba de Bessi, care și vor fi păstrat prin urmare—cel puțin unia dintr-înșii—limba până pella sfîrșitul secolului VI. În ce privește faptul că mănăstirea fundată de călugărul Theodosius s-ar fi numit a lui *Cutilas*, fapt pe care Tomaschek îl dă fără alte comentarii, dar cu vădită intenție de a ne întări în convingerea că trebuie să fi fost în adevăr vorba de Bessi la acea mănăstire, deoarece *Cutilas* este un nume cunoscut thrac (Vezi § 159), este de observat că de fapt mănăstirea nu se numea a lui *Cutilas* și că între acest nume și acel thrac este numai o întâmplătoare coincidență. Faptul petrecut este următorul. În viața sfintului Theodosius, despre care este vorba, la VI, 25, 26, se povestește că „sfântul a plecat să caute loc de mănăstire și s-a rugat lui Dumnezeu ca, acolo unde va voi dumnezeu să se clădească locașul, să facă să se aprindă niște cărbuni stinși, pe care-i ducea cu dînsul într-o cățue sfântul. „După ce a străbătut mare parte din pustiū, a ajuns la un loc numit al lui Cutilas și la țărmurile bălții de asfalt“ (τόν πολλήν δὲ διαβάς τῆς ἐρήμου γῆς ψύρι τοῦ λεγομένου Κουτιλᾶ καὶ τῶν τῆς ἀσσανίδες λίμνης συζών), și acolo s-a⁹ aprins cărbunii și călugărul Theodosius a hotărât, deci, ca în acel loc să zidească mănăstirea.² Este posibil ca acel nume de loc Cutilas de pe lîngă marea moartă să fie în adevăr același cu numele thrac Cutilas, căci știrile bizantine erau pline de Thraci (Vezi § 88, alineatul 2, § 98), și în general, chiar în afară de armată, elementul thrac era un factor important al imperiului de răsărit până la moartea lui Mauricius (602), aşa că vreunui Thrac oarecare Cutilas ar fi putut să-i rămână numele legat de o localitate din regiunile acelea; dar nu mănăstirea clădită de călugărul Theodosius se numea a lui Cutilas, după cum ar reesi din vorbirea nepreciză a lui Tomaschek, și din acest nume nu se poate scoate o probă, cum socotă Tomaschek, că în adevăr trebuie să fi fost Bessi la acea mănăstire.

§ 100. În legătură cu acestea stă chestiunea dacă s-a⁹ păstrat careva din numirile topice vechi. Voiu cerceta acest lucru, cît voiu putea, pentru teritoriul romanizat din răsăritul Europei

Dalmatia : Lissus=astăzī Lješ, Alessio. — Scodra=astăzī Škodra, Skadar, Scutari.—Butua=astăzī Budua.—Dolea=astăzī Duklja, Duke. — Medeon Polybios XXIX, 2 = astăzī Medun.—Risinium=astăzī Risano. — Salona=astăzī Salona.—Εἰς παλάτιον, în tabula peutingeriana Spalato=astăzī Spalato, Split.—Tragurium=astăzī Traù.—Scardona=astăzī Skradin.—Nedimum=astăzī Nadin.—Corinium=astăzī Karin.—Iadera=astăzī Zara, Zadar.—Aenona=astăzī Nona, Nin.—Senia=astăzī Segna, Zengg.—Tarsatica=astăzī Tersatto.—Fianona=astăzī Fianona.—Albona=astăzī Albona.—Melite=astăzī Meleda. — Nigra Corcyra = astăzī Karkar, Curzola, Korčula.—Issa=astăzī Lissa.—Pharia=astăzī Hvar. Brattia=astăzī Brazza, Brač.—Solentia=astăzī Solta.—Arba=astăzī Arbe, Rab.—Curictae=astăzī Krk.—Apsoros=astăzī Osso, Osor.—Crexi=astăzī Cherso, Čres. — Promona=astăzī Promina (munte).—Municipium Pazinatum C. I. L. III 8783=astăzī Pađene, Pagjine. Dacă nu cumva trebuie cetit mai degrabă Azinum ori Azina în loc de Pazinatum, Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina V, 352.—Petrica Longa, un loc lîngă rîul Titus (Krka), la granița Varvarinilor C. I. L. III 6418=astăzī duga greda ori duga stina, o stîncă lîngă rîul Krka la marginea satelor Puljane și Bogatić. — Rîul Naron ori Nardonos (Νάρων, Νάρδωνος) Strabon VII, 5, 5, Ptolemaeos II, 17, 5 = astăzī Narenta.—Rîul Drilon (Δρίλων) Strabon VII, 5, 7, Ptolemaeos II, 17, 5 =astăzī Drin.—Rîul Oineus (Οίνεος) Ptolemaeos II, 17, 2 =astăzī Una.—Rîul Urpanus Plinius N. H. III, 28=astăzī Vrbas.—Rîul Drinus (Δρίνος) Ptolemaeos II, 17, 7 =astăzī Drin. — Pentru alte numiri topice vechi păstrate până azi în Dalmatia vezi C. Jireček die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 58 sqq.

Moesia Superior: Ratiaria=astăzī Arcer, Arčar, Arțer. Scris pe hărți stă Arcer, Arčar, Arzer, Artscher. Ar putea fi fonetism român: ar->ra- prin metateză; -tā->-tiā-; -čā->-tiā- în caz cind în cuvîntul primitiv a existat t, nu t, pen-trucă în romînește t+i < ē ; -čér->-čár- în caz cind cu-vîntul se va fi terminat în -áriu(m).—Ulpiana=astăzī Lip-ljan.—Scupi=astăzī Skopje, Skoplje, Üsküb. — Naissus=astăzī Niš.—Rîul Margus (Μάργος) Strabon VII, 5, 12 =astăzī Morava.—Rîul Timachus Plinius N. H. III, 28=astăzī Timok.—Rîul Pinios Plinius N. H. III 90 / Pinios“ înă-

Moesia Inferior : Almus=astăzī Lom.—Nicopolis ad Istrum=astăzī Nikup. — Rîul Almus (altfel neprobat, dar numele Almus al rîului trebue să fi existat, judecind după localitatea Almus și după numele corespondent actual al rîului=astăzī Lom.—Rîul Cjambrus ori Ciabrus (Κιαμβρός [variantă Ciabros, vezi C. I. L. III pag. 1020] Ptolemaeos III, 8, , și III, 9,). Localitatea delingă acest rîu o numește Procopios De aedificiis IV, 6 Cebrus Κεβρός ; în itinerarii aceasta localitate este numită Ciambron, Cebro, C. I. L. III pag. 1020)=astăzī Cibrifica, Dschibritza, Cibritza, Dshibritza (Așa stă scris în hărți. Cum se pronunță ? ăibrίtsa? ăibrίtsa? tsibrίtsa? -ița este sufixul deminutiv slav. Radicalul ăibr-, ăibr-, tsibr- a putut căpăta africata ăg̃ ori ăg̃ ts din cia-ori ăgia- ori poate ce- al cuvântului original numai în gura Rominului, nu a Slavului. Tot așa conform cu firea limbii românești este ca din ăg̃, ăg̃ urmate de a neaccentuat să rezulte ăgi, ăgi, numai după ts a neaccentuat trebuia să se păstreze ca ăg̃ ori ăi).—Rîul Augustus (altfel neprobat și probabil numit astfel dela numele Augustae al orașului dela gura lui)=astăzī Ogosto, Ogost, Ogust (Așa stă scris în hărți. Din punct de vedere al lui -ă- și forma Ogost și forma Ogust se potrivesc cu fonetismul românesc. Din punct de vedere al lui au-, în caz cind cuvântul va fi sunat Augustu, după cum a sunat el de obicei la baza limbilor române, vezi Seelmann Die Aussprache des Latein pag. 223, o->a- nu este românesc ; în caz cind va fi sunat Augustu, au- ar fi dat în românește mai degrabă u- decât o-, numai dacă nu va fi lucrat asimilația din partea lui -ó- următor).—Rîul Oescus Plinius N. H. III, 29=astăzī Iskra, Isker.—Rîul Utus Plinius N. H. III, 29 = astăzī Vid.—Rîul Asamus (Așa trebue să se fi chemat aproximativ. Plinius N. H. III, 29 Escamus, var. Aescamus; itinerariile numesc orașul omonym dela gura rîului Ansamo, Ansamon, Anasamo, C. I. L. III pag. 992)=astăzī Osem, Osma.—Ieterus Plinius N. H. III, 29 (Athrys Ἀθρύς Herodotos IV, 49)=astăzī Iantra, în cursul de sus Ietăr C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens, I, 33.

Nordvestul Thraciei: Serdica=în veacul de mijloc Sriădet C. Jireček Geschichte der Serben I, 101.—Germas (vezi § 97 fine) probabil=astăzī ăgermen (în hărți Djermen, Dshermen) la sud de Dubnița. Cuvântul vechiū germ- din Germania (vezi

§ 92), Germas s-a mai păstrat în numele rîului Ţerman (în hărți Djermen, Dshermen), care curge pe lîngă Saparevska [adecă zaparevska?] - Banja (vechea Germania) și pe lîngă localitatea Ţerman (care probabil e vechiul Germas).

Dacia și Moesia Inferior de de-a stînga Dunării: Ampelum, probabil = ungur Ompoly, român Ampoiu (după Drăganu, Din vechea noastră toponimie, pag. 24), numele rîului care curge pe lîngă Zalatna (vechiul Ampelum). Nu-i fonetism romînesc *). — Regiunea Samus ori Samum C. I. L. III 7633 (Dedicatoare zeiței Nemesis din partea lui M. Valerius Valentinus, „agens sub signis Samum cum regione Ans.“) dela Alsó-Kosály = Szamos, românește Sómes, numele rîului care curge pe la Alsó- Kosály, localitate pe lîngă care trebuie să fi fost regiunea Samus-Samum. Nu-i fonetism romînesc. — Galtis, localitate la care s-a bătut Gepizii cu Goții la anul 262, Iordanis Get. XVII, 98 = actualul Galt, pe malul drept al Oltului în Transilvania, în fața orașului Héviz. Numirea Galt a localității s-a păstrat numai la Sași. Români îl o numesc Ungra și Unguri îl o numesc Ugra. Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 34, 90. — Amutrion (*Αμούτριον*) Ptolemaeos III, 8, 10, Amutria tabula peutingeriana = Motru, numele rîului lîngă care era așezată acea localitate. Amutrion, Amutria probabil = Ad Mutrion, Ad mutriam. Fonetism romînesc. — din Mütru-, cum se va fi chémat rîul, a fost scurt. — Tsierna. Vezi § 82, № 10. — Berzovia. Vezi § 82 № 10. — În tabula peutingeriana pe drumul dela Tierna la Tibiscum sunt stațiunile următoare: Tierna, Ad Mediam, Pretorio, Ad Pannonios, Gaganis, Masclianis, Tivisco. În harta lui Kiepert dela C. I. L. III, după indicațiile în mile romane ale distanțelor dela o stațiune la alta date în tabula peutingeriana, Gaganae este pusă la mijlocul distanței dintre actualele localități Teregova și Slatina.

*) Cînd zic că nu-i fonetism romînesc, presupun că cuvîntul antic se va fi pronunțat intocmai aşa cum îl găsim scris în izvoare. Pe teritoriul european însă noi știm sigur cum se pronunță numirile topice latinești și grecești. Cum se vor fi pronunțat în realitate numirile topice barbare, nu știm. Prin urmare toată discuțieasă asupra reflexelor românești ale diferitelor numiri topice barbare este îndoiasă, și se poate întîmpla ca multe numiri topice românești actuale să fie directe reflexe ale numirilor barbare, pe care nu le cunoaștem în original, ci numai în reproducerile grecești și latinești, care erau de cele mai multe ori niște violente stilicitări ale originalelor.

In *Geographus Ravennas* în loc de Gaganis stă scris Gazanam. Însă tocmai la mijlocul distanței dintre Teregova și Slatina, puțin numai mai spre vest de drumul drept, este un munte, pe care-l văd însemnat în harta lui Stieler cu numele de Piatra Gozna („*Petra Gozna*“). Să nu fie cumva acest nume Gozna acelaș cu acel al stațiunii antice Gazana? De altfel cum vor fi zicind Români în adevăr aceluiași munte—poate Goázna, poate Gázna—nu știu. Negreșit că nici numele Gazana nu va fi reprezentind exact pronunțarea dacă. În caz cind se va fi zis Gózana, iar cuvîntul romînesc ar fi Goázna, ori se va fi zis în adevăr Gázna, iar cuvîntul romînesc ar fi Gázna, am avea a face cu un fonetism romînesc.—Rîul Tibiscus (*Τίβισκος*) Ptolemaeos III, 8, „, Tibisia *Geographus Ravennas*, Τιβίσιας Constantinus Porphyrogennetus De adm. imper. 40 = astăzi Temeș-Timîș-Timiș după Onciul Convorbiri Literare XIX, 184. Nu-i fonetism romînesc.—Maris (*Μάρις*) Herodotos IV, 49, Marisus (*Μάρισος*) Strabon VII, 3, ₁₃, Marisia și Mariscus *Geographus Ravennas*, Μαρίσης Constantinus Porphyrogennetus De adm. imper. 40=astăzi Maros, romînește Mureș, Mûrăș, Môrăș (Onciul în Convorbiri Literare XIX, 184). Nu-i fonetism romînesc.—Rîul Gresia *Geographus Ravennas*, Grisia-Grissia Iordanis De origine actibusque Getarum XXII, 113, Κρίσσας Constantinus Porphyrogennetus De admin. imper. 40 = astăzi Körös, romînește Criș. Fonetism romînesc în caz cind cuvîntul dac va fi fost Crisius.—Rîul Alutas (*Αλούτας*) Ptolemaeos III, 8, ₃, Alutus tabula peutingeriana = astăzi Olt. Nu-i fonetism romînesc.—Pe teritoriul thrac al peninsulei balcanice există localități și un rîu cu radicalul arz-: Arzus (*Ἄρζος*) Ptolemaeos III, 11, ₁₂, oraș, pe care tabula peutingeriana îl înseamnă Arzum ca a treila stațiune, începînd dela Philippopolis, pe drumul dela Philippopolis la Hadriano-polis; Arzus (*Ἄρζος*) Ptolemaeos III, 11, ₆, rîu care se varsă în Propontis; foarte probabil pe orașul din Ptolemaeos îl înseamnă Procopios în Thracia, *Ἀρζόν*, De aedificiis IV, 11; Asg-arzus (*Ἄσγαρζος*) Procopios De aedificiis IV, 11 (Haemimontus). Aici aparțin poate și localitățile cu radicalul ars- (greșit în loc de arz-?) din Procopios de aedificiis: Arsa (*Ἄρσα*) IV, 4 (Dardania), Arsaza (*Ἄρσαζα*) IV, 4 (Nordvestul Thraciei ori regiunea orașului Naissus), Arsena (*Ἄρσενα*) IV, 4 (Nordvestul Thraciei ori regiunea orașului Naissus). C. Jireček Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel 46 pune în le-

gătura Arzen, rîu în Albania, Rzav, rîu în Serbia, affluent al Drinei (pe care nu-l găsești pe hartă), Rasa, numele mai vechiul actualului Novipazar (care se poate întâmpla să fie tot una cu Arsa lui Procopios). Să nu fie cumva numele Argeș (árgeş) al rîului românesc eşit din acest radical arz-? În tot cazul, dacă radicalul thrac a sunat într-adevăr ardzoři arz-, árgeš nu este fonetism român. Se poate întâmpla însă ca radicalul thrac să nu fi sunat ardzoři arz-, ci arȝ-. Mai este un rîu, care are astăzi ȝ acolo unde izvoarele vechi scriu z, ȝ: Tunȝa (scris în hărți Tundscha, Tundja, Tundsha)=Tonzus (Τόνζος), oraș în regiunea orașului Philippopolis, Ptolemaeos III, 11, 12. Cum că rîul Argeș să ar fi numit Mariscus, Tocilescu Dacia înainte de Romanii 441, este o presupunere bazată pe numele orașului Transmarisca, care ar fi însemnat „dincolo de rîul Mariscus“. Acelaș lucru îl presupune și Hasdeu Etymologicum Magnum 1582 sqq., care citează spre întărire pe Mariscus din Geographus Ravennas. La locul însă unde acest geograf pomenește pe Mariscus, IV, 5, este vorba de un teritoriu foarte vast, în care se înșiră date geografice din Dacia (Porolissum, Certie), din Scythia Minor (Salsovia, Aegypsum, Novioduno, Dinogessia, Arubion, Carsion, Cappidava), din Sarmatia (Oristhenis, Danapris, Danais), din Asia (Lamsacum). La sfîrșitul acestei amestecate înșirări geograful spune următoarele: „Prin aceste diferite țări curg foarte multe rîuri, între altele Ava, Oristhenis (probabil Avaoristhenis=Borysthenes), Danapris, care curg în marea pontică. Mai în sus cu mult de fluviul Danapris este un fluviu foarte mare, Tanais, apoi vin Tira și Bagossola. Despre aceste rîuri vorbește prea învățatul cosmograf Iordanis. De asemenea și fluviul Mariscus“. După aceia trece geograful la altă regiune. În asemenea înprejurări este foarte hazardat lucru să identifice cineva pe Mariscus tocmai cu Argeșul. Pentru Transmarisca vezi § 92. Pentru Argeș că ar fi numit Ὀρδησσός de Herodot vezi § 212 sub IV pag. 546-548. După Hasdeu Etymologicum Magnum 1584 sqq. rîul Argeș își trage numele dela orașul Argeș, iar acest oraș ar fi având un nume armenesc și ar fi o colonie armenească înființată prin secolul XIII.—Numele rîului Buzău este probabil același cu numele Μουσέας al unui rîu de a stînga Dunării din apropierea Scythiei Minor, lîngă care a fost ucis la anul 372 sfîrșitul Sava, după redacție,

se pare că contemporană cu evenimentele, din actele sfintilor. Discuție a făcut-o cu amănuntele Pârvan în Contribuții epigrafice la istoriea creștinismului dacoromân pag. 156 și urmatoarele. Pârvan socoate că Μουσέος ori e o scriere greșită în loc de Μπουσέος ori o etimologie populară greacă după μουσα.—Numele rîului Siret (sirétiū, sirét') apare întâiaș dată la Constantin Porphyrogenetos (912-959) supt anii 894-899, De administrando imperio 38 pag. paris 108: „Tara Pezenegilor, pe care pela anii 894-899 aŭ răpit-o dela Unguri, se numește după fluviile care sunt într-însa: primul fluviu se numește Baruh (Βαρούχ), al doilea Cubu (Κουβοῦ), al treilea Trullos (Τροῦλλος), al patrulea Brutos (Βροῦτος), al cincilea Seretos (Σέρετος).⁹ Seretus (Σέρετος) era numele unei localități din Dardania Procopios De aedificiis IV, 4. Seret (Sereth) este numele unui rîu din Galitia, care se varsă în Nistru.—Rîul Porata, Puretos Herodotos IV, 48 (τόν τε Σκύθαι Πέρατα καλεῦσι, „Ελληνες δὲ Πυρετόν) = astăzi Prut. Nu-i fonetism românsc. Forma însă aproape românească apare în Brutos (Βροῦτος) la Constantin Porphyrogenetos De adm. imperio 38.—Numele rîului Nistru apare întâi la Constantin Porphyrogenetos De admin. imperio 42 pag. paris. 112 Danastris, Δάναστρις, vechiū bulgar Dǔnkstrǔ, Dn̄kstrǔ, rusește Dniestr. În românește introdus dela Ruși.—Rîul Pathissus Plinius N. H. IV, 25, Parisus Πάρισος (greșit în loc de Πάτισος) Strabon VII, 5, 2, Tisia Geographus Ravennas, Titza (Τίτζα) Constantin Porphyrogenetus De adm. imperio 40 = astăzi Tisza, românește Tisa. Nu-i fonetism românesc.—Danuvius C. I. L. III 3676, 5755, 13813^d, Danuios Δανούιος Strabon VII, 3, 13, Danuvios Δανούβιος Ptolemaeos III, 8, 3. Caesarius de Nazianz (la Müllenhoff, Donau, Dunavъ, Dunaj, în Archiv für slavische Philologie I, anul 1875 pag. 290 sqq.): „La Goți se chema Dunărea Δούναβις.⁹ Caesarius de Nazianz în alt loc (tot acolo): „Se numește de Greci „Ιστρός, de Iilyri și de locuitorii depe lîngă Istru Δανούβις, de Goți Δούναβις [greșit = Δουναβῖς]“. Vechiū bulgar Dunavъ, Dună, neobulgar Dunav, sîrb Dună, Dunav, Dunavo, rus Dună, ungur Duna, vechiū german Duonauwa, Duonouwa, Duonōwa (veză Holder). „Un derivat din radicalul celt dânu fortis“. Müllenhoff locul citat. Pentru românescul Dúnăre trebuie presupus un prototip Dónar ori Dúnar, în care elementul -r trebuie comparat cu -ra din numele celte de rîuri Dura, Mura, Rura, Stura,

Sura, Tara, Avara, Isara, Oscară, Savara, Sambra (Holder), poate *Iskera (în loc de Oescus)=actualul Isker, Iskra. Din cauzurile oblice ale unui *Dóuar, *Dúnar a eşit poate românescul Dunăre. După Hasden, Istoria critică a Românilor, I, 293 Dunăre ar fi un thrac *donare, care ar fi însemnat *dătător de noori*, pentru care compară pe albauezul *re noor*. Cum că în Dunăre avem a face cu un sufix *-ara*, analog sufixului celt *-ra* din nume celte de râuri, astfel că Dunăre ar fi > *Dunara > duu-, radical care se găsește și în numele altor râuri, + *-ara*, a spus întâi Pascu în Viața românească Septembre 1913. După Pârvan, Consideraținii asupra unor nume de râuri daco-scitice pag. 20 sqq., Dunăre ar fi un cuvînt format de Daci, pe baza unui cuvînt orășot ori sarmat care avea radicalul *don-*, prin mijlocirea sufixului thrac *-ri*, pe care -l găsește și în alte numiri de râuri de pe teritoriul thrac, precum Naparis, Sagaris. Motogna, Articole și documente, pag. 53 sqq. socoate că Dunăre ar fi un cuvînt scito-sarmat, compus din două cuvînte care ambele ar fi semnificat *rîu*, din *don* (în limba Osetilor *don*=fluviu) și *ra* (numele sarmat al rîului Volga era *ra*=fluviu). În sfîrșit acum în urmă Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 99-100: "Dunăre este dacul *Dānaris, prefăcut în Donaris, Dunaris supt influența gotogepidului Dōnavis, Dnuavis, atestat la Caesarius de Nazianz. Sufixul *-aris* este dac, același ca în Naparis > vechiū pers napas izvor. Radicalul a fost de la capul locului *dān*=vechiū pers dānu rîu. Gotogepidul a prefăcut pe dāu în dūn, ca în gotul Rumōneis > Români. Slavii au împrumutat pe al lor Dunavū dela Goți. Ungarii au luat pe al lor Duna dela Slavi." — Drăganu, Din vechea noastră toponimie, Cluj, 1920, crede că numirile topice românești Tîmpa, Chicera, Abrûd, Bîrsa ar fi autohtone, și anume Tîmpa, Abrud, Bîrsa ar fi thrace, iar Chicera ar fi illyr. În realitate Tîmpa e probabil adjectivul *tîmp* > vechiū bulgar *tōpū*, iar Chicera, Abrud și Bîrsa sunt de origine obscură și mai clare decât sunt Drăganu n-a reușit să le facă. Din studiul lui Drăganu însă afiam ceva într-adevăr important. Un învățat ungur anume, Melich, spune, căcă, într-un articol publicat în Magyar Nyelv, XI, anul 1915, urmatoarele: "Acum, cînd cunoște mai bine dezvoltarea fonetică a numelui rîului Barcza, am convingerea că vechiul unguresc *Bursza* nu poate să fie împrumutat diu femininul adjectivului bul-

gar **brăza* „iute”, ba peste tot nu poate fi de origine slavă. Bănuesc că *Olt*, *Sztrigy*, *Szamos*, *Ompoly*, *Barcza*, *Temes*, *Maros*, *Körös*, *Zsil* sunt din limba din care e și numele rîului *Abrud* și al orașului *Abrudbánya*. Iar acesta, după părerea mea, în limba ungurească e de origine dacică și din ungurește a străbătut în românește. Numele de rîuri amintite mai sus toate sunt rămășiți dacice în ungurește, și toate până la unul au ajuns din ungurește în românește și în săseasca ardeleană. Astăzi n-am atâtea cunoștință de limba dacică, încât să-mi pot dovedi definitiv această presupunere, dar observ și acum că această presupunere e rezultatul studiilor mele mai indelungate și amănunțite. Deocamdată ceteritorul să se îndestulească cu aceia că vechiul unguresc *Bursza* < *Borsza*, etc., din care a rezultat actualul *Barcza*, în ungurește a venit din limba dacică, și în românește și săsește a străbătut din ungurește“. Va să zică aș trăit Daci singuri în Transilvania până în secolul X și apoi s-au maghiarizat? Cu alte vorbe statul dac, după ce a fost răsturnat provizor de Români pentru o bucată de vreme și a fost înlocuit cu o provincie romană, și după ce Hunii s-au stabilit în el ca la ei acasă iarăș o bucată de vreme, și după ce Gepizi și au făcut cu el ce au vrut iarăș o bucată de vreme, și după ce Slavii au umplut tot locul prin prejurul lui și nulău mai părăsit cel puțin de pe vremea Gepizilor până astăzi (și trebuie să fi trecut Slavii macar ca un puhoiu și prin Transilvania, pentru că avem mărturii sigure că au fost Slavi pe acolo pe vremea Goților), a rămas iar în picioare, plin numai de Daci, fără un picior de străin într-însul, și a așteptat pe Unguri să vie (cel mai degrabă în secolul al zecelea), ca să se maghiarizeze și să-și găsească în sfîrșit capătul vieții! Vom fi noi Români, cum vom fi, dar Unguri ne întrec. În ce privește numai limba dacă, despre care Melich spune că n-o cunoaște încă bine, ar fi de dorit că să-o învețe (cum va ști) încalea temeinic și să-i facă și gramatica. Ar aduce un mare serviciu științei!

Pannonia Inferior: Rîul Saos, Savos (Σάος, Σαῦος) Strabon IV, 6, ₁₀, VII, 5, ₂, Saos, Savos (Σάος, Σαῦος) Ptolemaeos II, 16, ₁, ₂, 17₁, III, 9, ₁, Savus Plinius N. H. III, 28=astăzi Sava.—Rîul Dravos (Δραύος) Strabon VII, 5, ₂, Dravus Plinius N. H. III, 28=astăzi Drava.

§ 101. Cum se poate explica persistența mai mare a numelor topice în unele regiuni decât în altele? Prin rezistența mai mare a elementului băstinaș față cu năvălitorii barbari? Nu, pentru că elementul băstinaș s-a deznaționalizat complet tocmai acolo unde s-a păstrat cele mai multe numiri topice, în Dalmatia. Prin furiea mai mare ori mai mică a năvălirilor? Prin intensitatea mai mare ori mai mică a acțiunii barbarilor? Este adevărat că mai dese și mai repetate atacuri au avut loc în acele provincii de unde s-a păstrat mai puține numiri topice, dar de o violență mai mare a năvălirilor nu se poate vorbi, deoarece tocmai în provinciile acelea forța de rezistență a împărătiei, bazată în mare parte pe populația autohtonă și pe mercenarii recruitați dintre barbarii însăși, a fost relativ mare, pecind, din contra, în Dalmatia împărățiea chiar dela începutul năvălirii barbare a cedat complect și a lăsat provincia cu totul pradă năvălitorilor. Lucrul nu se poate explica decât doar prin faptul că în Dalmatia populația băstinașă a fost prinsă la mijloc, între barbarii care năvăliau dinspre nord și dinspre răsărit, și între mare, așa că nu s-a putut disloca, ci a trebuit să rămîne pe loc într-un contact neîntrerupt cu năvălitorii, pecind în celealte provincii, unde era locul deschis, ori spre sud, cînd începuse invaziile barbariilor să invadese și mai era nădejde de scăpare pe teritoriul împăratesc din dreapta Dunării, ori spre nord, atunci cînd năvălitorii împluse peninsula balcanică și lăsase goale terenurile din a stînga fluviului, populația băstinașă se disloca și lăsa în părăsire vechile lor teritorii, unde, chiar dacă se întimpla să se mai întoarcă după aceia, găsiau locurile botezate cu alte nume decât cele antice. În orice caz, singurul fapt cert care se poate conchide din persistența relativă a numirilor topice vechi este acela că, cu cît persistență e mai mare, cu atît și contactul între năvălitorii și populația autohtonă a durat mai multă vreme. Din acest punct de vedere gradația între provinciile romanizate din răsăritul Europei este următoarea: 1) Dalmatia, 2) Moesia Inferior, 3) Dacia, 4) Moesia Superior sudică (Dardania), 5) Moesia Superior nordică, 6) Pannonia Inferior, unde acel contact se poate considera ca nul.

§ 102. Și dacă s-a păstrat nume de localități, nu cumva se vor fi năstrat și nume personale? În ce privință

Dalmatia, C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I 66 sqq. II 20 sqq. III 3 sqq. a arătat că o mulțime din numele personale romane, care se găsesc în inscripțiile din Dalmatia, și anume mai mult cognomina, mai puțin nomina, s-au păstrat ca nume, unele de botez, altele de familie, până în prezent, cîteva până astăzi. Și nu se doresc doar calendarului creștin, faptul că s-ar fi botezat oamenii cu nume de sfinti (după cum de altfel a existat obiceiul totdeauna la popoarele creștine), pentru că pe de o parte e prea mare concordanță între aceste nume și de familie, și între numele antice (Cum s-ar fi putut nimeri ca să aleagă oamenii la botez tot nume de cele care fusese întrebuitate în partea locului înainte de creștinism?), iar pe de alta nu pentru toate aceste nume se găsesc sfinti omonimi (De altfel chestiunea aceasta a sfintilor n-am cercetat-o cu amanunțime și nici C. Jireček nu dă indicații precise). Din numeroasa listă a lui C. Jireček dau cîteva exemple, indicînd data extremă până la care se găsesc întrebuitate numele. Nume de botez: Agape XV secol. — Barbatus XIII secol. — Barbius XIV secol. — Bellicius XIV secol. — Caelius XVI secol. — Candidus XIV secol. — Carinus XV secol. — Carosus XIV secol. — Clemens XIV secol. — Decius XIII secol. — Donatus XV secol. — Firminus XIV secol. — Fortunatus XIII secol. — Fuscus XIV secol. — Gaudentius XIV secol. — *Gavillicellus > Gavillius XV secol. — *Gavillicinus > Gavillius până astăzi. — Geminianus XV secol. — Lampridius XV secol. — Lucanus XV secol. — Lucianus XIV secol. — Primus XV secol. — Proculus XVIII secol. — Rufinus XV secol. — Sabinus XV secol. — Sergius XIV secol. — Silvester XI V secol. — Ursacius XIX secol. — Valentinus XVI secol. — Veteranus XIV secol. — Vitalis XIV secol. — Nume de familie: Augustus XIII secol. — Bellicius XIII secol. — Calendius XIII secol. — Candidus XIV secol. — Carinus XIII secol. — Carosus XV secol. — Donatus XVI secol. — Felix XIV secol. — Firminus XIV secol. — Fuscus XIV secol. — *Gaudius XV secol. — Geminianus XV secol. — Lampridius XIV secol. — Lucanus XIV secol. — Lucius XVII secol. — *Marculinus XIV secol. — Marinus XIV secol. — Martius XV secol. — Maximus XV secol. — Maurus XIX secol. — Natalis XVI secol. — Primus XVII secol. — Primatus ori Promotus XV secol. — Proculus XVIII secol. — Sabinus XVIII secol. — Sergius XV secol. — Silvester

XV secol.— Ursacius XIII secol.— Ursus XIV secol.— Valentinus XIV secol.— Veteranus XVI secol.— Victor XV secol.— Vitalis XIV secol.— O mențiune specială trebuie pentru numele de familie provenite din nume de popoare: Francus XV secol.— Gallus XV secol.

§ 103. Și alături cu numele romane s-aș păstrat în Dalmatia și nume illyre până tîrziu, în parte până astăzi. C. Jireček ibidem. Nume de botez: Dause, Dausa, Dauseta, Dausola, Deusa XV secol, nume de fimee. C. Jireček compară Deusa f. C. I. L. III 5425 Noricum, 5303 Noricum, Deuso f. C. I. L. III 5057 Noricum, 5426 Noricum, 10883 Pannonia Superior, Deusus b. C. I. L. III 5370 Noricum.— Denna XII secol, nume de fimee. C. Jireček compară Dennaus b. C. I. L. III 13278, pentru care admite lectura mai veche Dennaria f.— Grampiza XII secol, nume de fimee. C. Jireček compară Granp... b. C. I. L. III 13295 Veglia (Curictae).— Gramponus XIV secol, nume de bărbat. Vezi Grampiza.— Sabatius, Sabacius, Sabazo, Sabaciolus, Sabbazolus XV secol. C. Jireček compară zeul Σαβάτιος și cognomen Sabbatia.— Zalla, veacul de mijloc, nehotărît dacă nume de botez ori de familie. C. Jireček compară Σάλλας în inscripții grecești din Issa și Corcyra Nigra.— Nume de familie: Grampa XV secol. Compară Grampiza.— Sabacii XV secol. Vezi mai sus la numele de botez Sabatius, Sabacius. — Zamagna, Zamanno, Çamano, Çamagno, Çammagno, Zamagnio, Giamagno, Žamanović. Există și astăzi. C. Jireček compară Samanna C. I. L. III 2610 Salona.

§ 104. În limba românească s-aș păstrat cîteva nume personale romane, și anume cognomina: Barbatus (Mica Barbatus, Documente Hurmuzaki I₁, pag. 143, anul 1236). — Candidus (Toma Cînde, Hasdeu Arhiva istorică I₁, pag. 115, anul 1466; Toma Cînde, Hasdeu Arhiva istorică I₂, pag. 7, anul 1460; Ioan Cîndea, Bologa Monografiea școalei civile de fete din Sibiului, Sibiul 1911, pag. 60; Sofia Cîndea, Bologa opul citat pag. 75. Cîndeni, sat în județul Romanați, Frunzescu Dictionar topografic; Cîndești, sate în județele Neamț, Rîmnicul sărat, Muscel, Dorohoiu, Buzău, Dîmbovița, Frunzescu opul citat. Pentru forma Cînde compară aceias formă Cande pe care o are Candidus în Dalmatia, C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens II 90 III 12. Este un dominantă sonantă în sonantarea

numelui întreg, după o procedare foarte obișnuită în toate limbile indogermane și mai vechi și mai noi. -e este acel -e cunoscut din numele personale și poreclele românești ca Petre, Prale, Corne, Negre, Corbe, Gîrbe, Tîmpe, etc. [Exemplele altele vezi la G. Pascu Sufixe românești], care se întâlnesc foarte des și pe teritoriul dalmat [C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 71] și e probabil de origine slavă. Vezি Miklosich Vergl. Grammatik II pag. 190). — Lucius ? (*Luț în Luțani, sat în județul Iași Frunzescu Dicționar topografic). — Marinus (Mărin, întrebuițat și până astăzi ca nume de botez și de familie; Mărinești, sate în județele Vilcea și Dolj Frunzescu Dicționar topografic). — Martius ? (*Marț în Mărtești, sat în județul Argeș Frunzescu Dicționar topografic). — La care se adaug nume de popoare: Dacus ? (*Dacul, articulat, în Dăculești, schit în județul Dîmbovița Frunzescu Dicționar topografic). — Francus (Frincul, Hasdeu Cuvinte din bâtrîni I pag. 161, anul 1608 ; Frîncești sate în județele Vilcea, Gorj, moșie în județul Iași Frunzescu Dicționar topografic. Intrebuițat ca nume de familie și astăzi). — Gallus ? (*Gal în Gălești, sate în județele Tecuci și Argeș Frunzescu Dicționar topografic).

§ 105. Alături cu numele romane s-a păstrat și cîteva thrace și illyropannone, în parte până astăzi. Dasius (George Dașul, Bologa Monografiea școalei civile de fete din Sibiului pag. 76 ; Dașova, comună în județul Romanați Frunzescu Dicționar topografic). — Plator (*Plăture ori *Plătore în Plătărești, sat în județul Ilfov, Frunzescu Dicționar topografic. Pentru *u* neaccentuat <ă, ī compară flacără > *flacula, vechiū romîn văltur > vulturius, rîndunea > *hirundinella, plămîn > pulmone, vîltoare > vult-, frimaseate Coresi ps. 15, fine, facsimile pag. 43 > frumusețe. Pentru *o* neaccentuat <ă, ī compară că > quod [dacă nu mai degrabă qua = quia Rydberg Zur Geschichte des fr. ə II 357 sqq.], lăcună > locusta, năsălie > vechiū bulgar nosilo, lăcnesc > locus, rătund > rotundus, după > de + post, fără > foras, prăvălesc > vechiū bulgar provaliti, cumpăna > vechiū bulgar cōpona, săldat > soldat, fintină > fontana, lîngă > longum, cătră > contra. Vezи și § 240 N° 64, § 241 N° 68). — Zîpas (Jipa, Hasdeu Cuvinte din bâtrîni I, 174, anul 1609; Jipești, locuință izolată în județul Brăila Frunzescu Dicționar topografic. Există și astăzi ca nume de familie: Con-

stantin Jipa, Gheorghe Jipa, Monitorul oficial Decembrie 1907 pag. 7227 și 7228. În caz cînd Zîpas nu se va fi pronunțat deja în limba thracă cu ž, ž din romînescul Jipa se explică prin alunecarea sunetului românească, pentru că în romînește chiar z din africata dz, cu atît mai mult z simplu se prefață în ž înainte de un i fix, ori în tot cazul așa această propensie. Vezi § 250 № 168^a. — Muca în Mucabithyris, Mucacenthos, Mucalis, Mucapor, Mucaporis, Mucaporus, Mucapus, Mucaris, Mucasenis, Mucasenus, Mucasius, Mucatra, Mucatralis, Mucatrus, Mucazalis, Mucazenis. Cuvintele compuse cu Muca formează, alături cu Bithus (Bitus), și mai mult încă decît Bithus, cele mai numeroase nume personale thrace. În special întrebuițat mult era numele Mucatralis. Muca putea fi forma scurtată, diminutivă, a tuturor numelor personale compuse cu dînsul, în special trebue să fi fost forma scurtată, diminutivă, a lui Mucatralis. Eu cred că din Măca își trage originea numele de familie actual Moacă (Bologa, Monografiea școalei civile de fete din Sibiîu, pag. 56: „Ilie Moacă“). Eu însumî am cunoscut un Român dela Comarnic, pe care-l chema Traian Moacă). Cu totul de altă origine este cuvîntul moacă, fimee proastă, care trebue să fi avut și un masculin alătura, *moc, astăzi neîntrebuițat, din care s-a derivat prin -án moca, care în glosarul slavoromân tipărit de Hasdeu în Cuvinte din bătrîni I, 267 sqq. traduce cuvintele vechi bulgărești selnic (țăran) și nevîkglas (ignorant, incult), și care astăzi însemnează după Bârceanu un om incult și un cioban transilvănean, >mucus, μυκός, o glosă (probabil de origine thracă) a lui Hesychios, interpretată cu ἄφωνος, fără glas, mut (de altfel din aceeaș rădăcină onomatopeică mu- ca și latinul mutus). — Un foarte întrebuițat nume personal illyro-pannon, mai ales în Dacia, în colonia Pirustilor dela Alburnus Major, era Verzo. Să nu fie cumva de această origine numele de familie actual din Transilvania Verzea? („Alexe Verzea“ Bologa, Monografiea școalei civile de fete din Sibiîu pag. 54). Cuvîntul avea tema -on: gen. Verzonis, dat. Verzoni, abl. Verzone, dar n-ar fi nimic extraordinar să se fi păstrat casus rectus, deoarece chiar nume comune cîteva romînești își au originea în nominative latine (jude, oaspe, singe, șerpe, drac, om, împărat). Apoi alături există poate și o temă -o de a două declinare, compară Versos (=Verzo) dela Appianos 95 Pantr - a mozi § 104

S 106. Știri asupra limbii de pe teritoriul romanizat al peninsulei balcanice căpătăm pentru mijlocul secolului VI din numele romane de localități înșirate în cartea de aedificis a lui Procopios. Aceste nume, pe care le-am însemnat mai sus, §§ 92, 93 în ordinea în care se găsesc înregistrate în opera scitorului grec, sunt în ordine alfabetică următoarele (împreună cu cele din provinciile grecizate Epirul nou, Epirul vechi, Macedonia, Thracia):

Adrianion > Hadrianus. Macedonia.

Almos ? > almus ? Moesia Inferior, lîngă Dunăre.

Altina ? > *altinus ? Scythia Minor.

Amantia ? > Amantius ? Epirul nou.

Antoninon > Antoninus. Haeminontus.

Apis > apis. Epirul nou.

Aques > aquae. Moesia Superior, lîngă Dunăre.

Ardia ? > ardea ? Regiunea Lovča.

Argentares > argentarii. Regiunea Aquae.

Aria > area. Dardania.

Arina > arena. Moesia Inferior.

Asilva > ad silvam. Moesia Inferior.

Augustas > augustae. Thracia.

Auguste > augusta. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.

Auriliana > Aurelianus. Regiunea Aquae.

Barbaries > barbaries. Regiunea est Serdica.

Basternas > Bastarnae. Moesia Inferior.

Bononia > bonus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.

Burgonovore > burgus novus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.

Burgualtu > burgus altus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.

Calventia > Calventius. Regiunea Naissus.

Candida > candida. Macedonia.

Candidiana > candidus. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.

Capomalva > caput + malva ? Dardania.

Capudboes > caput bovis. Moesia Superior, lîngă Dunăre.

Carmina ? > carmen ? Epirul vechi.

Cassia ? > Cassius ? Regiunea Naissus.

Castellion > castellum. Regiunea Naissus.

Castellion > castellum. Dardania.

Castellobretara > castellum Britorum ? Dardania.

Castellon > castellum. Epirul vechi.

Castellonovo > castellum novum. Moesia Inferior ori Scythia Minor.

- Castellonovo > castellum novum. Regiunea Aquae.
 Castelona > castellum. Dardania.
 Castina ? > Castinus ? Epirul vechiū.
 Castramartis > castra Martis. Moesia Inferior.
 Castrazarva > castra + ... Thracia.
 Cavotumba ? > cava tumba ? Haemimontus.
 Celliriana > celer. Dardania.
 Cesiana > Caesius. Dardania.
 Clementiana > Clementianus. Epirul nouă.
 Constantiana > Constantius. Scythia Minor.
 Crispas > crispus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
 Cumarciana ? > Comargus ? Macedonia.
 Cunae > cunae. Regiunea Lovă.
 Dalmatas > Dalmatae. Regiunea Remesiana.
 Ducepraton > ducis pratum. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
 Duliaries > doliarii. Regiunea Naissus.
 Eraria > aeraria. Regiunea Naissus.
 Erculente > Hercules ? Moesia Inferior.
 Esimontu > ... + mons. Haemimontus.
 Exentaprista > sexaginta pristae. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
 Fasciae > fasciae. Macedonia.
 Florentiana > florens. Regiunea Aquae.
 Fossaton > fossatum. Moesia Inferior.
 Frerraria > ferraria. Regiunea Remesiana.
 Gemellomuntes > gemelli montes. Moesia Inferior.
 Gemenos > geminus. Epirul nouă.
 Germania ? > germanus ? Regiunea Germania.
 Gesilafossaton > ... fossatum. Haemimontus.
 Getistraus ? > Getae strava ? Haemimontus.
 Gombes ? > cùmbae ? Moesia Superior, lîngă Dunăre.
 Graecos > Graecus. Regiunea Remesiana.
 Grandeton ? > *granatetum ? Regiunea Naissus.
 Gratiana > Gratianus. Moesia Inferior ori Scythia Minor.
 Halicaniburgu > ... + burgus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
 Hercula ? > Hercules ? Regiunea Naissus.
 Iuliovalle > Iulius+vallis. Regiunea Aquae.
 Iustiniana prima > Iustinianus. Dardania.
 Iustiniana secunda > Iustinianus. Dardania.
 Labellos > labellus. Epirul nouă.
 Lacoburgo > lacus + burgus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.

Lapidarias > **lapidariae**. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Literata > **litterata**. Moesia superior, lîngă Dunăre.
Longiana > **longus**. Regiunea Remesiana.
Longiana > **longus**. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Lucernariaburgu > **lucernaria**+**burgus**. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Lupofantana > **lupus**+**fontana**. Regiunea Remesiana.
Lutsolo > ***luciolus**. Regiunea Remesiana.
Marcellina > **Marcellus**. Dardania.
Marcerota ? > **Marci** rota ? Moesia Inferior.
Marcerota ? > **Marci** rota ? Haemimontus.
Marciana > **Marcianus**. Epirul vechiū.
Marcianon > **Marcianus**. Haemimontus.
Marcipetra > **Marci** petra. Regiunea Serdica.
Mareburgos > **mare**+**burgus**. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Mariana > **Marius**. Dardania.
Marmorata > **marmorata**? Epirul vechiū.
Martios ? > **martius**? Epirul vechiū.
Martis > **Martis**. Epirul nouă.
Maurovalle > μαῦρος+**vallis**. Scythia Minor.
Maxentiu > **Maxentius**. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Medeca > **medicus**. Regiunea Lovča.
Mediana > **mediana**. Regiunea Naissus.
Meridio > **meridies**. Regiunea Aquae.
Meriopontede > **meridies**+**pons**? Regiunea Aquae.
Metalla > **metalla**. Moesia Inferior.
Miletetes ? > **milites**? Dardania.
Monteregine > **mons Regini**. Scythia Minor.
Murciara ? > **Marci** ara ? Epirul vechiū.
Mutsianicastellon > **Muciani castellum**. Regiunea Naissus.
Nogeto ? > **nucetum**? Regiunea Naissus.
Nono ? > **nonus**? Scythia Minor.
Novae > **novae**. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Novas > **novae**. Scythia Minor.
Noveiustinjana > **Nova Iustiniana**. Moesia Inferior ori Scythia Minor.
Novos > **novus**. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Octavon > **octavum**. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
Palatiolon > ***palatiolum**. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
Palmatis > **palmatus**. Moesia Inferior.
Pation ? > **paries**? Epirul nouă.

- Paulimandra** > Pauli mandra. Moesia Inferior ori Scythia Minor.
- Petroniana** > Petronius. Epirul vechiū.
- Piscinae** > piscinae. Epirul noū.
- Placidiana** > Placidius. Macedonia.
- Poliscastellon** > ...+castellum. Moesia Inferior.
- Pontes** > pontes. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
- Ponteserion** > pons serius. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
- Potamucastellon** > ποταμοῦ castellum. Thracia.
- Presidio** > praesidium. Moesia Inferior ori Scythia Minor.
- Primiana** > primus. Regiunea Remesiana.
- Priniana** ? > prinus ? Macedonia.
- Probinu** > Probinus. Haemimontus (de doă ori).
- Pulchra Theodora** > pulchra ... Moesia Inferior ori Scythia Minor.
- Putedis** > putidus. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
- Quartiana** > Quartianus. Regiunea Aquae.
- Quintodemus** > quintus decimus. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
- Quinton** > quintus. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
- Quinto** > quintus. Dardania.
- Ratiaria** ? > ratiarius ? Moesia Superior, lîngă Dunăre.
- Riginocastellon** > Reginus+castellum. Regiunea Germania.
- Romaniana** > Romanus. Regiunea Serdica.
- Romuliana** > Romula. Regiunea Aquae.
- Rubusta** ? > robusta ? Scythia Minor.
- Salebries** ? > salebra ? Regiunea est Serdica.
- Saltupurgos** > saltus+burgus. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
- Sarmates** > Sarmatae. Regiunea Naissus.
- Sarmathon** > Sarmatae. Haemimontus.
- Sceptecasas** > septem casae. Regiunea Aquae.
- Sculcoburgo** > sculca+burgus. Regiunea Aquae.
- Scumbro** ? > scomber ? Regiunea Remesiana.
- Securisca** ? > securis ? Moesia Inferior, lîngă Dunăre.
- Siclae** ? > siculae ? Macedonia.
- Spelunca** > spelunca. Regiunea Remesiana.
- Stiliburgu** > ... + burgus. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
- Stramentias** > stramentum. Regiunea est Serdica.
- Struas** > strues. Regiunea Serdica.
- Susiana** > Sosius. Moesia Superior, lîngă Dunăre.
- Tillito** ? > *tilietum ? Moesia Inferior ori Scythia Minor.
- Titiana** > Titianus. Epirul noū.

Tramacarisca ori Trasmarisca > trans *mariscam. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.

Tredetitilius > tredecim tiliae. Regiunea Aquae.

Tsertsenutsas > circinus + -uceus. Regiunea Remesiana.

Tsitaetus ? > civitas vetus ? Haemimontus.

Tugurias > tugurium. Regiunea est Serdica.

Tulcoburgo > ... + burgus. Regiunea Remesiana.

Turicla > turricula. Regiunea Lovča.

Turribus > turribus. Regiunea Aquae.

Ulivula > oliva. Epirul noū.

Ulmiton > *ulmetum. Scythia Minor.

Ulpiana > Ulpius. Dardania.

Uncu > uncus. Haemimontus.

Valentiniana > Valentinianus. Moesia Inferior ori Scythia Minor.

Valeriana > Valerius. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.

Valvae > valvae. Regiunea Lovča.

Variana > Varus ori Varius. Moesia Inferior, lîngă Dunăre.

Veriniana > Verinus. Dardania.

Via ? > via ? Haemimontus.

Vicanovo > vicus novus. Regiunea Aquae.

Victoriana > victoria. Dardania.

Victorias > victoria. Dardania.

Viculea > viculus. Regiunea Naissus.

Vindimiola > vindemiola. Regiunea Aquae.

Vineos ? > vinea ? Regiunea Lovča.

Virginatso ? > *virgina + -aceus ? Moesia Inferior ori Scythia Minor.

Zanes > Diana. Regiunea Aquae, lîngă Dunăre.

Zetnucortu > ... + cort. Moesia Inferior.

§ 107. Concluziile pe care le-ar putea trage cineva asupra limbii latine populare dela mijlocul secolului VI din numele de localități ale lui Procopios nu pot fi decât aproximative pentru motivul că Procopios era Grec (Mai drept vorbind el era un Semit grecizat), iar Grecii aū excelat în stilcirea numelor proprii, fie de persoane fie de localități. În tot cazul nu se pot trage concluzii negative, căci aceeaș preocupare pentru limba latină scrisă, care ieșe la iveală în inscripții, a stăpinit și în lista — se poate zice oficială — pe care acest istoric o dă de cetățile ori restaurate ori din nou zidite de împăratul Iustinianus Procurator de limba

latină scrisă era cu atât mai mare la Procopios, cu cît pe de o parte el cunoștea limba latină *), și anume, din punct de vedere lexical, limba comună latină depă vremea lui, iar pe de altă parte multe din cuvintele latinești care se ascundeau în numele de localități erau impămintenite în limba greacă ori ca nume comune ori ca nume proprii și-si păstrase acolo pronunțarea din limba scrisă (ἀργενταρία, ἀργεντάριον, βοῦργον, τοῦμπες, δούξ, λογγίνος, μάρτιος, παλάτιον, πραίσιδος, κουχτοπάρυοι, σκούλκα, τούρη, αὐγουστος, αὐγούστα, pentru care vezi Ducange glossarium: nu toate sunt mărturisite depe timpul lui Procopios, dar le putem presupune ca introduce încă depe atunci pe toate.— Celer, Clementinus, Constantianus, Florentius, Iulianus, Iustinianus, Marcellus, Marcianus sunt nume personale obișnuite în împărătie romană pe vremea lui Procopios, după cum se vede din însăși opera acestui scriitor). Pelsingă acestea se mai adauge considerație, pe care am mai facut-o

*) Compara următoarele locuri: „Romaniū numesc suta xéntov.“ De bello persico I, 22.— „Romaniū numesc în limba latinească această slujbă ραιφέρενδάριον.“ De bello persico II, 23.— „Romaniū numesc pe latinește ἀγέστα un zid din copaci, pămînt, pietre, facut în grabă în preajma zidului unei cetăți, pe care vor s-o cucerească“. De bello persico II, 26.— „Septē se zice pe latinește σέπτον.“ De bello vandalico I, 1.— „Romaniū numesc această slujbă în limba lor δομέστικον.“ De bello vandalico I, 4.— „Romaniū numesc această slujbă πραίτωρα.“ De bello vandalico I, 10.— „Un loc pe care Romaniū îl numesc în limba lor κεφαλὴν βράχους, pentru că-i zic Καπούτβαδα.“ De bello vandalico I, 15.— „Slujba aceasta Romaniū o numesc ὀπτίωνα.“ De bello vandalico I, 17.— „Romaniū numesc steagul βάνδον.“ De bello vandalico II, 2.— „Luna cea din urmă a anului pe care Romaniū o numesc Δεκέμβριον.“ De bello vandalico II, 3.— „Theodoros era șeful τῶν ἔξουσιτώρων, căci aşa numesc Romaniū pe păzitorii.“ De bello vandalico II, 12.— „Latiniū numesc în limba lor acest munte muntele ἀσπίδος.“ De bello vandalico II, 13.— „Gezon era ὀπτίων al trupei, căci aşa numesc Romaniū pe cel care plăteste solda.“ De bello vandalico II, 20.— „Haïna pe care Romaniū o numesc în limba latinească κασσούλαν.“ De bello vandalico II, 26.— „Italienii numesc domeniul împărătesc πατριμώνιον? De bello gothicō I, 4.— „lumea pe latinește se zice μοῦνδος.“ De bello gothicō I, 7.— „βέντος pe latinește înseamnă vînt.“ De bello gothicō I, 15.— „βιβάριον numesc Romaniū locul unde în animalele sălbaticice.“ De bello gothicō I, 23.— „Ianos acesta era cel dintîi dintre zeii lor vecchi, pe care Romaniū îl numesc în limba lor πένητας.“ De bello gothicō I, 25.— „τρία φᾶτα, aşa numesc Romaniū ursitele.“ De bello gothicō I, 25.— „A hotărât că oamenii τάρατου sună și zis Romaniū“ De bello gothicō I, 26

deja la § 82, № 10 cu ocazia ortografiei cuvintelor Blazziza, Milizza, că, chiar dacă pronunțarea se schimbase, procedarea cea mai firească era de a continua vechea ortografie. Pentru aceia din aques, quartiana, quintodemus, quinton, quintu nu se poate conchide că în qu se păstrase încă u consonant; din ardia, mediana, meridio, placidiana, presidio nu se poate conchide că nu se africativizase d ori că chiar se păstrase i sonant; din argentares, gemellomunes, gemenos, germania, getistraus, longiana, monteregine, nogeto, reginocastellon nu se poate conchide că nu se africativizase g; din asilva, crispas, trasmarisca nu se poate conchide că ī nu se prefăcuse în é; din augūstas, augūste, bürgonovore, bürgualtu, cayotūmba, halicanibürgu, laccobürgo, lucernariabürgu, lüpofantana, marebürgos, scülcobürgo, stilibürgu, strües, tugürias, tulcobürgo, türribus, üncu nu se poate conchide că u' nu se prefăcuse în ó; din calventia, clementiana, constantiana, florentiana, gratiana, martios, palatiolon, ratiaria, stramentias, titiana nu se poate conchide că nu se africativizase t ori că chiar se păstrase i sonant; din celliriana, cesiana, cumarciana, ducepraton, marcellina, marcerota, marciana, marcipetra, murciara nu se poate conchide că nu se africativizase c ori că chiar se păstrase i sonant; din iuliovalle, iustiniana nu se poate conchide că i consonant inițial nu se africativizase.

§ 108. Numai concluzii pozitive se pot trage vreo cîteva: gombes (în caz cînd într-adevăr ar fi > cùmbae) arată pe ū' < ó, fapt latin popular cunoscut.—gemellomunes și scumbro (în caz cînd într-adevăr ar fi > scomber) arată pe ó urmat de nazală prefăcut în ú, fapt cunoscut și pe terenul limbii latine populare (dialect) și pe acel al limbilor românești, unde oricare ó accentuat latinesc, lung ori scurt, urmat de m + consonantă (afară de grupul mn) ori de n se preface în ú (La schimbare participă și ón > vechiū bulgar ȝ). Să fie muntas din gemellomunes și scumbro reflexele antice ale fenomenului actual românesc? Pe munte îl mai găsim atestat pentru anul 587 în Theophylaktos Simokattes, care a scris în prima jumătate a secolului VII după izvoare contemporane (vezi mai sus § 95). Cum se explică însă gombes, în caz cînd și el și gemellomunes și scumbro vor fi reprezentînd într-adevăr reala pronunțare

depe vremea lui Procopios ? Explicarea vezi-o la § 268, N° 8.—duliares și robusta (în caz cind intr-adevăr acest cuvînt va fi > robusta, ceia ce e foarte îndoelnic) arată acea schimbare din unul în altul a lui o și u neaccentuată, protonici ori posttonici, cunoscută în limba latină populară, dar în special arată propensiea limbii romînești de a schimba pe o neaccentuată în u.—turicla arată căderea lui u neaccentuată din penultima posttonică cunoscută în limba latină populară.—burgualtu arată poate deja fixată ca u pe -o, -u finală, după cum s-a fixat într-addevăr ca -u în limba română și în limba dalmată veche, pentru care vezi C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 86.—capudboes, getistraus (cind va fi într-addevăr > Getae strava), tsitaetus (cind va fi într-addevăr > civitas vetus) arată căderea lui v intervocalic cunoscută în limba latină populară. — lutsolo, mutsiani-castellon, tsertsenutsas (din punct de vedere al lui -utsas considerat), virginatso (în caz cind va fi într-addevăr > "virgina + -aceus) arată africativarea lui c+i+vocală, cunoscută în limba latină populară.—tsertsenutsas (considerat din punct de vedere al lui tsertsen-) și tsitaetus (în caz cind va fi într-addevăr > civitas vetus și nu se va fi ascunzind cumva în el numele thrac Tzita ; dar e foarte probabil civitas vetus, vezi cele spuse la § 92 sub acest cuvînt) arată africativarea lui c înainte de i sonant și de e. Această africativare deci era gata la mijlocul secolului al şeselea. Întîmpinarea lui Meyer-Lübke Einführung II ed. § 126, cum că Κελλιπιανά (adeca Κελλιπιανά) și Μαρκελλινά din Procopios ar proba că c înainte de e nu se africativase încă la mijlocul secolului VI, n-are putere, întrucît concluziile negative din datele lui Procopios nu se pot trage, după cum s-a arătat mai sus. Pentru bibliografie și istoricul chestiunii africativării lui c înainte de i sonant și de e vezi Grandgent Introduzione § 261 și Meyer-Lübke Einführung §§ 125-127. Compară și cele spuse la nota dela § 85 cu ocazia teoriei lui Gröber.— zanes arată africativarea lui d+i consonant, cunoscută în limba latină populară.— Să se ascundă în scădin scepticasas sunetul și ? N-ar fi imposibil, întrucît diftongarea lui é în ie a putut fi gata (acolo unde a fost să existe, căci sunt și teritorii românice care nu prezintă această diftongare) la mijlocul secolului VI, iar prefacerea pe teritoriul românesc a ln̄i c+i în x a nntnt că și bă loc deia done a

tuncă, deoarece această prefacere este atât de veche, încât niciun element străin nu participă la dînsa.—În mareburgos, sculcoburgo, trasmarisca, ulmiton apar cuvîntul românesc mare și cuvintele românice sculta, marisca, ulmetum.

§ 109. Asupra limbii latine din peninsula balcanică nîndau cunoștințe mai multe inscripțiile. Timpul fenomenelor limbistice constatare pe această cale este cîteodată dat de inscripții în mod precis. Dar chiar cînd inscripția nu este datată, faptul atestat de ea este datat aproximativ prin limita până la care se găsesc inscripții în provincia respectivă, pentru care vezi mai sus §§ 86, 87. Numerele fără altă mențiune sunt ale inscripțiilor din C. I. L. III. C. înseamnă tabelele cerate.

A. Sunete

e' < i: hecliseae (=ecclesiae) 9585 Salonae Dalmatia. — eclisie (= ecclesiae) 13124 Salonae Dalmatia p. Chr. 426 ori 430. — comidi (= comēdi) 14524 Kostolatz Moesia Superior. — Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect).

e' < i: diae (= deae), dia (= dēa) 10393 Alt-Ofen Pannonia Inferior. Să fie diftongarea lui *e'* în *ié* exprimată în mod defectuos? Așa că *diae* = *dīēe* și *dia* = *dīēa*? Va fi existat acest fenomen în limita timpului inscripțiilor din Pannonia Inferior, — finele secolului IV? Să se compare Niepos C. I. L. XV 1118^b dela puțin înainte de p. Chr. 120 alături cu Nepotis C. I. L. XV 1118^a din același timp, Zeitschrift für roman. Phil. XXV, 735. Diftongarea lui *e'* (și tot așa acea a lui *ō'* în *ūō*) este pusă printre cele mai tîrziu fenomene latinești populare. Schuchardt Vokalismus I, 105 o pune (și tot așa pe acea a lui *ō'* în *ūō*) dela 500 ori 550 p. Chr. în jos. Cauza pentru care se pune acest fenomen așa de tîrziu este apariția lui tîrzie în izvoarele latinești populare, dar mai ales considerația că *e'*, pentru a se putea diftonga, a trebuit întîi să se lungescă, iar această lungire a trebuit să alibă loc tîrziu, pentru că face parte din *noăua cantitatea a vocalelor accentuate*. Această noăuă cantitate a vocalelor accentuate însă, care ar consista în aceia că vocalele accentuate s-au lungit în silabele deschise și s-au scurtat în silabele închise, păstrîndu-și însă

vechiul timbru *), este îndoioasă din punct de vedere al existenții și nesigură din acel al cronologiei. Are toate aparențele unui prejudețiu. Constatarea ei a fost întâiaș dată făcută de Schuchardt Vokalismus II, 328. Argumentul acestuia învățat este că vocalele scurte antice accentuate în silabă deschisă s-aș diftongat (*bē-ne* < *bíéne*, *bo'no* < *búono*), iar diftongarea nu-ar fi putut avea loc, dacă vocala ar fi fost scurtă. Afirmarea lui Schuchardt a fost apoi în deobște adoptată, ca o dogmă (De pildă Meyer-Lübke, Grammatik der roman. Sprachen I, § 636 sqq., Die lateinische Sprache in den roman. Ländern, § 16 în Gröbers Grundriss I ed. II pag. 467, Einführung II ed. § 96; Grandgent Introduzione § 176). Diftongarea însă, din punct de vedere fiziologic considerată, poate să aibă loc și într-o vocală scurtă, iar pe de altă parte limbile română și spaniolă au diftongat pe ē și ō latinești și în silabele închise, nu numai în silabele deschise! În ce privește partea cronologică, Meyer-Lübke în Grammatik der roman. Sprachen I §§ 636, 637 consideră nouă cantitate ca un fenomen care nu aparține limbii latine populare și care s-a dezvoltat în fiecare limbă romanică a parte, în Die lateinische Sprache in den roman. Ländern § 16 în Gröbers Grudriss I, ed. II, pag. 467 o consi-

*) Seriea cantității și timbrului vocalelor accentuate latinești se admite că a fost următoarea: 1) Înainte de sec. II p. Chr. vīnum, scriپtns, fīdes, īste (Vocalele se deosebău numai prin cantitate, nu și prin timbr). 2) De la II sec. p. Chr. păna la o epocă nehotărâtă vīnum, scriپtns, fīdes, īste (Vocalele s-aș deosebit și prin timbru, pentru că cele lungi au devenit închise și cele scurte au devenit deschise). 3) La o epocă nehotărâtă vīnum, scriپtns, fīdes, īste (Deosebirile de cantitate au dispărut și au rămas numai cele de timbru). 4) La o epocă ulterioară vīnum, scriپtns, fīdes, īste (Vocalele din silabele deschise s-aș înngi, cele din silabele închise s-aș scurtat. Aceasta este *nouă cantitate*. S-a întîmplat atunci faptul nou că, învremecse pe timpul cantității antice [N°s 1, 2] vocalele lungi erau numai închise și vocalele scurte numai deschise, pe timpul cantității celei nouă vocalele lungi puteau fi unele închise [vīnum], altele deschise [fīdes], și tot așa vocalele scurte puteau fi unele închise [scriپtns], altele deschise [īste]). Meyer-Lübke Einführung II ed. § 93 sqq., Grandgent Introduzione § 173 sqq.

deră din contra ca un fenomen anterior lungirii lui și înainte de *gn*, atestată de Priscianus începutul secolului VI, și anterior chiar prefacerii lui și în é și a lui ū în ó, iar în Einführung II ed. § 96 o consideră ca un fenomen latin popular care n-a avut loc înainte de al VI secol. Cîteodată calculul a-supra cronologiei acestui fenomen a produs o adevărată confuzie în mintea învățătilor. Gröber în Archiv für lat. Lexicographie und Grammatik I, 222 spune că lungirea vocalelor accentuate din silabele deschise a trebuit să fie posterioară fenomenului ū < é, ū < ó, pentru că altfel ū lungit să ar fi confundat cu vechiul i' și u' lungi să ar fi confundat cu vechiul u'. Această confuzie însă n-ar fi putut avea loc, deoarece și ū erau vocale deschise, care deschise trebuie să rămână și după lungire! Iar Elise Richter, Der innere Zusammenhang in der Entwicklung der romanischen Sprachen, 27 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie, anul 1911 (Recensie a acestei lucrări, care e un model de pseudostîință, vezi-o în Viața Românească, anul 1911, Octombrie) susține și ea că lungirea vocalelor din silabele deschise accentuate a trebuit să fie posterioară fenomenului ū < é, ū < ó, însă din alt motiv: dacă *scriptus* ar fi devenit *scriptus* înainte de prefacerea lui *dicitus* în italianul *detto*, apoi și *scriptus* prefăcut în *scriptus* ar fi trebuit să sună în limbile românice, de pildă în limba italiana, *scritto*! Decât numai a scăpat din videre Elise Richter că *scriptus*, chiar după ce ar fi devenit *scriptus*, și-ar fi păstrat timbrul de *i* închis și că ceia ce a provocat fenomenul ū < é, ū < ó a fost *timbrul* de vocală *deschisă* ale lui ū și ū, iar nu faptul că ū și ū erau scurte! Din chipul cum să dezvoltat în românește *cē*, *gē* se constată însă cu toată siguranță că diftongarea lui ē este posterioară africativării lui *c+e*, *i*, *g+e*, *i* și că trebuie pusă prin urmare aproximativ în a două jumătate a secolului VI. Vezi § 251 № 176 Nota, § 253 № 192 Nota.

ē+n și *ē+n*, în silabă închisă și deschisă, < *in*: *ciner* (probabil = *giner* = *gēner*) 1595 Reșca Dacia. — *Sineca* (= *Sēneca*) 10434 Alt-Ofen Pannonia Inferior. — *vindedit* (= *vēndidit*) 14305 Salonae Dalmatia. — Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect). Vezi Schuchardt Vokalismus I pag. 290 sqq., 299, 342 sqq., 394 sqq. și adaosele din vol. III. Cunoscut în special limbii românești, unde oricare este accentuat (> lat. *e'*, *ē'*, *ū'*) + *n*, în mod indiferent dacă

după *n* a urmat o vocală ori o consonantă, s-a prefăcut în-*i*; la schimbare a participat și *en* > vechiul bulgar *a*. Fenomenul romînesc în poziție *e+n* (silabă închisă ori deschisă) — *e* este relativ nou, căci în limba veche se găsesc exemple de bene, cene, mene, tene, vene (> *venae*), vene (> *venit*), dente, fierbente, mente, amente, cuvinte, -mînte. Cipariu Principiï 373 sqq. (Praxiul Voronet are bîre, cîre, mîre și mîre, tîre, vîre și vîre [> *venit*], mente, cuvinte, veșminte și veșmente, vîreri [> *Veneris*]. Psaltirea scheiană are bire, bine; cire, cine și cere, cene; mine și mene, mere; tire, tine; vine, vire, vîre și vere [> *venit*]; dinte; minte și mente; cuvinte și cuvinte; mormente). Vezî § 238 N° 25. Compară § 268 N° 8.

e neaccentuat posttonic <*ie*: dolies (=dolens) 10237 Mitrovița Pannonia Inferior.—libies (= libens) 10453 Alt-Ofen Pannonia Inferior. Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect). Schuchardt Vokalismus II, 331 explică pe libiens prin analogiea conjugării IV.

e neaccentuat final <*ae*: dignae (=digne), pulchrae (= pulchre) 8153 Belgrad Moesia Superior. Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect). Vezî Schuchardt Vokalismus I, 254.

ē neaccentuat protonic <*ie*: fienestrīs (= fenestrīs) C. I. L. III. C. VIII, Dacia p. Chr. 159. Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect). Din tot materialul însă adunat de Schuchardt numai două exemple se pot cita (la care să nu fi lucrat analogiea, ca la desieruerint, de pildă), Thieu-demaro și perpietraverit, Vokalismus II 332, III 270.

ē neaccentuat posttonic precedat de *ū* accentuat în silaba imediat precedentă <*u*: eorundum (= eorumdem) 3351 Stuhlweissenburg Pannonia Inferior. Asimilație.

eā <*ia*: iam (=eam) C. I. L. III. C. VI Dacia p. Chr. 139. Trebuie să ne închipuim pronumele ca neaccentuat în tact și *e* <*i* trebuie explicat prin trecerea lui *e* și *i* neaccentuați unul în altul (vezi mai jos).

eā <*e*: em (=eam) C. I. L. III. C. VI Dacia p. Chr. 139. Trebuie să ne închipuim pronumele ca neaccentuat în tact și fenomenul ca o contracție (asimilație progresivă).

ēō <*o*: Thodora (= Theodora) 10509 Alt-Ofen Pannonia Inferior. Contracție (asimilație regresivă).

e protetic: espousa (sponsa) 13124 Salonae Dalmatia

p. Ch. 426 ori 430. Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect).

e epentetic: *interantibus* (= *intrantibus*) C. I. L. III. C. VIII Dacia p. Chr. 159.—*liberis* (= *libris*) C. I. L. III. C. X Dacia p. Chr. 164.—*interantem* (= *intrantem*) 10233 Mitrovița Pannonia Inferior. Fenomen cunoscut în latina populară (dialect). Compară Schuchardt Vokalismus II, 406-407.

e sincopat: *veteranus* (= *veteranus*) C. I. L. V 8744 Concordia Venetia. Fenomen cunoscut în latina populară (dialect).

i < é: *Upellius* (= *Opilius*) 1921 Stobretz Dalmatia. Această *nomen* apare sub formele *Opilius*, *Opelius*, *Opellius*, *Upellius*, *Opilia*, *Opelia*, *Opellia*, *Upellia*. A fost între altele numele împăratului M. *Opellius Severus Macrinus*, care a domnit 217-218, și a fișo M. *Opellius Antoninus Diadumenianus*, care a domnit ca *caesar* în preună cu tatăso. Forma originală a numelui a fost *Opilius*, *Upilius* > *opilio*, *upilio*, *păstor*, și cum că într-adevăr aşa este se probează prin faptul că personajul din inscripțiea C. I. L. III 1921 are ca cognomen cuvântul *Pisticus* („Dis manibus Corneliae Vindemiae annorum XXV. *Upellius Pisticus et Upellia Vindemia filiae pientissimae*“), iar *Pisticus* nu este decât traducerea în grecește a lui *opilio*: ngr. πιστίκος *păstor**). — *Upellia* (= *Opilia*) 1921 Stobretz Dalmatia.—*pessimo* (= *piissimo*) 2050 Salonae Dalmatia.—*piteseme* (*pieni'ssimae*) 2564 Salonae Dalmatia.—*Opellio* (= *Opilio*) 8307 Plevlje Dalmatia p. Chr. 217-218.—*depositio* (= *depositio*) 9576 Salonae Dalmatia.—*Opellio* (= *Opilio*) 12733 Srebrenița Dalmatia p. Chr. 217-218.—*bes* (= *bis*) 13124 Salonae Dalmatia p. Chr. 426 ori 430.—*trea* (= *tria*) 13917 Salonae Dalmatia.—*derelecto* (= *derelicto*) 14306⁵ Salonae Dalmatia.—*maester* (= *magister*) 14730 Salonae Dalmatia.—*infelicissimae* (= *infelicissimae*) Patsch XII, 141 Šipovo Dalmatia.—*Opelia* (= *Opilia*) 8202 Üsküb Moesia Superior.—

*) Pe neogrecul πιστίκος *păstor*, care e derivat din grecul antic πιστίς, credincios, om de credință, păzitor, paznic, și probează Ducange întîi la Nicetas Acominatos. Inscriptieea funerară pagină, despre care ni este vorba aici, arată însă că neogrecul πιστίκος *păstor* există încă înainte de secolul V. Compară cele spuse despre inscripțiile funerarei pagine la § 82, № 10 fine.

anemola (= animula) 14524 Kostolatz Moesia Superior.— duumveros (= duumviro) 7484 Adam-Clissi Moesia Inferior, sfîrșitul secolului III.— Dometiae (= Domitia) 12432 Nikup Moesia Inferior.— Dometius (= Domitius) 14445 Meidanchioi Moesia Inferior p. Chr. 222-235.— setis (= sitis verb) Pârvan Ulmetum II, 5 Pantelimonul de sus.— Meletina (Meletina > μελίτινος) 915 Torda Dacia.— Opellius (= Opilius) 942 Enyed Dacia.— Opellius (= Opilius) 1151 Alba Iulia Dacia.— Opelia (= Opilia) 1330 Zalatna Dacia.— Antestius (= Antistius > antistes) 1383 Veczel Dacia.— Opelius (= Opilius) 7840 Zalatna Dacia.— Tetula (= Titula) 7893 Kis-Kalán Dacia.— antestis (= antistes) 10440 Alt-Ofen Pannonia Inferior p. Chr. 259. Se vede de aici că antistes avea ă, iar nu ī, cum îl înseamnă Georges, și că cuvintele din Abruzzi antiste, andiste, ndiste, ndriștă, care înseamnă lebhaft, unruhig, aufgeweckt, trebuie să fi avind alt etymon, iar nu pe antistes, cum înseamnă în Romanisches etymolog. Wörterbuch Meyer-Lübke, care de altfel recunoaște că din punct de vedere al înțelesului lucrul prezintă dificultăți.— Tetedius (= Thetidius > Θετίδης, radicalul lui Θετίς) 10442 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— Opellius (= Opilius) 10629 Promontor Pannonia Inferior p. Chr. 217-218.— Opellio (= Opilio) 10644 Bölcske Pannonia Inferior p. Chr. 217-218.— Opellius (= Opilius) 10647 Battina Pannonia Inferior p. Chr. 217-218.— Perento (= Perintho) 13374 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— fesco (= fisco) V, 8768 Concordia Venetia p. Chr. 394 ori 396 ori 402.— Acest fenomen, care a aparținut limbii latine populare (limba comună), este considerat (împreună cu acel paralel ū' < ó) de Meyer-Lübke Einführung ed. II § 97 ca cea mai noă dintr-o schimbările pe care le-a suferit vocalele latinești accentuate din punct de vedere al cantității și timbrului (vezi mai sus nota dela ē < i), ca o schimbare care adecăt a avut loc după s-a introdus noă cantitate, și fiindcă în Einführung ed. II § 96 noă cantitate se spune că n-a fost introdusă înainte de al VI secol, apoi urmează că după Meyer-Lübke fenomenul ī' < é a căpătat ființă întilu în secolul VI. Pentru Grandgent, care se bazează pe exemplele date din inscripții de Seelmann Aus-sprache des Latein, și pe acele date din inscripțiile din Gallia și din Spania de Pirson, Carnoy, Neumann, și din inscripțiile imprecatorii de Audollent, Introduzione § 201

fenomenul *i' < é* a avut loc în secolul III, iar sporadic chiar și mai înainte. În urma celor văzute de noi aici putem spune cu siguranță că fenomenul la începutul secolului III era un fapt îndeplinit.

ie' < é: Queta (= Quieta) 2814 Scardona Dalmatia.— quescunt (= quiescunt) 3551 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— Fenomen cunoscut în latina populară.

i < e și e < i: menestrabi (= ministravi) 1967 Salonae Dalmatia p. Chr. 302.— sene (= sine) 2208 Salonae Dalmatia.— urdenaverunt (= ordinaverunt) 9585 Salonae Dalmatia.— tradedet (= tradidit) 9601 Salonae Dalmatia.— Balentes (= Valentis) 13124 Salonae Dalmatia p. Chr. 426 ori 430.— Cresteanorum (= Christianorum) 13124 p. Chr. 426 ori 430.— en (= in) 14014 Smoljani Dalmatia.— mormiam (= memoriam) 14014 Smoljani Dalmatia.— vindedit (= vendidit) 14305 Salonae Dalmatia.— martores (= marturis) 14897 Salonae Dalmatia.— avetat (= habitat) 14524 Kostolatz Moesia Superior.— beni (= bene) 14524 Kostolatz Moesia Superior.— virginio (= virgineo) 14524 Kostolatz Moesia Superior.— valeates (= valeatis) Pârvan Ulmetum II₂ 5 Pantelimonul de sus Moesia Inferior.— reddedit (= reddidit) 7553 Constanța Moesia Inferior.— benemerente (= benemerenti) 7553 Constanța Moesia Inferior.— pare (= pari) 7553 Constanța Moesia Inferior.— civis (= nomin. pl. cives) Pârvan Ulmetum II₂ 38 Pantelimonul de sus Moesia Inferior p. Chr. 163.— reddedisce (= reddidisce) C. I. L. III. C. I Dacia p. Chr. 167.— reddedisset (= reddidisset) C. I. L. III. C. I Dacia p. Chr. 167.— legi (= lege subst. abl.) C. I. L. III. C. I Dacia p. Chr. 167.— societati (= societate) C. I. L. III. C. XIII p. Chr. 167.— segnai (= signavi) C. I. L. III. C. XXV p. Chr. 160.— cumpare (= compari) 10237 Mitrovița Pannonia Inferior.— antestis (= antistes) 10440 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— stependiorum (= stipendiorum) 10506 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— Această nestabilitate a lui e neaccentuat și i neaccentuat, care se schimbă lesne unul în altul, este un fenomen cunoscut al limbii latine populare (limba comună).

iu < i: Sergis (= Sergius) 12490 Pantelimonul de sus ori Ceatalorman. Moesia Inferior.

i sincopat în penultimă: Domno (= Domino) 7671 Torda Dacia.— Domnae (= Dominae) 7671 Torda Dacia.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

ō' < ī: sarturi (= sartori) 9614 Salonae Dalmatia. octubres (= octobres) 14893 Salonae Dalmatia.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect).

ō' < ī: subulele (= "suboleiae > suboles) 14524 Kostolatz Moesia Superior.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect). Vezi exemple la Seelmann Aussprache des Latein 211. Decât numai acolo sunt amestecate doă fenomene, căci alt ceva este *ō'* prefăcut în *ī* cînd era urmat de *n + consonantă*, și alt ceva este *ō'* prefăcut în *ū* cînd nu se găsia în asemenea împrejurare, și Seelmann amestecă aceste fapte deosebite.

ō' < ū: suora (= sora > soror) 13845 Doclea Dalmatia. — Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună). Asupra cronologiei lui vezi cele spuse mai sus cu privire la *ē' < ī*, căci diftongarea lui *ō'* se consideră ca paralelă (și foarte probabil așa a și fost) cu diftongarea lui *e'*.

ō' + n în silabă închisă și deschisă *< ūn:* punere (= ponere) 9585 Salonae Dalmatia.— nun (= non) 8277³ Golubinje Moesia Superior. Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect). Vezi Schuchardt Vokalismus II, 105, 116 sqq. și adaosele din vol. III. Cunoscut în special limbii românești, unde oricare *ō* accentuat de origine latină + *n*, în mod indiferent dacă după *n* a urmat o vocală ori o consonantă, s-a prefăcut în *ū*; la schimbare a participat și *ōn* — vechiul bulgar *ñ*. Compara § 268 № 8.

ō'mp < ūmp: cumpare (= compari) 10237 Mitrovița Pannonia Inferior.— Fenomen pentru care lipsesc exemple la Schuchardt Vokalismus și Seelmann Aussprache (rumpia > ūmprija Schuchardt Vokalismus II 115 aparține limbii latine anteclasice, iar prumptus prumpta ibidem > promptus are o lung; de altfel nici pentru *ō'mp < ūmp* alt exemplu decât prumptus prumpta nu se găsește). E propriu însă limbii românești, unde oricare *ō* accentuat de origine latină + *m + consonantă* (afară de grupul *mn*) s-a prefăcut în *ū*, la schimbare a participat și *ōmp* slav > *xp*.

o < u: annus (= annos) 2240 Salonae Dalmatia.— cunparabid (= comparavit) 9567 Salonae Dalmatia.— corpora (= corpora) 9567 Salonae Dalmatia.— pureremus (= pone-remus) 9567 Salonae Dalmatia.— evassu (= evaso dat.) 9578 Salonae Dalmatia.— annus (= annos) 9585 Salonae Dalmatia.

—urdenaverunt (= ordinaverunt) 9585 Salonae Dalmatia.—pus(uerunt) (= posuerunt) 6135 Čumakovei Moesia Inferior.—pus(uerunt) (= posuerunt) 7453 Čumakovci Moesia Inferior.—Nestabilitatea dintre *e* și *i* neaccentuați, care există în limba latină populară, există în aceeași limbă și pentru *o* și *u* neaccentuați. Aici însă, pe terenul peninsulei balcanice, se constată propensiea de a preface pe *o* neaccentuat în *u*, învremece pentru schimbarea lui *u* neaccentuat în *o* avem numai un exemplu. Acest fapt stă sigur în legătură cu acela că în limba românească, macarcă în ce privește corpul cuvântului nestabilitate există între *o* și *u* neaccentuați, atât protonici, cît și posttonici (Afirmarea lui Tiktin din Zeitschrift für roman. Philologie XI, 81 că „*o* neaccentuat se preface regulat în *u*”, nu este exactă), la finele cuvântului, ca formă gramaticală, s-a fixat *u*, aşa că se poate zice că limba românească are mai multă propensie pentru *u* neaccentuat decât pentru *o* neaccentuat. Acest fapt mai stă apoi sigur în legătură cu acela că și în limba dalmată veche se fixase *u* neaccentuat ca formă gramaticală la sfîrșitul cuvintelor. C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 86 (De altfel fixarea lui *-u* ca formă gramaticală se mai întâlnește și pe alte terenuri românice, în Sicilia, Sardinia, Corsica, sudul Italiei, Genua, vezi Meyer-Lübke Grammatik der romanischen Sprachen I § 308).

ü' < ö : alonnuS (= alumnus) 2240 Salonae Dalmatia.

—avomculo (= avunculo) 2370 Salonae Dalmatia.—avonculo (=avunculo) 8465 Narona Dalmatia.—oxor (=úxor) 9585 Salonae Dalmatia.—oxsor (=úxor) 9605 Salonae Dalmatia.—secodo (= secundus) C. I. L. III. C. XXV p. Chr. 160.

—doa (= duo acuz. neutru) C. I. L. V, 8768 Concordia Venetia, p. Chr. 394 ori 396 ori 402.—Acest fenomen, care a aparținut limbii latine populare (limba comună), este paralel din punct de vedere cronologic cu acel al lui *í' < é*. Meyer-Lübke îl consideră ca petrecut în secolul VI (vezi mai sus discuțiea de sub *í' < é*). Pentru Grandgent, care se bazează pe exemplele date din inscripții de Seelmann Aussprache des Latein și pe acele date din inscripțiile din Gallia de Pirson, fenomenul a avut loc probabil în secolul IV ori și mai înainte, n-ar fi deci paralel schimbării *í' < é*, ci posterior acesteia cu un secol, Introduzione § 208. Dacă ne încredem în exemplul secodo, apoi schimbarea *ü' < ö* era un

fapt îndeplinit în a două jumătate a secolului II, și n-ar fi acest lucru extraordinar, deoarece schimbarea *ī < é*, care foarte probabil e paralelă, știm cu siguranță că era fapt îndeplinit la începutul secolului III. În românește cei mai mulți *ū* aș rămas neschimbați. Vezi § 241 № 66. *ū* a rămas neschimbat și pe alte teritorii romane, anume în Sardinia (oricare *ū*) și în Dalmatia (*ū* în silabă inchisă).

u < o : *martores* (= *marturis*) 14897 *Salonae Dalmatia* probabil a două jumătate a secolului IV. Compară cele spuse supt *o < u*.

u < i : *contibernalis* (= *contubernalis*) 10506 *Alt-Ofen Pannonia Inferior*. Fenomen cunoscut în latina populară (dialect). Vezi Schuchardt *Vokalismus I*, 197.

u sincopat : *Seclaris* (= *Secularis*) 8211 *Zlokucan Kalesi Moesia Superior*.—*tabla* (= *tabula*) *Pârvan Ulmetum II₂* 47 *Pantelimonul de sus Moesia Inferior* p. Chr. 191.—Fenomen cunoscut în latina populară (limba comună).

b intervocalic < *v* : *lavoraverunt* (= *laboraverunt*) 2113 *Salonae Dalmatia*.—*avetat* (= *habitat*) 14524 *Kostolatz Moesia Superior*.—*aveo* (= *habeo*) 14524 *Kostolatz Moesia Superior*.—Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

v inițial < *b* : *birginiam* (= *virgineam*) 9567 *Salonae Dalmatia*.—*bixit* (= *vixit*) 9585 *Salonae Dalmatia*.—*Balentes* (= *Valentis*) 13124 *Salonae Dalmatia* p. Chr. 426 ori 430.—*Bictoria* (= *Victoria*) 14809 *Salonae Dalmatia*.—*bectigalis* (= *vectigalis*) 8140 *Kulitsch Moesia Superior*.—*botu* (= *votum*) 12433 *Nikup Moesia Inferior*.—*botun* (= *votum*) 8043 *Dacia*.—Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect).

v intervocalic < *b* : *vibi* (= *vivi*) 2654 *Salonae Dalmatia*.—*cunparabid* (= *comparavit*) 9567 *Salonae Dalmatia*.—*posibit* (= *posivit*, *posuit*) 14809 *Salonae Dalmatia*.—Probabil scriere inversă, din cauză că în limba comună latină *b* și *v* intervocalici se pronunță la un fel = *v*. Vezi Grandgent *Introduzione* § 318.

v intervocalic sincopat : *vius* (= *vivus*) 7545 *Constanța Moesia Inferior*.—*fugitium* (= *fugitivam*) C. I. L. III. C. VI *Dacia* p. Chr. 139.—*fugitium* (= *fugitivum*) C. I. L. III. C. VII *Dacia* p. Chr. 142.—*clao* (= *clavo*) C. I. L. III. C. VIII *Dacia* p. Chr. 159.—*segnai* (= *signavi*) C. I. L. III. C.

XXV Dacia p. Chr. 160.— Primitius (= Primitivus) C. I. L. III. C. V Dacia p. Chr. 162.— Flaus (= Flavus) 7761 Alba Iulia Dacia.— vius (= vivus) 3334 Duna-Pentele Pannonia Inferior.— vius (= vivus) 3399 Tétény Pannonia Inferior.— vius (= vivus) 10245 Acumincum Pannonia Inferior.— vius (= vivus) 10510 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— aun-culus (= avunculus) 10532 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— vius (= vivus) 10561 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— Fenomen cunoscut în latina populară (limba comună).

mn < nn: alonnus (= alumnus) 2240 Salonae Dalmatia.— Fenomen cunoscut în latina populară (dialect).

n intervocalic < *r*: pureremus (poneremus) 9567 Salonae Dalmatia.— Fenomen aproape necunoscut limbii latine populare (dialect). Vezi Schuchardt Vokalismus I, 140. Există sporadic și dialectal în limbile românice, în special în limba românească și în cea albaneză (dialectul tosc).

n sincopat înainte de *i* consonant, *v*, *s*: coiugis (= coniugis) 2333 Salonae Dalmatia.— coiugi (coniugi) 2430 Salonae Dalmatia.— coig(i) (= coniugi) 14809 Salonae Dalmatia.— coiugi (= coniugi) 8155 Belgrad Moesia Superior.— coiugi (= coniugi) 8177 Lipljan Moesia Superior.— covixi (= convixi) 14524 Kostolatz Moesia Superior.— coigi (= coniugi) 7524 Casapchioi Moesia Inferior.— coiugi (= coniugi) 7528 Cogelac Moesia Inferior.— co(ven)turi (= conventuri) 7584 Constanța Moesia Inferior.— coiugi (= coniugi) 7868 Veczel Dacia.— remasisse (= remansisse) C. I. L. III. C. I Dacia p. Chr. 167.— coiux (coniux) 13374 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— Pudes (= Pudens) 10396 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— Masuetus (= Mansuetus) 10455 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— meses (= menses) 10501 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— Fenomen cunoscut în latina populară (limba comună).

n sincopat înainte de *d*: secodo (secundus) C. I. L. III. C. XXV Dacia p. Chr. 160.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect).

t + i consonant < *ts*: Dalmasius (= Dalmatius) 3079 și pag. 2328¹⁷⁵ Issa Dalmatia.— Laurentzio (= Laurentio) 12396 Glava Moesia Inferior.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

t final < *d*: cunparabid (= comparavit) 9567 Salonae Dalmatia.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba

d + i consonant < *dz*: *zaconus* (= *diaconus*) 2654 *Salonae Dalmatia* p. Chr. 358.—*Zonysius* (= *Dionysius*) 3174^a poate din *Dalmatia*, inscripție funerară păgînă.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

d final < *t*: *cot* (= *quod*) 2107 *Salonae Dalmatia*.— *at* (= *ad*), *quit* (= *quid*), *quot* (= *quod*) C. I. L. III. C. XXV *Dacia* p. Chr. 160.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

c + i consonant < *ts*: *Florenzia* (= *Florentia*) 14207²⁴ *Serdica Thracia*, funerară creștină, *cia* în loc de *tia* din cauză că *cia* și *tia* aveau aceiaș pronunțare *tsa*.— Fenomen cunoscut în latina populară (limba comună).

cs < *ss*: *vissi* (= *vixit*) 2564 *Salonae Dalmatia*.— Fenomen cunoscut în latina populară (dialect).

qu < *c* : *cot* (= *quod*) 2107 *Salonae Dalmatia*.— *coque* (= *quoque*) 1537 *Sarmizegetusa Dacia*.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

g sincopat înainte de vocală palatală: *maester* (= *māgister*) 14730 *Salonae Dalmatia*, inscripție funerară păgînă.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

Ə redat prin *f*: *Afenodorus* 9178 *Salonae Dalmatia*, inscripție funerară păgînă. Cel mai tîrziu la sfîrșitul secolului IV prin urmare (Compară cele spuse despre inscripțiile funerare păgîne la § 82, N° 10, fine) Ə grecesc căpătase valoarea de spirantă interdentală pe care o are în greaca modernă, căci altfel n-ar fi fost reprodus prin *f*.

Schimbări de sunete în tact (Satzphonetik): *at Tritones* (= *ad Tritonis*) 1967 *Salonae Dalmatia* p. Chr. 302.— *at Tritonis* (= *ad Tritonis*) 1968^a *Salonae Dalmatia* p. Chr. 303.— *at Tritones* (= *ad Tritonis*) 1968^b *Salonae Dalmatia* p. Chr. 319.— *at Tritonis* (= *ad Tritonis*) 1968^c *Salonae Dalmatia* p. Chr. 320.— *con quo* (= *cum quo*) 2228 *Salonae Dalmatia*.— *con qua* (= *cum qua*) 2385 *Salonae Dalmatia*.— *con quo* (= *cum quo*) 2425 *Salonae Dalmatia*.— *con q(ua)* (= *cum qua*) 2436 *Salonae Dalmatia*.— *im memori(am)* (= *in memoriam*) 1971 *Salonae Dalmatia*.— *im memoria* (= *in memoriam*) 2981 *Nona Dalmatia*.— *im memoriam* (= *in memoriam*) 3115 *Arbe Dalmatia*.— *op pietate* (= *ob pietatem*) 6191 *Iglița Moesia Inferior*.— *sup cura* (= *sub cura*) 13239 *Brișevo Dalmatia*.— *suc c(uragentibus)*

(=sub curagentibus) 7631 Alsó-Kosály Dacia.—sud die (=sub die) C. I. L. V, 8280 Aquileia Venetia.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună).

B. Cazuri a. Nume

1. Amestec de cazuri : nomin. sing. filiam suam (= filia sua) 10232 Mitrovița Pannonia Inferior.— nomin. sing. infante (= infans) 10232 Mitrovița Pannonia Inferior.— nomin. sing. filio (= filius) 13739 Babadag Moesia Inferior.— nomin. sing. Respectum (= Respectus) 14214² Adam-Clissi Moesia Inferior p. Chr. 240.— nomin. sing. Gaium (= Gaius) 14214² Adam-Clissi Moesia Inferior p. Chr. 240.— genit. sing. Septumnio (= Septimij) Pârvan Ulmetum II₂ 41 Pantelimonul de sus Moesia Inferior p. Chr. 195.— genit. sing. Cassio (= Cassii) 14448 Babadag Moesia Inferior p. Chr. 178.— dat. sing. fratribus (= fratribus) 14524 Kostolatz Moesia Superior.— acuz. sing. sacro (= sacrum) 8336 Jezdina Dalmatia p. Chr. 197.— acuz. sing. diem uno (= diem unum) 8156 Belgrad Moesia Superior.— acuz. sing. titulo (= titulum) 7521 Nicolițel Moesia Inferior.— acuz. sing. titulo (= titulum) 7553 Constanța Moesia Inferior.— acuz. sing. fatum durus (= fatum durum) 7584 Constanța Moesia Inferior.— acuz. sing. beatu marture (= beatum marturem) 10232 Mitrovița Pannonia Inferior.— ablat. sing. memoriae (= memoria) 12422 Gorna Orehovița Moesia Inferior.— nomin. pl. libertas (= libertate) 2386 Salona Dalmatia.— nomin. pl. Bessis (= Bessi) Pârvan Ulmetum II₂ 38 Pantelimonul de sus Moesia Inferior p. Chr. 163.— nomin. pl. duas matres, duas filias, advenas parvolas (= duae matres, duae filiae, advenae parvulae) 3551 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— nomin. pl. filias (= filiae) 13374 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— abl. pl. annis tres (= annis tribus) 7582 Constanța Moesia Inferior.— Fenomene cunoscute în limba latină populară (limba comună, dialect) și explicabile prin cădereea lui *m*, *s* finali, prin nestabilitatea lui *o* și *u* neaccentuați, prin confuziunea între ele a cazurilor din aceste pricini, și prin analogie : infante este unicul caz care rezultase din confuziea între ele a formelor genit. infantis, dat. infanti, acuz. infantem, abl. infante, și care se substituise prin analogie nominativului infans ; filio este unicul caz care rezultase din confuziea între ele a formelor nomin. filius dat. filio acuz. filium abl. filio . formele de a

cuzativ Respectum, Gaium întrebuițate ca nominative din cauza confuziei dintre nominativ și acuzativ în urma căderii lui -s și -m finali; Septumno și Cassio întrebuițate ca genitive din cauză că formele unice Septimio, Cassio rezultate din confuziea între ele a formelor nomin. Septimius, Cassius, dat. Septimio, Cassio, acuz. Septimum, Cassium, abl. Septimio, Cassio au înlocuit prin analogie formele mai puțin întrebuițate de genitiv Septimii, Cassii; forma de genitiv fratris întrebuițată ca dativ din cauza confuziei dintre genitiv și dativ prin căderea lui -s final; sacro este unicul caz care rezultase din confuziea între ele a formelor nomin. sacram, dat. sacro, acuz. sacram, abl. sacro; uno este unicul caz care rezultase din confuziea între ele a formelor nomin. unus, acuz. unum, abl. uno; titulo este unicul caz care rezultase din confuziea între ele a formelor nomin. titulus, dat. titulo, acuz. titulum, abl. titulo; durus e greșit pus cu forma de nominativ din cauză că de fapt nominativul durus și acuzativul durum (ca și dativo-ablativul duro de altfel) sună tot la un fel, durus masculin a fost apoi pus din cauză că fatum în latina populară era de genul masculin (Vezi mai jos sub Gen); marture este unicul caz care rezultase din confuziea între ele a formelor genit. marturis, dat. marturi, acuz. marturem, abl. marture; genitivo-dativul memoriae întrebuițat în locul ablativului memoria, din cauza confuziei între memoria, forma unică rezultată din nomin. memoria, acuz. memoriam, abl. memoria, și între genitivo-dativul memoriae, care era în limba comună înlocuit prin acea formă unică: din cauză că se zicea de obiceiul memoria în loc de memoriae, apoi se punea cîteodată—și anume cînd avea cineva pretenție de a ști limba scrisă, fără ca s-o știe— și memoriae în loc de memoria; forma de dativ-ablativ Bessis întrebuițată ca nominativ din cauza confuziei dintre nominativul Bessi și dativo-ablativul Bessis în urma căderii lui -s final; tres este forma de nominativ și de acuzativ tres, substituită, ca mai întrebuițată, prin analogie formei de ablativ tribus. O mențiune specială merită formele libertas, duas matres, duas filias, advenas parvolas, filias, întrebuițate ca nominative. Probabil avem a face cu o substituire a nominativelor libertae, duae, advenae, parvulae, filiae prin formele de acuzativ după analogiea declinării a treia, uude nominativul și acuzativul plurale sună tot la un

fel (Compară Grandgent Introduzione § 357). Acest lucru a fost provocat probabil la substantivele feminine și prin faptul că nominativele libertae, duae, advenae, parvulae, filiae (adecă în limba populară liberte, due, advene, parvule, filie) din cauza nestabilității lui e și i neaccentuați (Vezi mai sus) se confunda cu masculinele respective liberti, dui, adveni, parvuli, filii. Toată această combinație însă presupune faptul că s final se pronunță, ceia ce ar proba că aceste inscripții sunt cel mai tîrziu din prima jumătate a secolului II, deoarece din inscripțiile C. I. L. III 14214² p. Chr. 240 (exemplele nomin. sing. Respectum, nomin. sing. Gaium), 14448 p. Chr. 178 (exemplul genit. sing. Cassio), Pârvan Ulmetum II,₂ 38 p. Chr. 163 (exemplul nomin. pl. Bessis), Pârvan Ulmetum II,₂ 41 p. Chr. 195 (exemplul genit. sing. Septumnio) se constată că -s căzuse în provinciile din răsăritul Europei încă din a două jumătate a secolului II. Discuția exemplelor vezi-o mai sus. Asupra cronologiei căderii lui -s final vezi Grandgent Introduzione § 298. Acest fenomen (tipul libertas ca nominativ plural) se mai găsește, rar, în inscripții și pe alt teren romanic (Grandgent Introduzione § 357).

2. Schimb de declinare : genit. sing. forus dela forus (= forum) 10495 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— nomin. pl. osse (= ossa) 10144 Ossero Dalmatia. Pe acest osse eu il interpretez ca ossae.— nomin. pl. collegi (= collegae) 7827 Verespatak Dacia.— nomin. pl. ossua (= ossa) 13374 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— genit. pl. meserum (= mensium) 2602 Salonae Dalmatia.— dat. sing. masc. silvestro (=silvestri) 3504 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— dat. pl. natibus (=natis masc.) 914 Torda Dacia.— dat. pl. Silvanabus (=Silvanis femin.) 3393 Tétény Pannonia Inferior.— dat. pl. filibus (= filiis masc.) 15159 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— abl. pl. natibus (= natis masc.) 7521 Nicolițel Moesia Inferior.— abl. pl. filibus (= filiis masc.) 7535 Constanța Moesia Inferior.— abl. pl. dibus (= deis masc.) 14206²¹ lîngă Drama Macedonia. — Fenomen cunoscut, în totalitatea lui, limbii latine populare (dialect).

3. Declinație greacă : genit. sing. memoriens (=memories, memoriae) 2225 Salonae Dalmatia.— genit. sing. Valeriaes (=Valeriae) 2583 Salonae Dalmatia.— genit. sing. masc. Sitaes (=Sitaе) 8242 Prizren Moesia Superior.— genit.

sing. fem. Cinenes 7551 Constanța Moesia Inferior.— genit. sing. Aurelies Valentines (= Aureliae Valentinae) 3278 Eszeg Pannonia Inferior.— genit. sing. masc. Magissaes (= Magissae) 3695 incerta Pannoniae Inferioris.— genit. sing. secundes (= secundae) 10716 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— genit. sing. tabernas (= tabernae) 14206²¹ lîngă Drama Macedonia.— Fenomen, după cît știu, necunoscut limbii latine populare.

4. Declinație cu -t și cu -n.

α. Declinație cu -t. Nume personale. dat. sing. Euticeti dela Eutyches Εὐτύχης 9210 Salona Dalmatia.— abl. sing. E tychete dela Eutyches Εὐτύχης 8333 Rudnik Dalmatia p. Chr. 193-211.— Fenomen cunoscut în limba latină populară (dialect). Compară acuz. sing. Apelletem dela Apelles Ἀπελλῆς Petronius Cena Trimalchionis 64, Callicletis dela Callicles Καλλικλῆς Plautus Trinummus 1183, Philolachetem dela Philolaches Φιλολαχῆς Plautus Mostellaria 616. In Zeitschrift für roman. Philologie XXVIII, 343 Aug. Zimmermann dă cîteva exemple de teme latinești -a și -n declinate cu un asemenea -t din inscripții depe alte teritorii: dat. sing. Aureliati dela Aurelia, genit. sing. Iulianetis dela Iuliane, genit. sing. Nerotis dela Nero.

De unde a provenit această temă -t? Să fie la Eutyches și la Apelles influința grecelor Κράτης, Δωρῆς, Μέλης, Θαλῆς, Κρής și în general a cuvintelor, substantive și adiective, în -ης -ητος, ca θῆς, λέβης, μάγνης, μάσθης, τάπης, νεωθής, νεωπένης? Oră influința cuvintelor latinești în -is -itis, ca locuples, quies, requies? In Nerotis să fie influința cuvintelor latinești în -os -otis, ca nepos, sacerdos? Oră mai degrabă s-a amestecat grecul ἔρως?

β. Declinație cu -n. 1. Nume personale grecești. genit. sing. Plocinis dela *Ploce (compară πλοκή) 2583 Salona Dalmatia, funerară pagină.— genit. sing. Augenis dela Auge Αὔγη 3289 Eszeg Pannonia Inferior, funerară pagină.— dat. sing. Heroni dela *Heros Ἡρώς 8147 Belgrad Moesia Superior, dedicatoare pagină.— dat. sing. Heroni 7530 Beșaul Moesia Inferior, dedicatoare pagină.— dat. sing. Heroni 7592 incerta Moesiae Inferioris, dedicatoare pagină.— dat. sing. Eroni 12463 Adam-Clissi Moesia Inferior, dedicatoare pagină.— dat. sing. Heroni 14412² Konino Moesia Inferior, dedicatoare născină.— dat. sing. Heroni 14425 Duhene Moesia Inferior, dedicatoare născină.— dat. sing. Heroni 14426 Duhene Moesia Inferior, dedicatoare născină.

sia Inferior, dedicatoare păgină.—dat. sing. Stratoniceni dela Stratonice Στρατονίκη 2376 Salonae Dalmatia, funerară păgină.—dat. sing. Chariteni dela Charite Χαριτώ 2386 Salonae Dalmatia, funerară păgină.—dat. sing. Zosimini dela Zosime Ζωσιμώ 2389 Salonae Dalmatia, funerară păgină.—dat sing. Melitinini dela Melitine Μελιτίνη 2434 Salonae Dalmatia, funerară păgină.—dat. sing. Calliopeni dela *Calliope Καλλιόπη 2452 Salonae Dalmatia.—dat. sing. Niceni dela Nice Νίκη 2503 Salonae Dalmatia, funerară păgină.—dat. sing. Zoini dela Zoe Ζωή 2515 Salonae, funerară păgină.—dat. sing. Leonini dela *Leone (compară Λέων) 2586 Salonae Dalmatia, funerară păgină.—dat. sing. Rodopeni dela Rodope Ροδόπη 8959 Salonae Dalmatia.—dat. sing. Partenopini dela Parthenope Παρθενόπη 9004 Salonae Dalmatia, funerară păgină.—dat. sing. Sosemini dela *Sosime (compară Σώσιμος) 9029 Salonae Dalmatia, funerară păgină.—dat. sing. Zosimini dela Zosime Ζωσιμώ 9180 Salonae Dalmatia, funerară păgină.—dat. sing. Rhopeni dela *Rhope (compară ρόπη) 9096 Salonae Dalmatia.—dat. sing. Irenini dela Irene Ειρήνη 9240 Salonae Dalmatia.—dat. sing. Tycheitini dela *Tycheite (compară τύχη) 9393 Salonae Dalmatia, funerară păgină.—dat. sing. Nicini dela Nice Νίκη 13013 Salonae Dalmatia, funerară păgină.—dat. sing. Callistini dela Calliste Καλλιστή 13037 Salonae Dalmatia, funerară păgină.—dat. sing. Onesimini dela Onesime (compară Όνησιμος) 14868 Salonae Dalmatia.——2. Nume personale străine, unele thrace, altele illyro-pannone, altele celte, care se găsesc în inscripțiile din Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia și Pannonia Inferior, și pentru care, în ce privește numerele inscripțiilor în care se află, să se vadă § 118 combinat cu §§ 113-117: *Abello b. genit. Abellonis.—*Antaio b. genit. Antaionis.—Aplis b. genit. Aplinis, dat. Aplini.—Aplo f. dat. Aploni.—*Arausio (ori Usio) b. genit. Arausionis (ori Usonis). —*Asio b. genit. Asionis.—*Bageeto b. genit. Bageetonis.—*Baracio b. genit. Baracionis.—*Bataro b. genit. Bataronis.—Bato b. genit. Batonis, dat. Batoni.—Batu f. dat. Batuni.—Boio b. dat. Boioni.—Buccio b. genit. Bucconis, dat. Buccioni.—Busio b. genit. Busionis.—Butto b. dat. Buttoni.—*Casamo b. genit. Casamonis.—*Catandio b. dat. Catandioni.—*Cato f. dat. Catoni.—*Cimio b. dat. Cimioni.—*Dacio b. dat. Dacioni.—*Daizi b. genit. Daizinis.—*Dallo b. genit. Dallonis.—Dasto f.

dat. Dastonī.—*Decusa f. dat. Decusani.—*Deivo b. genit. Deivonis.—Dento b. genit. Dentonis.—*Dito f. dat. Ditoni.—*Eppo b. genit. Epponis.—*Geldo b. genit. Geldonis.—*Lavo f. dat. Lavoni.—*Liseno f. dat. Lisenoni.—*Liso b. genit. Lisonis.—Matto f. dat. Mattoni.—*Mogetio b. genit. Mogetionis.—*Namuso b. genit. Namusonis.—*Nando b. genit. Nandonis.—*Nerido b. genit. Neridonis.—Paio f. dat. Paioni.—*Panto b. dat. Pantoni.—Panto f. dat. Pantoni.—*Paterio b. genit. Paterionis.—*Plani f. dat. Planini.—Platino f. genit Platinonis.—*Posaulio f. genit. Posaulionis.—*Precio b. genit. Precionis.—*Rosio b. genit. Rosionis.—*Sabbo b. genit. Sabbonis.—*Samarco b. dat. Samarconi.—*Selio f. dat. Selioni.—Sexto f. dat. Sextoni.—*Sgerulo b. genit. Sgerulonis.—Sisiu f. dat. Sisiuni.—*Soso b. acuz. Sosonem.—*Stennato f. dat. Stennatonī.—Surio b. genit. Surionis.—*Sutti b. genit. Suttinis.—Tara b. genit. Taranis.—*Tarbu b. genit. Tarabus.—Tato b. dat. Tatoni.—*Tatulo b. dat. Tatuloni.—*Testo f. dat. Testoni.—*Tito f. dat. Titoni.—*Titto f. dat. Tittoni.—*Tranto b. genit. Trantonis.—*Trio f. dat. Trioni.—*Trippo b. genit. Triponis.—Tritano b. genit. Tritanonis.—Tritano f. dat. Tritanoni.—*Tuio b. genit. Tuionis.—*Upio b. dat. Upioni.—Vendo f. dat. Vendoni.—*Vercombogio b. genit. Vercombogionis.—*Verzo b. genit. Verzonis, abl. Verzone.—*Verzo f. dat. Verzoni.—Vindo b. genit. Vindonis.—*Virno f. dat. Virnoni.—Volso b. genit. Volsonis.—3. Cîteva nume personale latine, teme -a: dat. sing. Marcianini dela Marciana 14740¹ Salonae Dalmatia, funerară pagină.—dat. sing. Cocceiani dela Cocceia 12490 Pantelimonul de sus ori Ceatalorman Moesia Inferior.—dat. sing. Sergiani dela Serbia 12490 Pantelimonul de sus ori Ceatalorman Moesia Inferior.—acuz. sing. Fortunatanem dela Fortunata 10233 Mitrovița Pannonia Inferior.

Fenomen cunoscut în limba latină populară (limba comună). O mulțime de nume proprii personale străine, mai ales germane, au fost primite cu acest material apercepător latin, tipurile Hero Heronis, Decusa Decusanis, Calliope Calliopenis, Calliste Callistinis, Plani Planinis. Din alte izvoare se constată că declinarea cu -n avea loc și la teme -a, -e, -o dela nume personale latine, precum și la teme -a, -e, -o dela nume comune latine. Grandgent Introduzione §§ 355. 356. 362.

Până astăzi s-a păstrat această declinare la trei cuvinte românești, tată, mamă, frate, cind sunt izolate împreună cu pronumele posesiv: tătini-mio, tătini-to, tătini-so, mîni-ta, mîni-sa, frățîni-mio, frățîni-to, frățîni-so, care au aproximativ înțelesul genitivelor și dativelor latinești patris mei, tui, sui, patri meo, tuo, suo, matris tuae, suae, matri tuae, suae, fratris mei, tui, sui, fratri meo, tuo, suo, și corespund unor etyma genit. tatanis dat. tatanî, genit. mamanis dat. mamanî, genit. fratenis dat. frateni (la acesta s-a introdus în românește și din pluralul frați). O bibliografie mare există asupra acestei chestii, pe care vezi-o la Jud, *Recherches sur la genèse et la diffusion des accusatifs en -ain et en -on*, Halle sur Saale 1907. Eu voiu observa aici numai cîteva lucruri. Mai întîi numeroasele teme (ori teme reale, ori terminații de nominativ singular) -a, -e, -i, -o, -u din cuvinte grecești, thrace, illyro-pannone, celte, care prezintă această declinare cu -n în cazurile oblice, și care cronologic cad în timpul dela începutul secolului II până cel mai tîrziu la sfîrșitul secolului IV, exclud posibilitatea vreunei influențe germane. Apoi declinația cu -n a numelor proprii străine cu tema -e se găsește deja la Plaut (*Giddinenem Poenulus* 898, 1130, *Giddenini* 1119), iar unele din aceste cuvinte declinate cu tema -n la cazurile oblice se găsesc în inscripții din Dacia (Bato, Cimio, Geldo, Nando, Nerido, Platino, Sutti, Tato, Verzo), cad deci în timpul dela începutul secolului II până la a două jumătate a secolului III, cind este exclusă orice influență germană (Pentru unele date se poate fixa: genit. Batonis C. II p. Chr. 159, C. III p. Chr. 162, C. V. p. Chr. 162, C. VI p. Chr. 139; genit. Geldonis C. I p. Chr. 167; genit. Verzonis C. VI p. Chr. 139, C. XVII p. Chr. 131, abl. Verzone C. XVII p. Chr. 131). Să se noteze în al treilea loc că cu greu s-ar putea găsi vreun cuvînt sigur german printre numeroasele nume din lista mai sus dată *). Jud, pentru a

*) Jud pune printre cuvintele germane pe Bato pag. 73, pe Eppo pag. 61 și pe Nando pag. 94, 104, 106, 108. Bato e mai înainte de toate însă un nume illyro-pannon. Asupra istoriei unor renomite personaje cu acest nume, unul Daesitiat și altul Breuc, vezi § 53 Nota C. 51, Nota C. 52, Nota C. 61, Nota C. 62, Nota C. 63. În ce privește pe Bato din Dacia, care iu special ne interesează, el era sigur Pirust, căci făcea parte din coloniea Pirus-

proba că această declinație cu *-n* a temelor vocalice *-a*, *-e*, *-i*, *-o* (tipul Batu Batunis nu-l cunoaște) își are originea în declinația slabă veche germană (gotă, burgundă, francă, langobardă), care avea *-a*, *-o*, *-i* la nominativul singular și *-n* la celelalte cazuri ale singularului și la toate cazurile pluralului, își ia exemplele numai din documente, găsește în toate părțile cuvintelor de origine germană declinate cu *-n* (ca de pildă Agila Agilane Agilanem, Audo Audonis, Rothari Rothareni, Allovisi Allovisini) apărind înaintea celor de origine negermană declinate cu același *-n* (ca de pildă Bella Bellani, Urso Ursoni, Iohanne Iohanneni, Clemente Clementini), și zice la pagina 61 : „Sarcina principală a partizanilor teoriei lui Philipon [care susține că declinația *-n* își are originea în limba latină^{*)}] ar fi trebuit să fie

tilor dela Alburnus Maior. Va fi fost iusă și la Celta poate numele Bato (Vezi Holder). Dacă va fi fost și la Germanii, nu știu: Jud citează pe Förstemaun. Eppo e foarte probabil celt, vezi Holder. Că va fi fost și german, nu știu: Jud citează pe Förstemaun. Nando se găsește înregistrat ca Nandum (acuzativ singular) printre numele gote de Schöufeld. Este de observat iusă că în lista noastră el apare în inscripțiea 917 dela Torda ca părinte al femeii Aia, moartă la vîrsta de 80 de ani. În aceiași inscripție făuerară se pomenesc ca îngropate în același mormânt persoanele Audrada, fiica lui Bituvas, moartă la vîrsta de 80 de ani, Briceua moartă la vîrsta de 40 de ani, Bedarus mort la vîrsta de 12 ani. Toate aceste persoane trebuie să fi fost rude. Atestate aceste nume ca thrace ori ca illyro-pannone ori ca celte nu sunt uicării, se pot găsi apropierii iusă de radical și de suffix între ele și nume illyro-pauuoue și celte: Compară pentru Aia, Audrada, Bituvas numele illyro-pannone Aioia, Andamionius, Andamus, Audes, Audacia, Audacia, Andunocues, Betuva; pentru Audrada, Bedarus, Bricena nume celte cu radicale asămănatore la Holder. Că va fi, deci, Nando din lista noastră un nume Germanu, este problematic. Observ cu această ocazie că Jud consideră pag. 33 că german și numele grecești al femeii monstru Gorgo, pe care o mai chemă și Medusa, al cărei nume Gorgo, Γοργώ este cunoscut și de Homer (Iliada VIII, 349, XI, 36).

^{*)} Philipou, Les accusatifs en *-on* et en *-ain*, Romania XXXI, 201 sqq. explică tipul masculin Petrus Petrouis privind analogia temelor latinești *-o*, *-onis*, iar fu ce privește declinația feminină *-e -enis*, *-a -anis* (Alte tipuri un cunoaște Philipou, și pentru tipurile *-e -enis*, *-a -anis* citează numai cîteva exemple din C. I. L., în special din C. I. L. III citează numai un exemplu, pe Valeriaes Plocinius 2583, unde pe Valeriaes îl interpre-

să ni arăte o serie neîntreruptă de nume latinești cu flexiunea *-a -ane* în Gallia romană dela al patrulea secol începînd până la al optulea*. Dar iată dincoace, în răsăritul Europei, o sumă de 101 nume, unele grece, altele thrace, altele illyro-pannone, altele celte, altele latine (niciunul german!), cu teme *-a*, *-e*, *-i*, *-o*, *-u* la nominativ, declinate cu *-n* la cazurile oblice, și umplînd spațiul de timp dela începutul secolului II până la sfîrșitul secolului IV, acel spațiu de timp cînd nici pomenire nu putea fi de influință germană asupra declinației latinești. Este evident însă că această declinare cu *-n* a temelor *-a*, *-e*, *-i*, *-o*, *-u* din răsăritul Europei, care nu poate fi de origine germană, nu poate fi nici de origine grecească, deoarece pentru temele *-a*, *-e*, *-i*, *-o*, *-u* cu nominativul singular *-a*, *-e*, *-i*, *-o*, *-u* Grecii aveau declinație proprie, pe care ar fi strămutat-o asupra cuvintelor străine cu aceleaș teme (chiar dacă vor fi fost deosebiri de gen), și deoarece—mai ales—este imposibil de priceput cum ar fi putut e să-și deformeze propriile cuvinte, cum sunt Auge, heros, Stratonice, Charite, Zosime, Melitinna, Calliope, Nice, Zoe, Leone, Rhodope, Parthenope, Sosime, Irene, Calliste, Onesime, și, în loc să le decline cum erau obișnuiți, să li dea o declinare alta, în *-n*. În ce privește cuvintele thrace, illyro-pannone și celte, unele din ele se vor fi declinat cu *-n* chiar în limba de origine, și este foarte probabil că Bato și Verzo deja în limba illyră și cea panonă aveau radicalul *-n*. Dar a presupune vreo influență din partea acestor limbă la dezvoltarea declinării cu *-n* este cu mult mai temerar decît a presupune o influență germană pentru dezvoltarea aceleiaș declinării în țările apusene. Cel puțin nu se poate tagădui că Cassiodorus, care știa limba gotă, se va fi gîndit la genitivul got Matjins al lui Matja, cînd declina nominativ Maza genitiv Mazenis (compară Jud pag. 28-29)*). Ce combinații de acest fel însă ar putea face cineva

tează greșit ca Valeria(n)es spune că e de origine necunoscută, dar latină. Pag. 237: „Par suite de causes et d'aus des circonstances encore mal connues les Latins créèrent, à une certaine époque, une déclinaison imparisyllabique pour les noms de femmes, qui suivaient originaiement la déclinaison des thèmes en *-a*“.

*) Tot așa acei Români care știau grecescă păstrau cuvintelor grecești declinație originală, ori complectă ori amestecată cu forme latine, ba copiau chiar radicalul grec, ca atunci cînd, con-

dincoace, la cuvintele barbare din răsărītul Europei? -*n* din declinarea numelor proprii și a cîtorva nume comune cu temele de nominativ -*a*, -*e*, -*i*, -*o*, -*u* nu rămîne de căutat decît în limba latină. Eu cred că începutul l-au făcut masculinele în -*o* (în lista noastră Hero, Abello, Antaio, Arausio, Asio, Bageeto, Baracio, Bataro, Bato, Boio, Buccio, Bussio, Butto, Casamo, Catandio, Cimio, Dacio, Dallo, Deivo, Dento, Eppo, Geldo, Liso, Mogetio, Namuso, Nando, Nerido, Panto, Paterio, Precio, Rosio, Sabbo, Samarco, Sgerulo, Soso, Surio, Tato, Tatulo, Tranto, Trippo, Tritano, Tuio, Upio, Vercombogio, Verzo, Vindo, Volso), care au fost primite în latinește la tipul masculin -*o* -*onis* (Carbo, Cicero, Maro, Pedo, Varro, carbo, harpago, latro, ligo, muero, praeco, sermo, udo, unedo), și femininele în -*o* (în lista noastră Cato, Dasto, Dito, Lavo, Liseno, Matto, Paio, Panto, Platinio, Posaulio, Selio, Sexto, Stennato, Testo, Tito, Titto, Trio, Tritano, Vendo, Verzo, Virno), care au fost primite în latinește la tipul feminin -*o* -*onis* (actio, communio, contio, legio, natio, obsidio, opinio, oratio, ratio, regio, etc.), și începutul a fost făcut de mult, pentru că deja Ennius declina pe Dido la ablativ Didone (vezi Georges). S-a întîmplat însă că numele proprii străine care aveau tema -*o* și care au fost primite în latinește la tipurile masculin -*o* -*onis* și feminin -*o* -*onis* să fie din totalitatea numelor proprii străine cu temă vocalică cele mai numeroase (în lista noastră din 97 nume străine 68, mai mult de doă treimi, au tema -*o*). Prin analogie s-a lătit apoi declinarea cu -*n* mai întîiu asupra temelor vocalice -*e*, -*i*, care cu forma de nominativ -*e*, -*i* erau cu totul necunoscute limbii latine, apoi asupra temelor -*u* și asupra temelor masculine -*a*, care erau foarte puțin reprezentate în limba latină, și în sfîrșit asupra temelor feminine -*α*. Dela numele proprii străine declinația cu -*n* s-a lătit apoi mai departe prin analogie și la numele proprii latine cu temele -*α*, -*o* (Sergia Sergianis, Constantius Constantionis Jud 74) și la numele comune latine cu teme mai neobișnuite, precum la monosilabele terminate, după căderea

tra firii latine, păstrau în sufixul grecesc -*ōn* -*ōnos* vocala scurtă din cazurile oblice: Agamemno Agamemnonis, Amphiio Amphiōnis, Ario Ariōnis, Iaso Iasōnis, Macedo Macedonis, Philemo Philemonis, Strymo Strymōnis, Gorgo Gorgonis, architecton architectōnis, canon canonis, daemon daemonis, gnomon gnomonis.

lui -s și -m finală, în -e (spe, de pildă, a fost declinat spenis, de unde italianul spene), la temele masculine -a (barba s-a declinat bărbanis, de unde italianul barbano unchiu; scriba s-a declinat scribanis, de unde italianul scrivano, francezul écrivain; tata s-a declinat tatanis, de unde românul tătîni); s-a lătit apoi la femininele -a care arătau o înrudire, influințate în special de masculinele -a care arătau o înrudire (mama s-a declinat mamanis, de unde românul mîni, amita s-a declinat amitanis, de unde vechiul francez casus obliquus antain), apoi la alte teme (precum la românul frate, care s-a declinat fratenis, probabil supt influență lui tatanis, mamanis, de unde actualul român frățini cu t întrodus dela plural).

b. Pronume

genit. sing. fem. queius (= cuius) 1846 Vido Dalmatia.—genit. sing. fem. ipseius (= ipsius) 2240 Salonae Dalmatia.— genit. sing. masc. inpsuius (= ipsius) 2377 Salonae Dalmatia.—dat. sing. masc. ipso (= ipsi) 12716 Plevlje Dalmatia.— dat. sing. masc. quo (= cui) C. I. L. III. C. VI Dacia p. Chr. 139.— dat. sing. masc. alio (= ali) C. I. L. III. C. XIII p. Chr. 167.— dat. sing. masc. illo (= illi) 12484 Ighița Moesia Inferior.— dat. sing. fem. sibi ipsaius (= sibi ipsi) 14014 Smoljani Dalmatia.—dat. sing. fem. eae (= ei) C. I. L. III. C. III Dacia p. Chr. 162.—acuz. sing. fem. henc (= hanc) 12484 Ighița Moesia Inferior.— abl. sing. fem. haec (= hac) 12422 Gorna Orehovița Moesia Inferior.— dat. pl. sibi ipsorum (= sibi ipsis) 14614 Mihaljević Dalmatia.— Fenomene cunoscute în limba latină populară (limba comună, dialect) și explicabile prin trecerea la declinarea nominală și prin influență unor forme pronominale a-supra altora: dativele sing. masc. ipso, quo, alio, illo, dativul sing. fem. eae sunt trecute la declinarea nominală; genitivele sing. fem. queius, ipseius sunt influențate de eius; genitivul sing. masc. inpsuius este influențat de cuius; dativul sing. fem. ipsaius este influențat de radicalul ipsa- dela nominativ, acuzativ, ablativ, și este propriu o formă de genitiv care și-a însușit înțelesul de dativ prin analogie, tot așa după cum prin analogie și-a însușit înțelesul de dativ plural genitivul plural ipsorum; la acuzativul sing. fem. henc și la ablativul sing. fem. haec avem probabil a face cu o influență analogică din partea nominativului haec.

C. Timpuri

rez. indic. setis (= estis) Pârvan Ulmetum II₂, 5 Pantelimonul de sus Moesia Inferior.— rez. indic. doleunt (= dolent) 10347 Veréb Pannonia Inferior.— perf. indic. posit (= posuit) 8472 Krug în Poljica Dalmatia p. Chr. 37-38.— perf. indic. posierunt (= posuerunt) 14614 Mihaljević Dalmatia.— perf. indic. posibit (= posuit) 14809 Salonae Dalmatia.— perf. indic. possuerunt (= posuerunt) 7548 Constanța Moesia Inferior.— perf. indic. poserunt (= posuerunt) 7572 Constanța Moesia Inferior.— perf. indic. clusit (= clausit) 7983 Várhely Dacia.— perf. indic. poserunt (= posuerunt) 12598 Mehadia Dacia.— perf. indic. posiverunt (= posuerunt) 6442 Mitrovița Pannonia Inferior.— perf. indic. posit (= posuit) 10598 Gran Pannonia Inferior.— perf. indic. lanxit (= languit) 13382 Rákos-Palota Pannonia Inferior.— perf. indic. posit (= posuit) 14349⁸ Alt-Ofen Pannonia Inferior.— perf. indic. posit (= posuit) 12334 Ormanli la răsărit de Sofia Thracia.— perf. indic. possit (= posuit) Kalinka № 384 Tschekalewo județul Sofia Thracia.— perf. conj. lexerit (= legerit) 12484 Iglita Moesia Inferior.— perf. inf. descendise (= descendisse) 7756 Alba Iulia Dacia.— partic. viitor sequiture (= secuturae dat. sing. fem.) 8253 Nis Moesia Superior.— partic. viitor venituri (= venturi) Pârvan Ulmetum II₂, 5 Pantelimonul de sus Moesia Inferior.— Fenomene cunoscute în limba latină populară (limba comună și dialect), explicabile prin analogie. Voiu observa numai că formele latinești populare simus (= sumus), sitis (= estis) existau în limba românească veche (sem, seți, set, Cipariu Principii de limbă 138).

D. Moduri

rez. conj. valeates = imper. valete Pârvan Ulmetum II₂, 5 Pantelimonul de sus Moesia Inferior.— In C. I. L. III. C. I Dacia p. Chr. 167 se întrebuinteaază în vorbire indirectă conjunctivul în loc de infinitiv și indicativul în loc de conjunctiv: erant (= essent); fuerunt (= fuissent); abuerat (= habuisset); reddedisset (= reddidisse); caverat (= cavisset); recepisset (= recepisse); sufficerent (= sufficere); aberet (= habere); continetur (= contineretur); voluerint (= voluisse); se testantur (= se testari).— Fenomene cunoscute în limba latină populară (limba comună).

E. Gen

Substantive și-a schimbat genul: acuz. sing. *hoc sarcophagum* 2654 *Salonae Dalmatia p. Chr. 358.* — nomin. sing. *fatus* (= *fatum*) 3196 *incerta Dalmatiae.* — acuz. sing. *cru-delem funus* 14321²⁶ *Radušići Dalmatia.* — in hunc monu-mentum 14524 *Kostolatz Moesia Superior.* — acuz. sing. *fa-tum durus* 7584 *Constanța Moesia Inferior.* — acuz. pl. *pul-vera* (= *pulveres*) 13062 *Salonae Dalmatia.* „Pluralul pul-vera, daca nu mă înșel, se găsește acum pentru prima oară în această inscripție.“ Nota editorului. — Forma de masculin a adiectivului înlocuește forma de feminin: dat. sing. *vivo sibi* (= *vivae sibi*) 7569 *Constanța Moesia Inferior.* — acuz. sing. *fugitum* (= *fugitivam*) C. I. L. III. C. VI *Dacia p. Chr. 139.* — Forma de masculin a pronumei înlocuește forma de feminin: nomin. sing. *qui* (= *quae*) 2225 *Salonae Dalmatia.* — acuz. sing. *quem* (= *quam*) 9601 *Salonae Dalmatia.* — nomin. sing. *qui* (= *quae*) 7631 *Tschumakovei Moesia Inferior.* — nomin. sing. *qui* (= *quae*) 12377 *Kutlovița Moesia Inferior.* — acuz. sing. *aliquem* (= *aliquam*) C. I. L. III. C. I *Dacia p. Chr. 167.* — abl. sing. *eo* (= *ea*) C. I. L. III. C. VI *Dacia p. Chr. 139.* — acuz. sing. *quem* (= *quam*) 3583 *Alt-Ofen Pannonia Inferior.* — nomin. sing. *qui* (= *quae*) 10232 *Mitrovița Pannonia Inferior.* — Fenomene cunoscute în limba latină populară (limba comună).

F. Prepoziții .

a cu acuzativul: a *vos* (= *a vobis*) *Pârvan Ulmetum II,* 5 *Pantelimonul de sus Moesia Inferior.*

cum cu acuzativul: cum *quem* (= *cum quo*) 14524 *Kostolatz Moesia Superior.* — cum *Vitalem* 7521 *Nicolitel Moesia Inferior.*

de = ex: de *patria Artacia de vico Calso* 14207¹⁵ *Stara Zagora Thracia.*

ex cu acuzativul: ex *votum* 12466 *Adam-Clissi Moesia Inferior.*

in cu acuzativul = in cu ablativul: in hunc monu-mentum (= *in hoc monumento*) 14524 *Kostolatz Moesia Su-perior.* — in *domum suam* (= *in domo sua*) *Pârvan Ulmetum I,* 50 *Pantelimonul de sus Moesia Inferior.* — in *hanc arcam* (= *in hac arca*) 3245 *Mitrovița Pannonia Inferior.* — in unc locu(m) (= *in hoc loco*) 13374 *Alt-Ofen Pannonia In-ferior.*

in cu ablativul = in cu acuzativul : in collegio (= in collegium) C. I. L. III. C. I Dacia p. Chr. 167.

per cu ablativul : per Valerio (=per Valerium) Pârvan Ulmetum II₂, 32 Pantelimonul de sus Moesia Inferior p. Chr. 178. — per Proculo et Gaio (= per Proculum et Gaium) 1590^a Reșca Dacia.

pro cu acuzativul: pro victorias (= pro victoriis) 8303 Plevlje Dalmatia.—pro salutem (= pro salute) 7464 Aboba Moesia Inferior p. Chr. 193-211.— pro memoriam (= pro memoria) 7583 Constanța Moesia Inferior. — pro comoda (= pro comodis) 7584 Constanța Moesia Inferior. — pro suos (= pro suis) 12429 Pavlikeni Moesia Inferior. — pro salutem (= pro salute) 12487 Caideră Moesia Inferior p. Chr. 187.— pro salutem (=pro salute) 14445 Meidanchioi Moesia Inferior p. Chr. 222-235.— pro salutem (= pro salute) Pârvan Ulmetum I, 56 Pantelimonul de sus Moesia Inferior.— pro salutem (= pro salute) Pârvan Ulmetum II₂, 38 Pantelimonul de sus Moesia Inferior p. Chr. 163.— pro merita (= pro meritis) 1537 Várhely Dacia. — pro suos (= pro suis) 1600 incerta Daciae.— pro suos (= pro suis) 7833 Zalatna Dacia.— pro salutem (= pro salute) 7997 Caransebeș Dacia.

Fenomene cunoscute în limba latină populară (limba comună).

G. Cuvinte

abstineo (= retineo) C. I. L. III, C. III Dacia p. Chr. 162.— ambulativa, probabil neutru plural, abl. pl. ambulativis (= ambulatio, plimbare, excursie) 3438 Alt-Ofen Panonia Inferior.— apocatus și apochatus, acuz. sing. apocatum, f. apochatam („sclavul pentru care vînzătorul a dat cumpărătorului chitanță, apocha, că a primit prețul“ nota editorului) C. I. L. III. C. VII Dacia p. Chr. 142, C. I. L. III. C. XXV Dacia p. Chr. 160.— apocitatus, acuz. sing. apocitatum (= apocatus) C. I. L. III. C. VII Dacia p. Chr. 142.— arp(ennes) acuz. pl. (= fr. arpents) 10275 Bán Panonia Inferior.— brutes nomin. sing., dat. sing. bruti (=noră, vezi § 84 a) 12666 C'uprija Moesia Superior, 12377 Kutlovița Moesia Inferior, Kalinka № 412 Nikup Moesia Inferior.— cessum, abl. sing. cesso (= cessio) C. I. L. III. C. XI Dacia.— collitores nomin. pl. (= cultores) 8147 Belgrad Moesia Superior.— comparo, perf. ind. 3 p. s. cunparabid

(= *emo*) 9567 Salonae Dalmatia.— conquiliarius, „magister conquiliarius“ (probabil ſeful unei văſitorii, ori funcționar înſarcinat cu vama asupra purpurei, =*conchyliarius, > *conchylium*) 2115 Salonae Dalmatia.— consacrani (= consacra-nei) Pârvan Ulmetum II₂ 32 Pantelimonul de sus Moesia Inferior p. Chr. 178.— consens, dat. pl. consentibus (= consentiens) 942 Enyed Dacia.— contirunculus, dat. sing. contirunculo (= camarad recrut) 8124 și pag. 2328⁹⁹ Kostolatz Moesia Superior.— controversia, abl. sing. controversia (= *controversia*) C. I. L. III. C. XII Dacia p. Chr. 167.— culminaris, dat. sing. masc. culminari, despre un zeu, probabil Jupiter, 10303 Duna-Pentele Pannonia Inferior.— cupisco (= *cupio*) 14850 Salonae Dalmatia.— curagens (= *curam agens*, îngrijitor) 3096 insula Brazza.— danistaria, genit. sing. danistariae, „casă de împrumut pe amanet“ nota editorului, C. I. L. III. C. XIII p. Chr. 167.— decum (= decus) 14211¹⁰ Sirakovo Moesia Inferior.— deducticius (despre un veteran, probabil = *deductus in coloniam*, stabilit ca colon) 8199 Kučevište Moesia Superior.— demprecarius, abl. sing. demprecario (= *precarius*) 10570 Bekás-Megyer Pannonia Inferior.— deponſio (= *depositio*) 2656 Salonae Dalmatia p. Chr. 411, 14915 Salonae Dalmatia.— derelictum, abl. sing. derelecto (= moștenire, ceia ce lasă cineva după sine) 14306⁵ Salonae Dalmatia.— dextrata („virgo ...“, despre o fată care a murit la 3 ani și 9 luni. „Un epitet care nu se mai găsește altăunde, poate că va fi însemnat că la procesiunile fata ocupa locul mai de cinste, pe cel din dreapta“ nota editorului. Dar această explicare nu se potrivește cu o copilă de 3 ani !) 6155 Constanța Moesia Inferior.— digma (= διγμα) 8080 lîngă rîul Buzău în comitatul Haromszék Dacia.— dolus ori dolor, acuz. dolum (< rom. dor, = dolor) 1903 Baska-Voda Dalmatia.— dominus (despre un martir = sfintul) 10233 Mitrovîța Pannonia Inferior.— draccena, dat. sing. draccenae (nume al unei zeițe, soțiea lui Draco ori Glyco, = γλυκηνα. „Despre dracaena nu se mai pominește altăunde“ nota editorului) 8238 Blatsche Moesia Superior.— dunc (=dum, > dum + -ce? După Zimmermann Archiv für lat. Lex. und Gramm. V, 570 > *donicum*) 1903 Baska-Voda Dalmatia.— emmimoria („en emmimoriam“, = memoria) 14014 Smoljani Dalmatia.— epetina („loco qui appellatur in epe-tina“ = equitium ?) 2386 Salonae Dalmatia.— epibeta (=

ἐπιβάτης) 14567 Niş Moesia Superior. „Un militar legionar ca epibata apare întâiaș dată în această inscripție“ nota editorului.— equisio, nom. pl. equisiones (=equiso) 13370 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— es (=εἰς, „es memoriam“=in memoriam) 7582 Constanța Moesia Inferior.— excesso, prez. conjunctiv 3 p. p. excessent (=excedo) 14437² Adam-Clissi Moesia Inferior, a doă jumătate a sec. II.— extorto, refl., perf. ind. 1 p. s. me extortavi (= ies cu greutate din ceva, scăp de ceva?) 1846 Viddo Dalmatia.— fius? (=filius, probabil greșit în loc de filius) 14809 Salonae Dalmatia.— frontalis, acuz. sing. frontalem (= fr. fronton?) 7960 Vărhele Dacia. „frontalis nu se găsește alurea“ nota editorului.— gamius, dat. sing. gamio (= bărbat, soț, γάμος) 14746 Salonae Dalmatia.— in se (=în preună) 2113 Salonae Dalmatia, 3107 insula Brazza.— in uno (=în preună) 14014 Smoljani Dalmatia.— labore, perf. 3 p. pl. lavoraverunt (= trăesc, duc viață, compară ngr. κάμψω față cu vgr. κάμψω) 2113 Salonae Dalmatia.— maiorarius (=intendant) 12489 Cucuē-Chioī Moesia Inferior.— meator (=călător, trecător) 14850 Salonae Dalmatia.— mio, perf. conj. 3 p. s. miaverit (=meio) 1966 Salonae Dalmatia.— Naissas, dat. s. Naissati (=dela Naissus) 8260 Zukovac Moesia Superior.— nepota ori nepotilla, dat. sing. nepote ori nepotille (=neptis) 3173 și 8877 incerta Dalmatiae.— nepotia, dat. sing. nepotiae, nepotie (=neptis) 2599 Salonae Dalmatia, 2690 Traù Dalmatia, 2756 Karjak Dalmatia, 8441 Viddo Dalmatia, 6155 Constanța Moesia Inferior.— nepotilla. Vezi nepota.— nepta, dat. sing. neptae (=neptis) 1269 Verespatak Dacia.— neptia, dat. sing. neptiae (=neptis) 3582 Alt-Ofen Pannonia Inferior, 10541 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— nester, acuz. sing. fem. nestram, dat. pl. masc. nestris (=noster, probabil supt influința lui vester) 7583, 7584 Constanța Moesia Inferior.— niris, dat. sing. niri (=nurus) 3308 Fünfkirchen Pannonia Inferior.— orcius, dat. sing. fem. orciae („deae orciae“, probabil Proserpina, > orcus) 8151 Belgrad Moesia Superior p. Chr. 287.— pauso, perf. 3 p. sing. pausavit (=a răposa) 10244 Titel Pannonia Inferior.— penus (=penes, cu înțelesul de ad: „defuncta penus colonia(m) Sirmi(um)“) 6441 Mitrovița Pannonia Inferior.— por (=pro) 3493 Alt-Ofen Pannonia Inferior.— proporticuſ, acuz. sing. proporticuſ (=πρόστιον) 7960 Vărhele Dacia. „proporticuſ nu se găsește ai-

rea“ nota editorului. — prosmoni (= perseverantes) 7807 Alba Iulia Dacia. „prosmoni eū cred că sīnt πρόσμονοι, adecă perseverantes ori mai bine perseverantii și că avem a face, ca și la eusebii și alții de acest fel, vezi C. I. L. VI 10268 sqq., cu niște collegia“ nota editorului. — provitus (= probatus) 7547 Constanța Moesia Inferior. — pyalis, acuz. sing. pyalidem (= πυαλίς) 7564 Constanța Moesia Inferior. — quad (> qua ad, = quoad) 2835 Kistanje Dalmatia înainte de p. Chr. 41. — quam quot (= quam, decit) C. I. L. III. C. I Dacia p. Chr. 167. — quot (= quantum) 14524 Kostolatz Moesia Superior, C. I. L. III. C. XXV Dacia p. Chr. 160. — roboretum, genit. sing. roboreti (= querquetum) 13250 Uzdolje Dalmatia. „Această inscripție arată că cuvîntul roboretum = querquetum, Du-cange, era întrebuiñat înaintea veaculuî de mijloc“ nota editorului. — salararius (= mercenar) 7926 Vârhely Dacia. — seror, dat. serori (= soror) 3174 incerta Dalmatiae. — sic (= et, și ?) 13739 Babadag Moesia Inferior. — dat. sing. socro dela socer (= socero) 8088 Arcer Moesia Superior, 6235 incerta Moesiae Inferioris. — socra, dat. sing. socrae, socre (= socrus) 1665 Belgrad Moesia Superior, 7458 Koinare Moesia Inferior, 3403 Tétény Pannonia Inferior, 655 Philippi Macedonia. — sportellarius, f. sportellaria („care este ca o anexă a altui lucru“, nota editorului) C. I. L. III. C. VI Dacia p. Chr. 139. — stilibata, acuz. sing. stilibatam (un fel de clădire la mormînt) 9302 Salonae Dalmatia. — subulela, dat. sing. subulele (= suboles) 14524 Kostolatz Moesia Superior. — suora (= soror) 13845 Doclea Dalmatia. — superstantes (= superstites) 12478 Calachioi Moesia Inferior, 14214¹⁴ Adam-Clissi Moesia Inferior. — sus (= deasupra, peste, „sus meo corpus“) 10016 Zara Dalmatia. — tam (= tantam) C. I. L. III. C. VI Dacia p. Chr. 139. — tata, dat. sing. tate (= pater) 13026 Salonae Dalmatia. — tonitrator, dat. sing. tonitratori (= tonans) 2766^a lîngă Sarajevo Dalmatia. — visum, abl. sing. viso (= vis) 8082 Bjela Moesia Superior, 7841 Zalatna Dacia. — visus, abl. sing. visu (= vis) 7765 Alba Iulia Dacia.

H. Articul

mater illa (= mater) 9106 Salonae Dalmatia („Aequius hunc fuerat titulum me ponere matri, quem miserae mater illa mihi nosuit“ Editornul enunță. illa acta nuc în loc de numele

mamei". Ce poate să însemneze aceasta? Mai degrabă avem a face cu articulul. Inscriptia e funerară pagină, e prin urmare cel mai tîrziu din veacul IV, vezi § 82, № 10 fine).

I. Sintaxă

Genitivul pronomelui personal întrebuințat în locul pronomelui posesiv: nomine mei (= nomine meo) 14306⁵ Salonae Dalmatia, inscripție funerară creștină.—per absentiam mei (= per absentiam meam, în lipsa mea) 3355 Stuhlweisenburg Pannonia Inferior.

Pronumele posesiv pus în locul pronomelui personal: vivo meo (= vivo me) 7552 Constanța Moesia Inferior.—vivo suo (= vivo se) 12490 Pantelimonul de sus ori Cetățorman Moesia Inferior.—Probabil o contaminație între vivo me, vivo se și in vita mea, in vita sua. Compară fr. de mon vivant, du vivant de, care și acestea tot prin contaminație s-ar explica poate, anume dintre o construcție parcială absolută, moi vivant, X vivant, și de mă vie, de la vie de X.

Compară și cele spuse la Moduri.

§ 110. În a două jumătate a secolului VI începe să vorbi despre o „limbă a locului”, o „limbă părintească” (ἐπιγόνιος γλώσσα, πατρίων φωνή) din teritoriul romanizat al peninsulei balcanice. Theophylactos Simocattes (a înflorit supt împăratul Heraclios 610-640) supt anul 587 (anul 587 după Tomaszek, Ueber Brumalia und Rosalia, Sitzungsberichte der Wiener Akademie LX, anul 1868, pag. 351 sqq., 400, și după C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, pag. 18) l. II cap. 15 pag. paris. 52: [E vorba de oștirea bizantină care se scobora din Balcanii orientali spre cîmpiea Thraciei pentru a ataca oștirea chaganului Avarilor ce poposia la patru mile depărtare dela muntele Calvus] „Se scoborîră, deci, din Haemus la muntele Calvus și la Lividurgos cu gînd de luptă și văzură pe chagan că-să așezase corturile nu departe de acolo, cam la vreo patru mile depărtare, fără nicio grijă, deoarece și oștirea lui era împărtiată prin toată Thracia. Comentiolus și-a întocmit atunci oștirea, a așezat-o într-un singur corp și a pus-o în mișcare. Planul lui era să meargă spre Astike, să petreacă noaptea sub pază, iar a două zi să năvălească ca o furtună

planurile comandanțului, căci ca un gărgăun a distrus stu-piș chibzui și a prădat osteneala ce-să dăduse generalul ca o albină. Căci, dupăce soarele a întors spatele spre în-tunecoasa noapte, dupăce prea frumoasa și dătătoarea de lu-mină lampă și-a ascuns strălucirea și a cedat puteriilor noptii, unul dintre animalele de povară a zvîrlit sarcina depe dînsul. Se întâmplase însă ca stăpînul animalului să meargă la o distanță oarecare înainte, astfel că cei care mergeau pe alăturî și vedea cum animalul tîrsește sarcina după dînsul nu cum trebue, aș fost nevoiți să strige la stăpîn să se întoarcă înapoi și să îndrepte greșala animalului. Ei bine, acest lucru a fost cauza că ordinea oștirii s-a turburat și că aceasta a apucat fuga îndărât, pentrucă vorbele strigate cu această ocazie li s-au părut celor mai mulți a fi un sem-nal de fugă, ca și cum dușmanul ar fi apărut lîngă dînsii pe neașteptate. S-a născut atunci o învălmășală și un zgomot ca acela, învremece toți strigău că îi ținea gura și se îndemnau unul pe altul să se întoarcă, răcind cu mare turburare în limba fării «*retorna*», ca și cum ar fi avut loc o luptă fără veste cu dușmanul în timpul noptii (επιχωρίω τε [va-riantă τῇ] γλώττῃ εἰς τοὺς πάντας τραπέσθαι ἀλλος ἀλλῷ προσέταττε, ἐπόρυς μετὰ μεγίστου ταράχου φθεγγόμενοι). Se strică prin urmare toată ordinea oștirii, aşa dupăcum s-ar sfârma ordinea unei ar-monii în coardele unei lire, iar chaganul scăpă astfel de această nouă primejdie, care fusese mai mare încă decât cea dintîi, părăsi drumurile obișnuite și, că il ținură picioarele, fugi spre alte locuri, scăpând de astă dată în mod încă mai neașteptat decât cum scăpase întîia oară. Tot așa fugiau Romani în altă direcție, alungați de o falșă frică și turbu-rați de o falșă primejdie". Theophanes Confessor (născut în timpul domniei lui Constantin Copronymos 741-775, mort pînă 817) pag. paris. 218: „Chaganul, trecînd prin Mesembria, s-a îndreptat contra Thraciei și a luat zidul cel lung [al împăratului] Anastasios, care se întindea dela Silivria la Derkos], iar Commentiolus, care stătuse ascuns prin codrii Haemulu, a ieșit de acolo împreună cu Martinus, și sur-prințind pe chagan nepregătit, căci oștirea barbarilor era în-prăștiată prin Thracia, a plecat contra lui pe înserate. Ar fi reușit Commentiolus foarte bine în întreprindere, dacă o întâmplare nu i-ar fi stat înpotriva. Un animal de povară anume și-a sucit sarcina depe dînsul, iar un tovarăș al stă-

pinului animalului a îndreptat sarcina la loc, strigînd totodată în limba părintească «torna, torna, fratre» (έταιρος του δεσπότου του ζώου προσφωνεῖ τὸν φόρτον ἀνορθώσας τῇ πατρῷχ φωνῇ · τόρνα, τόρνα φράτρε). Și stăpînul animalului n-a auzit strigătul, dar l-a auzit oștirea, și crezînd că aă dat dușmanii peste dinsa a apucut fuga, strigînd cît iî ținea gura *torna, torna*. Chaganul pe de altă parte s-a spăriat și el și a fugit în dezordine. Așa că și Avariî și Romaniî fugiau unii de alții fără nicio pricină“. Theophanes n-a copiat pe Theophylactos, ci ambiî acești cronicari s-au informat din acelaș izvor contemporan cu faptele (care prezenta variante) astăzi pierdut *).—Theophylactos Simocattes supt anul 595, l. VII cap. 2

*) Acest loc celebru a fost scos întrînsă dată la iveală de Thunmann, Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker, Leipzig, 1774, pag. 341, apoi de Șincaî supt anul 587, și de o mulțime alții, de pildă de Tomaschek, Ueber Brumalia und Rosalia, anul 1868, pag. 400. Toți au interpretat cuvintele *retorna* din Theophylactos și *torna, torna, fratre* din Theophanes ca facînd parte din limba românească din al șeselea secol. Din nenorocire, în afara de Thunmann și de Șincaî, care au cîtit locurile din Theophylactos și Theophanes în întregime, toți ceilalți s-au marginit de a cîta unii dela alții pe *retorna* și *torna, torna, fratre*, până ce C. Jireček, cînd cetăția odată Strategica atribuită împăratului Mauricius, și-a adus aminte de acele *retorna* și *torna, torna, fratre* aşa izolate, și fără să mai citească, se vede, locurile din cronicarî bizantini cu băgare de samă și în întregime, a găsit de cuviîntă să susțină că acele vorbe ar fi niște termeni de comandament ai oștirii bizantine. Archiv für slavische Philologie vol. XV, anul 1893, pag. 98: „O observație asupra exclamației, atât de des citate în scrierile privitoare la chestiea românească, *torna* ori *torna, frater* din descrierea unei expediții contra Avarilor din anul 587 în Thracia: *torna* nu-i un rest de limbă românească, ci un termin de comandă latinesc, care este citat lămurit în Strategia împăratului Mauricius alături cu altele, ca *cede, sta, move*, etc.“ Asupra chestiunii a revenit C. Jireček în Die Romanen in den Städten Dalmatiens, I, anul 1902, pag. 18: „Scrierea strategică atribuită împăratului Mauricius, care după Zachariae von Lingenthal este scrisă de un oarecare Rufus, contemporan cu Mauricius, cere ca articulele de războiu să fie cetite înaintea trupelor în latinește și grecește, și ca ofițerii să știe latinește. Vorbele de comandă din textul grec sunt latinești: *cede, sta, move, transforma, largiter ambula*, etc., între acestea *torna*, care se poate cîti la Theophylactos și la Theophanes în descrierea unei expediții contra Avarilor în Thracia la anul 587. Cuvîntul acesta, din cauză că cei doi cronicari observă că a fost pronunțat în limba maternă a soldaților (ἐπιχωρίῳ τῇ γλώττῃ, τῇ πατρῷχ φωνῇ), a fost greșit interpre-

tat în zilele noastre ca un rest de limbă românească. Mai originale sunt varianta *retorna* la Theophylactos și adaosul *frater* la Theophanes. Toată terminologia din Στρατηγικά este plină de elemente latine: βάνδος (it. bandiera), βιχθοφόρος, ἀρμάτος, κούρσωρ, μέγετος, φλάμπουρος (vexilla), βούκινα (buccina), τουβάτωρ, φόσσα, etc. Jireček citează după edițiile lui De Boor, care a introdus în textul lui Theophylactos varianta *torna*, considerind pe *retorna* ca variantă, și în textul lui Theophanes varianta *frater* (clasicul *frater*), considerind ca varianta pe *fratre* din edițiile anterioare. Nu tot ce-l mai nou este și mai bun! Edițiile anterioare celor ale lui De Boor nimerise mai bine textul original, cu *retorna* la Theophylactos și cu *fratre* la Theophanes, care *fratre* este într-adevăr forma din care a eşit actualul român *frate*. Macarcă mai vechi decât De Boor, editorii anteriori făcuse o matură chibzuială, cînd, conducede mărturisirile antorilor respectivi, că vorbele cutare fusese spuse în *limba din partea locului*, în *limba ţării*, în *limba părintească*, așă ales dintre variante pe *retorna* și pe *fratre*. Acei editorii anteriori și-au zis că militarii ceia nu puteau să vorbească clasic ca Cicero, și că pe de altă parte, dacă ar fi fost dela capul locului în textul original *torna* și *frater*, mai greu se poate explica cum un copist posterior ar fi putut să le schimbe în *retorna* și *fratre*, pecind, din contra, cel dintîi copist oleacă oleacă cunoscător de latinește a putut viri din neglijență ori din *prostie* pe obișnuitele *torna* și *frater* în loc de curioazele (macarcă latinești populare și răspîndite în toată România!) *retorna*, *fratre*. Rău a făcut, deci, De Boor, cînd a pus *torna* în loc de *r.torna* în textul lui Theophylactos și *frater* în loc de *fratre* în textul lui Theophanes. Dar se pare că Jireček n-a citit pagina întreagă a descripției din Theophylactos și Theophanes. Acolo se vede lămurit că n-avem a face cu un termin de comandă, căci *un soldat s-a adresat unui camarad al său cu vorbele retorna* ori *torna*, *torna*, *fratre*, pentru a-l face atent asupra faptului că *s-a deranjat sarcina depe spatele unui animal și că trebuie să se întoarcă s-o îndrepte cum se cade*. Apoi acolo se spune lămurit că soldatul s-a adresat camaradului său în *limba ţării*, în *limba din partea locului*, ἐπιχωρίῳ τῇ γλώττῃ, cum zice Theophylactos, în *limba părintească*, τῇ πατρῷ φωνῇ, cum zice Theophanes. Cum este cu putință să interpretezi altfel decât cum așă interpretat-o toți păna la Jireček situația aceasta: „Un soldat a văzut că s-a deranjat sarcina depe animalul de povară (cal, catîr, magar, ce-a fi fost) al unui camarad de dinaintea lui și i-a strigat camaradului în limba părintească, în limba locului, în limba ţării, «ei, frate, întoarce-te, că are să cadă sarcina depe cal»“? Cum poti trece peste această „vorbire în limba părintească, în limba ţării, în limba locului dintre doi camarași“, ca să faci dintr-însa o comandă de războiu? Atunci încălea șterge pasajul, *emendează-l* (Pentru ce adecă nu l-ai *emenda*?), și pune în loc următoarele: „Un ofițer a văzut pe un soldat că a apucat pe un drum gresit

pag. paris. 167-168 : "In apropiere de Marcianopolis (Devna) o mie de ostași conduși de Alexandru întîlnesc o mare mulțime de Slavî, care se întorceau cu pradă. Români se tem dintrun-tîi să-i atace. Atunci „Alexandru îi îndeamnă în limba părintească a Romanilor să steie la luptă (τὴν πατρίων τῶν Ρωμαίων φωνὴν τοῖς Ρωμαίοις ἐνενελεύθετο)“?.

§ 111. O deosebire mare există însă între două părți ale teritoriului romanizat din răsăritul Europei, anume între provinciea Dalmatia de o parte și între provinciile Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia și Pannonia Inferior de altă parte. Deosebirea consistă în următoarele puncte: 1) Mai întîi, în ce privește în special Dalmatia, Moesia Superior și Moesia Inferior, încă din timpul lui Diocletian (284-

și î-a comandat *torna!*" Insuș Jireček mărturisește că *retorna* și *fratre* nu fac parte din termenii de comandă: „Mai originale sunt varianta *retorna* la Theophylactos și adaosul *frater* la Theophanes“. Dar cu aceasta, că zici că-s mai originale, nu scăpă de dificultate, ori scăpă de ea prea răpede! Nu te-ai gîndit de unde va fi provenit această originalitate? De *retorna* scăpă, spunind că-i o variantă a originalului *torna*. Dar ce faci cu *fratre*? Chiar de-l vei schimba în clasicul *frater*, acest cuvînt rămîne. Ce faci cu el? Sî chiar armata, dacă a înțeles rău cuvîntul *torna*, ca și cum ar fi fost vorba că trebuie să se întoarcă cineva să fugă, l-a înțeles ca un cuvînt din limba ţării, din limba locului, căci doar Theophylactos spune lămurit că „toți strigați că îl tinea gura și se îndemnau unul pe altul să se întoarcă, răcind cu mare turburare în limba ţării *retorna*“. Sî dacă se gîndește cineva că înainte de anul 600 grosul armatelor bizantine era format din barbari mercenari și din populația romanică a peninsulei balcanice (Vezi §§ 1, 2, 3, 4; § 88 alineatul 2; §§ 98, 99), și dacă se mai gîndește că armata despre care se vorbește în aceste pasaje opera în părțile de răsărit ale muntelui Haemus pe teritoriu thrac romanizat, apoi nimic nu este mai natural decât a conchide, cum aș făcut totuș înainte de Jireček, că vorbele *torna*, *retorna*, *fratre* sunt cuvînte romînești din veacul al șeselea. Părerea lui Jireček a fost totuș adoptată fără nicio critică de învățătări romîni, acum în urmă și de D. Russo, Elenismul în România, București, 1912, pag. 20 nota 1. Pentru a consacra un prejudecăt la venit și Iorga cu obișnuitul clișeu „după cum se stie“. Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale, anul 1915, pag. 116: „Les termes de commandement cités dans des sources byzantines du VII siècle, dans lesquels on a cru déconvrir des prodomes du roumain, appartiennent, ainsi que l'ont depuis longtemps prouvé les philologues, au langage militaire fortement empreint de vulgarité latine“. Care filologă aș probat acest lucru?

305) Dalmatia a fost separată, din punct de vedere al administrației civile și militare, de restul peninsulei balcanice și alipită la Italia, iar dela moartea lui Theodosius I (395) ea (afară de Praevalis = regiunea orașului Scodra) a aparținut la imperiul de apus, învremece Moesia Superior și Moesia Inferior a cărui apartenență la imperiul de răsărit. Prin aceasta pe de o parte s-a căzut împuținat raporturile între populație romanică din Dalmatia și populație romanică din celelalte două provincii, iar pe de altă parte fiecare din cele două populații romane a avut legături culturale cu alte neamuri de oameni. Faptul că după moartea lui Aetius s-a răzvrătit Marcellianus contra împăratului de apus și a usurpat domnia în Dalmatia (455) pentru cîțiva ani, Procopios De bello vandalico I, 6, precum și acela că Iustinianus la anul 536 a ocupat Salona, Procopios De bello gothicō I, 5, și după aceia în tot cursul războanelor sale cu Gotii a avut pretenția de a stăpini Dalmatia, n-a căzut într-o stare de lucruri, și Dalmatia a continuat de a avea în toate privințile o poziție a parte față cu restul peninsulei balcanice și continuă de a avea (chiar în limitele vechii provincii Dalmatia înțeleasă) această poziție a parte și până astăzi). 2) Nu numai din punct de vedere politic a fost separată Dalmatia de restul teritoriului romanizat al peninsulei balcanice. Se pare că o separare a avut loc chiar și din punct de vedere al solului. Este adevărat că romanizarea s-a întins foarte cuind și foarte adinc în această provincie. Numărul localităților unde s-a căzut resturi de așezări romane este enorm *). Numărul inscripțiilor din

*) Da și aici numele acestor localități, unde s-a căzut cercețări publicate în Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegovina. Lista trebuie completată cu localitățile însemnate în C. I. L. III, pe care vezi-le la § 113 : Agići goruji distr. Bosnisch Novi VII, 66.—Amajlija distr. Bijelina VI, 246.—Ankula la Narenta XII, 165.—Babino polje lîngă Zenica XI, 116.—Babić potok lîngă Plevlje IV, 290.—Bajovci la Narenta XII, 100.—Balek în valea de sus a Cetinei VII, 135.—Balijina Glavica (Municipium magnum) V, 216, VII, 98.—Banjaluka V, 228.—Bare-Tribovo distr. Varcar-Vakuf XII, 151.—Barica distr. Konjica IX, 253.—Bastaši, distr. Petrovac IV, 196; lîngă Livno XI, 127.—Bašine njive distr. Ljubuški III, 525.—Batković distr. Bijelina VI, 245.—Bihać III, 49.—Intre Bihać și Klokoč VII, 46.—Bijelina VI, 244.—Bijelo polje lîngă Mostar IX, 264.—Bila distr. Travnik IV 906.—Rilimica lîngă Zenica III 900.—Rilica lîngă Gradina—

Domavia V, 238.—Biograderi lingă Mostarsko blato IV, 196.—Biskupije lingă Knin V, 204, VII, 87.—Bistrica în șesul Skoplje de lingă riul Vrbas VI, 237.—Bišćepolje sud de Mostar II, 3.—Bitanga în valea Imotski VIII, 101.—Bjelemei distr. Konjica IX, 261.—Bjeloj distr. Petrovac X, 368.—Blatnica donja în Brotnjolingă Mostar IX, 282.—Blažuj lingă Sarajevo IV, 250.—Borčani lingă županjac IX, 211.—Borke distr. Konjica IX, 260.—Bosnisch-Kostanjica VII, 70.—Bosnisch-Rača distr. Bijelina VI, 245.—Božinovac la Narenta XII, 101.—Bradina distr. Konjica IX, 264.—Brajković la Narenta XII, 88.—Branjevo distr. Zvornik VI, 529.—Brčani distr. Konjica IX, 263.—Brdo lingă Jajce IV, 263.—Brekavica oră Brekovica, nord de Bihać I, 332, XI, 139.—Bublin în valea Imotski VIII, 92.—Budak lingă Stankovci est de Zara vecchia VII, 98.—Bugargrad nordvest de Bihać VII, 44.—Bugojno pe Vrbas în șesul Skoplje V, 240, VI, 237, XI, 139.—Busovača (n-am găsit pe hartă) IV, 184.—Buško-Blato lingă Livno XII, 158.—Bušnje în sandžak Novibazar IV, 291.—Buturović polje distr. Konjica IX, 255.—Cerići distr. Konjica IX, 248.—Cetina (izvorul riulei...) VII, 133.—Civiljane în valea de sus a Cetinei VII, 130.—Crkvenica lingă Doboј I, 262, V, 226, VI, 253.—Crkvina (Avendo) VII, 86.—Crkvinje lingă riul Lašva distr. Travnik V, 246.—Crkvište lingă Travnic V, 247.—Crnići lingă Narona IX, 288.—Crvica nordest de Skelani XI, 177.—čadjavica donja distr. Bijelina VI, 245.—čadovina lingă Rogatica XII, 161.—čapljina pe Narenta III, 284, VI, 282, VI, 534, XII, 81.—Intre čapljina și Struge III, 522.—čavkić lingă Bihać VII, 50.—čelebić lingă Livno XI, 127.—čelebici donji distr. Konjica IX, 259.—čeljevo la Narenta XII, 99.—čerin în Brotnjopolje sudvest de Mostar IX, 279.—čiftlik distr. Travnik VI, 253.—čitluk în Brotnjopolje lingă Mostar II, 57; distr. Bosnisch Novi VII, 69; în valea de sus a Cetinei VII, 131; (Aequum) VII, 158.—Dabrica Velica la Narenta XII, 90.—Derani la Narenta XII, 102.—Derviš Kula distr. Bosnisch Novi VII, 69.—Divić lingă Zvornik XI, 180.—Doboј pe Bosna I, 262.—Dobrićovo distr. Bilek VIII, 105.—Dobuj sudvest de Zenica XI, 116.—Doljani lingă Bihać V, 340; la Narenta XII, 99.—Dolnje Vrtoče ori Dolnj Vrtoče distr. Petrovac IV, 172, 194.—Dračevica lingă Ljubuški V, 163.—Dragičina în valea Imotski VIII, 73.—Dragović—în valea de sus a Cetinei VII, 145.—Drenovo lingă Prijeopolje IV, 294.—Dretelj la Narenta între Mostar și čapljina V, 167, IX, 278, XII, 80.—Drežnica la Drežanka affluentul Narentei XII, 166.—Drijenka lingă Rogatica XII, 161.—Drina (valea riulei Drina în districtul Srebrenica) I, 308.—Drina (gura riulei Drina) VI, 246.—Drinovci distr. Ljubuški III, 525.—Dryvar distr. Petrovac IV, 196.—Dvoriste distr. Bosnisch Novi VII, 69.—Džepe distr. Konjica IX, 263.—Eminovo selo lingă županjac IX, 209.—Fatnica la râsărit de Stolac II, 61, IV, 253.—Fazlići lingă Travnik III, 245.—Fianona IX, 291.—Fojnica vest de Sarajevo VI, 248.—Franz Josef-feld distr. Bijelina VJ, 244.—Gabela la Narenta lingă Vido

(Narona) IX, 288, XII, 89.—Gacko în Hercegovina III, 288.—Gajlovac în valea Imotski VIII, 89.—Gjeverske lingă ţopljaja Crkva (Bunrum) VII, 89.—Glamoč IV, 260.—Glavatićevo distr. Konjica IX, 261.—Glavice distr. Rogatica VIII, 114.—Glavina în valea Imotski VIII, 84.—Gnjilište la Narenta XII, 102.—Goljevići distr. Ljubuški III, 525.—Golubić lingă Bihać IV, 185, 260, V, 230, VII, 54.—Gorazda pe Drina IV, 243.—Gorica în valea Imotski VIII, 75; la Narenta XII, 88.—Gornje polje la Narenta XII, 89.—Gornji Vakuf în şesul Skoplje delingă rîul Vrbas VI, 237, —Gotovuša lingă Plevlje XII, 130.—Grabovica lingă Nevesinje IV, 258.—Gradac lingă Posušje III, 257, IV, 177, IX, 289.—Gradina lingă Srebrenica (Domavia) I, 218, IV, 202, XII, 147, 157; distr. Travnik III, 285, V, 243; distr. Bosnisch Novi VII, 69; distr. Konjica IX, 260.—Gradina Kosovača distr. Zvornik V, 266.—Gradina Mihaljević distr. Srebrenica V, 273.—Gradina Radmanići distr. Banjaluka IV, 178.—Grahovo distr. Livno III, 291, IV, 191, VII, 162, XI, 138.—Grgurici lingă Livno XI, 136.—Grkovci (Municipium Salvium) vest de Livno XI, 119.—Gromile pe lingă Bihać V, 233.—Grnde distr. Ljubuški V, 167, VIII, 73.—Halapići distr. Glamoč IV, 261.—Han Bjelovac lingă Srebrenica XII, 147.—Han Compagnie-Vitez în valea rîului Lašva IX, 230.—Han Potoci lingă Mostar I, 303.—Han Vitek distr. Konjica IX, 263.—Hardomilje Smokovice lingă Humac XII, 132.—Homolje distr. Konjica IX, 244.—Humac VII, 81, XII, 131.—Iapodia VI, 154.—Ildže lingă Sarajevo IV, 249, V, 131.—Ilijina greda distr. Trebinje V, 265.—Ilijino brdo lingă Plevlje IV, 284.—Imotski VIII, 82.—Ivoševci lingă ţopljaja-Crkva (Bunrum) V, 190.—Izačiće lingă Bihać VII, 46.—Jablanica gornja distr. Konjica IX, 257.—Jaće II, 86, VIII, 108, XII, 146.—Janja distr. Bijelina VI, 245.—Janjina distr. Konjica IX, 261.—Jasenica la Narenta XII, 88.—Jezerine lingă Bihać IV, 259, VII, 54.—Ježević în valea de sus a Cetinei VII, 140.—Jošanica distr. Konjica IX, 260.—Kablić mali lingă Livno XI, 130.—Kakar în valea de sus a Cetinei VII, 157.—Kalesia distr. Zvornik III, 287.—Kamen lingă Glamoč IV, 260.—Kamemost în valea Imotski VIII, 90.—Kapitnl llogă Knin V, 419.—Kašići distr. Konjica IX, 260.—Katnnska nahija în Montenegro VI, 260.—Kievo în valea de sus a Cetinei VII, 126.—Kiseljak vest de Sarajevo IV, 251, VI, 248.—Kladuša velika distr. Bihać III, 294, 527.—Klepačka Gradina la Narenta XII, 98.—Klepči la Narenta XII, 98.—Klobuk distr. Ljubuški III, 525.—Klokot. Vezi Bihać.—Knežević în valea de sus a Cetinei VII, 135.—Koleško distr. Nevesinje IX, 295.—Koljane gornje în valea de sus a Cetinei VII, 141.—Koljani pe Cetina V, 209.—Komorani lingă Livno XI, 136.—Kongora lingă ţpanjac IX, 211.—Konjica IV, 271, VI, 186, IX, 242.—Kopčiće în şesul Skoplje delingă rîul Vrbas VI, 237.—Koplik lingă Skutari VIII, 210.—Kosore în valea de sus a Cetinei VII, 131.—Kostanjica distr. Konjica IX, 253.—Kotlňa în valea de sus a Cetinei VII, 131.—Koto distr. Konjica IX, 250.—

Krehin Gradac în Brotnjopolje lingă Mostar II, 59, V, 237, IX, 282.—Krnjenša distr. Petrovac VIII, 106.—Krstac la Narenta XII, 89.—Krnja in sesnl Skoplje delingă rînl Vrbas VI, 237; la Narenta XII, 99.—Knjičeš distr. Sarajevo VI, 246.—Knparica la Narenta XII, 97.—Knpreš nordest de Livno IV, 183.—Kntac lingă Ljubuški IV, 257.—Laktaši distr. Banjaluka I, 254, IV, 180.—Lastve în valea de sns a Cetinei VII, 136.—Lašva (basennl rînlui Lašva) III, 227.—Letka lingă županjac IX, 209.—Lib planina lingă županjac XI, 118.—Lipa sudvest de Livno XI, 123.—Lisičići vest de Konjica IV, 252, 266, IX, 251.—Lišani lingă Livno IV, 254, XI, 124.—Livno XI, 132.—Lješće XI, 145.—Ljubuški III, 280, 520, VI, 235.—Ljusina lingă Otoka (pe rînl Una) II, 68.—Lokvičić in valea Imotski VIII, 89.—Ložnica la Narenta XII, 99.—Ložnica la Drina II, 63.—Madeskovići distr. Konjica IX, 260.—Maglaj între Gradiška și Banjaluka VI, 242.—Mahovice în valea de sns a Cetinei VII, 158.—Mahovljani distr. Banjaluka XII, 152.—Majdan lingă Varcar Vakuf III, 248, IV, 256, VIII, 107.—Mali Mošunj lingă Travnik II, 66, V, 252.—Maršejn lingă Skutari VIII, 209.—Matkovine în valea de sus a Cetinei VII, 140.—Mihaljević pe Drina distr. Srebrenica VIII, 109.—Milanovača la Narenta XII, 88.—Mitnša velika la Narenta XII, 88.—Mokopolje lingă Knin V, 193.—Mostar IX, 276.—Mostarsko blato (lingă...) V, 167.—Mrčevci între Gradiška și Banjaluka VI, 242.—Mrkočela lingă županjac IX, 211.—Muč (Andetrium) VII, 80.—Mujdžići lingă Jajce XII, 146.—Mnša lingă čapljina XII, 87.—Na Bili distr. Travnik V, 256.—Nefertara sud de Plevlje IV, 292.—Noctac la Narenta XII, 102.—Novi Šeher distr. Žepče lingă rînl Bosna VI, 531.—Obarska velika distr. Biželina VI, 244.—Obre distr. Konjica IV, 271, IX, 252.—Odmnd lingă Zenica XI, 115.—Odžaci distr. Ljubuški III, 525—Odžak gornji sesnl Skoplje delingă rînl Vrbas VI, 237.—Omolje lingă županjac IX, 221.—Orahovica distr. Konjica IX, 259.—Orlić sudest de Knin VII, 89.—Osatica vest de Skelani XI, 179.—Ostrožac distr. Konjica IX, 255.—Ostrvici lingă Skardona VII, 98.—Otinovci IV, 258, V, 221.—Otisić în valea de sns a Cetinei VII, 146.—Oton lingă Knin V, 194.—Pazarčić distr. Sarajevo IV, 251, IX, 235.—Pecka distr. Varcar Vakuf IV, 262, V, 235.—Petrovići lingă županjac IX, 221.—Pijavice lingă Jajce V, 263.—Plevlje IV, 276, VI, 247, VIII, 115, XII, 123.—Pliva (basennl rînl...) lingă Jajce III, 286.—Počitelj la Narenta XII, 90.—Podbabje în valea Imotski VIII, 90.—Podbrežje lingă Zenica XI, 115.—Podbrge lingă Kotor (pe Vrbanja) II, 45.—Poderkvina distr. Vlasenica IX, 293.—Podgorica in Montenegro VI, 261.—Podgradina lingă Lipa XI, 126.—Podham distr. Konjica IX, 253; lingă Podgradina XI, 126.—Podosoje în valea de sns a Cetinei VII, 157.—Podpeče lingă Rogatica XII, 161.—Pod Varošlkom distr. Travnik V, 245.—Podvrabač distr. Konjica IX, 260.—Podžepljе distr. Vlasenica IX, 294.—Pograbnice la Narenta XII, 80.—Pogragje în sesnl Skoplje

delingă rîul Vrbas VI, 237.—Pokojiște distr. Konjica IX, 250.—Poljica în valea Imotski VIII, 89.—Popova Vrtača lîngă Travnik V, 247.—Popovi distr. Bijelina VI, 244.—Postranje în valea Imotski VIII, 87.—Prijepolje nordest de Plevlje IV, 294.—Priluka lîngă Livno IV, 255.—Prisap lîngă Livno XI, 128.—Prisoje în valea Imotski VIII, 101.—Pritoka lîngă Bihać IV, 259.—Privilica lîngă Bihać VI, 155, VII, 34.—Proložac în valea Imotski VIII, 87.—Putićevo lîngă Travnik V, 248.—Intre Putićevo și Vitrenica V, 251.—Radeš (munte) lîngă portul Neum VI, 252.—Radešine distr. Konjica IV, 270, IX, 258.—Radosavac lîngă Plevlje IV, 290.—Radušići la vest de Knin V, 191.—Rakanske barice distr. Bosnisch Novi VII, 63.—Rama la Narenta XII, 165.—Rama (valea rîului...) IV, 248.—Rama (gura rîului...) IX, 257.—Ribići lîngă Bihać V, 234, VII, 53.—Ribići distr. Konjica IX, 257.—Ričice în valea Imotski VIII, 88.—Ripač distr. Bihać V, 337.—Rogatica vest de Višegrad V, 259, XI, 181, XII, 159.—Rotimlja lîngă Stolac III, 520.—Rujani donji lîngă Listani XI, 125.—Runović (Novae) IV, 273, VII, 85, VIII, 92.—Ružići distr. Ljubuški III, 526, VIII, 73.—Salona VII, 82, 85, VIII, 127.—Sana (basenul rîului...) I, 203.—Sandžak în şesul Skoplje delingă rîul Vrbas VI, 237.—Sarajevo VI, 527.—Skardona V, 217, VII, 90.—Seljani între Plevlje și Prijepolje IV, 293.—Seonica distr. Konjica IX, 253.—Sjekoše la Narenta XII, 100.—Skelani pe Drina la sudest de Srebrenica XI, 140.—Skocim la Narenta XII, 99.—Skoplje (şesul...) delingă rîul Vrbas VI, 237.—Skutari (înprejurimile orașului...) X, 3.—Smoljani distr. Petrovac IV, 256.—Smrdelji la nord de Skardona VII, 80, 95.—Sopotnica sud de Rogatica XI, 181.—Sovići distr. Ljubuški III, 520, VIII, 74.—Srgjani lîngă županjac IX, 211.—Srgjević lîngă Livno XI, 136.—Stipanići distr. županjac V, 220.—Stolac I, 284, III, 272, V, 169, VII, 85, VIII, 102, IX, 284.—Stražine în valea de sus a Cetinei VII, 147.—Struge la Narenta XII, 88.—Strupnić lîngă Livno XI, 127.—Studence în valea Imotski VIII, 88.—Studeno vrelo lîngă županjac IX, 221.—Suhača lîngă Livno IV, 254, XI, 132.—Svinjuha distr. Bosnisch-Novi VII, 69.—Svitava la Narenta XII, 100.—Svrakino selo lîngă Sarajevo IV, 248, 1X, 233.—Šarići lîngă Jajce IV, 264.—Šedinac lîngă Jajce XII, 147.—Ševače în valea de sus a Cetinei VII, 136.—Šipovo în valea rîului Pliva lîngă Jajce XII, 137.—Šipraga lîngă Kotor (pe Vrbanjă) II, 45.—Šuica lîngă (la est de) Livno IX, 226.—Šumani lîngă Plevlje XII, 130—Šupljaja Crkva (Burnum) la nord de Skardona V, 178, VII, 71, 85.—Šušnjar în valea de sus a Cetinei VII, 157.—Taleža distr. Trebinje XII, 156.—Tasovčići Crkvine la Narenta XII, 90.—Telac la Narenta XII, 99.—Teplju (Promona) V, 212.—Tersana la Narenta XII, 99.—Travnik V, 247, XII, 166.—Trn lîngă Banjaluka II, 62.—Trnovo distr. Jajce III, 518, V, 267; distr. Sarajevo IX, 274.—Trstionica (valea rîului..., affluent al Bosnei) XII, 166.—Trusina distr. Konjica IX, 253.—Turbet distr. Travnik V, 247.—Intre Turbet și Jajce V, 245.—Tutnjevac distr.

această provincie este cu mult mai mare decât acel al inscripțiilor din oricare altă provincie a Illyricului și cu mult mai mare decât acel al inscripțiilor din Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia și Pannonia Inferior la un loc luate (Vezi § 91) *). La županjac, la Dretelj și la čerin se întrebuiștau țigle de acoperemint din fabrica italiană Pansiana, care a funcționat supt această firmă numai până la Tiberiuș excludativ (p. Chr. 15), Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina IX, 190, 279. La Stolac, Ildže lîngă Sarajevo, Gradina lîngă Srebrenica se găsesc mozaicuri, „cu care s-ar putea să audă cele mai culte provincii ale Imperiului romane“, opul citat XII, 154. Fiemeile din Konjica erau în curenț cu modele de a purta părul, opul citat IV, 272. Senatori romani aveau proprietăți

Bijelina VI, 245.—Umoljani distr. Konjica IX, 262.—Ustikolina lîngă Foča V, 239, IX, 294, XII, 161.—Utvica distr. Ljubuški III, 525.—Varcar Vakuf XII, 158.—Varda la Narenta XII, 100.—Varvara distr. Prozor XI, 105.—Vašarovine lîngă Livno XI, 129.—Vedropolje lîngă (la nord de) Teplju V, 215.—Velika vrata lîngă Kupreš IX, 229.—Vesela în sesul Skoplje delingă rîul Vrbas VI, 237.—Viddo (Narona) VII, 85, IX, 284.—Vidoši lîngă Livno IV, 188, XI, 136.—Vidre lîngă Plevlje IV, 291.—Vinica lîngă županjac IX, 221.—Vinjani în valea Imotski VIII, 82, IX, 290.—Visoko pe Bosna nordvest de Sarajevo IX, 233.—Višegrad VI, 251.—Višići la Narenta XII, 99.—Vitez în valea rîului Lašva distr. Travnik V, 225, 255.—Vitina distr. Ljubuški III, 522, 526.—Vogošća gornja distr. Sarajevo IX, 234.—Volari în sesul Skoplje delingă rîful Vrbas VI, 237.—Vranjevo sudvest de Stolac IV, 258.—Vratnica distr. Konjica IX, 250.—Vrlika sudest de Knin VII, 128.—Vrlika (Izvorul rîului ...) VIII, 84.—Vrse în sesul Skoplje delingă rîul Vrbas VI, 237.—Vršani nordest de Banjaluka VI, 218.—Vržerale lîngă Podgradina XI, 126.—Vuković în valea de sus a Cetinei VII, 133.—Vuksanleka lîngă Skutari VIII, 208.—Zagrebnica la Narenta XII, 99.—Zalom distr. Nevesinje IX, 296.—Zara VII, 85.—Zecovi distr. Sanskimost IV, 182.—Zenica pe Bosna nordvest de Sarajevo I, 273, IX, 231.—Zgoni la Narenta XII, 102.—Zličina lîngă Ljubuški VI, 283.—Zurovac la Narenta XII, 88.—žabljak donji lîngă Livno XI, 136.—živaljević distr. Rogatica VIII, 113.—žrnovnica lîngă Salona VIII, 121.—županjac sudest de Livno V, 235, VI, 220, IX, 171, XI, 117.—županjac (districtul) IV, 156.—župnica distr. Ljubuški III, 525.

*) Trebuie ținut înăuntrul să socoteală și de faptul că în Moesia Superior și Moesia Inferior cercetările n-ă fost făcute cu acea hărnicie cu care s-a procedat în Dalmatia, în special în Bosnia și în Hercegovina dela anexarea acestor țări la monarhie austriacă.

tocmai pela Skelani și pela Karan (la est de Užice), opul citat XI, 153. „Partea văii râului Drina din districtul Srebrenica împreună cu văile lățuralenice era pe vremea Romanilor unul din cele mai puternic colonizate teritoriile ale Bosniei“, opul citat XII, 147. Pentru aceia la afirmarea lui H. Kiepert, *Formae orbis antiqui*, I, Beiblatt pag. 5 că „partea continentală muntoasă a Dalmatiei a fost sub stăpînirea romană puțin populată și cultivată“, Patsch *Wissenschaftliche Mitteilungen* V, 352 face observația următoare: „Acestă afirmare nu-i dreaptă. Cercetările făcute de muzeul Bosniei și Hercegovinei în tot felul de locuri ale acestor țări au ajuns la rezultate care permit tocmai o concluzie contrară. Nu știm numai cum se chemau localitățile, dar ruinele lor există. În Stolac și în Ilič, de exemplu, s-au descoperit clădiri aşa de bogate, că s-ar fi putut mîndri cu ele până și Baetica și Narbonensis. Cultura română se manifestează aici până și în moda de a purta părul“. Și cu toate acestea a fost sigur o parte a Dalmatiei unde populația era rară, unde cultura română pătrunse numai slab. Acest lucru reiese din compararea pe hartă a localităților unde s-au descoperit urme romane. Localitățile acestea sunt foarte multe, este drept, dar există un teritoriu vast, unde ele aproape lipsesc. Acel teritoriu se întinde dela rîul Vrbas spre râsărit până pe aproape de basenul râului Drina. Tocmai pentru aceia am înșirat în notă localitățile cu urme romane din Bosnia și Hercegovina, pentru ca și lectorul să poată face această constatare. A fost foarte deasă populația și foarte intensă cultura română dela Vrbas spre apus și în basenul râului Drina, dar la mijloc a fost o lacună. Ca să o delimitez mai preciz, această lacună se întindea între rîul Vrbas la apus, rîurile Lašva, Bosna și Prača la sud, și versantul vestic al râului Drina la râsărit. Numai la mijlocul lacunei, pe rîul Bosna, începînd dela vîrsătura Lašvei spre nord, până la Doboj, au existat rare stabilimente romane. Același lucru reiese și din compararea numărului inscripțiilor. Din 5110, cîte sunt aproximativ inscripțiile din Dalmatia publicate în C. I. L. III, cad pentru teritoriul lacunei dintre rîurile Vrbas și Drina numai 77. În conformitate cu aceste fapte stă constatarea arheologiei preistorice că în Bosnia, „mai ales în părțile ei cele mai îndepărtate de mare, arta preistorică continuă încă în timpul domina-

ținuī romane“, Ed. Richter, Beiträge zur Landeskunde Bosniens und der Hercegovina, Wissenschaftliche Mitteilungen X, 404. Pentru aceia afirmarea lui Kiepert, cu toată întîmpinarea făcută de Patsch, continuă de a fi adevărată, și Ed. Richter locul citat o confirmă prin următoarele vorbe: „Este puțin probabil că în Bosnia propriu zisă, dincolo de liniea de separare a apelor, vom putea afla atâtă cît s-a aflat în teritoriile mai apropiate de marea adriatică, în Croatia, în Dalmatia [în înțelesul de astăzi al cuvîntului] și în Hercegovina. Căci, macarcă acea pădureasă regiune a avut pe vremurile vechi în multe locuri o desime de colonizare surprinzătoare, care nu rămînea mai pe jos cu mult de acea din regiunile de mai la sud, unde clima era mai favorabilă, dar era mai puțin productiv solul, totuș monumentele romane găsite până acum acolo sunt mai rare și mărginită la mai puține localități, anume la acelea care se distingeaū ori prin bogăție minieră ori printr-o excepțională fertilitate a pămîntului.“ Si această lacună din Dalmatia se continua la nord în cele două Pannonii, unde teritoriul dintre lacul Pelso (Balaton) la nord, Siscia (Sissek) la vest, rîul Sava la sud și o linie verticală, care ar trece aproximativ prin Stuhlweissenburg și Fünfkirchen până la Sava, la est, era aproape pustiu, cel puțin pustiu din punct de vedere al culturii romane. Acest lucru îl probează puținătatea ori lipsa totală a inscripțiilor. În C. I. L. III pag. 506 spune editorul: „Tot interiorul Pannoniei a fost necultivat în timpul Romanilor.“ Iar din regiunea dintre Drava și Sava cam dela Brod, excludând, dinspre est, până la Sissek spre vest n-ău esit la iveala până la anul 1902, cind s-a încheiat publicarea tomului III din C. I. L., mai mult de 10 inscripții. Această lacună din Dalmatia se continua pe de altă parte spre sud prin codrul și pustiul care se întindea din mijlocul Bosniei până la munții Scardos-Șar. § 51, Nota S. 57. 3) Invazia barbarilor a avut alt caracter în Dalmatia decât în celelalte provincii romanizate din răsăritul Europei. Mai întîiu felul barbarilor a fost mai puțin variat, căci, ca să vorbim aproximativ și să nu ținem socoteală de excepționale atacuri făcute în părțile de răsărit ale acestei provincii, Dalmatia a fost bîntuită și stăpînită numai de Goti, de Avari și de Slavi, învremecă Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia și Pannonia Inferior au fost cotropite de numeroși barbari

alții (Vezi §§ 82, 88, 89). Apoi invazia barbarilor în Dalmatia a avut loc relativ tîrziu. Sub Theoderich (493-526) Goți (Ostrogoți) au ocupat Dalmatia, dar numai cu cîteva garnizoane, fără să se stabilească ca popor într-însa, și după luarea Sirmiului decâtă Avari (anul 582) au început devastările în această provincie din partea Avarilor și Slavilor, pânăce Slavii s-au stabilit definitiv într-însa la începutul secolului VII. C. Jireček, *Geschichte der Serben*, I, 51, 87, 91, 95. Dar până la această ocupare definitivă prin Slavii Dalmatia, mai ales în părțile ei despre mare, dusese viață fericită față cu îngrozitoarele înperejurerări în care trăise celalaltă nenorocită peninsulă, în special sub domniea nefastă a mărețului cu numele Iustinian. Pentru acea, chiar cu puțin înainte de catastrofa care trebuia să stîrpească aproape numele de Roman într-însa locuitorii ei duceaun viață destrăbălată, după cum se vede din scrisorile papei Grigore I (590-604). C. Jireček opul citat I, 91. 4) Dar cea mai mare deosebire dintre Dalmatia și celelalte provincii romanizate din răsăritul Europei consistă în alcătuirea etnică. Mai întîi, dacă luăm în considerare neamurile de oameni care ocupaun solul pe vremea cuceririi romane, și care prin urmare au fost supuse romanizării și au dat naștere, în cea mai mare parte, populației românice, Dalmatia era ocupată de Illyri, de Pannoni, care erau strîns înruditi cu Illyrii, și de Iapodii, care erau un neam amestecat din Illyri și din Cetii. Această provincie era ocupată, cu alte vorbe, de o populație unitară, care se poate numi illyropannona. Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia și Pannonia Inferior, la un loc considerate, erau ocupate, din contra, de un complex de neamuri diferenți, anume de Thraci, Illyri, Pannoni, Cetii, Bastarni, Sarmați, Scythi, fără să mai ținem socoteală de Obulensi și Oitensi, popoare de origine obscură și de existență problematică, și de Autariei fugari din Scythia Minor. Apoi, din punct de vedere al popoarelor immigrate pe vremea când romanizarea era în vigoare, și despre care se poate prin urmare presupune că au putut fi și ele macar cît de cît supuse romanizării, în Dalmatia se poate zice că acest element a lipsit complet, deoarece Goți au trăit în ea numai ca garnizoane și cu începere de abia din secolul VI, când romanizarea perduse mult din putere, iar Slavii s-au stabilit într-însa tocmai la începutul secolului VII, când romanizarea

incetase. Cu totul altfel se petrec lucrurile în celelalte provincii la un loc considerate, unde diferite popoare nebăști-nașe, unele thrace (Bessi, Castaboci, Carpi), altele germane (Marcomani, Goți, Gepizi, Heruli și alții Germani), altele slave, altele uraloaltaice (Hunii) s-au stabilit în aşa epocă timpurie și în asemenea împrejurări de persistență, încit este inadmisibil să nu se fi romanizat macar într-o minimă porțiune (Vezi § 82) *). Dar mai înainte de a trage vreo

*) Dacă considerăm ca teritoriu pe care s-a dezvoltat naționalitatea românească (Vezi și cele spuse la §§ 172, 173, 174) acel teritoriu care se întinde dela, inclusiv, basennul vestic al râului Drina spre răsărit, și cuprinde, în nomenclatură antetheodosiană, extremitatea nordestică a Dalmatiei, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia și sudul Pannonei Inferior, apoi, în ordine alfabetica, popoarele băstinașe care au fost romanizate pe acest teritoriu, și acele neamuri barbare immigrate despre care se poate bănni că au fost și ele macar cît de cît supuse romanizării pe acest teritoriu, sunt următoarele: A. Popoare băstinașe: 1. Autarii (Illyri), ca fugari în Scythia Minor); 2. Bastarni (§ 54); 3. Bessi (Thraci); 4. Brenci (Pannoni); 5. Britolagi (Celti?); 6. Cavi (Pannoni); 7. Celți diversi, ca coloni ai Daciei, vezi § 167; 8. Coralli (Scythi); 9. Crobyzi (Thraci); 10. Daci (Thraci); 11. Dardani (Illyri); 12. Dassareti (Illyri); 13. Denteleti (Thraci); 14. Geti (Thraci); 15. Il yropannoni diversi, ca coloni ai Daciei, vezi § 167; 16. Maedi (Thraci); 17. Moesi (Thraci); 18. Obulensi (naționalitate necunoscută); 19. Oitensi (naționalitate necunoscută); 20. Partini (Pannoni); 21. Pirusti (Pannoni, ca coloni ai Daciei, vezi § 167, § 119); 22. Sardi ori Serdi (Thraci); 23. Sarmati (§ 54); 24. Scordisci (Celti); 25. Scythi (§ 54); 26. Triballi (Thraci). — B. Barbari immigrati. Acei despre care se știe că în adevăr s-au stabilit pe teritoriul românismului, iar n-a trecent poate nimai ca năvălitorii prin el, sunt însemnați cu o steluță: 1. *Alanii (de același nume ca Scythii); 2. *Astringi ori *Astringi (= Vandali); 3. *Avari (Uraloaltaici). Au ocupat Scythia Minor între anii 562-567 și Dacia între anii 567-802. Vezi Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 156, 158-166, 234-235); 4. *Bastarni; 5. *Bessi (Thraci); 6. Borani (naționalitate necunoscută); 7. Bulgari (Uraloaltaici); 8. *Carpi (Thraci); 9. Castaboci (Thraci); 10. *Cemandri (naționalitate necunoscută); 11. *Gepidi (Germani); 12. *Germani de neam nehotărât; 13. *Goți (Visigoți și Ostrogoți); 14. *Heruli (Germani); 15. *Huni (Uraloaltaici); 16. *Marcomani (Germani); 17. Penci ori Pencini (Bastarni); 17*. Roxolanii (§ 54. Probabil Sarmati); 18. *Sadagari (naționalitate necunoscută); 19. *Sarmati; 20. *Seyr (Germani); 21. *Slavi; 22. *Taifali (Germani); 23. Urugundi (Uraloaltaici, după Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 22-23); 24. *Vandali (Germani).

Din punct de vedere antropologic stim despre Thraci că erau

concluzie din acest punct de vedere, cel mai important din toate, al etnografiei anume a popoarelor române din răsăritul Europei, va trebui să cercetăm ce spun inscripțiile, care sunt cel mai sigur și cel mai autentic document istoric.

CAPITOLUL VI

§ 112. Inscriptiile nășău păstrat nume personale ale locuitorilor din provinciile române, în cazul nostru special din provinciile romanizate ale răsăritului Europei, din Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia, Pannonia Inferior. Acești locuitori erau unii băstinași, alții imigranți. Care sunt imigranții se știe cîte odată, pentru că li se indică în inscripție naționalitatea ori locul de origine. Adeseori însă imigranții—de vor fi fost atare—nu se pot deosebi de ceialaltă masă a populației. Profesiunea de militar nu este suficientă prin ea însăși de a proba calitatea de immigrant (Vezi cele spuse la § 83, № 3). Pe imigranții dintr-o provincie în alta, în sinul celor cinci provincii romanizate răsăritene, i-am considerat ca băstinași. Pe imigranții din alte provincii i-am însemnat ca străini. Ca să capăt materialul de nume personale barbare, care ni trebuie nouă pentru a constata firea etnică a populației supuse romanizării, am luat în considerare mai numai cognomina, pentru că pe de o parte prezența cognomenului singur, fără nomen, indică naționalitatea barbară a persoanei, iar pe de alta, cînd barbarul a devenit cetățean roman (ori și-a însușit numai fără drept nomenclatura română, căci se întîmplă și aceasta), alături cu praenomenul și nomenul romane își păstra de cele mai multe ori ca cognomen numele său național. Nomina am însemnat foarte puține și adecați numai atunci, cînd am crezut ori că nu se pot explica prin limba latină, ori că prezintă oarecare asămănări cu numele barbare. Nomina sunt dintre toate numele personale antice cele mai primejdioase cînd e vorba să caute cineva în ele

blonzi (ξανθοί, flavi. Vezi probele la Tomaschek, Die alten Thraaker, I, pag. 115), despre Slavi, anume despre Sclaveni și Anți, că erau roșcați la piele și la păr (ὑπέρουθροι εἰσὶν ἄπαντες, Procopius de bello gotthico III, 14), și despre Germani, în special despre Goti, Gepizi și Vandali, că erau înalți la trup, frumoși la față, cu pielea albă și cu părul blond (Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 3, după Procopius).

cuvinte barbare, căci însuș faptul că e nomen constituie o presupție că trebuie să fie (orică de nelatină aparență ar avea) sau roman sau în orice caz italic. Cu toate acestea în general, chiar din punct de vedere al cognominelor, atunci cînd mai ales sunt însotite de nomina, greutatea este mare de a deosebi numele cu adevărat barbare. Cel mai ușor lucru este de a constata că nu sunt grecești, macarcă și din acest punct de vedere îndoială poate există cîteodată. Foarte greu însă este de multe ori de a constata că nu sunt latinești. Voilă da aici cîteva exemple. *Albanus* poate fi latinesc, și anume mai mult decît un derivat dela *Alba* (cela ce pentru un cognomen al lui *Plaetorius C. I. L. III 2728* și pentru numirea unui om fără nomen, moștenitor al lui *Virssucciussus*, C. I. L. III 3256 ar fi absurd), un derivat dela *albus*, **albanus*, dar poate fi și un nume etnic (compară poporul epirot Albani), ori mai degrabă un cuvînt celt, căci e foarte răspîndit pe teritoriul celt și ca nume personal și ca nume de rîuri (Vezi Holder).—*Attius*, numele unui barbar, *Attius Victoris* C. I. L. III 14538, n-are sigur nimic a face cu nomen latinesc *Attius*, mai ales cînd din acelaș radical se mai găsesc formate multe nume barbare altele, ca *Attio*, *Atta*, *Attusonius*.—*Bellicus*, numele unui sclav C. I. L. III 8140 și al unui *Pirasta* C. I. L. III. C. VII, nu-i latinul *bellicus*, ci trebuie pus în legătură cu numele illyr *Bellus* din T. Livius XLIV, 31.—*Bonita* să fie = **bonita*, un derivat din lat. *bonus* prin sufîxul deminutiv de obscură origine *-itus*? Mai degrabă însă e celt, căci și primițivul *Bonus* și derivatul *Bonitus* se găsesc des ca nume pe teritoriul celt (Vezi Holder).—Numele femeiesc *Cato*, cu toată asămânarea ce are cu cognomen bărbătesc latin *Cato*, se probează ca illyr prin forma ambigenă *-o* (Compară pentru radical numele illyro-pannon *Caturus*).—*Lupicinus* să fie latinul **lup-ic-in-us*? Prezența acestui cognomen însă în C. I. L. III numai pe teritoriul celt te-ar face să te gîndești mai degrabă la un cuvînt celt, mai ales că din primițivul **lukūos* tot lupo- trebuia să iasă în limbî celte ca și în latinește (adecă în limba oscă, pentrucă *lupus* e cuvînt sabin), că sufixe derivative *-ic* și *-in* existați în limbile celte ca și în latinește, iar cognomen *Lupus* (sigur = celtul **lupus*, iar nu latinul *lupus*) era foarte întrebuințat pe teritoriul celt. Aceasta nu oprește ca și în latinește să se fi format

vreun lupicinus, căci pe soțiea împăratului Iustinus I, care era de loc din Dardania, o chema Lupicina și un general roman se numea Lupicinus (Vezি § 82, № 10 spre sfîrșit).— Alături de altfel și la Slavii exista încă depe atunci o formație analoagă Vulcassinus (Vezি § 82, № 10 spre sfîrșit).— Marinus poate fi latinul marinus, dar este așa de întrebuitat pe teritoriul celt (Vezি C. I. L. III, 4059, 4317, 4401, 4785, 2, 8, 4789, 5431, 6010, 132, 11738, 14115, 8, 4298, 5593, 5838, 10884, 14354¹⁸, 14358¹⁵), încât poate fi în multe cazuri și un cuvînt celt, derivat din radicalul celt maro-, „mare“, „frumos“ (Vezি Holder). În alte cazuri poate că va fi și oriental (Vezি Pârvan Contribuții la istoriea creștinismului dacoroman, București, 1911, pag. 79).— Propincus, Prupincus (și Propinquus C. I. L. III 5447, 6036, dipl. XXXIX [XXVI], dipl. LI, 14083, Propinquus 14082) să fie latinul propinquus? În afară de 6036 din Soada Syria (un centurion, poate că era străin) acest cognomen se găsește numai pe teritoriul celt (5447 Klein Stübing Noricum, 14082 Carnuntum Pannonia Superior, 14083 Carnuntum Pannonia Superior, 5274ª Celeia Noricum, 13382 Rákos Palota Pannonia Inferior, 14507 Kostolatz Moesia Superior teritoriul Scordisclilor, 14538 Guberevci Moesia Superior teritoriul Scordisclilor), și în singurul caz unde cunoaștem sigur naționalitatea persoanelor, acestea erau celte (dipl. XXXIX [XXVI]: Propinquus este fiul lui Nertomarus Boius). Să se compare în special inscripțiea funerară 14538, pe care Zaca, fiica lui Vaentus, o pune bărbatu-so Attius, copiilor săi Aia, Propincus, și mamei sale Gresa, fata lui Dasas. Ce căuta printre atîtea nume barbare latinul propinquus? Si apoi ce haz are să-și boteze cineva copilul cu un nume așa de puțin potrivit cum e latinul propinquus? Compară numele de localitate Pincus (astăzi Gradiște) dela gura râului Pincus (astăzi Pek) din Moesia Superior pe teritoriul Scordisclilor.— Salvia să fie un derivat din salvus? ori poate salvia? Mai degrabă la fimeea Nevena Salvia, al cărei prim nume este evident barbar și al cărei bărbat purta și el un nume neroman, Dieus, avem a face cu un nume barbar Salvia, care samănă numai întimplător cu cuvintele latinești salvus, salvia.—Sestus, Sexto n-aș a face cu latinul sextus, după cum probează forma ambigenă -o.— Nomina Signius, Signia să fie romane? Să aibă legătură cu signum ori poate cu

numele orașului din Latium Signia? Compară Sige.—Sineca > Seneca, cognomen al gintei Annaea, este și celt. Vezi Holder.—Soso era și grecesc ($\Sigma\omega\tau\omega$ f. > $\sigma\omega\zeta\omega$), dar era sigur și celt. Vezi Holder.—Surus, Sura vor fi fost și = Syrus, Syra, dar e atât de întrebuințat acest cognomen și apare în atîtea derivări (Surilla, Surio, Suro, Suris. Pentru alte deriveate vezi Holder) și pe un teritoriu aşa de întins, încît sigur de cele mai multe ori trebuie să fi avind a face în el cu un cuvînt național, și anume și thrac și illyro-pannon și celt. Vezi lista numelor thrace, illyro-pannone, celte.—Tutor nu este sigur latinul tutor, ci un derivat din radicalul tut-, tout-, care a fost probabil și thrac și illyro-pannon și celt, de unde și derivatele Tuta f. C. I. L. III 4836 Virunum Noricum, 9435 Salonae Dalmatia, 10573 Pilis Szántó Pannonia Inferior; Tutia b. 10949 Széplak Pannonia Superior; Tutorina f. 5225 Celeia Noricum; Tutorinus b. 4084 Haidin Pannonia Superior, 5296 Poniggl Noricum; Tutoriana f. 4084 Haidin Pannonia Superior; Tutuia f. 5664 S. Leonhard Noricum; Tutula f. dipl. XCIVIII (Breuci filia Azala); Toutus b. 4906 Klagenfurt Noricum; Tutenes b. 14159¹ Djerasch Syria (eques aliae I Thracum, fiul lui Eptacentus). Tutor însuș se mai găsește 4845 Virunum Noricum; 4084 Haidin Pannonia Superior; 5094 vallis lavantina Noricum; 5331 Seckau Noricum; 11112 Carnuntum Pannonia Superior; 11482 Unterthörl Noricum. Dela acelaș radical nelatin se trag poate și nomina Tuticanus dipl. LXII (praefectus clasis praetoriae ravennatis), dipl. XXXV (testis); Tuticia 1246 Alba Iulia Dacia; Tutilia 13041 Salonae Dalmatia; Tutilius 7385 Peristasis Thracia, 7282 Athena Grecia.—Volso este sigur și roman (L. Manlius Volso se număra un patrician, T. Livius XXII, 35). Volso însă din inscriptiea C. I. L. III, 3134 Veglia, unde e întrebuințat fără nomen, ca nume deci al unui barbar, trebuie pus în legătură cu Volses 3055 Albona, cu Volsouna, fata lui Plaetor, 3149 Cherso, cu Volsunus 3151 Cherso, și este probabil illyr.

In special am de facut observațiile următoare. Am considerat ca nume barbar pe orice cognomen italic pe care l-am găsit întrebuințat în nomenclatură barbară, adecă fără nomen. De pildă Maela e un cognomen italic, dar în inscriptiea C. I. L. III, 8979, în numele cu nomenclatură barbară Maela Netis (filius) am considerat pe Maela ca nume bar-

bar. Ca cuvînt considerat, este acest Maela barbar acelaș cu Maela italic, ori e numai întimplător omonim cu dinsul? Este imposibil de hotărît. Apoi am considerat ca nume barbar pe orice nomen italic pe care l-am găsit întrebuițat în nomenclatură barbară, adecă fără cognomen și fără praenomen. De pildă Attius e un nomen italic, dar în inscripțiea C. I. L. III, 14538, în numele cu nomenclatură barbară Attius Victoris (filius) am considerat pe Attius ca nume barbar. Ca cuvînt considerat, este acest Attius barbar acelaș cu Attius italic? Sigur nu. Între aceste două cuvinte există numai o întimplătoare omonimitate. În sfîrșit am considerat uneori ca nume barbar un nomen italic atunci cînd în nomenclatura romană acest nomen este întrebuițat ca cognomen, macarcă faptul acesta, de a întrebuița nomina ca cognomina, nu este ceva rar în nomenclatura romană din timpul imperiului. Am făcut aceasta atunci cînd speciale înprefurări mi-aă dat bănuelă. De pildă, în inscripțiea C. I. L. III, 7477 este vorba de un Valerius Marcus, militar în legiunea XI Claudia, căruia i-aă făcut mormântul soție sa Aurelia Faustina una cum Valerii Decibalum et Seicipere et Mamutzim et Macaria et Matidia filiis. Acest Valerius Marcus cu nume roman a dat fiilor și fiicelor sale trei cognomina barbare (și anume thrace), un cognomen grec, și unul Matidia, care samănă întocmai cu un nomen roman (de pildă soacra împăratului Hadrian era o Matidia). Acest Valerius cu nume roman era sigur un Thrac, care, macarcă se încetătenise Roman, nu-și uîtase limba băstinașă și tradițiile naționale și punea copiilor săi vechile nume barbare, macarcă vîrîte în calupul nomenclaturii romane, vechile nume barbare care sigur aveau toate un înțeles. Este oare de admis ca acest Thrac, simplu legionar, pelîngă nume thrace, care aveau un înțeles, și pelîngă numele grec Macaria, care și acela avea un înțeles, să fi adoptat ca cognomen pentru una din fetele lui un nomen roman, ca Matidia? Si dacă ar fi vorba de nume romane ca Aurelius, ori Cornelius, ori Iulius, etc., îndoiala ar fi aproape absurdă, dar e vorba de numele Matidius, care, macarcă foarte probabil italic, nu e lipsit de bănuiala că ar putea să aibă o origine exotică. Sînt doar nomina italice, a căror obîrsie exotică, adecă dintr-o limbă care există în afară—ori mai bine și în afară—de Italia este sigură: astfel de pildă no-

men *Plaetorius* este foarte probabil un derivat din *Plaetor*, care este sigur un nume illyropannon. Este negreșit trebuință de o competență mai mare decât a mea pentru a nu comite erori din acest punct de videri, dar chiar aşa sper că nu se vor fi strecurat prea multe nume *sigur* italicice (ori poate și grece) printre numele înșirate de mine ca barbare.

Un ajutor pentru a constata care nomina și cognomina sunt de origine italică am avut în Vincentii de Vit, *Totius latinitatis onomasticon*, Prati, 1860-1887 (Ajuje până la *P* exeluziv), Pauly's *Realencyclopädie*, Stuttgart, 1842-1864, și Pauly's *Realencyclopädie*, neue Bearbeitung von Georg Wissowa, Stuttgart, 1894-1913 (Ajuje până la *hyagnis* incluziv).

Localitățile de unde am cules numele sunt înșirate în ordinea în care se găsesc în C. I. L. III. C. Înseamnă tabele cerate. dipl. Înseamnă diplomele militare. b. = bărbat. f. = femei.

§ 113. Dalmatia

Lissus (Lisso, Lješ) : Nimic.

Butua (Budua) : Nimic.

Doclea (Duklja, Duke) : Ambacti b. (gen.) 12690 (de loc din Bryxia, Gallia Cisalpina).— Pinnia f. 12696.— Plaia f. 12712.— Pinniae f. (dat.) 13836. — Verzaio b. (dat.) 13832.— Filiora f. 13845— Latinianae f. (dat.) 14601, atribut la genti.— Epicadianae f. (dat.) 14601, atribut la genti.— Utetuo? b. 14603.— Ape? f. 14603.

Ipek et vicinia, cu Sočanica : Vels b. 8292, tribus horis septentrionem versus ab Ipek.— Sadragita b. 8292.— Blazziza b.? 8292.— Milizza b.? 8294 tribus horis ab Ipek septentrionem versus.— Bossina b.? 8294.— Vulcassinus b. 8294.

Municipium S.... (*Taschlydscha sive Plevlje*) : Pantoni f. (dat.) 6349 și 8317.— Tittoni f. (dat.) 6350 și 8319.— Tritanoni f. (dat.) 6351 și 8320.— Vendoni f. (dat.) 6352 și 8321.— Testoni f. (dat.) 6354 și 8326.— Pladome[no] b. (dat.) 8308.— Carvanio b. (dat.) 8308.— Pantoni f. (dat.) 8308.— Bessus b. 8312.— Pantoni f. (dat.) 8318.

— Cambrianus b. 8322.— Catoni f. (dat.) 8323.— Baberius b. (nomen) 12715.— Vendoni f. (dat.) 12783 și 13853.— Bessus b. 12783 și 13853.— Plares b. 14605.— Pantoni f. (dat.) Patsch XII pag. 123.

Rudnica prope Reska : Nimic.

Rudnik, Čačak, Jezdina, Negrisori : Totia f. 8337, Negrisori.

Municipium Mal... (Požega cum locis vicinis Visibaba, Groblje, Arilje, Vranjani, Karan) : Tattaia f. 8342, Požega.— Nindia f. 8343, Karan.— Albanus b. 8344, Vranjani.— Raia f. 8348, Groblje.— Pin[es] b. 8348.— Dazieri b. (dat.) 8350, Karan.— Enena f. 8352, Groblje.— Zaca f. 12718 și pag. 2328¹¹⁶ prope Užice.— Baetae f. (dat.) 14607¹ Visibaba.— Aioia f. 14607¹.— Pinenta f. 14607¹.— Baeta f. 14607¹.— Genthena f. 14611, Ježevica ad septentrionem a Požega.

Užice, Mačkat, Bajina-Bašta : Nimic.

Municipium Domavianum (Gradina prope Srebrnica), cu Zvornik și Krupanj : Platori b. (dat.) 12743 Poznanović.— Matisa f. 14219²⁰ Skelani.— Thana f. Patsch XI pag. 157 Skelani.— [S]arnus b. Patsch XI pag. 161 Skelani.

Regio inter Verbanum et Drinum fluvios, cu Dabrica, Dobričevo : Madu f. 8376^c Višegrad.— Tatta f. 2766^c și 8386 și 12775 Dabrica.— Plator b. 12772 Janjici.— Battonis b. (gen.) 12772.— Posaulionis f. (gen.) 12774 și 13866 Konjica.— Iaci b. (gen.) 12774.— Bato b. 12779 Mali Mošunj.— Boioni b. (dat.) 13860 Lisičići prope Konjica.— Laiscus b. 13860.— Tattuiae f. (dat.) 14617³, Ostrožac.— Mandeta f. 14617⁴ Homolje.— Zorada f. 14620 Dobričevo.— Zanatis b. 14620.— Tatta f. (?) 14620.— Dazas b. 13861 Lisičići.

Aeruvium (Cattaro) : Lurius b. (nomen) 1715.

Risinium (Risano) cu Perasto : Lurio b. (dat. nomen) 1725, Risano.— Luriae f. (dat) 1726, Risano.— Posilla f. 8399.

Prevlaka prope Castelnuovo : Nimic.

Epidaurum (Ragusa vecchia) : Tarae f. (dat.) 8408. Tarius b. 8408.

Ora inter Ragusam et Naronam : Nimic.

Narona (Viddo) : Marinus b. 1771.— Epicadus b. 1784. — Epicadus b. 1820.— Maservae b. (dat.) 1861.— Titiae f. (dat.) 1879.— Titi b. (gen.) 1879.— Scenobarbi b. (gen.) 8437.— Munnius b. 8437.— Gentius b. 8437.— Bolana f. (?) 14626¹.— [Mal]laius ? b. Patsch XII pag. 85 Čapljina.

Ora a Narentae ostiis ad Salonas : Surus b. 8475, S. Marco a Duće. — Titivillae f. (dat.) 8480 Almissa. — Ninso b. 12793 S. Martino di Podstrana.

Ljubuški et vicinia : Andamionius b. 8486 prope Humac. Andami b. (gen.) 8486.— Pinnes b. 8489 și 12799, Glavatičevo.— Temus f. 8489 și 12799.— Pinnio b. (dat.) 8489 și 12799.— Vanaius b. 8495 și pag. 2322 Humac (domo Bodionae, Gallia Narbonensis).— Tattaris b. 12800 Fatnica.— Temus f. 12800.— Batoni b. (dat.) 12800.— Veneti b. (gen.) 12800.— Veničarij b. (gen.) 8495 și pag. 2322, tatăl lui Vanaius.— Ligomarus b. 14632 Hardomilje.— Carstimari b. (gen.) 14632.— [Das]sius b. Patsch XII pag. 133 Humac. Maezaeus. — Bastarni b. (gen.) Patsch. XII pag. 133 Humac. Maezeus.

Novae (Runović), cu Vrhgorac et Imoski cum locis vicinis Lokvićić, Postranje, Proložac : Pinnes b. 12810 Tihaljina. — Teutmeitis b. (gen.) 12812 županjac. — Pl[ator] ? b. 12812 și pag. 2259.— Epicad[us] b. 13884 Gradac prope Posušje.— Epicad[o] b. (dat.) 14640 Dikovača.

Epetium (Stobreć); Pituntium (Podstrana di Poljica): Ditoni f. (dat.) 1927, Srinjine.— Nicala f. 8521, Stobreć.— Satriae f. (dat.) 8532, Podstrana di Poljica.— Panico f. 8551, Srinjine.— Dasto f. 8551.— Luci b. (gen.) 8551. — Lione f. 12816 Stobreć.— Pinosta b. 14238⁴ Kamen.— Vendim[i]-a[e] f. (dat.) 14657 Srinjine.

Salonae: Dassius b. 1938.— Luriae f. (gen. nomen) 1971. — Disdozi b. 2008. — Mucatiae b. (dat.) 2009. — Sabianus b. 2009. — Cloutius b. 2016 (probabil Hispanus, vezi nota editorului dela această inscripție). — Clutami b. (gen.) 2016 (probabil Hispanus, vezi nota editorului dela această inscripție). — Caroso b. (dat.) 2027. — Tarcho b. 2053 (Aquitani). — Tarbunis b. (gen.) 2053 (Aquitani). —

Titiseni b. (gen., nomen) 2055.—Titisenus b. (nomen) 2055.
 —Virdomarus b. 2065 (Biturix).—Thartontis b. (gen.) 2065
 (Biturix).—Pamae f. (dat.) 2065 (Biturix).—Dasius b.
 2097^a.—Lacri b. (gen.) 2125.—Novesis b. 2126 (serv).
 —Platorius b. (nomen) 2148.—Raspaleti (?) b. (gen.) 2165.
 —Anniae f. (dat.) 2171.—Selioni f. (dat.) 2180 și 8604.
 —Dassius b. 2180.—Annio b. (dat.) 2206.—Annia f.
 2206.—Elivius b. 2233.—Buccioni b. (dat.) 2249.—Cin-
 gius b. (nomen) 2279.—Cirotis b. (gen.) 2280.—Dassio
 b. (dat.) 2305.—Dato b. (dat.) 2306.—Datus b. 2306.—
 Pinniae f. (dat.) 2308.—Apli b. (gen.) 2322.—Tegiviva
 f. 2380.—Ingonam (Ingenuam ?) f. (acuz.) 2397 și 8628.
 —Ceunae f. (dat.) 2403.—Raia f. (nomen) 2400.—Epe-
 tinus b. 2423.—Catandioni b. (dat.) 2425.—Ma-
 rino b. (dat.) 2430.—Satrio b. (dat.) 2450.—Panes f.
 (gen.) 2456.—Proserii b. (gen.) 2490.—Piruntia f. 2490.—
 Vendoni f. (dat.) 2497.—Aplius b. (nomen) 2501.—Raia
 f. (nomen) 2502.—Vinnonio b. (dat.) 2502.—Tampio b.
 (dat. nomen) 2547.—Tampius b. (nomen) 2547.—Lae-
 motinae f. (dat.) 2549.—Tigidio b. (dat. nomen) 2560.
 —Tigidia f. (nomen) 2560.—Bitidius b. 2582.—Sa-
 manna b. (?) 2610.—Bocontia f. 2616.—Bocontius b.
 2616.—Essoricus b. 6392.—Ienudia f. 6392.—Avendius
 b. (nomen) 6394.—Viforini b. (gen.) 6405.—Sornio b.
 (dat. nomen) 8757.—Azinas b. 8762 (ethnicum ?).—Fin-
 gis f. 8876.—Fencis f. 3173 și 8877.—Satrio b. (dat.)
 8921.—Vinniae f. (dat.) 8933.—Edasterius b. 8935 (dela εδε-
 γις ?).—Netis b. (gen.) 8979.—Maela b. 8979.—Dazome-
 nus b. 9024.—Panto f. 9024.—Diteio b. (dat.) 9032.
 —Verzon[i] f. (dat.) 9056.—Beuzas b. 9156.—Epicadi
 b. (gen.) 9159.—Cantiae f. (dat. nomen) 9163.—Surae
 f. (dat.) 9163.—Narii pl. b. (nomen) 9187.—Tarconius
 b. (nomen) 9199.—Lateinus b. (nomen) 9250.—Lateio b.
 (dat. nomen) 9250.—Pantiae f. (dat.) 9253.—Osulniae
 (Ogulniae ?) f. (dat. nomen) 9267 și 14280.—Titiseno b.
 (dat. nomen) 9362.—Carico b. (dat.) 9362.—Veiedius b.
 (nomen) 9392.—Veiedio b. (dat. nomen) 9392.—Dacioni
 b. (dat.) 9424 și 13058.—Sabbatiae f. (gen.) 9588.—
 Sevenuda f. 9603.—Sabbatiae f. (gen.) 9612.—Suro b.
 (dat.) 9614.—Atreccesianus b. 12896.—Atrectia f. 12896.
 —Dize b. 12897.—Micce f. (dat.) 12947 gr. μύκη?—

Lurio b. (dat. nomen) 13006.— Tutidia f. (dat. nomen) 13041.— Dinenti b. (dat.) 13044.— Veied[ius] b. (nomen) 13052.— Duiona f. 13124.— Copiesilla f. 13903.— [P]innus b. 13904.— Coulio b. (dat. nomen) 13926.— Coulius b. (nomen) 13926.— Aepic[adus]? b. 13928.— Sorto b. (dat.) 14286.— Dassius b. 14660¹.— Augitie? f. 14705.— Saxxonio b. (dat.) 14738.— Dasantillae f. (dat.) 14774.— Asifa b. 14793² („nomen-fortasse hebraicum“ nota editorului).— Epicadi b. (gen.) 14794.— Lur[ia] f. (nomen) 14809.— Marinus b. 14809.— Suro b. (dat.) 14823.— Dasius b. 14825.

Tragurium (Traù), cu Biač: Baureae f. (dat. nomen) 2680
Traù.— Dinae b. (dat.) 14316 Traù.

Gardun prope Trilj: Nemis b. (?) 9735.— Sige b. (?) 9735.— Emans b. 9739 (Daesitias).— Platoris b. (gen.) 9739 (Daesitias).— Ves[..?] f. 9739.— Tata b. 9740 și 13185.— Misaucis b. (abl. pl.) 9740 și 13185.— Venimarus b. 13975 (de loc din Virunum în Noric).— Ressius b. (nomen) 13975 (probabil din Virunum Noric).— Brigomarus b. 13975 (probabil din Virunum).— Segni b. (gen.) 14934.— Sacronius b. (nomen) 14943¹.

Aequum (Ćitluk prope Sinj): Albanus b. 2728.— Trioni f. (dat.) 2735.— Nassi b. (gen.) 9759.— Iettus b. 9759.— Stacti b. (gen.) 9759.— Burrius b. 9760 (Gal, Trebocus).— Betuloni b. (gen.) 9760 (Gal, Trebocus).— Seccius b. (nomen) 9767.— Nevene f. (dat. nomen) 9773.— Salvie f. (dat.) 9773.— Dieus b. (nomen) 9773.— Seccio b. (dat. nomen) 9777.— Seccia f. (nomen) 9778.— Raiae f. (dat. nomen) 14947.

Andetrium (Muć): Donico b. (dat.) 2746 (de loc din Celeia Noricum).— Dasantis b. (gen.) 14950.

Municipium Magnum (Balijina Glavica prope Drniš): Vercaius b. 9796 (Varcianus).— Mendi b. (gen.) 9796 (Varcianus).— Regini b. (gen.) 9796.

Vrlika cum agro, cu Cadina-Glavizza: Batonis b. (gen.) 2749 și pag. 2328¹⁵⁷, in colle e regione Kariač.— Baracionis b. (gen.) 2749.— Tato b. 2749.— Panes b. 2750, sine loco.— Platori b. (dat.) 2751, Verliccae.— Panes b. 2751.

— Titi b. (gen.) 2751. — Platoris b. (gen.) 2752, in colle e regione Kariač. — Panenti b. (gen.) 2753 și pag. 2328¹⁵⁷, in colle e regione Kariač. — Muteli b. (gen.) 2753. — Buomi f. (dat.) 2753 și pag. 2328¹⁵⁷. — Surus b. 2753. — Turo b. (dat.) 2754, ad caput Cettinae prope Babin Grad. — Sextoni f. (dat.) 2754. — Zanosia f. 2756, in colle e regione Kariač. — Lisenoni f. (dat.) 2756. — Panes b. 2757 și 9817, in castello rupto Gradinae ad fl. Cettinam. — Titoni f. (dat.) 2757 și 9817. — Sextoni f. (dat.) 2757 și 9817. — Reginus (?) b. 9806, Crkvine. — Panes b. 9810 Lastova prope Ževarače ad flumen Cetinam. — Slator[is] b. (gen.) 9810. — Candalio b. 9813^a prope Otišić. — Platori ori Slatori b. (dat.) 9821, Stražine in colle Crkvine. — Titursa f. 9822 Vrlika. — Pantoni b. (dat.) 9822^a și pag. 2328¹⁵⁸ Dragović prope Vrlika. — Panes b. 13206 Stražine. — Sextoni f. (dat.) 13215 Crkvina sive Koljani. — Ledri b. (gen.) 9819 și pag. 2328¹⁵⁸ Lastvefeld. — Panes b. 14969, ubi reperta sit, incertum. — Apuri b. (gen.) 14969. — Sparuci b. (gen.) 3164 și 9816, Kadina-Glavica (Tribocus). — Surus b. 3164 și 9816, Kadina-Glavica (Tribocus).

Promona (Teplju prope Drniš): Bouti b. (gen.) 9834, Hispanus. — Paio f. 9839. — Carpiae b. (gen.) 9839. — Platoris b. (gen.) 9839. — Dasas b. 14316⁵. — Pan[es] ? b. 14316⁵. — Tit[i] ? b. (gen.) 14316⁵. — Pan[enti] ? b. (dat.) 14316⁵. — Ritus b. 14316⁶. — Druanus b. 14316⁶. — Planini ? f. (dat.) 14316⁶. — Suttisio ? b. (dat.) 14316⁷.

Regio inter Verbanum et Unnam fluvios (Vašarovina, Glavitzia, Listani, Otinovei, Vaganj): Lavoni f. (dat.) 2761 și 9846, Lištani. — Batun[i] (dat.) f. (?) 2762 și 9845, Lištani. — Surionis b. (gen.) 2764, a meridie Gradinae, distr. Kupres. — Plator b. 9859, Vašarovina. — Paiio f. 9850 și pag. 2270 Suhača. — Suuli[us] b. (nomen) 9858 și pag. 2270 Vašarovina. — Dasa b. 13984 Pecka. — Sabbonis b. (gen.) 13984. — Turus b. 13985 prope Glamoč. — [V]el-sou[nus]? b. 13988 Vrtoče. — Mattonia f. (nomen) 14320² županjac. — Tei[us]? b. 14320⁸ županjac. — Lavoni f. (dat.) 14320⁵.

Municipium Salvium (Grkovci, am Nordende des Beckens von Livno): Plator b. Patsch XI pag. 131 Kablić mali.

—Carvius b. Patsch XI pag. 131 Kablić mali.—Batonis b. (gen.) Patsch XI pag. 131 Kablić mali.—Pinn[es] ? b. Patsch XI pag. 133 Livno.—Batonis b. (gen.) Patsch XI pag. 134 Livno.—Lo[isci]? b. (gen.) Patsch XI pag. 134 Livno.—Beusantis b. (gen.) Patsch XI pag. 134 Livno.—Litus b. Patsch XI pag. 135 Livno.—Zuni b. (gen.) Patsch XI pag. 135 Livno.

Delminium (županjac) : Dastoni f. (dat.) 14976⁷.—Paiioni f. (dat.) 14976⁷.—Buuo f. Patsch IX pag. 216 Borčani.

Riditae (S. Danillo), cu Grebastizza, Sebenico, Konjevrate : Agaevius b. 2767, S. Danillo.—Iettus b. 2768, Danillo.—Dasantis b. (gen.) 2768.—Turi b. (gen.) 2769, S. Danillo.—Pantoni f. (dat.) 2773, S. Danillo.—Lavinciae f. (gen.) 2773.—Platoris b. (gen.) 2773.—Apludi b. (gen.) 2773.—Aplis b. 2778, Danillo.—Ledietis b. (gen.) 2778.—Sini b. (gen.) 2778.—Aplo f. 2779, S. Danillo.—Darmo f. 2779.—Caturi b. (gen.) 2779.—Trita f. 2780, S. Danillo.—Baezocrusu f. 2781 și 14321¹, S. Danillo.—Lavia f. 2781 și 14321¹.—Lavi b. (gen.) 2781 și 14321¹.—Bizo b? (dat.?) 2782, S. Danillo.—Nomedito b. (dat.) 2785, Danillo.—Benni b. (gen.) 2785.—Panto f. 2786, Danillo.—Madoci b. (gen.) 2786.—Pladomenus b. 2787 Danillo.—Sera b. 2787.—Turi b. (gen.) 2787.—Platino f. 2788 S. Danillo.—Platoris b. (gen.) 2788.—Tizi b. (gen.) 2788.—Aplinis b. (gen.) 2790 Danillo.—Tritanoni f. (dat.) 2792, Danillo.—Lavi b. (gen.) 2792.—Aploni f. (dat.) 2792.—Tritano b. 2792.—Tritanonis b. (gen.) 2792.—Acali b. (gen.) 2792.—Turo f. 2795 Danillo.—Aplinis b. (gen.) 2795.—Vendo f. 2796, S. Danillo.—Tritaneria f. 2796.—Pinsi b. (gen.) 2796.—Vendo f. 2797, S. Danillo.—Tudania f. 2797.—Pladomeni b. (gen.) 2797.—Sure f. (dat.) 2800 extra Sebenicum.—Aplu ori Apludus b. 6410, Danillo.—Pladomeni b. (gen.) 6410.—Mevertens (?) b. 6410.—Tritus b. 6411, Danillo.—Aplis b. 6412 și 13989 Danillo.—Lunnicus b. 6412.—Triti b. (gen.) 6412.—Apludus b. 9865 Katun prope Danilo.—Plator b. 9866 Katun propre Danilo.—Plator b. 9867 Danilo.—Navina f. 9871 Danilo.—Panto f. (?) 9872 Danilo.—Trito b. (dat.) 9877 Danilo.—Plaetera f. 9873 Danilo.—Triti b. (gen.) 9873.—Plaes b. 9874 Danilo.

— Sesto b. (dat.) 9876 Danilo.— Laprico b. (dat.) 9876.
 —Sesti b. (gen.) 9876.—Tudani b. (gen. nomen) 9878 Danilo.— Panto f. 9878.— Aplo f. 13244 Danilo.— Curbania f. 13244.— Kabaleti b. (gen.) 13244.— Aplo f. 13245 Danilo.— Aplini b. (dat.) 13245.— Ifzi b. (gen.) 13245.
 — Sexto f. 13246 Danilo.— Pinsi b. (gen.) 13246.— Lic-[aia]? f. 13246.— Venndo f. 13247 Danilo.— Laezarpa f. 13247.— Plaentis b. (gen.) 13247.— Tritano f. 13991 Danilo.— Iomenii ori Iomenei b. (gen.) 13991. — Alxei ori Ialxei b. (gen.) 13991.

Scardona, cu Treboconni, Vissovaz, Bribir: Nertilla f. 2806
 Scardona.— Smeitiom b. (?) 2819 și 9880 Bribir.— Apli b. (gen.) 9881 prope Bribir.

Burnum (Šupljaja-crkva prope Ivoševci): Andes b. 2824 și 13249.
 —Barcini b. (gen.) 2824 și 13249.— Pelsoniae f. (dat. nomen) 6415.— Ieconius b. (nomen) 6417 (militar de loc din Caesaraugusta în Hispania Tarraconensis).— Surio b. 6417 (militar de loc din Caesaraugusta în Hispania Tarraconensis).— Orcleca f. (nomen) Knin 9919.— Orcleco b. (dat. nomen) 9919.— Panentis b. (gen.) 14985.— Tesonia f. (nomen) 14990.— Sura f. 15013.

Hadra (Medvidje în distr. Obrovazzo): Dentonis b. (gen.) 2847 și 9928.— Buzetius b. (nomen) 9929^a.— Turati b. (gen.) 9929^a.— Buzetia f. (nomen) 9929^a.— Sesto (?) b. (dat.) 9929^a.

Asseria (Podgradje prope Benkovac), cu Zara Vecchia :
 Aetori b. (dat.) 15032 Asseria.— Trosia f. (nomen) 15033 Asseria.

Nedinum (Gradina prope Nadin): Ceuna f. 2857.— Dumma f. 2858.— Picusi b. (gen.) 2859.— Ceunus b. 2859.— Voltisae f. (dat.) 2870.— Tario b. (dat. nomen)^b 2877.— Tarius b. (nomen) 2878.— Tariae f. (dat. nomen) 2878.— Recus b. 9958.— Ceuna f. 9963.— Trosia f. 9963.— Gnorius b. (nomen) 14000.— Trosia f. (nomen) 15045.— Buccionis b. (gen.) 15045.

Corinium (Karin), cu Krusevo, Novigrad, Islam, Possidaria, Starigrad di Obrovac (= Clambetae?): Volaesa f. 2886, Novigrad.— Ceuna f. 2891, Karin.— Oepli b. (gen.) 2891.

—Oeplae f. (dat.) 2891.—Voltisae f. (dat.) 2891.—Ceunae f. (dat.) 2892, Karin.—Oiae f. (dat.) 2895, Karin.—Iaefi b. (gen.) 2896 și 9978 și pag. 2273, Karin.—Virnoni f. (dat.) 2897, Karin.—Oepli b. (gen.) 2900, Karin.—Ceuni b. (gen.) 2900.—Acirrio b. (dat.) 2900.—Orpiae f. (dat., nomen) 2900.—Opiavae f. (dat.) 2900.—Voltisa f. 2900.—Caevodae (?) f. (dat.) 9978, Karin.

Iadera (Zara) : Marino b. (dat.) 2914. — Marino b. (dat.) 2930.—Voccio b. (dat. nomen) 10010.

Aenona (Nona) : Crapus b. 2979. — Zuprio b. 14322⁴. — Aet[ria] ? f. 14322⁵. — Rosci b. (gen.) 14322⁵. — Turi b. (gen.) 14322⁵.

Iapydia inter Hadram et Arupium : Poia f. 2994 Počitelj.—Stennas b. 3000 și pag. 2328¹⁷⁰ Kula.—Stennatoni f. (dat.) 3000 și pag. 2328¹⁷⁰. — Andes b. 3001 și pag. 2328¹⁷¹ Kula.—Bemax ? b. 10028 și pag. 2328¹⁷¹ Komić.—Carpus (?) b. 10030 Udbina.—Nantia (?) b. 10031 Lapac prope Udbinam.—Deidmu b. (gen.) 15054 Komić.—Sestus b. 15055 Komić.—Tlaturius b. (nomen) 15055 Komić.—Triti b. (gen.) 15055.

Golubić prope Bihać ad Unnam fluvium (= Raentinum?) : Andes b. 10035.—Dian..adri f. (dat.) 10038 și pag. 2328¹⁶. — Ditueio b. (dat.) 10040.—Ande[s] b. 13270.—Vandano f. 13277.—Triti b. (gen.) 13277.—Vendes b. 13278 și pag. 2274.—Dennai b. (gen.) 13278 și pag. 2274.—Andentis b. (gen.) 13278.—Bori.. b. (gen.) 13270 și 14012.—Andes b. 14013.—Sini b. (gen.) 14013.—Slator b. 13275 și pag. 2274.—Oep[li] b. (gen.) 13275 și pag. 2274.—Maxa b. 14015.—Sicu b. 14015.—Teuda b. 14326.—Tloantius b. (nomen) 14328.

Arupium (Vitalj prope Otočac): Nimic.

Avendo (Crkvina prope Brlog): Nimic.

Lopsica (St. Georgen am Meer): Nimic.

Senia (Zengg) : Nimic.

Iosephsthal cum locis vicinis : Nimic.

Tarsatica (Tersatto prope Fiume) : Nimic.

Flanona (Fianona) : Suioca f. 3038.—Suiocae f. (dat.) 3038.
— Plesontei b. (?) (gen. ori dat.) 3042. — Vesclivesis b.
(gen.) 3038.— Vedlsounae f. (dat.) 3038 și 10062.

Albona (Albona) : Germo b. (dat.) 3054.— Volsetis b. (gen.)
3055.— Vesclivesi b. (dat.) 3058. — Triti b. (gen.) 3058.
— Voltimesis b. (gen.) 3059.— Loiscus b. 3059 și 10070.
— Voltimes[is] b. (gen.) 1074.— Clitici b. (gen.) 10079.

Melite insula (Meleda) : Nimic.

Nigra Coreyra insula (Karkar, Curzola) : Signia f. (nomen)
3066 și 10083.— Signi b. (gen. nomen) 10083. — Sab-
batia f. (abl.) 10092.

Issa insula (Lissa) : Fasenae f. (dat.) 13285.

Pharia insula (Hvar, Lesina) et oppidum (Cittavecchia) :
Nimic.

Brattia insula (Brazza) : Veselia f. (nomen) 3093.— Liso-
nis b. (gen.) 6426. — Deter b. 3092 și pag. 2328¹⁸. —
Venetus b. 14333⁷.

Solentia insula (Solta) : Upioni b. (dat.) 3110.— Liccarius
b. 15101.

Isola Grossa : Pitienus b. (nomen) 3112.

Morter insula : Nimic.

Pago insula : Nimic.

Arba insula et oppidum (Arbe) : Opiavi b. (gen.) 10121. —
Oplo b. (dat.) 10121 (era, ca și tatăr sau Opiavus, din
Malavicum = probabil Municipium Mal...).— Opli b. (gen.)
10121.

Curictae insula (Krka, Veglia) et Curicum oppidum : Pitius b.
(nomen) 3128. — Turi b. (gen.) 3134 și 13296. — Turo
b. (dat.) 3134. — Volsonis b. (gen.) 3134. — Patae ori
Fatae f. (dat.) 3134. — Turus b. 13295 timpul repu-
blicii.— Patalius b. 13295.— Granp... b. 13295.— Opiavi
b. (gen.) 13295.— Venetus b. 13295.— Lastimeis b. 13295.
— Hospolis b. (gen.) 13295.— Lurius b. (nomen) 13298.

**Apsoros et Crexi insulae sive Apsyrtides (Ossero et Cherso),
on Sancacca insula. Nei b. (gen.) 2127 Ossero — Oclae-**

tino b. (dat.) 3138, Ossero.—Mendae f. (dat.) 3144, Ossero. — Opiae b. (gen.) 3144. — Raeci b. (gen.) 3149, Cherso.—Volsounae f. (dat. nomen) 3149.—Oplicae f. (dat.) 3149.—Plaetoris b. (gen.) 3149.—Turi b. (gen.) 3151, Cherso.—Volsuni b. (gen.) 3151.—Vinioca f. (nomen) 3154, Cherso.—Vinioco b. (dat. nomen) 3154.—Messo b. (dat.) 10135, Ossero.—Palpelliae f. (dat. nomen) 10137 Ossero.—Opli b. (gen.) 10138, Ossero.—Vesklevesis b. (gen.) 10138. — Roesia f. 10138.—Ortorius b. (nomen) 10140, Ossero. — Nonocatozes (?) b. (?) 10144, Ossero.

Dalmaticae incertae: Aetor b. 3158.—Comargus b. 3158^a.—Dasi b. (gen.) 3162^b.—Arsaio b. (dat.) 3174^a.—Susernae f. (dat.) 3182^a.—Panes b. 3185.—Pladomenus b. 3185. — Satrenia f. (nomen) 3188.—Deius b. 3189.—Mitionio b. (dat. nomen) 3190^a.—Tatusio b. (dat. nomen) 3191.—Tatusia f. (nomen) 3191.—Don[ae] f. (dat.) 3192^c.—Nusio b. (dat.) 3195.—Teugilla f. 3197.

§ 114

Moesia Superior

Ratiaria (Arcer-Arzer-Arčer-Arčar), cu Bononia (Vidin): Sisia f. 6292 Vidin.—Sura f. 6296 Rabiš ad fluvium Arčer.

Bjela prope Vidin : Pecta b. 14502¹.—Cuga b. 14502¹.

Praovo: Bitus b. 14503.—Biti b. (gen.) 14503.

Brnitza prope Cuppas: Nimic.

Gradischtje prope Pincum : Nimic.

Rama prope Lederatam: Nimic.

Viminacium (Kostolatz) : Cutius b. 8117. — Cutia f. 8117. — Marinus b. 13809. — [B]ithus b. 14507 de loc din Scupi.—Mestrius b. 14507 de loc din Castra (= castra legionis VII claudiae = Viminacium).—Mestula b. 14507 de loc din Scupi.—Stambon b. 14507 de loc din Ratiaria.—Drigissa b. 14507 de loc din Ratiaria.—Thamaricus b. 14507 de loc din Ratiaria. — Thithi b. (gen.) 14507 de loc din Ratiaria.—Dassius b. 14507 de loc din Scupi. — Sausa b. 14507 de loc din Scupi. — Dizo b. 14507 de loc din Trimontium — Mestrins b. 14507 de

loc din Scupi.— Dassius b. 14507 de loc din Ratiaria.— Bithus b. 14507 de loc din Ratiaria.— Sinna b. 14507 de loc din Ratiaria.— Dines b. 14507 de loc din Trimontium.— Daizo b. 14507 de loc din Scupi.— Bithus b. 14507 de loc din Pautalia.— Mucco b. 14507 de loc din Remesiana.— Curta b. 14507 de loc din Ratiaria.— Dassius b. 14507 de loc din Scupi.— Curia b. 14507 fără loc.— Tara b. 14507 fără loc.— Rescupor b. 14507 de loc din Ier...— [P]rupincus b. 14507 de loc din Castra (= castra legionis VII claudiae=Viminacium).— [D]assius b. 14507 de loc din Remesiana.— Andio b. 14507 de loc din Remesiana.— Surus b. 14507 de loc din Remesiana.— Auluzon b. 14507 de loc din Remesiana.— Mestrius b. 14507 de loc din Scupi.— Mucatral[is] b. 14507 de loc din Remesiana.— Neni f. (dat.) 14509^t.— Laricia f. 14515.— Meter f. 14515.— Samarconi b. (dat.) 14524.

Margum (Orașe prope Dubravitză) : Bellicus b. 8140.

Laole : Nimic.

Singidunum (Belgrad) : Sosonem b. (acuz.) 1660.— Daizinis b. (gen.) 1666.— Gude b. 8147.— Zinama b. 8147.— Cutia[m] b. (acuz.) 1660 și 8151.

Guberevci et vicinia : Tittha f. 8165 și 14217^t.— Attius b. 14538.— Aia f. 14538.— Propincus b. 14538.— Gresa f. 14538.— Dasantis b. (gen.) 14538.— Zaca f. 14538.— Vaenti b. (gen.) 14538.— Soianus b. 14541^t.— Pateronis b. (gen.) 14541^t.

Banja : Nimic.

Ulpiana (Lipljan) : Attae b. (gen.) 8174. — Lucae f. (gen.) 8174.

Runjevo : Nimic.

Scupi (Zlokučani prope Üsküb) : Betuva f. 8187.— Mestrius b. 8195.— Dardanus b. 8197.— Obulcia f. 8201.— Mataurae f. (gen.) 8203.— Suestius b. 8205.— Soda b. 8216.

Blače : Nimic.

Prizren : Nanea f. 8239.— Popaa b. (?) 8241.— Scerviaedus b. 8242.— Sitaes b. (gen.) 8242.— Sita b. 8242. — Pasi[n]i b. (gen.) 8249 — D[omi]nici b. (gen.) 8249

Kumanova : Nimic.

Kaliște : Surio b. 14552.

Horreum Margi (C'uprija) : Navia f. 12669.

Paračin : Nimic.

Praesidium Pompei (prope Alexinac) : Bitus b. 14557.

Naissus (Niš) : Mestrius b. 1682.— Tzitzis b. 1682.— Varanus b. 8251.— Cocaius b. 14565.

Trn : Nimic.

Remesiana (Mustafa Paşa Pašanka) : Nimic.

Timacum Minus (Ravna) : Diurpagisa b. (abl.) 14574.— Suro b. (dat.) 14584.— Marle b. (?) 14591.

Vratarnica : Nimic.

§ 115 Moesia Inferior

Almus (Lom), Augusta (Arlec), Oescus (Gigen), Utus (ad ostium fluvii Vid), Securisca (prope Nicopolim), Dimus (Beleni), Novae (Steklen prope Svištov), Mediterranea ad Haemum, Nicopolis ad Istrum (Nikup), Giridava (Pelišat), Municipium Montanensium (Kutlovica) : Carianus b. 750 Svištov.— Mampsalachano b. (dat.) 756 Svištov.— Lemonius b. (nomen) 758 Svištov.— Suro b. 6130 čumakovci.— Mucali b. (dat. ?) 6133 čumakovci.— Dizias b. 6135 čumakovci.— Bitipel b. 6135 și 7457 čumakovci.— Nene f. 6135 și 7457 čumakovci.— Sises b. 6137 čumakovci.— Mucasenis b. (gen.) 6137 čumakovci.— Bendi f. 6137 čumakovci.— Parsanio b. (dat.) 6137 čumakovci.— Dentusugu f. 6145 și 12342 Leskovec.— Sgerulonis b. (gen.) 6145 și 12342 Leskovec.— Decebali b. (gen.) 6150 și 7437 și 12346 inter Nedan et Butovo.— Taranis b. (gen.) 6150 și 7437 și 12346.— Nausas b. 6150 și 7437 și 12346.— Brilo b. 6150 și 7437 și 12346.— Auluzani b. (gen.) 6150 și 7437 și 12346.— Mucap[or] b. 6150 și 7437 și 12346.— Amenis b. (gen.) 6150 și 7437 și 12346.— Citti b. (gen.) 6150 și 7437 și 12346.— Coria b. 6150 și 7437 și 12346.— Dundis b. 7491 am rechten Tom-

ufer jenseits der Stadt Lom.— Didalsus b. 7423 Gi-gen.— Ersidius b. (nomen) 7438 Steklen.— Carusiae f. (dat.) 7440 Svistov.— Cerfonius b. 7449 Kutlovica.— Reginus b. 7449 Kutlovica. — Sile f. 7458 Koinare. — Bettilla f. 7458 Koinare. — Varsudicintis b. (gen.) 7465 Aboba.— Susa f. 7465 și pag. 2328⁸⁷.— Burtinus b. 7466 Sumla.— Br..rozi b. (gen.) 12358 Gaurenii.— Bduțua f. 12358.— Dui.. b. 12362 ex ruinis castelli Utii, quod fuit ad ostium fluvii Vid.— Tuorme b. (gen.?) 12362. — Vezui.. b. 12362. — Nuidasia f. (?) 12362. — Doiodus b. 12362, — Ftiozi b. 12362.— Flegitsana (?) f. (?) 12362.— Izito f. (?) 12362.— Lucaius b. 12374 Kutlovica.— Sebaiaci ? b. (gen.) 12379 Banja.— Bithi b. (gen.) 12391 Konino. — Durazis b. 12392 Kamenopolje.— Densola ori Densela f. 12395 și pag. 2316⁴⁷ čumakovci.— Drulent[i] b. (gen.) 12395.— Bitus b. 12395, compară Kalinka № 408.— Ep[ii] b. (gen.) 12395, compară Kalinka № 408.— Tzita b. 12396 Glava.— Dizze b. 12408 Nedan.— Naiper f. 12418 Kovcici.— Thielat.. b. (?) 12421 prope Trnovo.— Surus b. 12422 Gorna Orechovica.— Gaillam f. (acuz.) 12422.— Sippiae f. (dat.) 12430 nördlich von Pavlikeni.— Efri-pop.. b. (?) 12431 Resen.— Bisine (?) b. (?) 12431.— Duo (?) b. 12431.— Torm.. (?) b. 12431.— [A]uluzeni b. (gen.) 12431.— [B]itus (?) b. 12432 Stari Nikup.— Caurisinius b. (nomen) 12436 Mekis.— Bitus b. 12441 in saxo antri inter Tabačka et červen ad ripam fluvii Lom.— Zinenis b. 14210 Saradscha inter Varnam et Rassovam.— Dinnio b. (dat.) 14412⁴ čumakovci.— Bitianus b. 14412⁴.— Avediur b. 14417² Gigen.— Leubini b. (gen.) 14420 Somovit.— Drigisa b. 14421 Somovit. — Sissa f. 14421. — Mestrius b. 14424 Malka Brestnica.— Detustaina f. 14426 Damjanovo.— Rescupori b. (gen.) 14426.

Marcianopolis (Devna) : Nimic.

Sexanta Prista (Ruscuc) : Nimic.

Appiaria (prope Rjahovo) : Nimic.

Transmarisca (Turtucaia) : Nimic.

Kadiköi : Nimic.

Durostorum (Silistra) : Deciba[u]m b. (abl.) 7477.— Seicipere

b. ? (abl.) 7477.— Mamutzim b. (abl.) 7477.— Matidia f. (abl.) 7477.— Diocati b. (dat.) 14434 (=Diogas=Diogenes?).

Municipium Tropaeum Traiani (Adam-Clissi), cu regio circum Cuzgun : Zudecitulp f. 7481 Baceuiusu prope Cuzgun. — Bonitae f. (dat.) 7482 Caranlîc. — Iaehetav b. 12463 Adam-Clissi.— Surilla f. (abl.) 12473 Adam-Clissi. — Surille f. (dat.) 12473.— Surus b. 12473.— Carantius b. 14214 Adam-Clissi, dintr-un corp de auxiliari. — Vasco b. 14214, dintr-un corp de auxiliari (=etnic Vasco?). — Veldes b. 14214, dintr-un corp de auxiliari.— Texu.. b. (gen.) 14214, dintr-un corp de auxiliari. — Donico b. 14214, dintr-un corp de auxiliari. — Saurnus b. 14214, dintr-un corp de auxiliari.— Cristus b. 14214, dintr-un corp de auxiliari.— Rigozi b. (gen.) 14214¹¹ Adam-Clissi. — Daizi b. (dat.) 14214¹² Adam-Clissi.— Comozoi b. (gen.) 14214¹².— Scoris b. (gen.) 14214¹⁴ Adam-Clissi. — Mucapori b. (gen.) 14214¹⁴.— Eftepîr f. 14214¹⁴.— Pualearius b. 14437 Adam-Clissi.— Vexarus b. 14437² prope Adam-Clissi (la Azarlîc, Mateescu Buletinul comisiunii monumentelor istorice anul VIII pag. 29).

Axiupolis (Hinok) : Nimic.

Seimeniî mari : Nimic.

Capidava (Calachioi) : Nimic.

Carsium (Hîrșova) : Nimic.

Cius (Hassarlik) : Nimic.

Troesmis (Iglița), cu Taită : Raio b. (dat.) 775 Iglița, legatus Augusti.— Plario b. (dat.) 775 Iglița, legatus Augusti.— Dizzace b. 6189 Iglița.— Thiumpo b. (dat.) 6194 Iglița. — Marinus b. 6210.

Arrubium (Măcin) : Nimic.

Gherghina prope Galați, cu Kartal : Rundacio b. Pârvan Cas-trul dela Poiana pag. 11 Șendreni lîngă Gherghina.

Aegissus (Tulcea): Dorine f. (dat.) 14443.

Regio inter Noviodunum (Isaccea) et Istrum (Caranasib): Regi-nus b. 7520 Nicolișel.— Cuménio b. (abl.) 7521 Nicolișel.

—Barsames b. 14214²⁴ Babadag.—Sanatolius b. 14214²⁴.
 — Dard.. b. 14214²⁴.—Oabens. b. 14214²⁴.—Scupsa b. 14214²⁴.— Meovit. b. 14214²⁴.—Vislect. b. 14214²⁴.—Barsemon b. 14445 Meidanchioi.—Socu.. b. 14448 Babadag.— Funi.. b. 14448.

Istrus (Caranasib) : Dusia f. 14214²⁵.

Casapchioi : Nimic.

Ulmetum (Pantelimonul de sus) : Ithazis b. Pârvan Ulmetum I pag. 68.—Dada b. Pârvan Ulmetum I pag. 68.—Ziftiae f. (dat.) Pârvan Ulmetum I pag. 68.—Sisinus b. Pârvan Ulmetum II₂ pag. 5. — Teres b. Pârvan Ulmetum III pag. 13.

Tomi (Constanța) : Bonouci b. (gen.) 7547. — Susemene? f. 7547.— Tara b. 7548.—Cinenes f. (gen.) 7551.—Dadae b. (gen.) 7559.—Mamae f. (gen.) 7559.—Mucaporii b. (gen.) 7565 Caramurat.—Sedida f. 7565.—Reti..tis b. (gen.) 7565.—Daciscus b. 7573.—Nazarini b. (gen.) 7582 probabil Evreū.—Aburi b. (gen.) 7582 probabil Evreū, tatāl lui Nazarinus.—Daleni b. (gen.) 13743 Urluchioi.—Uthis f. 13743.—Mucasius b. 14214²⁷ Alacapu.—Mucasius b. 14456.

Callatis (Mangalia) : Nimic.

Odessus (Varna) : Nimic.

Tyra (e regione oppidi Akkerman) : Nimic.

Incertae Moesiae Inferioris : Bessus b. 6233.

§ 116

Dacia

Burghallen, Bilak : Neridonis b. (gen.) 7625.

Alsó-Ilosva : Sola b. 787.—Mucatri b. (gen.) 787.—Mu[ca-
 por] b. 799.—Mucaporis b. (gen.) 799.—Themaes b. 804.
 —Cittius b. 807.—Ioivai b. (gen.) 807.—Mucapus f. 809.

Alsó-Kosály, Vád : Blasa b. 7635 Vád.—Tsinta b. 7635 Vád.

Szamos-Ujvár : Diaies b. 835 in vico Oláh-Péntek prope

Porolissum (Mojgrád), cu Tihó, Csáki-Gorbó : Salmas b. 837
Mojgrád, ex numero Palmyrenorum.—Rami b. (gen.) 837,
tatál lui Salmas.— Manneus b. 838 Tihó.— Mestrinius b.
(nomen) 838.—Pacutianus b. 838.—Tavius b. 6248 Tihó.—
Marino b. (dat.) 7638.

Certia (Romlot), cu Magyar-Egregy : Amadusa f. 840 Ma-
gyar-Egregy.

Largiana (Zutor), Kis-Sebes : Tatoni b. (dat.) 843 Sebes-
Várallya.— Masinni b. (gen.) 7644 Zutor.

Varmezö : Nimic.

Vicus Anartorum (Sebesváralya) : Batonis b. (gen.) 7649.

Optatiana (Magyar-Gorbó), Gyalu, Macedonica ? (Szucság).
Rinus b. 847^a Gyalu.— Dassius b. 851 Magyar-Gorbó.
— Mucapor b. 852 Szucság.—Bellicus b. 7652 Szucság.

Napoca (Kolozsvár sive Klausenburg) : Babus b. 866.— Tat-
tario b. 870 Asianus.— Dizo b. 870 Asianus.— Eptala b.
870 Asianus.— Tzinto b. 870 Asianus.— Tzinta f. 870
Asiana.— Sura f. 873.— Siro b. 873.

Potaissa sive **Patavissa** (Torda) : Lucca b. 896. - Bolhas b.
907 ex numero Palmurenorum.— Bannaei b. (gen.) 907,
tatál lui Bolhas.— Aia f. 917.—Nandonis b. (gen.) 917.—
Andrada f. 917.—Bituvantis b. (gen.) 917.—Bricena f. 917.
—Bedarus b. 917.—Auluemus b. 918.—Dasius b. 918.—
Epicatius b. 920.—Comcesus b. 7677.—Tiiadmes b. 907 și
7693 de loc din Palmyra.— Scenobarbus b. 13761.— A-
reatino b. (dat.) 13766 (dela etnic Areatae, Sarmați în
Moesia Inferior Pl. N. H. IV, 18?).—Drebias b. 13768.

Salinae (Felvincz), Várfalva : Surus b. 12548 Maros-Décse
prope Nagy-Enyed.

Brucia (prope Nagy-Enyed) : Nimic.

Maros-Keresztúr : Nimic.

Mikháza : Nimic.

Sóvárad : Nimic.

Homoród Szent Márton : Nimic.

Gált, Héviz : Nimic.

Agnethlen, Hendorf: Mavida f. 7724 Hendorf.— Epicadi b. (gen.) 7724.

Mediasch et Schelken cum vicinia : Secu ? f. (?) 962 prope Mediasch.— Cotu f. 966 Kleinschelken, civis norica.

Dorstadt, Gross-Pold, Rätsch, Reichau, Mühlbach: Mocio b. (dat.) 969 și pag. 1015 Gross-Pold.

Apulum (Fejérvár-Weissenburg-Karlsburg-Alba Iulia): Antrocius b. 978.— Dius b. 986.— Marinus b. 989.— Vindia f. 1082.— Suaemedus b. 1120.— Leuganus b. 1158, de loc din Clunia, Hispania Tarraconensis.— Dades b. 1181.— Dades b. 1182.— Surus b. 1189.— Carpia b. 1190.— Platoris b. (gen.) 1192.— Mociuncius b. (nomen) 1194.— Mucaseenus b. 1195.— Rescu f. 1195.— Turme b. (gen.) 1195.— Soie b. (gen.) 1195.— Tutor b. 1197.— Congonius b. 1203.— Condunus b. 1204.— Ibliomaro b. (dat.) 1214, de loc din Augusta Treverorum.— Usia f. 1216.— Verzoviae f. (dat. nomen) 1217.— Ussi ? b. (gen.) 1221, de loc din Savaria Pannonia Superior. — Seccia f. 1243.— Velleci b. (gen.) 1247.— Tapetius b. (nomen) 6261 ?— Epius b. 6261.— Reginus b. 7751.— Tan[nonius] b. (nomen) 7772.— Tzolotus b. 7789.— Dasati b. (dat.) 7800.— [S]cenobarbi b. (gen.) 7800.— Clono b. (dat.) 7812 (grec Κλένος ?). — Boraes b. 14216 ex numero Palmurenorum. — Zabdiboli b. (gen.) 14216, tatăl lui Boraes.— Marinus b. 14476.

Alburnus Maior vicus Pirustarum (Verespatak): Dasa b. 1262.— Suttinis b. (gen.) 1262.— Scenobarbus b. 1265.— Bisius b. (nomen) 1266, Sardus.— Scenobarbus b. 1266, Sardus.— Cloni f. (dat.) 1267.— Luri b. (gen.) 1268.— Lavius b. 1269.— Verzonis b. (gen.) 1269.— Planio b. (dat.) 1270.— Baezi b. (gen.) 1270.— Platinonis f. (gen.) 1271.— Verzonis b. (gen.) 1271.— Platoris b. (gen.) 1271.— Anso ? f. 1271.— And[es] b. 1272.— Titi b. (gen.) 1272.— Plator b. 7821.— Panentis b. (gen.) 7821.— Piaius b. 7823.— Linsant[is] b. (gen.) 7823.— Beus? b. 7824.— Vezpant.. ? b. 7825.— Plabaotius b. 7827.— Sameccus b. 7828.— Treuseno ? b. (dat.) 7829.— Mama f. 7830.— Beucus b. 7830.— Resenli b. (gen.) C. T. Vasidi b. (gen. nomen)

C. I. — Platoris b. (gen.) C. I.—Geldonis b. (gen.) C. I.
— Andueia f. C. II.—Batonis b. (gen.) C. II.—Veranis
b. (gen.) C. II. — Cissi b. (gen.) C. II, gr. κισσός ? — Epi-
cadi b. (gen.) C. II. — Anduenna f. C. III. — Batonis
b. (gen.) C. III.—Caricci b. (gen.) C. V.—Vasidi b. (gen.
nomen) C. V.—Batonis b. (gen.) C. V.—Tovetis b. (gen.)
C. V, nume de loc? — Batonis b. (gen.) C. VI.—Passiam
f. (acuz.) C. VI, serva.—Dasio b. (abl.) C. VI.—Verzonis
b. (gen.) C. VI.—Dasius b. C. VI.—Veneti b. (gen.) C. VI.
—Masuri b. (gen.) C. VI.—Messi b. (gen.) C. VI.—Anneses
b. C. VI.—Andunocnetis b. (gen.) C. VI.—Plani b. (gen.)
C. VI.—Sclaietis b. (gen.) C. VI, nume de loc ?—Liccai b.
(gen.) C. VI.—Epicadi b. (gen.) C. VI.—Marciniesi b
(gen.) C. VI, nume de loc ? — Plarentis b. (gen.) C. VI.
— Mico b. C. VI.—Dasi b. (gen.) C. VI.—Dasius b
C. VII.—Breucus b. C. VII.—Bellico b. (abl.) C. VII.
—Bellicus b. C. VII.—Dasio b. (abl.) C. VII.—Breuco
b. (abl.) C. VII.—Dassius b. C. VII.—Breuci b. (gen.)
C. VII.—Dassio b. (abl.) C. VII.—Bellici b. (gen.) C. VII.—
Andueia f. C. VIII.—Batonis b. (gen.) C. VIII.—Plato-
rem b. (acuz.) C. VIII.—Andueia f. (abl.) C. VIII.
Vasidius b. (nomen) C. VIII.—Platoris b. (gen.) C. VIII.
— Carpi b. (gen.) C. VIII.—Beusantis b. (gen.) C. X.—
Beusantis b. (gen.) C. XI.—Carentis b. (gen.) C. XII.—
Lossae b. (dat.) C. XIII.—Beusantis b. (gen.) C. XIV.
— Plarentis b. (gen.) C. XIV.—Bato b. C. XIV.—Liani?
b. (gen.) C. XIV. — Verzone b. (abl.) C. XVII.—Beu-
santis b. (gen.) C. XVII.—Dasius b. C. XVII.—Verzonis b.
(gen.) C. XVII.—Aepicadi b. (gen.) C. XX.—Dasantis
b. (gen.) C. XX.—Loni b. (gen.) C. XX.—Scenobarbi
b. (gen.) C. XX.—Batonis b. (gen.) C. XX.—Liga... b.
(gen.) C. XX.

Ampelum (Zalatna) cu Petroșani: Addebar b. 1301^b, preot al
lui Jupiter Dolichenus.— Semei b. (gen.), tatăl lui Adde-
bar, 1301^b.—Sattara b. 1322.— Marinus b. 7835.

Micia (Veczel): Ismari b. (gen.) 1363. — Suras b. 6267.—
Surilla f. 6267.— Dassi b. (gen.) 7872.— Arimo b. 12565.

Germisara (prope Csíkmó) cum thermis (Feredő-Gyógy):
Attio b. 1400 Al-Gyógy. — Masotinae f. (dat.) 1401
Szaszvaros.— Tato b. 7880.

Alsó-Városváz : Nimic.

Aquae (Kis-Kalán) : Sulari. ? b. 1403 Cserna-Keresztur.—
Tetula f. 7893 Sztrigy-Szacsal.— Augus b. 7893.— Bütes b. 7893.

Muncelu-Grădiște : Nimic.

Sarmizegetusa (Várhely, Grădiște) : Bessa f. 1438.— Siscius b. (nomen) 1464.— Audeo b. (dat.) 1471.— Themeti b. (dat.) 1472.— Andenae f. (dat.) 1488.— Togernius b. (nomen) 1510.— Sisiata f. 1525.— Theimes b. 7896.— Zorú.. b. 7910.— Bellicus b. 7912.— Theimes b. 7954.— Cimioni b. (dat.) 7975.— Lucha ? b. (dat.) 7977.— Tata ? b. 7976.— Theimes b. 12587 (nume palmyren, vezi nota edito-rului dela 7954).— Bericio b. 12587, rudă cu Theimes.— Zabdibol b. 12587, rudă cu Theimes.

Pons Augusti (Marga) : Nimic.

Tibiscum (prope Karansebes) : Iarse b. 1554. — Guras b. 7999 ex numero Palmurenorum.— Iddei b. (gen.) 7999, tatăl lui Guras.

Ager inter fluvios Danuvium, Temes, Cernam: Sabapavi ? b. (gen.) 6275 Poszeszena in limite Valachiae.

Slatina : Ariorto b. (dat.) 1559. — Udarus ori Audarus b. 1559 și 8009.

Ad Medium (Mehadia) : Ibins b. 12598.— Iettina f. 12598.

Drobeta (Turnul Severin) : Ulcudius b. 1585 și 8021 prope Cerneți.— Baedari b. (gen.) 1585.— Sutta f. 1585.— Epiadi b. (gen.) 1585.— Samognatius b. 8014 Trever.— Dasas b. 13792.— Melcidianus b. 14216⁶.— Liccarius b. 14216⁸.— Vinentis b. (gen.) 14216⁸.— Linda b. 14216⁸.— Suri b. (gen.) 14216¹⁴.

Deasa : Nimic.

Afumați : Nimic.

Bivolarăi : Nimic.

Rădăcinești : Nimic.

Racovița, Copăcenăi : Nimic.

Bumbești : Nimic.

Romula (Reșca prope Caracal) : Amba f. 1593 prope Caracal.—Benus ? b. 6281 Rusănești in ripa dextra Olti.—Teutpiboea f. 14486 Reșca.

Slăveni : Nimic.

Rusănești : Esbenus b. 8040.

Celeiu : Nimic.

Daciae incertae : Deccia f. 1608.—Disius b. (nomen) 1624^a.

Instrumentum : Godes b. 8065²⁰ tegula leg. XIII gem.—Mommo b. 8065²³ tegula leg. XIII gem.—Viction b. 8065²⁴ tegula leg. XIII gem.—Iavido b. (dat.?) 8076¹⁹ Várhely lucerna.—Iegidi b. (gen.) 8076²⁰ Orșova lucerna.—Litogen[i] b. (gen.) 8076²¹ Karlsburg lucerna.—Murri b. (gen.) 8076²⁴ Kis Báuya Boicza lucerna.—Ecai b. (gen.) 12635 Várhely tegula privata.—Inturi b. (gen.) 12637 Várhely tegula privata.—Donai ? b. (gen.) 12638 Várhely tegula privata.—Cintugnatus b. 12641 Várhely ? patella.—Dardiana f. 14216³² Turnul Severin tegula.

S 117

Pannonia Inferior

Bassiana (prope Dobrinice) : Sura f. 3223 Kraljevcze.—Liccavi b. (gen.) 3224 Putincze, Amantinus.—Liccaus b. 3224, Amantinus.—Loricus b. 3224, Amantinus.—Licaios b. 3224, Amantinus.—Bitus ? b. 10197 Titel.—Surus b. 10197. — Neratius ? b. 10204 Dobrinice. — Dasmenus b. 10212 Petrovce.—Dasius b. 15134 Petrovce.

Sirmium (Mitrovica) : Hatena b. 3249 și 6439.—Aminia f. 10232.—Larininus b. 15136¹.

Taurunum (Semlin) : Nimic.

Burgenae (Uj-Bánovce) : Disala b. 13359 și 15138⁴. — Uxelio ori Uxello b. 13359 și 15138⁴.

Acumincum (Szlankamen), Rittium (Surdük), Belegiș, Stara Pazova : Virssucciussi b. (gen.) 3256 Titel.—Bodiccius b. 3256.—Albanus b. 3256.

Cusum (Peterwardein), Malata, Bononia (Banostor), Cucci (Illok), Cornacum (șotin) : Nimic.

Cibalis (Vinkovce) : Gallitta f. 3268.

Brod : Nimic.

Teutoburgium (Dálya) : Britti b. (gen.) 3271 Hispanus.—Sisia f. 3272.—Fresianus b. 15139.

Mursa (Eszeg) : Sisiae f. (dat.) 3285. — Sibiaeno b. (dat.) 3285.—Bataronis b. (gen.) 3286, Sueltrius, popor lîngă Massilia, nota editorului.—Abellonis ? b. (gen.) 10271.

Antiana (Baán ?) et vicinia, cu Maria-Theresianopel : Mucatra f. 3297 Maria-Theresianopel).—Cusaia f. 3297.

Lugio (Szekcsö ?) et vicinia : Ressatus b. 3299 Ötseny.—Venimantii ? b. (gen.) 3302 Várdomb, de loc din Velau-nodunum, Gallia transalpina.

Sopianae (Fünfkirchen) : Coto b. (dat.) 3309.—Aberiorum ? b. (gen. nomen) 10282.—Aberius ? b. (nomen) 10282.—Ruca f. 10292.

Regio ad meridiem lacus Pelsonis : Nimic.

Lussonium (Kömlöd) : Oplus b. 3322. — Laepocus b. 3322. — Volsetis b. (gen.) 3322.—Aexilvas b. 3322.—Baritio b. 3324 din cohors Maurorum.—Passenianus b. 10297. — Tatulo b. (dat.) 10299.—Mereccusa f. 10299.

Annamatia (Duna-Földvár ?) et vicinia : Bato b. 3325 Alsó Szent Iván, Araviscus.—Trantonis b. (gen.) 3325, tatâl lui Bato.—Mogitmarus b. 3325, probabil ruda lui Bato. — Vindo b. 15151 Alsó-Töbörzsök. — Ammuta f. 15151. — Mogetionis b. (gen.) 15151. — Brogimarus b. 15151.

Intercisa (Duna-Pentele) : Barsemis b. 10307 de loc din Carrae Mesopotamia.—Abbei b. (gen.) 10307, tatâl lui Barsemis.—Phicimim ? f. 10307, ruda cu soțiea lui Barsemis.—Asalia f. 10307, ruda cu soțiea lui Barsemis.—Barsimia f. 10307, fiica lui Barsemis.—Petuernus b. 10310. — Malchias b. 10315, de loc din Hemesa Syria.—Mocur b. 10315, de loc din Hemesa Syria.—Deisan b. 10316, de loc din Hemesa Syria.—Regilliano b. (dat.) 10316, fiul lui Deisan.—Ahorenem b. (dat.) 10316 ruda cu Dei-

san.— Iassiano b. (dat.) 10317.— Sallumas b. 10318, de loc din Hemesa Syria.— Lissinia f. (nomen) 10321.— Galla f. 10321.— Asuius b. 10324.— Biatumari b. (gen.) 10324.— Deval[ae] f. (dat.) 10324.— Biatumaro b. (dat.) 10324.— M..amioricis b. (gen.) 10324.

Vetus Salina (Adóny): Nimic.

Stuhlweissenburg, cu Puszta-Hetény prope Kaposvar : Dazanus b. 3349 Stuhlweissenburg.—Sama f. 3349.—Decciae f. (dat.) 3355 Stuhlweissenburg, Raeta.—Ressatu f. 3358 Csikvár).—Sapurdae b. (gen.) 3358.—Sapurda b. 3358.—Ressila f. 3358.

Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen : Aveta f. 3361 Velencze.—Adnamati b. (gen.) 3361.—Meitim[a] f. 3364 și 10348 Vereb.—Casamonis b. (gen.) 3364.—Raudomaei b. (gen.) 3366 Csákvár.—Annamatus b. 3372 și 10353 Tabajd.—Tripponis b. (gen.) 3372.—Basiae f. (dat.) 3372.—Bageetonis b. (gen.) 3372.—Atressus b. 3373 și 10354 Tabajd.—Coimo b. 3373 și 10354.—Prensens b. 3374 Tabajd.—Annamati b. (gen.) 3374 și 10341.—Mattua f. 3375 și 10342 Tabajd.—Macimarus b. 3377 Gyúró.—Namusonis b. (gen.) 3377.—Ressona f. 3377.—Magio b. 3377.—Comatumarus b. 3377.—Atressa f. 3380 Török Balint.—Vindonis b. (gen.) 3380.—Busionis b. (gen.) 3380 și 10362.—Busio b. 3380.—Verondacus b. 3381 Török Balint.—Vervici b. (gen.) 3381.—Verbacius b. 3381.—Verondaci b. (gen.) 3381.—Ucborve f. (dat.) 10347 Veréb.—Troucetimarus b. 10351 Csákvár.—Anculati b. (gen.) 10351.—Aulricmara f. 10351.—Atali b. (gen.) 10351.—Adnama f. 10352 Csákvár.—Asionis b. (gen.) 10352.—Magimarus b. 10352.—Mexlius b. 10355 Vaál.—Bito b. (abl.) 10360 Bia.—Aucus b. 15152 Csákvár.—Auscuti b. (gen.) 15152.—Capacita f. 15152.—Blatun. b. (dat.) 15153 Csákvár.—Vagaimoni b. (gen.) 15153.—Deivonis b. (gen.) 15154 Csákvár.—Atezissae f. (dat.) 15154.

Matrica (Batta), Campona (Tétény?): Lapor b. 3393 Tétény.—Mucatra b. 3394 Tétény.—Eptala b. 3397 Tétény.—Terso b. 3400 Tétény, Scordiscus.—Precionis b. (gen.) 3400, Scordiscus.—Lobasini b. (gen.) 3400.—Meitime f. 3401 Tétény.—Miletumari b. (gen.) 3404-3405 Té-

tény.—Derva f. 3404-3405.—Matomarus b. 3409 in promontorio Chepeliensi.—Verodumna f. 3410 Promontor.—Oxetia f. 10371 Baracska.—Vervicli b. (gen.) 10371.—Ave f. (dat.) 10372 Baracska.—Sura f. 10376 Batta.

Aquincum (Alt-Ofen): Sita b. 3435.—Batsio b. 3437 și 10414.—Lister b. 3446.—Ressati b. (gen.) 3450.—Latio b. 3466.—Sineca b. 3467 și 10434.—Foniacius b. (nomen) 3488.—Utedio b. (abl. nomen) 3505.—Mestrius b. 3530 de loc din Pelagonia.—Dasianus b. 3540.—Matumari b. (gen.) 3546.—Oxidubna f. 3546.—Tatuloni b. (dat.) 3553.—Mucaris b. (gen.) 3558.—Bato b. 3558.—Neritani b. (gen.) 3558.—maloger.? b. (dat.) 3577 și 3681 și 10513.—Retonius b. (nomen) 3581.—Danuvius b. 3581.—Batti b. (dat.) 3593 și 10544.—Resteore ? f. (dat.) 3593 și 10544.—Sisiuue f. (dat.) 3593 și 10544.—Verbugia f. 3593 și 10544.—Brogimara f. 3594.—Dallonis b. (gen.) 3594.—Iantuna f. 3594.—Magio b. 3594.—Sissa f. 3597.—Uttia f. 3598 și 10552.—Epponis b. (gen.) 3598 și 10552.—Anarti b. (gen.) 3598 și 10552 (dela etnic Anarti, popor în nordvestul Daciei, Pt. III, 8, ⁵?).—Cobromara f. 3598 și 10552.—Regili b. (gen.) 3598 și 10552.—Utsia f. 3599.—Matsiu f. (?) 3602.—Tuionis b. (gen.) 3602.—Eptacentus b. 10411.—Suro b. (dat.) 10439.—Surus b. 10443.—Legitax b. 10453.—Patasio b. 10466.—Droles b. 10469.—Aulupori b. (dat.) 10504.—Mesuquas b. 10506.—Dasius b. 10511.—Nertus b. 10514, Lingauster.—Dumnotali b. (gen.) 10514, tatăl lui Nertus.—Sittio b. (dat. nomen) 10515 de loc din Theveste Numidia.—Sittius b. 10515.—Revoccae f. (dat.) 10522.—Uriacio b. (dat.) 10531.—Attusonio b. (dat.) 10557.—Lacomo b. (dat.) 10558.—Pomini b. (gen. nomen) 13370.—Decciani b. (gen.) 13370.—Vomera? f. 13378.—Riocula? f. 13378.—Ressati b. (gen.) 13379.—Annamae f. (dat.) 13379.—Mattoni f. (dat.) 13379.—Anculata f. 13379.—Scorilo b. 13379 și pag. 2328 ²¹, Dacus.—Decciano b. (dat.) 14349, Italus.—Travitus b. 14349⁴.—Ciltus b. 14349⁴.—Optervius b. 14349⁷.—Reginus b. 14349⁸ de loc din Treveri.—Trouchetissae b. (gen.) 14349⁸, tatăl lui Reginus.—Lucite f. (dat.) 14351.—Aiulo f. 14352.—Gallio b. 14352.—Ociusius b. (nomen) 14352³.—Ocusio b. (dat. nomen) 14352³.

— Bito b. (dat.) 15159.— Bitille f. (dat.) 15159.— Bitus b. 15160.— Satto b. 15162 de loc din Cambodunum Rætia.— Zebuca f. 15164.— Britta f. 15169.

Trans Aquincum (prope Pest): Pitlon ? b. 13385 Rákos-Palota.— Buodus ? b. 13385.— Tiiavnura ? f. 13385.— Itinius ? b. (nomen) 13385.

Vörösvár et vicinia : Comatimara f. 3621 Kovácsi.— Quitai b. (gen.) 3621.— Nemoratta f. 10571 Csobánka.

Ulcisia Castra (Szent-Endre) : Ava f. 3644 și 10576.— Maimari b. (gen.) 3644 și 10576.— Duna f. 3644 și 10576.— Sisie b. (?) 3644 și 10576.— Retimarus b. 3645 și 10578.— Bauleus b. 13386 din cohors Apamenorum.— Dragilis b. 15172.— Namio b. 15173.— Antaionis b. (gen.) 15173.

Cirpi (prope Bogdány), Salva (prope Gran) : Posimarus b. 3647 și 10589 Bogdány.— Bargatis b. (gen.) 3658 și 10597 prope Gran.— Tusca f. 3658 și 10597.— Buttoni b. (dat.) 10598 prope Gran.— Iudati b. (gen.) 10599 prope Gran.— Satzo.usa b. 13388 prope Duna-Bogdány.— Teutio b. (dat.) 13389 prope Duna-Bogdány, Araviscus.— Vercombogionis b. (gen.) 13389, tatăl lui Teutius.

Crumerum (Neudorf) : Sisiuni f. (dat.) 3659 și 10603.— Dervoniae f. (dat.) 3659 și 10603.— Troucetimarus b. 3659 și 10603.— Sisiu f. 3659 și 10603.— Liccaio b. (dat.) 3665.— Vanonb. b. (gen.) 3665.— Neratus b. 10604.

Incatae Pannoniae Inferioris : Ressille f. (dat.) 3678.— Rassonis b. (gen.) 3687.— Atresso b. (dat.) 3687.— Surus b. 3687.— Mariae f. (dat.) 3688, Iudaea.— Comium ori Comiumara f. 3690.— Arausionis ori Usonis b. (gen.) 3690.— Saetibolus b. 3695.— Magissaes b. (gen.) 3695.— Decusani f. (dat.) 10611, Iudaea nota editorului.— Beneimi b. (dat.) 10611, Iudaeus nota editorului.

Instrumentum : Luppi b. (gen.) 10679^{e,f} Bogdány tegula.— Luppi b. (gen.) 10679^c Duna-Pentele tegula.— Lupicini b. (gen.) 10681^{a,b,c,d} Duna-Keszi, prope Waitzen, Duna-Bogdány, O-Szöny, tegula.— Lupicino b. (dat.) 10681^e O-Szöny tegula.— Licani b. (gen.) 10700 Mitrovic tegula.— Cabar b. 10701 Mitrovic tegula.— Corsapi b. (gen.) 10702 Mitrovic tegula.

CAPITOLUL VII

§ 118. Am aflat în ordine alfabetică următoarele nume:

1. Abbeus, gen. Abbei. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor. Străin.
2. Abello, gen. Abellonis. b. Eszeg (Mursa). Teritoriul Breucilor.
3. Aberius. b. Fünfkirchen (Sopianae), de doă ori. Teritoriul Andizetilor.
4. Abigeneus, dat. Abigeneo. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor. Străin.
5. Aburus, gen. Aburi. b. Constanța (Tomi). Teritoriul Geților. Străin.
6. Acalus, gen. Acali. b. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmatilor.
7. Acirrius, dat. Acirrio. b. Karin (Corinium). Teritoriul Liburnilor.
8. Addebar. b. Zalatna (Ampelum). Teritoriul Dacilor. Probabil străin.
9. Adnama. f. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
10. Adnamatus, gen. Adnamati. b. Velencze (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
11. Aepicadus, gen. Aepicadi. b. Salonae. Teritoriul Dalmatilor.—Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.—Vezí Epicadus.
12. Aetor, dat. Aetori. b. Podgradje (Asseria). Teritoriul Liburnilor.—Loc nehotărít al provinciei Dalmatia.
13. Aetria. f. Nona (Aenona). Teritoriul Liburnilor.
14. Aexilvas. b. Kömlöd (Lussonium). Teritoriul Amantinilor și Hercuniatilor.
15. Agaevius. b. S. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmatilor.
16. Aia. f. Guberevci. Teritoriul Scordisclilor.—Torda (Poataissa). Teritoriul Dacilor.
17. Aioia. f. Visibaba (Municipium Mal...). Teritoriul Partinilor.
18. Aiulo. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
19. Albanus. b. čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmatilor.—Vranjani (Municipium Mal...). Teritoriul Partinilor—

20. Alxeus ori Ialxeus, gen. Alxei ori Ialxei. b. Danilo (Riditae). Teritoriuł Dalmaťilor.
21. Amadusa, f. Romlot (Certia). Teritoriuł Dacilor.
22. Amba. f. Reșca (Romula). Teritoriuł Dacilor.
23. Ambactus, gen. Ambacti. b. Duke (Doclea). Teritoriuł Docleatilor. Străin.
24. Amenis, gen. Amenis. b. Intre Nedan și Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
25. Aminia. f. Mitrovica (Sirmium). Teritoriuł Breucilor.
26. Ammuta. f. Alsó-Töbörzsök (Annamatia). Teritoriuł Arabiscilor.
27. Anartus, gen. Anarti. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
28. Aculata. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
29. Aculatus, gen. Aculati. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
30. Andamionius. b. Humac (Ljubuški et vicinia). Teritoriuł Naresiilor.
31. Andamus, gen. Andami. b. Humac (Ljubuški et vicinia). Teritoriuł Naresiilor.
32. Andena, dat. Andenae. f. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriuł Dacilor.
33. Andes, gen. Andentis. b. Kula (Iapydia). Teritoriuł Iapodilor.—Golubić, de patru ori. Teritoriuł Iapodilor.—šupljaja-crkva (Burnum). Teritoriuł Adriopilor.—Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta.
34. Andio. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Remesiana. Teritoriuł Triballilor.
35. Andrada. f. Torda (Potaissa). Teritoriuł Dacilor.
36. Andueia. f. Verespatak (Alburnus Maior), de trei ori. Teritoriuł Dacilor. Pirusta.
37. Anduenna. f. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta.
38. Andunocnes, gen. Andunocnetis. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta.
39. Annama, dat. Annamae. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
40. Annamatus. b. Tabajd (Mediterranea inter Stuhlweissen-

- burg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
41. Anneses. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
 42. Annia, dat. Anniae. f. Salona, de două ori. Teritoriul Dalmăților (Annus e și nomen italic, un Annus consul a. Chr. 153).
 43. Annus, dat. Annio. b. Salona. Teritoriul Dalmăților.
 44. Anso. f. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
 45. Antaio, gen. Antaionis. b. Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritoriul Arabiscilor.
 46. Antrocius. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
 47. Ape. f. Duke (Doclea). Teritoriul Docleatilor.
 48. Aplis, gen. Aplinis, dat. Aplini. b. S. Danillo (Riditae), de cinci ori. Teritoriul Dalmăților.
 49. Aplius, gen. Apli. b. Salona. Teritoriul Dalmăților.
 50. Aplo, dat. Aploni, f. S. Danillo (Riditae), de patru ori. Teritoriul Dalmăților.
 51. Aplu ori Apludus. b. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmăților.
 52. Apludus, gen. Apludi. b. S. Danillo (Riditae), de două ori. Teritoriul Dalmăților.
 53. Aplus, gen. Apli. b. Salona. Teritoriul Dalmăților.—Bribir (Scardona). Teritoriul Liburnilor.
 54. Apurus, gen Apuri. b. Vrlika cum agro. Teritoriul Dalmăților.
 55. Arausio ori Usio, gen. Arausionis ori Usonis. b. Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior.
 56. Areatinus, dat. Areatino. b. Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor.
 57. Arimo. b. Veczel (Micia). Teritoriul Dacilor.
 58. Ariortus, dat. Ariorto. b. Slatina. Teritoriul Dacilor.
 59. Arsaius, dat. Arsaio. b. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
 60. Asalia. f. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor. Probabil străină.
 61. Asifa. b. Salona. Teritoriul Dalmăților. Probabil străin.
 62. Asio, gen. Asionis. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor. Tauriscilor.

63. Asuius. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriuł Arabiscilor.
64. Atalus, gen. Atali. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
65. Atezissa, dat. Atezissae. f. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
66. Atreccesianus. b. Salonae. Teritoriuł Dalmatilor.
67. Atrectia. f. Salonae. Teritoriuł Dalmatilor.
68. Atressa. f. Török Balint (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
69. Atressus, dat. Atresso. b. Tabajd (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.— Loc nehotărît al provinciei Panonia Inferior.
70. Atta, gen. Attae. b. Lipljan (Ulpiana). Teritoriuł Dardanilor.
71. Attio. b. Al-Gyógy (Germisara). Teritoriuł Dacilor.
72. Attius. b. Guberevci. Teritoriuł Scordiscilor.
73. Attusonius, dat. Attusonio. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
74. Aucus. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
75. Audarus. Vezí Udarus.
76. Audeus, dat. Audeo. b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriuł Dacilor.
77. Augitie. f. Salonae. Teritoriuł Dalmatilor.
78. Augus. b. Kis-Kalán (Aquaе). Teritoriuł Dacilor.
79. Aulricmara. f. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
80. Aulucmus. b. Torda (Potaisa). Teritoriuł Dacilor.
81. Aulupor, dat. Aulupori. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
82. Auluzanus, gen. Auluzani. b. Intre Nedan și Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
83. Auluzenus, gen. Auluzeni. b. Resen (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.

84. Auluzon. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Remesiana, teritoriul Triballilor.
85. Auscutus, gen. Auscuti. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
86. Ava, dat. Avae. f. Baracska (Matrica). Teritoriul Arabiscilor.— Szent-Éndre (Ulcisia Castra). Teritoriul Arabiscilor.
87. Avediur. b. Gigen (Oescus). Teritoriul Dacilor.
88. Ayendius. b. Salonae. Teritoriul Dalmăților.
89. Ayeta. f. Velencze (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
90. Azinas. b. Salonae. Teritoriul Dalmăților.
91. Baberius. b. Plevlje (Municipium S...). Teritoriul Cavilor.
92. Babus. b. Klausenburg (Napoca). Teritoriul Dacilor.
93. Baedarus, gen. Baedari. b. Lîngă Cerneți (Drobeta). Teritoriul Dacilor.
94. Baeta, dat. Baetae . f. Visibaba (Municipium Mal...), de două ori. Teritoriul Partinilor.
95. Baezocrusu. f. S. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmăților.
96. Baezus, gen. Baezi. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
97. Bageeto, gen. Bageetonis. b. Tabajd (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
98. Bannaeus, gen. Bannaei. b. Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor. Străin ?
99. Baracio, gen. Baracionis. b. Lîngă Kariać (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmăților.
100. Barcinus, gen. Barcini. b. Šupljaja-erkva (Burnum). Teritoriul Adriopilor.
101. Bargates, gen. Bargatis. b. Lîngă Gran (Salva). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
102. Baritio. b. Kömlöd (Lussonium). Teritoriul Amantinilor și Hercuniatilor. Străin ?
103. Barsames. b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor. Obulensilor. Oitensilor.

104. Barsemis. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriuł Arabiscilor.
105. Barsemon. b. Meidanchioi (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriuł Crobyzilor, Scythilor, Sarmațiilor, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
106. Barsimia. f. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriuł Arabiscilor. Străină.
107. Basia, dat. Basiae. f. Tabajd (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
108. Bastarnus, gen. Bastarni. b. Humac (Ljubuški et vicinia). Teritoriuł Naresiilor. Maezaeus.
109. Bataro, gen. Bataronis. b. Eszeg (Mursa). Teritoriuł Breucilor. Străin.
110. Bato, gen. Batonis, dat. Batoni. b. Janjici (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriuł Mazaeilor. — Mali Mošunj (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriuł Mazaeilor. — Fatnica (Ljubuški et vicinia). Teritoriuł Daorsilor. — Lîngă Kariać (Vrlika cum agro). Teritoriuł Dalmățiilor. — Kablić mali (Municipium Salvium). Teritoriuł Dalmățiilor. — Livno (Municipium Salvium). Teritoriuł Dalmățiilor. — Sebesváralya (Vicus Anartorum). Teritoriuł Dacilor. — Verespatak (Alburnus Maior), de șepte ori. Pirustae. — Alsó Szent Iván (Annamatia). Teritoriuł Arabiscilor. Araviscus. — Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
111. Batsio. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
112. Battis, dat. Batti. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
113. Batu, dat. Batuni. f. Liştani (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriuł Dalmățiilor.
114. Bauleus. b. Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritoriuł Arabiscilor. Străin ?
115. Baurea, dat. Baureae. f. Traù (Tragurium). Teritoriuł Siculotilor.
116. Bdutua. f. Gaureni (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Dacilor.
117. Bedarus. b. Torda (Potaissa). Teritoriuł Dacilor.
118. Bellicus, gen. Bellici, abl. Bellico. b. Orașje (Margum). Teritoriuł Scordisilor. — Szucság (Optatiana). Teritoriuł Dacilor. — Verespatak (Alburnus Maior), de

- trei ori. Teritoriuł Dacilor. Pirustae.— Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriuł Dacilor.
119. Bemax. b. Komić (Iapydia). Teritoriuł Iapodilor.
120. Bendi. f. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
121. Beneimis, dat. Beneimi. b. Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior. Străin.
122. Bennus, gen. Beuni. b. Danillo (Riditae). Teritoriuł Dalmăților.
123. Benus. b. Resca (Romula). Teritoriuł Dacilor.
124. Bericio. b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriuł Dacilor. Străin.
125. Bessa. f. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriuł Dacilor.
126. Bessus. b. Plevlje (Municipium S...), de două ori. Teritoriuł Caviilor.— Loc nehotărît al provinciei Moesia Inferior.
127. Betulonus, gen. Betuloni. b. Čitluk (Aequum). Teritoriuł Dalmăților. Străin.
128. Betuva f. Zlokučani (Scupi). Teritoriuł Dardanilor.
129. Beucus. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta.
130. Beus. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta.
131. Beusas, gen. Beusantis. b. Livno (Municipium Salvium). Teritoriul Dalmăților.— Verespatak (Alburnus Maior), de patru ori. Teritoriuł Dacilor. Pirustae.
132. Beuzas. b. Salonaе. Teritoriuł Dalmăților.
133. Biatumarus, gen. Biatumari, dat. Biatumaro. b. Dună-Pentele (Intercisa), de două ori. Teritoriuł Arabiscilor.
134. Bisine. b. Resen (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
135. Bisius. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Sardus.
136. Bitianus. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
137. Bitidius. b. Salonaе. Teritoriuł Dalmăților.
138. Bitilla, dat. Bitillae. f. Koinare (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor. — Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
139. Bitipel. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.

140. Bithus și Bitus, gen. Bithi Biti, dat. Bitho Bito, abl. Bitho Bito. b. Praovo, de două ori. Teritoriul Dacilor.—Kostolatz (Viminacium). De loc din Scupi, teritoriul Dardanilor.—Kostolatz (Viminacium). De loc din Ratiaria. Teritoriul Dacilor.—Kostolatz (Viminacium). De loc din Pautalia. Teritoriul Bessilor.—Lîngă Alexinac (Praesidium Pompei). Teritoriul Triballilor.—Konino (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.—Stari Nikup (Nicopolis ad Istrum). Teritoriul Moesilor.—Intre Tabăcka și Červen (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.—Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.—Titel (Bassiana). Teritoriul Dacilor.—Bia (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor.—Alt-Ofen (Aquincum), de două ori. Teritoriul Arabiscilor.
141. Bitus. Vezi Bithus.
142. Bituvas, gen. Bituvantis. b. Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor.
143. Bizus, dat. Bizo. b. S. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
144. Blasa. b. Vád. Teritoriul Dacilor.
145. Blatun., dat. b. Csákvar (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
146. Blazziza. b. ? La mijlocul calei de trei cearșuri. Teritoriul Dardanilor.
147. Bocontia. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
148. Bocontius. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
149. Bodiccius. b. Titel (Acumincum). Teritoriul Dacilor.
150. Boio, dat. Boioni. b. Lisičici lîngă Konjica (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Meromennilor.
151. Bolana. f. Viddo (Narona). Teritoriul Naresiilor.
152. Bolhas. b. Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor. Strain?
153. Bonita, dat. Bonitae. f. Caranlic (Tropaeum Traiani). Teritoriul Geților.
154. Bonoucus, gen. Bonouci. b. Constanța (Tomii). Teritoriul Geților.
155. Boraead. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor. Strain?
156. Bori. gen. b. Golubić. Teritoriul Iapodilor.

157. Bossina. b. ? La măzănoapte de Ipek cale de trei ceasuri. Teritoriul Dardanilor.
158. Boutus, gen. Bouti. b. Teplju (Promona). Teritoriul Dalmaților. Străin.
159. Breucus, gen. Breuci, abl. Breuco. b. Verespatak (Alburnus Maior), de trei ori. Teritoriul Dacilor. Pirustae.
160. Bricena. f. Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor.
161. Brigomarus. b. Gardun. Teritoriul Dalmaților. Probabil străin.
162. Brilo. b. Intre Nedan și Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
163. Britta. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
164. Brittus, gen. Britti. b. Dálya (Teutoburgium). Teritoriul Breucilor. Străin.
165. Brogimara. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
166. Brogimarus. b. Alsó-Töbörzsök (Annamatia). Teritoriul Arabiscilor.
167. B..rozus, gen. B..rozi. b. Gaureni (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Dacilor.
168. Buccio, gen. Bucconis, dat. Buccioni. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.— Gradina lîngă Nadin (Nedinum). Teritoriul Liburnilor.
169. Buodus. b. Rákos-Palota (Trans Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
170. Buomis, dat. Buomi. f. Lîngă Kariać (Vrlika cum a-gro). Teritoriul Dalmaților.
171. Burrius. b. Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmaților. Străin.
172. Burtinus. b. Şumla (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
173. Busio, gen. Busionis. b. Török Balint (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen), de două ori. Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
174. Butes. b. Sztrigy Szacsal (Aquaee). Teritoriul Dacilor.
175. Butto, dat. Buttoni. b. Lîngă Gran (Salva). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
176. Buuo. f. Borčani (Delminium). Teritoriul Dalmaților.
177. Buzetia. f. Medvidje (Hadra). Teritoriul Adriopilor.
178. Buzetius. b. Medvidje (Hadra). Teritoriul Adriopilor.

179. Cabaletus, gen. Cabaleti. b. Danilo (Riditae). Teritoriuł Dalmaťilor.
180. Cabar. b. Mitrovica (Instrumentum Pannoniae Inferioris). Teritoriul Breucilor.
181. Caevoda, dat. Caevodae. f. Karin (Corinium). Teritoriuł Liburnilor.
182. Cambrianus. b. Plevlje (Municipium S...). Teritoriuł Caviilor.
183. Candalio. b. Lîngă Otisić (Vrlika cum agro). Teritoriuł Dalmaťilor.
184. Cantia, dat. Cantiae. f. Salonae. Teritoriuł Dalmaťilor.
185. Capacita. f. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
186. Carantius. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriuł Getilor. Străin ?
187. Cares, gen. Carentis. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta.
188. Carianus. b. Svištov (Novae). Teritoriuł Getilor.
189. Cariccus, gen. Caricci. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta.
190. Caricus, dat. Carico. b. Salonae. Teritoriuł Dalmaťilor.
191. Carosus, dat. Caroso. b. Salonae. Teritoriuł Dalmaťilor.
192. Carpia, gen. Carpiae. b. Teplju (Promona). Teritoriuł Dalmaťilor.—Alba Iulia (Apulum). Teritoriuł Dacilor.
193. Carpus, gen. Carpi. b. Udbina (Iapydia). Teritoriuł Iapodilor.—Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta.
194. Carstimarus, gen. Carstimari. b. Hardomilje (Ljubuški et vicinia). Teritoriuł Naresiilor.
195. Carusia, dat. Carusiae. f. Svištov (Novae). Teritoriuł Getilor.
196. Carvanius, dat. Carvanio. b. Plevlje (Municipium S...). Teritoriuł Caviilor.
197. Caryius. b. Kablić mali (Municipium Salvium). Teritoriuł Dalmaťilor.
198. Casamo, gen. Casamonis. b. Vereb (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
199. Catandio, dat. Catandioni. b. Salonae. Teritoriuł Dalmaťilor.

200. Cato, dat. Catoni. f. Plevlje (Municipium S...). Teritoriuł Caviilor.
201. Caturus, gen. Caturi. b. S. Danillo (Riditae). Teritoriuł Dalmațiilor.
202. Caurisinius. b. Mekiš (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
203. Cerfonius. b. Kutlovica (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
204. Ceuna, dat. Ceunae. f. Salonae. Teritoriuł Dalmațiilor.
—Gradina lîngă Nadin (Nedinum), de două ori. Teritoriuł Liburnilor.—Karin (Corinium), de două ori. Teritoriuł Liburnilor.
205. Ceonus, gen. Ceuni. b. Gradina lîngă Nadin (Nedinum). Teritoriuł Liburnilor.—Karin (Corinium). Teritoriuł Liburnilor.
206. Ciltus. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
207. Cimio, dat. Cimioni. b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriuł Dacilor.
208. Cinene, gen. Cinenes. f. Constanța (Tomi). Teritoriuł Getilor.
209. Cingius. b. Salonae. Teritoriuł Dalmațiilor.
210. Cintugnatus. b. Várhely (Instrumentum Daciae). Teritoriuł Dacilor.
211. Cirotis, gen. Cirotis. b. Salonae. Teritoriuł Dalmațiilor.
212. Cirulinus, gen. Cirulini. b. Szék (Szamos-Ujvár). Teritoriuł Dacilor.
213. Cissus, gen. Cissi. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta.
214. Cittius. b. Alsó-Ilosva. Teritoriuł Dacilor.
215. Cittus, gen. Citti. b. Intre Nedan și Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
216. Cliticus, gen. Clitici. b. Albona. Teritoriuł Liburnilor.
217. Clonis, dat. Cloni. f. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Pirustilor.
218. Clonus, dat. Clono. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriuł Dacilor.
219. Cloutius. b. Salonae. Teritoriuł Dalmațiilor. Străin.
220. Clutamus, gen. Clutami. b. Salonae. Teritoriuł Dalmațiilor. Străin.
221. Cobromara. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.

222. Cocaius. b. Niš (Naissus). Teritoriul Triballilor.
223. Coimo. b. Tabajd (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
224. Comargus. b. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
225. Comatimara. f. Kovácsi (Vörösvár et vicinia). Teritoriul Arabiscilor.
226. Comatumarus. b. Gyûró (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor.
227. Comcesus. b. Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor.
228. Comium ori Comumara. f. Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior.
229. Comiumara. Vezi Comium.
230. Comozous, gen. Comozoi. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Getilor.
231. Condunus. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
232. Congonius. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
233. Copiesilla. f. Salonae. Teritoriul Dalmatilor.
234. Coria. b. Intre Nedan și Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
235. Corsapus, gen. Corsapi. b. Mitrovica (Instrumentum Pannoniae Inferioris). Teritoriul Breucilor.
236. Cotu. f. Kleinschelken (Mediasch et Schelken). Teritoriul Dacilor. Straină.
237. Coton, dat. Coto. b. Fünfkirchen (Sopianae). Teritoriul Andizetilor.
238. Coulius, dat. Coulio. b. Salona, de două ori. Teritoriul Dalmatilor.
239. Crapus. b. Nona (Aenona). Teritoriul Liburnilor.
240. Cristus. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Getilor. Straină?
241. Cuga. b. Bjela aproape de Vidin. Teritoriul Dacilor.
242. Cumenius, abl. Cumonio. b. Nicolițel (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
243. Curbania. f. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmatilor.
244. Curia. b. Kostolatz (Viminacium). Teritoriul Scordiscilor.
245. Curta. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Ratiaria. Teritoriul Dacilor.
246. Cusaia. f. Maria-Theresianopel (Antiana). Teritoriul Dacilor.
247. Cutia, acuz. Cutiam. b. Belgrad (Singidunum). Teritoriul Scordiscilor.

248. Cutia. f. Kostolatz (Viminacium). Teritoriuł Scordiscilor.
249. Cutius. b. Kostolatz (Viminacium). Teritoriuł Scordiscilor.
250. Dacio, dat. Dacioni. b. Salonae. Teritoriuł Dalmaťilor.
251. Daciscus. b. Constanța (Tomi). Teritoriuł Geťilor.
252. Dada, gen. Dadae. b. Constanța (Tomi). Teritoriuł Geťilor.— Pantelimonul de sus (Ulmetum). Teritoriuł Geťilor.
253. Dades. b. Alba Iulia (Apulum), de doă ori. Teritoriuł Dacilor.
254. Daizi, gen. Daizinis. b. Belgrad (Singidunum). Teritoriuł Scordiscilor.
255. Daizis, dat. Daizi. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriuł Geťilor.
256. Daizo. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Scupi. Teritoriuł Dardanilor.
257. Dalenus, gen. Daleni. b. Urluchioi (Tomi). Teritoriuł Geťilor.
258. Dallo, gen. Dallonis. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
259. Danuvius. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
260. Dardanus. b. Zlokučani (Scupi). Teritoriuł Dardanilor.
261. Dard... b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriuł Crobyzilor, Scythilor, Sarmaťilor, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
262. Dardiana. f. Turnul Severin (Instrumentum Daciae). Teritoriuł Dacilor.
263. Darmo. f. S. Danillo (Riditae). Teritoriuł Dalmaťilor.
264. Dasa. b. Pecka (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriuł Mazaeilor.—Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta.
265. Dasantilla, dat. Dasantillae. f. Salonae. Teritoriuł Dalmaťilor.
266. Dasas, gen. Dasantis, dat. Dasanti (Dasati). b. Muć (Andetrium). Teritoriuł Dalmaťilor.— Teplju (Promona). Teritoriuł Dalmaťilor.— Danillo (Riditae). Teritoriuł Dalmaťilor.—Guberevci. Teritoriuł Scordiscilor.—Alba Iulia (Apulum). Teritoriuł Dacilor.— Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta.— Turnul Severin (Drobeta). Teritoriuł Dacilor.
267. Dasianus. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.

268. Dasius și Dassius, gen. Dasi Dassi, dat. Dasio Dassio, abl. Dasio Dassio. b. Humac (Ljubuški et vicinia). Teritoriuł Naresiilor. Maezaeus. — Salonae, de șese ori. Teritoriuł Dalmațiilor.—Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.—Kostolatz (Viminacium). De loc din Scupi, de două ori. Teritoriul Dardanilor.—Kostolatz (Viminacium). De loc din Ratiaria. Teritoriul Daciilor.—Kostolatz (Viminacium). De loc din Remesiana. Teritoriul Triballilor.—Prizren. Teritoriul Dardanilor. — Magyar-Gorbó (Optatiana). Teritoriul Daciilor.—Torda (Potaissa). Teritoriul Daciilor.—Verespatak (Alburnus Maior), de opt ori. Pirustae.—Veczel (Micia). Teritoriul Daciilor.—Petrovce (Bassiana). Teritoriul Breucilor).—Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
269. Dasmenus. b. Petrovce (Bassiana). Teritoriul Breucilor.
270. Dassius. Vezi Dasius.
271. Dasto, dat. Dastoni. f. Srinjine (Epetium). Teritoriul Dalmațiilor.—Županjac (Delminium). Teritoriul Dalmațiilor.
272. Datus, dat. Dato. b. Salonae, de două ori. Teritoriul Dalmațiilor.
273. Dazanus. b. Stuhlweissenburg. Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
274. Dazas. b. Lisičíei (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Meromennilor.
275. Dazier, dat. Dazieri. b. Karan (Municipium Mal...). Teritoriul Fartinilor.
276. Dazomenus. b. Salonae. Teritoriul Dalmațiilor.
277. Deccia, dat. Decciae. f. Loc nehotărît al provinciei Dacia.—Stuhlweissenburg. Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor. Straină.
278. Deccianus, gen. Decciani, dat. Decciano. b. Alt-Ofen (Aquincum), de două ori. Teritoriul Arabiscilor.
279. Decebalus și Decibalus, gen. Decebali Decibali, abl. Decibalum (probabil acuz. întrebuiuñat ca abl.). b. Intre Nedan și Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor. — Silistra (Durostorum). Teritoriul Geților.
280. Decibalus. Vezi Decebalus.
281. Decusa, dat. Decusani. f. Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior. Straină

282. Deidmu, gen. b. Komić (Iapydia). Teritoriuł Iapodilor.
283. Deisan, b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriuł Arabiscilor. Străin.
284. Deius, b. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
285. Deivo, gen. Deivonis, b. Csákvar (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
286. Dennaus, gen. Dennai, b. Golubić. Teritoriuł Iapodilor.
287. Densela ori Densola, f. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
288. Densola. Vezi Densela.
289. Dento, gen. Dentonis, b. Medvidje (Hadra). Teritoriuł Adriopilor.
290. Dentusugu, f. Leskovec (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
291. Derva, f. Tétény (Campona). Teritoriuł Arabiscilor.
292. Dervonia, dat. Dervoniae, f. Neudorf (Crumerum). Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
293. Deter, b. Brazza (Brattia).
294. Detustaina, f. Damjanovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
295. Devala, dat. Devalae, f. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriuł Arabiscilor.
296. Diaies, b. Oláh-Péntek (Szamos-Ujvár). Teritoriuł Dacilor.
297. Dian.adris, dat. Dian.adri, f. Golubić. Teritoriuł Iapodilor.
298. Didalsus, b. Gigen (Oescus). Teritoriuł Dacilor.
299. Dieus, b. Čitluk (Aequum). Teritoriuł Dalmatilor.
300. Dina, dat. Dinae, b. Traù (Tragurium). Teritoriuł Sicutolilor.
301. Dines, dat. Dinenti, b. Salonae. Teritoriuł Dalmatilor.
— Kostolatz (Viminacium). De loc din Trimontium. Teritoriuł Bessilor.
302. Dinnius, dat. Dinnio, b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
303. Diocas, dat. Diocati, b. Silistra (Durostorum). Teritoriuł Getilor.
304. Disala, b. Uj-Bánovce (Burgenae). Teritoriuł Breucilor.
305. Disdozi, b. Salonae. Teritoriuł Dalmatilor.
306. Disius, b. Loc nehotărît al provinciei Dacia.

307. Diteius, dat. Diteio. b. Salonae. Teritoriuł Dalmatiłor.
308. Dito, dat. Ditoni. f. Srinjine (Epetium). Teritoriuł Dalmatiłor.
309. Ditueius, dat. Ditueio. b. Golubić. Teritoriuł Iapodilor.
310. Ditugenius. b. Oláh-Péntek (Szamos-Ujvár). Teritoriuł Dacilor.
311. Diurpagisa, abl. Diurpagisa. b. Ravna (Timacum Minus). Teritoriuł Triballilor.
312. Dius. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriuł Dacilor.
313. Dize. b. Salonae. Teritoriuł Dalmatiłor.
314. Dizias. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
315. Dizo. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Trimontium. Teritoriuł Bessilor—Klausenburg (Napoca). Teritoriuł Dacilor. Străin.
316. Dizzare. b. Iglița (Troesmis). Teritoriuł Crobyzilor, Scythilor, Sarmațiłor, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
317. Dizze. b. Nedan (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
318. Doiodus. b. La gura rîului Vid (Utus). Teritoriuł Dacilor.
319. Dona, dat. Donae. f. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
320. Donaus, gen. Donai. b. Várhely (Instrumentum Daciae). Teritoriuł Dacilor.
321. Donico. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriuł Geților. Străin?
322. Donicus, dat. Donico. b. Muć (Andetrium). Teritoriuł Dalmatiłor. Străin.
323. Dorina, dat. Dorinae. f. Tulcea (Aegissus). Teritoriuł Crobyzilor, Scythilor, Sarmațiłor, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
324. Dragilis. b. Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritoriuł Arabiscilor.
325. Drebias. b. Torda (Potaissa). Teritoriuł Dacilor.
326. Drigisa și Drigissa. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Ratiaria. Teritoriuł Dacilor.—Somovit (Utus). Teritoriuł Dacilor.
327. Drigissa. Vezi Drigisa.
328. Droles. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.

329. Druanus. b. Teplju (Promona). Teritoriuł Dalmaṭilor.
 330. Drulentus, gen. Drulenti. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
 331. Dudis. b. Pe malul drept al riułui Lom de ceia parte a orașuluł Lom (Almus). Teritoriuł Dacilor.
 332. Dui... b. La gura riułui Vid (Utus). Teritoriuł Dacilor.
 333. Duiona. f. Salonae. Teritoriuł Dalmaṭilor.
 334. Dumma. f. Gradina lîngă Nadin (Nedinum). Teritoriuł Liburnilor.
 335. Dumnotalus, gen. Dumnotali. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor. Strain.
 336. Duna. f. Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritoriuł Arabiscilor.
 337. Duo. b. Resen (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor. (Mateescu, Buletinul comisiunii monumentelor istorice an. VIII pag. 30, citește Durotorma).
 338. Durazis, b. Kamenopolje (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
 339. Dusia. f. Casapchîoi (Istrus). Teritoriuł Crobyzilor, Sythilor, Sarmaṭilor, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
 340. Ecaus, gen. Ecai. b. Várhejy (Instrumentum Daciae). Teritoriuł Dacilor.
 341. Edasterius. b. Salonae. Teritoriuł Dalmaṭilor.
 342. Efripop... b. ? Resen (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor. (Mateescu, Buletinul comisiunii monumentelor istorice an. VIII pag. 29, citește Eptiporis).
 343. Eftepir. f. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriuł Geṭilor. (Mateescu, Buletinul comisiunii monumentelor istorice an. VIII pag. 37, citește Eptepir).
 344. Elivius. b. Salonae. Teritoriuł Dalmaṭilor.
 345. Emans. b. Gardun. Teritoriuł Dalmaṭilor. Daesitias.
 346. Enena. f. Groblje (Municipium Mal...). Teritoriuł Partinilor.
 347. Epetinus. b. Salonae. Teritoriuł Dalmaṭilor.
 348. Epicadiana (gens), dat. Epicadianae. f. Duke (Doclea). Teritoriuł Docleatilor.
 349. Epicadus, gen. Epicadi, dat. Epicado. b. Viddo (Narona), de doùă ori. Teritoriuł Naresiilor. — Gradac (Novae). Teritoriuł Ardiaeilor. — Dikovača (Novae). Teritoriuł Ardiaeilor — Salonae, de doùă ori. Teritoriuł

- rîul Dalmaților.—Hendorf. Teritoriuł Dacilor.—Ve-
respatak (Alburnus Maior), de doă oră. Teritoriuł
Dacilor. Pirustae.—Lîngă Cerneți (Drobeta). Terito-
riul Dacilor.—Vezi Aepicadus.
350. Epicatius. b. Torda (Potaissa). Teritoriuł Dacilor.
351. Epius. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriuł Dacilor.—
Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moe-
silor.
352. Eppo, gen. Epponis. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł
Arabisclor.
353. Eptacentus. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Ara-
biscilor.
354. Eptala, b. Klausenburg (Napoca). Teritoriuł Dacilor.
Strain.—Tétény (Campona). Teritoriuł Arabiscilor.
355. Ersidius. b. Steklen (Novae). Teritoriuł Geților.
356. Esbenus. b. Rusănești. Teritoriuł Dacilor.
357. Essoricus. b. Salonae. Teritoriuł Dalmaților.
358. Fasena, dat. Fasenae. f. Lissa (Issa). Teritoriuł Is-
saeilor.
359. Fata. Vezi Pata.
360. Fencis. f. Salonae. Teritoriuł Dalmaților.
361. Filiora. f. Duke (Doclea). Teritoriuł Docleatilor.
362. Fingis. f. Salonae. Teritoriuł Dalmaților.
363. Flegitsana. f.? La gura rîului Vid (Utus). Teritoriuł
Dacilor.
364. Foniacus. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Ara-
biscilor.
365. Fresianus. b. Dâlya (Teutoburgium). Teritoriuł Breu-
cilor.
366. Ftiozi. b. La gura rîului Vid (Utus). Teritoriuł Dacilor.
367. Funi... b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum).
Teritoriuł Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastar-
nilor, Obulensilor, Oitensilor.
368. Gailla, acuz. Gaillam. f. Gorna Orechovica (Mediter-
ranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
369. Galla. f. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriuł Arabiscilor.
370. Gallio. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
371. Gallitta. f. Vinkovce (Cibalis). Teritoriuł Breucilor.
372. Geldo, gen. Geldonis. b. Verespatak (Alburnus Maior).
Teritoriuł Dacilor. Pirusta.
373. Genthera. f. Ieževica (Municipium Mal...). Teritoriuł

374. Gentius. b. Viddo (Narona). Teritoriul Naresiilor.
375. Germus, dat. Germo. b. Albona. Teritoriul Liburnilor.
376. Gnorius. b. Gradina lîngă Nadin (Nedinum). Teritoriul Liburnilor.
377. Godes. b. Instrumentum Daciae. Teritoriul Dacilor.
378. Granp... b. Veglia (Curictae). Teritoriul Liburnilor.
379. Gresa. f. Guberevci. Teritoriul Scordiscilor.
380. Gude. b. Belgrad (Singidunum). Teritoriul Scordiscilor.
381. Guras. b. Lîngă Karansebes (Tibiscum). Teritoriul Dacilor. Străin?
382. Hatena. b. Mitrovica (Sirmium). Teritoriul Breucilor.
383. Hospolis, gen. Hospolis. b. Veglia (Curictae). Teritoriul Liburnilor.
384. Iacus, gen. Iaci. b. Konjica (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Meromennilor.
385. Iaefus, gen. Iaefi. b. Karin (Corinium). Teritoriul Liburnilor.
386. Iaehetav. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriu-l Geților.
387. Ialxeus. Vezi Alxeus.
388. Iantuna. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
389. Iarse. b. Lîngă Caransebes (Tibiscum). Teritoriul Dacilor. (Mateescu, Buletinul comisiunii monumentelor istorice an. VIII pag. 37, citește Tarse).
390. Iassianus, dat. Iassiano. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor.
391. Iavido, dat.? b. Vârhely (Instrumentum Daciae). Teritoriul Dacilor.
392. Ibins. b. Mehadia (Ad Mediam). Teritoriul Dacilor.
393. Ibliomarus, dat. Ibliomaro. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor. Străin.
394. Ieconius. b. Šupljaja-ckva (Burnum). Teritoriul Adriopilor. Străin.
395. Iddeus, gen. Iddei. b. Lîngă Caransebes (Tibiscum). Teritoriul Dacilor. Străin?
396. Iegidus, gen. Iegidi. Orșova (Instrumentum Daciae). Teritoriul Dacilor.
397. Iemonius. b. Sviștov (Novae). Teritoriul Geților.
398. Ienudia. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
399. Iettina. f. Mehadia (Ad Mediam). Teritoriul Dacilor.
400. Iettus. b. Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmaților.—Dalla (Didala) — Tauricul Dalmaților.

401. Ifzus, gen. Ifzi. b. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
402. Ingona ?, acuz. Ingonam. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
403. Inturus, gen. Iuturi. b. Várhely (Instrumentum Daciae). Teritoriul Dacilor.
404. Ioivaus, gen. Ioivai. b. Alsó-Ilosva. Teritoriul Dacilor.
405. Iomeneus ori Iomenius, gen. Iomenei ori Iomenii. b. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
406. Iomenius. Vezi Iomeneus.
407. Ismarus, gen. Ismari. b. Veczel (Micia). Teritoriul Dacilor.
408. Ithazis. b. Pantelimonul de sus (Ulmetum). Teritoriul Geților.
409. Itinius. b. Rákos-Palota (Trans Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
410. Iudatus, gen. Iudati. b. Lîngă Gran (Salva). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
411. Izito. f.? La gura râului Vid (Utus). Teritoriul Dacilor.
412. Lacomus, dat. Lacomo. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
413. Lacrus, gen. Lacri. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
414. Laemotina, dat. Laemotinae. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
415. Laepocus. b. Kömlöd (Lussonium). Teritoriul Amantinilor și Hercuniatilor.
416. Laezarpa. f. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
417. Laiscus. b. Lisičí lîngă Konjica (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Meromennilor.
418. Lapricus, dat. Laprico. b. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
419. Laricia. f. Kostolatz (Viminacium). Teritoriul Scordisclor.
420. Larininus. b. Mitrovica (Sirmium). Teritoriul Breucilor.
421. Lastimeis. b. Veglia (Curictae). Teritoriul Liburnilor.
422. Lateinus. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
423. Lateius, dat. Lateio. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
424. Latiniana (gens), dat. Latinianae. f. Duke (Doclea). Teritoriul Docleatilor.
425. Latio. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
426. Lavia. f. S. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.

427. *Lavincia*, gen. *Lavinciae*. f. S. Danillo (Riditae). Teritoriuł Dalmatilor.
428. *Lavius*, gen. *Lavi*. b. S. Danillo (Riditae), de două ori. Teritoriuł Dalmatilor.—Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
429. *Lavo*, dat. *Lavoni*. f. Lištani (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriuł Dalmatilor.—Županjac (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriuł Dalmatilor.
430. *Ledies*, gen. *Ledietis*. b. Danillo (Riditae). Teritoriuł Dalmatilor.
431. *Ledrus*. gen. *Ledri*. b. Lastvefeld (Vrlika cum agro). Teritoriuł Dalmatilor.
432. *Legitax*. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
433. *Leubinus*, gen. *Leubini*. b. Somovit (Utus). Teritoriul Dacilor.
434. *Leuganus*. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriuł Dacilor.
435. *Lianus*, gen. *Liani*. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
436. *Licaia*. f. Danilo (Riditae). Teritoriuł Dalmatilor.
437. *Licaios*. b. Putincze (Bassiana). Teritoriuł Breucilor. Amantinus.
438. *Licanus*, gen. *Licani*. b. Mitrovica (Instrumentum Pannoniae Inferioris). Teritoriuł Breucilor.
439. *Liccaius*, gen. *Liccai*, dat. *Liccaio*. b. Solta (Solentia). — Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.—Turnul Severin (Drobeta). Teritoriul Dacilor.—Neudorf (Crumerum). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
440. *Liceaus*. b. Putincze (Bassiana). Teritoriuł Breucilor. Amantinus.
441. *Liccavus*, gen. *Liccavi*. b. Putincze (Bassiana). Teritoriul Breucilor. Amantinus.
442. *Liga*... b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
443. *Ligomarus*. b. Hardomilje (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Naresiilor.
444. *Linda*. b. Turnul Severin (Drobeta). Teritoriul Dacilor.
445. *Linsas*, gen. *Linsantis*. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
446. *Lione*. f. Stobreč (Epetium). Teritoriul Dalmatilor.

447. Lapor. b. Tétény (Campona). Teritoriu Arabiscilor.
448. Liseno, dat. Lisenoni. f. Kariać (Vrlika cum agro). Teritoriu Dalmatilor.
449. Liso, gen. Lisonis. b. Brazza (Brattia).
450. Lissinia. f. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriu Arabiscilor.
451. Lister. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriu Arabiscilor.
452. Litogenus, gen. Litogeni. b. Karlsburg (Instrumentum Daciae). Teritoriul Dacilor.
453. Litus. b. Livno (Municipium Salvium). Teritoriu Dalmatilor.
454. Lobasinus, gen. Lobasini. b. Tétény (Campona). Teritoriu Arabiscilor.
455. Loiscus, gen. Loisci. b. Livno (Municipium Salvium). Teritoriu Dalmatilor.—Albona. Teritoriu Liburnilor.
456. Lonus, gen. Loni. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
457. Loricus. b. Putince (Bassiana). Teritoriu Breucilor. Amantinus.
458. Lossa, dat. Lossae. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriu Dacilor. Pirusta.
459. Luca, gen. Lucae. f. Lipljan (Ulpiana). Teritoriu Dardanilor.
460. Lucaius. b. Kutlovica (Mediterranea ad Haemum). Teritoriu Moesilor.
461. Lucca. b. Torda (Potaissa). Teritoriu Dacilor.
462. Lucha, dat. b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriu Dacilor.
463. Lucita, dat. Lucitae. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriu Arabiscilor.
464. Lucas, gen. Luci. b. Srinjine (Epetium). Teritoriu Dalmatilor.
465. Lunnicus. b. Danillo (Riditae). Teritoriu Dalmatilor.
466. Lupicinus, gen. Lupicini, dat. Lupicino. b. Duna-Keszti (Instrumentum Pannoniae Inferioris). Teritoriu Arabiscilor. Lîngă Waitzen (Instrumentum Pannoniae Inferioris). Teritoriul Arabiscilor.—Duna-Bogdány (Instrumentum Pannoniae Inferioris). Teritoriu Arabiscilor.—O-Szöny (Instrumentum Pannoniae Inferioris), de două ori. Teritoriu Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.

467. Luppus, gen. Luppi. b. Bogdány (Instrumentum Pannoniae Inferioris), de doă ori. Teritoriul Arabiscilor. Duna-Pentele (Instrumentum Pannoniae Inferioris). Teritoriul Arabiscilor.
468. Luria, gen. Luriae, dat. Luriae. f. Risano (Risinum). Teritoriul Labeatilor. — Salonae, de două ori. Teritoriul Dalmăților.
469. Lurius, gen. Luri, dat. Lurio. b. Cattaro (Acruvium). Teritoriul Labeatilor. — Risano (Risinum). Teritoriul Labeatilor. — Salonae. Teritoriul Dalmăților. — Veglia (Curictae). Teritoriul Liburnilor. — Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
470. Macimarus, gen. Macimari. b. Gyürő (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor. — Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritoriul Arabiscilor.
471. Madocus, gen. Madoci. b. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmăților.
472. Madu. f. Vișegrad (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Partinilor.
473. Maela. b. Salonae. Teritoriul Dalmăților.
474. Magimarus. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
475. Magio. b. Gyürő (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor. — Alt-Ofen (Aquinum). Teritoriul Arabiscilor.
476. Magissa, gen. Magissaes. b. Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior.
477. Malaius. b. Čapljina (Narona). Teritoriul Naresiilor.
478. Malchias. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor. Străin.
479. maloger., dat. b. Alt-Ofen (Aquinum). Teritoriul Arabiscilor.
480. Mama, gen. Mamae. f. Constanța (Tomi). Teritoriul Geților. — Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
481. M..amiorix, gen. M..amioricis. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor.
482. Mampsalachanus, dat. Mampsalachano. b. Svitov (Novae). Teritoriul Geților.
483. Mamutzim, abl. b. Silistra (Durostorum). Teritoriul

484. **Mandata**. f. Homolje (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriuł Meromennilor.
485. **Manneus**. b. Tihó (Porolissum). Teritoriuł Dacilor.
486. **Marciniesis** ori **Marciniesus**, gen. **Marciniesi**[s ?]. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta, nume de loc ?
487. **Marciniesus**. Vezí Marciniesis.
488. **Maria**, dat. **Mariae**. f. Loc nehotărît al provinciei Panonia Inferior. Străină.
489. **Marinus**, dat. **Marino**. b. Salonaе, de două ori. Teritoriuł Dalmatilor.— Vido (Narona). Teritoriuł Naresiilor.— Zara (Iadera), de două ori. Teritoriuł Liburnilor.— Kostolatz (Viminacium). Teritoriuł Scordiscilor.— Iglița (Troesmis). Teritoriuł Crobyzilor, Seythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.— Mojgrád (Porolissum). Teritoriuł Dacilor.— Alba Iulia (Apulum), de două ori. Teritoriuł Dacilor.— Zalatna (Ampelum). Teritoriuł Dacilor.
490. **Marle**. b.? Rayna (Timacum minus). Teritoriuł Triballilor.
491. **Maserva**, dat. **Maservae**. b. Viddo (Narona). Teritoriuł Naresiilor.
492. **Masinnus**, gen. **Masinni**. b. Zutor (Largiana). Teritoriuł Dacilor.
493. **Masotina**, dat. **Masotinae**. f. Szaszvaros (Germisara). Teritoriuł Dacilor.
494. **Masurus**, gen. **Masuri**. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta.
495. **Mataura**, gen. **Mataurae**. f. Zlokucani (Scupi). Teritoriuł Dardanilor.
496. **Matidia**, abl. **Matidia**. f. Siliстра (Durostorum). Teritoriuł Getilor.
497. **Matisa**. f. Skelani (Municipium Domavianum). Teritoriuł Partinilor.
498. **Matomarus**. b. Promontor (Campona). Teritoriuł Arabiscilor.
499. **Matsiu**. f.? Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
500. **Matto**, dat. **Mattoni**. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
501. **Mattonia**. f. Županjac (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriuł Dalmatilor.

502. Mattua. f. Tabajd (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Taurisicilor.
503. Matumarus, gen. Matumari. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
504. Mavida. f. Hendorf. Teritoriul Dacilor.
505. Maxa. b. Golubić. Teritoriul Iapodilor.
506. Meitima. f. Verēb (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Taurisicilor.
507. Meitime. f. Tētēny (Campona). Teritoriul Arabiscilor.
508. Melcidianus. b. Turnul Severin (Drobeta). Teritoriul Dacilor.
509. Menda, dat. Mendae. f. Ossero (Apsoros).
510. Mendus, gen. Mendi. b. Balijina Glavica (Municipium Magnum). Teritoriul Dalmatilor. Străin.
511. Meovit.. b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
512. Mereccusa. f. Kömlöd (Lussonium). Teritoriul Amantinilor și Hercuniatiilor.
513. Messius, gen. Messi. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
514. Messus, dat. Messo. b. Ossero (Apsoros).
515. Mestrinius. b. Tihó (Porolissum). Teritoriul Dacilor.
516. Mestrius, gen. Mestri. b. Kostolatz (Viminacium). Teritoriul Scordiscilor.—Kostolatz (Viminacium). De loc din Seupi, de doă ori. Teritoriul Dardanilor.—Zlokučani (Seupi). Teritoriul Dardanilor.—Niš (Naissus). Teritoriul Triballilor.—Malka Breșnica (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor. — Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor. Străin.
517. Mestula. b. Kostolatz (Viminacium). De loc diu Scupi. Teritoriul Dardanilor.
518. Mesuquas. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
519. Meter. f. Kostolatz (Viminacium). Teritoriul Scordiscilor.
520. Mevertens. b. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmatilor.
521. Mexlius. b. Vaál (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Taurisicilor.
522. Micce, dat. f. Salonae. Teritoriul Dalmatilor.

523. Mico. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta.
524. Miletumarus, gen. Miletumari. b. Tétény (Campona). Teritoriuł Arabiscilor.
525. Milizza. b.? La miazănoapte de Ipek cale de trei ceasuri. Teritoriuł Dardanilor.
526. Misaucus, abl. pl. Misaucis. b. Gardun. Teritoriuł Dalmatilor.
527. Mitionius, dat. Mitionio. b. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
528. Mociancius. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriuł Dacilor.
529. Mocius, dat. Mocio. b. Gross-Pold. Teritoriuł Dacilor
530. Mocur. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriuł Arabiscilor. Strain.
531. Mogetio, gen. Mogetionis. b. Alsó-Töbörzsök (Annamatia). Teritoriuł Arabiscilor.
532. Mogitmarus. b. Alsó Szent Iván (Annamatia), Teritoriuł Arabiscilor. Araviscus.
533. Mommo. b. Instrumentum Daciae. Teritoriuł Dacilor.
534. Mucalis, dat. (?) Mucali. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
535. Mucapor, gen. Mucaporis. b. Intre Nedan și Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.— Alsó-Ilosva, de două ori. Teritoriuł Dacilor.— Szucság (Optatiana). Teritoriuł Dacilor.
536. Mucaporus, gen. Mucaporii. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriuł Getilor.— Caramurat (Tomi). Teritoriuł Getilor.
537. Mucapus. f. Alsó-Ilosva. Teritoriuł Dacilor.
538. Mucaris, gen. Mucaris. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
539. Mucasenis, gen. Mucasenis. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor.
540. Mucasenus. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriuł Dacilor
541. Mucasius. b. Alacapu (Tomi). Teritoriuł Getilor.— Constanța (Tomi). Teritoriuł Getilor.
542. Mucatra, dat. Mucatraq. b. Salonae. Teritoriuł Dalmatilor.— Tétény (Campona). Teritoriuł Arabiscilor
543. Mucatra. f. Maria-Theresianopol (Antiana). Teritoriuł Dacilor.
544. Mucatralis. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Re-

545. Mucatrus, gen. Mucatri. b. Alsó-Ilosva. Teritoriul Dacilor.
546. Mucco. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Remesiana. Teritoriul Triballilor.
547. Munnius. b. Viddo (Narona). Teritoriul Naresiilor.
548. Murrus, gen. Murri. b. Kis Bánva Boicza (Instrumentum Daciae). Teritoriul Dacilor.
549. Mutelus, gen. Muteli. b. Kariaé (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaților.
550. Naiper. f. Koevci (Mediterranea ad Haenum). Teritoriul Moesilor.
551. Namio. b. Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritoriul Arabiscilor.
552. Namuso, gen. Namusonis. b. Gyúró (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor.
553. Nando, gen. Nandonis. b. Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor.
554. Nanea. f. Prizren. Teritoriul Dardanilor.
555. Nantia. b. Lapac (Iapydia). Teritoriul Iapodilor.
556. Narius, nom. pl. Narii. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
557. Nassus, gen. Nassi. b. Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmaților.
558. Nausas b. Intre Nedan și Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
559. Navia. f. ēuprija (Horreum Margi). Teritoriul Triballilor.
560. Navina. f. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
561. Nazarinus, gen. Nazarini. b. Constanța (Tomi). Teritoriul Getilor. Probabil străin.
562. Nemis. b.? Gardun. Teritoriul Dalmaților.
563. Nemoratta. f. Csobánka (Vörösvár et vicinia). Teritoriul Arabiscilor.
564. Nene. f. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
565. Nenis, dat. Neni. f. Kostolatz (Viminacium). Teritoriul Scordiscilor.
566. Neratius. b. Dobrinice (Bassiana). Teritoriul Breucilor.
567. Neratus. b. Neudorf (Crumerum). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
568. Nerido, gen. Neridonis. b. Bilak. Teritoriul Dacilor.
569. Neritanus, gen. Neritani. b Alt-Ofen (Aquincum.) Te-

570. Nertilla. f. Scardona. Teritoriul Liburnilor.
571. Nertus. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor. Strain.
572. Netis. b. Salonae. Teritoriul Dalmatilor.
573. Neus, gen. Nei. b. Ossero (Apsoros).
574. Nevena, dat. Nevenae. f. Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmatilor.
575. Nicala. f. Stobreč (Epetium). Teritoriul Dalmatilor.
576. Nindia. f. Karan (Municipium Mal...). Teritoriul Partinilor.
577. Ninso. b. S. Martino di Podstrana (Ora a Narentae ostiis ad Salonas). Teritoriul Dalmatilor.
578. Nomeditus, dat. Nomedito. b. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmatilor.
579. Nonocatozes. b. ? Ossero (Apsoros).
580. Novesis. b. Salonae. Teritoriul Dalmatilor.
581. Nuidasia. f. ? La gura rîului Vid (Utus). Teritoriul Dacilor.
582. Nusius, dat. Nusio. b. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
583. Oabens.. b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
584. Obulcia. f. Zlokučani (Scupi). Teritoriul Dardanilor.
585. Oclatinus, dat. Oclatino. b. Ossero (Apsoros).
586. Ocusius, dat. Ocusio. b. Alt-Ofen (Aquincum), de două ori. Teritoriul Arabiscilor.
587. Oepla, dat. Oeplae. f. Karin (Corinium). Teritoriul Liburnilor.
588. Oeplus, gen. Oepli. b. Karin (Corinium), de două ori. Teritoriul Liburnilor.— Golubić. Teritoriul Iapodilor.
589. Ogulnia. Vezi Osulnia.
590. Oia, dat. Oiae. f. Karin (Corinium). Teritoriul Liburnilor.
591. Opia, gen. Opiae. b. Ossero (Apsoros).
592. Opiava, dat. Opiavae. f. Karin (Corinium). Teritoriul Liburnilor.
593. Opiavus, gen. Opiavi. b. Arbe (Arba).— Veglia (Curiæ). Teritoriul Liburnilor.
594. Oplica, dat. Oplicae. f. Cherso (Crexi).
595. Oplus. gen. Onli. dat. Onlo. b. Arhe (Arha) de două

- ori.— Ossero (Apsoros).— Kömlöd (Lussonium). Teritoriuł Amantinilor și Hercuniatilor.
596. Optervius. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
597. Orcleca. f. Knin (Burnum). Teritoriuł Adriopilor.
598. Orcleucus, dat. Orcleco. b. Knin (Burnum). Teritoriuł Adriopilor.
599. Orpia, dat. Orpiae. f. Karin (Corinium). Teritoriuł Liburnilor.
600. Ortarius. b. Ossero (Apsoros).
601. Osulnia ori Ogulnia, dat. Osulniae ori Ogulniae. f. Salonaе. Teritoriuł Dalmațiilor (Ogulnius e nomen italic, un Ogulnius a fost consul a. Chr. 269).
602. Oxetia. f. Baracska (Matrica). Teritoriuł Arabiscilor.
603. Oxidubna. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
604. Pacutianus. b. Tihö (Porolissum). Teritoriuł Dacilor.
605. Paiio și Paio, dat. Paioni, Paioni. f. Teplju (Promona). Teritoriuł Dalmațiilor. — Suhača (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriuł Dalmațiilor. — Županjac (Delminium). Teritoriuł Dalmațiilor.
606. Palpellia, dat. Palpelliae. f. Ossero (Apsoros).
607. Pama, dat. Pamae. f. Salonaе. Teritoriuł Dalmațiilor. Straină.
608. Panentus, gen. Panenti. b. Kariac (Vrlika cum agro). Teritoriuł Dalmațiilor.
609. Panes, gen. Panentis, dat. Panenti. b. Vrlika cum agro), de două ori. Teritoriuł Dalmațiilor.— Kariac (Vrlika cum agro). Teritoriuł Dalmațiilor.— Gradina (Vrlika cum agro). Teritoriuł Dalmațiilor.— Lastova (Vrlika cum agro). Teritoriuł Dalmațiilor.— Stražine (Vrlika cum agro). Teritoriuł Dalmațiilor.— Teplju (Promona), de două ori. Teritoriuł Dalmațiilor.— Šupljaja-crkva (Burnum). Teritoriuł Adriopilor. — Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.— Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta.
610. Panes, gen. f. Salonaе. Teritoriuł Dalmațiilor.
611. Panico. f. Srinjine (Epetium). Teritoriuł Dalmațiilor.
612. Pantia, dat. Pantiae. f. Salonaе. Teritoriuł Dalmațiilor.
613. Panto, dat. Pantoni. b. Dragović (Vrlika cum agro). Teritoriuł Dalmațiilor.

614. Panto, dat. Pantoni. f. Plevlje (Municipium S...), de patru ori. Teritoriul Caviilor. Salonae. Teritoriul Dalmatilor.— S. Danillo (Riditae), de patru ori. Teritoriul Dalmatilor.
615. Parsanius, dat. Parsanio. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
616. Pasipus, gen. Pasipi. b. Prizren. Teritoriul Dardanilor
617. Passenianus. b. Kömlöd (Lussonium). Teritoriul Amanatinilor și Hercuniatilor.
618. Passia, acuz. Passiam. f. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta. Serva.
619. Pata ori Fata, dat. Patae ori Fatae. f. Veglia (Curiactae). Teritoriul Liburnilor.
620. Patasio. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor
621. Paterio, gen. Paterionis. b. Guberevci. Teritoriul Seordiscilor.
622. Pecta. b. Bjela aproape de Vidin. Teritoriul Dacilor
623. Pelsonia, dat. Pelsoniae. f. Šupljaja-erkva (Burnum). Teritoriul Adriopilor.
624. Petuernus. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor.
625. Phicimim. f. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor. Probabil străină.
626. Piaius. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
627. Picusus, gen. Picusi. b. Gradina lîngă Nadin (Nedenum). Teritoriul Liburnilor.
628. Pinenta. f. Visibaba (Municipium Mal...). Teritoriul Partinilor.
629. Pines și Pinnes. b. Groblje (Municipium Mal...). Teritoriul Partinilor.—Glavatičevo (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Meromennilor.—Tihaljina (Novae). Teritoriul Ardiaeilor.— Livno (Municipium Salvium). Teritoriul Dalmatilor.
630. Pinnia, dat. Pinniae f. Duke (Doclea), de două ori. Teritoriul Docleatilor. Salonae. Teritoriul Dalmatilor.
631. Pinnius, dat. Pinnio. b. Glavatičevo (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Meromennilor.
632. Pinnus. b. Salonae. Teritoriul Dalmatilor.
633. Pinosta b Kamen (Enetium) Teritoriul Dalmatilor

634. Pinsus, gen. Pinsi. b. S. Danillo (Riditae), de două ori. Teritoriul Dalmăților.
635. Piruntia. f. Salona. Teritoriul Dalmăților.
636. Pitienus. b. Isola Grossa.
637. Pitius. b. Veglia (Curictae). Teritoriul Liburnilor.
638. Pitlon. b. Rákos Palota (Trans Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
639. Plabaoctius. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
640. Pladomenus, gen. Pladomeni, dat. Pladomeno. b. Plevlje Municipium S...). Teritoriul Caviilor. — S. Danillo (Riditae), de trei ori. Teritoriul Dalmăților.—Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
641. Plaes, gen. Plaentis. b. Danilo (Riditae), de două ori Teritoriul Dalmăților.
642. Plaetera. f. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmăților.
643. Plaetor, gen. Plaetoris. b. Cherso (Crexi).
644. Plaia. f. Duke (Doclea). Teritoriul Docleatilor.
645. Plani, dat. Planini. f. Teplju (Promona). Teritoriul Dalmăților.
646. Planius, gen. Plani, dat. Planio. b. Verespatak (Alburnus Maior), de două ori. Teritoriul Dacilor. Pirusta.
647. Plares, gen. Plarentis. b. Plevlje (Municipium S...). Teritoriul Caviilor.—Verespatak (Alburnus Maior), de două ori. Teritoriul Dacilor. Pirustae.
648. Plarius, dat. Plario. b. Iglița (Troesmis). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
649. Platino, gen. Platinonis. f. S. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmăților.—Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
650. Plator, gen. Platoris, dat. Platori, acuz. Platorem. b Poznanović (Municipium Domavianum). Teritoriul Partinilor. — Janjici (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Mazaeilor. — Županjac (Novae). Teritoriul Dalmăților.—Gardun. Teritoriul Dalmăților. Daestias.—Vrlika. Teritoriul Dalmăților.—Kariać (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmăților.—Teplju (Promona Teritoriul Dalmăților).—Vašarovina (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriul Dalmăților. — Kablić

mali (Municipium Salvium). Teritoriuł Dalmatiłor. — S. Danillo (Riditae), de patru ori. Teritoriuł Dalmatiłor.—Alba Iulia (Apulum). Teritoriuł Dacilor.—Verespatak (Alburnus Maior), de cinci ori. Teritoriuł Dacilor. Pirustae.

651. Platorius. b. Salonae. Teritoriuł Dalmatiłor.
652. Plesonteis ori Plesonteus, gen. ori dat. Plesontei. b.? Fianona (Flanona). Teritoriuł Liburnilor.
653. Plesonteus. Vezi Plesonteis.
654. Poia. f. Po'itely (Iapydia). Teritoriuł Iapodilor.
655. Pominius, gen. Pomini. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
656. Popaa. b.? Prizren. Teritoriuł Dardanilor.
657. Posaulio, gen. Posaulionis. f. Konjica (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriuł Meromennilor.
658. Posilla. f. Risano (Risinum). Teritoriuł Labeatilor.
659. Posimarus. b. Bogdány (Cirpi). Teritoriuł Arabiscilor.
660. Precio, gen. Precionis. b. Tétény (Campona). Teritoriuł Arabiscilor. Scordiscus.
661. Preñens. b. Tabajd (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
662. Propincus. b. Guberevci. Teritoriuł Scordiscilor.
663. Proserius, gen. Proserii. b. Salonae. Teritoriuł Dalmatiłor.
664. Prupincus. b. Kostolatz (Viminacium). Teritoriuł Scordiscilor.
665. Pualerius. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriuł Gețiłor.
666. Quitaus, gen. Quitai. b. Kovács (Vörösvár et vicinia). Teritoriuł Arabiscilor.
667. Raecus, gen. Raeci. b. Cherso (Crexi).
668. ? Raia, dat. Raiae. f. Groblje (Municipium Mal...). Teritoriuł Partinilor.—Salonae, de doūă ori. Teritoriuł Dalmatiłor.—Čitluk (Aequum). Teritoriuł Dalmatiłor. — Nomen italic? Mama lui Sertorius se numia Raia.
669. ? Raius, dat. Raio. b. Iglîja (Troesmis). Teritoriuł Crobyzilor, Scythilor, Sarmațiłor, Bastarnilor, Obulensiłor, Oitensiłor. Legatus Augusti.— Nomen italic?
670. Ramus, gen. Rami. b. Mojgrád (Porolissum). Teritoriuł Dacilor. Străin?
671. Raspaletus, gen. Raspaleti. b. Salonae. Teritoriuł Dal-

672. Raudomaeus, gen. Raudomaei. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritorul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
673. Recus. b. Gradina lîngă Nadin (Nedinum). Teritorul Liburnilor.
674. Regillianus, dat. Regilliano. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritorul Arabiscilor. Strâin.
675. Regilus, gen. Regili. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritorul Arabiscilor.
676. Reginus, gen. Regini. b. Balijina Glavica (Municipium Magnum). Teritorul Dalmatilor. — Crkvine (Vrlika cum agro). Teritorul Dalmatilor.—Kutlovica (Mediterranea ad Haemum). Teritorul Moesilor.—Nicolitel (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritorul Crobyzilor, Scythilor, Sarmatilor, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.—Alba Iulia (Apulum). Teritorul Dacilor.— Alt-Ofen (Aquincum). Teritorul Arabiscilor. Strâin.
677. Rescu. f. Alba Iulia (Apulum). Teritorul Dacilor.
678. Resculus, gen. Resculi. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritorul Dacilor. Pirusta ?
679. Rescupor. b. Kostolatz (Viminacium). Teritorul Scordiscilor. De loc din Ier.... .
680. Rescuporus, gen. Rescupori. b. Damjanovo (Mediterranea ad Haemum). Teritorul Moesilor.
681. Ressatu. f. Csikvár (Stuhlweissenburg). Teritorul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
682. Ressatus, gen. Ressati. b. Ötseny (Lugio). Teritorul Amantinilor și Hercuniatilor. — Alt-Ofen (Aquincum), de două ori. Teritorul Arabiscilor.
683. Ressilla. f. Csikvár (Stuhlweissenburg). Teritorul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
684. Ressilla, dat. Ressillae. f. Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior.
685. Ressius. b. Gardun. Teritorul Dalmatilor. Probabil strâin.
686. Ressona. f. Gyûró (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritorul Arabiscilor.
687. Resteora, dat. Resteorae. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritorul Arabiscilor.
688. Retimarus. b. Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritorul Arabiscilor.

689. Reti..tis, gen. b. Caramurat (Tomi). Teritoriul Getilor.
 690. Retonius. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
 691. Revocca, dat. Revoccae. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
 692. Rigozus, gen. Rigozi. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traianii). Teritoriul Getilor.
 693. Rinus. b. Gyalu (Optatiana). Teritoriul Dacilor.
 694. Riocula. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
 695. Ritus. b. Tepliju (Promona). Teritoriul Dalmaților.
 696. Roesja. f. Ossero (Apsoros).
 697. Roscus, gen. Rosci. b. Nona (Aenona). Teritoriul Liburnilor.
 698. Rosio, gen. Rosionis. b. Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior.
 699. Ruca. f. Fünfkirchen (Sopianae). Teritoriul Andizetilor.
 700. Rundacio. b. Șendreni (Gherghina). Teritoriul Bastarnilor, Getilor, Britolagilor.
 701. Sabapavus, gen. Sabapavi. b. Poszeszena (Ager inter fluvios Danuvium, Temes, Cernam). Teritoriul Dacilor.
 702. Sabasianus, b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
 703. Sabbatia, gen. Sabbatiae, abl. Sabbatia. f. Salonae, de două ori. Teritoriul Dalmaților. — Curzola (Nigra orcyra).
 704. Sabbo, gen. Sabbonis. b. Pecza (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriul Mazaeilor.
 705. Sacronius. b. Gardun. Teritoriul Dalmaților.
 706. Sadragita. b. La miazănoapte de Ipek cale de trei ceasuri. Teritoriul Dardanilor.
 707. Saetibolus. b. Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior.
 708. Sallumas. b. Duna-Pentele (Intercisa). Teritoriul Arabiscilor. Străin.
 709. Salmas. b. Mojgrád (Porolissum). Teritoriul Dacilor. Străin ?
 710. Salvia, dat. Salviae. f. Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmaților.
 711. Sama. f. Stuhlweissenburg. Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
 712. Samanna. b.? Salonae. Teritoriul Dalmaților.
 713. Samarco. dat. Samarconi. b. Kostolatz (Viminacium).

714. Sameccus. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pırusta.
715. Samognatius. b. Turnul Severin (Drobeta). Teritoriuł Dacilor. Străin.
716. Sanatolius. b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriuł Crobyzilor, Scythilor, Sarmațiilor Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
717. Sapurda, gen. Sapurdæ. b. Csíkvár (Stuhlveissenburg, de două ori. Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
718. Sarnus. b. Skelani (Municipium Domavianum). Teritoriuł Partinilor.
719. Satrenia. f. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
720. Satria, dat. Satriae. f. Podstrana di Poljica (Epetium). Teritoriuł Dalmăților.
721. Satrius, dat. Satrio. b. Salonae, de două ori. Teritoriuł Dalmăților.
722. Sattara. b. Zalatna (Ampelum). Teritoriuł Dacilor.
723. Satto. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor. Străin.
724. Satzo.usa. b. Lîngă Duna-Bogdány (Cirpi). Teritoriuł Arabiscilor.
725. Saurnus. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriuł Geților. Străin?
726. Sausa. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Scupi. Teritoriuł Dardanilor.
727. Saxxonius, dat. Saxxonio. b. Salonae. Teritoriuł Dalmăților.
728. Scenobarbus, gen. Scenobarbi. b. Viddo (Narona). Teritoriuł Naresilor.— Torda (Potaissa). Teritoriuł Dacilor.— Alba Iulia (Apulum). Teritoriuł Dacilor.— Verespatak (Alburnus Maior), de trei ori. Teritoriuł Dacilor. Sardi.
729. Scerviaeetus. b. Prizren. Teritoriuł Dardanilor.
730. Sclaius, gen. Sclaietis. b. Verespatak (Alburnus Maior) Teritoriuł Dacilor. Pirusta, nume de loc?
731. Seorilo. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor Dacus.
732. Scoris. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriuł Geților.
733. Scupsa. b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum).

- Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
734. Sebaiacus, gen. Sebaci. b. Banja (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor. .
735. Seccia. f. Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmăților.—Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
736. Seccius, dat. Seccio. b. Čitluk (Aequum), de două ori. Teritoriul Dalmăților.
737. Secu. f. ? Mediasch. Teritoriul Dacilor.
738. Sedida. f. Caramurat (Tomi). Teritoriul Geților.
739. Segnus, gen. Segni. b. Gardun. Teritoriul Dalmăților.
740. Seicipere, abl. b. ? Silistra (Durostorum). Teritoriul Geților.
741. Selio, dat. Selioni. f. Salonae. Teritoriul Dalmăților.
742. Semeus, gen. Semei. b. Zalatna (Ampelum). Teritoriul Dacilor. Probabil străin.
743. Sera. b. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmăților.
744. Sestus, gen. Sesti, dat. Sesto. b. Danilo (Riditae), de două ori. Teritoriul Dalmăților.—Medvidje (Hadra). Teritoriul Adriopilor.—Komić (Iapydia). Teritoriul Iapodilor.
745. Sevenuda. f. Salonae. Teritoriul Dalmăților.
746. Sexto, dat. Sextoni. f. Lîngă Babin Grad (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmăților. —Gradina (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmăților.—Crkvina ori Koljani (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmăților. —Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmăților.
747. Sgerulo, gen. Sgerulonis. b. Leskovec (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
748. Sibiaenus, dat. Sibiaeno. b. Eszeg (Mursa). Teritoriul Breucilor.
749. Sicu. b. Golubić. Teritoriul Iapodilor.
750. Sige. b. ? Gardun. Teritoriul Dalmăților.
751. Signia. f. Curzola (Nigra Corcyra).
752. Signius, gen. Signi. b. Curzola (Nigra Corcyra).
753. Sile. f. Koinare (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
754. Sineca. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
755. Siana. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Ratiaria. Teritoriul Dacilor.
756. Sinus, gen. Sini. b. Danillo (Riditae). Teritoriul Dal-

757. Sippia, dat. Sippiae. f. Pavlikeni (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
758. Siro. b. Klausenburg (Napoca). Teritoriul Dacilor.
759. Siscia. f. Dálya (Teutoburgium). Teritoriul Breucilor.
760. Siscius. b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriul Dacilor.
761. Sises. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
762. Sisia, dat. Sisiae. f. Vidin (Bononia). Teritoriul Dacilor.—Eszeg (Mursa). Teritoriul Breucilor.
763. Sisiata. f. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriul Dacilor.
764. Sisie. b. ? Szent-Endre (Ulcisia Castra). Teritoriul Arabiscilor.
765. Sisinus. b. Pantelimonul de sus (Ulmetum). Teritoriul Geților.
766. Sisiu, dat. Sisiuni. f. Neudorf (Crumerum), de două ori. Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
767. Sisiuna, dat. Sisiunae. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
768. Sissa. f. Somovit (Utus). Teritoriul Dacilor.—Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
769. Sita, gen. Sitaes. b. Prizren, de două ori. Teritoriul Dardanilor.—Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
770. Sittius, dat. Sittio. b. Alt-Ofen (Aquincum), de două ori. Teritoriul Arabiscilor. Străin.
771. Slator, gen. Slatoris, dat. Slatori. b. Lastova (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaților.—Stražine (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaților.—Golubić. Teritoriul Iapodilor.
772. Smeitiom. b. ? Bribir (Scardona). Teritoriul Liburnilor.
773. Socu.. b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
774. Soda. b. Zlokučani (Scupi). Teritoriul Dardanilor.
775. Soia, gen. Soiae. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
776. Soianus. b. Guberevci. Teritoriul Scordiscilor.
777. Sola. b. Alsó-Ilosva. Teritoriul Dacilor.
778. Sornius, dat. Sornio. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
779. Sortus, dat. Sorto. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
780. Soso, acuz. Sosonem. b. Belgrad (Singidunum). Teritoriul Scordiscilor ..

781. Sparucus, gen. Sparuci. b. Kadina-Glavica (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmatilor. Strain.
782. Stactus, gen. Stacti. b. Čitluk (Aequum). Teritoriul Dalmatilor.
783. Stambon. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Ratiaria. Teritoriul Dacilor.
784. Stennas. b. Kula (Iapydia). Teritoriul Iapodilor.
785. Stennato, dat. Stennatoni. f. Kula (Iapydia). Teritoriul Iapodilor.
786. Suaemedus. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
787. Suestius. b. Zlokučani (Scupi). Teritoriul Dardanilor.
788. Suioca, dat. Suiocae. f. Fianona (Flanona), de două ori. Teritoriul Liburnilor.
789. Sulari.. b. Cserna-Keresztur (Aquae). Teritoriul Dacilor.
790. Sura, dat. Surae. f. Salonae. Teritoriul Dalmatilor.— Sebenico (Riditae). Teritoriul Dalmatilor.— Šupljaja-crkva (Burnum). Teritoriul Adriopilor.— Rabiš (Ratiaria). Teritoriul Triballilor.— Klausenburg (Napoca). Teritoriul Dacilor.— Kraljevcze (Bassiana). Teritoriul Breucilor.— Batta (Matrica). Teritoriul Arabiscilor.
791. Surilla, dat. Surillae, abl. Surilla. f. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani), de două ori. Teritoriul Getilor.— Vețzel (Micia). Teritoriul Dacilor.
792. Surio, gen. Surionis. b. La miazăzi de Gradina, districtul Kupres (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriul Ditionilor.— Šupljaja-crkva (Burnum). Teritoriul Adriopilor. Strain.— Kaliște. Teritoriul Scordiscilor.
793. Suro. b. Čumakovci (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
794. Surus, gen. Suri, dat. Suro. b. S. Marco a Duče (Ora a Narentae ostiis ad Salonas). Teritoriul Dalmatilor.— Salonae, de două ori. Teritoriul Dalmatilor.— Kariač (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmatilor.— Kadina-Glavica (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmatilor.— Kostolatz (Viminacium). De loc din Remesiana. Teritoriul Triballilor. — Ravna (Timacum Minus). Teritoriul Triballilor.— Gorna Orechovica (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.— Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Getilor. — Maros-

- Décse (Salinae). Teritoriul Dacilor. — Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor. — Veczel (Micia). Teritoriul Dacilor. — Turnul Severin (Drobeta). Teritoriul Dacilor. — Titel (Bassiana). Teritoriul Dacilor. — Alt-Ofen (Aquincum), de două ori. Teritoriul Arabiscilor. — Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior.
795. Susa. f. Aboba (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
796. Susemene. f. Constanța (Tomi). Teritoriul Getilor.
797. Suserna, dat. Susernae. f. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
798. Sutta. f. Lîngă Cerneți (Drobeta) Teritoriul Dacilor.
799. Sutti, gen. Suttinis. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
800. Suttisius, dat. Suttisio. b. Teplju (Promona). Teritoriul Dalmașilor.
801. Suulius. b. Vasarovina (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriul Dalmașilor.
802. Tampius, dat. Tampio. b. Salonae, de două ori. Teritoriul Dalmașilor.
803. Tannonius. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
804. Tapetius. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
805. Tara, gen. Taranis. b. Kostolatz (Viminacium). Teritoriul Scordiscilor. — Constanța (Tomi). Teritoriul Getilor. — Intre Nedan și Butovo (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
806. Tara, dat. Tarae. f. Ragusa vecchia (Epidaurum). Teritoriul Pleraeilor.
807. Tarbu, gen. Tarbunis. b. Salonae. Teritoriul Dalmașilor. Străin.
808. Tarcho. b. Salonae. Teritoriul Dalmașilor. Străin.
809. Tarconius. b. Salonae. Teritoriul Dalmașilor.
810. Taria, dat. Tariae. f. Gradina lîngă Nadin (Nedinum). Teritoriul Liburnilor.
811. Tarius, dat. Tario. b. Ragusa vecchia (Epidaurum). Teritoriul Pleraeilor. — Gradina lîngă Nadin (Nedinum), de două ori. Teritoriul Liburnilor.
812. Tata. b. Gardun. Teritoriul Dalmașilor. — Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriul Dacilor.
813. Tato, dat. Tatoni. b. Kariać (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmașilor. — Sebes- Vârallya (Largiana). Te-

- ritoriul Dacilor.—Lîngă Csigmó (Germisara). Teritoriuł Dacilor.
814. Tatta. f. Dabrica (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Daorsilor.—Dobričevo (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Pleraeilor.
815. Tattaia. f. Požega (Municipium Mal...). Teritoriul Partinilor.
816. Tattario. b. Klausenburg (Napoca). Teritoriul Dacilor Strâin.
817. Tattaris. b. Fatnica (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Daorsilor.
818. Tattuia, dat. Tattuiae. f. Ostrožac (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Meromennilor.
819. Tatulo, dat. Tatuloni. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
820. Tatulus, dat. Tatulo. b. Kömlöd (Lussonium). Teritoriul Amantinilor și Hercuniatilor.
821. Tatusia. f. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
822. Tatusius, dat. Tatusio. b. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
823. Tavius. b. Tihó (Porolissum). Teritoriul Dacilor.
824. Tegiviva. f. Salonae. Teritoriul Dalmaṭilor.
825. Teius. b. Županjac (Regio inter Verbanum et Unnam) Teritoriul Dalmaṭilor.
826. Temus, f. Glavatičevo (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Meromennilor.—Fatnica (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Daorsilor.
827. Teres b. Pantelimonul de sus (Ulmetum). Teritoriul Geṭilor.
828. Terso.. b. Tétény (Campona). Teritoriul Arabiscilor. Scordiscus.
829. Tesonia. f. Šupljaja-črkva (Burnum). Teritoriul Adriopilor.
830. Testo, dat. Testoni. f. Plevlje (Municipium S...). Teritoriul Caviilor.
831. Tetula. f. Sztrígy-Szacsal (Aquaе). Teritoriul Dacilor.
832. Teuda. b. Golubić. Teritoriul Iapodilor.
833. Teugilla. f. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia.
834. Teutius, dat. Teutio. b. Lîngă Duna-Bogdány (Cirpi). Teritoriul Arabiscilor. Araviscus.
835. Teutmeitis, gen. b. Županjac (Novae). Teritoriul Dalmatilor.

836. Teutpiboea. f. Reșca (Romula). Teritoriul Dacilor.
837. Texu.., gen. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Getilor. Străin?
838. Thamarcus. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Ratiaria. Teritoriul Dacilor.
839. Thana. f. Skelani (Municipium Domavianum). Teritoriul Partinilor.
840. Tharton, gen. Thartontis. b. Salonae. Teritoriul Dalmatilor. Străin.
841. Theimes. b. Várhely (Sarmizegetusa), de trei ori. Teritoriul Dacilor. Străin.
842. Themaes. b. Alsó-Ilosva. Teritoriul Dacilor.
843. Themes, dat. Themeti. b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriul Dacilor.
844. Thielat... b.? Lîngă Trnovo (Mediterranea ad Haemum) Teritoriul Moesilor.
845. Thithus, gen. Thithi. b. Kostolatz (Viminacium). De loc din Ratiaria. Teritoriul Dacilor.
846. Thiumpus, dat. Thiumpo. b. Iglița (Troesmis). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor Obulensilor, Oitensilor.
847. Tigidia. f. Salonae. Teritoriul Dalmatilor.
848. Tigidius, dat. Tigidio. b. Salonae. Teritoriul Dalmatilor
849. Tiiadmes. b. Torda (Potaissa). Teritoriul Dacilor. Străin
850. Tiaunura. f. Rákos-Palota (Trans Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
851. Tittha. f. Guberevci. Teritoriul Scordiscilor.
852. Titia, dat. Titiae. f. Viddo (Narona). Teritoriul Naresillor.
853. Titisenus, gen. Titiseni, dat. Titiseno. b. Salonae, de trei ori. Teritoriul Dalmatilor.
854. Titius, gen. Titi. b. Viddo (Narona). Teritoriul Naresillor.—Vrlika. Teritoriul Dalmatilor.—Teplju (Promona). Teritoriul Dalmatilor.—Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
855. Titivilla, dat. Titivillae. f. Almissa (Ora a Narentae ostiis ad Salonas). Teritoriul Dalmatilor.
856. Tito, dat. Titoni. f. Gradina (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmatilor.
857. Titto, dat. Tittoni. f. Plevlje (Municipium S...). Teritoriul Cavilor.

858. Titursa. f. Vrlika. Teritoriuł Dalmatilor.
859. Tizus, gen. Tizi. b. S. Danillo (Riditae). Teritoriuł Dalmatilor.
860. Tlaturius. b. Komić (Iapydia). Teritoriuł Iapodilor.
861. Tloantius. b. Golubić. Teritoriuł Iapodilor.
862. Togernius. b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriuł Dacilor.
863. Torm... b. Resen (Mediterranea ad Haemum). Teritoriuł Moesilor. Compară Duo.
864. Totia. f. Negrisori (Rudnik). Teritoriuł Partinilor.
865. Toves, gen. Tovetis. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta, nume de loc ?
866. Tranto, gen. Trantonis. b. Alsó Szent Iván (Annamatia). Teritoriuł Arabiscilor. Araviscus.
867. Travitus. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriuł Arabiscilor.
868. Treusenus, dat. Treuseno. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriuł Dacilor. Pirusta.
869. Trio, dat. Trioni. f. Čitluk (Aequum). Teritoriuł Dalmatilor.
870. Trippo, gen. Tripponis. b. Tabajd (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
871. Trita. f. S. Danillo (Riditae). Teritoriuł Dalmatilor.
872. Tritaneria. f. S. Danillo (Riditae). Teritoriuł Dalmatilor.
873. Tritano, gen. Tritanonis. b. Danillo (Riditae), de două ori. Teritoriuł Dalmatilor.
874. Tritano, dat. Tritanoni. f. Plevlje (Municipium S...). Teritoriuł Caviilor.— Danillo (Riditae), de două ori. Teritoriuł Dalmatilor.
875. Tritus, gen. Triti, dat. Trito. b. Danillo (Riditae), de patru ori. Teritoriuł Dalmatilor. — Komić (Iapydia). Teritoriuł Iapodilor. — Golubić. Teritoriuł Iapodilor. — Albona. Teritoriuł Liburnilor.
876. Trosia. f. Podgradje (Asseria). Teritoriuł Liburnilor.— Gradina lîngă Nadin (Nedenum), de două ori. Teritoriuł Liburnilor.
877. Troucetimarus. b. Csákvar (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.— Neudorf (Crumerum), Teritoriuł Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.

878. Troucetissa, gen. Troucetissae. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
879. Tsinta. b. Vád. Teritoriul Dacilor.
880. Tudania. f. S. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
881. Tudanius, gen. Tudani. b. Danilo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
882. Tuio, gen. Tuionis. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
883. Tuorme, gen. ? b. La gura râului Vid (Utus). Teritoriul Dacilor.
884. Turatus, gen. Turati, b. Medvidje (Hadra). Teritoriul Adriopilor.
885. Turma, gen. Turmae. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
886. Turo. f. Danillo (Riditae). Teritoriul Dalmaților.
887. Turus, gen. Turi, dat. Turo. b. Lîngă Babin Grad (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmaților. — Lîngă Glamoč (Regio inter Verbanum et Unnam). Teritoriul Ditionilor. — S. Danillo (Riditae), de două ori. Teritoriul Dalmaților. — Nona (Aenona). Teritoriul Liburnilor. — Veglia (Curictae), de trei ori. Teritoriul Liburnilor. — Cherso (Crexi).
888. Tusca. f. Lîngă Gran (Salva). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
889. Tutidia, dat. Tutidiae. f. Salona. Teritoriul Dalmaților.
890. Tutor. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
891. Tzinta. f. Klausenburg (Napoca). Teritoriul Dacilor. Straină.
892. Tzinto. b. Klausenburg (Napoca). Teritoriul Dacilor. Straină.
893. Tzita. b. Glava (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
894. Tzitzis. b. Niš (Naissus). Teritoriul Triballilor.
895. Tzolotus. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
896. Ucborva, dat. Ucborvae. f. Veréb (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
897. Udarus ori Audarus. b. Slatina. Teritoriul Dacilor.
898. Uleudius. b. Lîngă Cerneți (Drobeta). Teritoriul Dacilor.
899. Upio, dat. Upioni. b. Solta (Solentia).

900. Uriacius, dat. Uriacio. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
901. Usia. f. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
902. Usio. ~Vezi Arausio.
903. Ussus, gen. Ussi. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor. Strain.
904. Utedius, abl. Utedio. b. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
905. Utetuo. b. Duke (Doclea). Teritoriul Docleatilor.
906. Uthis. f. Urluchioi (Tomi). Teritoriul Getilor.
907. Utsia. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
908. Utta. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
909. Uxelio ori Uxello. b. Uj-Bánovce (Burgenae). Teritoriul Breucilor.
910. Vaentus, gen. Vaenti. b. Guberevci. Teritoriul Scordisilor.
911. Vagaimonus, gen. Vagaimoni. b. Csákvár (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
912. Vanaius. b. Humac (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Narisiilor. Strain.
913. Vandano. f. Golubić. Teritoriul Iapodilor.
914. Vanonb., gen. b. Neudorf (Crumerum). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
915. Varanus. b. Niš (Naissus). Teritoriul Triballilor.
916. Varsudicintis, gen. b. Aboba (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Moesilor.
917. Vasco. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Getilor. Strain?
918. Vasidius, gen. Vasidi. b. Verespatak (Alburnus Maior), de trei ori. Teritoriul Dacilor. Pirustae.
919. Vedlsouna, dat. Vedlsounae. f. Fianona (Flanona). Teritoriul Liburnilor.
920. Veiedius, dat. Veiedo. b. Salonae, de trei ori. Teritoriul Dalmatilor.
921. Veldes. b. Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Getilor. Strain?
922. Vellecus, gen. Velleci. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
923. Vels. b. La miazănoapte de Ipek cale de trei ceasuri. Teritoriul Dardanilor.

- 924 Velsounus. b. Vrtoče (Regio inter Verbanum et Unnam)
Teritoriul Iapodilor.
925. Vendes. b. Golubić. Teritoriul Iapodilor.
926. Vendimia, dat. Vendimiae. f. Srinjine (Epetium). Teritoriul Dalmăților.
- 927 Vendo și Venndo, dat. Vendoni, Venndoni. f. Plevlje
(Municipium S...), de două ori. Teritoriul Caviilor.
— Salonae. Teritoriul Dalmăților.— S. Danillo (Riditae), de trei ori. Teritoriul Dalmăților.
928. Venetus, gen. Veneti. b. Fatnica (Ljubuški et vicinia)
Teritoriul Daorsilor.— Brazza (Brattia).— Veglia (Curiactae). Teritoriul Liburnilor.— Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
929. Venicarus, gen. Venicari. b. Humac (Ljubuški et vicinia). Teritoriul Naresiilor. Străin.
- 930 Venimantius, gen. Venimantii. b. Várdomb (Lugio). Teritoriul Amantinilor și Hercuniatilor. Străin.
931. Venimarus. b. Gardun. Teritoriul Dalmăților Străin
932. Venndo. f. Vezi Vendo.
933. Veranis, gen. b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
934. Verbacius. b. Török Balint (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor Tauriscilor.
935. Verbugia. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor
936. Vercaius. b. Balijina Glavica (Municipium Magnum) Teritoriul Dalmăților. Străin.
937. Vercombogio, gen. Vercombogionis. b. Lîngă Dună-Bogdány (Cirpi). Teritoriul Arabiscilor. Araviseus.
938. Verodumna. f. Promontor (Campona). Teritoriul Arabiscilor.
939. Verondacus, gen. Verondaci. b. Török Balint (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen), de două ori Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
940. Verviclus, gen. Vervicli. b. Baracska (Matrica). Teritoriul Arabiscilor.
941. Vervicus, gen. Vervici. b. Török Balint (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
942. Verzaiius, dat. Verzaiio. b. Duke (Doclea). Teritoriul Docleatilor.

943. Verzo, gen. Verzonis, abl. Verzone. b. Verespatak (Alburnus Maior), de cinci ori. Teritoriul Dacilor. Pirustae.
944. Verzo, dat. Verzoni. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
945. Verzovia, dat. Verzoviae. f. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
946. Ves... f. Gardun. Teritoriul Dalmaților.
947. Vesklevesis, gen. Vesklevesis, dat. Vesklevesi. b. Fianona (Flanona). Teritoriul Liburnilor.—Albona. Teritoriul Liburnilor.—Ossero (Apsoros).
948. Veselia. f. Brazza (Brattia).
949. Vexarus. b. Lîngă Adam-Clissi (Tropaeum Traiani). Teritoriul Getilor.
950. Vezpant... b. Verespatak (Alburnus Maior). Teritoriul Dacilor. Pirusta.
951. Vezui... b. La gura rîului Vid (Utus). Teritoriul Dacilor.
952. Viction. b. Instrumentum Daciae. Teritoriul Dacilor.
953. Viforinus, gen. Viforini. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
954. Vindia. f. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor.
955. Vindo, gen. Vindonis. b. Alsó-Töbörzsök (Annamatia). Teritoriul Arabiscilor.—Török Balint (Mediterranea inter Stuhlweissenburg et Ofen). Teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.
956. Vines, gen. Vinentis. b. Turnul Severin (Drobeta). Teritoriul Dacilor.
957. Vinioca. f. Cherso (Crexi).
958. Viniocus, dat. Vinioco. b. Cherso (Crexi).
959. Vinnia, dat. Vinniae. f. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
960. Vinnonius, dat. Vinnonio. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților.
961. Virdomarus. b. Salonae. Teritoriul Dalmaților. Strain.
962. Virno, dat. Virnoni. f. Karin (Corinium). Teritoriul Liburnilor.
963. Virssucciussus, gen. Virssucciussi. b. Titel (Acumincum). Teritoriul Dacilor.
964. Vislect.. b. Babadag (Regio inter Noviodunum et Istrum). Teritoriul Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensilor, Oitensilor.
965. Voccius, dat. Voccio. b. Zara (Iadera). Teritoriul Liburnilor.

966. Volaesa. f. Novigrad (Corinium). Teritoriul Liburnilor.
967. Volses, gen. Volsetis. b. Albona. Teritoriul Liburnilor.
— Kömlöd (Lussonium). Teritoriul Amantinilor și Hercuniatilor.
968. Volso, gen. Volsonis. b. Veglia (Curictae). Teritoriul Liburnilor.
969. Volsouna, dat. Volsounae. f. Cherso (Crexi).
970. Volsunus, gen. Volsuni. b. Cherso (Crexi).
971. Voltimesis, gen. Voltimesis. b. Albona, de două ori.
Teritoriul Liburnilor.
972. Voltisa, dat. Voltisae. f. Gradina prope Nadin (Nedenum). Teritoriul Liburnilor. — Karin (Corinium), de două ori. Teritoriul Liburnilor.
973. Vomera. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
974. Vulcassinus. b. La miazănoapte de Ipek cale de trei ceasuri. Teritoriul Dardanilor.
975. Zabdibol. b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriul Daciilor. Strain.
976. Zabdibolus, gen. Zabdibili. b. Alba Iulia (Apulum). Teritoriul Dacilor. Strain?
977. Zaca, f. Lîngă Užice (Municipium Mal...). Teritoriul Partinilor. — Guberevci. Teritoriul Scordisclilor.
978. Zanatis. b. Dobričevo (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Pleraeilor.
979. Zanosia. f. Kariać (Vrlika cum agro). Teritoriul Dalmatilor.
980. Zebuca. f. Alt-Ofen (Aquincum). Teritoriul Arabiscilor.
981. Ziftia, dat. Ziftiae. f. Pantelimonul de sus (Ulmetum). Teritoriul Getilor.
982. Zinama. b. Belgrad (Singidunum). Teritoriul Scordisclilor.
983. Zinenis. b. Saragea (Mediterranea ad Haemum). Teritoriul Getilor.
984. Zorada. f. Dobričevo (Regio inter Verbanum et Drinum). Teritoriul Pleraeilor.
985. Zoru... b. Várhely (Sarmizegetusa). Teritoriul Dacilor.
986. Zudecitulp. f. Baccuiusu (Tropaeum Traiani). Teritoriul Getilor.
987. Zunus, gen. Zuni. b. Livno (Municipium Salvium). Teritoriul Dalmatilor.

000 Banat, b. Nona (Nonna). Teritoriul Tihonilor

CAPITOLUL VIII

§ 119. După teritoriile unde au fost găsite aceste nume, ele se repartizează în următoarele naționalități. Am de făcut cîteva observații. 1) Titlurile Liburni, Adriopes, Dalmatae, etc. nu înseamnă că numele de supt ele sunt într-adevăr toate nume de Liburni, Adriopes, Dalmatae, etc., ci numai că numele respective s-au găsit pe teritoriile acestor popoare, pecit mă-a fost cu putință, în urma discuțiilor dela §§ 48-54, să fixez aceste teritorii. 2) Acele nume, care s-au constatat că aparțin într-adevăr unor popoare, au fost puse la rubrica popoarelor acestora, chiar dacă ele au fost găsite pe teritoriile altora. De pildă, numele dac Scorilo se găsește într-o inscripție dela Alt-Ofen, teritoriul Arabiscilor, a fost trecut însă la rubrica Dacilor. Numele unui Mazaeu Dassius se găsește într-o inscripție din Humac, teritoriul Naresilor, a fost însă pus la rubrica Mazaeilor. Numele daesitian Emans se găsește într-o inscripție dela Gardun, teritoriul Dalmaților, a fost însă pus la rubrica Daesitiatilor. Si tot așa mai departe. Asemenea nume, care se găsesc supt o rubrică și care se constată într-adevăr din datele inscripțiilor că aparțin într-adevăr la naționalitatea rubricei aceleia, sunt însemnate cu o cruce. În special am de observat că la rubrica Pirustilor se găsesc numai nume găsite la Alburnus Maior (Verespatak) din Dacia și că pe teritoriul însuș al Pirustilor din Dalmatia nu s-a găsit niciun nume Aceia ce mă îndreptățit să consider ca Pirustae persoanele din inscripțiile dela Alburnus Maior, printre care primul loc îl ocupă tablele cerate, este faptul că această localitate este expres numită „*vicus Pirustarum*“ în C. VIII, că în C. VI Dasius Verzonis, locuitor din Kavieretium, o localitate probabil învecinată cu Alburnus Maior, este expres numit Pirusta, și că numele din inscripțiile dela Alburnus Maior și din tablele cerate au o vădită asămânare cu numele illyro-pannone, în caz cînd nu sunt chiar evident illyro-pannone (ca, de pildă, Bato și Dasius). Tot așa la rubrică Daesitiatilor, Sardilor și Amantinilor se găsesc numai nume găsite pe alte teritorii decât acele ale Daesitiatilor, Sardilor și Amantinilor (De altfel teritoriul Daesitiatilor nică nu pot hotărî unde era, vezi § 54 la acest popor). Cu această ocazie am de observat că editorul dela C. I. L. III la pag.

2543 consideră pe Sardi din inscripțiea 1266 ca Sardi din Sardinia, pecind în realitate e vorba de Sardi din Thracia.

§ 120. Iapodes: 1. Andes b.— 2. Bemax b.— 3. Bori. b.— 4. Carpus b.— 5. Deidmu b.— 6. Dennaus b.— 7. Dian.adris f.— 8. Ditueius b.— 9. Maxa b.— 10 Nantia b.— 11. Oeplus b.— 12. Poia f.— 13. Sestus b.— 14. Sieu b.— 15. Sinus b.— 16. Slator b.— 17. Stennas b.— 18. Stennato f.— 19. Teuda b.— 20. Tlaturius b.— 21. Tloantius b.— 22. Tritus b.— 23. Vandano f.— 24. Velsounus b.— 25. Vendes b.

§ 121. Liburni: 1. Acirrius b.— 2. Aetor b.— 3. Aetria f.— 4. Aplus b.— 5. Buccio b.— 6. Caevoda f.— 7. Ceuna f.— 8. Ceunus b.— 9. Cliticus b.— 10. Crapus b.— 11. Dumma f.— 12. Germus b.— 13. Gnorius b.— 14. Iaefus b.— 15. Loiscus b.— 16. Marinus b.— 17. Nertilla f.— 18. Oepla f.— 19. Oeplus b.— 20. Oia f.— 21. Opiava f.— 22. Orpia f.— 23. Picusus b.— 24. Plesonteis ori Plesonteus b.?— 25. Recus b.— 26. Roseus b.— 27. Smeitiom b.?— 28. Suioca f.— 29. Taria f.— 30. Tarius b.— 31. Tritus b.— 32. Trosia f.— 33. Turus b.— 34. Ved-souna f.— 35. Vescelevesis b.— 36. Virno f.— 37. Voccius b.— 38. Volaesa f.— 39. Volses b.— 40. Voltimesis b.— 41. Voltisa f.— 42. Zuprio b.

§ 122. Adriopes: 1. Andes b.— 2. Barcinus b.— 3. Buze-tia f.— 4. Buzetius b.— 5. Dento b.— 6. Ieconius b. străin.— 7. Orcleca f.— 8. Orcleucus b.— 9. Panes b.— 10. Pelsonia f.— 11. Sestus b.— 12. Sura f.— 13. Surio b. străin.— 14. Tesonia f.— 15. Tur-ratus b.

§ 123. Dalmatae: 1. Acalus b.— 2. Aepicadus b.— 3. Agaevius b.— 4. Albanus b.— 5. Alxeus ori Falxeus b.— 6. Annia f.— 7. Annius b.— 8. Aplis b.— 9. Aplius b.— 10. Aplo f.— 11. Aplu ori Apludus b.— 12. Apludus b.— 13. Aplus b.— 14. Apurus b.— 15. Asifa b. străin.— 16. Atreccesianus b.— 17. Atrectia f.— 18. Augitie f.— 19. Avendius b.— 20. Azinas b.— 21. Baezocrusu f.— 22. Baracio b.— 23. Bato b.— 24. Batu f.— 25. Bennus. b.— 26. Betulonus b. străin.— 27. Beusas b.— 28. Beuzas b.

— 29. Bitidius b. — 30. Bizus b. — 31. Bocontia f.
 — 32. Bocontius b. — 33. Boutus b. strāin. — 34.
 Brigomarus b. strāin. — 35. Buccio b. — 36. Buomis
 f. — 37. Burrius b. strāin. — 38. Buuo f. — 39. Ca-
 baletus b. — 40. Candalio b. — 41. Cantia f. — 42.
 Caricus b. — 43. Carosus b. — 44. Carpia b. — 45.
 Carvius b. — 46. Catandio b. — 47. Caturus b. — 48.
 Ceuna f. — 49. Cingius b. — 50. Cirotis b. — 51. Clou-
 tius b. strāin. — 52. Clutamus b. strāin. — 53. Co-
 piesilla f. — 54. Coulius b. — 55. Curbania f. — 56.
 Dacio b. — 57. Darmo f. — 58. Dasantilla f. — 59.
 Dasas b. — 60. Dasius, Dassius b. — 61. Dasto f. —
 62. Datus b. — 63. Dazomenus b. — 64. Dieus b. —
 65. Dines b. — 66. Disdozi b. — 67. Diteius b. — 68.
 Dito f. — 69. Dize b. — 70. Donicus b. strāin. — 71.
 Druanus b. — 72. Duiona f. — 73. Edasterius b. —
 74. Elivius b. — 75. Epetinus b. — 76. Epicadus b.
 — 77. Essoricus b. — 78. Fencis f. — 79. Fingis f.
 — 80. Ienudia f. — 81. Iettus b. — 82. Ifzus b. —
 83. Ingona ? f. — 84. Iomeneus ori Iomenius b. — 85.
 Lacrus b. — 86. Laemotina f. — 87. Laezarpa f. —
 88. Lapricus b. — 89. Lateinus b. — 90. Lateius b.
 — 91. Lavia f. — 92. Lavincia f. — 93. Lavius b. —
 94. Lavo f. — 95. Ledies b. — 96. Ledrus b. — 97.
 Licaia f. — 98. Lione f. — 99. Liseno f. — 100. Litus
 b. — 101. Loiscus b. — 102. Lucus b. — 103. Lun-
 nicus b. — 104. Luria f. — 105. Lurius b. — 106.
 Madocus b. — 107. Maela b. — 108. Marinus b. —
 109. Mattonia f. — 110. Mendus b. strāin. — 111.
 Mevertens b. — 112. Miece f. — 113. Misaucus b. —
 114. Mucatra b. — 115. Mutelus b. — 116. Narius b.
 — 117. Nassus b. — 118. Navina f. — 119. Nemis b. ?
 — 120. Netis b. — 121. Nevena f. — 122. Nicala f.
 — 123. Ninso b. — 124. Nomeditus b. — 125. Novesis
 b. — 126. Osulnia ori Ogulnia f. — 127. Paiio, Paio
 f. — 128. Pama f. strāină. — 129. Panentus b. — 130.
 Panes b. — 131. Panes (genitiv) f. — 132. Pantia f.
 — 133. Panto b. — 134. Panto f. — 135. Pines, Pin-
 nes b. — 136. Pinnia f. — 137. Pinnus b. — 138. Pi-
 nosta b. — 139. Pinsus b. — 140. Piruntia f. — 141.

144. Plani f. — 145. Platino f. — 146. Plator b. —
 147. Platorius b. — 148. Proserius b. — 149. Raia f. —
 150. Raspaletus b. — 151. Reginus b. — 152. Res-
 sius b. strāin. — 153. Ritus b. — 154. Sabasianus
 b. — 155. Sabbatia f. — 156. Sacronius b. — 157.
 Salvia f. — 158. Samanna b. ? — 159. Satria f. —
 160. Satrius b. — 161. Saxxonius b. — 162. Seccia f. —
 163. Seccius b. — 164. Segnus b. — 165. Selio f. —
 166. Sera b. — 167. Sestus b. — 168. Sevenuda f. —
 169. Sexto f. — 170. Sige b. ? — 171. Sinus b. —
 172. Slator b. — 173. Sornius b. — 174. Sortus b. —
 175. Sparucus b. strāin. — 176. Stactus b. — 177. Sura
 f. — 178. Surus b. — 179. Suttisius b. — 180. Suulius
 b. — 181. Tampius b. — 182. Tarbu b. strāin. — 183.
 Tarcho b. strāin. — 184. Tarconius b. — 185. Tata
 b. — 186. Tato b. — 187. Tegiviva f. — 188. Teius b. —
 189. Teutmeitis b. — 190. Tharton b. strāin. —
 191. Tigidia f. — 192. Tigidius b. — 193. Titisenus
 b. — 194. Titius b. — 195. Titivila f. — 196. Tito f. —
 197. Titursa f. — 198. Tizus b. — 199. Trio f. —
 200. Trita f. — 201. Tritaneria f. — 202. Tritano
 b. — 203. Tritano f. — 204. Tritus b. — 205. Tuda-
 nia f. — 206. Tudanius b. — 207. Turo f. — 208. Tu-
 rurus b. — 209. Tutidia f. — 210. Veiedius b. — 211.
 Vendimia f. — 212. Vendo f. — 213. Venimarus b.
 strāin. — 214. Vercaius b. strāin. — 215. Verzo f. —
 216. Ves.. f. — 217. Viforinus b. — 218. Vinnia f. —
 219. Vinnonius b. — 220. Virdomarus b. strāin. —
 221. Zanosia f. — 222. Zunus b.

§ 124. Siculotae: 1. Baurea f. — 2. Dina b.

§ 125. Ardiaei: 1. Epicadus b. — 2. Pines, Pinnes b.

§ 126. Pleraei: 1. Tara f. — 2. Tarius b. — 3. Tatta f. —
 4. Zanatis b. — 5. Zorada f.

§ 127. Docleatae: 1. Ambactus b. — 2. Ape f. — 3. Epica-
 diana (gens) f. — 4. Filiora f. — 5. Latiniana (gens)
 f. — 6. Pinnia f. — 7. Plaia f. — 8. Utetuo b. — 9.
 Verzaius b.

§ 128. Labeati: 1. Luria f. — 2. Lurius b. — 3. Posilla f.

§ 129. Daorsi: 1. Bato b. — 2. Tatta f. — 3. Tattaris b. —
 4. Temus f. — 5. Venetus b.

§ 130 Naresii: 1. Andamionins b. — 2. Andamus b. — 2.

Bolana f. — 4. Carstimarus b. — 5. Epicadus b. — 6. Gentius b. — 7. Ligomarus b. — 8. Malaius b. — 8^a. Marinus b. — 9. Maserva b. — 10. Munnius b. — 11. Scenobarbus b. — 12. Titia f. — 13. Titius b. — 14. Vanaius b. străin. — 15. Venicarus b. străin.

§ 131. Meromenni: 1. Boio b. — 2. Dazas b. — 3. Iacus b. — 4. Laiscus b. — 5. Mandeta f. — 6. Pines, Pinnes b. — 7. Pinnius b. — 8. Posaulio f. — 9. Tattuia f. — 10. Temus f.

§ 132. Dardani: 1. Atta b. — 2. Betuva f. — 3. Bitus b. — 4. Blazziza b. ? — 5. Bossina b. ? — 6. Daizo b. — 7. Dardanus b. — 8. Dasius, Dassius b. — 9. Luca f. — 10. Mataura f. — 11. Mestrius b. — 12. Mestula b. — 13. Milizza b. ? — 14. Nanea f. — 15. Obulcia f. — 16. Pasipus b. — 17. Popaa b. ? — 18. Sadragita b. — 19. Sausa b. — 20. Scerviaeudus b. — 21. Sita b. — 22. Soda b. — 23. Suestius b. — 24. Vels b. — 25. Vulcassinus b.

§ 133. Breuci : 1. Abello b. — 2. Aminia f. — 3. Bataro b. străin. — 4. Brittus b. străin. — 5. Cabar b. — 6. Cor-sapus b. — 7. Dasius, Dassius b. — 8. Dasmenuis b. — 9. Disala b. — 10. Fresianus b. — 11. Gallitta f. — 12. Hatena b. — 13. Larininus b. — 14. Licanus b. — 15. Neratius b. — 16. Sibiaenus b. — 17. Siscia f. — 18. Sisia f. — 19. Sura f. — 20. Uxelio ori Uxello b

§ 134. Mazaei : † 1. Bastarnus b. — 2. Bato b. — 3. Dasa b. — † 4. Dassius b. — 5. Plator b. — 6. Sabbo b.

§ 135. Ditiones : 1. Surio b. — 2. Turus b.

§ 136. Daesitiates : † 1. Emans b. — † 2. Plator b.

§ 137. Partini : 1. Aioia f. — 2. Albanus b. — 3. Baeta f. — 4. Dazier b. — 5. Enena f. — 6. Genthena f. — 7. Madu f. — 8. Matisa f. — 9. Nindia f. — 10. Pinenta f. — 11. Pines, Pinnes b. — 12. Plator b. — 13. Raia f. — 14. Sarnus b. — 15. Tattaia f. — 16. Thana f. — 17. Totia f. — 18. Zaca f.

§ 138. Cavii : 1. Baberius b. — 2. Bessus b. — 2^a. Cambrianus b. — 3. Carvanus b. — 4. Cato f. — 5. Panto f. — 6. Pladomenus b. — 7. Plares b. — 8. Testo f. — 9. Titto f. — 10. Tritano f. — 11. Vendo f.

§ 139. Pirustae : 1. Aepicadus b. — 2. Andes b. — 3. Andueia f. — 4. Anduenna f. — 5. Andunocnes b. — 6

Anneses b.—7. Anso f.—8. Baezus b.—9. Bato b.—10. Bellicus b.—11. Beucus b.—12. Beus b.—13. Beusas b.—14. Breucus b.—15. Cares b.—16. Carricetus b.—17. Carpus b.—18. Cissus b.—18^a. Clonis f.—19. Dasa b.—20. Dasas b.—21. Dasius, Dassius b.—22. Epicadus b.—23. Geldo b.—24. Lavius b.—25. Lianus b.—26. Liccaius b.—26^a. Liga... b.—27. Linsas b.—28. Lonus b.—29. Lossa b.—30. Lurius b.—30^a. Mama f.—31. Marciniesis ori Marciniesus b. nume de loc?—32. Masurus b.—33. Messius b.—34. Mico b.—35. Panes b.—36. Passia f., serva.—37. Piaius b.—38. Plabaotius b.—39. Planius b.—40. Plares b.—41. Platino f.—42. Plator b.—43. Resculus b.—44. Sameccus b.—45. Sclaius b. nume de loc?—46. Sutti b.—47. Titius b.—48. Toves b. nume de loc?—49. Treusenus b.—50. Vassidius b.—51. Venetus b.—52. Veranis gen. b.—53. Verzo b.—54. Vezpant.. b.

§ 140. Illyrii insulari: 1. Deter b.—2. Fasena f.—3. Gramp... b.—4. Hospolis b.—5. Lastimeis b.—6. Liccaius b.—7. Liso b.—8. Lurius b.—9. Menda f.—10. Messus b.—11. Neus b.—12. Nonocatoses b.?—13. Oclatinus b.—14. Opia b.—15. Opiavus b.—16. Oplica f.—17. Oplus b.—18. Ortorius b.—19. Palpellia f.—20. Pata ori Fata f.—21. Pitienus b.—22. Pitius b.—23. Plaetor b.—24. Rae-
cuss b.—25. Roesia f.—26. Sabbatia f.—27. Signia f.—28. Signius b.—29. Turus b.—30. Upio b.—31. Venetus b.—32. Vesklevesis b.—33. Veselia f.—34. Vinioca f.—35. Viniocus b.—36. Volso b.—37. Volsouna f.—38. Volsunus b.

§ 141. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia: 1. Aetor b.—2. Arsaius b.—3. Comargus b.—4. Dasius, Dassius b.—5. Deius b.—6. Dona f.—7. Mitionius b.—8. Nusius b.—9. Panes b.—10. Pladomenus b.—11. Satrenia f.—12. Surus b.—13. Suserna f.—14. Tatusia f.—15. Tatusius b.—16. Teugilla f.

§ 142. Scordisci: 1. Aia f.—2. Attius b.—3. Bellicus b.—4. Curia b.—5. Cutia b.—6. Cutia f.—7. Cutius b.—8. Daizi b.—9. Dasas b.—10. Gresa f.—11. Gude b.—12. Laricia f.—12^a. Marinus b.—13.

Mestrius b.— 14. Meter f.— 15. Nenis f.— 16. Paterio b.— † 17. Precio b.— 18. Propincus b.— 19. Prupincus b.— 20. Rescupor b., de loc din Ier.... — 21. Samarco b.— 22. Soianus b.— 23. Soso b.— 24. Surio b.— 25. Tara b.— † 26. Terso b.— 27. Tittha f.— 28. Vaentus b.— 29. Zaca f.— 30. Zinama b.

§ 143. Triballi : 1. Andio b.— 2. Auluzon b.— 3. Bitus b.— 4. Cocaius b.— 5. Dasius, Dassius b.— 6. Diurpagisa b.— 7. Marle b. ?— 8. Mestrius b.— 9. Mucatralis b.— 10. Mucco b.— 11. Navia f.— 12. Sura f.— 13. Surus b.— 14. Tzitzis b.— 15. Varanus b.

§ 144. Moesi : 1. Amenis b.— 2. Auluzanus b.— 3. Auluzenus b.— 4. Bendi f.— 5. Bisine b. ?— 6. Bitianus b.— 7. Bitilla f.— 8. Bitipel b.— 9. Bitus b.— 10. Brilo b.— 11. Burtinus b.— 12. Caurisinus b. 13. Cerfonius b.— 14. Cittus b.— 15. Coria b.— 16. Decebalus, Decibalus b.— 17. Densela ori Densola f. 18. Dentusugu f.— 19. Detustaina f.— 20. Dinnius b.— 21. Dizias b.— 22. Dizze b.— 23. Drulentus b.— 24. Duo b.— 25. Durazis b.— 26. Efripop.. b.?— 27. Epius b.— 28. Gailla f.— 29. Lucaius b.— 30. Mestrius b.— 31. Mucalis b.— 32. Mucapor b.— 33. Mucasenis b.— 34. Naiper f.— 34^a. Nausas b.— 35. Nene f.— 36. Parsanius b.— 37. Reginus b.— 38. Rescuporus b.— 39. Sebaiacus b.— 40. Sgerulo b.— 41. Sile f.— 42. Sippia f.— 43. Sises b.— 44. Suro b.— 45. Surus b.— 46. Susa f.— 47. Tara b.— 48. Thielat.. b. ?— 49. Torm... b.— 50. Tzita b.— 51. Varsudicintis gen. b.

§ 145. Loc nehotărít al provinciei Moesia Inferior : Bessus b.

§ 146. Daci : 1. Addebar b. străin.— 2. Aia f.— 3. Albanus b.— 4. Amadusa f.— 5. Amba f.— 6. Andena f.— 7. Andrada f.— 8. Antrocius b.— 9. Areatinus b.— 10. Arimo b.— 11. Ariortus b.— 12. Attio b.— 13. Audeus b.— 14. Augus b.— 15. Aulucmus b.— 16. Avediur b.— 17. Babus b.— 18. Baedarus b.— 19. Bannaeus b. străin?— 20. Bato b.— 21. Bduțua f.— 22. Bedarus b.— 23. Bellicus b.— 24. Benus b.— 25. Bericio b. străin.— 26. Bessa f.— 27.

Bitus b.— 28. Bituvas b.— 29. Blasa b.— 30. Bodiceius b.— 31. Bolhas b. strāin? — 32. Boraeas b. strāin? — 33. Bricena f.— 34. B..rozus b.— 34^a. Butes b.— 35. Carpia b.— 36. Cimio b.— 37. Cintugnatus b.— 38. Cirulinus b.— 39. Cittius b.— 39^a. Clonus b.— 40. Comcesus b.— 41. Condunus b.— 42. Congonius b.— 43. Cotu f. strāină.— 44. Cuga b.— 45. Curta b.— 46. Cusaia f.— 47. Dades b.— 48. Dardiana f.— 49. Dasas b.— 50. Dasius, Dassius b.— 51. Deccia f.— 52. Diaies b.— 53. Didalsus b.— 54. Disius b.— 55. Ditugenius b.— 56. Dius b.— 57. Dizo b. strāin.— 58. Doiodus b.— 59. Donaus b.— 60. Drebias b.— 61. Drigisa, Drigissa b.— 62. Dudis b.— 63. Dui.. b.— 64. Écaus b.— 65. Epicadus b.— 66. Epicatius b.— 67. Epius b.— 68. Eptala b. strāin.— 69. Esbenus b.— 70. Flegitsana f.? — 71. Ftiozi b.— 72. Godes b.— 73. Guras b. strāin? — 74. Iarse b.— 75. Iavido dat. ? b.— 76. Ibins b.— 77. Ibliomarus b. strāin.— 78. Iddeus b. strāin? — 79. Iegidus b.— 80. Iettina f.— 81. Inturus b.— 82. Ioivaus b.— 83. Ismarus b.— 84. Izito f.? — 85. Leubinus b.— 86. Leuganus b.— 87. Liccearius b.— 88. Linda b.— 89. Litogenus b.— 90. Lucca b.— 91. Lucha dat. b.— 92. Manneus b.— 93. Marinus b.— 93^a. Masinnus b.— 94. Masotina f.— 95. Mavida f.— 96. Melcidiaeus b.— 97. Mestrinius b.— 98. Mociuncius b.— 99. Mocius b.— 100. Mommo b.— 101. Muca-por b.— 102. Mucapuis f.— 103. Mucasenus b.— 104. Mucatra f.— 105. Mucatrus b.— 106. Murrus b.— 107. Nando b.— 108. Nerido b.— 109. Nuidasia f.? — 110. Pacutianus b.— 111. Pecta b.— 112. Plator b.— 113. Ramus b. strāin? — 114. Reginus b.— 115. Rescu f.— 116. Rinus b.— 117. Sabapavus b.— 118. Salmas b. strāin? — 119. Samognatius b. strāin.— 120. Sattara b.— 121. Scenobarbus b.— † 122. Scorilo b.— 123. Seccia f.— 124. Secu? f.? — 125. Semeus b. strāin.— 126. Sinna b.— 127. Siro b.— 128. Siscius b.— 129. Sisia f.— 130. Sisiata f.— 131. Sissa f.— 132. Soia b.— 133. Sola b.— 134. Stambon b.— 135. Suaemedus b.— 136. Sulari. b.— 137. Sura f.— 138. Surilla f.— 139. Surus b.—

140. Sutta f. — 141. Tannonius b. — 142. Tapetius b. — 143. Tata b. — 144. Tato b. — 145. Tattario b. strāin. — 146. Tavius b. — 147. Tetula f. — 148. Teut-piboea f. — 149. Thamarcus b. — 150. Theimes b. strāin. — 151. Themaes b. — 152. Themes b. — 153. Thithus b. — 154. Tiiadmes b. strāin. — 155. Toger-nius b. — 156. Tsinta b. — 157. Tuorme b. — 158. Turma b. — 159. Tutor b. — 160. Tzinta f. strāină — 161. Tzinto b. strāin. — 162. Tzolotus b. — 163. Udarus ori Audarus b. — 164. Ulcudius b. — 165. U-sia f. — 166. Ussus b. strāin. — 167. Velleucus b. — 168. Verzovia f. — 169. Vezui.. b. — 170. Viction b. — 171. Vindia f. — 172. Vines b. — 173. Virsuccius-sus b. — 174. Zabdibol b. strāin. — 175. Zabdibolus b. strāin? — 176. Zoru.. b.
- § 147. Bessi : 1. Bitus b. — 2. Dines b. — 3. Dizo b.
- § 148. Sardi : † 1. Bisius b. — † 2. Scenobarbus b.
- § 149. Getae : 1. Aburus b. strāin. — 2. Bonita f. — 3. Bonoucus b. — 4. Carantius b. strāin? — 5. Carianus b. — 6. Carusia f. — 7. Cinene f. — 8. Comozous b. — 9. Cristus b. strāin? — 10. Daciscus b. — 11. Dada b. — 12. Daizis b. — 13. Dalenus b. — 14. Decebalus, Decibalus b. — 15. Diocas b. — 16. Donico b. strāin? — 17. Estepir f. — 18. Ersidius b. — 19. Iaehetav b. — 20. Iemonius b. — 20^a. Ithazis b. — 21. Mama f. — 22. Mampsalachanus b. — 23. Mamutzim, abl. b. — 24. Matidia f. — 25. Mucaporus b. — 26. Muca-sius b. — 27. Nazarinus b. strāin. — 28. Pualerius b. — 29. Reti..tis b. — 30. Rigozus b. — 31. Saurnus b. strāin? — 32. Scoris b. — 33. Sedida f. — 34. Seici-per b. ? — 34^a. Sisinus b. — 35. Surilla f. — 36. Surus b. — 37. Susemene f. — 38. Tara b. — 38^a. Teres b. — 39. Texu.. b. strāin? — 40. Uthis f. — 41. Vasco b. strāin? — 42. Veldes b. strāin? — 43. Vexarus b. — 43^a. Ziftia f. — 44. Zinenis b. — 45. Zudecitulp f.
- § 150. Crobyzi, Scythaе, Sarmatae, Bastarnae, Obu-lensi, Oitensi : 1. Barsames b. — 2. Barsemon b. — 3. Cumenius b. — 4. Dard.. b. — 5. Dizzare b. — 6. Dorina f. — 7. Dusia f. — 8. Funi.. b. — 8^a. Mari-nus b. — 9. Meovit. b. — 10. Oabens. b. — 11. Pla-rius b. legatus Augusti, — 12. Raius b. legatus Au-

gusti. — 13. Reginus b. — 14. Sanatolius b. — 15. Scupsa b. — 16. Socu.. b. — 17. Thiumpus b. — 18. Vislect. b.

§ 151. Bastarnae, Getae, Britolagae : Rundacio b.

§ 152. Arabisci : 1. Abbeus b. strāin. — 2. Abigeneus b. strāin.— 3. Aiulo f.— 4. Ammuta f.— 5. Anartus b.— 6. Aculata f.— 7. Annama f.— 8. Antaio b.— 9. Asalia f. strāină.— 9^a. Asuius b.—10. Attusonius b.— 11. Aulupor b.— 12. Ava f.— 13. Barsemis b. strāin.— 14. Barsimia f. strāină.— † 15. Bato b.— 16. Batsio b.— 17. Battis b.— 18. Bauleus b. strāin? — 19. Biatumarus b.— 20. Bitilla f.— 21. Bitus b.— 22. Britta f.— 23. Brogimara f.— 24. Brogimarus b.— 25. Buodus b.— 26. Ciltus b.— 27. Cobromara f.— 28. Comatimara f.— 29. Comatumarus b.— 30. Dallo b.— 31. Danuvius b.— 32. Dasianus b.— 33. Dasius, Dassius b.— 34. Deccianus b.— 35. Deisan b. strāin.— 36. Derva f.— 37. Devala f.— 38. Dragilis b.— 39. Droles b.— 40. Dumnotalus b. strāin.— 41. Duna f.— 42. Eppo b.— 43. Eptacentus b.— 44. Eptala b.— 45. Foniaciis b.— 46. Galla f.— 47. Gallio b.— 48. Iantuna f.— 49. Iassianus b.— 50. Itinius b.— 51. Lacomus b.— 52. Latio b.— 53. Legitax b. 54. Lipor b.— 55. Lissinia f.— 56. Lister b.— 57. Lobasinus b.— 58. Lucita f.— 59. Lupicinus b.— 60. Luppus b.— 61. Macimarus b.— 62. Magio b.— 63. Malchias b. strāin.— 64. maloger. b.— 64^a. M.. amiorix b.— 65. Matomarus b.— 66. Matsiu f.?— 67. Matto f.— 68. Matumarus b.— 69. Meitime f.— 70. Mestrius b. strāin.— 71. Mesuquas b.— 72. Miletumarus b.— 73. Mocur b. strāin.— 74. Mogetio b.— † 75. Mogitmarus b.— 76. Mucaris b.— 77. Mucatra b.— 78. Namio b.— 79. Namuso b.— 80. Nemoratta f.— 81. Neritanus b.— 82. Nertus b. strāin.— 83. Ocusius b.— 84. Opterius b.— 85. Oxetia f.— 86. Oxidubna f.— 87. Patisio b.— 88. Petuernus b.— 89. Phicimim f. strāină.— 90. Pitlon b.— 91. Pominius b.— 92. Posimarus b.— 93. Quitaus b.— 94. Regillianus b. strāin. 95. Regilus b.— 96. Reginus b. strāin.— 97. Ressatus b.— 98. Ressonaa f.— 99. Resteora f.— 100. Retima-

rus b.— 101. Retonius b.— 102. Revocca f.— 103. Riocula f.— 104. Sallumas b. strāin.— 105. Satto b. strāin.— 106. Satzo.usa b.— 107. Sineca b.— 108. Sisie b. ?— 109. Sisiuna f.— 110. Sissa f.— 111. Sita b.— 112. Sittius b. strāin.— 113. Sura f.— 114. Surus b.— 115. Tatulo b.— † 116. Teutius b.— 117. Tii aunura f.— † 118. Tranto b.— 119. Travitus b.— 120. Troucetissa b. strāin.— 121. Tuio b.— 122. Uriacius b.— 123. Utediūs b.— 124. Utsia f.— 125. Utta f.— 126. Verbugia f.— † 127. Vercombogio b.— 128. Verodumna f.— 129. Verviclus b.— 130. Vindo b.— 131. Vomera f.— 132. Zebuca f.

§ 153. Arabisci, Boii, Taurisci : 1. Adnama f.— 2. Adnamatus b.— 3. Aculatus b.— 4. Annamatus b.— 5. Asio b.— 6. Atalus b.— 7. Atezissa f.— 8. Atressa f.— 9. Atressus b.— 10. Aucus b.— 11. Aulricmara f.— 12. Auscutus b.— 13. Aveta f.— 14. Bageeto b.— 15. Bargates b.— 16. Basia f.— 17. Blatun. b.— 18. Busio b.— 19. Butto b.— 20. Capacita f.— 21. Casamo b.— 22. Coimo b.— 23. Dazanus b.— 24. Deccia f. strāină.— 25. Deivo b.— 26. Dervonia f.— 27. Iudatus b.— 28. Liccarius b.— 29. Lupicinus b.— 30. Magimarus b.— 31. Mattua f.— 32. Meitima f.— 33. Mexllius b.— 34. Neratus b.— 35. Prensens b.— 36. Raudomaeus b.— 37. Ressatu f.— 38. Ressila f.— 39. Sama f.— 40. Sapurda b.— 41. Sisiu f.— 42. Trippo b.— 43. Troucetimarus b.— 44. Tusca f.— 45. Ucborva f.— 46. Vagaimonus b.— 47. Vannob. b.— 48. Verbacius b.— 49. Verondacus b.— 50. Vervicus b.— 51. Vindo b.

§ 154. Amantini : † 1. Licaios b.— † 2. Liccaus b.— † 3. Liccavus b.— † 4. Loricus b.

§ 155. Amantini, Hercuniatae : 1. Aexilvas b.— 2. Baritio b. strāin ?— 3. Laepocus b.— 4. Mereccusa f.— 5. Oplus b.— 6. Passenianus b.— 7. Ressatus b.— 8. Tatulus b.— 9. Venimantius b. strāin.— 10. Volses b.

§ 156. Andizetii : 1. Aberius b.— 2. Cotus b.— 3. Ruca f.

§ 157. Loc nehotărīt al provinciei Pannonia Inferior : 1. Arausio ori Usio b.— 2. Atressus b.— 3. Benei-

mis b. străin. — 4. Comium ori Comiumara f. — 5. Decusa f. străină. — 6. Magissa b. — 7. Maria f. străină. — 8. Ressilla f. — 9. Rosio b. — 10. Saetibolus b. — 11. Surus b.

CAPITOLUL IX

§ 158. Pentru a constata naționalitatea numelor personale neromane și negrece din inscripții, pe care nume le-am înșirat sub rubrica a diferite popoare, pentru că inscripțiile aǔ fost găsite pe teritoriile popoarelor acelora, am format o listă de nume personale thrace, illyro-pannone și celte, pe care izvoarele ni le arată că sînt într-adevăr thrace, illyro-pannone și celte. Am procedat în următorul chip. A. Baza la alcătuirea acestei liste aǔ format-o acele nume personale, al căror purtător izvoarele ni spun că era Thrac ori Illyr ori Pannon ori Celt. De exemplu P. XXX, 12: „Pe vremea aceia Cotys, regele Odrysilor, a trimes deputați la Roma”; C. I. L. III dipl. 1: „gregali Spartico Diuzeni f. Dipscurto, Besso”; C. I. L. III 13379 și pag. 2328²¹: „Scorilo Ressati libertus domo Dacus”; P. IV, 55: „Achei și Philippos au trimes în ajutor patru sute de Illyri sub conducerea lui Plator”; T. Livius XXXI, 28: „Dintre Dardani a venit în cas-trele Romanilor Bato, fiul lui Longarus”; C. I. L. III dipl. 16: „Veneto, Diti filio, Daverso, et Madenae Plarentis filiae, uxori eius, Deramistae”; C. LV, 29: „Breucii, un popor pannon, și-aǔ pus și ei șef pe un alt Bato și aǔ plecat a-supra Sirmiului și asupra Romanilor dintr-însul”; C. I. L. III 9739: „Emans Platoris Daesitias”; Patsch XII pag. 133: „Dassius Bastarni filius domo Maezaeus”; Caesar b. g. V, 3: „In statul acela [al Treverilor] se luptau între dinșii doi dela supremație, Indutiomarus și Cingetorix”; C. I. L. III dipl. 26: „Nertomaro Irducissae filio, Boio”; C. I. L. III 9760: „Burrius Betuloni filius Trebocus”; etc. Dintre cuvintele thrace date de Tomaschek Die alten Thraker II₂ am controlat pe Abrozelmes, Aulurenus, Biarta (la Tomaschek greșit Blarta), Bisa, Biticentus, Brinursius, Burus, Comosicus, Coryllus, Dento, Dentubrisa, Dicomes, Dines, Dinnius, Disacentus, Disza, Diurpaneus, Dolanus, Doles, Drilgisa, Esbenus, Mai-sades, Medocos, Medosades, Miltocythes, Mucatralis, Natoporus, Nusatita, Oroles, Pataros, Phyaces (la Tomaschek Piac-

ches), Pieporus, Pittacos, Polles, Rabocentus, Sadocos, Sau-
tes, Sothimus (la Tomaschek Sotimus), Sparadocos, Sparta-
cos, Teres, Tiatus, Zia. B. După aceia am înmulțit numărul
numelor personale probate ca thrace, illyro-pannone și celte
și celte în două feluri. 1). M-am condus de asamănarea
numelor. De pildă, fiindcă Bitus, Cutilas, Dento, Dentubrisa,
Disacentus, Disupes sunt nume thrace, trebuie să fie nume
thrace și Bitipel, Bitilla, Cutius, Dentusugu, Disala; fiindcă
Andes, Baezus, Bato, Dasa, Dasas, Dases, Dasius sunt nume
illyro-pannone, trebuie să fie nume illyro-pannone și Andamus,
Baezocrusu, Batu, Dasantilla; fiindcă Conbolomarus, I-
bliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Virido-
marus, Boduognatus, Critognatus sunt nume celte, trebuie să
fie nume celte și Biatumarus, Brigomarus, Brogimara, Bro-
gimarus, Carstimarus, Cobromara, Comatimara, Comatumar-
rus, Comiumara, Ligomarus, Macimarus, Magimarus, Mato-
marus, Matumarus, Miletumarus, Mogitmarus, Posimarus,
Ressimarus, Retimarus, Troucetimarus, Venimarus, Cintug-
natus, Devognata. 2) M-am condus de legăturile de în-
rudire, procedare la care se deosebesc mai multe cazuri.
a) Numele filor este de aceiaș naționalitate cu acea a nu-
melui tatălui și numele tatălui este de aceiaș naționali-
tate cu acea a numelui filor (Sunt și abateri dela această
regulă, vezi § 171 nota): Mucapor ori Mucaporis b. este
nume thrac după A; Auluzenis b. este fiul lui Mucapor,
deci Auluzenis e nume thrac; Benzeis f. este fiica lui Mu-
capor, deci Benzeis e nume thrac. Cotys b. e nume thrac
după A; Carossos b. e tatăl lui Cotys, deci Carossos e nume
thrac. Panes b. este nume illyro-pannon după A; Pladome-
nus b. e fiul lui Panes, deci Pladomenus e nume illyro-
pannon. Pladomenus b. e nume illyro-pannon după B 2 a;
Vendo f. e fiica lui Pladomenus, deci Vendo e nume illyro-
pannon. Vendo f. este nume illyro-pannon după B 2 a; Plaes
b. e tatăl femeii Vendo, deci Plaes e nume illyro-pannon. Ma-
cimarus b. e nume celt după B 1; Ava f. e fiica lui Maci-
marus, deci Ava e nume celt. Magissa b. e nume celt după
B 1; Saetibolus b. e fiul lui Magissa, deci Saetibolus e nume
celt. Etc. b) Numele fraților aparțin la aceiaș naționali-
tate: Mucatra b. e nume thrac după B 1; Cusaia f. este sora
lui Mucatra, deci Cusaia e nume thrac. Decibalus b. e nume
thrac după A; Matidia f. e sora lui Decibalus, deci Matidia

e nume thrac. Panes b. este nume illyro-pannon după A ; Sexto f. e sora lui Panes, deci Sexto e nume illyro-pannon. Troucetimarus e nume celt după B 1 ; Sisiu f. este sora lui Troucetimarus, deci Sisiu e nume celt. c) Numele filor este de aceiaș naționalitate cu acea a numelui mamei și numele mamei este de aceiaș naționalitate cu acea a numelui filor (Sint și abateri dela această regulă, vezi § 171 nota) : Pinenta f. e nume illyro-pannon după B 1 ; Baeta f. e mama fimei Pinenta, deci Baeta e nume illyro-pannon. Panto f. e nume illyro-pannon după B 2 a ; Tudanius b. e fiul fimei Panto, deci Tudanius e nume illyro-pannon. Brogimara f. e nume celt după B 1 ; Iantuna este fiica fimei Brogimara, deci Iantuna este nume celt. d) Numele soților aparțin la aceiaș naționalitate. Acest izvor este îndoios, căci lesne se poate întâmpla ca soții să fi aparținut la două naționalități deosebite (Compară de ex. C. I. L. III 14355¹⁵, funerară a lui Hilarus, „nationale Dalmata“, și a soției sale Sassa, „nationale Daca“). O garanție există atunci când inscripțiea se găsește pe teritoriul însuș al naționalității unuia din soți, căci este probabil că un Celt, de pildă, pe teritoriul celt însuș să fi avut de soție tot o Celtă, și din contra: Bitus b. e nume thrac după A ; Densela ori Densola f. e soțiea lui Bitus (teritoriu thrac), deci Densela ori Densola e nume thrac (Compară și numele etnic thrac Dansala, § 54 sub Dentheleti). Panto f. e nume illyro-pannon după B 2 a ; Apludus b. e soțul fimei Panto (teritoriu illyr), deci Apludus e nume illyro-pannon ; Dazomenus b. e soțul fimei Panto (teritoriu illyr), deci Dazomenus e nume illyro-pannon. Magimarus b. e nume celt după B 1 ; Adnama f. e soțiea lui Magimarus (teritoriu celt), deci Adnama e nume celt. e) Numele ruedelor aparțin la aceiaș naționalitate. Izvor îndoios. Si aici o garanție există atunci când inscripțiea se găsește pe teritoriul naționalității acelei rude, al cărei nume servește de bază : Volsouna f. este nume illyro-pannon după B 2 a ; Raecius b. este socrul fimei Volsouna (teritoriu illyr), deci Raecius e nume illyro-pannon. Dasius b. e nume illyro-pannon după A ; Scerviaeetus b. e ginerele lui Dasius (teritoriu illyr), deci Scerviaeetus e nume illyro-pannon.— Izvorul B 2 prezintă cîteodată dificultăți inextricabile atunci când termenul de comparație aparține la mai multe naționalități. Așa, de exemplu, în C. I. L. III 3558 Alt-Ofen, te-

ritoriul Arabiscilor, Bato Neritani pune o inscripție funerară fratelui său Pacatus Mucaris. Acești doi oameni erau, deci, frați după mamă. Unul din soții, Mucaris, fusese Thrac. De ce neam însă fusese celălalt soț, Neritanus? Dacă Bato ar fi numai cuvînt illyro-pannon, apoi conform izvorului B 2 a Neritanus ar fi și el un cuvînt illyro-pannon. Bato însă era probabil și cuvînt celt (vezi Holder), apoi inscripțiea a fost pusă pe teritoriul Arabiscilor, care foarte probabil erau Celți. Ce cuvînt e prin urmare Neritanus? Celt ori illyro-pannon?— De multe ori diferențele izvoare se întâresc unele pe altele.

§ 159

Thraci

- Abrozelmes b. Xenophon *Anabasis* VII, 6, ⁴³.
 Abrupolis b. P. XXII, 22 a.
 Amadocos b. S. VII, *Fragmente*, 47.
 Amadusa f. Compară Amadocos.
 Amenis b. tatăl lui Mucapor, C. I. L. III 7437.
 Athys b. tatăl lui Mucatralis, Kalinka № 34.
 Aulupor b. (C. I. L. III 4369). Vezi Auluporis.
 Auluporis b. tatăl lui Mucatralis, Kalinka № 34.
 Aulurenus b. C. I. L. VIII 3198.
 Aulutralis b. tatăl lui Doles, Kalinka № 34.
 Auluzalis b. tatăl lui Mucatralis, Kalinka № 34.
 Auluzanus b. Compară Auluporis, Aulurenus, Aulutralis, Auluzalis, Auluzenis.
 Auluzenis b. fiul lui Mucaporis, Kalinka № 34, fiul lui Dibithys, Kalinka № 34.
 Auluzenus b. Vezi Auluzenis.
 Auluzon b. Compară Auluzanus, Auluzenis, Auluzenus.
 Aurotra b. fiul lui Bitus, C. I. L. XIII, 6955.
 Autesbis b. T. Livius XLII, 67.
 Barsabas b. Tomaschek II, ₂, 12.
 Bas b. Tomaschek II, ₂, 11.
 Bastareus b. Tomaschek II, ₂, 11.
 Bastocila b. fiul lui Bithys, Kalinka № 34.
 Bendi f. Compară Bendidora. Bendis zeită thraçă, Tomaschek II, ₁, 47.
 Bendidora f. Tomaschek II, ₂, 12.
 Renzeis f. fiica lui Mucapor Tomaschek II 19

- Bergaios b. Tomaschek II, ₂, 13.
 Berisades b. S. VII, Fragmente, 47.
 Besodenthes b. tatăl lui Teres, Kalinka № 34.
 Biarta b. C. I. L. XIII, 8312.
 Biartos b. tatăl lui Bithes, Kalinka № 34.
 Bicilis b. C. LXVIII, 14.
 Bisa b. C. I. L. XIII, 8312.
 Bisine b. Compară Bisa.
 ? Bisius b. Compară Bisa. Bisius Scenob(arbi) Sard(us) din C. I. L. III 1266 Alburnus Maior este echivoc, căci Sardus poate fi și = Serdus, Thrac, dar poate fi și = din Sardinia.
 Bisyras și Bissyras b. Tomaschek II, ₂, 15.
 Bistras b. Tomaschek II, ₂, 15.
 Bithas b. fiul lui Tarsas, Kalinka № 34.
 Bithes b. (Kalinka № 34). Vezi Bithys.
 Bithicenthus b. (C. I. L. III 703). Vezi Biticentus.
 Bithus și Bitus b. Vezi Bithys.
 Bithycilos b. tatăl lui Eptetralis, Kalinka № 34.
 Bithys b. T. Livius XLV, 42.
 Bithytralis b. tatăl lui Bithys, Kalinka № 34.
 Bitianus b. Compară Bitus.
 Biticentus b. C. I. L. II 2984.
 Bitilla f. Compară Bitus.
 Bitipel b. Compară Bitus.
 Bosis b. tatăl lui Mucatralis, Kalinka № 34.
 Boteiras b. Tomaschek II, ₂, 16.
 Brasetalis b. fiul lui Mucatralis, Kalinka № 34.
 Brigon b. Tomaschek II, ₂, 17.
 Brincazeris b. tatăl lui Bithys, Kalinka № 34.
 Brincazis b. fiul lui Auluzenis, Kalinka № 34.
 Brinursius b. C. I. L. VI 3196.
 Brizenis b. fiul lui Bithys, Kalinka № 34.
 Bruzos b. fiul lui Mucatralis, Tomaschek II, ₂, 17.
 Bubas b. fiul lui Mucapor, Tomaschek II, ₂, 16.
 Burcentios b. Procopios De bello gothicō II, 26.
 Burgilos b. fiul lui Bithys, Kalinka № 34.
 ? Burus b. C. I. L. VI, 2732. Convicanus lui Diszairaus.
 Butes b. Tomaschek II, ₂, 16.
 Buzeș b. Procopios De bello persico I, 13. Compară Byzes.
 Byrdion b. fiul lui Sitas, Tomaschek II, ₂, 16 (Din Heuzey,

- Mission archéologique, N° 136. Tomaschek zice greșit Vater în loc de Sohn).
- Byrebistas și Byrabistas și Boirebistas b. S. VII, 3, 5, 11; Kalinka N° 95.
- Bytytralis b. fiul lui Bitus. C. I. L. XIII, 7213.
- Byzas b. Tomaschek II, 2, 16.
- Byzes b. fiul lui Mucatralis, Kalinka N° 34.
- Byzos b. Tomaschek II, 2, 16.
- Carossoс b. tatăl lui Cotys, Kalinka N° 34.
- Carosus b. Vezi Carossoс.
- Carsis b. Tomaschek II, 2, 46.
- Cedrepolis b. Tomaschek II, 2, 48.
- Centhos b. Tomaschek II, 2, 46.
- Cersobleptes b. P. XXXIX, 1 b; S. VII, Fragmente, 47.
- Cerzula b. tatăl lui Bithicenthus, C. I. L. III 703.
- Cetriporis b. Tomaschek II, 2, 48.
- Chales b. Tomaschek II, 2, 46.
- Charnabon b. Tomaschek II, 2, 46.
- Ciasa f. Tomaschek II, 2, 48.
- Ciasos b. Tomaschek II, 2, 48.
- Clagissa b. C. I. L. III dipl. 108 suppl.
- Cloelios b. A. de rebus macedonicis 16. (La acest loc A. vorbește de Geții care veniau în ajutorul lui Perseus sub conducerea unui șef Cloelios. T. Livius la XL, 58 numește pe acești auxiliari Bastarni, la XLIV, 26 îl numește Galli și pe șeful acestor Bastarni ori Galli îl numește Clondicus).
- Colpos b. Tomaschek II, 2, 49.
- Comasarye și Comosarye f. Tomaschek II, 2, 49.
- Comosicus b. Iordanis Get. XI, 73.
- Coria b. Compară Coryllus.
- Coryllus b. Iordanis Get. XII, 73.
- Cosingas b. Tomaschek II, 2, 50.
- Cosingis f. Tomaschek II, 2, 49.
- Coteles b. fiul lui Eptacentus, C. I. L. III 14159¹.
- Cothelas b. Tomaschek II, 2, 50.
- Cotys b. P. XXX, 12; S. VII, Fragmente, 47; C. LIV, 20, 34; Tacitus Ann. II, 64.
- Cusaia f. soră cu Mucatra, C. I. L. III 10276.
- Cutia b. Compară Cutilas.
- Cutia f. Compară Cutilas.

- Cutilas b. Procopios b. g. II, 2.
 Cutius b. Compară Cutilas.
 Cutzes b. Procopios De bello persico I, 13. Fratele lui Buzeș.
 Daicosos b. tatăl lui Mucacenthos, Kalinka № 135.
 Dalenus b. Compară Daletralis, Dalezalis.
 Daleporis b. (Kalinka № 34). Compară Daletralis, Dalezalis.
 Daletralis b. tatăl lui Mucatralis, Kalinka № 34.
 Dalezalis b. tatăl lui Mucatralis, Kalinka № 34.
 Dapyx b. C. LI, 26.
 Daricios b. Tomaschek II, 2, 30.
 Decaeneos b. S. VII, 3, 5, 11.
 Decebalos b. C. LXVII, 6.
 Decibalus b. Vezi Decebalos.
 Densela ori Densola f. soțiea lui Bitus, C. I. L. III 12395
 și Kalinka № 408, teritoriul Moesilor. Nume etnic =
 Dentheleta ?
 Dento b. C. I. L. XI, 82.
 Dentubrisa b. C. I. L. XIII, 7052.
 Dentusugu f. Compară Dento, Dentubrisa.
 Dernaios b. Tomaschek II, 2, 30.
 Derronicos b. Tomaschek II, 2, 31.
 Derzizenus b. C. I. L. III dipl. 108 suppl.
 Detustaina f. soțiea lui Rescuporus, C. I. L. III 14426, te-
 ritoriul Moesilor.
 Diaies b. Compară Diascenthos, Diascuporis, Diazenis.
 Diascenthos b. tatăl lui Sceles, Kalinka № 34.
 Diascuporis b. fiul lui Mucaporis, Kalinka № 34.
 Dia(zenis) ? b. tatăl lui Mucatralis, Kalinka № 176.
 Dibithys b. tatăl lui Bithys, Kalinka № 34.
 Dibythos b. Tomaschek II, 2, 31.
 Dicomes b. Plutarchus, Antonius LXIII, 3.
 Diegis b. C. LXVII, 7.
 Diegylis b. A. de bello mithridatico 6.
 Dina b. Compară Dines, Dinis, Dinus.
 Dines b. C. I. L. X 3590.
 Dinicenthos b. fiul lui Brincazeris, Kalinka № 161.
 Dinis b. Tacitus Ann. IV, 50.
 Dinnius b. C. I. L. X 3573.
 Dinus b. tatăl lui Sola, Tomaschek II, 2, 33.
 Dipscurtus b. C. I. L. III dipl. 1.
 Disacentus b. C. I. L. XIII, 7052.

- Disala b. Compară Disacentus, Disupes.
 Disupes b. Tomaschek II, ₂, 31.
 Disyros b. tatăl lui Mucabithyris, Kalinka № 34.
 Disza b. C. I. L. XIV 3623.
 Diszairaus b. (C. I. L. VI 2732). Compară Disza.
 Dityzelis f. Tomaschek II, ₂, 33.
 Diucilas b. tatăl lui Dringistas, Kalinka № 34.
 Diuppaneus b. Tomaschek II, ₂, 32.
 Diuporis b. tatăl lui Mucatralis, Kalinka № 34.
 Diurpagisa b. Compară Diurpaneus, Drilgisa.
 Diurpaneus b. Orosius VII, 10.
 Dius b. Compară Diuzenus, Diucilas, Diuporis.
 Diuzenus b. C. I. L. III dipl. 1.
 Dizalas b. tatăl lui Bithys, Tomaschek II, ₂, 32.
 Dizatelmis b. Tomaschek II, ₂, 32.
 Dize b. Compară Dizo, Dizalas, Dizias, Dizezenis.
 Dizezenis b. tatăl lui Doles, Kalinka № 176.
 Dizias b. fiul lui Bitus, C. I. L. III 6135.
 Dizo b. C. I. L. III 870 : Asianus, vezi NH 20.
 Dizzace b. Compară Dizo, Dizatelmis, Dizalas, Dizias, Dizezenis.
 Dizze b. Compară Dizo, Dizatelmis, Dizalas, Dizias, Dizezenis.
 Doidalses și Doidalsos și Dydalsos b. Tomaschek II, ₂, 35.
 Doiodus b. ruda cu Dui.. Tuorme, C. I. L. III 12362.
 Dolanus b. C. I. L. XIII, 7585.
 Dolees b. tatăl lui Mucatralis, Kalinka № 34.
 Doles b. C. I. L. II 2984.
 Dorzenthes b. fiul lui Dinis, Tomaschek II, ₂, 35 ; Kalinka № 130.
 Drenis b. tatăl lui Mucaporis, Kalinka № 34.
 Driazis b. Tomaschek II, ₂, 35.
 Drigisa și Drigissa b. Compară Drilgisa.
 Drilgisa f. C. I. L. VI, 1801.
 Dringistas b. tatăl lui Doles, Kalinka № 34.
 Dromichaetes b. S. VII, 3, ₈.
 Drulentus b. tatăl femeii Densela (Densola), C. I. L. III 12395.
 Dui.. b. Oră acelaș cu Tuorme, ori fiul lui Tuorme, C. I. L. III 12362. Compară Duo.
 Dulezelmis b. Tomaschek II, ₂, 35.
 Duo b. fiul lui Auluzenus, C. I. L. III 12431.

- Duras b. C. LXVII, 6.
 Durazis b. Compară Duras.
 Dytutralis b. fiul lui Bithys, Kalinka № 34.
 Ebrenis b. tatăl lui Mucatralis, Kalinka № 34.
 Efripop.. b. Acelaș cu Bisine, C. I. L. III 12431.
 Efstepir f. soțiea lui Scoris, C. I. L. III 14214¹⁴, teritoriul
 Geților.
 Epepyris b. fiul lui Bithys, Kalinka № 135.
 Epius b. tatăl lui Bitus, C. I. L. III 12395 și Kalinka
 № 408.
 Eptacentis b. C. I. L. III dipl. 21 suppl.
 Eptacentus b. C. I. L. III dipl. 108 suppl.; C. I. L. XIII,
 6821.
 Eptala b. C. I. L. III 870 : Asianus, vezi NH 20.
 Eptaper f. C. I. L. III dipl. 108 suppl.
 Eptenis b. tatăl lui Mucatralis, Kalinka № 34.
 Epteporis b. fiul lui Bithys, Kalinka № 34.
 Eptetralis b. fiul lui Auluzenis, Kalinka № 34 ; tatăl lui
 Bithys, Kalinka № 34.
 Esbenus b. C. I. L. XIII, 7585.
 Eticenthos b. fiul lui Bithas, Kalinka № 214.
 Flegitsana f. ? rudă cu Dui.. Tuorme, C. I. L. III 12362.
 Ftiozi b. rudă cu Dui.. Tuorme, C. I. L. III 12362.
 Getas b. Tomaschek II, 2, 51.
 ? Godes b. Compară Gudilas. Vezi nota dela § 168.
 ? Gude b. Compară Gudilas. Vezi nota dela § 168.
 Gudilas b. Procopios b. g. III, 30.
 Heptapor b. C. I. L. III dipl. 67 suppl.
 Isanthes b. Tomaschek II, 2, 9.
 Isius ori Isus b. C. I. L. III dipl. 67 suppl.
 Izito f. ? rudă cu Dui.. Tuorme. C. I. L. III 12362.
 Lenula b. C. I. L. XIII, 7049.
 Maeticus b. C. I. L. III dipl. 84 suppl.
 Maisades b. Xenophon Anabasis VII, 2, 32.
 Maisira f. Tomaschek II, 2, 22.
 Mamutzis b. fratele lui Decibalus, C. I. L. III 7477.
 Manneus b. Compară Mannis.
 Mannis f. ? fiica lui Auluzenis, Kalinka № 273.
 Matidia f. sora lui Decibalus, C. I. L. III 7477.
 Maxa b. tatăl lui Sicus 14015.
 Meda f. Tomaschek II, 2, 23.

- Medocos b. Xenophon *Anabasis* VII, 2, ₃₂.
 Medos b. Tomaschek II, ₂, 23.
 Medosades b. Xenophon *Anabasis* VII, 1, ₅.
 Melias b. Tomaschek II, ₂, 24.
 Mena b. S. VII, 6, ₁.
 Meticus b. C. I. L. III dipl. 20.
 Miltocythes b. Xenophon *Anabasis* II, 2, ₇.
 Minas b. Tomaschek II, ₂, 24.
 Mosses b. Tomaschek II, ₂, 24.
 Mostis b. Tomaschek II, ₂, 24.
 Mucabithyris b. Kalinka № 34. Compară Mucapor, Muca-sius, Mucatralis, Mucazalis.
 Mucacenthos b. Kalinka № 135. Compară Mucapor, Muca-sius, Mucatralis, Mucazalis.
 Mucala b. C. I. L. XIII, 8308.
 Mucalis b. Compară Mucala.
 Mucapor b. C. I. L. III dipl. 21 suppl.; C. I. L. XIII, 6821.
 Mucaporis b. Kalinka № 34, 176. Vezi Mucapor.
 Mucaporus b. Vezi Mucapor.
 Mucapus f. Compară Mucapor.
 Mucaris b. Compară Mucapor, Mucasius, Mucatralis, Muca-trus, Mucazalis.
 Mucasenis b. Compară Mucapor, Mucasius, Mucatralis, Mu-ca-trus, Mucazalis.
 Mucasenus b. Vezi Mucasenis.
 Mucasius b. Tomaschek II, ₂, 25.
 Mucatra b. Compară Mucatralis, Mucatrus.
 Mucatra f. Vezi Mucatra b.
 Mucatralis b. C. I. L. VIII 3198.
 Mucatrus b. tatăl lui Sola, C. I. L. III 787.
 Mucazalis b. tatăl lui Mucatralis, Kalinka № 34.
 Mucazenis b. Kalinka № 307.
 Mucco b. Compară Mucapor, Mucasius, Mucatralis, Muca-trus, Mucazalis.
 Muscelus b. C. I. L. III dipl. 11.
 Naiper f. Compară Eptaper, Eftepîr, Seiciper.
 Natoporus b. C. I. L. VI 1801.
 Nuidasia f.? rudă cu Dni.. Tuorme, C. I. L. III 12362.
 Nusatita b. C. I. L. II 3354.
 Oloros b. H. V, 39, 41.
 Onaris b. Tomaschek II, ₂, 10.

- Oroles b. Iustinus XXXII, 3.
 Pairisades și Parisades b. Tomaschek II, ², 18.
 Pataros b. Eustathios Commentarii 322.
 Paterio b. tatăl lui Soianus, C. I. L. III 14541¹.
 Phyaces b. Ovidius Ex Ponto IV, 10, ²³.
 Pieporus b. C. I. L. VI 1801.
 Pittacos b. Thucydides IV, 107, ³.
 Polles b. Thucydides V, 6, ².
 Poltys b. S. VII, 6, ¹.
 Prusias b. Tomaschek II, ², 22.
 Rabocentus b. Cicero in Pisonem XXXIV, 84.
 Rascilus b. tatăl lui Bithus, C. I. L. III 14406^c.
 Rascos b. A. de bellis civilibus IV, 87.
 Rascupolis b. A. de bellis civilibus IV, 87.
 Rascyporis b. C. LV, 30; XLVII, 25; LIV, 34.
 Rebulas b. fiul lui Seuthes și fratele lui Cotys, Tomaschek II, ², 28.
 Rescu f. Compară Rescupořis.
 Resculus b. Compară Rescupořis.
 Rescupoř b. Vezi Rescupořis.
 Rescupořis b. Tacitus Ann. II, 64.
 Rescupořorus b. Vezi Rescupořis.
 Reti..tis b. tatăl femeii Sedida, C. I. L. III 7565.
 Roemetalces b. Tacitus Ann. II, 64.
 Roles b. C. LI, 24.
 Ronaces b. Tomaschek II, ², 29.
 Rosezis b. Tomaschek II, ², 29.
 Rothos b. Tomaschek II, ², 29.
 Rymetalces b. C. LV, 30; LIV, 20, 34.
 Sabasianus b. probabil ruda cu Mucatru, C. I. L. III 2009.
 Compară zeul thrac Sabazio, Sabadios, Tomaschek II,
 ¹, 43, și Sabbatios tatăl împăratului Iustinianus, Pro-
 copios historia arcana 12.
 Sabbatia f. Compară Sabasianus.
 Sadales b. C. XLVII, 25.
 Sadocos b. Thucydides II, 29, ⁵.
 Salas b. tatăl lui Mucatralis, Kalinka № 34; fiul lui Mu-
 caporis, Kalinka № 34.
 Salutrasis b. tatăl lui Doles, Kalinka № 34.
 Sassa f. C. I. L. III 14355¹⁵.
 Sautes b. C. I. L. X 3590.

- ? Scenobarbus b. tatăl lui Bisius. Vezi observațiea dela acest nume.
- Scopas b. Tomaschek II, 2, 45.
- Scorilo b. C. I. L. III 13379 și pag. 2328²¹.
- Scoris b. fiul lui Mucaporus, C. I. L. III 14214¹⁴.
- Scorulo b. Tomaschek II, 2, 45.
- Scostoces b. Tomaschek II, 2, 45.
- Sedida f. soția lui Mucaporus, C. I. L. III 7565, teritoriul Geților.
- Seiciper b ? fratele lui Decibalus, C. I. L. III 7477.
- Selys b. S. VII, 6,₁.
- Sercis b. fiul lui Aulutralis, Kalinka № 212.
- Sese b. C. I. L. XIII, 7049.
- Sete f. Tomaschek II, 2, 42.
- Sethilas b. fiul lui Brizenis, Kalinka № 34.
- Seuthe b. C. I. L. III dipl. 14.
- Seuthes b. S. VII, Fragmente, 47 ; Xenophon Anabasis V, 1,₁₅, VII, 1,₅, etc.
- Sgerulo b. tatăl femeii Dentusugu, C. I. L. III 6145 și 12342.
- Sicu b. Compară Sicu f.
- Sicu f. fiica lui Bithus, C. I. L. III 707.
- Silmus b. fiul lui Byzes, Kalinka № 34.
- Sises b. Compară Sisus, Sissa.
- Sisia f. Compară Sisus, Sissa.
- Sisiata f. Compară Sisus, Sissa.
- Sisinus b. Compară Sisus, Sissa.
- Sissa f. fiica lui Drigisa, C. I. L. III 14421.
- Sisus b. Tomaschek II, 2, 43.
- Sitalces b. H. IV, 80 ; Thucydides II, 29,₁.
- Sitas b. C. LI. 23.
- Soia b. Compară Soio.
- Soianus b. Compară Soio.
- Soio b. C. I. L. III dipl. 11.
- Sola b. C. I. L. III dipl. 20.
- Sothimus b. Orosius V, 18.
- Sparadocos și Spardocos b. Thucydides IV, 101,₅.
- Spartacos b. Plutarchus, Crassus, VIII, 2.
- Sparticus b. C. I. L. III dipl. 1.
- Spartocos b. Tomaschek II, 2, 44 ; tatăl lui Mucatralis, Kalinka № 34.
- Spor b. C. I. L. III dipl. 108 suppl.

- Sterissa b. Tomaschek II, ₂, 45.
 Sura f. Compară Suris.
 Surilla f. Compară Suris.
 Surio b. Compară Suris.
 Suris b. fiul lui Auluzenis, Kalinka № 34.
 Suro b. Compară Suris.
 Surus b. Compară Suris.
 Syrmos b. S. VII, ₃, ₈.
 Talura f. Tomaschek II, ₂, 37.
 Taluros b. Tomaschek II, ₂, 37.
 Tarsa b. Tacitus Ann. IV, 50.
 Tarsas b. fiul lui Bithys, Kalinka № 214.
 Tarusinos b. Tomaschek II, ₂, 36.
 Tattario b. C. I. L. III 870 : Asianus, vezi N H 20.
 Tauzix b. tatăl lui Bithus, C. I. L. III 703 ; fiul lui Bithus, C. I. L. III 703.
 Teres b. Thucydides II, 29, ₁, ₂.
 Thithus b. Compară Tithutes.
 Tiatus b. C. I. L. VI 1801.
 Tipas ori Tipates b. Tomaschek II, ₂, 38.
 Tithutes b. Tomaschek II, ₂, 37.
 Tittha f. Compară Tithutes.
 Torm.. b. fiul lui Auluzenus, C. I. L. III 12431.
 Traibithus b. C. I. L. III dipl. 14.
 Tralis b. Tomaschek II, ₂, 38.
 Tsinta b. Compară Tzinta, Tzinto.
 Tuorme b. Compară Torm.., Turma.
 Turesis b. Tacitus Ann. IV, 50.
 Turma b. tatăl femeii Rescu, acelaș cu Soia, C. I. L. III 1195.
 Tutenes b. fiul lui Eptacentus, C. I. L. III 14159 ¹.
 Tzinta f. C. I. L. III. 870 : Asiana, vezi N H 20.
 Tzinto b. C. I. L. III 870 : Asianus, vezi N H 20.
 Uthis f. soțiea lui Dalenus, C. I. L. III 13743, teritoriul Geților.
 Vezinas b. C. LXVII, 10.
 Vezui.. b. ruda cu Dui.. Tuorme, C. I. L. III 12362. Compară Vezinas.
 Vologaesos b. C. LIV, 34.
 Zamolxis b. S. VII, ₃, ₅.
 Zeipoites și Zeipytes și Zipoites și Zypoites b. Tomaschek II, ₂, 39.

Zia f. C. I. L. VI 1801.

Ziaelas b. Tomaschek II, ², 40.

Ziallis f. fiica lui Seuthes, Tomaschek II, ², 40.

Zibelmios b. Tomaschek II, ², 40.

Zina f. C. I. L. III dipl. 108 suppl.

Zinama b. Compară Zina.

Zinemis b. Compară Zina.

Zipacenthus b. fiul lui Tazix. C. I. L. III 703.

Zipas b. (C. I. L. III 6115 ^a). Compară Zipacenthus.

Zonios b. Tomaschek II, ², 41.

Zurazis b. fiul lui Auluzenis, Kalinka № 34.

Zyraxes b. C. LI, 26.

§ 160

Illyri după indicațiea A

Agron b. P. II, 2-4. C. Fragmente, 151.

Algalsus b. T. Livius XLIV, 30.

Arrabaeos b. S. VII, 7, ₈.

Ballaios b. Rege illyr pela 150 a Chr. Head, Historia numerum 267, la Pauly-Wissowa Realencyklopädie.

Bato b. T. Livius XXXI, 28.

Bellus b. T. Livius XLIV, 31.

Bradyllis b. P. XXXIX, 1 b.

Caravantius b. T. Livius XLIV, 30.

Dases b. C. I. L. III dipl. 16 suppl.

Dasius b. C. I. L. III dipl. 16 suppl.

Ditus b. C. I. L. III dipl. 16.

Epicadus b. T. Livius XLIV, 30.

Etleva f. T. Livius XLIV, 32.

Ettritus b. T. Livius XLIV, 30.

Etuta f. T. Livius XLIV, 30.

Genthios, Gentius b. P. XXVIII, 8-9; XXIX, 2-3; XXIX, 5, ₇; XXX, 13. A. 9. T. Livius XLIV, 30.

Longarus b. T. Livius XXXI, 28.

Madena f. C. I. L. III dipl. 16.

Menunios b. P. XXIX, 5, ₇.

Monunus b. T. Livius XLIV, 30.

? Nazares b. Procopios b. g. III, 11 („Ιλλυρίων γένος“. Pentru înțelesul dubios al lui Ιλλυρίων vezi § 98).

Pinnos b. A. 7 C. Fragmenta 151

- Plares b. C. I. L. III dipl. 16.
 Plator b. P. IV, 55. T. Livius XLIV, 30.
 Pleuratos b. P. II, 2-4; XVIII, 30; XXVIII, 8-9; XXIX,
 5, 7. T. Livius XLIV, 30, 32; XXXI, 28.
 Scerdilaedas și Scerdilaedus b. P. II, 4-12. T. Livius XLIV,
 32; XXXI, 28.
 Sirra f. S. VII, 7, ₈.
 Suaros ori Versos b. A. 25.
 Testimos b. A. 26.
 Teuta f. P. II, 2-12. C. Fragmente, 151.
 Teuticus b. T. Livius XLIV, 31.
 Triteuta f. C. Fragmente, 46.
 Venetus b. C. I. L. III dipl. 16.
 Versos b. Vezi Suaros.

§ 161

Pannonă după indicațiea A

- Æpicadus b. Alburnus Maior.
 Andes b. Alburnus Maior.
 Andueia f. Alburnus Maior.
 Anduenna f. Alburnus Maior.
 Andunocnes b. Alburnus Maior.
 Anneses b. Alburnus Maior.
 Anso f. Alburnus Maior.
 Baezus b. Alburnus Maior.
 Bastarnus b. Patsch XII pag. 133.
 Bato b. S. VII, 5, ₃. C. LV, 29. Alburnus Maior.
 Bellicus b. Alburnus Maior.
 Beucus b. Alburnus Maior.
 Beus b. Alburnus Maior.
 Beusas b. Alburnus Maior.
 Breucus b. Alburnus Maior.
 Cares b. Alburnus Maior.
 Cariccus b. Alburnus Maior.
 Carpus b. Alburnus Maior.
 Cissus b. Alburnus Maior.
 Clonis f. Alburnus Maior.
 Dasa b. Alburnus Maior.
 Dasas b. Alburnus Maior.
 Dases b. C. I. L. III dipl. 101 suppl.

Dasius și Dassius b. C. I. L. III dipl. 62 suppl. Patsch XII
pag. 133. Alburnus Maior.

Dasmenu b. C. I. L. III dipl. 101 suppl.

Emans b. C. I. L. III 9739.

Epicadus b. Alburnus Maior.

Geldo b. Alburnus Maior.

Laedus b. C. I. L. III dipl. 6.

Lavius b. Alburnus Maior.

Lianus b. Alburnus Maior.

Licceius b. Alburnus Maior.

Liga... b. Alburnus Maior.

Linsas b. Alburnus Maior.

Lonus b. Alburnus Maior.

Lora f. C. I. L. III dipl. 101 suppl.

Lossa b. Alburnus Maior.

Lurius b. Alburnus Maior.

Marciniesis ori Marciniesus b. nume de loc ? Alburnus Maior.

Masurus b. Alburnus Maior.

Messius b. Alburnus Maior.

Mico b. Alburnus Maior.

Panes b. Alburnus Maior.

? Passia f. serva. Alburnus Maior.

Piaius b. Alburnus Maior.

Pinnes b. C. LV, 34.

Plabaotius b. Alburnus Maior.

Planius b. Alburnus Maior.

Plares b. Alburnus Maior.

Platino f. Alburnus Maior.

Plator b. C. I. L. III 9739. C. I. L. III dipl. 7. Alburnus Maior.

Prososius b. C. I. L. III dipl. 101 suppl.

? Resculus b. Alburnus Maior. Mai degrabă era Thrac. Vezi sub Thraci.

Sameccus b. Alburnus Maior.

Scevas b. C. LVI, 16.

Sclaius b. nume de loc ? Alburnus Maior.

Sutti b. Alburnus Maior.

Teutomus b. C. I. L. III dipl. 9.

Titius b. Alburnus Maior.

Toves b. nume de loc ? Alburnus Maior.

Treusenus b. Alburnus Maior.

- Turuna f. C. I. L. III dipl. 101 suppl.
 Vasidius b. Alburnus Maior.
 Venetus b. C. I. L. III dipl. 7. Alburnus Maior.
 Veranis b. Alburnus Maior.
 Verzo b. Alburnus Maior.
 Vezpant.. b. Alburnus Maior.

§ 162

Illyri și Pannoni după indicațiile A și B.

(Am pus la un loc pe Illyri și pe Pannoni, pentru că după indicațiea A nu se pot deosebi unii de alții).

- Acalus b. tatăl lui Tritano, C. I. L. III 2792.
 Acirrius b. fiul lui Ceunus, C. I. L. III 2900.
 Aepicadus b. Alburnus Maior.
 Aetor b. Compară Aetria.
 Aetria f. fiica lui Turus, C. I. L. III 14322⁵.
 Aexilvas b. fiul lui Volses, C. I. L. III 3322.
 Agron b. P. II, 2-4. C. Fragmente, 151.
 Aioia f. sora femeii Pinenta, C. I. L. III 14607¹.
 Algalsus b. T. Livius XLIV, 30.
 Alxeus ori Ialxeus b. tatăl femeii Tritano, C. I. L. III 13991.
 Andamionius b. fiul lui Andamus, C. I. L. III 8486.
 Andamus b. Compară Andes.
 Andedu b. Compară Andes.
 Andes b. Alburnus Maior.
 Andueia f. Alburnus Maior.
 Anduenna f. Alburnus Maior.
 Andunocnes b. Alburnus Maior.
 Aneses b. Alburnus Maior.
 Anso f. Alburnus Maior.
 Aplis b. tatăl lui Turus, C. I. L. III 2795.
 Aplius b. Compară Aplis, Aplo.
 Aplo f. fiica lui Aplis, C. I. L. III 13245.
 Aplu b. Compară Aplo, Apludus, Aplus.
 Apludus b. soțul femeii Panto, C. I. L. III 2773, teritoriul
 Dalmatilor. Compară Aplis, Aplo.
 Aplus b. Compară Aplis, Aplo.
 Apurus b. tatăl lui Panes, C. I. L. III 14969.
 Arrabaeos b. S. VII, 7,⁸.
 Baeta f. mama femeii Pinenta, C. I. L. III 14607¹.

- Baezocrusu f. fiica lui Lavius, C. I. L. III 2781 și 14321¹.
 Compară Baezus.
- Baezus b. Alburnus Maior.
- Ballaios b. Rege illyr pela 150 a. Chr. Head, Historia numerum 267, la Pauly-Wissowa Realencyklopädie.
- Baracio b. tatăl lui Bato, C. I. L. III 2749.
- Barcinus b. tatăl lui Andes, C. I. L. III 2824.
- Bastarnus b. Patsch XII pag. 133.
- Bato b. T. Livius XXXI, 28. S. VII, 5, ₃. C. LV, 29. Alburnus Maior.
- Batu f. Compară Bato.
- Bellicus b. Alburnus Maior.
- Bellus b. T. Livius XLIV, 31.
- Betuva f. Compară Baeta.
- Beucus b. Alburnus Maior.
- Beus b. Alburnus Maior.
- Beusas b. Alburnus Maior.
- Beuzas b. Compară Beusas.
- Bradyllis b. P. XXXIX, 1 b.
- Breucus b. Alburnus Maior.
- Bulus b. tatăl lui Bato, C. I. L. III 4372.
- Buomis f. soțiea lui Surus Panenti, C. I. L. III 2753 și pag. 2328¹⁵⁷, teritoriul Dalmăților.
- Buuo f. Compară Buomis.
- Buzetia f. Compară Buzetius.
- Buzetius b. fiul lui Turatus, C. I. L. III 9929^a.
- Cabaletus b. tatăl femeii Aplo, C. I. L. III 13244.
- Caravantius b. T. Livius XLIV, 30.
- Cares b. Alburnus Maior.
- Caricetus b. Alburnus Maior.
- Caricus b. Compară Caricetus.
- Carpia b. fiul lui Plator, C. I. L. III 9839.
- Carpus b. Alburnus Maior.
- Carvanius b. acelaș cu Pladomenus, C. I. L. III 8308.
- Carvius b. Compară Carvanius.
- Cato f. Compară Caturus.
- Caturus b. tatăl femeii Aplo Darmo, C. I. L. III 2779.
- Ceuna f. sora femeii Oepla, C. I. L. III 2891.
- Ceunus b. Compară Ceuna.
- Cissus b. Alburnus Maior.
- Cliticus b. tatăl femeii Sexto, C. I. L. III 10079.

- Clonis f. Alburnus Maior.
 Clonus b. Compară Clonis.
 Curbania f. aceiaș cu Aplo, C. I. L. III 13244.
 Darmo f. aceiaș cu Aplo, C. I. L. III 2779.
 Dasa b. Alburnus Maior.
 Dasantilla f. Compară Dasa, Dasas, Dases, Dasius.
 Dasas b. Alburnus Maior.
 Dases b. C. I. L. III dipl. 16 suppl., dipl. 101 suppl.
 Dasianus b. Compară Dasius.
 Dasius și Dassius b. C. I. L. III dipl. 16 suppl., dipl. 62
 suppl. Patsch XII pag. 133. Alburnus Maior.
 Dasmenuș b. C. I. L. III dipl. 101 suppl.
 Dasto f. Compară Dasa, Dasas, Dases, Dasius, Dasmenuș.
 Dazanus b. Compară Dazomenus.
 Dazas b. Compară Dazomenus.
 Dazomenus b. barbatul femeii Panto, C. I. L. III 9024, te-
 ritoriul Dalmatilor.
 Dennaus b. tatăl lui Vendes, C. I. L. III 13278 și pag.
 2274.
 Diteius b. Compară Ditus.
 Dito f. Compară Ditus.
 Ditueius b. Compară Ditus.
 Ditugenius b. Compară Ditus.
 Ditus b. C. I. L. III dipl. 16.
 Emans b. C. I. L. III 9739.
 Epicadus b. T. Livius XLIV, 30. Alburnus Maior.
 Etleva f. T. Livius XLIV, 32.
 Ettritus b. T. Livius XLIV, 30.
 Etuta f. T. Livius XLIV, 30.
 Fata f. Vezī Pata.
 Feucon b. tatăl lui Pletor, C. I. L. III 10723, 10724.
 Geldo b. Alburnus Maior.
 Genthena f. Compară Genthos.
 Genthos și Gentius b. P. XXVIII, 8-9 ; XXIX, 2-3 ; XXIX,
 5, 7 ; XXX, 13. A. 9. T. Livius XLIV, 30.
 Gresa f. fiica lui Dasas, C. I. L. III 14538.
 Hospolis b. tatăl lui Venetus, C. I. L. III 13295.
 Iettina f. Compară Iettus.
 Iettus b. fiul lui Dasas, C. I. L. III 2768.
 Ifzus b. tatăl lui Aplis, C. I. L. III 13245.
 Iomeneus ori Iomenius b. acelaș cu Alxeus, C. I. L. III
 12001

- Laedus b. C. I. L. III dipl. 6.
 Laepocus b. fiul lui Volses, C. I. L. III 3322.
 Laezarpa f. aceiaș cu Vendo, C. I. L. III 13247.
 Lapricus b. acelaș cu Sestus, C. I. L. III 9876.
 Laso b. tatăl lui Voltrex, C. I. L. III 3824.
 Lassonia f. fiica lui Planius, C. I. L. III 10723.
 Lastimeis b. acelaș cu Venetus, C. I. L. III 13295.
 Lavia f. Compară Lavius. Aceiaș cu Baezocrusu, C. I. L. III 2781 și 14321¹.
 Lavincia f. fiica lui Plator, C. I. L. III 2773.
 Lavius b. Alburnus Maior.
 Lavo f. Compară Lavius.
 Ledies b. tatăl lui Aplis, C. I. L. III 2778.
 Lianus b. Alburnus Maior.
 Licaia f. Compară Liccaius.
 Licaios b. Vezi Liccaius.
 Licanus b. Compară Liccaius.
 Liccaius b. Alburnus Maior.
 Liccaus b. Compară Liccaius.
 Liccavus b. Compară Liccaius.
 Lig... b. Alburnus Maior.
 Linsas b. Alburnus Maior.
 Longarus b. T. Livius XXXI, 28.
 Lonus b. Alburnus Maior.
 Lora f. C. I. L. III dipl. 101 suppl.
 Loricus b. Compară Lora.
 Lossa b. Alburnus Maior.
 Lunnicus b. acelaș cu Aplis, C. I. L. III 6412 și 13989.
 Luria f. Compară Lurius.
 Lurius b. Alburnus Maior.
 Madena f. C. I. L. III dipl. 16.
 Madocus b. tatăl femeii Panto, C. I. L. III 2786.
 Madu f. Compară Madena.
 Mama f. Alburnus Maior.
 Marciniesis ori Marciniesus b. Alburnus Maior. Nume de loc ?
 Marinus b. tatăl lui Bellicus, C. I. L. III 4789.
 Masurus b. Alburnus Maior.
 Mavida f. fiica lui Epicadus, C. I. L. III 7724.
 Menda f. fiica lui Opia, C. I. L. III 3144.
 Mendus b. Compară Menda.
 Menunios b. P. XXIX, 5, ₇.

- Messius b. Alburnus Maior.
 Messus b. Compară Messius.
 Mevertens b. acelaș cu Apludus, C. I. L. III 6410.
 Micce f. Compară Mico.
 Mico b. Alburnus Maior.
 Monunus b. T. Livius XLIV, 30.
 Mutelus b. tatăl lui Panentus, C. I. L. III 2753.
 ? Nazares b. Procopios b. g. III, 11. („Ιλλυρίος γένος“. Pentru înțelesul dubios al lui Ιλλυρίος vezi § 98).
 ? Neritanus b. tatăl lui Bato, C. I. L. III 3558. Vezি § 158 fine.
 Oepla f. Compară Oeplus.
 Oeplus b. tatăl lui Slator, C. I. L. III 13275 și pag. 2274.
 Opia b. Compară Opiavus.
 Opiava f. soțiea lui Oeplus, C. I. L. III 2900, teritoriuł Liburnilor.
 Opiavus b. tatăl lui Turus, C. I. L. III 13295. Compară Opiava.
 Oplica f. fiica lui Plaetor, C. I. L. III 3149.
 Oplus b. Compară Oeplus.
 Orpia f. soțiea lui Oeplus, C. I. L. III 2900, teritoriuł Liburnilor.
 Paio f. fiica lui Carpia, C. I. L. III 9839.
 Panentus b. Compară Panes.
 Panes b. Alburnus Maior.
 Panes (gen.) f. Compară Panes b.
 Pantia f. Compară Panto.
 Panto f. fiica lui Plator, C. I. L. III 2773.
 Panto b. Compară Panto f.
 Pasipus b. tatăl lui Sita, C. I. L. III 8242.
 ? Passia f. serva, Alburnus Maior.
 Pata ori Fata f. fiica lui Volso, C. I. L. III 3134 și 13296.
 Piaius b. Alburnus Maior.
 Picusus b. tatăl lui Ceunus, C. I. L. III 2859.
 Pinenta f. Compară Pinnes.
 Pines b. Vezি Pinnes.
 Pinnes b. A. 7. C. Fragmente, 151. C. LV, 34.
 Pinnia f. Compară Pinnes.
 Pinnius b. fiul lui Pinnes, C. I. L. III 12799.
 Pinnus b. Compară Pinnes.
 Pinosta h. Compară Pinnes.

- Pinsus b. tatăl femeii Sexto, C. I. L. III 13246.
 Plabaotius b. Alburnus Maior.
 Pladomenus b. fiul lui Panes, C. I. L. III 3185.
 Plaes b. tatăl femeii Vendo Laezarpa, C. I. L. III 13247.
 Plaetera f. Compară Plaetor.
 Plaetor b. Vezi Pletor.
 Plani f. Compară Planius.
 Planius b. Alburnus Maior.
 Plares b. C. I. L. III dipl. 16. Alburnus Maior.
 Platino f. Alburnus Maior.
 Plato b. fiul lui Bato, C. I. L. III 12772.
 Plator b. P. IV, 55. T. Livius XLIV, 30. C. I. L. III 9739.
 C. I. L. III dipl. 7. Alburnus Maior.
 Platorius b. Compară Plator.
 Pletor b. tatăl lui Planius, C. I. L. III 10723. Vezi Plaetor.
 Pleuratos b. P. II, 2-4; XVIII, 30; XXVIII, 8-9; XXIX,
 5, . T. Livius XLIV, 30, 32; XXXI, 28.
 Posilla f. aceeaș cu Platoria, C. I. L. III 8399.
 Proserius b. Compară Prososius.
 Prososius b. C. I. L. III dipl. 101 suppl.
 Raecus b. socrul femeii Volsouna, C. I. L. III 3149, terito-
 riu illyr.
 Recus b. Compară Raecus.
 ? Resculus b. Alburnus Maior. Mai degrabă era Thrac.
 Vezi sub Thraci.
 Roesia f. fiica lui Vesklevesis, C. I. L. III 10138.
 Roseus b. soțul femeii Aetria, C. I. L. III 14322⁵, teritoriu
 Liburnilor.
 Sabbo b. tatăl lui Dasa, C. I. L. III 13984.
 Sama f. mama lui Dazanus, C. I. L. III 3349. Compară Sa-
 meccus.
 Sameccus b. Alburnus Maior.
 Scerdilaedas și Scerdilaedus b. P. II, 4-12. T. Livius XLIV,
 32; XXXI, 28.
 Scerviaeetus b. ginerele lui Dasius, C. I. L. III 8242, teri-
 toriul Dardanilor. Compară Scerdilaedus.
 Scevas b. C. LVI, 16.
 Scilus b. fiul lui Bato, C. I. L. III 4377.
 Sclaius b. Alburnus Maior. Nume de loc?
 Selio f. soțiea lui Dassius, C. I. L. III 2180 și 8604, teri-
 toriul Dalmatilor.

- Sera b. acelaș cu Pladomenus, C. I. L. III 2787.
 Sestus b. fiul lui Tritus, C. I. L. III 15055.
 Sexto f. sora lui Panes, C. I. L. III 9817.
 Sinus b. tatăl lui Ledies, C. I. L. III 2778; tatăl lui Andes,
 C. I. L. III 14013.
 Sirra f. S. VII, 7, ⁸.
 Sita b. tatăl lui Scerviaeetus, C. I. L. III 8242.
 Slator b. tatăl lui Panes, C. I. L. III 9810.
 Stactus b. tatăl lui Iettus, C. I. L. III 9759.
 Suaros ori Versos b. A. 25.
 Suioca f. aceeaș cu Vedlsouna, C. I. L. III 3038.
 Sura f. Compară Surus.
 Surio b. Compară Surus.
 Surus b. fiul lui Panentus, C. I. L. III 2753.
 Sutta f. fiica lui Epicadus, C. I. L. III 1585.
 Sutti b. Alburnus Maior.
 Suttisius b. Compară Sutta, Sutti.
 Tattaris b. fiul lui Venetus, C. I. L. III 12800; tatăl lui
 Bato, C. I. L. III 12800.
 Temus f. soțiea lui Tattaris, C. I. L. III 12800, teritoriul
 Daorsilor; soțiea lui Pinnes, C. I. L. III 12799, teri-
 toriul Meromenilor.
 Testimos b. A. 26.
 Testo f. Compară Testimos.
 Teuda b. Compară Teuta.
 Teuta f. P. II, 2-12, C. Fragmente, 151.
 Teuticus b. T. Livius XLIV, 31.
 Teutomus b. C. I. L. III dipl. 9.
 Titia f. Compară Titius.
 Titisenus b. acelaș cu Carius, C. I. L. III 9362.
 Titius b. Alburnus Maior.
 Titivilla f. Compară Titia, Titisenus, Tito.
 Tito f. sora femeii Sexto și a lui Panes, C. I. L. III 9817.
 Titto f. Compară Tito.
 Titursa f. Compară Tito.
 Tizus b. acelaș cu Plator, C. I. L. III 2788.
 Tlaturius b. fiul lui Tritus, C. I. L. III 15055.
 Toves b. Alburnus Maior. Nume de loc?
 Treusenus b. Alburnus Maior.
 Trita f. Compară Tritus.

- Tritano b. fiul fimeii Tritano, tatăl fimeii Aplo, C. I. L. III 2792.
- Tritano f. fiica lui Lavius, C. I. L. III 2792.
- Tritenta f. C. Fragmente, 46.
- Tritus b. tatăl lui Aplis, C. I. L. III 6412 și 13989.
- Trosia f. aceiaș cu Ceuna, C. I. L. III 9963.
- Tudania f. aceiaș cu Vendo, C. I. L. III 2797.
- Tudanius b. fiul fimeii Panto, C. I. L. III 9878.
- Turatus b. Compară Turuna.
- Turo f. fiica lui Aplis, C. I. L. III 2795. Compară Turuna.
- Turuna f. C. I. L. III dipl. 101 suppl.
- Turus b. tatăl lui Pladomenus, C. I. L. III 2787. Compară Turuna.
- Vandano f. fiica lui Tritus, C. I. L. III 13277.
- Vanonb. b. tatăl lui Liccaius, C. I. L. III 3665.
- Vasidius b. Alburnus Maior.
- Vedlsouna f. Compară Volsouna.
- Velsounus b. Compară Vedlsouna.
- Vendes b. Compară Vendo.
- Vendimia f. Compară Vendo.
- Vendo f. fiica lui Pladomenus, C. I. L. III 2797.
- Venetus b. C. I. L. III dipl. 16, dipl. 7. Alburnus Maior.
- Veranis b. Alburnus Maior.
- Versos b. Vezi Suaros.
- Verzaius b. Compară Verzo.
- Verzo f. Compară Verzo b.
- Verzo b. Alburnus Maior.
- Verzovia f. Compară Verzo.
- Veslevesis b. fiul lui Tritus, C. I. L. III 3058; tatăl fimeii Vedlsouna, C. I. L. III 3038.
- Vezpant.. b. Alburnus Maior.
- Vines b. tatăl lui Liccaius, C. I. L. III 14216⁸.
- Vinioca f. Compară Vines.
- Viniocus b. Compară Vines.
- Vinnia f. Compară Vines.
- Vinnonius b. Compară Vines.
- Volses b. Compară Volsouna.
- Volso b. Compară Volsouna.
- Volsouna f. fiica lui Plaetor, C. I. L. III 3149.
- Volsunus b. Compară Volsouna.
- Volta f. fiica lui Planina C. I. L. III 10793

Voltimesis b. Compară Volta, Voltisa.

Voltisa f. fiica lui Oeplus, C. I. L. III 2891, 2900.

Voltrex b. fiul lui Plaetor, C. I. L. III 3825.

§ 163

Celții

Ambactus b. „ambactus apud Ennium lingua gallica servus appellatur“. Festus în Pauli Diaconi Excerpta l. I pag 4, edițiea C. O. Mueller. Compară Caesar b. g. VI, 15. Accis b. bunicul depe tată al femeii Brogimara, C. I. L. III 5101.

Adnama f. soțiea lui Magimarus, C. I. L. III 10352, teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.

Adnamatus b. Compară Adnama.

Ammuta f. fiica lui Mogetio și soacra lui Brogimarus, C. I. L. III 15151.

Anculata f. Compară Aculatus.

Anculatus b. tatăl lui Troucetimarus, C. I. L. III 10351

Annama f. Compară Adnama.

Annamatus b. Compară Adnamatus.

Antaio b. tatăl lui Namio, C. I. L. III 15173.

Asio b. tatăl femeii Adnama, C. I. L. III 10352.

Asuius b. fiul lui Biatumarus, C. I. L. III 10324.

Atalus b. tatăl femeii Aulricmara, C. I. L. III 10351.

Atio b. bunicul depe mamă al femeii Brogimara, C. I. L. III 5101.

Atressa f. fiica lui Vindo, C. I. L. III 3380 și 10362.

Atressus b. Compară Atressa.

Attio b. Compară Atio.

Aulricmara f. soțiea lui Troucetimarus, C. I. L. III 10351, teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Viridomarus, Viridomarus.

Ava f. fiica lui Macimarus, C. I. L. III 10576.

Aveta f. fiica lui Adnamatus, C. I. L. III 3361.

Bageeto b. tatăl femeii Basia, C. I. L. III 10353.

Bardus b. C. I. L. III dipl. 3.

Basia f. soțiea lui Annamatus, C. I. L. III 10353, teritoriul Arabiscilor, Boilor, Tauriscilor.

Bataro b. C. I. L. III 3286

- Betulonus b. C. I. L. III 9760.
 Biatumarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
 Boduognatus b. Caesar b. g. II, 23.
 Brennus b. P. IX, 35, 30. T. Livius XXXVIII, 16.
 Brigomarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
 Brogimara f. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
 Brogimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
 Buccio b. fiul lui Ressimarus, C. I. L. III 5469.
 Burrius b. C. I. L. III 9760.
 Busio b. rudă cu Atressa, C. I. L. III 3380 și 10362.
 Carstimirus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
 Casamo b. Cuvînt gal = adseptator, Holder.
 Casatus b. C. I. L. III dipl. 24.
 Cattaus b. C. I. L. III dipl. 3.
 Cavarus b. P. IV, 52; VIII, 24.
 Cingetorix b. Caesar b. g. V, 3.
 Cintugnatus b. Compară Boduognatus, Critognatus.
 Cobromara f. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
 Coimo b. fiul lui Atressus, C. I. L. III 3373 și 10354.
 Comatimara f. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
 Comatullus b. C. I. L. III dipl. 24.
 Comatumarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
 Comiumara f. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
 Comontorius b. P. IV, 46.
 Conbolomarus b. T. Livius XXXVIII, 19.
 Congonnetodumnus b. Caesar b. g. VII, 3.
 Congonius b. Compară Congonnetodumnus.
 Convictolitavis b. Caesar b. g. VII, 32.
 Cotus b. Caesar b. g. VII, 32.
 Critasirus b. S. VII, 5, 2.
 Critognatus b. Caesar b. g. VII, 77.
 Crusta f. C. I. L. III 5469.

- Dallo b. tatăl femeii Brogimara, C. I. L. III 3594.
- Derva f. Compară Dervonia.
- Dervonia f. rudă cu Troucetimarus, C. I. L. III 10603.
- Devala f. soțiea lui Asuius, C. I. L. III 10324, teritorul Arabiscilor.
- Devognata f. mama femeii Brogimara, C. I. L. III 5101. Compară Boduognatus, Critognatus.
- Diviciacus b. Caesar b. g. I, 31.
- Dumnacus b. Caesar b. g. VIII, 26.
- Dumnorix b. Caesar b. g. I, 3.
- Dumnotalus b. C. I. L. III 10514.
- Gammus b. C. I. L. III dipl. 3.
- Gaudotus b. T. Livius XXXVIII, 19.
- Gutruatus b. Caesar b. g. VII, 3.
- Iantumarus b. Compară Iantuna și Ligomarus etc.
- Iantuna f. fiica femeii Brogimara, C. I. L. III 3594.
- Ibliomarus b. C. I. L. III 1214.
- Indutiomarus b. Caesar b. g. V, 3.
- Irducissa b. C. I. L. III dipl. 26.
- Ligomarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
- Lonarius b. T. Livius XXXVIII, 16.
- Lutarius b. T. Livius XXXVIII, 16.
- Macimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
- Magimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
- Magio b. soțul femeii Brogimara, C. I. L. III 3594, teritorul Arabiscilor ; fratele lui Comatumarus C. I. L. III 3377.
- Magissa b. Compară Magio, Magimarus.
- M..amiorix b. Compară Dumnorix, Orgetorix, Vercingetorix.
- Mandubracius b. Caesar b. g. V, 20.
- Materiona f. C. I. L. III dipl. 3.
- Matomarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
- Matrulla f. C. I. L. III dipl. 24.
- Matto f. Compară Matomarus.
- Mattua f. Compară Matomarus.
- Matumarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.

- Meitima f. fiica lui Casamo, C. I. L. III 10348.
 Meitime f. Vezi Meitima.
- Miletumarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
- Mogetio b. Compară Mogetissa.
- Mogetissa b. C. I. L. III dipl. 24.
- Mogitmarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
- Namio b. Compară Namuso.
- Namuso b. tatăl femeii Ressona, C. I. L. III 3377.
- Nertilla f. Compară Nertomarus, Nertus.
- Nertomarus b. C. I. L. III dipl. 26.
- Nertus b. C. I. L. III 10514.
- Orgetorix b. Caesar b. g. I, 3.
- Orgiago b. T. Livius XXXVIII, 19.
- Oxidubna f. nora lui Matumarus, C. I. L. III 3546, teritoriul Arabiscilor.
- Pama f. C. I. L. III 2065.
- Posimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
- Precio b. C. I. L. III 3400.
- Prensens b. fiul lui Annamatus, C. I. L. III 3374.
- Quitaus b. tatăl femeii Comatimara, C. I. L. III 3621.
- Regillianus b. Compară Regilus.
- Regilus b. tatăl femeii Cobromara, C. I. L. III 10552.
- Reginus b. C. I. L. III 14349^s.
- Ressatu f. Compară Ressimarus, Ressona, Ressius.
- Ressatus b. Compară Ressimarus, Ressona, Ressius.
- Ressila f. Compară Ressimarus, Ressona, Ressius.
- Ressilla f. Compară Ressimarus, Ressona, Ressius.
- Ressimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
- Ressius b. acelaș cu Brigomarus, C. I. L. III 13975.
- Ressona f. soțiea lui Macimarus, C. I. L. III 3377, teritoriul Arabiscilor.
- Retimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
- Rosio b. rudă cu Atressus, C. I. L. III 3687.
- Saetibolus b. fiul lui Magissa, C. I. L. III 3695.
- Samognatius b. C. I. L. III 8014.
- Sapurda b. tatăl femeii Ressatu, C. I. L. III 3358; soțul femeii Ressila C. I. L. III 3358

- Sisiu f. mama lui Troucetimarus, C. I. L. III 10603; sora lui Troucetimarus, C. I. L. III 10603.
- Sisiuna f. Compară Sisiu.
- Sparucus b. C. I. L. III 3164 și 9816.
- Spumarus b. C. I. L. III dipl. 42. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
- Sura f. Compară Surus.
- Surio b. Compară Snrus.
- Surus b. C. I. L. III 3164 și 9816.
- Tarbu b. C. I. L. III 2053.
- Tarcho b. C. I. L. III 2053.
- Terso b. C. I. L. III 3400.
- Tharton b. C. I. L. III 2065.
- Trippo b. tatăl lui Annamatus, C. I. L. III 10353.
- Troucetimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
- Troucetissa b. C. I. L. III 14349^s.
- Usia f. Compară Usio.
- Usio b. tatăl femeii Comiumara, C. I. L. III 3690.
- Ussus b. Compară Usio.
- Valetiacus b. Caesar b. g. VII, 32.
- Vanaius b. C. I. L. III 8495 și pag. 2322.
- Venicarus b. C. I. L. III 8495 și pag. 2322.
- Venimantius b. C. I. L. III 3302.
- Venimarus b. Compară Conbolomarus, Ibliomarus, Indutiomarus, Nertomarus, Virdomarus, Viridomarus.
- Vercingetorix b. Caesar b. g. VII, 4.
- Verodumna f. Compară Congonnetodumnum.
- Vindelicus b. C. I. L. III dipl. 3.
- Vindia f. Compară Vindo.
- Vindo b. soțul femeii Ammuta și socrul lui Brogimarus, C. I. L. III 15151, teritoriul Arabiscilor.
- Virdomarus b. C. I. L. III 2065.
- Viridomarus b. Caesar b. g. VII, 38.

CAPITOLUL X

§ 164. Mați înainte de toate din tablourile numelor personale illyre, pannone, thrace și celte, precum și din acele ale numelor personale repartizate după teritoriile diferitelor popoare, vezi în trăsătură generală o concordanță

între datele istoricilor și acele ale numelor. Ceia ce susțineau Grecii despre Illyri și Pannoni, că ar fi de acelaș neam, se confirmă prin numele personale, care sunt aceleași la Illyri și la Pannoni, și ceia ce ni spune istoricii despre diferitele neamuri, că unele ar fi fost illyre, altele pannone, altele thrace și altele celte, se confirmă prin numele personale ale inscripțiilor de pe teritoriile acestor popoare. Aceasta în trăsături generale. În special cercetarea amănunțită a tablourilor ne conduce și la alte concluzii.

Din punct de vedere numeric rezultatul oferit de tablouri este următorul.*)

Iapodes : 25 nume, dintre care 14 illyropannone, 2 thrace, 9 nehotărîte.

Liburni : 42 nume, dintre care 24 illyropannone, 2 celte, 16 nehotărîte.

Adriopes : 15 nume, dintre care 9 illyropannone, 1 thrac, 5 nehotărîte.

Dalmatae : 222 nume, dintre care 104 illyropannone, 6 thrace, 17 celte, 95 nehotărîte.

Siculotae : 2 nume, dintre care 1 thrac, 1 nehotărît.

Ardiae : 2 nume, ambele illyropannone.

Pleraei : 5 nume, toate nehotărîte.

Docleatae : 9 nume, dintre care 3 illyropannone, 1 celt, 5 nehotărîte.

Labeati : 3 nume, toate illyropannone.

Daorsi : 5 nume, dintre care 4 illyropannone, 1 nehotărît.

Naresii : 16 nume, dintre care 7 illyropannone, 1 thrac, 4 celte, 4 nehotărîte.

Meromenni : 10 nume, dintre care 4 illyropannone, 6 nehotărîte.

Dardani : 25 nume, dintre care 6 illyropannone, 1 thrac, 18 nehotărîte.

Breuci : 20 nume, dintre care 4 illyropannone, 2 thrace, 1 celt, 13 nehotărîte.

Mazaei : 6 nume, toate illyropannone (2 din ele, Mazaei, pe teritoriul Naresilor).

*). La numărătoare am considerat cognomina etnice Bessus, Daciscus ca nume thrace, Breucus, Dardanus ca nume illyropannone, și Bocontius (= Vocontius), Bocontia (= Vocontia) ca nume celte.

Ditiones : 2 nume, ambele illyropannone.

Daesitiates (teritoriul Dalmătilor) : 2 nume, Daesitiates.

Partini : 18 nume, dintre care 7 illyropannone, 11 nehotărîte.

Cavii : 12 nume, dintre care 9 illyropannone, 1 thrac, 2 nehotărîte.

Pirustae (teritoriul Dacilor) : 57 nume, dintre care unul probabil thrac.

Illyrii insulari : 38 nume, dintre care 22 illyropannone, 1 thrac, 15 nehotărîte.

Loc nehotărît al provinciei Dalmatia : 16 nume, dintre care 5 illyropannone, 11 nehotărîte.

Scordisci: 31 nume, dintre care 3 illyropannone, 9 thrace, 3 celte (dintre acestea 2, Scordisci, pe teritoriul Arabiscilor), 16 nehotărîte.

Triballi : 15 nume, dintre care 1 illyropannon, 7 thrace, 7 nehotărîte.

Moesi : 52 nume, dintre care 32 thrace, 1 celt, 19 nehotărîte.

Loc nehotărît al provinciei Moesia Inferior : 1 nume, thrac.

Daci : 179 nume, dintre care 16 illyropannone, 44 thrace (dintre acestea 1, Dac, pe teritoriul Arabiscilor), 9 celte, 110 nehotărîte.

Bessi : 3 nume, toate thrace.

Sardi (teritoriul Dacilor) : 2 nume, Sardi.

Getae : 49 nume, dintre care 18 thrace, 31 nehotărîte.

Crobyzi, Scythaes, Sarmatae, Bastarnae, Obulensii, Oitensii : 19 nume, dintre care 1 thrac, 1 celt, 17 nehotărîte.

Bastarnae, Getae, Britolagae : 1 nume, nehotărît.

Arabisci : 134 nume, dintre care 3 illyropannone, 8 thrace, 49 celte, 74 nehotărîte.

Arabisci, Boii, Taurisci : 51 nume, dintre care 3 illyropannone, 27 celte, 21 nehotărîte.

Amantini (teritoriul Breucilor) : 4 nume, Amantini.

Amantini, Hercuniatae : 10 nume, dintre care 4 illyropannone, 2 celte, 4 nehotărîte.

Andizetii : 3 nume, dintre care 1 celt, 2 nehotărîte.

Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior: 11 nume, dintre care 7 celte, 4 nehotărîte.

§ 165. Pe teritoriile pe care le cunoaștem că sănt illy-

ține, dar numărul lor se reduce chiar la minimum, dacă ținem socoteală de înprejurările următoare. Din cele 6 nume thrace depe teritoriul Dalmătilor Carosus b., Dize b., Mucatru b. și Sabasianus b. sunt militari și cu posibilitate prin urmare de a fi străini de provincie. Thracul depe teritoriul Naresiilor, Scenobarbus, e tatăl militarului Victor și era poate străin de provincie. Din cei 17 Celți depe teritoriul Dalmătilor sunt 14 străini *) și unul de lectură îndoioasă Betulonus b. e Gal, Trebocus, tatăl militarului Burrius; Bocontia f., Bocontius b. se probează ca străini prin numele lor însuș (Vocontii popor în Gallia Narbonensis); Brigomarus b. e probabil din Virunum Noricum; militarul Burrius e Gal, Trebocus; Pama f. e Biturix; Reginus b. dela Balljina Glavica pune inscripție funerară unui Varcianus și era probabil și el Varcianus; Reginus b. dela Crkvine 9806 e de lectură îndoioasă ([Reg]inus); Ressius b. e același cu Brigomarus; Sparucus b. e Gal, Trebocus; Tarbu b. e Aquitanus; Tarcho b. e Aquitanus; Tharton b. e Biturix; Venimarus b. e din Virunum Noricum; Virdomarus b. e Biturix. Din cele 4 nume celte depe teritoriul Naresiilor Carstamarus b. e tatăl lui Ligomarus, iar Ligomarus e militar și cu posibilitate de a fi străin de provincie; Vanaius b. e de loc din Gallia Narbonensis, iar Venicarus b. e tatăl lui Vanaius. Intreg teritoriul cunoscut din istorici ca illyropannon curat, începînd dela Liburni și sfîrșind cu Cavii și cu Illyrii insulari, se confirmă ca atare prin datele inscripțiilor. Carios este numai că pe teritoriul mixt illyro-celt al Iapodilor nu se întîlnește niciun nume sigur celt, numai dacă nu se vor fi găsind nume celte printre cele 9 nume nehotărîte.

§ 166. Cum te apropiș de teritoriul Triballilor și păsești pe teritoriile cunoscute din istorici ca thrace, pe teritoriile Triballilor, Moesilor, Bessilor, Geților, se înmulțesc în mod remarcabil numele thrace, în dauna numelor illyropannone. Deja pe teritoriul Celților Scordisci apar 9 nume thrace față de numai 3 illyro-pannone. Pe teritoriul Triballilor este numai un singur nume illyropannon față cu 7 nume thrace. Pe teritoriile Moesilor, Bessilor, Geților numele illyropannone dispar cu totul, în vreme ce numele

*) Pentru înțelesul *străin* vezi § 112.

thrace apar în număr copleșitor: la Moesi din 52 nume 32 sunt thrace, la Geți din 49 nume sunt thrace 18. Curios este numai că pe teritoriul celt al Scordiscilor nu apar nume celte, căci Surio este indoios, deoarece poate fi și illyro-pannon și thrac (Vezî §§ 112, 159, 162, 163), iar Precio și Terso (Scordisci) s-a căzut pe teritoriul arabisc (Precio, nu-i vorbă, e tatăl lui Terso, iar Terso e militar și e posibil, prin urmare, să fi fost străin de localitate). Numai dacă nu se vor fi găsind nume celte printre cele 16 nehotărîte.

Concordanța între datele istoricilor și acele ale inscripțiilor continuă mai departe, pe teritoriul amestecat al Crobyzilor, Scythilor, Sarmaților, Bastarnilor, Obulensiilor, Oitensiilor, unde din 19 nume avem, față cu unul thrac și unul celt, 17 nehotărîte, apoi pe acel al Pannonei Inferior, unde știm din datele istorice că trăiau popoare unele celte și altele pannone, și unde într-adevăr inscripțiile născute păstrat numeroase nume celte și illyropannone. Inscripțiile însă, cel puțin pentru Pannonia Inferior, precizează îngăimarea datelor istorice, căci chiar dacă n-am cunoaște (și cunoaștem, vezi § 54 la popoarele respective) nume arabisce și amantine, însă frecvența numelor celte pe teritoriul Arabiscilor și aceea a numelor illyropannone pe teritoriul Amantinilor năște probă că cei dintâi erau Celți, iar cei de al doilea Pannoni.

§ 167. Cel mai interesant fapt năște prezentă inscripțiile de pe teritoriul Dacilor. Se găsesc următoarele nume thrace: Amadusa f. Romlot (Certia). — Bessa f. Várhely (Sarmizegetusa). — Bitus b. Titel (Bassiana). — Butes b. Sztrigy Szacsal (Aqua). — Cusaia f. Maria Theresianopol (Antiana). — Diaies b. Oláh-Péntek (Szamos-Ujvár). — Dius b. Alba Iulia (Apulum). — Dizo b. Klausenburg (Napoca), străin. — Doiodus b. gura râului Vid (Utus). — Drigisa și Drigissa b. Arcer (Ratiaria); Somovit (Utus). — Dui.. b. gura râului Vid (Utus). — Epius b. Alba Iulia (Apulum). — Eptala b. Klausenburg (Napoca), străin. — Esbenus b. Rusanești. — Flegitsana f. ? gura râului Vid (Utus). — Ftiozi b. gura râului Vid (Utus). — Godes b. Instrumentum Daciae. — Izito f. ? gura râului Vid (Utus). — Manneus b. Tihó (Porolissum). — Mucapor b. Alsó-Ilosva; Szucság (Optatiana). — Mucapuis f. Alsó-Ilosva. — Mucasenus b. Alba Iulia (Apulum). — Muca-

tra f. Maria Theresianopel (Antiana).—Mucatrus b. Alsó-Ilosva.—Nuidasia f. ? gura rîului Vid (Utus).—Rescu f. Alba Iulia (Apulum).—Scenobarbus b. Torda (Potaissa); Alba Iulia (Apulum).—Scorilo b. Alt-Ofen (Aquincum).—Sisia f. Vidin (Bononia).—Sisiata f. Várhely (Sarmizegetusa).—Sissa f. Somovit (Utus).—Soia b. Alba Iulia (Apulum).—Sola b. Alsó-Ilosva.—Sura f. Klausenburg (Napoca).—Surilla f. Veczel (Micia).—Surus b. Máros-Décse (Salinae); Alba Iulia (Apulum); Veczel (Micia); Turnul Severin (Drobeta); Titel (Bassiana).—Tattario b. Klausenburg (Napoca), străin. —Thithus b. Arčer (Ratiaria).—Tsinta b. Vád. —Tuorme b. gura rîului Vid (Utus).—Turma b. Alba Iulia (Apulum).—Tzinta f. Klausenburg (Napoca), străină. —Tzinto b. Klausenburg (Napoca), străin. —Vezui.. b. gura rîului Vid (Utus).—Din aceste 44 nume thrace sunt 16 depe alt teritoriu decit acel al provinciei Dacia, iar 5 sunt străinii *) (Asiani, adeca Bithyni). Sura, Surilla, Surus nu sunt siguri, pentru că aceste nume pot fi și illyropannone și celte (Vezi §§ 112, 159, 162, 163). Rămîn pentru provincia Dacia 20 nume thrace, dar dintre persoanele care le poartă (în număr de 22) pot fi bănuite ca străine de provincie 10, pentru că Bessa f. arată prin însuș numele ei că nu era din Dacia de neam, Mucaporii (doî) dela Alsó-Ilosva sunt militari, Mucapus f. este soțiea unui militar, Mucasenus b. e militar, Mucatrus b. e tatăl militarului Sola, Rescu f. e soțiea militarului Mucasenus, Scenobarbus b. dela Alba Iulia e tatăl militarului Dasas, Soia b. e tatăl femeii Rescu, care era soțiea militarului Mucasenus, Sola b. e militar, Turma e acelaș cu Soia. Mai rămîn decit numai 13 nume thrace (dacă adăogim pe Resculus dela grupul Pirustilor), purtate de 13 persoane, pentru care putem fi într-adevăr siguri că aparțin provinciei Dacia. Față cu acest mic număr de Thraci este deja remarcabil numărul de 9 Cetăți, dar mai ales acel de 16 Illyropannoni, care adăogit la numărul 57 al Pirustilor dă pentru Illyropannonii din Dacia (căci toți Illyropannonii și toți Cetății depe teritoriul dac se găsesc în provincia Dacia însăși) o sumă de 5 ori mai mare decit aceea a Thracilor. Si numărul Illyropannonilor devine încă mai mare, dacă ținem socoteală de faptul că multe din numele illyropannone (precum Dasas, Dasius, Epicadus, Lic-

carius, Marinus, Plator) din Dacia sînt purtate de măi multe persoane. Raportul dintre numărul numelor illyropannone și acel al totalității numelor barbare din provincia Dacia este aproape acelaș cu raportul dintre numărul numelor illyropannone și acel al totalității numelor barbare depe teritoriul illyropannon. Dacă ne ducem după aceasta, trebuie să conchidem că populația illyropannonă era aproape tot atît de deasă, relativ, în provincia Dacia ca și în provincia Dalmatia. Și nu era o populație nestabilă, căci printre numele piruste din regiunea dela Alburnus Maior nu se găsește un singur militar, iar printre cele 16 nume illyropannone din restul provinciei se întîlnesc militari numai un Dasas la Apulum, un Liccaius la Drobeta, un Marinus (fiu de militar) la Porolissum, doi Marinus (veterani) la Apulum, și un Vines (tatăl militarului Liccaius) la Drobeta. Și tot atît de stabilă era populația celtă. Din cei 9 Celtași numai unul, Congonius, dela Apulum, e militar, dar și acela e veteran și fost decurio al orașului. Aceste date ale inscripțiilor sînt în deplină concordanță cu acele ale istoricilor. Eutropius VIII, 6 : „Traian, după ce a supus Dacia, a strămutat într-însa nenumărată mulțime de oameni din toată lumea romană, ca să lucreze pămîntul și să formeze orașe, pentru că Dacia, în urma războanelor îndelungate cu Decebal, fusese secată de locuitorii“. Vezi § 90. Nu este nimic măi natural decît ca, pe lîngă immigranți din alte provincii, pentru care vezi § 83, să fi venit măi ales immigranți din provinciile învecinate Dalmatia, teritoriul illyropannon, și Pannonia Inferior, teritoriul pannon și celt. În mijlocul masei enorme a immigranților populația băstinașă dacă forma o infimă minoritate.

§ 168. Ce neamuri de oameni se vor fi ascunzînd sub numele nehotărîte, pe care nu le putem constata ca illyropannone, ca thrace ori ca celte, depe liste de nume dela §§ 159-163 ? Pentru teritoriile cu populație omogenă nu s-ar îndepărta cineva de adevăr, dacă ar afirma că numele nehotărîte aparțin acelei populații omogene. N-ar greși cineva mult, dacă ar socoti că numele nehotărîte depe teritoriul provinciei Dalmatia (exceptîndu-se teritoriul Iapodilor) trebuesc să fie illyro-pannone, și că acele depe teritoriile Triballilor, Moesilor și Getilor trebuesc să fie thrace. Mai greu cu mult este de a luce o hotărîre cu privire la națio-

nalitatea care se ascunde sub numele nehotărîte, acolo unde populațiea nu era omogenă, cum se întâmplă lucrul cu teritoriul Iapodilor, cu acel al Crobyzilor-Scythilor-Sarmaților-Bastarnilor-Obulensiilor-Oitensiilor, al Bastarnilor-Geților-Britolagilor, al provinciei Dacia, al provinciei Pannonia Inferior. Dificultatea se mărește pentru teritoriile cu populație eterogenă (exceptându-se provincia Dacia), și chiar pentru cele cu populație omogenă (exceptându-se provincia Dalmatia, pentru care vezi în special cele spuse la § 111 № 3), prin faptul că în timpul cât țin inscripțiile, aproxi-mativ până la sfîrșitul secolului IV, aceste teritorii au fost cotropite și, în parte, chiar îndelungată vreme ocupate de neamuri năvălitoare altele, în special de Huni și de Germani (Vezi pentru detaliu § 82). Chiar nume slave aș crede ești că se găsesc (Vezi § 82 № 10). Cu atât mai mult se vor fi găsind cuvinte germane, în special gote. Care vor fi fiind numele scythe ori sarmate ori bastarne ori hune ori germane *), ești nu mă încumetez să cercetez. De un lucru

*) Pentru următoarele nume se găsesc nume analoage germane înregistrate de Schönenfeld :

(*Annia f., Annus b.— german Annia f. — Este și celt după Holder.*)

(*Atalus b.— german Athal b.— Este și celt.*)

Augus b.— german Augis b.

Batsio b.— german Batza b.

(*Bericio b. Probabil semit.— german Beric b.*)

(*Boio b.— german Boio b.— Este și celt după Holder.*)

Dudis b.— german Duda b.

Godes b., Gude b.— germane Goda b., Guda b., Gude— în compuse.— In caz cînd numele thrac Gudilas b. Procopius b. g. III, 30 este gotizat (în loc de adevăratul thrac Cutilas), cum susține Tomaschek II, 2, 50, apoi pentru thracismul numelor Godes b., Gude b. lipsește orice sprijin.

(*Leubinus b.— german Leubius b.— Este și celt după Holder.*)

Linda b.— german Lindis f.

(*Nando b.— german Nandus b.— Vezi § 109, B, a, 4, β, nota.*)

Nanea f.— ? german Nanna b.

Nassus b.— german Nasua b.

(*Raecus b., Recus b.— german Reca— în compuse. — Este și illyropannon.*)

Satto b.— german Satto b.

Saxxonius b. Probabil nume etnic.— german Saxones, nume de popor.

Sibiaenus b.— german Sibia b.

aici, unde lucrăm cu aproximații, sănătatea sigură, că asemenea nume în teritoriile cu populație omogenă thracă trebuie să fie puține față cu numele thrace, și că nu va găsi cineva mult, dacă numele nehotărîte de pe teritoriile Triballilor, Moesilor și Getilor le va considera ca thrace. Pentru eventualele nume celte care s-ar găsi pe teritoriile cu populație omogenă, illyropannonă de o parte, thracă de altă parte, ar trebui să facă serviciu dicționarul de nume proprii celte al lui Holder. Din nenorocire chipul cum este alcătuit acest dicționar nu poate servi aceluia care ar vrea să-l consulte răpede și sigur, pentru că datele cum că cutare nume ar fi celte sănătate de multe ori afirmări goale. Consultatorul este nevoie, deci, să controleze singur, și acest control nu numai că îngreunăză enorm utilizarea dicționarului, dar pentru un nespécialist ca mine este și imposibil. De altfel ce fel de dicționar de nume celte poate fi acela pe care lectorul trebuie să-l facă de iznoavă? Pentru cele spuse de mine aici voi da cîteva exemple de nume considerate ca celte de Holder fără niciun motiv. Cetitorul să consulte însă dicționarul acestuia învățat, dacă vrea să se convingă prin el însuș, eu voi face numai asupra unor cuvinte cîteva observații: Batsio b.— Bellicus b.— Beucus b. (Ca unică probă că ~ ar fi celt se citează C. I. L. III 1263 dela Verespatak teritoriul Pirustilor!).— Bonoucus b. (Ca unică probă se citează C. I. L. III 7547 dela Constanța).— Bricena f.— Butes b. (pe care-l dă însă cu semn de întrebare, macarcă nu-i nici mai mult nici puțin probat de cît altele).— Clonis f.— Clonus b. (pe care-l dă însă cu semn de întrebare).— Cutia b.— Cutius b. (pe care-l dă însă cu semn de întrebare).— Dentusugu f. (Ca unică probă citează C. I. L. III 6145 Leskovec Moesia Inferior : Dentusugu Sgerulonis f[ilia]. Pe Sgerulo însă nu-l înregistreză).— Lianus b. (Ca unică probă citează C. I. L. III C. XIV, teritoriul Pi-

Sige b.?— german Sige- în compuse.

(Sises b., Sisia f., Sisiata f., Sisinus b., Sisiu f., Sisiuna f., Sissa f.— german Sisi- în compuse.— Este și thrac.)

Teius b.— german Theia b.

Tzita b.— german Tzitta b.

Adeca 14 nume probabil germane, a căror repartizare după provincii este următoarea: 4 în Dalmatia, 2 în Moesia Superior, 2 în Moesia Inferior, 3 în Dacia, 3 în Pannonia Inferior.

rustilor : Bato Liani. Pe Bato însă nu-l înregistreză).—Liccaius b. (Citează, între alte inscripții care nu probează nimic asupra celtismului acestui nume, C. I. L. III C. VI, teritoriul Pirustilor : Licca Epicadi. Pe Epicadus însă nu-l înregistreză).—Liga... b.—Lonus b. (Citează ca unică probă C. I. L. III C. XX, teritoriul Pirustilor : Dasantis Loni. Pe Dasas însă nu-l înregistreză).—Matsiu f. ?—Nemoratta f. (pe care-l dă însă cu semn de întrebare).—Panto f.—Patasio b.—Pladomenus b.—Ruca f.—Sadragita b.—Socufunus b. (Așa citește Holder după Tocilescu pe Socu.. Funi.. din C. I. L. III 14448 Babadag).—Suaemedus b. (pe care-l dă însă cu semn de întrebare).—Tattaia f.—Tatulus b.—Texu.. b.—Thithus b.—Titto b.—Tritano b.—Tritano f.—Tuio b.—Utsia f. (pe care-l dă însă cu semn de întrebare).—Veldes b. (pe care-l dă însă cu semn de întrebare).—Vels b. (pe care-l dă însă cu semn de întrebare).—Și tot așa multe altele. Pe ici colea intercalează Holder și nume necelte, pe care le dă însă ca atare iarăș fără motiv. De pildă : „Beussas ist dalmatisch ; Liccavus ist pannonicus.“ Aș-dz ūph !

§ 169. Cu toate acestea pe baza datelor din dicționarul lui Holder am putut stabili următoarea listă de nume care mi s-aș părut că ar fi celte : Abello b.—Andena f.—Bargates b.—Barsames b.—Battis b. (In C. I. L. III 3593 = 10544 Aquincum Pannonia Inferior Verbugia este fiica lui Battis și pe nepoata lui Battis, probabil fata femeii Verbugia, o chiamă Sisiu).—Butto b.—Cambrianus b.—Carantius b.—Danuvius b.—Deccia f.—Deivo b.—Eppo b.—Lacomus b.—Legitax b.—Luca f.—Matisa f.—Mereccusa f.—Oxetia f.—Petuernus b.—Popaa b.?—Raudomaeus b.—Rigozus b.—Samarco b.—Satto b.—Seccia f.—Seccius b.—Sinna b.—Siscia f.—Siscius b.—Soso b.—Togernius b.—Ucborva f.—Uitta f.—Verbacius b.—Verbugia f.—Verondacus b.—Vervicius b.—Verviclus b. (tatăl femeii Oxetia în C. I. L. III 10371 Baracska Pannonia Inferior).

§ 170. Și acum, dacă din lista numelor de pe teritoriile cu populație omogenă illyropannonă vom scădea numeroase celte, câte se vor fi mai găsind, constatăte după dicționarul lui Holder, pe cele germane, constatăte după Schönenfeld, pe acele care apar și pe alt teritoriu oarecare în a-

fară de teritoriile cu populație omogenă illyropannona ^{*)}), și pe acele ale străinilor, vom căptă cu probabilitate o nouă serie de nume illyropannone. Și dacă din lista numelor de pe teritoriile cu populație omogenă thracă vom scădea numele celte, cîte se vor fi mai găsind, constatațe după dicționarul lui Holder, pe cele germane, constatațe după Schönfeld, pe acele care apar și pe alt teritoriu oarecare în afară de teritoriile cu populație omogenă thracă, și pe acele ale străinilor, vom căptă cu probabilitate o nouă serie de nume thrace. Pentru ca probabilitatea să fie mai mare, ar fi trebuit ca pe de o parte să cercetez dicționarul lui Holder mai cu amănunțime, iar pe de alta să extind cercetarea numelor și în afară de cele cinci provincii din răsăritul romanizat, dar o asemenea muncă a trecut peste puterile mele.

Nume illyropannone: Agaevius b.—Aminia f.—Annia f.—Annius b.—Ape f.—Atreccesianus b.—Atrectia f.—Atta b.—Augitie f.—Avendius b.—Azinas b.—Baberius b.—Babullia f.—Baurea f.—Bennius b.—Birria f.—Bitidius b.—Bizus b.—Boio b.—Bolana f.—Bossina b. ?—Cabar b.—Caevoda f.—Candalio b.—Cantia f.—Catandio b.—Ceionius b.—Cingius b.—Cirotis b.—Copiesilla f.—Corsapus b.—Coulius b.—Crapus b.—Daizo b.—Datus b.—Dazier b.—Deter b.—Dieus b.—Disdozi b.—Druanus b.—Duiona f.—Dumma f.—Edasterius b.—Elivius b.—Enena f.—Epetinus b.—Essoricus b.—Fasena f.—Fencis f.—Filiora f.—Fingis f.—Fresianus b.—Gallitta f.—Germus b.—Gnorius b.—Gramp... b.—Hatena b.—Iacus b.—Iaefus b.—Ienudia f.—Ingona f.—Lacrus b.—Laemotina f.—Laiscus b.—Larininus b.—Lateinus b.—Lateius b.—Latiniana (gens) f.—Ledrus b.—Lione f.—Liseno f.—Liso b.—Litius b.—Loiscus b.—Lucus b.—Maela b.—Malaius b.—Mandeta f.—Maserva b.—Mataura f.—Mattonia f.—Mestula b.—Misaucus b.—Munnius b.—Narius b.—Navina f.—Nemis b.—Neratius b.—Netis b.—Neus b.—Nevena f.—Nicala f.—Nindia f.—Ninso b.—Nomeditus b.—Nonocatozes b.?—Novesis b.—Obulcia f.—Oclatinus b.—Oia f.—Orcleca f.—Orcleucus b.—Ortorius b.—Osulnia ori O-

^{*)} Faptul însă că un nume apare și pe alt teritoriu în afară de teritoriile cu populație omogenă illyropannona ori thracă nu este o garanție că acel nume n-ar fi illyropannon ori thrac, căci se poate întîmpla să aparțină unui immigrant.

gulnia f.— Palpellia f.— Pelsonia f.— Piruntia f.— Pitienus b.— Pitius b.— Plaia f.— Plesonteis ori Plesonteus b.— Posaulio f.— Raia f.— Raspaletus b.— Ritus b.— Sacronius b.— Sadragita b.— Salvia f.— Samanna b.?— Sarnus b.— Satria f.— Satrius b.— Sausa b.— Signus b.— Sevenuda f.— Signia f.— Signius b.— Smeitiom b.— Soda b.— Sornius b.— Sortus b.— Suestius b.— Suulius b.— Tampius b.— Tara f.— Tarconius b.— Taria f.— Tarius b.— Tatta f.— Tattaia f.— Tattuia f.— Tegiviva f.— Tesonia f.— Teutmeitis b.— Thana f.— Tigidia f.— Tigidius b.— Totia f.— Trio f.— Tutidia f.— Upio b.— Utetuo b.— Uxelio ori Uxello b.— Veiedius b.— Vels b.— Ves.. f.— Veselia f.— Viforinus b.— Virno f.— Voccius b.— Volaesa f.— Zanatis b.— Zanosia f.— Zorada f.— Zunus b.— Zuprio b.

Nume thrace: Andio b.— Bonita f.— Bonoucus b.— Brilo b.— Burtinus b.— Carianus b.— Carusia f.— Caurisinus b.— Cerfonius b.— Cinene f.— Cittus b.— Cocaius b.— Comozous b.— Dada b.— Daizis b.— Diocas b.— Ersidius b.— Gaila f.— Iaehetav b.— Iemonius b.— Ithazis b.— Lucaius b.— Mampsalachanus b.— Marle b.?— Nausas b.— Navia f.— Nene f.— Parsanius b.— Pualerius b.— Sebaiacus b.— Sile f.— Sippia f.— Susa f.— Susemene f.— Tara b.— Thielat.. b.— Tzitzis b.— Varanus b.— Varsudicintis gen. b.— Vexarus b.— Ziftia f.— Zudecitulp f.

§ 171. Din cercetarea numelor illyropannone și thrace putem căpăta oarecare cunoștință asupra firii limbii illyropannone și a firii limbii thrace, și asupra deosebirilor dintre aceste două limbă.

La limba illyropannonă constatăm înainte de toate o abundanță de sufixe derivative: -aci: Baracio b. (Compară Barcinus b.).— -ai: Liccarius b. (Compară Licanus b., Liccavus b.); Verzaius b. (Compară Verzo b., Verzo f., Verzovia f.); Licaia f. (Compară Licanus b., Liccavus b.); Tattaia f. (Compară Tatta f., Tattuia f.).— -am: Andamus b. (Compară Andes b.).— -an: Dazanus b. (Compară Dazas b., Dazomenus b.); Licanus b. (Compară Licaia f., Liccarius b., Liccavus b.).— -aneri: Tritaneria f. (Compară Trita f., Tritano b., Tritano f., Tritus b.).— -ann: Samanna f. (Compară Sameccus b.).— -ant: Dasas b. (Compară Dasa b., Dases b., Dasius b., Dasmenus b., Dasto f.); Dazas b. (Compară Dazanus b., Dazomenus b.). Aici aparține poate

Vezpant.. b.— -at : Turatus b. (Compară Turo f., Turuna f., Turus b.); Zanatis b. (Compară Zanosia f.).— -av : Liccavus b. (Compară Licaia f., Liccaius b.); Liccaus b. = Liccavus b.; Opiavus b. (Compară Opia b.); Opiava f. (Compară Opia b.).— -vant : Caravantius b. (Compară Cares b., Cariccus b., Caricus b.).— -c : Beucus b. (Compară Beus b., Beusas b., Beuzas b.).— -cin : Barcinus b. (Compară Baracio b.).— -crus : Baezocrusu f. (Compară Baezus b.).— -ece : Sameccus b. (Compară Samanna f.).— -ei : Diteius b. (Compară Dito f., Ditus b.); Ditueius b. (Compară Ditugenius b.); Andueia f. (Compară Anduenna f.).— -en : Genthena f. (Compară Gentius b.); Madena f. (Compară Madocus b., Madu f.).— -enn : Anduenna f. (Compară Andueia f.).— -ent : Andes b. (Compară Andamus b.); Cares b. (Compară Cariccus b., Caricus b.); Dases b. (Compară Dasa b., Dasas b., Dasius b., Dasmenu s b.); Panes b. (Compară Panto b., Panto f.); Panentus b. (Compară Panto b., Panto f.); Vines b. (Compară Vinioca f., Viniocu s b., Vinnia f., Vinnonius b.); Pinenta f. (Compară Pines b., Pinnia f., Pinnius b., Pinnus b., Pinosta b., Pinsus b.). Aici aparțin și Plaes b., Plares b.— -eri : Baberius b. (Compară Babullia f.); Proserius b. (Compară Prososius b.).— -et : Volses b. (Compară Volso b., Volsouna f., Volsunus b.). Aici aparțin Andunocnes b., Ledies b., Sclai es b. (nume de loc ?), Toves b. (nume de loc ?).— -gar : Longarus b. (Compară Lonus b.).— -i : Carpia b. (Compară Carpus b.); Dasius b., Dassius b. (Compară Dasa b., Dasas b., Dases b., Dasmenus b., Dasto f.); Gentius b. (Compară Genthena f.); Lavius b. (Compară Lavo f.); Opia b. (Compară Oplus b., Oplica f.); Pinnius b. (Compară Pinenta f., Pines b., Pinnus b., Pinosta b., Pinsus b.); Planius b. (Compară Plani f.); Platorius b. (Compară Plator b.); Tarius b. (Compară Tara f.); Titius b. (Compară Tito f., Titisenus b.); Lavia f. (Compară Lavo f.); Pantia f. (Compară Panto b., Panto f.); Pinnia f. (Compară Pinenta f., Pines b., Pinnus b., Pinosta b., Pinsus b.); Taria f. (Compară Tara f.); Titia f. (Compară Tito f., Titisenus b.); Vinnia f. (Compară Vines b., Vinioca f., Viniocu s b., Vinnonius b.).— -ic : Caricus b. (Compară Cares b.); Loricu s b. (Compară Lora f.); Teuticus b. (Compară Teuta f., Teutomus b.); Oplica f. (Compară Oplus b.).— -icc : Cariccu s b. (Compară Cares b.).— -im : Testimos b. (Compară Testo f.).— -imi : Vendimia f. (Compară Ven-

des b., Vendo f.). — -in: Aplis b. (Compară Aplius b., Aplo f., Aplus b.); Sutti b. (Compară Sutta f., Suttisius b.); Iettina f. (Compară Iettus b.); Plani f. (Compară Planius b.). Aici aparține probabil Disdozi b. — -inci: Lavincia f. (Compară Lavia f., Lavius b., Lavo f.). — -inon: Platino f. (Compară Plato b., Plator b.). — -ioni: Andamionius b. (Compară Andamus b.). — -is: Voltisa f. (Compară Volta f.). — -isen: Titisenus b. (Compară Titia f., Titius b., Tito f., Titursa f.). — -isi: Suttisius b. (Compară Sutta f., Sutti b.). — -iv: Titivilla f. (Compară Titia f., Titisenus b., Titius b., Tito f., Titursa f.). — -l: Oplus b. (Compară Opia b.). — -men: Dasmenus b. (Compară Dasa b., Dasas b., Dases b., Dasius b., Dasto f.). — -mi: Buomis f. (Compară Buuo f.). — -ni: Sornius b. (Compară Sortus b.). — -oc: Madocus b. (Compară Madena f., Madu f.); Viniocus b. (Compară Vines b., Vinnia f., Vinnonius b.); Vinioca f. (Compară Vines b., Vinnia f., Vinnonius b.). — -om: Teutomus b. (Compară Teuta f., Teuticus b.). — -omen: Dazomenus b. (Compară Dazanus b., Dazas b.). Aici aparține Pladomenus b. — -on: Baracio b. (Compară Barcinus b.); Bato b. (Compară Batu f.); Panto b. (Compară Pantia f.); Plato b. (Compară Platino f., Plator b.); Tritano b. (Compară Tritaneria f.); Verzo b. (Compară Verzaius b., Verzovia f.); Volso b. (Compară Volses b., Volsouna f., Volsunus b.); Aplo f. (Compară Aplis b., Aplius b., Aplus b.); Buuo f. (Compară Buomis f.); Cato f. (Compară Catus b.); Dito f. (Compară Diteius b., Ditus b.); Lavo f. (Compară Lavia f., Lavincia f., Lavius b.); Panto f. (Compară Pantia f.); Sexto f. (Compară Sestus b.); Testo f. (Compară Testimos b.); Tito f. (Compară Titia f., Titisenus b., Titius b., Titivilla f., Titursa f.); Titto f. (Vezi Tito f.); Tritano f. (Compară Tritaneria f.); Turo f. (Compară Turuna f., Turus b.); Vendo f. (Compară Vendes b., Vendimia f.); Verzo f. (Compară Verzaius b., Verzovia f.). Aici aparțin Boio b., Candalio b., Catandio b., Daizo b., Geldo b., Liso b., Mico b., Ninso b., Sabbo b., Surio b., Upio b., Utetuo b., Uxelio ori Uxello b., Zuprio b.; Anso f., Darmo f., Dasto f., Liseno f., Paio f., Posaulio f., Selio f., Trio f., Vandano f., Virno f. — -oni: Vinnonius b. (Compară Vines b., Vinioca f., Viniocus b., Vinnia f.). — -or: Plator b. (Compară Platino f., Plato b.). — -osi: Prososius b. (Compară Proserius b.); Zanosia f. (Compară

Zanatis b.). — -ost: Pinosta b. (Compară Pinenta f., Pines b., Pinnia f., Pinnius b., Pinnus b., Pinsus b.). — -oun: Volsouna f. (Compară Volses b., Volso b., Volsunus b.). Aici aparțin Velsounus b., Vedlsouna f. — -ov: Verzovia f. (Compară Verzaiius b., Verzo b., Verzo f.) — -s: Pinsus b. (Compară Pines b., Pinnia f., Pinnius b., Pinnus b., Pinosta b.). — -sant: Beusas b. (Compară Beucus b., Beus b.) — -t: Sortus b. (Compară Sornius b.). — -tor: Aetor b. (Compară Aetria f.). — -tria: Aetria f. (Compară Aetor b.). — -ud: Apludus b. (Compară Aplis b., Aplius b., Aplo f., Aplus b.). — -ui: Tattuia f. (Compară Tatta f., Tattaia f.). — -ulli: Babullia f. (Compară Baberius b.). — -un: Volsunus b. (Compară Volses b., Volso b., Volsouna f.); Batu f. (Compară Bato b.); Madu f. (Compară Madena f., Madocus b.); Turuna f. (Compară Turatus b., Turo f., Turus b.). — -ur: Catus b. (Compară Cato f.). — -urs: Titursa f. (Compară Titia f., Titisenus b., Titius b., Titivilla f., Tito f.). — -uv: Betuva f. (Compară Baeta f.). — -zant: Beuzas b. (Compară Beucus b., Beus b.).

In schimb se găsesc foarte puține nume compuse, numai trei: Ditugenius b., Scerdilaedus b., Voltrex b.

Din contra, la Thraci sufixe derivative sunt puține: -ac: Dizzace b. (Compară Dizalas b., Dize b., Dizo b., Dizze b.). — -an: Dolanus b. (Compară Dolees b., Doles b.); Soianus b. (Compară Soia b., Soio b.). — -at: Sisiata f. (Compară Sisia f.). — -cil: Bithycilos b. (Compară Bitianus b.). — -e: Manneus b. (Compară Mannis f.). — -el: Cothelas b. (Compară Cotys b.); Coteles b. (Compară Cotys b.); Ziaelas b. (Compară Zia f.). — -ent: Dines b. (Compară Dinnius b., Dinus b.). Aici aparține Drulentus b. — -i: Bisius b. (Compară Bisa b., Bisine b.); Cutia b. (Compară Cutilas b.); Cutius b. (Compară Cutilas b.); Dinnius b. (Compară Dines b., Dinis b., Dinus b.); Dizias b. (Compară Dize b., Dizo b., Dizzace b.); Cutia f. (Compară Cutilas b.); Sisia f. (Compară Sises b., Sisinus b., Sisus b.). — -ian: Bitianus b. (Compară Bitus b.). — -il: Cutilas b. (Compară Cutia b., Cutia f., Cutius b.); Rasclilus b. (Compară Rascos b.); Sethillas b. (Compară Sete f.); Zialis f. (Compară Zia f., Ziae-las b.). — -ill: Bitilla f. (Compară Bitus b.); Surilla f. (Compară Sura f., Suris b., Surus b.). — -in: Bisine b. (Compară Bisa b., Bisius b.); Sisinus b. (Compară Sises b., Si-

sia f., Sisus b.).— -l : Disala b. (Compară Disacentus b.); Dizalas b. (Compară Dizatelmis b.); Eptala b. (Compară Eptacentus b., Eptaper f.); Mucalis b. (Compară Mucapor b., Mucatralis b.); Resculus b. (Compară Rescu f., Rescupoř b.).— -lon : Scorilo b. (Compară Scoris b.); Scorulo b. (Compară Scoris b.). — -m : Zinama b. (Compară Zina f.).— -n : Dalenum b. (Compară Daleporis b., Daletralis b.); Eptenis b. (Compară Epteporis b., Éptetalis b.); Zinenis b. (Compară Zina f., Zinama b.).— -oc : Medocos b. (Compară Meda f., Medos b.).— -on : Dento b. (Compară Dentubrisa b., Dentusugu f.); Dizo b. (Compară Dizalas b., Dize b., Dizias b.); Soio b. (Compară Soia b., Soianus b.); Suro b. (Compară Sura f., Surilla f., Suris b., Surus b.); Tzinto b. (Compară Tzinta f.). Aici aparține Sgerulo b.— -r : Mucaris b. (Compară Mucapor b., Mucatralis b.).— -si : Mucasius b. (Compară Mucapor b., Mucatralis b.).— -ut : Tithutes b. (Compară Tittha f.).

In schimb se găsesc nenumărate nume compuse : Abrozelmes b., Abrupolis b., Amadocos b., Amadusa f., Aulupor b., Auluporis b., Aulurenus b., Aulutralis b., Auluzalis b., Auluzanus b., Auluzenis b., Auluzenus b., Auluzon b., Bar-sabas b., Bendidora f., Berisades b., Besodenthes b., Bithytralis b., Biticentus b., Bitipel b., Brasetalis b., Brincazeris b., Burcentios b., Boirebistas b., Cedrepolis b., Cersobleptes b., Cetriporis b., Comasarye și Comosarye f., Comosicus b., Daicosos b., Daleporis b., Daletralis b., Dalezalis b., Decebalos și Decibalus b., Dentubrisa b., Dentusugu f., Derzizenus b., ? Detustaina f., Diascenthos b., Diascuporis b., Diazenis b., Dibithys și Dibythos b., Dicomes b., Diegis b., Diegylis b., Dinicenthos b., ? Dipscurtus b., Disacentus b., Disupes b., ? Disyros b., Dityzelis f., ? Diuppaneus b., Diuporis b., ? Diurpagisa b., ? Diurpaneus b., Diuzenus b., Dizatelmis b., Dizezenis b., ? Dorzenthes b., Dromichaetes b., Dulezelmis b., Dytrutralis b., Eftepır f., Epepyris b., Eptacentis și Eptacentus b., Eptaper f., Epteporis b., Eptetalis b., Eticenthos b., ? Flegitsana f., Heptapor b., Maisades b., Maisira f., Medosades b., Miltocythes b., Mucabithyris b., Mucacenthos b., Mucapor și Mucaporis și Mucaporus b., Mucapuis f., Mucasenis și Mucasenus b., Mucatralis b., Mucazalis b., Mucazenis b., Naiper f., Natoporus b., Nuidasia f. ?, Nusatita b., Pairades și Parisades b., Pieporus b., Rabocentus b., Rascupolis

b., Rascyporis b., Rescuporis și Rescuporus b., Roemetalces b., Rymetalces b., Salutrasis b., Scenobarbus b., Seiciper b. ?, ? Sparadocos și Spardocos b., ? Spartacos b., ? Spartocos b., Traibithus b., Vologaesos b., ? Zamolxis b., Zipacenthus b.

Ce vor fi însemnind numele compuse, nu știm decât pentru foarte puține din ele. Illyropannonul *Ditugenius* se desface în *Ditu-*, pe care nu-l știm ce însemnează, și în *-genius*, care corespunde grecului *-γένης* dintr-un cuvînt ca *Διογένης* și știm prin urmare că însemna „*născut din*“. Illyropannonul *Serdilaedus* știm numai sigur că era un compus, căcă partea a două *-laedus* există ca nume a parte, dar ce va fi însemnat nu știm. Illyropannonul *Voltrex* se desface în *Volt-*, care există ca cuvînt a parte, și în *-rex*, care foarte probabil e acelaș cu *-rix* din numele compuse cele și însemna „*rege*“. Dintre cuvintele compuse thrace știm ce însemnă numai *Bendidora*, *Bitu-*, și *Diuzenus*. *Bendidora* se desface în *Bendi-* și *-dora* și însemna foarte probabil „*darul zeiței Bendii*“ ori „*dăruită de zeița Bendii*“, căcă *Bendi*, care se găsește și ca nume thrac femeesc, era o zeiță thracă (Vezi Tomaschek *Die alten Thraker II*, 47), iar *-dora* este sigur acelaș cu grecul *θῶρα*. *Bitus*, dacă e acelaș cu celtul *Bitus*, însemna ori „*lume*“ ori „*veșnic*“ (Vezi Holder). *Diuzenus* se desface în *Diu-* și *-zenus* și este identic cu grecul *Διογένης*, însemna prin urmare „*născut din Jupiter*“. Pentru alte compuse thrace a făcut Tomaschek *Die alten Thraker II*, tot felul de presupuneri, care de care mai fantastice.

Din punct de vedere al formei nominativului singular, caracteristic pentru numele illyropannone este numărul cel mare al terminațiilor *-o*, *-u*, *-i* la numele feminine: față cu 29 nume illyropannone de acest fel se găsesc numai 5 nume thrace, ori, mai exact, numai patru, căcă unul din numele thrace, *Izito*, nu știm sigur dacă era feminin ori masculin. În special numele feminine în *-o* sunt cele mai caracteristice din acest punct de vedere: față cu 25 nume feminine illyropannone în *-o* se găsește numai unul thrac, *Izito*, și acela, cum am spus mai sus, îndoios.

Alt fapt caracteristic pentru numele illyropannone este că acelaș nume cu sufixul *-on* și cu nominativul singular *-o* poate fi și masculin și feminin. Acest lucru îl avem probat pentru *Panto* b.—*Panto* f., *Tritano* b.—*Tritano* f., *Verzo*

b.—Verzo f., dar cu toată probabilitatea se poate admite că acelaș lucru trebuie să se fi petrecut cu toate numele din această categorie și că numai întimplarea a adus că unele din ele s-aș păstrat numai ca masculine, iar altele numai ca feminine. Aceasta nu există la numele thrace, unde, dacă se întimplă ca dela acelaș radical să se formeze și un nume masculin și un nume feminin și ca numele masculin să se formeze cu sufixul *-on*, numele feminin aparține la temele *-a*: Tzinto b.—Tzinta f.

La numele illyropannone se constată că față cu masculinele formate prin sufixul *-tor* femininele se formează prin sufixul *-tria*: Aetor b.—Aetria f. Intocmai ca în grecește: συλλήπτωρ—συλλήπτρια. La numele thrace sufixele *-tor* și *-tria* nu există. La ele însă se constată altceva, anume că acolo unde există două nume, unul masculin și altul feminin, derivate dela acelaș radical prin acelaș sufix, deosebirea genului se face prin variația vocală sufixului: Ziaelas b.—Ziaialis f. (-il nu este doar un sufix feminin, căci se găsesc și nume masculine derivate printr-însul, de pildă Cutilas b., Sethilas b., acest sufix a fost ales în grupul Ziaelas b.—Ziaialis f. numai pentru că prin vocala *-i* să se deosebească feminul de masculin). Se mai constată apoi la numele thrace alt fapt, analog celui precedent, anume că acolo unde există două nume, unul masculin și altul feminin, compuse din acelaș elemente, deosebirea genului se face prin variația vocală din partea a două a compusului: Heptapor și Epteporis b.—Eptaper f. Asemenea feminine compuse cu *-per*, *-pir* mai sunt Eftepır f., Naiper f., față de care trebuie să fi existat masculinele Eftepır, Naipor, care numai din întimplare nu își săpătrăt. Pentru aceia și îndoiosul Seiciper, pe care nu-l putem constata din inscripție dacă era masculin ori feminin, trebuie să fi fost feminin, dacă-l judecăm din punct de vedere al vocaliei părții a două a compusului.

Erau, deci, mari deosebirile formale între limba illyropannonă și cea thracă. Tot așa de mari deosebirile existau și din punct de vedere al radicalelor, după cum chiar numai o superficială observare (alta nică nu putem face) a tablourilor numerelor probează. Cea mai remarcabilă însă deosebire între aceste două limbi există poate din punct de vedere al sunetelor. *-genius* anume din illyropannonul *Ditugenius* și *-rex* din illyropannonul *Voltrex* ar proba că limba illyropannonă apar-

ținea la grupul de limbi indogermane *centum*, iar -zenus din thracul Diuzenus (și tot așa din thracele Auluzenis b., Auluzenus b., Derzizenus b., Diazenis b., Dizezenis b., Mucazenis b.) probează că limba thracă aparținea la grupul de limbi indogermane *satem*. Pentru limba thracă mai știm în special, în urma celor spuse asupra cuvintelor dace *tsierna*, *berzava*, *germizera* (Vezi § 82, № 10, § 97) că aparținea la acel grup de limbi *satem* din care fac parte și limbile slave *).

*) Bibliografiea asupra limbilor illyropannonă și thracă, ca în general bibliografiea asupra limbilor vechi dela care ni s-au păstrat numai nume proprii și cîteva nume comune, este atît de bogată, încît însîrarea ei și discuția ei critică nu sint de competență mea.

In ce privește limba illyropannonă, eū voiu arăta aici numai părerile și chipul de procedare a doi dintre cei care s-au ocupat mai cu amănunțime de chestiune.

Carl Pauli, Altitallische Forschungen, III, Die Veneter und ihre Schriftdenkmäler, Leipzig, 1891, găsește în numele venete *attynos* (pag. 305), *vehnos* (pag. 309), *voltixenes* (pag. 312), ca parte a două a compusului pe -genus dela rădăcina *gen-*, „erzeugen“ (pag. 309, 343), iar în cuvintele venete *eъo* și *meъo* niște corespondente ale latinului *eъo* și gotului *mik* (pag. 247). Dar mai întîi de toate este îndoios dacă acele inscripții pe care le cercetează Pauli că venete se datorează într-adevăr Venetilor, apoi chipul cum procedea el la desfacerea unele de altele a cuvintelor din acele inscripții este arbitrar cu totul. Pauli anume presupune că cutare inscripție, de pildă, este dedicatoare, apoi ia de călăuză o inscripție dedicatoare latină ori italică (de pildă oscă ori umbră) și desface șiragul de litere din inscripțiea venetă în fragmente, zicînd că până îci trebuie să fie verbul cutare, până îci pronumele cutare, până îci numele cutare. O literă numai de va trece dela un fragment la altul, se schimbă cu totul fizionomiea și a verbului și a pronumelui și a numeloi! Dar inscripțiea însăș e dedicatoare? Dar chiar dedicatoare de va fi, trebuia numai de către scriitorul inscripției (să zicem că va fi fost Venet) să urmeze complect ordinea cuvintelor din formulele dedicatoare latine-osce-umbre? Cu o asemenea procedare se înțelege că Pauli n-a trebuit să găsească întîi nume în inscripțiile venete și apoi să li caute corespondente în numele illyropannone din inscripțiile latinescă, ci și-a făcut întîi o listă de nume illyropannone și apoi a căutat să vadă dacă n-ar putea găsi din ele prin fragmentarea arbitrară a șirurilor de litere din inscripțiile venete. O asemenea listă de nume illyropannone dă el pag. 353 sqq., în urma listei de nume venete. Numele acestea illyropannone le-a cules din inscripțiile latine depe teritoriul venet și diu Histria, Liburnia, Dalmatia (Acrostică divizia a provinciei Dalmatia în Tiburnia și Dal-

matia este opera lui Panli: la Liburnia pînă între altele Iapydia și Rididae!), Pannonia Superior, Pannonia Inferior, Noricum. Dar după ce criterii? Sunt illyropannone, spune autornl la pag. 349, acelea care nu sunt galle, iar galle sunt acele nume care „se găsesc cu acelaș formă în inscripțiile altor teritoriilor gallice, de pildă în Gallia Cisalpina, în Helvetia, la Rin, în Spania, în Britannia, apoi la Caesar“. Cît de nefindestulător este acest criteriu se constată chiar din faptul că până și numele thrace ca An-luentins, Anlozenes sunt trecente în lista numelor illyropannone (pag. 384). Din cauza aceasta și retractării dela o pagină la alta: e.g. e illyr la pag. 307, gall la pag. 350; venna, venno sunt illyre la pag. 310, galle la pag. 350; vokt̄ses e illyr la pag. 312, gall la pag. 350; kavaro e illyr la pag. 319, gall la pag. 350; kastkos e illyr la pag. 321, gall la pag. 350; knzis e illyr la pag. 324, gall la pag. 350; mayetlos e illyr la pag. 326, gall la pag. 350; coxsos, cohios, cohknos sunt illyre la pag. 344, galle la pag. 350. De altfel încrearea lui Panli se tipăria în măsură în care se scria, astfel că atunci cînd manuscrisul ajungea la pagina de tipar 332, pagina de tipar 325 era deja tipărită. Să se vadă pentru aceasta îndreptările și adansele pe care le face autornl la pag. 332 asupra celor spuse la pag. 325.

Prin urmare nu putem avea nicio încredere că -γnos din presupusele venete attaxnos, velynos, voltiyenes ar fi = -genns, că presupusul venet e/o ar fi = ego, că presupusul venet mezo ar fi = mik, și că deci, deoarece după Panli pag. 249, 400 venetul γ= spiranta fonica palatală și gnt̄nală (neogreacă γ), limba venetă ar apartinea la grupul de limbi indogermane satem.

Pentru Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, Göttingen, 1896, tot ce a spus Panli este bun (pag. 266), deci întră Venetii nu erau Illyri, pentru că Herodot, cînd spune că Venetii erau Illyri (Vezî asupra acestei chestiuni § 48, Nota H 2), „nu se gîndește la naționalitatea Venetilor, ci vrea întră să-i deosebească de Venetii din Paphlagonia, și acest lucru nu-l poate face el mai pe scurt decât arătind țara din vecinătatea Venetilor; de întră Italia nu se poate servi, pentru că acest nume s-a lătit peste toată peninsula de abia în secolul II a. Chr.“ (pag. 270). Kretschmer, pentru a determina ce fel de limbă era cea illyră, se servește de inscripțiile messapice, pentru că și numele ethnice și cele topice și cele personale arată că Messapii erau Illyri. Din toată discuția lui Kretschmer însă asupra inscripțiilor messapice nu singur cuvint caracteristic pentru clasarea limbii illyre se degajăză, anume întrăle Barzidihi (pag. 265), pe care Kretschmer îl pune în legătură cu albanezul barzi, alb, românul barză, sanscrit brājate, zend barazaiti, strâncește, dela radicalul indo-german bherg, g, deci, palatal indo-german ar fi reprezentat în limba messapică, așcă în limba illyră, printre-o spirantă, limba aceasta va fi fost prin urmare o limbă satem. Dar barz- din Barzidihi este într-adevăr egal cu albanezul barzi, românul barză,

Dacă Ditugenius și Voltrex ar fi într-adevăr nume illyropannone, apoi s-ar proba sigur prin ele că limba illyropannonă aparținea la grupul de limbi indogermane centum, căci și -genius și -regis au un ǵ palatal, care în cuvintele pomenite apare nepreferat în africată, s-ar proba într-atâtă negreșit, întrucât ne putem încredea în scris și admite că într-adevăr scriitorul inscripțieă a însemnat prin ǵ exploziva, iar nu cumva africată dž (Asupra acestei chestiuni vezi cele spuse la § 97 cu privire la cuvântul Germizera). Ditugenius C. I. L. III 835 îl socotesc illyropannon din cauza primei părți a compusului, Ditu-, care apare ca nume sigur illyropannon în C. I. L. III dipl. 16 (Veneto Diti f. Daverso). Thrac sigur nu-i (Ar fi scris atunci Dituzenus), macar că numele tatălui lui Ditugenius e probabil thrac, Diaies. Exemple de acestea, unde numele părintelui și fiului aparțin la naționalități diferite, mai sunt și altele: Scenobarbus (nume thrac) e tatăl lui Dasas (nume illyropannon) C. I. L. III 7800; Bessus (nume thrac) e fiul femeii Vendo (nume illyropannon) C. I. L. III 12783. Pe terenul celt radicalul ditu- nu apare și însuș Holder înregistrează pe Diteius, Ditica, Ditueius, Ditugenius cu semne de întrebare și fără nicio probă, firește (Asupra dicționarului lui Holder vezi cele spuse la § 168). În ce privește pe Voltrex, singur faptul că e fiul lui Plaeator C. I. L. III 3825 Igg Pannonia Superior nu este îndestulător pentru a-l hotărî ca sigur illyropannon, și apoi trebuie ținut socoteală de faptul că acest nume apare în Illyric numai pe teritoriul mixt, celt și illyropannon, anume în Pannonia Superior (Voltrex C. I. L. III 3793 Igg, Voltregis gen. 3796 Igg, Voltregis gen. 3797 Igg, Voltregis gen. 3805 Igg, Volturegis gen. 3811 Igg, Volturegi dat. 3823 Igg, Voltrex 3824 Igg, Voltrex 3825 Igg, Voltregis gen. 3860 Laibach), că radicalul volt- e obișnuit în nume sigur celte, că -rix ca a două parte a compusului e foarte obișnuit în nume sigur celte. Cu mai multă probabilitate se poate susținea că acest nume este celt decât illyropannon (Ca celt îl consideră, de pildă, Kretschmer Einleitung pag. 270). Dar chiar despre Ditugenius de-am fi complect siguri că e un nume illyropannon, ar fi temerar lucru ca pe baza unui singur nume să hotărască cineva într-o chestiuțe așa de importantă, ca aceia de a ști dacă limba illyropannonă aparținea la grupul centum ori la grupul satem al limbilor indogermane. Trebuie să mărturisim, deci, că pe baza materialului oferit de inscripții (și alt material nu este, afară de cîteva glose, care n-ău nicio importanță din acest punct de vedere) nu se poate fixa firea de centum ori satem a limbii illyropannone.

Pentru alte încercări de a rezolva chestiunea prin arguții etimologice asupra cîteunui nume, precum explicarea cuvântului mes-sapic klohisz ca „aud” și punerea lui în legătură cu rădăcina kleu- (Torp), explicarea numelui illyropannon Veslevesis ca compus în a două parte cu un derivat de la acciăș rădăcina kleu- (Tomaschek). După aceste două etimologii limba illyră ar fi fost o limbă centum!), vezi Hirt Die Indogermanen pag. 609. Culmea a fost atinsă

de Otto Lagerkrantz, care în Indogermanische Forschungen XXV, 367 argumentează astfel: "In glosa lui Hesychios σάρσαι-ἄμαξαι sarsai *trebue să fie* ori thrac ori frigian. sarsai iusă nu poate fi alt ceva decât = iric carr, neokimric carr, gall carrus, latin currus. Prin urmare limba thracă aparținea la limbile satem. Cuvintul latinesc sarracum, serracum iusă *nu poate fi alt ceva decât* = sarsai, dar fiindcă dela Thraci nu l-a putut împrumuta Români, *trebue să-l fi împrumutat* dela Illyri, deci limba illyră avea și ea cuvintul sarsai și deci limba illyră era o limbă satem? Chestiunea nu se poate considera ca rezolvată nică prin cele spuse de Jokl în articulul „Albaner“ din Ebert, Reallexikon der Vorgeschichte, Berlin, 1924, pag. 89, după care limba illyră ar fi fost o limbă satem, pentru că illyrul 'Πίλων (numele unuș riu) ar fi=albanez *rrieθ* curg, illyrul Λίγηρος (numele unuș riu) ar avea rădăcina indogermană *dhiğ-*, și illyrul *An-diz-etes* (numele de popor, care ar fi iusemnat „Burganwohner“) ar conținea în *-diz-* aceiaș rădăcină *dhiğ-* indogermană.

Cu totul altfel stați lucrurile cu limba thracă. Încă din anul 1882 (Zur Kunde der Haemus-Halbinsel, în Sitzungsberichte der Wiener Akademie vol. 99, pag. 65) Tomaschek a exprimat hotărît părerea că această limbă aparține la grupul satem: "Limba thracă este o limbă eranică, învremece limba illyră este o limbă europee. În privința aceasta se iuseala Fick, care în Ehemalige Spracheinheit der Indogermanen Europa's, Göttingen, 1873 pag. 417-423 a analizat glosele thrace adunate de P. Lagarde și a susținut că limba thracă e o limbă europee." Acelaș lucru l-a susținut apoi Felix Solmsen, Zum Phrygischen, în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung vol. 34 anul 1897 pag. 36-68, Thrakisches-Phrygisches ibidem pag. 68-80: Limbile frigiană și thracă aparțineau la limbile satem. O părere discordantă susținuse la mijloc H. Hirt, Gehörten die Phryger und Thraker zu den sateni- oder den centum-Sprachen? în Indogermanische Forschungen vol. II anul 1893 pag. 143-149: „1. Frigi și Thracii formează o unitate limbistică, precum deja cei vechi recunoșteau. 2. Limbile frigiană și thracă formău o grupă a parte a limbilor centum.“ Dar asupra acestei păreri a revenit Hirt în Die ludogermanen, anul 1907, pag. 594. Hirt consideră astăzi și el limba thracă ca aparținând la limbile satem.

Probă nu sunt multe, căci etimologii ca aceea că în Esbenus s-ar afla rădăcina *ak-* ori *ek-* din latinul *equus* (Tomaschek Die alten Thraker II, 9) nu s-a stat convingătoare. Probă, după mine, este numai una, dar aceia foarte puternică. Este vorba de *-zenus* din nenumărate nume thrace compuse și care nu poate fi alt ceva (compară în special pe Diuzenus, care este complet egalul grecului Διογένης) decât grecul *-γένης* dela rădăcina *gen-* a naște, a produce. Aici n-am a face cu un singur cuvînt, ca la illyropaunonul *Ditugenius*, și nici cu o etnologie nesigură, ca la acelaș presupus illyropannon *Ditugenius* (Căci într-adevăr perfectă siguranță n-am

§ 172. Rezultatele căpătate din inscripții confirmă în total știrile istorice cu privire la etnografia provinciilor romanizate din răsăritul Europei, pe care le-am arătat la §§ 54, 79. În special am constatat din inscripții că în provincia Dacia există foarte puțină populație dacă și foarte multă populație illyropannonă. Iar contribuția cea mai importantă adusă de inscripții asupra chestiunii a fost aceea că limbile illyropannonă și thracă, dintre care cea dintâi fusese limba aproape unică a locuitorilor din Dalmatia, iar cea de a două limba predominantă a locuitorilor din Moesia Superior și Moesia Inferior, erau două limbi foarte deosebite.

§ 173. Prin urmare populația romanizată din răsăritul Europei s-a dezvoltat în alte împrejurări în Dalmatia, pe de o parte, și în Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia și Pannonia Inferior, pe de altă parte. Din punct de vedere politic, local și etnic Dalmatia formează un grup separat, iar provinciile celelalte alt grup. Din punct de vedere al coheziunii interne, Dalmatia avea o unitate necontestată până la granița dinspre vest a lacunei de care am vorbit la § 111, № 2. Lacuna însă, teoretic vorbind, aparținea Dalmătiei, dar cît de mult o stăpînire de fapt a imperiului de apus asupra ei a existat, nu sănătate să hotăresc. Ceia ce este probabil, judecînd după natura lucurilor, așa cum reiese ea din poziția locului, partea dela răsăritul lacunei (ambele basenuri ale riului Drina), macarcă teoretic aparținea la Dalmatia, trebuie să fi aparținut de fapt mai mult la grupul despre răsărit al provinciilor romanizate. În grupul acest din urmă coheziunea internă a crescut atunci cînd o parte din populația provinciei Dacia a fost strămutată de a dreapta Dunării (Vezi § 90), iar acea provincie a fost părăsită, și cînd partea de sud a Pannonei Inferior, care de altfel aparținuse, ca Pannoniile în general, la im-

că Ditugenius ar fi illyropanon și n-ar fi poate celt), și nici cu nesiguranță că poate scriitorul inscripției va fi reprezentat prin g africata dž (Vezi cele spuse la § 97 cu privire la cuvîntul Germizera). Aici avem a face cu numeroase nume, cu nume despre thracitatea cărora nu poate fi nicio îndoială, și cu o scrisoare asupra pronunțăril căreia nu poate exista nicio îndoială. Iar dacă cele discutate asupra cuvînțelor dace tsierna, berzava, germizera (Vezi § 82, № 10, § 97) vor fi avînd vreo valoare, apoi limba thracă aparținea la grupul special de limbi satem, din care fac parte limbile slave.

periu de apus, dar era separată de dinsul print-o lacună (Vezi § 111, N° 2), a intrat în sfera politică bizantine, iar o parte din populația ei a fost chiar strămutată de a dreapta Dunării (Vezi § 90).

§ 174. Dacă această populație romanizată a răsăritului European, concentrată dela timpurile lui Gallienus numai de a dreapta Dunării, a continuat să trăiască până astăzi, apoi ea a trebuit să dea naștere la două popoare române deosebite și la două limbi române deosebite, căci prea mari erau deosebirile și etnice și politice și locuințe dintre cele două grupuri, ca să fi putut rezulta un singur popor și o singură limbă. Aceste două popoare și aceste două limbi există însă de fapt: de o parte poporul dalmat și limba dalmată, de altă parte poporul român și limba românească. Poporul dalmat s-a stîns ca unitate națională a parte în timpurile din urmă cu totul, Dalmatii au devenit ori Slavi ori Venețieni. Limba dalmată a început de a exista cu moartea ultimului om care o învățase ca limbă maternă, Túone Udáïna, mort la 10 Iunie 1898 (Bartoli, Das Dalmatische, I pag. 13). El era un popor format dintr-un substrat etnic unitar, neamurile illyropannone din peninsula balcanică. Poporul român și limba românească trăesc încă cu vigoare. Poporul român e format dintr-un substrat foarte amestecat, unde însă tonul unitar a fost dat de neamuri thrace. El astăzi nu mai trăește pe locurile lui de baștină decât ca colonii recent venite pe acolo. El trăește astăzi ori pe teritoriul odată grecizat al Thessaliei, Epirului, Macedoniai și Albaniei, și în cîteva sate din Acarnania și Istria, ori, în cea mai mare parte, de-a stînga Dunării, unde (în Transilvania, în Banat, în Oltenia și pe malul stîng al Dunării dela Olt începînd până în sudul Moldovei) existase odată populație română, dar cu vremea emigrase în mare parte de-a dreapta Dunării și se redusese la mici resturi.*). Acestea sunt rezultatele faptelor istorice **).

*) Aceste resturi sunt acele despre care spune proverbul că „apa trece și pietrele rămîn“. Ele sunt cerute de logică, și pentru probarea lor logica a și fost pusă la contribuție, cu începere dela Petru Maior, care în Istoria pentru începutul Românilor pag. 29-30 ne pune în vedere cum oamenii, cîrîcîte năcazură ar trage în țara lor, nu se pot hotărî s-o părăsească, până la N. Iorga, care, de pildă, în Români și Slavî, Români și Unguri, două conferințe ale instituției nentră studiul Europei sudorientale București 1922.

pag. 22 ne amintește cum locuitorii din Italia de sud, cu toate cutremurile de pămînt, continuă de a trăi în aceleas locuri. Concluzia logică este că, dacă astăzi e aşa, tot aşa trebuie să fi fost și altă dată, și putem fi siguri că printre locuitorii acelor teritoriilor românești actuale, care corespund teritoriilor unde s-a înjgebăt româniminea întâias dată, trebuie să se fi găsind Români, care neam de neamul lor trăesc acolo, unde astăzi se găsesc, încă de pe vremea pătrelor necioplite. Cite n-au trecut peste dinșii! Auu apartinut cine știe cărei rase, apoi au venit pestedinșii Thraci și coloniștii români și Goti și Gepizi și Hunii și Slavii și frații Români. Cite n-au avut de suferit dela lîstele toate și chiar dela frații Români! Căci doar frații, ciud năvălesc peste alți frații, sunt aprigătare. Și cu toate acestea au persistat de a trăi în aceleas locuri de atâtă amar de vreme. Și tot aşa pe întregul teritoriu românesc actual se găsesc sigur locuitorii de aceia, care n-au fost romanizați, ci numai românizați, și care trăesc acolo, unde astăzi se găsesc, decind lumea. Astfel își spunea bătrînul N. Beldiceanu că la Rădăseni, sat în județul Suceava, ar fi existat tradiția că locuitorii acelui sat au crescut dela capul locului din pămînt, ca buruenile. Dar toată această logică este bazată pe un fapt constatat astăzi, pe faptul că oamenii nu-și părăsesc locurile strămoșești cu una cu doă, oricîte năcăzuri ar da peste dinșii. Este îosă și altă logică, bazată pe o sumedenie de fapte istorice autentice, și această altă logică m-a făcut să ajung la concluziea la care am ajuns: Din vechea populație romană deea stînga Dunării au rămas locuitorii, și n-au emigrat dea dreapta fluviului, numai puține resturi. Dacă această populație romană rămasă locuitorii deea stînga Dunării și-a păstrat limba romană până la venirea Românilor, și n-a schimbat-o cumva cu vreo limbă barbară oarecare, nu se poate ști. În caz cînd ea și-a păstrat limba romană, și-a modificat-o prin împrumut după limba Românilor imigrantă. În caz cînd ea și-a pierdut limba romană și s-a deznaționalizat, a devenit o parte din acea sporadică populație barbară (probabil slavă și gepidă, dacă nu cumva și dacă pe alocuri), peste care au venit și pe care au romanizat-o Români. Compară § 273 nota a două și § 274 №1. Pentru existența omului în teritoriile carpatobalcanești încă din perioada paleolitică vezi Ioan G. Andrieșescu, Contribuție la Dacia înainte de Români, Iași, 1912, pag. 16-17.

**) Dintre toate popoarele românice numai Români au păstrat ca nume etnic pe acel de *Romanus*. V. Pârvan, Contribuții epigrafice la istoriea creștinismului dacoroman, București, 1911, pag. 92 sqq., ar vrea să vadă în aceasta o probă că Români s-au dezvoltat în Dacia. Argumentarea lui Pârvan e următoarea. „Dacă Români s-ar fi dezvoltat de a dreapta Dunării, ar fi căpătat un nume provincial, aşa după cum au căpătat nume provinciale, provenite ori dela vechile provincii ori dela barbarii năvălitori, Spaniolii, Francejii, Italianii. Dacă s-au numit *Romani* Români, motivul e toțmai că ei s-au dezvoltat în afara de imperiu. „Si în

adevăr populație romană rămasă în Dacia traiană după anul 270 nu se mai putea numi *dacă*, precum se numiau înainte provinciile de aici, căci provincia Dacia era acum în sudul Dunării, iar de altă parte existau în Carpații nordici încă Daci adevărați, liberi și neromanizați. Dacoromani fură dară siliști să se numească Romani. Și anume, din punct de vedere juridic cetăteni romani ei nu mai erau, căci să lepădaseră de imperiu, dar erau și rămâneau Romani ca o nouă *natio barbara*.⁴⁹ — Dar ce nume provincial ar fi putut căpăta Români, dacă s-ar fi dezvoltat (după cum s-au și dezvoltat în adevăr) de a dreapta Dunării? El erau și Moesi, și Dardani, și Daci, și Thraces, și Dalmatae, și Scythaes din punct de vedere al teritoriilor provinciale pe care s-au dezvoltat, căci ei de a dreapta Dunării au luat ființă în Moesia Superior (cu Dardania), Moesia Inferior (cu Scythia Minor), în Dacia aureliană și în bucați din Thracia și din Dalmatia. Și și Pannonii s-ar fi putut numi o parte din ei, întrucât o parte de populație din sudul Pannonei Inferior a fost strămutată pe teritoriul românesc din peninsula balcanică. Iar din punct de vedere al barbarilor năvălitor și cotropitor, ce nume ar fi putut căpăta Români, analog celui al Francejilor, dela *nenumărăți barbari* care s-au perindat prin teritoriile lor? Nicuț neam barbar n-a persistat cu acea tenacitate și cu aceea amplitudine pe teritoriul românesc, cu care au persistat Francii și Burgunzii în Gallia, Goții în Spania, Vandali în Africa, Langobarzi în nordul Italiei, pentru că să se fi putut Români numi Goți, ori Huni, ori altfel cumva. Numai Slavii au ocupat temeinic și în număr mare teritoriul rominești, dar Români s-au separat de dinsăii, și între Români și Slavi n-au existat raporturile de dominație și de asimilație care au fost între Francei, Burgunzii, Goții, Vandali, Langobarzi și populația romană din Gallia, Hispania, Africa, Italia. Înprejurările din punct de vedere al teritoriului și al barbarilor năvălitori, în care s-au dezvoltat Români în peninsula balcanică, au fost tocmai de așa specială natură, încit un nume provincial ori derivat dela popoarele cuceritoare, ca acel al Francejilor, Spaniolilor, Italienilor, era imposibil pentru Români. În asemenea înprejurări ei nu se puteau numi altfel decât Români. Din contra (pe dos de cum crede Pârvan!), dacă principalul leagăn al românaismului ar fi fost Dacia traiană, dacă actualii Români ar fi prin excelență descendenții Romanilor din Dacia traiană, ar fi fost de așteptat ca ei să se fi numit Daci și să fi păstrat acest nume până astăzi.

Dar și celălalt popor romanic din răsăritul Europei, Dalmatii, tot *Romani* se numia pe el însuș. Cel puțin știm acest lucru sigur pentru timpul lui Constantin Porphyrogenitus (*De administrando imperio* cap. XXIX). Un nume dela provincie nică Dalmatii n-au putut să capete, din cauză că numele provinciei Dalmatia nu era constant, ci alterna cu acel de Illyria (Vezi C. I. L. III, pag. 279-280), și la această dificultate se mai adăoguea alta, anume aceea că numele Dalmatae, macarcă al unuī trib de

§ 175. La aceste rezultate am ajuns pe baza datelor istorice asupra populației romanizate din răsăritul Europei, date istorice oferite de scriitorii și de inscripții. Din punct de vedere geografic, cronologic, etnic și limbistic mărturiile scriitorilor și inscripțiilor sint de așa fel, încât a trebuit să trag concluziile pe care le-am însemnat la sfîrșitul paragrafului precedent. Am căutat să acumulez atât de mult mărturiile scriitorilor și ale inscripțiilor, încât să las cît mai puțin spațiu logicii. Căci inducție, singurul mijloc de convingere alături cu propria observație (propria observație a noastră ori a altora, pe care săntem nevoiți să-i credem), și care constituie întreaga logică, este de așa subredă natură, încât nu există un singur fapt, asupra căruia, izolat considerat, să nu se poată trage două concluzii diametral deosebite. Și cu asemenea fapte izolate, privitoare la istorie Românilor, s-a ocupat toți acei care au agitat chestiunea originii lor. Toți, ori au afirmat numai păreri fără să le probeze, ori au argumentat logic asupra cîtorva fapte izolate. Este un haos de argumentare pro și contra, ca la un proces cu avocați cîrcioarı, literatura privitoare la originea Românilor, mai ales că de multe ori autorii au amestecat patima politică în discuție. Faptele înseși, multe puține, pe baza căror s-a făcut argumentarea, au fost scoase la iveală mai numai de străini. Despre scriitorii români se poate spune că au luat faptele dela scriitorii străini și s-au mărginit numai la argumentare. De altfel chestiunea însăși a originii a preocupat puțin pe cercetători. Cu excepție de C. Jireček, care a căutat să afle ceva adevărat în această privință — dar numai în mod incidental și superficial —, pentru ceilalți originea Românilor, ori a fost considerată în modul cel mai absurd posibil, ca datorită anume coloniștilor din Dacia, care nu s-ar fi amestecat cu autohtonii și ar fi fost pe deaspră Italiici, ba chiar Români puri, ori a fost veșnic, și este și până astăzi, o nebuloasă, unde se amestecă Carpații, Balcanii, Thracii, Illyrii (Mai ales Illyrii sint de o bucată de vreme la modă), apoi coloniști mulți, ba mai din alte provincii, ba mai din Italia (și în cazul din urmă tărani, plugari de me-

Illyrii foarte remarcabil, era în concurență cu acel mai cuprinzător de Illyrii, și mai era în concurență cu acel al Pannoniilor, care alături cu Illyrii sîu dat naștere poporului dalmat. Numirile de nonor dalmat limhă dalmată sint recente, provenite dela filolog.

serie), după nuanța națională a autorilor. Și doar tocmai rădăcinile românimii sănt lucrurile care se pot afla. Dar a supra lor s-a ū multămit învățății cu nebuloasa. Ceia ce i-a preocupat veșnic a fost alt ceva, care n-are a face cu originea Românilor, anume cînd și cum au apucat Români, cei eșită din nebuloasa carpato-balcano-thraco-illyră, să stăpînească actualele lor teritorii. Iar dacă peici pe colea apar lîcăriri de adevăr asupra originii însăș, acelea se datoresc gîciri și constituiesc afirmații goale.

§ 176. Voiu da mai la vale bibliografiea în ordine cronologică și voiu face oarecare observații asupra acelor lucrări, pe care le-am putut cerceta eū însuși. Bibliografiea nu-i negreșit complecta și nici observațiile mele nu-s privitoare la toate susținerile autorilor. Ca să facă cineva ceva complect din acest punct de vedere, ar trebui să scrie o carte întreagă. Această bibliografie însă nu este numai o anexă fără importanță. Ea, și prin cele spuse de autor, și prin observațiile mele, face parte integrală din lucrarea de față. Trebuie prin urmare citită.

§ 177. Kekavmenos, scriitor grec din secolul XI, spune într-un capitol intitulat περὶ ἀποστάτων Βλάχων (despre lipsa de credință a Vlahilor) următoarele. Cecaumeni Strategicon et incerti scriptoris de officiis regiis libellus, ediderunt B. Wassiliewsky, V. Jernstedt, Petropoli, 1896, pag. 74: „Vă daū voūă și urmașilor voștri sfatul următor. Neamul Vlahilor este cu totul fără credință și pervers, nu păstrează credință nici față de dumnezeu, nici față de împărat, nici față de rude ori de prietenii, ci cu toții este gata să se dușmănească și contra tuturor este gata să uneltească. Mințește mult și fură tare, învremecă în fiecare zi face jurăminte înfricoșate cătră prietenii, pe care însă nu le ține în socoteală, căci socoate ca o nimică și înfrățirile și legăturile sufletești și se servește de asemenea lucruri toate numai ca să îñșele pe cei naivi. Niciodată n-a păstrat credința cătră cineva, nici cătră împărații de demult ai Romanilor. Contra lor a purtat războiu împăratul Traian și i-a strivit cu totul, iar împăratul lor Decebal a fost ucis și capul i-a fost expus într-o sușă în mijlocul Romei. Căci ei sunt aşa numișii Daci și Bessi. Înainte vreme trăiau pelingă Dunăre și pelingă Sau, pe care riu il numim astăzi Sava, acolo unde trăesc

zîndu-se în târzie locurilor arătaū întîiū tragere de inimă și supunere cătră împărații mai de demult și apoī eșiau de prin întăriturile lor și prădaū țările Romanilor, pânăcă și-aū perdu aceștiia răbdarea și i-aū sfârimat, cum am mai spus. Și atunci Vlahii aū eșit din locurile acelea și s-aū înprăștiaiat peste tot Epirul și Macedonia, iar cei mai mulți s-au aşezat în Hellas. Sînt lași și i-aū inimă de epure, iar îndrăzneala le vine tot dela lașitate. Vă sfătuesc deci să nu vă încredeti în acești oameni în nimic, și dacă se va întimpla cîndva vreo turburare și Vlahii vor simula iubire și credință, jurîndu-se pe dumnezeu că aū să păstreze credință, să nu-i credeți. Va fi mai bine pentru voi ca nici să primiți jurămîntul lor și nici să vă legați voi cu jurămînt cătră dînsii. Păziți-vă de dînsii, ca de niște răi; nici să jure, nici să jurați. Nu trebuie să te încrezî într-însiî de fel, prefă-te însă și tu că le ești prieten. Și dacă vreo dată se va întimpla răscoală în Bulgaria, cum am spus mai sus, și Vlahii vor spune că-ți sînt prietenî și vor jura, să nu-i crezi. Iar dacă-șî vor aduce fimeile și copiii în vreo cetate grecească, lasă-i să le-aducă, decît numai fimeile și copiii să fie înuntrul cetății, iar ei să steie afară de cetate. Și dacă vor vrea să vie să-șî vadă familiile, să între numai doi ori trei, și dupăce vor ești aceia, să între alții. Și să bagă sama bine la ziduri și la porți, numai aşa vei fi în siguranță. Căci dacă vei lăsa pe mai mulți să între deodată la familiile lor, cetatea va fi trădată de dînsii și vei fi mușcat de ei ca de o aspidă, și ai să-ți aduci atunci aminte de sfaturile mele. Dacă vei păzi însă cele spuse de mine, și pe dînsii îi vei avea la dispoziție, și tu vei fi fără grijă.“—Acest loc a fost scos întîiū la iveală de Tomaschek Zur Kunde der Haemus-Halbinsel pag. 58, apoī de Onciu în Convorbiri Literare XIX pag. 271.

§ 178. Kinnamos (născut pela 1144, mort după 1185) supt anii 1161-1173 (1166 după Onciu Originile principatelor romîne pag. 82) pag. paris. 150: „Despre Vlahi se spune că sînt coloni veniți de demult din Italia“. Οἱ Βλάχοι τῶν ἐξ Ἰταλίας ἀποικοι πάλαι εἶναι λέγονται. Întîiū la Lucius De regno Dalmatiae et Croatiae, în Schwandtner Scriptores rerum hungaricarum vol. III pag. 455.

§ 179. Bonfinius (A trăit pe vremea lui Matei Corvin 1458-1490). Rerum hungaricarum decades. Č Romîniū

sînt eșitî din coloniștii romani și din legiunile romane, pe care Traian și alți împărați romani î-a adus în Dacia.⁹ La Hunfalvy Die Rumänen und ihre Ansprüche pag. 251.

§ 180. Lucius († 1679 C. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens III pag. 37), De regno Dalmatiae et Croatiae, Frankfurt 1666, II ed. în Schwandtner Scriptores rerum hungaricarum III pag. 458: „Pe acești Valahi [pe cei din Dacia] scriitorii îi consideră de obicei că se trag din Romani pe care î-a dus acolo Traian. Cu toate acestea, fiindcă la autorii vechi nu se pomenește despre dinșii nimic, ci numai despre barbarii care au ocupat Dacia în răstimpuri, până ce Bulgarii s-au aşezat în locurile pe care le stăpînesc astăzi Valahi, și după aceia, treceind Dunărea, au răpit dela Romani și au supus și Dacia nouă, Mysia, Macedonia și o parte din Thracia, apoi e mai probabil că Bulgarii învingători au strămutat atunci întreaga populație romană captivă din regiunile cisistriane [adecă din dreapta Dunării] în cele transistriane [adecă din stînga Dunării], unde se va fi amestecat cu acei Romani care vor fi mai rămas acolo de pe vremurile lui Aurelian ori care vor fi mai fost strămutați acolo de alți barbari mai înainte vreme. Aceasta e mai probabil decât că toți Valahii din Dacia și-ar fi trăgind neamul din vechii Romani rămași acolo din timpurile lui Aurelian“. Intîi la Petru Maior Istoriea pentru începutul Românilor II ed. pag. 58, 200. Pentru ca să se vadă cum se poate bate apa în piuă—sit venia verbo—, cînd este vorba de argumentat logic asupra unui fapt izolat (Faptul este *silentium* și argumentul pro și contra se chiamă *argumentum a silentio!*), reproduc observație făcută de Tomaschek Ueber Brumalia und Rosalia pag. 394, observație provocată de faptul că Bessi, cu toată importanța lor, nu sunt pomeniți de Thucydides, care vorbește numai de Odrysi și Paiones: „Trebue să ne gîndim la aceia că în istorie acel nume de popor capătă însămînătate preponderantă, de care se alipește faptul puterii politice și al independenței. În timpul emigrării popoarelor au stăpînit în vechile țări dace Sarmați, Vandali, Goți, Gepizi, Sloveni, Bulgari, Pecenegi, Cumani. Cînd se întîmplă ca istoricii să vorbească despre aceste regiuni, este natural să vorbească numai despre națiunile domnitoare, care se manifestau în mod activ, iar nu despre populație pasivă, macarcă mai numeroasă,

a păstorilor și muntenilor de neam romînesc, care stăpînise fără întrerupere vechiul teritoriu și fusese numai sfîșiata și copleșită de năvălitori⁴. Această observație o făcuse de altfel cu mult înainte de Tomaschek Dimitrie Philippide. Vezi mai la vale supt acest autor, § 189. Si ca să se vadă cum cei mai serioși oameni pot să exagereze lucrurile și să răspîndească prejudicii, iată în ce chip se exprimă asupra argumentului lui Lucius A. J. Evans *Antiquarian researches in Illyricum III*, 46 (la Jung Roemer und Romanen in den Donauländern II ed. pag. 352): „Lui i se datorește în realitate meritul că în măestritul său capitol *De Vlahis* a nimicit greșita părere că Români ar fi de origine transdanubiană [adecă de a stînga Dunării]. Principalele argumente adoptate de Sulzer, Roesler și alții scriitori recenți se găsesc clar și precis expuse de istoricul dalmat din al XVII secol“.

§ 181. Dimitrie Cantemir († 1723), *Hronicul vechimii Romîno-Moldovlahilor*, ed. Academiei romîne, București, 1901, pag. 13 : „A Romîno-Moldovlahilor neam, de vom vrea să credem adeverinții, care în hronice mărturisește, de-i vom căuta cea mai de pre urmă vîrstă, de cînd adecă Trajan împăratul, din Roma, împărateasa cetăților, alegind cetăteni români, în Daciea î-aă trecut, il vom afla depe la anul tocmai fișii omenești 107 să fie început. De-i vom cerca cea de pre mijloc vîrstă, o vom găsi de odată cu Romulus, Roma și cu numele Roman, adecă cu șepte sute cinci zăci și trii de ani mai de nainte decît a să naște Domnul Hristos. De-i vom iscodi cea din ceput naștere, precum dela râsipa Troadii și dela înstrăinarea lui Eneas la Latium, adecă în țara latinească, a vechilor semne și scriorii mărturisesc. De-i vom întreba a evghenii catastih, și a ghenealoghiei rînd, precum Românî în Roma, de cetăteni români și oșteni veterani născuți, a Ellinilor nepoți, strănepoți, dela Troada să să fie trăgind, a Grecilor și a Latinilor scriitori mărturisesc. De vom lúa sama faptelor mai marilor lor, nu prădători, nu năpăditori, nu adăosături, ce înmulțitori, ce lătitori, ce mai din luntru și mai de treabă mădulare a împărației Romanilor a fi îi vom găsi. De le vom căuta firea, inima, și cea iroicească vitejie, aieve ieste, că a hotărălor lumiș românești în potriva sireapelor neamuri tătarăști ca niște zi-

dări de aramă puși și nebiruiți apărători s-au socotit, și într-înșii numai să să fie păzit și plinit acel adevărat cuvînt pentru cei hiriști Romani dela Seneca zis: unde aș biruit Romanul, acolo aș și trăit. Căci denafara hotărâlor împărației românești, până adeca la fundurile Indiei, până la pustiile Arabiei, până la necunoscutele locuri a Africăi, și să zicem așești până la marginile lumii cunoscute, poporul romînesc prin multe vremi și pre la multe părți precum să-și fie scos și aşezat sloboziile sale, nime poate fi carile să nu știe.“ Cu alte vorbe poporul român = poporul roman, și anume poporul roman din însăș Roma. Macarcă patricii și plebeia romană depe vremea lui Traian degenerase mult decum fusese pe vremurile lui Cincinnatus — împăratul Traian însuș era doar un provincial —, dar oricum, strălucită viață! Firește că de vreun amestec al nobililor Romani cu Dacii nicăi pomenire nu poate fi. De pildă pag. 128: „Pomenitul Sarniție două povestiri de odată să nevoește a dovedi, una, precum Români, vrînd să să fălească, singuri să-și fie scornit acest nume depe Flac Vlahi, alta, precum Români noștri să nu fie din sămîntiea Romanilor, ce din rămășița varavarilor celor vechi, adeca a Ghetilor și a Dachilor, care socoteală ieste în potrivă a tuturor de obște scriitorilor, precum și în capetele trecute cam pe scurt am arătat, și în urmă pre larg să va dovedi“. Nu se dovedește nimic! — pag. 215 sqq.: „Români au părăsit Dacia supt Aurelian și aștăzi trecut de-a dreapta Dunării, dar supt același împărat chiar s-au întors cu toții îndărât“ — pag. 395 sqq.: „Români din peninsula balcanică își trag originea dela Români din Dacia“.

§ 182. Iohann Thunmann, Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker, Leipzig, 1774. pag. 174: „Vlahii de dincolo de Dunăre sunt un mare și numeros popor. Se spune că ar fi formind jumătate din locuitorii Thraciei și mai mult de trei sferturi din locuitorii Macedoniai și Thessaliei. Si în Albania trăesc mulți dintr-înșii. Vorbesc aceiaș limbă ca și frații lor de dincoace de Dunăre, dar mai amestecată cu cuvinte grecești. Să nu se credă cumva că sunt veniți acolo din Dacia.“ — pag. 240: „Albanejii sunt descedenții vechilor Illiyri, iar vecinii lor Vlahii sunt urmașii Thracilor.“ — pag. 324 sqq.: „Români dela sud sunt Thracii romanizați din Thracia, Macedonia și Thessalia. „Thracii din Thessalia, Macedonia și Thracia propriu

zisă aău adoptat, precum se pare, foarte degrabă limba stăpînilor lor, a Romanilor.“ Ei s-aă adăpostit contra barbarilor năvălitorî prin munți Haemus și Pindus.²—pag. 360 sqq.: „Vlahii de dincoace de Dunăre sînt frații Vlahilor din ceia parte a fluviului și se trag din acei Thraci care sub numele de Geti și Daci aău jucat aşa mare rol sub Dromichaetes, Boerebistas, Cotison și Decebalus. Sub stăpînirea romană aău primit limba și obiceiurile romane, și dupăce sub Caracalla aău căpătat dreptul de cetătenie, s-aă numit Romani. Să nu se creadă că aău fost toți strămutați de Aurelian pe malul celâlalt al Dunării, firește că mulți aău rămas într-o țară aşa de mare și de muntoasă. Cînd aău năvălit Vandali, Goti, Huni, Gepizi, Slavi, Avari și Bulgarii, ei aău fugit la munți, care î-aă ferit de distrugere, dar au devenit din cauza aceasta nomazi. Dacă aău contribuit cu ceva la alungarea Slavilor, care după aceia s-aă aşezat la Vistula și la Dnipru, nu pot să hotăresc. Cînd aău năvălit Unguri la anul 894, ei se aflau în Transilvania și în Ungaria de dincoace [adecă dinspre vest de] Dunăre. Acest lucru îl spune notarul anonim al regelui Bela IV, care în acest lucru merită crezare, macarcă în alte privințî nu te poți baza pe dînsul... Dar Vlahii locuiau din timpuri străvechi și în Valahia și Moldova, unde n-aă venit întîiasă dată sub Negru și Bogdan în al XII și al XIII secol.“

§ 182^a. Iosephus Benkő, Transsilvania sive magnus Transsilvaniae principatus, Vindobonae, 1778, 2 volume. I pag. 474: „Valahii se trag dela Romanî, dela coloniile anume pe care Traian și ceilalți împărați le-aă adus în Dacia. Astăzi aău ajuns în stare de servitute față de nobiliî din Transilvania, dar, macarcă aău trecut atîtea veacuri la mijloc, n-aă părăsit cu totul nicăi limba nicăi obiceiurile strămoșilor.“ pag. 476-478: „Scriitorî de valoare, atît străinî cît și din țara aceasta, aău arătat cu hotărîre că Valahii se trag dela Romanî, care aău strămutat de prin provinciile mai depărtate ale stăpînirii lor coloniî nenumărate în Dacia, dupăce au supus-o, nu numai că să lucreze pămîntul, ci că să dee și orașelor, celor de atîtea ori devastate, înflorirea de altă dată. Dupăce la anul p. Chr. 274 o bună parte din Romanî aău părăsit Dacia, amintirea despre ei n-a dispărut dintrînsa, pentru că mulți Romanî înpreună cu Daci indigeni aău rămas pe loc. Să nu crezi însă că toti Valahii de astăzi din

Transilvania îs trag neamul din acei Romanî, pe care intîlă Traian î-a adus aici. Dintre aceştia, ca și dintre Daci, mulți au perit de armele Hunilor, Avarilor și Ungurilor, iar cei-lalți au fugit dela șesuri și s-au adăpostit prin munți, unde trăesc și până astăzi. Dar au mai fost numeroase colonii de Romanî și în Moesia, în Bulgaria, în Serbia, și în locurile depe lîngă Dunăre, colonii care s-au amestecat și s-au înmulțit cu Thraci, Liguri și cu drojdiea a multor alte popoare, s-au îndepărtat tot mai tare dela limba și dela obiceiurile străbunilor, au devenit supuși aî împăraților de răsărit și au trăit necunoscuți sub dînșii, apoi cu vremea s-au lătit încet încet spre mijăzănoapte până la hotărâle Podoliei și Rusiei, și până în Transilvania, îndeletnicindu-se mai mult cu păstoriea decît cu agricultura. Acest neam robust, vinjos și musculos, de temperament mai mult sangvin, e foarte aplecat spre propagarea neamului și s-a înmulțit aşa de tare, încît a supplantat pe Unguri în Transilvania și în părțile vecine ale Ungariei și a umplut tot locul. Ba a trimis roiuř și în Valahia transalpină și în Moldova. În secolul XII anume au emigrat din districtul Fagarașului foarte mulți Valahi supt un șef numit Negru, cu familiile și cu toată avereala lor, prin munții învecinați din țara Bîrsei. Si tot aşa în secolul XIV, pe vremea regelui Ungariei Ludovic I, un boer valah, numit Bogdan, ademenit de pămîntul cel foarte fertil și aproape pustiu al Moldovei, a adunat mulți Valahi din ținutul Maramureșului și din Transilvania, a trecut munții și a ocupat Cumania, cea care de multă vreme era pustie“.

§ 183. Franz Joseph Sulzer, Geschichte des transalpinischen Daciens, Wien, 1781-1782, 3 volume. II pag. 6: „Nu tăgăduesc originea romană a Valahilor, ba chiar, în unul din paragrafele următoare, voiu arăta cîteva din obiceiurile lor, care, comparate cu limba lor, care e mai mult latinească decît slavă, fac foarte probabilă concluziea că se trag din sînge roman. Decât numai ei au și obiceiuri slave, și vorbe slave în limbă, cu mult mai multe decît își închipuesc acei care au scris până acum despre originea lor. După cum au primit ei, ca Romanî, cuvintele slave în limba latină, tot aşa au putut, ca Slavi, să adoapte limba latină și obiceiurile romane din cauza îndelungatului lor contact cu Romanii. După părerea mea are să rămîne multă vreme ne-

hotărît, dacă trebuie să tragem pe Valahi din Români ori din Slavî. Ceia ce vrea ū eū însă să probez acum, cît îmî va fi cu putință, este că actualii Valahi nu se trag din Volohiî ori din Bulgariî lui Nestor, și încă mai puțin din Româniî din Dacia lui Trajan, că prin urmare ei nu trebuesc considerați ca aborigenî, ci ca un popor care a venit aici în timpuri mai tîrziî". — pag. 11 : „Trebue puternică imaginea și în aceiaș vreme multă abstracție, ca să-și închipuiască cineva, încontra istoriei, că un popor, care astăzi întrece în număr cu o jumătate pe toate celelalte neamuri de oameni din Transilvania la un loc luate, a rezistat singur timp de șepte sute de ani la neîncetatele năvăliri a douăzeci de popoare barbare, care azi toate au dispărut din Dacia, fără să lese urme de numele și de limba lor ; ca să-și închipuiască Dacia ca o țară de vizunii și de peșteri, în care s-ar fi ascuns ca nomad un popor întreg atâtă vreme îndelungată, în mijlocul atîtor vicisitudini, fără să alătă vreun contact cu națiunea stăpînitoare din aceiaș țară, fără să împrumute macar un cuvînt dela una macar, cu excepție numai de Slavî, din aceste multe națiuni, dela Goti, Tafali, Victofalî, Huni, Gepizi, Heruli, Longobarzi, Avari, Bulgarî, Vandali, Unguri, Comanî, Pecenegi, fără să se distingă macar printre-o faptă, care să fi meritat a-i face numele cunoscut posteritații, dupăcum s-a făcut posteritații cunoscut numele popoarelor celorlalte". — pag. 12-20 : „Dar mai am două argumente mult mai puternice, care ne pot lămuri mai de aproape, dacă Valahiî din Dacia trebuesc considerați ca străini în această țară, ori ca aborigenî. Aceste argumente sunt : 1) Starea lor politică actuală în Transilvania; 2) Religiea lor în toată Dacia și chiar în afară de dînsa. 1) Dacă nu este ceva contrar regulelor unei logice sănătoase să conchidă cineva dela înprefurările actuale ale unui popor la starea lui socială de altă dată, apoi putem spune aproape cu siguranță despre Valahiî din Dacia, cel puțin despre cei din Transilvania, că ei au fost ținuți dela început în această țară într-un fel de sclavie, că totdeauna au fost tratați ca sclavî. Poporul cel mai vechi și cel mai numeros nu este considerat, până în acest moment, ca națiune în Transilvania. Toate celelalte popoare, până și Sași, a căror venire foarte tîrzie în acest mare principat se cunoaște cu siguranță, se bucură acolo de libertăți proprii, de anumite privilegii.

Numai Valahul n-are nică libertate de conștiință, nică drept de cetățean, nică proprietate, cu atit mai puțin este admis la vreo funcție onorifică. Numai el nu-și poate rîdica capul din pulberea în care i-l apasă ceilalți... De unde provine acest dispreț? De unde vine că Valahul n-are în Transilvania nică libertate, nică proprietate, nică drept de cetățean, nică considerație? S-a și înmulțit ei aşa tare numai în veacurile din urmă, iar pe atunci, înainte de a fi luat țara în stăpînire Secuilor, Ungurii și Sașii, erau slabii la număr, aşa că n-au putut să se rîdice? Inchipuire! Ori poate și-au pierdut de atunci încocace libertățile? Dar cum este cu puțință ca cel mai puternic popor să-și părăsească aşa cu totul libertățile și prestigiu? Dar sunt macar semne că le-ar fi avut vreodată?... 2) Celalalt argument, pentru a hotărî chestiunea, îl ia delă religia valahă, și va pune poate părea mea într-o lumină mai puternică... Transilvania a fost incorporată la biserică română deja prin silința lui Ștefan cel sfint. Chiar aşa numiții Valahi uniți au stat multă vreme supt episcopul catolic din Transilvania,... iar schismaticii n-au pănat la acest moment un episcop al lor propriu în această țară. Despre Valahi nu cetim nicăieri că religia lor s-ar fi introdus în Dacia prin misionari, prin înființarea de episcopate, prin sprijinul regilor unguri ori poloni. Se poate proba din contra, că și-au dat toti silința ca să stîrpească această religie și să unească pe Valahi la biserică română... Deja papa Honorius III la anul 1223 prin legatul său, cardinalul Iacob, a indemnăt pe regele Andreas și pe prințul de coroană Bela să supue pe Valahi scaunului roman, iar autoritatea episcopatului coman, înființat la Seret la anul 1228, a fost extinsă și asupra Valahilor de acolo. Si cu toate acestea poporul valah a fost, de cind avem știri despre el, și este pănat în ceasul de față, cu excepție de acei puțini care treptat au trecut la biserică apuseană, credincios religiunii răsăritene... Să-mi spuie acum cineva, cum s-a strecurat această religie la Valahi din Dacia cisalpină și din cea transalpină, și cum s-a propagat la dinșii în mijlocul Ungurilor și Sașilor catolici, sub regi și prinți catolici, dacă ei, Valahii, n-au plecat din Dacia niciodată, și dacă n-au adus cu dinșii această religie dintr-o țară de dincolo de Dunăre, din Valahia Mare, unde au trăit mai înainte vreme, și unde trăesc pănat în momentul de față, în tot aşa de mare-

număr, frații lor, Cuțovlahi? Aici în Dacia nu se vorbia limbă valahă înainte de al zecelea (aș putea zice înainte de al unsprezecealea) secol; aici înainte de timpul lui Stefan cel sfînt nu se cunoștea religie răsăriteană și nicăi Valahi nu locuiau. Vorbele sfîntului rege Stefan «nu se poate ca un episcop grec să administreze credințoși latini și ca un episcop latin să administreze credințoși greci», și ordinul dat de el ca și pe viitor supușilor săi de religie greacă să li se dea un episcop de aceiaș credință, iar supușilor de religie latină să li se dea un episcop de aceiaș credință, nu se pot aduce ca probă contra propoziției mele, căci ele pot fi și trebuie interpretate ca privitoare la supușii regelui de dincolo de Dunăre, la Slavoni, etc., care pe vremea aceea sigur aparțineau la biserică grecească, iar nu la Valahi. Aceștia au venit aici din Illyria, din Macedonia, ori din muntele Haemus. Timpul acestei emigrări se poate da cu aproximație. Probabil n-a avut loc de odată, ci în Moldova și în Valahia răsăriteană, care amîndoă la un loc până în al doisprezecelea secol se numea Cumania, a avut loc mai tîrziu decât în Valahia apuseană, în aşa numitul pe atunci Banat al Severinului. — pag. 31: „[Valahi] a u venit aici mai întîi treptat, ca bande și ca famili, din cauză că erau vecini și că luană parte ca mercenari la expediții războinice în Dacia; apoi în număr mare, ca triburi și neamuri întregi, cu ocazia a două mari revoluții, atunci anume, când la sfîrșitul secolului al unsprezecelea [adecă al doisprezecelea!], apăsați fiind de Isaac Angelus, s-au unit cu Comani, și atunci, când la anul 1243 Tatarii Mongoli au părăsit Comania, care era acum golită de toți locuitorii ei.” — pag. 33-41: „Cuțovlahii vorbesc aceiaș limbă cu Vlahii din Dacia. Acest lucru nu se poate explica, dacă vei admite, cu Thunmann, că Vlahii din Dacia și Cuțovlahii s-au dezvoltat în actualele lor teritorii de o parte unii de alții. Căci este cu neputință ca în înprejurări atât de deosebite să se fi putut dezvolta limbi atât de asămănătoare. „Aș vrea să știu, dacă este cu puțință, ca în două țări atât de departate una de alta, cum sunt Moldova și Albania ori Macedonia, la două popoare deosebite și în timpuri deosebite, să se fi dezvoltat aceiaș limbă”. Nicăi fondul colonial n-a fost acelaș și n-a vorbit acelaș dialect latinesc, în Dacia de o parte și în teritoriul Cuțovlahilor de altă parte. „Să-i închipuit oare Thun-

mann că Romanii aveau numai un dialect? A crezut el că acea adunătură de ciurucuri (Geraffel von einem Gesinde), pe care Traian a adus-o din toată lumea romană în Dacia, vorbia tocmai aşa latineşte, şi nu altfel, ca și coloniştii romani veniţi în Thracia, în Moesia și în provinciile de dincolo?“ Cuțovlahii nu sînt veniţi din Dacia, zice Thunmann. Aşa este. Dar aă venit Valahii din Dacia din țara Cuțovlahilor. Pentru să poată exista, după cum există, aceiaș limbă la unii și la alții, macarcă ar fi trăit totdeauna în teritoriile deosebite, ar trebui să admită doar cineva că limba valahă era deja formată pe vremea lui Aurelian. Dar aceasta este imposibil. Că aşa ceva n-a putut fi, o probează chiar puținele resturi de limbă valahă din secolul VI, păstrate la Theophanes. Există mare deosebire, și de formă și de înțeles, între *torna*, *torna*, *fratre*, cum vorbiau Valahii în secolul VI, și între felul cum vorbesc astăzi. Dar chiar ășa, tot este mai lesne de priceput că limba valahă ar fi fost gata pe vremea lui Aurelian, decât că s-ar fi putut dezvolta, aşa cum este, în Dacia, unde, macarcă a fost în contact cu atîtea limbî străine, n-a împrumutat nimic dela ele, astfel că, de pildă, nu există un singur cuvînt unguresc comun întregii limbî valahe.² — pag. 52-53: „Dacă Valahii aă trăit totdeauna în Dacia, pentru ce n-aă păstrat acest nume Dacia? Pentru ce Valahii din Transilvania nu-și numesc țara macar cu numele de *țara românească*, cum și-o numesc pe a lor Valahii din Dacia transalpină, ci o numesc Ardeal, cu un nume unguresc Erdeli, care înseamnă regiune păduroasă?“ — pag. 53-54: „Valahii aă luat ființă în Moesia, Thracia, și în regiunile de acolo de prin prejur, nu în Dacia. Elî aă obiceiuri romane, limbă romană, dar aă și obiceiuri și limbă slave. Nu sînt prin urmare nicî curat Slavi, nicî curat Români, ci un amestec din amîndoăuaceste popoare, în care amestec însă predomină elementul roman. Prin Români nu înțeleg aici pe coloniştii romani veritabilî, care aă fost trimiși de cei dintîi împărați în Thracia, Moesia, Illyria, Macedonia, etc., ba nicî macar amestecătura de Români din Dacia, pe care Aurelian a strămutat-o în Moesia ori Dardania. Înțeleg prin Români pe coloniştii care, deja amestecați cu vechile popoare thrace, s-aă mai amestecat apoi și cu ășa numiții barbari, sosiți după aceia, cu Scyti, Bastarni, Sarmați, Goți, Iazygi, Huni, și cu mulți alții, se numiau

Romanii, și vorbiau o limbă latinească, căreia, pentru a se preface în valaha de mai tîrziu, îi lipsiau numai cuvintele slave, care au fost introduse apoi prin contactul și relațiile cu Slavii.“ — pag. 56-60 : „Mă îndoesc dacă cuiva, care ar fi avut atîtea felurite raporturi cu această națiune ca mine, care î-ar fi studiat ca mine atît de îndelungată vreme și cu atîta băgare de samă caracterul, î-ar putea macar trece prin minte să caute în ea un singe roman veritabil, dacă n-ar auzi-o vorbind o limbă pe jumătate latinească. Atît de puțin samână ea cu Romanii, aşa cum îi cunoaștem pe acești din scrierile și din faptele lor. Atît de mult a degenerat ea dela dinși... Că au obiceiuri și deprinderi romane? Cine știe dacă sunt într-adevăr romane! Si chiar dacă vor fi, Valahii au însă tot aşa de multe și obiceiuri slave... Cînd acelaș popor are limbă, obiceiuri, deprinderi, și romane și slave, aceasta înseamnă că el s-a dezvoltat din amîndoană neamurile, din Romanii și din Slavii... Pentru aceasta se cere ca cele două națiuni să fi fost în strînse relații una cu alta și să se fi unit prin legături de căsătorie una cu alta... Eu cred că la producerea limbii și națiunii valahe lucrurile s-au petrecut astfel... Slavii s-au așezat printre Romanii. Romanii au luat femei slave, Romanele au luat bărbați slavi, și fiecare din părți s-a silit să se facă pricopută de cealaltă cît mai răpede în propria sa limbă [a vorbitorului ? „ein jedes war bemüht sich dem andern in seiner Sprache bald verständlich zu machen]. Si aşa s-au născut, din amestecul elementului slav cu cel latin, limba și națiunea numite valahe.“ — Date biografice asupra lui Sulzer vezî la Petru Maior, Istoriea pentru începutul Românilor, ed. II pag. 191. Pentru că să se vadă îărășinanitatea argumentării, cînd se bazează pe un fapt oarecare izolat, voiu face asupra argumentului pe care-l scoate Sulzer din lipsa de drepturi a Românilor din Transilvania înămpinarea următoare. Tocmai faptul că Români din Transilvania apar ca lipsiți de drepturi și ca robî ai pămîntului ar fi o probă că avem a face cu o populație de mult stabilă și anteroară celor aşa numite trei națiuni. Căci și Grecii doar sunt în peninsula balcanică o populație de mult stabilă și cu toate acestea pe vremea stăpînirii Francilor ei erau robî ai pămîntului, după cum se vede din procesele pe care le aveau șefii feudali între dinșii cu privire la *vîcini*, Greci de neam, care fugiau de pe moșiea unuia pe mo-

șiea altuia (Veză C. Hopf, *Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit*, Leipzig, 1870, pas-sim). Ba chiar pe vremea stăpinirii împăraților greci soarta Grecilor țărani era ca aceia a țăraniilor români pe vremea cînd prădaū Tatarii. Dar cel puțin la noi Români prădaū Tatarii, învremecă pe Greci și prădaū funcționarii împăra-tești. Hopf I pag. 176 (Este vorba despre oprimarea populației din Attica din partea funcționarilor împăra-tești, în frunte cu însuș strategul, sub domniea lui Alexios III 1195-1203, cu toate suplicile adresate împăratului decâtă arhiepi-copii din Atena): „Atât de departe mergea insolenta acestor oameni, încît siliau pe țărani din Attica să cumpere înapoi vitele, pe care li le răpise, și repetau chiar de două și de trei ori această speculație financiară“. Compară cele spuse de Neculcea asupra purtării Tatarilor care aū ernat în Moldova pe vremea domniei lui Dumitrașcu Cantacuzin, anul 1674, Letopisete ed. II vol. II pag. 207 : „Un sac de orz da pe zi unuī cal, și cît nu putea să mînince un cal într-o zi îl deșerta din traiste și-l strîngea deosebi. Si dacă-și sfîrșia bietul om orzul din gropă, iară Tătarul îl făcea pe om de cumpăra oizul cela ce strîngea el din traiste“. Erau liberi în Grecia numai Slavii și Albanezii, adeca năvălitori, oamenii mai de curind așezați. Tot aşa aū fost robii ai pămîntului Slavii din Rusia până la împăratul Alexandru II, macarcă sănt așezați din străbudi în acea țară, și aū deve-nit robii îndatăce străini Varegi aū căpătat puterea politică și aū devenit stăpini ai satelor slave. Stăpini, care n-aveau alt profit decât din dijmele și corvezile locuitorilor băstinași, aveau interes să-î tie pe aceștia legați de pămînt, să nu li per-mită de a se strămuta pe proprietatea altuia, și i-aū adus în stare de robie. Si la noi țărani liberi aū devenit robii ai pămîntului, îndatăce domniū aū dăruit funcționarilor și favo-rișilor (de unde s-a recrutat clasa boerească) dijmele și corvezile deprin sate. Cîtă vreme aceste dijme și corvezî se plătiau domniei, oamenii fusese liberi, căci oriunde s-ar fi dus (afara numai dacă n-ar fi fugit din țară), tot supuși domnești erau. Îndatăce dijmele și corvezile aū aparținut boerului, acesta a avut interes să țină pe țărani legați de pămînt, și i-a ținut : țărani aū devenit atunci robii ai pămîntului, vecinii, iar boerul s-a considerat ca stăpîn nu numai al dijmelor și corvezilor, ci al pămîntului însuș! Faptul că față cu

cele trei națiuni din Transilvania (Unguri, Secui, Sași) singurii Români erau robi ai pământului și lipsiți de orice drepturi ar fi o probă tocmai că Români sunt mai vechi pe acele locuri decât Unguri, Secui și Sași. Si de fapt sunt foarte probabil mai vechi.

§ 184. Gibbon, *The history of the decline and fall of the roman empire*, Basel, 1787, în traducerea germană a lui Johann Sporschil (*Gibbon's Geschichte des allmäligen Sinkens und endlichen Unterganges des römischen Weltreiches*, IV Auflage, Leipzig, 1862-1863), cap. XI, vol. II, pag. 12 : „Aurelian a retras oștirile romane din Dacia... Cu toate acestea a rămas în vechea țară cu acest nume o parte însemnată din locuitorii ei, care mai mare groază aveau de emigrare decât de stăpînitorul got. Acești Români decăzuți au continuat cu toate acestea să aducă servicii imperiului, cu care nu mai aveau legătură, în felul acela că au răspândit printre cuceritorii primele noțiuni de agricultură, de meserie folositoare și de plăcerile unei vieți civilizate. Cu începutul său născut raporturi de afaceri și de limbă între malurile opuse ale Dunării, și după ce Dacia a devenit un stat independent, ea s-a arătat adeseori ca cel mai puternic zid de apărare al împărației romane contra năvălirilor hoardelor sălbatece ale nordului. Simțul interesului propriu a legat pe barbari care aveau un domiciliu mai stabil de Roma, și interesul statoric duce foarte adeseori la prietenie sinceră. Această colonie, compusă din aşa de diverse elemente, care a umplut vechea provincie, s-a mărit treptat, până ce a ajuns un mare popor“.

§ 185. *Supplex libellus - Valachorum Transylvaniae, cum notis historico-criticis I. C. E. civis Transsilvani, Claudiopoli (Cluj), 1791 = Repraesentatio et humillimae preces universae in Transilvania valachicae nationis*, Iași, 1791 „Români se trag din coloniștii împăratului Traian.“ La Hunfalvy, *Die Rumänen und ihre Ansprüche*, pag. 259. Simpleră afirmație.

§ 186. I. C. Eder, în notele dela *Supplex libellus Valachorum* : Susține părerea lui Sulzer, și anume că Români au venit de peste Dunăre în Dacia în secolul XIII, cu două argumente : 1) „Pe timpul luptei Românilor din Haemus contra Grecilor, pentru ce lăua venit în ajutor Cumani și nu Români se din Dacia? Dacă ar fi fost Ro-

mîni în Dacia pe vremea aceia, s-ar fi dus în ajutorul celor dela Haemus, și ar fi scris istoricii contemporani despre aceasta. 2) Dacă aș continuat de a trăi Români în Dacia și dela Aurelian încolo, pentru ce nu se găsesc în limba lor niscai cuvinte goțe? La Petru Maior, *Istoriea* pentru începutul Românilor, ed. II pag. 166, 195. Petru Maior combată aceste două argumente astfel: „D-apoi Cumanii nu s-altceva decît Români, căci Grecii numai din invidie, că purtau Români aşa nume strălucit, lă-a schimbat o literă din nume și s-a apucat să le zică Comani în loc de Români. Numai dacă n-or fi fost cumva Cumanii coloniști veniți dela Cumă din Italia, ori nu s-or fi numit astfel dela numele vreunui prinț de al lor Coman, căci doar și astăzi există la Români numele Coman, Comanel. „Iară căci limba românească nicio cusrerie nu are cu limba Gotilor, stăpînilor oarecind a Daciei, nu e nicio mirare. Pentru că de aș fost limba Gotilor aşa, precum e a Sasilor din Ardeal, după cum unii dintră Sasi vreau, ca Sasi să fie strănepoți Gotilor acelora, tocmai cu neputință era să se facă zisa cusrerie, devremece niciun sunet nu cred eu să fie urechilor Românilui aşa aspru și neplăcut precum limba cea săsească din Ardeal.“ Cât despre Români din Dacia, că nu s-a dus în ajutorul celor dela Haemus, aceasta se explică prin aceia că aș fost împiedecați de regele Ungariei, care era socrul împăratului grec Isaac Angelos.⁹

§ 187. I. Chr. Engel, *Commentatio de expeditionibus Traiani ad Danubium et origine Valachorum*, Wien, 1794: „Români sunt proveniți din Getii din Dacia și din coloniști, și aș fost strămutați peste Dunăre în Dacia Mediterranea și Dacia Ripensis. Acolo s-a amestecat cu Slavi, și pe vremea regelui bulgar Crum (800-815), care stăpînia și peste actualele Valahie, Banat, Transilvanie, s-a strămutat din nou în aceste teritorii. Cu ocazia aceia Crum a strămutat în special de-a stînga Dunării pe Valahii pe care i-a luat prinși în urma expedițiilor lui în Thracia.⁹ La Pic Über din Abstammung der Rumänen pag. 7.

§ 187^a. Tunusli, *Istoria τῆς Βλαχίας, ἐν Βιέννη*, 1806. pag. 1: „Din cărțile de istorie se vede și se descopere că în adevăr, după cum apare în cronologia țării românești, poporul Vlahiei se trage din colonizările Romanilor.“ pag. 2-3: „Din istoriea țării românești scrisă de Constantin stolnicul Cantacuzino: ...“

Impăratul Romei Trajan, dupăce a învins pe Decebal, cîrmuitorul Dacilor, care stăpînia peste locurile acestea, și al căruî tron era la Belgradul Ungariei, pela munți tării românești numiți Carpați, a adus totodată colonii, adecă popor dela Roma, ca să colonizeze toată Dacia, și pentru pază a așezat oștiri. Din acele colonii se trage poporul acesta, care locuiește acelaș țară.“ pag. 8-12: „Din istoriea din tomul al doilea al geografiei Germanului Büsching [Ant. Friedr. Büsching, Erdbeschreibung, Hamburg, 1754-1807] Vlahii sunt frați cu locuitorii de dincolo de Dunăre. Ei sunt descendenții vechilor Thraci, care sub numele de Geti și Daci și sub stăpinitorii lor Dromichaetes, Boirebistes, Cotison și Decebalus au făcut mari și glorioase fapte. Dupăce s-aு supus Romanilor, au luat limba și obiceiurile acestora, și dupăce s-aு încreștenit sub Caracalla s-aு numit Romani, astăzi Romini. Asigurare și probă despre amestecul lor de altă dată cu Romanii sunt obiceiurile lor la mincare și la port, care samănă cu ale Romanilor, și aplecarea mare care o au pentru limba și manufatura (ἐργάτες) Italienilor Valahia și Moldova făceaශ odată parte din Dacia. Dupăce Romanii au învins și au supus pe Decebal, regele Dacilor, și toată Dacia, au stăpinisit și tările acestea. Impăratul Romanilor Traian a adunat colonii romane și le-a trimes aici, însărcinându-le să facă sate și case. Urmași lui însă, și mai ales Aurelian, au strămutat pe cei mai mulți coloniști în Thracia și în Moesia, unde ei s-aு amestecat și au trăit împreună cu locuitorii de acolo Bulgari, Thraci, Sırbi și Liguri și și-au stricat limba lor cea veche, care s-a păstrat astăzi în Moldova și Valahia. Părțile acestea depe lîngă malurile Dunării au fost stăpînite după aceea de împărații de răsărit. În timpurile următoare însă s-a strămutat Vlahii iarăș în părțile despre miazănoapte, la hotarele Podoliei și Rusiei, și s-aு ocupat cu agricultura și cu păstoriea.“ pag. 17: „Cum povestește cronologia tării românești despre începutul domniei Craiovei: Din populația romană care a emigrat în Moesia s-aு separat unia și au trecut Dunărea pela Turnul Severinului în județul Mehedinți, și au pus stăpinire pe cele cinci județe ale Craiovei, dela munți până la Dunăre și la rîul Olt. Boerii lor și-au ales de șef pe unul din neamul Basarabă, și-au încredințat cîrmuirea și l-au proclamat banovet ori ban. Tronul i-l au pus întîi la Turnul Severinului în

județul Mehedinți, după aceea la Strehăia în acelaș județ, și în sfîrșit la Craiova. Cind s-a întîmplat aceasta, nu se știe.“ pag. 19 : „In intervalul de timp dintre ani 585 și 1185 se pare că a avut loc întoarcerea coloniștilor cu banul Basarabă în cele cinci județe ale Craiovei.“ — Pentru „Istoriea țării românești scrisă de Constantin stolnicul Cantacuzino“ și pentru „Cronologiea țării românești“ vezi § 233.

§ 188. Petru Maior, Istoriea pentru începutul Românilor în Dacia, Buda, I ed. 1812, II ed. 1834: † Români sunt descendenții coloniștilor romani din Dacia, care s-au păstrat puri, neamestecați cu Daci, și au continuat de a trăi în acea provincie și după Aurelian. Numai în mic număr au părăsit provincia și au trecut de-a dreapta Dunării pe vremea lui Gallienus. Din acești Români strămutați din Dacia peste Dunăre își trag originea Români din peninsula balcanică, în special acei care au înființat imperiul româno-bulgar la sfîrșitul secolului XII.⁹ Pentru chipul de argumenta al lui Petru Maior vezi exemple la §§ 90, 186.

§ 189. Dimitrie Philippide^{*)}), Ιστορία τῆς Ρουμουνίας, Leip-

*) Acest scriitor a fost unchiul depe tată al bunicului meu depe tată Neculaș Philippide. Dimitrie Philippide adecă a fost frate cu tata bunicului meu. Spun aceasta, nu ca să mă laud, ci pentru că în lucrarea lui N. Bănescu „Viața și opera lui Dimitrie Philippide“, publicată în Anuarul institutului de istorie națională pe 1923, s-a strecurat la pag. 120 informația greșită că Dimitrie Philippide ar fi fost bunicul meu depe mamă: „Aceasta l-a înămednat atunci pe Dl profesor A. Philippide dela universitatea din Iași să dea în câteva pagini o notiță biografică și bibliografică asupra lui Dimitrie Philippide, bunul său după mamă. În Arhiva din Iași, IV, 1893, pag. 162-167“. Pe bunicul meu depe mamă îl chemea Mihalache Curt și era Român Moldovan get beget. Si doar legătura de rudenie dintre mine și Dimitrie Philippide, că adecă acest scriitor era „unchiul depe frate al bunului meu“, și că „însotit de bunul meu, Neculaș Philippide, a venit în Moldova“, a fost făcută de mine cunoscută în acea notiță biografică citată de Bănescu. Si cu toate acestea Bănescu spune că Dimitrie Philippide era bunul meu depe mamă! La pag. 128 mai spune Bănescu următoarele: „Nu știu de unde-și ță Dl profesor Philippide data atât de preciză a morții lui Daniel [Acesta era numele de călugărie al lui Dimitrie Philippide]. D-sa ne spune că a murit, ca egumen, la o mănăstire din Balți, la 9 Noembrie 1832“. De unde am luat-o? D-apoi doar spun de unde ță acea notiță biografică, citată de Bănescu. la nașina 162. Intr-o călătorie făcută în Gre-

zig, 1816, tom. I pag. 140: „Dar soarta hotărîse ca Decebal în mijlocul marilor lui proiecte și succese să dea peste năcaz, și se proclama împărat al Romanilor marele Trajan, care era mai mare om decât Decebal. Căci astfel de multe ori oamenii cei mari au de contemporani pe alții mai mari decât dinșii și faptele lor cele strălucite pălesc ca lumina lunii atunci cînd soarele luminează. Nu avea Decebal ca adversar pe un Commod, pe un Nero, pe un Domitian, care au fost rușinea și bajocura neamului omenesc, ci pe Trajan, care apăruse ca o putere binefăcătoare pentru lume, eroic în războiu, și mai eroic încă în pace, iubirea incarnată pentru oameni, și modelul bunilor împărați. Decebal, deci, care fusese înainte vreme de multe ori învingător, pecind domnia Domitian, și pusesese la bir pe Romani și pe Domitian însuș, fu învins și el la urmă de marele Trajan la al patrulea an din suta a doba și căzu luptându-se, ori, cum spune Dio, se ucise singur, cînd a perdit speranța de a învinge și de a putea respinge pe Trajan. Si Sarmizegethusa, capitala lui, care era așezată nu departe de Belgrad, pe malul stîng al Mureșului, lîngă rîul numit astăzi Streiul, iar în vechime după Dio Sargetia, fu luată, și alături cu dînsa fură luate și tezaurele lui Decebal ce fusese îngropate și ascunse supt apa Streiului, iar Dacia deveni provincie a ma-

cia am cules, în vara anului 1888, la insuș locul de baștină al familiei noastre (în Μηλιαῖς, un sat pe muntele Pelion în Thessalia), următoarele date asupra lui Dimitrie Philippide“. Si într-adevăr asemenea date precise nică nu se pot găsi decât în notiți de familie. Dar asemenea notiți de familie au mai multă valoare istorică decât știrea „că a murit în Basarabia la 1833, după cum se înseamnă în Chronologia lui Chiriac Melirrhytos“, ori decât combinațiile bazate pe „un pasaj al cărții lui Rizo Nerulos“, după care combinațiile Dimitrie Philippide ar fi murit înainte de anul 1826. Si ce fel de combinații? Rizo Nerulos în carteia Cours de littérature grecque moderne, Genève, 1826, pag. 66 spune cu privire la Dimitrie Philippide următoarele: „Desi lucrările sale științifice și literare sînt de ajuns pentru renumele său, mă simt fericit a însemna aici aceste puține rînduri în memoria sa și a-i plăti ca discipol datorie sfîntă a recunoștințăi“. Si Bănescu zice că, dacă Rizo Nerulos înseamnă la 1826 acele rînduri în memoria lui Dimitrie Philippide, apoi acesta trebuie să fi fost mort pînă la 1826. Dar spui ceva în memoria (Cum va fi zis Rizo Nerulos ? En mémoire de ? A la mémoire de ?) cuiva numai dacă acel cineva e mort ? Rizo Nerulos a putut înțelege că scrie ceva în aducerea aminte despre cutare, care i-a fost profesor cîndva și care trăia încă.

rii împărații a Romanilor. Minele de aur și de argint și alte mine fusese cunoscute și exploatare nu numai de Decebal, ci și de alții și mult înainte, căci numai din ele își procura aurul bogății Agathyrsi, și mai ales de aici se aducea aurul în Grecia. Si împăratul Romanilor, marele Traian, care fu proclamat de cel mai bun om și prin votul senatului, aduse o prefacere spre cultură și spre mai bine în țara pe care o stăpînise Decebal, căci a pus să se construiască temple și alte clădiri publice pentru înfrumusețarea țării, și casele pentru siguranța ei, și drumuri și orașe pentru comoditatea vieții. Si a facut și podul cel renumit peste Dunăre, la dreapta Oltului și nu departe de acest rîu, facilitând astfel în cel mai mare grad relațiile dintre noile posesiuni și cele vechi. A adus apoi și a stabilit în aceste locuri o mulțime de colonii din Italia și din părțile de peste Dunăre și a așezat garnizoane romane prin cetăți pentru paza țării. Mulți au venit și dela sine, negustorii și meseriași și alții coloni de din a dreapta Istrului, aduși de speranța unui cîștig mai mare și a unei vieți mai bune. Căci în adevăr se pare că bunul împărat și-a dat o deosebită silință să înbunătățească soarta noei cuceririi. Pentru aceia toți locuitorii, și cei băstinași și cei veniți mai de curind, închipuindu-și pe marele Traian ca pe un om mai presus de fire, vedeau în el un inger binefăcător, o putere aducătoare de fericire, un zeu al scăpării, și-l onorau și-l venerau cu onoruri și servicii divine, ridicîndu-i statui și icoane, în public și în particular, și invocîndu-l la diferitele întîmplări ale vieții ca pe Jupiter protectorul caselor și țării. Căci ce nu sînt în stare să facă oameni pentru binefăcatorii lor ! In vremea aceasta Daci băstinași și Geti și alt neam de oameni care va fi fost în Dacia sub stăpînirea Dacilor, din venerație și din tragere de inimă cătră marele Traian, au început să imiteze în totul felul de viață al Romanilor și să le vorbească limba, care era și limba marilor împărat, zeul protector al Daciei, și în acest chip s-a romanizat. S-a întîmplat cu Daci aceia ce s-a întîmplat cu mulți alții, de pildă cu acei oameni care trăiau cei mai îndepărtați de Daci cu locuința, la extremitatea apuseană a stăpînirii romane, lîngă rîul Baetis, și care, după mărturisirea lui Strabon, ce vizitase locurile acelea, căptătase complet felul de a fi roman, de limba lor de altă dată nicăi nu-și mai aduceau aminte, și devenise cei mai

mulți latină cu totul. Centrul acestei noi provincii îl forma partea apuseană a Ardealului și a Munteniei. Provincia însă se întindea spre apus până la Tisa, iar spre răsărit cam până la granița de vest a Moldovei, căci țara aceasta a Moldovei a primit expediții romane, dar supusă vreodată Romanilor n-a fost. Și aşa deci, Trajan, administrind pe supușii lui și îngrijindu-se de ei ca un bun părinte, a devenit întemeietorul și înființatorul unui popor, care, după ce a suportat nenumărate incursiuni banditești a nenumărate neamuri furioase, și-a păstrat existența până astăzi, se numește în limba lui proprie Români și locuiește pe teritoriul dintre Tyras, Tisa, Dunăre și marea neagră". — pag. 148: „Imperatul Aurelian, din cauza invidiei față de Trajan, cum spun unii, în realitate însă pentru că nu mai putea rezista invaziei și îngrămădirii barbarilor, a poruncit să se părăsească părțile din stînga Dunării, pînă anul 73 al sutei a treia. Și s-a strămutat atunci garnizoanele și dintre locuitorii aceia doar care din cauza înaltei lor poziții sociale și a bogăției lor se temeau de barbari, împreună cu oamenii de casa lor, în părțile de de-a dreapta fluviului, care s-au numit și ele tot Dacia, pentru că, după ce au pierdut provincia, a căutat imperatul macar cu numele ei să se mișcă. Este evident însă că cei mai mulți locuitori, mai ales cei dela țară, au rămas în vechea Dacie, care apoi s-a întins cu mult peste hotarele ei și a devenit România de astăzi. Căci este greu ca oameni care locuiesc o țară înființată, care au case și ogoare și vite, oameni cu stare și proprietăți de pămînt, ce nu mai sunt deprinși să trăiască pe cără și prin corturi, să se strămute cu toată poijiea pe pămînt străin. Străbunii Românilor sunt deci așteia care au rămas atunci pe loc, precum și mulți alții din neamurile ce au năvălit în țările de aici în repetate rînduri, după cum vom vedea în cursul povestirii, care s-au amestecat cu dînsii și s-au românizat". — pag. 188: „[După ce a vorbit despre ocuparea Daciei de Goți și de Huni] Ce au făcut Români noștri în vremea aceasta? Au trecut și ei Dunărea și s-au adăpostit pe teritoriul Bizantinilor? Poate căiva, o minimă parte. Cei mulți, aproape toti, au rămas în țara lor și au fugit pentru moment înaintea furtunei, retragîndu-se prin locuri de refugiu, prin codri și munți și prin părțile de dincolo de rîuri. Căci furiea dușmanilor năvălitorî se descărca și se revârsa asupra stăpînitorilor, iar

nu asupra stăpinișilor, de care noi și stăpînitorii aveau nevoie. Români erau, deci, spectatori ai celor ce se întâmplau, macarcă și ei nu rămâneați neatenți de năcazuri — țara li era doar devastată de războinicii invadatorii —, dar erau desebiți cu totul față de vechii stăpînitori, și nu erau confundați de noi stăpînitori cu dinșii, ca dușmanii nu erau considerați de fel. Stăpînii cei noi vedeau că ei sunt numai niște agricultori și niște păstorii și-i tratau mai cu blîndeță. Nică Huniș doar nu este de crezut că ar fi fost cu totul sălbateci și lipsiți cu totul de orice omenie, ori că n-ar fi fost chiar capabili de iubire pentru semenii lor. Dacă însă la istorici nu se pomenește de Români anume nimic, aceasta nu-i de mirare nicăstranu. Căci doar și în timpurile de demult și în cele mai dincoace, ba chiar și în cele de astăzi, aşa numite filosofice, videm că istoricii consideră ca demnii de pomenire mai mult pe cei care poartă arme decât pe cei care duc plugul ori poartă bîta păstorească. Despre Cumanii, Uții, Cangarii, Unguri, Chazari, Avari, Huni, Goți, Daci, Geti, Scythii, și despre alții barbari, despre toți cății s-au îmbătat de omorii și n-au lăsat, ca să zic aşa, o schioapă de pămînt nemînjită de sînge omenesc, se face vorbă multă la o mulțime de istorici, de Români însă și de cei care înainte de dinșii au fost băstinașii acestor locuri, țărani pașnici, singurii care ar fi meritat cu dreptul o pomenire, hrânitorii noștri, n-a spus nimeni o vorbă, dacă nu doar în treacăt. Căci și sub Daci și sub Geti și sub Scythii năvălitorii au fost locuitorii băstinași, și nu este de crezut că, după ce s-au retras năvălitorii, să fi rămas locurile pustii de oameni, tot aşa după cum mai tîrziu sub Goți, sub Huni, supt Avari, sub Bulgarii, sub Cangarii, etc. au fost locuitorii băstinași Români. Dar cine erau acești locuitori băstinași? Ești cred că au fost neamuri slave, și orașele României, ale căror nume său păstrat numai la Ptolemeu, ești cred că au fost înșinute de Slavii. Si Unguri, cînd au ocupat Pannonia, n-au găsit țara pustie, ci său stabilit într-însa alături de Slavii, care erau și pe atunci mai numeroși decât dinșii, după cum sunt mai numeroși și astăzi. Cu toate acestea de Uoguri se vorbește mult în istorie, de Slavii însă abia se aude, și sunt care cred încă că nici nu sunt Slavii în Uogaria. Vezî, prietene, cît de ordinată fire au și istoricii și cum se lasă uimiri prostește de săbi și de arcuri și de suliți, macarcă ar

§ 189^a. Dionysios Photinos, Ἰστορία τῆς πάλαι Δακίας, τὰ νῦν Τρανσιλβανίας, Βλαχίας καὶ Μολδωνίας, ἐν Βιέννη, 1818, 3 tomuri. I pag. 125: „Numeroasele colonii, aduse din tot imperiul roman, au umplut Dacia. Romanii s-au amestecat cu Daci și din încuscirea lor reciprocă a rezultat o amestecătură unică și un neam de oameni a parte“. I pag. 158-162: „Aurelian... s-a hotărât să renunțe la Dacia, a retras din ea toate oștirile romane, și coloniile romane, împreună cu cei mai mulți din vechii locuitori Daci, căi mai ales locuiau între munți și Dunăre, în părțile de jos ale Daciei, le-a strămutat și le-a dus pe malul drept al Dunării, iar Dacia a lăsat-o pe socoteala acelor Dacoromani, care au fost părăsiți în părțile muntoase ale ei. Coloniile strămutate le-a așezat în Moesia de sus și în Moesia de jos, între muntele Haemus și fluviul Dunărea... Acești Dacoromani au format după aceea un stat puternic, care cîteodată era unit supt un singur șef, altă dată era despărțit sub mai mulți șefi, și s-au întins până în Macedonia și în Epir. Iar autohtonii și colonii romani, ori mai bine zis Dacoromani, rămași în Dacia, atît acei care locuiau în părțile de sus, între Carpați și Pannoni, cît și acei care trăiau în părțile despre miazăzi, între rîurile Prut, Siret și Dunăre, dupăce au fost părăsiți de stăpinirea romană, au format ei în de ei o domnie autonomă și, revenind la starea lor de mai înainte, au hălladuit în pace din partea Romanilor. Fiindcă însă în părțile de jos, spre șesurile Daciei, nu s-au putut așeza, din cauza necontenitelor invaziilor ale roiuilui de barbari, care veniau din Scythia asiatică și din Scythia europeană și curgeau ca niște torrente, s-au retras și s-au refugiat în munții Carpați, unde au trăit cea mai mare parte din vreme. Aceasta-i principiu pentru care istorie veche a Daciei nu se întinde mai departe de al treilea secol după Hristos și începe din nou pîla al treisprezecelea secol. Timpul dela mijloc dintre aceste epoci a devenit încurcat și nesigur din cauza necontenitelor schimbari și întîmplări, deoarece în acest interval de timp, care cuprinde aproape o mie de ani, Dacia s-a prefăcut mai mult într-un adăpost al neamurilor scythice și adeseori cîmpurile despre Dunăre au rămas pustii. Ce domni vor fi avut Dacoromani în aceste timpuri de independentă a lor, nu se poate ști, pentru că Romanii, neavînd nicăi războai nici vreun raport cu dinșii, n-au avut prilej să scrie despre

ei. Cu toate acestea, din istoriea bizantină și din cronicile Serbiei, Transilvaniei și Ungariei se poate conchide că în pomenitul interval de timp n-ați lipsit acestui popor șefii naționali, care uneori erau supt hegemonia Poloniei, alte datăi erau supt acea a Ungariei, și adeseori erau independenti“. I pag. 243-245 : „Pe vremile aceleia [anul 626] se pare că Dacoromanii au căpătat oarecare putere, pe care ați păstrat-o până pela anul 678, și că în acest interval de timp mulți dintre Dacoromanii care se găsiau dincolo de Dunăre subjugăți de Slavi s-ați întors în patriea lor Dacia, pentru că... cronologia locală a Vlahiei, numită letopis, povestește despre începutul banatului Craiovei următoarele, anume că din populația română care a emigrat în Moesia (ceia ce s-a întîmpnat supt împăratul Aurelian) s-ați despărțit uniia, ați trecut Dunărea pela județul Mehedinți, și punind stăpînire pe pămîntul dintre munți, rîul Olt și Dunăre, adeca pe cinci județe din Vlahia, și-ați ales șef pe unul dintre dinșii, numit Basarabă, căruia i-ați dat cîrmuirea și pe care l-ați pus ban, ceia ce înseamnă pe slavonește domn, de unde și-ați luat și numele cele cinci județe de sub stăpînirea lui, de se numesc banat. Tronul și l-a așezat întîi banul la Turnul Severinului, în județul Mehedinți, după aceea urmării lui l-ați pus la Strehaia (care localitate e cam la vreo patru ceasuri depărtare de Jiău), în același județ, apoi la Craiova în județul Dolj. Fiul banului și-a luat titlul de banovet, cuvînt sinonim cu turcul beizade, adeca fiu de beiu“. I pag. 249 : „După ce s-ați întors Dacoromanii în țara lor cea veche, precum s-a spus mai sus, nu numai că erau bine ocîrmuiți de baniilor lor cei cuminti și viteji, iar țara lor căpăta zi cu zi baze mai solide, apărâtă fiind de armele lor și de tărîea așezării lor, care, situată între munți și rîurile Dunărea și Oltul, nu era atît de mult expusă la necontenitele invaziilor, dar adeseori se uniau cu ceilalți Dacoromani, care locuiau în părțile muntoase ale Daciei, și cu alte neamuri dela miazănoapte, și trecea Dunărea și cîtriera provinciile romane“. I. pag. 278 : „Vlahii care locuiesc în Macedonia, Thessalia, Thracia și Epir... se trag din acei strămutați de Aurelian și din acei [Dacoromani] care mai apoi adeseori ați trecut din Dacia propriu zisă în Thracia, uniți cu Scythii. Aceștiia totuși ați aceașă limbă cu Daci care trăiesc la Dunăre“. I pag. 300-301 : „Dacoromanii, cîteodată ca autonomi, cîteodată ca

supuși, uneori cedind cu fuga înaintea năvălitorilor, altă dată rezistând cu bărbătie contra atacurilor furioase, s-au păstrat și s-au înmulțit în propria lor țară dintre Tisa, Dunăre, Nistru și marea neagră, dar au devenit un popor amestecat, rezultat din multe neamuri scitice năvălitoare, anume, în afara de vechii locuitori Slavi, Geti, Daci (care vor fi fost alte neamuri mai vechi, nu știm) și apoi Romani, din Chimperi și Goți, din Bastarni și Gepizi, din Slavini și Huni, din Vandali și Bulgari, din Chazari și Avari, din Ungri și Bogdoni, din Comani și Nogai, din cîți au rămas după vremuri în această țară, și care ori au fost stăpînitorii ori au fost stăpiniți, dar care totuși au înbrătoșat feliul de a fi al Dacoromanilor, adecă al Românilor, și cu încetul s-au românizat, așa că nică urmă dintr-înșii n-a mai rămas". — Pentru letopișetul de care vorbește Photinos vezi § 233.

§ 190. Kopitar în Wiener Jahrbücher anul 1829 April-Iuniu, cu ocazia recensiei dicționarelor de Cluj și de Buda: "Limba română a început să se formeze cu mult înainte de colonizarea Daciei decât Traian, anume prin coloniștii cei dintișii ai Illyriei. Români sunt frați bună cu Albanejii și limba lor este provenită din limba latină populară vorbită de Iliri și apoi de Thraci [pe care-i confundă unii cu alții] încă dela anul 219 a. Chr., cînd Romanii au pus întîiasă dată piciorul în peninsula balcanică." Compară ale mele Principii de istorie a limbii pag. 288 sqq.

§ 191. M. Cogălniceanu, Histoire de la Valachie et de la Moldavie et des Valaques transdanubiens, Berlin, 1837: "Români se trag din coloniștii aduși în Dacia. Cea mai mare parte din acești coloniști n-au părăsit Dacia atunci cînd legiunile au fost retrase din această provincie. Acei Români care părăsise Dacia și se retrăsese de-a dreapta Dunării s-au întors în mare parte de-a stînga fluviului pe sfîrșitul secolului VII." La Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche, pag. 278.

§ 192. A. Trebonius Laurianus, Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in utraque Dacia vigentis, vulgo valachicae, Viennae, 1840, pag. IX-LI: "Dintre Români unuia au trecut în adevăr peste Dunăre împreună cu ostile lui Aurelian, alții însă au rămas pe loc. Din cei trecuți peste Dunăre se trag Macedoromâni, în spe-

cial acei care au format imperiul româno-bulgar și au dat primului imperiu bulgăresc țari ca Symeon, Petru și Samuel. Din cei rămași pe loc se trag Dacoromîni, care după retragerea barbarilor s-au constituit în ducate sub principi indigeni numiți Iovianus ori Diodorus (nume tradus apoi în slavonește prin Bogdan), Hilarius ori Bucculus (nume tradus apoi în slavonește prin Radu; dela un asemenea duce Hilarius ori Bucculus îs trage originea orașul Hilariopolis ori Bucculesci = actualul București), Iulius ori Gellius (= Gelou din Anonymus Belae regis notarius și ungurescul Gyula), Claudius (= Glad din Anonymus Belae regis notarius), Marius ori Mariotus (= Morout din Anonymus Belae regis notarius), Minor Marius ori Minor Mariotus (= Menumorout din Anonymus Belae regis notarius).² — La pagina LI Laurian dă numărul Rominilor: „Romîni care trăesc pe aceste locuri dela timpurile împăratului Traian și succesorilor săi sunt dincolo de Dunăre cam vreo 50 de milioane (quingenties centena millia) și nu cu mult mai puțini dincoace de Dunăre“.

§ 193. Paul Joseph Schafarik, Slavische Alterthümer, deutsch von Mosig von Aehrenfeld, Leipzig, 1843-1844, I, pag. 32: „Actualii Valahî dela Pind, din Valahia, Transilvania, Ungaria răsăriteană, etc., sunt un amestec de Daci, Romani și Slavi“. — II pag. 205 nota: „Engel în mai multe locuri din numeroasele sale scrieri a emis părerea că Valahiile de dincoace de Dunăre au fost aduși de Bulgarî în secolele VII-X din Thracia și Macedonia. Această părere n-are bază istorică. Ambele neamuri valahe, cel de dincoace și cel de dincolo de Dunăre, au aceeași origine și s-au născut în același timp din amestecul Thracilor și Getilor cu Romanii. Până la VII-X secol ei au trăit în munții Daciei, Macedoniai, Thessaliei, Albaniei, etc., și s-au răspândit peste cîmpiile învecinate atunci cînd timpurile au devenit ierăși pașnice“.

§ 194. G. Șincai, Hronica Romînilor, Iași, 1853-1854, I pag. 7: „Romîni se trag din coloniștii aduși în Dacia „din toată lumea Romanilor, dar mai ales din Roma și din Italia“. — pag. 30: „Nu se poate tăgădui că o parte din coloniștii au trecut de-a dreapta Dunării pe timpul lui Aurelian, cei mai mulți însă au rămas pe loc. „Din partea coloniei

care aă rămas în Dacia veche s-aă prăsit toăi Romîniăi ciăi sînt de-a stînga Dunării, cum cură în marea neagră; iară din partea coloniei care aă trecut Dunărea și s-aă așezat în Dacia cea nouă, așjderea și din Romanii pre carii i-aă dus marele Constantin în Trachia, s-aă prăsit Romanii cei ce sînt de-a dreapta Dunării, carii s-aă numit după aceia amu Vlahi, amu Cojo-sau Cuto-Vlahi, iară mai pre urmă Ținări, tocma cum s-aă numit și cei ce aă rămas de a stînga Dunării întîl Romanii, apoi Abotriți, după aceia Comani și Paținachite, mai pre urmă Munteni, Moldoveni, Mărgineni, Mo-canî, Frătuți. Ci oricum s-aă numit sau se numesc și acum, tot de o viă și porodiă sînt, adecă Romanii de sînge, precum firea și vîrtutea îi mărturisește.“⁹

§ 195. Amédée Thierry, Histoire d'Attila, Paris, 1856 : „Romîniăi sînt coloniștii români din Dacia, care n-aă părăsit această provincie, ci aă continuat de a trăi ca coloni li-niști pe timpul stăpinirii barbarilor.” La Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche, pag. 255, Roesler, Romänische Studien, pag. 66.

§ 196. Andrei Șaguna, Istoriea bisericii ortodoxe răsăritene, Sibiu, 1860 : „Noi Romîniăi avem convingerea că națiunea romină își trage originea din soldații și coloniștii lui Traian, care aă luat în stăpinire Dacia dela Tisa până la marea neagră”. La Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche, pag. 284.

§ 197. Fr. Miklosich, Die slavischen Elemente im Rumunischen, în Denkschriften der wiener Akademie der Wissenschaften XII, Wien, 1862, pag. 3-4 : „Romîniăi se trag din acei Români, pe care Traian, dupăce a învins pe Decebali la începutul secolului II, i-a stabilit în provincia Dacia. Această provincie a fost perdută pela mijlocul secolului III sub Gallienus, și Aurelian, al cărui nume după Kopitar (Kleinere Schriften I, 231) se păstrează în refrenul Ler și Oillerum din colindele romînesti, s-a văzut constrîns curind după aceia, dupăcum mărturisește Flavius Vopiscus, care a scris pela sfîrșitul secolului III, să părăsească și de drept aceia ce era perdut de fapt, și să strămute pe soldații români și pe provinciali peste Dunăre în Moesia. Stă în firea lucrurilor că Romanii s-aă amestecat în Dacia cu locuitorii băstinași Dacii, și în Moesia cu locuitorii băstinași ai Moesiei, cu Ge-

ții. Pentru aceia Români din secolele IV și V trebuie să considerați ca Daci și Geti romanizați, așa după cum locuitorii Franței înainte de venirea Francilor erau Galli ori Celți romanizați. Dacă iai în considerare locurile unde trăesc astăzi Români, te întrebă cum și cînd așa fost ei împinsă spre nord din Dacia cea de-a dreapta Dunării. Mie-mi pare probabil că originea acestui fapt trebuie căutată în cucerirea decâtă Sloveni a teritoriilor răsăritene ale muntelui Haemus pînă sfîrșitul secolului V. Tot pe atunci a avut probabil loc și emigrarea Românilor spre sud, căci faptul că așa aceiaș limbă ne împiedecă să admitem că Români din Macedonia să ar fi născut alurea decît cei din Dacia, fără să mai vorbesc de aceia că, în caz cînd nu-ar admite cineva legătura admisă de mine între Români din Macedonia și cei din Dacia, ar trebui să admită o immigrare a Romanilor în Macedonia, despre care nu se pomenește nicăieri în istorie. Originea limbii românești, deci, datează dela începutul secolului II, cînd coloniștii romani să-ău stabilit pe malul stîng al Dunării de jos". — pag. 5 : „Mai tîrziu, cam dela VI secol, la legătura dintre elementul autohton și cel roman să-a adăogit și elementul slav, mai ales cel sloven. În ce privește pe Români dela nord, acest amestec se probează întîi prin numărul cel mare de nume slave de localități, apoi prin cuvintele de origine slavă din limba lor, care sunt așa de multe, că nu se pot explica numai prin aceia că ambele popoare ar fi trăit alătura, macarcă trebuie să mărturisim că este greu să stabilească cineva care este acel grad de saturăție a unei limbi cu elemente din altă limbă, care să ne îndrituiască să admitem că a trebuit să existe un amestec de sînge între cele două popoare. Pentru cîteva regiuni ar putea susține cineva că să-ău amestecat Români și cu Unguri". — pag. 56 : „Originea acestui popor [a Românilor din Istria] este foarte obscură. Profundul cunoscător al istoriei Istrii, Dr Peter Kaedler, îl derivă dela o colonie militară care ar fi fost trimeasă aici supt Augustus... Această părere, după care Românii istrieni să ar fi produs în Istria însăși, este combată de marea asămânare ce există între limba Românilor din Istria și aceea a Românilor dela marea neagră și dela marea egee, asămânare care ne-ar face să admitem o altă părere, anume aceia că originea celor două [adecă trei!] ramuri ale poporului român trebuie pusă în peninsula balca-

nică dela Dunărea de jos. Adversarii acestei depe urmă păreri ar putea să întîmpine că istorie nu pomenește despre vreo emigrare a Românilor spre Istria și că cele două elemente, care au contribuit la formarea Românilor estici, anume elementul băstinaș thrac și elementul roman, au existat și în Istria, aşa că asamănarea dintre limba Românilor istrieni și acea a Românilor estici și-ar avea baza în identitatea elementelor din care au rezultat aceste două limbi. Ei însă nu îndrăznesc să pun această hipoteză, că în toate țările, unde s-au amestecat Români cu popoare de neam thrac, au putut să se nască popoare ale căror limbi să samene cu cea românească, și că prin urmare Români macedoneni, și acei așezați pe coasta răsăriteană a marii adriatice, care se pot considera ca străbuni Morlachilor slavii de astăzi, și Români istrieni au putut să se nască în locurile înseș unde se găsesc astăzi așezați⁴. — După cum se vede, dela o pagină la alta, în cursul aceleiaș lucrări, Miklosich a variat mult în păreri. Si variație nu s-a sfîrșit, după cum se va videa din celelalte lucrări ale sale. Iu ce privește hipoteza din urmă, pe care de altfel Miklosich nu îndrăzneste să o susțină, ea i s-a părut posibilă din cauza neprecizei păreri ce avea acest învățat despre etnografia antică balcanică. Pentru el Thracii și Illyrii erau tot una. Die slavischen Elemente im Rumunischen pag. 6: „Popoarele care locuiau în vechime peninsula balcanică se pare că erau toate ramuri ale unuia și aceluiaș mare neam, care ajungea, spre nordvest până la Istria, la nord până peste Dunăre și la nordest până la Carpați, neam pe care l-ar putea cinea numi cu drept cuvînt thrac“.

§ 198. W. Tomaschek, Über Brumalia und Rosalia, Sitzungsberichte der wiener Akademie der Wissenschaften LX, Wien, 1868: „Dacoromâni sunt Daci și Geți romaniizați, nu au părăsit Dacia niciodată. Macedoromâni sunt Bessi romanizați, care prin năvălirea Bulgarilor au fost împinsă din locuințile lor primitive și s-au dus în Pind. „Din faptul, de altfel nu lipsit de orice îndoială, că limba Tătarilor ar fi numai un dialect al limbii Dacoromânilor, nu urmează numai decât că ambele popoare au trăit odată în același loc. Romanizarea, fiindcă lucra pe aceleas baze naționale, a trebuit să aibă, chiar în regiuni separate din punct de vedere al spațiului, în aceleas împrejurări aceleas efecte ca limbă

și ca viață națională, în Dacia trăiană de o parte și pe pământul thrac din interiorul peninsulei balcanice de altă parte“? Aici apar întăriș dată în scrierile lui Tomaschek Bessi, pentru care acest învățat a arătat o deosebită predilecție cu privire la naționalitatea românească. Bessi însă aș jucat numai mic rol la producerea acestei naționalități, căci cei mai mulți dintre ei au trăit pe teritoriu grecizat și au fost grecizați, nu romanizați. Să se observe apoi că hipoteza privitoare la nașterea aceleiaș limbii române și aceleiaș naționalități romane chiar pe teritorii separate în spațiu, atunci cînd fondul etnic supus romanizării va fi fost acelaș, hipoteză pe care Miklosich nu îndrăznă să-o pună (Vezi mai sus sub Miklosich Die slavischen Elemente im Rumunischen), Tomaschek o pune cu incredere și cu hotărîre.

§ 199. Th. Mommsen, Die römischen Ackerbrüder, în Grenzboten anul 1870: “Războaiele cu Daciile au pus baza actualei națiunii române.” La Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern, II ed. pag. 353.

§ 200. Robert Roesler, Romänische Studien, Leipzig, 1871, pag. 45: „Avem motive să admitem că elementul dac supus n-a intrat în contact cu cultura romană și și-a păstrat ura contra Romei. Prin urmare romanismul Daciei a fost deosebit de acel al celorlalte provincii cucerite prin armele Romei. În Italia de nord, în Gallia, Spania, Britanía, Pannonia, etc. romanismul a fost un product al deznaționalizării unei numeroase populații anterioare, care a continuat să formeze marea majoritate, a fost productul atragerii acestei populații anterioare într-un alt cerc de limbă și de idei, al amestecului unei părți din singele roman imigrat cu singele autohton iber, celt și de alt soț. În Dacia, dacă judecăm drept, pe un teritoriu slab populat, încunjurat de o populație răuvoitoare, s-a format o țară pur colonială, în care romanismul n-a avut rădăcină adîncă, pentru că nu se sprijină pe baza largă și sigură a unei populații cucerite și sufletește. De aici ușurința cu care romanismul dintr-însă a putut să fie îndepărtat mai tîrziu și să dispare fără să lese macar atîtea urme cîte au rămas în Britannia ori în Noric, unde el s-a sters după cum se șterge o lustruială.”—pag. 47: „Supt Antoninus Pius s-a răsculat Daciile, fără să știm sigur dacă cei care locuiau în granițile

ceea ce e mai probabil. Deja acum videm pe Daci în alianță cu Germanii, o legătură care cu vremea va fi devenit tot mai strânsă, până ce puțin numeroșii Daci s-au topit în sfîrșit în mulțimea Germanilor“.— pag. 52: „Dela 272 au ocupat Goți complect posesiunea romană părăsită, resturile populației autohtone s-au topit în ei fără urmă. Până la al secolului Dacia este locuința neamurilor germane. Cultura care fecundase pământul dela 107 până la 272 a dispărut.“ — pag. 75: „În urma invaziei Slavilor, mai rămăsese din vechea populație romană, care vorbia latinește, din Moesia și din cele două Daci [ripensis și mediterranea], în orașe acea săracă parte a poporului care de obicei supraviețuiește tuturor revoluțiilor întâmplate în viața de stat, iar la țară păstorii, care sunt cei mai în stare de a fugi prin locuri nestrăbătute și de a aștepta acolo până ce trece furtuna. Același lucru s-a întîmplat în Thracia, unde și acolo partea romanizată a poporului thrac, în special Bessi, s-a păstrat numai în numeroasa clasă păstorească. Cu aceste puține excepții caracterul etnic al imperiului de răsărit s-a schimbat dela mijlocul secolului VI cu desăvîrsire. În această epocă, dela Arkona la marea baltică până la capul Matapan în Morea, continentul este plin de neîntrerupte colonii slave.“ — pag. 136: „Originea Româniilor trebuie căutată în Thessalia, Macedonia, Illyria, Moesia și Scythia, care cuprindea mult mai multe elemente romane decât Thracia“.— pag. 145: „Moesia și Illyricul, nordul și vestul peninsulei au fost reîmplantate în cu mult mai mare măsură decât s-a admis până astăzi. Peninsula balcanică a fost, deci, punctul de plecare al poporului român, care treptat treptat s-a retras în terenurile goale și mai puțin des populate dela nord și a ocupat definitiv sudul Europei“.— pag. 117: „În timpul acestei lupte pentru independență a Valahilor din Moesia uniți cu Bulgaria [sfîrșitul secolului XII], precum și în timpul imediat următor, ești socot că s-au stabilit întâia dată Români în mase mari la nord de Dunăre. Adeseori, cind siliți de nevoie fugiau peste fluviu în șesurile Cumanei, au trebuit să vadă Valahii cât de favorabile erau pentru păstorie acele locuri, ce spații întinse oferia țara cea puțin populată, și multe familii, multe comunități sătești au preferit să rămână pe pământul dela nord decât să se întoarcă acasă, unde războiul cu Bizantini aducea numai ne-

liniște și nesiguranță. Strînsele legături cu Cumanii facilitau acest lucru. Iar cînd în prima jumătate a secolului XIII puterea Turcilor Cumanii s-a prăbușit sub loviturile Mongolilor, s-a putut mări fără supărare numărul păstorilor și țăranilor valahi, căci la ei nu era împărătie care să fie răsăritată, nici tezaure care să fie prădate. Mongolul, care a devastat Ungaria cu extrema lipsă de omenie, a crățat, se pare, Cumania apuseană, Valahia adecă și Moldova".—Dintre argumentele scoase de Roesler dela fapte izolate este mai întîi acel a silentio, pentru care vezi mai sus sub Lucius, § 180. pag. 75 : „Cam dela 590 Slavii din Ungaria aŭ fost supuși de Avari. Acei care locuiau în Moldova și în Valahia aŭ rămas, precum se pare, liberi, dar aŭ servit în mare număr în oștirea chaganului. Unul din cei mai puternici șefi ai lor, Musukios, a fost prins prin șireclic de Bizantinii. În povestirea despre aceste expediții ale generalilor bizantini Priscos și Petros (590-596) îcontra Slavilor și Avarilor, care erau stăpini peste Dacia traiană, nu se pomenește nicării despre niscați Români localnici, macarcă se pomenește chiar trei sate de Gepizi". pag. 79: „In acest timp de mari schimbări în harta politică [timpul ocupării decădră Ungurii a Pannoniei și a ocupării decădră Peceenegii a Moldovei, Munteniei și Transilvaniei, sfîrșitul secolului IX] iar nu apar nicări Români ori Valahi, cel puțin în izvoare demne de crezut. Căci povestirea aşa numitului notar anonim al regelui Bela, unde ei apar sub numele de Blacci ca locuind în Transilvania și în tot răsăritul Ugariei, nu poate fi luată cît de puțin în considerare". Apoi urmează critica veracității notarului anonim.—Alte argumente aduce Roesler pe următoarele. pag. 126 : „Unde a iurea decit în peninsula sudică a putut primi limba dacoromânească cuvinte albaneze?“ Cu această întrebare a închis gura la toți acei care susțineau exclusivă și neîntreruptă existență a Dacoromânilor în Dacia. Si atunci s-a apucat aceia să caute expediente pentru a scăpa ori de elementele albaneze ori de Albaneji. Hasdeu a făcut dintruntîi, Istoria critică a Românilor, I pag. 294, din elementele albaneze ale limbii dacoromâne elemente autohtone românești : „Cuvintele în aparență albaneze sunt în realitate dace, pentru că Daci și Albaneji erau de același neam, unii, Daci, erau Thraci, ceilalți, Albaneji, sunt Iliri, iar Thraci și Ilirii erau același

neam de oameni, cu limbă asămănătoare.⁹ Mai tîrziu Hasden a părăsit acest chip de explicare și a adoptat altul, Cine sunt Albaneji? în Analele Academiei române ser. II tom. XXIII, Memoriile secțiunii literare pag. 103 sqq.: „Albaneji sunt triburile dace Costoboci, Carpi și Bessi, care supt Anrelian și Diocletian s-au strămutat din Dacia peste Dunăre. Elementele albaneze din limba română sunt împrumuturi făcute de Români dela Costoboci, Carpi și Bessi pe vremea cînd aceste triburi dace trăiau încă în Dacia.” Feliul acesta de explicare, de a face adecă pe Români să împrumute elementele albaneze pe teritoriul însuș al Daciei, a mai fost întrebuită și de Tomaschek în Oesterreichische Gymnasialzeitschrift 1872 pag. 145 sqq., în sensul acela, deosebit cu totul de al lui Hasden, că elementele albaneze din limba română ar proveni dela colonii Illyri (Pirustae și altii) ai vechiilor Daci. Părerea lui Hasden a fost adoptată de Ilie Gherghel, Zur Frage der Urheimath der Rumänen, pag. 56-58. Într-o scrisoare adresată lui Sextil Pușcariu și publicată de acesta în Zur Rekonstruktion des Urrumänischen, 26 Beiheft (anul 1910) zur Zeitschrift für romanische Philologie, pag. 62, V. Pârvan spune următoarele: „Știința limbilor indoermane arată că Albaneji locuiau la început în nordul Europei, ca și Slavii. Ei au locuit, deci, odată la nordul Dunării și nu înțeleg cum se poate baza cineva tocmai pe împrumuturile din limba albaneză pentru a așeza leagăunul românilor la sud-vest, cînd aceste împrumuturi s-au putut face la nordul rîului dela acei Albaneji, care s-au pierdut în masa cea mare a actualilor Dacoromâni în acelaș chip în care Albaneji la sud au fost înghițiti de Greci. Timpul dela III-VI secol al erei noastre se potrivește bine cu acest mod de a videa. Este tocmai perioada de timp cînd poporul indoerman al Albanejilor a trebuit să emigreze dela nord spre sud, ca premergător al cehilor săi înălțimători, al Slavilor. Dacă urmărește cineva pe o hartă etnografică direcție, în care se extind actualele resturi ale Albanejilor, apoi vede că drumul a fost acelaș cu al Slavilor, adecă dela nord-est spre sud-vest, dea lungul înălțimilor Carpaților, prin Transilvania, drept prin inima Dacoromânilor.” Si Sextil Pușcariu, Zur Rekonstruktion des Urrumänischen pag. 62-63, ar vedea reflectîndu-se în elementele latinești din limba albaneză acest fapt al conlocuirii lor cu Romanii din Dacia

(adecă cu Români) înainte de a se stabili în actualele lor teritorii : cuvintele latinești anume din limba albaneză în care și este reflectat prin á, ú' prin i', s prin š, ar fi mai vechi, împrumutate dela Romanii din Dacia, iar acelea în care și este reflectat prin é, ú' prin ü, s prin ð, ar fi mai noi, împrumutate dela Romanii din Dalmatia. Netemeșniciea acestei păreri a lui Pușcariu a arătat-o Spitzer în *Mitteilungen* pag. 292-293. După Jung Roemer und Romanen in den Donauländern ed. II pag. 355 „cuvintele împrumutate de Români din limbă albaneză „nu sunt aşa de multe încit să nu fi putut intra în româneşte pe calea raporturilor cu Albanejii care veniau prin țările române. Prinți, funcționari, soldați Albaneji se întâlnesc în Valahia în XVII și XVIII secol. Compară Sulzer III, 257“.² Asupra chestiunii în detaliu vezi §§ 341-352.— pag. 127 : „Elementele slave din limba română aparțin la grupul slovenic al limbilor slave. Asemenea împrumuturi slovene însă limba românească nu putea să facă decât de-a dreapta Dunării, căci de-a stînga fluviului, în special în Dacia, locuau Slavî de viață ruteană.³ La acest argument, care pleacă dela o presupunere foarte neprobabilă, combătută între altele de faptul că toponimia slavă din Muntenia și din Transilvania nu-i ruteană, se opune însuș Roesler, cind numai cu o pagină mai la vale, pag. 128, printr-o mare contrazicere, spune că Ungurii au luat sunetele ō, ē dela Slavîi Pannoniei. Ar fi trebuit să inteleagă Roesler că, dacă în Pannonia erau Slavî care aveau pe ō, ē, adecă Slavî de viață slovenă, apoi mai degrabă vor fi fost și Transilvania și Muntenia ocupate de Sloveni decât de Ruteni.— pag. 128 : „Pentru că au trăit multă vreme Români în Bulgaria și pentru că s-au patruns de viață bulgărească, se explică pentru ce au întrebuițat în mod exclusiv limba bulgărească în biserică și în stat până la secolul XVII“. Dar poate că au primit această limbă oficială și bisericăescă slavonă Români din Dacia pe timpul celui dintîu imperiu bulgăresc, cind probabil Bulgarii au stăpinit și peste Muntenia și Transilvania (Pentru această stăpînire bulgară, pe timpul întîu lui imperiu bulgăresc, a scris în mod convingător Pič Abstammung der Rumänen pag. 70 sqq.).— Roesler, a căruia operă are toată aparența unui studiu aprofundat și e întrădevăr plină de erudiție, mai ales în cele dintîu două ca-

pitule, a lucrat totuș precipitat și pe apucate, la întâmplare, fără sistemă și fără răbdare, astfel că rezultatele la care a ajuns se pot considera ca nule. Peici colea se găsesc și greșeli de neertat chiar pentru timpul cînd a scris autorul. pag. 124 : „Cuvinte arăbești și persienești nu existau în limba Cumanilor, după cum probează lexiconul cuman.” Si cu toate acestea în lexiconul cuman (și anume în adevăr în partea *cumană* din codex *cumanicus*) ești am numărat 324 de cuvinte de origine persiană și arabă, și anume 143 cuvinte persienești și restul până la 324 arăbești! — pag. 125 : „Numirea de *domn* pentru șeful statului e introdusă de istoricul român modern.” — pag. 129 : „-ă dela sfîrșitul substantivelor și adiectivelor masculine românești își are originea în -ă dela sfîrșitul substantivelor și adiectivelor masculine vechi slovene.” — pag. 137 : „Sufixul *-eală* provine din latinul *-ela*.” — pag. 137 : „Macedoromînul *dumie* = dacoromîn *lume*, latin *lumen*, de unde urmează că în dialectul macedoromîn inițial se preface în *d*, fenomen care se întâlnește și în dialectul sicilian.” În realitate presupusul *dumie* este macedoromînul *dun'ae*, *dun'aă*, lume, = turc-arab *düniă*, lume. E cu atât mai curioasă o asemenea nebăgare de samă, cu cît Roesler avea pretensiune că știe turcește, scria, unde găsia ocazie, cuvintele turcești chiar cu litere turcești, de pildă pag. 167, 337 (Așa scria Hasdeu cuvinte turcești, sanscrite, etc., fără ca habar să aibă de limbile aceleia), a făcut la sfîrșitul lucrării un excerpt din codex *cumanicus* (din acel codex *cumanicus*, despre care susținea că nu cuprinde în partea lui *cumană* niciun cuvînt arab ori persian), și a scris chiar o lucrare asupra elementelor turcești din limba română, *Die griechischen und türkischen Bestandtheile im Romänischen*, Wien, 1865. — pag. 138 : „Venetii erau Celți.” — pag. 93 : „Cifra cirilică I are valoare de 9.” — Si tot aşa mai departe.

§ 201. B. P. Hasdeu, Istoriea critică a Românilor, vol. I, București, 1875. pag. 305 : „Naționalitatea română s-a născut și s-a dezvoltat în Oltenia până în valea Hațegului.” — pag. 307 : „Dela secolul VI până în al XIV s-a ușor întărit Oltenii peste Ardeal, Temișana, Muntenia, etc.” — pag. 294 : „Fără a se mișca, unii din Dacia traiăna și alții din Epir, Români sau Dacolatini și Albanezi sau Epirolatini și sunt și nu pot a nu fi legați printr-o extremă asămanare limbistică, deoarece provin uii și alii din elemente roma-

nice și elemente tracice, amestecate însă în diverse epoce, prin diverse dialecte, cu diverse doze și sub diverse condițuni climatologice.“ — pag. 59 : „Frații noștri de peste Dunăre îi zic [Munteniei] până astăzi Vlahie Mare, căci și pentru dinși ei fusese ca un leagăn al naționalității, de unde-i transportase dintișii împăratul Aurelian.“

§ 202. Julius Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern, Innsbruck, I ed. 1877, II ed. 1887 : „Dacoromâni sunt descendenții populației romanizate din Dacia, care a continuat și după Aurelian să trăiască în această provincie.“ Asupra Macedoromânilor și Istroromânilor nu se pronunță.

§ 203. H. I. Bidermann, Die Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich, Graz, 1877, pag. 93, 103 : „Dacoromâni, Macedoromâni și Istroromâni își trag originea din elementul celto-ligur al peninsulei balcanice — după cum de alt fel toate popoarele românice așează un substrat celto-ligur — și așează format odată un singur neam, care s-a despărțit relativ tîrziu în trei ramuri.“

§ 204. Schwicker, Die Hercunft der Rumânen, în Ausland anii 1877, 1878, 1879 : Susține cele spuse de Roesler. La Pič, Abstammung der Rumânen pag. 17.

§ 205. H. Kiepert, Lehrbuch der alten Geographie, Berlin, 1878 : „Sub Gallienus și sub Aurelian așează părăsit provincia Dacia mulți din locuitorii ei. Dar mulți alții așează rămas pe loc și din acești se trag Dacoromâni.“ Kiepert aduce două argumente : „Hotărîtor este faptul că actualul domeniu românesc coincide aproape complet cu granițile imperiului și ale provinciei Dacia. Iar cum că numele Dac continua de a exista pe vremea cuceririi Ungurilor, se probează prin cuvîntul unguresc *deák*, care înseamnă *latinesc*.“ La Hunfalvy, Die Rumânen und ihre Ansprüche pag. 257. Hunfalvy a arătat inanitatea acestor probe : granițile românișmului trec cu mult peste acele ale provinciei Dacia, iar ungurescul *deák*, care înseamnă între altele student, copist, secretar, este acelaș cu românescul *diac* și-și trage originea din vechiul bulgar *diyak*, care el însuș este eșit din grecul *διάκονος*! — În orice caz, chiar dacă nu corespund complet granițile actualului românism cu granițile provinciei Dacia, actualul românism cuprinde însă în granițile sale toată acea provincie, și faptul este negreșit bătător la ochi. E însă o

§ 206. Eudoxiu Hurmuzaki, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, Bucureşti, 1878, I, pag. 11: „Autohtonii din Moesia, contopiţi cu locuitorii romani de odinioară din orașele dunărene, precum și cu acei coloniști romani, care la părăsirea Daciei de împăratul Aurelian în anul 274 fusese strămutați pe malul drept al Dunării în provincia Moesia, numită de aici încolo Dacia ripensis, au crescut treptat și au dat naștere poporului mixt al Vlahilor (Românilor), unui popor de păstorii, care-și avea locuința mai ales la muntele Haemus.” — pag. 185: „Teritoriul țării care s-a numit mai tîrziu Valahia forma o parte din împăratiea romană și aparținea la provincia Dacia. Populația dintr-însa, care consista dintr-un amestec de Geti băstinași și de coloniști romani, a fost strămutată, atunci cînd năvălirile barbarilor s-au întîrit, din ordinul împăratului Aurelian, la anul 271, pe malul drept al Dunării. De atunci înainte a servit Valahia multă vreme ca loc de scurgere pentru acele neamuri barbare, care veniau dela nord și dela nord-est spre Dunărea de jos și năvăliau mai ales asupra Thraciei. După ce s-a înființat pe început în Moesia imperiul bulgăresc și a crescut în putere, și-a întins în al nouălea secol stăpînirea și asupra Valahiei, și a populat-o cu numeroși Români, care bucuros se strămutau din Haemus și din Macedonia în șesurile frumoasei țări dunărene. În al zecelea secol s-au aşezat Pecenegii pe pămîntul Valahiei și apoi după dînsii Cumani și locuit multă vreme această țară (1083-1220). Venirea de coloni români din Bulgaria și din Thracia în Valahia a continuat și pe vremea stăpînirii Pecenegilor.”

§ 207. Fr. Miklosich, *Die Wanderungen der Rumunen*, în Denkschriften der wiener Akademie der Wissenschaften XXX, Wien, 1879, pag. 2: „Chestiunea asupra patriei primitive a poporului românesc a fost de multe ori discutată, dar nu-i dezlegată încă. Fie-mă permis să-mă exprim aici părerea mea, după care patriea primitivă a Românilor trebuie căutată la sudul Dunării. De acolo își trag originea și Români din Istria“.

§ 208. Jos. Lad. Pič, *Über die Abstammung der Rumänen*, Leipzig, 1880: „Dacoromâni sunt Daci romanizați. Macedoromâni sunt Thraci romanizați și veniți în actualul lor teritoriu din nordul peninsulei. Dacoromâni nu au părăsit Da-

cia pe vremea lui Aurelian, ci s-a ū adăpostit în munți, anume în munți apuseni, începînd dela Marmoroș până în sudvestul Transilvaniei. Asamănarea dintre limbile dacoromînă și macedoromînă se bazează pe aceia că tot Thraci au fost la bază și colo și dincolo.²

§ 209. W. Tomaschek, Zur Kunde der Haemus-Halbinsel, în Sitzungsberichte der wiener Akademie der Wissenschaften XCIX, Wien, 1881. Acest învățat, care la 1868 în Über Brumalia und Rosalia (Vezi mai sus § 198) susținuse continuitatea existenții poporului român în Dacia, și-a păstrat punctul său de videre în recensiea pe care a făcut-o operei Românișche Studien a lui Roesler în Zeitschrift für österreichische Gymnasien anul 1872 (la Pič Abstammung der Rumänen pag. 15), dar l-a părăsit, schimbindu-și părerea, în recensiea făcută operei lui Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern, în Zeitschrift für österreichische Gymnasien anul 1877, unde susține că „Macedoromînii și Dacoromînii au aceeaș origine, anume în romanizarea Bes-silor. Din părțile dela sudul muntelui Haemus au emigrat Români, pe de o parte spre muntele Pindus, pe de alta, și anume în secolele IX și X, de-a stînga Dunării“. Pič Abstammung der Rumänen pag. 15. Mai ales însă în Zur Kunde der Haemus-Halbinsel își expune Tomaschek pe larg noile sale păreri. pag. 63-64: „Cu mai mult drept poate considera cineva ca o locuință a Românilor munții de vest ai Dardaniei. Aici și la Rasa era teritoriul care și în timpurile sîrbești tîrzii purta numele de Staryi-Wlah, un teritoriu dela care se sfâdiau necontenit Bulgarii și Sîrbi. Aici a avut loc cel mai intensiv contact între Români și între populațiea illyră. Dardani însîn erau de origine illyră și au vorbit latinește în felul lor propriu, după legile fonetice illyro-albaneze. Dinspre răsărit au trecut granița păstorii și metalurgii de origine dacă și bessă, iubitori de viață nomadă, și s-au contopit cu provincialii illyri într-un singur popor romanic... Poporul Bessilor, a cărui însemnatate și lătire este mărturisită în mai mult de 300 inscripții romane, popor care a format baza populației romane din partea thracă a peninsulei, și a cărui amintire se păstrează dela timpurile lui Herodot până la anul 600 p. Chr. (deci peste o mie de ani), n-a dispărut aşa deodată. Această bază a format materialul principal pentru Valahia din Haemus și din Rhodope, peste

care s-aă așezat Bulgarosloveniă. Actualii Yürükler (Nomazi) din Rhodope, care trăesc în mizerabile colibe și cătunuri și încă nu de mult aveau obiceul să-și mîe în fiecare an turmele pe timpul lunilor de iarnă spre șesurile dela mare, sănt Vlahi Țințari, care vorbesc un jargon foarte amestecat cu turcește și bulgărește... S-ar putea susținea că, în vreme ce Daciile lui Aurelian sănt străbunii Valahilor din Istria, Dalmatia și dela Dunăre, Bessi sănt străbunii Valahilor dela Rhodope și dela Pind". Afirmaři goale, și în special o predilecție pentru Bessi care nu e prin nimic îndreptăřită. Compară mai sus § 198 Über Bcumalia und Rosalia.— pag. 48-51 : "Timpul cel mai favorabil pentru emigrare în locurile din a stînga Dunării a fost acela dela 1074-1144, cînd Pecenegii și Cumanii stăpînău pe ambele maluri ale rîului." — Tomaschek aduce probe. Mai întîi ărăș proba *a silentio*, pag. 46-47 : „Cînd Sarmatae servi ori Limigantes au silit pe stăpinilor lor, pe Arcaragantes, adecă pe nobiliř războinici, să fugă pe teritoriul roman, și întreprins împăratul Constantin la anul 358 o expediție în țara Limigantilor, care era la cursul de jos al Tisei și în muntiř Banatului, și despre Români n-auzim nimic ! În actualul Banat nu locuiau Români pe atunci ! Cînd împăratul Valens la anul 367 dela castelul dunărean Constantia-Dafne (astăzi Olteniă) a pătruns adînc în teritoriul Goților, nu s-aă găsit nicăiř Români, care să fi arătat cumva legiunilor drumul, cum au arătat Bessiř Goților drumul prin muntele Haemus. Chiar Carpařii, unde se refugiase Goții, nu ascundeau Români într-înșii, ci nomazi Sarmaři. Pentru aceia și împăratul, fiindcă n-avea cine să-ř arăte drumul, a trebuit să se retragă. Oři poate vor fi rămasi numeroși Români tocmai prin părțile de mai spre nord ale Transilvaniei, care avusese de suportat cele dintîi lovituri ale popoarelor năvălitoare ?" Negreșit că nu-ř nicio vină să-și schimbe cineva părerea (Numai catirii se spune că nu-și schimbă părerea niciodată). Dar oricum ! Cînd ař combătut tu singur un argument și l-ař combătut cu succes (Vezi mai sus sub Lucius, § 180), să te servești apoi de argumentul acela ! — Tomaschek se servește și de două argumente nouă. Unul e scos dela limbă, ca să probeze că Dacoromâni n-aă locuit Dacia fără întrerupere. pag. 47 : „[Față cu părerea lui Jung că poporul dac romanizat a rămas pe loc în Dacia traiană Tomaschek întîmpinăř Da. nu-

mai dacă limba actualilor Români ar fi acelaș dialect romanic, pe care l-a vorbit provincialii pe vremea lui Traian ori pe vremea lui Gallienus! Numai dacă nu s-ar găsi în actuala limbă românească elementele albaneze, bulgare și byzantinogrece! Numai dacă fondul romanic al acestei limbi n-ar poseda toate caracterele de dezvoltare și de degenerare, care sunt proprii limbii populare latinești din secolele 6 și 7!“ pag. 52-55: „Limba română prezintă stagiul de dezvoltare dintre 400-600 p. Chr. Ca probă sunt cuvintele privitoare la credința creștină *lege, domn, dumnezeu, zeu, sunt (sanctus), îngenunchiū, încchin, blâstăm, păcat, botez, săntul țōan [sic!] botezător, bobotează, păgîn, cruce, cina domnului, cume nec, ajun, păreasem, duminică, florii, rusaliu*, „care dela Români a trecut apoia la Slavii“, *îndrea* (Andreas), *biserică, preot, predictor* [!], *popor, premindă* (praebenda), *veșmint, toacă, mormint, săptămînă* (septimana) „care e un cuvînt din timpul Theodosiilor“. Dintre aceste cuvinte unele prezintă în mod evident starea de dezvoltare a bisericii de după Aurelian, din timpul 400-600: *lex* „cu înțelesul din părinții bisericii“; „*dominus deus*, ca în cei mai vechi autorii bisericestii“, în vreme ce „*simplul zeu*, adeca *deus*, are mai mult înțelesul de *idol* și reprezentă în exclamații pe ale noastre bei Gott, meiner Seel, zum Teufel“; „*dominica* deja la Tertullianus“ [Apoi atunci ?]; „cuvîntul *basilica*, întrebuițat de părinții bisericii și de poetii creștini în loc de *ecclesia*, se mai găsește pe teritoriul romanic numai în dialectul Grisonilor ca *baselgia, baseilgia*. Cei care susțin continuitatea Românilor în Dacia traiană ar face bine să ni spue cum ar fi putut acest cuvînt căpăta înțelesul de mai sus și cum s-ar fi putut păstra cu acel înțeles în regiunea Carpaților, dacă aŭ gust să facă să joace cele mai extraordinare combinații intr-un danț de fermecătoare“. Apoi aŭ acelaș înțeles ca în celelalte limbi românice *dumnezeu* (it. domeneddio, prov. dominidieus); *blâstăm* (it. biastemmare, prov. blastemar, etc.); *păcat* („general romanic“); *botez* (it. battezare, span. bautizar); *păreasem* (it. quaresima, prov. caresma); „*îndrea*, December (sfîntul Andrei, 30 Noembrie) este de asemenea comun romanic, cum probează paralelele italiană și sardă“; *preot* (neap. prevete, milan. prevet).? În ce privește cuvintele creștinești înșirate de Tomaschek, cronologia lor e greu de stabilit. Faptul că se găsesc și în alte limbi românice

probează numai că sub cutare formă ori cu cutare înțeles se găsiau deja în limba latină populară, dar pentru vechimea lor absolută nu probează nimic. Cuvîntul dominicus, dominica cu înțelesul de ziua domnului din săptămînă, de pildă, se găsește în toate limbile romanice, franceză, provenșală, catalană, spaniolă, portugheză, română, italiană, reto-romană, și apare, după mărturiea lui Tomaschek, deja la Tertullianus (150-230), iar după citațiile din Georges deja la Cyprianus (200-255), deci înainte de părâsirea Daciei de Romanî. Dacă ne-am lua prin urmare numai după calcule de acestea, bazate pe prezența cuvintelor creștine din limba română și în alte limbi romanice, am putea revendica pentru timpurile dinainte de Aurelian mai toate cuvintele creștine înșirate de autor. Tot așa faptul că cutare cuvînt se găsește întrebuințat cu cutare înțeles la „părinții bisericii“ ori la „cei mai vechi autori bisericești“ (Care cei mai vechi? Căci autori bisericești încep cu Minucius Felix, timpul lui M. Aurelius, 161-180) nu probează de fel că nu s-ar fi întrebuințat astfel și înainte de Aurelian. Dar chiar dacă s-ar proba că intr-adevăr cutare cuvinte ori cutare înțelesuri au apărut numai după timpul lui Aurelian (Și ești cred că sunt printre cele înșirate de Tomaschek și de acestea, dar nu știu care-s), apariția lor în limba dacoromână, chiar în cazul cînd Dacoromîni n-ar fi părâsit Dacia, se poate explica, și Xenopol face în privința aceasta, Istoriea Romînilor, I, pag. 428 întîmpinarea următoare: „Deși Romîni din Dacia trăiană nu mai făcea u parte din imperiul roman, pe cînd cuvîntul *biserică* a putut intra în limba lor, ei puteau primi înrîuriri de peste Dunăre, și mai ales propaganda creștină putea pătrunde la dînsîi, cu totul neatîrnat de îprejurarea dacă mai erau sau nu sub stăpînirea împăratiei. Ne mirăm cum de protivnicii stăruinții Romînilor nu și-au dat samă de acest fapt atît de elementar, că pentru a suferi înrîurirea unui element nu este neapărat a fi supus lui“. Cu toate acestea în argumentul lui Tomaschek este ceva just, anume că limba română prezintă caracterele limbii latine populare din secolul VI și că acest lucru nu s-ar putea explica, dacă am admite că limba română s-a dezvoltat în Dacia în mod izolat de limbile romanice celelalte cu începere dela mijlocul secolului III. Macarcă cronologia fenomenelor latinești populare este în multe puncte nesigură (Vezî cele spuse la §

109 sub *č* < *t* și *č* < *é*), cu toate acestea, în bloc dacă consideri lucrurile, se poate spune cu siguranță că evoluția fenomenelor *fonologice* comune întregii romanități s-a sfîrșit de abia în secolul VI (Vezi § 338). Si toate aceste fenomene fonologice le posede limba română. Aceste fenomene aparțineau limbii latine comune (Vezi § 85 nota), numai supt impulsul limbii latine comune, nu supt acel al vieții proprii a unui dialect oarecare latinesc, său putut ele răspândi peste toată Romania. Cum să ar putea explica că, izolat de dialectele din celelalte provincii romane, dialectul latin din Dacia ar fi putut prin el însuș dezvolta aceste fenomene? Contactul cu limba latină comună până în secolul VI inclusiv limba română nu l-a putut avea decât în peninsula balcanică. Pentru un cuvînt creștinesc ca biserică, chiar dacă acest cuvînt ar fi apărut cu înțelesul său specific creștinesc inițial în veacul VI, nu trebuie să facă cineva combinații extraordinare în danțuri de fermecătoare pentru a-și explica cum a putut să pătrundă în Dacia. Dar asemenea combinații trebuesc pentru a explica participarea limbii românești la viața limbilor române din veacul VI, în caz cind admite cineva că limba română este limba Romanilor rămași în Dacia după părăsirea decătră imperiu a acestei provincii în secolul III. Ca să luăm presupunerea lui Pič (Vezi § 208) drept tip, în timpul dela mijlocul secolului III până la sfîrșitul secolului VI populație romanică din răsăritul Europei ocupa teritoriile următoare: Dacoromânia erau în munții Apuseni și Transilvaniei, aciuați și zgribiliți acolo de groaza barbarilor, Macedoromânia erau la Pind și Dalmatia în Dalmatia. Prin ce minune limba latină comună a putut fructifica în asemenea împrejurări dialectul Romanilor din munții Apuseni și Transilvaniei? Tot prin misionari creștini? Ori poate prin agenți patrioți de propagandă pentru Romania? Ori poate prin niscaii negustorii dalmatai care se aventurau cu mărfuri printre barbari? Ori poate prin niscaii linii de comunicație și dire de romanitate, care vor fi existat totdeauna între munții Apuseni și Transilvaniei și Dalmatia? Ori poate prin alte linii de comunicație și dire de romanitate, care vor fi existat între munții Apuseni și Transilvaniei și Macedoromânia din Pind și România din Dalmatia? Pentru chipul cum înțelege Onciu lucrul vezi § 213, Onciu Teoria lui Roesler sub pag. 180, 591. Vezi § 262

Nº 3.— Alt argument scoate Tomaschek dela toponimie, pag. 45, ca să probeze că oarecare populație romană trebuie să fi rămas în Dacia după părăsirea acestei provincii, pentru că altfel nu se explică cum s-ar fi putut păstra până astăzi unele nume de localități: „Că resturi de populație romană și dacă au rămas în țară chiar după invazia barbarilor, trebuie să admitem fără rezervă. Păstrarea numelor rîurilor (Patissus, Tibiscus, Maris, Crisius, Samus, Aluta, etc.) și chiar ale unor sate retrase (de pildă Ampelum, slav Omplū, ungjar Ompoly) ne silește să admitem acest lucru. Dar aceste resturi au fost îngropate sub valurile invaziei barbarilor“. Si aceasta e adevărat. În mod indiferent de faptul dacă acele nume de localități în pronunțarea lor actuală ar fi ori nu reprezentantele directe românești ale vechilor numiri, fapt exact este că la început, atunci cînd întîiaș dată au invadat barbarii Dacia, imediat după ultimele resturi de stăpînire romană, au trebuit să primească din gura locuitorilor romani de atunci numirile acelea topice, care s-au păstrat până astăzi, căci altfel, dacă ar fi găsit provincia complext pustie, n-ar fi avut de unde să afle acele numiri topice, și lucrurile respective ar fi fost numite cu alte nume. Decît numai acest argument, pentru acel care ar vrea să conchidă la existența neîntreruptă, dacă nu a întregii, dar macar a unei numeroase populații romane, în Dacia, nu ajută mult, deoarece, pentru ca să se afle numirile de localități, nu este trebuință decît de prea puțină populație sedentară. Si apoi ce numiri topice s-au păstrat din Dacia? Numai nume de rîuri (dacă se exceptează nesigurul Gazana-Gozna), care dintră toate numirile topice se păstrează cel mai lesne.

§ 210. Fr. Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der rumänischen Dialekte, Consonantismus II, în Sitzungsberichte der wiener Akademie der Wissenschaften CI, anul 1882, pag. 49: „Cine se gîndește la originea poporului român este îndreptat de limbă și de istorie spre coasta de răsărit a mării adriatice, unde locuiau odată vitejii Illyri și unde astăzi mîndrii lor descendenți atrag din cînd în cînd atenția lumii asupra lor. Skipetarii și Români sunt legați între ei în mod indisolubil. Români sunt Illyri romanizați, Albaneji sunt Illyri care au scăpat de o complectă romanizare. Originea naționalității române cade în acele vechi timpuri, cînd piciorul Romanului a călcăt întîiaș dată pămîntul Illyricului.“

Atunci a fost întîiu înjghebată deznaționalizarea și romanizarea Illyrilor“. Dintre învățății care s-aு ocupat cu chestiunea originii Românilor Miklosich este poate acela care a arătat cea mai mare fluctuație. Compara cele spuse de dinsul în *Die slavischen Elemente im Rumunischen* și în *Wanderungen der Rumunen* (Vezi mai sus §§ 197, 207). Aici notez următorul lucru. În *Die slavischen Elemente im Rumunischen* pag. 4 zicea următoarele : „Socotesc de greșită părere lui Kopitar, Wiener Jahrbücher 46, 85, care pune originea limbii românești în acel timp, cînd Romanii au pus pentru prima dată piciorul pe coasta de răsărit a mării adriatice“. Și cu toate acestea aici, în *Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte*, are întocmai aceiaș părere ca și Kopitar !

§ 211. Paul Hunfalvy, *Die Rumänen und ihre Ansprüche*, Wien und Teschen, 1883 : „Români sunt Thraci romanizați, în special Moesi și Bessi. Români din Dacia au trecut toți de-a dreapta Dunării. Patriea românismului e peninsula balcanică, și anume partea dintre Dunăre și Balcani, pentru că restul peninsulei a fost mai mult grecizat [De Illyropannonii romanizați Hunfalvy nu pomenește]. De prin secolul X au inceput Români să treacă Dunărea de-a stînga ei, întîiu în Muntenia și Moldova. Emigrația a devenit mai ales puternică în timpul înființării celui de al doilea imperiu bulgăresc.“

§ 212. A. D. Xenopol, Teoria lui Roesler, Studii a-supra stăruinții Românilor în Dacia traiană. În Revista pentru istorie, arheologie și filologie sub direcțunea lui Gr. G. Tocilescu, București, vol. I (anul 1883) pag. 409-418, vol. II (anul 1883) pag. 83-139, 202-213, vol. III (anul 1884) pag. 111-124, 289-297, vol. IV (anul 1885) pag. 545-600. În ediție a parte Iași, 1884. Fac recensiea după edițiea din revistă.

I pag. 409-411: „E vorba de chestiunea „dacă Români au părăsit Dacia pe timpul împăratului Aurelian, și, părăsind-o , cum se face de-i înținim astăzi într-un număr aşa de însemnat dincoace de Dunăre ?“ „Este vorba de în-suș dreptul nostru de a trăi pe pămîntul pe care-l ocupăm“. „Originea acestei nouă teorii [că Români din Dacia ar fi venit după Roesler la inceputul secolului XIII de din a dreapta Dunării] nu este de căutat în dorinta de a descoperi ade-

vărul, ci în cu totul alte motive. Unguri și Sașii din Transilvania apăsați în secolul trecut pe Români într-un chip cu totul neomenos, și chiar astăzi vreau să li ucidă viața morală... Lupta între apăsători și apăsați fiind pusă pe teritoriul dreptului, cei dintii căutară s-o curme tăgăduind Românilor dreptul istoric invocat de aceștia.“?

I pag. 411-418: „Istoricul întrebării“: Sulzer, Geschichte des transalpinischen Daciens; Engel, Commentatio de expeditionibus Traiani ad Danubium; Schafarik, Slavische Alterthümer; Miklosich, Die slavischen Elemente im Rumänischen; Roesler, Romänische Studien; Tomaschek, Über Brumalia und Rosalia; Tomaschek, Recensie cărții lui Roesler, în Zeitschrift für oesterreichische Gymnasien anul 1872 (Combat pe Roesler); Tomaschek, Zur walachischen Frage, în Zeitschrift für oesterreichische Gymnasien anul 1876 (Combat pe Roesler); Tomaschek, Recensie cărții lui Jung Roemer und Romanen in den Donauländern, în Zeitschrift für oesterreichische Gymnasien anul 1877 (Susține pe Roesler); Tomaschek, Zur Kunde der Haemushalbinsel; Bidermann, Die Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich; Jung, „autorul mai multor scrieri“ [Xenopol nu le citează anume care]; Gaston Paris, în Romania anul 1878 (Susține pe Roesler); C. de la Berge, Essai sur le règne de Trajan, Paris, 1877 (Susține pe Roesler); Schwicker, Die Herkunft der Rumänen; Pič, Die Abstammung der Rumänen; Hunfalvy, Ethnographie Ungarns, Pest, 1877 (Unguri sunt mai vechi locuitorii din Dacia traiană decât Slavii și decât Români); Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche.?

II pag. 83-87: „Susține netemeiniecia celor spuse de Vopiscus, Eutropius, Sextus Rufus asupra părăsirii Daciei de Romani, cu aceleaș argumente ca și Petru Maior [pentru care vezi § 90].“?

II pag. 88-90: „Combatte afirmarea lui Roesler, că populația română din Dacia ar fi fost compusă numai din coloni noșveniți, iar nu și din populație autohtonă romanizată, citind inscripții cu nume chipurile dace: Aia, Nando, Andrade, Bituvas, Bricena, Bedarus, Ariortus, Udarus, Andena, Epidius, Mucasenus, Rescu, Turma, Soia, Sola, Muacatus. „Dintre inscripțiunile culese până acumă s-a putut atribui 22 de nume de bărbați și de femei cu siguranță la Daci, ca vreo 20 de alte nume sunt comune Dacilor și Thra-

cilor".?—Baza pentru aceste susțineri o formează lista de „nume personale dace culese din inscripțiile“, pe care o dă Tocilescu în Dacia înainte de Romani, pag. 581 sqq. (Analele Academiei române, seriea I, tomul X, București, 1880). Criteriul după care judecă Tocilescu, și prin urmare Xenopol, că cutare nume ar fi dace, ori în general thrace, este nul. Si de fapt, dintre numele date de Xenopol Epidius e roman, Andena e celt, Aia, Nando, Andrada, Bituyas, Bri-cena, Bedarus, Ariortus, Udarus sunt de naționalitate nehotărîtă, și numai Mucasenus, Rescu, Turma, Soja, Sola, Mucatrus sunt thrace.

II pag. 90-92: „Pentru participarea Dacilor la populațiea romanizată a provinciei Dacia se bazează pe *cohors aelia Dacorum* cu stațiunea în Britannia, pe inscripții [nu spune care anume] din Syria, Noric, Pannonia, „care pot menesc soldați *natione Dacus*“, pe faptul că Ptolemaeus dă triburi dace și orașe cu nume dace din provincia Dacia, și pe acela că nume autohtone de râuri și de orașe au trecut dela Daci la Romani.“?

II pag. 95: „Pentru posibilitatea ca Daci să se fi romanizat în scurta vreme cât a fost stăpînată de Romani provincia Dacia citează răpedea romanizare a Spaniei atestată de Strabo și a Galliei narbonensis, „supusă Romanilor de cără Iulius Caesar 52 a. Chr. și care era pe timpul lui Plinius (mort 79 p. Chr.) mai mult o Italie decât o provincie“.? — Decât numai Gallia narbonensis fusese supusă, colonizată și redusă în provincie de Romani încă dela finele secolului II a. Chr., cu mult înainte de a fi cucerit Iulius Caesar restul Galliei.

II pag. 95-98: „Numai o parte din populație a părăsit Dacia, acea bogată. Sărăcimea a rămas pe loc și s-a adăpostit în munți, tot aşa după cum totdeauna populația nevoiașă din țările românești și-a găsit adăpost în munți la vremuri de nevoie. Si în alte părți ale lumii romane, de pildă prin acele învecinate cu Alpii, se constată istoricește că populația romană s-a adăpostit în munți pe vremea năvalirilor barbarilor.“?

II pag. 98-102: „Românii n-au putut veni din Moesia, pentru că Moesia [sub care Xenopol înțelege numai Moesia Inferior] a avut puțină populație romanizată, după cum se vede din numărul cel mic al inscripțiilor [Xenopol a a-

vut la îndămină numai volumul I din tomul III al inscripțiilor din C. I. L.], apoi acea populație, puțină că a fost, a fugit prin munții Balcan, Rhodope și Pind. Și de fapt nu întâlnim pomeniți Români decât în acești munte, ori, mai exact, la sud de Balcani. Ca probe pentru această din urmă afirmare se dau: *retorna și torna, torna, fratre* din Theophylaktos și Theophanes [Dă însă numai locul din Theophanes. Vedi § 110]; Vlahii nomazi din Kedrenus anul 976 [pag. paris. 694]; Κίμβα Λέγγοι din Kedrenus [anul 1014 pag. paris. 707]; hrisovul lui Basilius II Bulgaroctonus anul 1019, după Pič Abstammung der Rumänen pag. 62, prin care împăratul supune pe Vlahii din întreaga Bulgaria autoritatei arhiepiscopului din Ohrida (Despre acest fapt zice: „Hrisovul putea, chiar vorbind de Valahii întregii Bulgarii, să nu se rapoarte decât la părțile locuite de ei, munteii acestei țări”); Vlahii din Anna Komnena [anii 1081-1084 pag. paris. 226-227]; „Cantacuzin vorbește de Valahii care ar locui în muntele Rodop, Bonn I p. 146“ [anul 1322 l. I cap. 30 pag. paris. 91]; Valahii din Veniamin de Tudela pela 1170 după Roesler Romänische Studien pag. 108; Flachia din Ansbertus Historia de expeditione Friderici, după Hunfalvy Die Rumänen und ihre Ansprüche pag. 65 [anul 1199]; Vlahia Mare dela Niketas Choniates [anul 1206 pag. paris. 410]; „Blachie, Blaque la grande din cronicile imperiului latin din Constantinopol“ [Care?]; Vlahia Mică dela Phrantzes pag. Bonn 414 [anul 1462]; Vlahia de sus din Scholiastul lui Thukydides II, 102 [după Tomaschek, Ueber Brumalia und Rosalia pag. 402, pe care însă nu-l citează]; Valahii din Serbia după Pič Abstammung der Rumänen pag. 56 [din Miklosich Monumenta serbica].²—Anul pentru *retorna, torna, torna, fratre* îl dă greșit, 579 în loc de 587. Citatul din Anna Comnena e dat fără an și greșit. Locul din Cantacuzenus e dat fără an. La Ansbertus nu dă anul și crede că Flachia, despre care vorbește acest autor, ar fi tot una cu Valahia Mare din Niketas Choniates. Din însuș citatul dat întâias dată de Tomaschek Ueber Brumalia und Rosalia pag. 401 (Fridericus de Perge invasit regionem opulentam Flachiam dictam, non multum a Thessalonica distantem) se vede lămurit că această Flachia trebuie să fi fost în Macedonia, și anume în Macedonia sudsică, nu în regiunea dela cursul de sus al Strumei, pelîngă Köstendil, cum presupune Tomaschek; dar lu-

crul devine sigur prin aceia ce spune Domenico Mario Negri în *Geographicorum commentariorum libri XI*, Basileae, 1557, pag. 279 că „nu departe de rîul Echedoros [astăzi Galliko] este o regiune cu sate de păstorii, cărora [păstorilor] li zic Morias ori Flaccos (ager a pastoribus vicatim habitatur, quos Morias seu Flaccos appellant)“. La Hopf, *Geschichte Griechenlands I* pag. 267 (Hopf recunoaște cu drept cuvînt că Morios e o metateză din Πωμαῖος, aşa dupăcum și Morea e o metateză din Πωμαία). Despre Valahia Mare nu cunoaște decît locul din Nicetas Choniates, și pe acela îl dă fără an și greșit. La Vlahia Mică nu dă anul. Ce vrea să spună Xenopol cu „cronicile imperiului latin din Constantinopol“? (Autorul și-a scos, sigur, această sumară cunoștință de niște „cronică ale imperiului latin din Constantinopol“ din Roesler *Romänische Studien* pag. 105 nota 3, unde sunt cități „Ramon de Muntaner c. 240: Langlo seigneur de la Blachie. — Henri de Valenciennes, 213: Blaquie -la Grant“. A schimbat numai pe *grant* în *grande*, și rău a făcut). Scolialul lui Thukydides putea să-l cunoască Xenopol chiar din edițiea atât de răspindită a lui Firmin Didot (Thukydides și scholiile lui apăruse de mult în această editură pe vremea cînd scrierea Xenopol), și dacă ar fi cetit locul întreg, iar nu numai citatul prea scurt al lui Tomaschek, ar fi văzut că prin Ἀγῶβλος αὐτοῦ se înțelegea Pindul și n-ar fi pus Valahia de sus în Epir. Dar Xenopol a scăpat din videre o mulțime de locuri, cunoscute pe vremea lui, cu mult mai multe decît cele pe care le citează: „Stirile dela 726-780 despre Vlahorihini, care au pus stăpînire pe Bulgaria și apoi s-au lătit în diferite direcții, până ce au ocupat și Macedonia și au ajuns și la sfîntul munte, cu femei, cu copii“ (Tomaschek, *Zur Kunde der Haemushalbinsel* pag. 42-43); dela 1027 despre Vlahii din oștirea cu care despota Nicus a plecat să cuprindă Sicilia (Ducange în nota la *Zonaras* I. XVII, cap. 9; Thunmann, *Untersuchungen über die Geschichte der oestlichen europäischen Völker*, pag. 351); dela 1081-1084 despre satul valah Exeba ori Exeva (εἰς Ἐξέβανη) din Thessalia (Anna Comnena pag. paris. 138, la Hopf *Geschichte Griechenlands I* pag. 165); din secolul XI despre Vlahii din Macedonia, Thessalia, Epir, Hellas (Kekavmenos, la Tomaschek *Zur Kunde der Haemus-Halbinsel* pag. 58); dela anii 1119, 1294, 1304, 1343 despre Thessalia numită Valahia (Heuzey, Le

mont Olympe et l'Acarnanie, Paris, 1860, pag. 49 ; Hopf, Geschichte Griechenlands, I pag. 359 ; Cantacuzenus I. III cap. 53, pag. paris. 526, 527, la Heuzey, Le mont Olympe et l'Acarnanie pag. 49) ; dela anii 1226, 1239, 1259, 1303-1318, 1317, 1318, 1324 despre Thessalia numita Valahia Mare (Georgios Akropolites, pag. paris. 23 și 123, 33 și 129 ; Pachymeres t. I pag. romana 49 ; Hopf, Geschichte Griechenlands I pag. 360, 412, 421) ; dela anii 1324, 1333, 1304, 1379, 1336 despre Vlahi din Thessalia (Hopf, Geschichte Griechelands I pag. 422 ; Cantacuzenus I, II cap. 28 pag. paris. 289, despre triburile romine Mala-cași, Bu și Mesarii, numiți greșit Albaneji, compară Pouqueville Voyage de la Grèce, Paris, 1820-1822, III, 225, V, 624 ; Hopf, Geschichte Griechenlands II pag. 37, 38 ; Heuzey, Mission de Macédoine, Paris, 1876, pag. 453) ; dela anii 1304 și 1379 despre Vlahi din sudul Albaniei și din Epir (Hopf, Geschichte Griechenlands, II, pag. 37, 38) ; dela anul 1307 despre Valahi în oștirea bizantină (Pachymeres, t. II pag. romana 381) ; dela anul 1445 despre un șef valah guvernator al Thessaliei (Hopf, Geschichte Griechenlands II pag. 114) ; dela anul 1272 despre Valahia din Morea (Hopf, Geschichte Griechenlands, I, pag. 309) ; dela anul 1285 despre Valahi din sudul Thraciei (Pachymeres, t. II, pag. romana 67, loc scos la iveală încă de Petru Maior, Istoriea pentru începutul Românilor, Buda, 1834, pag. 147, apoi de C. Jireček, Geschichte der Bulgaren, Prag, 1876, pag. 282). Xenopol nu spune nimic despre Valahia Albă, cum se numia pînă în secolul XIII regiunea dintre Haemus și Dunăre (După cum vorbește Hopf despre această țară, ea trebuie să fie pomenită în mai multe izvoare. Geschichte Griechenlands I pag. 165 : „Vlahii care locuiau între Haemus și Dunăre, a căror țară este numită mai mult [meist] Valahia Albă [Weisswachien], s-a contopit încet încet cu Bulgarii slavizați“. Hasdeu Istoriea critică a Românilor pag. 158, și după el Onciul Originile principatelor romîne pag. 152, așa scos la iveală un singur izvor, Villehardouin La conquête de Constantinople ed. Ducange pag. 106). Xenopol ignorează apoi complet pe Români vestici, asupra căror știrile istorice erau pe vremea cînd scria el în destul de mare număr cunoscute (Aceste știri istorice le-a mai înmulțit de atunci numai C. Jireček. Die Romanen in den

Städten Dalmatiens, în special prin scoaterea la iveală a locului din Domenico Negri, *Geographiae commentariorum libri XI*, Basilea, 1557, pag. 103). În afară de alte știri mai recente, izvoare importante ca Presbyter Diocleas (a două jumătate a secolului XII) cap. 5, Lucius De regno Dalmatiae et Croatiae în Schwandtner *Scriptores rerum hungaricarum III* pag. 459, Tommasini *Commentarj storico-geografichi della provincia dell'Istria*, 1650, în Archeografo triestino IV pag. 515, Fra Ireneo della Croce, *Historia di Trieste, Venezia*, 1698, l. IV, cap. VII, pag. 334, Alter und neuer Staat des Königreichs Dalmatien, Nürnberg, 1718, pag. 106, Carlo de Franceschi Sulle varie popolazioni dell'Istria, în revista *L'Istria*, anul 1852, fusese făcute cunoșcuțe în Miklosich, *Wanderungen der Rumunen*, în *Denkschriften der Wiener Akademie* vol. XXX, anul 1879, pag. 1-6, 8-9, și în Bidermann, *Die Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich*, Graz, 1877, pag. 81, 82, 88, 97. Se cunoștea și Valahia Mare și Valahia Mică de pe teritoriul Românilor vestici (Miklosich, *Wanderungen der Rumunen*, pag. 5, Miklosich *Die slavischen Elemente im Rumunischen* pag. 2, Petru Maior *Istoriea pentru începutul Românilor* ed. II pag. 172, Joseph und Hermenegild Jireček, *Entstehen christlicher Reihe im Gebiete des heutigen öesterreichischen Kaiserstaates*, Wien, anul 1865, pag. 225). Și cu toate acestea, cu toată săraciea lui de informații, Xenopol zice pag. 102: „Tărîmul pentru limpezirea acestei întrebări [Care întrebare, vezi mai jos] a fost acum pregătit prin cercetarea a tot [!] ce se află pomenit despre Valahi în scriitorii bizantini și în celealte izvoare contemporane acestora“.

II pag. 102-108: „Intrebarea, al cărei tărîm a fost limpezit „prin cercetarea a tot ce se află pomenit despre Valahi în scriitorii bizantini și în celealte izvoare contemporane acestora“, este „acea privitoare la ființarea statului valahobulgar la sudul Dunării“. Prin citațiile din acei scriitori și din acele izvoare s-a probat în de ajuns că Români în peninsula balcanică nu erau în veacul de mijloc decât dincolo de Balcani, nu în Moesia. Partizanii teoriei lui Roesler se bazează însă pe Români care au înființat al doilea imperiu bulgăresc și care după dînsii ar fi trăit în Moesia. Ce s-a făcut această numeroasă populație românească, zic ei, care astăzi nu se mai găsește pe acolo? Nu se poate ex-

plica lucrul altfel, după dînșii, decât dacă admîși că s-a strămutat de-a stînga Dunării. Acea populație românească locuia însă numai în Haemus, după cum se vede din cele povestite de Niketas Choniates. Apoi „ce nevoie ar fi împins pe Valahî a trece Dunărea tocmai în cei dintîi anî aî înființării statului valaho-bulgar? Cum să ne putem închipui că Valahî să fi părăsit țara lor tocmai în momentul cînd, întemeind un stat neatîrnat, ei puteau să se bucure de toate drepaturile lor, și apoi cu ce scop? Pentru a merge la Cumanî, care nu vor fi fost mult mai civilizați decât Goții, înaintea cărcra Roesler face să fugă în cea mai mare grabă pe locuitorii Daciei! Iată Romînii revenind în Dacia în timpul celei mai cumplite a tuturor năvălirilor, acea a Tatarilor“? — Xenopol se bazează numai pe cîteva locuri din Niketas Choniates. Dacă ar fi luat în considerare toate locurile din acest autor și cele spuse de Villehardouin, pe care nu-l cunoaște (Știrile din Niketas Choniates sunt puse astăzi la dispoziție marilor public de G. Murnu în Analele Academiei Române ser. II t. XXVIII, anul 1906, iar cele din Villehardouin de mine în Barangii în istoriea Romînilor și în limba românească, III, în Viața românească Mart 1916), ar fi căpătat impresia totală că Romînii nu erau numai în Haemus, ci în toată țara celor dintîi regi aî Romînobulgarilor, în special în regiunea dintre Dunăre și Balcanî, ar fi constatat apoi că în vremurile acestea Romînii trăiau în frăție cu Cumanîi (Chiar soțiea lui Ioniță era o Cumană, Georgius Akropolites pag. paris. 115, iar numele As'kn al unuia din cei trei frați care au provocat răscoala Romînilor e un nume cuman) și că erau ca la dînșii acasă și pe malul stîng al Dunării, unde de altfel sunt atestați ca locuitori așezați încă dela anul 1164 (Niketas Choniates pag. paris. 84-86, loc citat de mine în întregime în „Barangii în istoriea Romînilor și în limba românească“, III, Viața românească Mart 1916, scos întîiasă dată la iveală de Lucius De regno Dalmatiae et Croatiae, în Schwandtner Scriptores rerum hungaricarum III pag. 455, apoi de Sincaj supt anul 1172, de Hopf Geschichte Griechenlands I pag. 165, de Tomaschek în Oesterreichische Gymnasialzeitschrift anul 1876 pag. 342-346, de Tomaschek Zur Kunde der Haemus-Halbinsel pag. 48, de Jung Die romanischen Landschaften des römischen Reiches Innsbruck 1881 pag. 478), și unde îi atestează pentru timpurile acestea ale

începuturilor imperiului româno-bulgar Niketas Choniates supt anul 1198 pag. paris. 323. De altfel pentru existența Românilor în Moesia înainte de aceste timpuri probează pentru anul 1096 Anna Comnena pag. paris. 274, 273-274, pentru timpul său în general Anna Comnena pag. paris. 451-452 (Anna Comnena și-a sfîrșit opera de scris la anul 1148), pentru ani 1161-1173 Kinnamos pag. paris. 150-152 (loc citat de mine în întregime în „Barangiî în istorie Românilor și în limba românească” III, scos întâia dată la iveală de Lucius De regno Dalmatiae et Croatiae, Schwandtner Scriptores rerum hungaricarum III pag. 455, apoi de Petru Maior Istoriea pentru începutul Românilor ed. II pag. 195, de Șincaî supt anul 1172, de Hopf Geschichte Griechenlands I pag. 165, de Tomaschek Zur Kunde der Haemus-Halbinsel pag. 260). Să se observe în special locul din Anna Comnena pag. paris. 451-452, unde în mod precis se vorbește despre Româniî dintre Dunăre și Balcani. Înprejurările erau favorabile pentru strămutare. Populația în Muntenia și Moldova era rară, după cum se vede pentru ani 1161-1173 din Kinnamos pag. paris. 150-152, și pentru anul 1114 din Anna Comnena pag. paris. 454, iar prin sfârșimarea puterii Cumanilor decâtă Mongoliî țările de de-a stînga Dunării rămăseseră oarecum fără stăpîn. Navălirea Tătarilor a venit și a trecut într-adevăr ca o furtună, prin ea s-a curățit numai locul mai tare de neamul străin al Cumanilor și s-a făcut încă mai apt pentru o ocupare a lui din partea Românilor.

II pag. 108-111: „Arată schimbarea de părere a lui Tomaschek, care, după ce susținuse un punct de videre contrariu celui al lui Roesler (Brumalia und Rosalia, Recensie cărtii lui Roesler în Zeitschrift für österreichische Gymnasien anul 1872, Zur walachischen Frage în Zeitschrift für österreichische Gymnasien anul 1876), devine susținător al părerilor aceluia (Recensie cărtii lui Jung Roeamer und Romanen in den Donauländern în Zeitschrift für österreichische Gymnasien anul 1877, Zur Kunde der Haemus-Halbinsel).”

II pag. 112-115: „Că Româniî au înbrătoșat ritul slav sau bulgar în biserică lor, că limba bulgară sau veche slavonă a fost în timp de veacuri atît în Transilvania cît și în principate limba oficială și scrisă a Românilor, se lămurește prin faptul că Bulgaria se întindea, cel puțin pe vremurile

întîrîului imperiu bulgar, și pe rîpa stînga a fluviului, asupra Moldovei, Valahiei și Transilvaniei". Dovedește că într-adevăr Bulgarii aù stăpînit pe vremea întîrîului imperiu bulgar și în țările de de-a stînga Dunării, în special în Transilvania.⁹ — Probele sunt luate din Pič, Abstammung der Rumänen pag. 70 sqq. (Probele 1, 2 deja la Schafarik Slavische Alterthümer, Leipzig, 1843-1844, II pag. 201, 202), pe care însă Xenopol nu-l citează. Aceste probe sunt: 1) „Bulgaria de dincolo de Dunăre“, Βουλγαρία ἐκεῖθεν τοῦ Ἰστρού ποταμοῦ, Scriptor incertus, Chronographica narratio, complectens ea quae tempore Leonis filii Bardae Armeni contigerunt, pag. paris. 433 supt anul 813. 2) Știrile din Annales fuldenses supt anii 863, 884, 892, după care Bulgarii aù atacat pe Moravi dinspre răsărit și aù fost rugați de Franci să nu procure sare Moravilor. 3) Locul din Constantin Porphyrogenetos (împărat 912-959) De administrando imperio cap. 40, că „dinspre răsărit se învecinesc Ungurii cu Bulgarii, unde îi și desparte pe unii de alții Dunărea“. 4) Documentul din 1231, publicat de contele Kemény în Magasin für siebenbürgische Geschichte I pag. 176, reprobus apoi în Teutsch und Firnhaber Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens I pag. 50 (astăzi în Documente Hurmuzaki I, pag. 120), în care se spune că „Capitulul din Alba Iulia adevărește că Gal, fiul lui Vid din comuna Bord în Transilvania, s-a împăcat cu Trul în privința moșiei numită Boiu din țara Românilor, pe care o stăpînise Trul și strămoșii lui încă „din timpul cînd țara Românilor se spune că era țara Bulgarilor“ (a temporibus iam quibus ipsa terra Blacorum terra Bulgarorum exstitisse fertur).¹⁰ — Dintre aceste probe trebuie ștearsă cea de a patra, pentru că s-a dovedit că documentul dela 1231 este un falș al contelui Kemény. Vezi Augustin Bunea, Stăpînii țăril Oltului, pag. 8 (Academia Română, Discursuri de recepțiune, № XXXIV).

II pag. 116-123: ¹¹ In special contra presupunerii că Români ar fi venit de-a stînga Dunării pela începutul secolului XIII autorul găsește o probă în faptul că biserică română din Moldova și Muntenia ar fi atîrnat dela început, decînd avem știri în privința aceasta (secolul XIV), până la anul 1767, de arhiepiscopiea dela Ohrida. Ar fi trebuit să atîrne de arhiepiscopiea dela Tîrnova, dacă ar fi venit Români din Moesia pe vremea celui de al doilea imperiu bul-

găresc. Atîrnarea însăș de arhiepiscopiea dela Ohrida nu se poate explica decît prin faptul că biserică românească de de-a stînga Dunării atîrna întîlă de arhiepiscopiea dela Iustiniana prima, a cărei succesoare în titlu și putere a fost cea dela Ohrida. Pentru stăpinirea arhiepiscopiei dela Iustiniana prima asupra bisericii romîne de de-a stînga Dunării se bazează pe novella XI a lui Iustinianus, unde s-ar fi vorbind de întinderea autorității arhiepiscopiei dela Iustiniana prima și asupra cetăților de de-a stînga Dunării. De altfel că erau episcopi în Dacia pe vremea stăpinirii Gepizilor, ba chiar pe vremea celei a Romanilor, ar proba o scrisoare a papei Eugenius cătră Tutund, chaganul Avarilor, din anul 826, în care-l invită a restatornici acele episcopate.²— Netemeiniția acestor păreri o arată Onciu, Teoria lui Roesler, pag. 335 sqq. În special, că scrisoarea papei Eugenius este un falsificat, arată Onciu Teoria lui Roesler pag. 69.

II pag. 123-138 : „Combatte argumentul *a silentio* [pentru care vezi sub Lucius § 180 și Roesler § 200]. Constată prezența Românilor în Dacia în momentul cînd Unguriile au cucerit Pannonia prin mărturisirile notarului anonim al regelui Bela și prin acele ale cronicarului rus Nestor, ale căror știri le apără cu succes împotriva criticii negative a lui Roesler. În aceste știri Xenopol vede o tradiție istorică, pe care vrea să o constate și la cronicarul ungur Kéza. Prezența Românilor de a stînga Dunării înainte de secolul XIII o mai constată prin știrea din Niebelungenlied despre ducele Vlahilor Ramunc, care ar fi venit la curtea lui Attila cu prilejul căsătoriei acestuia cu Crimhild, știre pe care o ridică până la prima crucea (1096) [În tot cazul e cel mai tîrziu contemporană cu timpul cînd s-a sfîrșit redactarea poemului, finele secolului XII. Asupra locului din Niebelungenlied, unde este vorba de Vlahi, a atras, după cît știu, întîlă atenția Hasdeu, Istorie critică a Românilor, pag. 100. Xenopol a dat un citat mai lung]; apoi prin Niketas Choniates supt anul 1164 [Anul nu-i dat de Xenopol. Pentru acest loc vezi mai sus sub II pag. 102-108], și prin Kinnamos supt anul 1161 [Pentru acest loc vezi mai sus sub II pag. 102-108. Știrea de supt acest loc însă este imposibil să o interpretezi altfel decît ca privitoare la Români de de-a dreapta Dunării].²— Știrile din notarul anonim al regelui Bela și din Kéza vezi-le sub § 229 Onciu, Din isto-

riea României, Bucureşti, 1914. Aici le daă pe cele din cronicarul rus Nestor (A trăit până în al doilea deceniu al secolului XII) după edițiile lui Fr. Miklosich, *Chronica Nestoris, Vindobonae*, 1860, și August Ludwig Schlözer, *Nestor, Russische Annalen, Göttingen*, 1802-1809. Miklosich sub I, pag. 2, Schlözer sub cap. II, în vol. II pag. 24. Cu ocazia însirării popoarelor din neamul lui Iafet : „Cudi [Finii] locuesc la marea Varegilor [marea baltică], și tot la marea aceasta locuesc Variazi [Varegii] din partea asta spre răsărit până la granița lui Sim, și tot la marea aceasta, din ceia parte spre apus, locuesc [Varegii] până la țara Anglilor și a Vlahilor (do zemlia aglianiskî i do vlašiskî). Neamuri de ale lui Iafet sunt și Variazi, Sviie [Suedii], Nurumanie [Normanii], Gote [Goții], Rusi [Ruși], Agliane [Anglii], Galicane [?], Vlahove [Vlahii], Rimliane [Romanii], Nekmîti [Germanii], Korliazi [?], Venediți [Venețienii]. Friagove [Francii] și ceilalți locuesc dela apus spre mișăzăzi și se învecinesc cu semințiea lui Ham“. Miklosich sub II, pag. 3, Schlözer sub cap. IV, în vol. II pag. 66 : „Multă vreme după aceia [după ce s-aș amestecat limbile la Babilon] s-aș așezat Slov'kne [Slovenii] la Dunăre, acolo unde sunt astăzi țara ungurească și cea bulgărească, și din Sloveniî aceia s-aș răspândit [Slovenii] pe pămînt și s-aș numit cu numele lor, pe unde se așezau, după locuri. Așa, s-aș dus și s-aș așezat la rîul cu numele Morava și s-aș numit Morava [Moravî], ori altiș s-aș numit Česi [Cehi], ori aceștia care și ei sunt Sloveni : Horvate bklî [Croații albi] și Serbi [Sîrbii] și Horutane [? După Schlözer ar fi vorba despre Sloveniî din Krain, Kärnten și Steiermark]. Căci, fiindcă aș venit Vlahiî peste Sloveniî dela Dunăre și s-aș așezat la dînsii și aș început să le facă silnicie (Vlahomu bo našidušemü na Slov'knî na dunaiskiia i skdûšemü vñ nihü i nasiliajoštemü imü), Sloveniî aceștia aș emigrat, și [altiș] s-aș așezat la Vistula și s-aș numit Liahove [Leși], iar unia dintre acei Leși s-aș numit Poliane, iar alti Leși s-aș numit Lutiči, altiș Mazov'ane, altiș Pomoriâne“. Miklosich sub VIII, pag. 5, Schlözer sub cap. X, în vol. II pag. 112 : „Pecind neamul Slovenilor, după cum am spus, trăia la Dunăre, aș venit dintre Sciți (otu Skuđu), adecă dintre Cozari (otu Kozarū), așa numiții Bulgarî (Bolgare) și s-aș așezat la Dunăre și aș făcut silnicie Slovenilor. Iar după aceia aș venit Unguriî albi

(Ugri b'klii) și aū moștenit țara Slovenilor, dupăce aū a-lungat pe Vlahi, care mai înainte vreme ocupase țara Slovenilor (prognavaše Volohi, iže b'kša preže prijali zemliu slovensku). Acești Unguri aū început să fie pe vremea împăratului Heraclie, care a avut războiu cu Hozroe, împăratul Perșilor". Pasajul subliniat se găsește numai în două manuscrise, este considerat pentru aceia ca o interpolare de Schlozer și n-a fost primit în ediția Miklosich. Miklosich sub XIX, pag. 12, Schlozer sub cap. IX, în vol. III pag. 107: „La anul 6406 [898] aū trecut Unguri (Ugri) pe lîngă Kiev, pela un munte care se chiamă azi al Ungurilor, și dacă aū ajuns la Dnipru, aū stat în corturi, pentru că mergeau ca Polovții [Cumanii]. Și dupăce aū venit dela răsărît, aū năvălit dincolo de niște munți mari și aū început să se războiască cu Vlahii (Vlahi) și cu Slovenii care trăiau acolo, pentru că acolo sedeau Slovenii înainte vreme și apoi Vlahii (Vlahove) aū luat țara Slovenilor. După aceia Unguri aū alungat pe Vlahi și le-aū moștenit țara (Ugri prognasa Vlahi i naslădisea zemliu) și s-aū aşezat alături de Sloveni, pe care și i-aū supus, și de atunci s-a numit țara ungurească". Nestor povestește în cronică lui și după tradiție, precum mărturisește însuș, de pildă, cu ocazia celor ce spune despre ducește la Constantinopol a cneazului Kiï, Miklosich sub VI, pag. 5, Schlozer sub cap. VIII în vol. II pag. 100, dar nu inventează singur. Veracitatea lui se constată între altele în descrierea pe care o face a obiceiurilor Slavilor, Miklosich sub X, pag. 6, Schlozer sub cap. XII în vol. II pag. 124: de o parte (la Poliană) vieață blîndă și sociabilă, de altă parte (la Drevlani, Radimici, Viatici și Severi) vieață sălbatică și bestială. Acelaș contrast între vieață unora dintre Slavi și vieață altora dintre dinșii îl relevăea Caesarius de Nazianz (Vezi § 82, N° 10 fine). E mare deosebire între felul simplu, nepartinitoar și inspirător de incredere în care povestea Nestor, și acel umflat, exagerat și părtinitoar pentru Unguri în care povestește notarul anonim al regelui Bela.

II pag. 202-209: „Înșiră documente ungurești, unde se găsesc ori s-ar fi găsind pomeniri de Români ori de limba românească. Anul 1197: *Hegesholmu*, care ar fi însemnînd „dealul Holmului”, o taütologie, în care partea a două ar fi cuvîntul românesc *holm*, care ar fi = latin *culmen*; anul 1222: pomenire de Valahî în Transilvania; anul 1224: po-

menire de Valahî în Transilvania ; anul 1223 : pomenire de Valahî în Transilvania ; anul 1252 : pomenire de Valahî în Transilvania ; anul 1247 : chenezate și voevodate române în Oltenia și Muntenia ; anul 1234 : Valahî în episcopatul Cumanilor ; anul 1228 : Valahî în episcopatul Cumanilor ; anul 1260 : numeroși Valahî în armata regelui unguresc.² — În ce privește pe *Hegesholmu*, e ungurescul *hegyeshalom* și înseamnă *dealul țuguiat*. Cuvântul *holm*, cu înțelesul *deal*, există într-adevăr în românește, și anume în moldovenește (Tiktin îl probează din Cantemir Istoriea ieroglifică), dar, ca și ungurescul *halom*, e de origine slavă = rus *holm* (vechiu bulgar *hlumŭ*, de unde românescul *hilm*, atestat de pildă de Bârceanu Dicționar român-german). Iar documentul din 1228 e fals, vezi Augustin Bunea, Stăpiniș tării Oltului, pag. 50, Academia Română Discursuri de recepțiune № XXXIV.

II pag. 207-208 : „Analizează documentul din 1293, pe care se baza Hunfalvy Die Rumänen und ihre Ansprüche pag. 100 pentru a proba că Români ar fi fost foarte puțin numeroși în Transilvania pe acea vreme, răstoarnă cu succes concluzia greșită a lui Hunfalvy, și constată cu drept cuvînt că Români erau supuși regești, pe care regele avea interes să nu-i lese să se stabilească pe moșii nobililor.”

II pag. 209-210 : „Români au fost totdeauna agricultori, fapt care se opune unei transmigrări complete dintr-o regiune în altă regiune. Probă săt termenii agricoli de origine latină : *ara* = latin *arare*, *arie* = latin *area*, *falce* = latin *falx*, *secere* = latin *sicilis*, *grîu* = latin *granum*, *orz* = latin *hordeum*, *vie* = latin *vinea*, *viță* = latin *vitis*, *vîn* = latin *vinum*, *poamă* = latin *poma*, *must* = latin *mustum*, *auă* = latin *uva*, *albină* = latin *alveus*, *ceară* = latin *cera*, *miere* = latin *mel*. Dacă și sat termenii agricoli de origine străină, aceștia sătătoți de origine slavă, niciunul de origine ungurească. Din contra Ungurii au împrumutat termenii agricoli din românește, de pildă *alaka* [adecă *alakor*], care e românul *alac* = latin *alica*.³ — Xenopol mai pune la termenii agricoli de origine latină și pe *ogor*, *malaiu*, *rapiță*, *strugur*, care ar fi după el latinele *agrum*, *miltum*, *rapa*, *tryga*. *Ogor* însă e slav, *malaiu* e obscur, *rapiță* nu-i direct *rapa* și *strugur* sigur nu-i *tryx*. Tot așa *alac* nu-i direct *alica*.

II pag. 211 : „Documentul din 1231, prin care se probează stăpînirea Bulgarilor nocto Transilvania în timbul pri-

mei împărații bulgare, mai probează și faptul că Români erau proprietari de pămînt în Transilvania încă de pe timpul aceleiai împărații.⁹ — Orice argumentare pe baza aceluiai document este zădarnică, întrucât documentul e fals. Vezi mai sus sub II pag. 112-115.

III pag. 111-120: „Vorbește de cnejii, voevozii și nobili români, pe care-i constată din documente că existență în regatul unguresc începând din secolul XIII, și conchide că o asemenea stare de lucruri nu se potrivește cu o populație care ar fi fost numai de curînd venită. Important mai ales este faptul că nobili români luan parte împreună cu nobili sași și secuî la adunările obștești. Români aveau apoi dreptul lor consuetudinal, *ius valachicum*.¹⁰

III pag. 121-124: „Vorbește despre robirea din partea nobililor a țăranilor unguri și valahi din Transilvania și de răscoala țăranilor din 1437. Intr-un document din acest an se constată că țăranii unguri și români cer restituirea libertăților ce li se acordase încă de regele Ștefan cel sfînt și li se confirmase apoi de regii următori. Autorul conchide de aici că Transilvania era plină de Români încă de pe vremea când a fost cucerită de sfîntul Ștefan [anul 1002 după Șincai] și că acele libertăți acordate locuitorilor țării priviau în primul loc pe Români, căci Unguri nu erau probabil încă în Transilvania pe vremea supunerii decâtă regele ungur a acestei provincii.¹¹

III pag. 289-290: „Faptul că Români din regatul unguresc aveau odată drepturi egale cu ale celorlalți locuitori, pe care apoi le-au pierdut, este o probă că ei sănătinaș acolo, pentru că la immigranți se observă totdeauna faptul contrar, că dintrunții sunt obijduiți și ținuți în stare umilită, și numai cu vremea ajung la oarecare drepturi și la o stare politică mai bună.¹²

III pag. 291-293: „Un argument, pe care protivnicii stăruinții Românilor în Dacia cred a-l putea invoca în favoarea tezei lor, ar fi acel al lipsei, în țările locuite astăzi de Români, a unor numiri geografice de obîrșie romană sau dacă“. Autorul găsește însă că s-au păstrat asemenea numiri: „In Banat, la intrarea văii Temeșului, se găsește astăzi satul *Tapa* sau *Tapia*. Totuși aici a existat vechea localitate numită *Tapae* de Dion și Iornandes... Afluentul Temeșului *Bârsava* fără îndoială și-a tras numele dela vechea poltie

dacă *Bersobin*... Lîngă Cluș către nordul Transilvaniei se află astăzi satul *Pata*, și tabula lui Peutinger dă ca stațiune a 20^a pe drumul dela Cerna la *Porolissum* numele de *Patavissa* sau *Potaisa*, care nu este altă ceva decât *Patavicus* sau *vicus Pata*... Satul *Cigmău* pe rîpa dreaptă a Mureșului la nordul Orăștiei nu este altă ceva decât Zeugma lui Ptolemeu, format după aceiaș lege care produse *Cerna* din *Zerna*... *Rucărul* de astăzi delîngă Olt amintește Rucconium al aceluiaș geograf, care pune în harta sa acest oraș lîngă Carpați și aproape de un rîu. Orașul *Deva* nu este decât rămașița unuia din numeroasele orașe dace a căror finală era *dava*, probabil vechea *Decidava*... Vechea stațiune de băi numită de Români *Ad medium* era întocmai aceiaș ce se regăsește astăzi sub numele de *Mehadia* (în limbagiu poporan al Românilor acelor părți *Media*). Se ridică îndoelii asupra derivațiuniilor nomenclaturii românești din forma romană pe motivul că *mediam* ar fi trebuit să dele î în românește forma *mează*. La aceasta întîmpinăm că nu se ă în băgare de samă înrîurirea pe care metateza silabei *ad* a putut să o pună în lucrare prin strămutarea de loc a accentului: *Ad-mē-diam—Me-ád-diam*, de unde prin contragere *Meádia*, *Mehádia*, *Media*... *Caracal* aşa numit după împăratul *Caracalla*, și *Turnu Severinului* după unul din cei doi *Severi* care dominiră în Roma... *Suceava* amintește prea bine pe vechea *Sucidava*, pelîngă așezarea ei pe carta lui Ptolemeu lîngă Prutul superior, pentru a acestea două înprijurări să fie datorite întîmplării¹². — *Tapae*, după înseș vorbele lui Iordanis citate de Xenopol, era trecătoarea numită astăzi *poarta de fier*, la locul unde rîul Bistra, affluentul Temeșului, pătrunde prin munții care despart Transilvania de Banat; în vreme ce actuala localitate *Tapia*, un sat, se găsește, după Liuba și Iana, Topografia satului și hotarului Maidan, Caransebeș, 1895, pag. 299, la miazănoapte de Logoj, cu mult spre nordvest de vechiul *Tapae*. Ce spune Xenopol mai departe cu privire la *Tapae* este greu de preciput: „Traian în prima lui expediție dela *Tapae* a trecut prin *Bersobin* și *Aixin* către Sarmizagethusa, și în drumul de astăzi dela *Tapia* către Grădiștea se întîlnește tocmai affluentul Temeșului *Bârsava*“. Cum că a trecut Traian în primul lui războiu cu Daci prin *Berzoblm* și *Aizi*, și că prin urmare a mers pe drumul însemnat pe tabula peutingeriana prin stațiunile Lederata (punctul de trecere al Dunării, actual Rama),

Arcidava (actual Varadia), Centum Putea, Bersovia (actual Zsidovin), Azizis, Caput Bubali, iar nu pe acel de mai spre răsărit, însemnat pe aceeaș tabulă prin stațiunile Tierna (astăzi Orșova veche), Ad mediam (astăzi Mehadia), Pretorio, Ad Pannonios (astăzi Teregova), Gaganis, Masclianis, Tivisco (puțin la nordvest de Caransebeș), se cunoaște dintr-un citat pe care gramaticul Priscianus VI, 13 îl face dintr-o lucrare a lui Traian asupra războiului cu Daci astăzi perdută : „Traianus in I Dacicorum : «Inde Berzobim, deinde Aizi processimus»“ (Variante : berzomim, berzobini, berto-buni ; azi, aiti. Forma Aixi e a editorilor, nu a manuscriselor). Traian însă n-a trecut dela Tapae prin Berzobim și Aizi, ci a trecut prin Berzobim și Aizi în drumul spre Tapae ! Apoi dela actualul sat Tapia ca să ajungă la Grădiștea-Vărhej, pe așezătura vechii Sarmizegetuse, nu este trebuință să treci pela rîul Bîrzava, care rămîne departe spre măzăzi. Pentru numele actualului sat Tapia s-ar putea gîndi cineva la ungurul *táp* Die Etappe, mai ales că pe lîngă Logoj populație a ungurească după atlasul lui Weigand. Pentru *Bîrzava* vezi § 82, № 10. Actualul oraș Cluj este vechiul Napoca, iar vechiul Potaissa este actualul oraș Torda-Turda. Numele *Pata* al satului delîngă Cluj, deci, nu poate fi descendental numelui vechiului Potaissa. Numele *Pata* pentru localități se întîlnește pe teritoriu unguresc, de pildă *Patafalva* în comitatul Vas (după dicționarul unguresc-german al lui Ballagi), *Duna Patai* în comitatul Klein Kumanien (precum văd în hărți). Compară ungur *pata* Schmalzkäfer, meloe proscarabaeus L., mamornic, clăbuc (Marian Insectele pag. 82), compară numele topice românești Mamornița, Clăbuc (Frunzescu Dicționar topografic). În special pentru satul *Pata* delîngă Cluj să se observe că populație de pe lîngă acest oraș e ungurească după atlasul lui Weigand). Ptolemaeus pune *Zeugma* la sud de Tibiscum, pe malul stîng al Dunării (Vezi Ptolemaei Geographia, tabulae a C. Mullero instructae, ed. Firmin Didot), puțin la răsărit de Vimincium (astăzi Kostolatz). Din Zeugma (adecă *dzeugma*. *Zeugma* e cuvîntul grecesc ζεῦγμα) apoi n-ar fi putut ești în românește *Cigmău*, și nică nu există lege în fonologie română după care *dz* ori *z* ar putea deveni *č*. Ptolemaeus pune Rucconium la vest de Porolissum (Vezi hărțile întocmite de C. Müller, citate mai sus sub *Zeugma*), iar Porolissum e actualul Moj-

grad în nordvestul Transilvaniei. Din Rucconium apoi nu putea ești în românește Rúcár, ci *rukúu*. Decidava este pusă de Ptolemaeus la vest de Porolissum, actualul Mojgrad din nordvestul Transilvaniei (Vezí hărțile întocmite de C. Müller), învremece actualul Deva e pe Mureș în sudvestul Transilvaniei. Din *dava* apoi nu putea ești în românește *déva*, ci *dáua*, iar dacă cumva s-ar lua ca bază *deva*, care apare ca variantă alături cu *dava* în numele de localități thrace și s-a păstrat ca glosă la Hesychios (λέβη [greșit în loc de δέβη] πόλις, ὅποι Θράκην, vezi Tomaschek Die alten Thraker II, pag. 9), trebuie să iasă în românește ori *dzéáua-zéáua-dzáua-záua*, dacă e va fi fost scurt (după cum se vede din glosa δέβη și din nume de localități ca Ἰταδέβη, Μεγαρέβη, Δρυδέβαι, Ζίτυροςδέβη, Ζιταδέβη, vezi Tomaschek Die alten Traker II, pag. 70), ori *deáua*, dacă va fi fost cumva e lung. Mai este o localitate *Deva*, pe teritoriu unguresc: *Déva-Ványá* în comitatul Szolnok, după cum văd pe hărți. Originea cuvintului e obscură. Numele localității unde era odată *Ad mediam* este astăzi unguresc Méhadia, romînesc *Megia* Enea Hodoș Poezii populare din Bánat, Caransebeș, 1892, pag. 4 (adecă *medziia* > *meidia*, vezi § 250 № 175). Ambele nume, și cel unguresc și cel romînesc, își au originea într-un unguresc **Méhed*, derivat prin sufixul unguresc *-d* din ungurescul *méh*, albina, după D. Dan, Din toponimiea romînească, București, 1896, pag. 31 sqq. După G. Pascu, Etimologii românești, Iași, 1910, pag. 10 sqq. cuvintul romînesc este un derivat prin *-ie* dintr-un mai vechi **Méade* > dac **Méde*, cum se va fi numit pîrăul din localitate, și Români îl numit localitatea *Ad Mediam* după aceaș normă după care au numit localitatea delîngă rîul cu nume dac **Mu'tru Amutria* (adecă *Ad Mutriam*), iar dela Români au primit cuvintul Ungurii și l-au schimbat prin etimologie populară după *méh* albina în *Méhadia*. Un sat *Mehedia* exista în prima jumătate a secolului XVIII și în județul Vaslui, Dan opul citat pag. 37. În tot cazul, nu numai din *Ad mediam* trebuie să iasă în românește, și anume în romîneasca din Banat, *amádză-amáză*, ci și dintr-un presupus metatetic *Meáddiam* *mádză-máză* trebuie să iasă, iar nu *mediia*. Din *Caracalla* trebuie să iasă în românește *cărăcálă-caracálă-cărăcál-caracál*, iar nu *carácal*, cum sună cuvintul romînesc. Acest nume, al unuia oraș din județul Romanați și al unuia sat din județul Muscel, este turcul

karákulág felis caracal. Din *Sēvē'rus*, *Sēvēri'nus* trebuia să iasă în românește *ser*, *sirin-serin*. *Severin* e relativ nou în limba românească. *Sucidava* e pusă de Ptolemaeus de a dreapta Dunării, puțin la est de Durostorum (astăzi Siliștra. Vezî hărțile întocmite de C. Müller). Apoi din Sucidava trebuia să iasă în românește *Sucidăua*, iar nu Suceava.

III pag. 293-297: „Xenopol constată, pe lîngă puținătatea numelor de localități păstrate [Puținătate care în realitate este egală cu zero], și dispariție complectă a numirilor de funcțiuni civile și militare, de stat ori municipale, și atribue aceasta intensității mai mari cu care ar fi pustiat barbarii Dacia decât celelalte provincii romane. Pentru aceea admite o retragere a Românilor în munți și o pierdere din partea lor a tuturor noțiunilor de organizație socială română, cădă vreme a ținut năvălirea barbarilor. El rupe, deci, complect legătura dintre Români din Dacia și peninsula balcanică.”

IV pag. 546-548: „S-a săpărat nume de rîuri (Numai la unele din ele autorul caută să arăte că numele actual românesc ar putea fi directul descendent al numelui antic): *Prut* — Ηρόδοτός Herodot, Βροῦτος Constantin Porphyrogennetos. *Siretul* — Τέραπος Ptolemeu, *Gerasus* Ammianus, Σέρετος Constantin Porphyrogennetos, Τιαρχνής Herodot (Cu această ocazie face o observație judicioasă: „Herodot pomenește și el fără îndoială Siretul sub numele de Τιαρχνής. Totuș relațiea stabilită de el între acest rîu, Prutul, și alte cursuri de apă, aduce în încurcală arătările sale și aruncă astfel nedumerirea asupra identificării numelor date de el cu rîurile de astăzi. El zice IV, 48: «Ο μὲν πρῶτος λεγθεὶς τῶν ποταμῶν [Ηυρετός] μέγας καὶ πρὸς ἡῶ ρέων ἀνακοινοῦσαι τῷ Ιστρῳ τὸ θεάωρ, ὁ δὲ δεύτερος λεγθεὶς Τιαρχνής πρὸς ἐσπέρης τε μαλλον καὶ ἐλασσων, δὲ δὴ Αιραρός τε καὶ ὁ Νάπαρις καὶ ὁ Ὁρθησός διὰ μέσου τούτων ιόντες ἐσβάλλουσι εἰς τὸν Ιστρον». Dacă se înțeleg cuvintele διὰ μέσου τούτων, ceea ce curgind printre dinsele, atunci Τιαρχνής nu poate fi Siretul, căci între acest rîu și Prutul nu se varsă niciodată curs de apă în Dunăre. Dacă însă se admite interpretarea lui Hasdeu Istoriea critică pag. 183, care traduce această frază prin *his medianibus*, prin mijlocirea acestora, atunci ni poate părea destul de extraordinar că Herodot să fi cunoscut numele unor rîuri mici, afluenți ai Siretiului și Prutului. Noi credem că Herodot era rău informat sau n-a patruns

bine raporturile ce i se făceaū asupra idrografiei Sciției. Mai sigur în ele săint *numirile*. Cît despre așezarea geografică și îndreptarea rîurilor, se înțelege ușor cum el a putut să se înșele. Iată pentru ce noi credem că, cu toate că arătările lui Herodot nu corespund de loc cu curgerea rîurilor de astăzi, *Tīapav̄t̄s* este Siretiul și *Ὀρέησσός Argeșul*). *Buzeul* — *Museus Acta Sancti Sabae Gothi*, citat de Tomaschek *Zeitungsschrift für österreichische Gymnasien* 1872 pag. 150, „în care găsim în chip invers schimbarea lui *m* în *b*, care se mai întâlnește și la numele Tibiscum.“ Argeș—*Ὀρέησσός* Herodot. *Oltul* — *Ἄλούτα* Ptolemeu, „formă ușor de redus la aceea pe care o posedă astăzi“. *Jiul* — *Gilpit* *Geographus Ravennas*, Iordanis. *Motrul* — *Amutria Tabula peutingeriana*. *Lotrul* — *Arutela Tabula peutingeriana*. *Tisa* — *Tysia*, *Parthiscus*, *Tisia-nus*, *Tibisia* Plinius, Iordanis, *Geographus Ravennas*. *Crișul* — *Grisia*, *Grissia* Iordanis. *Mureș* — *Μέρης* Herodot, *Mariscus* Strabo, *Marisia* Ravennas. *Timeș* — *Τιβίσσως* Ptolemeu. *Sameș* — *Samus* Akner und Müller *Römische Inschriften in Dakien* № 763. *Bărsava* — *Bersovia Tabula peutingeriana*. *Ompoiu* — *Ampelum* („Numele unguresc *Ompoly* este format din originarul român *Ompoiu*, care după toate regulele limbii române derivă din *Ampelum*. Compară *bellum*—*răzbоiu*, *allium*—*aiu*.“). *Cerna* — *Zerna*, *Tlerna*, *Dierna* *Tabula peutingeriana*, Ptolemeu, *Digestae*? — *Τέρασσος* = *Gerasus* și *Tīapav̄t̄s* (dacă admitem că acest din urmă nume va fi fost acel al rîului *Siretii*) nu au intru nimic a face, ca nume, cu numele *Siretii*. Pentru *Buzău* — *Museus* vezi § 100. Este imposibil de scos, conform fonetismului românesc, pe *Olt* din *Aluta*. Xenopol mai spune: „Perderea vocalei *ou* între *λ* și *τ* se efectuase încă de pe timpul Romanilor, deoarece o inscripție dă acestui rîu numele de *Altinus*“, și citează ca probă Akner und Müller, *Römische Inschriften in Dakien*, Anhang, № 28. În acea inscripție însă, C. I. L. V, 8002 e vorba de orașul *Altinum* din Italia! E problematic dacă *Gilpit* din *Ravennas*, *Gilpil* din Iordanis reprezintă *Jiul*. Iordanis, De origine actibusque Getarum, XXII, 113: „quo tempore [pe vremea lui Constantin cel mare] erant [Vandali] in eo loco manentes, ubi nunc Gepidas sedent, iuxta flumina Marisia [astăzi Mureș], Miliare et Gilpil [variantă Gilfil] et Grisia [variantă Grissia, astăzi Criș], qui omnes supra dictos excedet [excedit are înțelesul de cel mai depărtat față de scriitor]. Erant namque

illis tunc ab oriente Gothus, ab occidente Marcomanus, a septentrione Hermundolus, a meridie Histrum". Este evident că Vandali trăiau pe vremea despre care vorbește Iordanis între Tisa și munții Transilvaniei. Acolo trebuie căutat *Gilpil* pe undeva. Informația geografului Ravennas nu poate aduce nicio lămurire, pentru că și aici, ca de o mulțime de ori altele, copiează numai pe Iordanis, pe care-l citează de altfel cinstit totdeauna. După Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 89, *Gilpil*=Crișul negru. Pentru *Motrul—Amutria* vezi § 100.

Localitatea *Arutela*, care foarte probabil=*Ad Rutelam*, aşa după cum *Amutria*=*Ad Mutrlam*, va fi fost poate așezată la rîul *Lotru*, macarcă Kiepert în harta dela C. I. L. III o pune de-a stînga Oltului, puțin mai la nord de Rîmnicul Vilcei. Pentru ca *Lotru* să fie > *Ru'tela*, ar trebui să admitem ori că numele în Tabula peutingeriana e greșit în loc de *Ali'tera*, ori că din *Arū'tela* s-a făcut prin metateză *A'ū'tera*. La *Tisa* autorul dă citațiile neexact. Citează pe Plinius N. H. IV, 12, 25, fără să dea forma pe care ar fi avind-o Plinius. De fapt Plinius N. H. IV, 25 are forma *Pathissus*. Citează pe Iornandes 5 și 34 cu formele *Tisianus*, *Tysia*. De fapt Iordanis De origine actibusque Getarum V, 33 are *Tisia* și XXXIV, 178 are iar *Tisia*. Citează geograful Ravennas cu forma *Tibisia*. De fapt geograful Ravennas IV, 14 are *Tisia*. La *Criș* dă citațiea neexact: Iornandes 22. De fapt locul e Iordanis De origine actibusque Getarum XXII, 113. Pentru *Criș* vezi § 100. La Mureș dă citațiile neexact: Herodot IV, 48 (De fapt IV, 49); Strabo VII, 304 (De fapt VII, 3, 13, și forma dată de Strabo este *Márcios*, nu *Mariscus*). La *Sames* (adecă *Sómes*, cum sună într-adevăr numele românesc, vezi Contemporanul, anul II, pag. 656) crede că *Samus* din inscripțiea pe care o citează după colecțiea Akner und Müller ar fi fost un rîu, pecind în realitate era o regiune, vezi C. I. L. III 7633. La *Bărsava* (adecă *Bîrzava*, Xenopol serie chiar—etimologic!—*Bërsava*) citează greșit C. I. L. III № 247, pecind în realitate e pagina 247. Pentru *Bîrzava* vezi § 82, № 10. Din *Ampelum* n-a putut ești „după toate regulile limbii române” *Ompoii*. Apoi *războu* nu-i *bellum*, ci vechiul bulgar *razboi*. Pentru *Cerna* vezi § 82, № 10.

IV pag. 548-549: „Autorul găsește că sunt numiri vechi române, macarcă nu se găsesc probate în izvoare antice,

următoarele nume de localități: *Vulcan*, numele unei trecători și al unui sat — *Vulcanus*. *Lapiștea*, nume de munte (Nu spune unde-i muntele, nică nu arată izvorul) — *lapis*. *Muntele Crestianilor* (Nu spune unde-i muntele, nici nu arată izvorul). La pag. 554 însă numește muntele *Crestianul mare* și citează harta statului major austriac), care „conține cuvântul *creștin* în formă mai apropiată de latinește, după legea numelor proprii, care păstrează mai traînic forma lor primitivă“. *Calea Traianului*, cum „se numește astăzi în gura poporului șoseaua veche romană, care trece din Oltenia prin pasul Turnului roș“ (Citează ca probe Jung Die romanischen Landschaften des römischen Reiches pag. 379 nota 2, Duruy Histoire des Romains IV pag. 256 nota 2, De la Berge Essai sur le règne de Trajan pag. 49). *Pratul lui Traian*, „un șes pe care Unguri îl numesc *Keresztes*“ (Xenopol nu spune unde se va fi găsind acel șes, nici nu dă izvorul. Cihac I 215 are următoarele: „*Pratul lui Traian la Turda*, le champ de Trajan à Turda, Transylvanie“. Știrea o găsește întîi la Benkő, Transsilvania, I, pag. 12-13. Dupăce spune că în cîmpiea Keresztes Mező delîngă Torda ar fi avut loc la anul 101 o luptă între Traian și Decebal, Benkő, adauge: „pentru aducere aminte de acest fapt locul acela se numește astăzi *Prat de la Trajan*“). În asemenea numiri autorul găsește o probă de persistență Românilor în Dacia, căci, zice el cu privire la *Vulcan*, „acuma acest cuvânt nu se mai află în graful poporan. Dacă-l găsim alipit de niște elemente geografice, această alipire trebuie să dateze din perioada română, căci nu este cu puțință ca Români să-l fi dat pasului și satului, în ipoteza unei întoarceri a lor de peste Dunărea, peste o mie de ani, devremece, ne mai avîndu-l în limbă, n-aveau de unde să-l deie“. — *Vulcan* este un nume slav, derivat dela *vlukъ*, lup, și anume în special un nume sîrbesc, astăzi *Vukan*, introdus în românește depe cînd nu căzuse încă *t* din radicalul *Vulk-*. În *muntele creștianilor* și în *Crestianul mare* nu se ascunde cuvântul românesc *creștin*, „în formă mai apropiată de latinește“, căci nu există nicio lege (cu toate afirmările pe care neconțin le fac unii ori alții în prinvința aceasta) după care numele proprii și-ar fi păstrînd mai traînic forma lor primitivă. *Calea Traianului* trebuie să fie *calea troianului*, *calea* adecață *a valului de pămînt*, *calea care merge pe-lîngă valul de pămînt*, căci un val vechi de pămînt se numește *troian* în românește vezi nrohele la Cihac II. 423. Cuvântul

trojan însuș e slav: vechiū bulgar *trojanu* deus quidam, im-
perator Traianus, sîrb *trojan* niște ziduri vechi > *Traianus*. Cuvîntul *Traianus* a pătruns în limbile slave de mult tare, înainte de africatizarea lui, consonant. În romînește, dacă ar fi continuat să existe cuvîntul fără întrerupere, ar fi sunat *trădzîn-trăzîn*, vezi § 256 № 218. *Calea traianului* în loc de *calea troianului* e o schimbare recentă făcută prin voință. Este de regretat că Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern, ed. II pag. 121, nota 3, vorbește cu clișeul obișnuit al prejudețiilor „*după cum se știe*“: „După cum se știe, tradițunea romană numește drumul roman care trece prin pasul turnului roș calea Traianului“. La noi nu știe nimeni, aşa că Xenopol a trebuit să-și capete informația dela Jung însuș, apoi dela Duruy și De la Berge! Cele mai vechi mențiuni despre acest nume topic le dă D. Onciu, Tradițiea istorică în chestiunea originilor române, Analele Academiei române, seriea II, tomul XXIX, Memoriile secțiunii istorice, pag. 583: „Kale Trajan“ din anii 1718-1739 la Schwanz von Springsfeld, Beschreibung der Walachei (în J. F. Neigebauer, Dacien, 1851, pag. 119); „Kalea Trajanului“ din anii 1781-1782 la Sulzer, Geschichte des transalpinischen Daciens, I, pag. 215. *Pratul lui Trajan* e o pre-facere încă mai violentă prin voință a vreunui *pratul trojan*, cum se va fi numind localitatea, căci după dicționarul romîn-german al lui Bärceanu *trojan* mai înseamnă și „die weite Wiese“. În ce privește proba, care s-ar putea trage din prezența unor asemenea cuvinte ca nume de localități în Dacia pentru persistența Romenilor în această provincie, chiar dacă am admite că *Vulcan*=*Vulcanus*, *Crestian*=*christianus*, *trojan*=*Traianus*, ea nu există: După cum ar fi avut Româniile aceste cuvinte pecind trăiau în Dacia, tot aşa ar fi putut continua să le aibă și cîtă vreme aŭ trăit peste Dunăre, și ar fi putut să le aducă cu dînșii la întoarcere. În ce privește pe Vulcan în special, apoi acest cuvînt trăește și până astăzi în romînește, ca nume de familie.

IV pag. 549: „S-aū păstrat și numiri topice dela popoarele barbare năvălitoare: un munte *Gotul*, un rîu ce izvorăște din acel munte, *pîrăul Gotului*, un sat *Gotești* (aceste trei nume în Transilvania); *Ialomîa* > slav *ialovîta*=*Иловица* la Theophylaktos și Theophanes, secolul VII; *Peceneaga*, *pîrău* în Dobrogea. „Cinnamus amintește că pe tim-

pul lui exista și în Valahia niște munți, în care se retrăseseră Pecenegii și care se numeați *Tέλους ἔρημον*, astăzi rîul și ținutul Teleormanului. Dela Cumanii a rămas asemenea o mulțime de nume, precum Coman, Comana, Comarna, Comarnicul, Comănești, etc. Cumanii însă se numea și Uzii și au lăsat și după acest nume al lor urme în munții Carpați, unde găsim pîrâul Uzului și pîrâul Oituzului². — In ce privește pe *Got*, este de observat că dela acest nume se găsesc formate numeroase de localități și în țările de dincoace de munți: *Goteja*, munte în județul Argeș; *Gotești de jos* și *Gotești de sus*, sate în județul Cahul (Frunzescu, Dicționar topografic). Aceeași cuvînt formează probabil și radicalul din *gotică* (Marian, Ornitologiea poporană română, Cernăuți, 1883, II, pag. 211-214 înseamnă *gotcă pestriță tetrao urogallus L.*, Auerhuhn, femina; *gotcă de pădure* ori *gotcă neagră tetrao tetrix L.*, Birkhuhn, femina; *gotcă roșie tetrao bonasia L.*, Haselhuhn, Rothhuhn, mas et femina). *Gotcă* este sigur un derivat prin sufixul de origine slavă *-ca* din *got*, compară *pučča*>*putuša*, *curcă*>*vechiu bulgar kuru gallus*, etc., alte derivate vezi la Pascu Sufixe. Primitivul *got*, care azi nu mai există în limbă și a căruia origine este necunoscută, trebuie să fi însemnat și el o pasare și anume probabil tetrao *urogallus L.* mas, tetrao *tetrix L.* mas. Acest *got* socot eū că se ascunde în numirile topice *Gotul*, *pîrâul Gotului*, *Goteja*, *Gotești*, iar nu numele etnic Gothus. Compară pentru numirea munților cu nume de păsări *Găina*, munte în Transilvania, Marian Nunta pag. 70; alte numiri topice, de munți și sate, luate dela nume de păsări, vezi la Frunzescu, Dicționar topografic. La *Ialomița* indicarea de secolul VII nu este exactă, pentru că stirea e dată supt ani 592 și 596, Theophylaktos pag. paris. 154-156, 171-172, Theophanes pag. paris. 232; apoi se dă numai forma din Theophylaktos, nu și cea din Theophanes, care e *Ιαλοβιτώ* (dativ). Cum că *Ιαλοβιτία* (adecă *Ilivakia*, căci $\eta = i$ și $\beta = v$) încă dela începutul erei creștine) trebuie să fie *= Ialovița* = *Ialomița*, a recunoscut întîi Şincai supt anul 597, apoi Schafarik Slavische Alterthümer II 157, Hasdeu Istoriea critică a Românilor I, 267. Locul din Kinnamos cu privire la *Teleorman* îl dă după Tomaschek Zeitschrift für österreichische Gymnasien 1872 pag. 149 și greșit: *Τέλους ἔρημον*. Kinnamos dă stirea supt anul 1152 pag. paris. 53-55 și localitatea o numește *Teovouççou* (accentuarea e arbitrară). A-

ceastă localitate nu poate să fi fost în ținutul Teleormanului, pentru că *Tεγνουόρμον* este expres numit *munte*, și anume din apropierea Galicii: χώροι δέ τινα δολιχὸν διαβεβάζαντες ἄγρι καὶ ἐπί οὐρῶν θηλέων, διπερ ἀγκεῖ Ταυροσκαθικῆς ὁρίων αἴγει. Apoi Scythaе, despre care este vorba aici, nu sunt Pecenegii, precum a crezut Tomaschek și după Tomaschek repetă Xenopol, ci Cumani. *Comarnic*, care este și nume comun (Inseamnă între altele o leasă pe care se pune casul la zvintat, vezi Tiktin Dictionar) e sîrbul *komarnik*, Netz, Vorhang gegen die Zudringlichkeit der Mückchen, bulgar *komarnik*, cabane, hutte d'un berger > vechi bulgar *komari*, *comaru*, culex; *Comarna*, care azi nu mai există ca nume comun, e probabil = *komarnic*. Cumani nu se mai numărau și Uzi. Uzi, un popor ture, ca și Pecenegii și Cumani, au venit înaintea Cumanelor în țările dela Dunăre, și anume pe vremea când în aceste țări stăpîniau Pecenegii. Cu Pecenegii, nu cu Cumani (care nu erau pe aici când au năvălit Uzi), îi pun în legătură genetică scriitorii bizantini care vorbesc despre dinșii. Uzi sunt numiți de Skylitzes (principalul izvor, contemporan cu faptele), de Zonaras și de Glykas supt anul 1065 (Skylitzes pag. paris. 815, Zonaras l. XVIII, cap. 9, Glykas pag. paris. 325), când au năvălit în peninsula balcanică, cu menținerea că „sunt cei mai însemnați dintre Pecenegi și din punct de vedere al nobletei neamului și din acel al numărului“. Skylitzes: „τὸ τῶν Οὔζων ἔθνος (γένος δὲ καὶ οὗτοι σκυθικὸν, καὶ τῶν Πατζινάκων εὐγενέστερόν τε καὶ πολυπληθέστερον)“. Zonaras: „τοῦ τῶν Οὔζων ἔθνους (Σκύθαι καὶ τούτο ἔστι τῶν Πατζινακῶν, καὶ κατὰ γένους ὑπεροχὴν καὶ κατὰ πλήθους ὑπερβολὴν παρὰ τοῖς σκυθικοῖς προτιμώμενον ἔθνεστ) τὸν Ἰστρον παγγενῆ διαβαίνοντος...“ Glykas: „ἔθνος οὐζικόν (Σκύθαι δὲ οὗτοι καὶ τῶν Πατζινάκων οἱ εὐγενέστεροι)“. Originea numelui topice românești *Uz* și *Oituz* este obscură. Compară *Uznita*, pîrău în județul Mehedinți, Frunzescu Dictionar. În nota 5 dela pag. 549, dupăcitează pe Télosz čes. după Tomaschek Zeitschrift für österreichische Gymnasien 1872 pag. 149, continuă citațiea astfel: „Orașul *Iassy* ni aduce aminte că odată hoarda Pecenegilor *Iasy-huban* a staționat între Sarat și Burat.“ Cu acestea sfîrșește Xenopol citatul din Tomaschek și apoi continuă: „Cu acest prilej amintim că originea numelui Iașilor dela un pretins municipium Dacorum Iassiorum este o istorie neîntemeiată. Inscriptiunea ce a dat naștere acestei credință, Akner und Müller № 157, po-

menește un *praef. M. Dacorum Iassiorum*. Un *praefectus municipii* este ceva neobișnuit. E vorba de *praefectus militum dacorum Iassiorum*, adecă prefectul militarilor Iasigi din cîmpiea Tisei, care nu așe comun cu Iași decât o asamănare a numelui". Numele Iași ar fi, deci, o rămășiță dela Pecenegi după Tomaschek, a căruia părere o adoaptă și Xenopol, deoarece nu face asupra ei nicio observație. Ceia ce spune Tomaschek despre hoarda Pecenegilor *Iasy-huban*, care ar fi staționat între Sarat și Burat, î-a fost sigur inspirat de locul din Constantin Porphyrogennetos De administrando imperio, cap. 37, pag. paris. 106 : „Celealte patru neamuri [ale Pecenegilor] sunt dincoace de rîul Dnipru, spre părțile de mai spre apus și de mai spre miazănoapte. Si anume provinciea γ'azihopon se învecinește cu Bulgaria, provincia γ'ula se învecinește cu Ungaria, provincia Harovoi se învecinește cu Rusia, provincia ḥavdiertim se învecinește cu acele părți ale Rusiei care li sunt lor tributare, cu Ultinii și Dervleninii și Lenzeninii și ceilalți Sclavi (αἱ δὲ ἔλληνες τέσσαρες γενεαι καίνται ἔνθει τοι Λαζαπέων ποταμού, πρὸς τὰ δυτικά πότερα καὶ ἀρκτικά πότερα μέρη · τούτεστι, το θέμα Γιαζιχοπόν, πλησιάζει τῇ Βουλγαρίᾳ, τὸ δὲ θέμα τοῦ κάτω Γύδα πλησιάζει τῇ Τσορκίᾳ, τὸ δὲ θέμα Λαροβόη πλησιάζει τῇ Ρωσίᾳ, τὸ δὲ θέμα Ἱαζδιερτίμ πλησιάζει τοῖς ὑποφόροις γιωρίοις χώροις τῆς Ρωσίας, τοῖς τε Οὐγγρίοις καὶ Δερβένιοις καὶ Λεγκανίοις καὶ τοῖς λοιποῖς Σκλαβοῖς)“. Numele le-am dat cu pronunțarea neogreacă, care există deja pe vremea lui Constantin Porphyrogennetos. Pe vremea cînd scria Constantin aceste lueruri (Cel mai tîrziu anul 945, căci în timpul cît de fapt a fost împărat, 945-959, n-a scris, după Krumbacher Geschichte der byzantinischen Litteratur pag. 60, decât biografia bunicului său Basilios I) murise țarul Bulgarilor Symeon la anul 927 și primul imperiu bulgăresc era în decadere. Totuș probabil mai stăpinău Bulgarii de-a stînga Dunării Muntenia până la Siret. Tribul Pecenegilor γ'azihopon se poate admite, deci, cu oarecare probabilitate că se afla în Moldova până la Siret. Tomaschek a presupus prin urmare că γ'azihopon ar fi o stilizare grecească a unui turc *Iasy-huban*, dar a uitat să spună cam ce fel de vorbe turcești ar fi acestea (Dela sine înțelese nu-s, trebuesc facute combinații), iar pe Sarat și pe Burat (adecă Siretul și Prutul) le-a adăogit dela sine, dîndu-li o fizionomie turcească, ori că le va fi găsit aşa undeva (In dicționarele turcești ale lui Zenker și Redhouse nu le-am putut găsi), ori că le-a

prefăcut aşa dela sine, pentrucă ar fi sunind mai turceşte. Tomaschek însă să schimbat părerea, căci în Die Gothen in Taurien, Wien, 1881, pag. 42, spune următoarele: „Alți Alanii s-au întrepat spre malurile Nistrului și Bugului, și ori s-au amestecat aici cu aventuerierii ruși (Brodniki din analele rusești supt ani 1147, 1216, 1224, document latinesc din 1222), cu Cumanii și cu Români (Compară *Iaskyi torgъ, Iașii de astăzi*), ori au trecut de acolo mai tîrziu pe teritoriul bizantin [Inceputul secolului XIII].“ Unde a găsit pe *Iaskyi torgъ*, Tomaschek nu spune. Sigur în cronică rusească dela Voskresensk, din al XIV secol, unde sunt înșiruite orașele din Moldova. La Karamzin, Histoire de l'empire de Russie, IV, 442 (Pentru vrîsta cronicii vezi Karamzin IV, 368) numele Iașului — căci sigur despre el este vorba — din cronică dela Voskresensk e scris *Tchernavsky torg*. Tomaschek a cunoscut, se vede, că în acest enigmatic *černavskî torg* trebuie să se fi ascunzînd *askî*, adecă *askii*, adecă *al Alanilor*. Tîrziu după Tomaschek Ilie Gherghel, Zur Frage der Urheimat der Rumänen, Wien, 1910, pag. 38 a recunoscut în acel *černavskî torg* din cronică rusească pe *čern askû torg*, adecă *tîrgul Iasilor negri*, adecă *tîrgul Alanilor negri*. Aceasta trebuie să fie într-adevăr originea numelui Iași. Alanii, ai căror descendenti sunt actualii Oss, Osset, popor din Caucas (E. Kuhn în Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung XXVIII pag. 215: „Identitatea Alanilor cu Ossetii, susținută încă de Zeuss, nu se mai poate pune la indoială în urma cercetărilor lui Tomaschek în Centralasiatische Studien I, pag. 11 sqq. în Sitzungsberichte der wiener Akademie LXXXVII pag. 75“), se numiau probabil pe ei înșiș *As*, și acest nume îl poartă în multe izvoare, precum în Piano de Carpine și Rubruck. Cronicile rusești îi numesc *iasu* Miklosich Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, de unde (adecă dela Ruși) românul **ias*, plural *iași*. Numele topic *Iași* (Moldovenescă *Ies*, forma *Iași* e muntească. Vezi § 237 № 7 comparat cu § 238 № 30) este analog numerelor topică *Bulgari*, *Comani*, *Ruși*, *Sîrbî*, pentru care vezi Frunzescu Dicționar topografic. Alte nume de localități luate dela acelaș nume de popor sunt *Iași*, sat în județul Gorj, *Gura Iașului*, locuință izolată în județul Romanați (*Iaș* singular analogic după pluralul *Iași*), *Valea Iașului*, sat în județul Argeș, Frunzescu Dicționar. Pentru prezența Alanilor

pe teritoriul românesc în secolul XIV vezi Tomaschek Zur Kunde der Haemus-Halbinsel pag. 21, 42, 49. În ce privește inscripțiea cu *praef m dacorum iassior* de pe vremea lui Marcus Aurelius, care s-ar fi găsit în apropiere de Sarmizegetusa, și pe care se bazează încă N. A. Bogdan, Orașul Iași, pag. 18 sqq., Dovoză nouă relative la originea numelui orașului Iași în Arhiva Iași Octombrie 1921 pag. 278 sqq., pentru a crede că numele orașului Iași ar fi în legătură cu numele vechiului popor Iassii (pentru care vezi § 54), aceea inscripție este probată falsă (Vezi C. I. L. III pag. 10* № 84st). Dovada de autenticitate pe care o aduce N. A. Bogdan în Arhiva Iași, anume că î-ar fi sămânind *chenarul* cu acel al unei inscripții autentice, o pomenesc numai de curiozitate. Dar, dacă ar mai fi nevoie să argumenteze cineva contra posibilității existenții unui municipiu al Iassilor la actualul Iași pe vremea împăratului Marcus Aurelius, trebuie să se știe că vechiul nume de popor Iassii ar fi sunat în gara Românilor (și încă din timpul limbii române primitive) *zași*, nu *iași*.

IV pag. 550: „Multe nume topice dela cîmpie sunt de origine slavă și ungurească din cauză că Români se retrăsese la munte. Sunt multe însă și românești, pe care Unguri și Sașii le-au adaptat limbii lor. Înșiră 21 de nume.”—Dintre aceste 21 de nume trebuesc scăzute următoarele 10, care nu sunt de origine română: Daia, Topîrcea, Galiș, Tilișca, Mîndra, Buia, Vulcan, Rucăr, Adrian, Buzău.

IV pag. 551-557: „Din asemenea numiri dela cîmpie, care unele sunt românești, altele ungurești, altele germane, nu se poate trage vreo concluzie asupra întăriției din punct de vedere al ocupației solului. Asemenea concluzie se poate trage însă din nomenclatura munților, care e românească în cea mai mare parte, și anume cu numiri ori latine ori de origine slavă. Autorul dă o lungă listă de nume de munți și de pîrae, luată din harta statului major austriac, începînd dela sudvestul Transilvaniei. Este mai vechiul poporul care a dat numiri scheletului țării, munților adecă și rîurilor.”—De fapt cele mai multe nume, date de Xenopol ca provenite dela Români, sunt ori slave ori de origine obscură. Pentru a vedea chipul său de apreciare citez următoarele. pag. 554: „Mai adînc în munte spre granița Moldovei găsim numiri de obîrșie română, precum Penteleu, Mușata,

Gherghiul, Voidreșelul, Ruskelul, Culmea Cozii, Măgura Cașinului. Cît despre rîuri întilnîm următoarele romîne: Bisca, Herțaga, Ghiurca, Tihuza, Lipșa, Cosa, Cașinul.“ pag. 555: „Purcegînd dela Dorna... numele tuturor muștilor, mari și mici, fară nicio excepție, sunt de obîrșie romînă: Muncelul, Bălăsineasa, Ineul, Virful omului, Suhărzelul, Gogoșa, Tiblesul, Gutinul, Dealul Brezii, Virful Lazului, Măgura Cataramei, Virful lui Dan, Poiana bătrînă, Obîrșiea, Rebrîi, Brusturul, Cearcănu, Prislopul, Plescuța, Borșa, Virful roș, Incuța, Cîrlibaba, Rodna, Rabla, Bîrla, Scorița, Secul. Din tre pîrae vom aminti: Strîmba, Șuța, Rebra, Ilva, Teșna, Kerzul, Runcul, Mara, Slatina, Blasa.“ pag. 556: „Vom cerceta și Carpați moldovenești, nu în privirea numelor ungurești, care lipsesc aproape cu totul, dar pentru a demonstra că proporțiunea de numiri slavone este departe de a fi aşa de puternică, după cum se admite de obicei. Iată numele piscurilor de căpetenie: Clăbucul, Runcul, Nemira, Obrăjescul, Lapoșul, Micrușul, Șorlintonorul, Dermoxa, Aldamașul, Gimeșul, Toroglejul, Tiblesul, Păltinișul, Drăgoina, Călimanul, Bucinișul, Rarul, Ciumernea, Clătită, Bunăul, Lacăuțul, Butuci, Gorul, Hărtanul, Rarăul, Tarnițele, Grebeni, Clifele, Cărăbolul, Bărnarul, Găboaea, Verdele, Grințieșul, Budacul, Creștișorul, Doboreanul, Măgura, Strîmba, Tisarul, Geamalăul, Ceahlăul, Cărpinișul, Stânișoara. Să amintim și cele mai însemnate din nenumăratele pîrae care se coboară pe coastele lor: Lipșa, Cernica, Păscarul, Slănicul, Cacicășul, Nemira, Bărzanii, Ciobănașul, Cărunta, Sulța, Aghipioasa, Ciogheșul, Tîrhoașul, Bolohănușul, Anța, Ticoșul, Pisiregul, Frîntura, Cencera, Păanticul, Voina, Șusița, Tișita, Suha, Frumosu), Dreptul, Largul, Galul, Haïta, Scafa, Serisciorul, Valea arsă, Pîrăul Lupulu, Neagra, Pîrăul alb, Crucea, Lazul, Buhalnița, Rapciunii.“ Depe ce criteriu le judecă autorul că sunt romînești asemenea nume? Pentru că sunt articulate? Apoi atunci și *Parizul* e un nume romînesc. Oră pentru că au sufixe deminutive romînești? Faptul acesta nu dă drept de romanitate însă radicalului cuvîntului, în caz cînd acest radical nu se va fi întrebuitănd ca nume comun ori propriu în romînește. Chiar dacă am admite ca romînești și pe acele nume, care, macarcă sunt de origine străină, fac parte ca nume comune ori ca nume proprii din limba romînească, ce fel de romînești sunt însă numele Pen-

teleū, Gherghiū, Voidreş, Rusc, Caşin, Bisca, Herşaga, Ghiumea, Tihuza, Lipşa, Cosa, Bălăsin, Ineu, Suharz, Tibileş, Gutin, Rebrii, Prislop, Plesca, Inca, Cîrlibaba, Rodna, Bîrla, Scora, Şuţa, Rebra, Ilva, Teşna, Kerz, Mara, Blasa, Nemira, Lapoş, Micruş, Şorlinton, Dermoxa, Gimeş, Toroglej, Tîbles, Ciumernea, Lăcăuţ, Gor, Rarău, Clife, Cărab, Găboaea, Grinţies, Creştis, Tisar, Geamal, Ceahlău, Lipşa, Cerna, Slănic, Cacicăeş, Nemira, Bârzău, Sulţa, Aghipioasa, Cioghiuş, Tirhoas, Anţa, Ticoş, Pisireg, Cencera, Şuşiţa, Tişiţa, Suha, Serisciu, Buhalniţa ? Din 134 de nume însirate de Xenopol ca romînesti 70 (mai mult de jumătate) sunt sigur neromînesti, iar dintre celelalte multe sunt problematice. Concluzia pe care vrea să-o tragă autorul este, deci, nefundată, întrucît constatările asupra toponimiei munţilor şi rîurilor sunt neexacte.

IV pag. 558: „O de pe urmă observaţie la care ne împinge studiul nomenclaturii. Slavii, care au dat un adaos aşa de însemnat de numiri ţărilor locuite de Români, au dispărut cu totul, fiind absorbiţi mai că sămă de elementul romînesc şi introducind în poporul lor acea puternică doză de element slavon, care-i dă caracterul său deosebit de fraţii săi din apusul Europei. Acest fapt se dovedeşte cu deosebire prin înprejurarea cu totul însemnată că pretutindenea numirile date de Slavoni tuturor elementelor geografice, omeneşti pecit şi naturale, s-au păstrat în totdeauna în gura poporului român, pecind Maghiarii şi Nemţii întrebunţează numiri deosebite pentru aceleaş elemente. Astfel găsim că Români au păstrat numirile următoare slave, alături cu acele date de Maghiari sau Germani: rom. Belgrad — mag. Karoli Fejervár — germ. Karlsburg; rom. Ocnă — mag. Vizakna — germ. Salzburg; rom. Bran — mag. Törczvár — germ. Törzburg; rom.. Cetatea de baltă — mag. Küküllörvár — germ. Kokelburg; rom. Săbeniţa — mag. Görgeny -Soakna—germ. Salzhau; rom. Gerla—mag. Szamos-Ujvár — germ. Armenierstadt; rom. Orăştia—mag. Szászváros—germ. Broos; rom. Pleşa — mag. Uvecsür; rom. Grădiştea — mag. Várhegy“. — Acest argument e foarte puternic pentru a proba că Români au fost în Transilvania înaintea Ungurilor. Lista însă dată de autor se reduce la trei nume, *Bălgard*, *Bran* şi *Grădiştea* (Bran trebuie probabil pus în legătură cu vechile bulgare *brani* lucta, *braninita* propugnaculum, *brati*

tut fi numite astfel și de Romîni, iar *Săbenița*, *Gerla* (adecă *Gherla*), *Orăștia* nu sînt cuvinte slave.

IV pag. 559: „Argumentele deduse din limba Romînilor înpotriva stăruinții lor în Dacia traiană sunt de două feluri: mai întîi se invoacă identitatea limbii Dacoromînilor cu acea a Romînilor din Macedonia, identitate care nu s-ar putea explica decit prin o dezvoltare a acestor două popoare pe acelaș teritoriu. În al doilea loc se întîmpină afarea sau lipsa unor elemente în limba Romînilor dela Dunăre, care nu s-ar putea înțelege decit în ipoteza unei formațiuni suddunărene a naționalității romîne.“

IV pag. 559-564: „În ce privește valoarea primului argument, ea este nulă, pentru că dialectele românești nu sunt dialecte, ci limbi deosebite. „Dacoromîni și Macedoromîni sunt două popoare deosebite prin obîrșiea lor, care dătoresc asămânarea lor covîrșitoare înprefurării că se trag din amestecul aceloraș elemente. Pentru Romîni din Macedonia elementul latinesc provine dela coloniile pe care încă republica romană le trimese în acea țară, în Epir și în Tesalia, după reducerea Macedoniei în stare de provincie. Latinii se hultuiră aice pe elementul de țătină, care era de viață tracă, ca și în Dacia traiană, unde un popor tot de rasă tracă, Daci-Geti, formatu substratul pe care se răsădi floarea română. În sfîrșit elementele slave fură aduse de poporul Slovenilor, care înceă Europa răsărîteană din lanțul Carpaților până în fundul Greciei. Nu este, deci, de nevoie, pentru a explica afarea unui popor de viață latină la sudul Balcanilor, de a-l aduce aice din Dacia traiană, cînd obîrșiea sa deosebită este atît de ușor de găsit în izvoarele istoriei romane“. — Xenopol repetă numai părerea expusă de Tomasschek în Ueber Brumalia und Rosalia (Vezi sub acest autor § 198). El ignorează apoi complect, ca de obicei în cursul lucrării sale, pe Romîni dela vest. Ceia ce spune despre usurința cu care izvoarele istoriei romane ar indica obîrșiea deosebită a Dacoromînilor și a Macedoromînilor, probează numai haosul care există, pe vremea cînd scria aceste lucruri, în cunoștințile istoricilor asupra etnografiei antice din răsăritul Europei și asupra procesului de romanizare din acest răsărit.

IV pag. 566-576: „În ce privește al doilea argument, elementele vechi grecești din dacoromîna se explică prin că-

loniile de limbă greacă din Dacia ; cuvintele creștine de origine greacă, cum e cuvîntul *biserică*, se explică prin limba latină, în care se întrodusese acele cuvinte ; elementele albaneze din dacoromîna se explică prin limba thracă ; lipsa de elemente vechi germane (gote ori gepide) în dacoromînă se datorește faptului că Goții au ocupat Dacia mai mult în treacăt și n-aș venit în contact cu Români, care trăiau în munti și cu care de altfel erau Goții în dușmanie, și faptului că Gepizii nici n-aș ocupat Dacia, ci Dacia aureliană, după cum spune Iornandes cap. 12. Iar în ce privește sermo rusticus al peninsulei balcanice dintre ani p. Chr. 400-600, ale căruia caractere s-ar fi găsind după Tomaschek în dacoromîna, și care nu s-ar fi putut introduce decât doar printr-un Hexentanz în această limbă, în caz cînd Dacoromînii ar fi persistat de a trăi în Dacia, „acest sermo rusticus ni se pare că nici cel mai îndrăcit Hexentanz n-ar putea a regăsi din el macar o singură frază. Cine a auzit vreodată vorbindu-se de el, dacă nu prin cele două cuvinte din Theophylakt și Theophanes *torna fratre?* Cel mai vechi text în limba romanică păstrat este jurămîntul lui Carol Pleșuvul din 842, și aceasta pentru apus, unde se află o tradițiune literară puternică. Si Tomaschek pretinde a recunoaște în elementul latin al limbii romîne caracterul dialectului romanic oriental din veacul IV-VI după Christ ! O asemenea pretenție este, curat vorbind, absurdă, și numai cît chestiunea romînă, în care interesul adevărului nu este singurul mobil al pretinselor cercetări științifice, putea da naștere unor asemenea aiurări”. — Iordanis însă De origine actibusque Getarum XII, 74 spune lămurit că Gepizii pe vremea lui (mijlocul secolului VI) occupau Dacia veche, Dacia traiană : „Daciam dico antiquam, quam nunc Gepidarum populi possidere noscuntur.” În ce privește sermo rusticus dintre ani 400-600, despre care vorbește Tomaschek Zur Kunde der Haemus-Halbinsel (Vezi mai sus supt acest autor la această operă § 209), pretenția de a-l cunoaște nu era din partea lui nici absurdă și nici aiurare, căci pe vremea cînd scria el (anul 1881) se publicase deja cu 15 ani mai înainte Vokalismus des Vulgärlateins al lui Hugo Schuchardt (Leipzig, 1866), unde (I pag. 105) se atribuise timpului dela p. Chr. 350-550 africatizarea lui *g* și *c* înainte de *e*, *i* sonante și diftongarea lui *e'*, fenomene latinești populare care se găsesc și în romînește.

Greșeala lui Tomaschek a fost numai că, în loc să se baseze în argumentarea sa pe aceste fapte sigure (Cronologiea fenomenelor pomenite n-a fost nică până astăzi modificată), s-a legat de cuvintele privitoare la credința creștină, a căror cronologie era pe atunci și este până astăzi dubioasă.

IV pag. 577-580 : „Incearcă să răstoarne argumentul lui Hunfalvy Die Rumänen und ihre Ansprüche pag. 223-225, scos din faptul că în limba ungurească nu există împrumuturi din românește, ceia ce ar proba că Româniile au venit tîrziu în Transilvania, și dă o listă de cuvinte, printre care și termeni creștini, care ar fi împrumutate din limba română.“— Că elemente românești în limba ungurească trebuie să fie, nu mai începe îndoială, dar ceia ce spune Xenopol în această privință nu are nicio valoare. Din cele 109 de cuvinte ungurești, date ca împrumutate din românește, numai despre 4 se poate susținea acest lucru (ung. *másá* — rom. *moașă*, ung. *millora* — rom. *mioară*, ung. *berbék* — rom. *berbece*, ung. *szárika* — rom. *sarlcă*). „Pentruca acest fapt să nu poată fi tăgăduit de nimeni“, zice autorul, „vom mărgini enumerarea noastră numai la acele cuvinte, care se țin de elementul latin al limbii române, care nu pot lăsa nici-o îndoială asupra originii lor“. Si printre asemenea cuvinte, a căror origine latină ar fi necontestată, numără pe următoarele : *subă*, *momite*, *pîrlău* („cadă de ținut leșie“), *catrință*, *cîung*, *moașă*, *mască*, *uleiu*, *rafă*, *baie*, *anison*, *berc* (pădurice), *doină*, *gută* („apoplexie“). Neologism. Si apoi *gută* nu-i apoplexie, ci podagră), *bordeiū*, *lăcat*, *căpîlnă* („mormînt“), *mejdină*, *chimin*, *secică*, *otet*, *înșel*, *cocie*, *cocoș*, *mîntuui* !

IV pag. 581 : „Faptul că elementele ungurești se găsesc în toate provinciile dacoromâne este o probă că Româniile s-au răspîndit în aceste provincii din Transilvania. Dacă ar fi venit Româniile de peste Dunăre, ar fi trebuit ca elemente ungurești să se găsească numai în limba Românilor din părțile țării ungurești.“— În Moldova și Muntenia unguismele se pot explica și prin aceia că aceste țări au atîrnat o bucată de vreme de Ungaria, apoi prin puternicele imigrații din partea Românilor de peste munți, căror Români de peste munți immigranti se și datorează organizarea de stat unitară a Moldovei și a Munteniei.

IV pag. 581-584 : „Ocupația în mod exclusiv cu agricultura a Dacoromânilor probează că ei au fost totdeauna

agricultori și că prin urmare au avut dela început pământul lor în stăpinire.⁹

IV pag. 584-587: „Faptul că Dacoromîni și-au deznaționalizat pe Slavii care și-au locuit odată actualele provincii dacoromîne probează că Slavii și-au venit peste el, iar nu el peste Slavi, conform legii că *poporul immigrant este acel care se deznaționalizează, atunci când nu vine ca cuceritor, cu gândul anume hotărîl de a deznaționaliza.* „Românii în ipoteza roesleriană n-au venit să ocupe Dacia ca cuceritori, în care caz ar trebui să-i aflăm aice ca rasă domnitoare. El s-au strecurat, pentru a zice astfel, picătură către picătură, în sinul popoarelor care locuiau înaintea lor Dacia traiană. Însă cum ar fi cu puțință în asemenea înprijurare, dacă ținem samă de legea expusă mai sus, a explică deznaționalizarea Slavilor și absorbirea lor în sinul naționalității române, când tocmai ar fi trebuit să se fi întîmplat contrarul? Altfel stață lucrurile, dacă se admite că Slavonii au venit să se așeze în Dacia către veacul al V-lea în mijlocul Dacoromanilor, pe care-i găsiră aice. Deznaționalizarea lor urmează atunci legea generală expusă mai sus și nu mai infățoșează nimic extraordinar”. — Din exemplele înseș date de Xenopol (Germanii năvălitori în provinciile române, Bulgarii năvălitori peste Slavii de a dreapta Dunării, Varegi năvălitori peste Slavii din Rusia, Grecii stabiliți printre Italii în sudul Italiei, Romanii care și-au romanizat diferite popoare, Maurii năvălitori în Spania, Normanii romanizați năvălitori peste Anglosaxonii) nu rezultă legea stabilită de dinsul. Oricare popor cuceritor vine cu gândul de a deznaționaliza. Dar nu este de ajuns atât. Sunt și alți factori care lucrează la stabilirea raportului dintre învins și învingător, dintre cucerit și cuceritor, din punct de vedere al deznaționalizării: numărul, superioritatea culturii, tenacitatea în urmărire a scopului din partea cuceritorului, tenacea rezistență a cuceritului.

IV pag. 587-593: „Tradițiunile românești privitoare la întemeerea principatelor Valahiei și Moldovei vin și ele în sprijinul tezei noastre, și aceste tradițiuni sunt cu atât mai vrednice de credință, cu cât ele sunt identice pentru ambele principate, și că una din ele, acea atingătoare de Moldova, este confirmată prin documente istorice de o autenticitate netăgăduită. Ele atrăgă întocmirea ambelor state, va-

lah și moldav, unor Români veniți din Transilvania“. Tradițiunea pentru Muntenia se găsește în Constantin Căpitanul, Magazin istoric pentru Dacia, vol. I, pag. 83 („Cînd aŭ fost cursul anilor dela Adam 6798 [dela Hr. 1290] Radul Vodă Negrul, care avea scaunul său la Făgăraș, dela moși și strămoși Românilor, carii venise dela Roma în zilele lui Traian împăratul Romei, s-aū socotit ca să-și mute scaunul dincoace peste plaie. Pricina pentru ce, nu se găsește scris nică de aï noștri, nică de streină... Radul Vodă s-aū aşazat în cîtăva vreme în Cîmpul Lung, unde și mănăstire frumoasă și mare aŭ făcut. După aceia s-aū dus la Argeș, de aŭ făcut scaunul acolo, făcind curți domnești și biserică, care și până astăzi este. Si aŭ început a-și tocni și a-și drepta țara cu județe, cu judecători, cu boeri și cu altele ce era de folosul domniei și al țării, lățindu-se până în Dunăre și până în Siret“), și în două inscripții dela mănăstirea din Cîmpulung, puse pe vremea lui Matei Basarab (La Haseanu Istoriea critică a Românilor ed. II pag. 134-135), în care se spune că „țara românească este dintru Ungaria des călecătată“, și că mănăstirea „s-a început și s-a zidit și s-a săvîrșit de bătrînul și prea milostivul creștin Radul Negru Voevod, carele a fost din început descălecător țării românești, și din început a fost zidit această sfintă dumnezeiască biserică, cînd a fost cursul anilor dela Adam 6723 [p. Chr. 1215]“. Pentru Moldova tradițiunea se găsește, de pildă, la Necula Costin [care o reproduce însă după Ureche], Letopisețe ed. II Cogălniceanu, I pag. 83 : «Să se fie îndemnat Dragoș, zice [Ureche], cu oarecîți de aï săi din Maramorăș și aŭ venit peste munți în chip de vinătoare și aŭ găsit o fiară, și gonind-o cu dulăi până la apa Moldova, și obosită fiind fiara, aŭ prins-o în apa Moldovei, la locul unde se chiamă Boureni... Eșit-aŭ și mai la cîmp acei vinători... Văzînd Dragoș cu de aï săi locuri bune și desfătate, ... s-aū sfătuit că-i loc bun de traful lor, și întorcîndu-se în Maramorăș lătu-și-aū casele și aŭ eșit cu toții din Maramorăș și aŭ venit de s-aū aşezat aice în țără... Si fiind Dragoș mai de cînste între alți nemeși, domni și căpiteni, l-aū rîdicat cu toții să le fie domn, și i-aū zis Dragoș Vodă... Si aşa s-au aşezat, viind și alți Moroșenî pre unde li-aū plăcut locul, pe supt munte, Români, Sași și Unguri». Documentele istorice pentru înființarea principatului Moldovei sănt știrea din cro-

nigarul ungur Thürocy III, 49 [pentru anul 1359] și documentul din 1365 Fejér IX, 3 pag. 469 [astăzi în Hurmu-zaki I „pag. 94 № LXX”], care mărturisesc că pe vremea lui Ludovic cel mare, regele Ungariei, 1342-1382, Bogdan, voievodul Valahilor din Maramureș, și-a adunat poporul și, fără voea și stirea regelui, s-a strămutat în Moldova, unde n-a mai vrut să recunoască autoritatea ungurească. „Dar dacă tradiția asupra descălecării principatelor este adevărată, atunci teza lui Roesler devine absolut cu neputință, căci această tradiție ne demonstrează că nu principatele dinărene au fost poporate de Români în primul loc, ci Transilvania, de unde poporația românească se coborî în cîmpie. Această tradiție mărește în chipul cel mai strălucit faptul de atîtea ori atins de noi și în sprijinul căruia am adus dovezi încheetoare, că Români au locuit muntele în răstîmpul năvălirii și că din acel adăpost rasa românească eșি cu încetul pentru a se răspîndi în șes. Ea se așeză la început alătura cu Slavii, care copleșise Dacia în decursul veacului V. Atunci fură întemeete mai multe orașe și sate, al căror nume slav a fost păstrat de Români, în sinul cărora poporația slavă a dispărut. Năvălirea ungurească, care pătrunse în Transilvania în veacul XI, respinsă din nou o parte din poporația română în munții Făgărașului și al Maramureșului, de unde se coborîră mai tîrziu cătră partea deșartă a Daciei, cîmpiea moldovalacă. Români pe care-i întîlnim astăzi în România liberă”.²— Din tradiția istorică și din știrile istorice că principatele de dincoace de Carpați s-au înființat prin immigranți din Transilvania nu rezultă de fel că ar fi fost Dacoromâni odată numai în Transilvania, ori chiar numai în munții Transilvaniei, și că de acolo s-ar fi răspîndit apoi peste locurile pe unde trăesc astăzi Dacoromâni. Acea tradiție și acele știri istorice arată numai că o organizație unitară de stat au căpătat locuitorii din țările de dincoace de munți prin voevoză română din Transilvania și din Maramureș, care au reușit să dea această organizare unitară de stat nu atât prin numărul mare al poporului cu care au venit, cât prin superiortatea armamentului și prin deprinderile de administrare pe care le căpătase în statul unguresc. Tradiția care privește într-adevăr popularea prin Români a țărilor dacoromânești este o alta, acea păstrată în Istoriea țării românești decind au descăle-

cat Romîni, I ediție în Magazin istoric, t. IV, București, 1847, II ediție de G. Ioanid, București, 1859 (Autorul necunoscut). Citez după edițiea din Magazin istoric, pag. 231: „Insă dintîu s-a coprins de Romîni carii așe purces dela Romanî și au venit spre miazânoapte (Variantă din edițiea Ioanid, după Onciu, Originile principatelor, pag. 5: „Insă dintîu izvodindu-se de Romîni carii s-a despărțit de Romanî și așe pribegit spre miazânoapte“). Deci trecînd apa Dunării, așe descălecat la Turnul Severinului, alții în țara ungurească pre apa Oltului, și pre apa Moreșului, și pre apa Tisei, ajungînd și până la Marămureș. Iar cei ce așe descălecat la Turnul Severinului, s-a tins pre supt poalele muntelui până în apa Oltului, alții s-a pogorît pre Dunăre în jos, și așa împlindu-se tot locul de ei, așe venit până în marginea Nicopoi. Atunce s-a ales dintr-înșii boiai carii așe fost de neam mare, și puseră banovet un neam ce le zicea Basarabi, să le fie lor cap, adecă mari banii. Si aşezără înțîu să fie scaunul la Turnul Severinului, al doilea scaun s-a pogorît la Strehaia, al treilea scaun s-a pogorît la Craiova“.

|

Se poate spune că Xenopol a reușit să probeze că Romîni erau în Dacia foante de venirea Ungurilor. Asupra existenței Romînilor în Dacia însă în timpul invaziei barbarilor n-a putut aduce nicio probă.

§ 213. D. Onciu, Teoria lui Roesler, Studii asupra stăruinței Romînilor în Dacia traiană, de A. D. Xenopol. Dare de seamă critică. Convorbiri Literare, XIX, anul 1885.

Pag. 64: „Onciu crede în puterea argumentării lui Petru Maior pentru a proba că Români n-așe părăsit Dacia și că afirmările lui Vopiscus sunt neexacte.“— Vezi mai sus 212 sub Xenopol II pag. 83-87.

Pag. 65-66: „Aprobă cele spuse de Xenopol asupra retragerii și adăpostirii Romînilor în munți pe vremea năvălirii barbarilor.“— Vezi mai sus § 212 sub Xenopol II pag. 95-98.

Pag. 66-67: „Aprobă cele spuse de Xenopol pentru a proba că Romîni n-așe putut veni în Dacia din Moesia.“— Vezi mai sus § 212 sub Xenopol II pag. 98-102, 102-108.

Pag. 68: „Aprobă cele spuse de Xenopol că ritul slav al bisericii române se datorește stăpinirii primului imperiu

bulgăresc asupra ţărilor de de-a stînga Dunării.²— Vezi mai sus § 212 sub Xenopol II pag. 112-115.

Pag. 69-70: ³ Aprobă cele spuse de Xenopol pentru a combate argumentul *a silentio* și pentru a proba veracitatea celor spuse de notarul anonim al regelui Bela.³— Vezi mai sus § 212 sub Xenopol II pag. 123-138.

Pag. 75: ⁴ Abroba toponimiea dată de Xenopol ca păstrată din vechime.⁴— Vezi mai sus § 212 sub Xenopol III pag. 291-293, IV pag. 546-548, 548-549.

Pag. 75-76: ⁵ Aprobă cele spuse de Xenopol asupra numelor, pretinse rominești, de munți și de pîrăe din centrul și jurul Ardealului. „Munții aă adăpostit, deci, pe Dacoromîni în timpul năvălirilor barbare, și cînd aceștia putură eși iarăș la cîmpie, munții păstrară și mai departe timbrul lor romînesc”.⁵— Vezi mai sus § 212 sub Xenopol IV pag. 551-557.

Pag. 76: ⁶ Aprobă argumentarea lui Xenopol, că faptul că numirile topice slave din Transilvania s-aă păstrat la Romîni, învremece Unguri și-aă dat numiri ungurești, iar Sașii și-aă dat numiri germane, probează că Romînii sunt mai vechi decît Unguri și decît Sașii, pentrucă Slavii, „mai vechi decît Unguri, aă lăsat moștenirea lor contemporanilor Romîni, cu care s-aă contopit, iar nu Ungurilor, cu care nu veniră încă în atingere”.⁶— Vezi mai sus § 212 sub Xenopol IV pag. 558.

Pag. 77: ⁷ Onciu nu admite părerea lui Xenopol că dialectele dacoromîni și macedoromîni ar fi două limbi deosebite, că Dacoromîni și Macedoromîni ar fi două popoare deosebite prin obîrșiea lor, care și-ar datori asămânarea lor înprefjurării că s-ar trage din amestecul aceloraș elemente.⁷— Vezi mai sus § 212 sub Xenopol IV pag. 559-564.

Pag. 78: ⁸ Onciu stă în rezervă asupra celor susținute de Xenopol că elementele vechi grecești din dacoromîna ar proveni dela coloniile grecești, că elementele albaneze ar fi thrace, că elementele slave ar proveni dela Slavii din Dacia, că lipsa elementelor gote s-ar datori lipsei de contact între Romîni și Goți, deoarece Goții ar fi ocupat șesul Daciei răsăritene, iar Gepizii n-ar fi locuit în Dacia traiană.⁸— Vezi mai sus § 212 sub Xenopol IV pag. 566-576.

Pag. 78: ⁹ Onciu aprobă argumentul lui Xenopol scos din prezența elementelor ungurești în toate subdialectele

dacoromîne, ceia ce ar proba că Dacoromîni își așează toti o-bîrștea în Transilvania.² — Vezi mai sus § 212 sub Xenopol IV pag. 581.

Pag. 79: „Onciu aprobă argumentul lui Xenopol tras dela ocuparea Românilor cu agricultura, care n-ar fi avut loc dacă Români ar fi venit de curînd ca păstorî, și dela românizarea Slovenilor din Dacia, care n-ar fi putut avea loc dacă Români n-ar fi fost mai vechi decît Sloveni în această țară.” — Vezi mai sus § 212 sub Xenopol IV pag. 581-584, 584-587.

Pag. 175: „Argumentele lui Xenopol sunt convingătoare numai pentru chestiunea că Români erau în Dacia înainte de venirea Ungurilor. Cele mai puternice argumente aduse de învătați pentru a proba că Români au părăsit o bucată de vreme complex Dacia, anume „unitatea limbii romîne în tustrele dialectele (daco-macedo-și istoromîn) și creștinismul romîn, au pierdut prin obiecțiunile D-lui Xenopol foarte puțin sau chiar nimic din puterea lor”.

Pag. 176-177: „Dă bibliografia veche istorică, privitoare la Dacoromîni, umanistă (Aeneas Sylvius, Bonfinius), ungară (Kéza, Anonymus notarius regis Belae, Thúroczy, chronicon budense), română (Miron Costin, Necula Costin, cronică moldovenească [numită de Bogdan în Vechile cronică moldovenești *cronica anonimă*], cronică anonimă a țării românești [Vezi mai sus § 212 sub Xenopol IV pag. 587-593], Ureche, Dimitrie Cantemir): părere tuturor acestor scriitori este că Români din Dacia își trag originea din coloniile romane aduse de Traian, despre strămutare peste Dunăre și reemigrare nu este vorba. Această părere, chiar la Bonfinius, autorul crede că și are originea în tradițiunea națională.”

Pag. 178-179: „Înșiră pe istoricii mai vechi care au discutat chestiunea originii Românilor în legătură cu faptul dacă au părăsit Dacia și s-au întors înapoi ori cu acela dacă au venit în tot cazul în Dacia Români emigranți de din a dreapta Dunării (Thunmann, Sulzer, Engel, Petru Maior, Lucius, Tunusli, Fotino).”

Pag. 180: „Rău a făcut Xenopol că n-a ținut socoteală de părerea lui Hasdeu (Istorie critică a Românilor [Vezi mai sus sub § 201]) că Români au trăit după părăsirea de Romanî a provinciei Dacia în Oltenia și sudvestul Transil-

vaniel, și n-a admis că a fost populație romanică și în Moesia [Vezi mai sus § 212 sub Xenopol II pag. 98-102], cu care populația romanică din Dacia a fost în ne-contenit contact. Dacă ar fi adoptat punctul de vedere al lui Hasdeu, și dacă ar fi admis populație romanică și în Moesia, Xenopol și-ar fi facilitat sarcina de a explica unitatea dialectelor române, pe care este nevoie să o tăgăduiască contra adevărului, făcind din Macedoromini o națiune cu totul alta decât Dacoromini, numai pentru că susține că Moesia a fost goală de populație romană și că Dacoromini au trăit exclusiv în Ardeal.²

Pag. 180-181: „Daci s-au romanizat în mică măsură.”

Pag. 181: „Continuitatea elementului roman în Dacia poate fi susținută numai pentru regiunea dintre Olt și Tîmăș cu partea apuseană a Ardealului.”

Pag. 182-186: „În legătură cu susținerea de mai sus constată că și numirile topice antice s-au păstrat numai din această regiune direct în gura Românilor. Onciu admite în mare parte cele spuse de Xenopol în această privință [Vezi mai sus § 212 sub Xenopol III pag. 291-293, IV pag. 546-548], se îndoește numai de cîteva identificări, pe care ori le tăgăduiește (Suceava, Rucăr, Jiř), ori nu li admite fonetism românesc (Prut, Siret, Buzău, Ompoju, Tisa). În special vorbește de Argeș, Olt, Lotru, Motru, Cerna, Nera, Times, Bîrzava, Mureș, Ompoju, Criș, Someș, Marămorăș, cărora li găsește fonetism românesc: „*Argeșul*, la Romană *Ardessus*, la Herodot Ὀρδέσσος [sic]. În forma lui de acum numele arată înrîurirea limbii noastre la trecerea lui *d* în *g*, schimbare ce se explică din fonologia română prin mijlocirea trecerii lui *e* în poziția din *Ardessus* după felul unui *e* scurt latin în *ie*, înaintea căruia *d* a trecut în *g* (*Argieș* din *Ardeș*, în loc de *Arzeș*), precum în *deorsum—dios*, *giros*, *putredune—putregiune*, etc. *Oltul*, la Romană *Alutus* sau *Altinus*, are destule analogii în limba română pentru trecerea lui *a* în *o*: *oltariu* pentru *altariū*, *lotru* dela *latro*, *porumb* dela *palumbus*, etc. Aici acest fenomen fonologic ar afla cu atît mai mult explicare din limba noastră, presupunîndu-se o formă admisibilă, *Aultu* dela *Alutus*, ca mijlocitoare pentru *Olt*. *Nera*, nume de bună samă vechi romanic, sinonim cu *Cerna*. Se pare că în aceste numiri vechi sunetul *e* a rămas neschimbăt sau prin înrîurirea unui element străin, conlocui-

tor cu Români, său poate că ar fi de admis aici existența unui dialect român, în care e se păstrase nediftongat, până ce acest dialect se perdu într-o nouă pătură de populație română, venită pecind limba ei nu mai avea puterea de a schimba pe e în ea. Timiş-Timiş, cum zic Români (Unguri zic *Témes*), la Romanii *Tibiscus* sau *Tiviscus*, este îărăș un vechi nume, a căruia formă de astăzi se explică foarte bine prin mijlocirea limbii române. Pentru trecerea lui b sau v în m compară *premīndā* > *praebenda*, *am* > *habeo*, *strīmb* > *strabus*, *simbătă* > *sabbatum*, *pimniță* > *pivniță*, macedoromân *sumloc* > *subloc*, istoromân *inmătă* > *invăță*, *inmești* > *investi*, *misat* > *visat*. Schimbarea lui i din silaba a două în e a urmat după felul unui i scurt latin. Numele *Morăşului*, la Romanii *Marisus* sau *Marisius* (*Marisia*), la Herodot *Máris*, s-a schimbat după fonologiea limbii române prin trecerea lui i scurt în e, rostit în urma lui r ca ā; deci mai întâi *Mareşu dela Marisius*, apoi, trecind a în o (cum *lotru dela latro* etc.), *Morăş*, care formă se întrebunează încă și astăzi pelingă Murăş. *Marămorăş* = *Mare Mareş*, *Marisius maior*, numele vechiul al *Tisei*.²⁹ — Unde a găsit Onciu că la Romanii Argeşul se chemea *Ardessus*? Apoi este sigur că Herodot prin Ὀρδησσός a însemnat Argeşul? Ar fi trebuit să aducă vreun argument din acest punct de vedere, macar cum a făcut Xenopol (Vezi mai sus § 212 sub Xenopol IV pag. 546-548). d înainte de i din grupul ie nu se preface în ţ, ci în dz. Altceva e și altceva dō din punct de vedere al fonologiei românești. Iar *putreğüne* nu-i > *putredüne*, ci *putredziúne*. e dacă s-ar fi diftongat în *Ardessus*, nu s-ar fi diftongat după felul unui ē scurt latin, căci ē din *Ardessus* era lung, după cum probează Ὀρδησσός din Herodot; s-ar fi diftongat în tot cazul după felul unui ē lung grecesc, căci ē lung grecesc era într-adevăr *deschis*, și diftongarea lui ē latinesc nu s-a făcut pentru că era scurt, ci pentru că era *deschis*. Unde a găsit Onciu că Oltul s-ar fi chemat la Romanii *Altinus*? (Vezi mai sus § 212 sub Xenopol IV pag. 546-548). *oltăriū* nu-i > *altăriū*, ci slavul *olutari*; *lōtru* nu-i > *latro*, ci slav (vezi Cihac). Exemplul *porumb* nu se potrivește, pentru că el avem a face cu schimbarea în o a lui ā neaccentuat precedat de labialele b, p, v, f. O metafizează *aultus* din *álutus* ori *alútus* e contra firiilor limbii române, și chiar dacă am admite-o, din *áultus* ori *aúltus* e mult mai

probabil, judecind după firea limbii române, că ar fi rezultat un actual *áult* ori *aúlt*, iar nu *olt*. *Nera* e probabil turcul *nehr*, *ríü*, canal. *am nu-í habeo*, ci *habemus*; *strímb* nu-í *strabus*, ci *strambus*, atestat încă de Nonius Marcellus, începutul secolului IV (Vzr Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik I pag. 442); *símbátā* nu-í *sabbatum*, ci *sambatum*, de unde și vechiul bulgar *sõbota* (Vzr Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch); celelalte exemple date de Onciu pentru *b* ori *v* <*m* privesc pe *b* ori *v* într-un grup de consonante ori pe *b*, *v* inițiali. Pentru aceea *praebenda* <*premîndă*, unicul exemplu de *b* intervocalic devenit *m*, este un exemplu îndoios. Se poate întâmpla că nu *praebenda* să fie etymon cuvintului românesc *premîndă*, ci vreun **praemenda*, rezultat din analogiea lui *commendo* (de unde românul *comînd*, verb și substantiv). Pentru ca la o nevoie să poată ești din *Mari'sius Mûrăş*, *Mórăş*, trebuie să admiți că așa rezultat întâi formele *Maréş*, *Mărëş*, *Moră'ş*-*Mură'ş* (ceia ce prezintă dificultăți extraordinare, căci exemplul de prefacerea lui *ă* neaccentuat în *o*, cînd este precedat de labialele *b*, *p*, *v*, *f*, se găsește, dar nu există un singur exemplu de *ă* neaccentuat precedat de *m* prefăcut în *o*), că apoi cuvintul a fost împrumutat de Unguri, care, conform spiritului limbii lor, l-aș accentuat *Mórăş* (ungur *Maros*, citește *mø'ros*), și că în sfîrșit l-aș împrumutat Româniilor dela Unguri.

Pag. 186 : „Prin studiul acestor numiri topografice, păstrate din vechime cu modificările fonologice ale limbii române, și prin mijlocirea acesteia, ajungem la rezultatul pozitiv că, în părțile apusene și mai mult centrale ale Daciei traiane, anume Oltenia cu o parte din regiunea Argeșului superior, partea răsăriteană a Banatului timeșan și partea apuseană a Ardealului cu țara Marămorășului, pe unde și nomenclatura muntelui este în cea mai mare parte românească, că pe acest teritoriu, zicem, elementul roman, împlinită aici prin acele «*infinitae copiae ex toto orbe romano*», ce aș fost aduse în Dacia, nu poate niciodată să fi încetat de a exista“.

Pag. 256-270 : „Sustine veracitatea celor spuse de *Anonymous Belae regis notarius*, pe care-l face notar al lui Bela II (1131-1141).?“

Pag. 270-278 : „Vorbește de Ke'kavmenos și vrea să

susțină că acest scriitor ar spune că pe vremea lui eraū Români în Dacia traiană.⁹ — Din vorbele lui Kekavmenos nu rezultă acest lucru.

Pag. 327 : „Din cele expuse înainte am văzut că mărturiile cronicarilor împreună cu documentele [pentru care vezi mai sus § 212 sub Xenopol II pag. 202-209] pun, pentru judecata obiectivă, mai presus de îndoială ființa poporului român în părțile Daciei înainte de venirea Ungurilor. Pe lîngă aceasta, tradițiunea istorică împreună cu toponimiea se opun și teoriei remigrării Dacoromînilor ca popor, fie în oricare timp“.—Faptul din urmă nu rezultă „din cele expuse înainte“! Nicăi tradițiunea istorică nici toponimiea nu se opun „teoriei remigrării Dacoromînilor ca popor fie în oricare timp“! Păstrarea de nume topice din Dacia și din Moesia Inferior de de-a stînga Dunării (Numai nume de rîuri și, poate, un nume de munte, vezi § 100), indiferent dacă acele nume prezintă în forma actuală fonetism romînesc ori ba, probează, cum a recunoscut deja Tomaschek Zur Kunde der Haemushalbinsel (Vezi la § 209 acest autor sub această operă), că a existat, chiar după părăsirea de statul roman a acestor provincii, o populație romană în ele. Iar cele cîteva nume de rîuri, care în forma lor actuală prezintă fonetism romînesc (Intrucît putem fi siguri că într-adevăr prezintă fonetism romînesc. Pentru a fi siguri de aceasta însă, trebuie să avem încredere că izvoarele grece și latine, prin care ni s-ați transmis acele nume, dău pronunțarea reală a numelor depe vremea aceia, și o asemenea încredere nu putem avea) probează numai că a trebuit să existe acolo, unde sunt astăzi rîurile cu acele nume, fără întrerupere o populație romînească. Atâtă numai.

Pag. 328-333 : „Vorbește de stăpînirea primului imperiu bulgăresc de-a stînga Dunării, peste Muntenia, Oltenia și Ardeal, cu aceleaș probe, pe care le-a adus întîi Pič și apoi după Pič Xenopol [Vezi mai sus § 212 sub Xenopol II pag. 112-115]. Ca ceva nou, Onciul traduce vorbele lui Constantin Porphyrogennetos De administrando imperio cap. 40 πληγιαίους δε τοῖς Τσέρνοις πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος οἱ Βούλγαροι, ἐν φυλήσι διερχόμενοι αὐτοὺς δὲ „Ιστρος „Unguri“ se mărginesc spre răsărit cu Bulgarii, de care mai sunt despărțiti aici și prin Dunăre“ și conchide că, dacă Unguri eraū despărțiti spre răsărit de Bulgari „și prin Dunăre“, restul despărțirii tre-

bue să-l fi format spre nord munții dintre Ardeal și Ungaria, astfel că stăpînirea decâtă Bulgari pe vremea lui Constantin Porphyrogenetos a Olteniei, Munteniei și Transilvaniei ar rezulta lămurit din vorbele scriitorului acestuia. Acel fragment din Dunăre, care forma și el o parte din granița dinspre răsărit a Ungurilor, trebuie să fi fost „între gura Poracicăi (din jos de Milanovatz) și Orșova noă, unde Dunărea curge dela miazăzi spre miazănoapte“. Ca altă noă probă pentru stăpînirea Bulgarilor, în timpul primului imperiu bulgăresc, peste Transilvania aduce Onciul faptul că geograful Ravennas, care a scris la sfîrșitul secolului VII, după așezarea Bulgarilor în Moesia, spune că Bulgarii locuiau pe vremea lui în Moesia Inferior, iar la Moesia Inferior numără și localități din Transilvania: punerea aceasta de localități din Transilvania la Moesia Inferior va fi făcut-o poate geograful din cauza că Bulgarii stăpînău Ardealul.² — Vorbele lui Constantin Porphyrogenetos trebuesc traduse astfel: „Spre răsărit se învecinesc cu Ungurii Bulgarii, unde-i și desparte Dunărea“. *xix* are înțelesul de *chiar și, tocmai*. Traducerea dată de Onciul e greșită. Nu rezultă, deci, din vorbele aceluia scriitor bizantin că granița dintre Unguri și Bulgarii ar fi format-o Dunărea dela gura Poracicăi până la Orșova și apoi dela Orșova în sus munții de vest ai Transilvaniei. În ce privește pe geograful Ravennas, este de observat că el nu spune că Bulgarii ar fi locuit pe vremea lui în Moesia Inferior, ci „între Thracia ori Macedonia și Moesia Inferior“ (Ravennatis Anonymi Cosmographia ed. Pinder et Parthey, IV, 6: „Inter vero Traciam vel Macedoniam et Mysiam inferiorem modo Bulgari habitant“, adeca „între Thracia ori Macedonia și Moesia locuiesc acum de curind Bu'garii“). Este timpul dela sfîrșitul secolului VII, cînd Bulgarii de abia se așezase între Dunăre și Balcani și se întindeau spre vest cel mult până la Isker (Compară C. Jireček, Geschichte der Serben I pag. 189: „Inainte de 800 stăpînirea lor [a Bulgarilor] spre vest se întindea numai puțin dincolo de Isker“). Este imposibil de admis că pe atunci ar fi stăpînit Bulgarii deja peste Transilvania.

Pag. 335-346: ³ Arată netemeiniecia celor spuse de Xenopol cu privire la mitropoliiile Moldovei și Munteniei [Vezi mai sus § 212 sub Xenopol II pag. 116-123].⁴

Pag. 346-347: ⁵ Bulgarii au stăpînit Muntenia și Ol-

tenia și în timpul celuī de al doilea imperiu bulgăresc până la 1247. Probe: Nikephoros Gregoras vorbește pentru acest timp despre τῶν ἐγτὸς "Ιστρου Βολγάρων", deci trebuie să fi fost și Bołgarięs 例外の "Ιστρου". „Niketas Choniates spune că frații Petru și Asan au restabilit vechiul imperiu al Bulgarilor și Vlahilor și că în luptele lor cu Bizantini, ei se retrăgeau pe malul stîng al Dunării, de unde primău și oști (ed. Bonn, pag. 487-489)“. „In documente Asaneștii se numesc regi ai Bulgariei și Vlahiei, unde Vlahia nu poate fi căutată dincolo, ci numai dincolo de Dunăre (Corespondența regelui Ioanițiu, 1197-1207, cu papa Innocentius III, la Theiner Monumenta Slavorum meridionalium, și bulele papale privitoare la Ioan Asan II, 1218-1241, la Theiner Monumenta historica Hungariae 155-157)“. In scrisoarea regelui Bela IV al Ungariei către papa Gregorius IX din anul 1238 (Theiner, Monumenta historica Hungariae I, 171) Muntenia este numită Bulgaria și se spune despre ea că ar fi una din țările regelui bulgar Ioan Asan II. „Tara Bulgarilor“ din cronică lui Fazel Ullah Rashid, anul 1240, este determinată de Hasdeu, Istorie critică a Românilor pag. 12 și 68, cu bun temeū ca Valahia“².— Stirea din Nikephoros Gregoras, pe care Onciul o dă prea pe scurt, este următoarea, IX, 1, pag. paris. 238 supt anul 1282: „Factiunea lui Andronicos iunior, văzind că viața lui Andronicos senior se lungește prea mult, s-a hotărît ca ori să-l țee cu totul demnitatea de împărat, ori chiar să-l omoare. A început, deci, să uneltească cele de trebuință în această privință. „Și mai întîi trimet soli la Mihael, care luase domniea peste Bulgarii de dincolo de Istru după moartea lui Sfendostlav, ca să încee cu el un tratat de alianță sigur și care să nu poată fi lesne călcat“³. O indicație despre o Bulgarie de dincolo de Istru, de a stînga Dunării, există evident în aceste vorbe ale lui Gregoras. În orice caz însă, pentru acest timp, anul 1282, nu este vorba de o singură stăpînire peste amîndoă aceste Bulgarii, căci Mihael a luat în stăpînire numai Bulgariea de a dreapta fluviului. Stirea din Niketas Choniates nu este dată exact de Onciul. În realitate textul lui Choniates sună așa, pag. paris. 239: „Iar Asan și cu barbarii lui au trecut Istrul și s-au unit cu Cumanii, și dupăce au adunat de acolo o oștire mare, cătă au vrut, s-au întors în patriea lor Mysia, și găsind-o

curățită cu totul și golită de oștirea romană, a căi pășit cu mai mare îndrăzneală, ducind cu dinși ajutorul Cumanilor ca niște legioni de duhuri. Pentru aceea nu se mai multă-miau că pot să scape ce e al lor și să stăpînească peste Mysia numai, ci umblaū acum cu gîndul să aducă pagube cătă multe împărăției Romanilor și să înpreune la un loc stăpînirea Mysilor și a Bulgarilor, cum fusese altă dată". Este evident că prin vorbele de mai sus acest scriitor a voit să spună că Asan nu se mai mulțămia cu țara dintre Dunăre și Balcani (= Mysia, adecă „țara Vlahilor“, căci Choniates numește pe Vlahi Mysi), ci voia să stăpînească și dincolo de Balcani peste teritoriile bulgărești, în special peste Macedonia, peste care teritoriile stăpînise țarii bulgari din primul imperiu bulgăresc. În corespondența lui Ioniță cu papa Innocentius III (Hurmuzaki I, pag. 1 sqq. N°s II, III, X, XV, XXI, XXIII, XXIX, XXXIV, XXXVIII, XL, ani 1202, 1203, 1204, 1205, 1207), în hrisovul lui Ioniță (Hurmuzaki I, N° XVIII anul 1204), și în cealaltă corespondență a papei Innocentius III cu privire la Ioniță și la biserică din țara acestuia (Hurmuzaki I, N^os V, XI, XVI, XVII, XIX, XXII, XXIV, XXVI, XXVII, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXV, XXXVII, XXXIX, ani 1202, 1203, 1204, 1205) Ioniță este numit „imperator Bulgarorum et Blachorum“, „dominus Bulgarorum et Blachorum“, „rex Bulgarorum et Blachorum“, „imperator Bulgarorum“, „dominus Bulgarorum“, „rex Bulgarorum“, „dominus Blachorum“, „imperator omnium Bulgarorum et Blachorum“, „imperator totius Bulgarie et Vlachie“, „rex totius Bulgarie et Vlachie“; apoi este vorba de „Bulgaria et Blachia“, „ecclesia Bulgarorum et Blachorum“, „clerus et populus in Bulgaria et Blachia“, „metropolitani Bulgarie et Blachie“, „primas Bulgarorum et Blachorum“, „primas totius Bulgarie et Blachie“. În bulele papale privitoare la Ioan Asan II (Hurmuzaki I, N^os CIX, CXIX, CXXI, CXXIII, CXXIV, CXXV, CXXVI, CXXVII, CXXVIII, CXXXI, CXXXII, CXXXIII, CXXXIV, CXXXV, CXXXVI, CXXXVII, din ani 1235, 1237, 1238) Asan e numit „dominus Blachorum et Bulgarorum“, „dominus Bulgarorum et Blaccorum (Blachorum)“; apoi mai e vorba de „terra Assani“, „Bulgarie regnum“, „prelati in Bulgaria et Blachia constituti“. În toată această nomenclatură din corespondența lui Ioniță, hrisovul lui Ioniță, bulele papale cu privire la Ioniță și Ioan Asan

II găsim aceleaș indicații ca în scriitorul bizantin Niketas Choniates și în scriitorul francez Villehardouin, ambiți contemporani cu evenimentele și marturi oculari ai lor (Asupra lucrului vezii discuțiea mea detaliată din „Barangiî în istorie Românilor și în limba românească“ III, în Viața Românească Mart 1916), anume că Români dintr-o Dunăre și Balcani și din Balcani au luat parte în masă mare, alături cu Bulgarii, la formarea imperiului românobulgar și că pe vremea celei mai mari înfloriri politice a acestui imperiu (anii 1186-1241) ei au format, în dreapta Dunării, un element important al aceluiași imperiu. Nimic nu ne îndreptățește să conchidem, cum face Onciul, că „Vlahia din aceste documente nu poate fi căutată dincolo, ci numai dincoace de Dunăre“. În special în scrisoarea regelui Bela IV al Ungariei către papa Gregorius IX din anul 1238 (Hurmuzaki I, № CXL, unde e dat anul 1239, nu 1238), dacă e vorba de „Bulgariam et alias terras Assoeni occupare“, nimic nu ne îndreptățește să conchidem că prin *Bulgaria* s-ar înțelege *Muntenia*. Si din această scrisoare, precum și din bulele papale privitoare la Ioan Asan II, pe care le-am înșirat mai sus, se vede lămurit că prin *Bulgaria* se înțelege *statul bulgăresc*. Dela anul 1235 anume, decind Ioan Asan II în alianță cu împăratul grec Batatzes a atacat imperiul latin dela Constantinopol, până la anul 1239, s-a planuit de papa și de regele Ungariei Bela IV o cruciată ungurească contra Bulgarilor, cu gândul ca Unguri să ocupe și să stăpînească apoi *statul bulgăresc*, care e numit *terra Assani*, *Bulgarie regnum*, *Bulgaria et aliae terrae Assoeni*. Chiar dacă s-ar admite că năvălirea Mongolilor, despre care vorbește Raschid-addin-Fadlallah (al căruia loc din D'Hosson Histoire des Mongols II 627 l-a reprodus apoi mai exact Onciul în Originile principatelor române pag. 156), a avut loc întradevar prin *Muntenia* (Lucrul e contestat, și pe motive puternice. Vezii Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes, I, pag. 137; Ilie Gherghel, Zur Nachricht des Raschid ad din Fadlallah über Bazaran bam und Kara Oulag, în Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, XXXV, anul 1912), numirea de „țara Bulgarilor“ dată Munteniei nu probează că Muntenia ar fi făcut pe atunci, ori mai înainte vreme, parte din imperiul românobulgar (al doilea imperiu bulgăresc). Ceia ce se opune în special ad-

miterii că imperiul românobulgar ar fi stăpinit asupra țărilor de de-a stînga Dunării până la anul 1241, anul morții lui Ioan Asan II și al năvălirii Mongolilor [Despre vreo stăpînire după 1241, decind încep decăderea imperiului II bulgăresc și pretențiile de stăpînire ale Ungurilor asupra Munteniei și Moldovei, nicăi pomenire nu poate fi], este faptul, trecut complet cu tăcerea de Onciu, că aceste țări au fost stăpînite de Cumanii, cu începere dela anii 1083-1096, cînd, în alianță cu Bizantinii, Cumanii au înfrînt complet puterea Pecenegilor, care le stăpînise înainte de dinșii (Anna Komnena pag. paris. 188, 192-203, 227-235), până la năvălirea Mongolilor, anul 1241. Dacă nu se poate admite o stăpînire a imperiului românobulgar asupra țărilor de a stînga Dunării, este evident însă că mai ales în primele timpuri de existență ale imperiului acelaia între teritoriile depe ambele maluri ale fluviului era comunitate de interes, de cultură, de neam, de organizare socială. Relațiunile strînse între populațiile de a dreapta și de a stînga Dunării făceau din ele o singură masă, amestecată dintruntîu din punct de vedere etnic, dar care apoi s-a clarificat, în felul acela că Români au constituit majoritatea pe malul stîng, iar Bulgarii au constituit majoritatea pe malul drept. Această clarificare a durat până la moartea lui Ioan Asan II. De aici încolo nu se mai vorbește de Valahie și de Valahi în imperiul II bulgar, ci numai de Bulgaria și de Bulgari. Pentru mai multă argumentare din acest punct de vedere vezi studiul meu „Barangii în istorie Românilor și în limba românească,” în Viața Românească anul 1916.

Pag. 426-427: „Onciu recunoaște temeiniciea următoarelor argumente, care pledează pentru o immigrare în părțile de de-a stînga Dunării a unei populații rominești dezvoltate în peninsula balcanică: existența în mare măsură a elementului romanic în peninsula; unitatea celor trei dialecte; creștinismul care nu s-a putut dezvolta decît în peninsula. „A se opune acestor argumente este lucru zădarnic.“ Prin această immigrare se poate explica și cum Români din Dacia au putut să supraviețuască. Motivul emigrării Românilor din peninsula spre măzăzi, „unde se află astăzi Macedonia Română“, și spre nord la Dacoromânia trebuie căutat în așezarea Slavilor și Bulgarilor în țările dunărene.”

Pag. 428: „Emigrarea elementului romînesc dela nor-

dul peninsulei balcanice spre sudul ei se atesteaza prin stirile despre *Vlahorihini* (Uspenskij, Istorija Athona III pag. 311 [Intii la Tomaschek, Zur Kunde der Haemushalbinsel pag. 42-23. Vezi mai sus § 212 sub Xenopol II pag. 98-102]); prin spusele lui Kekavmenos; prin stirile din Vieata Sfintului Dumitru (Migne Patrologia greaca, t. 116 pag. 1335 sqq. [Intii la Pič, Abstammung der Rumänen, pag. 65, care citeaza insa o editie ruseasca a Vieii Sfintului Dumitru]), ca „pe timpul asezarii Bulgarilor in Moesia erau multime de pribegi in Tesalonic, fugiti din cetatile Moesiei, din Dacia aureliană, Dardania, Pannonia”; prin cele povestite in Vieata celor 15 martirilor din Tiberiopole (Theophylakti Bulgariae archiepiscopi historia martyrii XV martyrum, in Migne Patrologia graeca t. 126 pag. 189), ca „Bulgarii, asezindu-se in dreapta Dunarii, provocară o strămutare a populației din peninsula din părțile de miazănoapte spre miazazi, iar pe alții mutându-i invers.“?

Pag. 429-431: „Recunoaste după Jung Die romanischen Landschaften des römischen Reiches pag. 366 sqq. și după Mommsen Roemische Geschichte t. V, Berlin 1885, pag. 183 sqq. 193 sqq. că în peninsula balcanică Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior erau teritorii romanizate, iar restul peninsulei era și a rămas grecizat.“?

Pag. 431: „Elementul romanic din peninsula s-a întărit prin strămutarea unei părți a populației din Dacia peste Dunăre și prin aducerea de noi coloniști din Italia în Dalmatia prin împăratul Diocletianus. Pentru faptul din urmă citează pe Constantin Porphyrogennetos De administrando imperio cap. 29.— Vezi § 83, № 2, nota.

Pag. 431: „Insemnatatea elementului roman din peninsula se cunoaște din aceia că din el au existat mai mulți împărați. Citează între alții pe Iustinus I, Iustinianus I, care ar fi fost originari din Dacia aureliană.— Iustinus I și Iustinianus I erau de loc din actuala localitate Skopje, unde Iustinianus I a fundat orașul Iustiniana prima, în apropiere de vechiul oraș Scupi, care fusese dărâmat de un cutremur. Scupi și Iustiniana prima delingă Scupi erau în Dardania, nu în Dacia aureliană. Vezi C. Jireček Geschichte der Serben I pag. 54.

Pag. 432: „Caracterul romanic al părților de miazănoapte ale peninsulei balcanice îl indică în sec. V bizantinul

Priscus. El se miră mult cînd, în călătoriea lui la curtea lui Attila, întîlnește un neguțitor ce vorbește grecește, și adaugă că: în imperiul Hunilor se vorbește, pe lîngă limba hunică și gotică, încă și cea ausonică (română rustică), anume unde cei din imperiul Hunilor vin în atingere cu Romani (τοις αὐτῶν πρὸς Πωροαῖους ἐπιμέτρα); dar grecește nu se află să vorbească aici careva, fără numai care sunt captivi din Thracia sau din Illyricul maritim. Pentru Priscus limba grecească este, deci, indigenă numai la miazăzi de Balcan; în părțile de miazănoapte ale peninsulei însă el cunoaște ca predominantă limba română, a cărei cunoștință în imperiul lui Attila și-o explică el prin contactul cu Romani din aceste părți“.

Pag. 433-434: „Oaciu vorbește de Romani din Dalmatia după Constantin Porphyrogennetos De administrando imperio cap. 29, 31-36, și consideră pe acești Romani ca Romini. „Populațiunea romanică din părțile de miazănoapte ale peninsulei balcanice, atît din Dacia aureliană cu partea romanizată a Thraciei, cît și din Dalmatia, trebuie privită ca romină, ramul răsăritean al gintelui latine“.²

Pag. 434: „Prin Dalmatia elementul român a stat, în epoca formațiunii sale, în unitate teritorială cu Italia, cea ce ne explică afinitatea mai apropiată ce există între aceste două limbă surori“.

Pag. 434-438: „Vorbește de Romani din Dalmatia, considerați de autor ca Romini.“³

Pag. 438: „Ocuparea prin Slavî a părții romanizate din peninsula balcanică la începutul secolului VII „este cea mai marcantă delimitațiune între istoriea romană de o parte și cea romină și grecobizantină pe altă parte“.⁴

Pag. 438: „Elementul romanic din peninsula balcanică era în primele timpuri ale evului mediu mult mai însemnat „decît putea ca să fie în Dacia traiană pe timpul năvalirilor. Acest element roman al țărilor balcanice este fără îndoială identic cu cel român și istorie noastră se petrece la început mai ales în peninsula balcanică, de unde ea și purcăde mai întîi prin cucerirea romană a țărilor thracoillyrice și romanizarea acestora. Ar fi foarte greșit a renunța la această istorie și a ne mărgini trecutul numai la Dacia traiană, unde se pare că-l vom căuta pentru acel timp în zădar, spre a-l cunoaște și înțelege“.⁵

Pag. 589: „Dupăce în cele precedente s-a constatat intensitatea elementului romînesc în peninsula, „trebuie să recunoaștem că nu este invocată fără temeiu pentru emigrarea romină din dreapta în stînga Dunării.”²

Pag. 589-590: „Unitatea celor trei dialecte cere o unitate teritorială. „Limba nu este un product fizic, a căruia formațiune egală în părți deosebite să se poată explica simplu din amestecul aceloraș elemente, ca și cînd am avea a face cu elemente chimice; ea este un product spiritual al unei comunități etnice, format prin acțiunea reciprocă a viului comerț social în sinul acestei comunități.”³

Pag. 591: „Unitatea teritorială, cerută de unitatea limbii, a avut loc în felul acela că elementul romîn din vestul Transilvaniei, Oltenia și Banat (unde se constată cea mai intensă romanizare din toponimie) a stat în legătură cu elementul romîn din peninsula balcanică până ce continuitatea a încetat atunci cînd Slavii au cotropit peninsula. „Fluvîul n-a putut să împiedeze ca limba romană de pe ambele maluri să se dezvoalte esențial în acelaș fel, și nici comunicațiunea dintre ambele părți n-a încetat după părăsirea Daciei”.⁴— Pentru lipsa de temeiu a acestui punct de videre vezi § 274 N° 1.

Pag. 592: „Faptul că raportul din punct de videre al intensității dintre elementul romînesc al Daciei și acel al peninsulei balcanice s-a schimbat pe dos, astfel că elementul cel intens de altă dată din peninsula astăzi s-a redus la slabe resturi, iar cel puțin intens de altă dată din Dacia astăzi e atât de numeros și lătit, nu se poate explica prin aceia că elementul romînesc din peninsula s-ar fi topit, iar cel din Dacia ar fi prosperat, macarcă era mai expus năvălirii barbarilor. Acest fapt se poate explica numai prin imigrare de la stînga Dunării a elementului celui de de-a dreapta fluviului.”⁵

Pag. 593: „„Istroromîni sînt, după toată probabilitatea, o rămășiță din vechi Romani dalmatini, despre care vorbește Constantin Porphyrogenitul: elementul indigen iliric, reprezentat prin Arnăuții de astăzi, a contribuit în măsură mai însemnată la formarea lor”, după cum se constată din faptul că și Arnăuții (dialectul toschic) și Istroromîni schimbă în mod regulat pe *n* intervocalic în *r*.⁶

Pag. 592-594: „Vorbeste de faptul că prefacerea la-

bialelor *b*, *p*, *v*, *f*, *m* în sunete limbale înainte de *i* apare la Macedoromînî în mod regulat, iar la Dacoromînî numai pe alocurea, și că *n* intervocalic <*r* apare la Istroromînî în mod regulat, iar la Dacoromînî numai pe alocurea, și explică acest lucru prin aceia că „localismele dialectice dintre Dacoromînî, cu particularități ce se află ca regulă generală la Macedoromînî sau la Istroromînî, provin, după toată probabilitatea, dintr-un amestec al diverselor dialecte pe pămîntul Daciei prin un adaos de populație romină din peninsula balcanică, dar astfel că idiomul dacoromîn păstră mai mult tipul său original. Intr-atîta limba poate să vină în mod direct în sprijinul emigrării romîne din dreapta în stînga Dunării“.² — Mai înîșii, în ce privește prefacerea în limbale a labialelor, ceia ce se petrece în dacoromîn e *analog* cu cea ce se petrece în macedoromîn: în ambele domenii anume prefacerea în limbale a labialelor prezintă lipsuri (*b* rămîne neschimbat în Meglen; schimbarea lui *p* e sporadică în Meglen; schimbarea lui *v* e sporadică în Meglen; schimbarea lui *m* e sporadică în Meglen și prezintă lipsuri în Olymp. Vezi §§ 248 № 145, 247 № 136, 255 № 206, 245 № 112). Apoi, dacă sunt unele fenomene care apar cu mai multă consecvență pe teritoriul macedoromîn decît pe cel dacoromîn, tot așa sunt altele care, din contra, apar cu mai multă consecvență pe teritoriul dacoromîn. Așa este, de pildă, prefacerea în *ă* a lui *e* accentuat și neaccentuat, precedat de *m*, *p*, *b*, *f*, *v*, *u*, atunci cînd în silaba următoare nu este *e*, *i* ori sunet muiat (Vezi § 238 № 28). Trebuie în asemenea caz să admîni că apariție sporadică a fenomenului în macedoromîn se datorește unei colonii de Dacoromînî care ar fi emigrat la Romînîi sudici. Si atunci, ca să fiă consecvent, toate fenomenele de limbă care apar mai intens în unele centre decît în altele (și în această categorie întră *toate* fenomenele) trebuie să le admîni ca propagate prin deplasări de populație, și trebuie să-ți închipuești în special teritoriul romînesc—dacoromîn, macedoromîn și istroromîn—, cît este el de vast, ca un contradanț uriaș de coloni de tot soiul, care într-o neconitenită mișcare și în direcțiile cele mai diverse s-a dus și și-a propagat caracterele de limbă. Si n-a trebuit să meargă cîte unul, doi, ci cu caravanele, cu droaia. Alături cu această concepție mai lipsește una, pentru că să se completeze ciclul *curiozului*, aceia anume că s-ar fi dus

Dacoromîni la Macedoromîni, ar fi învățat dela ei unele chipuri de a vorbi, și apoī s-ar fi întors acasă cu ele și le-ar fi propagat la cei localnici mai departe. Și această concepție a și fost într-adevăr manifestată de Sextil Pușcariu în Zur Rekonstruktion des Urrumänischen, 26 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie, pag. 68. Și sunt cu putință totuș toate aceste moduri de a videa. Alături cu influențile împrumutului cele treptate, care aū loc dela individ la individ, în depărtări tot mai mari, fără deplasări violente, influență care aū loc în domeniul limbistic al unei populații nedesfăcute prin obstacule mari fizice ori politice, există sigur și influență de împrumut datorite emigrărilor în mase mai mari ori mai mici (Unei asemenea influență să atribui eū elementele ungurești din dialectele moldovenesc și muntenesc, care elemente ungurești vor fi fost aduse de numeroși immigranți veniți din părțile ungurești ale românilor. Vezi § 212 sub Xenopol IV pag. 581), și există chiar influență de împrumut datorite faptului că unii localnici aū fost prin părți unde se vorbește altfel și apoī aū adus acasă la ei particularități limbistice, pe care le-aū propagat în localitatea lor de baștină (Astfel, ca să nu mai vorbesc de influență școalei, aū fost introduse prin cazarmele dela centre o mulțime de muntenisme în satele moldovenești). Dar *est modus in rebus*. Ungurismele din dialectele moldovenesc și muntenesc, din teritoriile unde România n-aū trăit alături de națiunea ungurească în comunitate de stat cu dinsa, nu se pot explica decât prin immigrații de Români din Ardeal și din Maramureș, alături de care immigrații vor fi lucrat și factorii vreunei hegemonii politice ungurești ori ai vreunor coloni Unguri (de care se găsesc încă și până astăzi în Moldova). Dar fenomene limbistice, ca acel al prefacerii în sunete limbale a unor sunete labiale, ori al prefacerii în a a lui e precedat de labiale, fenomene limbistice răspindite în toată românia, explicabile fără emigrări și deplasări în masă, ori că vei admite că s-aū dezvoltat atunci cînd România nu se despărțise în trei grupuri, ori că vei admite că s-aū dezvoltat atunci cînd despărțirea în cele trei grupuri avusese loc, nu există nicio trebuință să le explică prin chipul cel mai rar și mai exceptional prin care s-ar putea explica.

Pag. 595-596: "Creștinismul român nu s-a putut în-

Pag. 596-598: «Onciu crede că o probă directă de înțemeerea creștinismului în Dacia prin populația românească din dreapta Dunării, și o mărturie directă despre venirea de populație românească de peste Dunăre, este povestirea din Miraculele Sfintului Dumitru, carte II, scrisă la începutul secolului IX, Migne Patrologia graeca t. 116, coloana 1361 sqq: Acolo se spune că în a două jumătate a secolului VII Avariile au dus captivi „în părțile de pe lîngă Dunăre dinspre Pannonia, a cărei eparhie capitală era altă dată Sirmium», populația din ambele Daci (==Dacia aureliană: Dacia ripensis și Dacia mediterranea), Dardania, Moesia, Praevalis, Thracia, provincii pe care le cutrierase prădându-le, și că după vreo 60 de ani după aceia aceea populație, care se înmulțise în vremea aceasta foarte mult, a scăpat de sub jugul Avarilor și a trecut peste Dunăre, unde a stabilit întîi în *χεραμίσιος κάμπος*, iar de acolo s-a înprăștiat fiecare pe locul de origine. „[Această narativă] nu arată mai întîi că pe la sfîrșitul secolului VII și începutul secolului VIII se află în stînga Dunării o populație creștină mai numeroasă. Acești creștini erau Români strămutați din provinciile de mijlocioare ale peninsulei balcanice, despopulate de locuitorii lor prin invaziunea slavobulgară. Prin acești Români, care se amestecă cu populația din țară, creștinismul se răspindește în stînga Dunării, crescind aici neamul creștin în măsură considerabilă. Astfel că să se fi înțemeiat deci creștinismul român în Dacia traiană, adevărat prin Români veniți din dreapta Dunării. În această narativă mai aflăm încă și mărturie directă despre mutarea populației române din peninsula balcanică în stînga Dunării, deși autorul face pe urmări Romanilor strămutați din imperiu peste Dunăre, care devin aici liberi ca națiune de sine statătoare, să se întoarcă înapoi după mai mult de 60 de ani. Ea este unica știre istorică din evul mediu, care indică o emigrare română din dreapta Dunării, dar nu în înțelesul Roeslerianilor, care voesc să aducă pe Români în Dacia tocmai după venirea Ungurilor și Sașilor. Aici vedem că o populație română, venită din peninsula balcanică, se află în stînga Dunării, după un autor de la începutul secolului IX, acum [=deja] pe la sfîrșitul secolului VII și începutul secolului VIII, unde ea este arătată foarte numeroasă. În așezarea Slavilor și Bulgarilor în țările române ale penin-

sulei se află și motivul cel mai cumpănitor pentru asemenea emigrare. Deci termenul ei de purcedere nu poate fi pus mai tîrziu decît în acest timp.² — Povestirea, despre care vorbește Onciul, se găsește în Sancti Demetrii martyris acta, Miraculorum liber II, Migne Patrologia graeca tomul 116 pag. 1325, 1361, 1364. Autorul e anonim și a trăit ori la sfîrșitul secolului VIII ori la începutul secolului IX, pentru care veză Migne t. 116 pag. 1378 nota 4. Pela ce an aău avut loc întimplările? Fiindcă în Migne t. 116 pag. 1325 (Miraculorum l. II, cap. I, § 158) se spune că lucrurile s-aău petrecut ³ pe vremea cînd era arhiepiscop al Salonicului Ioan², iar acest arhiepiscop Ioan s-a identificat cu episcopul Ioan al Salonicului, care a păstorit între ani 650 și 690 (Vezi nota 18 dela pag. 1325 și nota 81 dela pag. 1363), apoii s-a admis de obicei (și tot aşa a admis și Onciul) că evenimentele, despre care este vorba, s-aău petrecut în a două jumătate a secolului VII și începutul secolului VIII. În cronică însă a lui Ioan, episcop la Nikiu în Delta Nilului pela 662-700, se spune lămurit că invazia cea mare a Slavilor, cînd numai Salonicul a putut scăpa să nu fie luat, a avut loc la anul 609 (La C. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens, I, pag. 26). Ducerea în captivitate a populației din peninsula balcanică a avut loc, deci, pela 609, iar întoarcerea ei înapoi din captivitate a avut loc pela 669). Din care teritoriî aău fost luați captivi, ori, cum spune cu exagerare povestitorul, a fost dus captiv „tot poporul” (ὅπαντας τὸν αὐτὸν λαόν)? Din cele două Daciî, Dardania, Moesia, Trivalis (? Onciul pune Praevalis), Rhodope, Thracia (Δακιας δύο, Δρασδανίας, Μυσίας, Τριβάλεως, Ροδάπης, Θράκης). Unde a fost așezat acest popor captiv în țara dușmauului? „In părțile de dincolo, dinspre Pannonia, depe lingă Dunăre, în provincia a cărei capitală a fost odată Sirmium” (εἰς τὸ ἐκεῖθεν πρὸς Παννονίαν μέρος τὸ πρὸς τῷ Δανουβίῳ ποταμῷ, ἥστινος ἐπαρχίας πάλαι μητρόπολις ὑπῆρχεν τὰ λεγθὲν Σερμεῖον). Si cum aău scăpat acei captivi și s-aău putut întoarce acasă? Populație adusă în Pannonia de Avari din peninsula balcanică se înmulțise foarte mult și devinise un popor a parte în timp de 60 de ani cîti trecuse decînd fusese dusă în captivitate. Devenise uu popor a parte, cu viață liberă, iar chaganul Avarilor îi dăduse ca șef pe Cuber (Κοῦβερ). Acest Cuber, aflînd de dorul după țara de origine al supușilor săi, a luat cu dînsul tot poporul de ori-

gine romană, precum și alți locuitori de alt neam, și a plecat să treacă Dunărea și să părăsească Pannonia. Chaganul s-a luat după dinșii. S-a dat șese lupte și în două din ele a fost învins chaganul, care a apucat fuga. Cuib a trecut Dunărea și a ocupat cîmpul ceramesiū (τὸν κεραμέσιον κάπιον [în apropiere de Salonic, după cum se spune în Miraculorum I. II, cap. V, § 197, Migne, t. 116, pag. 1365. Despre o localitate Κεραμέα din regiunea orașului Ohrid vorbește Pachymeres, De Michaele Palaeologo I. IV cap. 31 pag. paris. 226. Vezi O. Tafrali, Thessalonique dès origines au XIV siècle pag. 128, unde se spune că Tafel, De via Egnatia pag. 39, pune cîmpul ceramesiū între lacul Ohrida și Bitolia]). Acolo supușii lui așteaptă început fiecare să se tragă la locul de origine, unii vroiau să se ducă la Salonic, alții la Constantinopol, alții la celealte orașe ale Thraciei.^{2*)}) Cum că vor fi fost și Români printre captivii aduși de Slavî și de

*) Tafrali, Thessalonique dès origines au XIV siècle pag. 131 spune că evenimentele despre Cnber și Romei scăpați dela Avari ar fi povestite de Nikēphoros Constantinopolitanus (Patriarches) pagina Bonn 27. Tafrali se înșeală. Κούβρατος, de care vorbește Nikēphoros Patriarches, e cu totul alt personaj. Breviarium rerum post Mauricium gestarum pag. Bonn 27, paris. 16: „Tot pe vremea aceia [pe timpul lui Heraclius, anii 610-641] s-a răsculat Cnberatos, domnul Unnogundurilor, împotriva hagannului Avarilor, și pe Avari căi îi avea dela hanul său alnngat cu bajocură din țară. A trimis apoi o deputație la Heraclius și a încheiat pace cu dinșii, pe care așteaptă să păstrat-o până la sfîrșitul vieții lor; iar împăratul i-a trimis dărni și l-a cinstit cu demnitatea de patricius“. Unnogundurii=Bulgarii Constantin Porphyrogenitus De thematibus I. II pag. paris. 21, iar Cubratos este același personaj cu Curratios Κουράτιος, regele Bulgarilor, despre care povestește mai la vale Nikēphoros Patriarches pag. paris. 22-24 că a lăsat la moarte să cinci fii, dintre care unul, Asparuh Ἀσπαρούχ, a emigrat cu o parte din Bulgaria din patria mamă dela Palus Maeotis (Marea de Azov) la Dunăre, să stabilească pentru o bucată de vreme în sudul Basarabiei, și apoi la anul 679, pe vremea împăratului Constantin IV Pogonatos, a trecut Dunărea și a ocupat partea de răsărit a Moesiei Inferior, puciind bazele primului imperiu bulgăresc. După cronică lui Ioan dela Nikiu (la Zlatarski, Novi izvëščija za nař-dreyviňa periodu na bălgarskata istorija, Štiri nouă asupra perioadei celei mai vechi a istoriei bulgărești, în recenziea lui C. Jireček din Archiv für slavische Philologie, XXI, pag. 607-608) Cubrat, tatăl lui Asparuch, s-ar fi botezat în Constantinopol, pe cind era încă copil, și la moarte lui Herachios ar fi dat ajutor văduvei și copiilor acestuia împărat în timpul turburărilor

Avari în Pannonia Inferior sudică pela anul 609, nu este îndoială. Dar că acești captivi au fost aduși de-a stînga Dunării și că au înmulțit aici numărul Românilor băstinași din Dacia, la care ar fi lăvit și creștinismul, acestea sunt scăpare din videre ale autorului, căci nici de-a stînga Dunării n-au fost aduși captivii, ci de-a stînga Savei, și nici cu Români din Dacia n-au avut cum să vie în contact acei captivi, căci Dacia traiană, chiar dacă i-am întinde granița de vest până la Tisa, și sudul Pannonei Inferior erau doar teritorii deosebite. Faptele sfîntului Dumitru au fost scoase la iveală cu privire la chestiea românească întîu de Roesler, Româniche Studien pag. 101, apoi de Pič, Abstamung der Rumänen pag. 65, dar din punct de vedere cu totul altul. Roesler voia să derive numele Cuțovlah al Macedoromânilor din numele Cutuguri ori Cutziagiri al unui trib de Bulgari care ar fi luat parte la asediul Salonicului [O simplă presupunere a lui Roesler este această participare a Cutziagirilor la asediul Salonicului !]. Pič relevăază faptul important că se povestește cu ocazia naivalirilor Slavilor și Avarilor asupra Salonicului cum că se găsiau adăpostiți în acea cetate o mulțime de fugari din părțile dela Dunăre, din Pannoni, Dacia aureliană, Dardania (Compara mai sus § 213 sub pag. 428).

Pag. 600-602 : „Tradițiunea din Istoriea țării românești decindă că descălecăt români [Vezi mai sus § 212 sub Xenopol Teoria lui Roesler IV pag. 587-593] o interpretează ca un amestec de tradiție privitoare la cucerirea Daciei de Români cu acea privitoare la immigrarea Românilor din părțile de a dreapta Dunării în Dacia.”

§ 214. A. D. Xenopol, Istoriea Românilor, Iași, 1888-1893, vol. I pag. 163 : „Statul dac perise și pe ruinele lui era să se înalte unul roman. Dacă însă elementul nou, ce venia să se hultuiască pe vechea stirpe tracică din poalele munților Carpați, era superior acesteia în cultură și înțeligență, în caracter nu putea să o întreacă, încit rădăcina poporului român e prinsă în păturile istorice prin două vițe tot atât de energice, de trainice și de pline de virtute. Să nu ni fie deci silă dacă și singele Dacilor se va găsi amestecat în naționalitatea noastră; căci dacă Daci nu au ajuns și ei un popor mare și însemnat, aceasta fu datorit numai oarbei fatalității, care-i aduse în lovire cu Români, ce erau

niile sale din țara de baștină a poporului roman, Italia ; căci centrul împărației ajunsese în mare lipsă tocmai de element roman, încit, lucru indesul de extraordinar, poate nicărī nu erau aşa de puțini adevărăți Români ca în capitala însăș a împărației".—Pag. 283 sqq. : "Români n-au părăsit Dacia."

— Pag. 308 : „In cucerirea lui Trajan stă zâmislirea naționalității noastre. Tot în ea stă și principiul progresului împlinat și nedespărțit de a noastră faptură. Cînd mai tîrziu vom întîlni în poporul român acea puternică năzuință către cultură și civilizație, să nu uităm niciodată că originea și incepătura acestei tendință stă în perioada vieții romane. E drept însă că această viață, care tocmai pecind se împlină în Dacia ajunsese pe povîrnișul decaderii, n-ar fi putut da o odraslă atît de roditoare, dacă nu s-ar fi hultuit pe viața cea plină de vigoare a rasei tracice din poalele Carpaților. Aceste două înprefurări să fie pururea prezente minții noastre, dacă voim să înțelegem lupta cea încordată, dusă în timp de veacuri pentru păstrarea naționalității noastre, precum și strălucita înflorire a minții românești în vremurile din urmă". Intr-adevăr strălucită înflorire a formei goale ! In loc să lucrăm cu modestie, ne-am otrăvit sufletul cu fraze grandiozne.— Pag. 311 : „Ceî mai mulți din locuitorii rămași în Dacia traiană, spărieti de violențele și grozăviile năvalirilor, caută adăpost încontra lor în munții și pădurile de care Dacia era plină.“— Pag. 427 sqq. : "Peninsula balcanică a fost și ea romanizată în mare parte, și din populația romanică a ei se trag actualii Macedoromâni și Români din Istria. Macedoromâni au ajuns în actualele lor locuințe din Moesia, de unde au fugit pe vremea invaziei Bulgarilor. Români din Istria sînt acolo dela capul locului. Supt influența acestei populații românice din peninsula balcanică, cu care Români din Dacia au fost în neîntrerupt contact, s-a modificat și limba acestor din urmă, aşa că a putut să capete caractere proprii limbii latinești din secolul VI" (Pag. 431 : „Moesia dela cucerirea ei sub August se umpluse pe început cu colonii și element roman“). Pag. 432 : „Elementul latin era în destul de bogat reprezentat în vechea Moesia, care era o provincie romanizată. Alătura cu provincie Moesia și în continuitate cu diusa găsim și provincia Dalmatia, pe țărmurile marii adriatice, pe deplin romanizată“. Pag. 433 : „Nu numai aceste provinții mărginașe erau romanizate, ci încă

și centrul peninsulei, pe unde se întindea Thracia“. Pag. 434: „Din cele spuse rezultă că partea nordică, cea apusană și mare parte chiar din centrul peninsulei balcanice erau acoperite de un strat compact de element roman. Numai partea răsăriteană, pelină marea neagră, și cea sudică, pe țărmurile marii egee, erau încorporate cu element grecesc“. Pag. 435: „Lațirea împărației romane peste părțile răsăritene ale Europei avuse de efect de a romaniza aproape deplin toate regiunile ce se învecinează cu Dunărea, și anume pe de o parte Dacia traiana, pe de alta țările ce se întindeau la sudul ei, delină marea adriatică până în marea neagră, și în lat din creștetele Carpaților până în inima Balcanilor. Această întinsă regiune forma ca o pinză deasă de element roman, care cuprindea tocmai acele țări, în parte, în care răsună astăzi dialectele limbii românești, acel dacoromân, acel macedoromân și acel istroromân, încât astfel regăsim în această continuitate teritorială a elementului roman, în părțile unde se vorbește astăzi limba română, originea comună a acestor trei dialecte“. Pag. 436: „Cu toată copleșirea tot mai deplină a Moesiei decâtă Slavă, elementul roman nu pare a fi părăsit provincie“. Pag. 437: „Românii nu părăsise orașele dunărene în urma năvălirii sclavine. Față însă cu acea bulgară ei nu mai putură ținea părtă, ci se retraseră din toată Moesia precum și din orașele înșirate pe malul Dunării, și o rupseră de fugă încotro putură; cei bogăți mai în depărtare, cei săraci în munții ce se învecinau cu țara lor, și anume cea mai mare parte spre sud, către munții Balcanului, Pindului, ai Tesaliei, Epirului, ajungând unii din ei până în muntele Athos, și chiar în Elada și în Peloponez. Parte din ei însă vor fi trecut Dunărea, începînd dela Turnul Severinului în sus, și vor fi căutat scăpare în șirurile Carpaților, alătura cu frații lor din Dacia traiana, începînd din acele ale Olteniei“. Pag. 444: „Din analiza de până aici rezultă că Românii din stînga Dunării au stat în legătură cu frații lor din Moesia încă timp îndelungat după părăsirea Daciei, în care epocă acei dela nord primiră dela acei dela sud înrăurirea religioasă creștină, și în deobște prin atingerea între ei se pastră în graiul tuturor o unitate destul de statornică. Năvălirea Bulgarilor împrăștiind cu totul elementul roman din Moesia, parte către sudul peninsulei Balcanului, parte către nord în munții Daciei traiane, în-

treaga lățime a văii Dunării din Carpați până în Balcani se interpuse între cele două trunchiuri ale Latinilor răsăriteni, mai perzîndu-se o insulă din ei și pe coastele mării adriatice. De atunci atingerea între aceste trei mădulare răschirate a unui aceluiaș tot nu se mai putu efectua. Ele se dezvoltară fiecare deosebit și dădură naștere, în limbile ce le vorbiau, la trei graiuri, care se diferențiară în destul pe baza lor comună, pentru a alcătuī trei dialecte deosebite ale limbii românești.“). Va să zică fără întrerupere în timp, dela Aurelian în jos până la începutul secolului VII, a existat o masă compactă de populație romană, care se întindea fără întrerupere în spațiu dela Dacia traiană până la marea neagră și la marea adriatică și la mijlocul Thraciei. Că Dacia a fost ruptă de barbari dela împăratie, că o parte din locuitorii ei au trebuit să fugă peste Dunăre, că ceilalți au fost nevoiți să fugă prin munți, după propriaea mărturisire a autorului, tote acestea n-au schimbat întru nimic situația etnică a populației romane, aceasta a continuat de a trăi într-o masă compactă, cu relații interne intime, cu influență reciproce puternice. De abia Bulgarii au reușit să rupă contactul dintre Români din Dacia și Români din peninsula balcanică, care și aceia tot Români erau toți, chiar și cei din Dalmatia. Aceasta înseamnă a tăgădui complect orice influență separatoare pe care ar fi putut, ar fi trebuit să-o aibă ocuparea Daciei din partea barbarilor și părăsirea acestei provincii din partea Romanilor, și a tăgădui orice influență separatoare chiar după singur aî admis că în tot timpul năvălirii barbarilor Români din Dacia s-a adăpostit prin munți. În ce privește romanizarea Thraciei, Xenopol o deduce dela următoarele numiri de localități din Procopios, care „au toate un caracter latin“: „Βέρσανα (Bârsana), Κοβέγκιλες (Cobencile), Δουρβουλίνη (Turbure), Λαζούτζα (Labuța), Τρεδετιτιλίους (Treizeci de tei), Σκεπτεκάσας (Septe case), Ἀργεντάρες (Argintari), Λουποφάντανα (Lupu-fiatina), Στένες (Stîna), Τζερτσενόύτας (Terțănuța), Στρόγγυες (Strunga), Σχάρες (Scara), Κλεισουρά (Clisura, clausura), Άρινα (Arina), Γεμελόλιμούντε (Gemelo-munte), Άλτινα (Altina), Δουσμάνες (Dușmani), Μαντροβάλλε (Mavro-vale), Ούλμετῶν (Ulmăt), Λεύτσολο (Luțul), Πρεσίδια (presidiu)“. Acestea ar fi localități date de Procopios din Thracia. În realitate Tredezece tulioviș, Skepetekásas, Argențăreni, Stînești, Tzerezeniúzás, Strógye, Dóusmaneș, Lopúčolo sunt din Moesia Superior; Lazbouțza, Cobegnileș

Βέρεανα, Δουρζουλίη sint din Dardania; Γεμελλομούντες, Αρίνα, Αλτίνα, Μαυρόβαλλε, Πρεσιδιά sint din Moesia Inferior; Οὐλμετῶν este din Scythia Minor; numai Σκάρση este din Thracia, dar se înseală tare Xenopol dacă crede că-i romanul scară, și Κλεισοῦρα, care nu-i latinul *clausura*, ci grecul κλεισοῦρα. Apoi, afară de aceea, ce caracter latin așa cuvintele bărsana, cobencile (ce-i aceea?), labuța, dușmani? — Pag. 596 sqq.: „Romîni care așa înființat împreună cu Bulgarii al doilea imperiu bulgăresc erau Macedoromini.”

§ 215. Radu Rosetti, Invaziunile Slavilor în peninsula balcanică și formațiunea naționalității române, în Revista Nouă anul 1889: „Romîni așa părăsit Dacia pe timpul lui Aurelian, dar nu toți, unia așa rămas și s-a refugiat în munți. Slavii în secolele V și VI așa adus nenumărați captivi din peninsula balcanică și i-a stabilit de-a stînga Dunării. „Acele sute de mii de locuitori din Moesia, Thracia, Illyria, Macedonia și Thessalia, duși peste Dunăre în captivitate de Slavi în urma incursiunilor lor în imperiu, erau un element roman”. Cu acești captivi s-a înmulțit elementul roman care rămăsese în Dacia. „Fiecare transport de Români aduși în captivitate devenia liber după o trecere oarecare de timp, și în secolul VII, cînd, cea mai mare parte din Moesia, Thracia, Macedonia și Thessalia fiind aproape exclusiv locuite de Slavi și în mare parte chiar stăpînите de ei, invaziunile slave conteniră, Dacia traiană poseda o numeroasă populațiune liberă de origine română”. „Elementul slav rămas în Dacia era slab în număr, fără coeziune, fără idee de stat, lipsit de orice formătire politică. În acelaș timp elementul roman creștea necontentit prin noi aducerî de captivi și prin înmulțirea naturală a celor veniți de mai înainte, care înmulțire era favorizată de împrejurarea că, nefiind silișt să ia parte la expedițiunile războinice ale Slavilor, nu erau expuși la perderi în ucișă și prinși. Existența simultană a altui element roman în regiunea muntoasă dintre Olt și Tisa, format din rămașitile coloniei traiane, rămas în stînga Dunării după părăsirea Daciei de Aurelian, n-a putut decît să grăbească acest proces de deznaționalizare [al Slavilor prin Români] și să contribue la contopirea elementelor slave și romane în o formătire etnică nouă: Romîni”. „Elementul roman în Illyria, Dardania, Moesia și Thracia s-a găsit față

acea care o avea elementul slav față cu cel roman în Dacia. Era cel puțin tot atât de redus în cît privește numărul și se găsia în trista pozițiune a cuceritului înaintea cuceritorului, și mai ales numărul Slavilor ce veniau în provinciile balcanice era cu mult superior aceluia al elementului roman care mai rămăsese“. „In peninsula balcanică elementul roman, redus prin devastările anterioare, redus iarăș prin măcelurile și robirile Slavilor în secolul V, fu înecat în elementul slav. Lipsit de coeziune și fără altă formăriune politică decît pe alocurea acea municipală, fu absorbit treptat de elementul slav, care reușise a forma două state puternice, Bulgaria și Serbia. Lupta începută de douăsprezece secole s-a întuit mai dăunăză în Dalmatia. In Macedonia, unde elementul roman era mai compact, deși în luptă cu doi dușmani, Slavii și Grecii, deși redus, trăește și astăzi“?

§ 216. Traugott Tamm, Ueber den Ursprung der Rumänen, Bonn, 1891: Contra lui Roesler. La Fischer Die Herkunft der Rumänen pag. 14.

§ 217. W. Tomaschek, Die alten Thraker I, în Sitzungsberichte der wiener Akademie der Wissenschaften, CXXVIII, Wien, 1893, pag. 10: „Sub protecția legiunilor s-a mantinut Dacia traiană până la Gallienus și Aurelius; valul muntelor a fost străbatut de popoarele germane, provincialii romani au fugit la sudul Dunării într-o nouă făcută Dacie, și cu dinși împreună s-au dus și cele depe urmă resturi ale triburilor dace muntene, care s-au contopit în lumea română. Țara muntoasă a Carpaților a devenit prada Slavilor, Hunno-Bulgarilor și Ungurilor. Dar interiorul Thraciei fusese complect romanizat sub stăpînirea Romei. Această transformare s-a îndeplinit prin răspîndirea creștinismului la poporul thrac al Bessilor (400 p. Chr.); romanizarea s-a consolidat în timpul celor două veacuri următoare. In curind însă au pătruns neamuri slovene, venite din părțile dela mijlocnoapte, și au luat în stăpînire muntele Haemus, au căzut apoi în puterea Bulgarilor, care au redus stăpînirea Grecilor la Bizanț și la coastele marii egee și la urmă s-au creștinat și ei. Provincialii romani fură aduși prin invazia slovenă la neputință politică și economică, și duseră o viață obijduită, ori ca meseriași prin orașe, ori ca țărani muncitori la țară, ori se strînseră în bande pentru a duce o viață liberă pe coastele și în năsunile muntelor. La care-i înințea și obiceele lor

thrace înăscute. Elementul roman a păstrat în general fondul moștenit al feliului său roman de a vorbi. Acest fond, bogat în expresii privitoare la viața socială și economică din epoca culturală mai veche, a fost firește inundat de cuvinte slovenobulgare. Puternicul amestec cu elemente vechi slovene, care dă limbii române dela răsărit coloarea sa caracteristică până astăzi, a avut loc în spațiul de timp dela 600 până la 1000. Atunci a reușit Bizanțul să pue din nou stăpânire pe Bulgaria, și dela acest timp găsim în scrisurile contemporane numeroase pomeniri despre elementul valah, care era răspândit peste toată Bulgaria și până departe în Serbia și se aşezase și în valul de munți ai Pindului. În sfîrșit i se oferi acestui popor o nouă patrie, în șesurile de peste Dunăre și în acei munți pe care ești îi consider ca patriea primitivă a națiunii thrace. Birurile cele de nesuferit de sub Comneni, măsurile aspre ale guvernului contra Bogomililor, precum și perspectiva de a găsi un mai ușor modus vivendi printre Pecenegi și Cumanii, cu care fraternizați bucurios Bulgarii și Vlahii nemulțamiți, toate acestea au încins fără îndoială, dela al XI și XII secol, pe mulți boeri bulgari să se strâmute cu suita lor de Vlahi peste Dunăre, și să înceapă o nouă viață, nu numai în cîmpie, ci și pe coastele puțin populate ale Carpațiilor. Astfel a luat ființă în Transilvania începutul alături cu Ungurii și cu Sașii o a treia națiune, cea valahă. La început a predominat la dină sprijinul bulgăresc; cu vremea însă a esit la iveală elementul mai numeros romanic al țăranilor și al meseriașilor. Cine, fără să se lese rătăcit de obișnuitale păreri și prejudecăți, se ține strîns de documentele istorice și cumpănește mișcările popoarelor din toate timpurile, și cine ia în considerare pe lîngă acestea faptele limbistice și culturale, va trebui să recunoască în actuali Romanî dela răsărit poporul thrac, tot așa după cum în actuali Albaneji va trebui să recunoască poporul illyr. Ar fi de neînchipuit ca o națiune așa de mare și de importantă ca cea thracă să fi dispărut complet și fără urmă“.

§ 218. B. P. Hasdeu, Strat și substrat, la începutul tomului III din Etymologicum magnum, București, 1893: „Romînii sunt Thraci romanizați. S-au păstrat numai în Dacia, căci Thraci romanizați din peninsula balcanică s-au slavizat și au dat nastere Bulgarilor și Sîrbilor. Macedoromîni și

Istroromâni și au emigrat din Dacia în secolul X. Prin invazia Ungurilor Români din Pannonia, care se întăise acolo din Dacia, au fost împinsă unia în Moravia, alii peste Dunăre, unde au dat naștere Românilor din Istria și Macedonia-Românilor. Acești din urmă sunt Români care au format al doilea imperiu bulgăresc. Nu deosebește pe Thraci de Illyri, ci-i consideră tot ca un neam, anume Thraci. Înainte de venirea Thracilor și a Grecilor în peninsula balcanică aceasta era ocupată de Pelasgi, care au fost thracizați și grecizați. Astfel că, din punct de vedere etnic, Români sunt Pelasgi, care au fost întâi thracizați și apoi romanizați, iar Bulgaria și Sârbia sunt Pelasgi, care au fost pe rînd, întâi thracizați, apoi romanizați și în sfîrșit slavizați. Pelasgii erau Hamiți. Albanejii sunt Thracii care au rămas neronanizați.² — Hasdeu agită aici o chestiune, care a fost pusă de mult, și la care s-a răspuns în diferite feluri, între altele și întocmai aşa cum vrea Hasdeu, chestiunea anume a poporului ori a popoarelor care au locuit teritoriile ocupate astăzi de Indogermani în Europa înainte de venirea acestora în acele teritorii. În special, cu privire la peninsula balcanică, cum că acel popor care ar fi locuit peninsula (și anume Grecia, Thracia și Macedonia) înainte de venirea Indogermanilor (a Thracilor adecă, a Illyrilor și a Grecilor) ar fi fost Pelasgii, un neam de oameni care nu era nici indogerman nici semit, a susținut Pauli, Altitalische Forschungen, II₁, Eine vorgriechische Inschrift von Lemnos, Leipzig, 1886, pag. 79. Cum că Pelasgii ar fi fost înruditi cu Egiptenii a susținut J. Kruger, Urgeschichte des indogermanischen Völkerstammes, Bonn, 1855 (la Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache pag. 33). Este o chestiune bogată în bibliografie și fantazie (pentru care amindoaيا veză Pauli, Altitalische Forschungen, II₂, Eine vorgriechische Inschrift von Lemnos, Leipzig, 1894; P. Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, Göttingen, 1896; August Fick, Hattiden und Danubier in Griechenland, Göttingen, 1909), dar săracă în rezultate. Ceia ce se poate susținea cu multă probabilitate este că înainte de venirea Indogermanilor ca cuceritorii prin locurile ocupate de dinși astăzi în Europa acele locuri aveau o populație mai veche, care nu era nici indogermană și nici semită, populație care a fost cucerită de Indogermani

și s-a contopit cu aceștiă, pierzîndu-și limba băstinașă și adoptînd pe acea a Indogermanilor. Aceste popoare mai vechi, anterioare invaziunii indogermane, venise ele înseă de aiuarea, și anume în părțile vestice ale Europei din Africa, iar în părțile răsăritene ale Europei din Asia. Invaziunea Indogermanilor însă a avut loc dinspre nord (în special în peninsula balcanică ei așă venit din părțile de de-a stînga Dunării). În sfîrșit, cu cît te îndepărtezi de țărmurile mării mediterane spre nord, cu atît probabil populația autohtonă anterioară venirii Indogermanilor a fost mai rară, și deci Indogermanii s-așă păstrat cu atît mai curați ca singe, cu cît s-așă stabilit în locuri mai îndepărtate de țărmurile mediteranei. Aceste lucruri au fost spuse deja de Karl Penka, *Origines ariacae*, Wien, 1883, *Die Herkunft der Arier*, Wien, 1886 (la Kretschmer Einleitung pag. 32), și se degajează și până astăzi ca singurele macar cît de cît probabile în mijlocul nămolului de discuții zădarnice. Pentru asemenea certări nu se poate deviza pretențioasă *incedo per ignes*, care se vede pe coperta broșurii lui August Fick, ci mai degrabă *incedo per caenum*.

§ 219. Aron Densușianu, *Istoriea limbii și literaturii române*, ed. II, Iași, 1894 pag. 37: „Români iși așă originea în populația romanică a Daciei și a peninsulei balcanice. Prin invazie Bulgarilor s-așă despărțit de blocul românesc Macedoromâni, care așă emigrat peste Balcani. „Invaziunea Ungurilor a rupt legătura între Români din Dacia și între cei din părțile apusene ale Illyricului, unde astăzi se mai află numai un mic rest, aşă numiții Români istrieni“?—Pag. 65 sqq.: „In Dacia coloniștii români nu s-așă amestecat cu Daci?“

§ 220. Ladislau Réthy, *Dezlegarea chestiunii originii Românilor*, traducere din limba ungără de Ioan Costa, Buda-pesta, 1896: „Români iși trag originea din păstorii italieni din Romagna, care așă venit întâiaș dată în peninsula balcanică prin secolul VIII.“—Este cea mai lipsită de orice simț istoric părere care s-a emis vreodată asupra originii Românilor.

§ 221. D. Onciul, *Originile principatelor române*, București, 1899, pag. 12: „In părțile din sudul Dunării elementul roman, suprapus pe strat illyro-thracic între Adria-

tică și Marea Neagră, devenise, în timpul dominațiunii romane dela Octavian August pela începutul erei creștine și până la așezarea Slavilor pela începutul secolului VII, elementul predominant și ca populațiune. Dar prin năvălirile barbare, mai ales ale Avarilor, Slavilor și Bulgarilor (următe mai cumplit în secolul VII), populațiunea romanică din provinciile de măzănoapte ale peninsulei balcanice, formată prin amestecul coloniilor romane cu elementul illyro-thracic romanizat, a fost, cîtă scăpase cu viața, în cea mai mare parte scoasă din locuințile ei. Cei mai mulți emigrați s-au mutat spre măzăzi, unde se mai află încă Macedo- și Pindoromîni, astăzi foarte reduși în raport cu întinderea lor de altă dată. Un mic rest s-a mai păstrat la țărmul Adriaticei, în Istroromîni de astăzi, înpinși și ei spre apus. Cелелalte vechi resturi pe teritoriul ocupat de Sîrbî și de Bulgari au dispărut între aceste popoare, dar fară a lăsa urme considerabile în limba lor, ceia ce indică un amestec mai neînsemnat. Partea cea mai mare s-a retras, dar nu numai spre măzăzi și apus, ci și spre măzănoapte. Pecind în peninsula balcanică elementul romanic, odinioară predominant ca populațiune în provinciile de măzănoapte, dela Adriatică până la Marea Neagră, s-a redus atât de mult după așezarea Sîrbilor și Bulgarilor în acele părți, el din contra prosperează apoī în Dacia lui Traian. Această prosperare în o țară rămasă prin veacuri pradă năvălirilor barbare nu putea să urmeze decât sprijinită fiind prin o admigrare dela măzăzi. Pentru asemenea admigrare vorbesc, în afara de scăderea și dispariția elementului romanic în provinciile romane din sudul Dunării, mai multe considerări, de care însă nu ne putem ocupa aici. Perioada de liniște, ce urmează în părțile românești din nordul Dunării, prin două secole după așezarea Bulgarilor până la venirea Ungurilor (679-895), a favorizat foarte mult emigrarea română dinspre măzăzi, pusă în mișcare prin ocuparea slavă. Astfel, elementul roman din Dacia lui Traian, redus foarte mult în timpul năvălirilor după părăsirea acestei provincii, a putut apoī să se întărească în așa măsură, încât nu numai să prospereze, dar să și absoarbă aici elementul slavon, care nălăsat atîtea urme în limba noastră, ca și în numirile geografice de origine slavă, răspândite peste întreg teritoriul Daciei".—Pentru considerările, de care spune autorul că nu se poate ocupa, și care-l fac

să creadă că a avut loc o admigrare a Românilor din părțile de a dreapta Dunării în cele de-a stînga fluviului, vezi § 213 sub Onciu Teoria lui Roesler.

§ 222. D. Onciu, Români în Dacia traiană până la întemeierea principatelor, București, 1902 (Din Enciclopediea română publicată de Diaconovich, Sibiu, vol. III), pag. 16 : „Formarea poporului român a început negreșit în peninsula balcanică, prin cucerirea Illyricului, începută pe timpul re-publicii la târziul adriatic și terminată supt August la Dunăre. Până la cucerirea Daciei (106) provinciile illyrice, Dalmatia (intre Adriatica și Sava până la Drina), Pannonia meridională (intre Sava și Drava) și Moesia superioară (pe ambele maluri ale Moravei) au fost în mare parte romanizate, aşa că ele au putut să dea un contingent însemnat pentru colonizarea ei; între coloniile cunoscute după patriea lor elementul illyric se prezintă ca relativ cel mai numeros în Dacia. Prin mijlocirea elementului illyrolatin din tre Dunăre și Adriatica elementul roman din Dacia a urmat să se dezvoalte în neîntreruptă legătură teritorială cu lumea latină, iar în această unitate etnică s-a format la Dunăre, pe o parte și pe alta, elementul omogen care a dat naștere poporului român. Dar acest popor nu s-a făcut și nu s-ar fi făcut fără de cucerirea și romanizarea Daciei, prin care mai ales s-a îndeplinit întemeierea lui și s-a asigurat existența lui“. — Pag. 20 : „Români din Dacia s-au adăpostit, pe vremea năvălirii barbarilor, prin munți. „Afară de Slavii, toate popoarele năvălitoare, fi și stepei, au evitat părțile muntoase, care adăpostiau elementul roman“. — Pag. 32 : „Prin invaziunea slavă în peninsula balcanică, făcută în mase mari mai ales în domniea lui Foca (602-610) și continuată apoi, elementul roman delingă Sava și Dunăre, unde până atunci este constatat mai numeros în Dalmatia și în Dacia Illyricului [Dar și Dacia traiană aparținea la Illyricum!] (Dacia ripeană, Dacia mediterană, Moesia superioară, Dardania și Praevalitana), a fost silit să se retragă în mare parte spre măzăzi. Numai după această retragere se află element latin în provinciile meridionale (Macedonia, Epir și Thessalia), în mijlocul unei populații grecești și albaneze, Macedoromâni de astăzi... Din resturile rămase pe teritoriul sărbesc s-au păstrat Istroromâni, emigrați spre apus“.

§ 223. Ovidiu Densușianu, *Histoire de la langue roumaine*, I, Paris, 1902, pag. 4-5: „Peninsula balcanică era în mare parte romanizată în momentul cînd colonii lui Traian au venit să se stablească în regiunea Carpaților. Illyria fusese cucerită în al doilea secol a. Chr. și devenise provincie romană în a două jumătate a primului secol. Cu cucerirea acestei țări se făcuse primul pas către romanizarea peninsulei balcanice, și Romani își aveau decît să înpingă mai departe cuceririle lor și să supună celelalte țări dela sudul Dunării mai înainte de a se îndrepta către nord. Grecia și Macedonia au împărtășit soarta Illyriei la anul 146 a. Chr.; Moesia fu supusă la anul 29 a. Chr.; Pannonia fu transformată în provincie romană la anul 9 p. Chr. și Thracia la anul 46. În momentul deci cînd cucerirea Daciei încoronează această operă de romanizare a provinciilor dunărene la anul 107 p. Chr. și fortifică elementul care trebuia să dea mai tîrziu naștere poporului român, limba latină era vorbită dela Adriatica la Marea Neagră și dela Carpați la Pind.“ Densușianu confundă rednucerea în provincie romană cu romanizarea.— Pag. 47: „Germenii limbii românești trebuesc căutați în vorbirea celor dintîi români care s-au stabilit în Illyria.“— Pag. 289: „Limba română nu s-a putut dezvolta decît pe un teritoriu mai întins decât Moesia și mai apropiat de Adriatica. Acest teritoriu nu poate fi decât Illyria, unde și Miklosich căuta similitudinile limbii românești.“— Pag. 203: „Cu ajutorul scriitorilor, al monumentelor epigrafice și paleografice și al limbilor românice am ajuns să reconstituim în trăsăturile sale cele mai remarcabile limba latină vulgară aşa cum trebuie să fi fost în secolele II și III p. Chr. în țările balcanice. Cunoaștem acum punctul de plecare al limbii române; trebuie acum să urmărim mai departe destinele acestei limbă latine care a fost vorbită dela Adriatica la Marea Neagră și din Dacia până în Macedonia.“— Pag. 302: „În formăriunea poporului român trebuie acordat mai mult loc elementului illyr decât celui de proveniență thracă.“— Pag. 307-316: „Densușianu reproduce punctul de vedere al lui Onciul [Vezî mai sus § 213 sub Onciul, Teoria lui Roesler, pag. 592-594], că sunetele labiale prefăcute în limbale au fost aduse la Dacoromîni de Macedoromîni.“— Pag. 320: „Limba macedoromînă trebuie să fi reprezentînd limba ro-

mînă primitivă, limba romană dela sudul Dunării, care s-a format în vecinătatea limbii albaneze prin fuziunea dintre limba latină și cea illyră".— Pag. 346 : „Limba macedoromână apare astfel ca continuatoarea directă a limbii române formate la sud de Dunăre; limba dacoromână se prezintă ca rezultatul fuziunii unui element macedoromân cu un element românesc septentrional, acel al Daciei, care a fost mai puțin considerabil decât elementul macedoromân și întru cîtva deosebit de acesta; limba română iștriană (ca și cea meglenită) arată prin toate particularitățile sale că nu-i altă ceva decât o vorbire dacoromână transportată peste Dunăre. După o viață comună la origine aceste dialecte s-au separat definitiv unul de altul între secolele X și XIII".— Pentru persistența elementului românesc în Dacia Densușianu aduce probe limbistice. Voi să da un singur exemplu și dela el se va putea judeca valoarea celorlalte. Pag. 286, 303 sqq. : 1) „Admite că *cl'* a devenit *ki* înainte de secolul XIII, pentru că cuvintele *făclie* și *clonț*, pe care Româniile le-au împrumutat dela Unguri și dela Sîrbi (ungur *fáklya*, sîrb *kljunić*) între al IX și al XIII secol, ar fi trebuit să sună astăzi *fachie* și *chionț*, dacă între IX și XIII secol, cînd aceste cuvinte au fost împrumutate de Români, ar fi existat încă în românește, la cuvintele băstinașe, sunetele *cl'*; *cl'* din *fáklya* și din *kljunić* trebuia doar să fie tratat la un fel cu *cl'* din cuvintele băstinașe, dintr-un cuvînt ca *cl'em-clamo*, de pildă. Cuvîntul *Ureacă'e*, care se găsește în documente din secolul XV nu probează nimic cu privire la existența lui *cl'* în cuvinte băstinașe române în secolul XV, căci acest cuvînt e un nume propriu și „se știe că în numele proprii tradițiea conservă adeseori ortografiï arhaice“. Dar săt intr-adevăr *făclie* și *clonț* ungurul *fáklya* și sîrbul *kljunić*? Dar au împrumutat Româniile dela Unguri și dela Sîrbi cuvinte numai între secolele IX și XIII? Dar este de admis într-o familie românească o tradiție cu privire la numele de familie care să dureze mai multe veacuri, poate chiar o mie de ani? (Căci Densușianu, după cum se vede din cele spuse de el la pag. 286, ar admite bucuros că *cl'* devenise *ki* în românește încă din secolul V). Dar apoi ce faci cu *cl'amă* din Praxiul dela Voronet (care î-a scăpat din videre lui Densușianu), text din veacul XVI ori cel mult din veacul XV? 2) Pe această bază falsă argumentează apoi autorul astfel : „Fiindcă

Rutenii au cuvîntul *cl'ag* înprumutat dela Romîni, cu *cl'*, apoi ei să trebuit să fie în contact cu Dacoromîniîn înaînte de secolul XIII, probabil încă de prin secolele V ori VI. Fiindcă Macedoromîniîn au încă și până astazi pe *cl'* păstrat, și fiindcă grosul populației dacoromîne l-au format Macedoromîniîn, care au emigrat din părțile de de-a dreapta Dunării în cele de de-a stînga fluviului, apoi, dacă ar fi venit ei într-o coace de abia dela al XIII secol în jos, cum vrea Roesler, ar trebui ca cuvintele lor care aveau *cl'* să se păstreze și până astazi cu *cl'* în limba Dacoromînilor, deoarece frații lor care rămăseseră în Dacia și cu care s-au contopit Macedoromîniîn, prefăcuse pe *cl'* al lor în *ki* înaînte de venirea Macedoromînilor și pe *cl'* din cuvintele aduse de Macedoromîni trebuiau să-l pronunțe de aici încolo și ei tot *cl'*, pentru că pe de o parte posibilitatea de a preface pe *cl'* în *ki* o perduse, iar pe de alta ei au și fost copleșită de numărul mult mai mare al Macedoromînilor. Deci Macedoromîni au emigrat în părțile din a stînga Dunării înaînte de secolul XIII, probabil deja prin secolele V ori VI.² Argumentul din urmă, cu Macedoromîniîn, ești l-am dezvoltat în sensul autorului, ca să-i dau cît mai multă putere posibilă. Pentru mai bună lămurire reproduc și vorbele lui Densusianu, pag. 306, întocmai: „Este încă și altă înprefjurare care arată că din acest punct de vedere teoria lui Roesler nu se poate înpăca cu faptele limbistice. Știm că Roesler admitea că Romîni veniți dela sud au început să se stabilească în Valahia și în Transilvania cu începere dela secolul XIII. Acești Romîni erau, după dînsul, Macedoromîni, trebuiau deci să vorbească un dialect identic cu acel al Macedoromînilor. Însă, cum știm, dialectul macedoromîn a păstrat până în zilele noastre grupele *cl'*, *gl'*. Cum se poate explica atunci prezența în dialectul dacoromîn a fonemelor *chi*, *ghi* la o epocă aşa de veche ca acea pe care am văzut-o? Si apoi, cum ar fi fost posibil ca în limba acestor Romîni suddunăreni, care au dat în Transilvania peste Unguri, cu cuvintele cu *cl'*, *gl'* înaprumatate dela aceștia să nu fi urmat acelaș drum ca și cuvintele latinești analoage și să nu fi ajuns, și unele și altele, la acelaș rezultat (*chi*, *ghi*)? Este aici o dificultate care nu se poate înlătura și de care nu putem scăpa decât interpretind faptele aşa cum am făcut noi.“

§ 224. C. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens, în Denkschriften der wiener Akademie der Wissenschaften, vol. 48 și 49, Wien, 1902-1904. Cu această lucrare s-a realizat un mare progres în istoriografia românească. Mai întîi autorul a fixat cel dintîi granițile din tre partea romanizată și cea grecizată a peninsulei balcanice (Vezi § 39) și a pus capăt (Cel puțin ar fi trebuit să pună capăt) socotelelor falșe pe care le făcea scriitorii mai înainte vreme cu răspindirea elementului roman din răsărîtu Europei. Apoi a deosebit pe Românii din Dalmatia de Românii din restul peninsulei, a recunoscut în aceste două feluri de Români două popoare deosebite, de o parte poporul dalmat și de altă parte poporul român, și a pus capăt (Cel puțin ar fi trebuit să pună capăt) amestecului pe care l-a facut scriitorii mai înainte vreme între aceste două popoare și între limbile lor. I, pag. 20 : „In veacul de mijloc exista între Adria și Pontus două limbi românice, limba veche dalmată și limba românească... Centrul limbii românești primitive a fost acolo unde domeniul limbii latine în țările dela Dunărea de jos avea cea mai mare grosime, anume în sud-estul Pannoniëi, Moesia Superior, Dacia Ripensis, partea latină a Daciei Meditâranea (la Naissus și Remesiana) și Dardania, ori, după nomenclatura de astăzi, în Syrmia, regatul Serbiei, vestul Bulgariei dunărene și vilaetul Kossovo. Din aceste teritorii, în special din regiunea rîului Margus (Morava) și Timacus (Timok), s-a întins stăpînirea romană peste țările dela Dunărea de jos. Tocmai pe acest domeniu se găsesc și cele mai multe numiri romane de localități în Procopius. Ramuri din acest domeniu de limbă cuprindea pe de o parte țărul drept al Dunării până la gurile acestui rîu, iar pe de alta Dacia traiană“. Progresul realizat prin opera lui Jireček s-a întărit încă atunci cînd prin lucrarea lui M. G. Bartoli, Das Dalmatische, Wien, 1906, s-a constatat că limba dalmată este o limbă romanică a parte, cu totul deosebită de limba românească.

§ 225. Emil Fischer, Die Herkunft der Rumänen, Bamberg, 1904, pag. 37: „Prin cercetările noastre am ajuns la convingerea că actualii Valahi se trag din Thracii din Balcani [ori poate „Thracii din peninsula balcanică“]? Autorul zice „von den Balkan-Thrakern“. — Pag. 56, 77: „Românii au părăsit Dacia.“ — Pag. 59: „Între acestea în

tempul dela 680-1018] în Balcan, în Macedonia, Thessalia și Illyria, din amestecul provincialilor romani cu Slavii aș rezultat Vlahii și aceștiia aș început să se întoarcă înapoi în vechea Dacie, mai întâi în Oltenia, în Banat și în colțul de sudvest al Transilvaniei". Ce vrea să zică autorul cu „să se întoarcă înapoi”, zurückwandern? — Pag. 64 sqq.: „Dacii nu s-au romanizat, pentru că n-au avut cind, „Daci și Romanii în scurtul și agitatul timp de 150 de ani nu s-au contopit într-un popor.“ — Pag. 83: „Cind zic limbă dacă, înțeleg familie de limbi thrace, în special limba bessică, limba thracă, limba illyră, etc“. „Limba română înseamnă limba dacă + limba latino-italiană + limba slovenă + limba veche și nouă greacă + limba turcească + limba maghiară. Cele dintâi trei limbi formează fondul, urzeala limbii, ele au dat limbii române nu numai cele mai multe cuvinte, ci și chipul de a gîndi, de a judeca, gramatica, fonetica, accentuarea; cele trei limbi din urmă au contribuit numai cu numărul mai mare ori mai mic de cuvinte“. — Pag. 84: „De abia în secolul 9-10 formarea limbii românești primitive, din care s-au desfăcut apoi dialectele române, a fost aproape gata supt influența limbii slovene. Înainte de acest timp existau în Dacia traiană și în Dacia aureliană, în Pannonia, Thracia, Macedonia, Illyria numai dialecte thrace mai mult sau mai puțin influențate de limba latină, anume dialecte dace, gete, besse, illyre, etc. O aproximativă idee despre aceste jargoane thracolatine ni dau cunoscutele *torna*, *torna*, *fratre*, *retorna* dela istoricii bizantini Theophylaktos și Theophanes (*torna*, *torna*, *fratre* dela anul 579) și lista cartografică a lui Procopios“. — Pag. 87: „Dialectul macedoromân s-a dezvoltat supt influența mai indelungată a limbii illyre (albaneze), a limbii grecești și a limbii bulgărești. Dialectul dacoromân s-a format supt influența limbii slave (vechi slovene), a limbii ungurești și a limbii turcești. În depărtarea de spațiu dintre cele două dialecte principale române se reflectea deoseberea fundamentală a substratului etnic, asupra căruia aș influențat, dind naștere la două dialecte, limbile latino-italiană, slovenă, și mai tîrziu limbile greacă, turcă, ungară. Acest substrat este elementul thrac din Haemus, și anume aşa, că din limba thracă, ce era vorbită mai mult spre nord și nordvest (adecă la Dardani, la Paeoni), a rezultat limba românească de nord, iar din limba thracă, ce este cunoscută

sub numele special de illyră, a rezultat limba românească de sud. La limba românească de nord s-a că adăogit și nisca amintiră de limba dacă, ce se vor fi mai gasit la provincialii emigrați din Dacia pe vremea lui Aurelian.“—Pag. 202: „Dacă ni punem acum încă odată întrebarea de unde și trag Români originea, putem să răspundem la ea în puține cuvinte, anume că Românii au fost Thracoromani, care au primit atât de mult limbă slovenă și sînge sloven, încât au devenit pe jumătate Slavi. La nord de Dunăre este mai puternică influența slavă și cea ungără, la sud de Dunăre este mai puternică influența grecească. În cursul cercetărilor noastre am capătat convingerea că limba mixtă (Mischsprache) românească și poporul mixt (Mischvolk) român nu s-a putut produce decât în teritoriul balcanic. De acolo au emigrat Vlahii în mase tot mai mari în vechea Dacie, cu începere dela al IX și X secol până prin secolele XIII și XIV. Cînd au venit în Transilvania, Slavii trebuie să fi fost așezați acolo deja. Este de asemenea sigur că pe vremea cînd pentru prima oară au venit Vlahii în Oltenia și în Transilvania, Unguri și nu săpiniștă încă țările acelea“.—Fischer încurcă chestiunea originii Românilor, până la momentul cînd limba română se poate considera că limbă romanică a parte (începutul secolului VII, vezi § 85 nota), amestecînd tot felul de neamuri și tot felul de teritorii, asupra căror n-are suficiente cunoștință. Din punctul acesta de vedere nu se poate spune că e mai pe jos cu mult decât predecesorii săi. Este însă o parte a părerilor sale care merită să fie luată în considerare, acea în care susține că poporul român e un popor amestecat (Mischvolk), pe jumătate slav, și că limba românească e o limbă amestecată (Mischsprache), pe jumătate slavă. Despre amestecul Slavilor cu Români, despre rolul de sînge pe care l-a avut Slavii în formarea națiunii românești, au mai pomenit și alții înainte de Fischer, dar cu rezervă (Vezi mai sus § 197 Miklosich Die slavischen Elemente im Rumänischen). Tot așa toti căi au judecat fără prevenire asupra chestiunii și recunoscut împrumutul cel mare de cuvinte, de prefixe și de sufixe derivative, pe care l-a făcut limba românească dela limbile slave, în special dela limba veche bulgărească. Dar nimănii n-a susținut că poporul român ar fi un popor pe jumătate slav și că limba română ar fi o limbă pe jumătate

slavă. Aceste lucruri le susține Fischer și merită să fie luate în mai deaproape considerare. Cum s-ar putea proba ele? Mai întîi cu probe istorice, cind s-ar putea constata pe această cale că o mare parte din actuala populație românească a fost slavă, care apoi s-a romanizat. Slavitatea se poate proba într-adevăr istoric pentru unele părți din teritoriul român, în special pentru unele sate, de pildă pentru unele sate din nordul Moldovei, unde, după cît sînt informat, s-ar fi păstrînd și până astăzi tradiția că străbunii actualilor locuitorî ar fi fost Ruteni, ori pentru unele sate din Transilvania, care erau slave (bulgare ?) încă pînă la începutul secolului XIX și care astăzi s-au romanizat (Pič, Abstammung der Rumänen pag. 111). Slavitatea se poate proba istoric și pentru acei „mai mult de o sută de mii“ de Ruteni și de Leși, pe care î-a adus robi Ștefan cel mare, cind a prădat Galitia la anul 1498 (Ureche în Letopisește Cogălniceanu ed. II, I pag. 174), și î-a așezat în Moldova, și care-și păstrase încă limba pe timpul lui Ureche (întîia jumătate a secolului XVII). Fapte de acestea cîte ar mai fi, nu este de competența mea să le însir. În general istoricește se probează că Romîni au fost încunjurați de Slavi, că au fost stăpiniți de Slavi în timpul primului imperiu bulgăresc, că au format o bucată de vreme un stat împreună cu Slavii în timpul celui de al doilea imperiu bulgăresc, că au ocupat teritoriî care mai înainte vreme fusese ocupate de Slavi, după cum se probează prin numeroasele numiri topice slave din actualele teritoriî ocupate de dinșii, că au fost influențați de biserică slavă și de organizația de stat slavă aşa de mult, încît până înzestrarea bisericească se facea la Romîni în slavonește, actele publice se scriau în slavonește, funcțiile publice purtau nume slave, și româneasca, multă puțină cîtă se scria, se scria cu chirilic. Este de ajuns atât pentru a proba că poporul român este pe jumătate slav din punct de vedere al singelui? În orice caz, a tagădui o influență mare din partea Slavilor în asemenea înprefjurări este imposibil. În al doilea loc, s-ar putea proba caracterul de amestecătură al Romînilor cu Slavii prin asamănările mari fizice dintre Romîni și Slavi. Cu toate deosebirile însă dintre Romîni dela loc la loc, dela provincie la provincie, și cu toate asamănările fizice care prin unele locuri există între Romîni și Slavi. Romîni, în bloc considerat, prezintă fizicește

toate caracterele unui ream de oameni a parte, care mai mult decît cu Slavii ar sămână parcă cu neamurile din basenul mediteranei, și aceasta probabil din cauza fondului etnic comun, rămas dela vechea rasă mediteraniană, care există înainte de invazia Indogermanilor. Aceasta este impresia mea, căci vreo cercetare temeinică din punctul acesta de videre nu s-a făcut. În al treilea loc ar fi o probă asămănările mari sufletești, de caracter și de intelect, care ar exista între Români și Slavi. În privința aceasta spune Fischer pag. 157 următoarele: „Limba scrisă cea nouă boerească este cu totul alta decât limba românească a poporului, care a rămas nefalșificată și neatinsă de încercările de purificare, și nu se rușinează de «barbarismele» slave, ci continuă în liniste să gîndească și să simțească în acele barbarisme, da, să simțească, pentru că din slavonește nu s-a introdus în limba românească numai atîtea și atîtea cuvinte, atîtea și atîtea forme gramaticale, ci totodată s-a introdus în viața poporului atîtea și atîtea obiceiuri și deprinderi slave, atîtea și atîtea feluri de a vorbi, proverbe, etc. Intr-un cuvînt, prin limba slavă s-a prefăcut nu numai limba, ci și chipul de a gîndi, de a judeca, felul de a simți, constituția sufletească, întreaga structură a sufletului“. Si aceasta numai din cauză că limba română are un mare număr de vorbe slave! Dar alt ceva sunt vorbele și alt ceva este sufletul manifestat prin vorbele aceleia. Dacă și-ar uîta un Tigan limba și ar învăța pe cea românească, ar înceta de a fi Tigan prin aceasta? Si dacă cutare Român stilcește limba românească și vorbește în schimb perfect pe cea franceză, s-a prefăcut într-adevăr în Francez prin aceasta? Si dacă aşa numita pătură cultă română, care a dus în mod sistematic dela 1866 încoace țara la peire, a introdus în limba ei românească cuvinte franceze cu toptanul, s-a civilizat într-adevăr de fapt prin aceasta, a devenit mai cu simțul dreptății, mai harnică, mai modestă, mai intelligentă, mai puțin hoață, mai puțin gorilică? Si ca să venim la înprumuturile din slavonește, dacă cuvîntul *cneaz* e de origine slavă în românește, se probează prin aceasta că și iustinția va fi fost aceiaș ca în țările slave? Si dacă cuvîntul *iubesc* e înprumutat din slavonește, se probează prin aceasta că și iubirea însăș ar fi aceiaș la Români ca și la Slavi? Alături cu aceste considerații ale lui Fischer, bazate pe înprumuturile de cuvinte din slavonește, aş putea cita

însă cîteva *impresei* ale altora. Un Român băsărăbean, cînd a cetit întîiasă dată pe Creangă, și-a închipuit că trebuie să fi imitat Creangă ori chiar să fi plagiat pe vreun scriitor ucranian, atât de mult și firea persoanelor puse de scriitorul moldovan în scenă, și chipul lui de a povesti, samănă cu firea persoanelor și cu chipul de a povesti ale scriitorilor ucrainieni. Și din contra un alt Român băsărăbean, cînd a venit întîiasă dată în regat, și-a închipuit că se găsește într-o tabără tigânească. Iar într-un ziar care apărea în Iași prin Februarie 1918 s-a scris că Români samână în toamă cu niște Tiganii. Ești numai că în doňă privință, în care într-adevăr se manifestează firea intimă a sufletului omenesc, este mare deosebire între Români și Slavi. Slavul e religios, bigot, plin de visări mistice, țările lor au fost totdeauna, și sunt, pline de secte religioase. Românu e complect lipsit de bigotism și aproape fără religie. Slavul au fost totdeauna anarhici și comuniști. Așa ui-i descriu cei mai vechi scriitori (Caesarius de Nazianz, vezi § 82, № 10 fine; Procopios b. g. III, 14, ed. Bonn vol. II pag. 334), și așa au rămas până astăzi. Români, din punct de vedere al vieții de familie, țin cu toată inima la un domiciliu propriu și la avere individuală, iar din punct de vedere al statului au fost și sunt cele mai docile instrumente în mîna autorității. În al patrulea loc ar fi o probă asămânările mari în limbă, în felul acela că sunetele și accentul (în înțelesul larg al en-vîntului: accentul muzical; accentul expirator; cantitatea și calitatea sunetelor; așezarea sunetelor în silabă; felul cum se despart silabele între ele; felul glasului; panzele dintre cuvinte. Pentru detaliu vezi Wechssler Giebt es Lautgesetze? în Forschungen zur romanischen Philologie, Festgabe für H. Suchier, Halle a. S. 1900 pag. 471) să fie în mare parte comune. Cuvintele și formele gramaticale nu pot fi luate în considerare, căci se împrumută lesne delă o limbă la alta chiar în număr considerabil, fără ca vreo legătură de sine între popoarele respective să poată fi macar bănuită. În privința aceasta spune Fischer pag. 131 următoarele: „Acea limbă trebuie lăsată în considerare care e vorbită de majoritatea poporului, de țărani adecă și de mica burghezie. Această limbă nu sună de loc «romanic». Cînd aude cineva pe un Român din munți Transilvaniei vorbind, nu prinde în glasul lui nimic romanic. Ba chiar, limba română din nor-

dul Moldovei, din Basarabia și din Bucovina nu numai că nu sună romanic, ci sună par că ar vorbi cineva leșește ori rusește ori rutenește“. Cum că nu sună „romanic“ limba română, aceasta se înțelege dela sine. „Romanic“ din punct de vedere etnic nu înseamnă ceva decât doar cu privire la populație primitivă, pe care vor fi găsit-o Indogermanii, cind au năvălit în țările depe lîngă marea mediterană (Vezi mai sus § 218 sub Hasdeu Strat și substrat), populație care și ea trebuie să fi fost divizată într-o mulțime de neamuri, dar va fi avut poate comune câteva caractere fizice și psihice. Încolo sub „romanic“ se înțeleg o mulțime de neamuri de oameni, Thraci, Illyri, Itali, Etrusci, Celți, Liguri, Raeti, Iberi, Germani, unele indogermane, altele neindogermane, care toate și-au uitat limba națională și au adoptat pe cea latinească. „Roman“ nu înseamnă o comunitate etnică, care să fi având numeroase legături de sine și sufletești, ci o comunitate de limbă, un grup de popoare, deosebite și fizice și sufletește, care vorbesc însă aceeași limbă, latină dela origine, care li s-a impus din cauze politice. „Latina gente“ a lui Alexandri e un mit. Că prin nordul Moldovei, prin Bucovina și prin Basarabia — cel puțin pe acolo pe unde va fi fost Fischer — va fi sunind limba românească ca cea leșească și ruteană, se poate. Dar nu sună limba românească la un fel în toate părțile. Însuș Fischer mărturisește acest lucru, aceeași pagină 131: „Declamația pe scenă a limbii literare române... sună ca cea mai frumoasă limbă italiana“. Fischer exagerează, dar faptul sigur este că dialectul muntenesc (care este și limba scenei) sună cu totul altfel decât dialectul moldovenesc. Fiindcă impresiile sunt așa de variabile la însuș autorul, și fiindcă numai o cercetare științifică ar putea hotărî în această chestiune, cele spuse de Fischer pot fi considerate cu toată dreptatea ca niște afirmații goale. Spune însă Fischer cu privire la marea, excesiva influență, pe care ar fi avut-o limba slavă asupra limbii românești, și niște lucruri care sunt atât de evident greșite și lipsite de cunoștință asupra materiei, încât nu se mai pot numi, pentru a le califica blind, afirmații goale. Pag. 135: „Formarea sunetelor a fost așa de tare influențată de limba slavă, încât pentru împrumuturile din slavonește legile după care se schimbă sunetele latinești n-aștă avut nicio putere. De exemplu, a se prefacă în i, cind este urmat de n. Aceas-

tă lege este veche, se supun ei însă numai cuvintele latinești vechi, cuvintele care nu sunt latinești nu i se supun. Prefacerea lui d în *d* este generală, nu este niciun cuvînt latin în care să nu sune *di* ca *di*; cuvintele din limbî strâine nu se supun acestei legi, chiar sufixele strâine nu schimbă pe *d*. Sunt cuvinte în care *t* nu se schimbă în *f* nici chiar înainte de *i*. Chiar pluralul *sutime* (Hunderte) nu se supune la această lege, pentru că *sută* este un cuvînt slav. Consonanta latină *s* a rămas neschimbată în romînește în orice înprefjurare, afară de cazul cînd se găsește înaintea unui *i* ori la finele cuvîntului; în cuvintele strâine însă *s* nu se preface în *s*, tot așa nu se preface în neologisme... *g* latin se păstrează în romînește înainte de consonante și de vocalele tarî, înainte de vocalele moi (*e, i*) se palatizează *ge*; cuvintele strâine însă nu se supun la această lege...“ Si tot așa continua Fischer mai departe. Trebuie să-i spun autorului că *legile* de schimbări ale sunetelor îin numai o bucată de vreme și că după trecerea vremii a-celeia ele nu mai au putere? Trebuie să-i spun că, dacă cuvintele strâine nu s-au supus lor, cauza e că au intrat în limba romînească dupăce *legile* cutare nu mai aveau putere? Cînd se apucă cineva de asemenea lucruri, ar trebui să aibă macar atîta răbdare ca să se inițieze în elementele șinții respective. Dar însuș chipul cum scrie Fischer arată o neglijență extremă din acest punct de vedere. Si de aceste locuri, privitoare chipurile la limbă, se găsesc multe în cartea sa. La pag. 2 ni spune autorul că „trăește de 21 de ani în București“. Se cunoaște!

§ 226. N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, Gotha, 1905, I, pag. 92: „Populația illyro-romană și thraco-romană a peninsulei balcanice stăpînă în timpurile cele bune ale existenții sale un mare domeniu fără intercalări strâine, anume pămîntul dintre marea adriatică și lumea greacă, ce o despărțea de marea neagră, învremece la îndepărtatul nord și la răsăritul asiatic se învecina cu popoarele germane, slave și turcești“. Va să zică numai pe malul mării negre era populație de alt soi, anume greacă, încolo toată peninsula balcanică era romană, ba și dincolo de strîmtori, în Asia Mică, se lăția această populație romană, căci *în asiaticul răsărit*, „im asiatischen Osten“, se învecina cu ne-

„in den guten Zeiten“ ! A fost odată ca niciodată ! Pe ce se bazează Iorga ca să afirme asemenea lucruri ? Pe nimic. Iorga vorbește din imaginea. S-ar mai putea scuza asemenea procedare —macarcă nici atunci—, cind ar fi vorba de fapte mai mărunțele. Dar aici este vorba de un fapt fundamental, a căruia ignorare este inadmisibilă. Încă dela 1887 Jung (Veză § 5) și dela 1892 Dumont (Veză § 5) recunoscuse că peninsula balcanică dela Haemus în jos era grecizată, iar la 1902, cu trei ani înainte de apariția lucrării lui Iorga, C. Jireček delimitase precis teritoriul romanizat și cel grecizat din răsăritul Europei (Veză § 224), și cu toate acestea Iorga vorbește de o „populație română, care se întindea fără intercalări până la răsăritul asiatic“ ! Si citează doar opera lui Jireček, parcă ar fi cetit-o (de pildă I pag. 22). Chiar dacă nu ți-ar fi nivelat drumul altii, singur ar trebui întîi acest lucru să ți-l lămurești, cind te apuci să scriși istoriea poporului romanic din răsăritul Europei : pe care teritoriul se vorbia latinește în acest răsărit ? Căci locuitorii de limbă latină din răsăritul Europei, aceia formează rădăcinile actualului popor romanic din acel răsărit. Din acele rădăcini vor fi mai crescut poate și alte tulpine, în afară de tulpina românească, ce cu vremea se vor fi uscat și vor fi dispărut (după cum s-a și întîmplat în adevăr). dar din ele a crescut și tulpina română, și a vorbi despre această din urmă, fără să meargă cineva la obîrșie, este a-și taia în mare parte posibilitatea priceperii. Cauza (și aceasta face *priceperea*), pețtru care s-a dezvoltat în cutare sau în cutare fel un popor, trebuie căutată în mare măsură în originea poporului aceluia, origine pe de o parte de singe, etnică, pe de altă parte de limbă și de cultură. Dar drumul a fost nivelat, mai ales de un istoric austriac, într-o operă apărută cu trei ani înainte de *Geschichte des rumäniischen Volkes* a lui Iorga, și cu toate acestea Iorga este cel mai dezorientat asupra aceștei chestiuni dintre toți istoricii, străini și români (cu excepție de Ladislau Réthy și de Peisker), care s-au ocupat vreodată cu dînsa.—Ce s-a întîmplat însă cu această populație romanică ? I pag. 60 : „[Pe timpul lui Theodosius I, finele secolului IV, în urma invaziilor barbarilor] înfloritoarea Moesie și Thracia nu mai erau de recunoscut, aşa de îndelungată vreme și de grozav fusese devastată și golite de *nunquam oracula mai mari erau în vicinăre* ;

populațiea săracă își căută în munți refugiu, dupăcum mai dinainte vreme făcuse locuitorii de dincolo de Dunăre, și mulți agricultori pașnicici deveniră acum păstorii.“ Asupra acestor devastări din partea barbarilor, care ar fi fost aşa de complete, Iorga are însă îndoele la I pag. 105: „[Din lista de localități a lui Procopios] videm cît de exagerate săt părerile noastre asupra prădăciunilor barbarilor.“ I pag 92: „Din cauza necontenitelor invaziuni din partea Slavilor Dalmatia a pierdut cea mai mare parte din populație.“ I pag. 62-63: „Din cauza acestei stîrpiri a populației romane din peninsula singurul popor romanic care s-a putut naște în răsăritul Europei a fost cel din Dacia, pentru aceea acest popor romanic răsăritean nici n-a putut fi decît un mic popor. „Si aşa întreaga romanitate din răsărit, care suferise pe urma năvăliriilor barbarilor nespus mai mult, a putut produce numai un mic popor, pe cel romînesc. Si pentru a-l forma nu erau în secolul al cincilea nici macar elementele barbare trebuitoare, iar despre baza mai veche thracă nu mai putea fi nici vorbă. Germanii n-au locuit în însăș Dacia, prin țările dela sudul Dunării apăreau numai ca să prade, și-să petreceaă vieața mai mult în expediții războinice, până ce au plecat supt Alarich, care i-a dus prin Illyric la Roma. Hunii nu erau destul de numeroși nici Pannonia s-o locuiașcă, și în scurta vreme cît au stat aici rămas complect separați de biata nenorocită plebe romană din cauza spaimei nemăsurate ce inspirau. Au trebuit să fie Slavii, pentru ca să se faciliteze formarea unui popor roman în răsărit.“² Cu toate acestea la I pag. 71 spune Iorga că Moesia Inferior era pe vremea venirii Bulgarilor (ani 668-678) plină de populație romanică: „Ei [Bulgarii] au găsit aici [în Moesia Inferior] în orașe și castele o populație care vorbia latinește și grecește, în castele și burguri trupe împărătești, în văile Haemului Thraci și Germani romanizați, alături cu provinciali sălbăticiti care se alipise la dinșii, și în numeroase așezări, în satele slave de origine recentă, oameni care supt boerii lor faceau agricultură. Toți erau creștini.“ Si, precum se vede din acest citat, erau, după Iorga, pe vremea aceea, a venirii Bulgarilor, și Germani romanizați în Moesia Inferior, aceștia deci nu trecuse numai ca o furtună, cum dăduse autorul a înțelege în citatul precedent ci mulți rămăseseră și se romanizaseră! Iar la I pag. 61-62,

în contrazicere cu cele spuse la I pag. 62-63 despre spaimea inspirată de Hunii plebei romane din Dacia, vorbește autorul despre o viață idilică pe care ar fi dus-o Româniile în Dacia supt Hunii: „In Dacia vestică de altă dată, adecă în Banat, și în Paunonia, unde Hunii și Goții petreceau în trîndăvie și în viață destrăbată în ale lor *κῶμοι*, veniau fără încetare, înpreună cu războinicii, cind se intorceau aceștiile din necontenitele lor expediții, contingente nouă de lucrători supuși romani, uniia de limbă latinească, alții de limbă grecoească. Cei mai mulți vedeau în aceasta o înbunătățire a soartei lor, și se înțelegea lesne pentru ce: acasă aveau de suportat o enormă greutate de biruri și în schimb nu găsiau niciodată dreptate, dacă nu aparțineaau la clasele privilegiate, și niciodată apărare contra barbarilor; nici ostași să fie nu li se permitea, căci funcționarul bănuitor și tiranic socotia că e periculos să oblige pe locuitorii provinciei la îndeplinirea datoriei ostășești. La barbari din contra, în timpuri de războiu, cind și supușii și cetătenii de altă dată ai Romei puteau să se lupte contra connacționalilor lor ori contra popoarelor dușmane germane, slave și turanice, aveau speranță că prin vitejie și prin bani ce vor prinde din vînzarea prăziilor își vor recăpăta libertatea, iar în timpuri de pace aveau tot ce li trebuia la dispoziție, și pentru siguranța lor purtau de grija puterea și renumele temutului rege al Hunilor. Mulți prindeau dragoste de femeile germane și formau o nouă gospodărie, o familie romano-barbară ori greco-barbară. O asemenea familie avea viitorul pentru dînsa, pentru că se putea adapta la toate înprejurările. Organizația romană se potrivă cu timpuri liniștite și victorioase, cu o viață de stat înfloritoare; pentru țări săracite, pentru colonii și servii sălbătași și înstrăinați de civilizație ea era prea complicată, prea erudită, prea puțin practică. Provincialul se simția mai bine în formele barbare, care erau simple, drepte și, în afară de întreprinderile războinice, chiar prietenesti, decât în organismul cel învechit și încurecat al imperiului, care respira aerul greu și enervant al unui stat în decadență“. Iorga face la sfîrșitul povestirii sale citațiea următoare: „Priscus pag. 190 și următoarele. Compara cauzuri analoage la Jung, Roemer und Romanen, pag. 232 și următoarele“ (Priscus S. 190 ff. Vgl. dazu ähnliche Fälle bei Jung, Römer und Romanen S. 232 ff.). Iorga brodează.

Mai întîi nu sînt cazuri analoage la Jung, ci e numai unul, pe care Jung îl rezumează după Priscus. Apoi personajul de care vorbește Priscos era un Grec, iar Iorga-l preface într-o mulțime de personaje, unele de limbă latinească, altele de limbă grecească. Apoi Grecul dela Priscos luase în căsătorie o Hună, iar Iorga face pe închiriuții săi Romani și Greci să se amormizeze de Germane. Lucrul adevarat este însă că supt Hunii trăiau oamenii mai bine, cu mult mai bine, decit în sinul împărătiei. Si fiindcă faptul este important, daă aici în întregime cele spuse de autorul bizantin la pomenitele pagini (ediția dela Bonn), după ce mai întîi voiu rezuma cele spuse de Priscos în paginile precedente. Priscos a fost rugat de Maximinus, care fusese trimis de împăratul Theodosius II (408-450) ca delegat la Attila, să-l însoțească în această călătorie. Deputație a trecut prin Serdica și Naissus, și apoi pe valea rîului Margus (Morava) a ajuns la Dunăre, pe care a trecut-o, și la o distanță de 70 de stadii (aproximativ 13 kilometri) s-a întîlnit cu Attila, care venise prin locurile acelea pentru vînătoare. De acolo, urmînd pe Attila, aș mers deputații greci mai întîi puțin spre nord, apoi aș apucat spre vest și aș trecut peste multe rîuri navigabile, dintre care cele mai mari se numiau Dricon ori Drecon (*Δρίκων*), Tigas (*Τίγας*) și Tifisas ori Tifesas (*Τιφέσας*), prin locuri șese. După multă călătorie aș ajuns într-o sară la o baltă, apoi aș mers 7 zile, cînd aș trebuit să se opreasca, să lese pe Attila să apuce înainte, și s-aș întîlnit cu o deputație care venia la rege din partea imperiului roman de apus. Împreună cu acești deputați apuseni aș continuat apoi deputații greci călătoriea nu multă vreme, trecînd iar peste mai multe rîuri, și aș ajuns în sfîrșit la un sat mare, unde era reședința lui Attila, într-un loc lipsit de copaci și de pietre, așa că pentru construirea caselor, care erau făcute din bîrne și din scînduri, și pentru construirea băii, care era de piatră, trebuise să se aducă materialul din alte părți ale Pannoniei. Omul de încredere al lui Attila și cel dintîi printre miniștri săi și printre nobili Huni era Onegesios (*Ονηγεσίος*), a căruia locuință era în apropiere de acea a lui Attila. Priscos servia drept intermediator în relațiile ce aveau loc între delegatul împărătesc Maximinus și între Onegesios. Intr-o dimineață l-a trimis Maximinus ne Priscos cu o treabă la Onegesios.

dar fiindcă era prea de vreme, a găsit Priscos poarta închisă și a trebuit să aștepte câtva timp, până cînd să vie cineva să-î deschidă.⁹ „Pecînd îmî omoram timpul nmbînd pe lîngă casele lui Onegesios, îmî ieșe nnul înainte, care mîs-a părnt după înbrăcămintă că ar fi Hun, și mă salntă în limba grecească, zicîndu-mî χαῖρε. Eñ am râmas mirat, că nu Hun să vorbească grecește, căci, amestecați cînă sint cu tot felul de neamnri, Hunii se servesc ori de limba hună, ori de cea gotă, ori, cîti dintre dînsii au avut relații cu România, și de cea latină, dar grecește greu se găsește careva dintre dînsii să vorbească. Limba grecească se aude numai la captiviî pe care î-aă adns deprin Thracia și deprin Illyria. Dar pe captiviî aceă îi cunoaște cineva cît de colo după hainele lor rupte și după capetele lor murdare că sint niște oameni ajnnși la nevoie mare. Omnl meu însă sămăna a un Hun trăit bine, era bine îmbrăcat și avea părul ras înprefjurul capului. L-am salnat la rîndul meu și l-am întrebăt cine-î, de unde a venit în țară barbară și cum se face că duce viață de Hun. Mî-a răspuns că de ce voesc să știu acestea. Am această curiozitate, î-am zis, pentru că l-am văzut că știe grecește. Atunci el mî-a spus, rîzind, că-î Grec de neam (λραῖνός), că s-a dus pentru afaceri de negoț la Viminacium, orașul Moesiei delingă Istru, că a trăit multă vreme în acel oraș, s-a insurat acolo cu o fimee foarte bogată, dar a perdit tot, cînd orașul a fost luat de barbari, și fiindcă era bogat, a căzut la înpărțirea prăziî de partea lui Onegesios, căci dintre prinși pe cei mai bogăți îi iaă Attila, și după el cei mai mari și mai distinși dintre Huni, ca unii ce au mai mare putere. Mî-a mai spus că s-a distins apoi în lupte contra Romanilor și contra neamnlni Acatzirilor și și-a răscumpărat libertatea după legea Hunilor, din stăpînului său prada ce lăsase în războiu, că s-a insurat cu o Hună (γυνῆνα βάρβαρον), că are copii dela dînsa, că stă la masă cu Onegesios și că găsește timpul de acum mai bun decît cel de altă dată. Cei care trăesc la Huni, adăogi el, după războiu duc viață fără grijă, bucurîndu-se de tot ce au, fără să fie sănărați de nimenî întru nimic ori aproape întru nimic. Cei din țara Romanilor, din contra, în timp de războiu sint cu zilele în mînă, ca unia ce au nădejdea să-pării pusă în alții, fiindcă din canza despotizmului nu toți pot să se înarmeze, și chiar cei care poartă arme au viață

nesigură din cauza incapacitații comandanților, care nu știu să poarte războiul, iar în timp de pace înprijurările sunt încă mai dureroase decât suferințile din războae, din pricina greutății celei mari a birurilor și din pricina pagubelor aduse de răutatea oamenilor, pentru că legile nu-s făcute pentru toți, ci dacă cel care calcă legea este bogat, găsește chip să scape de pedeapsă, și numai dacă-i sărac și nu știe cum să învîrtească lucrurile, primește pedeapsa, afară dacă nu moare cumva înainte de darea hotărîrii, deoarece judecățile durează timp îndelugat și cer cheltuieli enorme. Dar cel mai de nesuferit din toate este că judecata se face cu plată, aşa că nedreptățitul nu poate să-și caute dreptatea până ce nu va plăti întîi pe judecător și pe ajutoarele lui. Dupăce mi-a spus acestea și altele multe, am luat și eū cuvîntul, rugîndu-l să mă asculte și pe mine cu răbdare". Apoi Priscos face apologiea legilor romane și a cumințeniei celor care le-au făcut, și la urmă Grecul cel hunizat a recunoscut plîngînd că într-adevăr legile romane sunt bune, dar sunt răi cei care le aplică.² Si acum, care din doă? Era Moesia goală de locuitor, ori era plină? Si plebea romană din Dacia tremura de spaima Hunilor, ori trăia supt Huni mai fericită decât supt foasta dominație romana? — I pag. 49: „Ar fi o mare greșală, dacă ar vorbi cineva despre populațiea provinciilor dunărene din secolul al treilea ca de niște «Romani». Era un amestec de popoare (Völkergemisch), mai mult sau mai puțin romanizat, care din cauza timpurilor celor grele se oțelise față de oricare nevoie, și care, fiindcă oriunde n-ar fi putut găsi decât aceleaș înprijurări, a rămas mai degrabă în nouă sa patrie”. — I pag. 100: „Romani posedau, în urma cuceririi și a colonizării teritoriilor dela nordul fluviului o stavilă încontra barbarie, un zid natural contra năvâlirilor ei. Dar apăsarea din partea barbarilor a fost prea puternică, ca să poată fi stăvilită, și digul s-a arătat nefolositor și a devenit un joc al valurilor. Să se distrugă complet acest dig prin transportarea în masă a materialului omenesc îngrămădit, ar fi fost cu neputință, și Romani, care erau foarte practici, nu erau obișnuiți să cerce imposibilul în timpuri critice din considerații sentimentale ori de gura lumii. Pentru aceea locuitorii săraci și pe jumătate barbarizați depe pămîntul Daciei au rămas unde erau, fără să li pese dacă provincie exista pe listele statului ori

ba, dacă pe locurile acestea romanum constabat imperium ori eraū socotiți împreună cu noii lor stăpinī la Barbaria“.— I pag. 119: „Un popor numeros n-a fost Româniī nicio-dată, și cu toată tendonța lor înăscută, și care acum [al VIII secol] li era foarte ușurată, de a se lăti, cu toate contingentele venite dela Romanii dela sud, care din cîmpii și vîlile amenințate ori pustiite de războae ale Moesiei se refugiau în regiunea cea fără stăpin, nu aveau forță numerică trebuitoare ca să ia în stăpinire actualul domeniu de limbă romînă“.— I pag. 109 : „În Moesia n-a avut loc o colonizare propriu zisă. Tot ce s-a putut căpăta aici în privința romanizării își are originea în așezările de veterani ori în coloniile de funcționari, căci tot tărmul Pontului cu orașele sale aparținea la domeniul de limbă greacă. Aceasta însă uu-i de ajuns pentru a explica cum a putut Slavii să sugă aproape complect elementul romanic. Pentru aceia a mai fost și altceva la mijloc. Invaziile Slavilor, întocmai ca și cele ale Hunilor, și mai mult încă decât aceste din urmă, aveau între altele de scop să capete sclavi pentru munca cîmpului. Materialul omenesc era neîndestulător; pentru a purta de grija numeroaselor sate slave în timp de războiu, era nevoie de nouă elemente lucrătoare, și în acest chip, în măsura în care succesele Slavilor se înmulțiau, creștea populația romanică pe malul stîng al Dunării. Pe de altă parte sub Mauricios mase mari de Slavi a fost strămutate pe teritoriul imperiului. Erau două curente contrarii, care n-a rămas fără efect asupra raportului dintre populația slavă și cea romană depe malurile fluviului. Si la acestea s-a mai adăogit încă un fapt. După cum mărturisește Priscus pentru timpul lui Attila, preferiau mulți, foarte mulți dintre provincialii cei rău apărăți și în schimb cu atît mai apăsați de biruri și de abuzurile funcționarilor, să fugă la barbari“.— Dacă la acestea, spuse la pag. 49, 100, 119, 109, se adaug cele citate mai sus dela pag. 71, se înțelege părerea lui Iorga asupra originii Dacoromînilor: un popor amestecat, al cărui gros este format de populația din Dacia, care n-a emigrat peste Dunăre, la care s-a adăogit contingente venite din Moesia Inferior. Cu totul alt neam sunt Macedoromîni, aceia sunt Illyri curați, născuți la fața locului, acolo unde se găsesc și până astăzi. I pag. 100: „Elementul macedoromîn trebuie derivat din populația romanică a regiunilor illyrice, după

cum Albanejii staă izolați înaintea noastră ca o rămășiță a populației neromanizate din aceleasă provincie“. I pag. 98 : „Nu există element care să fie mai conservator decât acel al muntenilor, și aşa numiți, cu un nume nepotrivit, Macedoromini ori Valahi din Pind nu și-a dezmințit felul de a fi niciodată. Despre vreodată emigrare a lor în mase mari nu se vorbește niciodată, nici chiar în timpurile mai noi, bine cunoscute, istorice [Și cu toate acestea la I pag. 108 vorbește Iorga despre „Valahii care apar în muntele Haemus cu începerile dela al X secol, veniți dela sudvest, din Thessalia, patriea lor cea mare“, iar la I pag. 95-98 spune că Româniile lui Petru, Asan și Ioniță sunt Macedoromini de origine !], ești rămin fixați în cunoșcuta și bine țarmurita lor zonă păstorească. Astăzi, ca și altă dată, până la cele mai îndepărivate timpuri în trecut, ei au cîteo stațiune de vară și una de iarnă, care au rămas totdeauna aceleasă. Că s-ar fi refugiat din Moesia în Thessalia înaintea vreuuor barbari străină, Slavii ori alții care vor fi mai fost, nu este de admis. În munți lor n-au fost căutați de asemenea venetici, care nici numeroși tare nu erau și nici, de sigur, nu și-ar fi părăsit locuințile lor de mai înainte pentru ca să moară de foame și de frig prin văgăunile Balcanului [Aici Balcan în mintea lui Iorga=munții Thessalie!], tot așa după cum Albanejii și-au putut păstra totdeauna în liniște fortareața patriei lor și au rămas pentru aceia până astăzi curați din punct de videre etnografic. Ar fi fost adecație săraciilor și redușilor la barbarie locuitorii de pe cîmpiiile Daciei noi în al VI secol așa de fini și de simțitori, încît să nu fi putut suporta vecinătatea obișnuinților Slavii și să fi preferit pe aceea a fărălor sălbaticice de pe vîrfurile munților?“ I pag. 99: „Această limbă [a Macedorominilor] este un dialect romînesc, dar numai dacă dăm cuvîntului de limbă romînească un înțeles foarte vast. Este adevărat că aceleasă regule stăpînesc și în macedoromîna și în dacoromîna din punct de videre al schimbării sunetelor, însă în privința cuvintelor, a felului elementelor latinești și slave, și a întregii fizionomii, cele două dialecte apar ca două limbi deosebite, și un Român din București de a-bia se poate înțelege, ori nu se poate înțelege de fel, cu ruda sa de singe dela Bitulia. Asamănarea se explică prin identitatea limbii latine vulgare, care a servit de bază de o potrivă celor două dialecte, apoia prin strînsa legătură de în-

rudire care a trebuit să existe între limba dacă, cea thracă și cea illyră. Deosebirile sunt însă prea mari, ca să le poată explica cineva numai printr-o simplă intrerupere de contact, chiar dacă ar fi durat acea intrerupere mai multe veacuri.“ Macedoromini s-aū născut, deci, după Iorga, pe teritoriul *grecizat* al peninsulei balcanice, iar limba lor, întrucit sînt Illyri, ar fi un dialect al limbii *datmate!* Pe acești Macedoromini îi face să se răscoale contra Bizantinilor în Pind, I pag. 96: „Preoți de credință bogomilă [Cum că erau de credință bogomilă, este o presupunere a lui Iorga] s-aū grăbit să explice că sfîntul Dimitrie a venit în Pind.“ Este vorba despre cunoscutul şireclic, de care s-aū servit Petru și Asan la muntele Haemus, ca să înbârbăteze pe Romîni la răscoală, de care vorbește Niketas Akominatos Choniates supt anul 1185 pag. paris. 238. Iorga, ademenit de faptul că astăzi Pindul este unal din principalele teritorii macedoromîne, și-a zis că, deoarece Romînii lui Petru, Asan și Ioniță erau (cum crede el) Macedoromini, răscoala trebuie să fi avut loc în Pind. A confundat Pindul cu Haemus cu aceiaș ușurință, cu care face Moldova să se verse în Siret la Bacău I pag. 162, Bahluil să se verse în Prut I pag. 162, Tecuciul să stea acolo unde se varsă Bîrladul în Siret I pag. 185, cu care pune pe Bolohoveni în munții Galicie I pag. 246 (Bolohovii nu trăiau în munții Galicie, ci între principatele Halici, Volinia și Kiev, Kalužniacki în Miklosich Wanderungen der Rumunen pag. 40), spune că Strymon este actualul Marița I pag. 14 (Strymon este actualul Struma, iar actualul Marița este vechiul Hebrus), confundă Sava cu Drava I pag. 64, pune pe Romînii megheniți în munții Rhodope Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale anul 1915 pag. 117 (Romînii megheniți nu-s în munții Rhodope, ci la munții Karaçova, iar dela Karaçova până la Rhodope este distanță cam dela un capăt la celalalt al Macedoniei, cam de trei grade longitudine). Pe Macedoromini îi face apoi să apară prin muntele Haemus în al X secol. I pag. 108: „Valahii care apar în muntele Haemus cu începere dela al X secol au venit dela sudvest, din Thessalia, patriea lor cea mare, Μεγάλη Βλαχία, cum o numesc cronicarii bizantini.“ Această afirmație nu se poate explica decît ăărăș printr-o confuzie de localități, anume prin faptul că cele povestite de Kedrenos supt anul 976 pag. paris. 694 des-

pre uciderea lui David de Valahă nomază între Castoria și Prespa le pricepe ca petrecute în muntele Haemus; căci doar mai veche pomenire despre Valahiă din muntele Haemus de căt cea de supt anul 1096, Anna Comnena pag. paris. 273-274, nu există. Și pe socoteala Macedoromînilor pune Iorga râscoala Romînilor contra Grecilor și înființarea imperiului romîno-bulgar la sfîrșitul secolului XII. Romînii lui Petru, Asan și Ioniță erau după dinsul Macedoromîni. La I pag. 35-98 vorbește anume despre cruzimile și despre vieața barbară a șefilor romîni, și apoi la pag. 98 zice următoarele: „O așa vieață nu găsim la Romîni de a stînga Dunării”. Aceasta e singura probă adusă de autor. S-ar putea numi o probă sentimentală! Discuție amănunțită a ei vezî-o în studiul meu „Barangii în istorie Romînilor și în limba romînească”, Viața Romînească Mart 1916.— Pentru a complecta cunoștința noastră asupra chipului cum înțelege Iorga originile poporului român, mai rămîne să videm ce vrea să zică el cu vorbele că „aștrebuia să fie Slavii, pentru că să se faciliteze formarea unui popor roman în râsărit” (Vezi mai sus citatul dela I pag. 62-63). Autorul expune părerile sale în această privință la I pag. 117-119. Aceste păreri sunt două. 1) I pag. 117-118, el nu înțelege, ca Fischer, că Romîni ar fi fost înainte de venirea Slavilor un popor thraco-latian și că numai prin amestecul cu Slavi ar fi devenit actualul popor romînesc. Iorga pricepe lucrul în felul acela că prin golirea decâtă Slavii a actualelor teritorii ocupate de Dacoromîni s-a facilitat acestora, care până atunci trăise prin munți, lățirea peste acele teritorii: „Marile emigrări spre sud și sudvest, precum și lungile aprige lupte cu Bizanținii cu greu au putut lăsa o populație slavă de oarecare importanță în țările dela Dunăre și dela poalele Carpaților sudici. Pentru a lua în stăpînire o parte a Pannonei, toată Serbia și Croația, lunga coastă a Adriaticei și Bulgaria de râsărit, au trebuit să-și scurgă Slavii aproape toate puterile. În măsura iusă în care stăpînii lor de până acum își căutați dincolo de Dunăre o patrie mai bună, luau Romîni (care acum, în al optulea secol, erau un popor aproape gata format) moștenirea emigranților. Dela acei [Romîni] care rămăsese pe pămîntul lor din vechime, pe care Romîni care se scoborau din munți îl urmau ca pe niște călăuze sigure, spre a căpăta locuri pentru aşzările lor, așa după cum îl urmase

altă dată Slavii, aŭ luat cunoștință de numirile rîurilor și piraelor. În Transilvania înlocuirea [Slavilor prin Români] a avut loc imediat, și pentru aceia numele slave ale satelor aŭ rămas și la Români. Pe celalalt versant al munților însă, pe terenuri mai puțin păduroase și pe șesuri, noi veniți aŭ aflat mai mult locuri părăsite, din populație veche mai rămăsesese atîta numai, cîtă să poată transmite numele rîurilor.“²⁾ I pag. 118-119: “Intr-o parte a actualului teritoriu dacoromînesc însă, anume în Moldova, Bucovina și Basarabia, populație mai veche, anterioară venirii Românilor, fusese ruteană, și pe această populație mai veche, rusească, Românilor ori aŭ alungat-o ori aŭ asimilat-o. „Un mare numeros popor n-aŭ fost Românilii niciodată, și cu toată extraordinara tendință, proprie lor, de a se lăti, și cu tot adaosul din partea Românilor dela sud, care se refugiau în regiunea cea fară stăpin din cîmpii și văile amenințate și pustiite de războae ale Moesiei, nu posedau puterea numerică trebuitoare pentru a lua în stăpînire actualul teritoriu de limbă românească. Erau, mai ales la nord est, unde romanitatea se megieșa cu stepa, cu domeniul stăpînitorilor turani ori slavi aî stepei, teritoriul pustii ori numai slab populate, care așteptaă o nouă colonizare. Deja la năvălirea Maghiarilor se găsiau Rușii, organizați ca state în mici grupări, eșită din domeniul lor cel strîmt primitiv. Ca și ceilalți barbari, ca și frații lor sclavini, năzuiau firește și ei, descedenții Antilor din al seselea secol, spre sudul cel ademenitor. Invremece Sviatoslav dela Kiev se gîndia la un nou regat dunărean, pe care l-a și înființat de fapt pentru cîteva decenii, alte ramuri ale poporului rus plecase încet și sigur, printr-o emigrare reușită a întregi sate și familiî, pe drumul spre marea oraș împăratesc al sudului. La sosirea lor s-aă acoperit văile de sus ale Nistrului, Prutului și Siretului, pe unde s-aă așezat ei, cu nume rusești. Dacă poporul român nu și-ar fi desfășurat toată puterea sa și tot talentul său de suplantare (Verdrängungstalent), și dacă călărimea turcească a pustiului n-ar fi format îndată după aceia la Dunăre state trecătoare și schimbătoare, ar fi avut loc atunci o unire între triburile slave dela nord cu cele dela sud pe aceste rodnice regiuni“? Încontra acestei păreri a sale se ridică cu toate acestea Iorga cu multă tărie în Legăturile Românilor cu Rușii apuseni și cu teritoriul zis ucrain-

nian, Analele Academiei Române ser. II tom. XXXVIII, București, 1916, pag. 15-16. Dupăce anume la pag. 15 expune părerea lui Hruševski din Geschichte des ukrainischen Volkes, care părere în ce privește Moldova, Bucovina și Basarabia se potrivește cu a sa proprie, Iorga exclamă la pag. 16 : „Iată-ne, deci, definitiv dați afară din casa noastră“. La dreptul vorbind însă, dacă ținem socoteală de „Verdrängungstalent“, aŭ fost dați, după însuș Iorga, afară din casa lor Rutenii, iar nu Români!

Toată peninsula balcanică romanizată.—Pe de o parte în Moesia populația română a fost rară totdeauna și cîtă a fost a perit din cauza grozăviei invaziilor barbare. Pe de altă parte Moesia era plină de populație romanică pe vremea invaziei Bulgarilor.—Pe de o parte devastările barbarilor aŭ fost complete. Pe de altă parte părerile noastre asupra acestor devastări sunt exagerate.—Pe de o parte biata plebe română din Dacia stă fugită prin munte, tremurind la numele de Hun. Pe de altă parte această plebe română duce viață fericită supt ocrotirea Hunilor.—Pe de o parte Români delă nord nu s-a amestecat cu barbarii, nici macar cu Slavii. Pe de alta erau Germani romanizați în Moesia pe vremea năvălirii Bulgarilor, iar Români delă nord sunt un popor amestecat.—Macedoromâni sunt alt popor decît Români delă nord. Acești din urmă sunt Thraci, în special Daci, romanizați, învremecce Macedoromâni sunt Illyri romanizați. Limba macedoromână este altă limbă decît cea dacoromână. Macedoromâni aŭ trăit decind lumea acolo unde trăesc și astăzi. [Limba macedoromână aparține, deci, la limba dalmată, iar nu la cea românească].—Pe de o parte Macedoromâni n-aș emigrat în mase mari niciodată. Pe de altă parte delă secolul X în jos emigrează spre nord și împlu de dînsii tot Balcanul.—Macedoromâni, adecă Români care, după Iorga, aș înființat al doilea imperiu bulgăresc, încep răscoala în Pind.—Apoi confuzii topografice, o puzderie.

Se poate spune fără exagerare că dintre toți, străini și Români (cu excepție de Réthy § 220 și de Peisker § 230^a), cîță s-a ocupat cu istorie Românilor, Iorga are cele mai confuze cunoștințe asupra originii acestui popor.

Pentru a complecta tabloul părerilor acestui scriitor a-supra originii Românilor voiu să mai jos afirmări de ale sale și în alte cheстиuni mai mărunte.

1. I pag. 38 : „Sub Commodus au fost nevoiți comandanții romauți să recurgă și la o strămutare de populație : douăsprezece miile de Λάχοι πρόσωποι au fost strămutați ca înviuși în provinciea pe care voise să o încalce ca dușmanii și de abia în timpul acesta de mai târziu a fost domolită îndărătuiciea ueamurilor dace. Li s-a putut atunci acorda pacea, după ce au făgăduit cu jurămînt că vor lăsa un spațiu de patruzeci de mile pustiū între satele lor dela Tisa și granita provinciei“. Iorga citează pe Dio LXXII, 3. Dio la locul citat spune cu totul altceva : Burrii, un Daci limitrofi, s-au obligat să lese un spațiu pustiū din țara lor înspre Dacia. Spațiul acela era de patruzeci de stadii, un de patruzeci de mile, 40 de stadii fac unuă 5 mile romane. Cit despre sate dace dela Tisa uici pomenire un este la Dio.

2. I pag. 39 : „Memoriea lui Hadrian este pățată de cunoșenta povestire a lui Dio, că din invidie față de predecesorul său și de părintele său adoptiv a dărîmat păuă la stilpi măreața operă a lui Apollodorus“. Dio nu spune că din invidie ar fi dărîmat Hadrian podul, ci că l-a dărîmat ca să un poata iuvada barbarii Moesia. Iorga a făcut o contaminație între Dio LXVIII, 13 și între Eutropius care spune VIII, 6 (3) că Hadrian a vrut să părăsească Dacia din invidie față de Traian.

3. I pag. 63 : „În fața Romanilor din Bizaț, cînd au voit să-și întindă din nouă stăpînirea peste țările dela Dunăre și dela Haemus, se aflau unuă cîteva triburi mongolice și turcești, care după sfârșimarea imperiului Huilor au apucat vechile drumuri rătăcitoare ale stepei : aceste triburi erau Avari și Slavii“. Va să zică Slavii șiut Mongoli ori Turci?

4. I pag. 64 : „Germanii care au venit mai întîi la Dunăre : Bastarui la est, Quazi la vest...“ Va să zică Bastarui erau Germani. Totuș la pag. 53 spune : „Tot poporul Carpilor, care acum se numea Bastarui după patriea lor dela gurile Dunării...“ Va să zică Bastarui erau Carpi. Iar la pag. 45 spune : „Acesti Schiță... au înpis pe Carpi, care erau un rest al Dacilor liberi dela răsărit, peste fluviu“. Va să zică Bastarui erau Daci. Iar la pag. 21 spune : „Daci formau partea cea mai mare și cea mai vitează a renumitului popor thrac“. Va să zică Bastarui erau și Germani și Thraci totodată !

5. I. pag. 69 : „In al șeptelea secol, supt împăratul Mauricius“. pag. 106, vorbind despre expedițiile bizantine la Dunăre pe vremea lui Mauricius : „După o lungă între-rupere a stăpînirii împărătescă ele [trupele bizantine] găsesc în al VII^{le} secol etc.“ Va să zică Mauricius în al șeptelea secol.

6. I. pag. 71 : „Ei [Bulgarii] au găsit aici [în Moesia de răsărit] în orașe și castele o populație care vorbia latinește și grecește, în castele și burguri trupe împărătescă, în văile Haemului Thraci și Germani romanizați, alături cu provinciali sălbătași care se alipise la dinșii, și în numeroase așezări, în satele slave de origine recentă, oameni care supt boerii lor, numiți de cronicarii bizantini εξόροι ori chiar εγγίσε, făceau agricultură. Toți erau creștini“. Va să zică chiar Slavii toți erau creștini la venirea Bulgarilor. Înainte de stabilirea Bulgarilor în peninsula balcanică (anii 668-678, Nicephorus Patriarches pag. paris. 22-24, Theophanes Confessor pag. paris. 297-299) cu vreo sută de ani a descris Procopios pe Slavii dela Dunăre (Sclaveni și Antae) astfel, de bello gothicō III, 14 : „Sclavenii și Antii nu regăsesc în democrație. Sunt de același neam și au aceeași obiceiuri. Cred într-un singur Dumnezeu, producătorul fulgerelor, căruia-i sacrifică boi și alte victime. Nu cred în destin. Cind se îmbolnăvesc ori pleacă la războiu, fac ex-voto. Adorează apoi râuri și nimfe și alte zeități, cărora le aduc sacrificii și fac preziceri prin aceste sacrificii. Locuiesc în mizerabile colibe, depărtate unele de altele, și-să mută locuința dintr-un loc într-altul. La războiu merg mai mult pedestri, având drept arme scuturi mică și lănci mici. Mulți umblă goi, purtând numai niște pantaloni care le ajung până la părțile rușinoase, și aşa goi merg la războiu. Antii și Sclavenii au aceeași limbă și același corp. Sunt nați și puternici. Pielea nu-i albă, părul nu-i galben. Coloarea și a pielei și a părului este cea roșcată. Ca și Masageții [=Huni] trăesc viață aspră și neîngrijită și sunt, ca și aceia, murdară, dar, ca și Masageții, nu-s oameni răi și-s sinceri“. Acești barbari au făcut în timpul domniei lui Iustinian — în afara de alte mai mici năvăliri făcute la începutul domniei acestui împărat — cinci mari invazi, la anii 547, 549, 551, 552, 553, în vremea cărora au ars, au prădat, au luat cu asalt multe cetăți, au ernat în țara dușmanului ca la ei acasă,

unde se întorceau cu turme nenumărate de captivi, au învins oștirile bizantine, de multe ori remarcabile, care voiau să li se opună, și schingiuit trăgind în țapă (un gen nou de moarte, necunoscut încă până atunci la Bizantini, care nu se prea potrivește cu caracterul blajin al Slavilor atribuit lor de Procopios), și au ajuns până la zidul cel lung delingă Constantinopol. Procopios, de bello gothicō III, 13, 29, 38, 40; IV, 25. Tinuți în friu și învinși chiar în propria lor țară (actuala Muntenie) de oștirile lui Mauricius (582-602), Anții și Sclavenii s-au stabilit după uciderea acestui împărat în actualele Dobroglia și Bulgaria până la Balcani, unde au trăit într-o democrație anarchică până ce li-au dat o organizație de stat Bulgarii. Cum erau să devină *toți* creștini acești barbari în scurtul timp de 70 de ani, cît a trecut dela aşezarea lor în peninsula balcanică până ce au venit Bulgarii peste dînsii? Că sporadic se aşezase colonii de Slavi în peninsula și mai înainte vreme este foarte probabil (vezi § 82, N° 10). Sclavenii și Anții serviau apoi în număr mare ca mercenari în oștirea bizantină. Unul din corporile de oștire bizantină, de pildă, care operau în Italia sub conducerea lui Martinus și Valerianus, era compus din 1600 călăreți, cei mai mulți Huni, Sclaveni și Anții. Procopios, de bello gothicō, I, 27. Erau întrebuițați Sclavenii și Anții de Bizantini mai ales în luptele de ambuscade. Procopios, de bello gothicō II, 26. Cum că trebuie să fi fost creștini uniia din acești barbari pe vremea stabilirii Bulgarilor în peninsula, este foarte posibil. Iar după Miracula Sancti Demetrii, II cap. V, §§ 195, 196 (în Migne Patrologia graeca tom. 116 pag. 1361, 1364) supt anii 609-669 (după cronologia îndreptată prin cronica lui Iohannes dela Nikiu, pentru care vezi C. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens, I pag. 26) în timpul dela 609-669 se răspândise creștinismul printre Slavii din „părțile de dincolo, despre Pannonia, delingă Dunăre, în eparhiea a cărei capitală era altă dată Syrmium“. Dar creștinarea în masă a Slavilor, atât a celor din peninsula balcanică, cît și a celor din Pannonia, a avut loc în a două jumătate a secolului IX, cînd au și fost traduse cărțile sfinte în limba Slavilor din partea sudică a peninsulei (Pentru acest fapt, că patriea limbii slave bisericești, a limbii vechi slovene, cum zicea Miklosich, a limbii vechi bulgărești, cum se zice astăzi, trebuie căutată „undeva la sud,

dela Macedonia sudică începînd până la Constantinopol“, vezî Jagić, Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, Wien, 1900, în Denkschriften der Akad. der Wissenschaften, phil. histor. Classe, Bd. XLVII. Dare de samă în Archiv für slavische Philologie vol. XXIII, anul 1901, pag. 242).

7. I pag. 59: „Neamurile uralo-altaice, resturile puternicilor Schiții“. pag. 73: „Noi veniți [barbarii care au venit după Bulgari: Maghiarii, Pecenegii, Cumanii] nu erau curați Turci. Ei nu erau aşa de excelenți călăreți ca vecinii lor cei de singe curat schit“. Va să zică Schiții erau un popor uralo-altaic; Pecenegii și Cumanii nu erau curați Turci și nu erau aşa de buni călăreți ca popoarele curat turcești, cum erau Schiții. Schiții însă din punct de vedere al limbii, adecaț al națiunii, al ethnismului (cum ar zice Saussure) erau Iranii. Sobolevskij, Einige Hypothesen über die Sprache der Skythen und Sarmaten, în Archiv für slavische Philologie, vol. XXVII, anul 1905 pag. 240: „Chestiunea privitoare la naționalitatea Schiților și Sarmatilor se poate considera ca elucidată: și unii și alții erau de neam iranic, mai mult sau mai puțin înruditi cu actualii Osseti“. Ei erau probabil Iranii și din punct de vedere al rasei. Vezi în special § 54 sub Sarmati și Scythi. Schiții au fost vecinii Thracilor, care au dat în mare parte naștere nației românești. Ar fi trebuit Iorga să capete mai multe informații asupra fizicii vecinilor acestora într-o istorie a Românilor. Să identifice aşa pur și simplu pe Schiții cu Turci în anul 1905, cind chestiunea naționalității Schiților la oamenii de meserie era deja elucidată, este prea dogmatic și despotic. Apoi cum că Cumanii și Pecenegii erau Turci curați, știm sigur, întrată în cel puțin întrucât naționalitatea se poate proba prin limbă. Limba Cumanilor o cunoaștem, și ea este o limbă turcească, iar Pecenegii aveau aceeași limbă cu Cumanii (Anna Comnena pag. paris. 232). În sfîrșit de unde a scos Iorga că Maghiarii, Pecenegii și Cumanii n-ar fi fost aşa de buni călăreți ca Schiții?

8. I pag. 74: „Turci care-și întindeau puterea până la Sarkel, castelul chaganului dela Dnipro, și erau cunoscuți de Bizantini sub numele de Patzinakite, iar de ceilalți vecini sub numele de Pecenegi“. pag. 77: „Ei [Pecenegii] se îndepărtau îndată înind toamna drumul spre castelul

Sarkel“. Sarkel era o cetate a Cazarilor pe *Don*, zidită ca apărare contra Pecenegilor cu meșteri trimeși dela Constantinopol de împăratul Theophilos la anul 834. Kedrenos, tom. II pag. paris. 528.

9. I pag. 74 nota 1: „Compilațiile care poartă numele lui Georgius Monachus Symeon (pag. 701 și 853), Leo Grammaticus (pag. 877), Pseudo-Theophanes continuatus (pag. 359)“. Georgius Monachus și Symeon [Magister] sunt doi cronicari deosebiți. Apoi nu există niciun Pseudo-Theophanes continuatus, ci numai Theophanes continuatus.

10. I pag. 93 nota: „Spre sfîrșitul secolului XI, 200 de ani după stabilirea lor în Moesia, Bulgarii....“ Va să zică Bulgarii s-au stabilit în Moesia pela sfîrșitul secolului IX !

11. I pag. 102: Pe *tyrannus Vitalianus* îl face episcop de Odessos și citează ca izvor tocmai pe Marcellinus Comes. Vezি § 4.

12. I pag. 108: „Romanii la sud de Dunăre, Slavii la nordul ei dispar din istorie cu începere dela secolul al șeptelea: acesta e un fapt nediscutabil, ca și acela că Valahii care apar în muntele Haemus cu începere dela al zecelea secol aui venit dela sudvest, din Thessalia“. Aceste fapte nu sunt de fel nediscutabile. Din contra ! În ce privește pe Slavii de de-a stînga Dunării, ce-si închipuește Iorga că trebuie să fi fost, macar în minoritate, locuitorii din Bulgaria de peste Dunăre, de dincolo de Dunăre, Βουλγαρία εκεῖθεν τοῦ “Ιστρου ποταμοῦ, πέραν τοῦ Δανουβίου, despre care vorbesc, în ordine cronologică, mai întîi supt anul 813 Scriptor incertus, Chronographica narratio complectens ea quae tempore Leonis filii Bardae Armeni contigerunt, pag. paris. 433 (contemporan cu faptele după Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur sub Georgius Monachus, nota 2 pag. 130), și apoî supt anii 824-842 Georgius Monachus (contemporan cu faptele) pag. paris. 530 ? (Symeon Magister, pe care-l citează ca izvor principal Iorga, și Leo Grammaticus n-aui nicio valoare ca informator, pentru că, posterior faptelor, au copiat pe Scriptor incertus și pe Georgius Monachus). Iorga I pag. 77 spune că εκεῖθεν poate să aibă și înțelesul de *cis*, iar πέραν ar fi un „Missverständniss“, malentendu. méprise, greșală, înțelegere greșită ! Asta e ca cum ar zice

de *dincoace de*, că latinul *trans* are cîteodată și înțelesul de *cis*. Și apoi ce curioasă întîmplare! Doi scriitori contemporani cu faptele și care scriu de a dreapta Dunării, vorbesc de o Bulgarie de dincolo de Dunăre și comit doăne enorme greșeli, unul scrie *dincolo de* cu înțelesul de *dincoace de*, iar altul scrie *dincolo de* din năuceală de minte. Și apoi nu numai săt agramați și năuci acești scriitori, dar mai vorbesc de o Bulgarie *de dincolo* ori *de dincoace de* Dunăre, par că ar fi fost doăna Bulgarii, învremece era numai una! Caci chiar dacă va admite cineva—ceia ce nu se va întîmpla nică din partea celui mai indulgent lector al lui Iorga—că *dincolo de Dunăre* este o necorrectitudine în loc de *dincoace de Dunăre*, ce haza să vorbească cineva de Bulgarie de dincoace de Dunăre, dacă n-ar exista și o Bulgarie dincolo de Dunăre? Insuș faptul că scriitorii bizantini ar vorbi de o Bulgarie de dincoace de Dunăre pînă 803 probează că pe vremea aceia există și o Bulgarie dincolo de Dunăre!—Cît despre celălalt fapt, care i se pare lui Iorga nediscutabil, cum că Români din Haemus ar fi venit dela sudvest, din Thessalia, pentru acesta n-are absolut nicio probă. Despre Românii sudici avem știri numeroase, cu începere încă din al optulea secol, ani 726-780 (*Βλαχοργιῶν*, vezi Tomaschek Zur Kunde der Haemus-Halbinsel pag. 42-43), dar niciărî nu ni apar ca mișcîndu-se despre sudvest spre nordest. Din contra, despre o năvălire a lor dinspre nord spre sud avem mărturii sigure istorice, de pildă despre năvălirea în Thessalia a triburilor Bua, Malacași și Mesareți pînă începutul secolului XIV (Vezi C. Hopf, Geschichte Griechenlands I pag. 422, combinat cu Cantacuzenus I. II cap. 28 pag. paris. 289, cu Pouqueville Voyage III, 225, și cu Weigand Aromunen I pag. 276).

13. I pag. 113: „Din Transilvania au venit întîiu [în Moldova] Secui și mai tîrziu Ceangăii“. Toamă din contra, Ceangăii sunt mai de demult așezăți în Moldova decît Secuii. Vezi Radu Rosetti, Despre Unguri și episcopiile catolice din Moldova, în Analele Academiei Romîne seriea II, tom. XXVII, Memoriile secțiunii istorice, anul 1905, pag. 247 sqq.

14. I pag. 246: „Acești puternici cneji, Ioan și Farcaș, aveau în mîna lor tot domeniul dunărean dela teritoriul muntos al Severinului până la Olt, unde se găsesc astăzi dis-

trictele Mehedinți, Dolj și Romanați". Această stăpînire a puternicilor cneji Ioan și Farcaș peste Oltenia este o invenție, care samănă cu acea despre renumitul Litean Vodă a lui Gr. Tocilescu din Manual de istorie română, București, 1886 pag. 41: „Cel dintîi care a încercat să unească pe toți Români din Țara Românească fu Litean Vodă, fiul și urmașul poate al lui Seneslaŭ dela 1247, care domnia în Tîrgoviște. Litean Vodă, vîzind în 1272 pe tronul Ungariei un copil numai de zece ani, Ladislau IV sau Cumanul, cuprinse în unire cu frații săi banatul Severinului, se declară neatîrnat de orice legătură de supunere către Unguri și nu mai voi să le plătească nicio dare. Până ce aceștia să vină cu armele asupră-i, se sculară Sîrbi. Litean îi bătu în nenumărate rînduri și aşa de tare, încît până astăzi ei îl pomenesc în cîntecele lor ca pe un vodă viteaz și războinic”. Acest „Litean Vodă” a crescut în fantaziea lui Tocilescu dintr-un mic sîmbure găsit într-un „Lytuon voevod” (Lytuon este lectura propusă de Onciu, Originile principatelor române, pag. 165. Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes I, 139 propune cetirea Litovoī. În documente lectura nu-i sigură și variază între Lynioy, Lyrtioy, Lython, Lythen), care avea un chinezat în Oltenia dela 1247-1251, fără ca să se știe în care anume parte a Olteniei, a refuzat dela o vreme să plătească tribut regelui Ungariei, și a perit în luptă contra oștirii ungurești trimeasă contra lui dela 1279, iar un frate al său, Barbat, a fost luat captiv de Unguri. Documente Hurmuzaki I N°s 193 și 366, 367. Ioan și Farcaș aî lui Iorga au crescut dintr-un tot aşa de mic sîmbure, anume dintr-un Ioan și dintr-un Farcaș, despre care documentul din Hurmuzaki I N° 193 spune că aveau cîteun chinezat în Oltenia dela 1247-1251, fără ca să se știe anume în care parte a Olteniei. Decît numai, învremecă colegul lor, aș putea zice astfel, Lytuon atîrna direct de regele Ungariei, Ioan și Farcaș atîrnau de cavalerii Ioaniți, cărora regele Ungariei le dăruise „toată țara Severinului, cu muntele care-i aparțin și cu toate celelalte cîte se găsesc într-însa, împreună cu chinezatele lui Ioan și Farcaș”.

De altfel Iorga nu-i singurul dintre istoricii noștri care construiesc cu închipuirea domnii și dinastii pe timpul obscurilor începuturi ale principatelor române (care vor rămînea probabil pentru totdeauna obscure). Iată cum proce-

dează și Onciu din punctul acesta de videre. Originile principatelor române pag. 50-51: „Lython [despre care documentele ungurești spun că n-a vrut pela anul 1272 să plătească tribut regelui Ungariei pentru „o parte de țară peste munți”], nume invederat identic cu Lytuon din 1247, voievodul Olteniei, trebuie privit și ca persoană identic cu acesta. Probabil tot el este și acel *domn al Vlahiei*, care, după stiri bizantine, a fost socrul regelui sârbesc Ștefan Milutin (1275, 1281-1320). Partea de țară scăpată de dînsul, pentru care refuză a plăti tribut Ungurilor, era, după toate indiciile [?], în partea de răsărit de Olt, unde la 1247 găsim voevodatul lui Seneslaŭ. Ocupând pela 1272 această parte, Lython, până atunci numai voievod al Olteniei, unește ambele voevodate într-un singur stat. Astfel Basarabii din Oltenia devin întemeetorii principatului a toată țara românească.” Pe nimic nu e bazată această afirmație. Mai întâi însuș rangul de *voievod al Olteniei*, la care îl urcă pe Lytuon (ori cum l-a fi chemat, căci nicăi numele nu i-l știm cum se cade), este o inventie. Lytuon era *un voievod din Oltenia*, ceia ce nu-i tot una cu *voievodul Olteniei*. Apoi, care sănt acele *toate indicii*, după care partea de țară, pentru care nu voia să plătească tribut Lytuon, atunci cind a văzut că domnește un copil în Ungaria, ar fi fost țara lui Seneslaŭ, al voievodului dintr-o parte oarecare a Munteniei, despre care se vorbește pentru timpul 1247-1251 în acelaș act № 193 din Hurmuzaki? Din contra, după toate indiciile (adecă după singurele indicii, căci este numai *un* indiciu!) acea parte de țară era voevodatul lui din Oltenia. Iată textul (Documente Hurmuzaki I №s 366 și 367) în traducere românească: „Cind, fiind încă copil, am început să domnim după moartea părintelui nostru, voievodul Lython împreună cu frații săi ni s-a făcut necredincios și a luat în deplină stăpînire o parte din țara noastră de dincolo de munți, și cu toate ordinele noastre a refuzat să ni plătească dreptul nostru.” Si chiar dacă am admite că Lython a ocupat și voevodatul lui Seneslaŭ, aceasta nu înseamnă că „Lython, până atunci numai voievod al Olteniei, unește ambele voevodate într-un singur stat”. Lython era numai *un voievod din Oltenia*, nu voievodul Olteniei, și Seneslaū era numai *un voievod din Muntenia*, nu voievodul Munteniei, și de aici, dela două voevodate unite nănă la acel stat mare nănă la acea țară mare com-

pusă din Oltenia și Muntenia, care se plimbă pe dinaintea ochilor noștri, cînd cetim vorbele lui Onciul, este mare deosebire. Și odată acest pas făcut, pentru Onciul presupunerea devine fapt existent și zice la pag. 175: „Pe atunci [mijlocul secolului XIV] Basarabiî cuprind părțile tătărești delingă gurile Dunării, numite în titlul lui Mircea cel bătrân, anexate apoi la Moldova cu numele Basarabia. Partea din răsărit de Olt până la părțile tătărești, cucerite în secolul XIV, eî o stăpinău din timpul lui Lython, voevodul Olteniei, care pela 1272 a ocupat acea parte de țară.“ Cui î-ar trece prin minte, judecînd după chipul serios cu care vorbește Onciul, că avem a face numai cu o presupunere a sa? Pentru aceia a avut dreptate, din punctul său de vedere, Iorga, cînd a zvîrlit pe Lytuon și i-a pus în loc pe Seneslaû. Mai întîi *faptele* sînt următoarele. Pe vremea cînd era Lytuon un voevod în Oltenia (1247-1251) era Seneslaû un voevod în Muntenia, fără ca să se știe în care parte a Munteniei. Acest Seneslaû este pomenit în acelaș document unguresc (Hurmuzaki I № 193) unde este pomenit și Lytuon, și în aceleaș condițiuni ca și acesta, căci și el, ca și Lytuon, este exceptat din danie, pe care o face regele Ungariei cavalerilor Ioaniți, și rămine, și după această danie, direct supus al regelui. Se știe apoi sigur (aceasta într-adevăr sigur) că la 1330 un Basarab a învins lîngă cetatea de Argeș pe Carol Robert, că această cetate de Argeș era capitala țării romînești, și că țara romînească cuprindea pe atunci și o parte din Oltenia. Si acum Iorga, legîndu-se de Seneslaû și de Lytuon, face la rîndul său următoarele combinații. I pag. 144: „Basarab își avea scaunul în Argeș, el era deci [?] din neamul lui Seneslaû“. I pag. 145: „Litovoî a căzut în luptă și fratele său Barbat a trebuit să plătească mulți banii ca să se libereze din captivitatea ungără. Din mînile acestui Barbat foarte probabil [?] a căpătat țara dela Olt Basarab, ori prin războiu, ori prin bună înțelegere, ori poate prin încuscrire, și a fundat principatul Transalpinei, cum îi zic Unguriî, al Ungrovlahiei, cum îi zic Greciî și Slaviî“. În consecință iată ce genealogiî pe dos stabilesc, de o parte Onciul, iar pe de alta Iorga. Onciul, Originile principatelor romîne pag. 226: „1. Lytuon sau Lython, 1247-1279, mai întîi numai voevod al Olteniei în dependență de Ungaria (1247), apoi și al părții din răsărit de Olt liberate de Tâ-

tari, unind (pela 1272) ambele voevodate într-un singur principat; cade în luptă cu Unguriî pentru independență. 2. Bărbat, 1279-*1290, fratele lui Lython, căruia îi urmează în domnie ca voevod dependent de Ungaria. 3. Tugomir, *1290-*1310, străbunul dinastiei Basarabilor, probabil din familiea lui Lython și Bărbat, domnește ca voevod dependent de Ungaria. 4. Io. (=Ioan) Basaraba, confundat cu Negru Vodă, *1310-1338, fiul lui Tugomir și primul domn independent al principatului țării românești după războiul cu Ungaria din 1330; are rezidența la Curtea de Argeș. 5. Io. Nicolae Alexandru, numit mai pe scurt Alexandru, 1338-1364 (pus în cronică la 1356-1383), fiul lui Basaraba...“ Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes II, 529: „1. Seneslav, 1247-12... 2. Ivanco Tihomir (Tocomerius), 12..-circa 1330. 3. Basarab I, ficolorul precedentului, 1330-circa 1340. 4. Nicolae Alexandru, fiul precedentului, circa 1340-16 Noembrie 1364“. Aceste două direcții contrare, dintre care una pleacă dela Lytuon, iar ceialaltă pleacă dela Seneslaŭ, aŭ fost împăcate de Hasdeu, care înfințează din imagine o serie de domni, cu biografia complectă a fiecaruia, și-i pune să domnească, pe cei mai vechi în Oltenia, iar pe cei mai noi peste Oltenia și Muntenia. Negru Vodă, un secol și jumătate din începurile statului Țării Românești, introducere la tomul IV din Etymologicum Magnum, București, 1898, pag. CCLVIII sqq.: „I. Voevozi oltenești. 1. Radu Basarabă, 1230-1245. 2. Mihai Basarabă Liteanul, 1245-1278. 3. Bărbat Basarabă, 1278-1288. 4. Dan Basarabă, 1288-1298. 5. Mircea Basarabă, 1298-1310. — II. Domnii Țării Românești. 1. Alexandru Basarabă, 1310-1363. 2. Nicolae Basarabă, 1363-1364“. Este, cum zice Hasdeu în Preceuvintare, un *nec plus ultra*, dar un *nec plus ultra* de bătae de joc.

15. I pag. 251-252. Iată cum explică Iorga introducerea limbii bulgărești în biserică română: “Impăratul Vasile Bulgaroctonul a organizat biserică bulgară. Organizarea lui a fost păstrată de țării bulgari din a două împărătie. Erau doi mitropoliți bulgari, unul la Silistra, altul la Vidin. Prin mijlocirea episcopului dela Brăila (Dobrogea) Alanii români în număr de 15000 aŭ căpătat voe să treacă Dunărea și să se stabilească în împărățiea bizantină (pela 1300). „De aici a rezultat că s-a introdus ca limbă bisericăescă a Ro-

mîinilor limba veche slovenică“? Ce *Alanı romîni*, „rumänische Alanen“ sănt aceştia? Iată ce este. La pag. 144 Iorga spune că războinicii lui Basarabă (Basarab I din tabloul lui Iorga, vezî mai sus) „erau aceiaș Alanî, Masageți, Geți, care după moartea lui Nogai se laudau că ei repurtase în realitate victoriile atribuite lui Nogai.“ Acum, aceşti Alanî, intrucît fusese și în serviciul lui Basarab, care era Român, sănt numiți de Iorga Alanî romîni, și ei sănt aceia care au trecut în peninsula balcanică în număr de 15000 prin stăruințile episcopului de Bitâca. Ce legătură poate să existe, macar cît de departe, între introducerea limbii vechi slovene în biserică romînă și faptul că 15000 de Alanî s-au stabilit în peninsula balcanică pîla anul 1300?

§ 226 a. Ilie Bărbulescu, Problemele capitale ale slavisticiei la Romîni, Iași, 1906. Autorul adoptă părerea lui Hasdeu din Istoria critică a Romînilor (Vezi § 201) și din Strat și substrat (Vezi § 218), cu deosebirea că scoară mai mult în jos termenul dela care Romînii au eșit din colonul unde-i încuiașe Hasdeu. Pag. 10: „Ideeia că după Aurelian coloniile de Romanî au dăinuit a rămînea mereu în Dacia traiană în veacurile următoare și pînă astăzi o admitem și noi.“ Pag. 21: „Nația romînă, care se plămădi în Oltenia, colțul sudvestic al Transilvaniei și în Banat, nu a venit în atingeri și conlocuire cu Slavii decît cîndva după secolul X sau al XI-lea, și anume cînd aceştia (Bulgarii) erau cel puțin spre epoca mediobulgară, dacă nu chiar în ea. Numai de atunci înainte, spre timpul nostru, trebuie să se fi început expansia Romînilor spre răsărit peste Olt, precum și a Slavilor spre apusul acestui rîu.“ Această părere, pe care Hasdeu n-o putea proba, firește, prin nimic, Bărbulescu crede că poate proba prin ceva, anume prin faptul că cuvintele cele mai vechi slave din limba romînă (care sănt sigur de origine bulgărească, după cum a probat Bărbulescu, Originea celor mai vechi cuvinte și instituții slave ale Romînilor, Arhiva Iași, Ianuar 1922, pag. 1 sqq) nu prezintă fonetismul vechiului bulgar, ci pe cel mediobulgar. Pag. 11: „Cuvintele slave din limba noastră nu prezintă caracterele fonetice chiar ale limbii paleoslovenice, care există sub forma cirilo-metodiană cel mult pînă în secolul X sau XI, ci aceleia ale limbii bulgare de după secolul X sau XI, adecă ale limbii asa numite mediobulgare. care-i o altă fază decît

cea paleoslovenică a limbii bulgare.“*) Pentru ca aşa ceva să se fi putut întâmpla, cînd tot locul din sudestul Europei era de atîta amar de vreme plin de Slavî, a trebuit ca Romînii să fi trăit îngărmădiţi pe vreun loc strîmt undeva, și nu numai îngărmădiţi, dar chiar închişi oarecum, iar acel loc strîmt n-a putut fi decît sigur o portiune din Dacia traiană, obîrşiea romînismului. Aşa judecă B. Şi ar fi în adevăr curios lucru, mai ales cînd ştii care a fost adevărata obîrşie a romînismului, ca elementele cele mai vechi slave din limba romînă să nu fi prezentînd caracterele fonetice vechi bulgare, ci pe cele mediobulgare, și ca prin urmare să nu fi venit Romînii în contact cu Slavî decît dela, aproximativ, al unsprezecelea secol încoace. Decît numai B. nu probează că cele mai vechi elemente slave din romîneste n-ar fi prezentînd fonetismul vechiului bulgar, căci lată ce probe false aduce.

I. Pag. 12: „Să luăm cîteva din caracterele fonetice mai esenţiale ale cuvintelor slave din limba noastră. Să daū înărietate formelor cu nazalizare. Sînt în limba romînă o mulţiime de cuvinte slave cu nazalism. Dintre ele cea mai mare parte il aă sub forma *în*, iar un număr mult mai mic *un*. Astfel *dîmb*, *gîngav*, *oblînc*, *osîndi*, *pîndi*, *trîmbă*, *tîngui*; dar rar și *scump*, *muncă*, *prund*, *luncă*. Despre acest fel de cuvinte și Miklosich și toți ai noștri aă zis că ne-aă venit în epoca paleoslavă dela Bulgarî, decî în secolul IV (Iorga), în secolul VI sau VII (Miklosich) sau chiar IX (Hasdeu). Nimeni însă n-a observat că gramatica istorică a limbii paleoslave se opune la această concluzie, fiindcă ea ne arată că în acea epocă paleoslava nu avea acel nazalism *în* sau *un*. În adevăr toate cercetările științei nu pot admite decît că în epoca paleoslavă acele cuvinte și cele de felul lor se pronunțau la Bulgarî cu *on*: *dombă*, iar nu *dîmb*, *gongănavă*, iar nu *gîngănav*, *obloncă*, iar nu *oblîncă*, *osonditi*, iar nu *osînditi*, și *ponditi*, *tromba*, *tonzlti* [? adecă *tongovati*], *skompă*, *monka*, *prondă*, *lonka*. Deocl, dacă atunci și sub această formă ne-ar fi venit în limbă, ar fi trebuit să le avem și noi tot astfel, sau, dacă

*) In Arhiva Iași, anul 1923, pag. 254, anul 1924, pag. 91 Bărbulescu precizează fazele limbii bulgare astfel: faza cirilo-metodiană tîne până la începutul secolului X; în secolele X și XI există faza postpaleoslovenică; iar dela începutul secolului XII există faza mediobulgară.

admitem că numai atunci trecea și *on* latin în *un*, ca spre exemplu *monte* în *munte*, *ponte* în *punte*, *comparo* în *cumpăr*, atunci ar fi trebuit să le avem pe *cele mai multe* cu *un*, iar nu cu *în*. Așa dar, neputindu-se admite nică cazul că acele cuvinte și-ar fi schimbat pe terenul limbii române nazalismul *on* în *în*, căci această schimbare nu se vede aşa de laită în limba noastră, și neputindu-se admite nică că ele ar fi din paleoslavă, urmează că ele trebuie să fie din altă limbă sau dialect bulgar. Ei bine, limba paleoslavă începe chiar în secolul XI a transforma pe vechiu-i *on* în *an*, iar în al XII veac, adecă în mediobulgară, această transformare se operase deja în totalitatea limbii, aşa că, cel mult din secolul XI începând, dar nu de mai înainte, avem în limba bulgară (anume în mediobulgară), tocmai ca în limba noastră, *dâmb*, iar nu ca în paleoslovenică *dombă*, *găngnav*, iar nu ca în paleoslovenică *oblonkă*, *osândili*, iar nu ca în paleoslovenică *osondili*, etc. Iar acestea sunt tocmai formele din limba română. Aceasta ne arată dar că cuvintele slave cu nazalismul nu ne-aș venit în limba noastră între secolele IV-IX, ci numai după acest timp, și anume cam pela începutul perioadei mediobulgare, sau secolele XI ori XII.—Bine, vor fi venit prin secolele XI ori XII cuvintele slave la care vechiul bulgar *ん=ō* este reflectat în românește prin *în*. Dar ce faci cu cuvintele slave la care vechiul bulgar *ん=ō* este reflectat în românește prin *un*? Acestea nu pot fi mediobulgare, ci numai decât vechi bulgare, pe care limba românească le-a primit cu *on* și care au suferit schimbarea *on* < *un* împreună cu cuvintele românești băstinașe, unde aceiaș schimbare *on* < *un* a avut loc. (Vezi § 240 № 58, 65). Multe, puține, câte vor fi aceste cuvinte slavonești din românește, la care vechiul bulgar *ん=ō* este reflectat prin *un*, ele sunt. Ce faci cu ele? De unde această pretenție, că dintre cuvintele slave cu *ん=ō*, care se găsesc în românește, ar trebui ca „cele mai multe” să prezinte pe *ん* ca *un* pentru a putea admite că limba română le-ar fi împrumutat din vechea bulgară? La urma urmălor un singur exemplu ar fi de ajuns, ca să pună pe cineva pe gînduri. Dar exemplele sunt multe și, lucru important, sunt sîngurele sigure, căci exemplele de vechi bulgar *ん* < român *în* sunt toate supuse bănuelii că ar putea să aibă pe *în* provenit dintr-un anterior *on* ori *un* (Vezi § 240 № 64, § 241 № 68),

învremece exemplele de vechiū bulgar κ < romin *un* sănt lipsite de orice bănuială că ar putea proveni dintr-un anterior în (Vezi § 242 № 80, 81). Asemenea cuvinte sănt (Nu toate, vor mai fi și altele. Ești dați pe cele însemnate de Miklosich, Beiträge, Vokalismus, III, pag. 24) *dumbravă* > vechiū bulgar *dōbrava*, *lúncă* > v. bulg. *lōka*, *múncă* > v. bulg. *mōka*, *poruncésc* > v. bulg. *porōčiti*, *prund* > v. bulg. *prōdu*, *scump* > v. bulg. *skōpū*, *scund* > v. bulg. *skōdu*, *úndifă* > v. bulg. *ödiſa* (Dintre ele unele se găsesc și în celealte dialecte: macedoromân *lúncă*, *scúmbu*; meglenit *lo'ncă* > **lī'ncă* > *lúncă*, *mō'ncă* > **mī'ncă* > *múncă*, *scomp* > **scīmp* > *scump*; istroromân *munts'esc*, *úndifă*). Prin urmare argumentul pe care ar vrea să-l tragă B.. din chipul cum este reflectat în românește sunetul vechiū bulgăresc $\kappa = \tilde{o}$ se reduce la nimic.

Dar la această anihilare contribue și chipul cum a fost reflectat în românește sunetul vechiū bulgăresc $\kappa = \tilde{e}$. Este curios că B., macarcă își anunță argumentarea cu vorbele „să dați întietate formelor cu nazalizare”, vorbește numai de $\kappa = \tilde{o}$, iar de $\kappa = \tilde{e}$ nu pomenește. Dar, tocmai, și acest sunet vechiū bulgăresc $\kappa = \tilde{e}$ a devenit în mediobulgara un cu totul alt sunet, căci și-a pierdut nazalizarea. În altă lucrare a sa, Incepiturile scrierii cirilice în Dacia traiată, publicată în Arhiva Iași, April 1922, pag. 161-195, B. afirmă necontenit acest lucru (între altele la pag. 182, 186) și mai lămurit spune la pag. 188 că pierdereea nazalizării lui κ a avut loc încă din veacul XI, adecă încă dela începutul perioadei mediobulgare. În limba română însă cele mai multe cuvinte de origine bulgărească cu $\kappa = \tilde{e}$ prezintă acest sunet ori ca *in* > *en* (prin fenomenul de alunecarea sunetului românească notat la § 238 № 25), ori ca *in* > *en* (prin fenomenele de alunecarea sunetului românească notate la § 238 №№ 28, 29, 30). Iată, de pildă, exemplele însemnate de Miklosich în Beiträge, Vokalismus, III, pag. 21: *colindă* > vechiū bulgar *kol̄da*, *grindă* > v. bulg. *grēda*, *jind* > v. bulg. *žedati*, *oglindă* > v. bulg. *oglēdati*, *pinten* > v. bulg. *pētīno*, *rīnd* > v. bulg. *rēdū*, *rī'nsă* *iulus* > v. bulg. *rēsa*, *sfīnt* > v. bulg. *svētū*, *smintēsc* > v. bulg. *sūmētō*, *sprinten* > v. bulg. *sūprētati*, *jintă* > v. bulg. *žēta*, *vīnjós* > v. bulg. *vēžō* (Dintre ele unele se găsesc și în celealte dialecte: macedoromân *culinde*, meglenit *culinde*).

taminat cu neobulgarul *ogledalo*, *smintés*). Dintre exemplele însemnate de Miklosich numai unul de origine bulgară sigură prezintă reflexul fără *n* al lui *ə*, anume *şágă* > v. bulg. *šēga*, neobulgar *šēga* (Lipsește în celelalte dialecte). Peici pe colea, în unele dialecte bulgărești și în unele cuvinte, s-a păstrat până astăzi elementul nazal din vechiul bulgar *ə̄=č* ca *en* ori, printr-o ulterioară alunecare de sunet (constatătă încă din mediobulgara prin aşa numitul amestec al iusurilor, prin întrebuițarea adecă a caracterului *ə* pentru caracterul *ə* și viceversa; vezi Bârbulescu, Incepiturile scrierii cirilice, pag. 183, 187), ca *än*, ori, prin altă ulterioară alunecare de sunet, ca *an*, tot aşa după cum peici pe colea, în unele dialecte bulgărești și în unele cuvinte, s-a păstrat până astăzi elementul nazal din mediobulgărul *än* > vechiul bulgar *ə̄=č*, care mediobulgăr *än* a început să devină *ə̄* încă din secolul XII și s-a prefăcut pretutindeni în *ə̄* în secolul XIV (Bârbulescu, Incepiturile scrierii cirilice, pag. 185-186). S-a păstrat *ə̄* ca *en*, *än*, după cît am putut afla eu, în următoarele cuvinte și dialecte bulgărești: 1) Limba bulgărească dela răsărit, întreg dialectul -*o*: *pensé* > v. bulg. *pěti*, *devensé* > v. bulg. *devěti* Miletic Das Ostbulgarische pag. 80.— 2) Limba bulgărească dela răsărit, dialectul -*o*, localitățile Markovec (Markofča) și Rayna: *onénzi* > v. bulg. *oně̄-zi* Miletic ibidem pag. 80.— 3) Limba bulgărească dela răsărit, dialectul -*o*, localitatea Rusciuc: *grendă'* ori *grindă'* > v. bulg. *grěda* Miletic ibidem pag. 80.— 4) Limba bulgărească dela răsărit, dialectul -*ăt*, subdialectul balcanic, subdialectul Panağuriște: *rénda* > v. bulg. *rědu* (această pronunțare a existat până mai acum cîțva timp, astăzi nu se mai aude) Miletic ibidem pag. 165.— 5) Limba bulgărească dela răsărit, dialectul -*ăt*, subdialectul balcanic, subdialectele Loveč, Trojan, Gabrovo: *pindisét* > v. bulg. *pěti desětu*, *divindisét* > v. bulg. *devěti desětū*, *brämčí* > v. bulg. *brěču*, *rämgi* > v. bulg. *rěgnō*, *svänci* > v. bulg. *zvěknō*, *šántař* > v. bulg. *šětavů* Miletic ibidem pag. 186.— 6) Limba bulgărească dela răsărit, dialectul -*ăt*, subdialectul balcanic, subdialectul Sliven: *grindę* și *gridá* > v. bulg. *grěda* Miletic ibidem pag. 200.— 7) Limba bulgărească dela răsărit, dialectul -*ăt*, subdialectul rupețic, subdialectul *Suhō* (puțin la nord-est de Salonic). Multe cuvinte, pe care le dau în reflexele lor vechi bulgare și în ordinea în care sunt înșirate de O-

blak: *pětükü, žětva, rědovü, narěditi, grěda, prědö, čědo, bratučědu, ūdrü, pědř, pěti, pěta, měsěčí, měsěčina, měkukü, žěti, govědari, světří, oglědati*; sufixul singular -ě plural -ěta, care a păstrat nazala la plural și sună singular -e plural -enta, de pildă în cuvinte ca *telěta, žrěběta, iagněta, prasěta; ūzíkü*. Oblak, Macedonische Studien pag. 19.—8) Limba bulgăreasă dela apus, dialectul din satele din înprefurimile despre miazanoapte ale Salonicului: *énza* > v. bulg. *ězə, kléńza* > v. bulg. *klěz̄i*, Oblak ibidem pag. 21.—9) Limba bulgăreasă dela apus, dialectele din Kostur (Kastoria) și Korča (Korytza): multe cuvinte, din care nu se dă însă niciun exemplu, Oblak ibidem pag. 18 (Vorbind despre dialectul dela Suho zice autorul: „Acest dialect aparține, împreună cu cele dela Kostur și Korča, la acele dialecte din sudul Macedoniai, care au păstrat în mare grad nazalismul“).—Să fi provenind cuvintele românești din asemenea dialecte bulgare, care au păstrat elementul nazal din vechiul bulgar și? Să fi având cuvintele românești origine dialectală bulgară, aşa după cum probabil așa origine dialectală bulgară cuvintele grecești *χέλιαντα, χέλεντα, χέλινδα* (de unde macedoromânul *cólindă*, care se găsește alături de mai vechiul *culínde*, *Dalametra*) și *γρέντα, γρέντα* (de unde macedoromânul *gréndă*)? (Pentru cuvintele grecești vezi Gustav Meyer, Neugriechische Studien, II, pag. 25, 32, în Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien, vol. 130, și compara Bârbulescu, Incepiturile scrierii cirilice pag. 187, unde este citat printre cuvintele cu nazală și grecul *σάγανο*, a căruia lectură probabilă însă este *šágano* — neobulgar *šega*, după cum Gustav Meyer spune opul citat pag. 57). Dar nu-ar fi curios ca cele mai multe cuvinte cu și să le fi împrumutat româna din subdialecte bulgărești? Si nu-ar fi curios să fi împrumutat româna cu toptanul din subdialecte bulgărești tocmai de acele cuvinte care se găsesc mai ales în subdialecte bulgărești din Macedonia? Nu-ar fi curios ca multe cuvinte românești cu și să fie împrumutate sigur din vechea bulgară, iar toate cuvintele cu și să fie împrumutate din subdialecte bulgărești mediobulgare ori neobulgare? Dar cuvintele cu și și cele cu și se sprijină unele pe altele într-o argumentare logică, și logic este numai decât să admitti că cuvintele românești cu reflexul *un* al vechiului bulgar și și cu reflexul *in*, *în* al vechiului bulgar

și sint împrumutate din vechea bulgară. Această logică se impune și contra afirmației lui Miklosich din Beiträge, Vokalismus, III, pag. 22, cum că cuvintele românești cu *en*, *în* > vechiul bulgar și ar fi împrumutate „din limba Slovenilor [adecă a Bulgarilor] din Dacia, care aș păstrat pe și în forma *en* până la dispariția limbii lor“. Dispariția aceasta a avut loc în secolul XVIII și știrile privitoare la limba Slovenilor din Dacia sint tot din secolul XVIII. Ce voește să spună Miklosich? Că cuvintele românești cu reflexul *en* al vechiului bulgar și aș fost împrumutate din limba Slovenilor din Dacia într-un timp relativ recent, mai recent decât perioada veche bulgară? Apoi atunci ar trebui ca și cuvintele românești cu reflexul *un* ori cu reflexul *în* al vechiului bulgar și să fi fost împrumutate tot într-un timp relativ recent din aceeași limbă. Căci ar fi extraordinar lucru ca pe cuvintele cu și să le fi împrumutat limba română din limba Slovenilor din Dacia, iar pe cele cu și nu. Însă limba aceea a Slovenilor din Dacia, care reflectează pe vechiul bulgar și cu *en*, reflectează pe vechiul bulgar și cu *an*, Miklosich, Beiträge, Vokalismus, III, pag. 22, și după Jagić în Archiv für slavische Philologie vol. III pag. 356 acest reflex al lui și ca *an* din limba Slovenilor din Dacia ar fi chiar străveche, ar data din perioada veche bulgară, pecind neamurile slovene [adecă bulgare] ar fi fost despărțite în două, din punct de vedere al pronunțării lui și, în ramul daco-thrac, unde pronunțarea ar fi fost *an*, și în ramul pannono-caranthanic, unde pronunțarea ar fi fost *on*. Însă *an* nu s-a prefăcut în românește în *ün* niciodată, iar în *i'n* s-a prefăcut numai în perioada românei primitive, adecă în perioada cea mai de de mult a vechii bulgare, cu mult anterioară fixării în scris a limbii vechi bulgărești. Ar urma, deci, ca cuvintele românești cu reflexul *i'n* al vechiului bulgar și, pe care Bârbulescu le pune pe socoteala limbii mediobulgare, să fie tocmai ele de origine veche bulgară după logica rezultată din afirmația lui Miklosich, rămnind ca pe cuvintele românești cu reflexul *ün* al vechiului bulgar și să le explicăm prin vreun împrumut făcut dela ramul slovenic pannono-caranthanic! Si dacă *i'n*, *ün* > v. bulgar și sint din perioada veche bulgară în românește, după logica rezultată din afirmația lui Miklosich, apoi, negreșit, și românul *en* > v. bulgar și trebuie să fie tot din perioada veche bulgară.

Dar se mai poate face și altă combinație cu *ș* și *ă* vechi bulgărești. Anume tot Miklosich, Beiträge, Vokalismus III, pag. 23, spune cu privire la *an*, reflexul sloven din Dacia al vechiului bulgar *ă*, că *a* din acel *an* a avut probabil valoarea de *o* deschis, și, macarcă se exprimă încurcat, că a înțelege că această pronunțare a existat la Slovenii din Dacia până la dispariția limbii lor, care a avut loc în secolul XVIII. La această presupunere se pare că Miklosich a ajuns din două considerații, mai întâi din aceia că reflexul unguresc al lui *ă* este *ən* (iar limba Slovenilor din Pannonia va fi fost tot una cu acea a Slovenilor din Dacia), apoi din aceea că alături cu *an* apare peici coele și cîteun *on* ca reflex al lui *ă* în limba Slovenilor din Dacia. Iată înseș vorbele lui Miklosich: „In dacoslovenă *ă* este reprodus prin *an*; *a* a avut probabil aici pronunțarea lui *a* unguresc, care se apropie de acea a lui *o*: *dobandeme, manka, mans, rantze, skampa, zandi*, alături cu *trombenie, poroncsenie*, pentru vechile bulgare *bōd-*, *mōka*, *mōži*, *rōfš*, *skōpū*, *sōdi*, *trōb-*, *poro-**enie*, etc.“ În asemenea caz, dacă Slovenii din Dacia au avut pe *ă* ca *ən* și pe *ă* ca *en* până în secolul XVIII, apoi Româniile au putut împrumuta dela dinșii cuvintele slave, unde *ă* este reflectat prin *un* și *ă* prin *en*, dela cele mai vechi timpuri începînd și până la momentul, relativ recent, cînd *ən* a devenit în romînește *ún* și *én* a devenit în romînește *in*. Orice fixare mai preciză a unei date ar fi arbitrară, și tot atât de arbitrar ar procede acel care ar zice că împrumuturile respective au avut loc în timpul limbii mediobulgare, ca și acel care ar zice că ele au avut loc în timpul limbii vechi bulgare. Numai pentru reflexul romînesc *in* al lui *ă* ar putea admite cineva un împrumut din mediobulgara Slovenilor din peninsula balcanică (care Sloveni din peninsula balcanică vor fi fost aceiași cu Slovenii de prin Muntenia, ori și de prin Oltenia, ori și de prin vreo parte a Moldovei, ori și mai nu știu de pe unde).

Din toată această încurcată discuție, care, dacă am mai face vreo cîteva presupunerî (Și pentru ce adecă n-am putea face?), ar deveni o adevărată harababura, un lucru reese evident, anume acela că reflexul romînesc al lui *ă* vechi bulgar nu constituie o probă că cele mai vechi împrumuturi de cuvinte slave le-ar fi făcut Româniî în perioada mediobulgără.

II. Pag. 14: „Tot astfel nu s-a observat dezvoltarea istorică a limbii bulgare, deci raportul între paleoslovenică și mediobulgară, în cuvintele slave din limba română care au și său și în paleoslovenică. Știința [adecă cea dinainte de Bărbulescu] afirmă că în epoca paleoslovenică, între secolele IV-VI mai ales, au intrat în limba română cuvintele slave ca *zdravān*, *prīce*, *sfadā*, *denie*, *beznā*, *praznic*, *zg̃obiū*, *nātīng*, *oblīnc*, *ovās*, *tīrāsc*, *zāresc*, *steclā*, *temničā*, etc. Dar nu s-a judecat că aceste cuvinte și altele de felul lor sunau în epoca paleoslovenică, anume în secolul IX, cu atât mai mult în secolul VI, astfel: *sādravā* (съдравъ), *pritāča* (притчъ), *sāvada* (съвада), *bādenle* (бъденли), *bezdanō* (бездзно), *prazdēnikā* (праздниникъ), *zālobivā* (зълобивъ), *netongā* (нетонгъ), *oblonkā* (облонкъ), *ovēše* (овъскъ), *tēron* (търлъ), *zēron* (зъръ), *stěklo* (стъкло), *temeničā* (тъмниница). Nu s-a observat că aceste cuvinte, prezintindu-se astfel în stadiul paleoslovenic al limbii bulgare, dacă atunci, de ex. în secolul VI, ar fi intrat în limba română, trebuia să le găsim și la noi cu valoarea fonetică a lui z, și paleoslovenici, sau cel puțin trebuia să le avem și în limba noastră cu acel ă (z sau ă) în toate locurile unde el se află în paleoslovenică. Pe cele din limba noastră le vedem însă fără sunetul ă sau e în multe locuri: *zdravān* nu *sādravā*, *prīce* nu *pritāča*, *sfada* nu *sāvada*, *denie* nu *bādenie*, *beznā* nu *bezdanō*, *praznic* nu *prazdenică*, etc. Dar în limba română nu există fenomenul fonetic de perdere a unui aşa ă. De aceia, dacă acele cuvinte ar fi intrat în limba noastră în perioada paleoslovenică, adecă chiar și între veacurile VI-IX, atunci, noi neavînd acel fenomen de pierdere a lui ă, ele trebuiau să ne rămînă și să le avem sub forma cu ă, cum se pronunță la Bulgari în acea epocă. Dacă însă le avem fără ă, aceasta-i o dovadă că acele cuvinte și altele de felul lor au pătruns în limba română într-un alt stadiu al limbii bulgare, iar nu în cel paleoslovenic, și anume într-un stadiu cînd chiar în limba bulgară se perduse acel ă paleoslovenic. Iar știința de azi ne arată bine că în secolul IX ă se pronunță în toate părțile acelea, unde e scris, în stadiul paleoslovenic al limbii bulgare, dar că numai din veacul din care sunt copiile de texte paleoslovenice ce avem, deci cel mai de vreme din veacul X, a început, în veacul XI s-a întrețit, iar în al XII-lea s-a operat cu desăvîrsire în limba bulgară pierderea peste tot

a aceluī fel de z și a la sfîrșitul cuvintelor, uneori și în corpul lor, iar alte ori asimilarea lui a-e în z-ă, precum și prefacerea lui e în e. Așa că numai în acest nou stadiu (mediobulgar) al limbii bulgare, deci numai rar de tot în secolul X, dar mai ales începînd din secolul XI și XII, găsim acele cuvinte pronunțate chiar de Bulgari fără ă: *zdrav, pričă, sfadă, bdenie, bezdno, praznic, zlobiv, netăng, oblanc, ovăs, tără, steklo, temnița*, întocmai ca în limba română.“

Sepă cele două sunete vechi bulgare z și a, pe care Bârbulescu le discută împreună.

1. z. Va să zică z vechiū bulgar suna întocmai ca ă romînesc ori ca actualul ă bulgăresc, și fiindcă în limba românească ă neaccentuat nu cade, apoi cuvintele romînesti *zdravă̄n, price, sfadă, denie, běznă, zglobită, nătă̄ng, oblón̄c*, dacă ar fi fost împrumutate din vechea bulgară, ar fi trebuit să sună astăzi *sădrávă̄n, prită̄ce, săvádă, bădénie, bězdă̄nă, zălobivă̄, nătōngă, oblōncă*. Mai întîi însă trebuie scos din joc z final, căci el a fost înlocuit analogic prin formele romînesti, și, oricare va fi fost valoarea lui în vechea bulgară, a devenit în romînește -u, dacă cuvîntul a fost primit de limba română ca masculin, și a devenit în romînește ă, dacă cuvîntul a fost primit de limba română ca feminin. Prin urmare exemplele *nătōngă* și *oblōncă* trebuie eliminate, iar *săvádă* și *zălobivă̄* trebuie mătinute ca *săvád* și *zălobiv*. Apoi, macarcă în romînește ă neaccentuat nu cade lesne, el se constată că nu cade în alte înperejurări decît acelea pe care le prezintă cuvintele slave, aşa că cuvinte romînesti altfel cu *sădr-*, *prită̄c-*, *săvád-*, *bădén-*, *bězdă̄n-*, *zălob-* nu există (Chiăr cazurile cele mai analoage sunt în realitate foarte deosebite, și *zălög*, de pildă, are pe ă în silaba de imediat înaintea accentului emfatic, iar nu în silaba a două de dinaintea acestui accent, cum îl are *zălobiv*, și *zălogire* are, drept, pe ă în aceeaș poziție de accent ca și *zălobiv*, dar este în dependență analogică față cu *zălög*, pecind *zălobiv* este independent de orice analogie. Si tot aşa mai departe). De unde putem ști noi că, dacă nu în toate, dar macar în unele din exemplele citate de Bârbulescu, ori din alte exemple care vor mai fi, n-ar fi putut cădea ă și prin firea limbii romînesti însăș? Căci doar, dacă nu sunt multe cazurile în care a căzut ă neaccentuat în romînește prin firea însăș a limbii romînesti, tot sunt, de pildă *arvúna > *ară-*

vúnă > neogrec ἡρζεβῶνα, destúl. > de sătúl, dărmá > dărămá > deramare.

Dar săt cuvinte de origine sigur bulgară, care au vocala neaccentuată corăspunzătoare lui z păstrată în limba română, macarcă a căzut în limba neobulgară (și a căzut, după cele ce susține Bârbulescu, încă din perioada mediobulgară), de pildă sáméť ori suméť > v. bulg. szměti, neobulgar směť, soróc > v. bulg. szrokъ, neobulgar srok. Ce fel de cuvinte sint acestea? Sint vechi bulgare ori ba? Dacă vei spune cumva că la aceste cuvinte z s-a nimerit de a căzut mai tîrziu în bulgărește, ori că, cine stie?, la ele z se găsește păstrat în vreun subdialect bulgar undeva, de unde le va fi împrumutat limba română, ori dacă vei spune că la aceste cuvinte se vor fi introdus în românește vocalele ā, u, o prin epenteză, vei face numai niște presupunerî, pe care oricine îți le poate tagădui lesne.

Chestiunea cea mai principală însă, cind se agită căderea vocalei neaccentuate z în cuvinte de origine bulgărească, este de a ști sigur care era valoarea acelui z în vechea bulgară. Avea z într-adevăr valoarea actualului ā bulgăresc ori românesc? ā este de multe feluri, și mai posterior, și mai anterior, și mai inchis, și mai deschis. Dar dacă va fi fost cumva vechiul bulgar z vreun fel de ā tare deosebit de acel pe care l-a dezvoltat limba românească, nu cumva s-ar putea explica atunci pentru ce a perdit limba română mai lesne pe acel ā vechiū bulgăresc decît pe al său propriu ā? Limba românească, în asemenea înprijurări, va fi adaptat în unele cuvinte pe vechiul bulgar ā materialului său apercepător, cum se va fi întîmplat lucrul în cuvintele sáméť-suméť, soróc, iar în altele, cele mai multe, îl va fi lăsat să cadă imediat. În tot cazul la asemenea discuție nu trebuie uitat că z în primitiva slavă (Urslavisch) era sigur un u scurt deschis, care mai ales în silabele neaccentuate cu accentul cuvîntului avea în mod remarcabil caracterul scurtimii. Jagić, Die irrationalen Vokale, în Archiv für slavische Philologie, vol. XXII, pag. 559: „Vocalele z și ū erau, după cum știm, odată ū și ū. Variabilitatea sunetelor moderne care s-a dezvoltat din ele se explică în deajuns dintr-o normală scurtime a lui ū și ū și nu este trebuință să admitem o scurtime a lor mai mare decît cea normală ca punct de plecare pentru cercetările

toate ce am face asupra lor“. Schachmatov, Die gespannten Vokale z und ă im Urslavischen, în Archiv für slavische Philologie, vol. XXXI, pag. 481: „Nu este nicio îndoială că sunetele, care în cele mai vechi monumente limbistice bulgare (vechi slovene) sunt însemnate cu caracterele z și ă, erau în vechea bulgară, și tot aşa în limba primitivă slavă, niște sunete deschise... In general trebuie să considerăm sunetele z și ă ca niște sunete reduse provenite din niște vechi u și i“. Și poate n-ar strica să ia cineva, la astfel de cercetări, în considerație tocmai limba română, care, în împrumuturile pe care foarte probabil le-a făcut din vechea bulgară, păstrează cele mai vechi probe de limbă veche bulgară, probe foarte probabil anterioare fixării în scris a limbii vechi bulgare în secolul IX, și care sunt în aceeași vreme cele mai vechi probe de vreo limbă slavă în general. Și tocmai limba română posede cîteva cuvinte sigure de origine bulgară, unde z, și anume z accentuat, este reprezentat prin ū și ó. Aceste cuvinte sunt sútă (tot aşa macedor. sútă, megl. sútă) → v. bulg. súto, neobulgar sto, sol > v. bulg. sz/z (lipsește în neobulgară), tócmă (tot aşa megl. tócmu) > v. bulg. tzkma, neobulgar tákmo; mai puțin sigur dobitóc (tot aşa istror. dobitóc) > v. bulg. dobítzkz, neobulgar dobiták, mai întîi din cauza lui i pentru vechiul bulgar ī, și apoi din cauza amestecului probabil al sufixului -óc, macarcă nu s-ar fi amestecat poate tocmai sufixul -óc, dacă n-ar fi fost simțit sunetul z din acest cuvînt ca o de urechea Românilor. Pe sútă Meyer-Lübke, Grammatik der romanischen Sprachen, II, pag. 592, ar vrea să-l facă dac. Dar nu este trebuință să-l ridicăm aşa de departe. Cuvintele sútă, sol, tocma din alte limbî slave afară de cea bulgară nu pot fi împrumutate, căci reflexele lor din celealte limbî slave afară de cea bulgară (pe care vezi-le la Cihac) ne împiedecă de a admite aşa ceva (Pentru sútă toate limbile slave aŭ sto; sol există numai în neoslovenă, cu forma sel; tócmă se găsește numai în ruteană cu o formă potrivită, tokma, dar este imposibil de admis că un asemenea cuvînt, răspîndit în toată românia, ar fi împrumutat din ruteana); este evident însă că nici din mediobulgara ori din neobulgara n-aŭ putut fi împrumutate, deoarece în aceste limbî z a devenit ā (Vezî mai sus citatul din Bărbulescu, unde se spune că slaviștii admit existența acestui ā = z încă din perioada veche bulgară). Ele

n-a putut fi împrumutate prin urmare decât din vechea bulgară *), și atunci trebuie numai decât admis că în această veche bulgară, în care slaviștii pun reflexul prin *ă* al slavului primitiv *ū*, trebuie să fi existat la acel reflex *ă* vreo oarecare nuanță de *u*, căci altfel n-ar fi prins urechea Românilui pe acel sunet vechiul bulgar ca *u*, *o*. Să nu fi existat cumva încă chiar primitivul slav *u* în acele vremuri străvechi ale limbii bulgare (cînd va fi făcută limba românească împrumutul), care vor fi fost poate cu mult anterioare epoci literare a limbii vechi bulgărești? Acele vremuri străvechi (cînd a putut face limba românească împrumutul) s-ar putea doar ridică în sus până în veacul V p. Chr. Si mai trebuie admis apoi că acea nuanță de *u*, ori chiar acel *ū*, în timpurile străvechi ale vechiul bulgare a existat și la *z* accentuat și la *z* neaccentuat, căci vechiul bulgar *ssto*, după cum se constată din reflexul său *sto* din toate limbile slave, a fost accentuat *sztó*, și dacă Românil a strămutat accentul pe prima silabă, a făcut aceasta prin adaptare la materialul apercepător al limbii românești, care cerea ca cuvântul să nu fie terminat în *o* accentuat, ceia ce ar fi constituit o anomalie față de întregul sistem de forme ale declinării românești, și să devină substantiv feminin după modelul cuvintelor băstinașe *zéce* și *mie*. Si reese atunci că nu trebuie să identificăm pe *z* neaccentuat, care a căzut în cuvintele slave citate de Bărbulescu, cu *ă* românesc, și că nu trebuie să conchidem că, dacă *ă* românesc s-a păstrat, apoi ar fi trebuit să se păstreze și *z* vechiul bulgăresc.

Din toate aceste considerații rezultă în sfîrșit că nici firea sunetului vechiul bulgăresc *z* și nici chipul cum el a fost tratat în românește nu constituiesc o probă că limba română n-ar fi făcut împrumuturi din vechea bulgară. Din contra!

2. b. Bărbulescu spune că din cuvintele vechi bulgare *празднікъ, овѣсъ, тѣръ, зѣръ, стѣклъ, тѣменѣтъ*, care sunau *prazděnică, ověse, teron, zěron, stěklo, těmeněta* nu puteau să iasă cuvintele românești *práznic, ová's, tří' sc, zárésc, stéclă, témalta*, pentru motivul că în românește vocala neaccentuată

*) În ce privește pe *tócmă* să nu se gîndească cineva la diftongare și să intîmpine că, dacă ar fi atât de vechiul acest cuvânt, ar fi trebuit să diftongheze pe *ó* și să sune *tóácmă*; pentru că *ó* accentuat nu se diftonghează înainte de *a*, iar *-a* din *tócmă* a fost fix, n-a devenit niciodată *-ă*, din cauză că a fost

e din exemplele *prázdenică*, *te'menița*, *ově'se* n-ar fi putut cădea, că vocala neaccentuată e din *ter-*, *zer-* nu s-ar fi putut preface în i, ā, că vocala accentuată ē' din *ove'se* nu s-ar fi putut preface în ā, că vocala accentuată ē' din *stě'klo*, *tě'menița* nu s-ar fi putut preface în e.

Ce este însă acel ē, cu care Bârbulescu transcrie pe vechiul bulgar ē? Acel ē este un e închis și această ortografie, care reprezintă pe e închis prin ē, este a lui Miletić (Das Ostbulgarische pag. 35: „ē este un e închis, care are un timbru foarte asamănător cu acel al lui i“).

Va să zică Bârbulescu susține :

a) Că n-ar fi putut cădea în romînește vocala e neaccentuată din vechile bulgare *prázdenică*, *témenița*, *ové'se*. Dar mai întîi -e din *ové'se* (ca și -ă din *prázdenică*) nu poate intra în discuție, pentru că a fost înlocuit analogic prin forma de declinare romînească -u. Apoi, în ce privește căderea lui e neaccentuat din celelalte două exemple, exemple de cădere a vocalelor e, i romînesti neaccentuate (care se pot hotărî că aū fost e ori i numai după etyma, căci prin alunecarea sunetului e și i neaccentuați romînesti se schimbă neconvenit unul în altul), și înainte de accent și după accent, se găsesc destule, de pildă *dreg* > *dirigo*, *drept* > *directus*, *indémn* > **indemino*, *întă'rt* > *interrito*, *morml'nt* > *monumentum*, *pérnă* alături cu *pérină* > v. bulg. *perina*, *fárnă* alături cu *fárină* > *fáră* + '-ina, ursesc > *ursa*, aoristul lui ópī:w, *vesmł'nt* > *vestimentum*.

b) Că vocala neaccentuată e din *ter-*, *zer-* din vechile bulgare *tero*, *zerō* n-ar fi putut deveni ā, ī în verbele romînesti *tíră'sc*, *zárésc*. Însă prefacerea în ā a lui e neaccentuat precedat de z este ceva foarte obișnuit în romînește, vezi § 238 N° 31, iar prefacerea în ā a lui e neaccentuat precedat de t este ceva destul de obișnuit în romînește, vezi § 238 N° 32 (i din *tíră'sc* poate fi lesne provenit din ā printre-o ulterioară alunecare de sunet).

c) Că vocala accentuată e din vechiul bulgăr *ově'se* nu s-ar fi putut preface în ā din românul *ovă's*. Însă ē accentuat precedat de v se preface regulat în ā' în romînește, vezi § 238 N° 28.

d) Că vocala e accentuată din vechile bulgare *stě'klo*, *tě'menița* nu s-ar fi putut preface în ē din romînele *stéclă*, *ténniță*. D-apoi e era doar în înseș cuvîntele vechi bul-

gare! Dacă e vechiū bulgar era închis, avea doar limba românească însăș e închis de ajuns pe atunci, în epoca veche bulgară, după cum are și astăzi, și poseda, deci, un material apercepător foarte adekvat, cu care să primeasă pe ē închis vechiū bulgăresc. Nedifongarea numai a lui ē din stéclă face dificultate pentru admiterea originii vechi bulgare a acestui cuvînt în limba românească.

Prin urmare firea sunetului vechiū bulgăresc și chipul cum el a fost tratat în românește nu constituiesc o probă că limba română n-ar fi făcut împrumuturi din vechea bulgară.

III. Pag. 16: „Tot astfel, neobservînd gramatica istorică a limbii bulgare, mai cred toți oamenii de știință străini și dela noi că în aceiaș epocă a lui Iordanis, deci în orice caz înainte de veacul IX, ne-aū intrat în limbă dela Sloveniū Bulgari cuvinte care în limba noastră aū sunetul ī, iar în paleoslovenica ī, zl, ca vidră, bivol, mită, vladică, pelin, smochin, moghilă, obiceiū, cobilă, răchită, etc. Totuș aceiaș știință ne arată bine că în epoca din care avem textele paleoslovenice, deci în secolele XI sau X, limba bulgară, deci paleoslovenica, avea acolo un ī: *vîdra* (въдра), *bîvolă* (бъволъ), *mîto* (мътъ), *dobîtăkă* (дъбътъкъ) [rom. *dobitoc*], *ispita* (испътътъ) [rom. *ispită*], *sâtrîvati* (сътъръватътъ) [rom. *strivesc*], *zamîsliti* (замъслътътъ) [rom. *zămislesc*], *rasîpati* (расъпътътъ) [rom. muntenesc *risipesc*], *tîkva* (тъкътъ, genitiv тъкътътъ) [rom. *tidvă*], *vladîka* (владъка), *pelînă* (пелънъ). *smokînă* (смокънъ), *mogîla* (могълъ), *otîčai* (отъчъай), *kobîla* (кохъла), *rakîta* (ракъта). Dacă aceste cuvinte, și altele de felul lor, ar fi intrat în limba română în epoca paleoslovenică, adecă fie chiar în secolul IX, de sigur că ar fi trebuit să le vedem și astăzi în limba noastră tot aşa ca în paleoslovenica, adecă cu acel ī, iar nu cu ī, cum le avem de fapt. Ba încă și mai mult ar fi trebuit să le avem astfel în epoca Slovenilor din Dacia traiană, adecă în veacul VI sau IV, căci știință afirmă că pe atunci toate limbile slave aveau pe acel ī. Nu se poate susținea că le-am fi primiți dela Bulgari cu ī, dar că acest sunet l-am schimbat noi, pe terenul limbii române, în ī. Si nu se poate aceasta, fiindcă limba noastră nu poseda fenomenul de prefacere a lui ī în ī, ci numai inversul, adecă fenomenul de a schimba pe ī în ī (Așa, ca schimbate pe terenul limbii noastre, se

pot înțelege cele cîteva cuvinte slave ce avem cu *i*: *tîgan*, *rîmnic*, animalul *rîs* și *ris*, etc.). Așa că, dacă aceste cuvinte nu ne-aș putut veni în epoca paleoslovenică, dacă apoi nu se poate să se fi format ele astfel pe terenul limbii romîne, urmează că tot din limba bulgară le avem, dar dintr-o altă epocă, dintr-un alt stadiu decit cel paleoslovenic al ei. În adevăr, dacă urmărim gramatica istorică a limbii bulgare, vedem că în spre epoca mediobulgară ea are chiar ca o caracteristică a fonetismului său prefacerea paleoslovenicului *i* (zi) în *i* (u). Inceputul acestei transformări ne apare rar de tot chiar în textele paleoslovenice ce avem, care se știe că sunt copii din veacul X sau XI. Iar în veacul XII, adică în epoca proprie mediobulgară, această transformare se arată a fi mai peste tot sfîrșită în limba bulgară. Din secolele XI sau XII, dar, limba bulgară are mai numai *i* în loc de *i*: *vidra*, *bivol*, *mito*, *dobitok*, *ispitati*, *strivati*, *zamisliti*, *rasipati*, *tikva*, *vladika*, etc., întocmai ca limba română. Aceasta ne arată că acest fel de cuvinte slave ne-aș venit în limba noastră în orice caz numai în această perioadă a limbii bulgare, deci numai după secolul X sau XI, iar nici de cum înainte, și cu atit mai mult nu în secolul VI sau IV.“

Mai întîi nu este adevărat că „limba noastră nu posedă fenomenul de prefacere a lui *i* în *i*“. Ba-l posedă în mare grad. Vezi § 242 N°s 77, 78, și de pildă *obîcîeu* ar putea proveni dintr-un mai vechi *obîcîiū*, și munteanile *risipă*, *risipesc*, în loc de moldoveneștile *rîsîpă*, *rîsîpesc*, după cum aș sigur *ri-* dintr-un mai vechi *rî-* > *râ-* > *ra-*, din cauză că Munteanul pronunță pe *r* muiaț, tot așa foarte posibil aș pe *-sî-* dintr-un mai vechi *-sî-*, pentru că Munteanul pronunță pe *s* muiaț (Vezi § 238 N°s 29, 30, 31).

Apoi, de unde se poate ști că cuvinte ca *rîs* (v. bulgar բլիչ) și *sîn* fiu (v. bulgar ծինչ) aș pe *i* provenit din *i* și nu-l aș cumva dela capul locului?

Dar sunt în românește și cuvinte de acelea unde *i* ca reflex al vechiului bulgar *zi* nu se poate explica prin alunecarea sunetului din *i*. Asemenea cuvinte sunt *bălărie* > v. bulgar բլար herba + *-arie*, *cobîlă* (Aceasta e forma cea mai răspîndită. Vezi Tiktin, Rumänisch-deutsches Wörterbuch, și Damé, Incercare de terminologie poporană. Forma *cobîlă* o citează Tiktin din Lexiconul de Buda, eș o mai găseșc în Bârceanu, Dicționar român-german. Nică *cobîlă* nu poate

proveni din *cobilă*, nici din *contra*. *Cobilă*, dacă într-adevăr există, trebuie să fie un împrumut mai recent, > neobulgar *kobila*) > v. bulgar *кобзяна*, *хътру* > v. bulgar *хътру*. Din *bil-* (neobulgar *bille*), *kobila* (neobulgar *kobila*), *hitr-* (neobulgar *hităr*) n-ar fi putut rezulta în românește *bălărie*, *cobi'lă*, *hî'tru*. Cel mult pentru *bălărie* aî putea recurge la presupunerea că *bi-*, fiindcă are *i* neaccentuat, a putut deveni *bel-* și apoi *băl-*, dar pentru *cobi'lă* și *hî'tru* nu poți recurge la nicio presupunere și prefacerea *bi* < *bî'*, *hî* < *hî'* prin alunecarea sunetului nu există în limba românească. Ori poate asemenea cuvinte românești cu *i* pentru vechiul bulgar *zi* sătăcănuimprumutate din limba malorusă sau din limba rusească, limbă în care primitivul slav *i* = v. bulgar *zi* să-a păstrat? (Este indiferent dacă cuvintele respective există sau nu astăzi în limba malorusă ori în cea rusească). Ori poate asemenea cuvinte sătăcănuimprumutate din vreun dialect bulgăresc, unde vechiul bulgar *zi* să-a păstrat? Căci sătăcănuimprumutate dialecte bulgărești, vezi Miletică, Das Ostbulgarische, pag. 74 (Este indiferent dacă cuvintele respective există sau nu astăzi în vreun asemenea dialect bulgăresc). Dar atunci tot cu atită dreptate poate susține cineva că asemenea cuvinte sătăcănuimprumutate din vechea bulgară, pentru că nu există niciun motiv, pentru care ar preferi cineva ca punct de obîrșie limba malorusă ori limba rusească ori dialectul bulgăresc ori limba veche bulgărească, niciun motiv afară de acel al arbitrarului.

Prin urmare chipul cum vechiul bulgar *zi* este reflectat în românește nu constituie o probă că limba română n-ar fi făcut împrumuturi din vechea bulgară.

IV. Pag. 18: „Aceaș e situația și a cuvintelor slave cu diftongul *ea* în limba română. Avem, în adevăr, o mulțime de cuvinte cu acest diftong: *deal*, *hrean*, *leac*, *leat*, *pri-beag*, *sieag*, *teasc*, *veac*, etc. Despre ele și Miklosich și filologii noștri au zis că le-am primit aşa din limba paleoslavă, deci cel puțin din al VI veac. Nu s-a observat însă că până azi știința nu poate admite că bulgara din epoca paleoslavă avea acolo diftongul *ea*, ci susține în locu-i un lung *e* deschis, care cel mult inclina spre *ea*. Deci, în secolul VI, și în genere în epoca paleoslavă până în secolul X, acele cuvinte la Bulgari sunau *dälä*, *hränü*, *läcä*, *läto*, *pribägä*, *täscä*, *väcä*, adecă nu numai cu *ä* în loc de *ea*, dar și cu acel *ä* final

de care am vorbit că s-a perdit numai de prin secolul X. Dacă atunci ar fi intrat ele în limba română, ar fi trebuit ca său tot astfel să le avem și noi, sau să admitem că ne-aș venit atunci, dar că pe terenul limbii noastre s-a transformat acel și paleoslav în ea. Firește, acest din urmă caz ar putea fi probabil. Decit, ceia ce i se opune e faptul că acele cuvinte mai prezintă tot de odată și caracterul că n-au pe și final paleoslav. Iar lipsa aceluiași final se confirmă reciproc cu prezența diştonguluiei ea, că niciodată acest ea nu s-a format pe terenul limbii noastre din ei, tot așa precum dispariția lui și final nu s-a putut întimpla în terenul ei, ci că pe acele cuvinte le-am luat tot dela Bulgară, dar într-o epocă cînd acolo se pronunța ea în loc de paleoslavul și cînd tot de odată nu mai aveau niciodată pe și final. Ei bine, cele mai vechi vremuri, în care nu se poate săgădui că începuse să se dezvolte ea în locul vechiului paleoslav este lung, nu se pot pune mai înainte decât al XI veac, dar și atunci cu totul excepțional. Iar în limba mediobulgară, începînd din veacul al XII, acel ea trebuie să fi devenit foarte des în limba proprie bulgară. Deci numai din al XI veac se admite că bulgara începu să avea acele cuvinte sub forma (și fără și final) deal în loc de paleoslovenicul dělā, hrean în loc de paleoslovenicul hrēnā, leac în loc de paleoslovenicul lěkā, leato sau leat în loc de paleoslovenicul lěto, etc. Ceia ce ne arată că din limba bulgară de după secolul XI, iar nu de dinainte de acest timp, și deci niciodată într-un caz din secolul VI, ne-aș venit aceste cuvinte în limba română". *)

Mai întîi trebuie scos din discuție -x final, pentru că el a fost înlocuit prin forme românești de declinare, și anume prin -u, dacă cuvîntul a fost simțit de Român ca masculin, și prin -ă, dacă cuvîntul a fost simțit de Român ca feminin. Cuvintele vechi bulgare terminate în -x erau masculine, Românul însă le-a făcut și masculine, și feminine, după socratele pe care analogiea le-a avut în propria sa limbă românească. Si dacă exemplele date de autor au fost adoptate de limba română ca masculine și au primit forma masculină românească -u, iar altele, de pildă, tot în -x terminate și

*) Să nu se creadă că ar fi greșeli de tipar ori de copier în această bucată (ca în general în bucațile citate până acum). Este întocmai stilul autorului, care nu dezvîntă, și chiar exageră, felul de a se exprima al filologilor.

tot masculine în limba de origine, pe care limba română le-a adoptat ca feminine și cărora le-a dat forma feminină românească -ă: *cīrcă* > v. bulgar қоркъ; *gīrbă* > v. bulgar ғырзъ, neobulgar *gārb*; *opincă* > v. bulg. опънъкъ, neobulgar *opinăk*; *pī'klă* > v. bulg. пъклъ, neobulgar *păkăl*; *pomānă* > v. bulg. помънъ, neobulgar *pomen*; *trūdă* > v. bulg. труъдъ, neobulgar *trud*; *zăpădă* > v. bulg. западъ, neobulgar *zapad*.

In ce privește pe 'k, el era în vechea bulgară un *e* foarte deschis. Iată ce spune și Miletic despre dînsul, Das Ostbulgarische pag. 75: „Nu este nicio îndoială că sunetul care este însemnat prin litera 'k în monumentele noastre literare vechi avea un timbru special, deosebit de al tuturor celorlalte sunete din vocalismul vechiului bulgăresc. Eu am avut ocazia în repetite rînduri să-mă exprim asupra valorii vechiului bulgar 'k părerea că 'k era un *ă* foarte deschis“. Un *ę* foarte deschis are însă un timbru așa de asămanător cu al diftongului ēa, încît pentru urechea ascultătorului ușor se poate confunda cu acest din urmă, și este foarte cu puțință, prin urmare, ca Românul să fi reflectat de odată ca *ea* sunetul 'k, cînd l-a auzit din gura Slavului. A fost cu atît mai cu puțință acest lucru, cu cît probabil Românul avea de pe atunci în propria limbă diftongul ēa, care i-a servit ca material apercepător pentru slavul 'k. Dacă cumva însă va fi reflectat Românul pe slavul 'k întocmai așa cum era acest sunet pronunțat de Slav, apoi n-a putut fi nimic mai lesne decît ca printr-o ulterioară alunecare de sunet *ę* cel foarte deschis să se fi prefăcut în *ea*, așa după cum s-a prefăcut el în *ěa* și în limba bulgară de răsărit.

Prin urmare chipul cum vechiul bulgar 'k este reflectat în românește nu constituie o probă că limba română n-ar fi făcut împrumuturi din vechea bulgară.

V. Pag. 19: „Ar mai fi încă și alte caractere ale cuvintelor slave din limba română, care reprezintă tot astfel nu faza paleoslovenică, ci pe cea de după veacul X sau XI (sau mediobulgară) a limbii bulgare. Așa, ca să pomeneasc numai în treacăt încă una, ar fi chestiunea: noi nu avem în limba românească cuvinte slave cu *l* epentetic, care era o bogată caracteristică a limbii paleoslovenice, ci avem numai de cele fără acesta, de exemplu *sabie* (nu *sablje*, ca în paleoslovenicul *сабља*), *corabie* (nu *корабље*, ca în paleoslovenicul *корабља*). Să fie aceasta o mișcare a lui *l* pe terenul

limbi române, ca în *hařnă*, a *řubl*, etc., sau un fapt de proveniență deosebite? Lipsa acestui *l* e o caracteristică medio-bulgară, care începe a se dezvolta numai în epoca în care se facură copiile de texte paleosloveuice ce avem, și care apoi se dezvoltă aşa de mult, încit, chiar ca o deosebită caracteristică a sa, limba bulgară de astăzi nu are de loc acel *l* epentetic, ci are tot ca limba noastră, fără el, *sabīla*, *korabīla*, etc.⁴.

Acel *l* epentetic vechiș bulgar n-a avut trebuință să se înmoae pe terenul limbii române, pentru că era înmulțat de acasă, și cuvinte ca *сабла*, *корабъл* sunau în vechea bulgară *sabl'a*, *korabl'*. Asemenea cuvinte vechi bulgare cu *l'* au intrat atunci în limba românească, cind și elemente băstinașe de ale acesteia aveau *l'*, și aceiaș ulterioară alunecare de sunet *l' < ī* a cuprins pe toți *l'* muiați, și pe cei băstinași, și pe cei slavi. Vezi § 244 № 99.

Prin urmare nici reflexul lui *l* epentetic vechiș bulgar în limba română nu constituie o probă că limba română n-ar fi făcut împrumuturi din vechea bulgară.

După cum se vede din ultimul citat, Bârbulescu dă a înțelege că ar mai avea și alte probe limbistice pentru părerea sa că România n-ar fi venit în contact cu Slavii „decit cîndva după secolul X sau XI”. Poate că le va fi arătat într-o lucrare scrisă în sîrbește, despre care vorbește în Arhiva Iași, April 1922, pag. 306, cu ocazia recensiei pe care o face lucrării Zur Rekonstruktion des Urrumänischen a lui Sextil Pușcariu: „Din toate cele ce am arătat în această recensie rezultă, în potriva datelor (materialelor), interpretărilor și concluziilor lui Pușcariu, că străromâna nu avea dialecte în adevăratul înțeles al cuvîntului, ci cel mult oarecare nuanțări deosebitoare mărunte. Dar din această concluzie a mea mai rese alta, iarăș răsturnătoare a celor ale lui Pușcariu: că străromâna, neavînd dialecte, trebuie să se fi format nu pe teritoriul extraordinar de larg, «dela marea adriatică până la marea neagră», cum crede dînsul, care încearcă, prin inventarea acestor dialecte ale străromânei, să susțină teoria pe care o numește greșit a lui Oaciul. Străromâna, deci, s-a format pe un teritoriu foarte răstrîns și la un popor (străromân) foarte mic ca număr; căci numai o limbă plămădită și trăitoare pe un pămînt mic se poate să nu formeze dialecte.

Aceasta ca principiu. Cît pentru acest teritoriu unde s-a format, ești mi-am spus părerea în studiul «Kad su počele da ȳlaze u rumunjski jezik najstarije njegove slavenske riječi» [Cînd aș inceput să intre în limba română cele mai vechi cuvinte slave ale sale], apărut în Jagić Festschrift, Berlin, 1908, după ce o indicase și în «Problemele capitale ale slavisticei la Români», Iași, 1906. Mai ales fiindcă nu e locul aici, nu o mai prezint și acum, voi arăta-o însă, cu un întreg aparat științific și cu date noi, cu alt prilej. — Probabil însă că autorul a ales nu pe cele mai slabe probe ale sale atunci cînd a căutat în lucrarea analizată supt acest paragraf să susțină un aşa curios lucru, că Români îl-ar fi venit în contact cu Slavii înainte de secolul XI, și fiindcă probele aduse în această lucrare nu valorează nimic, sunt îndreptățit să cred că nici acele altele, pe care le va fi mai avînd și pe care le va fi mai făcut cunoscute în studiul său cel sărbesc, nu vor fi avînd mai multă putere. Atîta numai aş mai avea de spus, că, dacă a putut aşa lesne reduce la nimic afirmările lui Pușcariu asupra dialectelor românești din perioada românei primitive, să nu credă Bărbulescu că ar putea proba, ori că ar fi probat chiar, că nu existau dialecte în română primitive. Despre aceste lucruri știe tot aşa de puțin Bărbulescu cît și Pușcariu. Pentru dialectele române primitive vezi § 262 № 2, α, β, § 266 № 3, 5.

§ 227. Ilie Gherghel, Zur Frage der Urheimat der Rumänen, Wien, 1910. Punctele de videre susținute de autor sunt următoarele: ¹ Români îl-au emigrat dela nord spre sud, niciodată dela sud spre nord. Români din peninsula balcanică, Macedoromâni și Români din Meglen, îl-au venit dinspre nord. La nord Români îl-trăit pelîngă Dunăre pe undeva. Emigrarea dela nord spre sud a avut loc tîrziu, și anume cîndva după secolul IX.² Pentru chipul cum procedază el spre a proba aceste puncte de videre dau următoarele exemple. Pag. 5 sqq.: ³ Izvorul, pe care mai ales se bazează Onciul pentru a proba că îl-venit Români în Dacia și din dreapta Dunării, povestirea anume din Faptele sfîntului Dumitru [Vezi mai sus § 213 supt Onciul, Teoria lui Roesler] este neîndestulător. În acea povestire este vorba mai degrabă despre liberarea Bulgarilor de sub stăpînirea Avarilor, și Cuber nu e altul decît Cuvrat, regele Bulgarilor care s-a stabilit în peninsula balcanică.⁴ [Asupra acestui

fapt vezi cele spuse mai sus § 213 sub Onciu!, Teoria lui Roesler, nota. Intre Cubrat, bătrînul rege al Bulgarilor, care a murit în țara lui dela Palus Maeotis, și între Cuber, care a venit la cîmpul ceramesiū, nu este absolut nicio legătură]. — Pag. 60 sqq.: „Emigrarea dela nord spre sud a avut loc după secolul IX, pentru că 1) „până la această dată limba română nu se consolidase încă, fiindcă nici celealte limbă romanice nu se constituise încă deplin la o epocă aşa de recentă, vezi Gröber Grundriss, 1888, I pag. 429, 433“ [La paginile citate din Grundriss este vorba despre timpul cînd apar *in scris* limbile romanice și Gherghel confundă acest timp cu acela în care limbile romanice s-au constituit! Fiindcă ține aşa de mult la părerea lui Gröber asupra timpului cînd s-au format limbile romanice, apoi acest învățat în Wölfflin's Archiv I 45 a stabilit timpul cînd cele depe urmă rămășiți ale domniei romane au dispărut ca linie despărțitoare între dialectele latine și limbile neolatine: în Franța anul 538, în Spania anii 615 și 623, în Italia mijlocul sec. VII]; 2) „dacă este aşa [că adecă limba românească s-a format mult mai tîrziu decît sec. IX], apoi atunci nici n-au putut pătrunde slavisme în ea înainte de acea epocă, altfel slavismele ar fi luat parte la formarea organică a limbii române și n-ar fi influențat limba română numai în ce privește cuvintele și cîteva sufixe“ [Mai întîi este cu puțină să-și încipuiască cineva Români fără contact cu Slavii până în secolul X? Apoi în orice moment al existenții sale limba e tot limbă, o limbă oarecare, tot aşa de bine constituită ca în oricare alt moment al existenții sale. Limba nu-i ca o floare, care înbobocește, apoi se dezvoaltă și în urmă se pălește, nu-i ca un aluat, care crește și apoi se coace. În orice moment al existenții sale ea este tot atât de vivace. Dacă înainte de un timp oarecare limba românească nu ajunsese să se diferențieze atât de mult de limbile celealte romanice, încît să poată fi considerată ca o limbă aparte, ea nu era pentru aceasta mai puțin o limbă în toată deplinătatea ei, un dialect al limbii latine populare. Limbile se schimbă, numai, cu timpul, se desfac tot mai mult dintr-o tulpină comună, capătă alături cîteo limbă literară, cîteo limbă scrisă, care este mai rezistentă față cu schimbările, mai conservatoare, fără să se poată ea însăși sustrage cu vremea schimbărilor, dar la niciun moment al vieții lor limbile nu săn-

mai tari ori mai slabe. Cînd sint limbile deplin constituite? Niciodata si totdeauna! Puterea de influinta a limbilor straine asupra unei limbii oarecare nu atîrnă dela gradul de diferențiere față cu o tulpină oarecare; puterea de influință a limbilor slave, de pildă, asupra limbii române n-a putut atîrna dela gradul de diferențiere a limbii române față de limba latină. La oricare moment al existenții sale, începînd decînd era limbă latină în Dacia și în peninsula balcanică, până în momentul de față, limba română n-a fost nicăi slabă, nicăi mai tare, față cu puterea de influințare a limbilor strâine. Cauzele care facilitează influința străină nu stațu în limba însăș, ci în afara de dînsa. Altceva e să fie vorbită o limbă de o masă compactă de zeci de milioane de oameni, și altceva e să fie vorbită o limbă de sfârmături din acea masă; altceva e să fie o limbă vorbită de un popor numeros și puternic, încunjurat de popoare de altă limbă mai puțin numeroase și mai puțin puternice, și altceva e să fie vorbită o limbă de un popor puțin numeros și slab, încunjurat de vecini de altă limbă numeroși și puternici; altceva e să aparțină o limbă unui neam de oameni independent, și altceva e să aparțină unui neam supus, robit, obijduit; altceva e să aparțină o limbă unui popor muntean, care trăește pe crestele munților, unde numai cu greu pot străbate străinii, și altceva e să aparțină unui popor care trăește la cîmpie; etc. La aceste cauze externe se adauge una internă, firea vorbitorului. Nu toți oamenii au aceeaș putere de rezistență față cu schimbările ce le-ar putea provoca în vorbirea lor vorbirile strâine. Să dați numai un exemplu. Rușinea, timiditatea sunt beteșuguri — ori mai degribă calități? — care nu aparțin membrilor unei societăți tot într-un grad, și tot așa nu aparțin tot într-un grad differitelor națiuni. Un neam de oameni timid, rușinos, dacă ajunge din diferite înprejurări externe să trăiască în număr mic în mijlocul unei populații de altă limbă mult mai numeroase, se rușinează de a-și vorbi limbă, și din cauza aceasta pe de o parte, atunci cînd o vorbește, o încarcă de elemente strâine, iar pe de altă parte o vorbește tot mai rar, până cînd o uită. În ce privește slavismele din limbă română, care consistă din cuvinte și sufixe derivative, ele încă n-au fost cercetate comparativ în cele trei dialecte românesti, ca să se poată ști care sint acele slavisme care a-

partineaū deja limbii rominești în momentul cînd, în al VI orî al VII secol, blocul român s-a desfăcut în trei bucăți. Dupăce s-a desfăcut dialectele romine, ele au continuat fiecare în parte să primească nouă influență slave, cel dacoromân dela Bulgarî și, întru cîiva, în Moldova de sus dela Rutenî și în Banat dela Sîrbî, cel macedoromân dela Bulgaro-Sîrbii din Macedonia, cel istroromân dela Croați. Slavismele limbii rominești primitive, ca cuvinte și sufixe derivative, erau puține. Se poate spune că până în secolul VII limba romină n-a fost prea mult influențată de limbile slave]; 3) „cînd și cum ar fi putut avea loc influența acestor elemente limbistice [slave] asupra limbii romîne primitive, dacă poporul român a fost desfăcut prin invazie Slavilor în două ori trei bucăți, învremecce cele mai vechi cuvinte slave sănt comune dialectelor romîne?“ [De desfăcut însă în trei bucăți, tot s-a desfăcut poporul romînesc, acest lucru nu-l tăgăduiește nicăi Gherghel. Acum, să admitem că s-a desfăcut în secolul VII. Apoi până în secolul VII au avut Romîni cînd și cum să împrumute elemente slave, care astăzi sănt comune tuturor dialectelor, căci până în secolul VII cel puțin de două secole eî fusese în contact cu Slaviî. Vezi § 82, N° 10].⁹—Printre pomenirile despre Romîni nordici vrea să pună, pag. 47, și un loc din Psellos, Επαντοναστηρικής βυζαντίνης ἱστορίας, în Sathas Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη, tom. IV, Athena, 1874, pag. 246 și următoarele, unde Psellos vorbește de o expediție a împăratului Isaac Comnenos (1057-1059) asupra Mysilor, care trecuse peste Dunăre și năvălise în împărătie. Acei Mysi ar fi fost după Gherghel Romîni. Ei erau însă Pecenegi. Prezența elementelor albaneze în limba romină o explică, pag. 56-58, ca Hasdeu în Cine sănt Albanejii? Vezi § 200 sub Roesler Românische Studien.—Gherghel e un aprig apărător al *dacismului* Romînilor, macarcă din toată broșura lui nu se vede lămurit unde pune el patriea primitivă a Romînilor: mai mult decît în Transilvania s-ar părea că o pune lîngă Dunăre undeva, și chiar nu numai de-a stînga rîului, ci și de-a dreapta lui puțintel. În orice caz e un adversar al lui Roesler, dar căutînd să-l atace cade adesea el însuș în erori grave. Pag. 26: „Roesler la pag. 105 citează din Henri de Valenciennes supt anii 1206-1216 următoarele: cap. 240: «Ramon de Muntauer», cap. 261 și 262: «Langlo, seigneur de Blachie», cap.

213 : «Blaquie la grant». Aceste locuri nu le-am putut găsi în Henri de Valenciennes“. Cu totul altceva spune Roesler la pagina citată, anume : „In Thessalia cel mai numerosi locuitorî în secolul XIII eraü Vlahiï. Thessalia pe atunci purta numele de Valahia Mare, astfel că vechiul nume Thessalia nu mai era întrebuiñat. Si cronicarii bizantini și cronicarii apuseni întrebuiñtează acest nume“. Apoi în notă însiră Roesler pe acești cronicari bizantini și apuseni în modul următor : „Nicetas Choniates pag. 841.— Georgios Acropolita pag. 25, 38.—G. Pachymeres, Michael Palaeologos I, 30.— G. Phrantzes pag. 414.— Ramon de Muntaner cap. 240: Langlo seigneur de la Blachie; cap. 261, 262.— Henri de Valenciennes anii 1206-1216: Et si vous otroi avoec Blaquie-la-Grant, dont je vous ferai seigneur, se dieu plaist (213)“. Si Gherghel și-a închipuit că „Ramon de Muntaner cap. 240: Langlo seigneur de la Blachie; cap. 261, 262“, care e o citație din Ramon de Muntaner, ar fi un loc citat de Roesler din Henri de Valencinnes. Ce și-a închipuit prin „Ramon de Muntaner“, pe care l-a căutat în Henri de Valenciennes la cap. 240? Poate vreun „Romin al munților“? Ramon de Muntaner e cunoșteul cronicar catalan, care a fost și unul din șefii renumitei companii catalane. Pag. 26 : „Citatul din Cantacuzenus 3, 53, anul 1342 este falș! Aceasta nu ne surprinde la Roesler. Drept că la indicele acestui scriitor [al lui Cantacuzenus] ed. Bonn, III, pag. 594 se găsește o «Magna Blachia», însă n-am reușit, macarcă mi-am dat toate silințile, să găsesc această numire nicăi la locul citat în indice (III, pag. 525, 36), nicăi în vreun alt loc undeva“. Este vorba despre cele ce spune Roesler pag. 105: „Intr-o bulă a împăratului grec asupra stăpinirii din Thessalia se numește această țară Βλάχια, Cantacuzenus 3, 53 supt anul 1342“. Va să zică, Gherghel a vrut să controleze pe Roesler cu Vlahia din hrisovul lui Cantacuzenus, a căutat în indicele dela edițiea Bonn, n-a găsit Blachia, ci Magna Blachia, care s-ar fi afiñd după indice la III pag. 525, 36, a deschis la această pagină și n-a găsit nimic, atunci a căutat, cit a căutat, a închis pe Cantacuzenus și a declarat pe Roesler ca neexact ori chiar falșificator! Si cu toate acestea se găsește Blachia (adecă Vlahia, căci aşa se pronunță Βλάχια pe vremea cronicarilor bizantini, în special a lui Cantacuzenus) la Cantacuzenus, și nu numai odată, ci de mai

multe ori. Supt anul 1343 (nu 1342, aici într-adevăr a greșit Roesler), tom. II pag. paris. 526-527 se spun următoarele: „Puterea noastră ordoană ca fratele prea iubit al maestății noastre, dumnealui Ioan Anghel, să fie șeful sau prefectul cetăților și țării Vlahiei, cît timp va trăi... Să aibă prefectura Vlahiei până la sfîrșitul vieții sale... Să se pomenească însă prin toată țara Vlahiei și de Doamna Anna Palaeologa și de fiul ei împăratul... Să se păstreze hotărale Vlahiei cum fusese mai înainte vreme. Dacă [Ioan Anghel] va căpăta cetățile din cuprinsul Vlahiei, să le stăpînească ca și pe restul Vlahiei“.— După cum e adversar al lui Roesler, tot aşa e adversar Gherghel și al filologilor. Pag. 54: „Macarcă limbii, cu privire la justea legilor schimbării sunetelor, o iaă cam pe sus față de istorici, n-o duc de multe ori la niciun capăt, cind este vorba să strămute adevărurile lor cele fără viață în faptele istorice vii. Pentru aceia ar trebui, mai ales pentru asemenea obscure capitule ale istoriei, ca cercetările istoricilor și limbiiștilor să stea în contact unele cu altele“. Foarte adevărat. De aceia trebuie să regretăm că istoricii noștri o iaă aşa de ușurel cu cunoașterea limbii românești, încât să-și închipuască că *Basarabă* ar putea să fie metateză din *Bessapara*, cum face Onciul, Originile principatelor române pag. 115, ori un turcesc fantastic *baş-arabă*, cum vrea Gherghel. Pag. 20: „În turcește *baş-arab* înseamnă *cap de maur*, cu care ocazie este de observat că și și foarte ușor se pot confunda la scris. Blazonul Basarabilor [trei capete de arapi] ar reda, deci, în mod figurativ forma tataro-cumană a numelui“. La acestea adauge autorul în notă: „În puținele cuvinte cumanе, date de Roesler Românișche Studien pag. 352-356, corăspunde totdeauna cumanul s turcului și, de ex. turc *taş* — cuman *tas*, turc *eniş* — cuman *enis*, turc *İsider-im* — cuman *esitur-men*. Cum că aşa este, se vede din codex cumanicus, unde latinul *capud* (sic) corăspunde persului *ser* și cumanului *bas*“. În ce privește etimologia propusă de Gherghel am de făcut grave observații. Mai întii în limba turcească atributul precedeaază totdeauna substantivul său: un *baş arab* în turcește este *imposibil*. *Cap arăpesc* se zice în turcește ‘*aráb báš*, iar *cap de arap* se zice pe turcește ‘*aráb bası*’. În codex cumanicus apoi scriitorul, care a scris cuvintele cumanе și persiene en litere latine, întrehuindează și nentrн și nentrн și a-

celaș caracter s, de nevoie, pentru că adecație n-avea în alfabetul latin un caracter pentru š. Nu numai cuvintele cumanice așează pentru š în codex cumanicus, ci și cele persiene. Dacă ar admite cineva, ducindu-se după scrisul din codex cumanicus, că în limba cumană nu există sunetul š, atunci ar trebui să admită că nu există sunetul š niciodată în limba persiană. Apoi ce mai vrea să zică autorul cu aceia că „cu care ocazie este de observat că s și š foarte ușor se pot confunda la scris“? A voit să zică, sigur, că cele trei puncte de deasupra, care deosebesc în scrierea turcească (adecă arăbească) pe s de š, așează scăpat din vedere celui care a scris *eticheta, legenda blazonului*, așa că cetitorii *legendei blazonului Basarabilor* (cetitorii, firește, cumanii, pe vremea când Basarabii, și ei Cumanii, aveau legenda blazonului lor scrisă în turcește [ori cumanește, căci e tot aceia]) așează cetește *basarab* în loc de *bašarab* și așează schimbă numele familiei după legenda blazonului. Aceasta e o culme! Asemenea lucruri nu se regulează cu ochii, ci cu urechile!

§ 228. C. Jireček, Geschicht der Serben, Gotha, 1911, I pag. 39: „În veacul de mijloc așează existat în peninsula balcanică două limbi române: limba română, a Romanilor dela Dunăre, și limba dalmată, ale cărei resturi s-așează păstrat până în zilele noastre în insula Veglia. În țara muntoasă dela mijloc s-a dezvoltat o limbă amestecată illyro-romanică, din care se trage limba albaneză. Din cauza poziției sale intermediare limba albaneză are pe de o parte ceva comun cu limba română, iar pe de altă parte ceva comun cu limba dalmată.“.

§ 229. D. Onciu, Din istoriea României, București, 1914 (Din „Călăuză oficială a expozițiunii generale române 1906“), pag. 3: „România împreună cu țările locuite de Români la nordul Dunării între Nistru și Tisa, unite în antichitate sub numele de Dacia, așează fost cuprinse în lumea română și cucerite pentru latinitate sănt acum tocmai 1800 de ani, prin cucerirea și colonizarea Daciei de către împăratul Traian, întemeietorul poporului român. Cu vreun secol mai înainte se aruncase prima sămîntă a naționalității române la sudul Dunării, în părțile locuite de vechii Illyri (străbunii Albanejilor de astăzi) și de foștii Thraci (aproape înruditi cu Illyrii), între Adriatică și marea neagră, țărî definitiv supuse de Români sunt înnăratul Octavian August, dină ur-

ceririle începute aici în timpul republicii. Dar abia creațunea lui Traian, prin care stabilirea elementului roman la Dunăre a fost îndeplinită, a dat ființă poporului român în Dacia. Chiar dela cele dintilă mărturii istorice asupra Romanilor ca popor propriu, cu numele de Vlahi, începînd din secolul al XI, tradițiea istorică despre originea lor (constatată mai întîi la scriitorii bizantini din secolul al XI și al XII) îi prezintă în legătură cu Traian și cucerirea Daciei sau că urmașii ai colonilor romani de aici. De asemenea cei dintilăi cronicari ai Ungariei (din secolul al XII și al XIII) cunosc pe Vlahii din regatul ungar ca „foști coloni ai Romanilor”, rămași în țară și găsiți aici de Unguri. Si tradițiea națională, constatată ca tradiție scrisă mai întîi în prima jumătate a secolului al XVI, a păstrat cunoștința originii dela Rim (Roma), decind — cum călugării din mănăstirea Deal spuneau lui Francesco della Valle (1532) — «Traian împăratul, cucerind această țară, o înpărți ostașilor săi și o făcu colonie de Romani». Numai dela sfîrșitul secolului XVIII înceoace o samă de istorici și filologi s-a u nevoit să opună acestei tradiționi statonice, până atunci general admisă în istoriografie, o teorie contrară, după care Români din Dacia (Dacoromâni) s-ar fi format ca popor la sudul Dunării, laolaltă cu frații lor din peninsula balcanică (Macedoromâni), de unde ei ar fi emigrat în evul mediu spre a popula vecnea Dacie, părăsită de Români cu mai multe secole mai înainte. Fără mărturi directe în sprijinul unei transmigrații de acest fel, care până acum n-a putut fi produse, știința nu poate părăsi tărîmul real al tradiției istorice, adeverită chiar dela prima arătare a Românilor în istorie. Așa fiind, cucerirea Daciei decâtă Români acum 1800 de ani este punctul de plecare al istoriei române pe acelaș pămînt locuit de Români». — Scriitorii bizantini, despre care vorbește Onciul, sunt Kekavmenos și Kinnamos (Vezi mai sus §§ 177, 178 supt acești autori), iar cronicarii unguri sunt Anonymus Notarius, Gesta Hungarorum, care spune în cap. IX că la venirea Ungurilor în Pannonia „această țară era locuită de Slavi, Bulgari, Valahi și păstorii Romanilor, fiindcă după moartea regelui Attila Romanii numiau țara Pannoniei *pascua*, din cauză că și trimeteau turmele la păscut prin această țară (Quam terram habitarent Sclavi, Bulgarii et Blachii ac pastores Romanorum, quia post mortem Athilae regis terram

Pannoniae Romani dicebant pascua esse, eo quod greges eorum in terra Pannoniae pascebantur)"**), și Kéza, cronicar

*) Anonymus Belae regis notarius, *Gesta Hungarorum*, în Schwandtner, *Scriptores rerum hungaricarum veteres ac genuini, Vindobonae, 1766-1768*, I. Copie din secolul XIV. După Hunfalvy, *Die Rumänen und ihre Ansprüche*, 246, regele ar fi Bela III (1174-1196) și notarius ar fi trăit până în cele dintâi decenii ale secolului XIII. După Onciu, *Teoria lui Roesler*, 256-262 regele ar fi Bela II (1131-1141) și notarius ar fi scris pe mijlocul secolului XII. Este cel mai vechi cronicar ungur și pe care Unguriile îl tineau în mare cinste, până când s-a deschis prin Roesler *Römäische Studien cearta asupra originii Românilor*. El mai povestește cap. XI-LI pentru timpul venirii Ungurilor în Pannonia (aproximativ anul 896) următoarele lucruri: "Tara între Tisa și Dunăre până la granițile Rutenilor și Leșilor o stăpînise și o populase cu Slavii și Bulgarii Reanus, mare principe al Bulgariei, bunicul lui Salanus, stăpînitorul aceluia teritoriu depe vremea venirii Ungurilor. Tara între Tisa, Mureș și Someș fusese în stăpînirea unui duce Morout, al căruia nepot, Menumorout, era domnul actual depe vremea venirii Ungurilor al aceluia teritoriu, al căruia locuitorii erau Cazari. Dela Mureș până la Orșova se întindea stăpînirea ducelui Glad, care venise dela Vidin și ocupase cu ajutorul Cumanoilor acel teritoriu. În Ardeal domnia un Vlah, Gelou, asupra Vlahilor și Slavilor, oameni nedeprinși cu războiul și care suferau mult din partea Cumanoilor și Pecenegilor. Unguriile au supus pe totă această principă. În special Tuhutum a învins pe Gelou și a supus Ardealul, în care familiea lui a dominat până la Ștefan cel sfint, anul 1000." Această povestire a cronicarului anonim a fost contestată de Roesler: "Anonimul ar fi trăit înztru, pe vremea lui Bela IV (1235-1270) și ar fi povestind lucruri neexacte, luându-se după înprejurările depe vremea lui." Cum că anonimul a povestit și lucruri neexacte și s-a condus cîteodată de înprejurările depe vremea lui, nu se poate săgădui. Faptul, de pildă, că vorbește de Cumani pe vremea venirii Ungurilor în Pannonia este o probă pentru aceasta. De altfel și alții înainte de Roesler au bănuit notarului anonim că ar fi plăzmuit istoriea veche ungurească după înprejurările contemporane cu dînsul, precum se vede din Petru Maior *Istoriea pentru începutul Românilor* 97: „Unii zic că notariul a scris istorie sa după tocmeala luceburilor ce era în veacul lui, iară nu după adevarul vremii aceia când a intrat Unguriile în Pannonia și în Ardeal”. Pentru părerea că notarul anonim a trăit înainte de Bela IV aduce Diculescu, *Die Gepiden*, I, pag. 239 probă că cuvîntul *Blachi*, cu care notarul anonim numește pe Români, se găsește întrebunțat numai în documentele ungurești anterioare lui Bela IV. Cu începere dela 1234 se întrebunțează în mod exclusiv numai cuvintele Olaci, Olachi, Olati, Walati în documentele ungurești.

din secolul XIII, care spune I, 4, că „Locuitorii din orașele Pannoniei, Pamfiliei, Macedoniei, Dalmatiei și Frigiei, ne mai putind suferi prădăciunile și asediurile cele multe din partea Hunilor, și-a părăsit țara cu voea lui Attila și a treptat peste marea adriatică în Apulia. Numai Vlahii, care erau păstorii și colonii lor, au rămas de bunăvoie în Pannonia (Pannoniae, Panfiliae, Macedoniae, Dalmatiae et Frigiae civitates, quae crebris spoliis et obsidionibus per Hunos erant fatigatae, natali solo derelicto, in Apuliam per mare adriaticum, de Ethela licentia impetrata, transierunt; Blackis, qui ipsorum fuere pastores et coloni, remanentibus sponte in Pannonia)”; și I, 4, că „Secuii sunt rămașiți de ale Hunilor. Când au aflat că Unguri și-au întors în Pannonia, li-au eşit înainte la hotarele Ruteniei, și după ce au ajutat Ungurilor să cucerească Pannonia, au căpătat și ei locuri într-însa, dar nu la ses, ci cu Vlahii împreună în muntele dela marginea (Zaculi Hunorum sunt residui, qui, dum Hungaros in Pannoniam iterato cognoverunt remeasse, redeuntibus in Rutheniae finibus occurserunt, insimulque Pannonia conquestrata, partem in ea sunt adepti, non tamen in plano Pannoniae, sed cum Blackis in montibus confiniis sortem habuerunt)”. Dintre acești scriitori, dacă într-adevăr vorbele lor reprezintă niște tradiții, după cum vrea Onciu, iar nu mai degrabă niște combinații personale, cei unguri reprezintă în tot cazul tradițiea dela venirea Ungurilor în Pannonia, pecind foarte probabil populație românească se găsia pe teritoriul Daciei, iar dintre cei bizantini numai Kekavmenos leagă originea Românilor de cucerirea Daciei prin Traian. Dacă însă tradiție — în caz cind tradiție este — reprezentată de Kekavmenos pomenește de împăratul Traian, aceasta se explică prin faptul remelui celui mare al acestuia împărat, care a făcut să se rezumeze în el toată opera anterioară de romanizare a răsăritului European, nu poate servi însă ca probă că românismul și-ar fi trăgind originea numai dela împăratul acesta ori mai cu seamă dela dinsul, cu atât mai mult nu, cu cît aceiașă tradiție pune patriea primitivă a Românilor în țara Sîrbilor, adeca în Moesia Superior.

§ 230. N. Iorga, *Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie*, Bucarest, 1915, I pag. 5-9: „Regiunile cuprinse între Carpații români și rîul Tisa erau locuite la enoacă lui Herodot de Agathvrsi, care erau de origine evi-

dent thracă, dupăcum și arată și numele, și aveau cele mai strinse relații cu ramura dacă din aceiaș tulpină. Români sunt necontestabil descendenții acestor Daci și ai congenerilor lor Geti, stabiliți cînd pe malul drept cînd pe cel stîng al Dunării, precum și ai celorlalte elemente thrace și illyre deznaționalizate printr-o colonizare romană lentă, care s-a făcut întîiu prin immigrații de țărani veniți din Italia cu mult înainte de cucerirea lui Traian. Fiindcă teritoriul Agathyrsilor și al vecinilor lor de aceiaș origine a fost dela început o țară thracă și apoi a aparținut Dacilor, acest teritoriu face, deci, parte în mod evident din moștenirea cea mai veche și cea mai autentică a actualei națiunii române. Această prezență a Agathyrsilor civilizații, care exploatase minele de aur ale acestei provincii, apoi stabilirea unui stat dac, care trebue să figureze printre fundațiunile cele mai importante ale barbarilor și avea relații continue cu lumea romană, căreia îi împrumuta cu inteligență, am putea zice chiar cu patimă, elementele necesare pentru a forma o nouă civilizație mixtă, sint, propriu vorbind, primele titluri de posesiune pe care le pot prezenta Români de astăzi în privința Transilvaniei și a provinciilor vecine. Opera îndeplinită de Romanii și lăsată moștenire acelora care li poartă și astăzi numele și vorbesc o limbă derivată, în părțile ei esențiale, din latinește ar fi un al doilea titlu de posesiune în favoarea acelora care li-au moștenit numele și limba. Nimenea nu pretinde astăzi, printre oamenii cu judecată, că poporul român, aşa cum se prezintă astăzi, ar fi continuatorul, fără niciun amestec, fără nicio pată, ca să zic aşa, al Romanilor în înțelesul pur latin al acestui cuvînt. Invatații au reușit să fixeze că primul element roman care a pătruns în Dacia, al cărei centru și a cărei citadelă principală era Transilvania, au fost țărani italieni, care fusese nevoiți să părăsească peninsula din cauza creșterii prea mari a populației, din cauză că munca cîmpului se făcea numai cu sclavi, precum și pentru aceia că se lajise regimul vilelor de lux și al aprovizionării Italiei prin mărfuri venite din provinciile vecine. Fiind mai numeroși decît Illyrii și Thracii vecini, și avînd aceleaș ocupațuni ca și acești mai vechi locuitori ai peninsulei balcanice, țărani italieni au reușit să-i deznaționalizeze printr-un proces de transformare etnică, de care izvoarele contemporane, care aveau de secon să trans-

mită numai evenimentele politice, nu puteau și nu trebuiau să vorbească. Aceste elemente thraco-illyre romanizate s-au întins dela sine, fără niciun ajutor și fără niciun imbold din partea oficialității, pe rîpa stîngă a Dunării, și imperiul n-a făcut decît să urmeze această expansiune, care se îndeplinește de Italienii de rasă pură. Cînd, după mai multe războaie contra Dacilor, dintre care cele depe urmă fură purtate de Traian, ce aujuns în urma strădănuinților sale militare stăpîn peste Dacia întreagă, a fost întreprinsă o colonizare oficială, mai ales pentru a înființa orașele indispensabile pentru opera de civilizație romană, noi veniți, chemeți de imperiu și ocrotiți de armele sale, organizați după legile imperiului și trăind pe acest nou teritoriu pentru a servi rațiunii de stat, aparțineați, după cum arată inscripțiile și cele cîteva liniî consacrate de istorici acestei opere, diferitelor rase, care, egale din punct de vedere politic, trăiau în orbis romanus. Ei fraternizau numai prin limbă și prin interes, prin regimul politic pe care-l serviau, și prin activitatea lor întreagă. Ne putem întreba totușt dacă au luat într-adevăr parte acești tîrziu veniți la formarea poporului român, a cărui primă bază e reprezentată de Thraco-Ilyri și a doUA de immigrație tărânească italică, care a fost singura capabilă de a produce deznaționalizarea acestei mase mari de barbari, care masă de barbari ar fi rezistat la influența căutătorilor de aur și a aventurierilor, a funcționarilor și a soldaților, stabiliți în provinciea pe care Roma imperială o așezase pe malurile Dunării și în Carpați. — Va să zică Românii sunt Thraci și Illyri, romanizați în Dacia și în peninsula balcanică prin tărani italieni, care venise în Dacia și în peninsula balcanică înainte de Traian și în așa de mare număr, încît au deznaționalizat lesne pe Thraci și Illyri din Dacia și din peninsula balcanică. Cînd au cuprins România Dacia sub Traian, coloniștii și militarii veniți într-însă în urma cuceririi au găsit provincia deja romanizată. Si pentru aceste afirmații Iorga se raportează la învătați: „Învătații au reușit să fixeze că etc.“ Oare cum vor fi reușit? Căci doar tot Iorga spune că despre acest lucru „izvoarele contemporane nu puteau și nu trebuiau să vorbească“. Știm că Iorga poate broda. Vezî, de pildă, mai sus § 226 sub Geschichte des rumänischen Volkes înfloriturile pe care le face pe baza celor povestite de Priscus. Dar în

cazul de față nu brodează, ci inventează pe de-a întregul. Și motivul pentru care inventează este că vorbește de „moștenire veche și autentică a națiunii române“, de „titluri de posesiune pe care le pot prezenta Români în privința Transilvaniei și a provinciilor vecine“, de „titlul de posesiune al acelor care au moștenit numele și limba Romanilor“. Motivul pentru care inventează este că el nu face istorie, ci pseudoistorie tendențioasă. În privința aceasta a făcut judecătore observații Fischer, Die Herkunft der Rumänen, pag. 204: „Românii ar trebui să se gîndească că romanitatea nu stă în Horatiu, nici în Cicero, ci în *virtus romana*, așa că în *vrednicie*, în *măreție simfiri*, în *caracterul cel cinstit*. Ar trebui să-și dea osteneală Românilor ca binele, pe care-l poartă în ei, fără îndoială în mare măsură, să-l îngrijească, să-l dezvoalte și să-l întărească tot mai mult, iar răul, pe care-l așa în ei îarăș fără contestare, să-l recunoască și să-l stîrpească dela rădăcină, altfel are să fie rău de dinși. Lor nu li trebuie *romanitatea*, cea îngropată în muzeu, ci virtutea cea vie romană. La asemenea virtute poate să tindă cineva, chiar dacă nu-i Roman. Și de ce au mai mult trebuință Românilor? Să fie Români tot mai spălați și mai degenerați, ori Români tot mai vredniči?“ Și pag. 4: „Eșu sfătuiesc pe Români să nu se lese opriți de o fantomă, ci în mod cinstit și fără preget să lucreze la renașterea lor. Rasa lor posede o așa de mare inteligență naturală, o așa de uimitoare putere de rezistență, o așa de neobișnuită energie a vieții, încât, dacă reușește să scape moralmente de o mulțime de resturi medievale și pe jumătate asiatică, ea poate să-și ceară locul la soare numai și numai pe baza faptului care nu se poate înălatura: *j'y suis et j'y reste*. În viața popoarelor nu hotăresc numele mari și goale, ci vredniciea mai mare și numărul mai mare“.

In ce privește faptele înseși, locuitorii Italiei s-au scurs, este adevărat, peste granițile ei, dar nu înaintea cuceririlor romane, ci odată cu acestea și după acestea, și s-au scurs anume țărani ca ostași, iar tîrgovești ca ostași și ca negustori ori, în general, ca oameni de afaceri. Și așa de mult se golise Italia de locuitori în preajma cuceririlor facute de statul roman în teritoriile thrace, illyre și pannone din peninsula balcanică (Vezi istoricul acestor cuceriri la §§ 75, 76, 77), încât dictatorul Caesar a trebuit să intervină și să înniedorească emigrarea Italianilor. El a înforțat Italiani-

lor de vrîsta între 20 și 40 de ani să absenteze mai mult decît trei ani din Italia. Suetonius, Caesar 42. Vezi § 234, a. Nicării agenții romanizatori de origine italiană n-au fost mai puțini decât în teritoriul romanizat al răsăritului Europei, și anume cei mai puțini au fost în teritoriul românesc al acestui răsărit. Motivul este atestat de istorie: în afară de ostași, nu mai erau Italiani disponibili. Împărătește lumea cucerită: din ordinul lui Mithridates 80000 din ei au fost uciși în Asia Mică și 20000 în insula Delos. Din căi rămăsesee în Italia perise vreo 300000 în războeile cu soții și în cele civile depe vremea lui Sulla și Marius. Regiunii întregi erau pustii, de pildă Apulia. Locul Italianilor îl umpluse sclavii și străinii. Mommsen, Römische Geschichte II pag. 402-403, III pag. 514. Dar să admitem acest lucru imposibil, că înainte de cucerirea romană s-ar fi strecurat țărani italiani în teritoriile barbarilor, și încă în ale celor mai apropiți barbari cu care au avut de a face vreodată Romanii. Ce fel de țărani italiani își închipuește Iorga că ar fi fost aceia? Pentru a pricepe concepția acestui învățat, voi reproduce cele spuse de el asupra acestei chestiuni (asupra căreia îi place să revie) și în alte două lucrări ale sale, dintre care despre una voi vorbi în special mai la vale. Istoria literaturilor românești în dezvoltarea și legăturile lor, București, 1920, I, pag. 3-4: „Limbi neolatine s-au produs numai în Gallia pe bază celtică, în Spania și Portugalia pe bază iberică, în Italia însăși pe *singura bază latină*, în Alpi, unde Retoromanii au un substrat special, și la noi, unde substratul a fost dacic, trac. În toate aceste părți, ducind, la sfîrșitul republicii romane, o viață mai mult de sat, a plugarilor și păstorilor, au trebuit să vie mari mase române, în *adevăr romane* — nu în sensul în care anume persoane din Austria puteau fi însumate la rasa germană —, având acelaș fel de traiu țărănesc, pentru păstrarea chiar a căruia au părăsit solul italian. Căci aici se înscăunase, prin progresele militare, politice și economice ale statului, un alt regim la țară, unde erau vile, parcuri, ca ale lorzilor inglezi de astăzi, care au izgonit la orașe — însă nu și la Roma, plină de străinii și având, în Trastevere, Semîti: Sirieni și Evrei — o mare parte din vechea populație de plugari, ca să-și aibă plăcerea lor de a vîna vulpă și de a organiza sărbări în aer liber, iar sclavi, cu munca fără preț, lucrau pen-

tru stăpin, pecind cea mai mare parte din aprovisionare venia pe mare, din grănarele Siciliei, ale Africei și altor părți căzute în atîrnare față de Roma. Nefind admisibilă, cum am spus, îngămădirea prea mare în orașe, unde nu era o industrie asemenea celei de astăzi, neputind fi vorba de emigrări, ca acelea care duc în America pe sătenii fără ocupație ai Rusiei europene, ai Austro-Ungariei, ai Irlandei, a trebuit să se producă o lentă emigrare, de care, în chip firesc, izvoarele narrative... nu au grija să vorbească... Si acești oameni singuri, trecind pe alte tărîmuri, cu prestigiul puterii romane, cu valoarea lor dovedită, cu sprijinul oficialității apropiate ori mai departate, au putut deznaționaliza aproape imediat părți risipite din populația aborigenă, pentru a aceștiia la rîndul lor să poată lucra, independent de singele lor, asupra congenitalilor... Romanizarea, care e mai mult o *latinizare*, s-a petrecut ca un fenomen înainte de toate populare, elementar“. Istorie Românilor din peninsula balcanică, București, 1919, pag. 8-9: „Date precize lipsesc, pentru a să se poată fixa condițiile, în care a avut loc romanizarea ce a urmat izbindă definitivă a armelor republicii. Trebuie să se admită totuș—și am indicat-o adesea—că, alături de trimiterea pe cale oficială a coloniștilor, de stabilirea soldaților care-și isprăviseră cariera și care contractaseră legături în țară, a fost și aportul de populație datorit inițiativei clasei rurale însăși. Într-o regiune ca Italia din această vreme, care primă de ajutor, din Sicilia, din Africa, din insulele mediteranei răsăritene, din Egipt mijloacele sale de hrana, și care prefacea vechile cîmpii muncite de țărani liberi în ferme încredințate lucrului sclavilor, sau în parcuri și grădini de placere în jurul vilelor luxoase, rolul acestor țărani *de vechi și zdravănd rasă* era cu adevărat sfîrșit. El nu puteau nici să se potrivească după noile condiții de viață dela țară, nici să găsească locuri în orașe, pe care apucaseră a le năvăli intruși străini, venind de așa de de parte cum este Asia semită. Nevroind să decadă, să piară de o ticăloasă moarte înceată, acești țărani trebuiră să emigreze. O parte dintre dinșii se îndreptară către apus și dădură Provenței caracterul său lămurit roman. Cealaltă parte, cea mai importantă, luă, prin *pasurile Alpilor orientali*, drumul care duce la Balcani și la Pind.“.

⁶ Limba neolatină din Italia s-a produs *pe singura bază*

*latīnă*², „mari mase romane în adevăr romanе², „țărani de veche și zdravănă rasă², „romanizarea e mai mult o latinizare.² Hotărît este că Iorga își închipuește Italia ca o țară plină de o rasă unică, și anume de o rasă nea-oșă latină. Dar lucrurile nu stau astfel. Popoarele italice, din care faceau parte și Latinii, occupau numai partea centrală și sudică a Italiei dinspre vest de Apenini. Partea centrală și sudică a Italiei dela răsărit de Apenini era ocupată de popoare illyre, iar tot nordul peninsulei, începînd cu mult dela sud de Padus, era ocupat de Celți, de Liguri și de Illyri. Aceasta în trăsături generale, căci alături cu popoarele italice mai erau încă, în partea dinspre vest de Apenini, și alte neamuri de oameni, anume Etrusci și Greci. Si dintre aceste neamuri acele asupra căroror s-a întins mai tîrziu romanizarea în peninsula așa fost Celții și Ligurii și Illyrii din partea nordică a ei. Opera de cucerire a acestora a început pela sfîrșitul secolului III a. Chr., a fost întreruptă de războiul al doilea punic și desăvîrșită (cu excepție de Liguri, care au fost domoliți mai tîrziu) în primul șfert al secolului II a. Chr. Si în teritoriul cel de dincoace (dela sud) de Padus au fost așezate colonii de Italici, iar jumătate din pămînturile Celților au fost confiscate și date acelor colonii. Teritoriul de dincolo (dela nord) de Padus însă a fost lăsat de Romani neatins din punct de videre al solului și al populației, o singură colonie numai a fost trimeasă de ei, pe teritoriu illyr, la Aquileia. Mommsen, Römische Geschichte, I, 563, 673 sqq. Prin urmare, dacă, admitîndu-se imposibilul, se vor fi scurs niscai țărani din Italia „prin pasurile Alpilor orientali, pe drumul care duce la Balcani și la Pind“, înainte de cucerirea romană, acei țărani în tot cazul nu puteau fi *italici*, *latini* și „în adevăr romană“, ci *celți* și *illyri*, romanizați dela o vreme, dar celți și illyri de singe și de minte. De dus însă prin țări barbare chiar înainte de cucerirea romană a țărilor acelora, s-a dus Italiani, dar aceia nu erau țărani, ci negustori, oameni de afaceri, de obîrșie și rîrgoveață. Vezi V. Pârvan, Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreiche, Breslau, 1909, de pildă pag. 27.

Cu toate acestea povestea despre țărani „în adevăr romană“, care au romanizat provinciile înainte de cucerirea lor, a convins pe Sextil Pușcariu, care spune Locul limbii

romîne între limbile romanice pag. 14: „N. Iorga a arătat în mod convingător că înainte de cucerirea oficială a unor provincii romane a existat o îndelungată infiltrare a acestor ținuturi cu o populație țărănească, care ea, iar nu cei cățiva veterani, slujbași și aventurieri veniți deodată cu ei, a dat caracterul roman acestor provincii.“ Tot așa povestea a convins pe Capidan, Români din peninsula balcanică, în Anuarul institutului de istorie națională, II, anul 1923, pag. 97.

§ 230 ^a. J. Peisker, Die Abkunft der Rumänen, în Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark, XV Jahrgang, 1-4 Heft, Graz, 1917, pag. 160-205.

Pag. 160-163, 174-179: „Se dă un tabloiu al vietii nomade păstorești a Macedoromânilor și a popoarelor uralo-altaice din stepele Asiei centrale: Vărează în unele regiuni și ernează în altele, și acele regiuni sunt adesea foarte îndepărtate unele de altele. Animalele sunt oi, pentru că ele se acomodează cel mai lesne la asemenea fel de viață. Transportul întregii averi se face pe spinare de căi (în Asia centrală și de cămile), căci cără nu se pot transporta lesne pe drumuri anevoieioase.“

Pag. 163: „Intre Români păstorii și țărani de alte neamuri agricultori din peninsula balcanică există, în timpul căt Români trec dela locurile unde vărează la cele unde ernează și din contra, aceleaș raporturi care se observă în anumite regiuni depe lîngă pustiurile din Asia centrală între păstorii turci nomazi și locuitorii de alt neam agricultori.“

Pag. 174: „Toți nomazi pe care-i arată istoriea că au venit în Europa, au venit fără excepție din Asia centrală, leagănul păstorilor de oi nomazi.“

Pag. 185: „La viața nomadă a păstoritului de oi se dedă omul numai cind este silit de împrejurări. Asemenea împrejurări se găsesc numai în Asia centrală, unde triburile aparțin la aceeaș rasă, cea uraloaltaică. Cum că ar fi fost și populație arică nomadă cu păstorie de oi, nu se mai poate crede.“

Pag. 186: „Astăzi există în Asia centrală numai o rasă de oameni cu viață păstorească nomadă, cea uraloaltaică. Tot așa a trebuit să fie și altă dată, în timpurile trecute. Cum că toți acești nomazi sunt de aceeaș origine, se probează prin felul vietii lor, care este acelaș la toate,

cu începere de cînd avem stire despre ele, sănt acum mai mult de două miî de ani. Sciții, aşa cum îi descrie Herodot, samână cap tăiat („wie ein Ei dem andern“) cu Mongoliî descriși de Rogerius, Thomas arhidaconul, Plan Carpin, Rubruquis, Marco Polo. Numai limba îi mai deosebește, aşa că, de pildă, limba Sciților depe vremea lui Herodot era arică. Limba însă nu poate răsturna, cînd este vorba de a hotărî rasa, criteriul format de felul de a trăi (*Lebensweise*), care este „criteriul hotărîtor pentru rasă“ („das ausschlaggebende Kriterium für die völkische Abkunft“).⁹

Pag. 174: „Tot aşa firea romînimii nu consistă în limbă, ci în felul ei de a trăi ca populație păstorească nomadă“.

Pag. 197: „Până acum a fost neglijată în istoriea popoarelor tocmai partea cea mai esențială, cea economică („die wirtschaftliche, wesentlichste Seite“).¹⁰

Pag. 168-172, 187-195: „Romîniî păstorî nomazi, cînd aă fost nevoiți din diferite pricinî să devină sedentari, și-aă părăsit limba, aă adoptat-o pe acea a locuitorilor vechi sedentari, în mijlocul căror s-aă stabilit, și aă devenit Greci, Albaneji, Sîrbi, Croați, Bulgari, Ruteni, Poloni, Slovaci, Cehi, Sloveni. Aşa, de pildă, s-aă sîrbizat în Montenegro. „Muntenegreniî sănt numai cu limba Slavî, din punct de vedere al neamului sănt Romîni și Albaneji“. Din cauza vieții lor nomade Romîniî n-aă fost prea legați de propria lor limbă romînească și lesne aă părăsit-o și aă devenit Greci, Slavî, etc. „Oare nu cumva și limba lor națională romînească a fost adoptată de dinșiî în acelaș chip?“ Ba da, căci Romîniî sănt Uraloaltaici romînizați. Cînd aă venit altaicii străbuni („die altaischen Vorfahren“) ai Vlahilor nomazi, nu se știe. Ei n-aă putut fi romînizați în provincia Dacia, pentru că această provincie a fost prea puțină vreme ocupată de populație romană. Aă trebuit să fie romînizați în peninsula balcanică. Dar pe teritoriul romînesc al peninsulei, aşa cum a fost fixat de Jireček, dacă s-ar fi romînizat, nu se poate pricepe pentru ce n-ar fi devenit sedentari, ori măcar pentru ce n-aă căpătat obiceiul de a crește și alt fel de animale decît oî, pentru că teritoriul romînesc din peninsula balcanică este de aşa natură, că locurile de ernatic sănt foarte apropiate de cele de varatic și în asemenea împrejurări nomaziî păstorî capătă deprinderea de a crește și alte animale, nu numai oî. Lucrul nu se poate explica de-

cît în felul acela că pe teritoriul dalmat, ori poate pe cel grecesc, se formase un sîmbure romînesc prin legionari romîni stabiliți ca coloni, și în acel sîmbure romînesc aă venit să erneze nomazi. Sîmburele acel romînesc depe teritoriul dalmat ori grec a putut să fie cît de mic, și nu este trebuință ca nomazi care ernaă pe teritoriul cel mic romînesc să fi fost mulți tare. Nomazi aceia aă putut fi chiar mai puțini de o sută. („Eine rumänische Sprachinsel geringsten Umfangs in dalmatinischer oder griechischer Umgebung. Aber nicht nur ein Gebiet geringsten Umfangs, sondern auch ein numerisch unbedeutender Hirtenschwarm genügt zur Erklärung des Ursprungs des rumänischen Nomadentums, es können sogar weniger als Hundert fremdsprachige Wanderhirten gewesen sein, welche dort begonnen haben dauernd zu wintern“). Ei s-aă înmulțit răpede și aă emigrat apoi ca rojurile dintr-un stup, și uniia și-aă păstrat limba românească, iar alții aă devenit Greci, Albaneji, Sîrbi, Croați, Sloveni, Bulgari, Ruteni, Poloni, Slovaci, Cehi.²

Pag. 203-204, 179: „Din limba lor de obîrsie, cea uraloaltaică, Români aă păstrat un cuvînt, *cătun*: kirghiz *kotan*, „un loc îngrădit pe un cîmp, în care noptea ză oile“, kalmuk *chotton*, *chottun*, „o comunitate de 10 ori 12 familii, care-și clădesc totdeauna colibile la un loc și-și pasc turmele împreună“, burjat *chotton*, „un mic sat compus din 10 pân la 12 familii, care trăesc și-și pasc turmele la un loc“, tatar din Siberia răsărîteană *kotun* [ce înțeles ?], mongol *khoton*, *khotun*, „un lagăr compus din corturile a 6 pân la 10 familiî înrudite prin sînge“.³

Pag. 172-173: „Și în Italia și în Spania există o populație nomadă de păstorî de oi care-și are originea în neamuri venite din stepele Asiei centrale. Anume păstorii actuali din munți și cîmpii Campaniei se trag din oarde bulgare stabilite acolo prin secolul VII, iar păstorii nomazi din Spania se trag tot din oarde asiatice, în special din Alanî.⁴

Pag. 186-187: „Acolo unde nomazi aă găsit loc prielnic, aă crescut alături cu oile și boii și porci. Așa aă făcut Mongoliî, așa aă făcut nomazi din stepa mării negre. De aici urmează că actualele popoare europene de origine nomadă asiatică arată prin felul animalelor pe care le cresc locul lor de origine. Maghiarii, de pildă, care cresc numai oi, ci și boii și porci, se probează că trebuie să fi trăit

multă vreme în stepa mării negre, iar Români nomazi, fiindcă cresc numai oî, se probează prin aceasta că trebuie să fi venit direct din regiunea Asiei centrale, unde nomazi nu cresc boi și porci.²

Toată discuțiea lui Peisker se bazează pe presupunerea falșă că viața economică ar proba rasa. Viața economică însă, felul de a trăi, atîrnă dela înprefurările în care trăește cineva. Și dacă unia minică manioc, iar alții grîu, iar alții orez, și dacă unia fac case de bîrne, iar alții de cărămidă, și dacă unia sunt mîncători de pește, iar alții de carne de oaie, o fac aceasta nu din cauza rasei, ci din a nevoii, și dacă l-aî pune din punct de vedere geografic pe unii în locul altora, și-ar schimba îndată și viața economică. Dacă ar fi trăit Germani ori Thraci acolo unde aû trăit Babiloneni, ar fi făcut case de cărămidă, și dacă ar fi trăit Babiloneni acolo unde aû trăit Germanii și Thracii, ar fi întrebuitat bîrne pentru construirea locuinților. Cu privire la limbă, care n-ar proba rasa după Peisker (după cum chiar în adevăr n-o probează), aû făcut unia, care sunt de aceiaș părere cu Peisker, observațiea (Vezî § 268 № 4 Nota) că Francejii germanizați vorbesc tot aşa de bine nemănuite ca și Germanii, că Sași românizați vorbesc tot aşa de bine românuite ca și Români, și că un Negru adus în Franța din mica copilărie vorbește tot aşa de bine franțuzește ca și Franceji. Mai mult încă decât cu privire la limbă ar putea face cineva o analoagă observație cu privire la chipul de a trăi, care ar proba rasa după Peisker (și mi se pare că numai după Peisker). Limba însă și viața economică sunt doi factori cu totul independenți unul de altul, și pentru aceea nu vreau să zic, doar, că Sași, chiar după ce vor fi adoptat limba românească, nu vor fi continuând să ducă aceiaș viață economică anterioară românizării, în caz cînd înprefurările, în care ei trăesc, vor fi persistat de a fi aceleaș, și nici nu vreau să zic că la Francejii cei germanizați și la Negru cel franțuzit nu vor fi persistînd, alături cu fizicul, și anumite aplecări și aptitudini psihice proprii rasei, și chiar anumite aplecări psihice datorite anterioarelor vieți economice. Vreau să spun că, cu aceiaș ușurință cu care și schimbă omul limbă, îs schimbă și felul de a trăi, viața economică, îndatăce înprefurările îl silesc la aceasta. Probele ni le pro-

cură lumea pămîntească întreagă. Sînt popoarele agricole depe pămînt de aceiaș rasă? Sînt meseriași depe pămînt de aceiaș rasă? Sînt păstorii de oî depe pămînt de aceiaș rasă? Chiar păstorii de oî din Asia centrală sînt de aceiaș rasă? Că n-ar fi și Iranî acei pători din Asia centrală, ci numai Uraloaltaici, este o afirmare goală. Dar chiar acei aşa numiți Uraloaltaici constituesc aceiaș rasă? După cum aşa numitele limbî uraloaltaice nu sînt doar provenite din aceiaș limbă primitivă (Acest lucru este astăzi în deobște recunoscut), tot aşa nici popoarele aşa numite uraloaltaice nu aparțin la aceiaș rasă de oameni. Nu cumva Romanî cei vechi, care slăviau aşa de mult agricultura, vor fi aparținut la aceiaș rasă cu Chinejii, care o slăvesc tot aşa de mult ca și Romanî? Nu cumva Greciî, care au făcut atâtă comerț, decind se pomenește de dînsii până astăzi, vor fi fost de aceiaș rasă cu Fenicienî ori poate cu Evreiî actuali? D-apoi în Palestina cea veche trăiau unul lîngă altul două popoare strîns înrudite de rasă, cel evreu și cel fenician, și cu toate acestea unul era agricultor, iar celălalt era comerciant și industriaș. Iar acest popor evreu, aşa de agricultor și de războinic pe vremea lui Solomon, fusese păstor pe vremea patriarhilor, și anume tocmai păstor de oî, fără să fi fost uraloaltaic (Vezi Biblia). Și încă limba nu probează comunitatea de rasă numai cînd o considerî din punct de videre *static*, *sincronic*, nu și cînd o considerî din punct de videre *evolutiv*, *diacronic*, ca să mă servesc de terminologia lui Saussure. Dacă privești lucrurile într-un moment dat, de pildă astăzi, limba latinească este vorbită de popoare de diferite rase, de aşa numitele popoare românice. Prin faptul că aceste aşa numite popoare românice vorbesc aceiaș limbă de obîrșie nu se probează, firește, de fel că ele ar aparține la aceiaș rasă. Dar dacă privești lucrurile din punct de videre al felului cum au evoluat limbile românice din limba latinească, mai ales din punct de videre al sunetelor, se constată că într-adevăr popoarele care le vorbesc astăzi aparțin la rase deosebite, adică la complexiuni fizice și psihice deosebite, și că diferențele neamuri romînești actuale, Dacoromîni, Macedoromîni, Istroromîni, aparțin la aceiaș neam de oameni, anume la aceiaș neam de oameni nu ca *națiune*, din punct de videre sociologic, ci ca *soi*. ca *rasă*. din punct de videre antropo-

logic, biologic (Vezi § 308 e). Starea economică însă nu probează în ce privește rasa absolut nimic. După ce la pag. 198 a pomenit de părere lui Jung, *Die Anfänge der Romänen*, Wien, 1876, în *Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien*, XXII, pag. 98 sqq., și a lui Xenopol, *Une énigme historique, Les Roumains au moyen-âge*, Paris, 1885, pag. 36, că Români din Dacia pe vremea invaziunii barbarilor s-ar fi adăpostit prin munți ca păstorii, spune Peisker la pag. 199: „Prostii (Albernheiten) mai mari decât acestea n-au fost încă vreodată scrise. Cum poate un bieț țăran să se facă păstor? De unde capătă el aşa de odată vitele de care are nevoie? Cum învață el aşa de odată să le îngrijească, să se folosească de ele și să umble cu ele încolă, el care până acum a fost un om sedentar? Ca păstor el poate sta în munți numai în timpul verii. Chiar în toamna următoare el trebuie numai decât să se întoarcă la cîmpie, tocmai acolo, de unde cu câteva luni înainte scăpase, tocmai în mîna năvălitorilor, dinaintea căror trebuise să fugă!”. Dar „nevoea învață pe cărăuș”, zice proverbul românesc. Dacă cumva a trebuit Români să fugă în munți, așa învățat răpede păstoriea de nevoie, pentru că alt mijloc de trai în munți decât păstoriea, și anume mai ales păstoriea de oi, nu este. Oi vor fi avut ei câteva, chiar pe vremea cînd trăise la cîmpie, iar ca să se întoarcă chiar în toamna următoare la cîmpie n-au avut nevoie, pentru că păstoriea de oi se poate face, cînd este numai decât trebuință, și pe munte în tot cursul anului. De altfel păstoriea de oi era obișnuită și la popoarele băstinașe din sudul Europei, după propria mărturisire a lui Peisker, care citează pag. 190 *caseus docleas* după Plinius N. H. 11, 42, 240, și *caseus dardanicus* după un geograf din IV secol p. Chr., *Geographi graeci minores*, II, 523, ca brînzeturî renomite, aşa renomite cum sunt actualele brînzeturî românești, în special cele macedoromîne, despre care tot Peisker pomenește pag. 164. S-ar părea că fără întrerupere, dela timpul lui Plinius până în vremurile de astăzi, fabricarea brînzei de oi a fost o specialitate a *indigenilor*, a *autohtonilor* din peninsula balcanică. Iar păstoriea de oi nomadă (*transhumance*), aşa că turmele sunt duse iarna la cîmpie și vara la munți, era practicată în Italia sudică înainte de Hristos, după mărturia lui Varro (Vezi Diculescu, *Die Gepiden*. I. pag. 172-173, unde se mai relevă din nou

faptul aşa de cunoscut că terminologia pastorală românească este ori de origine latină ori în tot cazul nu slavă nici turcească). Aşa prostie mare, deci, nu-i părerea că ar fi dus Români la munți vieață pastorală pe vremea invaziei barbarilor. S-a ū spus prostii mai mari și aū să se mai spue. Chiar această părere actuală a lui Peisker, că vieață economică ar proba rasa, nu-i pân pe acolo vreo înțelepciune. Si ce să mai spui despre afirmații ca acelea că Români, pentru că cresc numai oī, trebuie să fi venit direct din Asia centrală, iar Maghiarii, fiindcă cresc și boi și porci, trebuie să se fi oprit multă vreme în stepa mării negre? Adeca, pentru ce, de pildă, ar fi căpătat Maghiarii obiceiul de a crește și alte vite în afară de oī în stepa mării negre, și nu l-ar fi căpătat în stepa Ungariei? Si pentru ce, adeca, n-ar fi venit și Români cu obiceiul de a crește și alte vite în afară de oī și n-ar fi perdu apoī obiceiul?

Dar despre care Români, că ar fi uraloaltaici româniizați, vorbește Peisker? Căci doar Români sunt cei mai mulți agricultori și crescători de alte vite, nu de oī, și n-aū încetat de a fi agricultori și cu mari tendințe spre vieață sedentară un singur moment, după cum probează cuvintele românești privitoare la cereale, la lucrul cîmpului, la grădină, la vie, care sunt cele mai multe de origine latină (Acest lucru, de altfel cunoscut, a fost acum din nou cu tările relevat de Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 201-207). Cum începe el vorba, Peisker are în vedere pe Macedoromâni, apoi îs intinde viderea asupra Românilor păstorii de oī în general, și la urmă cuprinde în concepțiea sa românamea întreagă. Toată românamea cealaltă, în afară de păstorii de oī, îs are originea după Peisker în Români păstorii de oī, care aū servit barbarilor celorlalți năvălitori, veniți după dinși, ca spioni, și apoi supt ocrotirea acestor barbari, consingeni cu dinși, s-aū stabilit ca populație sedentară și agricoltoare în actualele lor teritorii, în special în teritoriile dacoromânești. Pag. 201: „După cum se știe, hoardele turcești, înainte de a năvăli în Europa, îs procuraū informații precise până la mari depărtări asupra statelor pe care voiau să le lovească. Spioni aleși pentru aceasta trebuiau să cunoască țările asupra cărora erau să dee informații, căile de comunicație, vadurile și trecătorile, apoi trebuiau să știe limbile locului. Cine era mai potrivit la acest lucru decât păs-

torul român, care știa slavonește? Lesne se poate înțelege cum s-a dizlocat atunci pentru acest scop mase românești, care au format ca o rețea înprejurul statelor care erau să fie sacriﬁcate. Descendenții acelor mase de Români au constituit apoi populațiea din teritoriile respective. La umbra Pecenegilor, Comanilor și Tătarilor au devenit Români cu vremea un popor compact, stăpini țărilor dela Dunărea de jos⁴. De altfel este hotărît lucru că ori toate neamurile românești sunt uraloaltaice, ori niciunul, pentru că limba Macedoromânilor, a Românilor păstorii de oî prin excelentă, este de așa na-tură, încît antropologicește, biologicește, din punct de vi-dere al rasei, Macedoromâni constituește acelaș neam cu Ro-mâni ceialalti (Vezî § 308 e). Si va să zică românamea ceialaltă, acea care a existat înainte de venirea Românilor uraloaltaici nomazi, românamea aceia din care s-a desfăcut acel simbure mic de veterani, care s-a dus și s-a stabilit pe un teritoriu mic dalmat ori grecesc undeva, de așa venit acei vreo sută cel mult de uraloaltaici nomazi și așa ernat la dinși, românamea aceia s-a evaporat, a dispărut în vreun chip oarecare, pro-babil s-a slavizat. Si aș rămas din ea numai acei vreo cîțiva veterani depe acel micuț teritoriu dalmat ori grecesc undeva, care au învățat românește pe acei vreo sută cel mult de uraloaltaici nomazi, și apoi așa dispărut și ei și s-a stîns cu dinși complect românamea cea veche. Iar acei vreo sută cel mult de uraloaltaici nomazi, care au învățat românește dela veterani, s-a plodit într-un chip extraordinar de mare și aș dat naștere la actualii Români, stăpînitori țărilor dela Dunărea de jos (Să se vadă în special citatele de mai sus din paginile 168-172, 187-195 ale lucrării lui Peisker). Frumoasă înmulțire! Dacă vor merge tot așa, apoi dela 12 milioane cît sunt aproximativ azi (la u o sumă mai mică, să nu se zică că exagerez), așa să ajungă Români peste 1400 de ani de acum înainte (Căci pun data venirii uraloaltaici-lor lui Peisker pela anul 500 p. Chr., aproximativ vremea Hunilor, celor dintiuri uraloaltaici, de rasă *sigură* uraloaltaică propriu zisă, năvălitorii pe teritoriile românimii, și aceasta iarăs ca să nu se zică că exagerez) la numărul de 1440 de miliarde. Cel puțin. Pentru că trebuie băgat de samă că nu țin socoteală decât de acei Români care vorbesc românește, iar nu de acei nenumărați care după Peisker au perdut limba românească și aș devenit Greci, Albaneji, Sîrbi, Croați,

Bulgară, Rutenă, Polonă, Slovacă, Cehă, Slovenă. Vor fi pe atunci, peste 1400 de ani de acum înainte, atîția Români, încît nu-i va mai încăpea pămîntul, și vor înlocui toate celelalte rase omenești, după ce dela unele vor împrumuta limba. Nu vor mai fi pe atunci Ingleză, ci Români cu limbă inglezescă, nici Chineză, ci Români cu limbă chinezescă, etc. Până acum știam că proporția între numărul unuia neam de oameni dela o epocă și numărul aceluiaș neam de oameni dela altă epocă se cam păstrează aceeașă, în mod indiferent, firește, de limba pe care acel neam de oameni și-ar schimba-o (adoptând altă limbă ori alte limbi multe) dela o epocă la alta, și de amestecul de rasă căruia acel neam de oameni ar fi supus. Știam că neamul de oameni dela o epocă la alta băse mai înmulțește, ba mai scade, dar potrivit, nu prea tare, așa că nici chiar Pieile Roșii din America de nord n-ău devenit din cale afară de mai puțini de cum fusese altă dată, dacă te gîndești nu numai la acel Indieni care și-a păstrat încă singele neamestecat, ci la toți acel Americani de nord, care, ca Hamlin din nuvela Brown of Calaveras a lui Bret Harte, au singe indienesc într-înșii. Pentru aceea nici nu mai credea nimănii în existența eroilor eponimi ori în descendenta Evreilor din singurul patriarch Iacob. Numai cu Români s-ar fi petrecut lucrul altfel după Peisker. Dar aceasta nu se poate. Români vor fi fost poate mai puțini pînă anul 500 decît astăzi, vor fi fost poate șese, nu douăsprezece milioane, vor fi fost poate patru milioane, ori două milioane, dar că vor fi fost numai vreo sută, ori chiar mai puțini de o sută, că se vor fi plodit adecă dintr-un patriarch oarecare turc, ca Evreii din cei doisprezece feciori ai patriarhului Iacob, aceasta pot să-o credă numai Judaeus Appella și Peisker.

Ca încheere observ că Peisker crede că împăratul care a părăsit Dacia a fost Diocletian (pag. 198), că nu cunoaște pe Berladnică și-să închipuește că locul din Hrușevskij Geschichte des ukrainischen Volkes, unde sunt pomeniți Berladnicii, trebuie să fie o greșală de tipar în loc de Berendei (pag. 199), și că în sfîrșit își închipuește că Ivancu Rostislavici a dat diploma dela 1134 nu ca prinț al Bîrladului (despre care Bîrlad habar n-are), ci ca domn al Haliciului, unde Ivancu nu-a domnit niciodată (pag. 202).

§ 231. N. Iorga, Istoria Românilor din peninsula balcanică Rucără 1910 Ca sunne Tare în colecția carte

despre țărani italieni, care s-ar fi infiltrat în provinciile înainte de cucerirea acestora, am arătat mai sus la § 230. Alte păreri ale autorului, pe care le-a mai făcut de altfel cunoscute și aurea, sunt următoarele. Pag. 10: „Din toate aceste evenimente a eşit stăpînirea limbii latine vulgare, vorbită de Români de rasă sau de noi Români de asimilație, mult mai numerosă decât chiar cei dintâi, ai căror ucenici, pe deplin ciștiigați, erau, dela capul Matapan, sau cel puțin dela golful de Lepanto și dela cel de Arta, până în valele Carpaților la nord, în locurile unde trăiau populații germanice, și dela Adriatica la Morava și Vardar. Năvălirea Slavilor a trebuit să sfârșime unitatea rasei, care se formase din acest amestec și care—deoarece graful roman apare în apus din veacul al VIII și al IX încă—începea să deje o întorsătură proprie latinei vulgare, adusă de imigrații, coloniști și veterani“. Este aceeași concepție bizară despre romanizarea răsăritului European, pe care am găsit-o și în *Geschichte des rumänischen Volkes*, vezi mai sus, § 226. Să se noteze speciala variație de aici cu capul Matapan și cu golful de Lepanto. După Iorga chiar Grecia per excellentiam fusese romanizată.—Pag. 11: „Lovitura slavă, aducind nimicirea orașelor latino-elenice care prosperau pe malul Adriaticei,... a aruncat pe Români din Pind în Thessalia, Acarnania și Etolia, și poate chiar din această epocă încă în insulele care mărginesc țermul, ca la Corfu“. Este aceeași concepție pe care am găsit-o și în *Geschichte des rumänischen Volkes*, vezi mai sus, § 226.—Pag. 20: „Puțin după aceia acești Români din Thessalia, ai căror înaintași susținuseră țaratul de revanșă din Ohrida, întemeiază ei însiși, și fără niciun concurs din partea Bulgarilor autenți, acest al treilea țarat, care s-a stabilit mai tîrziu în Tîrnova Balcanilor. Căci e vorba într-adevăr de o mișcare a acestor Thessalioți din Marea Vlahie. La Tyrnavos a izbucnit, după cronicarii greci, revolta celniciilor Petru și Asen, ai căror conaționali fusese să păgubiți, încontra datinelor de veacuri, de dregătorii împăratului Isac Anghelul, care ceruseră dajdii grele pentru nunta stăpînului lor, mișcarea, zic, a acestor șefi și soldați, care fuseseră ei însiși jigniți în chip crud. Dar această Tîrnovă nu este, fără îndoială, cea din Bulgaria, care n-a fost poate întemeiată decât mai tîrziu, după numele unui oraș anonim, ci Tyrnavos din Thessalia. Cind se cu-

nosc, și în chip aşa de precis, prin mărturiile aşa de numeroase, de un caracter de autenticitate desăvîrșit, regiunile locuite de Valahii, se poate întreba cineva, ce ar fi mers să caute în muntele Em acești doi frați, menișii să fie întemeietorii unui imperiu ce era să țină aproape două veacuri. Și deoarece este vorba de o biserică a sfîntului Dumitru, de minunile îndeplinite de acest sfînt, care îndemna la răscoală pe credincioșii săi, nu trebuie să se uite că rămășițile sfîntului erau păstrate într-o biserică faimoasă prin minuni de tot felul la Salonic“.

Asupra acestei păreri, despre răscoala Românilor care aș înființat imperiul româno-bulgar, că s-ar fi făcut la Pind, și despre Tîrnova de care se vorbește pe atunci, că ar fi fost Tyrnavos din Thessalia, trebuie să lungesc puțin vorba, căci părerea e foarte caracteristică. În *Geschichte des rumänischen Volkes* spusese deja Iorga că răscoala a avut loc în Pind (Vezi mai sus, § 226), dar ar fi putut crede cineva că e numai aşa o părere fugărată, ca a unui om care se încrude prea mult în propria memorie. Ca atare am și considerat-o eu în „*Barangii în istorie Românilor și în limba românească*“, Viața Românească, Mart 1916. Dar asupra acestei păreri revine Iorga cu tărie în lucrarea de față și prin urmare trebuie să pun punctele pe i. Deci, cum că răscoala a avut loc în Haemus, nu la Pind, mărturisește scriitorul contemporan cu faptele Niketas Akominatos Choniates. Dați locul în traducerea românească a lui Murnu, publicată încă dela anul 1906 în *Analele Academiei Romîne*, seriea II, tomul XXVIII, Memoriile secțiunii istorice. Niketas Akominatos Choniates, De Isaaco Angelo l. I pag. paris. 236 sqq.: „Iar cînd s-a liniștit popoarele răsăritene, nu numai primind vremelnice daruri, ci chiar și dări pe fiecare an, Isac vruse să-și ia fimee de neam străin, căci fimeea ce avusesese o perduse prin moarte. Deci, ajungîndu-se prin soli cu Bela, craiul Ungariei, a luat pe fiica lui, care încă nu împlinise zece ani. Dar scumpindu-se să rîdice nunta cu cheltueli din vîsteriea împărătiei, a făcut fără cruce să se strîngă banii din tările supuse lui, și pe sub mînă, din lăcomie, a jăfuit între altele și orașele din părțile despre Anhialos, făcînd în acest chip siesă și Romeilor neînpăcajî dușmani pe acei barbari ce locuiesc peste tot cuprinsul muntelui Emos, și care înainte se numiau Mysi, iară acum Vlahi se chiamă (τοὺς κατὰ

τὸν Αἴμον τὸ ὄρος βαρβάρους, οἱ Μυσοὶ πρότερον ὡνομάζοντο, νυνὶ δὲ Βλάχοι κακλήσκονται). Acești la, bîzuindu-se pe strîmtori și sunetindu-se în cetățile lor, de care foarte multe sunt și se înalță drepte pe stînci prăpăstioase, și altă dată s-aū încumetat a se înpotriți Romeilor, dar atunci, dîndului-se prilej bine venit cu răpirea turmelor și bîntuirea lor, aū făcut răscoală înfricoșată. Cei care aū iscodit răul și aū vînzolit întreg neamul erau unul Petru și Asan, doi frați din aceiaș seminție, care, nevrînd să facă începutul fără cuvint, se înfățișează la împăratul, pecînd acesta petrecea la Kypsellă. Dînsîi îi cer dreptul să fie oștiți alătarea de Romei și prin carte împăratăescă să li se dea un loc de moșie cu venit puțin din muntele Emos (χωρίον τι βραχυπρόσοδον κατὰ τὸν Αἴμον κείμενον)...“ Si tot așa mai departe. De pildă: „Socotind că puțin lucru e dobîndirea libertății și neatîrnării lor, [Vlahii] se lătesc și spre tîrgurile și cătunele mai depărtate de Emos. Iară unul din frați, Petru, își puse pe cap o coroniță de aur și în picioare încălțăminte roșii. Si lovind Preslava (cetate era aceasta, străveche și toată zidită din cărămidă și avea un foarte mare cuprins sub muntele Emos), și văzind că înpresurarea ei nu era fără de primejdie, aū părăsit-o. Apoi coborîndu-se din Emos, și fără de veste năvălind spre alte orașele de ale Romeilor, mulți oameni și mulți boi și dobitoace de povară și mulțime mare de vite răpesc. A pornit dar atunci Isac cu oștirea asupra lor“. Si tot așa mai departe. (Vezi, de pildă, între altele locul citat la § 213, sub Onciul Teoriea lui Roesler pag. 346-347). Iar în ce privește Tîrnova spune Niketas Akominatos Choniates, De Alexio Isaaci Angeli fratre l. I pag. paris. 302 următoarele: „Tîrnova este cel mai întărit și cel mai însemnat dintre orașele dela muntele Haemus κρατήσαντες τοῦ Τερνύδου (δέ εστιν ἡ ἐρυμνοτάτη ἄπα καὶ προφερεστάτη τῶν κατὰ τὸν Αἴμον ἀπασῶν πόλεων)...“

§ 232. D. Onciul, Les phases du développement historique du peuple et de l'état roumains, în Bulletin de la section historique de l'Académie Roumaine, Janvier-Juin 1921. Pag. 3 sqq.: „L'origine de la nationalité roumaine“, dit l'éminent linguiste Miklosich dans ses recherches sur la langue roumaine, «date de ce temps lointain où, pour la première fois, le pied du Romain a foulé le sol de l'Illyricum». [Vezi § 210, Fr. Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialektel. C'est vraiment par la conquête romaine des

territoires illyriques de la côte orientale de la mer adriatique jusqu'au Danube, habités par les anciens Illyriens, ancêtres des Albanais d'aujourd'hui, conquête commencée dès le temps de la république (à l'époque des guerres puniques et de Macédoine) et achevée sous Octave Auguste, c'est par elle qu'ont été jetées les premières semences de la nationalité roumaine dans les provinces danubiennes entre l'adriatique et la mer noire... etc."— Onciul repetă ceia ce a mai spus în celealte lucrări ale sale, în special ceia ce a spus în lucrarea sa dela § 229, Din istoriea României.

§ 233. Nă-a mai rămas să arătăm ce spun cronicarii români asupra cheștiunii. Cinci vorbesc despre dânsa: Miron Costin, Cartea pentru descălecatal dentiū a țării Moldovei și neamului moldovenesc, I și II ediție în Letopisețe Cogâlniceanu, Iași 1852, București 1872, III ediție în Miron Costin de V. A. Ureche, București 1886, IV ediție de C. Giurescu (sub titlul De neamul Moldovenilor, din ce țară a uș esit strămoșii lor), București 1914 (Miron Costin vorbește de originea Românilor și în cele două scrierii leșestă ale sale: Opisanie ziemie moldawskiej wierszem, Descrierea țării moldovinești în versuri, scrisă la Daszow, anul 1684, lăsată în manuscript, publicată întâi de Dunin Borkowski în Pisma, Lwow, 1856, și apoi în traducere românească de Hasdeu [sub titlul Despre poporul Moldovei și al Țării românești] în Arhiva istorică I, pag. 159 sqq., în leșeste și traducere românească de V. A. Ureche în Miron Costin Opere complete, tom. II, București, 1888; Chronika ziem moldawskich y multanskich, Cronica țării moldovinești și muntenești, lăsată în manuscript, publicată leșestă și cu traducere română de I. Bogdan în Cronice inedite atingătoare de istorie a Românilor, București, 1895); Neculai Costin, Cartea pentru descălecatal dentiū a țării Moldovei și neamului moldovenesc, I și II ediție în Letopisețe Cogâlniceanu, Iași 1852, București 1872; Cronica pre scurt a Românilor, I ediție de G. Ioanid, București 1858, II ediție în Letopisețe Cogâlniceanu, București 1872, a treia ediție (pe care eu n-am văzut-o și o citez după Al. T. Dumitrescu, Contribuționi la istoriografia românească veche, în Lui Ion Bianu amintire, București, 1916, pag. 227 sqq.) sub numele spătarului N. Milescu, București, 1894, a patra ediție de N. Iorga (care o atrihne Inī Constantin Cantacuzino) în Onerala Inī Constan-

tin Cantacuzino, Bucureşti, 1901 (După Al. T. Dumitrescu în lucrarea citată autorul ar fi Daniil Andrian Panonianul, episcop în Tara Oltului la anul 1662, episcop al Strehaei la anii 1673-1676, traducătorul pravilei lui Matei Basarab dela 1652); Constantin Căpitanul, Iсториие domnilor țării românești, în Magazinul istoric pentru Dacia, tomul I, Bucureşti 1845; Istoriea țării românești de cînd aŭ descălicat Români, I ediție în Magazinul istoric, tomul IV, Bucureşti 1847, II ediție de G. Ioanid, Bucureşti 1859 (autorul necunoscut). Miron Costin, Neculai Costin, Cronica pre scurt a Românilor și Constantin Căpitanul vorbesc din proprii combinații și pun originea Românilor pe socoteala cuceririi Daiei de Traian, căci și cronicarii aceștiă, ca și H. Kiepert (Vezi mai sus § 205 supt acest autor), aŭ fost lovită de faptul că Români se găsesc tocmai pe locurile care constituiau odată Dacia. „Istoriea țării românești decind aŭ descălicat Români“ însă povestește după tradiție. Citez după edițiea din Magazinul istoric: „Insă dintiū s-aū coprins [țara românească] de Români cari aū purces dela Romanî și aū venit spre miazănoapte [Variantă din edițiea Ioanid, după Onciu Originile principatelor pag. 5: „Insă dintiū izvodindu-se de Români cari s-aū despărțit de Romanî și aū pribegit spre miazănoapte“]. Deci trecind apa Dunării, aū descălicat la turnul Severinului, alții în țara ungurească pre apa Oltului, și pre apa Moreșului, și pre apa Tisei, ajungind și până la Marămuș. Iar cei ce aū descălicat la turnul Severinului s-aū tins pre supt poalele muntelui până în apa Oltului, alții s-aū pogorât pre Dunăre în jos, și aşa împlindu-se tot locul de ei, aū venit până în marginea Nicopoiei. Atuncă s-aū ales dintr-înșiile bolării cari aū fost de neam mare, și puseră banovet un neam ce le zicea Basarabi, să le fie lor cap, adecă mari bani. Si aşezără întiū să fie scaunul la turnul Severinului, al doilea scaun s-aū pogorât la Strehaia, al treilea scaun s-aū pogorât la Craiova“.

§ 234. După cum se vede din darea de samă, pe care am făcut-o asupra lucrărilor care s-aū ocupat cu chestiunea originii Românilor, patru puncte aū format obiectul principal al discuției: 1) Teritoriul pe care s-a dezvoltat românismul. 2) Neamurile supuse romanizării, care aū dat naștere românismului. 3) Elementele romanizătoare. 4) Timpul cînd Ro-

Asupra acestor lucruri răspunsurile trase din studiul meu sint următoarele :

1) Teritoriul pe care s-a dezvoltat poporul român a fost format, ca să vorbim în termeni geografici de dinainte de războiul dela 1914, de regatul Serbiei, începînd dela rîul Drina, granița de vest a acestui regat, provinciea turcească Kosovo până, în spre sud, la Skopje (Üsküb) inclusiv, sudvestul Bulgariei (teritoriile dela Sofia și Köstendil), Bulgaria dintre Dunăre și Balcani, Dobrogia, Oltenia, partea depe lîngă Dunăre a Munteniei și Moldovei, partea depe lîngă Dunăre și depe lîngă mare a Basarabiei până aproape de Akkerman (Cetatea Albă), Transilvania, Banat și provincia austriacă Syrmien. Probabil la teritoriul acesta a aparținut și basenul de vest al rîului Drina, care basen formează granița de răsărit a lacunei de care se vorbește la § 111, № 2, precum și districtul turcesc care se întinde dela Plevlje, dinspre apus, până la Novibazar, spre răsărit. Acest teritoriu s-a restrîns, cînd partea transdanubiană a Moesiei Inferior (partea depe lîngă Dunăre a Munteniei și Moldovei, partea depe lîngă Dunăre și depe lîngă mare a Basarabiei până la Akkerman inclusiv) a fost părăsită de Români pe vremea împăratului Maximinus (p. Chr. 235-238), cînd Dacia și partea transdanubiană a Moesiei Superior (Oltenia, Transilvania, Banatul) aă fost părăsite de ei pe vremea lui Gallienus (p. Chr. 268), și cînd Pannonia Inferior (a cărei parte sudestică o forma actuala provincie Syrmien) a fost ocupată de Huni la anul p. Chr. 377. De aici înainte romînismul s-a dezvoltat numai în peninsula balcanică, pentru că populația romană rară din Moesia Inferior transdanubiană, că nu va fi fugit de a dreapta Dunării, a dispărut în mijlocul barbarilor, iar populația mult mai deasă romană din Dacia, din partea transdanubiană a Moesiei Superior și din sudestul Pannoniei Inferior a fost strămutată în mare parte de-a dreapta fluviului, iar că a rămas pe loc, ori s-a contopit cu năvălitorii, ori s-a păstrat până la venirea Românilor de peste Dunăre, cu care s-a asimilat complet din punct de vedere al limbii.

2) Dacă considerăm sfîrșitul secolului VI ca punctul extrem, până la care mai licăriau încă cele depe urmă forțe de romanizare, apoî trebuie să deosebim două păturî de popoare care aă fost supuse romanizării pe teritoriul romînesc.

Mați întâi este pătura popoarelor autohtone ori în tot cazul anterioare cuceririi romane. Începînd dela vest spre est ele erau Dardani, Dassareti, Breuci, Partini, Cavii, Scordisci, Triballi, Moesi, Daci, Bessi, Maedi, Dentheleti, Sardi, Geti, Crobyzi, Coralli, Scythi, Sarmati, Bastarni, Obulensi, Oitensi, Autariei (?), Britolagi. La acestea se adaugă coloniea Pirustilor din Dacia, Cetăți diversă ca colonii aici Daciei, Illyropannoni diversă ca colonii aici Daciei. Daci care au contribuit la formarea națiunii române au fost cei de a dreapta Dunării din Moesia Superior și din Moesia Inferior. Daci romanizați în Dacia însăș au fost în mic număr. Pentru densitatea relativă — că s-a putut afila — a acestor popoare vezi la locurile respective unde se vorbește despre ele, § 54. Dintre ele Dardani, Dassareti, Autariei erau Illyri; Breuci, Partini, Cavii, Pirusti erau Pannoni; Scordisci erau Cetăți; Triballi, Moesi, Daci, Bessi, Maedi, Dentheleti, Sardi, Geti, Crobyzi erau Thraci; Coralli, Scythi, Sarmati erau Iranii; Bastarni erau Germani; Obulensi și Oitensi sunt de origine obscură; Britolagii erau probabil Cetăți. Peste această pătură de popoare autohtone ori în tot cazul anterioare cuceririi romane s-a și aşezat, pe teritoriul românesc, pentru mai scurtă ori mai îndelungată vreme, alte neamuri de oameni în timpul cât dura romanizarea: (Acele despre care se știe că nu numai au năvălit pe teritoriul românilor, dar că s-au și stabilit în adevăr pe el, sunt însemnate cu steluță) *Alanii, *Astringi ori *Astringi (= Vandali), *Avari (Au ocupat Scythia Minor între ani 562-567 și Dacia între ani 567-802. Veză Diculescu, Die Geppiden, I, pag. 156, 158-166, 234-235), *Bastarni, *Bessi, Borani, Bulgarii, *Carpi, Castaboci, *Cemandri, *Gepidi, *Germani de neam nehotărît, *Goți (Visigoți și Ostrogoți), *Heruli, *Huni, *Marcomani, Peuci ori Peucini, Roxolani (§ 54), *Sadagari, *Sarmati, *Scyri, *Slavi, *Taifali, Urugundi, *Vandali. Pentru detalii asupra acestor popoare, și pentru posibila lor participare, macar într-o minimă cantitate, la formarea națiunii române, vezi la locurile respective unde se vorbește de ele, § 82. Astringi, Bastarni, Gepidi, Goți, Heruli, Marcomani, Peuci, Scyri, Taifali, Vandali erau Germani; Bessi, Carpi, Castaboci erau Thraci; Alanii, Roxolani, Sarmati erau Iranii; Avari, Bulgarii, Huni, Urugundi erau Uraloaltaici (Că Urugundi erau Ura-

loaltaici arată Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 22-23); Boșani, Cemandrii, Sadagarii sunt de naționalitate necunoscută. —Trăsătura uniformă, pe care a căpătat-o acest conglomerat, pentru a putea da naștere la un singur popor, cel român, și la o singură limbă, cea românească, se datorează amestecului dintre elemente, favorizat de aceleasă înprijurări sociale și politice, și preponderanței pe care a avut-o unul din neamuri, cel thrac.

3) În ce privește elementele romanizătoare, ele au fost de două feluri. a) Civile. Dacă trecem cu viderea strămutările care au avut loc dintr-o provincie a Illyricului în alta, pentru care vezi § 83, № 1, și cu privire la care este de observat abundanța de element illyro-pannon în Dacia, § 167, au venit pe teritoriul românesc coloni din Grecia, Gallia cisalpină, Cappadocia, Galatia, Caria, Bithynia, Paphlagonia, Gallia transalpină, Syria, provincia Asia, Commagena, Macedonia, provincia Germania, Palaestina, Italia, Egipt. Vezi § 83 № 2. În special cu privire la colonii italieni, care ar fi venit pe terenul românesc al răsăritului European, este de observat că în timpurile de dinainte de Caesar emigrațiile din Italia avuseseră intr-adevăr loc în masă mare, dar că Caesar deja luase măsură să le împiedice. Suetonius Caesar 42: „Fiindcă optzeci de mii de cetăteni fusese trimesți în colonii peste mare*), a hotărât, pentru a facilita îpoporarea Romei, care fusese scursă de locuitor, ca niciun cetăean roman mai mare de douăzeci de ani și mai mic de patruzeci, care nu va fi făcind serviciul militar, să nu lipsească din Italia mai mult de trei ani; ca niciun fiu de senator, afară numai dacă nu va fi făcind parte din suita vreunui magistrat, să nu se ducă în străinătate; și ca niciun cresător de vite să nu aibă ca păstorii mai puțin de o treime oameni liberi. Si a incetătenit pe toți medicii și pe toți profesorii de arte liberale din Roma, pentru a și pe ei să-i tragă inima de a șdea în Roma, și alții să fie ademeniți de a veni“. Si teritoriul românesc a fost cucerit de Romani dela timpurile lui Caesar în jos. Mai în special pentru

*) Este vorba numai de coloniile trimise de Caesar în Gallia Narbonensis (la Narbo, Baeterrae, Arelate, Arausio, Forum Iulii), Hispania (la Emporiae), Africa (la Carthago), Grecia (la Buthrotum și Corinthus), pe coastele de nord ale Asiei mici (la Heracleia și Sinope), și Egipt (pe insula farului). Vezi Mommsen,

Dacia este de observat că Trajan însuș, cuceritorul ei, luase măsuri ca din Italia să nu se recruteze militari (și, deci, să nu se trimeată nici coloni). Iulius Capitolinus, Vita Marci Antonini philosophi 11 : „Ca să ajute pe Hispani, care fusese secați de puteri, a recrutat o oștire din Italia, contra celor prescrise... și de Trajan“. Elementul italic prin urmare de pe teritoriul românesc, care a fost, pentru că este atestat de inscripții, trebuie să fi fost foarte puțin numeros.

b) Militare. Militarii au format un element puternic de romanizare, nu numai în timpul serviciului, ci și după eliberarea din oștire, pentru că de obicei după eliberare se stabiliau în provinciea însăș unde staționa corpul lor de oștire, ori se strămutau în provinciile învecinate. Lor li se datorează apoia, din cauza *canabelor* stabilite în apropierea lagărului, în care canabe trăiau negustori, soții, copii și servicii militari, formarea a multe colonii și municipiilor importante, precum Aquincum, Viminacium, Troesmis, Potaissa, Apulum (Vezi Jung, Roemer und Romanen II ed. pag. 78 sqq.). Pe militarii care au staționat pe teritoriul romanizat din răsăritul Europei ni-i arată inscripțiile ca originari din următoarele provincii : Africa, Asia, Cappadocia, Dacia, Dalmatia, Galatia, Gallia transalpină, Germania Inferior, Hispania, Italia, Lycia, Macedonia, Mesopotamia, Moesia Inferior, Moesia Superior, Noricum, Pamphylia, Pannonia Inferior, Pannonia Superior, Paphagonia, Pisidia, Pontus galaticus, Syria, Thracia. Vezi § 83, № 3. Dacă ținem socoteală de cele spuse la § 83, № 3, început, și mai sus sub a), putem susținea însă cu siguranță că grosul armatelor din provinciile răsăritene ale Europei îl formau locuitorii însăși ai acestor provincii și că, în special, elementul italic din armatele acestea exista în minimă porțiune.

4) Asupra timpului când România a ocupat actualele lor teritorii nu știm nimic. Din indicii ca probabila golire a teritoriilor de de-a stînga Dunării prin trecerea Slavilor în peninsula balcanică, probabila stăpînire a Bulgarilor în timpul primului imperiu bulgăresc peste teritoriile de de-a stînga Dunării, alianța Românilor pe vremea formării celui de al doilea imperiu bulgăresc cu Cumanii, golirea de locuitorii probabilă a teritoriilor de de-a stînga Dunării, după ce Cumanii au fost sfărîmați de Mongoli, iar Mongolii s-au retras, din asemenea indicii se pot face numai presupunerî,

care s-aū și făcut (Vezi §§ 183, 187, 200, 206, 209, 211, 213, 215, 217, 221), că Româniī trebue să fi început a se surge depe teritoriile din a dreapta Dunării pe cele din a stînga ei încă dela începutul secolului VII, și că trebue să fi continuat această surgere până pela întîia jumătate a secolului XIII inclusiv. Aceasta în ce privește pe Dacoromâni. În ce privește pe Macedoromâni și pe Români din Istria, presupunerea că Dacoromâni ar fi început să emigreze în părțile de de-a stînga Dunării pela începutul secolului VII implică pe aceia că tot atunci, din cauza presiunii celei mari a Slavilor în peninsula balcanică, se va fi început și despărțirea celor trei trunchiuri românești unul de altul. Vreo lămurire din acest punct de vedere, și în general asupra raportului dintre cele trei ramuri ale românilor în timpurile cele mai vechi ale istoriei acestuia, ar aștepta cîteva numai dintr-o cercetare comparativă a celor trei dialektele, și dintr-o înregistrare amănunțită a tot ce se știe până acum asupra pomenirilor făcute în izvoarele istorice, direct ori indirect, despre Români până în secolul XIII. Dar tocmai, ce informații ni poate da limba românească în această privință voiu cerceta în partea a două a lucrării de față. Cît despre înregistrarea amănunțită a tot ce se știe până acum asupra pomenirilor făcute în izvoarele istorice despre Români până în secolul XIII, ea intru cîiva s-a făcut (Vezi § 212, Xenopol, Teoria lui Roesler sub II pag. 98-102, cu observațiile mele, II pag. 123-138, cu observațiile mele; § 213, Onciu, Teoria lui Roesler sub pag. 346-347, cu observațiile mele, pag. 428, pag. 596-598, cu observațiile mele; § 227, Ilie Gherghel, Zur Frage der Urheimat der Rumänen, cu observațiile mele; § 229, Onciu, Din istoriea României, cu observațiile mele; § 231, N. Iorga, Istoriea Românilor din peninsula balcanică, cu observațiile mele), marcă nu sistematic *), ci pe apucate, dar n-a dus la niciun rezultat.

*) Înregistrarea sistematică și (cît îmî este posibil) completă o fac eu la cursul dela universitate.

INDICE.

N-am însemnat la indice decât din acele lucruri care nu sunt înșirate și discutate după alfabet la diferite locuri din cursul lucrării și care nu se pot afla ori nu se pot afla lesne prin cercetarea tablei de materii. Asemenea înșirări după alfabet sunt, între altele, acele de popoare dela pag. 232-275, de nume romane de localități din Procopios dela pag. 467-471, de nume personale barbare dela pag. 549-595, 597-607, 610-635, 644-646, și în mare parte înșirarea de fenomene latinești populare dela pag. 475-504. Pe Thraci, de pildă, îi va găsi cineva în lista de popoare la pag. 260 No. 280 și acolo va afla, în afară de notița dată despre Thraci supt acel număr, toate locurile unde se vorbește despre dinși pănă la pagina 260; iar dela pagina 260 în jos va afla cineva locurile privitoare la Thraci în tabla de materii; indicele va complini numai (dar nu în mod desăvîrșit) indicarea locurilor privitoare la acest popor.

- abstineo 500.
- africate X.
- africatele *tš*, *dž*, *ts*, *dz*, *tš*, *dž* sunt sunete duble. X sqq.
- africatizarea lui *c + i + vocală* 474.
- africatizarea lui *c* înainte de *i* sonant și de *e* 359 sqq., 474.
- africatizarea lui *d + i + vocală* 474.
- agenții romanizători de origine italiană 836, 837.
- alac 717.
- Alamanni 296.
- Alani 300, 301, 302, 303, 305, 306, 313, 314, 318, 518, 730, 731, 803, 804, 855.
- Albanus 520.
- Aldea 351.
- Aldulea 351.
- altinus 437, 467.
- am 744, 745.
- amărăsc 352.
- ambulativa 500.
- Antī 325, 414, 415, 416, 519, 795, 796.
- antistes 480.
- Āoni 121.
- apariție independentă în mai multe locuri a aceluiaș *fē-nomen* de limbă 370.
- apocatus, apochatus 500.
- apocitatus 500.
- ar (sufix thrac) 442.
- Arca 351.
- Argeș 458, 723, 743, 744.
- argument a silentio 664, 669, 682, 692, 699, 714.
- argument dela cele trei dialecte românești 751, 754.

- argument dela creștinism 751.
 argument dela deznaționalizare 737.
 argument dela existența elementului romanic în peninsula balcanică 751.
 argument dela limba slavă ca limbă bisericească și oficială la Români 694, 712.
 argument dela limbă 672, 692, 696, 699 sqq., 734, 735, 736, 755, 772, 773.
 argument dela lipsa de drepturi și dela robiea de pămînt 669, 670, 673 sqq.
 argument dela lipsa în limba românească de elemente din limbile barbarilor năvăliitori 669, 676.
 argument dela numele etnic al Românilor 659 sqq.
 argument dela ocuparea actuală a teritoriului 696.
 argument dela pierderea libertăților 718.
 argument dela religie 670, 671.
 argument dela toponimie 703, 718, 719, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 731, 732, 733, 745, 746.
 argument dela viața agricolă 717, 736.
 argumente 421 sqq., 658 sqq.
 armă 350.
 Armeni 412, 414.
 arpennes 500.
 articularea sunetelor românești din punct de vedere al mișcărilor limbii XII.
 arvună 813.
- Astingă, Astringă 286, 295, 311, 518, 855.
 Attius 520, 523.
 Austrogotă 297.
 Autariei 517, 518, 855.
 Avari 320, 321, 327, 328, 352, 411, 412, 413, 414, 418, 419, 422, 427, 504, 506, 517, 518, 855.
 Badea 351.
 Badu 351.
 bag 352.
 bardă 350, 352.
 Basarab, Basarabă 351, 802, 829, 830.
 Bastarni, Basterni 289, 298, 311, 312, 319, 326, 517, 518, 855.
 bază de articulare XII, 365 sqq., 369, 370, 371, 386.
 bază psihologică 365 sqq., 386.
 bălan 350.
 bălărie 819, 820.
 băt 352.
 băucă 351.
 beară 350.
 Belisar 6.
 Bellicus 520.
 Berea 351.
 Berzava, berzava (thrac) 324, 445, 653, 657.
 Berzovia 322, 323.
 Bessapara 205, 829.
 Bessi 287, 451 sqq., 518, 689, 690, 691, 698, 699, 765, 855.
 beucă 351.
 Biberea 351.
 Bîndea 351.
 Bîrla 351.

Bîrlea 351.
 bîrtă 351.
 Bîrzava 323, 324, 720, 724.
 bîtcă 351.
 Blazziza 331, 332, 333.
 Blažitsa 331, 332.
 boare 350.
 Bodea 351.
 Bonita 520.
 Borană 288, 295, 296, 311,
 518, 855, 856.
 borț 352.
 brec 350.
 Breuci 518, 855.
 bria (thrac) 120, 440.
 Britolagă 518, 855.
 brînză 444.
 brutes, brutis 349, 500.
 bugarca (thrac) 441, 442.
 Bulgari 309, 310, 321, 407,
 411, 412, 414, 419, 518,
 759, 855.
 Bulgaria de a stînga Dunării
 798, 799.
 bultă, bulz 351.
 burduc 351.
 burduf 351.
 burtă 351.
 butor 351.
 butur 351.
 butură 350, 351.
 buture 351.
 Buzău 723.
 Bylazor 91, 184, 210, 253,
 429.
 -ca (sufix thrac) 442.
 calea Traianului 725, 726.
 canabe 857.
 Cantacuzenus 5.
 cantitatea și timbrul vocale-
 lor accentuate latinești 476.

Caracal 721.
 caractere românești fizice și
 psihice 777 sqq.
 Carpați 288.
 Carpi 287, 288, 289, 295,
 318, 518, 855.
 Carpiană 288.
 Carpodaci 288, 289, 304.
 Castaboci, Cistoboci, Coisto-
 boci, Costoboci, Costobocă,
 Costuboci 286, 287, 518,
 855.
 castele stăpînite de Iustinian
 pe malul stîng al Dunării
 415, 432.
 Cato 520.
 Caucaland, Kaukaland 292,
 301, 315.
 Cauconă 121.
 Cavă 518, 855.
 cădere lui ā neaccentuat în
 românește 813.
 cădere lui e, i neaccentuați
 în românește 817.
 căldău, cîldău 351.
 cătun 842.
 Celjă 297, 517, 518, 855.
 Cemandri 306, 318, 518,
 855, 856.
 Cerna 323, 324, 724.
 cessum 500.
 cetătenii imperiului care a-
 lăturî cu barbariî merce-
 narî constituiau oştirile lui
 Iustinian erau mai numai
 cei depe teritorul romî-
 nesc. 412 sqq.
 cetătenii romani cu nomencla-
 tură balcanică 61.
 Chilbudius 414 sqq.
 Cigmău 720.

- cînepă 79.
cîrcă 822.
cnejil Ioan și Farcaș 799,
 800.
cobilă, cobilă 819, 820.
Cogaeonon 138.
collitores 500.
colon roman în Dacia înă-
- inte de cucerirea Daciei 47.
- colonii 337, 338, 752.
colonii italieni 856.
colonii titulare 338.
colonizări cu persoane italice
 ori cu veterani organizate
 de stat 337.
- Comarna 728.
comarnic 728.
comind 745.
comparo 500.
compuse illyropannone 649,
 651.
compuse thrace 650 sqq.
comunism la Hamaxoeci și
 Nomazi 214.
conquiliarius 501.
consacrani 501.
consens 501.
contact între Români de a
 stingă și cel de a dreapta
 Dunării 754.
contirunculus 501.
contradicții 793.
contrastă între firea unor Sar-
 mați și acea a altor Sar-
 mați 143.
contrastă între firea unor
 Scythi și acea a altor Scythi
 143.
contrastă între vieața unor
 Slavi și acea a altor Slavi
 333, 716.
- contraversia 501.
Corallă 518, 855.
cort 433.
cotîngan 350, 351.
Crestian 725, 726.
creștinismul la Slavî 795, 796.-
creț 352.
Creuthungî 300.
Criș 724.
Crobyzî 518, 855.
culminaris 501.
Cumanî 797.
cumba 432.
cupisco 501.
curagens 501.
curpân 433.
Cuturguri 353.
cuțit getic 8.
Cuțovlah 760.
cuvinte gote în limba latină din
 peninsula balcanică 349.
cuvinte gote în limba română
 349 sqq.
cuvinte vechi germane în
 limba română 349 sqq.
Daci 518, 855.
Dacia 420 sqq.
Dacia aureliană 420, 423.
Dacia Mediteranea 310, 420.
Dacia perdută de Romanî sub
 Gallienus de fapt, sub Au-
 relianus în mod oficial 296,
 312, 314, 406.
Dacia Ripensis 310, 420.
danistaria 501.
Dardani 518, 855.
Dassareti 518, 855.
dava, deva (thrac) 440, 721.
dârma 814.
decum 501.
deducticius 501.

- demprecarius 501.
 Dentheleti 518, 855.
 depossio 501.
 derelictum 501.
 destrăbălarea și lipsa de interes pentru binele public ale administrației centrale din Constantinopol pe vremea lui Iustinian 417.
 destul 814.
 Deva 721.
 dextrata 501.
 diferențiare 380.
 diftongarea lui ē' latin scurt accentuat 474, 475 sqq.
 digma 501.
 -dina (thrac) 440.
 dobitoc 815.
 dolus, dolum 501.
 domnus 501.
 dop 350, 352.
 draccena 501.
 dreg 817.
 drept 817.
 Dunăre 459, 460.
 dunc 501.
 duñae, duñaua (macedoromân) 695.
 dzer (thrac) 446, 447.
 elele 351.
 elementele romanizătoare 856, 857.
 elementul italic în armată 338.
 elementul italic pe teritoriul romînesc 857.
 emigrarea Italienilor înpiedecată de statul roman 836, 837.
 emigrare de populație dela nordul peninsulei balcanice și din Pannonia spre sudul peninsulei 760.
 emigrări dela nordul peninsulei balcanice spre sudul ei 751, 752.
 emmimoria 501.
 epetina 501.
 epibeta 501.
 Epirul nou 330, 437.
 equisio 502.
 Eruli, Heruli 297, 309, 311, 320, 321, 408, 409, 412, 413, 414, 417, 518, 855.
 es 502.
 etimologie fonetică 383.
 etimologie populară 383, 384, 386.
 etimologii ridicule 383.
 excesso 502.
 extorto 502.
 Fara 351.
 filologî idealisti 387.
 firea Hunilor 795.
 firea Moesilor 214.
 firea proprie a unei limbî 385, 386, 387.
 firea Slavilor 795, 796.
 firea și portul Pannonilor 155.
 firea Thracilor 214.
 fius 502.
 Flachia 707.
 foederati 298, 313, 314, 316, 317, 319, 321, 409, 412, 413.
 Fossatisii 307.
 Franci 298, 309.
 frontalis 502.
 gamius 502.
 găldău, găldău 351.
 Gămulea 351.
 Gebeleizis 80.

- geografiea limbii 386.
 geograf limbist 386.
 Gepizi, Gipezi 293, 297, 298,
 300, 306, 309, 310, 311,
 312, 313, 314, 317, 318
 sqq., 327, 328, 350, 351,
 352, 408, 409, 411, 412,
 518, 519, 855..
 Germani 286, 296, 518, 519,
 855.
 Germas 429.
 Germisara 429.
 germizera 653, 655, 657.
 germ-zerm-džerm-žerm(thrac)
 429, 445, 446, 447, 455
 Geți 518, 855.
 Gherghina 42, 46.
 Ghiberea 351.
 ginte latină 780.
 gîrba 822.
 Goma 351.
 Gondea 351.
 Got 727.
 got 727.
 gotcă 727.
 Gotea 351.
 Goți 288, 290, 292, 293,
 294 sqq., 326, 327, 352,
 408, 409, 411, 412, 413,
 414, 417, 418, 422, 517,
 518, 519, 855.
 Gozna 457.
 granatetum 429, 468.
 grapă 352.
 Grauthungi, Greuthungi, Grot-
 hingi, Grutungi 297, 298,
 301, 302, 304, 312.
 grecismul în peninsula bal-
 canică 752, 753.
 grecizare 11 sqq., 176, 184,
 207, 208, 209, 210, 211,
 246, 249, 250, 251, 254,
 255, 259, 260, 280, 281,
 284.
 grecizare prin conștîngere
 din partea statului roman
 a Evreilor din părțile gre-
 cești ale imperiului 338.
 grind 350, 351.
 gudur 352.
 harnic 351.
 Hasdingi 286.
 hârnicie fimească 176.
 Hermundoli 298.
 hîlm 717.
 hîtru 820.
 holm 716, 717.
 Huni 289, 294, 300, 301,
 303, 304, 305, 306, 307,
 311, 313, 314, 315, 317,
 318, 319, 326, 352, 406,
 411, 412, 413, 414, 417,
 425, 426, 518, 855.
 Hyanti 121.
 Ialomița 724.
 Iapodă 517.
 Iași 728 sqq.
 iazmă 350.
 Iazygi 352.
 ȿ< ȿ era fapt îndeplinit la
 începutul secolului III 481.
 Illyri 448, 517, 518, 855.
 Illyria 448.
 Illyric 185, 227, 310, 433.
 Illyric dela Diocletian în jos
 310.
 Illyropannoni 518, 855.
 immigrare de a stînga Du-
 nării a elementului romî-
 nesc de de-a dreapta flu-
 viului 754.
 immigrare de persoane civile

- în răsăritul romanizat al Europei din inițiativă privată 337.
- important și neimportant* în fenomenele de limbă 364, 365, 366, 369, 370.
- inanitatea concluziilor asupra naționalității popoarelor vechi, cind concluziile se bazează pe cîteva cuvinte păstrate dela popoarele acelea 178, 179.
- influența bisericil asupra vitalității limbii latine comune 362.
- inscripție în limba thracă 11.
- in se 502.
- in uno 502.
- Iranii 855.
- i', u'* latinești existau în secolele I-III p. Chr. 360.
- îmburda 350.
- începuturile principatului Munteniei 799 sqq.
- îndemn 817.
- împrumuturi 755, 756.
- întărt 817.
- Jiū 723.
- jintiță 444.
- laboro 502.
- Lakringi 311.
- Langobarzi 309, 320, 321, 352, 408, 409, 412.
- laudă cu neamurile 760.
- lămurirea psihică a cunoștinților 381.
- lăudăroșie 761.
- lege (definiția legii) 373.
- legi 368, 371 sqq., 384, 385.
- legiuire 380.
- Lelegi 121, 122.
- ler, oîlerum din colindele românești 687.
- lexicograf geograf 386.
- limba cu privire la rasă 843 sqq.
- limba illyropannonă nu se poate ști dacă aparține la grupul centum al limbilor indogermane ori la celsatemu 652 sqq.
- limba latină ca limbă oficială în imperiul roman de răsărit 2, 3, 361, 362.
- limba latină populară 353 sqq.
- limba thracă aparține la limbile indogermane satem 653 sqq.
- limba thracă este din acelaș grup de limbă satem ca și limbile slave 324.
- limba thracă în secolul VI 451 sqq.
- limbă amestecată 776.
- limbă comună 355.
- limbă gotă în peninsula balcanică în secolele VI și IX 348.
- Limbarea 351.
- limbi centum 655, 656.
- limbi satem 654, 656, 657.
- limbistică evolutivă, diachronică 377.
- limbistică statică, synchronică 377.
- Litean Vodă 800.
- loată 352.
- locuință lacustre 76.
- logica învățătului și logica inconștientului 384.
- Lotru 724.

- lotru 743, 744.
 Lovăț 330.
 Lovăča 330.
 luciolus 430, 469.
 Lupicinus 520.
 Lytuon voevod 800, 801, 802.
 Maedi 518, 855.
 Maela 522.
 Mailat 351.
 Maînea 351.
 maiorarius 502.
 malaiū 717.
 Manea 351.
 Marcomani 285, 286, 289,
 298, 301, 518, 855.
 mare 432, 475.
 Marinus 521.
 marisca 434, 475.
 Masageți 412, 413, 414, 417.
 Matidia 523.
 Mauri 412.
 mazăre 325.
 măgură 351.
 meator 502.
 Media 721.
 meritul scriitorilor tîrziu, de
 după epocele aşa numite
 clasice 423.
 mied 325.
 mijloace de care se serviau
 lapidarii români pentru a
 serie cuvinte străine în care
 apărău sunete neobișnuite
 limbi latinești 331.
 Milița 331, 332.
 Milizza 331, 332, 333.
 Millareca 330.
 Minea 351.
 Minu 351.
 mio 502.
 mîrtoagă 351.
 moacă 466.
 mocan 466.
 Moesî 518, 855.
 Moesia Inferior de de-a stînga
 Dunării 420.
 Moesia Prima 310.
 Mondea 351.
 Monea 351.
 Morea > Romea 708.
 mormînt 817.
 Motru 724.
 mumă 352.
 municipiū titulare 338.
 Murăș, Morăș, Mureș 724,
 744, 745.
 Naissas 502.
 nastur 350, 352.
 neamurile de oameni care lo-
 cuaū Italia 839.
 neogramatici 368, 372.
 neolimbiști 368, 369, 384.
 nepota 502.
 nepotia 502.
 nepotilla 502.
 nepta 502.
 neptia 502.
 Nera 743, 745.
 neregulă 381.
 nester 502.
 niris 502.
 nomina italicice de origine ne-
 italică 523.
 nouă cantitate 475 sqq.
 nume proprii 725, 772.
 nume slave în epigrafiea la-
 tină balcanică din secolele
 p. Chr. III ori IV 331 sqq.
 obiceiū 819.
 obiceiuri de ale Bessilor 119.
 obiceiuri de ale Dalmațiilor
 115.

- obiceiuri de ale Dardanilor 116.
 obiceiuri de ale Getilor 80.
 obiceiuri de ale Thracilor 78, 136, 137.
 obiceiuri de ale Slavilor 795.
 Obalensi 517, 518, 855.
 ogor 717.
 Oitensi 517, 518, 855.
 Oituz 728.
 -oiū 352.
 o latin neaccentuat <*u* 474.
 o latin scurt accentuat urmat de nazala <*u* 473.
 Olt 723, 743, 744.
 oltariū 743, 744.
 omonimie 381.
 Ompoiū 724.
 Onea 351.
 opinca 822.
 oracule thrace 79.
 orcius 502.
 organizare socială anteromană 338.
 organizare comunală autohtonă în Scythia Minor 59.
 Ostrogotī 301, 304, 305, 306, 307, 308, 310, 312, 313, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 328, 517, 518, 855.
 oștirile lui Iustinian pline de barbari, cîteodată compuse mai numai din barbari 412.
 oștirile lui Iustinian niște bănde de prădători 417.
 o, u finali fixați ca *u* 474.
 palatiolum 433, 469.
 Pannoni 517, 518, 855.
 Pannonia Inferior 426.
 Pannoniile ocupate la anul 377 de Huni 406.
 para, pera (thrac) 440.
 Partini 518, 855.
 Pata 720.
 pauso 502.
 Pătrăulea 351.
 Pecenegi 797, 827.
 Pelasgi 121, 129, 767.
 penus 502.
 pernă 817.
 Persi 414.
 Petritsen 330.
 Peuci, Peucini 295, 297, 311, 518, 855.
 piciuū 351.
 Pirusti 334, 518, 855.
 pisc 351.
 piele 822.
 Plaetorius 524.
 plug 351.
 romană 822.
 popoarele care au fost supuse romanizării pe teritoriul romanes 518, 854 sqq.
 popoarele europene anterioare Indogermanilor 767, 768.
 popor amestecat 776.
 populațiea din țările depe ambele maluri ale Dunării de jos pe vremea imperiului romanobulgar 748 sqq.
 populațiea romanică din peninsula balcanică ruinată, prăpădită și cotropită de barbari pe vremea lui Iustinian 418.
 por 502.
 posibilitatea apariției aceloraș fenomene de limbă în mod independent în mai multe vorbirii omenești 387, 388.
 posturi de încredere și im-

- portante erau încredințate
în oștirile bizantine barba-
rilor 414.
- Praevalis* 310, 509.
- pratul lui Trajan 726.
- preistorie 659, 767, 768.
- premîndă 744, 745.
- probă sentimentală 791.
- Propincus, Prupincus* 521.
- proporticu*s 502.
- prosmoni* 503.
- provitus* 503.
- pseudoistorie tendențioasă 836.
- Pulpudeva* 281.
- putreglune* 744.
- pyalis* 503.
- quam quot* 503.
- quad* 503.
- Quadi* 289, 290, 291, 292,
301.
- quot* 503.
- rapiță* 717.
- Rădulea* 351.
- râscoala Românilor din Hae-
mus 849 sqq.
- razboiu
- recrutarea corpurilor auxili-
are de armată romană 339.
- recrutarea legiunilor 338, 339,
346.
- reflexul în românește al ve-
chilor bulgare ă, ă 812
sqq.
- reflexul în românește al ve-
chilului bulgar ă 818 sqq.
- reflexul în românește al ve-
chilului bulgar ă 820 sqq.
- reflexul în românește al ve-
chilor bulgare ă, ă 805
sqq.
- reflexul în românește al lui /
- mulat epentetic vechiul bul-
gar 822, 823.
- Regilianus* 6.
- risipă* 819.
- risipesc* 819.
- roboretum* 503.
- rofi* 350.
- romanic* 780.
- Romanii n-aveau pretenție de
stăpînire asupra teritoriului
ocupat de Gepizi de-a
stinga lstrului, adecă asu-
pra Daciei traiane 409.
- romanismul în peninsula bal-
canică 752, 753.
- romanizare 11 sqq., 338, 348,
353.
- romanizare prin constringere
din partea oficialității ro-
mane 338.
- romanizare prin legiuni 338.
- Romanus* ca nume etnic al
Românilor 659 sqq.
- Români care au înființat im-
periul românobulgar 790,
791.
- Români în Transilvania pe
vremea Hunilor ? 425, 426.
- Roxolani* 518, 855.
- Rucăr* 721.
- Rugă* 306, 309, 318.
- Sacromontisi* 307.
- Sadagari* 306, 318, 518, 855,
856.
- Sadagă* 307, 317.
- salararius* 503.
- Salvia* 521.
- Sardă, Serdi* 518, 855.
- Sarmați* 289 sqq., 299, 300,
306, 308, 312, 317, 319,
517, 518, 797, 855.

- Sarul 351.
 sămet 814.
 Sclaveni 325, 352, 353, 408,
 409, 410, 411, 413, 414,
 415, 416, 434, 435, 519,
 795, 796.
 Scordisci 518, 855.
 screm 352.
 scrijel 177.
 sculca 430.
 sculta 430, 475.
 Scyri, Seiri 289, 304, 306,
 308, 317, 318, 518, 855.
 Scythi 517, 518, 797, 855.
 Scythia 434, 436.
 Scythia mică 204.
 Seneslaū voevod 801, 802.
 seror 503.
 Sestus 521.
 Severin 722.
 Sexto 521.
 sfaturi bune 836.
 s final căzut în a doña jumă-
 tate a secolului II 489.
 sic 503.
 Signius 521.
 Sineca 522.
 sinonimie 382.
 Siretiū 723.
 s + i consonant < š 474.
 sămbătă 744, 745.
 Slavi 321 sqq., 418, 422,
 517, 518, 519, 855.
 Slavii cu privire la naționa-
 litatea românească 776, 791.
 Slavii din țările dela Dunăre
 în secolele VI și VII 795,
 796.
 smetie 350.
 zocer 503.
 soera 503.
- sol 815.
 Someș 724.
 soroc 814.
 Soso 522.
 sportellarius 503.
 stăpînirea celui de al doilea im-
 periu bulgăresc peste Mun-
 tenia și Oltenia 747 sqq.
 stăpînire numai cu numele
 din partea Romanilor asu-
 pra acelor provincii, pe
 care barbarii le stăpîniau
 de fapt, dar la care Ro-
 mani nu renunțase în mod
 oficial 313.
 stăpînirea primului imperiu
 bulgăresc asupra țărilor de
 de-a stînga Dunării 694,
 712-713, 746, 747.
 stăpînirea romană în Dalmatia,
 Moesia Superior, Moe-
 sia Inferior încetase de fapt
 și exista numai cu numele
 în secolele V și VI 407 sqq.
 stărnut 350, 351.
 stilibata 503.
 stinghie 352.
 stîna 443.
 strămutarea de a dreapta Du-
 nării a populației romane
 din Dacia 420 sqq.
 strămutarea în peninsula bal-
 canică a populației romane
 din sudul Pannoniei Infer-
 rior 427.
 strămutare de populație din
 peninsula balcanică în su-
 dul Pannoniei Inferior, fă-
 cută de Avari la începutul
 secolului VII 757 sqq.
 Stredin 330.

- strîmb 744, 745.
 strugur, strugure 350, 351,
 717.
 strungă 352, 442, 443, 444.
 Suavi 307, 308, 317.
 subulela 503.
 Suceava 722.
 sufixe illyropannone 646 sqq.
 sufixe thrace 649 sqq.
 sumet 814.
 suora 503.
 superstantes 503.
 supușii împărătiei pe vremea
 lui Iustinian mai ușor su-
 portau o invazie a barba-
 rilor decât o stațiune în
 mijlocul lor a armatei na-
 ționale 418.
 Surilla 522.
 Surio 522.
 Suris 522.
 Suro 522.
 Surus 522.
 sus 503.
 sută 815.
 școala germană 387.
 școala lui Gilliéron 380 sqq.,
 387.
 școala neogramatică 368.
 școala neolimbistică 367 sqq.,
 380, 387.
 • școala nouă 368.
 școala veche 368.
 șteangă 350.
 știință patriotică 461, 834 sqq.
 știri despre Români delă nord
 711-712.
 știri despre Români delă nord,
 delă sud și delă vest 707 sqq.
 știri despre Români delă nord
 și delă sud 790, 791.
 știri despre Români delă sud
 799.
 știri din Anonymus Belae re-
 gis Notarius 831, 832.
 știri din cronicarul rus Nestor
 715-716.
 știri din cronicarul ungur
 Kéza 833.
 știri din documente 716, 717,
 718.
 Taifali 291, 295, 299, 300,
 301, 311, 312, 518, 855.
 tam 503.
 Tapia 720.
 targă 350.
 tata 503.
 tatuare 78, 114, 176.
 Teleboi 122.
 Teleorman 727, 728.
 Temmici 121.
 teoriea lui Gröber 356 sqq.
 teritoriu pe care s-a dezvol-
 tat poporul român 518, 854.
 teritoriul romanizat al penin-
 sulei balcanice complect sub
 stăpinirea Slavilor dela 679
 până la Ioan Tzimiskes
 (969-976) 419.
 Thervingi, Tervingi 297, 300,
 301, 302, 312, 313.
 Thraci 517, 518, 855.
 Thraci formău, alături cu bar-
 bari mercenari, grosul oș-
 tirii bizantine pe timpul
 lui Iustinian 448.
 Thracii pe vremea lui Iusti-
 nian serviau în armată nu-
 mai ca voluntari și nu fă-
 ceau parte din oștirea regu-
 lată 449.
 Thracia 310, 435, 448.

- Thracia (dioecesis) 348.
 Thracia dela Diocletian în jos
 310.
 Thracia = Thracia + Moesia
 Inferior 289.
 tilietum 437, 470.
 Tisa 724.
 timpul cînd aă încetat cele
 depe urmă resturi de auto-
 ritate romană cu limba la-
 tină comună ca organ ofi-
 cial 362.
 timpul cînd a încetat de a
 trăi limba latină comună
 361, 362.
 timpul cînd Româniă aă ocu-
 pat actualele lor teritorii
 857, 858.
 Timpa 460.
 tîrg de fete 73, 174, 175.
 tocma 815.
 tonitrator 503.
 topenimie derivată dela Got
 și dela limba gotă? 315.
 toponimie slavă în peninsula
 balcanică în secolul VI 330.
 Toutus 522.
 tradiție 714, 737, 738, 742,
 746, 760, 831.
 Traianus 726.
 Triballă 518, 855.
 troian 726.
 trudă 822.
 Tsierna 322, 323, 324.
 tsierna (thrac) 324, 445, 653,
 657.
 tureci-tureac-tureacă-tureatcă
 350, 351.
 Tuta 522.
 Tutenes 522.
 Tutia 522.
 Tuticanus 522.
 Tuticia 522.
 Tutilia 522.
 Tutor 522.
 Tutoriana 522.
 Tutorina 522.
 Tutorinus 522.
 Tutuia 522.
 Tutula 522.
 ə capătase valoarea de spi-
 rantă dentală, pe care o
 are în greaca modernă, cel
 mai tîrziu la sfîrșitul se-
 colului IV p. Chr. 486.
 țarnă 817.
 țărani italieni deveniți antro-
 pofagi pe vremea lui Iusti-
 nian 417.
 țărani italieni emigra-nți 834
 sqq.
 uit 350.
 ு latin neaccentuat căzut în
 penultima posttonică 474.
 ւ latin scurt accentuat < o
 închis 473.
 Ulea 351.
 ulivula 437, 471.
 ulmetum 434, 475.
 Unguri 426.
 ü' < ó era fapt îndeplinit în
 a două jumătate a secolu-
 lui II 483, 484.
 Uraloaltaici 518, 855.
 urda 444.
 ursesc 817.
 Urugundi 288, 295, 311, 518,
 855.
 Uturguri 353.
 Uză 728.
 valul lui Athanaric 47.

- Vandală, Vandulă 286, 287, 289, 292, 293, 294, 298, 299, 311, 312, 319, 328, 412, 518, 519, 855.
 văcărel 441, 442.
 vechi gramatici 372.
 Venadă, Venedi 325.
 veşmint 817.
 viaţa economică cu privire la rasă 841, 843 sqq.
 viaţa sub Hună 784 sqq.
 viciru (pannon) 197.
 Victohală 290, 300.
 virgină 437, 471.
 virginaceum 437, 471.
 Visi 297, 311.
 Visigoți 292, 300, 301, 303, 304, 305, 308, 312, 313, 315, 316, 317, 318, 518, 855.
 visum 503.
 visus 503.
 Vitalicianus 6 sqq., 449, 450, 451, 798.
 vitalitatea limbii 825, 826.
 Vlahia albă 709.
 Vlahia de sus 707, 708.
 Vlahia din Morea 709.
 Vlahia mare 707, 708, 709, 710.
 Vlahia mică 707, 708, 710.
 Vlahorihini 708, 752, 799.
 v latin intervocalic căzut 474.
 Volses 522.
 Volso 522.
 Volsouna 522.
 Volsunus 522.
 vorbă 350.
 Vulcan 725, 726.
 Vulcassinus 331, 332, 333, 521.
 Vulcașinus 331, 332.
 Yürükler 699.
 Zalmoxis 80, 81.
 zară 444, 446, 447.
 zăpadă 822.
 zăr 444, 446, 447.
 zburd 350.
 zer (thrac) 444.
 zgribulesc 352.
 zguduiu 350, 351.

POST SCRIPTUM.

Această carte s-a publicat cu ajutorul băncilor și al ministerelor. Începutul l-a făcut D-l Ioan Botez, directorul general al Băncii Iașilor, care din proprie pornire a stăruință ca Banca Iașilor să-mi procure sume remarcabile (Numai contribuțiea personală a membrilor din direcțiea, consiliul de administrație și consiliul censorilor dela această bancă a fost de treizeci de mii de lei). Înboldite de exemplul Băncii Iașilor și de stăruințile D-lui I. Botez mi-a prokurat apoi sume însemnate Banca Moldova din Iași (personal D-nii Moritz Wachtel și W. Dinermann aă contribuit cu cîte cinci mii de lei), Banca Dacia din Iași, Banca Uniunea Romîna din Iași, Societatea de locuință eftine și

ților D-lui profesor I. Simioneseu mi-aș oferit remarcabile sume Ministerul Instrucțiunii (ministrul Dr. Angelescu), Ministerul Cultelor și Artelelor (ministrul C. Banu), Ministerul Sănătății Publice, al Muncii și Ocrotirilor Sociale (ministrul G. Mîrzescu). Aduc aici tuturor mulțămirile mele și în primul loc mulțămesc D-lui I. Botez, fostului meu elev, inițiativei căruia se datorează la urma urmelor publicarea cărții acesteia.

|

Cărțile citate care nu se găsesc în bibliografia dela pag. XIV-XL nu le însemn în vreun adăos la bibliografie, pentru că am avut grija să citez titlurile în întregime fără nicio scurtare.

Iași, Mai 1925.

CUPRINSUL VOLUMULUI I.

	<i>Pagina</i>
Prefață	III—VII
Ortografiea comună românească	VIII
Ortografiea fonetică	VIII—XIII
Scurtări și semne	XIII—XIV
Bibliografie	XIV—XL
Capitolul I	1 72
§ 1. Părerea lui Tomaschek asupra romanizării peninsulei balcanice	1—3
§ 2. Impărați romani de origine indigenă din răsăritul Europei	3—5
§ 3. Nume romane la comandanții oștirilor din imperiul de răsărit	5—6
§ 4. Impăratul Regilianus și tyrannus Vitalianus ca reprezentanți ai romanității orientale	6—10
§§ 5-15. Grecizarea Thraciei probată prin inscripții și prin organizarea ei comunala	10—35
§§ 16-18. Localități romanizate din Thracia	35 41
§§ 19-29. Romanizarea Moesiei Inferior probată prin inscripții	41 -61
§§ 30-33. Grecizarea Macedoniei, Thessaliei, Epirului probată prin inscripții	61—66
§§ 34-36. Localități romanizate din Macedonia	66—68

§ 37. Romanizarea Moesiei Superior și Dalmatiei probată prin inscripții	68—69
§ 38. Cum își probează istoricii afirmările	69—70
§ 39. Limita stabilită de C. Jireček între teritoriul romanizat și cel grecizat al peninsulei balcanice	70—71
§ 40. Rectificări la limita stabilită de C. Jirecek	71—72
Capitolul II	72—174
§ 41. Teritoriul unde trebuesc căutate rădăcinile poporului român. Anunțarea izvoarelor principale	72—73
§ 42. Notiți din Herodotus	73—83
§ 43. Notiți din Polybius	83—94
§ 44. Notiți din Appianus	94—111
§ 45. Notiți din Strabon	111—149
§ 46. Notiți din Ptolemaeus	149—151
§ 47. Notiți din Cassius Dio	151—174
Capitolul III	174—232
§ 48. Note la Herodotus	174—180
§ 49. Note la Polybius	180—185
§ 50. Note la Appianus	185—195
§ 51. Note la Strabon	195—218
§ 52. Note la Ptolemaeus	218—221
§ 53. Note la Cassius Dio	221—232
Capitolul IV	232—281
§ 54. Popoarele negrece atestate de izvoare pe teritoriul care se întinde dela Raetia și Vindelicia până în Asia Mică	232—262
§ 55. Gruparea din punct de vedere ethnic a popoarelor înșirate sub § 54	262—263
§§ 56-72. Istoricul supunerii decâtă Români a acestor popoare	263—275
§ 56. Bastarni	263
§ 57. Celți	263—264
§ 58. Epiroți	264
§ 59. Greci	265
§ 60. Illyri	265—267
§ 61. Illyri amestecați cu Celți	267
§ 62. Illyri amestecați cu Epiroți	267
§ 63. Munteni din Alpi	267—268
§ 64. Munteni	268

Pagina

§ 65. Norici	268
§ 66. Pannoni	268—269
§ 67. Raeti	269
§ 68. Sarmați	269
§ 69. Scythi	269
§ 70. Thraci	269—275
§ 71. Vindelici	275
§ 72. Origine necunoscută	275
§ 73. Clasarea din punct de vedere geografic și ethnic a popoarelor din Illyric și din peninsula balcanică până la granițile Greciei propriu zise	276—277
§ 74. Clasarea din punct de vedere al dimensiilor și al vechimii așezării a celor cinci pături de popoare principale din Illyric și din peninsula balcanică până la granițile Greciei propriu zise	277
§ 75. Istoriceul supunerii decâtă Romani a Illyrilor, Epirotilor, Muntenilor, Pannonilor și a unora din Thraci.	277—279
§ 76. Istoriceul supunerii decâtă Romani a Thracilor	279—280
§ 77. Istoriceul supunerii decâtă Romani a Moesiei Inferior de de-a stînga Dunării și a Dacilor	280
§ 78. Grecizarea a mare parte din peninsula balcanică înainte de cucerirea romană	280—281
Capitolul V	281—519
§ 79. Popoarele care existau pe teritoriul de limbă latină din peninsula balcanică în momentul cînd acel teritoriu a fost cucerit de Romani	281—284
§ 80. Popoarele care existau în Moesia Inferior de de-a stînga Dunării, în Dacia, în Pannonia Inferior, în Pannonia Superior în momentul cînd aceste provincii au fost cucerite de Romani	284—285
§ 81. Soiurile de immigrații de elemente nouă care au avut loc în teritoriul de limbă latină al peninsulei balcanice, în Moesia Inferior de de-a stînga Dunării, în Dacia și în Pannonia	

română până la acel la care procesul de romanizare s-a sfîrșit	285
§ 82. Immigrații de neamuri străine	285—333
1. Marcomani	285—286
2. Germani	286
3. Astingi	286 287
4. Bessi	287
5. Castaboci	287
6. Carpi	287—289
7. Bastarni	289
8. Sarmați	289—294
9. Goți și alte popoare afară de Slavi	294—321
10. Slavi	321—333
§ 83. Immigrație de persoane care aparțineau statului roman	333—348
1. S-a strâmutat oameni dintr-o provincie a Illyricului în altă	333—334
2. Au venit oameni din diferite alte provincii ale imperiului	334—338
3. Au venit militari	338 348
§ 84. Prin immigrațiile de neamuri străine s-a mărit puterea de rezistență față de romanizare Nota. Elemente gote ori vechi germane în limba română	348—353 349—352
§ 85. Prin immigrațiile de persoane aparținând statului roman s-a făcut romanizarea, iar durata romanizării se arată prin inscripțiile dateate Nota. Limba latină populară	353—389 353 389
§ 86. Inscriptiile dateate din Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia, Pannonia Inferior	389—406
§ 87. Timpul de când până când se găsesc inscripții în Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia, Pannonia Inferior	406
§ 88. Acest timp corespunde aproximativ cu începutul și sfîrșitul stăpînirii temeinice romane în provinciile respective	406—417
§ 89. Decăderea tot mai mare a stăpînirii bizantine peste teritoriul romanizat al peninsulei balcanice cu începere dela domniea lui Iusti-	

nianus incluziv (527-565) până la fundarea statului bulgar de a dreapta Dunării (679), cînd acea stăpînire a încetat complet	417—419
✓ 90. Starea romanismului în Dacia și în Moesia Inferior de de-a stînga Dunării	419—427
✓ 91. Starea romanismului în peninsula balcanică	427
✓ 92. Nume romane de localități de pe teritoriul romanizat al peninsulei balcanice, din cartea De aedificiis a lui Procopius	427—437
✓ 93. Nume romane de localități de pe teritoriul grecizat al peninsulei balcanice, din cartea De aedificiis a lui Procopius	437—438
✓ 94. Nume romane de localități din Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia, Pannonia Inferior, notate în <i>Corpus inscriptionum latinarum III</i>	438—439
✓ 95. Nume romane de localități din Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia, Pannonia Inferior, notate în <i>Tabula Peutingeriana</i> și alte cîteva izvoare	439—440
✓ 96. Nume sigur thrace de localități în peninsula balcanică, din cartea De aedificiis a lui Procopius și din inscripții	440—441
✓ 97. Nume probabil thrace de localități în peninsula balcanică, din cartea De aedificiis a lui Procopius	441—447
✓ 98. Conștiința națională și importanța elementului thrac în imperiul roman de răsărit pe vremea lui Iustinian	447—450
✓ 99. Vitalitatea Thracilor în secolul VI probată prin tenacitatea cu care țineau la numele personale naționale și cu care-și păstrau limba națională	450—453
✓ 100. Numiri topice vechi păstrate până astăzi în Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior, nordvestul Thraciei, Dacia și Moesia Inferior de de-a stînga Dunării, Pannonia Inferior	453—462
✓ 101. Cum se poate explica persistența mai mare a numelor topice în unele regiuni decît	

§ 102. Nume personale romane păstrate în Dalmatia până tîrziu, cîteva până astăzi	462—464
§ 103. Nume personale illyre păstrate în Dalmatia până tîrziu, cîteva până astăzi	464
§ 104. Nume personale romane păstrate la Romîni	464—465
§ 105. Nume personale thrace și illyropannone păstrate la Romîni	465—466
§ 106. Lista după alfabet a numelor romane de localități din cartea <i>De aedificiis</i> a lui Procopios însemnate la §§ 92, 93	467—471
§§ 107-108. Concluzii asupra limbii latine populare dela mijlocul secolului VI trase din numele de localități ale lui Procopius	471—475
§ 109. Fenomene latinești populare în inscripțiile din Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia și Pannonia Inferior	475—504
A. Sunete	475—48-
B. Cazuri	487—49-
C. Timpuri	498
D. Moduri	498
E. Gen	499
F. Prepozitii	499—500
G. Cuvinte	500—503
H. Articul	503 504
I. Sintaxă	504
§ 110. Știri despre limba românească din secolul VI	504 508
§ 111. Deosebirea mare care există din mai multe puncte de videre între două părți ale teritoriului romanizat din răsăritul Europei, între provinciea Dalmatia de o parte și între provinciile Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia și Pannonia Inferior de altă parte	508 519
Capitolul VI	519 548
§ 112. Cum am procedat pentru a culege numele personale barbare din inscripții	519 524
§ 113. Nume barbare din Dalmatia	524—534
§ 114. Nume barbare din Moesia Superior	534—536
§ 115. Nume barbare din Moesia Inferior	536—539
§ 116. Nume barbare din Dacia	539—544
§ 117. Nume barbare din Pannonia Inferior	544—548

	<u>Pagina</u>
Capitolul VII	549—595
§ 118. Lista alfabetică a numelor personale barbare aflate în inscripțiile din Dalmatia, Moesia Superior, Moesia Inferior, Dacia, Pannonia Inferior	549—595
Capitolul VIII	596—607
§ 119. Cum am procedat la repartizarea după neamuri a numelor personale barbare aflate în inscripții: s-a ū repartizat după teritoriile nemurilor	596—597
120. Iapodes	597
121. Liburni	597
122. Adriopes	597
123. Dalmatae	597—599
124. Siculotae	599
125. Ardiaei	599
126. Pleraei	599
127. Docleatae	599
128. Labeati	599
129. Daorsi	599
130. Naresii	599
131. Meromenni	600
132. Dardani	600
133. Breuci	600
134. Mazaei	600
135. Ditiones	600
136. Daesitiates	600
137. Partini	600
138. Cavii.	600
139. Pirustae	600—601
140. Illyrii insulari	601
141. Loc nehotărît al provinciei Dalmatia	601
142. Scordisci	601—602
143. Triballi	602
144. Moesi	602
145. Loc nehotărît al provinciei Moesia Inferior	602
146. Daci	602—604
147. Bessi	601

	Pagina
§ 148. Sardi	604
§ 149. Getae	604
§ 150. Crobyzi, Scythae, Sarmatae, Bastarnae, Obulensi, Oitensi	604—605
§ 151. Bastarnae, Getae, Britolagae	605
§ 152. Arabisci	605—606
§ 153. Arabisci, Boii, Taurisci	606
§ 154. Amantini	606
§ 155. Amantini, Hercuniatae	606
§ 156. Andizetii	606
§ 157. Loc nehotărît al provinciei Pannonia Inferior	606—607
Capitolul IX	607—635
§ 158. Cum am procedat pentru a forma o listă de nume personale thrace, illyropannone și celte, pe care izvoarele ni le arată că sunt într-adevăr thrace, illyropannone și celte	607—610
§ 159. Thraci	610—620
§ 160. Illyri	620—621
§ 161. Pannoni	621—623
§ 162. Illyri și Pannoni	623—631
§ 163. Celți	631—635
Capitolul X	635—858
§ 164. Constatarea naționalității (illyropannona, thracă, celtă, nehotărîta) numelor personale barbare repartizate după teritoriile neamurilor în capitolul VIII	635—637
§§ 165-167. Procentul de nume personale illyropannone, thrace, celte și nehotărîte corespunde cu naționalitatea diferitelor teritorii, cu excepție de provincia Dacia, unde marea majoritate a numelor personale este illyropannona, procentul numelor celte este remarcabil, iar acel al numelor thrace este mic	637—641
§ 168. Despre numele nehotărîte, pe care nu le putem constata ca illyropannone, ca thrace ori ca celte, după listele de nume dela §§ 159-163.	641—644
§ 169. Nume hotărîte ca celte după datele din lexicionarul lui Holder	644

§ 170. O nouă serie de nume illyropannone și de nume thrace	644—646
§ 171. Caracterizarea limbilor illyropannonă și thracă	646—656
§ 172. Rezultatele căpătate din inscripții confirmă știrile istorice cu privire la etnografia provinciilor romanizate din răsăritul Europei	657
§§ 173-174. Populația romanizată din răsăritul Europei se desparte din punct de vedere politic, local și etnic în două grupuri, din care au dezvoltat două popoare și două limbi deosebite	657—660
§ 175. Cum au procedat acei care au agitat chestiunea originii Românilor	661—662
§ 176. Se va da mai la vale bibliografia în ordine cronologică	662
§ 177. Kekavmenos	662—663
§ 178. Kinnamos	663
§ 179. Bonfinius	663—664
§ 180. Lucius, <i>De regno Dalmatiae et Croatiae</i> , Frankfurt, 1666	664—665
§ 181. Dimitrie Cantemir, <i>Hronicul vechimii Româno-Moldovlahilor</i>	665—666
§ 182. Johann Thunmann, <i>Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker</i> , Leipzig, 1774	666—667
§ 182 ^a . Iosephus Benkő, <i>Transsilvania sive magnus Transsilvaniae principatus</i> , Vindobonae, 1778	667—668
§ 183. Franz Joseph Sulzer, <i>Geschichte des transalpinischen Daciens</i> , Wien, 1781-1782	668—675
§ 184. Gibbon, <i>The history of the decline and fall of the roman empire</i> , Basel, 1787	675
§ 185. <i>Supplex libellus Valachorum Transsilvaniae, cum notis historico-criticis</i> I. C. E. civis Transsilvani, Claudiopoli (Cluj), 1791	675
§ 186. I. C. Eder, în notele dela <i>Supplex libellus Valachorum</i>	675 676
§ 187. I. Chr. Engel, <i>Commentatio de expeditio-</i>	

nibus Traiani ad Danubium et origine Vala-	
chorum, Wien, 1794	676
§ 187 ^a . Tunusli, Ἰστορία τῆς Βλαχίας, ἐν Βιέννη, 1806.	676—678
§ 188. Petru Maior, Istoriea pentru începutul Românilor în Dacia, Buda, 1812	678
§ 189. Dimitrie Philippide, Ἰστορία τῆς Πουλουνίας, Leipzig, 1816	678—682
§ 189 ^a . Dinysios Photinos, Ἰστορία τῆς πάλαι Δακίας, ἐν Βιέννη, 1818	683 685
§ 190. Kopitar în Wiener Jahrbücher anul 1829.	685
§ 191. M. Cogălniceanu, Histoire de la Valachie et de la Moldavie et des Valaques transdanubiens, Berlin, 1837	685
§ 192. A. Trebonius Laurianus, Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in utraque Dacia vigentis, Viennae, 1840.	685 686
§ 193. Paul Joseph Schafarik, Slavische Alterthümer, deutsch von Mosig von Aehrenfeld, Leipzig, 1843-1844	686
§ 194. G. Șincaî, Hronica Românilor, Iași, 1853 -1854	686 687
§ 195. Amédée Thierry, Histoire d'Attila, Paris, 1856.	687
§ 196. Andrei Șaguna, Istoriea bisericii ortodoxe răsăritene, Sibiu, 1860	687
§ 197. Fr. Miklosich, Die slavischen Elemente im Rumunischen, Wien, 1862	687—688
§ 198. W. Tomaschek, Über Brumalia und Rosalia, Wien, 1868	689—690
§ 199. Th. Mommsen, Die römischen Ackerbrüder, in Grenzboten, 1870.	690
§ 200. Robert Roesler, Romänische Studien, Leipzig, 1871	690 695
§ 201. B. P. Hasdeu, Istoriea critică a Românilor, București, 1875.	695—696
§ 202. Julius Jung, Roemer und Romanen in den Donauländern, Innsbruck 1877, II ed. 1887.	696
§ 203. H. I. Bidermann, Die Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich. Graz. 1877	696

Pagina

§ 204. Schwicker, Die Herkunft der Rumänen, in Ausland, 1877, 1878, 1879	696
§ 205. H. Kiepert, Lehrbuch der alten Geographie, Berlin, 1878	696
§ 206. Eudoxiu Hurmuzaki, Fragmente zur Geschichte der Rumänen, Bucureşti, 1878	697
§ 207. Fr. Miklosich, Die Wanderungen der Rumänen, Wien, 1879	697
§ 208. Jos. Lad. Pić, Über die Abstammung der Rumänen, Leipzig, 1880	697—698
§ 209. W. Tomaschek, Zur Kunde der Haemus-Halbinsel, Wien, 1881	698—703
§ 210. Fr. Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte, Wien, 1882	703—704
§ 211. Paul Hunfalvy, Die Rumänen und ihre Ansprüche, Wien und Teschen, 1883.	704
§ 212. A. D. Xenopol, Teoria lui Roesler, Studii asupra stăruinții Românilor în Dacia traiană, Bucureşti, 1883-1885	704—740
§ 213. D. Onciul, Teoria lui Roesler, Studii asupra stăruinții Românilor în Dacia traiană, de A. D. Xenopol. Dare de seamă critică, Bucureşti, 1885	740—760
§ 214. A. D. Xenopol, Istoriea Românilor, Iași, 1888-1893.	760—764
§ 215. Radu Rosetti, Invaziunile Slavilor în peninsula balcanică și formătuna naționalității române, Bucureşti, 1889	764—765
§ 216. Traugott Tamm, Über den Ursprung der Rumänen, Bonn, 1891	765
§ 217. W. Tomaschek, Die alten Thraker, Wien, 1893	765—766
§ 218. B. P. Hasdeu, Strat și substrat, Bucureşti, 1893	766—768
§ 219. Aron Densușianu, Istoriea limbii și literaturii române, Iași, 1894	768
§ 220. Ladislau Réthy, Dezlegarea cheștiunii originii Românilor, Budapest, 1896	768
§ 221. D. Onciul, Originile principatelor române, Domeniile 1000	768—770

§ 222. D. Onciu, Români în Dacia traiană până la întemeierea principatelor, Bucureşti, 1902.	770
§ 223. Ovidiu Densusianu, Histoire de la langue roumaine, Paris, 1902	771—773
§ 224. C. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens, Wien, 1902-1904	774
§ 225. Emil Fischer, Die Herkunft der Rumänen, Bamberg, 1904	774—781
§ 226. N. Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes, Gotha, 1905.	781—804
§ 226 ^a . Ilie Bărbulescu, Problemele capitale ale slavisticei la Români, Iaşi, 1906	804—824
§ 227. Ilie Gherghel, Zur Frage der Urheimat der Rumänen, Wien, 1910	824—830
§ 228. C. Jireček, Geschichte der Serben, Gotha, 1911	830
§ 229. D. Onciu, Din istoriea României, Bucureşti, 1914	830—833
§ 230. N. Iorga, Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie, Bucarest, 1915	833—840
§ 230 ^a . J. Peisker, Die Abkunft der Rumänen, Graz, 1917.	840—848
§ 231. N. Iorga, Istoria Românilor din peninsula balcanică, Bucureşti, 1919.	848—851
§ 232. D. Onciu, Les phases du développement historique du peuple et de l'état roumains, Bucureşti, 1921.	851—852
§ 233. Ce spun cronicarii români asupra chestiunii	852—853
§ 234. Punctele care au format obiectul principal al discuției din partea scriitorilor care s-au ocupat cu chestiunea originii Românilor și răspunsurile trase din studiul meu asupra acestor puncte	853—858
Indice	859—872
Post scriptum	872—873

G R E Ş E L İ

Numărul înseamnă pagina. Numărul precedat de r. s. înseamnă numărul rîndului paginii, începîndu-se numărătoarea de sus în jos. Numărul precedat de r. j. înseamnă numărul rîndului paginii, începîndu-se numărătoarea de jos în sus. — (linioara) înseamnă *în loc de*, astfel că x—y înseamnă *cîște x în loc de y*.

Sînt două feluri de greșeli. Unele sunt provenite de acolo că literele și alte semne (cratime, linoare, punctuație, semne de cîtajîi) n-aă eșit la tipar destul de lămurit ori au căzut. Pe acestea le arăt în felul acela că se tipăresc aici locurile respective clar și complect, fără nicio altă mențiune. Indreptările de acest fel sunt însîrurate unele lîngă altele și despărțite prin spații. Alte greșeli sunt însă mai grave și pe acestea le îndrept în felul acela că spun că trebuie cetit cutare lucru în loc de cutare altul. Indreptările de acest fel sunt însîrurate unele supt altele.

4. r. j. 2. Dity-	4. r. s. 8. credatur.“	7. r. j..
18. care	14. r. s. 2. s-aă	49. r. s. 3. Vasile
49. r. j. 14. creștină.—	50. r. j. 10. <i>Call-</i>	51. r. s.
16-17. gerusii	52. r. j. 10-11. troesmensis	53. r. j.
12. 166-172	56. r. s. 3. <i>magister</i>	56. r. j. 14.
<i>συνειστρουσαν</i>	61. r. j. 18. între	62. r. s. 15. inscrip-
	63. r. s. 17. Gurgi	71. r. j. 7. <i>întîlniaă</i>
72. r. s. 10. i-l	74. r. s. 21. s-aă	75. r. s. 2. l-a
78. r. s. 1. aceia-s	81. r. s. 4. dum-	81. r. s.
21. s-a	81. r. s. 23. s-a	84. r. s. 14. Risano
86. r. s. 11. căreia	86. r. j. 14. Pissantini	86. r.
j. 14. (<i>Ὀργυζον</i>).
20. distrus-o	87. r. j. 18. s-a	87. r. j. 12. s-aă
	87. r. j. 6. care-și	96. r. s. 7. le-aă
	98. r. j. 7. i-a	99. r. s. 1. împreună
	99. r. s. 4. Paulus	104. r. s. 11. războinici
105. r. s. 9. deputați	105. r. j. 19. lă-a	108. r. s.
1. Cîți	108. r. s. 6. pedep-	109. r. s. 18. tonius.“
	111. r. s. 19. aurul,	112. r. s. 13. despărți
112. r. j. 6. că	114. r. s. 11. <i>Ἐγετεύη</i>	115. r. j. 8.
s-a	116. r. s. 13. flaute	116. r. s. 16. tîrziu.“

116. r. s. 21. "Αὐτος" 116. r. s. 22. "Αὐτος" 116. r. j.
 7. gropile 117. r. s. 16. Tartaro 122. r. j. 1. făcut
 146. r. j. 13. toată 146. r. j. 10. regelui 148.
 r. j. 1. îngrămădesc 189. r. j. 12. întilu 197. r. s.
 2. care 197. r. s. 17. ori 197. r. j. 18. seară
 197. r. j. 16. intunecos 203. r. j. 15. Nota S 45.
 209. r. s. 12. pag. 1321). 210. r. j. 3. Fragmente, 11.
 252. r. j. 15. Sozopoli 253. r. j. 10. vălazări
 261. r. s. 9. Tricornensii 270. r. s. 1. Odrysii 272.
 r. j. 17. Diobessi 278. r. j. 19. jafului 294. r. j. 1.
 Hababa." 308. r. j. 5. Odoacer 325. r. s. 20.).—
 362. r. s. 4. Bonn 362. r. s. 19. limbii 364. r.
 s. 1. ori 364. r. s. 12. păreră 364. r. j. 16. ori
 364. r. j. 14. ori 364. r. j. 12. ori 364. r. j. 4.
 vorbit 367. r. s. 14. 1910 367. r. j. 18. italic
 369. r. j. 16. face 370. r. s. 7. regiună 371. r. s. 5.
 specifice 372. r. s. 2. veche 372. r. s. 11. fonologiei
 372. r. j. 4. vechii 373. r. s. 1. sunetul 373.
 r. j. 24. *habitat* 375. r. j. 10. corbului 376 r. s. 6-7.
 înțelesurile 383. r. s. 16. ori 444. r. s. 3. jîntită
 444. r. s. 15. caillé 445. r. s. 1. marmoreo 445. r.
 j. 6. immigrant, 450. r. j. 1. garzii 452. r. s. 1.
 greacă 454. r. s. 10. Flanona 456. r. j. 2. ori
 456. r. s. 13. Alsó-Kosály 472. r. j. 8. gotthico 472.
 r. j. 4. Romanii 490. r. s. 12. Eutychete 506. r. s.
 4. τόπων, 507. r. j. 23. retorna 508. r. s. 3. Slavi
 511. r. s. 9. 89.— 511. r. j. 13. 419.— 517. r. j. 19.
 parte 517 r. j. 6. cît de cît 518. r. j. 24. Illyropannoni
 524. r. j. 14. 13845.— 533. r. s. 9. Karkar 533.
 r. j. 9. Krka 537. r. s. 4. Bi- 549. r. j. 2. Parti-
 nilor.— 551. r. j. 16. 54. 553. r. j. 9. crkva 555.
 r. j. 12. Bisine 570. r. j. 15. (Sarmizegetusa) 580.
 r. s. 10. Počitely 582. r. j. 19. Coreyra 598. r. s.
 -2. Dasas b.— 598. r. j. 8. Nemeditus b.— 651. r. j.
 12. -i 654. r. j. 6. barăzaiti 659. r. s. 17. N. Bel-
 diceanu 665. r. j. 14. De-i 668. r. s. 2. mulți
 675. r. j. 10. 1791: 677. r. s. 6. oştiră 681. r. j.
 5. cîțiva 681. r. j. 2. riuri 681. r. j. 1. revârsa
 693. r. s. 20. romanische 693. r. j. 8. harta 693. r.
 j. 7. resturi 707. r. j. 11. torna 713. r. j. 18. Vid,
 716. r. j. 19. Kii 724. r. s. 17. Alü'tera 725.

- r. j. 10. *Vükán* 725. r. j. 9-8. *Crestianul* 728. r. j.
 7. *Iassy* 730. r. s. 8. *torgz* 730. r. j. 2. *Valea*
 732. r. s. 12. 556: 737. r. s. 7-8. *gîndul* 744. r.
 s. 13. *Morășului* 761. r. s. 8. *făptură* 761. r. j. 19.
 violențele 761. r. j. 18. *pădurile* 777. r. s. 4. po-
 pulație 782. r. j. 15. *priceperea* 812. r. s. 13.
 (иерарх) 812. r. j. 20-19. *zdraván* 814. r. s. 1-2.
dărămá 820. r. s. 7. *bil-* 847. r. s. 13. *ceļalaltā,*
 855. r. s. 17. *Sardii* 872. r. s. 17. *Yürükler*

|

- III. r. s. 6. *nici—nici*

- XIII. r. s. 5. γ=ν' Papahagi — γ=ν Papahagi

- XXXVII r. s. 16. Symeon — Simeon

3. r. j. 14-13. augusta — augsts

6. sus la dreapta. § 3-4 — § 3 4

10. sus la dreapta. § 4-5 — § 5

18. r. j. 3 Numai — Nnmai

22. r. j. 15. Čakarlar — Cakarlar

27. r. j. 9. Diascuporeos — Diascnporeos

28. r. s. 9-10. Mucaporeos — Mucapareos

34. r. s. 1. precum — precm

59. r. s. 12. monumetelor — monnmentelor

60. r. j. 17. localități — lecalități

61. sus la stînga. § 28-29-30 — § 28-29, 30

64. sus la dreapta. § 31-32-33 — § 31-32, 33

68. sus la dreapta. § 35-36-37 — § 35-36, 37

76. r. s. 22. următorul — urmatorul

83. r. j. 17. multă — mnltă

85. r. s. 19. asupra lui — asuprai lu

122. r. j. 18. putea — pntea

148. r. s. 10. Mithridates — Mythridates

148. r. j. 4. Mithridates — Mythridates

150. r. s. 15. Mesembria, la — Mesembria. La

196. r. j. 13. în Dunăre în țara — în Dunăre în

200. r. j. 4. domeniuł — domeninl

211. r. s. 2. Peneios. S. VII, Fragmente, 12. — Peneios.

235. r. j. 1. numele — nnmele

254. r. s. 5. însă — însă.

324. r. j. 18. *bhers-* — *bhers-*.

327. r. j. 12. *prezent* — *prezent*

327. r. j. 8. *geografieł* — *Geografiei*

371. r. s. 23. fascicula de raze — fascicula din raze
 371. r. j. 13. individ — indīvid
 375. r. s. 17. pildă — plidă
 387. r. s. 8. comme si — comme si,
 388. r. j. 5. distinguent — destinguent
 401. r. j. 5. 254 : — 254 ;
 401. r. j. 3. 259-268 : — 259-268 ;
 402. r. s. 4. 96-98 : — 96-98 ;
 402. r. s. 5. 117-138 : — 117-138 ;
 415. r. j. 10. malul stîng — malul drept
 438. r. j. 6. civitas — civatas
 442. r. s. 21. Στρόγγυες — Σρόγγες
 467. r. s. 13. Haemimontus — Haeminontus
 472. r. j. 1. ocupă — ocnpe
 473. r. s. 9-10. riginocastellon — reginocastellon
 475. r. s. 5. răsăritul romanizat al Europei — peninsula balcanică
 476. r. j. 20. Grundriss — Grudriss
 488. r. j. 1. unde — uude
 506. r. s. 6. apucat — apucut
 508. r. j. 24. și — și
 511. r. s. 9. 237. — 237,
 516. r. s. 7. putea — pntea
 517. r. s. 20. tîiu — tîiu
 615. r. j. 2. C. I. L. III 14015 — 14015
 641. r. j. 9. după — depe
 666. r. j. 4. Illyri — Illiyri
 694. r. s. 3. ū — ū'
 694. r. s. 5. ū' — ū
 716. r. j. 16. Miklosich — Miclosich
 721. r. s. 21. mediă — meidă
 728. r. j. 20-19. mențiunea — menținnea
 736. r. j. 20. originii — orginiĭ
 737. r. s. 7. cuceritor — cuceritor
 740. r. s. 9. descălicat — descălecat
 741. r. s. 19. localităților respective Unguriî lî-aū dat — Unguriî lî-aū dat
 755. sus la dreapta. 755 — 75
 788. r. s. 15. nu-î — uu-î
 812. r. s. 8. temniță — temni,ă
 833. r. s. 11., — ;

865. r. s. 9-10. cel satem — celsatem

871. r. s. 20. emigranți — emigra-nți

Dintre aceste greșeli atrag în special atențieasupra următoarelor.

XIII. r. s. 5. γ' = v' Papahagi — γ' = v Papahagi

196. r. j. 13. în Dunăre în țara — în Dunăre în

211. r. s. 2. Peneios. S. VII, Fragmente, 12.— Peneios.

371. r. s. 23. fascicula de raze — fascicula diu raze

415. r. j. 10. malul stîng — malul drept

475. r. s. 5. răsăritul romanizat al Europei — peninsula balcanică

694. r. s. 3. ú — ü'

694. r. s. 5. ü' — ú

721. r. s. 21. medīa — meidă

La pagina 465 r. j. 19 după astăzi. să se adauge în formă de notă următoarele: În ce privește numele personale thrace care eventual s-ar fi păstrat la Români, părerea a fost emisă încă de Tomaschek, care în Die alten Thlaker II, 2, 39, 40 compară pe thracul Tzinta cu românul Tîntea și pe thracul Zipas cu românul Jipa.
